LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 1 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
1 Novembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2023

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Կէս մնաց մեր խօսքը՝ աշխատակցի մը ժամադրութիւններուն առթիւ:

Պարզելով արտասահմանի երիտասարդութեան թուլութիւնը, մեր ընկերը այդ կացութեան հիմնական պատճառ կը համարէր մեր Թափառական վիճակը:

— «Մեր երիտասարդութիւնը այն ժամանակ միայն կարող է իր բոլոր կարողութիւնները ի յայտ բերել, երբ որ բախտը կ'ունենայ իր հարազատ հայրենիքում ապրել այնպէս ինչպէս Հայաստանի ազատ քաղաքացի, վայելելով հայրենի իշխանութեան եւ զանազան միութիւնների եւ հեղինակաւոր անձանց աջակցութիւնը»:

Բացատրեցինք թէ սովորական ճշմարտութիւններ են ասոնք: Եւ, եթէ մնանք այդ կէտին վրայ, հետեւանքը պիտի ըլլայ նահանջականութիւն:

Ընդհակառակն, «ճիշդ այս պարագան պիտի մղէր մեզ ոչ թէ կրաւորական դիրք բռնելու եւ բախտին սպասելու, այլ հակազդելու: Ներշնչուելու, դիմադրելու եւ գործելու»: (Յառաջ, 28 հոկտ.):

Այդ ստիպողականութիւնն է որ կը յիշեցնենք այս թերթին հիմնարկութենէն ի վեր, տարուէ տարի աւելի սուր շեշտ մը դնելով:

Տասը տարի ունինք արդէն մեր ետին: Եւ, ոչ միայն կ'ուշանայ «մի փոքր յոյսի ճառագայթում Արարատի գագաթից», այլեւ կը տկարանայ գաղութներու դիմադրական կարողութիւնը:

Կարճ խօսքով, աւելի քան երբեք պէտք ունինք ներքին հզօր եւ յարատեւ ճիգի մը, սահմանափակելու համար սպառնացող չարիքը:

Որո՞ւ համար գաղտնիք է որ, դէպի կազմալուծում եւ տկարացում կ'երթանք:

Ո՞վ կրնայ ժխտել թէ՝ Երեւանը, իր կարգին, տուն կուտայ, ուժ կուտայ այդ կազմալուծման:

Ու վերջապէս, կա՞յ միամիտ մը որ հաւատայ թէ՝ «մօտ է գարունը»: Կամ ուղղակի մեր կամքէն կախուած:

Կը գտնուինք վրդովիչ անստուգութեան, փոխանցման եւ երկունքի շրջանի մը, թէ կ'ուզէք՝ անզօր կատաղութեան տագնապի մը մէջ, որ ամէն բանէ առաջ կը պահանջէ պաղարիւն տոկունութիւն եւ ներգործական աշխատանք: Այլ մանաւանդ միացեալ ճակատ եւ սերտ գործակցութիւն:

Պատերազմի մէջ ենք, առանց պատերազմի: Ինչպէս ամբողջ աշխարհը:

Եւ աշխարհն ալ ուրիշ բան չըներ եթէ ոչ կազմակերպուիլ, ուժ ամբարել եւ «ապահովութիւն» փնտռել:

Մենք «ապահովութեան» խնդիր չունինք: Ուրիշ խօսքով, չունինք արտաքին յարձակման կամ... դաշնագիրներու բռնաբարման վախ:

Բայց ունինք հոգ մը շատ աւելի ծանր ու նուրբական,— ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ:

Երէկ՝ ֆիզիքական, այսօր՝ հոգեկան:

Չափազանց բարդ էր եւ դաժան, երէկ, ֆիզիքական ինքնապաշտպանութեան հոգը: Բայց, չընկրկեցանք, չվհատեցանք, չհամակերպեցանք, սպասելով որ՝ անկախութիւն կամ հայրենիք ունենանք:

Այլ՝ կազմակերպուեցանք, տոկացանք, դիմացանք եւ կռուեցանք, որպէսզի ունենանք թէ՛ մէկը թէ՛ միւսը:

Այսօր ալ կը գտնուինք նոյն ստիպողական, բացառիկ պահանջին առջեւ:

Հարցին ծանրութիւնը չէ որ փոխուած է, այլ ձեւը: Փոխուած ըլլալով կացութիւնը:

Եւ քանի մը աստիճան աւելի բարդ է պայքարը, քանի որ արմատէն կտրուած ճիւղերու ենք վերածուեր:

Մինչեւ «մի փոքր յոյսի ճառագայթում»— եւ ամէն կարելի ճիգ թափելով զայն փութացնելու համար— մենք պարտաւոր ենք մտածել թիկունքի, արմատախիլ եւ անճար, անտէր ժողովուրդի ազգային պաշտպանութեան մասին:

Իսկ ասոր համար անհրաժեշտ է կարելի եղածին չափ խիտ եւ համատարած կազմակերպութիւն: Մանաւանդ երիտասարդական ցանց:

Որովհետեւ, երիտասարդութիւնը ոչ միայն ուժ է, այլ եւ ամէնէն աւելի վտանգուած՝ ներկայ պայմաններուն մէջ:

Չէ՞ որ, ահա տասը տարիէ ի վեր կը սահի լպրծուն պողոտաներու վրայ, կամ կը տրորուի գաղթակայաններու մէջ:

Ի՞նչպէս կարելի է ապահովել, երկարաձգել անոր —երիտասարդութեան— եւ Սփիւռքին դիմադրական կարողութիւնը, առանց հոգեկան կապի մը եւ կազմակերպական լայն, շղթայաշար ցանցի մը:

Միջավայրի դժուարութիւնները ոչ թէ պիտի ընկճեն մեզ, այլ, ընդհակառակն աւելի պիտի թեւաւորեն, իբրեւ խթան:

Ի՞նչ բանի պիտի նմանէր երիտասարդութիւն մը, որ երէկ արիաբար կը կռուէր ճակատին վրայ, իսկ այսօր կը վհատի խաղաղութեան մէջ՝ զանազան խոչընդոտներու առջեւ:

Ինքնապաշտպանութեան կոչ է, եւ ամէն մէկն իր բաժինը պիտի բերէ, համաձայն իր կարողութեան: Եւ պահելով իր անկախութիւնը մինչեւ այնտեղ ուր հայրենիքի ու ազատութեան դատը կ'ազդարարէ,— հոգ կեցէք:

Ժամանակն եկած ու անցած է թօթափելու շարք մը բացասական ունակութիւններ որ ժառանգութիւն մնացեր էին թրքական միջավայրէն:

Տասը տարին քի՞չ է, ազգային պարտականութեան քննութիւնը անցընելու համար:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՔԻՉ ՄԸ ՊԱՐԿԵՇՏ

Հայրենակից մը, որ կիրակի օր ներկայ եղած էր «Երկիր Նայիրի» շարժանկարին ներկայացման, վրդովումով կը պատմէր այդ «ամենախորհրդաւոր» արտադրութեան կարգ մը խայտառակութիւնները:

Կը թուի թէ՝ կազմակերպիչները շփոթած են Երեւանն ու Փարիզը:

Գիտեմ որ սահման չունի բոլշեւիկեան շռայլաբանութիւնը (թարգմանէ՝ շարլաթանութիւն):

Կ'ընդունիմ որ բոլշեւիկները Եանքիներն ալ կը գերազանցեն, շանդալից «ռէքլամ»ներու, եւ պոռոտ. սնամէջ տարփողանքի ճակատին վրայ:

Եւ, զաղտնիք չէ որ մահու չափ կ'ատեն Դաշնակցութիւնն ու ինչ որ դաշնակցական է:

Բայց, յետին փերեզակն ալ՝ պարտաւոր է պուտ մը պարկեշտութիւն պահել եթէ ոչ Երեւանի. գոնէ Փարիզի մէջ:

Ցուցադրեցէ՛ք ինչ որ կրցած էք ստեղծել ու շինել, յղացէք ամէն անպարարութիւն՝ Թուրքին յանձնուած Արարատն անգամ շահագործելով:

Բայց, խեղկատակութիւնն ու շնականութիւնը (սինիզմ) մի տանիք մինչեւ... իշավարի ցուցադրութիւններու:

(Անոնք որ ներկայ էին կիրակի օր, կրնան հասկնալ այս բացատրութեան իմաստը):

Բազմութիւնը կուգայ հայրենիքն ու անոր ծոցին մէջ կատարուած աշխատանքները դիտելու, ոչ թէ՝ բարեկենդան տեսնելու:

ՎԱՐԱԶ

ԿԱՏԱՐԵԱԼ ԶԱՐԴ

Իսկական ջարդի մը հանգամանքին առած է Մակեդոնացիներու ներքին պայքարը: Շաբաթ չանցնիր առանց մէկ-երկու սպանութեան:

Քանի մը օր առաջ ծանուցեր էինք երեք նոր սպանութիւններ: Ահա նորագոյնը.— Կիրակի գիշեր Սոֆիայի մէկ սրճարանին մէջ Մակեդոնացի Պլակոէլէվ սպաննուեցաւ: Միխայլովի կուսակիցներէն ահաբեկիչի մը կողմէ, որ անմիջապէս ձերբակալուեցաւ: Ցայտաբարեց թէ Մակեդոնական ներքին կազմակերպութեան մէկ հրամանն է որ գործադրեց:

ԲՈՒՌՆ ՓՈԹՈՐԻԿՆԵՐ ԵՒ ՁԻՒՆ ՁՄԵՌ

Երկու օրէ ի վեր բուռն փոթորիկներ կը տիրեն Մանշի եւ Ատլանտեանի մէջ: Խանգարուած են շոգենաւային երթեւեկները: Բազմաթիւ նաւեր ապաստանած են Շէրպուրկ: Լուր չըկայ օդանաւէ մը որ Լոնտոնէն ճամբայ ելած էր դէպի Պերլին: Կը կարծուի թէ Մանշի մէջ ինկած է: Շաթէլայյոնի մէջ ծովուն ալիքները խորտակեցին թումբ մը, 100,000 Ֆրանք վնաս պատճառելով: Տեղատարափ անձրեւներու հետեւանքով, ժայռեր եւ հողակոյտեր սահելով, խորտակեցին կամուրջ մը՝ Ժիւռայի մէջ, Ժընեւի ճամբուն վրայ: Գետերը յորդած են ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, մանաւանդ Մառնը եւ Լուառը: Տեղ-տեղ ձիւն եկած է: Շամոնիի մէջ երկու օրէ ի վեր կը տեղայ ձիւնը:

Անգլիոյ մէջ, ծովուն ալիքները խորտակուած նաւերու բեկորներ կը նետեն ցամաք:

Պելժիոյ մէջ, ընդարձակ տարածութիւններ ողողուած են գետերու յորդումէն:

ՎԵՆԻԶԵԼՈՍԻ դահլիճը հրաժարական տուաւ: Նոր դահլիճը պիտի կազմէ Պ. Ցալտարիս, ժողովրդական (արքայական) կուսակցութեան պետը:

ՎԱՐՇԱՒԱՅԻ մէջ բացուեցան երկու նոր թատրոններ, մէկը՝ արուեստանոր թատրոններ, մէկը՝ արուեստաւորներով Լեհաստանի ամենամեծը պիտի ըլլայ եւ միւսը՝ Օփերա Գոմիք: Լեհաստանի մայրաքաղաքը այժմ 21 թատրոն ունի:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Հ. Յ. Դ. ՏԷՄԻՆԻ ՏԱՆ ԲԱՑՈՒՄԸ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑԱՒ ՄԵԾ ՅԱՋՈՂՈՒԹԵԱՄԲ

Տէսինէն հեռախօսով կը հաղորդեն մեզի՝ թէ Հ. Յ. Դ. Տան բացումը տեղի ունեցաւ Կիրակի օր, մեծ յաջողութեամբ, թէ բարոյապէս եւ թէ նիւթապէս: Բազմութիւն մը խռնուած էր թէ քաղաքէն եւ թէ շրջականերէն եւ սրահը նեղ կուգար:

Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

40,000 գործազուրկներու ցոյցը Լոնտոնի մէջ

Կիրակի օր, գործազուրկները նոր ցոյց մը կատարեցին Լոնտոնի մէջ, Թրաֆալկարի հրապարակին վրայ: Ոստիկանութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առած էր: Ամբողջ հրապարակին բոլորտիքը ամուր շղթաներ կազմուած էին եւ մասնաւորապէս պաշտպանուած էին գրասենեակները, արքայական պալատը, նախարարութիւնները ինչպէս եւ ռազմագիտական կարեւոր կէտերը: Պահեստի ուժեր խռնուած էին շրջակաները, ի հարկին միջամտելու համար: Միեւնոյն ատեն կամաւոր ոստիկաններ հաւաքուած էին, աջակցելու համար բուն ոստիկանութեան: Անձրեւ մը կը տեղար առտուընէ ի վեր: Միակ խռովութիւնը ծագեցաւ արքայական պալատի ճամբուն վրայ: Քանի մը հարիւր հոգի դիրք բռնած էին եւ կը պոռային — «Դէպի պալատ: Թորոսակենք ցանկապատը»: Ձիաւոր ոստիկաններ բռնի տեղահանելով ցրուեցին բազմութիւնը: Թրաֆալկարի հրապարակին վրայ 40–50,000 հոգի պատասխանած էին կազմակերպիչներու կոչին: Նէլսընի արձանին պատուանդանը դարձած էր բեմատեղը խօսողներու համար: Ցուցարարները կը պահանջէին ջնջել ապրուստի միջոցները քննութեան ենթարկելու որոշումը եւ անխնայ պայքար մղել անօթութեան դէմ:

Ինչպէս անցեալ հինգշաբթի օրուան ցոյցին, հազարաւոր հեծեալ ոստիկաններ պաշարած էին գործազուրկներու իւրաքանչիւր գունդ, եռապատիկ եւ քառապատիկ շղթայ կազմելով: Ծառերը ողջունեցան բուռն ծափերով: Ցուցարարներուն մէջ կը տեսնուէին բազմաթիւ կիներ: Իրիկուան ժամը 4.30-ին «անօթութեան գունդերը» վերակազմուեցան եւ ճամբայ ինկան դէպի գործաւոր պողոտաները, առաջնորդութեամբ նուագախումբերու: Ոստիկանութիւնը, բիրերով յարձակում գործեց, բազմութիւնը ցրուելու համար: Շատեր վիրաւորուեցան: Տեղ-տեղ ընդհարումներ պատահեցան եւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան:

Պ. Էռիօ կը պատրաստէ միջոցը նոր տուրքերու եւ փոխառութեան մասին

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻ՞ՒՆ ԹԷ ԶԻՆԱՐՇԱՒ...

Պ. Էռիօ Սպանիա մեկնեցաւ, ամրապնդելու համար երկու երկիրներու բարեկամութիւնը: Կ'ըսուի թէ այս առթիւ բանակցութիւններ պիտի կատարուին Մարոքի մասին:

Մեկնելէ առաջ, կիրակի օր, վարչապետը մեծ ճառ մը խօսեցաւ Փուաթիէի մէջ, ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան մասին: Մասնաւորապէս ծանրացաւ նիւտացոյցի բացին վրայ: Բացատրեց թէ զանազան գործողութիւններով եւ կրճատումներով կարելի պիտի ըլլայ խնայել 5200 միլիոն Ֆր.: «Սակայն, բացը սարսափելի է: Պէտք է չէզոքել նայիլ տագնապին: Սեպտ. 30ին, այսինքն ներկայ նիւտացոյցի վեցերորդ ամսուն վերջը, հասոյթները պակասած էին երկու միլիառ: 1933ի նիւտացոյցին բացը կը նախատեսուի մօտ 12 միլիառ, այսինքն ամբողջ նիւտացոյցին իբր մէկ չորրորդը: Այդ բացը իջեցուցինք 8 միլիառի: Հարկ է գոցել այդ բացը: Ուրկէ՞ պիտի գտնենք դրամը: Եկամուտի վրայ տուրքը կը պահանջէ հակակշիռ, պայմանաւ որ հաւասարութեան ձեւ չառնէ այդ հակակշիռը: Կ'ուզենք խուսափիլ նոր տուրքերէ, բայց օրինաւոր չէ՞, օրինակ, վերակազմել ծանր ինքնաշարժներու տուրքը: Խոստացած ենք նաեւ խուսափիլ նոր փոխառութիւններէ: Բայց կրնա՞նք այնքան ծանրաբեռնուած նիւտացոյցի մը վրայ բարդել կարգ մը անհրաժեշտ ծախքեր,— ինչպէս ճամբաներու, նաւահանգիստներու շինութեան եւ շոգեկառքերու ելեկտրականացման համար: Կառավարութեան մը որ այսքան դժուարութեանց կը հանդիպի, իրաւունք չունի՞ դիմելու բոլորին հայրենասիրութեան»:

Անցնելով հողագործական տագնապին, Պ. Էռիօ պարզեց առաջադրուած միջոցները: Այս առթիւ աւելցուց թէ ճարտարարուեստական տագնապը մեղմանալու նշաններ կը ցուցնէ: Գործազուրկներու թիւը, որ 300,000էն աւելի էր յունուարին, 256,000ի իջաւ սեպտեմբերին: Արտաքին վաճառականութիւնն ալ զգալապէս բարւոքած է սեպտեմբերին:

Իսկ արտաքին քաղաքականութեան մասին, վարչապետը շեշտեց թէ այստեղ ալ խնդիրը անհերքու դժուարութիւններ կը ներկայացնէ: «Զինաթափութեան խորհրդաժողովը նոյնպէս եկած յանգած է տագնապալի կէտի մը: Խնդիրը այն է թէ կարելի պիտի ըլլա՞յ գտնել կարգ ու սարք մը որ ժողովուրդներուն իրաւունք տայ խաղաղութեամբ աշխատելու, թէ պիտի վերսկսի զինարշաւը, որուն հետեւանքը ոչ միայն կործանում է, այլ եւ շատ աւելի ծանր դժբախտութիւն մը: Պատերազմէն 14 տարի յետոյ, աշխարհ կը գալարուի քաոսի մէջ, անկարգութեան մը մէջ որուն արտաքին նշանները կը բազմապատկուին անընդհատ, եթէ նոյն իսկ չեն ծանրանար: Ինչ որ կը մնայ իբրեւ քաղաքակրթութիւն, ազատութիւն, մարդկութիւն՝ վտանգուած կը թուի: Անդիր է գիտնալ մասնաւորապէս թէ ծերունի Եւրոպան պիտի կրնա՞յ հակադրել ճակատագրի-մը որուն առջեւ տեղի կրնան տալ միայն ծոյլերը եւ անարի մարդիկը: Պէտք է խորտակել երկաթեայ դուռը եւ աւելի լայն, աւելի բարեբաստիկ ճամբայ մը բանալ մեր եռեւէն հասնող սերունդներուն»:

ԹԻՖԻՒՍԸ ԿԸ ԾԱՒԱԼԻ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ

Վերջերս գրած էինք թէ բծաւոր ժանտատենդի համաճարակ մը կը տիրէ Պուլկարիոյ մէջ:

Նոր հեռագրի մը համաձայն, համաճարակը տարածուած է կարգ մը քաղաքներու մէջ: Պրացիկովայի մէջ, որ 3500 բնակիչ ունի, ժողովուրդին մէկ տասներորդը վարակուած է:

Սոֆիայի մէջ հարիւրներու կը հասնի հիւանդներու թիւը: Ախտը կը տարածուի հակառակ ձեռք առնուած խիստ միջոցներուն: Քաղաքին բոլոր հիւանդանոցները խճողուած են եւ յաճախ երկու հիւանդ կը տեղաւորուի միեւնոյն անկողնին մէջ: Թերթերը կը ծանուցանեն թէ համաճարակը ծաւալած է նաեւ Սոֆիայի շրջակայ գիւղերուն մէջ:

ԱՅՍՕՐ, ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋ
ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ
«ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ»

ՀԱՐԿԱՏՈՒՆԵՐՈՒ ԲՈՂՈՔԸ

ՖԻՍԻ ԴԻՄԱԴՐԵՆ ՄԻՆՉԵՒ ՎԵՐՋԸ

Շաբաթ օր Մաժիք Սիթիի մէջ տեղի ունեցաւ Ֆրանսայի հարկատուներուն դաշնակցութեան ընդհ. ժողովը, տուրքերու յաւելման, ապրուստի սղութեան եւ անոր հետեւանքներուն, եւ գործազրկութեան դէմ:

Ժողովին ամէնէն տպաւորիչ պարագան այն է որ, բոլոր ճառախօսներու պատուիրակները երդում րրին մինչեւ վերջը դիմադրել եւ իրենց հետ պայքարին մէջ քաշել իրենց ճառանգի հարկատուներու բազմութիւնը:

Քուէարկուած բանաձեւը կը տրամադրէ այնւս նոր տուրք չվճարել եւ կազմել ճակատի սնտուկ մը, օգնելու համար այն հարկատուներուն որ անօրդար հետապնդումներու կ'ենթարկուին: Իսկ երրորդ բանաձեւը կ'ըսէ, — Ֆրանսացի հարկատուներու դաշնակցութեան հինգ հարիւր հազար անդամները կ'որոշեն միացնել իրենց ջանքերը, պարտադրելու համար որ խորհրդարանը հաւասարակշռէ նիւտացոյցը առանց նոր տուրքերու, առանց նոր յաւելումներու եւ առանց նոր փոխառութեանց: Եւ վստահ՝ վայելիչ մայրմին վրայ, անոր ամէն լիազօրութիւն կուտան շարժման մէջ դնելու զինքը, հաւաքական ձեռնարկի մը համար»:

Ժողովը վերջացաւ «հարկատուներու Մարսէյեզ»ով, զոր յօրինած է անդամներէն մէկը:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՕՐԻՆԱԳԻԾԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

ՇԱԲԱԹԸ 48 ԺԱՄ

Երկար ձգձգումներէ եւ ուսումնասիրութիւններէ յետոյ Թուրքիոյ ազգ. մեծ ժողովին յանձնուեցաւ աշխատանքի օրինագիծը, որ շատ մեծ փոփոխութիւններ յառաջ պիտի բերէ:

Օրինագիծը խստօրէն կը պարտադրէ շաբաթը 48 ժամէն աւելի չաշխատցնել: Ցետոյ կը սահմանէ կանոններ՝ աշխատանքի արկածներու դէմ: Հիմնական սկզբունքը այն է թէ բանուորը ո՛ր եւ է հատուցման իրաւունք ունի, արկածին պարագային, եթէ նոյն իսկ յանցաւորը ինք ըլլայ:

Արկածի դէմ ապահովագրութիւնը պարտաւորիչ է եւ գործատէրը պիտի վճարէ գումարը: Բանուորը իր տարեկան վաստակին երկու երրորդի համեմատութեամբ գումար մը պիտի ստանայ, եթէ տեւականապէս անկարող է աշխատելու: Արկածի հետեւանքով մեռած բանուորին ծնողքը եւ զաւակները իրաւունք ունին տարեկան թոշակի մը որ կը հաւասարի տարեկան աշխատավարձի 15—20առհարիւրին: Որբերը աւելի մեծ դիւրութիւններ պիտի վայելեն:

Այս առթիւ, Պոլսոյ Առեւտրական Սենեակը դիտել տալով թէ օրէնքը շատ ծանր բեռներ կը դնէ թուրք գործատէրին վրայ, կը խնդրէ որ աստիճանաբար գործադրուի, որպէսզի թրքական ճարտարագործութիւնը կարենայ յարմարիլ նոր պայմաններուն:

ՆՈՅՆ ՀՈԳԸ ԱՄԷՆ ՏԵՂ

Հունգարական կառավարութիւնը որոշեց տուրքմըդրանել, գործազուրկներուն օգնելու համար ձմրան միջոցին: Տուրքը պիտի ըլլայ հարիւրին մէկ՝ աշխատանքով շահուած եկամուտին վրայ, իսկ հարիւրին երկու՝ առանց աշխատանքի եկամուտներուն վրայ: Միայն Փեշթայի մէջ կը յուսան ութ միլիոն փէնկօ ապահովել այս տուրքէն եւ օրական 100,000ի բարձրացնել ձրի ճաշողներու թիւը: Զօր. Կոմպոս ջերմագին կոչ մը ուղղեց Հունգարիոյ գործատէրերուն որպէսզի աւելցնեն իրենց բանուորներուն, պաշտօնեաներուն և ծառաներուն թիւը, նոյնիսկ զրկուելով կարգ մը շահերէ: Զօրավարը շեշտելով թէ ազգը մի եւ անբաժան է, յոյս կը յայտնէ թէ գործատէրերը ազգային պարտականութիւն պիտի սեպեն գործ ճարել անոնց որ անգործ են հակառակ իրենց կամքին:

ՄԻՒՍ ՊԱՏՐԱՆՔԸ

Բայց, անիկա տեսակէտ չէ, այլ եւս: Բանաձեւում չէ: Պատճառաբանուած կարծիք չէ: Մեր անցեալէն, մեր սարկաւագութենէն, մեր ողիլլկումէն, մեր դարաւոր «ողջմտութենէն» եկող ու թանձրացեալ կամ մածնացած կոշտ մը տրիւն է հայ զանկին մէջ: Այսինքն՝ սարսափ: «Փորձառութիւն»: Կամ՝ ռոմանթիզմ, զոր դիտել տուեր էի տասնամ մը: Այս անգամ, սակայն, չարիքը չափազանցնող երեւակայութեամբ մը...:

Կամ «Հերիք որդեակք այսքան տառապանքներին դէմ՝ «Հերիք եղբարք այսքան կռիւ»:

Այսինքն, վերադարձ մը, նորէն, դէպի «հին ու բարի օրերը»: Հանդի՛ստ սրտով ակնարկ մը՝ անդունդէն վար, կամ անջրպետէն անդին: Ու, ոչ մէկ յուզում, ո՛չ մէկ պահանջ, ո՛չ մէկ դատ կամ դատաստան:

Հապա՞:

— Կա՛լ զիս հրաժարեալ:

Աւելին:

Մերձեցման ցանկութիւն: Թուրքին հետ լեզու գտնելու տենչ: Ցոյց ու հաւատամք՝ անոր փոփոխմանը մասին:

Քաղաքականութի՞ւն է ասիկա:

— Այո՛, — եթէ իրենց կարծիքը ուզէք: Անոնք կը խորհին, նոյն իսկ, որ միակ ելքն է, փրկութեան ճամբան: Ճակատ մը, ուր, կ՚ըսեն մեզի, մենք ստիպուած ենք ու պէտք է որ մեր ճակատը ծռենք:

Ի՞նչ բանի կը յենու այս «ողջմտութիւնը», սակայն: Երկու հիմնաւոր տեսակէտի՝ միշտ ըստ իրենց:

Առաջինն՝ այն որ՝ մենք տկար ենք: Երկրորդ՝ այն որ, Թուրքը զօրաւոր է:

Ու կ՚եզրակացնեն շատ բնականօրէն, — անհաւասար ուժերուն այս պայքարը բարիք ու փրկութիւն չի խոստանար մեզի: Կթոտած ենք ու սպառած: Պէտք է լեզու գտնենք ու մինչ...

«Լեզու» գտնելու այս տենչը աւելի բացաւ լեզուները՝ Թուրք լեզուական համաժողովին առթիւ: Պարոն մը, փրոֆէսէօրի կեղծ պատմուճանը կռնակին, Պոլիս իջաւ, Կազիին իր մեծարանքները մատուցանեց, համբերատար ընթերցողի ու հաւաքողի իր արժանիքը ընդունիլ տուաւ իբրեւ հմտութիւն ու, ահաւասիկ, պատրանքը՝ սահմաններէն անդին, իր գլուխը ցցեց: Մարմին ու ձեւ առաւ: Լեզո՛ւ ելաւ: «Թիւրք հայրենակցի» զգացումները ժպիտ դրին դէմքերու վրայ: Ու Հայը դիւրախաբ, հազար հեղ հարուածուած, բայց հազար հեղ ակնկալութիւն տուող չարաշուք ու դաւադիր յոյսը խլրտեցաւ կուրծքերու տակ:

Ու բանաձեւը չեչտ ու ձեւ առաւ նորէն. — «Ահա միակ ճամբան»:

Փրկութեա՞ն: Հրամեցէ՛ք. ո՞վ որ աւելորդ գլուխ ունի ուսերուն վրայ՝ ազատ է մեկնելու:

Բայց, կ՚արժէ որ ողջմտութեան դասեր տրուած առեն, տասն անգամ փորձուածը անգամ մըն ալ չփորձենք:

Ու հարցին մօտենայինք առանց կողմնակի տրամադրութիւններու:

Պայքար մը կայ Թուրքին եւ Հայուն միջեւ: Անիկա չենք կրնար ուրանալ: Բայց, սխալ կ՚ըլլար կարծել թէ այդ պայքարը մեզմէ կախուած է: Այսինքն՝ կրնանք վաղը կասեցնել զայն: Այդ պայքարը կար դար մը, երկու դար առաջ: Այսինքն՝ կողմերէն մէկը յարատեւօրէն ոչնչացնելու կը ձգտէր միւս կողմը:

Օր մը եկաւ, երբ այլ եւս ստիպուեցանք ըսել — «Հիմի՞ էլ լռենք»:

Այդ պայքարը շարունակուեցաւ, երբ ամէն հաշիւ մաքրուած էր: Զարկած էին մեզի ու զարկած էինք իրենց: Նեղ կամ լայն շերտ մը հող ունէինք մեր ոտքին տակ, ու կը ձգնէինք ոտքի կանգնիլ՝ պատառ մը հաց գտնելու համար:

Ու առտու մը, յանկարծ, «հարեւանը» երեւցաւ: Պատահարա՞ր. դէպքի՞ մը իբրեւ հետեւանք, — ո՛չ: Երկարօրէն որոճացուած ծրագրի մը համաձայն:

Ահա տարտղնուած ենք չորս հովերուն առջեւ խելակորոյս: Շփոթ կամ այլափոխուած՝ իրար չհասկընալու աստիճան:

Բայց եւ այնպէս, «հարեւանը» մեր դէմ է նորէն: Մեր կռնակին: Մեր կուշտը: Ու նոյն կճռոտ ակռաներով: Նոյն թոյնը լեզուին: Նոյն դաւադիր նայուածքը մեր փոքրիկ յուսամուտներէն ներս:

Ինչո՞ւ Դէպքի՞ մը պատճառաւ Որովհետեւ կը կտրի՞նք: Ե՞րբ, ո՞ւր: Ո՛չ: Միշտ իր նոյն ծրագրին հետեւողութեամբ:

Այն տե՞ռն: Փնտռենք իրական պատճառը: Կիրք չունի Թուրքը մեզի դէմ: Ու երբեք չէ ունեցած: Ցեղե՞ցա՞ւ Հայու արիւնէն. ալ ի՞նչ եւ ինչո՞ւ զայրոյթ մեր կուրծքին տակ: Հիմա, մանաւանդ, երբ մոռցաւ, մինչեւ Էնկիւրի արիւնով ներկող յունական բանակին ահաւոր հարուածն իսկ:

Բայց մտահոգ է Թուրքը մեզմէ: Ոչ մեր ֆիզիքական ուժէն, անշուշտ: Ան գիտէ որ Հայն ալ գիտէ հարուածել. բայց գիտէ, նաեւ, որ այսօր ի վիճակի չէ իրենին հաւասար հարուած մը փոխարինելու: Եւ սակայն, ֆիզիքական մեր տկարութեան դէմ ֆիզիքական զօրութիւն ունեցող Թուրքը, ինքզինքը տկար կը զգայ պետական ուժեղացման համար ուրիշ ճամբու մը վրայ. — Տնտեսական ստեղծագործական տեսակէտէն: Ու նոյն այդ տեսակէտէն՝ ան ուժեղ կը տեսնէ Հայը:

Ու ատկէ, միայն ատկէ կը բխի Թուրքին հակառակութիւնը մեզի դէմ:

Ուրեմն, երբ իրեն համար հարցը ունի ոչ թէ զգացողական-վրէժխնդրական, այլ՝ պետական մտահոգութեան մը հանգամանքը, հասկնալի ու պարզ պէտք է ըլլայ մեզի համար թէ ինչո՛ւ ան պիտի շարունակէ այդ պայքարն ու հարուածը մեզի դէմ՝ անկախ մեր կամքէն, մեր որոշումէն, մեր ցանկութենէն կամ մեր վարելիք քաղաքականութենէն:

Ու քանի տկար ըլլայ Հայը՝ այնքան ուժեղ պիտի ըլլայ Թուրքին հարուածը՝ վերջնականապէս փրկուելու համար, ոչ թէ մեր քաղուկէն, այլ մեր բնածին ընդունակութիւններէն, անոնց վտանգէն:

Մեր այդ ընդունակութիւններուն նմանն էր Ռուսիոյ հակահայ տրամադրութիւնը, որ, մինչեւ նոյն ձեւով, սառնօրէն դատուած ու ծրագրուած պետական քաղաքականութիւն մըն էր:

Երէկ վնասուեցանք երկու ցեղային ու զգացողական տեսակէտէ: Կամ երկու զգացումներէ, — սիրալիր՝ Ռուսին հանդէպ, ու ատելավառ Թուրքին հանդէպ: Մինչ, իրականին մէջ, երկուքը հաւասարապէս հակադիր քաղաքականութիւն ունէին մեզի հանդէպ, ու մենք այնքան յարաչար վնասուեցանք մեր ռուսասիրութեամբ:

Այդ ունակութիւնը ճակատագրականօրէն պիտի շարունակուի, որովհետեւ «մեր կռնակը տուած ենք Ռուսին»:

Ու միշտ, դժբա՛խտ թերեթախտութիւն, պիտի մնանք ենթակայ դէպի Ռուսիա ուղղուած պատրանքի չարիքին:

— Կը սխալիք, կ՚ըսեն ոմանք, Թուրքը բարեփոխուած է, հինը չէ...

Թէ՝ փոխուած է, — ո՛չ մէկ տարակուսութիւն: Բայց, դէպի բարի՞ն՝ մեզի հանդէպ, թէ չարը: Ձեւին տեղ գլխարկ դրած ըլլալո՞ւն համար: Գերմանիան դարերու քաղաքակրթութիւն մը ունէր, բայց, իր պետական շահերէն առաջնորդուած, արիւնով ներկեց Պելճիքան: Նոր տառե՞ր առած ըլլալուն համար: Այդ տառերուն բուն տէրերը՝ Իտալիան ու Ֆրանսան չէ՞ին որ դաւադրեցին մեզի՝ 1920էն առջին: Զուիցերիակա՞ն օրէնքներով: Թողէ՛ք, ի սէր Աստուծոյ: Սահմանադրութեան շրջանը անհամեմատօրէն աւելի հանդուրժող էր, քան քէմալականը: 1930ին ճանիկեանը Պոլսոյ մէջ վայրագօրէն խողխողողները ի՞նչ տարբերութիւն ունէին 1830ին Հայաստանի մէջ գիւղացիները գիտապաշտ պետին փողոցներէն...:

· Եւ սակայն, «փոխուած է Թուրքը»: Ի՞նչ վտանգաւոր ըմբռնում է մերը՝ զարգացումի մասին: Միշտ նոյն ռոմանթիզմը: Միշտ նոյն պատրանքը: Ուրեմն երբ մարդ զարգացած է, վայրագ չէ: Մարդկային պատմութիւնը կը ժխտէ այդ բանը: Պետական ամէն մէկ մարդ ոճրագործ չէ, բայց, ոճիր կը նկատէ, եթէ իր պետութեան շահուն համար հարկ ըլլայ բանակը քալեցնել, ու ինք վարանի...: Խնդրին նայինք այս ակնոցով:

Եւ այդ ակնոցը մեզի ցոյց պիտի տայ իրապէս փոխուած Թուրքը, — այժմ աւելի մոլեռանդ, աւելի թըթու, աւելի անհանդուրժող եւ աւելի անխնայ:

Այդ ակնոցը մեզի ցոյց պիտի տայ եւ՛ ուրիշ բան մը, — Թուրքիոյ մէջ բոլոր փոփոխութիւնները ձգտած են ու կը ձգտին մէկ գլխաւոր փոփոխումին, — Թուրքը կատաղի ու անզիջող Թուրք մը դարձնելու...:

Այդ պարագային, — կը հարցնեմ «լեզու գտնելու» ջատագովներուն, — մենք մեր ի՞նչովը պիտի պարտադրենք բարեկամութիւնը իրենց:

Պարտադրել, անշուշտ, որովհետեւ, թօթափենք եւ՛ այն միամտութիւնը թէ ժողովուրդները փափաքով ու զգացումով կը մերձենան իրարու:

Ինչո՞վ: Մեր ո՞ր ուժին շնորհիւ:

Ապառնանիլ իր բարեացակամութեա՞ն: Ըլլալ «պարկեշտ քաղաքացինե՞ր»: Դեռ չըմբռնեցի՞նք որ այսօրուան փափուկեալ Թուրքը հոգիին խորքէն կ՚ատէ այդ «հայրենակցութիւնը»: Ոչ թէ «իր» հայրենիքը, այլ իր մեղքն անգամ չուզեր բաժնել Յոյնին, Իտալացիին, Պուլկարին, Քիւրտին, Հայուն, բայց մանաւանդ Հայուն հետ...

Օտարներէնին՝ Թրքերէնի, եւ օտարներ պետութեան՝ Թուրքիոյ վերածումը, իր խորքին, ձգտումին, էութեան մէջ ա՛յդ կ՚արտայայտեն:

Մինչ մենք դեռ կ՚երազենք: Դեռ անձնատուր չքեղ պատրանքներու՝ կ՚օրօրուի՛նք: Իմաստութիւն կը նկատենք դաս տալ, ու, ցաւալի՛ միամտութեամբ մը՝ որ նկարագիր դարձեր է մեր մէջ, դեռ կը յուսանք, դեռ կը հաւատանք, դեռ կը ցանկանք Էնկիւրիի ժպիտին...

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

—)(o)(—

Կէլիպոլուն անցնելէ յետոյ, «Թէոֆիլ Կօթիէ» մեր շոգենաւը դանդաղեցուց իր ընթացքը, որպէս զի կանուխ չհասնի եւ ճամբորդները կարենան վայելել դասական համայնապատկերը՝ Պոլիս հասնելով վերջալոյսին տակ:

Թրքական շոգենաւը, որ յամենալու նոյն պատճառները չունէր, մեզմէ առաջ կ՚անցնի եւ արդէնթաց կը հեռանայ՝ դէպի հովին, Իզմիրէն Պոլիս վերադարձնելով ներկայացուցիչները, որոնք եկեր էին Կազիին արժանին բացման:

Ա՛խ, այդ Կազին, ի՞նչպէս կ՚ոգեւորէ խօսակցութիւնը այն ճամբորդներուն, որոնք շահեր ունին Թուրքիոյ մէջ:

— Ճշմարիտ կ՚ըսեմ, բոլորն ալ կը խենդենան վրան, մանաւանդ Թրքուհիները, կ՚աւելցնէ յոյն գիրուկ վաճառական մը: Ի՞նչ հրաշք գործեց: Հագուստ – կապուստի բարեփոխութիւն մը, ուրիշ ոչինչ: Ի՞նչ դիւրին գործ, երբ կը սպառնայ թէ գլխանոցին հետ գլուխն ալ վրայ կուտայ բարեփոխութեան ընդդիմացողը: Բայց աւելի լաւ էր, որ բարեփոխէր գլուխները եւ ոչ թէ գլխանոցները: Թուրքին մտայնութիւնը ճիշդ ու ճիշդ նոյնն է ինչ որ էր յեղափոխութենէն առաջ: Երբ Պոլիսէն կը հեռանան, վերստին կը հագնին իրենց ազգային գդեստները: Ի հեճուկս ամուսնական նոր օրէնքներուն, չեն ամուսնանար ու հարճ կը պահեն: Նոյն բանը լատինական տառերու գործածութեան համար: Երկրին մէջ ոչ ոք կը սորվի լատինական տառերով գրելը: Եւ մենք, որ տուգանքի կը դատապարտուինք եթէ լատինական տառերով չգրենք, լաւ հասկցնելու համար, նոր տառերով գրուած մեր նամակներուն հետ կը գրենք նաեւ օրինակ մըն ալ արաբական տառերով:

— Բայց, ըսէ, ի՞նչ կ՚ուզէք, նոր տառերը տակաւին չորս տարի եղաւ, որ կը գործածուին, սպասեցէք ժամանակ մը...

— Գրեցէք, որ ձեր նամակները Պոլի՞ս ղրկէն, կը միջամտէ վաճառականը, լաւ, չպիտի ստանաք: Ցրուիչը պիտի վերադարձնէ այդ նամակները, վրան գրելով՝ «անծանօթ քաղաք»: Կոստանդնուպոլիսը անուն մըն է, որ կ՚ոգեկոչէ յունական մեծ անցեալ մը, նոր քաղաքը հիմա կը կոչուի Սթամպուլ: Ա՛խ, եթէ Կազին կարենա՛ր փճացնել ամբողջ անցեալը...

— Իր ամենամեծ սխալն այն է, յաւելց հայ ատամնաբոյժ մը, որ մայրաքաղաքը փոխադրեց Էնկիւրի, շոգեկառքով 16 ժամ հեռու, որ ինքնաշարժի ճամբայ ալ չունի: Նախարարները, դեսպանները, բարձր պաշտօնատարները ստիպուեցան հետեւիլ իրեն: Այսպէսով Պոլիս հմայաթափ եղաւ եւ առեւտուրն ալ անդամալուծուեցաւ: Աւելցուցէք ճամփիթիւլախոմներուն ջնջումը, ինչ որ լեւանտացի վաճառականները կը մղէ հպատակութիւն փոխելու: Ու Պոլսոյ ժողովուրդը հետզհետէ կը նօսրանայ, ու քաղաքը կը տկարանայ:

— Այո՛, կը վերսկսի յոյն վաճառականը, Պոլսոյ նաւահանգիստը երբեմնի նաւերուն հազիւ քառորդը կը տեսնէ հիմա: Ամայացած քաղաք մը դարձաւ, մեռեալ քաղաք մը: Ալ ստարականներ չկան, մեծ պանդոկները փակուած են:

— Ի՞նչ կ՚ըսէք, ուրեմն այդ սատիրճնին հաստա՞ւ, կը հարցնեմ դողալով:

— Ո՛չ, կը չափազանցեն, կ՚ապահովցնէ զիս Ֆրանսացի սպայ մը. Դուք կրնաք լաւ պանդոկներ գտնել. տպաւորիչ Բերա – Փալաս բաց է: Ինչ որ չպիտի գտնէք, տեղական գոյնն է, նախկին Պոլսոյ նկարչական տարրերը: Քսան տարի առաջ ապրած եմ Պոլսոյ մէջ, եւ վեց ամիս առաջ էր, որ դարձեալ այցելեցի Պոլիս: Ա՜հ, Պոլիսը ատփակ ճամէշթիներու եւ պատրաստի կարուած զգեստներու: Այս ամէնը տխո՛ւր է, ցաւալի՜ է, տգեղօրէն թշուառ բան տեսնել է մինարէներու տէճորին մէջ քան այլուր: Ձեզ կարծեր որ ցամաք իջնեմ, երբ շոգենաւը կենայ:

— Ես գէթ յուսախաբ ըլլալու պատճառ չեմ ունենար, տեսած չըլլալով հին Պոլիսը: Ուրախ ըլլալու եմ ատոր համար: Յետոյ կ՚ենթադրեմ որ քաղաքը չէ փոխած իր տեղը: Միթէ եօթը բլուրի վրայ է չէ՞, Ոսկեղջիւրի եւ Վոսփորի վերեւ:

X

Մեր շոգենաւը կը քերէր ցամաքը այնքան մօտէն, որ որոշապէս կը տեսնէինք Եալտան, Թէոդորա կայսրուհիին ջերմուկները, զորս արդիականացուցած է Կազին: Եւ ահա Սան – Սթէֆանօ, աշխարհիկ ծովափը: Ահա Իշխանաց կղզիները, աքսորավայրը բիւզանդական կայսրերուն, որոնց մէկուն աչքը հանած էին՝ աքսոր ղրկելէ առաջ: Եւ ահա ամայի կղզին, ռեւ ժայռ մը, ուր նետուած հարիւր հազար շուներ իրար կերան, եւ երկու ամսուան մէջ փճացան:

Նաւուն ձախակողմը կանգնած ուղեւորս կը յառեմ ցամաքին, որ դիւրօ կը ցայտէ Մարմարայէն, կը ծփայ իբրեւ ոսկեփոշիին մէջ, հետզհետէ աւելի որոշ կը դառնայ՝ քանի կը մօտենանք, — գմբէթներ, մինարէներ, նոճիներ, կարմրորակ պարիսպներ, վարդագոյն շէնքեր, կանանչապատ ամրոցներ, զանգակատուներ, ա՛խ, քարուկիր զանգակատուներ, գմբէթներու շուրջ, յակինթի ու մեղեսիկի գոյնով զանգակատուներ, որ կը մօտենան ու կը հեռանան, հակայ մամեր, որ կը կորսուին հրաշալի երկնքի մը մէջ:

Ֆրանսացի սպան բարեյօժար մէկիկ մէկիկ անունները կուտայ մզկիթներուն, — Սուլթան Սիւլէյմանի մզկիթը, Սուլթան Պայազիտի մզկիթը, Մեծն Այա – Սօֆիան, Փոքր Այա – Սօֆիան: Ահա, հրուանդանի մը վրայ, Էսկի Սէրայը, ուրուատիպ քաղաքը վայրագ եւ մեծագործ սուլթաններու, — քէօշկեր, պալատներ, կամուրջներ, դարպասներ, ոսկեպարտէզներ, ամբողջ անցեալ մը արիւնոտ առեղծուածներու եւ պերճանաց կիրքերու, որ կը կորսուէին ծառերու մեծ լռութեան մէջ եւ պատնէշներու ետեւ:

— Պոլիս կը բաղկանայ երեք քաղաքներէ, — նախ Սթամպուլը որ մեր վերեւն է, երկրորդը այն, որուն հեռուական աշտարակը կը տեսնէք, Բերա – Կալաթա, աշխարհիկ քաղաք, որ կը բաժնուի առաջինէն Ոսկեղջիւրով, (այսպէս կոչուած է, որովհետեւ վերջալոյսին ոսկիով կը լեցուի), եւ երրորդը, ամբողջովին խալամ, Սկիւտարը, ասիական եզերքին վրայ, ժխտելով Վոսփորով բաժնուած: Վոսփոր կը նշանակէ «որ գոմէշ կը վերցնէ», թերեւս ի յիշատակ Յոյին, զոր Արամազդ երինջի փոխակերպեց: Նախանձոտ Յունոն իր բառերով այնքան նեղեց երինջ Յոն, որ խեղճը ինքզինքը նետեց գթառիթս կոհակներուն մէջ. Վոսփորի բերանը, փոքրիկ կղզեակի մը վրայ, աշտարակը Լէանդրի, որ սիրահարած էր Աֆրոդիտէսի քրմուհիին: Կ՚ըսեն թէ Պայրըն, այս աւանդութենէն կախարդուած, լողալով Սկիւտարէն աշտարակ գնաց:

Երբ, վերջապէս, «Թէոֆիլ Կօթիէ» խարիսխ կը նետէ Կալաթայի առջեւ, գիշերը հասած էր արդէն: Մաքսատունը փակուած էր, ուստի թուրք ոստիկանութիւնը յաջորդ օրուան կը յետաձգէ ցամաք ելլելու արտօնութիւնը:

ՄԻՐԻԱՄ ՀԱՐԻ

ԿԱԹՈՂ. ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Մարսէյլի Առաջնորդարանէն կը հաղորդեն թէ հոկտ. 16ին Լոնտոնէն Մոսկուայի ճամբով էջմիածին մեկնած է ծանօթ մտաւորական Գ. Պետրոս Տօնապետեան, իբրեւ պատուիրակ Մարսէյլի Թեմին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԸ

Մեզի կը հաղորդեն թէ Մարսէյլի Ազգ. Առաջնորդարանը փոխադրուած է 3 Rue Venture, Բ. յարկ: Հեռաձայն՝ D. 23-14:

ԱՆԴՐՇԻՐԻՄԵԱՆ ՁԱՅՆԵՐ

(Պատերազմի գրականութիւն)

ՓԱՍՏԵՐ ՈՒ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թնդանօթի ու գնդացիրի երբեմնի ցաւատանջ զոհերն են որ կը խօսին...:

Տասնեւհինգ տարիէ ի վեր, բոլոր երկիրներու մէջ, եւրոպական մղձաւանջէն յիղակարծ սթափած հոգիները, մրմռալով ու անհնարին ցասումով բռնուած, լոյս աշխարհ կը հանեն պատերազմի իրական ու զահանդական ապրումները, սրտաճմլիկ դրուագները ու խրամներուն տառապանքը, վիրաւորներուն հեծեծանքն ու վիշտը, վառօդի ու դիակներու խեղդիչ հոտը, մէկ խօսքով Մեծ Տրամը՝ իր ողբերգական բոլոր քստմնելի ծալքերուն մէջ:

Պատերազմարո՛յր գրականութիւն...

Մահառիթ գնդակներու առէջն հրաշքով ազատուած բրթռուն հոգիներն է որ կը բանան իրենց վէրքերը եւ չիթ առ չիթ արիւն կը ցանեն իրենց գրականութեան մէջ:

Վիշտ, յուզում, զայրոյթ, սարսափ, կարաւան կազմած, դժոխային տողանցքով, իրար հրելով, իրար գերազանցելով, շարժանկարի արագութեամբ կ՚անցնին յետ-պատերազմեան մարդու, նոր մարդու հոգիին վրայէն:

Արդար յուզում մը կը խեղդէ քեզ. կը փչաքաղէս եւ անզոր ճիգերդ կը լարես ըմբռնելու մարդկային այս վիթխարի բազմութեան գալարումները, որ չարի, օրինացած ոճիրի մոլեգին գործադրութեան անմեղ զոհն ու գործիքն է դարձած:

Պատերազմը պետութիւններու նըւիրագործած հաւաքական ոճիր մըն է, որ դարերու մռայլ խորքէն եկած եւ նստած է մարդկութեան գլխուն: Ո՛ր անկիւնէն ալ նայիս՝ պատերազմը կը մնայ պատերազմ, յարձակողական թէ պաշտպանողական, մեծ թէ փոքր, իրաւացի թէ անիրաւ:

Միջազգային կեանքի մէջ, ցեղային ինքնապաշտպանութեան զէնքերը թնդանօթներն ու գնդացիրները չեն միայն: Անզօր պաշտպանութեան միջոցներ են անոնք եւ մի միայն ճնշուած, սարկացած եւ ազատութեան համար արիւնաքամ ժողովուրդներու յատուկ, որոնք կը մաքառին լախտ մը, ծական մը փշրելու համար:

Պատերազմը եւրոպական սուտանաթեւ քաղաքակրթութեան ծոցին մէջ, արիւնահոտ եւ կործանարար խորխորատ մըն է, անդունդ մը եւ Եւրոպայի գերեզմանը: Վկայ 1914 չարաչուք Թուականը:

Մեծ պատերազմը եղաւ ո՛չ թէ բռնաւոր ժողովուրդներու ազատագրութեան եւ կորսուած արժէքներու վերականգնման համար, այլ յաւելեալ իրաւունքներու, դրամատիրական անյագուրդ ախորժակներու եւ ազգային փառասիրական տենչանքներու գոհացման համար:

Պատերազմը պայթեցաւ եւ միլիոնաւոր բազմութիւններ արիւնաքամ եղան: Թաչափակները ցցուեցան բիւրաւոր ինկածներու շիրիմներուն վրայ եւ անմխիթար մայրերն ու այրիները արիւն լացին իրենց սիրելիներուն վրայ: Ցաւութիւն տուաւ անծանօթ զինուորի շիրիմը յաղթական կամարներու տակ, մշտավառ կանթեղով, ի սփոփանս այդ Ապանդի:

Չորս տարի անդադար ծովի, ցամաքի ու օդի մէջ ասպետ չեփորը հնչեց եւ մարդկային հեղեղներ նետուեցան իրարու վրայ:

Եւ վերապրողները ականջալուր թնդանօթին, ականատես Մեծ Եղեռնի դրուագներուն կը պատմեն, կը պատմե՛ն մերկապարանոց ճշմարտութիւնները, յաճախ անխնայ ու անխիղճ... ինչ որ տեսան ու ապրեցան:

Սեւ չի ճանչնար այս գրականութիւնը, եւ ոչ ալ քարոզ ու մխոսում: Թուղթին վրայ փռուած է տարակուսականօրէն տխրող հոգեվիճակը, պատերազմի դաշտը, յուզումն ու զգացումը:

Հոն են ամէնքն ալ, — զօրավար ու զինուոր, քաղաքագէտ ու մտաւորական, բանուոր ու գիւղացի, աստուածաբանական ու վաճառական, հոգեւորական ու աշխարհական: Ամէնքն ալ շատոգոյն ողջակէզ՝ արիւնոտ Մողոքին առջեւ: Բոլորն ալ անըմբռնելի աղքատագան պարտականութեան մը ճամբուն մէջ, հրացանն ուսին, պայուսակը կողքին, բարձունքէ բարձունք խոյանալու մշտապատրաստ:

Ազգ, Հայրենիք, դրօշակ, իրաւունք, ազատութիւն դարձած էին չարչարուած Ցիսուսներ անփառունակ խաչելափայտի մը առջեւ:

Աւա՜ղ, շատեր գացին եւ ա՛լ չվերադարձան...

Որքան անողո՛ք էր յարձակող խոլական բազուկը, ամբարտաւան ու սպասող, նոյնքան յանդուգն ու փոթորկային էր պաշտպանողականը — Համաձայնականը:

Կը յիշեմ տակաւին, արեւելքի մեծ բանաստեղծ Բաղ-Թակորը աւելի տասը տարի առաջ աւերուած շրջաններէն նոր կը վերադառնար, Ֆրանսական ընտրանիի մը առջեւ, Անաթօլ Ֆրանսի նախագահութեան տակ, դատախոսութեան մը առեն բացագանչեց.

— Քաղաքակիրթ Եւրոպայի վանտալականութիւնը տեսայ իմ աչքերով եւ օգտի ու պիտի սգամ անոր եռեւ ձգուած աւերակները...:

Ինչ որ ըսուին ու գրուին, բառերը անզօր պիտի ըլլան եթէ թիւերը օգնութեան չհասնին:

Ահա թէ որքա՛ն խօսուն են այդ թիւերը:

Պատերազմէն առաջ, Եւրոպայի մէջ զէնքի տակ եղած են միայն 4,200,000 զինուոր: Իսկ 1914ի պատերազմի ատեն, զօրաշարժի ենթարկուած են 74 միլիոն մարդիկ, հետեւեալ համեմատութեամբ —

	Զինուոր
Գերմանիա	13,250,000
Աւստրիա-Հունգարիա	9,000,000
Թուրքիա	1,860,000
Պուլկարիա	1,000,000

Ընդամէնը՝ 25,000,000 զինուոր:

Իսկ Համաձայնականները —

Ռուսաստան	19,000,000
Անգլիա եւ գաղութներ	9,500,000
Ֆրանսա	8,200,000
Իտալիա	5,600,000
Ռումանիա	1,000,000
Մ. Նահանգներ	3,900,000
Պելճիքա, Սերպիա, Յունաստան եւն.	1,700,000

Ընդամէնը՝ 49,000,000 զինուոր:

Տասը միլիոն մարդիկ ինկած են 35 միլիոն կռուողներէն ճակատին վրայ եւ հիւանդանոցներուն անկիւնը: Ըստ համեմատութեան իւրաքանչիւր վեց հոգիէն երկուքը սպաննուած են:

	Սպան.	Վիր.
Գերմանիա	1,885,000	4,248,200
Աւստ.-Հունգ.	1,450,000	2,000,000
Թուրքիա	450,000	675,000
Պուլկարիա	70,000	100,000
Համաձայնականները՝		
Ռուսաստան	2,500,000	5,000,000
Անգլիա	743,000	1,693,000
Անգլ. գաղթ. եւր.	202,300	428,600
Ֆրանսա	1,358,900	2,560,000
Ֆրանս. գաղթ.	67,000	140,000
Իտալիա	497,000	949,600
Ռումանիա	159,000	170,000
Պելճիքա, Սերպիա, Յունաստան, եւն.	800,000	1,000,000
Ընդամէնը՝	6,000,000	12,500,000

Պատերազմը տեւած է 1551 օր, ըսպաննուած է տասը միլիոն: Օրական սպաննուած կ՚ըլլայ 6400 հոգի եւ իւրաքանչիւր վայրկեանին 4 հոգի:

Այս սպանութիւններուն վրայ պէտք է աւելցնել նահանջի եւ յարձակումներու ատեն պատահած մահերը, շուրջ երեք միլիոն:

Երեք միլիոն զինուոր գերի է բռնուած:

Ինը միլիոն երախաներ որբացած եւ կորսնցուցած են իրենց ծնողները: Եւ հինգ միլիոն կիներ կորսնցուցած են իրենց այրերը: Տասը միլիոն ալ ճակատի գծէն փոխադրուած որպէս գաղթական դէպ ի թիկունքը: Տասը միլիոն ալ անդամալոյծ ու կաղահար են եղած:

Ահա՛ մարդկային կեանքերու աղաղակող հաշուեկշիռը:

(1) ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ ՄԷՋ

— :·: —

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆ (Մարսէյլ). — Բազմաթիւ ժողովուրդով եւ մեծ յաջողութեամբ տօնուեցաւ «Դաշնակցութեան Օր»ը։

Ներ ու երիտասարդ խռնուած էին փլաթանօի սրահը, լսելու համար Դաշնակցութեան խօսքը եւ իմանալու անոր ուխտը։

«Մեր Հայրենիք»ով բացուեցաւ հանդէսը։ Օրուան նախագահ՝ ընկ. Հիւսեանի բացման խօսքէն յետոյ հրաւիրուեցաւ ու երգեց Օր. Մարգարեան խլելով բուռն ծափեր։ Ընկ. Աստուածեանի արտասանութենէն վերջ ծափերու տակ բեմ բարձրացաւ օրուան բանախօսը, ընկ. Վահան Փափազեան։

— «Տարին մէկ օր ուխտի՝ ընկերներու եւ համարակութեան հետ։ Հայ ժողովուրդը իր երկունքէն ծնաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։ 42 տարի փշոտ ճանապարհներէ անցանք։ Ունեցանք երեք մեծ շրջաններ — Թրքահայութիւն, Ռուսահայութիւն եւ գաղթահայութիւն։

Արմենական կուսակցութիւնը՝ ազատութեան ձգտող այդ կուսակցութիւնը իր կարելին ըրաւ, հրահրեց եւ արծարծեց յեղափոխական ոգին։ Հնչակեան կուսակցութիւնը՝ զանազան շրջաններու մէջ կազմակերպեց յեղափոխական գործը եւ ունեցաւ որոշ յաջողութիւններ։ Եւ ապա ծնաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, եւ շատ կարճ ժամանակուան մէջ կազմակերպուեցաւ Խանասորի արշաւանքը որ իր ժամանակին կարեւորագոյն ցոյց մըն էր։ Յետոյ ունեցանք Պանք Օթոմանը, Եըլտըզի մահափորձը եւն.։ Դաշնակցութիւնը ձգտեցաւ ստեղծել ազատ հայրենիք եւ յանուն ազատութեան կռուեցաւ ու պայքարեցաւ։ Ցիչեցէք որ մեր վրայ կ'իջնէին պէկեր եւ աղաներ։ Հաչուի առնուելիք ուժ չէր հայ ազգը եւ հաշուի առնուեցաւ հայկական յեղափոխութեան շնորհիւ։ Դաշնակցութիւնը ճգնեցաւ զինել եւ պաշտպանել հայ ժողովուրդը։ Ազատամտութիւնը չծագած ստեղծուեցաւ Օսմ. Սահմանադրութիւնը։ Սահմանադրութեան օրերուն Դաշնակցութեան աշխատանքը քաղաքական եւ մշակութային գետնի վրայ՝ ծանօթ է ամբողջներուն։ Եւ ապա համաշխարհային պատերազմ. — Ջինուոր, Թուրք եւ Ռուս ժողովուրդը բոլորը մեկի դէմ ու մեծ հարուած մեր ազատագրական շարժման։

Վասպուրականի, Շապին Գարահիսարի եւ Ուրֆայի ապստամբութիւնները՝ հայկական յեղափոխութեան արդասաբեր պտուղներն էին։ Հ. Յ. Դաշնակցութեան գլխաւորութեամբ կազմուեցաւ կամաւորական շարժումը, օգնութեան հասնելու Թրքահայութեան։ Ռուսաստանի վերիվայրումները արթ տուին Թուրքերուն արշաւելու Կովկաս։ Ժողովուրդը նահանջեց Թիֆ — Թիֆ։ Ղարաքիլիսէ — Սարդարապատի կռիւները, տոկացին Թուրքերը ճանչնալ հայկական պետութիւնը։ Յետոյ Թուրքիոյ եւ Խորհրդային Ռուսաստանի ազնիւ ձեռքով Հայաստան։ Հնացանք մենք, բայց հոն մնաց մէկ միլիոն հայ ժողովուրդ որուն վրայ խարսխած է իր հաւատքը՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։ Ընդդիմադիր ըլլալով իշխանութեան, հաւատք ունի ժողովուրդի կամքին վրայ։ Վարչաձեւերը փոփոխական են եւ անխախտ համոզում ունինք որ պիտի գայ օրը՝ կորիզ — խարխուլ, ներկայ Հայաստանով նուաճելու միւս Հայաստանը։

Գաղթահայութիւնը մեծ վտանգի առջեւ է, դիմագրաւելու համար այդ վտանգին, անհրաժեշտ է միացեալ ճակատ։ Ձեռք երկարեցինք բոլոր կուսակցութիւններու եւ հաստատութիւններու, բայց ի զուր։ Հակեցէք Դաշնակցութեան վրայ, բայց եկէք անոր հետ պայքարի պահուն»։

Խօսքը ուղղելով տիկիններուն յատկապէս որ իրենց պզտիկները հայ մեծցնեն։ Եւ վերջացուց կոչով մը։

Ներկաները խիստ գոհ մնացին սիրելի Կոմսէն։ Ինքն ալ իր կարգին, փառաւ եմ որ, լաւ տրամադրուած բաժնուեցաւ ժողովուրդէն։

Հանդէսը փակուեցաւ «Մշակ Բանուորաց»ով։

Ցետոյ ունեցանք ընկերական ժողով ուր մեր շարքերուն միացան երեք նոր ընկերներ։

Սարգիս Պօյաճեան

ՌՈՒՍՃՈՒՔԻ ԹԱՂ. ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

— :·: —

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՑԱՆԿԸ ՇԱՀԵՑԱՒ

Ռուսճուք, 23 հոկտ. (սեփ. թղթ.). — Քանի մը ամիս առաջ, տեղի ունեցած էր Թաղ. խորհուրդի ընտրութիւն։ «Պյօֆ»ը պարտուած էր։ Լուծեալ Թեմական խորհուրդը 28 մայիսէն առաջ շրջաբերական մը հանեց ու Թաղ. խորհուրդներուն արգիլեց եկեղեցւոյ մէջ տօնակատարութիւն ընել։ Որովհետեւ այս կարգադրութիւնը հակազգային էր, Թաղ. խորհուրդը անկախ բռնեց զայն ու տօնակատարութիւնը արտօնեց։ Ասոր վրայ, նախկին Թեմականը «ժուռնալ» մը տուաւ պատկան նախարարութեան, բսելով թէ Թաղ. խորհուրդը «կեղծ դրօշ»ով տօնած ու անսաստած է մեր հրահանգը, եւ, հետեւաբար, պահանջեց լուծել։ Եւ սակայն, մինչ ջանացած էր իր մարդոցմէն եռանդամ մը նշանակել տալ, պատահեցաւ ճիշդ հակառակը։ Կրկին ժողովրդական հոսանքէն եռանդամ մը նշանակուեցաւ։

Այսօր, կիրակի, տեղի ունեցաւ նոր ընտրութիւնը։ Հնչակ, ռամկավար, կեղծ «Հայաստանցի» կամ «չէզոք», — բոլորը ոտքի էին՝ շաբաթներէ ի վեր։ Կոչեր, խոստումներ, բազմաշարչար Հայաստանին շահագործումը, ներգաղթի եւ այլ խոստումներ։ Դաշնակցութիւնը, իր հետ ունենալով յարգուած ու լուրջ համակիրներ, անգամ մըն ալ ցոյց տուաւ իր հասակը։ Ընտրութեան արդիւնքը երբ պարզուեցաւ, խեղճերը ամչցան արդէն։ Սօֆիայի լուծեալ Թեմականին անդամները հեւ ի հեւ լուրի կը սպասէին, անշուշտ···։

Այս արդիւնքը ցկատառելի է անոր համար, որ Պուլկարիոյ մէջ դեռ ներգաղթ կը յաղթէ ու ոչ — հայ ազատ հայրենակիցներու ճակատներովը կը պայմանաւորեն···

Կարդացէք եւ Տարածեցէք «ՅԱՌԱՋ»ը

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ՆՇԱՆԱԽՕՍՔԵՐԸ

Միլան, 27 Հոկտ. (Սեփ. Թղթ.). — Թորինոյի փառաւոր ընդունելութենէն յետոյ, Միլանոյի ժողովուրդն ալ աննկարագրելի ցոյցերով ընդունեց «Տուչէ»ն։ Մուսոլինի այստեղ ալ ինչպէս Թորինօ, այցելեց վերջին տարիներուն կառուցուած շէնքերը, դպրոցները, հիւանդանոցները, բացումը կատարեց Միլանոյէն մեկնող նոր ճամբաներու, ինչպէս

Քանի մը տարի առաջ Մուսոլինի իր ժողովուրդին ըսաւ.— Creder. Obbedire e Cambattere (Հաւատալ, Հնազանդիլ ու Պայքարիլ)։ Իսկ այս անգամ Թորինոյի ճառը վերջացուց հետեւեալ խօսքերով.— Comminare. Costruire. e se neccessario combattere e Vuicere (Քալել, Կառուցանել, և եթէ հարկ է Կռուիլ ու Յաղթել)։

Ո՛վ կրնայ ժխտել, որ այս մէկ քանի բառերը, իտալացի ժողովուրդին համար, ամբողջ ծրագիր մը կը խտացնեն։

Պ. Մուսոլինի ընդունած է հայ ուսանողութեան պատուիրակութիւնը, որ պարզ անկեղծ խօսքերով, ինչպէս վայել է ուսանողներուն, յայտնած է հայ ուսանողութեան յոյսերը ու հաւակրանքը։

Ա. Ս.

ԹՈՒՐՔԻԱ

"ԵԹԷ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԵՆԱՅԻ ՄԷԿ ՕՐՈՒԱՆ ՄԷՋ ԲՈԼՈՐՆ ԱԼ ԿԸ ՓԱԿԷԻ»

Ծանօթ քննադատ-գրագէտ Փէյհամի Սէֆա պէյ «Ճումհուրիյէթ»ի մէջ խօսելով օտար վարժարաններու մասին կը գրէ.

— Եթէ իշխանութեան տէր ըլլայի, բոլոր օտար վարժարանները մէկ օրուան մէջ կը փակէի։ Որքան ատեն որ անոնք բաց կը մնան, այն հաւատքը ունիմ թէ մեր մէջ տակաւին կ'ապրի «քափիթիւլասիոն»ներու ճնշիչ մթնոլորտը։ Օր չանցնիր որ օտար վարժարաններու դէմ մէկ արարքին ցնծը չլսուէ։ Թերթերու սիւնակներուն վրայ։ Երէկ, դարձեալ թերթերէն տեղեկացանք թէ, այդ վարժարաններու տնօրէնութիւնները Թուրքերէնի մէջ վերաքննելի մնացած աշակերտներուն թիւերը փախելով կարգ մը խարդախութիւններ կ'ընեն։ Մերթ ընդ մերթ սասը նման լուրեր. աղջիկ փախցնել, զաւակափոխ ընել, ազգը անարգել, Թուրք աշակերտներու ազգային զգացումները վիրաւորել, վերջապէս այս կարգի բաներ։

Ի՞նչ է այս «զուգամ»՝ ծիւրիւ մը վարդապետներ, որոնք արգիլուած են իրենց երկրին մէջ որեւէ քարոզութիւն ընելէ, աշխարհական Թուրքիոյ մէջ, մեր յեղափոխութեան զաւակներուն մտողաշ եւ նուրբ հոգիները կը խաթարեն ու կը ներարկեն իրենց կրօնական անհաշտութիւնները։

Այս դպրոցներուն մեծ մասը, մէյմէկ քրիստոնեայ Թէքքէ կամ այազմա են, ուր Թուրք տղաքը կը խաթարուին։

Առնենք մը այս վարդապետներու վարժարաններէն մէկուն մէջ ուսուցչութիւն ըրած եմ։ Դպրանին

···երը գաղթած վրայ մնացած օտար աշակերտներու քննութեան թիւերը կը բարեփոխեն։

Վարչական ներողամտութիւնը պատճառ կ'ըլլայ որ աւելնայ անոնց լրբութիւնը։ Մենք աստնք ընդունեցինք Լօզանի դաշնագրով։

Այսօր, օտար դպրոցներու մեր մէջ գոյութիւնը, բացէ ի բաց դէմ է յեղափոխութեան նշանաբաններուն։ Ի՞նչպէս կրնանք հանդուրժել այս հաստատութիւններուն, որոնք մեր աչքին առջեւ կը քրիստոնէացնեն մեր զաւակները։ Քրիստոնեայ Մէհմէտ, կամ քրիստոնեայ Խրիսթօ.— երկուքն ալ նոյն աստիճանով թշնամի են Թուրքիային։ (Մէհմէտէն մէջ ապաննուած սպան)։

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑԸ

ԿԱՐՏՕՆ.— Արդէն լոյս տեսած է Հ. Յ. Դ.եան Մարսէյլի Պատանեկան Միութեան «Գոյամարտ» օրացոյցի 1933ի հրատարակութիւնը։ Յիսունը երեք թերթիկներէ բաղկացած այս տարուան օրացոյցը աւելի ճոխ եւ գեղեցիկ տեսք մը ունի։

Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութիւնը 4րդ տարին է որ լոյս կ'ընծայէ «Գոյամարտ» օրացոյցը։ Տարուէ տարի աւելի այլազան ու նորագոյն նըկարներով եւ պատմական կարեւոր անցքերու ճշգրիտ թուագրութեամբ, ինչ որ մասնաւոր առաւելութիւն մըն է։ Այս տարի նկարներու դասաւորումը առաջուան պէս է, միայն դէմքերն ու ձեւը քիչ մը փոփոխութիւն կրած են։ Խաւաքարտին երկու եզերքները զարդարուած են յայտնի հերոսներու լուսանկարներով։ Խորքին մէջ «Դէպի Հայրենիք» խորհրդանշող նկարը՝ Հրանդ Ալեքսանեանի։ Թէեւ վերը հայկական եռագոյնը իր գոյներու ներդաշնակ ու գրաւիչ փայփայումով։ Իսկ այս բոլորին վերեւ՝ առնական ձեռքի մը մէջէն կը ցցուի Հ. Յ. Դ. զինանշանը, աւելի խորհրդաւոր ու տպաւորիչ համադրութիւն մը տալով «Գոյամարտ»ին։

Օրացոյցի միւս առաւելութիւնն այն է որ, յիշուած աւելի թերթիկներու մէջ մասնաւոր խնամքով զետեղուած են ծանօթ մտաւորականներու եւ հերոսներու բազմազան նկարները, ինչ որ նորութիւն մըն է։ Պատմական կարեւոր թուագրութիւններն ու զանազան կարճ ու նըշանաւոր խօսքեր — հայ եւ օտար անձեր — տեղ գտած են այս տարուան օրացոյցին մէջ, ինչպէս նախանցեալ տարիներուն։

Անխառն հաճոյք մը կը զգաս թղթատելով այդ փոքրիկ բայց իմաստալից թերթիկները։ Մէկ բան պակաս կը գտնենք այս տարուան օրացոյցին մէջ, — Հ. Յ. Դաշնակցութեան երրորդութեան նկարները (Քրիստափոր, Զաւարեան եւ Ռոստոմ)։ Երեւի չեն ուզած կրկնութիւններ ընել։ Մեր կարծիքով, ամէն տարի այս երրորդութեանց լուսանկարներու զետեղումը օրացոյցին մէջ անպատեհութիւն մը չի ներկայացներ։ Ընդհանուր առումով, օրացոյցը հմայք մը ունի, կը նշանակէ թէ Պատանեկան Միութիւնը մեծ գուրգուրանքով եւ հոգածութեամբ աշխատանք տարած է, զայն աւելի փայլուն ու բազմակողմանի դարձնելու համար։ Իր գտած քաջալերանք յաջողութիւնն ալ այդ կ'ապացուցանէ արդէն։

Նոր Տարուան առթիւ յարմար կաղանդչէք մըն է, ազգականներու եւ բարեկամներու ղրկելու համար։ Ամէն հայ պէտք է ունենայ «Գոյամարտ» օրացոյցը։

Լեւոն Գնդունի

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ

ԳՐԵԼ ԿԱՐԵԼԻ ԵՂԱԾԻՆ ՉԱՓ ՄԱՔՈՒՐ, քանի որ մեծ մասամբ տողաշարով կը շարուի ՅԱՌԱՋը։

ՄԱՄՈՒԼ

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ» ԱՄՍԱԳՐԻ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

«Հայրենիք» օրաթերթը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ.

— «Այսօր լոյս տեսաւ «Հայրենիք» ամսագրի 10րդ տարուան 12րդ (Հոկտեմբեր) թիւը, որով կը լրանայ — նոր գոյութեան 10րդ տարին։

Գրական այս ձեռնարկը, որուն խոշոր արժէքը չեն ժխտեր, չեն կրնար ժխտել նոյն իսկ մեր կառավարութեան հակառակորդները, ինչպէս յայտնի է, գըրուած եղած է նիւթական եւ բարոյական մեծ զոհողութիւններովը Հ. Յ. Դաշնակցութեան Արդարեւ, եթէ չըլլային մեր մօտաւոր եւ հեռաւոր ընկերներու նիւթական եւ բարոյական զոհողութիւնները անհատաբար, եթէ չըլլային Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ամերիկայի շրջանի կազմակերպական ընդարձակ միջոցներն ու աջակցութիւնները, «Հայրենիք» ամսագիրը երբեք պիտի չկարենար ապրիլ 10 տարի, զարգանալ ու աճիլ անընդհատ եւ հրատարակուելով մեր պարբերական մամուլին մէջ չտեսնուած կանոնաւորութեամբ՝ հասնիլ իր ներկայ բարձրութեան։

Հրապարակ գալով մեր ազգային պատմութեան ամէնէն յոռի մէկ շրջանին մէջ, «Հայրենիք» ամսագիրը իր շուրջը հաւաքեց աշխարհի ամէն կողմ ցրուած հայ մտաւորականները՝ գրական հին եւ նոր սերունդի տաղանդաւոր ներկայացուցիչները, հայ մտքի մշակները եւ հայ քաղաքական ականաւոր գործիչները, անոնց բոլորին լայն պատեհութիւն տալով հրապարակելու իրենց մտքի ստեղծագործութեան արժէքաւոր պտուղները։ Հայ գրագէտներու եւ գործիչներու արտասովոր այս համախմբումը մեր ամսագրի շուրջը հաւաքեց ընթերցողներու եւ բաժանորդներու այնպիսի բազմութիւն մը, որուն նմանը չէր ունեցած ո եւ է հայ ամսագիր անցեալի մէջ եւ չունի ներկայիս։

Իր 10ամեայ գոյութեան ընթացքին «Հայրենիք» ամսագիրը յայտնաբերեց մէկէ աւելի գրական նոր տաղանդներ, տուաւ կարգ մը գրական գլուխ գործոցներ, ստեղծեց պատմական յուշերու ամբողջ գրականութիւն մը, մէկ խօսքով՝ հայ ընթերցող հասարակութեան նուիրեց բազմազան հետաքրքրական նիւթերու 12 պատկառելի հատորներ, որոնք առանձին գրադարան մը կրնան կազմել։

Այս ընելով հանդերձ՝ «Հայրենիք» ամսագիր 12 տարի շարունակ կանոնաւոր վճարումներով իր աշխատակիցներուն, նիւթական խիստ արժէքաւոր, երբեմն անգնահատելի օգնութիւններ ըրաւ օտարութեան մէջ ամենածանր պայմաններու տակ ապրող եւ շատ անգամ օրուան հացի կարօտ մեր բազմաթիւ շնորհալի մտաւորականներուն, որոնցմէ ոմանց վիճակը առանց մեր ամսագրի շատ աւելի թշուառ պիտի ըլլար»։

ՄՈՒՍՈՒԼԻ ՔԱՐԻՒՂԱՏԱՐ ԽՈՂՈՎԱԿԻՆ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ

Մուսուլի խողովակին շինութեան համար Անգլիա, Ֆրանսա, Գերմանիա եւ Ամերիկա ապսպրուած անհրաժեշտ նիւթերը, մեծ քանակութեամբ, վերջերս Իրաք հասած են եւ չափերը առնուած են խողովակներու զետեղումին համար որ պիտի սկսի ներկայ ամիսէն եւ պիտի վերջանայ 1934ի յունիսի վերջը, Պաղտատի կառավարութեան եւ Քարիւղի Ընկերութեան միջեւ կնքուած համաձայնութեան պայմանաժամէն վեց ամիս առաջ։

Հայֆայի, Տրիպոլսոյ, Հոմսի, Պէյրութի, Ռիւթպիի եւ Մաֆրաքի մէջ Ընկերութեան համար անհրաժեշտ շէնքերուն շինութիւնը արդէն վերջացած է։

Գետակներու վրայ զետեղուելիք նիւթերը հասած են Սուրիա եւ Իրաք։

Ամերիկայէն եկած է 5000 թօն զանազան տեսակ խողովակ։

Մնացեալ խողովակները պիտի գան Անգլիայէն՝ 33000 թօն, Ֆրանսայէն՝ 49.000 եւ Գերմանիայէն՝ 18 հազար։

Ջուր առնելու համար Ընկերութիւնը պիտի գործածէ ջրհան մեքենաներ, որոնք պիտի բաժնուին 12 տարբեր կայաններու վրայ։

Բազմաթիւ ջրհորներ պիտի փորուին ճամբաներուն վրայ եւ ջուրը խողովակներով պիտի փոխադրուի աշխատաւորներու բնակութեան կեդրոնները։

Հայֆայի Ռատահանգիստի շինութեան անհրաժեշտ նիւթերու հայթայթումը պիտի կատարուի անգլիական, ֆրանսական, գերմանական եւ ամերիկեան պետութիւններուն կողմէ։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ԶԳՈՒՇԱՆԱԼ ԲԱԺՆԵԳԻՐՆԵՐՈՒ ՎՃԱՐՈՒՄԸ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (35)

ԱՐԵ՛Ւ, ԱՐԵ՛Ւ...

— Քեզի՛ ինչ։ Ա՞յս է ամէն ճաշի վրայ պատառ մը միսի համար «հաւասարութիւն», «արդարութիւն» պոռալ կենալդ··· Յեղափոխութիւնը ըլլալու է ամէնէն առաջ բուկիններդ պէս փայտ — գլուխները տաշելու համար... Մ՞ս հասկնար մա՛րդ, հապա եթէ կռիւի պահուն սահմանները չփոխեն, ու Ֆրանսայի սահմանն արշաւելով մեր վրայ գան, ի՞նչ պիտի ընես···

— Ես հանգիստ եմ այդ մասին, ինծի չի վերաբերիր. նախ թող սա նոր եկող կարմիր երեսներովը, ի՞նչ է անունը, ը՞··· ժիրօ կ'ըսեն, ժիրար կ'ըսեն, երթայ պաշտպանել··· բայց ըսէ՛, մէկ անգամի համար չխօսիլը ըսէ՛, ի՞նչ ունի սա մարդը, Մարիամ Աստուածածին, ոտքմէ կրակ կը հանէ. ոչ կը հագայ, ոչ կը թքնէ, գէշ, ուժեղ, ի՞նչ ունի··· գործէ փախած մը պարզապէս, ծրի հաց կայ հէ՞···

— Օ՜ֆ, նորէն սկսար բամբասել, արդէն հաւասարութեանդ տափակ մորթէդ անդին չանցնիր, քեզի ի՞նչ կ'ըլլայ, քեզմէ բա՞ն մը կը պակսի, բան մը կ'առնէ՞յ··· եթէ տրտնջալու բան չգտնես, կ'ելլես օտարականներուն բազմանութիւնը ախ — վախ ընելէն կը հանես, իբր թէ քեզի տուած ըլլային զանոնք մեծցնելու հոգը։

— Գէշութեան համար չեմ ըսեր, ինչո՞ւ ըլլայ, Ֆրանսան ամէնէն առաջ Ֆրանսացիներուն է. անաժօրեան ալ հիւանդներուն։

— Եւ, լռեցաւ. կարգադրուեցա՛ւ··· «Ազատութիւն, Հաւասարութիւն, Եղբայրութիւն»··· Թելերդ պըտտուկը··· Օտարականը զա՞րդ է որ արգիլէ Ֆրանսան Ֆրանսացիին ըլլալէ··· Գալով այդ «առողջ» աղուն, հաւանաբար հոս աւելի անոր տեղն է քան քու։

— Իրա՛ւ ըսէ···

— Կը՛ֆ չեմ նեղեր քեզի պէս. գիտցի՛ր, առողջ մարդ հոս չեն բերեր, եւ քանի որ քու, ուստի···

— Ուստի՛···

— Ուստի անոր իրաւունքը աւելի շատ է հոս, իսկ դուն լրացած մարդ ես, փտած, բորբոքած, ոչ մէկ բանի օգտակար, աղտ վերջապէս. հո՛ս, տունիդ մէջ թէ փողոցին մէջ փչեր ես վերջին հոտած շունչդ՝ մեծանոյնն է···

— Քեզ կը խեղդեմ բոզի ձագ··· չըսի՞ս փարիզ ցաւը···

— Դէ՛հ, խղճէ, հը՛··· դէ՛հ բամբասէ հասցէիս, հը՛, դէ՛հ հաշուէ պատասխան, հը՛··· հը՛···

Արիւնած քիթ մը, ուռած աչք մը, չնչապատ երկու կուրծքեր։

ԺԵ.

Դուրսը տեղատարափ է։

Լուացարանին մէջ հաւաքուեր ենք։

Ես մօտիկ կ'ընեմ ծերացած — ամուրին՝ Պօռիսը։ Կը պատմէ շատ մը անգամներ կրկնած մէկ արկածը, ու ես մօտիկ կ'ընեմ առօրականին պէս չհաղորդուութիւն ցուցնող ուշադրութեամբ մը։

Անհանգիստ չեմ, կեղծիքս ալ չի ճնշեր զիս, որովհետեւ այս մշտապէս խարուած բարի մարդուն մեծ հաճոյք մը կը պատճառեմ մօտիկ ընելով։ Մանաւանդ հիմա որ բերանը անիզէր կը հոտի։

Խ՜հ, դուրսը տեղատարափ է. ընելիքս ի՞նչ է։ Ու յետոյ, ո՞վ ըսաւ թէ ինծի համար ալ բոլորովին անօգուտ է համբերութեամբ այսպէս մօտիկ ընել, համեստութեամբ կրկնուած բան մը։

Մօտիկ կ'ընեմ։ Բայց նորէն ճիգիս ու դէմքիս հակառակ ուշադրութիւնը կը ցրուի։ Արթննալու պէս ատէպ — ատէպ կը վերադառնամ իր խօսքի թելին, սխալածի պէս պատահական հարցում մը կ'ընեմ իր վերջին բառին վըրայ ձեւուած, առով խօսակցութիւնն աւելի երկարելով ու կը ժպտիմ կամ կ'ամպոտիմ՝ իր դէմքի արտայայտութեան հետ։ Բացագանչութիւններով իրաւունք կուտամ։

Ցրուած եմ։ Ու գոհ է ծեր Պօռիսը։ Լուացարանը լեցնող մարմիններուն աղմուկին տիրելու համար կը պոռայ գրեթէ, կարմրելով, յոգնելով։

Ներս կուգայ նաեւ Մարիուս։ Աղմուկով կը գոցէ դուռը։

— Ամէնուն խաղաղութիւն։ Վայրկեան մը լռութիւն։ Մօտիկ ըրէ՛ք։

— Գրաւ կը դնեմ որ տխմարութիւն մը ունիս առանձինդ տակ։

Ոչինչ պիտի կրնայ արգիլել Քէնսակը մըցելէ Մարիուսին հետ, երբ խնդիրը ժիմնոսութիւն է։

— Նայէ՛ որ ժառ չուտես, Քէնսաք։

— Այդ կը պակսէր։ Ըսէ նայինք։

— Նախ ընդունէ որ տխմարութիւնները միայն քու գործդ են։

— Ընենք թէ ընդունեցի··· քեզմէ յետոյ։

— Այդքանն ալ բաւական է առ այժմ։ Մօտիկ ըրէ, վաղը սանաթօրիային տօնը պիտի կազմակերպեմ։

— Ի՞նչ է եղեր այդ տօնը. ի՞նչպէս, ինչո՞ւ վաղը եւ ոչ ուրիշ օր···

— Կարգ տուր, չատախօս։

— Ես չէի։ Շարունակէ՛։

— Մայրէն սկսինք։ Վաղը բժշկէն պիտի ուզեմ հին կառքը։ Ահա ծրագիրս. ճակատին վրայ լայն դրօշ մը, վրան՝ խնդացող կմախքով մը···

— Լացող կմա՞խք ալ կ'ըլլայ եղեր···

— Լռէ՛, Քէնսաք, կը պոռանք այս անգամ բոլորս։ Տղան բերանը կը գոցէ։ Միւսը կը վերսկսի.

— ··· Խնդացող կմախքով մը բաց գերեզմանի մը քով։ Կառքին երկու կողերուն վրայ երկու պատկերներ։ Մէկ կողմը խոզ մը, բերնին մէջ՝ «կեր զիս» խօսքը, իսկ միւս կողին վրայ կարիճ մը, խոշոր, սարսափելի, «կը խայթեմ»ով։ Պիտի աշխատինք այնպէս ընել որ ասիկա նշանակէ, — գերեզմանն է ընկերս. եթէ խոզ ըլլալը չես նախընտրեր՝ կարիճ պիտի ըլլաս։ Կառքին ետեւն ալ պիտի գրենք գիրերը խոշորացոյցի մը տակ ու ազատուած Քօխի միքրոպներով, — «Հոս մտնելէն դիւրին ու ելլելէն դժուար ոչինչ կայ. փորձելը յիմարութիւն, փախնալը իմաստութիւն, եւ իմաստութիւններուն իմաստութիւնը — զգուշութիւն»։

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

Հրաժեշտի թէյասեղան

Նախաձեռնութեամբ վասպուրականի Հայրենկց. Միութեան ի պատիւ դերասան Գ. Մ. Մարութեանի այսօր, երեքշաբթի, ժամը 2.30ին, 29, բիւ տէ Տոմինիքէն, Մարսէյլ, Գ. Հանի Յակոբ Գաֆչէճեանի սրճարանին սրահը, կը հրաւիրուին Գ. Մ. Մարութեանի բոլոր համակիրները եւ բարեկամները: Ծախսերու մասնակցութիւն 5 ֆրանք:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ 1933 *Մարսէյլի Հ. Յ. Դ. Գաւ. Միութեան «Գոյամարտ» պատկերազարդ պատի օրացոյցը, չաբաթական, 53 թերթկրօնական ու ազգային բոլոր տօներով անխտիր, 40է աւելի ազգային գործիչներու և ֆէտայիներու նկարներով. Գին 5 ֆրանք, փոստի ծախքով 5.50, Այժմէն դիմել* N. Gagossian*ի*, 49rue Nationale, Marseille. *Կը ծախուի նաեւ Յառաջի խմբագրատունը:*

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԼԵՌՆԷՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Տարեգիրք

Գ. ՏԱՐԻ 1933

Բազմաթիւ նկարներով եւ աննախընթաց բովանդակութեամբ

ԳԻՆ՝ 30 ՖՐԱՆՔ ԵՒ 1.50 ՏՈԼԱՐ

Կեդրոնատեղի՝ M. etM. Barsamian, 94 rueLafayette, Paris (10)

Imp. A. DER (Agopian)

17, Rue Damesme, Paris (13)

Le Gérant **H. STEPHAN**

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Յ. Գ. ՊԱՊԷՍԵԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ունի խիստ մաքուր թուղթով ու տպագրութեամբ **104** լայնածաւալ էջեր **(17 X 28 մեծութիւն)**: Կը խօսի Պատմ. Հայաստանի, Կիլիկիոյ եւ արդի Հայաստանի վրայ, տալով անոնց կենդանական, բուսական եւ հանքային հարստութիւնները եւ բնական ու քաղաքական աշխարհագրութիւնը: Կը պարունակէ Կեսարիա, Մարզուան, Ամասիա, Եւդոկիա, Շ. Գ. Հիսար, Զէյթուն, Ուրֆա, Կարին, Երզնկա, Սեբաստիա, Մալաթիա, Խարբերդ Ակն, Վան, Մուշ եւն. եւն., Կիլիկիոյ, Պարսկահայաստանի եւ Ռուսահայաստան — Արդի Հայաստանի բազմաթիւ քաղաքները, պատմական վայրերը, կարեւոր գիւղերը, հայրենի սրբութիւնները եւ **155** հետաքրքրական տեսարաններ, Կիլիկեան թագաւորներէն ոմանց դրամները եւ ստորագրութիւնները, Ներսէս Լամբրոնացիի ձեռագիրը եւ **41** մանրանկար ու միջակ մեծութեամբ քարտէսներ, որոնք ցոյց կուտան ժամանակագրական կարգով եւ թուականներով Ս. Գրքի Նոյեան ծ. Գլխի նշանակած Հայաստանէն մինչեւ այսօրուան Հայաստանը՝ անոր առած սահմանային ձեւերը զանազան հին ազգերու տիրապետութեան տակ կամ օրով, Հայաստանի բաժանումէն մինչեւ **1918** ապստամբեալ Հայաստանը, Ուիլսընի գծած Հայաստանը եւ Կարսի անկումէն առաջ ու վերջ անոր արդի սահմանը:

Տրուած է պատմ. կարեւոր անցքերու եւ դէպքերու կարեւոր թուականներ, ինչպէս Քրիստոսի **341** թուականէն մինչեւ **1931** Հայաստանի մէջ պատահած **70** թուեն երկրաշարժները (17ը միայն Երզնկա), Պատմ. Հայաստանի հին գաւառներու անունները եւ անոնց համապատասխան նոր անունները եւ վերջապէս Արարատ լերան ու անոր վրայ կատարուած բազմաթիւ վերելքներու մասին աշխարհագր. եւ գիտական լայն տեղեկութիւններ:

Ամէն Հայու ճշմարիտ եւ հայրենիքի կարօտը գոհացնող ընկերը եւ սրտին խօսող միակ գիրքը, որ կ'արժէ Ֆրանսա եւ գաղթավայրեր՝ **10 ֆր.**, Ամերիկա՝ **70** սէնթ եւ այլուր՝ **12** *ֆրանս.* ֆրանք: Կ'ընդունուին նաեւ *մի միայն* Ֆրանս., Պելժ., Իտալ., Եգիպտ. եւ Ամերիկեան դրոշմաթուղթ՝ իբրեւ դրամ *համազօր արժէքով*:

Դիմել հեղինակին՝ **BABESSIAN** (առանց անուան սկզբնատառի՝ մի միայն մականունս գրել *որոշ եւ անսխալ*) **1bis, Rue Rouget-de-l'Isle, CHOISY - LE - ROI (Seine) — France** - փոխանակութիւն չի կատարուիր եւ *ապառիկ* յանձնարարութեանց բնաւ պատասխան չտրուիր:

6 օրինակ գնողին **1** օրինակ նուէր կը տրուի: Սահմանափակ թիւով հրատարակուած ըլլալով այժմէն ապսպրել չսպառած:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ **(1)**

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

ԽՄԲ. — **Martha Mckenna,** որ հիմակ անգլիացի սպայի մը տիկինն է, աղջիկութեան անունով կը կոչուէր **Martha Cnockaert,** Պելճիքացի օրիորդ մը, որ պատերազմի ընթացքին Պելճիքայի մէջ ծառայեց որպէս հիւանդապահուհի գերման հիւանդանոցի մը մէջ՝ եւ միաժամանակ որպէս լրտես Համաձայնական բանակներուն:

Գերմանները զինքը պատուեցին Երկաթ խաչ պատուանշանով. Սըր Տըկլըս Հէյկի կողմէ պաշտօնական յիշատակութեան արժանացաւ եւ ֆրանսական ու պելժ կառավարութիւններէն Պատուոյ Լեգէոն ստացաւ:

Գերմանացիները երբ անոր լրտես ըլլալն իմացան, զինքը դատապարտեցին մահուան, յետոյ այս վճիռը վերածեցին ցկեանս բանտարկութեան:

×

— Աստուած ղրկեց ձեզ, — ըսաւ մայրապետներուն մեծաւորը, երբ իրեն յայտնեցին թէ վարժ հիւանդապահուհի մըն եմ:

Մեր շուրջը կային մարդիկ՝ բաց վէրքերով, մարդիկ առանց բազուկի, առանց սրունքի, կոյրեր վեր վար կը նետուէին անկողիններուն, նստարաններուն եւ տախտակամածին վրայ, երբ երկու գերման սպասաւորներ եւ բժիշկ մը կ'անցնէին անոնց մէջէն, անսահմանօրէն յոգնաբեկ աչքերով:

1914 տարուան օգոստոս ամսուն էր եւ ես՝ Մարթա Քնօքէրդ, Ուէսթրօզպէք գիւղէն պելճիքացի աղջիկ մը, կամովին ինքզինքս տրամադրեցի մեր գիւղի մայրապետներուն, որոնք գիւղին ամենամեծ տունը նախնական հիւանդանոցի վերածեր էին:

Անկէ քանի մը շաբաթ առաջ պատահածներու մասին պաշտօնական փաստաթուղթերը — անհաւատալի դէպքերու չոր ժամանակագրութեամբ — աւելի համոզիչ կերպով կրնան բացատրել:

Գիւղի քահանան ի՛ր իսկ գերեզմանը փորել տալով անոր մէջը անձնասպան եղաւ... Կին մը բարձր պատուհանէն ինքզինքը վար նետեց... Ծերեր՝ պատին կեցած, կարգով սպաննուեցան... Ասոնք այն քանի մը սոսկալի դէպքերն են միայն՝ որոնց ականատես եղայ, երբ 1914 օգոստոսի օրերուն գերման զօրքը մեր գիւղը թափեցաւ:

Բայց ի՞նչ հարկ խօսիլ այստեղ այն բաներու մասին զորս ես տեսայ: Աշխարհ գիտէ անոնք, եւ այս օրերուս անոնց վերյիշումը «բարեկամական» չի նկատուիր:

Բաւականանանք, ուրեմն, վեր հանել անմոռանալի պատկերին միւս կողմը. — այն որ Գերմանները ցոյց տուին պատերազմի սկիզբի օրերուն, կատաղած ու տենդագին յուզումէ մը յետոյ:

Մեր գիւղը այդ միջոցներուն կրակի գծին ետեւ բժշկական խաղաղ կայանի մը վերածուած էր: Շատ յաճախ բըժիշկի պարտականութիւն ալ կը կատարէի. — սահուն գերմաներէն ալ կը խօսէի. — ու երբ իմացայ որ մայրապետները հիւանդանոց մը բացած են, ուր կը խնամեն թէ գերման վիրաւորներ եւ թէ Համաձայնականներուն վիրաւոր գերիները՝ գացի եւ հոն ծառայելու պատրաստակամութիւնս յայտնեցի:

Այդ հիւանդանոցին մէջ ինծ հանդէպ այնպիսի ակնածանքով կը վերաբերուէին որ 1915 յունուարին, երբ պատերազմին ընթացքը ժամանակաւորապէս նպաստաւոր դարձաւ Համաձայնականներուն՝ ու երբ ռումբերն սկսան պայթիլ մինչեւ այդ ժամանակ խաղաղ մեր գիւղին վրայ, հիւանդանոցի հրամանատարը զիս իր մօտ կանչելով ըսաւ.

— Օրիորդ, այս վայրը այլ եւս չատ վտանգաւոր դարձաւ, կրակի գիծէն հեռու, Ռուլըրս պիտի փոխադրուինք. դուք հոս գնահատելի գործ կատարեցիք եւ ուստի մեզ հետ պիտի գաք:

Ու գացի Ռուլըրս հինաւուրց գիւղաքաղաքը: Վեց ամսուան հեռաւորութիւնը ի՛նչ տարբերութիւն կրնար ունենալ ըլլալ:

Նկած էի արիւնի, աւերի ու ծխացող քանդումի մթնոլորտէ մը դէպ ի հիւրընկալ վայր մը, որուն առիքաւոր տուները իրենց անեղծ պայծառութիւնով, կարգուորէ խաղաղութեան մը օդը կը պարգեւէին:

Գօլէճին բարձր ու դո՛րշ շէնքերուն վրայ կը ծածանէր գերման հիւանդանոցին Կարմիր Խաչի դրօշակը, որուն ես յանձնուած էի:

Խաղաղութեան մասին խօսեցայ... մինչդեռ նոյն այդ խաղաղիկ Ռուլըրսի մէջ էր որ սկսայ այնպիսի արկածալից քայլեր առնել որ, նոյն իսկ հիմա, գիշերները կ'արթննամ այդ սահուոր տարիներու սոսկալի մղձաւանջներով:

Տասնըհինգ օրէ չափ հետեւեցայ հիւանդանոցի առվորական կանոններուն որոնք ծանօթ են 1932ի այս խաղաղ օրերու որ եւ է հիւանդապահուհիի: Աշխարհի ո՛ր մասին վրայ ալ ըլլայ հիւանդանոցը նոյնն է. այնպէս որ տասնըհինգ օր ամբողջ օգնեցի գերման բժիշկներուն, խնամելով ծանր վիրաւորները — Գերման, Անգլիացի եւ Ֆրանսացի, — որոնք նախկին գօլէճը կը բերուէին:

Հայրս ու մայրս կըցած էին ինծ հետ միասին Ռուլըրս գալ եւ կը բնակէին հիւանդանոցին մօտ տան մը մէջ, պելճիքացի բնտանիքի մը հետ:

1915 յունուարին գիշերային պարտականութիւնս կատարելէ վերջ, առտու մը ժամը 7ին ծնողքիս այցելութեան գացի:

Մօրս հետ խոհանոցին մէջ խօսակցած միջոցին՝ յանկարծ դուռը ճռնչեց եւ դաստակը սկսաւ դառնալ, մեր աչքերը դէպ ի դուռը ուղղուեցան: Մուտքին մէջ կեցած էր Լիւսէլ Տէլտօնք, կին մը զոր կը ճանչնայի այն քանդուած գիւղէն ուրկէ փախած էինք: Սպիտակ մազերը խառն ի խուռն կախուած, դէմքը յոգնութենէն ծերացած: Իր լռութեան նշան մատը շրթունքներուն տարաւ. մայրս աթոռ մը մօտեցուց:

Ան կամաց ձայնով մը սկսաւ.

— Ոչ ոք պէտք է իմանայ իմ հոս գալս. ձեզ գտնելու համար շատ դժուարութիւն քաշեցի եւ եթէ ձեր առանձին ըլլալը խոհանոցի պատուհանէն չտեսնէի, ներս չպիտի մտնէի:

— Բայց ո՞ւրկէց կուգաս, Լիւսէլ:

— Սահմանին միւս կողմէն կուգամ եւ ձեզի տալիք լուրեր ունիմ: Մտիկ ըրէք: Միջին տարիքով կին մըն եմ. անցած տարի խորհեցայ կեանքիս մնացեալ օրերը խաղաղ ու երջանիկ անցընել: Բայց ձեզի հիմա ըսեմ որ Հոլանտայէն հոս քառասուն եւ աւելի մղոն եմ քալեր եւ տակաւին տասը մղոն ալ պիտի քալեմ: Եթէ Գերմանացիները իմանան որ ես հոս եմ...

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԻՋԵՒԵԼԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 2 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

2 Novembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2024

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԹՆՈԼՈՐՏԸ ԿԸ ԹԱՆՁՐԱՆԱՅ

Ինչ որ տեղի կ'ունենայ, երկու ամիսէ ի վեր, Եւրոպայի սրտին վրայ, բաւական է խռովելու բոլոր խաղաղասէրները հոգին։ Չուզեցի՛նք չարագուշակ մարգարէութիւններ, բայց չենք կրնար կոյր մնալ իրականութեան դէմ։

Մտահոգ է Եւրոպան աւելի քան երբեք։

Եւ մտահոգութեան պատճառները կը բազմապատկուին, կը շեշտուին հետզհետէ։

Մտահոգ են, ամէնէն առաջ, օրուան վարիչները։

Այսպէս՝ իրենց անընդհատ երթեւեկները ժողովէ ժողով, քաղաքէ քաղաք։ Եւ իրենց ճառերը, որոնց պերճախօսութեան տակ դառնութիւն չի կրնար ծածկել ներքին խռովքը։

Մենք առիթ ունեցանք ներկայացնելու չափազանց բնորոշ արտայայտութիւններ՝ Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին բացման առթիւ։

Օրը օրին պարզեցինք, նաեւ, նոր տագնապի մը, սպառազինութեանց հաւասարութեան հարցին զանազան երեւոյթները։

Անկէ ի վեր, աւելի թանձրացած է մթնոլորտը։ Եւ անկէ ի վեր, աւելի ամուր դիրք մը բռնած է Գերմանիան, — պարզապէս «սառեցած» (խափանարար ընթացք)։

Մէջտեղ նետելով սպառազինութեանց հաւասարութեան սկզբունքը, Գերմանիան վեր ի վայր հրջեց շատ մը ծրագիրներ, վրդովեց դաշնակիցներուն երջանիկ անդորրութիւնը։ Ու հիմա, քիչ բան, մեկուսի կը դիտէ անոնց տագնապը։

Ինչ որ կ'առաջարկեն միւսները — մանաւանդ Անգլիան եւ Ֆրանսան — կը հանդիպի գերմանական «ոչ — կարեմք»ին։

Զինաթափութեան խորհրդաժողովի դիւանին հրաւիրեցին, մերժեց։ Լոնտոն կանչեցին, «չորս»ով խորհրդակցելու համար, դրաւ այնպիսի պայմաններ որոնք հաւասար էին քաղաքավարի մերժումի։

Ֆրանսայի գոհացում տալու համար Թեւլպրեցին ժնեւ փոխադրել Լոնտոնի համար ծրագրուած խորհրդակցութիւնը։ Գերլին դարձեալ մերժեց։

Այժմ կը պատրաստուին գումարելու բուն զինաթափութեան խորհրդաժողովը, — Գերմանիան կը յայտարարէ թէ նոր բաներ չունի։

Ուրիշ խօսքով, չպիտի մասնակցի։

Եւ անհաւանի նոր պարագայ մը, — Նախագահ Հուվըրի առաջարկով, որոշուած էր ո՛ր եւ է սպառազինութիւն զաղրեցնել մինչեւ մէկ տարի։ Պայմանաժամը լրացաւ նոյ. 1ին։ Սառօրդարդարները յանձն առին չարս տարին ալ երկարաձգել այս զինադուլը։ Ագկերու Դաշնակցութիւնը դիմած է նաեւ Գերմանիոյ։ Այս վերջինը պատասխան անգամ չի տար, միշտ յիշեցնելով սպառազինութեանց հաւասարութեան խնդիրը․․․

Եթէ անել չէ այս, դուք որոշեցէք բառը։

Տագնապը հասած է այնպիսի կէտի մը, որ Ֆրանսայի մէջ արդէն կը խօսին վաղուան պատերազմի մասին։ Նոյն իսկ վարչապետ Գ. Էռիօ երկու քաղաքական ճառեր խօսեցաւ, երկուքն ալ լի՛ նոյն մտահոգութեամբ։

Առաջինը՝ Երեսփ. ժողովի հոկտ. 28ի նիստին մէջ էր, երբ արմատականներ կը տեղային եւ վարչապետը կը ներկայացնէր զինաթափութեան եւ ապահովութեան «ծրագրը»։

Բոլոր անոնք որ խօսք առին այս առթիւ, չէին ծածկեր վտանգին գոյութիւնը։

Լէոն Պլում, ընկերվարական վարիչը, գիտել տուաւ թէ դաշնակիցները բազմապատկումը անոնց անկարողութիւնը կ'ապացուցանէ, չըսելու համար ամլութիւնը։ Երբ նոր դաշնակիցը կը կնքուի, կը նշանակէ թէ մարդիկ չեն հաւատար նախորդներուն օգտակարութեան։

Գ. Էռիօ ալ խոստովանեցաւ այս պարագան։ Եւ երբ Ֆրանսայի — Գոյնեմ ամբախատարական ճառով մը կը խօսեցնէր զինուորական ապահովիչքը, վարչապետը, նաւարկելով հանդերձ, չկրցաւ ծածկել կացութեան ծանրութիւնը։ Ընդհանրապէս, չէ պատրաստելով Ֆրանսայէն — Գոյնեմ երեսին, յայտարարեց.

— Լոզանի մէջ խնդիրը դրամի մասին էր։ Այս անգամ այս երիտ զաւակներու կեանքի մասին է։

Եւ կ'աւելցնէր պատասխանատուութեան ծանրութեան տակ, պերճախօսութեան գոհարներ թափեց, համոզելու համար թէ անհրաժեշտ ազէտի մը պիտի յանգին, եթէ ձախողի զինաթափութեան խորհրդաժողովը։

— «Ենթադրենք թէ խորհրդաժողովը ձախողեցաւ եւ Գերմանիա իր պատերազմին մէջ քաշուած՝ եկեղեց այդ ձախողումը։ Այնուհետեւ ալ եկող․ Ի՞նչ պիտի ըլլայ ելքը։ Մէկ կայ միայն, — նախ մը զինաքշեց, նախ երկու երկիրներուն, Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ մինչեւ։ Այն ատեն, կը մտածէ՞ք թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ Ֆրանսայի բախտը՝ իր առանց ժողովուրդով, իր հսկայ մարդուժերով։ Երեւակայեցէք թէ ո՛ւր պիտի յանգի այդ զինաքշակ մը»։

Գ. Էռիօ աւելի խոստովանեցաւ պատկերը, յիշեցուց թէ Մեծ Պատերազմին Անգլիան, Ամերիկան, յետոյ Իտալիան Ֆրանսայի կողքին էին։ Իսկ հի՞մա։ Իսկ վա՞ղը․․․

Իր երկրորդ ճառին մէջ ալ, գեռ այս կիրակի, վարչապետը կը շեշտէր․

— «Զինաթափութեան խորհրդաժողովը նոյնպէս եկած յանգած է տագնապալի կէտի մը։ Ենթիոք այն է թէ կարելի պիտի ըլլայ արդեօք նոր ծրագիր մը ժողովուրդներուն իրաւունք տալ համաշխարհային խաղաղութեան, թէ պիտի վերսկսի զինաքշակ մը, որուն հետեւանքը ոչ միայն կործանումն է, այլ եւ աւելի ծանր գործը մը»։

Այսքանը արդէն բաւական է, որոշ գաղափար տալու համար կացութեան մը մասին որ շատ կը յիշեցնէ 1914ի չրջանը։ Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԱՆԿԱՐԵԼԻ՞ Է» ․․․

— Անկարելի է որ, կ'ըսեն շատեր, հայ ժողովուրդը վերստանայ իր հայրենիքը, տիրանայ իր հողին, վերադառնայ հոն, ուր ապրած են իր նախնիքը։

— Ինչո՞ւ։

— Որովհետեւ, կը պատճառաբանեն անոնք, Թուրքիան տիրապար կնցեր է հոն. կարելի՞ բան է որ այդ զօրեղ բազուկը ընկճենք մեր տկար մարմնով։

Ասիկա յոռետեսութիւն չէ, անշուշտ։

Առոր հակառակն ալ լաւատեսութիւն չէ, սակայն։ Ի՜նչ կ'ըսէ իրատեսութիւնը։

Իրատեսութիւնը կ'ըսէ, որ այդ մտածողութիւնը ունեցողները, միշտ նոյն ձեւով՝

1908 – 1914 կը պնդէին թէ՝ անկարելի է որ Հայաստան մը ունենանք։ Բայց, ունեցանք։

1918 – 1920 կը պնդէին թէ՝ անկարելի է որ Թուրքիան կարենայ Պոլսեն դուրս հանել Անգլիացին, կամ՝ վանել Յոյնը՝ Իզմիրէն։ Բայց, յաջողեցաւ։

1928 – 1930 կը պնդէին թէ՝ Գերմանիան չի կրնար շարժիլ։ Բայց, այսօր կը սպառնայ։

1914ին, 1918ին, 1922ին եւ 1928ին, կը պնդէին թէ անկարելի է որ ստեղծուին նոր խմբակցութիւններ, պայմանաւորեալ հայրենիքներ։ Բայց, 1931ին Բաբեզորմանի հարստութիւնը կեանք իջեցուց «պաղպայմանեայ» թօթափումը․․․

1918էն ասդին, կը պնդէին թէ՝ անկարելի է որ աշխարհը երկրորդ պատերազմի մը բռնուի։ Բայց, այսօր, բոլորը կը խօսին անոր թէ անհնար կը պատրաստուին պատերազմի։

Ու եթէ անոնց հարցնես թէ՝ երբ իրա տեսն ու պայմանը հետեւողութեամբ, անոնք գերզօր համերաշխութեամբ, միահամուռ ձեռքերով, ազգին ու հայրենիքին շահերը կուսակցական ու անհատական ատեններ գերադասելով, զօրաւորութեամբ, պատրաստականութեամբ եւ առանձնաշնորհութեամբ փորձեմ դիմադրել, աշխարհիկին պայքար մը գոյնել, դէպքերը արդեօ՞ք Որպասաւոր դասաւորութ մը չեն տար մեր դատին, անոնք, «ընդհանրապէս ուտելով» ու «հեռատես խոհականութեամբ» մը իսկից ուսերը կը ցնեն, շրջեցնեն կը պատմեն, խօսքերն՝ ի՛նչ ունեցանք թէ մեր խոսքը երբ ակտիւ մը, ու, որովհետեւ ինչ․․․ «խոնարհ ու՞ղիտ հաւաքուածով մը»

— Անկարելի՛ է, կը վճռեն ինք․․․

Ու կը համոզուին որ իրենք զօրութիւն, ոյժ, համերաշխութիւն, խելք սոսորուանդամ, աւանդականութիւն եւ պատրաստականութիւն պահանջող հայ Դատին բարեկարգ լուծմանը համար զինիչք համոզէց հրապէ՛ս

— Անկարելի՛ է․․․

ՍՈՍԵԱՅ ՏԱՆ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՕՏԱՐ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

ԽԻՍՏ ՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ՊԻՏԻ ԵՆԹԱՐԿՈՒԻՆ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ օտար վարժարաններու մէջ թուրքերէն դասերուն պէտք եղած կարեւորութիւնը չտրուելուն պատճառաւ, խիստ քննութեան մը պիտի ենթարկուին։ Այս դպրոցներու աշակերտները թուրքերէնի քննութեան մէջ յաջողած պարագային պիտի կարենան վկայականներ ստանալ։ Ասոր համար գլխաւոր քննութիւն մը պիտի կատարուի։ Այս դպրոցներու աշակերտութեան թուրքերէնի քննութեան մէջ յաջողած պարագային պիտի կարենան վկայականներ ստանալ։

Այս առթիւ իրաւասու անձնաւորութիւն մը յայտնած է թէ քիչերն երկիրներու մէջ գործելու իրաւունքներ ունին այս դպրոցները, որ երբեք կանոնին մէջ քաղաքական ձեւ մը կը կարգեն։ Թուրքիայ տարբեր պատգամին ռազմական պատուէր մը պայմանաւորուած է։ Ու կը հաստատէ իրենց գործը։

ԴԱՇԱՐԵՆ ՊՈԼԻՍ

Սրվազէն 30 հայ ընտանիքներ չկարենալով դիմանալ բշտաւորութեան, Պոլիս գացեր են։ Ուրիշ գաւառներէն ալ բազմաթիւ ընտանիքներ հասեր են, գործ փնտռելու կամ կարգադրելու մէջ պատսպարուելու համար։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆՃՈՌՆԻ ԵՒ ԱՐԻՒՆՈՏ ԽԱՂԻ ՄԸ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԳՐԳՌԵՆ ԱՄԲՈԽԸ

ԽՄԲ. — Գրած էինք թէ՝ արիւնածարաւ դաւադիր մը գրքոյկ մը հրատարակած է, «Սուրիա եւ Մենք», հայկական բոլոր հոսանքներուն եւ մասնաւորապէս Դաշնակցութեան վերագրելով Սուրիոյ մէջ անկախ Հայաստան ստեղծելու ծրագիրներ։ Միտքերը աւելի պղտորելու համար, գրքոյկին իբրեւ հեղինակ նշանակուած է «Ա. Նիկոլ», որպէս զի համապատասխանէ ընկ. Նիկոլ Աղբալեանի անունին․․․

Ինչպէս կը սպասուէր, Սուրիոյ արաբական թերթերը արդէն սկսած են չահագործել այս անճոռնի խաղը։

Այսպէս, «Էլ Նիտա» կը գրէ հոկտ. 21ի թիւին մէջ, «Դաշնակ գրագէտ մը կը յարձակի Սուրիացիներուն վրայ» խորագրին տակ․

— «Յանօթ է ամէնուն որ հայ ժողովուրդի մէջ քանի մը քաղաքական կուսակցութիւններ կան։ Անոնք են՝ Դաշնակ, Հնչակ եւ Ռամկավար։ Դաշնակները ֆաշիստ ազգայնականներ են։

Դաշնակ կուսակցութիւնը, Հայաստանի վերջին յեղաշրջումէն առաջ, իշխանութեան գլուխը կը գտնուէր։ Ռուսիոյ մէջ յեղափոխութիւն ծագելէն եւ Ցարին անկումէն վերջ, Հայաստան Խորհրդային Միութեան մէջ մտաւ։ Դաշնակները կողոպտեցին պետական գանձը եւ իրենց միջեւ բաժնելէ վերջ ամբողջ գումարները, փախան զանազան արաբական երկիրներ, — Իրաք, Սուրիա, Եգիպտոս եւայլն։

Դաշնակները իրենց Սուրիա մտած օրէն սկսեալ կ'աշխատին Սուրիոյ մէջ, հայկական հայրենիք մը ստեղծելու։ Իշխանութիւնները գաղտնօրէն կը քաջալերեն զանոնք, տեղական ազգայնական շարժումին դէմ ուժ մը պատրաստելու համար։ Միւս հայ կուսակցութիւնները այս պատճառաւ Դաշնակներէն շատ նեղացած են, որովհետեւ անոնք չեն ուզեր թշնամական քաղաքականութիւն մշակել Սուրիացիներու հանդէպ։

Նոյն իսկ Հնչակները եւ Դաշնակները միջեւ թշնամութիւններ կը ստեղծուին եւ արիւն կը փոթուէին այդ պատճառաւ։

Ահա՛ այս պարագան որոշակի ցոյց կուտայ Դաշնակ յայտնի գրագէտ մը կողմէ վերջերս հրատարակուած «Մենք եւ Սուրիա» գրքոյկը, որուն մէջ յիշուած են սուրիական խնդիրները եւ Հայերուն դիրքը Սուրիոյ հանդէպ։ Այդ գրքոյկին մէջ Սուրիոյ եւ Արաբներու հասցէին շատ բուռն յարձակումներ գործուած են։ Եւ այնքան ատելութեան լեզու մը գործածուած է, մինչ դէմ որ արաբական աշխարհը վայրոյթը գրգռած է։

Կը յուսանք որ Դաշնակները հանելով թէ այս շարժումը մեծ պիտի պատճառէ իրենց, Դաշնակ միաւթ մը խոհուն հերքում հրատարակեն եւ յայտարարեն որ այդ գրքին հեղինակին «ինքնատ» միտքերին անոնցմանդ են բնաւ։ Բայց ի՛նչ ալ ըլլայ, ուղիղ պիտի ուղին ըսել, այլ եւս Դաշնակներու քաղաքականութիւնը որոշ է եւ յայտնի ժողը։

Հայ ժողովուրդը մեծ մասը հակառակ է Դաշնակներու քաղաքականութեան եւ պատերազմ յայտարարած է անոնց դէմ»։

Վերսայլի դաշնագրին ջնջումը կը պահանջեն

Ֆրանսայի համաժողովար կուսակցութեան խորհրդարանական խմբակցութիւնը հետեւեալ օրինագիծը ներկայացուց Երեսփ. ժողովին։ —

ՅՕԴ. 1. — Վերսայլի դաշնագիրը ջնջուած է։

ՅՕԴ. 2. — Ջնջուած են անպատշաճ, ծովային, օդային, անդրծովեան երկիրներու պաշտպանութեան յատկացուած վարկերը։ Նաեւ զանազան նախարարութեանց մէջ ազգային կրթութեան, զինուորական կրթութեան, ընդհ. ապահովութեան, ոստիկանութեան եւն. յատկացուած վարկերը։

ՅՕԴ. 3. — Այդ վարկերը ամբողջովին կը յատկացուին, — Ա) Գործազրկութեան ամառակեպներուն, բազմորդեաներու համար բոլոր զործաւորներուն յատկացուած վճարումի, առանց սարքին, սեռի կամ ծննդավայրի խտրութեան — Բ) Մասնաւոր անտուկի մը, օգնելու համար միջին զիւղացիներուն եւ ազգարացիներուն որ ազդուած են տագնապէն — Գ) Ամբողջովին վճարելու համար պատերազմի հանգստեան թոշակները։

ՅՕԴ. 4. — Ջնջուած են այս օրէնքին հակասող բոլոր տրամադրութիւնները։

«Իւմանիթէ»ն այս լուրը տալով, անոր դիմաց կը հրատարակէ գերմանական օրինագիծ մը, որով Գերմանիոյ խորհրդարաններն համաժողովար խմբակցութիւնը միեւնոյն պահանջները կը դնէ։

⁂ Երկուշաբթի օր Փարիզի մէջ զրրագին ճառ մը խօսեցաւ Թալման, Գերմանիոյ համաժողովար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը։ Իւմանիթէ կը պատմէ թէ 15,000 հոգի կ'ադաղակէին «Կեցցէ՛ ռուսական յեղափոխութիւնը»։ «Անկցի՛ Վերսայլի դաշնագիրը»։ Առաջին խօսքը առաւ Մարսէլ Քաշէն, վառագանակով խորհրդային իշխանութեան յաղթանակները։ Իսկ Թալման պարզելով միջազգային կացութիւնը, շեշտեց թէ պէտք է ջնջուի Վերսայլի դաշնագիրն վրայ հիմնուած այս ամբողջ կարգ ու սարքը։

«Մենք, գաղափարական պայքարի ապացոյ յաղթանակներու, որ փնտռած ենք իշխանութիւնը գրաւել, երբեք չպիտի ճանչնանք այն նուաճողական դաշնագրերը որոնք գերման ժողովուրդին դրած կեղծած է Ֆրանսայի դրամատիրութեան համար։ Կոչը կուղի ձեզի ձեռ, Ֆրանսայի եւ ամբողջ աշխարհի աշխատաւոր բազմութիւններուն հետ, երբ իշխանութեան տիրանանք, պիտի հաշուենք ջնջումը Վերսայլի դաշնագրին, Երնեի աւազակային ծրագրին եւ Լոզանի դաշինքին»։

Հռոմեացի եւ Արաբներ դէմ դիմաց

Պաղեստինի արաբական գործադիրը Մարտինը որոշեց մերժել անգլիացի Ֆրեյզի ծրագիրը, առաջարկուած թէ սա ուր ձգած սերբայնել Հռոմեացի ներգաղթը, արաբական հողերը պաշտպանելու գործին Հրեաներուն ահագնացման համար։ Գործադիր Մարտինը ընդհանրապէս որոշեց իսկոյն կառավարութենէն որ եղ որ կարեալ զի աւյորէ կ'անցի Հրեաներու ներգաղթ փնտռելու եւ հողի գնումը։ Միաւոյ, որոշուեցաւ ընդհ. գործադուլ հռչակել չորեքշաբթի օր

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆՈՐ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ
ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

Լանքաշիրի (Անգլիա) մանարաններու մեծագոյն մասը փակուեցաւ, որովհետեւ 200,000 բանուորներ գործադուլ հռչակած են, մերժելով աշխատավարձի հարիւրին 7ուկէս իջեցումը։ Աշխատանքի նախարարութենէն պաշտօնատար մը Մանչէսթըր գնաց, միջին ճամբայ մը գտնելու համար։

Եթէ տագնապը երկար տեւէ, հիւսուածեղէնի գործարաններն ալ պիտի փակուին եւ այն ատեն 200,000 այրեր եւ կիներ եւս պիտի աւելնան բանգործներուն վրայ։

ՀՈՂԱԳՈՐԾՆԵՐՆ ԱԼ
ՄԻՍԱՆ ՔԱՂԷՆ․․․

Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն թէ, հեռուեւեւոյ Նայսիլի պատերազմիկներու օրինակին, մանր ագարակապաններ հազարներով կը համախմբուին, Ուաշինկթընի վրայ քալելու համար։ Այս կերպով կը յուսան տուրքի կառավարութիւնը որ միջոցներ ձեռք առնէ, պաշտպանելու համար հողագործութիւնը եւ հակադարձ գիւղացիներ ոչինչ բրտօղությամբ մատնուած են։

Հուվար հողինեց զուցնչ մի կազմուած է արդէն Միջին Արեւմուտքի մէջ։ Ճամբան ուրիշներ ալ կը միանան քալողին։ Միւս կողմէ 500 հողագործներու զունդ մը, որ կը յուսայ Իւոզինգրին հասնիլ դեկտ. 7ին, հետեւեալ բանաձեւը քուէարկած է, — 1. Ցնցումը պարտքերու, վարձքերու, տուրքերու եւ կալուածական գրաւի վճարումին։ 2. Կանխիկ վճարում պատերազմիկներու մեծ թիւը — 15 միլիոն — զաղթերը վճարուելուն ազարակներէն։ 3. Միջոցներ ձեռք առնել հողագործական թերթերու զինելը բարձրացնելու համար։ 4. Անմիջապէս նպաստ օգնութեան հասցնել հողագործներուն։

ՍԱՆՐ ԱՐԿԱԾԻ ՄԸ
ՊԱՏԻՃԸ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ՝ 5 ժամուան դատավարութենէ մը յետոյ, գնդակահարութեան դատապարտուեցան կայարանապետը Պուշմէվ, իբրեւ պատասխանատու, երկաթուղային արկածի մը որուն հետեւանքով մեռան 36 հոգի եւ վիրաւորուեցան 51 հոգի, Լուպլինեյի մէջ։ Ուրիշ պաշտօնեայ մը դատապարտուեցաւ ութ տարի բանտարկութեան, պահոլ մը՝ վեց տարուան, Ժշանակառ մը՝ մէկ տարի տաժանակիր աշխատանքի։ Վերծումը վերջնական է։

ՄԱՀԱՓՈՐՁ
ՆԱԽԱԳԱՀ ՀՈՒՎԸՐԻ ԴԷՄ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ դաւադրութիւն մը երեւան հանուած է Նախագահ Հուվըրի դէմ։ Երբեւ թէ գծեր դուրս պիտի հանուէր այն կառախումբը որով կը ճամբորդէր Նախագահը, չարարդէ կեդրին։ Գետին երկայնքին 36 պատուակներ հանուած էին։ Եթէ դաւադրութիւնը երեւան հանուած չըլլար, նախագահական կառախումբը անդունդ մը պիտի գահավիժէր, 15 մեթր բարձրութենէ մը։ Կարելի է գուշակել հետեւանքները։

ՍԵՐԳԵՒՈՒՆԵԼԱՐ
ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Պելկրատէն կը հեռագրեն թէ երկուշաբթի օր խումբ մը պալկար չէթաներ ներս անցնելով հարձակած են սահմանին ամբողջ կողմին Տուլեսի պահապաններուն վրայ։ Բայց ետ մղուեցան եւ փախան, ձգելով իրենց սպաննեալները եւ կազմածները։ Մեհենդյի առնեն ձգած էին ռումբ մը որ պայթեցաւ զինելը։ Հետապնդումները կը շարունակուին։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ
ԵՒ ԱՆԳԼԻԱ

Անգլիոյ դահլիճը արտակարգ նիստ մը գումարելով, քննեց զինաթափութեան ֆրանսական ծրագիրը։ Որոշումները գաղտնի կը պահուին, բայց թերթերը կը հաղորդեն թէ Անգլիա ընդունելով հանդերձ ֆրանսական ծրագրին առաւելութիւնները, իր կողմէ կարգ մը առաջարկներ պիտի ներկայացնէ։

Ամերիկա վերապահ դիրք մը բռնած է ֆրանսական ծրագրին հանդէպ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

«GREY WOLF»

(Հեղինակ՝ **H. C. ARMSTRONG**)

Ա.

Շատ բան գրուեցաւ Թուրքիոյ հանրապետութեան հերոսին մասին, 1923էն ի վեր։ Ջատագովութեան գովեստներ հիւսեցին անոր համար, բացառիկ առաքինութիւն եւ տաղանդ վերագրեցին իրեն քիչ մը ամէն տեղ. բայց մարդ չհամարձակեցաւ մինչեւ այսօր ներկայացնելու զինքը այնպէս ինչպէս որ է իբրեւ մարդկային արարած։ Մենք Հայերս շատ բաներ գիտէինք իր մասին։ Իմացած էինք իր կենցաղին գրեթէ բոլոր մանրամասնութիւնները, լսած էինք թէ Մ. Քէմալ իր զինուորականի համազգեստին տակ ինչ զարհուրելի մոլութիւններ կը ծածկէր։ Սակայն ականջ չպիտի կախէին մեր մերկացումներուն, եթէ հատորի մը մէջ ամփոփէինք զանոնք եւ ցրուէինք եւրոպական դիւանատուներէն կամ խմբագրութիւններէն ներս։ Օտար մը՝ անաչառ եւ քիչ մըն ալ Թուրքիոյ բարեկամ մէկը պէտք է ստանձնէր այդ դերը։

Եւ անհաւասիկ «Թայմզ»ի զինուորական թղթակիցը, Հ. Արմսթրոնկ 350 էջնոց գիրք մը հրատարակեց հոկտեմբեր 2ին «Grey wolf» անունով՝ ամբողջապէս նուիրուած «Կազի»ին։

Մէկ շունչով կարդացի գիրքը։ Խնկապէս շահեկան է։ Հեղինակը փորձեր է անաչառ ըլլալ, պիտի ըսէի, եթէ Մուսթաֆա Քէմալի ախտավարակ եւ գազանային խառնուածքը երեւան հանելէ ետք, քիչ մը չափաւորութիւն դրած ըլլար անոր զինուորական արժանիքները եւ հայրենասիրական զգացումները անվարան հիացումով արտայայտելու իր ձիգին մէջ։

Կը թուի, սակայն, որ հեղինակը հաշիւ եւ զգացում չէ դրած իր նկարագրութեան մէջ, թուղթին յանձներ է ինչ որ իմացեր էՔէմալի մասին։ Մէկ կողմէ, կախարդուած անոր երեւութական յաղթանակներէն, կը համարձակի «հանճար» բառը սահեցնել իր տողերուն մէջ, միւս կողմէ յիշելով անոր ամենօրեայ կենցաղին մանրամասնութիւնները եւ նկարագրին ստորնութիւնը, չի վարանիր «վայրի գազան» տիտղոսը տալ անոր։

Արմսթրոնկ բարեկամ չէ հայ ժողովուրդին։ Կակիծ չէ ունեցած երբեք մեր արիւնոտ պատմութեան համար եւ չէ կրցած անկողմնակալ կերպով գնահատել հայ-թուրք յարաբերութիւնները անցեալին մէջ։ «Վերածնեալ Թուրքիա եւ Սուրիա» անուն իր վերջին հեղինակութեան մէջ, անխնայ հեգնեց, վարկաբեկեց մեզ։ (ԽՄԲ.— Ժամանակին խօսած ենք այս գրքի մասին)։ Հետեւաբար չէինք կրնար սպասել որ մտածէր մեզի պէս, ճանչնար Թուրքը մեզի չափ եւ խօսէր անոր մասին ինչպէս կը խօսինք մենք։

Բայց հոգ չէ։ Տամնեակներով Արմսթրոնկներ թող յափշտակուին Մուսթաֆա Քէմալով, երեւելի եւ աներեւոյթ քարոզութիւններ թող վերագրեն անոր, «վեհանձն թշնամի» կամ «ազնիւ բարեկամ»ի յորջորջումներով թող մեծարեն զինքը, թող պատուանշան ու դափնեպսակ ղրկեն իրեն. այդ բոլորը չեն փոխեր մեր Դատին Ընդհանրապէս։

Ուրախ ըլլանք միայն որ Արմսթրոնկ առաջին անգամ ըլլալով քաջութիւնը ունեցած է տալու իրական պատկերը Ջան Գայլի հերոսին։

×

«Grey wolf» (Գորշ գայլ,— Թուրքին խորհրդանշանը) կենսագրութիւնն է Մուսթաֆա Քէմալի ինչպէս նաեւ հարեւանցի պատմութիւնը Թուրքիոյ։ Զանց առնելով քաղաքական պատմութեան այն մանրամասնութիւնները, որոնց մօտէն ծանօթ ենք եւ որոնց մէջ որոշ դեր ունեցած է Քէմալ մինչեւ Միլլի շարժումը, քաղուածաբար պիտի տամ գրքին այն մասերը, որոնք առաւելապէս կը ներկայացնեն անոր կենցաղն ու նկարագիրը։

Մ. Քէմալ ծնած է 1881ին, Սելանիկի մէջ։ Հայրը՝ Ալի Րիզա եւ մայրը՝ Զիւպէյտա Թուրք էին ծագումով եւ աղքատ։ Ինը տարեկան էր երբ հայրը մեռաւ ու երախային կրթութեան հոգը մնաց մօրը վրայ։ Ըմբոստ էր Մուսթաֆա, «յաւակնոտ եւ պարծենկոտ», այն աստիճան որ իր զաւըկներնըը «երբեք չէին սիրեր զինքը»։ Չէր խաղար անոնց հետ եւ չարունակ կը կռուէր։ Դասատուն օր մը ապտակեց զինքը եւ Մուսթաֆա բարկացած փախաւ դպրոցէն եւ անգամ մըն ալ ներս չմտաւ։ Կռուազան էր նաեւ տանը մէջ եւ մայրն ու մօրեղբայրը, որուն տունը փոխադրուած էին հօրը մահէն ետք, չէին կրնար գլուխ ելլել իրեն հետ։ Ճարահատ մօրեղբայրը խորհուրդ տուաւ զինուորական վարժարան մը ղրկել. նախ որ ձրի էր եւ յետոյ աւելի յարմար կը թուէր տղուն խառնուածքին։ Մուսթաֆա կը մերժէր կրօնաւոր ըլլալ, իսկ խանութպանութիւնը «Յոյնին, Հայուն, քրիստոնեային եւ Հրեային գործն էր, ոչ թէ Թուրքին»։

Բարեկամ սպայի մը բարեխօսութիւնով կը մտնէ Սելանիկի զինուորական վարժարանի քննութեանց, որոնց մէջ կը յաջողի։ «Ես մեզի պէս չպիտի ըլլամ, ես մեծ մարդ պիտի ըլլամ» կ'ըսէր իր ընկերներուն։ Վարժարանին ուսուցիչներէն հաւրապետ Մուսթաֆա կը համակրի տղուն, օգնական ուսուցիչի պաշտօն կը յանձնէ անոր, վարի դասարաններուն համար. եւ անուններու շփոթութենէն խուսափելու համար «Քէմալ» մականունը կուտայ անոր։

Ծաղող էր իր դասերուն մէջ, բայց շատ կը նախանձէր աւելի յաջող դաւընկերներուն։ 14 տարեկանին արդէն հասուն երիտասարդի հովեր ունէր։ Սեռական զգացումը արթուն էր իր մէջ եւ այդ տարիքին մէջ պատմութիւն մը ունեցած էր գրացի աղջկան մը հետ։ Երբ իր դասընկերները կը խաղային «սկըզզուըըտէին», Թուրքիոյ ապագայ հերոսը «առանձին ման կուգար հոս, հոն հագուածչքուած, անուշ նայուածքներ կը նետէր վանդակապատ պատուհաններու ետեւ նստած աղջիկներուն կամ նաւահանգիստի թեթեւաբարոյ կիներուն»։

Տասնեւեօթ տարեկանին Քէմալ կը փոխադրուի Մանասթըրի բարձրագոյն վարժարանը։

Ցնծատառ պրւած էր Կրետէն. Թուրքիա կը պատրաստուէր պատերազմի։ Պետութիւնները իրենց ճանկերուն մէջ առած էին Օսմանեան Կայսրութիւնը որ հոգեվարքի օրեր կ'ապրէր։ Սուլթան Համիտ անտանելի կացութիւն մը ստեղծած էր երկրին սահմաններէններու, կը վախնար թէ օտարներէն եւ թէ իր հպատակներէն եւ գաղտնի լրտեսներու ցանցով մը պատած էր երկիրը։ Դժգոհութիւն եւ իրարանցում ամէն տեղ. քրիստոնեաներու ջարդ եւ յեղափոխութեան վտանգը, որ կը սաւառնէր երկրին մէկ ծայրէն միւսը. մանաւանդ Պալքաններու մէջ, Մանասթըրի շուրջը։

Այս բոլորը ազդեցին պատանի Մուսթաֆայի վրայ որ արդէն ինքզինքը «կ'երեւակայէր յեղափոխական շարժումի մը ղեկավարը»։

Դպրոցական արձակուրդին վերադարձաւ Սելանիկ։ Իր մայրը երկրորդ ամուսնութիւն մը կնքած էր բարեկեցիկ վաճառականի մը հետ։ Մուսթաֆա չօրհնեց իր խորթ հայրը։ Սկսաւ Ֆրանսերէնի դասեր առնել Տոմինիկեան վանականներէ եւ անոնց միջոցաւ ծանօթացաւ նոր բարեկամի մը, Ֆէթհի, Մակեդոնացի եւ համակրելի տղայ մը։ Մտերմացան իրարու հետ։ Կարդացին Վոլթէր, Ռուսօ, Հոպս, Սթիուըրթ Միլ, բոլորն ալ արգիլուած հեղինակներ համիտեան շրջանին։ Յեղափոխականի կայծը արթնցաւ իր մէջ այդ օրերուն, ըսել կ'ուզէ Արմսթրոնկ։

Ցաջող անցաւ նոյնպէս իր Մանասթըրի դպրոցական կեանքը։ Իբր գեր-սեղակալ ղրկուեցաւ Պոլիս՝ Հարպիէի զինուորական վարժարանը, որուն անօրէնութեան ներկայացուցած էին զինքը, «փայլուն, դժուարահաճ պատանի մը», որուն հետ անկարելի է մտերմանալ։

Մուսթաֆա Քէմալ քսան տարեկան էր երբ եկաւ Պոլիս։ Սելանիկի կամ Մանասթըրի մէջ չէր կրցած պէտք եղած փորձառութիւնը ստանալ։ Բայց, այստեղ, տարբեր էին պայմանները։

«Եկածին պէս նետուեցաւ քաղաքին ամէնէն աղտոտ կեանքին մէջ։ Ամէն գիշեր սկսաւ խաղալ եւ գինովնալ սրճարաններու եւ ճաշարաններու մէջ։ Կիներու համար դժուարահաճ չէր։ Դէմք մը, կիսաստուեր մը, ժպիտ մը բաւական էին զինքը բռնկցնելու, հետապնդելու որ եւ է կին։

Երբեմն իր փնտռած կիները յոյն կամ հայ պոռնիկներ էին Ղալաթիոյ կամուրջին մօտ, դարչահոտ փողոցներու հանրատուներուն, ուր բոզաբածներն ու միաեռականները կը գոհացնեն բոլոր տեսակի մոլութիւնները։ Երբեմն մէկ երկու շաբաթ, Հէվանդին կին մըն էր որ իր Բանկալթիի բնակարանին մէջ Մուսթաֆային կը մատակարէր փնտռուած հաճոյքը։ Ուրիշ անգամներ քողածածուկ թրքուհի մը՝ Բեյրայի կամ Սթամպուլի ժամադրավայր-հանրատուներուն մէջ։ Չէր խտրահարեր ոչ մէկուն հետ, զգայական չէր, ոչ ալ վիպական։ Մէկէն միւսը կ'անցնէր առանց որեւէ խղճահարութեան. ախորժակը կը գոհացնէր եւ... մնաս բարով։ Հոգեբանութեամբ բոլորովին Արեւելցի էր։ Կինը տեղ չունէր իր կեանքին մէջ. ան միայն պէտք էր անասնական հաճոյքին համար։ Թուալկլար նետուեցաւ քաղաքին շուայտ կեանքին մէջ։

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Խ. Ս. Հ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

—)(•)(—

ՄԻՆՉԵՒ 1937 ՈՉ ՄԷԿ ԱՂՕԹԱՏԵՂԻ ՊԻՏԻ ՄՆԱՅ

«Մոլոտոյ Ավանկարտ» (Երիտասարդ Յառաջապահ) իր վերջին թիւով կը հրատարակէ «Անաստուածներու Հնգամեակ»ի օրէնք – հրամանագիրը, որ կը բաղկանայ 118 յօդուածներէ եւ բաժնուած է հինգ գլուխներու։

Հրամանագրին առաջին յօդուածը կ'ըսէ.—

Անաստուածութեան Հնգամեակը կը հետապնդէ լիակատար հաշուեյարդարը այն բոլոր կրօնական վարդապետութեանց եւ ուսմունքներու, եկեղեցական համայնքներու եւ հերձուածներու, որոնք գոյութիւն ունին Խորհրդային Միութեան հողերուն վրայ, անկախ անոնց սկզբունքային վերաբերումէն դէպի խորհրդային իշխանութիւնը։

Իսկ հինգ գլուխները, որ կը համապատասխանեն հինգ տարիներու (1932 Մայիս 1 – 1937 Մայիս 1), ահա թէ ի՛նչ կը տրամադրեն.—

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ.— Այս տարեշրջանին օրէնքը կը նախատեսէ բոլոր կրօնական դպրոցներու – հոգեւոր ճեմարաններ, կաթոլիկ սեմինարիաներ եւ աստուածաբանական զաւրենթացքներ–փակումը։ Միաժամանակ, այս տարեշրջանին, եկեղեցական բոլոր պաշտօնեաները պիտի կցուին քաղաքացիներու այն կարգին, որ պարէն ստանալու իրաւունք չունի։

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ.— Այս տարեշրջանին (մինչեւ 1 Մայիս 1934) պիտի գոցուին ամբողջ Միութեան մէջ եղող բոլոր յարանուանութեանց բոլոր աղօթավայրերը։ «Մինչեւ 1 Մայիս 1937ը Միութեան հողերուն վրայ պիտի չմնայ անգամ մէկ հատիկ աղօթավայր. իսկ «Աստուած» հասկացողութիւնը պիտի վտարուի Միութեան սահմաններէն, իբրեւ միջնադարեան մնացորդ մը, որ ծառայած է բանուոր դասակարգի կեղեքման գործին»։ Այս նոյն տարեշրջանին պիտի ոչնչացուին նաեւ «կրօնական առարկաները ընտանիքներու եւ պաշտօնապէս արձանագրուած «հաւատացեալներու համայնքներու մէջ (նախկին վանքեր)։ Մինչեւ 1933 հոկտ. խորհրդային հաստատութիւններէն պիտի վտարուին բոլոր անոնք, որոնք կրօնական ըմբռնումներ ունին։ Այս տարեշրջանին պիտի արգիլուի հրատարակութիւնը բոլոր կրօնական գրքոյկներու, պարբերականներու եւ աղօթագիրքերու։ Խստօրէն պիտի արգիլուի կրօնական պիտոյքներու պատրաստութիւնը։ Ծիգ պիտի թափուի «զանգուածի հոգեբանութեամբ պատրաստել գիտակցական անաստուածութեան հիմերը»։ Այս նպատակով ույժ պիտի տրուի հակակրօնական լարժապատկերներուն, որոնցմէ պիտի պատրաստուին 150 հատ։

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ.— Գործօն կերպով պայքարի պիտի լծուին «անաստուածութեան բջիջները»։ Այս տարեշրջանին Ռուսիայէն բանի կերպով պիտի վտարուին այն բոլոր հոգեւորականները, որոնք կամովին հրաժարած չեն իրենց գրաւած հոգեւոր պաշտօններէն։

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ.— Բոլոր յարանուանութեանց բոլոր աղօթավայրերը պիտի փոխանցուին պետութեան՝ այդ աղօթատուններու մէջ ակումբներ, սինեմաներ եւ ժամանցի այլ օգտաւէտ ձեռնարկներ հաստատելու համար։ «Սրբազան պաշտամունքի եւ կրապաշտութեան բոյները մենք համայնավար ուսմունքի վառ ջահեր պիտի դարձնենք։ Տէրտէրներու, խախամներու եւ քահանաներու տեղ մենք ուսուցիչներ պիտի բերենք։ Ժամանները դարը անցած է – մէյ մէյ րանական ցնդաբանութեանց այլ եւս ոչ ոք արժէք կուտայ» – կը գրէ շարժման վարիչ դէմքերէն կալինանով։

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ.— Այս տարեշրջանին պիտի բացուին եւ արմատացուին այն բոլոր գրաւումները, որոնք կատարուած են նախորդ չորս տարիներուն։ 1937 Մայիս 1էն այլ եւս Ռուսիոյ մէջ ո՛չ կրօնաւոր պիտի մնայ եւ ո՛չ կրօնավայր։

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ

Նոր Ջուղայի Ամենափրկչեան վանքի հարուստ մատենադարանը կը պարունակէ 8 հազար կտոր գիրք, որոնց 1500ը հայերէն, 2 հազարը անգլերէն, իսկ 1400 կտորն ալ ռուսերէն, պարսկերէն եւ ֆրանսերէն են։ Մատենադարանը զետեղուած է Առաջնորդարանի վերի յարկի սենեակներուն մէջ։ Կազմուած են մատենագիտական զրացուցակներ։ Համայնական խորհուրդը ծրագրած է մօտերս կարգաւորել նաեւ վանքին հարուստ դիւանը, որ հարուստ է պատմական փաստաթուղթերով։ Այս ձեռագրերու թիւն է 790, որոնց մէջ մանրանկարչութեան արուեստին եւ գծագրութեան վերաբերող թանկագին գոհարներ կան։

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Դաշնակցութեան Օրը ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

— ։•։ —

ՍԷՆԹ – ԷԹԻԷՆ 25 Հոկտ. (Սեփ. ԹՂԲ.).— Այս եօթներորդ անգամն է որ Դաշնակցութեան Օրը փառաւորապէս կը տօնուի ՍԷՆԹ – ԷԹԻԷՆի մէջ։ Հակառակ անձրեւոտ օդին, ժողովուրդը հոծ բազմութեամբ կը դիմէր «Ալյ ու'Արժանի»։ Երիտասարդութիւնը անհամբեր կը խռնուէր սրահէն ներս յանելու համար Դաշնակցութեան խաղը։ Ուշագրաւ էր բեմին ճաշակաւոր յարդարումը։ Ճակատը զարդարուած էր հիւանդ հայ որբի մը կողմէ խնամքով պատրաստուած (100×60) գեղանկար՝ շրջապատուած հիմնադիրներու եւ բազմաթիւ հերոսներու նկարներով։ Իսկ խստամոյլի գծագրիչ բեկեր Լեւոն Գայլնարեանի նրբաճաշակ վրձինը կեանք էր տուած անմահն բանաստեղծ Ց. Թումանեանի «Արծիւն ու կաղնին» բանաստեղծութեան։ Խաւաքարտէ շինուած ալեւոր արծիւը ոդին մէջ ճախրելով, հպարտ ու գոռոզ՝ սաւառնել կը կարդար զարմանք կաղնիին՝ որ նոյնպէս խաւաքարտով շինուած էր։ Ծիլերուն մէջէն եղ Հ. Յ. Դաշնակցութեան զինանշանը բացեր կ'արծակէր, իսկ կաղնիին բունին վրայ գրուած էր արծիւին պատասխանը.

— «Հինգ հարիւր տարի ապրել եմ կանգնած, հինգ հարիւր տարի էլ կ'ապրեմ դեռ էսպէս թեկնած»։

Խումբ մը ընկերներ բեմին վրայ երգեցին «Մշակ բանուորը»։ Նախագահ ընկ. Ա. Գօզիկեան իր բազմաթիւ խօսքով պարզեց օրուան նշանակութիւնը եւ առաջարկեց ներկաներուն՝ յոտնկայս մէկ վայրկեանի լռութեամբ յարգանքի տուրքը մատուցանել, ծանօթ թէ անծանօթ այն բոլոր հերոսներուն որոնք զոհուեցան ազատութեան փշոտ ճանապարհին։

Մեծ յաջողութեամբ արտասանեցին ընկերներ՝ Ս. Փիլիկեան՝ «Ազատութիւն երգը», Գ. Առաքելեան՝ «Հայոց բանակին» եւ փոքրիկներ Գ. Արրահամեան «Արծիւն ու կաղնին», «Արշալոյս Սեդրակեան ու Լուսի Ղըլաքեան հայրենաշունչ գեղեցիկ կտորներ։ Այս վերջինը մանկական անմեղութեամբ երգեց «Իբրեւ արծիւը» անընդհատ ծափեր խլելով։ Ուղերձներ կարդացին ընկերներ Լեւոն Գայլնարեան եւ Սարգիս Փիլիկեան։ Անակնկալներով ուրախ տրամադրութիւններ ստեղծեցին ընկ. Տ. Չէքեան եւ փոքրիկն Յովսէփ Քուրուեան։ Օրուայ բեմ եկաւ օրուան բանախօս, ընկ. Ա. Զամալեանը որ Հ. Յ. Դաշնակցութեան անցեալին վրայ ակնարկ մը նետելով ըսաւ՝ «1925ին 10րդ Ընդհ. ժողովը որոշեց տարուան մէկ օրը նուիրել Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ այդ մենք կը տօնենք իւրաքանչիւր տարուան հոկտեմբեր ամսուան ընթացքին, մասնաւոր նշանաբանով մը։ Այս տարուան մեր նշանաբանն է «Չարքերը խտացնել»։ Հետեւաբար բոլոր այն երիտասարդները որ կ'ուզեն մեր շարքերէն ներս ընդունուիլ, պէտք է ընդունին հետեւեալ գլխաւոր կէտերը. Ա.— Հայրենիքի զաղա-

ԱՆԴՐՇԻՐԻՄԵԱՆ ՁԱՅՆԵՐ

(Պատերազմի գրականութիւն)

ՓԱՍՏԵՐ ՈՒ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հազար նիւթական վնասնե՞րը...

Միմիայն Ֆրանսան պատերազմի ընթացքին ծախսած եւ կորսնցուցած է —

Պատերազմական ծախքեր 465 միլիառ ֆրանք։

Անհատական շարժական հարստութեան կորուստ 250 միլիառ ֆրանք։

Անշարժ գոյքերու վնաս 200 միլիառ ֆրանք։

Ընդամէնը 915 միլիառ ֆրանք նետած է պատերազմի բոցերուն մէջ։ Ցնցող եւ ահաւոր գումար մը, որ այսօր կը զգացնէ իր փաշիւացումը եւ կը պրկէ երկրին բոլոր արտադրական եռանդը։

⁂

Անըմբռնելի պիտի ըլլար պատերազմը իր կործանարար բոլոր հետեւանքներով, եթէ որոշ տեսութիւններ ու իրաւական դրութիւններ չփարատէին այդ մառախուղը։

Դարերու ընթացքին այդ տեսութիւնները ծներ, աներ եւ իրարու բախելով հարթեր են ճամբայ մը, մտավիճակ մը բոլորովին իրարու հակոտնեայ։ Պատերազմը անբաժան հիւանդութեան մը պէս փարեր է ազգերու գոյութեան ու տենչանքներուն եւ մարմներ անոնց քաղաքական տեղի ու անտեղի յաւակնութիւնները։

Երկու հիմնական տեսութիւններ— ֆրանսական եւ գերմանական— կանգնած են դէմ առ դէմ։

Ժան Ժագ Ռուսօ տեսականօրէն սահմաներ է պատերազմին էութիւնը իր CONTRAT SOCIAL-ին մէջ, հետեւեալ բառերով։ —«Պատերազմը մարդէ մարդ ձգուած յարաբերութիւն մը չէ, այլ պետութենէ պետութիւն. եւ այն պահուն երբ անհատները դիպուածաբար թշնամի կ'ըլլան, իբր մարդ եւ քաղաքացի չէ որ կ'ըլլան, այլ իբրեւ զինուոր եւ հայրենիքի պաշտպան»։

Ըստ ֆրանսական տեսութեան՝ պատերազմը օրըալի միջադէպ մըն է միջազգային յարաբերութիւններու մէջ, ուր պետական մարդիկ չեն կրնար հաշտեցնել իրենց սեփական երկրի եւ ընդհանուր մարդկութեան շահերը եւ կը ստեղծեն շփոթ ու անել կացութիւն մը, որմէ կը պայթի պատերազմը։

Ֆրանսական տեսակէտով կուիւը օրինական կը նկատուի —

Ա.— Երբ պետութիւն մը յարձակման ենթարկուի միւսէն եւ ինքնապաշտպանութեան հարկին տակ գտնուի։

Բ.— Երբ անխախտ եւ նուիրուագործուած իրաւունք մը ոտնակոխուի եւ հատուցում պահանջուի։

Գ.— Երբ պետութեան մը ընթացքը վնասէ ուրիշ պետութեան մը շահերուն։

Իսկ գերման մտածողութիւնը բոլորովին տարբեր է։

Աւելի հեռաւոր դարերէն կը սկսի գերման աշխարհակալութիւնն եւ պետականութեան պաշտամունքը։

Բայց ԺԸ. եւ ԺԹ. դարու նորագոյն յղացումներն ու իմաստասիրական հիմնաւորումները կը պատկանին Հեգելին եւ Ֆիխտէին։

Ժագ տը Դամբիէռ «Գերմանիան եւ միջազգային իրաւունքը ըստ գերման ազդիւրներու եւ ֆրանսական կառավարական դիւաններու» աշխատութեան մէջ, գերմանական տեսութիւնը կը հիմնաւորէ երեք սկզբունքներու վրայ.—

Ա.— Գերման ազգը ամէնէն բարձրն է, եւ այդ բարձրութիւնը իրաւունք կուտայ անոր իշխելու ամբողջ տիեզերքին վրայ։

Բ.— Գերմանիան ույժ ունի, ապա ուրեմն ն'ալ իրաւունք։ Զինուորականութիւնը իշխանութեան հիմնական տարրն է։

Գ.— Գերմանիան կրնայ պարտադրել աշխարհին խաղաղութիւն, եթէ առիթը ձեռնտու է իր շահերուն։ Միւս ազգերը ստորադաս ըլլալով, պէտք է հետեւին անոր։

«Տիրողը ցեղերու ժողովուրդ ըլլալու գաղափարը — Herrenvolk — եկած եւ անգամ մը արմատացած է ժողովուրդին մէջ, որովհետեւ երկար տարիներ գերման ժողովուրդը դաստիարակուեր է անհատի գերը ոչնչացնելու եւ հանրութեան ծառայելու։ Անհատական իրաւունքներու ժխտումը զանոնք հասցուցած է տարիական հաւատարմութեան։

Հեգելի վարդապետութիւնը, տեսակ մը աստուածացումն է պետականութեան, որուն ազդեւները կը կազմեն անհատները. «Գերման միտքը նոր աշխարհի միտքն է, որուն առաքական է իրականացնել բացարձակ ազատութիւնը, որ ինքնին կ'ապահովէ իր գոյութիւնն ու ճշմարտութիւնը։ Պետութիւնը բարձրագոյն արտայայտութիւնն է ընդհանուր ճշմարտութեան։ Բոլոր անհատական ազատութիւնները կը հալին քաղաքական ազատութեան աւազանին մէջ։ Ոեւէ անհատ իրաւունք ունի պետութեան միջոցով։ Անհատը կրնայ վարել իր կեանքն ու սեփականութիւնը։ Իր գոյութիւնը խաղ մըն է»։

1808-ին Ֆիխտէն այսպէս կը ձեւակերպէ իր ըմբռնումը պետականութեան եւ գերման ժողովուրդի մասին. «Գերման ժողովուրդը մարդկային մտքի եւ յառաջդիմութեան գլուխը կը գտնուի այժմ։ Անիկա նախասահմանուած է բարձրեալէն՝ ըլլալու գերագոյնը բոլոր ազգերուն։ Գերմանիան բարոյական իրաւունք ունի իրականացնելու իր ճակատագիրը բոլոր միջոցներով, ըլլայ անգամ ույժն ու նենգութիւնը»։ Եւ կը յարէ «Պետութիւններու մէջ ոչ օրէնք կայ եւ ոչ իրաւունք։ Կայ միմիայն ամենէն ուժեղի օրէնքը»։

Նիցչէի գերմարդը պետութեան աստուածացման նոյն փառաբանութիւնն է։

Կլաուզեվիցը – նախկին գերման սպայակոյտի պետ – իր «Պատերազմը» գրքին մէջ բանաձեւած է իր տեսութիւնը երկու բառերուն մէջ «Բացարձակ կռիւ յանուն գերման հայրենիքի»։

Զօրավար Հարտմանը 1870ին, զարգացնելով Կլաուզեվիցի միտքերը, կ'ըսէր. «Պատերազմը որքան մարդկային է, նոյնքան դաժան, եւ որքան դաժան ու անհարկու է, նոյնքան կարճատեւ»։

Պետութեան եւ պատերազմի փոխյարաբերութեան այս հիւանդագին մտայնութիւնն ու աստուածացման խօլական պաշտամունքը խարխափ էր նետած ո՛չ միայն ամբողջային պղտոր հոգեբանութեան, այլ եւ առաջնորդ եւ բարձր մտաւորականութեան մէջ։ Եւ ասոր համար, իմաստասէրէն մինչեւ զօրավարը, նոյն ձեւով դաստիարակուած եւ նոյն ցնորական երազներով սնած էին։

Կարելի է քովէ քով դնել բազմաթիւ մտածողներու մաքերն ու կարծիքները եւ անվարան պնդել որ մէկ հեղինակի գործն են ասոնք։ Այնքան հետեւողական են անոնք իրենց քարոզած գաղափարներուն մէջ։

Նոյն իսկ, արդի յետպատերազմեան հիթլերական Գերմանիան, շարաշար պարտուած ու ջախջախուած Մեծ Սպանդին մէջ, այսօր դարձեալ կանգնած է հին նախապատերազմեան խարխուլ գիրքերուն վրայ։

Սերունդներ պէտք է փոխուին ձեռնալու համար այդ մտայնութեան դէմ։ Եւ ահա այդ յառաջապահ սերունդի առնածայնն է, որ կը յայտ գրականութեան ու գեղարուեստի միջոցով եւ կ'ուզէ սթափեցնել ժողովուրդը, հակառակ գրուած արգելքներուն եւ հալածանքներուն, որուն զոհերէն մէկն է Էրիք Մարիա Ռեմարքը։

ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

փար.— Դարերու ընթացքին հայրենիքի գաղափարը գոյութիւն չունէր մեր ժողովուրդին մէջ, այլ միակ հայրենակցութիւնն էր որ կը տիրապետէր եւ այդ իսկ պատճառաւ չէին կրնար իրարու հետ սերտ յարաբերութիւններ մշակել: Ու դժբախտ երկիրը բաժան — բաժան եղած, մատնուած էր անէլ կացութեան մը: Եւ վերջապէս փառայեղ օր մը որոտաց Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատգամը, «Մէկ հայութիւն մէկ հայրենիքով» որուն շնորհիւ ժողովուրդը գիտակցութեան գալով որպէս մէկ ընտանիքի զաւակներ համախմբուած կուրծք տուաւ ամենազօր թշնամիներու ի խնդիր ազատութեան ու անկախութեան: Բ.— Ընկերական կապ.— Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իր սկզբնական շրջանին «ընկերութիւն» կը կոչուէր հայ հասարակութեան կողմէ: Հսկայ ընտանիք մըն (ան որուն անդամակցողները չափազանց պատուախնդիր ըլլալով մէկուն ընտանիքը միւսին քոյր կը կոչուի:

Գ. Մարտական.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան մարտական գործունէութեան մասին ինչ որ խօսուեր է, չի ներկայացներ նոյն իսկ անոր մէկ հարիւրերորդ մասը: Դաշնակցութիւնը հսկայ աշխատանքներ է թափեր իր ծրագիրը իրականացնելու յօգուտ բազմաչարչար հայ ժողովուրդին: Դաշնակցութիւնը մարտական է, յանդուգն է, այն ատեն երբ ժողովուրդին լուռ այդ կը պահանջէ, իսկ ամէն գնով կ'աշխատի խափանել բոլոր այն ձեռնարկները որոնք անմեղները արեան ծովու մէջ խեղդելու կը ձգտին: Օրինակ՝ 1928–1930 թուականներուն երկրի ժողովուրդը չկրնալով հանդուրժել կարմիր բռնակալի քանի մը ուրիշ ծրագրին (ինչպէս համայնացումը եւն.) բազմաթիւ գիւղացիներ զինուած լեռները բարձրացան: Դաշնակցութիւնը չէր կրնար անտարբեր մնալ, քանի որ անմեղներուն արիւնը պիտի հոսէր առանց իրենց արդիւնք մը ձեռք ձգելու, ուստի անմիջապէս հրահանգեց լեռներէն վար գալ, պահել զէնքերը եւ տոկալ: Եթէ այսօր չեն երեւար Դաշնակցութեան մարտական աշխատանքները, այդ չի նշանակեր որ չկան:

Դ.— Կարգապահութիւն.— Եթէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը այնքան երկար կեանք ունեցաւ, այդ կը պարտի իր երկաթէ կարգապահութեան: Դաշնակցութիւնը երբեք խնայել չի գիտեր զանցառուին թէ դասալիքին: Հարուածը հուժկու է եւ ամոքեցուցիչ: Ունեցեր ենք բազմաթիւ դէպքեր որոնք ընծայուած են Դաշնակցութեան երկաթէ կարգապահութեան ծանրութեան տակ: Օրինակ՝ Լեւոն Աթաբէկեանի անջատումը (ռուսահայ), Միհրանեան շարժումը (Թաքահայ), որոնք միանգամ ընդմիշտ սմքած ու թօշնած են, երբ զգացեր են Դաշնակցութեան ահեղ թաթին ծանրութիւնը:

Ե.— Զոհողութիւն.— Դաշնակցութեան զոհաբերող ոգին եզակի է: Կը զոհէ եւ կը զոհուի, անոնք որ մեր շարքերէն ներս մտնել կ'ուզեն միանգամ ընդմիշտ պէտք է զոհուին նոյն իսկ իրենց կեանքի գնով՝ առանց փոքր խօսք մը ակնկալելու: Դաշնակցութիւնը մարդ չի հերոսացներ բանի դեռ ան կ'ապրի: Մեր հերոսներուն գովքը կը հիւսուի այն ատեն միայն երբ անոնք գոյութենէ դադրած են, Դաշնակցականի մը հերոսացումը կամ գործօն դերի մը մէջ մահանալով եւ կամ իր հետապնդած նպատակին յաջողութեամբ պսակումովը կրնայ ըլլայ: Եւ այս ուղղութեամբ արդէն բազմահազար հերոսներ է տուած Դաշնակցութիւնը, ի սէր Հայաստանի անկախութեան պաշտելի գաղափարին:

Ընկ. Ջամալեանի բանախօսութենէն յետոյ, ներկայացուեցաւ «Երկու խուլերը»: Դերակատար ընկերները իրենց ճարպիկութեամբ կուշտ ու կուռ խնդացուցին ներկաները, որոնք գոհ արտայայտութեամբ ուշ ատեն մեկնեցան սրահէն:

ՀԱՐԳԱՆՑԻ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՑՈՒՆԱՍՏԱՆ

ՈՐԲԵՐՈՒ ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

Մեսրոբ գիւղի (Թավալայի շըրջան) չափահաս որբերը «Հորիզոն»ի գրած են 19 հոկտ. թուակիր նամակ մը, որ կ'ըսէ.

Այս տարի մեր վիճակը շատ դժբախտ է, մանաւանդ ամուսնացած տղոց վիճակը:

Բոլոր երիտասարդները, որոնք քարը բանեն ջուր կը հանեն, անգործութենէ կը տառապին եւ մինչեւ իսկ ուտելու հաց անգամ չունին: Գիւղացին ալ իր վստահութիւնը վերցուցած է այլեւս մեր վրայէն եւ չենք գիտեր թէ ինչ պիտի ընենք այս ձմեռ:

Մտածեցինք որ ձեր թերթին միջոցաւ մեր դժբախտութիւնը պարզելով միջոց մը խորհուի մեզի օգնութեան հասնելու համար: Ճիշդ է որ մեզի պէս երիտասարդներու համար ամօթ է օգնութիւն խնդրել, բայց անօթութիւնը մեզ կը ստիպէ որ այս քայլն ալ առնենք, որովհետեւ ուրիշ ապաւէն չունինք:

Գիտնայիք, թէ որքան դժուարութիւն քաշեցինք ինքնութեան թուղթ հանելու համար: Ցուցէինք 30 տրախմի, որ երթայինք թուղթերը հանելու: Ստիպուեցանք վերջապէս ունեցած հագուստնիս ծախել այս նեղ ժամանակին եւ կրցանք առնել մեր թուղթերը:

Ի սէր ազգութեան, ճար մը խորհեցէք թշուառ խլեակներուս համար:

ՊՈԼԻՍ

ՍԻՓԻԼԻ ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Բժիշկներու խորհուրդով անհրաժեշտ դարձած է Սիփիլը փոխադրել Բերա, Կըզըլին մէջ ձմրան եղանակին դարմանումը դժուար ըլլալով: Վատառողջ գրագիտուհին չուզեր հիւանդանոց փոխադրուիլ, ուր երկարատեւ դարմանուելու համար աւելի լայն յարմարութիւն կայ: Լաւալեան լիսէի իր թոշակի մասին թաղ. Խորհուրդը պատշաճ կարգադրութիւն մը պիտի ընէ: Եթէ իր պաշտօնակիցները անձնուիրաբար ստանձնեն դասերը, թոշակը նոյնութեամբ պիտի շարունակուի:

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

ՍՕՖԻԱՅԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Գրեցինք թէ Պուլկարիոյ վարչապետին միջամտութեամբ յետաձգուած է Սօֆիա Հայոց եկեղեցիին քանդումը:

Պուլկարական թերթերը կը շարունակեն քըքրել այս հարցին ծալքերը, մեղադրելով Սօֆիայի մետրապոլիտ Ստեփանը:

Ընկերվարական «Նարոտ» թերթն ալ այս առթիւ հրատարակեց յօդուած մը, ուր կ'ըսէ.

— «Մետրապոլիտ Ստեփանի ծրագիրն է մայրաքաղաքի կեդրոնին մէջ ունենալ շատ մը խանութներ, որոնցմէ պէտք է ստացուին մեծ հասոյթներ՝ իբրեւ երաշխաւորութիւն «խաղաղ եւ բարեկեցիկ կենցաղի»? Մետրոպոլիտարանի շրջակայ գետինը արդէն ամբողջովին բռնուած է հասութաբեր խանութներով: Որպէս զի չզրկուին «Ս. Պետկա» փոքր եւ հնաւուրց եկեղեցիի հասոյթէն, ան պահուեցաւ խանութներու միջեւ, իսկ վերը կը գտնուի մետրապոլիտեան «հանգստարանը»:

Շրջակայ հողամասէն մնացած է, մետրոպոլիտարանի շինարարական ծրագրին մաս կազմող հայկական եկեղեցին: Այդ մասուը հնաւոր ժամանակներէ գոյութիւն ունի եւ կը ծառայէ իբրեւ մխիթարութիւն եւ հոգեւոր կեդրոն Սօֆիայի Հայերուն, ինչպէս «Ս. Պետկան», օրինակի համար, կը ծառայէր իբրեւ հոգեւոր կեդրոն եւ մխիթարութիւն Սօֆիացի Պուլկարներուն, Թուրքերու ժամանակ: Անոր վրայ բարեպաշտ աչքով նայած են մինչեւ այժմեան բոլոր հոգեւոր պետերը, միայն ան մետրոպոլիտ Ստեփանի աչքին փուշն է եւ ան կ'ուզէ զայն մէջտեղէն վերցնել, որպէս զի ամբողջացնէ խանութներու շինութիւնը:

Մետրապոլիտ Ստեփան կը կատարէ «կանոնական յանցանք» մը, որովհետեւ եկեղեցին չի կրնար քանդուիլ եւ անոր տեղ ուրիշ նպատակով չենք բարձրացնել:

Հայոց եկեղեցին քրիստոնէական է, ան կը գտնուի կանոնական եւ մարդկային օրէնքներու պաշտպանութեան տակ: Հայ քրիստոնեաները շատ քիչ տարբերին կամ գրեթէ չեն տարբերիր Պրավոսլաւներէն, իսկ իր բախտի վիճակով հայ ազգը, ամէնէն մօտիկն է պուլկար ազգին:

Անկէ զատ, Հայերը լաւ պուլկար քաղաքացիներ ու պուլկար հպատակներ են: Պէտք չէ հգել, որ անոնք զանանան մետրապոլիտ Ստեփանէն:

ՆԿԱՐԻՉ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

Նկարիչ Գ. Ս. Խաչատրեան Թաւրիզ հասաւ Աշրաֆէն, ուր մանրակրկիտ հետազօտութեան ենթարկեց «Սահարը Ջէմա» պալատը, ուսումնասիրելով որմնանկարները, որոնք դժբախտաբար դէշ վիճակի մէջ կը գտնուին:

Նկարիչը պալատին մէջ կրցաւ գտնել 14 որմնանկարներ, որոնք հետաքրքրական են իրենց ձեւով եւ գոյներու արտասովոր ներդաշնակութեամբ: Այդ նկարներէն մէկը իր դաշնաւորութեամբ կը յիշեցնէ Ռամբրանդի արուեստը:

× Հոկտ. 12ին Նիւ Եորք քաղաքի մէջ բացուած է նկարահանդէսը Գ. Խաչատուրեանի այն նկարներուն, որ ցուցադրուեցան Փարիզի մէջ:

Այս նկարահանդէսը կազմակերպած է Պարսկական Արուեստի եւ Հնէաբանութեան Ամերիկեան հաստատութիւնը, որուն քարտուղար Մայրըն Պիմըն Սմիթ հետեւեալ կերպով կ'արտայայտուի Խաչատուրեանի կատարած գործի մասին.

«Հաստատութիւնը եւ Արուեստի սիրահարները մեծապէս պիտի հետաքրքրուին այդ ցուցադրութեամբ ոչ միայն այն պատճառով որ նկարները արժէքական են ոճով, այլ որովհետեւ անոնք ուշադրութիւն կը հրաւիրեն ճիւղի մը վրայ, որ բոլորովին տարբեր է ծանօթ մանրանկարներէն»:

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ԿԻՐԱԿԻՆ ՊԷՏՔ Է ԸԼԼԱՅ ԴԱԴԱՐԻ ՕՐԸ»

— :•: —

Ճումհուրիէթի մէջ 26 հոկտ. Նուրիռու Նատի պէյ, «Հանգիստի օրը կիրակիի պէտք է փոխուի» խորագրով գրած է խմբագրական մը: Կարեւոր մասերը կուտանք ստորեւ.—

— Պէտք ըսել թէ գործը առա՞ջ մնաց: Հակառակ անոր որ մեր բոլոր գործերուն մէջ ընդունած ենք աշխարհին յարմարելու անհրաժեշտութիւնը, եւ շատ լաւ ըրած, դեռ տակաւին կ'ուշացնենք արբագրութիւնը ձեւականօրէն անկարեւոր, բայց հիմնականին մէջ խիստ կարեւոր խնդրի մը: Եւրոպայի հետ մեր ունեցած գործերուն տեսակէտով մեզի համար վնասակար թերի մըն է Ուրբաթի հանգիստը, երբ Եւրոպայի մէջ Կիրակին ընդունուած է իբրեւ հանգիստի օր:

Եւրոպայի մէջ շաբաթական հանգիստի օրը թէեւ Կիրակին է, բայց իրականին մէջ կը սկսի շաբաթ կէսօրէն յետոյ եւ կը տեւէ մինչեւ Երկուշաբթի կէս օր: Դրամատուները շաբաթ կէսօրին իրենց հաշիւները կը փակեն: Այս պատճառով ամէն մարդ ըստ այնմ կը դասաւորէ իր գործերը:

Մեծ հաստատութեանց տնօրէնները շաբաթ կէսօրէն կը սկսին իրենց շաբաթական հանգիստին: Փարիզի մեծ հաստատութիւններէն մէկուն տնօրէնը, եթէ ուզէ Կիրակին Նիսի մէջ անցնել, Շաբաթ կէսօրին ճամբայ կ'ելլէ, յաջորդ օրը հոն անցնելէ յետոյ, Երկուշաբթի առտու մինչեւ կէսօր իր գործին գլուխը կը գտնուի: Եւրոպայի մէջ Շաբաթ կէսօրէն բոլորել այս հանգիստը մասնաւոր անուն մըն ալ ունի Ուիքէնտ որ կը նշանակէ շաբաթավերջ:

Նկատելով որ մեր հանգիստի օրը Ուրբաթն է, այդ օրը չենք կրնար ոեւէ կարեւոր խնդրի մասին սեփական հեռագիր քաշել Եւրոպա, որովհետեւ կացութեան մասին գաղափար չենք կրնար ունենալ այդ օրը: Իսկ եթէ ուզենք հեռագիր քաշել իսկ, այդ պարագային մեր դէմը մարդ չպիտի գտնենք, որովհետեւ ո՛չ հրապարակը բաց է եւ ոչ ալ ուրիշ ոեւէ աղբիւրի կրնանք դիմել: Սակայն շաբաթ օրուան պիտի սպասենք: Շաբաթ օրը քաշուած հեռագիր մը, նոյն իսկ եթէ կէս օրէն առաջ Եւրոպա հասնի, ո՛չ ոք պիտի զբաղի անով: Եւ որովհետեւ յաջորդ օրն ալ Կիրակի է, չենք կրնար Երկուշաբթի երեկոյէն առաջ պատասխան մը ստանալ: Մինչդեռ անցնող երեք օրերու ընթացքին կրնան շատ կարեւոր դէպքեր եւ փոփոխութիւններ կատարուիլ:

Պարագան նոյնն է նաեւ Եւրոպայէն Թուրքիա ղրկուած հեռագրերու համար, որոնք երբեմն մինչեւ հինգ օր կորուստ տեղի կուտան: Մասնաւորաբար սակարանային խնդիրներու մէջ, բացառիկ կարեւորութիւն ունի խնդիրը:

Սակարանը հոս Ուրբաթ, իսկ Եւրոպայի մէջ Կիրակի օրերը փակ է: Այնպէս որ եթէ Ուրբաթ օրը Եւրոպայի մէջ սակարանի աշխարհը տակ ու վրայ ըլլայ, մենք, բանէ մը տեղեկութիւն չենք ունենար: Կիրակի օրն ալ կատարեալ անշարժութեան կը մատնուինք, որովհետեւ փակ են Եւրոպայի սակարանները: Սակարանային տեսակէտով իսկ այս տարբերութիւնը երբեմն անբուժելի վնասներ կը պատճառէ:

Գործառնութեանց տեսակէտով, աշխարհի բոլոր երկիրները իրարու կապուած են այսօր: Հետեւաբար շաբաթական հանգիստի խնդրին մէջ ալ պէտք է միանանք Եւրոպայի:

Քսան տարիէ ի վեր այս խնդիրը օրակարգի վրայ է, բայց մինչեւ այսօր վերջնական լուծում մը չէ գտած: Իմ կարծիքովս մեզի համար ուրիշ բան մը չի մնար, բայց եթէ պարզապէս Ուրբաթի դադարը Կիրակիի փոխել: Օրերը իրենց տեղերը պիտի պահեն, միայն թէ գործի տեսակէտով Կիրակին հանգիստի օր պիտի ըլլայ:

Կը զարմանամ թէ քանի մը տարի առաջ երբ շաբաթական դադարը պարտաւորիչ դարձնող օրէնքը հրատարակուեցաւ, ինչո՞ւ հանգիստի օր չընդունուեցաւ Կիրակին:

ՄԱՄՈՒԼ

Սուրիոյ հայ գաղութը

«Ասպարէզ» կը նկատէ այս խորագրով խմբագրականին մէջ մէջ 14 (հոկտ.).—

Ծանր է Սուրիոյ վիճակը եւ անակնկալներով յղի անոր մօտիկ ապագան:

Ստացուած վերջին շփոթ եւ անպաշ տեղեկութիւնները բացայայտ կերպով կ'ապացուցանեն անհերքելի ճշմարտութիւն մը, որ Սուրիան ամբողջութեամբ կ'անցնի ծանր ճգնաժամէ մը:

Ազգայնական տարրերը կը փորձեն թօթափել Ֆրանսական հոգատարութեան ծանրութիւնը: Այս շփոթէն կ'օգտուին նաեւ հիւսիսային Սուրիոյ Թրքամէրները՝ իրենց մանածը ներկելու փորձ մը կատարելու համար:

Մենք առիթ չպիտի ունենայինք խօսելու այս մասին, եթէ հոն չունենայինք 150 հազարնոց գաղութ մը, որ, դժբախտաբար, չարաղէտ պարագաներու հարկադրութեամբ՝ պիտի մնայ հոն երկար ժամանակ:

Փոքրիկ անզգուշութիւն մը եւ անխորհուրդ քայլ մը՝ պիտի վտանգէ մեր գաղութին գոյութիւնը:

Մեր գաղութին գիրքին այս փափուկ, կացութիւնը հրամայական պարտք մը կը դնէ իր վրայ: Միայ խստօրէն չեզոք՝ մղուող պայքարի ընթացքին:

Կան պաշտօններ, որոնց պարկեշտ կիրառումն անգամ հայ մարդու կողմէն, կրնայ գրգռել մէկ կամ միւս կողմի զայրոյթը: Յանուն գաղութի ընդհանուր շահերուն պէտք է խոյս տալ նման ծառայութիւններէ, նոյնիսկ նիւթական ծանր զոհողութիւններու գնով:

Կը ներկայանան փորձութեան վայրկեաններ, ուր սայթաքում մը կրնայ աղէտալի հետեւանքներ ունենալ:

Հետեւաբար, գաղութի ղեկավարներուն վրայ պարտք կը ծանրանայ աչալուրջ հսկել դէպքերուն վրայ: Իսկ արտասահմանի հայ ղեկավարներուն ու մամուլին վրայ ալ պարտք կը ծանրանայ դէպքերը միայն արձանագրել, առանց անհարկի զատումներու մէջ մտնելու, դիւրացնելու համար գաղութի ղեկավարներուն դժուարին գործը:

Սուրիոյ հայ գաղութին վտանգ կ'սպառնայ նաեւ ուրիշ կողմէ մը, որուն դէմ ձեռք առնուելիք կանխազգուշութիւններու մասին չենք կրնար խօսիլ մամուլի էջերէն, վստահելով գալի տեղւոյն ղեկավարներուն աչալուրջ հսկողութեան:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (36)

ԱՐԵ՛Ւ, ԱՐԵ՛Ւ...

Կառքին մէջ, պառուանդանի մը վրայ ծակ — ծակ թիթեղով կուրծքի վանդակ մը, անմիս: Անոր եւս ե թոքախտաւորներուն թագաւորը՝ շրջապատուած դեղի շիշերով, սեխի մեծութեամբ դեղահատներով, խողովակներով, գործիքներով: Ծառն ի խուռն: Կառքին խորքը կախուած ֆօնօ մը որ երգէ. «Վա՛յ ձեր վրայ թառած կաւաքին...» երգը: Կառքին վարիչը պիտի հագնի հիւանդ քննելու պատրաստ բժիշկի մը ճերմակները, պիտի ըլլայ ակնոցներ: Իսկ դուրսը կառքին չորս քայլ հեռաւորութեան վրայ, երկու կողմէն զոյգ շարքով ցուցարարներու ուսերուն տեղ մէկ – մէկ թքաման բռնած, ու ոմանք ալ վերտառութիւններ, գրուած, զոր օրինակ «Թողութիւն մեղքերուս, ոճիրներս շատ են՝ գի աններելի է՝ պատահած տեղը թքնելու սովորութիւնս», կամ «Ներեցէք թշուառականիս, դեռ չսորվեցայ առանց համբուրելու սիրել», եւ կամ «Տղէտ եմ, ահա ինչու տխուր եմ եւ հետեւաբար չարս»: Նման խօսքեր, հիմա բոլորը չեմ կրնար յիշել:

= Կարճ խօսքով կատարեալ մեռելաթաղ մը, կ'ըսէ մէկը:

— Ո՞վ ըսաւ, չէ՞ս տեսներ, գթութենէ աւելի արհամարհանք պիտի ըլլայ ներշնչածս:

= Թերեւս. հասկցողին համար: Հեռուէն հեռու գիւղացիներուն հետ բարեւ մը կը փոխանակէինք այն ալ պիտի զաղրեցնեն:

— Անիրաւ ես, կ'ըսէ ուրիշ մը, — թող գիտնան թէ կը գիտակցինք եւ թէ ունէք մ – իրատներէն աւելի՝ կը ջանանք գործնականին օգտակար ըլլալ, ծաղրելի ըլլալու գնով: Բայց ո՞վ պիտի ըլլայ «թագաւորը»:

= Սօլը: 18 տարիէ ի վեր հիւանդ է եւ կրնայ ուղած ժամանակը աշխարհ լեցնող աղմուկով մը հազալ, որովհետեւ չմոռնանք, գիւղին մէջ, ամէն անկիւնադարձի, կամ հրապարակի վրայ, խմբովին եւ մասնաւոր եղանակով մը հազալ պէտք է: Գալով «թագաւոր»ին, իր դասը ունի զոր պիտի պատրաստեմ:

— Առաջարկ մը... կը մռնայ Լուսաէն. մարդը 20 տարի է թոքախտաւոր է, 85 քիլօ կը կշռէ ու 100 քիլօ կրնայ վերցնել փետուրի պէս: Աւելի կարեւորը, — հազալու այնպիսի կերպեր գիտէ որ անկարելի է չզգալ: Ըստ իս ճիշդ պէտք եղածն է:

— Կը փորձենք:

= Հապա ե՞ս: Ի՞նչ կ'ընեմ ես: Ինդրող շեշտով մը կ'ըսէ յանկարծ Քէնաոք:

— Դուն... դուն, կը պատասխանէ Մարիուս, սպասածիս հակառակ բնաւ իր յաղթանակէն յօգտուող շեշտով մը, դուն, քու դերդ քիչ մը դժուար է:

= Թող ըլլայ:

— Դուն կ'առնես հիւանդապահուհիի մը դերը, չէ՛, հիւանդապահ մայրապետի մը դերը. կը հագնիս զգեստը, ուսիդ ալ կը բռնցնենք հասակիդ չափ ջերմաչափ մը:

— Կ'ըլլայ:

= Չըլլար:

— Կ'ըլլայ... կ'ըլլայ...

= Զոյգ – զոյգ խօսեցէք... գլուխ մի' տանիք:

Առաջարկները կը շատնան. խանդավառ են. կը յուսացուի յաջող կերպով դուրս ելլել:

Սակայն խաղաղարար տանող միջանցքին մէջ դժգոհ մէկը կը մռմռայ.

— Ուրախացէ՛ք, ուրախացէ՛ք, յիմարնե՛ր. այդ ալ ըրէք, մինչ աշխարհ անգործութեան, թշուառութեան մէջ թող տուայտի: Բազմութիւններ շղթայակապ հեծեն: Ուրախացէ՛ք, յիմարնե՛ր...

Արդեօք պիտի ըլլա՞յ մէկը որ ըսէ իրեն.

— Անիրաւ ես, ամէն տեղի ու ամէն ատենի տղէտ բու: Անիրաւ ես: Հոս մենք, չենք մխտեր այդ, այլ կ'ապացուցանենք: Զե՞ս յուեր վարը թիւ 3ին մէջ երիտասարդ Ալճէրիացին մահամերձ է, ու վաղը դուցէ դուն, ես, մենք ու ամէն դուրս միւսները, անոնք...

ԺԶ.

13րդ ժամը սպասումի պահն է:

Առնուազն 20 հոգի խաղաղարանին ու ներքնասրահին մէջ հաւաքուած կը սպասեն ցրուիչին:

Ան, օրը միայն մէկ անգամ կը հանդիպի հոս: Իսկ այսօր, անձրեւոտ օր, մառայլ ու տժգոյն, ոչ պարտէզին պտոյտը, ոչ անկէ երեւցող դաշտ ու լեռները եւ ոչ ալ սենեակներուն առանձնութեան զաղջ ու լուրթ հանգիստը կայ:

Խռացող զբաղումը չի ձգեր մեր անձէն դուրս գալ, մէկզմէկու հազորդուիլ: Պէտք է կրեայի պէս պատեանը քաշուիլ ու զգալ՝ զգայութիւններուն թմրելու ընդունակութիւնով՝ մտայլուս սառոյցներուն պագը:

Աշնանային:

Կ'անձրեւէ եւ չանձրեւեր, ձիւն է կարծես իջնողը. դանդաղութեամբ ու ամառէն յետոյ հողին մէջ պահուած արեւին հանդէպ ատարութեամբ: Ցուրտ է:

Արդէն շրջակայ լեռները, նոյն իսկ մեծ անտառին բլուրը ճերմակ են շաբաթէ մը ի վեր: Ձիւնը իջեր է: Եւ այս տատու խուզուած ու գեղին մարգերը, ճամբաներն ու լճացած ջուրերը սառոյցի խաւով մը արթնցան: Շոգի ու մառախուղ:

Ու շէնքէն ներս, —ըմբոստացնող, փնտռուած բանտ մը այլ եւս, — հագերը չատցեր են, տժգունութիւնները շեշտուեր: Կատակներն ու խօսակցութիւնները կրճատուեր: Համ չունի կեանքը: Դառն ալ չէ: Թմրի՛լ է հարկաւոր:

Բայց կը սպասենք: Ցրուիչին:

Թէեւ այսօր երէկէն կաթող խոնաւ ուծացումը բապասումն ալ է ջլատեր, սակայն առանձինն ըլլալուն ներքէն, այս առօրեան յատկանշողը՝ իր ներկայութիւնը շօշափելի է:

Կան որ ստացան երէկ, առջի օր, կամ նախընթաց օր իրենց նամակները, բայց հոս են դարձեալ, ու կը սպասեն: «Է՞հ, Թերեւս, ո՛վ գիտէ...»: Ի՞նչ ընեն հապա այս օդով. մանաւանդ այնքան դիւրին է այս մէկը, ձերբազատող՝ եսը տարբեր «ընկերէ»: Մտածել:

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԵԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

(այսօր), Գալիփըլի յաղթարարութեան տարեդարձին առթիւ: (Այդ յաղթարարութեամբ, որ եղաւ 1917ին, Պաղեստինի մէջ Հրէական Տուն հաստատելու արտօնութիւն կը տրուէր Հրեաներուն):

Գերմանիա միշտ կը մերժէ

Գերմանական կառավարութիւնը որոշեց չպատասխանել Անգլիոյ Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարին նամակին, որ կը հրաւիրէ պետութիւնները՝ չորս ամիս երկարաձգել զինադուլը: (Այս ծրագիրը առաջարկած էր նախագահ Հուվըր, որպէս զի մէկ տարի դադրի ամէն սպառազինութիւն, մինչեւ որ կարելի ըլլայ ելք մը գտնել զինաթափութեան խորհրդաժողովին մէջ: Մէկ տարուան պայմանաժամը լրացաւ Նոյ. 1ին):

Այսպէս ուրեմն, Գերմանիան որ եւ է պատասխան չպիտի տայ, մինչեւ որ չկարգադրուի սպառազինութեանց հաւասարութեան խնդիրը: Միեւնոյն պատճառով, Գերմանիան իր կապերը խզած է զինաթափութեան խորհրդաժողովին հետ:

Լեհաստան չուզեր խառնուիլ

Լեհական կառավարութիւնը մերժեց միջնորդել, վերսկսելու համար Ռումանիոյ եւ Խ. Միութեան ընդհատուած բանակցութիւնները՝ ոչ-յարձակման դաշինքի մասին: Իր պատասխանին մէջ, Լեհաստան կ'ըսէ թէ նախընտրելի է որ ինք չէզոք մնայ: Այս մերժումը ծանր տպաւորութիւն գործեց Պուքրէշի մէջ: Կը կարծուի թէ այս մերժումէն յետոյ, բանակցութիւնները դժուարութեան պիտի հանդիպին: Իսկ Փարիզի թերթերը լաւատես են, Ռումանիան ապահոված ըլլալով Ֆրանսայի աջակցութիւնը:

Ֆրանսայի վարչապետը Սպանիոյ մէջ

Պ. Էռիօ ջերմ ընդունելութիւն գտաւ Մատրիտի մէջ: Առաջին օրը, Սպանիոյ հանրապետութեան նախագահին յանձնեց Պատուոյ Լեգէոնի մեծ Խաչը, որուն փոխարէն ստացաւ սպանիական նոր պատուանշանը: Յետոյ երկար տեսակցութիւններ ունեցաւ նախարարներուն հետ: Թերթերը կը շեշտեն թէ այս ճամբորդութիւնը ունի նաեւ քաղաքական իմաստ, քանի որ Սպանիան միացման գիծ մըն է Եւրոպայի եւ Ափրիկէի միջեւ: Սպանիան իր նոր կարգ ու սարքով կրնայ վերստանալ իր նախկին դիրքը: Չկայ ո՛ր եւ է վէճ Ֆրանսայի եւ Սպանիոյ միջեւ, իսկ այս ճամբորդութիւնը աւելի պիտի ամրապնդէ երկու լատին երկիրներուն բարեկամութիւնը: Երկուքն ալ հաւատարիմ են Ազգերու Դաշնակցութեան: Յետոյ, Սպանիան եւ Ֆրանսան լաւ յաճախորդներ են փոխադարձաբար: Մէկ խօսքով, մեծ կարեւորութիւն կը տրուի Պ. Էռիոյի այցելութեան, միջազգային տագնապի այս օրերուն:

Փարիզ եւ շրջակաները

ԳԱՆԵԼՕ ՔԱՇՈՆԻ Արծիւ խումբի ժողովը այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, ընկ. Մինաս Ալթունեանի բնակարանը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՊԷԼՎԻԼԻ Ռոստոմ կոմիտէին ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Ռոստոմի Գրադարանին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Այրի Տիկին Թօփալեան, Տէր եւ Տիկին Ապտալեան եւ զաւակունք, Օր. Մառ.՝ Թօփալեան, Պ. Պարթեւ Ապտալեան, Օր. Անահիտ Ապտալեան, Պ. Օ. Զպուքճեան, Տէր եւ Տիկին Եփրեմեան եւ զաւակունք, Ռուբէն, Րէհզեան, Շահլամեան ընտանիքները, Այրի Տիկին Գալեան, Այրի Տիկին Ապտալեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ հօր, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԻԲՐԱՆՈՍ ԹՕՓԱԼԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 30ին, 69 տարեկան հասակին, իր բնակարանին մէջ:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, Չորեքշաբթի, ժամը 10ին Բաշանի Սէն Ժէրմէն եկեղեցիին մէջ, 38, Avenue Dumotel, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի Բաշանի գերեզմանատունը:

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Պատ. Միութեան «Գոյամարտ» օրացոյցը կը ծախուի՝ Պէյրութի մէջ Khoren Aznavourianի մօտ, Librairie Papeterie, rue Bab-Yacoub, Հալէպի մէջ, Խորէն Գըրքճեանի մօտ, 22 rue Boustan-Kulab.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ մօրեղբօրորդիս Խաչիկ Ալիքսանեանը որ 1927ին կը գտնուէր Թուլոն: Կը խնդրուի իմացնել «Յառաջ»ի կամ Ղ. Հայրունիի 12 rue Grande Fontaine, St. Germain-en-Laye, S. et O.

— Կը փնտռեմ քոյրս Էրզրումցի Աղաւնի Եաղուպեան, հօր անուն՝ Հաճի Մարտիրոս, մօր անուն՝ Հաճի Մագթաղինէ, եղբօր անուն՝ Խաչատուր: Տեղահանութեան միջոցին միասին էինք մինչեւ Ակն, ուր հայրս մեռաւ, մայրս ծանրապէս հիւանդացաւ, իսկ եղբայրս իր նշանածին հետ մեկնեցաւ Արաբկիրի շրջանները: Թուրք կին մը քոյրս Ակն տարաւ: Այդ օրը բոլոր փոքրիկները գետը նետեցին, ես կրցայ ազատիլ եւ հետեւեալ օրը Ակն երթալով գտայ քոյրս: Քանի մը օր վերջ գիս Թրքական որբանոց մը տարին, քոյրս մնաց Թուրք կնոջ մօտ: Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ Էլիզ Մանուկեանի (ծնեալ Եաղուպեան), 80 Ave. de Livry, Sevran, (S. et O.). France.

— Կը փնտռեմ մօրաքրոջս որդին Աւետիս Աղաւարեանը Փարատիսցի (Իգդիր) Ամերիկեան վարժարանի աշակերտներէն: 1923ի վերջերը տեսած եմ Մարսէյլ: Անկէ ի վեր լուր չունիմ: Կը խնդրուի լուր ունեցողներէն իմացնել հետեւեալ հասցէին՝ Garabed Krimian, 109 rue Moncey, Lyon, կամ Vartan Krimian, concierge, 34 rue des Frères Chappe, St. Etienne (Loire).

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (2)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Քարացած մնաց, կարծես ձեռք մը բերանը գոցած ըլլար: Յետոյ ոտքի ելաւ յոգնաբեկ:

— Լաւ, այլ եւս երթամ: Ձեզ երկուքդ ալ կրկին անգամ տեսնելուս համար ուրախ եմ: Դարձեալ կը յիշեցնեմ որ այս քաղաքին մէջ ըլլալս պէտք չէ որ եւ է մէկը իմանայ:

Դուռին առջեւ կեցաւ, միտքը բան մը ինկածի պէս եւ լուրջ կերպով ինծի նայեցաւ:

— Մարթա, — ըսաւ կամաց ձայնով մը, — դուն երիտասարդ ես ու .....: չե՞ս ուզեր հայրենիքիդ ծառայել:

Հասկցայ թէ ի՛նչ ըսել կ'ուզէր, — լրտես մը պէտք է ըլլայի: Բայց մը տարօրինակ լեցուեցայ:

Գիտէի թէ Պելճիքայի մէջ լրտեսներ կային որոնք իրենց հայրենիքին կը ծառայէին. բայց ես անոնց վրայ կը նայէի որպէս անգութ մարդերու ու իմ անձնական հօրիզոնէս հեռու կը վանէի:

— Եթէ իմ աղջիկս կը փափաքի ծառայել՝ ես զինքը կուտամ սիրայօժար եւ հպարտութեամբ, ինչպէս տուած եմ տղաներս, — բացագանչեց մայրս ձեռքերը թեթեւ մը ուսերուս վրայ դնելով:

— Նկատի ունեցիր որ այս գործին մէջ կեանքդ ամէն օր վտանգի տակ պիտի ըլլայ, Մարթա. ի՞նչ կ'ըսես:

Իրերը ինծի կը թուէին բոլորովին նոր լոյսով մը երեւալ:

— Ձեր հրահանգներուն կը սպասեմ, Լիւսէլ — պատասխանեցի:

— Ապրիս, քաջ աղջիկս: Մարթա, առ այժմ քեզի որ եւ է հրահանգ չպիտի տամ: Ես բրիտանական Գաղտնի Գործակալութեան անդամներէն մէկն եմ. մինչեւ որ անոնց հետ չհաղորդակցիմ, բան մը չեմ կրնար յայտնել, որովհետեւ հրահանգներդ անոնցմէ պիտի ստանաս:

«Քանի մը օրէն ինծմէ նկատողի մը պատահ եւ ի՛նչ կերպով ալ այդ նամակը քեզ հասնի, ըսաւ զարմանք մի՛ յայտներ: Գործեր կան կարգադրելիք, որոնց համար քանի մը օր Թուլըրսի մօտերը պիտի ըլլամ: Առ այժմ մնաք բարով — յարեց ժպտագին — բաց դաշտերուն մէջէն հիմա կը հեռանամ, ինչպէս կ'ընեն մեր շատ մը ճամբորդները որոնք Գերմաններէն անցագիր չունին»:

Յետոյ հեռացաւ. մինչ մայրս ու ես իրարու աչքերու մէջ կը նայէինք:

Քիչ ժամանակ վերջ հրահանգներս ստացայ...

Բանջարավաճառ ծեր կին մը կար որուն գերման զինուորները «Գանթին Մա» կեղծանունը տուած էին եւ շատ կը սիրէին: Այս կինը շաբթուան ընթացքին գիւղէն քանի մը անգամ կուգար քառանիւ կառքով մը, բեռնաւորուած պտուղով եւ բանջարեղէնով. կը կենար իր զանազան յաճախորդներուն դուռներուն առջեւ ու առեւտուր կ'ընէր:

Եւ որովհետեւ գերման խոհանոցին հետ պայմանաւորուած էր պտուղ հայթայթելու, այդ պատճառով ալ ազատ անցք ունէր գիւղերուն մէջ: Մօտաւորապէս 70 տարեկան էր, ալեւոր, ճիւաղի նայուածքով եւ դպրոցական երախայի մը այտերով:

Լիւսէլի այցելութենէն երեք օր յետոյ, առտուն կանուխ երբ տունէն դուրս կ'ելլէի հիւանդանոց երթալու համար՝ տեսայ «Գանթին Մա»ն որ իր ծեր ձին առջեւը ձգած՝ երգելով եւ սուլելով փողոցէն վար կ'անցնէր:

— Բարի լոյս, օրիորդ, — պոռաց իր ճաթած, բարձր ձայնով, եւ մօտեցաւ ձեռքին մէջ սակառ մը բռնած: Ցուրտ է, բայց քիչ վերջ գեղեցիկ օդ մը պիտի ընէ: Պատուական լուբիա ունիմ. քիչ մը չէ՞ք ուզեր, օրիորդ. այսօր աժան է:

«Գանթին Մա»ն յետոյ կեցաւ եւ սանդուղներուն վրայ դրաւ իր սակառը ու ձեռքիս մէջ փոքր բան մը սահեցուց ու փախաւ.

— Անգամ մը աչքէ անցուր:

Դողդոջ կերպով սանդուղներէն վեր՝ դէպ ի սենեակս վազեցի ու թուղթը բանալով կարդացի հետեւեալը.—

«Զուիվրգէյի ճամբուն վրայ աջ կողմը գտնուող երկրորդ ագարակը եկուր եւ Լիգէթը հարցուր, որ քեզի կը սպասէ այս իրիկուն ժամը 9ին»:

Անմիջապէս հասկցայ որ այս թղթիկը Լիւսէլին կողմէ ղրկուած էր:

Այդ գիշերը ամբողջ մէկ ժամ քալեցի, դաշտին մէջ ընդարձակ շրջան մը ընելով, մինչեւ որ հասայ որոշուած վայրը: Հոս պէտք է խոստովանիմ որ սիրտս մինչեւ բերանս էր հասած:

Որոշած էի որ եթէ զիս հարցափորձէին թէ գիշերուան այդ ժամուն ի՛նչ կ'ընէի դաշտերուն մէջ՝ ըսեմ թէ իբրեւ հիւանդապահ կանչուած էին հիւանդ կնոջ մը մօտ:

Յաւիտենականութեան պէս երկար թուող այս ճամբորդութենէն վերջ երբ այլ եւս ագարակին քանի մը քայլ էր մնացած՝ դուրս ելայ ճամբէն. բայց այդ փոքր տարածութիւնը կարելս այդ գիշերուան ամէնէն ջղագրգիռ ժամանակը եղաւ:

Դուռզիրի մը պէս եռաւ դուռը զարկի, վասն որ վերջապէս կեանքս ձեռքերուս մէջն եմ առած՝ լաւ կամ վատ գործի մը համար:

— Ի՞նչ կ'ուզէք, — հարցուց ձայն մը:

— Լիգէթը տեսնելու եմ եկած:

Ներսէն լսեցի խոզի խռնչիւն մը. սալայատակին վրայ ոտքերու հրմշտուք ու ահա նեղ անցքի մը վրայ դուռը երեսիս վրայ բացուեցաւ: Դէմք մը պատին ետեւը կանգնած էր:

Ձեռք մը անապատելիօրէն բռնեց զիս եւ մութ սանդուղներէն առաջնորդեց տունին ետեւի մասին մէջ տեղ մը: Անկէ տարին պատուհանները հաստ վարագոյրներով գոցուած սենեակ մը որ կը լուսաւորուէր կրակին բոցերովը միայն:

— Փիէռ, — ըսաւ Լիւսէլ, որ կրակին առջեւ կեցած էր — եթէ կասկածելի բան մը իմանաս, մեզի լուր տուր:

Մնացինք առանձին:

— Աղջիկս, քեզ տեսնելուս համար ուրախ եմ: — Ու կրակին մօտ աթոռ մը երկարեց ինծի:

— Մարթա, ըսաւ, այս օրուընէ ըսկսեալ քու կամքովդ լրտես մը եղար ես ու պիտի գործես յաղթական բանակներուդ մէջ որոնք հիմա քու հայրենիքդ կը կառավարեն: Ժամանակ ժամանակ պիտի ստանաս որոշ հրամաններ կամ հրահանգներ, որոնք պէտք է գործադրես կարողութեանդ ներած չափով:

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 3 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

3 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2023 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ԵՒ ՎԱՂՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

Մենք ձեռքի տակ չունինք այն հրէշային վիժուկը — «Սուրիա և Մենք» — զոր մէջտեղ նետեր է անանուն թշուառական մը, Ա. Նիկոլ, գրգռելու համար Արաբները:

Բայց, «Ցուսաբեր»ին արտատպումները բաւական են գաղափար կազմելու:

Յիշեցնենք, նորէն, անոր «միտ բանի»ն, — Հայերը որոշած են անկախ Հայաստան ստեղծել Սուրիոյ մէջ:

Այդ ծրագրին աջակցեր են եւ կ'աջակցին — միշտ համաձայն նոյն գրքոյկին — Ազգերու Դաշնակցութիւնը, Նանսէնեան գրասենեակը, Հոգատար Ֆրանսան, «Դաշնակ կուսակցութիւնը գլուխը գտնուելով գրեթէ բոլոր հայ կուսակցութիւնները», Պօղոս Նուպար, «միսաւ Գրինիէ», «յարգելի միլիոնատէր Գալուստ Կիւլպէնկեան»:

«Ցուսաբեր» երկրորդ անգամ, ամբողջ առաջին էջին վրայ տարածելով գրքոյկին խարդախութեան ապացոյցները (21 Հոկտ.), հայ ժողովուրդին ուշադրութեան կը յանձնէ գարշելի «չանթաժ»ը: Եւ այս առթիւ՝ ռամկավար «Արեւ»ին երկդիմի դիրքը:

Ուրեմն, ոչ մէկ տարակոյս՝ գործին էութեան մասին: Արտատպուած ո՛ր եւ է պարբերութիւն, չափէն աւելի խօսուն է, ոչ միայն ոգիով, այլ եւ թրքավարի հայերէնով ու չարադրութեամբ:

Եգիպտոսի մեր պաշտօնակիցը, նախատեսելով այդ հրէշային խեղկատակութեան հետեւանքները, պարտք սեպած էր լուսաբանել արաբական թերթերը: Եւ յաջողած է:

Գահիրէի երեք հեղինակաւոր թերթերը — «էլ Պալաղ», «էլ Մուղաթթամ» եւ «էլ Ահրամ» հրատարակած են այդ ազդարարութիւնը, որ պարզելով սարքուած արհեստ խաղը, կ'ըսէ.

— «Գրքոյկը յանձնուած է արդէն Եգիպտոսի պատկան իշխանութեանց, անծանօթ հեղինակը հետապնդելու համար:

Ճշմարտութիւնը պարզած ըլլալու եւ հասարակութիւնը զգուշացնելու դիտաւորութեամբ, այս լուսաբանութիւնը տալէ յետոյ, յանկուպէս կը խնդրենք արաբական մամուլի ազնիւ ընթերցողներէն, որ չզլանան մեզի իրենց աջակցութիւնը, արժանի տեղը դնելու համար ոճրապարտ հեղինակը եւ իր արբանեակները»:

Անշուշտ կարելի չէր միեւնոյն պարկեշտ եւ բարեացակամ դիրքին մէջ պահել արաբական մամուլին բոլոր օրկանները: Մանաւանդ Սուրիոյ մէջ, ուր այնքան սուր են ազգայնական կիրքերը, եւ առատուն կանուխ արթնցողը պատրուակ մը կը փնտռէ, հայ գաղթականութիւնը վարկաբեկելու համար:

Տեսանք, արդէն, առաջին օրինակը, — «էլ Նիտա» լրագիրը իր ընթերցողներուն հաղորդելով գրքոյկին հրատարակութիւնը, զայն կը վերագրէ «Դաշնակ յայտնի գրագէտի մը», եւ բանի տեղ չի դներ այդ առթիւ եղած մերկացումները:

— «Բայց ի՛նչ ալ ըսեն, ուզեն պահեն, ուզեն ըսեն, այլ եւս Դաշնակներու հաղաճակութիւնը որոշ եւ յայտնի է մեզի»:

Չենք գիտեր թէ «էլ Նիտա» ձեռքի տակ ունի՞ Ա. Նիկոլի վիժուկը: Բայց, ան արդէն կազմեր է իր համոզումը, ինչի պէս կ'ըլլեր է ինչ որ պատմեր են, քանի որ սեւով ճերմակի վրայ կը գրէ.

— «Այդ գրքոյկին մէջ Սուրիոյ եւ Արաբներու հասցէին շատ բուռն յարձակումներ գործուած են: Եւ այնքան աղտոտ լեզու մը գործածուած է մեզի դէմ որ արաբական աշխարհին զայրոյթը գրգռած է»:

Այս բոլորը կրկին եւ կրկին օրակարգի վրայ կը բերեն հիմնական խնդիր մը, որ կ'արծարծուի տարիներէ ի վեր, առանց ո՛ր եւ է ելքի յանգելու:

Կ'ակնարկենք Սուրիոյ գաղութին ղեկավարութեան, որ դժբախտաբար բախտին ձգուած է:

Կան բազմաթիւ օրկաններ, կրօնականէն մինչեւ քաղաքականն ու հայրենակցականը: Կան Միութիւններ, մասնաւորականութիւն, մամուլ, ակումբներ եւ գոյնզգոյն հաստատութիւններ:

Բայց, կը պակսի կենսականը — ընդհանուր ղեկավարութիւն:

Փարիզէն մինչեւ Պէյրութ, չունինք ո՛ր եւ է յստակ ուղեգիծ, այս հոծ եւ բազմապահանջ գաղութին համար, որ իր պայմաններով բոլորովին կը տարբերի միւսներէն:

Յաջորդական տագնապներն ու անակնկալները խրատ չեղան մեզի: Երեւի աղէտի մը կը սպասենք, խելքի գալու համար:

Եթէ կառավարելը նախատեսել է, ինչո՞ւ կ'անտեսենք այնքան վրդովիչ ախտանշաններ:

Առաջին անգա՞մ է որ զանազան թերթեր մաղձ կը թափեն եւ թոյն կը սրսկեն:

Նո՞ր է որ դեղին կամ կարմիր «Ա. Նիկոլ»ներ արիւն կը պղտորեն:

Եւ երբ այս բոլորը անպատիժ տեղի կ'ունենան հոգատարութեան շրջանին, ինչո՞ւ չենք ըմբռներ թէ՝ վաղը աւելի վրդովիչ անակնկալներու առջեւ պիտի գտնուինք: Մանաւանդ որ, կը շարունակենք մնալ կրաւորական, հակամարտ եւ անպատրաստ:

Արդէն սեղանի վրայ է հոգատարութիւնը վերցնելու խնդիրը: Որքան ալ ձգձգուի անոր գործադրութիւնը, մենք չէ որ պիտի շահինք անցած ժամանակէն:

Այնքան ճեղքեր բացուած են այդ ճակատին վրայ, այնքան «անելքներ» կան որ, կը վախնանք թէ երկու կամ հինգ տարին ալ չբաւէ, — ենթադրելով որ դեռ այդքան կը տեւէ հոգատարութիւնը:

Մնաց որ, հոգատարութիւնը չպիտի ըլլայ մեր խարիսխը, այլ տեղական տարրը: Երկրին իրաւատէրը:

Տարրական պահանջ է որ ունենանք հիմնական ծրագիր մը, այսօրուան եւ մանաւանդ վաղուան համար:

«Ա. Նիկոլ»ները կուգան ու կ'անցնին: Ազդանշաններ են անոնք: Ընդունա՞կ ենք ըմբռնելու այդ ազդանշանը եւ դեռ այնքան ծանրակշիռ երեւոյթներ:

Շատ ուշ ենք մնացեր արդէն, եւ վաղը կրնանք բոլորովին մինակ մնալ անծանօթին առջեւ:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՆԿՈՉ ԿՈՉԵՐԸ ԿՈՉԵՐՈՒ...

Եւ սա կոչե՞րը: Անկո՞չ կոչերը: Ի՞նչպէս կոչել զանոնք:

Ես զանոնք կը նկատեմ մեր վատթարագոյն յատկանիշներէն մէկը: Հայելին մեր հոգիին: Մեր տկարութիւններուն բանաձեւումը:

Ու ո՞րքան շատ: Կոչ՝ երբ չորս պատ պիտի բարձրացնենք՝ մանկատուն մը բանալու համար: Կոչ՝ երբ գմբէթ մը պիտի կամարենք, կամ՝ զանգակ մը պիտի հնչեցնենք: Կոչ՝ չորս կորսուած քամակներու կտոր մը հաց, եւ քանի մը անսուաղ մանուկներու «պատ մը կար» տալու համար: Կոչ՝ անձնուրաց մարտնչումներէ վերջ օտար անկիւն մը ծուարած վաստակաւորի մը համար: Կոչ՝ երբ հայրենիքի մէջ կառուցումի աշխատանքին պէտք է օգնել: Կոչ՝ երբ հայ Դատի պաշտպանութեան համար «զոնրիլ» հարկ է: Եւ կոչ՝ երբ շարժման մէջ պէտք է տեսնել հայ տղամարդը...

Ու հատընտիր բառեր: Սրտի խօսող բառեր: Շայլանք, բացատրութիւն, ո՞ն, ո՞ն, նոյն իսկ յուզելու համար հայ սրտերը, խթանելու համար հայ գիտակցութիւնները, ցնցելու համար հայ հոգիները...:

Հայ հոգի՞ն: Գիտակցութի՞ւնը:

Ուրեմն, «այսքան արիւն» անզօր եղան գիտակցութեան բերելու հայ զանգը: Այսքան թշուառութիւն դեռ կարօտ են բառերո՞ւ՝ յուզելու համար սրտերը: Եւ այսքան խոյանք ու հերոսութի՞ւն՝ անկարող՝ ցնցելու հայ հոգին...:

Ու հարկ է դե՞ռ կոչ ուղղել, որպէս զի քսակները բացուին, երբ պէտք էր որ անդադրում ու ինքնաբոս ըլլար ան: Դեռ հարկ է, որ ճառեր խօսուին, որպէս զի ոգեւորուին ու լծուին գործի...:

Երեւոյթը չէ որ տխուր է: Այլ՝ մեր նկարագրին տխո՛ւր կողմն է աս:

Երբ յուզելու համար ցից պէտք է՝ կը նշանակէ՝ կոչ ընողներու համոզումով՝ յուզուելու բնական ընդունակութիւնը կորսնցուցեր է հայ սիրտը: Երբ խանդավառելու համար հուր ու բառ կ'ուզէ, կը նշանակէ ոգեւորումի ընդածին բոցը չկա՛յ հայ հոգիին մէջ: Երբ օժանդակելու համար հրաւէրի պահանջ կայ, ըսել է՝ այդ հաճոյքին զգացումը կը պակսի մեր մէջ:

Կը նշանակէ թէ սպառա՞ծ են քառասուն տարիներու հերոսական ու արիւնաներկ մարտնչումները, արիւնանից հայդուկներու «մութ գիշեր»ներու արշաւանքները, Անդրանիկը՝ իր հէքիաթային մարտնչումներով, Մուրատը իր հանճարեղ ռազմականութեամբ ու պիրկ եւ պղնձեայ դիմագիծով, Հրայրը իր խրոխտ ու վսեմ յառակաժեցով, Խանդապրի՛ւր Սերոբը իր ծագումներով, կամաւորական զունդերը իրենց կայծակնային խոյանքներով, Ռաֆֆին իր յեղափոխական հատորներով, Ահարոնեանը իր «Սեւ Հաւերով», «Խաւար եւ Լոյսեր»ով եւ վազրիկներով:

Ա՞յս է հայ հոգին: Հայ գիտակցութիւնը: Հայ անձնազոհութիւնը...

ՍՈՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ԳԱՄՆ ԱԼ ԱՆՕԳՈՒՏ Է

— :-: —

Երեքշաբթի օր, Օփերայի հրապարակին վրայ, ինքնաշարժ մը անցորդներու սահմանուած (զամուած) անցքին վրայ նետուելով, սպաննեց 21 տարեկան աղջիկ մը եւ ծանրապէս վիրաւորեց մայրը: Վիրաւորուեցան ուրիշ չորս անցորդներ ալ:

Կը նշանակէ թէ՝ զամերն ալ օգուտ չունին եւ աւելի քան երբեք արթուն պէտք է ըլլալ, մանաւանդ մեծ հրապարակներէն անցած ատեն:

⁂ Տիժոնի մէջ, կառախումբ մը ընդհարեցաւ հանրակառքի մը: Երեք ճամբորդներ եւ անցորդ մը սպաննուեցան տեղն ու տեղը:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐՏԱԳԱՂԹԻ ԻՆՆԵՐՈՐԴ ԿԱՐԱՒԱՆԸ

ՀԻՆԳ ՀԱՐԻՒՐ ԲԱՆՏԱՐԿԵԱԼ

ԹԱՒՐԻԶ, 22 Հոկտ. (Թղթ. «Ցառաջ»ի) — Այսօր Առաջնորդարան եկան դժբախտներու կարաւանից չորս հոգի եւս՝

1) Հրաչ Մելիքեան, *Խնուսցի, 24 տարեկան, երկար տարիներ ապրել է Խորհրդային Հայաստանում:*

2) Նուպար Թորոսեան, *Պրուսացի, 40 տարեկան, առաջին կարաւանով Ցուռնատանէն մեկնած:*

3) Թորոս Թիւֆէնկճեան, *Իզմիրցի, 22 տարեկան, առաջին կարաւանով Ցուռնատանէն մեկնած:*

4) Կարապետ Քիրազեան, *Թոսոսթցի, 38 տարեկան, առաջին կարաւանով Ցուռնատանէն մեկնած:*

Վերջին երեք հոգու երկու ընկերները չկարողանալով Արաքսը անցնել, մնացած են միւս ափը: Ազատուած են թէ չեկիստներու ձեռքն են ընկած, — յայտնի չէ:

Հրաչն ու Նուպարը խոստացած են առանձին - առանձին իրենց գլխուն եկածը գրի առնել եւ թերթերուն ուղարկել:

Սրանց պատմելով, այժմ Երեւանի բանտում հինգ հարիւրից աւելի Ցուռնատանից գնացած երիտասարդներ կան բանտարկուած, որոնք ցանկացել են Արաքսը անցնել, բայց սահմանում ձերբակալուել են:

Մեզ վիճակուած է միմիայն այս ափը անցնողներին լսել եւ գրի առնել, իսկ թէ միւս ափում ինչեր է կատարւում, այդ արդէն չեկիստ - կոմունիստներին է յայտնի:

Այս անգամուայ եկողները նոյնպէս բառիս լայն իմաստով մերկ վիճակում տեղս հասած են: Նրանց վիճակը այնքան ծանր էր որ, փողոցով անցնելիս բոլորը խղճում եւ ցաւում էին ու միաժամանակ անիծում սովետական իրաւակարգը, որ խեղճ մարդկանց այդ օրին են հասցրել: Իսկ թէ ե՞րբ պիտի դադրի այս արտագաղթը, մարդ չի հասկանում: Բարեգործականն ու «Հօկճ»ինները շատ խիստ լռութիւն կը պահեն եւ կարծես թէ որ եւ է բանից տեղեկութիւն չունեն:

Ամօթ է, պարոննե՛ր, գոնէ խիղճ ունեցէք ձեր իսկ ձեռքերով դժբախտացրած բեկորներին օգնութիւն հասցնելու եւ նրանց սովամահութիւնից ազատելու ու նրանց մերկութիւնը ծածկելու:

ՍՈՒՐԻՈՅ ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆՆԵՐԸ ԱՆՀԱՄԲԵՐ ԵՆ

«Թայմզ»ի թղթակիցը կը գրէ Փարիզէն.— *Այստեղ կանխահաս կը համարեն այն լուրերը թէ Ֆրանսա գրեթէ անմիջապէս պիտի քաշուի Սուրիոյ հոգատարութենէն: Անշուշտ Ֆրանսական կառավարութիւնը կը խորհի կարելի եղածին չափ շուտով բանակցիլ դաշնագրի մը մասին, յարեւմտեան անոր որ կնքուեցաւ Անգլիոյ եւ Իրաքի միջեւ. բայց բանակցութիւնները դեռ չեն հասած այնպիսի կէտի մը ուր կարելի ըլլայ նախատեսել անմիջական կնքումը:*

⁂ Նոյն թերթին Պէյրութի թղթակիցը իր կարգին կը գրէ հոկտ. 31 թուականով.—*Սուրիոյ մարզպանը չկարենալով խորհրդարանին բացման օրը յայտնել խոստացուած դաշնագրին պայմանները, մեծ յուսախաբութիւն պատճառեց ազգայնականներուն, որոնք կը սպասեն որ Ֆրանսան ալ հետեւի Մեծն Բրիտանիոյ օրինակին:*

Ազգայնականներուն կարծիքը՝ Ֆրանսայի դիտաւորութեանց մասին՝ աւելի չէշտուեցաւ այն հեռագրական լուրին վրայ թէ մօտալուտ չէ խոստացուած դաշնագրին կնքումը: Մտնալով թէ տարիներով բանակցութիւններ պէտք եղան մինչեւ որ կնքուեցաւ անգլեւիրաքեան դաշնագիրը, ազգայնական երեսփոխանները, բաց ի երկուքէն, որոշեցին չմասնակցիլ խորհրդարանի նիստերուն:

Նոր եւ ծանր խռովութիւններ Լոնտոնի մէջ

Երեքշաբթի իրիկուն նոր եւ աւելի ծանր խռովութիւններ ծագեցան Լոնտոնի մէջ: «Անօթութեան» վաշտերը որոշեր էին պատուիրակութիւն մը ղրկել Երեսփ. ժողովին, իրենց պահանջները ներկայացնելու համար: Ոստիկանութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առած էր: Հաղորդակցութիւնները ընդհատուած էին գլխաւոր պողոտաներուն վրայ, եւ մասնաւորապէս խորհրդարանին շրջակաները: Անհամար բազմութիւն մը խռնուած էր փողոցները: Երեսուն մարդու վրայ մէկը ոստիկան էր, բազմութեան մէջ խառնուած: Խորհրդարանին պահակներուն թիւը եռապատկուած էր: Ամբողջ մէկուկէս ժամ ոստիկանութիւնը կը ցրուէր համախմբումները, մինչ բազմութիւնը կ'աճէր անընդհատ: Առաջին միջադէպը պատահեցաւ ժամը 8ին, բուն իսկ Երեսփ. ժողովին մէջ, երբ երիտասարդ մը պոռաց ունկնդիրներու սրահէն.

— Գետի՛նն անցնի ապրուստի միջոցները քննելու որոշումը: Աղատ ձգեցէք Հէնինկզընը (գործազուրկներու ղեկավար մը, որ ձերբակալուեցաւ):

Հինգ բարապաններ խոյացան երիտասարդին վրայ եւ ոստիկանութեան յանձնեցին: Գործազուրկ մըն էր:

Քիչ յետոյ հրաման տրուեցաւ փակել խորհրդարանին դուռները: Ձիաւոր ոստիկաններ օգնութեան հասան, հրապարակը մաքրելու համար: Շատեր մերժեցին, աղաղակելով.

— Հերի՛ք է, սատկեցանք անօթութենէն...

Քանի մը ոստիկաններ կաշկանդեցին պոռացողներէն մէկը եւ քշեցին պահականոց: Անոր վրայ բազմաթիւ ցուցարարներ հետեւեցան ոստիկաններուն եւ խուժեցին նեղ փողոցի մը մէջ: Ձիաւոր ոստիկաններու կրկնակ շղթայ մը հազիւ մղեց բազմութիւնը: Երթեւեկը դադրեցաւ եւ ժամը 9ին ծանր ընդհարումներ պատահեցան: Քանի մը հարիւր ցուցարարներ յարձակեցան ոստիկանական շղթային վրայ, արտաքին նախարարութեան շրջակաները: Ոստիկանները ստիպուած բիր գործածել անխնայ: Ուէսթմինիսթըրի կամուրջին վրայ, ցուցարարները կատղած խռովարարներով յարձակեցան ոստիկաններուն վրայ, որ աջ ու ձախ կը հարուածէին բիրերով: Միեւնոյն ատեն խռովութիւններ ծագեցան Չէրինկ Քրոսի կայարանին մէջ որ փակուեցաւ: Ոստիկանական ուժ մը սախպուեցաւ նահանջել 2—300 գործազուրկներու առջեւ: Երբ օժանդակ ուժ հասաւ, ցուցարարները ցիրուեցան փախան դէպ ի Թրաֆալկարի հրապարակը, տապալելով բազմաթիւ կիներ եւ աղջիկներ որոնցմէ շատեր մարեցան: Այդ միջոցին, ուրիշ փողոցէ մը գործազուրկներ փորձեցին խորհրդարան մտնել,

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԻՐԱԿԻ՞ ԹԷ ՈՒՐԲԱԹ

—)(o)(—

«Ճիմհուրիյէթ» խմբագրականով մը պահանջած էր ուրբաթի փոխարէն կիրակին ընդունիլ հանգիստի օր: (Տես երէկուան «Ցառաջ»ը): Նոր խմբագրականով մը, կ'առաջարկէ բոլորովին վերցնել շաբաթական հանգիստը.

— Այս կերպով մեր անխկին կացութեան վերադարձած պիտի ըլլանք, եւ ինքնաբերաբար անհետացած պիտի ըլլան ուրբաթի եւ կիրակիի դաղարներուն հետեւանքով ստեղծուած դժուարութիւնները: Այս պարագային, շաբաթական հանգիստը պաշտօնական հաստատութեանց միայն յատուկ պիտի ըլլայ, բայց այդ առթիւ ալ կիրակին հանգիստի օր ընդունելու տեսակէտը պիտի պաշտպանուի: Պետութեան հիմնական կացութեան բերումով ալ անհրաժեշտ է որ, հանգիստի օրը կիրակին վերածենք:

Այս պատճառներով, գոնէ առեւտրականներուն կրած դժուարութիւններր անհետացած կ'ըլլան, եթէ ջնջենք շաբաթական հանգիստի վերաբերեալ օրէնքը:

Տնտեսական տագնապը հետզհետէ սաստկացած ըլլալով, այլ եւս ակներեւ է թէ մեզի նման աշխատելու ստիպուած ազգի մը համար աւելորդ պերճանք մըն է հանգիստի օրը:

Նկատելով որ ապրուստը հետզհետէ դժուարացած է, այսօր ամէն մարդ անխտիր զոհ չէ շաբաթական հանգիստի դրութենէն: Շաբաթական հանգիստէն բնականաբար չեն կրնար աշխատիլ, հետեւաբար չեն կրնար իրենց ապրուստը ճարել: Այդ դասակարգին համար, շաբաթական հանգիստը կրկնակ բեռ մը կ'ըլլայ, որովհետեւ մարդիկը այդ օրը թէ՛ դրամ չեն շահիր եւ թէ ստիպուած կ'ըլլան աւելորդ դրամ ծախսելու:

Այս առթիւ, աւելցնենք որ շաբաթական դադարը մեզի համար երբեք կրօնական բնոյթ չունի: Իսլամ կրօնքը իր հետեւորդներուն կը հրամայէ միմիայն հետեւեալը.

— «Ուրբաթ օրը, «Ճզան» կարդացուած պահուն, բան գործ ձգելով մզկիթ գացէք եւ «նամազ»ը ընելէ յետոյ, դարձեալ ձեր գործերուն վերադարձէք»:

Ասկէ զատ, յայտնի է թէ Ուրբաթի աղօթքը (նամազ) ընդամէնը 5—10 վայրկեանի զբաղում մըն է եւ ասկէ դուրս իսլամական կրօնքը հանգիստի որ եւ է պարտադրութիւն չէ դրած:

Նկատելով որ տնտեսական տագնապը բոյլատու չէ որ մենք աւելորդ պերճանքի նմանող հանգիստներ բնենք, այսօր ալ կ'առաջարկենք բոլորովին ջնջել շաբաթական հանգիստի առժամեայ օրէնքը: Ուզողը թող աշխատի, ուզողը հանգիստ թող ընէ:

ՑԱՐՁԱԿՈՒՄ

ՕՍՄ. ՊԱՆՔԱՅԻՆ ՎՐԱՅ

Պոլսէն կը հեռագրեն նոյ. 1 թուականով.— Երէկ օրը ցերեկով երկու զինեալ եւ դիմակաւոր աւազակներ կոխեցին Օսմ. Դրամատան Պրուսայի մասնաճիւղը: Ատրճանակները ուղղելով սարսափահար պաշտօնէութեան, ստիպեցին գանձապահը 3500 ոսկի յանձնել իրենց: Ցետոյ խառնակութենէն օգտուելով փախան:

ՆՈՐ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ՍԵԼԱՆԻԿԻ ՄԷՋ

Աթէնքէն կը հեռագրեն նոյ. 1 թուականով.— Իրիկուան ժամը 6ին երկրաշարժի շատ զօրաւոր ցնցում մը զգացուեցաւ խալքիտիքիի մէջ: Մասնաւորապէս ազդուեցան Փոլիկերոս, Արնէա, Սթակիրա, Սթրավոնիքի եւ Եէրիսոս գիւղերը: Բազմաթիւ տուներ փլան: Ժողովուրդը ահ ու սարսափի մատնուած է: Նոյն ժամուն կոհակաձեւ շարժ մը ահ ու սարսափի մատնեց Սելանիկի ժողովուրդը: Ցնցումներ զգացուեցան նաեւ Սէրէզի, Տրամայի, Գավալայի եւ Քօչանայի մէջ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

«GREY WOLF»

(Հեղինակ՝ H. C. ARMSTRONG)

Բ.

Մուսթաֆա Քէմալ հարիւրապետ է 1905ին։ Զինուորութեան շրջանին կը զբաղի նաեւ քաղաքական գործերով։ Այդ օրերուն Սուլթան Համիտի բռնապետական իշխանութենէն եւ օտար միջամտութենէն դժգոհ երիտասարդութիւն մը կը հաստատէր հետզհետէ Պալքաններէն մինչեւ Վոսփորի ափերը։ Արդէն գոյութիւն ունի Վաթան յեղափոխական ընկերակցութիւնը որուն նպատակն է ջախջախել Սուլթաններու եւ կրօնաւորներու ստեղծած վարչաձեւը եւ հիմնել սահմանադրական իշխանութիւն մը Թուրքիոյ մէջ։

Մուսթաֆա Քէմալ ամբողջովին համակիր ընկերութեան ծրագրին, կ'անդամակցի անոր եւ երեւան կուգայ իբրեւ կատաղի հակառակորդ օրուան վարչաձեւին։ Յօդուածագիր է եւ նոյն իսկ յեղափոխական բանաստեղծ։

Շատ չի տեւեր Վաթանի արձակ համարձակ գործունէութիւնը Պոլսոյ մէջ։ Սուլթանը միշտ մտավախ, Իսմայիլ Հաքքը փաշայի միջոցաւ կ'արգիլէ անոր գործունէութիւնը։ Վաթան կը վերածուի գաղտնի ընկերութեան մը որուն ղեկավարութիւնը գրեթէ կը ստանձնէ Քէմալ ինքը։ Զգոյշ են հիմա, բայց անփորձ. որովհետեւ Սուլթանին «աչքեր» կը հետեւին այդ քանի մը երիտասարդներու շարժումներուն, կը մտնէ տուներէն ներս ուր կը հաւաքուէին գաղտագողի եւ օրին մէկը Մուսթաֆա Քէմալ ինքզինքը կը գտնէ բանտին մէջ։ Երկար չի մնար այնտեղ։ Իսմայիլ Հաքքը փաշա Սուլթանին հրամանով կը ղրկէ զայն Դամասկոս, հետեւեալ խրատականէն վերջ.

— «Կարող երիտասարդ մըն ես եւ ապագայ ունիս, եթէ շարունակես մնալ Նորին Վեհափառութեան ծառայութեան մէջ։ Միւս կողմէ սակայն կ'անպատուես թէ ինքզինքդ եւ թէ համազգեստդ։ Կ'ապրիս վատահամբաւ բարեկամներու շրջանակի մը մէջ, կը խաղաս ու կը խմես եւ կ'անցընես շուայտ կեանք մը հանրատուներէն ներս։ Քաղաքական գործերու ալ կը խառնուիս եւ միացեր ես Վեհապետիդ դէմ դաւող դաւաճանութիւն ընողներուն եւ կը քաջալերես քու ընկերներդ ալ որ քեզի հետեւին։ Նորին Վեհափառութիւնը պիտի գթայ քեզի, որովհետեւ երիտասարդ մըն ես եւ խենդ. հաւանաբար աւելի յամառ եւ վայրենի քան խելացի ես։ Պաշտօնի կոչուած ես Դամասկոսի հեծելազօրքի գունդին մէջ»։

Դամասկոսի մէջ Քէմալ կը վերակազմէ Վաթանը, իր շուրջը հաւաքելով համակիր երիտասարդութիւն մը։ Բայց ասպարէզ չկայ երկրին այդ կողմը։ Պալքաններուն մէջ է հրդեհը. պէտք է այնտեղ երթալ։ Իր ընկերներուն խորհուրդով կը փախչի Սելանիկ։ Լրտեսները դարձեալ կը հետեւէին իրեն իբրեւ «վտանգաւոր» մէկը եւ Մուսթաֆա Քէմալ եկած ճամբով կը վերադառնայ Դամասկոս, ի հարկէ միշտ գաղտնի եւ ծպտուած այս անգամ։ Բայց չի յուսահատիր եւ ճարահատ միջոցներու դիմելով, «ի պաշտօնէ» փոխադրել կուտայ ինքզինքը Սելանիկ։

Իթթիհատը ձեւ ու մարմին առած էր արդէն Սելանիկի մէջ։ Բաւական երկար ժամանակ գլուխը փորձելէ ետք, Հրեայ եւ Ազատ — Որմնադիրներու ձեռքով հիմնուած այդ կազմակերպութիւնը իր մէջ կ'առնէ Քէմալը։ Կը բացատրեն իրեն Միութեան նպատակը որուն մէջ աւելի տեղ ունէին Որմնադրական եւ հրէական գաղափարները։ Քէմալ ծուռ աչքով կը նայի բոլորին շարժումներուն. «ինք ի՞նչ կապ ունի միջազգային խնդիրներու կամ Հրեաներու պաշտպանութեան հարցին հետ. չէ՞ որ ինք Թուրք է եւ հպարտ այդ բանին համար ու իր միակ իտէալն է Թուրք ժողովուրդին ազատութիւնը։ Ետոյ, ի՞նչ ասպարէզ մնացած էր մետասաներորդ ժամուն հասնող անդամի մը համար։ Արձակուած հրամաններուն պիտի հնազանդէր, իսկ այդ տեսակ բան չկար իր խառնուածքին մէջ։

Իթթիհատի շրջանակին մէջ կը ծանօթանայ Էնվէրին՝ «յախուռն երիտասարդ մը», Ճէմալին՝ «ծածկամիտ Արեւելցի մը», Ճավիտին՝ «տէօնմէ մը», Նիազիին՝ «Ալպանացի, վայրենի եւ անհաւասարակշիռ մէկը», Թալաթին՝ «նամակատան պաշտօնեայ մը որ կը նմանէր դանդաղաշարժ արջի մը»։

Քէմալ իր ինքնահաւան եւ յամառ բնաւորութիւնով չի կրնար շահիլ համակրութիւնը յեղափոխական շարժման վարիչներուն եւ մասնակից չէ անոնց գաղտնի գործունէութեան։ Ցրտութիւն մը յառաջ կուգայ իր եւ անոնց միջեւ եւ Քէմալ կը քաշուի իր պատեանին մէջ։

Յանկարծ կը պայթի 1908ի յեղափոխութիւնը։ Իթթիհատի յանդուգն փորձը կը յաջողի անսպասելի կերպով։ Մուսթաֆա Քէմալ որ, ինչպէս ըսինք, ղեկավար անդամներու շարքէն դուրս կը մնար, վարանումով կը դիտէ յեղափոխութեան առաջին փորձերը։ Բայց հետզհետէ տեսնելով յաղթանակը, կը մօտենայ տէօնմէներուն։ Թէեւ անծանօթ եւ աննշան մէկը, այնտեղ է երբ Էնվէր՝ օրուան հերոսը, Սելանիկի գլխաւոր հրապարակին վրայ կը կարդայ նոր Սահմանադրութիւնը։

Շուքի մէջ կը մնար Քէմալ՝ Էնվէր-Նիազիի փառքի օրերուն։ Սահմանադրութեան հռչակումէն յետոյ Նիազի կը քաշուի Ալպանիա ուր կը սպաննուի։ Էնվէր կը մեկնի Պերլին, զինուորական կցորդի պաշտօնով, իսկ Մուսթաֆա Քէմալ կ'ուղարկուի Տրիպոլիս, իբրեւ քննիչ։

Գիտենք որ Սահմանադրութիւնը իր հետ կը բերէ նոր բարդութիւններ, այս անգամ քաղաքական։ Աւստրիա կը կլլէ Պոսնա — Հէրսէկը, Յունաստան՝ Կրետէն եւ Պուլկարիան Ռուսիոյ թելադրութեամբ կը հռչակէ անկախութիւն։ Անդին Ալպանիա եւ Արաբիա կ'եփին։

Խառնակ է կացութիւնը Պոլսոյ մէջ։ Սուլթանին համակիր կրօնաւոր դասակարգը կը պայթեցնէ քաղաքացիական կռիւ մը. Թուրքերը իրար կը սպաննեն փողոցներուն մէջ, յանուն իսլամական կրօնքին։ Իթթիհատը կը դիմէ Մակեդոնիոյ բանակին որուն ընդհանուր հրամանատարն էր Մահմուտ Շէվքէթ փաշա՝ «բարձրահասակ, մեծաղէմ, նիհար եւ նեղքիթի նմանող մարդ մը որ Սուլթան Համիտի աչքին լոյսն էր եղած»։ Երկար վարանումէ ետք, փաշան գլուխն անցած մակեդոնական Բ. եւ Գ. բանակներուն կ'արշաւէ Պոլիս, գահընկէց կ'ընէ Համիտը, կը ջախջախէ «չէբրաթճիներու» ըմբոստութիւնը։ Էնվէր եւ Մուսթաֆա Քէմալ որ Ազատութեան բանակին մէջ էին իբրեւ հրամանատար եւ սպայակոյտի պետ, կուգան Պոլիս։ Էնվէր կը փայլի ամէն տեղ իբրեւ ազգային հերոս, իսկ Քէմալ կը մնայ վարագոյրին ետեւ։ Նոյն ինքնահաւան, հակակրելի եւ անհնազանդ մարդն է ան Իթթիհատի շարքերէն ներս։ Սակայն այլ եւս չեն զբաղիր իրմով, ընդունելով հանդերձ իր կարգ մը կարողութիւնները եւ կը ձգեն որ շարունակէ իր զինուորական ծառայութիւնը։

×

Սահմանադրութեան առաջին երեք տարիները Մուսթաֆա Քէմալի համար քաղաքական դաստիարակութեան շրջան մը կը դառնան։ Կը կարդայ Նափոլէոն եւ Մոլթքէ եւ կը հետեւի զինուորական կեանքի բոլոր շարժումներուն։

Դժգոհ է տիրող կացութենէն եւ անհաշտ հակառակորդ Իթթիհատի հրահանգներուն որոնց դէմ կը քարոզէ։ Թշնամի է օտար պետութեանց, մանաւանդ Գերմանիոյ, որոնք մի միայն իրենց շահերն է որ կը հետապնդեն Թուրք հայրենիքին մէջ։

1911ին անդամ էր ընդհանուր սպայակոյտին եւ հետեւաբար բաւական ծանօթ զինուորական մը։ Պատերազմական նախարար Մահմուտ Շէվքէթ փաշա, որ ծանօթ էր Քէմալի «վտանգաւոր» խառնուածքին, կը ղրկէ զայն Սելանիկ, մասնաւոր պաշտօնով։ Պոլսէն հեռացումը տարբերութիւն չըներ Քէմալին համար որուն իղձը – միտքը պետական հարուած մը պատրաստել էր, որպէս զի օտարները վտարուին եւ Թուրքիան մնայ Թուրքերուն։

Երկար չի մնար Սելանիկ եւ կը կանչուի Պոլիս, ուր պատերազմական նախարարը նոր պաշտօն մը կուտայ անոր՝ իր աչքին տակ։

Մխիթարական չէր Պոլսոյ քաղաքական կացութիւնը։ Դժգոհութիւնը եւ քաղաքական մեքենայութիւնները վտանգաւոր վիճակ մը ստեղծած էին։

Իթթիհատի անդամներէն Ճէմալ նոր կուսակցութիւն մը հիմնած էր։ Հետզհետէ կը զարգանար հակադրական մտայնութիւնը զինուորական շրջանակներու մէջ։ Քէմալ անմիջապէս կը մտերմանայ այդ նոր կուսակցութեան անդամներուն. կը խմէ, կը խաղայ, կը խօսի անոնց հետ, մէկ քաղաքական գործիչէն միւսին կը վազէ իր ծրագիրները, իր ներշնչումները պարզելու եւ գետին պատրաստելու համար։ Բայց ո՞վ մտիկ պիտի ընէ այս երիտասարդ զինուորականին որուն խելքը բանի մը չի համիր եւ որուն բառերուն մէջ ոչ մէկ նորութիւն կայ։ Սելանիկի մէջ ինք մէկն էր, իսկ Պոլի՞ս։

Տագնապի այս տարին Իտալիա առանց ազդարարութեան կը գրաւէ Տրիպոլիսը։

Մուսթաֆա Քէմալ կ'որոշէ մէկդի նետել քաղաքականութիւնը եւ կ'աշխատի ամէն գնով անցնիլ Տրիպոլիս, բայց ի՞նչպէս։ Թուրքիա զինուոր չի կրնար փոխադրել ծովէն, որովհետեւ Իտալիա փակած է Տարտանէլը, իսկ Թրքական երկու մարտանաւերը «ժանգոտած» են Ոսկեղջիւրի ջուրերուն մէջ։ Ամէն սպայ պէտք է իր միջոցներով երթայ կռուելու թշնամիին դէմ։ Էնվէր եւ ուրիշներ այնտեղ են արդէն։ Մուսթաֆա Քէմալ պիտի անցնի Եգիպտոսէն. բայց Անգլիա յայտարարած է Եգիպտոսի չէզոքութիւնը։ «Քէմալ կը փրփրի զայրոյթէն. հապա՞ Եգիպտոս Թրքական հող է. Անգլիան ի՞նչ իրաւունք ունի այնտեղ»։

Արաբական տարազով կը փորձէ փախչիլ սահմանէն. քիչ մը արաբերէն կը խօսի, բայց իր դեղին մազերը եւ կապոյտ աչքերը նկարագրուած էին սահմանապահ ոստիկանին։ Բախտաւոր է սակայն Քէմալ։ Ոստիկանը՝ Եգիպտացի, թշնամի էր բոլոր քրիստոնեաներուն եւ կը սիրէր Թուրքերը։ Ստիպուած է հնազանդիլ իրեն տրուած հրամանին, ձերբակալել Քէմալը եւ ետ ղրկել, բա՛յց... խորամանկ մարդ, կը ձերբակալէ դեղին մազերով եւ կապոյտ աչքերով ուրիշ ճամբորդ մը եւ ճամբայ կը բանայ Քէմալի առջեւ՝ օրհնութիւն մըն ալ շրթունքին վրայ։

Մուսթաֆա Քէմալ Տրիպոլսոյ ճակատին վրայ կը մտնէ ակամայ իր ոխերիմ հակառակորդին՝ Էնվէրի հրամանին տակ։

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Փարիզի մէկ կայարանին մէջ

Ո՞ւր ասանկ, բարեկամ։

— Անգամ մըն ալ Փարիզ չվերադառնալու պայմանաւ կ'երթամ Լիոն։

Անգամ մըն ալ չդառնալու պայմանաւ

— Այո՛...

— Ա՜խ, բարեկամս, շատ նեղն եմ, ինծի 500 ֆրանք փոխ կուտա՞ս...

×

Հայրը՝ տղուն.

— Ըսէ տեսնեմ, ինչո՞ւ դասերուդ չես աշխատիր։

Տղան՝

— Ինչո՞ւ աշխատիմ, հայրի՛կ. մենք կ'աշխատինք, իսկ ամսականը ուսուցիչները կ'առնեն...

×

Կինը.— Սիրելի ամուսինս, վաղը ծննդեանդ տարեդարձն է, չէ՞։

Ամուսինը.— Այո՛։

Կինը.— Ուրեմն, հազար ֆրանք տուր, ու քեզի յիսուն ֆրանքնոց նուէր մը գնեմ...

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«Ճումհուրիէթ»ի Թերթօնագիրը՝ Մահմուտ Նէսարի, որ նոր գրող մըն է, այս խորագրով պատմուածք մը ունի։ Ստորեւ Թարգմանաբար կուտանք զայն, ցոյց տալու համար թէ ինչպէս կը ծաղրեն հայկական «հեռատեսութիւնը»։ Հեղինակը կարգ մը բառեր հայերէն գործածած է (ազբար, Աստաս (Աստուած), պզտիկ եւյլն)։ —

Վ. Ի.

Վերջին օրերս, Զարզօրեան էֆ. շատ մտախոհ, շատ մտազբաղ կը տեսնեմ։ Առանց հոգի մարդ չըլլար։ Ամէն ոք, իրեն զբօսանք մը կը գտնէ ու կը մեղմէ ցաւը։ Զարզօրեան էֆէնտիին ալ կարդալու փափաքին տարուեր է։ Առտուան եւ երեկոյեան շոգենաւերուն մէջ, մեկուսի անկիւն մը կը քաշուի, գրպանէն գիրք մը կը հանէ եւ կը սկսի կարդալ։

Նախ, կարծեցի թէ հետաքրքրական վէպ մըն է։ Այդպէս է. մարդ անգամ մը բռնեցա՞ւ, չաւարտած չի կրնար ձեռքէն ձգել։ Բայց, յաջորդ օրը, Զարզօրեան էֆէնտին նորէն «ընթերցումով զբաղած էր։ Գրքին ծաւալին նայեցայ. ամենադանդաղ ընթերցումով՝ երկու օրէն կ'աւարտէր։ Ի՜հ, մարսելէն կը կարդայ, բարի։ Երկու օր վերջ, Զարզօրեան էֆէնտիին ձեռքը նորէն նոյն ձեւով գիրք մը կար։

Գրատան մը՝ նոյն գոյնով, նոյն ձեւով, նոյն կազմութեամբ հրատարակած հատորներու շարք մը ըլլալու է, մտածեցի։

Քանի մը օր վերջ, շոգենաւին մէջ, պատահաբար, Զարզօրեան էֆէնտիին քովը նստայ։ Զիրար բարեւեցինք։ Իրարու առողջութիւն հարցուցինք։ Անոր ընթերցմանը արգելք չըլլալու համար թերթս բացի։ Եւ սակայն, — Արարիչին ստեղծածը արարածէն ինչո՞ւ պահեմ — աչքիս պոչովը Զարզօրեան էֆէնտիին գիրքին նայեցայ։ Զարմանքէս քիչ մնաց պզտիկ լեզուս կլլէի...

Զարզօրեան էֆէնտին յունարէն դպրութեան գիրք մը կը կարդար։ Գիտցածիս համաձայն, Զարզօրեան էֆէնտի «մանիֆաթուրաճի» էր։ Քսան տարիէ ի վեր ամուսնացած մարդ մը. իսկ կինը յոյն չէր։ Արդեօք «մանիֆաթուրաճիութիւնը» այլ եւս շահ չբերելուն, Զարզօրեան էֆէնտի յունական վարժարանի մը մէջ ուսուցչութի՞ւն կ'ընէ, թէ տեղ մը ականջին լուրեր մը հասած մեծ շահերու մասին, եւ Յունաստան երթալու մտադիր է։

Քանի մտածեցի, գանկիս մէջ հարցումները շատցան. ու նստած տեղս՝ նեղութենէս՝ քրտինքներու մէջ մնացի։ Անհետաքրքրութիւնը յանձն առի ու հարցուցի.

— Հարցնելը ամօթ չըլլայ՝ լեզու սորվելու փափաքը ուրկէ՞ ծնաւ։

Զարզօրեան էֆէնտի գիրքը փակեց, դրաւ ծունկին, յոգնատանջ շունչ մը առաւ, եւ՝

— Մեր տիկինը բան գործ չունի՝ գլխուս մեծ «տէրթ» մը փաթթեց, բուսէ... Զգէ որ, իմ ալ յիմարութիւնս բռնեց... պարապ գտնուեցայ, ազբար։ Ապա թէ ոչ, այս տարիքս եկեր եմ, առանկ պղլէութիւն չէի ըրած...

— Թո՛ւ լեցի... քա՛ւ լեցի... Դուն աչքը բաց մէկն ես. մարդս միշտ պարապ պահեր կ'ունենայ։

Գլուխը շարժելով հաստատեց ըսածս։

— Այո՛, այո՛... մարդ երբեմն պարապ կը գտնուի...։ Բայց, այս անգամ, մեծ վնաս՝ փնտռեր եմ... ծերութիւն, ազբար, մարդ ըսածդ քանի ծերանայ, այնքան «պըլդրիկլաշըր»... մանաւանդ մեր տիկինը բոլորովին «պըտիկլաշըր»...։ Տունը առանձին նստելէն կը նեղուի։ Այնքան տարի է ամուսնացած ենք, զաւակ չունեցանք։ Շատ կը փափաքէինք. Բժիշկ ու հէքիմ չմնաց որ չդիմէինք։ Բժիշկի դեղ, մանկաբարձի դեղ, պառաւ կնկան դեղ, բոլոր յանձնարարածներնին ալ անօգուտ անցաւ։ Աստասին (Աստուծոյ) ըսածէն մարդ մը տարբեր չըլլար եղեր...։ Ալ յոյսերնիս կտրեցինք. եկուր տես որ, մեր տիկինը. զաւակ կ'ուզեմ, տէ կ'ուզեմ...։ Շուկայէն դրամով առնուելիք բան չէ որ առնեմ՝ տուն տանիմ...։ Մեզի դրացի է յոյն ընտանիք մը որ չորս զաւակ ունի։ Վերջերս մէ՛կ հարցնէք, ուտելիք հաց չունին։ Կ'ուզե՞ս որ այս տարի զաւակ մը ալ ունենան... Աստաս տալ որ սկսի՝ կուտա՛յ...։ Դուն ուզէ կեցիր՝ եթէ բան գործ չունիս... 5 թիւ տղան պիտի չկարենան նայիլ, ի՞նչ ընեն։ Տանին եկեղեցիին դրանը առջե՞ւ դնեն. զաւակ է, ազբար, սիրտերնին չըլլար։ Մեր տիկինը՝ Քօթաքին տիկինը՝ Զօյիձային՝

— Մատամ, ըսաւ, այս տղան մեզի տուր. մենք՝ մեզի զաւակ ընենք զայն...

Քօթաքին ու Զօյիձան խելք խելքի տուին մտածեցին. մերինին լա՛ւ դուն պիտի գտնես «Այո» ըսին... Ես ալ «այո» ըսի։ Ու այդ տղեկը որդեգրեցինք...

— Բարիք ըրեր էք. երախտիքը մեծ է։ Միայն թէ սա յունարէն սորվելուդ պատճառը չհասկցայ...

Զարզօրեան էֆէնտի, յօնքերը պռստելով, ակնարկը խստօրէն ինծ ուղղեց եւ ըսաւ.

— Ըրածդ խօ՞սք է, ազբար։ Ո՛չ տիկինս յունարէն գիտէ, ո՛չ ալ ես գիտեմ։ «Պզտիկ»ը երբ խօսիլ սկսի՝ ի՞նչ լեզուով պիտի խօսինք հետը...

«Անօթութեան» ցուցարարները

Լոնտոն հաւաքուած գործազուրկները 50 հոգինոց պատուիրակութիւն մը նշանակեցին, որպէսզի երեսփ. ժողովին ներկայացնէ իրենց պահանջները։

Զգուշութեան համար, բազմաթիւ ոստիկաններ շղթայ կազմած էին խորհրդարանին շրջակաները։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ԶԶԳԶԳԵԼ ԲԱԺՆԵԳԻՆՆԵՐՈՒ ՎՃԱՐՈՒՄԸ

ԱՆԴՐՇԻՐԻՄԵԱՆ ՁԱՅՆԵՐ

(Պատերազմի գրականութիւն)

ՀԱՌԱՉՆԵՐ ՈՒ ՄՐՄՈՒՆՋՆԵՐ

Յուլիս 14ի Ֆրանսական ազգային տօնի օրերուն, պատահաբար, Ռօնի Նահանգի աւաններէն մէկուն մէջ կը գտնուէի։ Նախկին պատերազմիկներու միջնորդութեամբ իրենց ընկերներէն մէկը շքանշան պիտի ստանար, որ վիրաւորուեր էր եօթն անգամ, յիշատակութեան էր արժանացեր 17 անգամ, երեք գունդերու փրկութեան պատճառ էր եղած եւ ինք միակն էր իր գունդի վերապրողներէն։

Գիւղի հրապարակին վրայ խռնուած էր հոծ բազմութիւն մը։ Քաղաքապետը, պաշտօնական անձեր եւ նախկին պատերազմիկները, որոնց մէկը ոտք չունէր, մէկը աչք եւ միւսը թեւ, եկած խումբ առ խումբ կանգնեցան։

Երեւոյթը աւելի քան խօսուն էր։ Յաւուր պատշաճի ծիսակատարութիւններէն յետոյ, բոլորն ալ դիմեցին գերեզմանատան մարմարեայ մեծ արձանի մը քով, որուն վրայ գրուած էր «Մեռած՝ հայրենիքի համար, 1914—1917»։ Եւ անուններու երկար շարք մը։

Պատերազմիկներէն մէկը խօսք առնելով դիմել տուաւ իր նոր շքանշանի արժանացած ընկերոջ.

— «Կը դիտես այս լուռ արձանը որ կը ցցուի այս անուններուն վրայ, ե՛ս ալ, դո՛ւն ալ, հոս պիտի ըլլայինք եթէ նախախնամութեամբ ու հրաշքով փրկուած չըլլայինք...»։

Եւ արցունքոտ աչքերով եկաւ համբուրել իր ընկերոջ պատռուած ճակատը...։

Եւ յիրաւի Ֆրանսական բոլոր գիւղերն ու քաղաքները, բոլոր միութիւններն ու հաստատութիւնները նմանօրինակ կոթողներով յաւերժացուցած են այն բոլո՛ր անունները, որոնք ինկած են պատուոյ դաշտին վրայ։

Ցուրտ մառախուղ մը պէս, լուռ ու մունջ, անկիւնէ մը կը դիտեն կեանքը եւ կ'ոգեկոչեն 1914ի աննախընթաց Գողգոթան։

Եւ մարմարներէն յետոյ, ահա, հեղինակներն են որ կը պատմեն գիրքերու էջերէն։

×

Ամերիկայի Ուիլեըմ քոլէճի փրոֆէսէօրներէն Նորթըն Քրու, ծագումով ֆրանսացի, 140րդ հետեւակ գնդի ենթասպաներէն «Վկաներ» գիրքին մէջ, վերլուծման կ'ենթարկէ Ֆրանսայի մէջ հրատարակուած եւ պատերազմին նուիրուած բոլոր գիրքերը, որ երեւցած են այս 15 տարուան ընթացքին եւ զանոնք կը բաժնէ ըստ հեղինակներու կարեւորութեան եւ ըստ նիւթի, հետեւեալ ձեւով (*)։

Ա) Օրագիր՝ 70 հեղինակ, 84 հատոր.

Բ) Յիշողութիւններ՝ 74 հեղինակ, 86 հատոր.

Գ) Խորհրդածութիւններ՝ 31 հեղինակ, 42 հատոր.

Դ) Նամակներ՝ 28 հեղինակ, 29 հատոր.

Ե) Վէպեր՝ 48 հեղինակ, 59 հատոր.

Մօտ երեք հարիւր հատոր կարդացեր, զտեր, դատեր եւ քննական բովէ է անցուցեր, մի միայն ճշմարիտը ու ճշմարտագոյնը գտնելու առաջադրութեամբ։ Ինչպէս ինք կ'ըսէ իր յառաջաբանին մէջ. «Ոչ թէ քարոզած, բացարձակ ու վերացական ճշմարտութիւններ գտնելու համար, այլ զուտ մարդկային, անկեղծ վկայի, ինչպէս պատմագէտ մը, հասարակագէտ մը եւ հոգեբան մը պիտի ընէր։ Պատերազմի այս պատմական ու իրական ճշմարտութիւնն է որ կ'ուզենք պաշտպանել նախ ամէն բանէ դէմ»։

Եւ Նորթըն Քրու կը բաժնէ հեղինակները վեց դասի, ըստ արժէքի եւ ըստ բովանդակութեան։ Իբրեւ ուսուցիչ աշակերտական նիշերով գնահատած է զանոնք. փառաւորապէս ճիշդ, շատ լաւ, լաւ, միջակ, թոյլ եւ անարժէք։ Թուենք կարեւորները —

Առաջին կարգի հեղինակներուն մէջ են Պլանիէ, Պոնէ, Քառլ, Քազէն, Տոմիւ, Տէլվէր, Տոնկօ, Փավլովսկի, Թէքօր, Վասալ, Վիալ եւայլն։

Երկրորդին մէջ են Շէն, Կրաաէ, Հուրթիք, Նէժէլէն, Փարալ եւն.։

Երրորդին՝ Ֆիլիպ Պառէս, Պուշըռոփ, Քէսէլ, Մօռուա, Միւռա, Փիք եւայլն։

Չորրորդին՝ Հ. Պարպիւս, Տօրժըլէս, Տիւհամէլ, Ժիռոտու, Ժընըվուա, Ռէյմօն Լըֆէվր, Վայեան – Քուտիւրիէ, Թարտիէօ, Մաք Օռլան, Ժոզէֆ Ժօլինօն եւն.։

Հինգերորդին՝ Ալէքսանդր Առնու, Առրիէն Պէռթրան, Ֆօռ, Ֆլօրիան – Փարմանթիէ, Մալէռպ, Մառիս, Զաւի եւայլն։

Վեցերորդին՝ Պօլ, Լիւսիէն, Կոռ, Նառո, Վառիօ եւն.։

Քրու, երկրորդական արժէք տուած է Տիւհամէլի, Տօրժըլէսի, Ժօլինօնի, Պարպիւսի եւ ուրիշ կարգ մը կազմըւած ու խոր գրագէտներու գործերուն, որ անկասկած ընդունելի չէ։

Այստեղ, մի առ մի, Պարպիւսի «Կրակ»էն, Տօրժըլէսի «Խաչափայտեր»էն, Ֆլօր. Փարմանթիէի «Ուրական»էն, Ժօլինօնի «Փառքի ձորեր»էն, Նէժէլէնի «Տառապահարներ»էն, Մորիս Ժընըվուայի «Վէրտէօնի տակ»էն, Տիւհամէլի «Մարտիրոսներու կեանքեր»էն, նոյն հեղինակի «Քաղաքակրթութիւնը» երկէն, Պլանիէի «Խոցուածներ»էն, Էմիլ Պառոիէի «Հողին զաւակներ»էն, դժուար է մէջբերումներ ընել եւ ծանրաբեռնել «Յառաջ»ի սիւնակները։

Բայց անհրաժեշտ է ընթերցողին գաղափար մը, պատկեր մը տալու համար փոքրիկ նմոյշներով ցուցադրել տաք ու վառվռուն շունչը այս հեծեծող գրականութեան։

×

Մութ երեկոյ մըն է։ Կռիւը դադրած է ժամանակաւորապէս։ Անտառի մը խորքը՝ Գերմանները ու Ֆրանսացիները դէմ դիմաց խրամներուն մէջն են։ Ֆրանսական X գիւղի տաճարի զանգակին հնչիւնները կը ցանուին անտառին վրայ։ Բայց զանգակը իր թրթռուն ձայնին մէջ քաջալերութիւն կը բերէ Ֆրանսացիներուն եւ յանդիմանութիւն՝ Գերմանացիներուն։ Ֆրանսացիներուն կ'ըսէ.

— «Յուսացէ՛ք, Ֆրանսայի զաւակներ, ես ձեր քովն եմ, ես ձայնն եմ ձեր օջախներուն որ լքած էք։ Ես ձեզի կը բերեմ ձեր ծննդավայրին պատկերը, որուն կապուած է ձեր սիրտը։ Ես ձեր սիրտն եմ, երկրի սիրտն եմ, որ կը բաբախեմ ձեր մէջ։ Աւելի քան վստահ եմ, աւելի քան ուժեղ եմ։ Ես չափն եմ հայրենիքի անմահ կեանքին»։

Իսկ Գերմանացիներուն կ'ըսէր.

— «Անմիտներ, կը կարծէք որ Ֆրանսան պիտի մեռնէր։ Լսեցէք ինծ, փոքրիկ եկեղեցին՝ որուն պատերը փշուր – փշուր գետին են թափուած, տակաւին ամուր ու կանգուն կը պահէ զանգակը։ Ան է որ ինծ կը ղրկէ դէպ ի ձեզ, որ կը հեգնէք մեզ, բայց ինծմով ամբողջ գիւղն է որ կ'արգահատէ ձեզի։ Ինչ որ ըրած էք դուք, ես կանգուն եմ, ես կ'ապրիմ... Ինչ որ ալ ընելու ըլլաք, դարձեալ ես պիտի ապրիմ։ Ես ձեզմէ չեմ վախնար, որովհետեւ գիտեմ որ պիտի գայ օր մը ուր զանգակատանս աքաղաղը, որ անդադար կապոյտ հորիզոնը կը դիտէ, պիտի տեսնէ նաեւ ձեր խելագար փախուստը եւ ձեր անհամար դիակները որ պիտի փտին մեր գիւղերուն մէջ»։

Ժընըվուայի «Վէրտէօնի տակ» գիրքին այս կտորը, ինչպէս եւ առհասարակ, ազգայնականի մը տաքութեամբ ու երեւակայութեամբ է գրուած։ Հոն ամէն մէկ երեւոյթին ետեւ կը զգաս, կը շօշափես «Հայրենիք»ը, անոր փառքն ու մեծութիւնը։

Մինչդեռ Տիւհամէլը խորունկ ու լայն, համամարդկային շունչ մը դրած է իր խօսքերուն մէջ։ Ահա էջ մը «Մարտիրոսներու կեանքը» գրքէն, որ դիակի մը հետ կը խօսի եւ կը կոչէ «Լացող դիակ»։

(3) ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

(*) Այս շարքին մէջ չեն մտներ Փուանքառէի, Ժոֆրի, Քլէմանսոյի եւ Ֆօշի քաղաքական եւ զինուորական յուշերը։

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

— :-: —

Ամայի՞ է քաղաքը, մեռա՞ծ է քաղաքը։ Ո՛չ, այլ եռուն, կենդանի եւ շնորհալի։ Բոլոր հանրակառքերը,— առաջին կամ երկրորդ կարգի,—կ'անցնին բերնէ բերան լեցուած։ Այսուհանդերձ ինծի տեղ բացին եւ օգնեցին թրքական դրուշներու հաշիւին մէջ։

Անցնելէ յետոյ Գարաքէօյի նոր կամուրջը,— որ իրարու կը կապէ Պոլիսն ու Բերան, իրարմէ բաժնելով Վոսփորի եւ Ոսկեղջիւրի ջուրերը,— կ'իջնեմ վար. Մզկիթ մը ուշադրութիւնս կը գրաւէ իր հոյակապ ու բուսապատկերով եւ մարմարեայ սանդուխներով դրան առջեւ։ Ներսը, վիթխարի գմբէթի մը տակ, որ մայրական գգուանքի ձեւով մը կը հակի չորս պզտիկ գմբէթներու վրայ, կապոյտ դդումէն լոյս մը պատէն կը կախէ ջուրի եւ երկինքի երազ մը, ուր կը շողան, մութ ու խորհրդաւոր երանգով, հրաշալի ծաղիկներ։ Ցախճապակիէ այդ պատուածին վերեւը գրուած են տողեր Գուրանէն ազուար խճանկարներու. գաճագործ յատակի մը վրայ կապոյտ քայքայութեան մէջ, մեծ օթեակ մը ոսկեզէն վանդակով, յատակ կը կախուի մարմարեայ սիւներու վրայէն։

Թանկ գորգ մը գետինը։

Ո՛չ ոքի կայ հեշտալի մզկիթին մէջ։ Միայն, սիւնի մը ստորոտը, մարդ մը հին գլխարկը մէկ կողմը դրած, պզտիկ թաշկինակով մը ծածկած, ծունկի վրայ, գրակալի մը առջեւ, կարդալ «կը քայլէ»։ Իր մրմունջը, այս լայն պարապութեան մէջ, այնքան կ'օրօրէ զիս, որ տարօրինակ չեմ գտներ հոմային արդիական հագուստը։

Բայց ահա եռեւս ուրիշ մէկը։ Արուեստագէտ նկարիչ մըն է, գտնելով իր նկարապաստառէն, հայրենակից մը գտնելով իր երեւոյթէն։ Ինծի պէս ալ ան յափշտակուած կանգներ է փառաւորական այս լռութեան մէջ։

— Ի՜նչ հրաշալի մզկիթ, ձեւերու եւ գիծերու ի՜նչ սքանչելիք։ Մէկը Պոլսոյ ամէնէն գեղեցիկ մզկիթներէն։ Բարեբախտաբար մոռցուած է «առաջնորդ» գրքոյկներու մէջ, եւ զբօսաշրջիկները չեն հետաքրքրուած։ Կը զգաս որ սուլթանուհիի մը մզկիթն է, Վենետիկեան գերուհի սուլթանուհի մը։ Ամբողջովին կապոյտ,— երկինքի եւ ծովի կապոյտ մը։ Իր վերնատունն ալ, վերը, վենետիկեան օթեակ մը չէ՞ միթէ։ Ջոնսա՞ք, դուրսը, փողոցին մէջ, իր առանձին մուտքը, կամարին տակ, ուր սովորաբար կը կենար կառք մը։ Ահա սանդուղները, գաղտնի նըրբանցքներ, միջտ գեղակերտ եւ պերճաշուք։

Մայր—սուլթանուհիին մզկիթն է այս, սուլթանուհի Քէօսէմի, կինը Ահմէտի, մայր երեք սուլթաններու, որոնք սպաննուեցան։ Մայր—սուլթանուհին ինք ալ իր կարգին խեղդամահ եղաւ իր ներքինապետին կողմէ պարտական սարսափելի դաւի մը ընթացքին։ Մզկիթին շինութիւնը աւարտեց, շատ ուշ, իր հարսը, սուլթանուհի Թուրխան Շատիչա, լեհ գերուհի մը, Մէհմէտ Դ.ի մայրը։

— Երկու սուլթանուհիներու շինած մզկիթն է ուրեմն, հիմա կ'ըմբռնեմ իր հմայքը, չափազանց զգայնութեր։

— Կը տեսնէք գմբէթին մէկ տողը, որ գրուած է մայր դրան վերեւ,— Իւմասաւնէրուն միլաքը թանկագին է անոնց ի՛նչ մարտիրոսներու արիւնը։

— Դժբա՛խտ սուլթանուհի, եթէ գիտնար թէ պիտի մեռնէր խեղդամահ, թերեւս չընտրէր այս խօսքը։

Գաւիթին մէջ, սքանչելի աղբիւր մը կը կրէ հետեւեալ արձանագրութիւնը.— Ջուրը կը սրբագործէ ամէն բան։

Կը բաժնուիմ նկարիչէն ու վար կ'իջնեմ նախադաւթին վեհապանծ սանդուխներէն, որ կը յանգին հրապարակաց պարտէզի մը, երեւոյթով անշուք, բայց լաւ գծուած ածուներով, եւ եւրոպական պարտէզի մը նման՝ լաւ յարդարուած ուղիներով։ Առաջ հրապարակ մըն էր, հարթիւրամեայ ծառերով հրապարակ մը, ուր կ'ապաստանէին գաւառակաները, բանաստեղծները, ափրիկները, որոնք կուգային իրենց տարօրինակ գնցերներով, ջուր փնտռելու, երազելու եւ քնանալու։

Այսօր այնտեղ լեցուած են մեծ թիւով գրագիրներ, որոնք իրենց կոնակը տուած են երկաթէ խեղճ ցանկապատի մը, եւ բաց երկինքին տակ նստած, իրենց գլխուն վրայ քասքէթ մը, իրենց առջեւ գրի մեքենայ մը, լատինական տառերով կը գրեն ինչ որ իրենց կը բերեն յաճախորդները արաբական տառերով։ Անոնք որ յաճախորդ չունին, կը ծխացնեն խոշոր «նարկիլէ» մը, զոր դրած են ոտքերնին վրայ. գրի մեքենային կողքին։ Ոմանք ալ գաւաթ մը պաղ օշարակ կուլ կուտան, զոր կը լեցնէ օշարակավաճառը պղնձեայ իր աշտարակէն, մարգարտանման թալիսմաններով զարդարուած եւ կուշտին կապած, գլուխին վրայ երախայի «փօլօ» մը։

Այնտեղ Թրքուհի մը իր հովանոցին տակէն, ծանր լուր մը կը շշնջայ իր տաքթիլօյին։

Կը շրջիմ անշուք պարտէզին մէջ եւ յանկարծ կը կենամ հին գորշագոյն պատի մը տակ, որուն վրայ բացուած ծակերէն, պղնձեայ վանդակի մը ետեւ, կը տեսնուին մարմարեայ կոթողներ։

Քէօսէմն է, խեղդամահ սուլթանուհին, որ կը հանգչի այնտեղ իր սպաննուած զաւակներուն հետ։

Ու ես կ'երեւակայեմ զինք, լուսընկայ գիշերով մը, երբ խոյս կուտայ երկաթեայ վանդակապատէն, կ'անցնի հրապարակէն, կը մտնէ կամարին տակ, ուր կը կենայ իր կառքը. կը բարձրանայ սանդուխներէն վեր, սենեակէ սենեակ կ'երթայ կը մտնէ լուռ մզկիթը, կը նստի իր ոսկեզօծ օթեակին մէջ դիտելով թէ ի՛նչպէս պատին վրայ կը խոխոտան երկինքն ու Վենետիկեան լճակները։

✕

Կ'արթննամ արշալոյսին, որ ներս կը թափանցէ մեհղարդել շըղարշին մէջէն, ու կը վազեմ պատուհան։

Ահ, աղէկս է Պոլիսը, զոր իմ բլուրէս կը բաժնէ Ոսկեղջիւրի հովիտը։ Վրան մշուշ, ուր կը ծփան,— ինչպէս երազի տժգոյն քաղաքներ, — գմբէթներու եւ մինարէներու կըզղեակներ։

Վար կ'իջնեմ. բերնէ բերան լեցուն հանրակառքին մէջ սեղմուած՝ կը զուարճանամ դիտելով նշանատախտակները լատինական տառերով։

Շուրջս կիներ, վզնոցը փաթթած իրենց կզակին տակովը ալա Մոսկով։ Ուրիշներ ալ հագուած են ալա փարիզիէն։ Թերեւս նուազ գեղեցիկ, զոր կարելի չպիտի ըլլար նշմարել քօղի մը խորհրդաւորութեանը մէջէն։ Բազմաթիւ սպաներ, գերմանական սեղմ համազգեստներ հագած, իրենց քասքէթին տակ նարնջագոյն, մանիշակագոյն ու կապուտակ թաւիշէ կտոր մը, ինչ որ կը հակադէ մանկական իրենց տիպարին, տիպար մը, որ կ'արդարացնէ բոլոր Թուրքերուն նոր ցանկութիւնը հրաժարելու այն ամէն ժառանգութիւններէն, արաբական եւ պարսկական, զորս կը գտնեն իրենց արեան, նոյնիսկ իրենց լեզուին մէջ։

Փողոցին աջ ու ձախ կողմերէն՝ սանդղաձեւ զուիններ, որ կը բարձրանան դէպի Կալաթայի աշտարակը, կամ կ'իջնեն մինչեւ հին նաւահանգիստը։ Իսկ ուրիշ սանդուխներ ալ կան, որ մէկ կողմէ կը հաղորդակցին Ոսկեղջիւրին, միւս կողմէ Վոսփորին ու Մարմարայի հետ։

Ամէն վայրկեան շիրքէթի նաւերը կ'երթան ու կուգան, եւ մարդկային ալիքներ նաւ կը մտնեն կամ ցամաք կ'ելլեն՝ ճեղքելով ամբոխը շրջուն փերեզակներու, ծաղրավաճառներու, օշարակ կամ պտուղ ծախողներու, կօշիկ ներկողներու, լուսանկարիչներու, լրագրավաճառներու,— փոքրիկ աշխարհ մը. տխուր եւ խաժամուժ, ծաղրածուներու պէս հագած կեղտոտ քասքէթներ, մաշած զգեստներ, արեւմտեան թշուառ նկարագրութեան, աւելի եւս թշուառ անոր համար որ կ'երեւի կապոյտ ջուրերու վրայ. արեւով ողկեզօծ, եւ հորիզոնի մը վրայ, զոր կը պանծացնէ մեծ սուլթաններու կրօնաթաթախ ճարտարապետութիւնը։

ԹՈՒՐՔԻԱ

Շինութիւններ

Գարթըլէն կը գրեն «Ճիւմհուրիյէթ»ի (25 Հոկտ.)—

Գարթըլի մէջ գիւղական օրէնքը ամբողջովին գործադրութեան համբուն մէջ դրուած է։ 8 գաւառակէ եւ 307 գիւղէ կազմուած այս շրջանին մէջ նախ գիւղական քարտուղարներու նշանակումով գործի սկսուած է։ Շրջանակներու բաժնուած քարտուղարները 15 օրը անգամ մը կեդրոնին մէջ եւ գայմագամին նախագահութեամբ կը հաւաքուին, 15 օրուան իրենց գործունէութեանց իրենց տեղեկագրերը կը կարդան, նոր նոր հրահանգներ կը ստանան եւ կրկին գիւղ կը վերադառնան։ Այս գիւղերուն մէջ 61 հազար բնակիչ կայ։ Այս հայրենակիցներուն պէտքերը. ժահուան եւ ծնունդի գործերը կարգի դնող, կենդանիի գողութեան դէմ պայքարող մարմին մը կայ։ Այդ մարմինը տեղւոյն վրայ կրցածը կը կարգադրէ. չկրցածը կը տեղեկացնէ գայմագամին։ Գիւղերէն շատ շատերը կապուած են մայր ճամբաներով։ Մինչեւ վերջերը կենդանիով անցնիլն իսկ անկարելի եղող «Արբիթ» լեռներու շրջակայքը 18 գիւղեր այսօր ճամբով մը կապուած են Գարթըլի. խճուղին կառքի եւ ինքնաշարժի ալ կրնայ ծառայել։ Գիւղերու ճամբաներուն վրայ վերջերս 46 հատ տախտակէ, եւ երկու հատ քարկէր կամուրջ շինուած է։ Երկու մեծ կամուրջներու շինութիւնն ալ աւարտելու վրայ է։

Ամէն մէկ գիւղ ունի գիւղական սենեակ մը։ Ամասրայի մէջ, ծովեզրը, գիւղացիի պանդոկ մը շինուած է։ Գիւղացիին բարձրացման շատ նպաստող գիւղական օրէնքի գործադրման մէջ գայմագամ Թէվֆիք պէյ արժանաւոր ծառայութիւն եւ մեծ աշխատանք ի գործ կը դնէ։ Ասոր մը, ծովու եւ ցամաքի մաքսանենգութեան, տարիներէ ի վեր գիւղացիին մէջէն կատրող կենդանիի գողութեան, ինչպէս նաեւ քաղաքին մէջ մինչեւ առաւօտ շարունակուող հրաղէնի պայթիւններուն թատր եղող Գարթըլը այս բոլորը այժմ պատմութեան թողած է։ Գլուխը՝ մեր ժրաջան գայմագամը ըլլալու պայմանաւ՝ ոստիկանութեան ուժեղ հետապնդման շնորհիւ, ոճրագործները այլեւս չեն կրցած բանալ եւ ստիպուած են խաղաղ ապրիլ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Մարգագետինները

Գիւղատնտես Ե. Փանեանի ուսումնասիրութենէն.—

Հինգ հարիւր հազար հեկտար կը հաշուեն Հայաստանի մարգագետիններուն եւ արօտավայրերուն տարածութիւնը։ Պէտք է գիտնալ, որ բոլոր այդ մարգագետինները եւ արօտավայրերը կը գտնուին աննախանձելի վիճակի մէջ։ Շատ քիչ քանակութեամբ միայն խոտ կուտան, հազիւ 6-15 կենդինար։ Վերջապէս Հայաստանի մարգագետիններուն եւ արօտավայրերուն տուած բերքը. խոտը, չի բաւեր անասուններուն, ոչ ձմեռը, ոչ ալ ամառը։ Որովհետեւ ուշադրութիւն դարձնող չկայ խոտամշակութեան։

Մինչեւ հիմա մարգագետիններն ու արօտավայրերը կ'օգտագործուին քոչւորներու կողմէ. որոնք բարբարոսաբար կը շարժին. անոնք, առանց երբեք ուշադրութիւն ընելու մարգագետինը թարմացնելու անհրաժեշտութեան, Գարնան սկիզբը, խոտը հազիւ ծլած, կը քշեն իրենց անասունները եւ կ'ոչնչացնեն մարգագետինը։ Ձմեռուան ամէն պատրաստուած անասունները, բաւականաչափ խոտ չգտնելով, կը գտնան ու կը գտնան, կոխկրտելով նորածիլ բուսականութիւնը։ Այսպէս կը պնդացնեն հողն ալ, բուսականութիւնը զրկելով օդէ։ Դարձեալ, մատղաշ խոտը տակաւին արմատ արձակած ու ամրացած չըլլալով, անասունները կը փրցնեն զայնէն ու կը մերկացնեն հողը։ Կամ կը թողուն միայն անարժէք խոտերը, զրկելով հողին ամբողջ անդաստանները։ Ուրիշ վըտանգ մըն ալ, որ յառաջ կուգայ հողին այսպէս պնդանալէն։ Մեր բոլոր մարգագետինները շրջապատուած են ժայռերով։ Այս ժայռերը տարրալուծուելով, քայքայուելով, անձրեւին ու հովին ազդեցութեան տակ, ամէն տարի մեծ քանակութեամբ հանքանիւթեր կը սահին կ'երթան պինդ մարգագետիններուն վրայէն, փոխանակ մնալու այնտեղ։

Անհրաժեշտ է պաշտպանել Հայաստանի արօտավայրերն ու մարգագետինները։ Զթողուլ որ անհին մոլախոտերը, այդ նպատակով արգիլել թաց հողին վրայ անասուն արածեցնել, խոտը կանուխ հնձել, դաշտ չհանել անասունները՝ երբ դեռ խոտը մատղաշ է, փճացնել մոլախոտերը, հաւաքել քարերը մարգագետիններու մէջէն, քանդել թփուտները, լեցնել փոսերը եւ խնամքով ցանել կերախոտը։

Ցեխոյ առու բանալ եւ ցամաքեցնել ճահճացած արօտները, ինչպէս Աղբաբայի խորհրդային տնտեսութեան եւ Արփա Գիւղին հողերը, կերախոտ ցանել Ղարադաշի, Մարաբալա գիւղերուն մօտ Արգիլել, նոյնիսկ խոտը հնձելէ յետոյ, անասուններու արածումը խոնաւ եղանակին կամ անձրեւէն թրջած մարգագետիններու մէջ։ Ցաքանել մըրջիւններուն կազմած հողի դէզերը։

Ներկայիս վիճաբանութիւն մը կայ խումբ մը հողագէտներու միջեւ. մարգագետիններն ու արօտները հերթով պարարտացնելու հարցին մասին։ Ոմանք կ'առաջարկեն պարարտացնել եւ ցաքանել, ոմանք ալ՝ պարարտացնել առանց ցաքանելու։ Կան ուրիշներ ալ, որ կ'առաջարկեն միայն ցաքանել։ Առանց վիրաւորել ուզելու այդ հողագէտները, միասնակար կը գտնեմ բոլոր այդ ձեւերը։ Ահա թէ ինչո՛ւ. — նախ Հայաստանի մէջ ազբի պահանջ չեն զգար բոլոր մարգագետինները, մանաւանդ այն հողերը, ուր կ'աճին նաեւ թիթեռնածաղիկներ։ Իսկ եթէ տեղ տեղ պահանջ կայ պարարտացնելու, պարզ մակերեսային պարարտացումով օգտակար չենք կրնար ըլլալ, ընդհակառակն անունք կը հայթայթենք մոլախոտերուն. որովհետեւ տարիներէ ի վեր պնդացած հողը, կորսնցնելով անձրեւին բերած լուծեալ հանքանիւթերը ծծելու յարմարութիւնը, չի կրնար օգտուիլ հեղուկ աղբանիւթէն։ Այդ աղբանիւթին հեղուկ մասը կը շոգիանայ, չլուծուած տարրերն ալ կը կազմեն շագանակագոյն բարակ կեղեւ, որ ծածկելով հողին ծակոտիքը, աւելի եւս կը գժուարացնէ օդին եւ ջերմութեան թափանցումը։

Միւս կողմէ այդ կեղեւը իր գոյնով աւելի շատ ջերմութիւն կը ծծէ, հետեւաբար կը չորցնէ խոտը ժամանակէն առաջ։ Ահա պարարտացնելուն անպատեհութիւնները։ Թէ որո՞նք են ցաքանելուն անպատեհութիւնները.— Հողին երեսը կ'օժտուի օդածծումով, հետեւաբար աւելի արագ կը տարրալուծուին մակերեսի գործարանական նիւթերը՝ նպաստելով մոլախոտերու աճման։ Ցաքանին ակօսները կը պնդացնեն ակօսներուն պատերը, ուր օդը դժուար կը թափանցէ։

Իսկ գարնան ցաքանելով, արմատախիլ կերախոտերը կը չորնան, աշնան ցաքանելով, կը սառին աւելի կանուխ քան մոլախոտերը։ Ուստի այն մարգագետիններն ու արօտավայրերը, որոնք անպայման պարարտ կը պահանջեն եւ համեմատաբար հարթ մակերես մը ունին, այնպէս որ անձրեւաջուրը չի տանիր պարարտանիւթերը, պէտք է պարարտացնել հետեւեալ ձեւով.— Նախ հերկել՝ շուռ տալով հողի ծապուէնները, յետոյ մանաւոր գութանով մը փխրել նաեւ ակօսին յատակի հողերը, պարարտացնել հեղուկ աղբով կամ հանքային պարարտանիւթով։ Ու յետոյ հողի ծապուէնները կործել ակօսին մէջ։ Պարարտանիւթը այսպէս կ'իյնայ բուսականութեան արմատին մօտ եւ կը ծառայէ իր նպատակին, իսկ հողի ծապուէններուն միջեւ մնացած տարածութիւնը կը նպաստէ օդի թափանցումին։ Աւելի բարձրադիր սարալանջային արօտներու մէջ վտանգաւոր է այս աշխատանքը, որովհետեւ անձրեւը կը սրբէ կը տանի հերկուած հողամասին երեսը։ Այդ պարագային, դիմել մակերեսային խտացուցման (?) եղանակին.

ՄԱՄՈՒԼ

ԾԽԱԽՈՏԻ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐԸ

Սելանիկի «Հօրիզոն»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (23 հոկտ.).

— «Մակեդոնիոյ եւ Թրակիոյ շրջանին մէջ, տասնեակ հազարներու կը հասնին ծխախոտի բանուորները։ Արհեստը շատ բանուկ էր այս շրջանին մէջ հինէն ի վեր։ Աշխատաւորները կը ստանային գոհացուցիչ օրավարձ եւ տարին հազիւ մէկ—երկու ամիս անգործ կը մնային։ Այս առաւելութիւններէն չլանալով, աշխատաւոր ձեռքերու մեծ թիւ մը կը դիմէր ծխախոտի արհեստանոցները եւ «կուտէն» կը հասնէր արհեստին մէջ։ Առաջները, կար նաեւ արհեստաւորներու պահանջը, այնպէս որ, հետզհետէ բազմացաւ, տասնեակ հազարներու հասաւ ծխախոտի բանուորներու համրանքը այս շրջանին մէջ

Տարիներն ու ժամանակները սակայն փոխուեցան։ Եւ, մօտաւորապէս չորս տարիէ ի վեր ծայր տուաւ ծխախոտի ձեռնագործութեան աննախընթաց տագնապ մը։ Ծխախոտի ճարտարարուեստին ու առեւտուրին ներկայացուցիչները, ծախքերու տնտեսում մը ապահովելու համար դիմեցին զանազան միջոցներու, որոնք չէչտակի կը հարուածէին աշխատաւոր դասակարգը։ Աժան ձեռքեր գործածելով, իւրացուցին՝ ծխախոտ անտուկներու մէջ թխելու «թօնկա» կոչուած դրութիւն մը, որ մուխը մարեց նուրբ ձեռնագործութեան մասնագէտ աշխատաւորներուն։ Վաճառականը, գնած ծխախոտին մեծ մասը այդ ձեւով կը բանեցնէր, աժանագոյն օրավարձերը վճարելով բանուորուհիներուն։ Ասկէ պայթեցաւ տագնապը, որ յետագային, աւելի սաստկացաւ, մէկ կողմէն ծխախոտի դերարտադրութեան ու խնդրանքի պակասին եւ ասոնց իբր արդիւնք՝ արդիւնաբերութեան յաջորդական նուազումներուն հետեւանքով, իսկ միւս կողմէն օրավարձերու անկման պատճառով։ Եւ սաստկացաւ այսօրուան կացութիւնը, երբ Մակեդոնիոյ եւ Թրակիոյ գերազանցապէս ծխախոտ արտադրող եւ ծխախոտով ապրող շրջաններուն մէջ, ձեռնագործութեան համար տրամադրուած ծխախոտի նուազած քանակութիւնը, չափազանց խոտոր կը համեմատի աշխատաւոր ու արհեստաւոր ձեռքերու հոծ համրանքին հետ։ Այս պատճառով ալ, ծխախոտի բանուորները չեն կրնար բաւարար գործ ճարել ապրելու համար եւ փա՛ռք կուտան բախտին, եթէ երբեք տարուան մը ընթացքին 3, 4 կամ առ առաւելն 5 ամսուան գործ կրնան գտնել, մնացեալ 9, 8 կամ 7 ամիսները անգործ ու կիսաքաղց թափառելու համար փողոցներու մէջ։

Աւելցուցէք այս ողբերգական վիճակին վրայ նաեւ ծխախոտի բանուորներուն ենթարկուած հակառողջապահիկ պայմանները, որոնց ներքեւ բատիպուած են անոնք աշխատիլ օրական ութ ժամ, փոշի շնչելով եւ մաիրէ ու տաշնչելով, տժգունելով ու հիւծելով,— եւ դարձեալ լրիւ չէք կրնար ունենալ զարհուրանքի այն պատկերը, զոր ծխախոտի բանուորը կը պարզէ ձեր առջեւ»։

ԱՐԵ՛Ւ, ԱՐԵ՛Ւ...

Անհամբերութեամբ, տագնապով սպասողներ ալ կան։ Անխօս, տենդագին։ Ահ եթէ անոնց գրողները գիտնային թէ ինչպէ՛ս կը սպասուի հոս...

Փոքրիկ ծախքերու, անհրաժեշտութիւններու, կարօտութիւններու միօրինակութենէն հիւանդագինօրէն զգացածներուն համար ալ, ցրուէ՛, պիտի բերէ՞ս այն կտոր մը Ֆրանքը... ի՜նչ խղճալի բաղձանք...

Ջերմ հողի թուղթ կը խաղան. հոն երկու հոգի նստեր. Ջեն խաղար գրեթէ։ Իրենցմէ երկուքը սաէպ կը նստարանան հարցնելու «ե՞րբ»։ Կը պատուիրեն մէկուն կամ միւսին թէ «Շարլ կամ Կարբէէլ, ուշադրութիւն անունիս, առ ու հոս բեր...» իբր թէ առանց ատոր նամակը կը կորսուէր։

Արժանի ալ ամէն օրէ աւելի անհամբեր է։ Ջայրոյթով կը նայի խաղացողներուն։ «Կամաց պոռացէք», կը ըսէ։ աքսորներու մէջէն, չես գիտեր որո՞ւ։ Աննախընթաց է իր այս վիճակը։ Բայց չեմ համարձակիր մօտենալ։ Շատ մը օրերէ ի վեր կարճ ու պաղ խօսքեր միայն կը փոխանակենք։ Ափսո՛ս, կարելի լաւ մտերմութիւն մը մեռցուցի յիմար խօսքերու կարկուտի մը տակ...

— Անպիտան մարդը կ'ուշանայ։

— Քառորդ ժամ կայ սովորականէն։

— Հապա ցօ՞ւրտը, հապա խոնա՞ւը... եթէ չգա՛յ...

Կուգայ, կուգայ։

Հոգ ընելու ո՞ր է միթէ իր հանգարտիլը կամ ոչ, թէեւ, ես նամակի չեմ սպասեր։

Արդէն ստացեր եմ հօրաքոյրէս իր ամսական աղօթքն ու օրհնութիւնը, գրուած անհոգացուոր աչքերով ու դողացող մատներով։ Գծերը մռայլութեան արուած, յոռեսուած, անհաւասար տողերով։ Խե՜ղճ հօրաքոյրս։ Կը ծերանայ. գիտեմ, զիս շատ կարօտցեր է։ Մայրս փոխարինեց մանուկ տարիներուս։ Ու հիմա որ վախն ունի զիս կորսնցնելու, հազիւ կը զսպէ լացը։ Ցայտնի է ամէն մէկ խօսքին ետին տրոփող սիրտը։ Կ'երեւայ։ Արտասուք որ կը քալուէն տակայն մահասուր բառեր ընել է։ Աղօթքներ ու քաղցրաբանքներ՝ տառած ձեռքեր տաքցնելու ճիգն ընող հեւքի պէս։

Հօրաքո՛յրս... Ահա կը գիտակցիմ։ Իմ աւելորդ մարդու մահս իսկ չարիք ունի, եր հետքերուն վրայ։ Անցնելէ յետոյ։ Ես որ կ'ըսէի թէ ոչինչ կը ձգեմ, մոռացքո՞տս... Մ՛վ պիտի կրնայ կասեցնել արցունք, ի՛նչ բան, մեր ներկայութեամբն ու բացակայութեամբը բաժնուած վիշտերուն, ցաւերուն շարանը... Հօրաքո՛յր, հաւանաբար վիշտը զոր կուտամ վիճակովս՝ քեզ ինծմէ առաջ գերեզման տանի, մինչ ես կը ցամքիմ տակաւ, օրըստօրէ աւելի շղթայուած հալումաշ մարմնիս տուայտանքին, ու կը նեղուիմ ուրիշի մը վրայ արտասուելու անկարողութեամբս... Օ՛, սիրելիի մը կորուստին առթիւ չկարենալ արտասուել...

.. Հաղուադէպ են ընկերական նամակները։ Ջանձրացած տղաքը։ Մխիթարական խօսքերն ալ չափ մը ունին։ Կ'անլինան, կ'ոծիք կը դառնան։ Եւ ընկեր մը, պարտուած ընկերի մը ի՜նչ կրնայ ըսել, եթէ չուզէր գրծել։ Եւ ի՜նչ ըսեն այս գրոնիկ մահուան դիմաց։ Եւ յետոյ, կեանքը ապրելու համար պէտք է կոխել ինկածները։ Նոր շրջանակներ, նոր հաճոյքներ։ Դաժան ու անգութ «Նորը» երիտասարդին է։ Ընկեր մը չի կրնար անցնիլ այդ գիծը, առանց եղբայր ըլլալու։ Համոզէ, մարդկային իրականութիւնն է ասիկա, ուր մեղքն ու մեղաւորը իրար չեն ճանչնար։ Իրար կ'անգիտանան Քարը գլուխը՝. բուլ. բուլ. բուլ.

Գ...էն երէկ առի։ Բացիկ մը։ Աչնանային անտառ մը տժգոյն։ Կարճ խօսքեր։ Կիսատ խօսքեր։ Եւ կէտ, շատ կէտ։։։ Ծածուկ, զրաւոր վիշտ մը որ կը կրծէ քաջութիւններուն արմատը։ Եւ այդ հազիւ կը հասկցուի, մէկ նամակէն միւսին անըմբռնը այնքան է փոքր... Բայց ամբողջութիւնը անդունդն է որ կը շինեն... վասն զի ո՞ր երիտասարդ սիրտն է որ չպիտի տեսնէ, վերջ ի վերջոյ, մութ ու անվերջանալի ճամբու մը առջեւ կանթեղին անզօրութիւնը...

Այսպէս, միջանցքներուն մէջ կը չափենք անզգարում՝ կարճ միջոցի մը անսահմանօրէն երկարելու կարողութիւնը... նոյն քառակուսի գետնին վրայ կ'երթանք ու կուգանք, կուգանք ու կ'երթանք շարունակ...

Անշուշտ պիտի գայ ցրուիչը։

Ծե.

Լիմօժցի էմիլը ինծի կ'առաջարկէ երթալ Բէնսաքին տեսութեան։

Անհանգստու տղան քանի մը օր առաջ անխոհեմութեամբ ծանրութիւն մը փոխադրելով արիւն թքաւ։ Կարեւորութիւն չտուաւ։ Ինքն ալ նոյնքան։ Բայց չատցաւ, ջերմը բարձրացաւ. իսկ հիմա վարի թիւ 4 սենեակն է։

Երբ թիւ 3 սենեակին առջեւէն կ'անցնինք, կը լսենք Ռաթմն որ վէճի բռնուած է մայրապետին հետ։

— Զըլլա՛ր, կ'ըսէ մայրապետը, ծանր է վիճակը։ Ցետոյ անթարթ դուռին յառած իր աղջկան կը սպասէ։ Անօգուտ անցաւ մեր խրատը։ Ջուզեր մեկնիլ։ Կը սպասէ։ Բժիշկն ալ սրդողեցաւ...

— Ի՞նչ կ'ըլլայ եթէ տեսնեմ. թէեւ դժուուած էինք, կը պատասխանէ Ռաթմ, բայց հոգ չէ, վնաս մը չի տար, իմ գիւղս է ինք, թերեւս բան մը կ'ուզէ, բան մը կը փափաքի, ես զղջացած եմ սիրտը ցաւցնելուս, հաշտուիլ կ'ուզեմ, ձգեցէք, խնդրեմ...

— Հասկցէք պարոն, իր աղջկան կը սպասէ, հաշիւով դուռը կը բանանք, նուազ յուսախաբութիւն պատճառելու համար, կրնայ ըլլալ որ մէկ վայրկեանէն միւսը գայ, հասկցէք, մահամերձ է...

Ռաթմն կը լռէ, ու կը մօտենայ մեզի։

— Ո՞վ է հիւանդը, կը հարցնեմ ցած ձայնով։

— Միւրիէն։

— Ո՞վ։

— Լաակեացը։

— Հը՛մմ։ (Որքան շուտ կը մոռնանք մէկզմէկ. ուրեմն խեղճ մարդը մահամերձ է եւ աղջկան կը սպասէ)։

— Պիտի գա՞յ արդեօք, կը հարցնեմ բարձր։

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

բայց ոստիկանութիւնը կրակ բացաւ: Բազմաթիւ մանուոր ինքնաշարժներ բանուեցան ցուցարարներուն կողմէ: Ժամը 10ին խորհրդարանի հրապարակը ամբողջովին պարպուած էր, բայց խռովութիւնները շարունակուեցան դէպի արուարձանի թաղերը: Բազմութիւնը յարձակեցաւ ոստիկաններուն վրայ: Միեւնոյն ատեն պատկառելի թափօր մը կը կազմուէր ուրիշ թաղի մը մէջ: Ցուցարարները շէնքի կտորներ կը նետէին ոստիկաններուն վրայ: Բազմութեան ճնշումին տակ, խորտակուեցան բազմաթիւ վաճառատուներու ապակեփեղկերը: Ժամը 10.30ին հասան հինգ ինքնաշարժներ որոնց մէջ տեղաւորուած ոստիկանները երկար բիրեր ունէին: Վերջապէս կարելի եղաւ ցրուել միթինգի բազմութիւնը, բայց մինչեւ ուշ ատեն խռովութիւնները շարունակուեցան զանազան թաղերու մէջ: Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան:

Յ.

Հ. Դ.

Փարիզ եւ շրջականեր

ՓԱՆԵԼՕ ՔԱՇԱՌԻ Արծիւ խումբի ժողովը այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, ընկ. Մինաս Ալթունեանի բնակարանը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՖԻԼՎԻԼԻ Ռոստոմ կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Թատրոնի Դրամարանին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Գաւառ

ՊՈՒՐԼԱՐ ՕՏՕԻ (Մարսէյլ) Վռամեան ենթակոմիտէն դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ հրայր, Մուրատ, Կայծակ եւ Գայլ Վահան խումբերը այս Կիրակի ժամը 3.30ին սովորական հաւաքատեղին: Կը դասախօսէ ընկ. Պ. Չիւսեան: Ներկայանալ անդամատետրով: Բացակաները նկատի պիտի առնուին: Ներկայ կ'ըլլայ շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

Փարիզի Գրական Ակումբ այս շաբ. իրիկուն ժամը 9ին, 131 rue Cambronne, métro Vaugirard. Կը հրաւիրուին Ակումբի անդամները տարեկան ընդհ. ժողովի: Օրակարգ՝ 1) զեկուցում Ակումբի 1931—32 թ. գործունէութեան մասին, 2) վարչութեան ընտրութիւն:

Մեծամասնութիւն չըլլալու պարագային, նոյն օրը ժամը 9.30ին տեղի կ'ունենայ երկրորդ եւ վերջնական ժողովը:

Երգչուհի-դերասան Տիկ. Ե. ԲԱԴԱԼԻ ներկայացումները

Լ Ի Օ Ն Ի Մ Է Ջ.— Նոյեմբեր 5ին Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.45ին Էմիլ Զոլայի թատերասրահին մէջ 127-129 rue Boileau

Ս Է Ս Ի Ն Ի Մ Է Ջ.— Նոյ. 6ին Կիրակի ցերեկ ժամը 2.30ին Նորակառոյց Ժողովրդական Տան մէջ:

Մ Ա Ր Ս Է Յ Լ Ի Մ Է Ջ.— Նոյ. 26ին, Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Սալոն Շարի մէջ, 84 րիւ Շափ:

Կ Ա Ր Տ Ա Ն Ի Մ Է Ջ.— 27 Նոյեմբեր, Կիրակի առաւօտ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ՝ **ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ-ԱԼԱՆ** [ՕՓԵՐԷԹ]

Գիները ժողովրդական են:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Հիմնադիր ԱՐՄԱՆ ԿՈԹԻԿԵԱՆ

STUDIO RUDOLF սրահին մէջ, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Այս Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին Կը ներկայացուի՝

ՀԱՅԻ ՀԱՄԱՐ (Մարուող Ցրացնիր) Դրամ 3 արար Ա. Աբէլեանի

կը մասնակցին՝ Տիկիններ՝ Գայեանէ, Լաթիֆեան, Պ. Պ. Ալթունեան, Գմբէթեան, Թորոսեան, Կոթիկեան, Նիկողոսեան, Տէրվիշեան:

Տոմսերու գիները 3 եւ 5 Ֆր.. (30 տեղ միայն 10 Ֆր. ոչէրվէ)

Տոմսերը կը ծախուին սովորական տեղերը: Տոմսերը ապահովել նախօրօք Հրանտ Սամուէլի գրատունէն եւ միւս սովորական տեղերէն:

ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ԵՐՇԻԿԻ ԵՒ ԱՊՈՒԽՏԻ

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՍԹԷՔԵԱՆ

46 ՐԻՒ ՏԸ ՊԷՆՈՒԱՐ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Հայրենակից, եթէ կ'ուզես համով հոտով, թարմ եւ մաքուր երշիկ (սուճուխ) եւ ապուխտ ունենալ, տունիդ եւ վաճառատունիդ համար, ուղղակի դիմէ մեր վաճառատունը, ուր պիտի գտնես ձեռնթերթ մը երշիկի եւ ապուխտի, մեր սեփական գործարանին մէջ պատրաստուած: 5 Villa Chalet Rosier de la Platrière, St. Julien, Marseille:

Կը ծախենք մեծաքանակի գնով: Ահա նմոյշ մը՝ ապուխտին քիլօն 14 ֆրանք, երշիկին քիլօն 12 ֆրանք:

ՁԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԵԻ ՄԷՋ

Պուլոնեը սիւռ Մէր 2 Նոյ. 932

Հակառակ քիչ ձուկ որսացուած ըլլալուն, գոհացում կը տրուի բոլոր պահանջներուն: Կերէք Պուլոնեի ձուկը:

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շադլէ. Արմատ. եւ նոր մ.-Ձեռ, գաղտ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ մեկեր. հիւանդութիւն եւ վարիսի՝ Ամէն օր 9—12, 2—8, Կիրակի 9—12:

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant *H. STEPHAN*

Տիկ. Ժ. ՇԱՀ-ՓԱՐՈՆԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (3)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Թուլըրսի հիւանդանոցին մէջ ունեցած հիւանդապահուհիի պաշտօնիդ շնորհիւ, շարունակ չփման մէջ պիտի ըլլաս ամէն կարգի թշնամի զօրականներու հետ եւ բացառիկ պատեհութիւններ պիտի ունենաս իմանալու զինուորական խումբերու շարժումները, զինուորական կազմակերպութիւններու վայրերը, հրետանիին կեդրոնացումներն ու դիրքերը, մթերանոցներու կազմակերպումը եւ այն բազմաթիւ զինուորական գործունէութիւնները, որոնք ամէն օր տեղի կ'ունենան Թուլըրսի պէս կրակի գիծին մօտ գտնուող բերդաքաղաքի մը մէջ:

Հետեւաբար, անկախ՝ մասնաւոր հրամաններու գործադրութենէն՝ քեզ պարտականութիւն պիտի համարես հաղորդել նաեւ բոլոր զինուորական տեղեկութիւնները, նոյն իսկ եթէ անոնք քեզ համար աննշան համարուին:

Ցիչէ թէ դուն չէ որ պիտի դատես նշանակութիւնը այն բաներուն զորս կը լսես կամ կը տեսնես շուրջդ:

Սահմանագլուխէն անդին զինուորական մասնագէտներ կան որոնք հասած տեղեկութիւնները զիտեն մաղել:

— Բայց տեղեկագիրներս ինչպէս պիտի հաղորդեմ, ըսի

— Քիչ մը համբերէ ու ամէն բան պիտի իմանաս. Սկսինք ծայրէն. Անգլիական Գաղտնի Գործակալութեան մօտ քու անունդ է «Լօռա», բոլոր տեղեկագիրներդ պիտի ըլլան ծածկագիր եւ ստորագրուած այդ անունով: Ծածկագիրը զոր պիտի գործածես խրթին է, բայց մէկը որ անոր բանալին ունի, կրնայ դիւրութեամբ իմանալ կամ կարդալ:

Առաջին գործդ պիտի ըլլայ գոց սորվիլ այդ ծածկագրին տարազը եւ այնքան լաւ որ երբեք սխալ չընես: Երբ լաւ մը սորվեցար, կը փճացնես այդ տարազը եւ քու իսկ ապահովութեանդ համար որքան շուտ այրես ատանկ անիծուած թուղթ մը այնքան լաւ կ'ըլլայ:

Առի ծալլուած թուղթը զոր Լիւսէլ ինծի երկարեց առանց մեկնաբանութեան եւ խօթեցի գուլպայիս մէջ.

Լիւսէլ շարունակեց ծխելով, եւ — Մարթա, — ըսաւ — շատ խելացի եւ նպատակայարմար չէ ատանկ վտանգաւոր թուղթ մը այդպիսի տեղ մը պահել: Եթէ մէկը վրադ խուզարկելու ըլլայ, առաջին անգամ հոդ պիտի նայի. Մազերուդ մէջ դիր:

Հրահանգներդ պիտի ստանաս «Գանթին Մաշին միջոցով: Երբ հաղորդելիք լուր մը ունենաս ծածկագիր կ'ընես, կ'երթաս Rue de la Place, մինչեւ որ հասնիս Grand' Placeը: Հոն աջ ձեռքիդ վրայ ծառուղի մը պիտի տեսնես, ներս մտիր եւ ձախ կողմիդ հինգերորդ պատուհանը զարկ երեք անգամ. կեցիր. յետոյ դարձեալ զարկ երկու անգամ ու սպասէ: Հոն գտնուող մեր գործակալներէն մէկը, որ ծանօթ է թիւ 63 անունով, պիտի առնէ տեղեկագիրդ ու անմիջապէս պիտի փոխանցէ սահմանագլուխին վրայ գտնուող Բրիտանական Գաղտնի Սպասարկութեան Մասնաճիւղին, վստահելի կամաւոր լրաբերներու միջոցաւ. որովհետեւ լուր մը երկար ժամանակ միեւնոյն ձեռքերուն մէջ պահելը երբեք խելացութիւն չէ:

Ցետոյ պատմեց «պապահով — գնդասեղաւոր մարդերու մասին», որ բառ երեւոյթին հակադրման լրտեսական դրութեան շատ գործօն մէկ ճիւղն էր.

Այս մարդիկը երբեմն կը կատարէին ամենավտանգաւոր եւ ապշեցուցիչ ձեռնարկներ: «Ապահով — գնդասեղաւոր մարդիկը» կը ճանչցուէին իրենց վերարկուին տակ պահուած երկու ըսպիտակ մետաղէ շինուած ապահով — գնդասեղներով:

Ըսաւ թէ քանի մը օրէն անծանօթ մարդ մը մեր տունը գալով զիս պիտի հարցնէ: Եթէ ինծի ցոյց տայ իր վերարկուին տակ գտնուած երկու ապահով գնդասեղները, պէտք է ուրեմն որ ձեռքէս եկածը ընեմ՝ կամ տանս մէջ բնակեցնելով եւ կամ մօտիկ ընկերներէս մէկուն տունին մէջ առնելով:

Այս մարդը Թուլըրս կուգար «մասնաւոր առաքելութիւնով մը» եւ թերեւս կարճ ժամանակ միայն պիտի մնար: Այդ ժամանակամիջոցին ան որ եւ է տեղեկագիր որ տար, պարտաւորուած պիտի ըլլայի փոխանցել թիւ 63ին:

Լիւսէլ ոտքի ելլելով ըսաւ.

— Ցտեսութիւն Մարթա, Աստուած հետդ ըլլայ:

Երկու օր վերջ երբ հիւանդանոցէն տուն դարձի, մայրս ինծի յայտնեց որ ատտեն կանուխ մարդ մը մեր տունը գալով զիս հարցուցած է:

Այս տեսակ մարդու մը հաւանական այցելութիւնը մօրս իմացուցած էի, եւ պատուիրած որ տունէն բացակայ եղած միջոցիս ինդրէ անկէ տունը գտնուած ատենս դարձեալ գալ:

Անծանօթը քիչ յետոյ եկաւ: Հուժկու, գեղեցիկ պեխերով ու միջին տարիքով մարդ մըն էր, գիւղացիի հագուստներով:

— Բարեւ, օրիորդ, հոս բնակութիւն գտնելու որ եւ է հաւանականութիւն կա՞յ արդեօք: Ես մէկն եմ այն դժբախտներէն որոնք արշաւանքի ժամանակ զրեթէ ամէն բան կորսնցուցին: Ինծի ըսին որ հոս գործերը լաւ կը վճարուին. ուստի կ'ուզեմ բախտս փորձել:

— Վայրկեան մը ներս հրամմեցէք, ըսի:

Անմիջապէս որ դուռէն ներս մտաւ մարդը՝ շուրջը արագ ակնարկ մը նետեց տեսնելու համար որ մէկը իրեն չի նայիր. յետոյ շուտ մը վեր վերցուց վերարկուին ուր տեսայ ապահովկամեցող երկու ապահով — գնդասեղները:

— Կարծեմ գիտէք թէ ինչ պէտք ընէք ասիկա, — մրմնջեց, ապա կաւիճին մէջէն հանելով ոլորուած նեղ թուղթ մը եւ ափիս մէջ դրաւ.

— Այս իրիկուն իսկ պիտի երթայ — ըսի իրեն քիչ մը դողալով, որովհետեւ ասիկա տակաւին առաջին գործս էր:

Թիւ 63ին մօտ պիտի երթայի... կը խորհէի թէ արդեօք ա՞յր էր թէ կին եւ ինչ տեսակ արարածի կը նմանէր:

Դարձեալ նայելով օտարականին ըսի.

— Հոս ինչ կ'ընէք:

— Գաղտնի գործակալ — պատասխանեց մարդը խիստ չեշտով — այդ քանը կը բաւէ...

Ու հեռացաւ:

Ծառուղիին անկիւնին մօտ գերմանական տասնապետ մը ոստիկանի մը հետ կը շաղակրատէր. անցած ատենս կասկածելի ակնարկ մը նետեցին վրաս եւ կարծես սիրտս բաբախումը դադրեցաւ:

Թարգմ. Ա. ՀԱՅԲԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire: Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone: Glacière 15-70

Métro: TOLBIAC

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
[illegible]	40 ֆրանք	70 ֆրանք	25 ֆր
[illegible]	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Օտար երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 4 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

4 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2026 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԵՐ ԵՂԷՔ ՁԵՐ ՃԱԿԱՏԱԳՐԻՆ

Առաջարկելով յստակ ուղեգիծ մը Սուրիա – Լիբանանի համար, մենք մեծ սպասելիքներ չունինք Փարիզէն։

Ինչպէս ուրիշ պարագաներու մէջ, այստեղ ալ նորէն տեղացին է որ պիտի կատարէ տիրական դեր։

Անո՛ր, տեղական տարրին կ'իյնայ ե՛ւ նախաձեռնութիւնը ե՛ւ կազմակերպումը ընդհանուր եւ հիմնական ղեկավարութեան մը։

Եւ մանաւանդ այն սկզբունքին որ արդէն հաստատուած եւ ինքնաբաւ գործած, ամէն գիւղաքիւն կը վայելէ իր պարտականութիւնը կատարելու։

Ամէն անգամ որ մենք այս հարցը գրենք մէջտեղ, մեզի պատասխանեցին թէ Սուրիան զրկուած է այդ առաւելութենէն։ Թէ դուրսէն մարդիկ պէտք է որ գան եւ ստանձնեն պատասխանատուութիւնը։

Անհասկնալի թիւրիմացութիւն է այս կամ նախապաշարում։

Դուրսէն մարդիկ միշտ ալ պարտաւոր են երթալ եւ ամրապնդել օղակները։ Եւ ինչքան շատ երթան, այնքան լաւ։

Բայց, անոնք պակասները պիտի լրացնեն, ոչ թէ գլխու վրայ բազմած՝ իշխանութիւն պիտի բանեցնեն։

Ինչ որ ալ ըսեն, մեզ չեն կրնար համոզել՝ թէ ընդունակ եւ արամադրելի տարրեր չկան այդ հոծ գաղութին մէջ, հանրային կեանքը վարելու համար։

Ընդհակառակն, թերեւս ոչ մէկ տեղ այնքան «ուսումնական»ներ ունինք, որքան Միջերկրականի այդ ափին վրայ։

Ոչ միայն ամէն կարգէ ուսումնականներ համախմբուած են Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ, այլ եւ նորեր կը հասնին պարբերաբար, շնորհիւ կրթական բազմաթիւ հաստատութեանց։

Ի հարկին անուններով կրնանք յիշել երեսուն – քառասուններ, որոնք եթէ ուզեն, դուրսէն մարդու պէտք չեն զգար։

Այո՛, «եթէ ուզեն»։ Բայց, ինչո՞ւ չպիտի ուզէին։

Իրենք ալ մաս չե՞ն կազմեր այն ժողովուրդին որուն անուշն ու լեղին քաշեցին, մինչեւ որ այսօրուան դիրքերուն հասան։

Ինչո՞ւ միայն իրենց ասպարէզին մէջ պիտի սահմանափակուին, իրենց պատեանին մէջ պիտի կծկուին այն բժիշկները, փաստաբանները, ճարտարագէտները, նոյն իսկ մանր առեւտրականներն ու արհեստաւորները — «էսնաֆ» — որ տուն – տեղ եղած են տարիներէ ի վեր, եւ գիտեն ժողովուրդին կեանքն ու բաղձանքները։

Այսօրուան առաւելութիւնները չունէին անոնք որ, երէկ, Թրքական լուծին տակ, ակռաները սեղմած, կը ծառայէին ժողովուրդի ծոցին մէջ։ Պոլսէն մինչեւ Պիթլիս, Սեւ ծովու ափերէն մինչեւ Միջերկրական եւ Տիգրանակերտ։

Խօսք չունինք դասալիքներուն, այլասերածներուն եւ քարացածներուն, որոնք երէկ ալ կային։ Բայց, հարիւրին քանի՞ն կը կազմեն անոնք։

Ինչո՞ւ համար Յունաստան կամ Պուլկարիա, նոյն իսկ Միջագետք ինկած ուսումնականը, նիւթական աւելի ծանր հոգեր ունենալով հանդերձ, հազար կտոր պիտի ըլլայ, պիտի մաշի, պիտի տրորուի, իսկ Սուրիա կամ Լիբանան ապաստանած մտաւորականը մատը մատին չպիտի թաթխէ։ Պիտի սպասէ որ ուրիշները գան ամէն պատասխանատուութիւն ստանձնեն եւ ինք ծափահարէ կամ հեգնէ։

Կրկնենք անգամ մըն ալ,— դուրսի, մեծ քաղաքներու «երեւելի»ներուն բնայելու խնդիր չկայ մեր առաջարկին մէջ։

Ընդհակառակն, եթէ մեր ձեռքն ըլլար, եղած – չեղած բոլոր մտաւորականները կը տեղաւորէինք խոնարհ գաղութներուն մէջ։ ժողովուրդին մէջ։

Մեզի համար աւելի քան երբեք իր ոյժը կը պահէ հին նշանաւոր խօսք մը — Դէպ ի Գաւառ։ Որքան ալ փոխուած ըլլան պայմանները։

Մեզի համար, Փարիզը ձգելով Մարսէյլ, Վալանս, Լիոն, Վիէն կամ Տէսին հաստատուիլն ալ՝ նոյն արժէքն ունի։

Արդ, կենալով այս սկզբունքին վրայ, զայն կը համարենք իբրեւ լրացուցիչ՝ միւս հիմնական, տարրական պահանջին, — իւրաքանչիւր գաղութ ինք պիտի վարէ իր ճակատագիրը։ Ծարժման մէջ պիտի դնէ իր բոլոր ուժերը։ Պիտի փորձէ իր կարելին։ Նոյն իսկ դուրսէն գացողը պիտի լուծէ իր մէջ, իր բարիքին համար։

Ահա թէ ո՛րքան յստակ է բանաձեւը։

Մենք մանաւանդ նկատի ունեցանք Սուրիա – Լիբանանը, որովհետեւ բացառիկ է այդ գաղութին վիճակը, թէ բազմամարդութեամբ եւ թէ տեղական պայմաններով։

Միշտ աւելի դուրգուրանք եւ գրական աջակցութիւն՝ դուրսէն։ Ո՛չ մէկ խօսք՝ այս մասին։

Բայց, նախ դո՛ւք տէր եղէք ձեր ճակատագրին, ընկերներ եւ հայրենակիցներ։

«Ա. Նիկոլ»ներու արմատը չի չորնար Փարիզէն կամ Եգիպտոսէն արձակուած հրթիռներով։

Եւ զօհւր են մեր բոլոր բաղձանքները, եթէ պիտի շարունակենք այսպէս կրաւորական դիրք բռնել ամէն բանի մէջ, աչքերնիս յառած դէպ ի դուրս։ Դէպ ի Հեռաւորն ու Անծանօթը։

Ի՞նչպէս կը յաւակնինք անցընել փոխանցման շրջանի տագնապը — այս տաժանելի քննութիւնը — երբ պատրաստ չենք ամէնէն տարրական պահանջներուն առջեւ։ Երբ կը խուսափինք միակ ապահով եւ փրկարար ելքէն, — ինքնագործունէութենէն։

Եթէ անգօր են օրուան իրականութեան թելադրանքները, գոնէ ներշնչման աղբիւրներ գտնենք անցեալէն։ Մինչեւ իսկ 1860ի տարուընդէն։

Կարօղութի՞ւնն է որ կը պակսի թէ հաւատքը։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԱՐԵԼԻ՞ ԷՐ ԻՄԱՆԱԼ…

Փախստականներու իններորդ ցանկը հրատարակեց «Յառաջ», երէկուան թիւով։

Կը հետեւիմ բոլոր թերթերուն, եւ կը զարմանամ որ մասնաւորապէս ռամկավար օրկաններն տող մը գիր չեն գրեր այս մասին։

Անոնք ցնծութեամբ կ'աւետեն հասարակ լրանուպետի մը ժամանումը՝ Եգիպտոսէն Փարիզ։

Լայնօրէն կը նկարագրեն որ եւ է նոր հայուհի մը հացկերոյթը կամ թէյասեղանը։

Օրը օրին լուր կուտան, եթէ ազնուաշուքի մը ոտքը ցաւի, կամ վսեմաշուք մը հարբուխի բռնուի։

Իսկ երբ հարցը եպիսկոպոսի մը կամ վարդապետի մը փորքշուքի մասին է, նկարագրութեան ոճն ալ կ'ազնուանայ, կը վսեմանա՛յ։

Բայց, ո՛չ մէկ տող, ո՛չ մէկ ակնարկ՝ երբ խումբ խումբ այրեր եւ գաղթականներ յուսախաբ՝ լողալով կ'անցնին Արաքսը, եւ իրենց շունչը կ'առնեն Պարսկաստան։

Կարելի՞ էր իմանալ գաղտնիքը այս անիմանալի դիւանագիտութեան։

Քանի մը ամսուան ընթացքին, մօտ հարիւր երիտասարդներ փախեր են, դժոխային տանջանքներ կրելէ յետոյ։ Քանի մը հարիւր հոգի ալ փախած ատեն բռնուելով՝ քանտարկուեր են։

Նկարագրութիւնները իրարու կը նմանին, բայց մէկը միւսը կը գերազանցէ իր մանրամասնութիւններով։

Այս բոլորը գանէ արտասուքա՞ն ալ արժանի չեն, — պահելով տեսակէտի բոլոր անկախութիւնը։

Անշուշտ, եթէ տեսակէտի խնդիր է այս լռութիւնը եւ ոչ թէ… «ինքնապաշտպան» խմատելը [illegible]։

ՎԱՀԷ

ՆՈՐ ԽՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԻՆՔՆԱՇԱՐԺԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

Օփերայի հրապարակին վրայ պատահած արկածին առթիւ, ոստիկանութիւնը նոր եւ աւելի խիստ հրահանգներ ուղղեց ամէն կողմ։ Անցորդ թէ շարժավար (շօֆէօր), խիստ պատասխանատուութեան պիտի ենթարկուին, եթէ անստտեն օրէնքին եւ նկատի չառնեն գամերով ծածկուած անցքերու կանոնը։

Միայն հոկտեմբերի ընթացքին ոստիկանութիւնը արձանագրած է երկիւս հազար անստտում՝ շարժավարներու կողմէ։ Այս է պատճառը որ վերջերս աւելի յաճախադէպ են արկածները։ Իսկ որոշուած կանոններուն անսաստող անցորդներու թիւն եղած է, նոյն ժամանակամիջոցին, 640։

Մեծ հրապարակներու վրայ, ոստիկանութիւնը հետեւեալ երեք միջոցները կը գործադրէ, արկածներու առաջքը առնելու համար. — Նախ, զանգակով կ'ազդարարեն անցորդներուն թէ պէտք չէ մայթերէն վար իջնեն, իսկ շարժավարներուն՝ թէ պէտք է պատրաստուին կանգ առնելու։ Երկրորդ պահուն, բոլոր կարմիր լոյսերը կը վառին։ Այդ միջոցին, երթեւեկը արգիլուած է կառքերուն համար՝ ամէն ուղղութեամբ. իսկ անցորդները պիտի լրացնեն այն ճամբան ուր կը գտնուին։ Այս ժամանակամիջոցին տեւողութիւնը կախում ունի պարագաներէն։ Երրորդ շրջանին, կը մարին կարմիր լոյսերը այն ճամբուն որ ազատ է եւ անցորդները կ'անցնին, իսկ ինքնաշարժները դանդաղօրէն կը յառաջանան [illegible] կամ շարժավարներ եւ անցորդներ չեն սպասեր երրորդ շրջանին եւ ճամբայ կ'իյնան անմիջապէս որ կը հնչէ զանգակը, իբրեւ պարզ ազդարարութիւն։ Ասկէ կը ծագին բազմաթիւ արկածներ։

Զգուշութիւն մեր ալ մեր կողմէ աւելցուցած ըլլալու համար, կը յանձնարարենք 1. Երբեք չվազել մեծ պողոտաներուն վրայ, ինքնաշարժի վախէն, որովհետեւ թէ՛ սահելու վտանգ կայ եւ թէ հակառակ ուղղութեամբ սուրացող ինքնաշարժի մը զարնուելու հաւանականութիւն։ 2. Մնալ միշտ արթուն, չտատանիլ, եւ խօսակցութիւններով չերկրալ բանուկ ճամբաներուն վրայ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ֆրանսա եւ Սպանիա համաձայնեցա՞ն

Պ. Էռիօ վերադարձաւ Մատրիտէն, փառաւոր ցոյցերու արժանանալէ յետոյ։ Թէեւ, ազգայնական թերթերը գիտել կուտան թէ արտաքին չքեղանք են այս բոլորը, եւ Սպանիոյ երիտասարդութիւնը զառնացած է Ֆրանսայի դէմ, զոր կը համարէ աշխարհակալ ուժ մը՝ իր սահմանին վրայ։ Արդարեւ, վերադարձի գիշեր մը ընկերին Մատրիտի համալսարանի ուսանողները եւ նոյն իսկ ցոյցեր կատարեցին։

Թերթերը ուժգնօրէն կը հերքեն այն զրոյցները թէ ֆրանքօ-սպանիական զինակցութիւն մը կնքուած է այս այցելութեան առթիւ։ Բայց, ստոյգ է որ Պ. Էռիօ ապահոված է Սպանիոյ աջակցութիւնը՝ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, իր ծրագիրներուն իրականացման համար։ «Այժմ Պիրէնէաններ չկան», կը գրէ սպանիական թերթ մը, ըսել ուզելով թէ երկու երկիրները սերտօրէն կապուած են իրենց քաղաքականութեամբ։

Իբրեւ գործնական արդիւնք, Պ. Էռիօ յաջողած է կնքել պայմանագրութիւն մը՝ ֆրանսացի եւ սպանիացի աշխատաւորներու համար, որոնք փոխադարձաբար իրաւունքներ պիտի վայելեն երկու երկիրներուն միջեւ։ Ֆրանսայի վարչապետը այս պայմանագրութիւնը խորհրդանշան մը կը համարէ երկու երկիրներուն եղբայրակցութեան համար։ Այս առթիւ, իր ճառին մէջ շեշտեց.—«Մենք ձեր անդրանիկներն ենք. մենք արդէն բաւական երկար անցեալ մը ունինք հանրապետական կարգ ու սարքի։ Մեր սպանիացի բարեկամները նոր կ'ելլեն յեղափոխութենէն։ Ես աչքովս տեսայ ինչ որ կատարած են։ Ես եկայ ըսելու անոնց թէ՝ եթէ կրնանք օգնել, պիտի օգնենք արտանց։ Համոզուած եմ թէ այս ճամբորդութիւնը պիտի նպաստէ ամրապնդելու ֆրանքօ-սպանիական բարեկամութիւնը, յանուն ազատութեան, քաղաքակրթութեան եւ խաղաղութեան»։

Թուրքիոյ Ազգ. Ժողովին բացումը

Առջի օր բացուեցաւ Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովը։ Հանրապետութեան նախագահը իր ճառին մէջ մաղթելով որ ազգերը համաձայնին «զօրէ՛ք խաղաղութեան պահպանման համար», փառաբանեց Թուրք ժողովուրդին կենսունակութիւնը։ Յետոյ շարունակեց.

— «Մեր յարաբերութիւնները մեր դրացիներուն եւ բոլոր ազգերուն հետ՝ հիմնուած են խաղաղութեան եւ ապահովութեան ուղղամիտ եւ անկեղծ սկզբունքին վրայ։ Մենք մեծ կարեւորութիւն կուտանք հետեւեալ սկզբունքին, — յստակ կացութիւն՝ մեր եւ մեր բարեկամներուն միջեւ։ Գալով միջազգային տնտեսական դժուարութեանց, մենք պարագաներուն համաձայն միջոցներ ձեռք կ'առնենք պաշտպանելու, հաւասարակշռելու եւ ընդարձակելու համար փոխանակութիւնները։ Մեր տնտեսութեան ուժը եւ մեր դրամին ամրապնդումը կ'ապացուցանեն գործադրուած միջոցներուն ճշդութիւնը։ Կը յուսանք իրականացնել եւ մտայոյցին հաւասարակշռութիւնը, որ մեր գլխաւոր հոգն է յառաջիկայ տարուան համար»։

Վերջացնելով, Մ. Քէմալ շեշտեց թէ անհրաժեշտ է շարունակել երկաթուղիներու շինութիւնը, [illegible] սահմանել սրտածելի [illegible] ներուն համար, մշակ տալ ազգային ճարտարարուեստութեան եւ իրականացնել Թուրք լեզուին բարեփոխումը։

Յունաստանի նոր դահլիճը

Պ. Ցալտարիս (արքայական) յաջողեցաւ կազմել նոր դահլիճը, ապահովելով կարգ մը հոսանքներու աջակցութիւնը։ Վենիզէլոսի կուսակցութիւնը եւ ուրիշ քանի մը խմբակցութիւններ խոստացան խիստ չէզոքութիւն պահել։ Դահլիճին մաս կը կազմեն Զօր. Մէթաքսաս եւ Քոնտիլիս։

Իրազեկներ կը հաշուեն թէ նոր դահլիճը Երեսփ. ժողովին մէջ պիտի ունենայ 104 ձայն, որոնց 86ը ժողովրդական (Ցալտարիս), 3ը՝ Մէթաքսասի խմբակէն, հինգը՝ Քոնտիլիսի խմբակէն։ Եթէ միւս հոսանքները բարեացակամ վերաբերմունք չբռնեն, չի կրնար դիմանալ։

«Անօրութեան վաշտեր» ճամբուեցան

Լոնտոնի ծանր խռովութիւններէն յետոյ, որոնց մանրամասնութիւնները հաղորդեցինք երէկ, Անգլիոյ ներքին նախարարը յայտարարութիւններ ըրաւ Երեսփ. Ժողովին մէջ։ Նախարարը ըսաւ թէ 41 հոգի ձերբակալուած են, իսկ 12 ոստիկաններ եւ 30 ցուցարարներ վիրաւորուած։ Աւելցուց թէ ցուցարարները ծանր վնասներ պատճառած են իրենց անցած փողոցներուն մէջ։ Յետոյ չափաւորութեան կոչ մը ուղղելով, յայտարարեց.

— Կը կարծեմ թէ Երեսփ. Ժողովը եւ երկիրը պիտի ըմբռնեն այդպիսի անկարգութեանց անմտութիւնը։ Մենք չպիտի ընկրկինք ո՛ր եւ է միջոցի առջեւ, վերջ տալու համար անոնց։

Ձերբակալուած գործադուլներէն 39 հոգի անմիջապէս դատի յանձնուեցան։ Քանի մը հոգի դատապարտուեցան վեց ամիս տաժանակիր աշխատանքի։ Դատապարտեալներէն մէկը ուժգնօրէն բողոքելով, գոչեց.

— Անկցի՛ մեզ անգթութեան մատնող ազգային կառավարութիւնը։

Դատաւորին նախագահն ալ պատրաստ սպեց ազդարարութիւն մը ուղղել Լոնտոնի ժողովուրդին.

— Ամէն քաղաքացի, երբ խռովութեանց վայրին վրայ կը գտնուի, պարտաւոր է օգնել ոստիկաններուն։ Եթէ այս վերջինները ի զուր կոչ կ'ուղղեն հանրութեան, ակնկալութեանց կը գործեն յանցանք մը որ արժանի է պատիժի։

«Անգործութիւնը» վերահաստատուած է, եւ երկրի ներսէն եկած անօթութեան վաշտերը հետզհետէ կը վերադառնան իրենց տեղերը, ինքնաշարժներով կամ շոգեկառքով։

Գերմանիոյ նոր հին գայթակղութիւնը

Ֆոն Փափէնի կառավարութիւնը տիրաբար կը գործէ, ամբողջ իշխանութիւնը Պերլինի մէջ ամփոփելու համար։ Զափազանց կրճատուած է Փրուսիոյ ներքին ինքնավարութիւնը։ Կեդրոնը կը միջամտէ ամէն բանի։ Այս երեւոյթէն խորապէս ազդուած, Պավարիոյ վարչապետը կնռւ ճառ մը խօսեցաւ Գերմանիոյ վարչապետին[illegible] եւ յորդորեց զիմագրել։ Դիտել տուաւ թէ խորհրդարանը պարզապէս «հանրապետական խորհուրդի» մը վերածուած է։

Իբրեւ հետեւանք այս բոլորին, այժմ խզուած են գիւանագիտական յարաբերութիւնները՝ Գերմանիոյ եւ Պավարիոյ միջեւ։

ՏԱԳՆԱՊԸ ՉԻ ՄԵՂՄԱՆԱՐ

Համաշխարհային տնտեսական համաժողովին առթիւ, այսուն նախնական խորհրդակցութիւնները կը սկսին շուտով, Անգլիոյ գործարանատէրներու դաշնակցութիւնը տեղեկագիր մը հրատարակեց։ Իր եզրակացութեան մէջ, տեղեկագիրը կանխատես կը ռամարէ բոլոր լաւատես ենթադրութիւնները։ «Ընդհանրապէս այն կարծիքը կը տիրէ թէ Մ. Նահանգները թէսնէ գրեթէ գտած են անցեալ գարնան վերատեսուցիչ խուճապէն ու տրտմութեան կեդր. Եւրոպայի կատարեալ փլուզման առաջքը առնուեցաւ, կարելի կը համարուի միջազգային վաճառականութեան յառաջիկայ վերածնութիւնը։ Առ այժմ ո՛ր եւ է նիւմաւոր պատճառ չկայ ենթադրելու թէ այս տեղական երեւոյթները կրնան տեւական ազդեցութիւն գործել միջազգային կացութեան վրայ։ Պէտք չէ մոռնալ որ, բաց ի Լօզանի համաձայնութենէն, պատերազմական պարտքերու խնդիրը աւելի մօտ չէ լուծման քան առաջ»։

ԱԼԻ ՐԻԶԱ ՓԱՇԱ

Պոլսէն հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ մեռած է նախկին եպարքոս Ալի Րիզա փաշա, որ մեծ դեր կատարած է, իբրեւ զինուորական։

1903ին ընդհ. քննիչ նշանակուած էր Ե. (սուրիական) բանակին, եւ 1904—5ին Եէմէն ղրկուեցաւ, ապստամբութիւնը զսպելու համար։ Զինուորները անօթի էին եւ հիւանդ, արաբական վաշտերը չէին ուզեր կռուիլ, եւ երբ Հօտէյտայէն դէպ ի Սանաա կը յառաջանար, բանակը խուճապահար փախաւ կիրճերուն մէջ։ Իսկ Սանաան պաշարուած էր եւ սովահար։

1908ի յեղափոխութենէն յետոյ, Ալի Րիզա, որ երիտասարդ թուրքերուն համակրանքը կը վայելէր, հրամանատար նշանակուեցաւ Եոլրնէի զօրաբանակին։ Կարող եւ ծրաջան մարդ էր, բայց «ուդուրսուզի» անուն հանած էր (չարաբաստիկ մարդ), եւ դէպքերը հաստատեցին այս կարծիքը։ 1912ին հրամանատար նշանակուեցաւ Մակեդոնիոյ 25 զօրաբաժիններուն։ Այստեղ ալ բախտ չունեցաւ։ Պալքանեան պատերազմը կը ժամէր թրքական բանակը։ Մարզուած թէ անմարզ, կարող եւ անկարող, թրքական բոլոր ուժերը շարժման մէջ դրուած էին, առանց ապահովելու փոխադրութեան եւ պարենաւորման միջոցները։ Ալի Րիզա հրաման ստացաւ յարձակելու Սերպերուն դէմ։ Քումանովայի պարտութենէն յետոյ, տեղի ունեցաւ Մանասթըրի աղէտը։ Ալի Րիզա եւ իր բանակին մնացորդը Եանինա փախան եւ Մարտ 5ին թերդատապարտ անձնատուր եղան Յոյներուն, որոնց հրամանատարն էր գահաժառանգ իշխան Կոնստանդին։ Այնուհետեւ Ալի Րիզա այլ եւս պաշտօն չստացաւ բանակին մէջ։ Դաշնակիցներու գրաւման ատեն, կարճ ատեն մը եպարքոս եղաւ, բայց շուտով քաշուեցաւ եւ փիլիսոփայական կեանք մը վարեց։

ՆԻՒԹԱԿԱՆ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԳԻՒՂԵՐՈՒՆ

Լիբանանի կառավարութիւնը եւմբտական տնօրէնին որոշմնագիր մը ղրկելով, կը հրահանգէ նիւթական օժանդակութիւններ ընել Լիբանանի գիւղերուն, գիւղագնացութեան շարժումին զարկ տալու եւ յառաջիկայ տարի աւելի մեծ թիւով օտարականներ Լիբանանի լեռները բերելու համար։

Թանուրին գիւղը՝ պիտի ստանայ 4000 սուրիական ոսկի, ճամբաներու շինութեան համար, Պեամտուն՝ 3000 ոսկի, հանրային պարտէզի մը շինութեան համար, Քրնէյլ՝ 1500 ոսկի, ջուրի համար, Գատպտա՝ 1500 ոսկի ճամբաներու ու հանրային պարտէզի մը շինութեան համար, Տեյր – էլ – Շուէր՝ 3000 ոսկի հանրային պարտէզի մը շինութեան եւ ճամբաներու նորոգութեան համար, Արէյա՝ 1500 ոսկի ջուրի եւ ճամբայի համար, Էհտէն՝ 11000 ոսկի ելեկտրականութեան համար եւ Պէրնէ՝ 400 ոսկի ջուրի համար։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

«GREY WOLF»

(Հեղինակ՝ H. C. ARMSTRONG)

Գ.

«Էնվէր եւ Մուսթաֆա Քէմալ», կը շարունակէ Արմսթրօնկ, «չէին կրնար համաձայնիլ իրարու հետ Տրիպոլսոյ մէջ. երկուքն ալ Ալպանացիի կուսազան արիւնը կը կրեն իրենց երակներուն մէջ: Երկուքն ալ հպարտ, դիւրագրգիռ եւ կամքի տէր. ոչ մէկը, ոչ ալ միւսը կրնան տանիլ քննադատութիւն կամ ընդդիմութիւն ըսուած բաները. մոգով եւ ֆիզիքականով անվախ՝ բայց ի բաց կ'ըսեն իրենց միտքին անցածը: Սակայն նկարագրի այս նմանութիւններէն զատ, հակոտնեայ տիպարներ են այս երկու զինուորականները. Էնվէր մեծ գաղափարներ, մեծ ծրագիրներ կը յղանայ, չի զբաղիր մանրամասնութիւններով, դէպքերով եւ թուանշաններով:

Քէմալ ընդհակառակն աւելի զգոյշ է եւ հաշիւի մարդ:

Յեղափոխութեան առաջին օրերէն սկսեալ չէր սիրած Էնվէրը, իսկ երբ ան կը փայլէր ամենուրեք, ամբողջ հոգիովը կ'ատէր զայն. կը նախանձէր անկէ եւ համոզուած էր որ ինք աւելի կ'արժէր իբրեւ մարդ եւ զինուորական:

Մուսթաֆա Քէմալի ներկայութիւնը կամ իր եւ իրեն պէտերուն յախուռտանքը բան չեն փոխեր անչափ կացութենէն: Պատերազմը կը տեւէ տարի մը եւ Իտալիա վերջնականապէս կը հաստատուի Տրիպոլսոյ մէջ: Քէմալ եւ ամբողջ Թուրք բանակը կը վերադառնան հայրենիք, երբ նոր սպառնալիք մը կար Թուրքիոյ գլխուն, այս անգամ աւելի լուրջ եւ վտանգաւոր:

1912, հոկտեմբեր ամսուն պալքանեան պետութիւնները պատերազմ կը հրատարակեն Թուրքիոյ դէմ: Քէմալ կը մասնակցի կռիւներուն Պուլայիրի ճակատին վրայ: Թշնամին կը յառաջանայ դէպ ի Պոլիս. Թուրքիա հոգեվարքի մէջ է: Պետութիւնները կը միջամտեն եւ կը կնքուի զինադադար մը որ կը տեւէ շատ կարճ: Էնվէր, նոր վերադարձած իտալական ճակատէն, իր շուրջը կը հաւաքէ Իթթիհատի երիտասարդ զինուորականութիւնը օրուան կառավարութեան դէմ որ հաշտութեան կը պատրաստուէր, եւ օրին մէկը կը քալէ Բարձրագոյն Դրան վրայ եւ իր ատրճանակին ծայրով ահ ու սարսափի մատնելէ ետք ծերունի փաշաները, կը հաստատէ Իթթիհատի առաջին կառավարութիւնը, որուն կը մասնակցին Մահմուտ Շէվքէթ փաշա, Թալաթ եւ Ճէմալ: Էնվէր գնդակի մէկ հարուածով գետին կը փռէ օրուան պատերազմական նախարարը՝ Նազըմ փաշան:

Անկէ յետոյ ա՛լ ճամբան բաց է Էնվէրի համար: Նախ կախաղան կը բարձրացնէ իր հակառակորդները եւ կը սկսի նոր յարձակում մը Պուլկարիոյ դէմ, համաձայն այն ռազմական ծրագրին որ պատրաստած էր ինքն իր գլխուն: Թուրք սպայակոյտին խորհրդակցութիւններուն կը մասնակցի Մուսթաֆա Քէմալ, որ կը քննադատէ Էնվէրի շռայլութիւնները. Էնվէր կը սաստէ իր ստորադասը եւ կը հրամայէ «քիչ խօսիլ եւ կատարել այն ինչ որ կը հրամայուի իրեն»: Թուրքիա կը ջախջախուի Էտիրնէի առջեւ, որ կը գրաւուի պուլկար բանակին կողմէ: Էնվէր կը ստիպուի համաձայնիլ Քեամիլ փաշայի առաջարկուած սկզբնական պայմաններուն:

Բայց բախտաւոր են Թուրքերը. Պալքանեան պետութիւնները չեն կրնար բարեկամաբար բաժնել պատերազմի աւարը: Եւ ահաւասիկ պատերազմ Սերպիոյ, Յունաստանի եւ Պուլկարիոյ միջեւ: Էնվէր օգտուելով առիթէն, կը յարձակի պուլկար բանակին վրայ, գրեթէ յանկարծակիի բերելով զայն եւ կը գրաւէ Էտիրնէն:

Ա՛լ ազգային հերոս է Էնվէր. Թուրք ժողովուրդին փառքը ու պարծանքը. Իսկ Մուսթաֆա Քէմալ որ իր զօրագունդին կէսը կորսնցուցած էր կռիւներուն մէջ, կը վերադառնայ Պոլիս, իր մօրը եւ քրոջը քով, պարտուած եւ գլխիկոր

Իբրեւ զինուորական անգործ, բայց կ'աշխատի դարձեալ զբաղում ստեղծել իրեն, վազելով մէկ քաղաքական մարդէն միւսը: Սակայն պայմանները փոխուած են հիմա: Ուժով կառավարութիւն մը կայ Պոլսոյ մէջ. Թալաթ-Էնվէր-Ճէմալ եռրորդութիւնը իշխող-խան էր: Էնվէր միջազգային դէմք էր արդէն, Գերմանիոյ աչքին լոյսը. ամուսնացած էր Թուրք իշխանուհիի մը հետ եւ կ'ապրէր ճոխութեան եւ փառքի մէջ:

Մինչդեռ Մուսթաֆա Քէմալ աւելի եւս հակակրութիւն կը ներշնչէր իր շուրջիններուն: Իթթիհատի բոլոր անդամները հակառակ էին իրեն, բաց ի Ճէմալէն որ համաձայն էր Քէմալի հակագերման քաղաքականութեան: Թուրք բանակը վերակազմելու համար Էնվէր հրաւիրած էր Լիման ֆոն Զանտերսը:

Քէմալ կատղած էր այս «անարգանքին» համար: Ականջ չէին կախեր իր դիտողութիւններուն: Էնվէր մերժած էր նոյն իսկ տեսնել զինքը

Մուսթաֆա Քէմալ հետզհետէ անտանելի կը դառնար, թէեւ ոչ վտանգաւոր օրուան յաղթական կուսակցութեան համար: Պէտք է հեռացնել զայն: Զինուորական կցորդի պաշտօնով կը ղրկեն զինքը Սօֆիա, ուր իր մտերիմ բարեկամը՝ Ֆէթհի դեսպան նշանակուած էր:

Աքսորի նման բան մըն էր այս նոր պաշտօնը: Բոլորովին կտրուած Պոլսոյ քաղաքական կեանքէն, հիմա կ'իյնէր հասարակ զինուորականի աստիճանին: Շատ քիչ բան կար ընելիք Սոֆիայի դեսպանատան մէջ: Այնպէս որ իր անգործ եւ քիչ շատ մենաշնորհեալ դիրքը օտար երկրի մը մէջ, կը նետեն զինքը դարձեալ կեանքի հաճոյքներուն թոհուբոհին մէջ:

Մուսթաֆա Քէմալ կը սկսի պարի դասեր առնել եւ կը մտնէ սալոններէն ներս հաճախելով Սօֆիայի բարձր դասակարգի կիներուն հետ: Բայց շատ փայլուն անճարակ էր: Բոբիկ եւ լաւ հագուած թուրք զինուորական մը միայն, ուրիշ ոչինչ: Պուլկար կիները չէին սիրեր Թուրքերը եւ Քէմալ ոչ գեղեցկադէմ էր, ոչ ալ դրաւիչ: Շատ խակ էր իր շարժուձեւերուն մէջ: Կամ քիթը բերանը կախած մնան կուգար սրահներուն մէջ եւ կամ կը սկսէր յանկարծ շատախօսել:

Կնամեծարութենէ կամ շողոքորթութենէ չէր հասկնար երբեք: Չէր հասկնար նոյնպէս անմեղ սիրաբանութիւնը: Տմարդի կերպով կ'ուզէր որ ամէն կին անկողին երթայ իրեն հետ. եթէ առաջինը մերժէր, այլ եւս չէր հետաքրքրուեր անով եւ նոյն տմարդի ձեւով կը մօտենար երկրորդի մը»:

Այնպէս որ, կ'ըսէ Արմսթրօնկ, Սոֆիայի բարձր դասակարգին մէջ Մուսթաֆա Քէմալ ճանչցուեցաւ «տարտամօրէն կերպով անտանելի մէկը եւ մոռցան զինքը»: Քէմալ սկսաւ ատել այդ փափկասուն տիկինները որոնք կը գրգռէին զինքը, բայց տեղի չէին տար իրեն:

Մուսթաֆա Քէմալ կը քաշուի այդ շրջանակէն ու կը վարէ փողոցային կեանքը վաւաշոտ սիրուհիներուն: Հանրատուններու կիները աւելի հաճոյակատար են իրեն համար: Վատահամբաւ տուներու մէջ է նորէն գիշեր ցերեկ, կը խմէ որքան որ կրնայ, կը խաղայ ուզածին պէս, ժամերով, օրերով: Կը փորձէ բոլոր տեսակի մոլութիւնները, բայց կը պատժուի վերջ ի վերջոյ. կը վարակուի սեռային զարհուրելի ախտէն եւ կը քայքայուի առողջութիւնը: Եւ որովհետեւ պատմէներ կան որոնք հակազդեցութիւն յառաջ կը բերեն մարդոց մէջ, «Մուսթաֆա Քէմալ այլ եւս հաւատք չունի կնոջ մասին եւ ժամանակի մը համար կը սիրահարի իր սեռին»: Արմսթրօնկ որոշապէս չըսեր թէ Քէմալ որքան առաջ կը տանի այդ «սիրահարութիւնը» Սօֆիայի մէջ, բայց յայտնի է, գիրքին կէսէն անդին՝ որ Թուրքիոյ մեծագոյն հերոսը գրեթէ արհեստի եւ կանոնաւոր զբաղումի վերածած է զայն Չանքայայի ոջին մէջ

×

1914: Ընդհանուր պատերազմ: Թնդանօթներ կը գոռան ամէն տեղ. արեւելք, արեւմուտք, [illegible] բոլոր ճակատներուն վրայ:

Մուսթաֆա Քէմալ հանգիստ չի կրնար նստիլ Սօֆիայի մէջ: Կը նախատեսէր որ Թուրքիա մնար չէզոք ժամանակի մը համար, բայց արդէն ուշ է. Իթթիհատ դաշնակցած է Գերմանիոյ եւ մտած է պատերազմի մէջ: Կը հեռագրէ Էնվէրին եւ կը խնդրէ որ ճակատ ղրկեն զինքը. Էնվէր կը մերժէ: Կը կրկնէ իր դիմումները եւ 1915 փետրուարին կը կանչուի Պոլիս:

Էնվէր գացած էր Կովկասի ճակատը այդ թուականին: Քէմալ՝ Թօփալ Իսմայիլ Հաքքը փաշայի որոշումով կ'ուղարկուի Տարտանէլ, ուր անգլիական նաւատորմը մեծ յարձակողականի մը կը պատրաստուէր: Տարտանէլի բանակին ընդհանուր հրամանատարը, Լիման ֆոն Զանտերս հաւատք չունէր Թուրք սպաներու մասին, բայց իմացած էր որ Մուսթաֆա Քէմալ օժտուած է բացառիկ յատկութիւններով: Անոր կը յանձնէ Թերակղզիին հարաւային մասը պաշտպանելու հոգը, հակառակ Էնվէրի հրահանգներուն:

Արմսթրօնկ լոբծաշուրթն կը գովաբանէ Քէմալի յաջողութիւնները այս ճակատին վրայ: Չարժեր մտնել մանրամասնութիւններուն մէջ, զորս չափազանցուած հիացումով կը նկարագրէ ան:

Դպրոցական երախաներն անգամ գոց գիտեն որ եթէ Դաշնակիցները յաղթէին Տարտանէլի առջեւ եւ Անգլիա գրաւէր Պոլիսը ապրիլ 25ի յարձակողականէն յետոյ, բոլորովին տարբեր պիտի ըլլար աշխարհի պատմութիւնը այսօր: Անգլիոյ անյաջողութիւնը այդ ճակատին վրայ հետեւանք էր շատ մը ուրիշ պատճառներու որոնց մասին հատորներ գրուեցան զինադադարէն յետոյ:

Տարտանէլի գրաւման յաջորդելիք հետեւանականութեանց մասին խօսելով, հեղինակը կ'ըսէ «Զօնուք Պայիրի (Քէմալի ճակատը) կիծը բանալին էր Տարտանէլի, իսկ այս վերջինն ալ բանալին էր Պոլսոյ: Եթէ Տարտանէլ եւ Պոլիս իյնային, Թուրքան պիտի անջատուէր Գերմանիայէն եւ պիտի ստիպուէր առանձին հաշտութիւն կնքել: Յունաստան, Ռումանիա եւ Պուլկարիա հաւանաբար պիտի միանային Անգլիոյ. Բալքանեան ազդեցութիւնը պիտի ըլլար տիեզերական:

Յարձակող Աւստրալիացիներուն եւ այս հսկայ կարեւորութիւններուն միջեւ կեցած էր ինքը՝ Մուսթաֆա Քէմալ վճռական, Զօնուք Պայիրի նեղ կատարին վրայ պահելով յոգնաբեկ Թուրքերը, միմիայն շնորհիւ իր տիրական անհատականութեան»:

Արմսթրօնկէն քանի մը ամիս առաջ «Տարտանէլի պաշտօնական պատմութեան» մէջ, զօրավար Օկլանտըր նոյն ձեւով արտայայտուեցաւ Մուսթաֆա Քէմալի կատարած դերին մասին:

Արդար ըլլալու համար կ'ընդունինք որ պատերազմի այդ ճակատին վրայ որոշ յաջողութիւններ ունեցաւ Քէմալ, բայց ինք չէր որ փոխեց պատերազմին կամ պատմութեան ընթացքը: Տարտանէլի անկումը հասկնալու համար, պէտք է պրպտել այդ օրերու դիւանագիտական պատմութեան ամէնէն գաղտնի ծալքերը:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԱՄԷՆ ՏԵՂ ՆՈՅՆ ԳԱՆԳԱՏԸ

Դամասկոսի դատական պաշտօնեաները վարչապետին ադերսագիր մը ուղղելով, կը բողոքեն իրենց ամսաթոշակներու կրճատման դէմ:

Ադերսագիրը կը պարունակէ հետեւեալ պատճառաբանութիւնները.—

Սուրիացի պաշտօնեաներու ամսաթոշակները անհամեմատօրէն աւելի զեղչուած են քան սահմանամերձ երկիրներու միեւնոյն կարգի պաշտօնեաներունը: Եթէ ներկայ ամսաթոշակներէն զեղչուի մէկ հինգերորդը, պետական պաշտօնեաները պիտի չկրնան ապրիլ: Այն պաշտօնեան որ չի վարձատրուիր իր կարիքներուն համեմատ, կ'աշխատի տարբեր միջոցներով հոգալ իր պէտքերը: Պաշտօնեան իրաւունք ունի հանգստեան թոշակի:

Հ. Յ. Դ. ՏԷՍԻՆԻ ՏԱՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Ամէն մարդ չի կանա խըմի իմ ջուրըն,
ուրիշ ջրէն է,
Ամէն մարդ չի կանա կարդա, իմ գիրըն,
ուրիշ գրէն է,
Բունիաթս աւազ չիմանաս, քարափ է,
եարու կըրէն է...

ՍԱՅԵԱԹ - ՆՕՎԱ

ՏԷՍԻՆ, 31 Հոկտ. (Սեփ. Թղթ.). — Ու աւազ չէ նաեւ կամքը Դաշնակցութեան:

Լեռներէն ու կիրճերէն քաղաք իջնող այս արի արանց «ցեղը» հաւատք ունի նախ իր կամքին ու զօրութեան վրայ, ապա իր նայուածքին ու վազքին... Հորիզոնը, ուր Դաշնակցութիւնը ցուպը ձեռին կ'ուզէ հասնիլ, մութ բան չէ իրեն համար, ոչ ալ ուրիշներու կողմէ պատմուած հէքեաթ մը: Ան գիտէ թէ ո՛վ է ինք ե՛ւ ուր պիտի երթայ:

Դաշնակցութեան ճամբուն վրայ վարձուցածանակներ ալ կան, որպէսզի ան շուարի ու ընկրկի, եւ մութին մէջ մնալով ետ դառնայ: Ետ դառնալիք ճամբաներ ու մամեր շատ են եղեր իր առջեւ, բայց Ան առանց վհատման, աներկեւ յաղթահարած է իր ճամբան, յաճախ դանդաղ, բայց միշտ ուժգին, վճռական ու յարատեւ քայլով մը:

Իր կամքին մէկ պզտիկ պատկերն է Տէսինի այս Տան շինութիւնը, որուն համար մեր ընկերները ձմրան ցուրտին գիշերներին դուրսը, փայտէ կրակի մը առջեւ... Ու այս Տան պատերուն հիմքին ու սրահին մէջ Դաշնակցականին քրտինքը կայ: Գաղջ քրտինք մը, որմէ աւելի նուիրական բան կարելի չէ պահանջել ընկերներէն այս օրերուն...: Եւ բացումը կատարուեցաւ աւելի քան խանդավառ, յիշեցնելով «Մշոյ Ս. Կարապետի վանքին գացող ուխտաւորները».

Արդարեւ, դեռ Կիրակին չեկած, Ուրբաթ ու Շաբաթ օրերը արդէն հիւրեր ունէին. բոլորն ալ բանուոր ընկերներ ու համակիրներ: Իսկ Կիրակի, 30 Հոկտեմբեր, Վիէնէն, Սէն Թ'Էթիէնէն, Կրընոպլէն, Սէն Շամօնէն, Սէն Մօրիսէն, Փոն տը Շէրիւէն, Լիոնէն ու իր արուարձաններէն եկած էին բոլորը: Շատեր իրենց երախաներով միասին, տուն տեղ ձգած, սենեակներուն բանալիները իրենց գրպանը, փութացեր են ներկայ ըլլալու Տան բացման, որովհետեւ բոլորն ալ գիտեն թէ Դաշնակցութեան Տունը իրենցն է, — այս չարքաշ ու հալածական հայ բազմութեան: Եւ նուէրնե՛ր, նուէրնե՛ր...

×

Կիրակի, ժամը 2.30ին, սրահը արդէն լեցուած է հոծ բազմութեամբ: Աթոռներէն, պատերու ազատ միջանկեալներէն ու բաժանումներէն զատ ժողովուրդը խռնուած է դուրսը: Շատեր տեղաւորուած են բեմին վրայ: Ցնծուն, ուրախ ու հոգեպարար: Որովհետեւ տօն կայ, հայկական տօն. Հայու տան մէջ.

Ընկեր Սաքօ Յակոբեան ձեռքը թուղթ մը բեմ կուգայ եւ կը յայտնէ որ սա թաւիշէ վարագոյրը նուիրած են Սեբաստացի ընկերներ ու համակիրներ՝ 1100 ֆրանքի արժողութեամբ:

Յետոյ խոշոր նկար մը, որուն վրայ կ'երեւան Անդրանիկ, մէջտեղը՝ Վարուժան, ու Մուրատ իր «փափախ»ով: Նուիրուած նոյն ընկերներուն կողմէ, շուրջ 400 ֆրանք արժողութեամբ: Եւ յանձնուած հայկական եռագոյն մը, Կարմիր խաչի Տէսինի մասնաճիւղին կողմէ, Քրիստափորի, Զաւարեանի, Ռոստոմի եւ «յաղթական կոճղեր»ի նկարները ամբողջացած մէկ թուղթի վրայ ու գեղեցիկ շրջանակի մը մէջ, նուիրած էր Կարսը Վէզի ընկերներէն՝ Կարօ Յ. Գաբրիէլեան. եւ երկու բեմազարդ խոշոր ծաղկամաններ Սեբաստացի հայրենակիցներ մը կողմէ, նաեւ ուրիշ նուէրներ:

Վարագոյրը նուիրող ընկերներէն Վահան Փէշիշեան 500 ֆրանք կու տայ, որպէսզի ինքը ըլլայ վարագոյրին առաջին բացողը: Ու կը բանայ: Բեմին վրայ կ'երեւան ընկ. Ա. Խատիսեան, Վ. Փափազեան, Ս. Ջամալեան, Կ. Սասունի, Բժ. Տէր Դաւիթեան, եւ ուրիշներ: Ծափեր կը թնդացնեն սրահը: Եւ ջերմ բարեկանչութիւններ. մանաւանդ աչքեր, ցնծութիւն. Հ. Յ. Դաշնակցութիւնն է որ խօսի, ներկաներու սրտին, հակառակ բոլոր բռնութեանց, որ կուգան աջէն ու ձախէն:

Թող ներեն «Յառաջ»ի ընթերցողները, որ չափազանց կարճ պիտի գրեմ այն ճառերը, զորս արտասանեցին օրուան բանախօսները:

Ա. Խատիսեան (նախագահ).— Ընկերներ եւ հայրենակիցներ, այսօր դուք հաւաքուած էք ո՛չ թէ Դաշնակցութեան տունը, այլ ձեր տան մէջ... Ձերն է այս տունը, եւ ձեր պահպանումին համար է որ Տէսինի մեր ընկերներն ու բարեկամները շինեցին զայն, որպէսզի աւելի հանգիստ ու ազատ զգաք դուք ձեզ: Փառաւոր սրահ մը չէ այս Եւրոպացիներուն համար, բայց թանկագին բան մըն է ձեզի, հայերուս համար: Այս տնտեսական ծանր պայմաններուն տակ երբ Դաշնակցութիւնը այս տունը կը շինէ, գործը վեր է գնահատանքէ: Պատիւ բոլոր անոնց, որ նիւթապէս, բարոյապէս ու ֆիզիքապէս օգնեցին այս տան կառուցման համար:

Ընկ. Վ. Փափազեան.— Ընկերներ եւ հայրենակիցներ, ձեր ներկայութիւնը այս տան մէջ, աւելի պիտի ամրապնդէ ձեր հաւատքը, որ կայ դէպի հայրենիքն ու ընդհանուր հայութիւնը: Թող Տէսինի մեր ընկերներուն օրինակը վարակէ նաեւ միւս քաղաքներու մէջ բնակող հայերը: Հոս ձեր տունն է այսօր: Հոս է որ դուք պիտի իմանաք ձեր պատմա-

ԱՆԴՐՇԻՐԻՄԵԱՆ ՁԱՅՆԵՐ

(Պատերազմի գրականութիւն)

ՀԱՌԱՉՆԵՐ ՈՒ ՄՐՄՈՒՆՋՆԵՐ

— «... Կը յիշե՞ս դուն, անհոգի դիակ. այժմ որ դուն ո՛չ հայեացք ունիս, ոչ ասնջանք եւ ոչ շարժում: Միայն ու միայն աներեւակայելի յաւիտենականութիւն մըն ես դարձած:

«Որո՞ւ համար են աշնան խոնաւ քամիները, որ կը թափահարեն պուրակներուն առջեւ պարզուած կտաւէ նշաւակները. որո՞ւ համար են հացենիներու ծովային մխոցն ու լուսեղէն ճառագայթները, որո՞ւ համար թնդանօթի այս ռմբոցները, որ խառնուած այս գեղեցիկ դաշտանկարին. բնութեան անբաժան մէկ աղմուկն են դարձեր: Միայն ինծի համար են, ինծի համար միայն, որ միայնակ եմ մահուան հետ.

«Դիակը տակաւին այնքան մօտ է կենդանի մարդուն, որ չեմ կրնար ինքզինքս համարել մինակ, եւ մինակ մնացողի մը պէս մտածել:

«Եւ իսկապէս, մենք միասին շա՜տ օրեր յուսացինք եւ շատ օրեր համբերեցինք, եւ եթէ ճիշդը կ'ուզես, մենք միասին շա՜տ տանջուեցանք: Որքա՜ն մաղթեցինք որ վերջ գտնէ շուտով այս տենդը, որպէս զի քննէինք վէրքերը եւ փնտռէինք այս ոճիրին խորունկ պատճառները: Երկուքս ալ դողահար էինք:

«Կը յիշե՞ս, անհոգի դիակ, մենք միասին այնքան օրեր խրամներուն մէջ անցուցինք եւ շքանշանի մը միամիտ սպասման մէջ այնքա՜ն յոգնեցանք...: Բայց ցուցակին վրայ արձանագրուելու համար, պէտք էր տալ աչք մը, թեւ մը եւ ոտք մը: Եւ ահա դո՛ւն, յանկարծ տուիր քու ամբողջ կեանքդ... շքանշանը չեկաւ, որովհետեւ ան միշտ մահուընէ վերջ կուգայ..

«Այնքան օրեր...

«Եւ ահա վերջին անգամ, երկուքս միասին ..

«Օ՛ն, երթանք... Ես գործով եկայ քովդ, ես բան մը ընելու համար եկայ քովդ: Ես եկայ որ քու մարմինդ ինծի խօսի: Տուփս կը բանամ, կը հանեմ փայլուն մկրատ մը եւ կը կտրեմ վիրակապ մը. եւ կ'ըսեմ քեզի առաջուան պէս. — «Եթէ մէկ տեղդ ցաւցնեմ, իմացուր ինծի...»:

Ուրիշ հեղինակ մը, Հ. Նատէլ, իր «Հնձանին տակ» գործին մէջ կը պատկերացնէ գերազանցօրէն մարդկային բնազդ մը — վախի զգացումը — որ չգիտեմ ո՞րտեղէն մարմին կ'առնէ եւ մարդը կը հալածէ, մանաւանդ կնանքի վախը, որ նման չէ սնոտի միւս երկիւղի զգացումներուն:

— «Զարհուրելի բան մըն է մահը մարդոց որ իրար կը սպաննեն արդարութեան անունով:

«Կը ճանչնայի զայն. մէկ – երկու ամիս մտ կը կազմէր այն ջոկատին, որուն կը պատկանէի ես: Երիտասարդ գիւղացի մըն էր, տափակ ճակատով, երկչոտ մուկի հայեացքով, եւ իր ամբողջ դիմագիծը կը մատնէր աղուէսի նման փախչելու մշտապատրաստ վիճակ մը: Քիչ կը խօսէր. քիչ կ'ազմըկէր. սիրալիր էր երկչոտ եւ յիմար: Երկիւղը՝ նոյն իսկ հանգիստի ժամանակ, զինքը չէր ձգեր, թոքախտի պէս իր մէջ բոյն էր դրած, որ կը հիւծէր, կ'ուտէր ու կը մաշեցնէր. շնչառութիւնը կ'արգիլէր եւ աչքերուն երբեմըն կուտար տենդոտ տեսք մը: Կ'ուտէր սնուցանելու համար իր այդ մահքէն: Յարձակման առեն գետինը կը փակէր, կը կծկուէր ծակի մը մէջ, լեղապատառ, աւելի մեռած քան կենդանի, շան մը պէս որ խենդեցած է որոտման աղմուկէն: Եւ երբ հանգիստի իջանք, մէկ միտք կը չարչրկէր զայն, — փախչիլ: Փախչիլ ուր որ ըլլայ, դէպ ի ետ՝ ուր որ երբեք թնդանօթի ձայն չպիտի լսուի:

«Եւ իրիկուն մը, ընթրիքէն վերջ անհետացաւ, առանց մարդու բան մը ըսելու:

«Վեց օր յետոյ, լսեցինք որ սատիկանները ձերբակալեր էին Թռուայի կողմերը: Ամբողջ շաբաթ մը թափառեր է աջին – անդին անտառներուն մէջ. ցերեկը պահուըտելով, գիշերը քալելով, հում գետնախնձոր եւ ճակնդեղ ուտելով: Անօթութենէ մղուած կը մտնէ ագարակի մը մէջ ծառայութեան: Տէրը կը յայտնէ իշխանութեան: Կը ձերբակալուի եւ ահա Զինուորական Խորհուրդի սարսափը կը պատէ:

«Զինուորական խորհուրդին առջեւ ոչինչ կրցաւ ըսել իր պաշտպանութեան համար: Գլխահակ էր եւ միավանկ բառերը կ'իյնային իր շրթներէն:

«Իր պաշտպան փաստաբանը մեղմացուցիչ պարագաներ կը գտնէ: Կը լսուի իր պետերուն վկայութիւնը՝ կարգապահ, բայց երկչոտ զինուոր — աւելի ծանրացնելով անգիտակցաբար անոր յանցանքը: Մէկ նշանաբան կար ամբաստանողներուն համար. «Ֆրանսան պէտք ունի զինուորի եւ ամբաստանեալը կրնայ քաջ մը ըլլալ, բայց յիմար եւ երկչոտ մարդէ մը՝ Ֆրանսան ոչ մէկ սպասելիք ունի»:

«Եւ կառավարութեան լրագորը յայտնեց թէ քանի յարձակողականը սկսած է, դասալիքներուն թիւը շատցած է վրդովիչ կերպով: Զինուորական խորհուրդը օրինակ մը պիտի տայ:

«Հինգ վայրկեան խորհրդակցութենէ վերջ, միաձայնութեամբ վճիռը արուեցաւ. — Մահապատիժ՝ թշնամիին առջեւէն փախած ըլլալուն համար:

«Առտուն գործադրուեցաւ վճիռը: Մեր ջոկատը հոն էր եւ մեր առջեւէն գալարափողերն ու թմբուկը կը թնդացնէին: Կառքը կանգ առաւ: Ցանցապարտը իջաւ կռթնած քահանային վրայ. Յուսալի համբոյր մը «է՜հ, ի՞նչ, դու կը համբուրես, եւ կը յանձնես իմ դահիճներուն եւ կը յաւակնիս թէ զիս կը սիրես...», ըսաւ քահանային:

«Ու կ'ընդվզէի, բայց ան հլու էր: Անշուշտ այլ եւս ուժ չունէր, կուլար եւ կը հառաչէր «Ըրածս ի՞նչ էր որ...»:

«Գնդապետը հրաման տուաւ: Աչքերը թաշկինակով մը կապեցին: Մարդուն համար ամէն ինչ մթնեց, ինք կ'ապրէր տակաւին, բայց մարդկութիւնը մեռած էր անոր համար: Հեռուն թնդանօթը կը գոռար... Զինուոր մը կարդաց վճիռը: Ան հասկցաւ, գիտցաւ որ քանի մը վայրկեանի կեանք կայ երակներուն մէջ: Կը կարծէի թէ դեռ պէտք է ընդվզէր: Ո՛չ: Հլու էր: Կապեցին սիւնին: Հրացանները բարձրացան. «Կրա՛կ»: Մարդը գալարուեցաւ ինքն իր վրայ: Ալ դիակ մըն էր... Եւ մենք գնդապետին «Մէ՛կ երկու, մէկ երկու» հրամանին տակ տողանցք մը ըրինք դիակին առջեւէն: Տեսանք անոր սրտին վրայ կարմիր մեծ ծակ մը...:

«Ես ալ գացի գլխահակ եւ գառարկամիտ, առանց մտածելու: Արդեօք ամօ՞թը թէ տխրութիւնն էր որ կը խեղդէր զիս: Ինծի այնպէս կը թուէր թէ անոր մէջ ես իմ տուգն էր որ կը կրէի»:

Էմիլ Պաոտի կուտայ սրտառուչ ձեւով որբերու, խեղճ մայրերու «պատառոտուած եւ մահացու սրտերուն» ապրումները, Նէկէլէն՝ Վէրտէօնի 400 հազար ինկածներու հանգիւներն ու խաչափայտերը, որ կրակէ բոցերու նման ցցուած են դէպ ի երկինք (Debout Les Morts):

Ռընէ Քալլան, յայտնի ընկերվարական մը, «Արիւնի եւ թմբուկի ձայներու մէջէն» կ'ոգեկոչէ խաղաղութեան ձիթենին:

Մարսէլ Պէրժէ «Մառնի գաղտնիքը» երկով կը պատկերացնէ մեծ ճակատամարտի սարսափն ու յաղթանակը, երբ «երկինքը կապոյտ էր եւ Մառնը արիւնոտ»:

Արեան թափօր մըն է որ կ'անցնի այս հատորներու դողդոջուն էջերուն մէջէն, այնքա՜ն յուզիչ ու եղերական եւ այնքա՜ն վսեմ ու հոյակապ:

Մարդկային ապրումներու այս հարազատ պոռթկումը, նոյն սաստկութեամբ ու նոյն ցասումով հանդէս է եկած նաեւ սահմանին այն կողմը — Գերմանիոյ մէջ, որուն հակիրճ խօսացումը պիտի տանք յաջորդով:

(4) ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

...քինը, ուրախութիւններն ու տրտմութիւնները, եւ այն քաջերու յիշատակը, որոնք ինկան ու անցան Դաշնակցութեան դրօշին տակէն յանուն հայրենիքի, յանուն ձեր, մեր ու բոլորին ազատութեան։ Հոս պէտք է յիշել նաեւ Տէսինի նոր սերունդը, կրթական, այստեղ կը պատկանի բոլորին, մեծին, պզտիկին, բաւ է որ անոնք հայ ըլլան, եւ հայ մնալու տենչով լարուին։ Կեցցէ՛ հայ ժողովուրդը, կեցցէ՛ իր չենաքար ոգին։

Ընկ. Ռ. Ջամուլեան.— ...Դուք տեսաք, որ Տէսինի կոմիտէն գլուխ հանեց այս շէնքին շինութիւնը։ Երկանի մը ճիգն է այս, ընկերներ ու համակիրներ, որ կը ցցուի ձեր աչքերուն առջեւ։ Ու վստահ եղէք, որ, եթէ Տէսինի սէկ կոմիտէն մինակ բերաւ այսպիսի սքանչելի գործ մը, հապա աշխարհիս երեսին գոյութիւն ունեցող բոլոր Դաշնակցականները միանան, ո՛չ միայն կը շինեն մէկ տուն այս կամ այն քաղաքի մէջ բնակող հայութեան համար, այլեւ կրնան տուն մը շինել ամբողջ հայութեան համար։ Հ. Յ. Դ. Տէսինի կոմիտէ ողջոյնի խօսք ունի բոլոր ընկերներուն, համակիրներուն, բարեկամներուն ու ծանօթներուն, որոնք ամէն աշխատանքի առջեւ կանգ չառնելով, այսօր բոլորիս ներկայութեան կանգնեցուցին այս շէնքը, որ պիտի ըլլայ ազգային, յեղափոխական վառարան մը։ Կեցցե՛ն Տէսինի մեր ընկերները, կեցցէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

Ընկ. Կարօ Սասունի.— Ձեր ներկայութիւնը ծաղկեփունջ մըն է այստեղ։ Որովհետեւ հոս հաւաքուած էք բոլորդ։ Հոս կայ Տարօնցի, Վասպուրականցի, Սասունցի, Խարբերդցի, Կարնեցի, Սեբաստացի եւ Կիլիկեցիներ զանազան քաղաքներէ եւ գաւառներէ։ Մենք չենք զարմանար, որ Տէսինի մեր ընկերները այս Տունը շինեցին, որովհետեւ մեր կը հասկնայ Դաշնակցութիւնը, ան գիտէ թէ ինչ վճռականութիւն կայ իր կամքին մէջ։ 40 տարուան ծանրաց կայ մեր ետին, ու չենք գիտեր թէ դեռ քանի տասնեակներ պիտի գան ու անցնին Դաշնակցութեան վրայէն։ Մէկ բան գիտենք սակայն։ Որ մեր ճամբան դեռ չէ հատած։ Մենք չպիտի կանգնինք ու ետ չպիտի դառնանք։ Որովհետեւ մենք կը հաւատանք, մենք դաժան խուզարկուն ենք մեծ խոչալին, որ կը կոչուի մէկ հայրենիք՝ բաւարար ամբողջ հայութեան։

Խօսեցաւ նաեւ Ֆրանսայի հիւր մը, վեր հանելով հայ ժողովուրդի քարաւոր կեանքը։

Յետ բացման արթիւ կարդացուեցան բազմաթիւ ուղերձներ եւ հեռագիրներ զանազան տեղերէ եւ անձերէ։ Ստորեւ քանի մը հատ ։—

— Ձեր ձեռնարկին առթիւ կը յայտնենք մեր մաղթանքները։

Տէր. Շահխաթունի եւ Լեւոն Թաքուլ, Փարիզ

—Սրտագին շնորհաւորութիւններս; Կեցցէ՛ Դաշնակցութիւնը։

Վահան Համբարձումեան

— Սրտանց կը շնորհաւորեմ մեր Տան բացումը։ Կեցցէ՛ Դաշնակցութիւնը։

Գերասիմ Բալայեան

—Ողջունելով Դաշնակցութեան Տան բացումը, կը բաղձանք աւելի մեծ եռանդ եւ յարատեւութիւն՝ մեր հիմնական նպատակներուն իրագործման համար։

«Ցառաջ»

— Կը շնորհաւորենք Տէսինի Տան բացումը, որուն մէջ վառ պիտի մնայ հայութեան կայծը.

Հ. Յ. Դ. Սէնթ Էթիէնի Կոմիտէ

— Կը շնորհաւորենք Տէսինի Տանը որպէս Դաշնակցութեան կոթող, եւ կը մաղթենք որ նանի ըլլայ փարոս մը ընդդէմ ձերմակ ջարդին։

Սէնթ Էթիէնի Կարմիր Խաչ

— Սրտի անհուն ուրախութեամբ կը շնորհաւորենք մեր Տան բացումը։

Հ. Յ. Դ. Լուասի Շրջ. Կոմիտէ

— Կեցցէ՛ Տէսինի Դաշնակցութիւնը որ աշխատեցաւ կառուցանել նմայ շէնք մը։

Հ. Յ. Դ. Նիսի Կոմիտէի կողմէ Վահան

— Պատի՛ւ Տէսինի ընկերներուն ու համակիրներուն, որ հիմնեցին մշակոյթի այս բոյնը։

Լ. Գեղունի, Կարտան

— Սրտի անհուն բերկրանքով մեր ողջոյնի խօսքը կ'ուղղենք ձեզ, Տէսինի ընկերներ ու համակիրներ։ Կը շնորհաւորենք ձեր քրտնաջան աշխատանքն ու ձեր թանկագին վաստակը... Թէեւ հեռու, բայց հոգիով միշտ ձեզի հետ, մեր անխառն հրճուանքը խառնելով ձեր մեծ ուրախութեան, կը մաղթենք նորանոր եւ աւելի մեծ յաղթանակներու, — Ազգային, մշակութային, կուսակցական բոլոր ձեռնարկներուն մէջ, մինչեւ որ իրականանայ մեծ իտէալը, — Անկախ եւ Միացեալ Հայաստանի Ազատագրումը։

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէ

×

Եւ դեռ ուրիշներ, — հեռագիր, նամակ, ուղերձ։ Յիշենք միայն Տէսինի Հ. Յ. Դ. Կոմիտէի, Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան ու Կարմիր Խաչի ուղերձները, որոնք ցնծութեամբ ծափահարուեցան հասարակութեան կողմէ։

Քանի մը վայրկեան յատկացնելով նուիրատուութեան, գոյացաւ շուրջ 11,500 ֆրանքի գումար մը, առանց հաշուելու մուտքի տոմսակները։

×

Հանդէսին գեղարուեստական բաժնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էին Օրիորդներ Ռովինար Տէր-Գէորգեան, որուն չինչ ձայնը ուռեցաւ մեր սրտերը ու յիշեցուց հայրենիքի քաղցրութիւնները։ Նոյնը նաեւ Օր. Հերա, որ նոր կը սկսի դեռ։ Հանդէսը խանդավառեց նաեւ երգչուհի Տիկ. Ն. Բադալ։

Իսկ ընկ. Ա. Մելքոնեան կը թուի թէ այլ եւս պէտք է իր «Գամբռառ» երգչախումբով պատի բոլոր հայաշատ քաղաքները։ Հայ երգին ծաղկացումը տարածելով ամէն կողմ։ Անեւրոզ է գովասանական տողեր գրել Միրայր Խաչիկեանի վարած «Արծիւ» ֆանֆառի խումբի մասին, որ հպարտութիւն կուտայ մեզի։

ՀՐԱԿ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՁԶԳՁԳԵԼ ԲԱԺՆԵԳԻՆՆԵՐՈՒ ՎՃԱՐՈՒՄԸ

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿ ԳԱԲՐԻԷԼ ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆԻ
(1852 – 1932)

Գրած էինք թէ Բարեգործականը որոշած է Գ. Գ. Նորատունկեանի ծննդեան 80ամեակը տօնել բէյանեզանով մը, Նոյ. 6ին։ Այս առթիւ մեզի կը հաղորդեն հետեւեալ կենսագրական տեղեկութիւնները.—

Գաբրիէլ Նորատունկեան, ծնած է 1852 Նոյեմբեր 6ին, Կ. Պոլիս, Սկիւտար, Սէլիմիէ Թաղը։ Իր հայրն էր Գրիգոր Նորատունկեան, որ հայս. Գալաթան եւ Օսմ. բանակին «Էքմէքճի պաշը» անուանուած էր, Սիմոն և Յակոբ եղբայրներուն հետ։

Նախնական կրթութիւնը առնելէ յետոյ կ. Պոլսոյ վարժարաններէն մէկուն մէջ, յաճախած է Գալաթիայի ֆրանսական լիսէին ընթացքը եւ 1869ին մտած է պետական ասպարէզի մէջ։

Հօրը մահուընէ վերջ, Արտաքին գործոց նախարարութեան արձանագրութեանց, յետոյ արտաքին Թղթակցութեանց դիւանին մէջ պաշտօնավարած է։ Բայց քիչ ետք Փարիզ մեկնելով, Իրաւաբանական Համալսարանի, ինչպէս նաեւ Սորպոնի եւ Քաղաք. Գիտութեանց վարժարանի դասախօսութեանց հետեւած է։ 1875ին Պոլիս վերադառնալով, կրկին արտաքին գործոց նախարարութեան մէջ պաշտօնի կոչուած է։ Թուաբեթուրք պատերազմէն ետք, սահմաններու գծման առթիւ զանազան պաշտօններ վարած, 1881ին Չէթինիէի Օսմ. Դեսպանատան Ա. քարտուղար եւ 1883ին Բ. Դրան իրաւագէտ-խորհրդական անուանուած է, պաշտօն զոր տարիներով վարած է, մեծ գեր մը կատարելով միջազգային կարեւոր հարցերու մէջ (Հիրշ, եւն.) եւ արժանանալով բարձր աստիճաններու։ Միջոց մը դասախօսած է Կ. Պոլսոյ Իրաւ. վարժարանին մէջ, եւ յետոյ հրատարակած է «Receuil d'actes Internationaux de l'Empire Ottoman» կարեւոր երկասիրութիւնը, չորս հատոր։

Օսմ. Սահմանադրութեան հռչակումէն վերջ, նշանակուած է Ծերակուտական, Քեամիլ փաշայի դահլիճին մասնակցած է իբրեւ Առեւտ. եւ Հանր. Շինութեանց նախարար, պաշտօն զոր պահած է յաջորդ երեք դահլիճներուն մէջ։ Յետոյ, Պալքանեան պատերազմի նախօրեակին, Արտաքին Գործ. Նախարարութեան կոչուած է Ղազի Ահմէտ Մուխթար փաշայի դահլիճին մէջ, եւ Իթթիհատականներու պետ. հարուածէն յետոյ Եւրոպա մեկնած է։

Շուրջ 60 տարիներ առաջ սկսած է իր ազգային գործունէութիւնը, իբրեւ հոգաբարձու Ազգ. վարժարաններու եւ ատենապետ Սկիւտարի Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ Թաղ. Խորհուրդին։ 1877ին կոչուած է Տնտեսական Խորհուրդի ատենապետութեան, 1882ին Երեսփոխան ընտրուած է իր Թաղէն (իսկ յետագային՝ Սամաթիայէն, Բերայէն եւ Երզնկայէն)։ 1885ին Բ. ատենապետ ընտրուած է Քաղաքական Ժողովին, և 1894ին ալ Իզմիրլեան Պատրիարքի ընտրութեան միջոցին Ազգ. Երեսփոխանական Ժողովին ատենապետած է, եւ այդ ադետալի տարիներու ընթացքին իբր անդամ Ազգ. Վարչութեան մեծ դեր խաղացած է, Ազգ. Սահմանադրութիւնը ջնջելու աշխատանքները վիժեցնելու համար։ Նոյն պաշտօնները քանիցս վարած է, 1906ին Քաղաքական Ժողովի և 1908էն վերջն ալ երկիցս Ազգային Ժողովի ատենապետ ընտրուելով։

Գ. Նորատունկեան գնահատելի գործունէութիւն մը ունեցած է նաեւ Սովեւրաց յանձնաժողովին եւ Միացեալ Ընկերութեան մէջ, ինչպէս նաեւ Սանասարեան Յանձնակալութեան, Գալֆայեան Կտակի, Իզմիրեանց գրական մրցանակի յանձնաժողովներուն մէջ, եւն.. Նշանակելի ծառայութիւններ մատուցած է մասնաւորապէս Հ. Բ. Ը. Միութեան, 1910էն իբր հիմնադիր-ատենապետ Կ. Պոլսոյ կարեւոր մասնաճիւղին եւ 1921էն ի վեր Փարիզ իբրեւ փոխ-նախագահ Կեդր. Վարչ. Ժողովի, որուն մինչեւ այսօր կը շարունակէ իր գործակցութիւնը, վերջերս պատուակալ հանգամանքով։

1918էն և 1920էն մասնակցած է Փարիզի Ազգ. Համագումարին իբրեւ ատենապետ, իսկ 1921էն անդամակցած է Ազգ. Պատուիրակութեան, իբրեւ փոխ-նախագահ, Լոնտոնի խորհրդաժողովին առթիւ։ Քիչ ետքը, Ազգ. Պատուիրակութեան կողմէ յատուկ առաքելութեամբ Ամերիկա մեկնած եւ տեսակցած է նախագահ Հարտինկի հետ։ Նոյն տարին, Պողոս Նուպար փաշա քաշուած ըլլալով, առողջական պատճառներով, իրեն յանձնուած է Ազգ. Պատուիրակութեան նախագահութեան պաշտօնը եւ շարունակած է բանակցութիւնները մինչեւ Լօզանի Խորհրդաժողովը ջանալով որ գէթ Լոնտոնի Խորհրդաժողովին մէջ որոշուած «Ազգային Տուն» հաստատուի իրականանայ։

Այդ շրջանին տեղի ունեցան երկու մեծ աղէտներու՝ Կիլիկիոյ պարպումին եւ Իզմիրի անկումին հետեւող արտագաղթին, ջանք չէ խնայած խուճապահար ժողովուրդին օգնելու համար։ Հայ գաղթականներուն Հայաստանի մէջ տեղաւորուելուն, ինչպէս նաեւ Սուրիա ապաստանածներուն բարեկեցութիւնը ապահովելու համար եւս տքնաջան դիմումներ եւ բանակցութիւններ կատարած է։

Իբր Լեւոնեան Ժառանգութեան կըտակարար կարեւոր գումար մը յատկացուց Հայաստանի մէջ Մեղուաբուծական վարժարանի մը հաստատման համար։ Նախագահն է Մարկոսեան հիմնադրամի վարչութեան եւ պատուակալ նախագահը Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան։

1924ին, վերջ տալով Ազգ. Պատուիրակութեան, առկախ մնացած խնդիրներու, գլխաւորաբար գաղթականներու իրաւանց պաշտպանութեան համար իր նախաձեռնութեամբ կազմուած է Գաղթ. Կեդր. Յանձնաժողովը, որ, ինչպէս յայտնի է, կը գործէ Հ. Բ. Ը. Միութեան աջակցութեամբ։

Գ. Նորատունկեան Ֆրանս. Պատուոյ Լեգէոնի հրամանատար է, ունի եւրոպական գրեթէ բոլոր պետութեանց բարձրագոյն պատուանշանները, եւ կ'անդամակցի Միջազգային Իրաւունքի Կաճառին, ինչպէս նաեւ Միջազգային Դիւանագիտական Ակադեմիային։

Ի՞ՆՉ ԳՈՅԱՑԱՒ ՄԵՌԵԼՈՑԷՆ

Ինչպէս ամէն տարի, այս տարի ալ, երկուշաբթի եւ երեքշաբթի, ամբողջ Ֆրանսայի մէջ երկիւղածութեամբ տօնեցին Մեռելոցը (Թուսէն)։

Թերթերը կը գրեն թէ՝ Նոյ. 1ի օրը Փարիզի գերեզմանատուններուն այցելութենէ մուտք գոյացած է 480,116 ֆրանք, մինչ անցեալ տարի 622,248 ֆր. էր։ Իսկ արուարձաններու գերեզմանատուններէն գոյացած է 742,792 ֆրանք։ Անցեալ տարի 638,621 ֆր. էր։

ՄԱՄՈՒԼ

«ՊԱՅՔԱՐ»Ն ԱՆԳԱՄ Կ'ԸՄԲՈՍՏԱՆԱՅ

Պայքար, Ամերիկայի ռամկավար պաշտօնաթերթը, թետեւեալ կարճ ու ազդու խմբագրականը սանեցուցեր է Հոկտ. 19 թուականով.

«Հանդէպ Թուրք իշխանութեանց բռնագրաւումներուն եւ սիստեմաթիք անարդարութեանց, մեր առջեւ կը գտնենք այն հայկական խանդավառ ցոյցերը որ տեղի ունեցան Թուրք աղջկան մը «գեղեցկութեան թագուհի» հռչակուելուն առթիւ.

Դեռ երէկ, անձ մը որ Հայ Բարեգործական Միութեան նախագահն էր, Պ. Գալուստ Կիւլպէնկեան, իր գունը փակելէ վերջ աղաչող ազգակիցներուն դէմ որ «Թախանձանօք» կը խնդրէին իրմէ հայ մարդու պարտականութիւնը կատարել ազգին հանդէպ, իր ապարանքին դուռները լայնօրէն կը բանար այս Թուրք աղջկան առջեւ, եւ վստահաբար՝ իր շռայլած պատիւները մի միայն գեղեցկութեան չէին երթար։

Պոլսոյ մէջ Հայ կին թերթին խմբագրապետուհին, բազմաթիւ հայ անձնաւորութեանց հետ «պերճաշուք» ընդունելութիւն մը տուած է «թագուհի»ին, շատ աւելի արդարանալի եւ անկեղծ զգացումներէ մղուած քան Պ. Գ. Կիւլպէնկեանը, որ երեան Հայաստանի դէմ դարձուց «քավալիէրական» սրտմտութեամբ, բայց նոյնքան ապետական հրճուանքով Թուրք թագուհին ողջագուրեց։

Գեղեցիկ աղջկան մը ընծայուած այս պատի-ներուն որ և է առարկութիւն չունինք, սակայն անհնար է անտեսել Հայոց այս խանդակաթ առատաձեռնութիւնը՝ Թուրքերու անհաշտ ատելութեան դէմ, որ մարդկային ամէնէն բնական զգացումները կը վիրաւորէ»։

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ԴՊՐՈՑ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻ

— :-: —

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍ.— Դիւղիս մէջ ժամանակէ մը ի վեր ստեղծուած շարժումը ձեւ կ'առնէ. դիմագրաւելու համար օտարացման վըտանգին, «Արարատ» Միութիւնը բացած է մանկապարտէզ մը Նորաշէն եկեղեցւոյ յարակից սրահին մէջ, ուր գետեղած են վարժարանի մը անհրաժեշտ պիտոյքը։ Պզտիկները, 4-6 տարեկան, այժմէն մխիթարական թիւ մը կը կազմեն եւ օրէ օր աւելնալու վրայ են։ Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութիւնը հաւասար ամսականով մը իր նոր շրջանաւարտ սանուհիներէն մէկը տրամադրած է մանկապարտէզին իբր ուսուցչուհի։

Հոկտ. 23ի Շաբաթ գիշեր երեկոյթ-պարահանդէս մը տրուած էր «Արարատ»ի կողմէ ի նպաստ մանկապարտէզին, ուր շարունակուեցաւ նախապէս բացուած հանգանակութիւն մը նոյն նպատակին համար։

Եկեղեցւոյ միեւնոյն սրահին մէջ տեղի կ'ունենան հինգշաբթի օրերը հայերէն դասախօսութիւններ, Ֆրան. վարժարան յաճախող պզտիկներուն համար։ Այս դասընթացքը կազմակերպուած է Բարեգործականի Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ։ Ուսուցիչն է Պ. Արամ Վտարանցի, որուն ներկայութիւնը գիւղիս մէջ մղում կուտայ հայ կեանքի վերարծարծման գործին։

Նորաշէն եկեղեցւոյ աւարտումը մօտալուտ ըլլալով, օծումը պիտի կատարուի Նոյեմբեր 3 կիրակի օր։ Շէնքը արտաքնապէս իր ընդհանուր ձեւով կը ներկայացնէ Հայ Եկեղեցին, իբրեւ յիշատակ անցեալէն։

Ճարտարապետ Պ. Արմէն Ցակոբեան իր տաղանդը փայլեցուցած է այս առթիւ ալ։ Փարիզի Հայոց Եկեղեցւոյ Ընկերակցութիւնը ներկայ անձուկ պայմաններուն մէջ ստանձնած ըլլալով այս ծախսալից գործը, ամէն գոհունակութիւն պիտի շէնքը օծելու համար ներքին եւ արտաքին բոլոր յարմարութիւններով։ Իսկ Առնուվիլի գաղութը կը պատրաստէ իր աւանդական նուէրը եկեղեցւոյ բարեզարդման համար։

ՑԱՒՃՍՏ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ. Մ. Ը. Մ.Ը ՁԱՀԼԷԻ ՄԷՋ

— :-: —

ՁԱՀԼԷ (Սուրիա).— Մասնաճիւղը կազմեց իր Վարչութիւնը.— Հ. Լամպաճեան՝ ատենապետ, Կ. Թապաքեան՝ ատենադպիր, Մ. Տէր-Մելքոնեան՝ գանձապահ, Մ. Ունճեան՝ ֆութպոլի խմբապետ, Վ. Պապօեան՝ գոյքապահ։ Իսկ առաջին մրցումը կազմակերպեց Հոկտ. 29ին Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա.ին դէմ։ Խաղը սկսաւ կէս օրէ յետոյ ժամը 3ին Հ. Մ. Ը. Մ.ի յարձակողականով։ Կանոնաւոր փասերով յառաջացան մեր տղաքը եւ հինգ վայրկեան չանցած շահեցան առաջին նշանակէտը։ Քիչ յետոյ հատ մըն ալ եւ կիսախաղը վերջացաւ 2 – 1։

Հինգ վայրկեան դադարէ յետոյ խաղը նորէն սկսաւ, Հ. Մ. Ը. Մ.ը կանոնաւոր փասերով յառաջացաւ մինչեւ հակառակորդին «պէքը»ը եւ գնդակը ետ մղուեցաւ։ Վերջաւորութեան հինգ վայրկեան մնացած Հ. Մ. Ը. Մ.ը շահեցաւ նշանակէտ մը եւ խաղը վերջացաւ 3-3 հաւասար։ Հ. Մ. Ը. Մ.ի տղոց խաղը բարձր էր եւ բազմութեան գնահատութեան արժանացաւ։ Օրուան դատաւորն էր Պ. Վահէ Մերճիկեան, որ յաջողութեամբ կատարեց իր դերը։

Հ. Մ. Ը. Մ.ը իր այս կազմով պիտի մրցի Բայրութի ֆրանսական A. S. B.ի Ա.ի դէմ որ զօրաւոր խումբ մըն է, կազմուած ֆրանսացի սպաներէ։

Լեւոնեան

«ՄՆԱՑՈՐԴԱՑ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Անոնք որոնք չեն ստացած մինչեւ 544րդ էջին վերջը (պրակ 17րդ), տեղեկացնեն անպայման Ցառաջին։

Կը խնդրուի բոլոր բաժանորդներէն որ անյապաղ փոխադրեն իրենց անվճար պարտքերը։

Նոր բաժանորդագրուիլ ուզողներուն կը ղրկուի առաջին. էջէն. փոխարժէքը կանխիկ: էջ 1-544, այսինքն 16 պրակ. կ'արժէ 16 ֆրանք։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (38)

ԱՐԵ՛Ւ, ԱՐԵ՛Ւ...

= Դուզէ... երեք օրէ ի վեր հեռագիրը առած է. Եռօքին մէջ պինդ սեղմած, վայրկեան մը չի հեռացներ աչքէն։

— Հապա ինչո՞ւ չգիտնալ կը ձեւացնէիր։

= Վստահ եմ, երկար չպիտի կրնայ տոկալ։ Կ'ուզէ տեսնել... քանի մը երեք անի... շուրջիններնը չպահեն... գիւղացիս է. իրաւունքս է.

— Կարելի է փրկուի, եթէ գայ, կ'ըսեմ անուշադիր իր խօսքերուն.

= Ցղայժմէս եւ։

Եւ վրայ կը բերէ չարութեամբ.

= Հոս հրաշքը չանցնիր. Արդէն կասկածն է որ կ'ապրեցնէ։ Եթէ գուն երթայի, ոչինչ պիտի փոխուէր։ Ընդհակառակն։

— Ո՞ւրկէ գիտես, Թաթա։

= Առաջինը չէ, տեսած եմ։

Կը հեռանայ, ոչ թէ բամբին կասկ. ծելիւթեամբ, այլ ծխատուփ մը կամ ժամացոյց մը կորսնցուցած մարդու դժգոհանքով։

Մենք կը շարունակենք։ Ահա Քէնաաքը։ Նիհարցած այտոսկրերուն վրայ վարդագոյն բիծեր։ Շրթները չորցած ու կապտորակ։

Կը ժպտի յանցանքի մէջ բռնուած, ու պատիժէն չվախցող մանուկի պէս։ Եւ ես կ'ամչնամ աւելի կանուխ իրեն տեսութեան չգալուս

— Ոչինչ բան է, կ'ըսէ. տաքութիւնս իջաւ։

— Շուտով կուգաս նորէն առաջուան տեղդ։ Կ'անցնի, հոգ մի ըներ։ Միայն զգոյշ եղիր, քիչ խօսէ, մի շարժիր։

Այս խօսքերը հանգարտ, անտարբեր ձայնի մը կեղծիքով

- Բնաւ չեմ խօսիր։

Եւ կ'աւելցնէ.

= Հոգս, շուտով ոտքի կ'ելլեմ, ձիւնն ալ եկած կ'ըլլայ, ձիւնագնդակ կը խաղանք։ Հէ՞։

Արդեօք վիճակին վրայ ճիշդ կարծիք չունի՞ Համար է այս տղայական անզիտութիւն ձեւացնելը։

— Հարկա՛ւ, հարկա՛ւ, կազդուրուելուդ նայէ։

Մայրապետը կ'անցնի, ու մեզի նշան կ'ընէ դադարեցնել, չյոգնեցնել տղան։

— Ասոր հետ մէկտեղ, կ'ըսէ Լիմօժցին, զինքը յուսադրելու ջանքով, այսուհետեւ քիչ մը շատ կարեւորութիւն կուտանք արիւն թքնելուն. ի՞նչ կ'ըլլայ եթէ շատ անգամ պարզ թուքը աւելի հիւանդագին է քան արիւնը... Չէ՞։

Կը նայիմ Քէնաաքին. չհասկցողի, ժառանգութեան դու նայուածք մը ունի։ Անժպիտ։ Ինչպէս եթէ բսել ուզէր.

— Բացարձակ երեւոյթ, բացարձակ վիճակ, բացարձակ ընթացք կա՞յ այս զարշելի հիւանդութեան քով... կը կարծէ՞ք խաբել զիս...

Սխալած եմ սակայն։ Նայուածքը կը փոխէ, ու նախ գանգատ առաւ գրեթէ հեւքով կ'ըսէ.

= Եկուր եւ հասկցուր սա մարդոց, մէկ կողմէն միւսին դառնալուս կը դողան, կը պռոտն, կը արգոզին... բժիշկը հազար՛, երեսիս խնդացած չունէր տռաջ, իսկ երէկ մեղմութեամբ կը հարցնէր թէ ի՞նչ կ'ուտեմ, ի՞նչ կը փափաքիմ... որպէս թէ դատապարտուած ըլլայի... ի՞նչ կ'ըսէք. խնդալի չէ՞...

Ասա՞ց, չէ, խնդալի չէ։ Բայց կը ժպտինք։

Ցած ձայնով.

— Ջուրը կուտա՞ս ինծի։

= Մի՛ խմեր, լաւ չէ։

— Հոգ չէ՛, կ'այրիմ։

Աղաչութեամբ կը խմէ։ Կը լռենք։

Սենեակին միւս երկու բաղդատաբար աւելի լաւ վիճակով հիւանդները կը խօսին։ Կը դառնանք անոնց։

Մին կ'ըսէ.

— Նորէն քահանայի կանչելու գացեր են։

Միւսը.

= Միւռոնի՞ն համար։

— Կ'երեւի։ Ըսել որ երեք անգամ դեռ այդ փորձանքէն անցուցին։ Բայց մեռնը դրեր եմ յուսահատեցնել սա անբախտը։ Զիս տեսնելուն պէս – պէս կը նայի. իբր թէ խարող յաճախորդ մը ըլլայի...

= Կը չափազանցես։ Մահուան վախն է այդպէս ցուցնողը։ Եթէ չես սիրեր մարդը, ինչո՞ւ «Լռակեացին» պէս չես ըներ...

— Որովհետեւ անհասատ չեմ։

= Կը հաւատա՞ս ուրեմն։

— Ձեմ ալ հաւատար։

· Հապա ի՞նչ... Կը վախնա՞ս...

— Կը կարծե՞ս... այնպէ՞ս, վարժութիւն, եթէ Աստուած մը կայ, ինչո՞ւ բարկացնել յումպէտս... Թատերախաղ մը աւելի, թատերախաղ մը պակաս... այդ չէ որ պիտի յաղթեցնէ զիս...

= Քու մա՞յրդ թէ հայրդ էր հրեայ...

— Կարծեմ պապուս պապը։

Եւ չեն խնդար։ Զարմանալի լրջութեամբ մը։

— Ի՞նչ ըսած է «Լռակեացը», կը հետաքրքրուիմ ծռելով իրենց կողմը։

= Վռնտեր է քահանան, հայհոյելով իր Աստծուն ու Քրիստոսին. եւ բռունցքը երկարած տառապողին, պայթող աչքերով մռնչեր է, այնպէս պէտք է փճացնել զեզ...

Քէնաաք միշտ անկուշտ աչքը ջուրին կ'ըսէ.

— Կը հասկնայ... ի՞նչպէս կարելի է սիրել կամ ատել չեղած բան մը։

— Այո՛, իսկական անհաւատութիւնը գերբնականին, անտարբերութիւնն է. սիրոյ կամ ատելութեան ներկայութիւնը ուղղութիւն մը կ'ենթադրէ։ Աղօթքն ու հայհոյութիւնը արտայայտութեան ձեւեր են միայն։

— Ջո՛ւրը։

Կուտամ առանց անդրադառնալու։ Մեքենաբար։ Կ'որոնեմ հաւատքներուն պայմանադրականութիւնը՝ վիճակներուն ու խառնուածքներուն դիմաց։

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

Փարիզ եւ շրջակաները

ՔԱՆԵՐՍ ՔԱՇՈՒԻ Արծիւ խումբի ժողովը այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, ընկ. Մինաս Ալթունեանի բնակարանը։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՓԷԼՎԻԼԻ Ռոստոմ կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Ռոստոմի Գրադարանին մէջ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

Գաւառ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ (Մարսէյլ) Վասպուրական ենթակոմիտէն դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Մուրատ, Կայծակ եւ Դալլ Վարդան խումբերը այս Կիրակի ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին։ Կը դասախօսէ ընկ. Պ. Զիւսեան։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Բացականները նկատի պիտի առնուին։ Ներկայ կ՚ըլլայ շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Աղբիւր Սերոբ ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Կիրակի ժամը 2ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Բացականները նկատի կ՚առնուին։

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

ՍԱՆՍՈՒՍԻ ՏԱՐԻ Հայրենակցական միութեան Փարիզի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը այս Կիրակի ժամը 2ին, 119 Ավընիւ տ՚Իթալի։ Հայրենակիցներու ներկայութիւնը խիստ կարեւոր է։

ՓԱՐԻԶԻ Աղքատախնամ Ընկերութիւնը ստացած է Պ. Պօղոս Արսլանեանէ 100 ֆր., Պ. Ստ. Ասատուրեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Փոն տը Շէրիւի, Արամ.— 150։
Լիոն, Կարծ.— 304։
Պուրկ, Սէնթ Անտոլ, Սահ.— 40։
Սարսէլ, Օ. Ա.— 405։
Տիկուան, Մ. Հ.— 35։
Մարսէյլ, Ս. Պ.— 35։
Լա Սիէչ, Գ. Թ.— 140։
Արփէօյլ, Նէմ.— 35։ Սկսանք ղրկել։
Սէն Մօրծ, Լակրիկոլ, Եազ.— 10։
Վիէն, Կէմ. Հ. Մ.— 5։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ապահեան եւ Սրապեան ընտանիքները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին ՄԱՐՏԻՐՈՍ Ղ. ԱՊԱՃԵԱՆի մահուան առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

Վիէնի Կէմէրէկի Հայր. Միութեան վարչութիւնը եւ անդամները իրենց շնորհաւորութիւնները կը յայտնենք ՊՕՂՈՍ ԱՅԱՆԵԱՆի իր մանչ զաւկին ծնունդին առթիւ։

Կարեւոր

Պ. Արտաւազդ Ճէրանեանէ որուն հասցէն էր Encienne Route Heyrioux, Quartier cite Marchal, St. Priest, Isère. կը խնդրուի իր հասցէն անմիջապէս հաղորդել «Յառաջ»ի խմբագրութեան։

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ։ Արմատ. եւ նոր մեթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ մեզի. ծիւանդութիւն եւ վարիսի։ Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12։

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ մօրեղբօրորդիս Խաչիկ Ալիքսանեանը որ 1927ին կը գտնուէր Թուլօն։ Կը խնդրուի իմացնել «Յառաջ»ի կամ Ղ. Հալըճեանի 12 rue Grande Fontaine, St. Germain-en-Laye, S. et O.

— Կը փնտռեմ քոյրս Էրզրումցի Աղաւնի Սողոմեան, հօր անուն՝ Հաճի Մարտիրոս, մօր անուն՝ Հաճի Մագթաղինէ, եղբօր անուն՝ Խաչատուր։ Տեղահանութեան միջոցին միասին էինք մինչեւ Ակն, ուր հայրս մեռաւ, մայրս ծանրապէս հիւանդացաւ, իսկ եղբայրս իր նշանածին հետ մեկնեցաւ Արաբկիրի շրջանները։ Թուրք կին մը քոյրս Ակն տարաւ։ Այդ օրը բոլոր փոքրիկները գետը նետեցին, ես կրցայ ազատիլ եւ հետեւեալ օրը Ակն երթալով գտայ քոյրս։ Քանի մը օր վերջ զիս Թրքական որբանոց մը տարին, քոյրս Աճաց Թուրք կնոջ մօտ։ Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ Էլիզ Մանուկեանի (ծնեալ Սողոմեան), 80 Ave de Livry, Sevran, (S. et O.), France.

— Կը փնտռեմ մօրաքրոջս որդին Աւետիս Աղաճարեանը Փարատիսօյի (Իզմիր) Ամերիկեան վարժարանի աշակերտներէն։ 1923ի վերջերը տեսած եմ Մարսէյլ։ Անկէ ի վեր լուր չունիմ։ Կը խնդրուի լուր ունեցողներէն իմացնել հետեւեալ հասցէին՝ Garabed Krimian, 109 rue Moncey, Lyon, կամ Vartan Krimian, concierge, 34 rue des Frères Chappe. St. Etienne (Loire).

— Համբարձում Նահապետեան կը փնտռէ իր եղբայրը Պրուսայի Եէնիճէ գիւղացի Գրիգոր Նահապետեան, որ կորսնցուցած է տեղահանութեան միջոցին, հօր անուն՝ Վարդերես, մօր անուն Վարդենի, մեծ եղբօր անուն՝ Մարտիրոս, քոյրերը՝ Խնկինա եւ Էլպիկ։ Իմացնել Համբարձում Գուլնազեանի, Chez Mr. E. de Micheaux, à Flaviac, Ardèche, France։ Ծախքերը լուր տուողին նուէր։

ՁԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԷԻ ՄԷՋ

Պուլօնէր սիւր Մէր 3 նոյ. 932

Վաղը առտուան մեր ձկնավաճառին ծախած ձուկը որսացուած է այսօր։ Կերէք Պուլօնէր սիւր Մէրի թարմ ձուկը։

ԳԱՐԱՀԱՆԴԷՍ—ԵՐԵԿՈՅԹ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ԱՍՏՈՒՐԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ Հայ Ակումբին մէջ

Կը խօսի՝ ՏԻԿԻՆ ԷԼԷՆ ԲՈՒՉԱՆԴ

Կը ներկայացուի՝ ԿԸՐԼ ՍԿԱՈՒՏ (զաւեշտ)

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Օր. Ա. Տէր Թովմասեան, Տիկիններ Ղ. Ճամկոչեան, Հ. Առաքելեան, գերասան Կոթիկեան, Պ. Պ. Սուրէն, Գանթարճեան, Վարդանեան, եւն.։ Ճազ ղեկավարութեամբ Պ. Մանտիկեանի։ Տոմսերու գիներ՝ 3 եւ 5 ֆրանք

Բացառիկ պարահանդէս

Նախաձեռնութեամբ Թեմական Երեսփ. Ժողովի

ՑԷՆ Լուի սատուն—մանկապարտէզի պարտուց վերացման համար

12 Նոյեմբեր Շաբաթ իրիկուն Brébant Marseillais մէջ երեկոյեան ժամը 9էն մինչեւ առաւօտեան 5

Հովանաւորութեամբ Առաջնորդ Օրբազան Հօր եւ Նախագահութեամբ Թեմ. Երեսփոխանական Ժողովոյ ատենապետին։

Ա. մաս.— Բացման խօսք, մոգական լապտերով ցուցադրութիւն (Բարբարոսներէն մայրաքաղաք Անիի աւերակներու, Թրքահայաստանի, Կիլիկիոյ եւ արդի Հայաստանի վերաշինութեան) հարիւրաւոր նկարներու։

Բ. Մ.— Նուագ, երգ, արտասանութիւն։

Գ. մաս.— Եւրոպական եւ հայկական պարեր ժամը 12էն մինչեւ լոյս, ընտիր ճազ-պանտ։

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Հիմնադիր ԱՐՄԱՆ ԿՈԹԻԿԵԱՆ

STUDIO RUDOLF սրահին մէջ, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Այս Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին կը ներկայացուի

ՀԱՑԻ ՀԱՄԱՐ (Մարուսյ Երազնի) Դրամ 3 արար Ա. Աբէլեանի

կը մասնակցին՝ Տիկ. Գայեանէ, Օր. Տէր Թովմասեան, Պ. Պ. Այթունեան, Դմբէլեան, Թորոսեան, Կաթիկեան, Նիկողոսեան, Տէրվիշեան

Տոմսերու գինը 3 եւ 5 ֆր.։ (30 տեղ միայն 10 ֆր. ուէզերվէ)

Տոմսերը կը ծախուին սովորական տեղերը։ Տոմսերը ապահովել նախօրօք Հրանտ Սամուէլի գրատունէն եւ միւս սովորական տեղերէն։

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ԱՐԱՑ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

Փարիզի պետական երաժշտանոցէն եւ Schola Cantorum

Տարրական եւ բարձրագոյն զաւրնթացք երաժշտական տեսական եւ գործնական ճիւղերու։

Դաշնակի, ձայնագրութեան (Solfège) եւ Ներդաշնակութեան (harmonie)

Ըստ Փարիզի բարձրագոյն երաժշտանոցներու ծրագրին եւ նորագոյն մեթոտներու։

Դասաւանդութիւնք տեղի կ՚ունենան մասնաւոր ժամադրութեամբ

Դիմել 35bis Rue de la Varenne (St. Maur)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Յ. Գ. ՊԱՊԷՍԵԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ունի խիստ մաքուր թուղթով ու տպագրութեամբ 104 լայնածաւալ էջեր (17 X 28 մեծութիւն)։ Կը խօսի Պատմ. Հայաստանի, Կիլիկիոյ եւ արդի Հայաստանի վրայ, տալով անոնց կենդանական, բուսական եւ հանքային հարստութիւնները եւ բնական ու քաղաքական աշխարհագրութիւնը։ Կը պարունակէ Կեսարիա, Մարզուան, Ամասիա, Եւդոկիա, Շ. Գ. Հիսար, Զէյթուն, Ուրֆա, Կարին, Երզնկա, Սեբաստիա, Մալաթիա, Խարբերդ Ակն, Վան, Մուշ եւն. եւն., Կիլիկիոյ, Պարսկահայաստանի եւ Ռուսահայաստան – Արդի Հայաստանի բազմաթիւ քաղաքները, պատմական վայրերը, կարեւոր գիւղերը, եայրենի սրբութիւնները եւ 155 հետաքրքրական տեսարաններ, Կիլիկեան թագաւորներէն ոմանց դրամները եւ ստորագրութիւնները, Ներսէս Լամբրոնացիի ձեռագիրը եւ 41 մանրանկար ու միջակ մեծութեամբ քարտէսներ, որանք ցոյց կու տան ժամանակագրական կարգով եւ թուականներով Ս. Գրքի Ծննդոց Ժ. Գլխի Աշանակած Հայաստանէն մինչեւ այսօրուան Հայաստանը՝ անոր առած սահմանային ձեւերը զանազան իրն ազգերու տիրապետութեան տակ կամ օրով, Հայաստանի բաժանումէն մինչեւ 1918 ազատագրեալ Հայաստանը, Ուիլսընի գծած Հայաստանը եւ Կարսի անկումէն առաջ ու վերջ անոր արդի սահմանը

Տրուած է պատմ. կարեւոր անցքերու եւ դէպքերու կարեւոր թուականներ, ինչպէս Քրիստոսի 341 թուականէն մինչեւ 1931 Հայաստանի մէջ պատահած 70 բուռն երկրաշարժները (17ը միայն Երզնկա), Պատմ. Հայաստանի հին գաւառներու անունները եւ անոնց համապատասխան նոր անունները եւ վերջապէս Արարատ լերան ու անոր վրայ կատարուած բազմաթիւ վերելքներու մասին աշխարհագր. եւ գիտական լայն տեղեկութիւններ.

Ամէն Հայու Եշմարիտ եւ հայրենիքի կարօտը զգացող ընկերը եւ սրտին խօսող միակ գիրքը, որ կ՚արժէ Ֆրանսա եւ գաղթավայրեր՝ 10 ֆր., Ամերիկա՝ 70 սէնթ եւ այլուր՝ 12 ֆրանս. փրանք։ Կ՚ընդունուին նաեւ մի միայն Ֆրանս., Պելժ., Իտալ., Եգիպտ. եւ Ամերիկեան դրոշմաթուղթ՝ իբրեւ դրամ հաւասար արժէքով

Դիմել հեղինակին՝ BABESSIAN (առանց անուան սկզբնատառի՝ մի միայն մականունս գրել որոշ եւ անսխալ) 1bis, Rue Rouget-de-l'Isle, CHOISY - LE - -ROI (Seine) — France. փոխանակութիւն չի կատարուիր եւ ապառիկ յանձնարարութեանց բնաւ պատասխան չտրուիր։

6 օրինակ գնողին 1 օրինակ նուէր կը տրուի։ Սահմանափակ թիւով երատարակուած ըլլալով այժմէն ապսպրել չսպառած։

ՓԱՐԻԶԻ ԿԵԴՐՈՆԸ ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ – ՍՐՃԱՐԱՆ – ՀԻՒՐԱՆՈՑ

"ԿԱԼՖԱ,,

12, Rue Bleue - PARIS (9e) Métro: Cadet.

(Ցիտուն քայլ «Petit Journal»էն)

Fondateurs - directeurs

MAXUD MIRIDJANIAN & HARILAOS VITALIS

Պատիւ ունինք ծանուցանելու հայ հասարակութեան, որ Փարիզի կեդրոնը բացած ենք ճաշարան-սրճարան – հիւրանոց մը, ուր կը գտնէք.

Արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ, թարմ, մաքուր, աժան եւ վարպետ խոհարարի կողմէ պատրաստուած։ Ամէն յաճախորդ արտօնուած է այցելելու խոհանոցը՝ անձամբ ստուգելու։

Թունական հաչակաւոր «Ճիգրօ» օղի տակ սղանդերներով։

Յատկապէս Հայկական միութիւններու ուշադրութեան կը յանձնենք թէ հաւաքոյթներու, հարսանիքներու եւ ժողովներու համար ունինք ընդարձակ, մաքուր սրահներ, տրամադրելի մինչեւ առաւօտ, մատչելի գիներով.

Արտասահմանէն եւ գաւառներէն եկող հայրենակիցներու համար՝ մաքուր եւ օդասուն սենեակներ, աժան գիներով։ Հոսող տաք եւ պաղ ջուր, կեդրոնական ջեռուցիչ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ ՏՕՔԹ. ՄԻՀՐԱՆ Կ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Նախկին բժշկապետ Մեսրոպի Ֆրանս. [illegible]

Պատուոյ Մետալ Ֆրանս. առողջապահ. Նախարարութենէն

Հասցէ՝ 31 Rue de la Rochefoucauld (9)

Téléphone: TRINITÉ 59 54

Բաց է ամէն օր կէսօրէ վերջ ժամը 2.30էն 7.30, (կէսօրէ առաջ միմիայն ժամադրութեամբ) Կիրակի եւ տօն օրերը 10—12։

Հոն կը կատարուին՝ Ք. Ճառագայթներով ամէն կերպ քննութիւն, ու անկարգ (radiographie), վեր-մանիշակագոյն, յետ-կարմրագոյն եւ ուլթրավիոլէ դարմանում (radiothérapie profonde), նաեւ ՏԻԱԹԷՐՄԻԻ բոլոր կիրարկումները եւ ելեկտրաբուժական [illegible], որ ներքին, արտաքին եւ մորթային բազմաթիւ հիւանդութիւններու դէմ գործածուած գիտական ամենավերջին եւ զօրաւոր ազդակներն են։

Թոքախտաւորներու համար pneumothoraxի գործողութիւն։ Հակաշիւծախտային կանխարգիլիչ եւ բուժիչ պատուաստ եւ շիճուկ (կատարելապէս անվտանգ).

Ջղային եւ հոգեկան հիւանդութիւններու դէմ բնկածական, ելեկտրական եւ ֆիզիքական միջոցներ

[illegible] ունի իր մասնագէտ բժիշկները աչքի, քթի, ականջի, ինչպէս նաեւ արանց եւ կանանց ծննդաբանական եւ վեներական հիւանդութիւններու համար։

Assurance Socialeի պատկանող հիւանդներու կը տրուի լուրջ խնամք։

Տոքթ. Մ. Քէշիշեան, որպէս մասնագէտ ներքին հիւանդութեանց, կ՚այցելէ նաեւ տան հիւանդներուն.

Métro: Trinité, St. George et Pigale: Tramway 26, 28, 54;
Autobus AF, AJ, AM, B, BD, BI, G, Gbis, L, H, Hbis, R, Rbis

E. TER-MINASSIAN

Export und import, Komissionen und Vertretungen

Յանձն կ՚առնէ կատարել Գերմանիոյ մէջ վաճառքը հում նիւթերու (չոր պտուղ, ասիք եւ այլ ապրանքներ), ինչպէս նաեւ գնումը գործնական Գերմանիոյ ամէն կարգի ապրանքներու։

Կը սպասէ ներկայացուցչութիւնը առեւտրական, վաճառականական եւ արդիւնաբերական հաստատութեանց։

Հասցէ՝ Motzstr 29, Berlin w. 30. Allemagne.

Հայերու ժամադրավայրը

ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

Մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշել — Հեռաձայն Danton 52—73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳՈՑԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ 1933

Մարսէյլի Հ. Յ. Դ. Քամ Միութեան Դոյամարտ պատկերազարդ պատի օրացոյցը, շարաթական, 53 թերթերտնականը ու ազգային բոլոր տօներով անխտիր, 40է աւելի ազգային գործիչներու և ֆէտայիներու նկարներով։ Գին 5 ֆրանք, փոստի ծախքով 5.50, Այժմէն դիմել N. Gagossian, 49rue Nationale, Marseille

Կը ծախուի նաեւ Յառաջի խմբագրատունը։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (4)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Բարեբախտաբար, սակայն, իրարու հետ խօսելով սկսան յառաջանալ եւ ծառուղիին մութ անցքը ամայացաւ.

Կայծակի պէս դէպ ի ծառուղին անցայ եւ կեցայ ձախ կողմիս հինգերորդ պատուհանին առջեւ։ Լիւսէլի բացատրածին պէս յաջորդական հարուածները տուի, վստահ ըլլալով որ միւս բոլոր պատուհաններուն մէջ ալ կային աչքեր, որոնք այնքան խնամքով գորշ թուղթերով գոցուած էին։

Վախէս ծունկերս սկսան կթոտիլ։

Ցանկարծ պատուհանը քանի մը մատնաչափ վեր բարձրացաւ. մթութեան մէջ դուրս երկարեցաւ ողիսակ ձեռք մը, որուն մէջ դրի թանկագին թուղթի կտորս։

Ցեռոյ ձեռքը ետ քաշուեցաւ, պատուհանը գոցուեցաւ եւ ամէն բան իր առջի վիճակն առաւ։

Պաշտօնս վերջացած էր. կը մնար ապահով դուրս ելլել ծառուղիէն։

Յաջորդ օրերուն աչք ու ականջ կտրած էի նոր բաներ իմանալու համար։

Թուլլըրսի հինգած չոգեչարժ հանրակառքերը, որոնց գերման զինուորները «ça-ne-fait-rien» (անպէտ) կ՚ըսէին, որովհետեւ միշտ կը կոտրէին, առաջին անգամ առանք միտքս արթնցուցին։

Ցաճախ կը տեսնէի որ այս կառքերը կանոնաւորաբար կը փոխադրէին տխրադէմ զինուորներ կամ ռումբեր եւ ռազմամթերք դէպ ի գերմանական երկրորդ գիծը

Այս դէպքը առիթ տուաւ ինծի որ ուշադրութիւնս դարձնեմ Թուլլըրս կեցող չոգեկառքերուն վրայ։ Իրապէս ալ յայտնի եղաւ որ այդ հանրակառքերուն չաբթուան ընթացքին ունեցած գործունէութիւնը կը նշանակէր զինուորական կառախումբի մը ժամանումը ռազմամթերքով բեռնաւորուած, որուն պարպումը վեր ի վերոյ առանձերկու ժամ կը տեւէր։

Եթէ կարենայի իմանալ, զինուորական կառախումբին շաբթուան մէջ ո՛ր օրուան եւ ո՛ր ժամուն ժամանումը՝ պիտի տեղեկագրէի անգլիական Օդային Ուժերու Հրամանատարութեան, թիւ 63ի միջոցաւ եւ կայարանը ռմբակոծել պիտի տային։ Այս գործին յաջողութեանը համար հարկ եղած տեղեկութիւնները իմանալու միակ միջոցն էր ծանօթանալ գերման զինուորական երկաթուղիի փոխադրութեանց հսկող սպաներէն մէկուն հետ. այն յոյսով որ ան կրնար անմտօրէն բերնէն բան մը փախցնել։

Կայարան երթալու յարգելի պատճառներ չատ ունէի, քանի որ յաճախ պարտաւորուած էի ընկերանալ գերման վիրաւորներուն մինչեւ կայարան, որոնք կը փոխադրուէին հիւանդանոցի կառքերով։

Արեւոտ օր մը, կէս օրէ վերջ, կարգ մը վիրաւորներուս հետ սախտակամածին վրայ կանգնած՝ կը դիտէի կառախումբի մը ուրախը տարածութեան մէջ։ Գործերուս թեթեւ տեսնն էր. հիւանդանոցին մէջ երկու ժամ ինծի պէտք չունէին։

Մինչ կը մտածէի վերադառնալ — քանի որ կայարանը մնալու մասնաւոր առիթ մը գտած չէի — եռեւէս ձայն մը պոռաց.

— Սիրելի օրիորդ, երջանիկ եմ որ ձեր սիրուն ներկայութիւնով յանախ այս կայարանը կը պատուէք։

Փոքր, կլորադէմ սպայ մը հաճելի ու պայծառ դէմքով, բարեւեց զիս ժպիտով մը։

Դիտած էի որ անոր կոճղեղաւոր կապոյտ աչքերը վրաս կը յառէին միշտ, կայարան գտնուած միջոցիս։

Կայարանին մէջ ման գալու իր ձեւէն ու իր փայլուն մոյկերուն վրայ նետած յաճախակի ու հիացկոտ նայուածքէն գուշակեցի որ դեռ նոր էր կոչուած այս պաշտօնին, որուն բարձրութիւնը զինքը անհունօրէն կը հրճուեցնէր։

Դառնալով ըսի ժպտալով.

— Գեղեցիկ օդը կը վայելեմ։ Առայժմ հիւանդանոցին մէջ չատ զբաղուած չունինք եւ քանի մը ժամ պարապ եմ։ Դուք անշուշտ, պարոն հրամանատար, շատ աւելի զբաղած էք ձեր դժուարին պաշտօնով։

— Ո՛չ, օրիորդ, օրերէ ի վեր առաջին անգամն ըլլալով ես ալ ազատ եմ այս միջոցիս. ու մեր երկուքիս միջեւ տեղի ունեցած դէպքերու յաջող ընթացքէն շատ ուրախացած՝ հանեց սիկարէթի տուփը

— Կը ծխէ՞ք, օրիորդ։

— Ո՛չ հրամանատար. շնորհակալութիւն. պարոն հրամանատար։

— Ա՛, հասկնալի է։ Հրամեցէք կը բռնեմ ձեր, օրիորդ, եւ թոյլ տուէք թէյ հրամցնեմ ձեզի։

Երեք վայրկեան վերջ իր զբաղմունքի ներքնամասին մէջ նստած կը ծխէինք. մինչ յարակից սենեակին մէջ լրաբերներ կը պատասխանէին յարատեւ հեռախօսին եւ գրամեքենաները կը գործէին։

Քառորդ ժամու չափ հաճոյական խօսակցութիւն մը ունեցանք. աչքերս իմէ հեռացուցած տեսնել գիտէի թէ զիս կը դիտէր։

Զգացի որ, իբր թէ դիպուածով՝ իր ձեռքը ձեռքիս վրայ էր դրած. Զչարժեցայ։ Կը զգայի որ կը կակուղնար. Դուռը բացուեցաւ եւ զինուոր մը բարեւ կեցաւ։

Վեր կեցայ ու մեկնելու պատրաստուեցայ, եւ ինչպէս կը յուսայի, փափաքուած արդիւնքը տուած էր։

— Օրիորդ, ըսաւ, կը յուսամ որ ձեզ դարձեալ պիտի տեսնեմ։ Թերեւս երկուքս ալ պարապ ժամանակ մը գտնէինք միասին պտոյտի ելլելու համար։

— Շատ գոհ պիտի ըլլամ։ Այսօր երկուշաբթի է. շաբթուան մէջ ո՞ր առտն ազատ էք։

Ուշադրութեամբ նայեցաւ նօթատետրի մը վրայ. Այդ միջոցին ես ալ դժուարութիւն չքաշեցի իր ուսերուն վրայէն այդ նօթատետրին վրայ նայելու։

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻին տակը կարդացի «Զինուորական կառախումբ. ժամանում առտուան ժամը 3ին. մեկնում կէս օրէ վերջ 3ին։ Մանր չափի ռումբեր տեղաւորել մթերանոցներուն մէջ ըստ առաջնոյն. Թեթեւ չափի ռումբեր եւ փոքր զէնքի մթերքը շարունակել դէպ ի գիծերը ուղարկել չոգեչարժ հանրակառքերով»։

Փոքրիկ սպան վեր նայեցաւ երջանիկ ժպիտով մը։

— Սիրելի օրիորդ, Ուրբաթ կէսօրէ վերջ եւ իրիկունը լաւ կը յարմարի ինծի։ Մասնաւոր արտօնագիր մը կ՚առնեմ, կ՚երթանք Կանտ եւ հոն հաճելի իրիկուն մը կ՚անցընենք։ Ի՞նչ կ՚ըսէք։

— Այո, — ըսի մեղմ կերպով — Ուրբաթ կէս օրէն մինչեւ իրիկուան միասին պիտի ըլլանք եւ իրապէս հաճելի ժամանակ մը պիտի վայելենք։

Թարգմ. Ա. ՀԱՊԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH
(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.288

Directeur et Propriétaire: Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone: Glacière 15-70
(ԻՋԵՒԵԼԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	
Այլ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 5 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
5 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2027 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԸՄԲՌՆԵՑԷ՛Ք, ՎԵՐՋԱՊԷՍ...

Փախուստները բերնէ բերան, հարցում եւ մեղադրանք՝ հեռախօսով կամ նամակով.

— Ինչո՞ւ հրատարակութեան կուտաք այս լուրերը...

Հարցը՝ Հայաստանի փախստականներու մասին է, որոնց իններորդ կարաւանին ժամանումը կը հաղորդէր Թաւրիզի մեր թղթակիցը, առջի օր: (Փախստականներէն մէկուն պատմութիւնը պիտի կարդաք այսօր իսկ, խստօրէն գրաքննուած վիճակի մէջ, ինչպէս կ'ընենք, առ հասարակ, այդ կարգի գրութեանց համար):

Ուրեմն, մեղաւո՞ր է «Յառաջ»ը, որ պարտականութիւն կը սեպէ հանրութեան հաղորդել հայրենիքի չարն ու բարին:

Մեղաւո՞ր է, որովհետեւ օրը օրին հրատարակութեան կուտայ փախուստի դէպքեր՝ անուն — մականունով, տարիքով, ծննդավայրով, արհեստով, երբեմն ալ՝ բուն իսկ լուսանկարներով: Վերջերս փախստականները պարսիկ ոստիկանութեան կողմէ կը ղրկուին դէպ ի երկրին ներսերը, եւ շատ քիչեր բախտ կ'ունենան Թաւրիզի առաջնորդարանը հանդիպելու, այնպէս որ կարելի ըլլար լուսանկարել):

Այս մեղադրանքին առթիւ, ակամայ մեր միտքը կուգայ հայկական առած մը.

— «Ջուրը գայ՝ ջաղացքն աղայ, խենդն ուտէ, ելլէ խաղայ»:

Ինկա՞ծ է: Նստած՝ Փարիզի մէջ կամ այլուր, ազատ՝ մ'ը եւ է հետապնդումէ, երազին մէջ անգամ չտեսած՝ Չեկայի սարսափը, անօթութիւնը, հացի «պոչ»երը, մարդկային արժանապատուութեան նուաստացումը, համատարած թշուառութիւնը, — մարդիկ համարձակութի՛ւնն ունին հայրենասիրութիւն ծախելու:

Մարդիկ չե՛ն հանդուրժեր որ լսուի, գրուի, տպուի քամահելի ողբերգութիւն մը, — կարաւան – կարաւան փախուստ՝ հայրենի երկրէն: Եւ հայկական իշխանութեան մը բարբարոսութեան հետեւանքով...

Այսքան քամահելի զառածութիւն՝ միայն եւ միայն հայկական կեանքի մէջ կարելի էր երեւակայել:

Մարդիկ մտածուն նախանձախնդրութեամբ «Հայկական կեանք»ի լուրերուն մէջ կը տեղաւորեն հայ անհատի մը հետ կապուած մ'ը եւ է հասարակ արկած, խաչագողութիւն, հիւանդութիւն կամ սնանկութիւն, բայց քար կամ ծառ կը դառնան, երբ հայրենակարօտ երիտասարդներ խումբ – խումբ կը փախչին հայրենիքէն, աչք առնելով խաչանդումը, բանտ, լեռներու մէջ ասօթի սատկիլը, գնդակահարուիլը կամ Արաքսի մէջ խեղդուիլը

Իսկ երբ դուն կը հրատարակես, կը դառնաս թշնամի՝ եւ հայրենիքին եւ մարդկութեան...

Ահա թէ ո՛ւր իջած է մեր հանրային մակարդակը:

Ահա թէ ի՛նչպէս մարդիկ Հայաստան կը պաշտպանեն:

Եթէ ուժ ունենայինք, մէկ միջոց կար այս մարդիկը խելքի բերելու, — բոլորը մէկ շոգենաւ մը նետել եւ ղրկել Երեւան, որպէս զի աչօք – բացօք տեսնէին, կրէին, վայելէի՛ն ամէն բան, եւ յետոյ բերան բանային:

Եւ մենք դեռ հազիւ տասնէն մէկը հրատարակութեան կուտանք, մեր ձեռքն եղած փաստերուն: Պարբերաբար հասած, ստուգուած լուրերուն եւ թղթակցութիւններուն:

Ըմբռնեցէ՛ք վերջապէս, բարեկամ թէ չարակամ: Վէրքերը ծածկելը չէ՛ որ պիտի զօրացնէ հայրենիքը, ոչ ալ դերասանութիւնը:

Թող, շատ խոր վէրքեր ունի «աշխարհ Նայիրի»ն: Եւ, եթէ շատ բաներու մասին լաւ չէ խօսիլ, անօգուտ է վիճիլ, կա՛ն բաներ որոնց հանդէպ լռութիւնը յանցանք է, ոչ թէ հայրենասիրութիւն:

Ի՞նչ, հրատարակուած լուրերը — իրական դէպքեր, ոչ թէ հէքեաթ — կը սառեցնե՞ն ժողովուրդին սիրտը: Կը վնասե՞ն իշխանութեան վարկին կամ ներգաղթին:

Շա՛տ ու շատ բարեւ, տեարք փափկասուններ:

Եթէ մենք լռենք, Երեւանի պարիսպները պիտի աղաղակեն: Եթէ մենք չարձանագրենք, Արաքսի քարաժայռերը պիտի մռնչեն:

Ո՞վ կ'ուզէք խաբել, վերջապէս: Իշխանութի՞ւնը թէ անոր զոհերը:

Ո՞վ է դրդողը որ փախչին: Ինչո՞ւ Չեկան ինք, իր քամահելի ցանցով, չի կրնար վար դնել փախստականը:

Եւ ինչո՞ւ այնպէս տգէտ կը ձեւանաք, ենթադրելով թէ արձանագրել յուսահատ թշուառներու տառապանքն ու թշուառութիւնը՝ կը նշանակէ խրախուսել զանոնք: Շատ լակոտնե՞ր են այդ փախստականները, թէ հայկական բեկորներ՝ ձեզի եւ միւսին պէս

«Յուսաբեր» վերջերս պատասխանելով նմանօրինակ մեղադրանքի մը — «Ինչո՞ւ կը տպէք» — կը գրէր.

— «Կ'ընենք այդպէս միայն մէկ նպատակով, — ցոյց տալու համար իշխանութեան՝ թէ կը հսկենք իր գործերուն վրայ, կը հետեւինք իր արարքներուն, կը հետապնդենք զինքը իր բոլոր քայլերուն մէջ»:

Մենք պիտի ըսէինք աւելին, — կը հրատարակենք ու պիտի հրատարակենք այդ կարգի տեղեկութիւնները — ինչպէս բարի լուրերը — որպէս զի կարճ կապուին զանազան «չանթաժ»ներ:

Որպէս զի բարեմիտ կամ չարամիտ մարդիկ չհամարձակին Դուրանի վերածել ներգաղթը, չփոթելով անոր սեւն ու ճերմակը:

Որպէս զի աշխարհ իմանայ թէ՝ այնքան շռնդալից շինարարութեանց հետ, ի՛նչպիսի շնութիւններ ալ կը կատարուին կարմրադրօշ չինովնիկներու ձեռքով, այս ժողովուրդի մնացորդներու գլխուն:

Որպէս զի, ո՛ր եւ է ներգաղթ կազմակերպած ատեն, մարդիկ իրար չխաբեն սուտն ու իրաւը, եւ գացողները երթան գիտակցաբար: Աչքերը բաց, ոչ թէ կախարդուած:

Ըմբռնեցէ՛ք, վերջապէս, թէ կոնակ շոյելով չէ որ դատ կը շահուի:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՎՃԱՐՈՂՆ Է ԱՐԴԱՐ...

Օրուան թերթերը կը պատմեն.—

Պերլինի մէկ հաստատութեան մէջ, մեքենագիր աղջիկ մը, Օր. Միւլլեր, յանկարծ կը կանչուի գործատէրին գրասենեակը, նամակ մը գրի առնելու:

Գործատէրը, գլանիկը բերնին եւ աչքերը երազուն, տուն կուտայ.

— *«Պաշտելի Իրէնս, — Երէկուան երեկոյթը երբեք չպիտի մոռնամ: Այդքան աղուոր վայրկեան չէի ունեցած ամբողջ կեանքիս մէջ: Ամբողջ գիշերը անուշիկ դէմքդ...»:*

Գործատէրը չկրցաւ շարունակել. Մեքենագիր աղջիկը, յանկարծ ոտքի ելլելով, յայտարարեց արդար ցասումով.

— Ես այստեղ պաշտօն չունիմ ձեր սիրային նամակները մեքենագրելու: Ամօ՛թ ձեզի որ այդ գռեհիկ արհեստը կատարել կուտաք ինծի. Դուք անձամբ գրեցէք ձեր սիրային նամակները:

— Այսպէ՞ս ուրեմն. լաւ. մինչեւ այսօր կը վճարեմ. ձեր գլխուն ճարը նայեցէք:

Աղջիկը շուտը կ'առնէ դատարան, երբ ամսական հատուցում պահանջելով:

— Զիս վարձեր էին առեւտրական նամակներ գրելու, ոչ թէ վարպետին սիրահար նամակները գրի առնելու համար:

Դատարանը իրաւունք տուաւ, յայտարարելով թէ մեքենագիր մը սիրոյ միջնորդ չէ:

Գործատէրը՝ կատղած՝ դիմեց վերաքննիչ ատեանին եւ շահեցաւ դատը:

Ննդած «վերաքննիչ»ները կը վճռէին թէ՝ մեքենագիր մը պէտք է կատարէ գործատէրին պահանջած բոլոր թղթակցութիւնները, կը բաւէ որ լուրջ ըլլան, ոչ թէ քաշքշուք: Արդ. գործատէրին թելադրած նամակը իսկ եւ իսկ «լուրջ» սիրատոմս մըն էր. Ուրեմն, գործատէրը իրաւունք ունէր անհնազանդ պաշտօնեան ճամբելու.

Այդպէ՞ս է, օրինօք —«մեծկամուր, աղջիկ ալ տուն կը պահես».

Դրամը վճարո՞ղն է որ իրաւունք ունի:

Դրամը վճարողը տէրն է ոչ միայն մատներուդ որ կը բանեցնեն գրամեքենան, այլ եւ ամբողջ մարմնիդ, երբ այդպէ՛ս տրամադրէ իր բարի կամքը:

Ի՞նչ կը ներկայացնես դուն, երբ դատաւորն անգամ դրամատէրին հետ է...

ՎԱՐԱԶ

ՊՈՒԼԿԱՐԵՒՍԵՐԲ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Եուկոսլավիոյ ներքին նախարարութիւնը կը ծանուցանէ թէ առջի օր պուլկար յեղափոխականներու խումբ մը անցաւ սահմանը, Սթրումիցայի շրջանին մէջ եւ կրակ ընելով, վիրաւորեց ոստիկան զինուոր մը: Սահմանապահները օգնութեան հասան եւ յարձակողները փախան դէպ ի պուլկարական սահմանը:

«ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ»

Նիւթերու առատութեան պատճառով, երեքշաբթի օրուան յետաձգած ենք Տիկին Միրիամ Հարրիի տպաւորութիւնները՝ «ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ», զոր կը քաղենք «Ժուռնալ»էն, ինչպէս յիշեր էինք նախ. 26ի թիւով: (Նոյն. 3ի հրատարակութեան մէջ մոռցուած էր հեղինակին անունը):

Յետաձգած ենք նաեւ «ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԵՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է» յօդուածաշարքին շարունակութիւնը, միեւնոյն պատճառով:

— :•: —

ՖԱՇԱԿԱՆ քանի նամակագրօշմներու շարք մը հրապարակ պիտի ելլէ քանի մը օրէն: Իւրաքանչիւրը կը ներկայացնէ ֆաշական գլխաւոր գաղափարներ կամ գործունէութիւն մը: Նամակագրօշմներէն երկուքը առաջին անգամ ըլլալով պիտի պարունակեն Մուսոլինիի նկարը:

ՍԹԵՐԼԻՆԸ 84.63էն 83.72ի իջաւ առջի օր: Տոլարը ամուր կը մնայ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Թուրքերէն թերթերը կը փառաբանեն Ֆրանքօ-թուրք բարեկամութիւնը

Գրած էինք թէ Էնկիւրիի մէջ ստորագրուեցաւ Ֆրանքօ-թուրք նոր համաձայնութիւնը՝ սուրիական սահմանի, երկաթուղիի գծի եւ կալուածական խնդիրներու մասին:

Թուրք թերթերը ջերմապէս կը գնահատեն համաձայնութեան կնքումը, զայն բարեբաստիկ դէպք մը եւ նոր շրջան մը համարելով Ֆրանքօ-թուրք յարաբերութեանց համար:

«Միլլիյէթ» կը գրէ Ֆրանսերէն տպագրութեան մէջ.

— «Խաղաղութեան համար խիստ բարեբաստիկ դէպք մըն է Թուրքերու եւ Ֆրանսացիներու աւանդական բարեկամութեան ամրապնդումը՝ իբրեւ հետեւանք երկու երկիրներու միջեւ յետին վէճերու կարգադրութեան: Պէտք է յիշել որ Թուրքերը դրեթէ միշտ բարեկամական յարաբերութիւններ ունեցած են Ֆրանսացիներուն հետ եւ նոյն իսկ երբեմն այդ բարեկամութիւնը հասած է մինչեւ զինակցութեան: Պէտք չէ մոռնալ նաեւ որ Թուրքերը միշտ օգտուած են Ֆրանսական մշակոյթէն, յառաջելու համար եւրոպական քաղաքակրթութեան: Կարելի չէ ուրանալ այս ճշմարտութեան կարեւորութիւնը»:

Իսկ «Հաքիմիյէթի Միլլիյէ», Էնկիւրիի պաշտօնաթերթը, կը գրէ.

— «Թուրք մամուլը եւ հասարակութիւնը շատ լաւ կը ճանչնան Ֆրանսան: Երբ մեր Ֆրանսացի պաշտօնակիցները գիտնան զանազանել յեղափոխական Թուրքիոյ նոր արժէքները եւ այն հիմնական տարբերութիւնները որ զայն կը բաժնեն օսմ. կայսրութենէն, այն ատեն ամէն կերպով արդիւնաւոր պիտի ըլլայ նոր համաձայնութեանց յաջողութեան համար թափուած աշխատանքը»:

Մեծ գործադուլ Պերլինի մէջ

Հինգշաբթի օր ընդհանուր գործադուլ հռչակեցին Պերլինի հանրակառքերու եւ ստորերկրեայ երկաթուղիներու պաշտօնեաներն ու բանուորները: Շարժումը քաղաքական հանգամանք ունի: Կ'ըսուի թէ այս ճակատին վրայ համաձայնած են Հիթլերեաններն ու համայնավարները: Առաջին պատճառն է՝ աշխատավարձի կրճատման որոշում մը: Առտուն գործադուլի կուսակիցները բռնած էին բոլոր մեթրոներն ու կայարանները: Ոստիկանութիւնն ալ կանուխէն լուր առած էր բայց չկրցաւ ուրիշ բան ընել եթէ ոչ արգիլել ընդհարումները: Շատ մը հանրակառքեր որ կ'երթեւեկէին, բռնուեցան համայնավար Հիթլերականներու կողմէ: Ճամբորդները վար առնելէ յետոյ, ցուցարարները հոն ղրկեցին պարապ կառքերը, նախապէս խորտակելով ապակիները: Ուրիշ վայրերու մէջ ցուցարարները ուղղակի խափանարար միջոցներու դիմեցին, հանելով գիծերը, շրջապատող սալայատակները կամ անգործածելի դարձնելով ռելսները.

Գործադուլը տակնուվրայ ըրաւ քաղաքին առօրեայ կեանքը: Ամբողջ Պերլինը անշարժութեան եւ լռութեան դատապարտուած էր: Մեթրոներու կայարաններուն առջեւ բանուորներ եւ Հիթլերականներ դիրք բռնած էին, երթեւեկը խափանելու համար: Յատուկ մարդիկ վարձելով, անոնց կռնակը փակցուցեր էին խոշոր ազդատախտակներ, վրան՝ «Գործադուլ»: Գործի մարդիկը ստիպուած են ինքնաշարժ բռնել կամ քալել: Մայթերը խռնուած են մեծ բազմութեամբ, եւ օդն անձրեւոտ ըլլալով, անձրեւանոցները իրար կը հրմշտկեն: Նոյն իսկ ձիաւոր կառքեր մէջտեղ ելած են:

Բանակցութիւնները կը շարունակուին, ելք մը գտնելու համար. Պերլինի գերագոյն իրաւարար ատեանը վճռեց թէ նոր թոշակները համապատասխան են ուրիշ ստորերկրեայներու մէջ եղած վճարումներուն: Այս վճիռը պարտաւորիչ կը համարուի, վերահաստատելու համար մայրաքաղաքին ամենօրեայ կեանքը. Այս վճիռով, ապօրէն հռչակուած կ'ըլլայ գործադուլը: Հանրակառքերու ընկերութիւնը ազդով մը հրաւիրեց բոլոր պաշտօնեաները՝ վերսկսիլ աշխատանքը, այլապէս բոլորն ալ պիտի ճամբուին.

Թերթերը կը գրեն թէ համայնավարները օրական երկու մարք կը վճարեն բանթողներուն, հոգալով նաեւ անոնց սնունդը: Իսկ Հիթլերականները կուտան երեք մարք եւ սնունդը: Զրոյց կը շրջի թէ կազմակերպիչները կ'ուզեն հոսանքին մէջ քշել նաեւ ելեկտրականութեան եւ կազի բանուորները: Այս շարժումը կապ ունի երեսփոխանական նոր ընտրութեանց հետ: Կառավարութիւնը կը փորձէ իբրեւ դաւաճանութիւն ներկայացնել այս գործադուլը, ամենախիստ միջոցներ ծրագրելով:

Գ. Էռիօ արմատականներու համագումարին մէջ

Վարչապետ Գ. Էռիօ առջի օր ներկայ եղաւ Ֆրանսայի արմատական կուսակցութեան տարեկան համագումարին, որ բացուած է Թուլուզի մէջ: Այս առթիւ ալ ճառ մը խօսելով, պաշտպանեց իր քաղաքականութիւնը որ արժանացաւ համագումարին գնահատման: Գ. Էռիօ խօսքն ուղղելով իր քննադատներուն, ըսաւ.

— «Դիւրին է բառերով գրգռել թշուառութեան մատնուած բազմութիւնները: Դատապարտեցէ՛ք երազները եւ ուժ տուէք անոնց որ կանգնած են իրականութեան գետնին վրայ: (Պատասխան անոնց քաղաքականութեան մասին եղած քննադատութեանց):

Անցնելով արտաքին քաղաքականութեան, վարչապետը յայտարարեց.

— «Գերմանիան պարտօրէն ընդունեց Եունկի ծրագիրը, ի փոխարէն Հռենոսեան դաշտերու պարպումին: Եթէ պայմանագիրները ուժ չունին, պէտք է վախնալ ամէն բանէ: Ես պաշտպանեցի պայմանագիրները, որովհետեւ այդ կը պահանջէ նոր կարգ ու սարքին սկզբունքը: Ես յանցաւո՞ր եմ որ երկու միլիառ ոսկի մարք բերի Լոզանէն: Կ'ըսեն թէ պէտք էր յայտարարել որ Գերմանիան չպիտի վճարէ, հետեւաբար Ֆրանսան ալ սանթիմ չպիտի վճարէ Ամերիկայի: Բայց մեզի ըսած էին թէ նկատի չպիտի առնեն մեր ձեռնպահութիւնը. Ես ամուր խաղաղասէր մըն եմ, բայց երբեք չպիտի հաւանիմ միջազգային համաժողովներու մէջ ծափեր խլել գեղեցիկ նախադասութիւններով, որովհետեւ գիտեմ որ սխալ մը կրնայ վտանգել ամենասիրելի էակներու կեանքը: Ես չպիտի հաւանիմ զինաթափութիւնը անջատել ապահովութենէն. Ես կուսակից եմ միջազգային կազմակերպութեան, բայց կը պահանջեմ քիչ մը արդարութիւն՝ Ֆրանսայի համար: Ֆրանսան իր [illegible] շահերը չէ որ կը պաշտպանէ, այլ բոլոր ժողովուրդներուն շահերը»:

ԵՐԿՈՒ ՀԱՅ ՕԴԱՆԱՒՈՐԴՆԵՐ ՈՐ ՍԵՓԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒ ՈՒՆԻՆ

Պէյրութ հասած է Պ. Սուրէն Թօփալեան, որդի Տոքթ. Թօփալեանի որ կարեւոր դիրք մը ունի Պաղտատի բժշկական շրջանակին մէջ:

Սուրէն Թօփալեան 21 տարեկան երիտասարդ մըն է որ երկու տարի Ամերիկայի մէջ ինքնաշարժի եւ օդանաւի մեքենագիտութիւնը ուսումնասիրած եւ թռչելու ինչպէս նաեւ թռիչքի դասեր տալու արտօնուած է պաշտօնապէս:

Ինք կը պատրաստուի իր անձնական օդանաւով Դամասկոսէն Պաղտատ անցնիլ, կտրելով 850 քիլոմեթր տարածութիւն մը, մեծ մասով անապատ:

Երիտասարդ օդանաւորդը առաջին Հայն է որ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ կը յայտնուի այս կարեւոր ասպարէզին մէջ:

Օդանաւը 4 հոգիի համար է եւ 125 ձիու ուժ ունի իր շարժանիւը: Կրնայ մինչեւ 180 քիլոմեթր արագութեամբ թռչիլ մէկ ժամուան մէջ:

** Ժամանակէ մը ի վեր Ֆիլատելֆիայի մէջ հայ երիտասարդ մը՝ Գրիգոր Ճիհանեան, լրջօրէն ինքզինքը նուիրած է օդանաւորդութեան:

Այս հայ երիտասարդը առաջինն է, որ ունի իր սեփական օդանաւը եւ շարունակ թռիչքներ կը կատարէ անով:

Ճիհանեան հետզհետէ յառաջ կ'երթայ իր նախասիրած ճիւղին մէջ: Ունի մեքենագիտական կարողութիւն եւ օդանաւորդ մը ըլլալու յատկութիւններ:

Ճիհանեան քանի մը շաբաթ առաջ Ֆիլատելֆիայէն Աթլանթիկ Սիթի անանձին թռիչք մը կատարեց եւ շահեցաւ առաջնութեան մրցանակ:

Վերջերս ալ Ամերիկեան Լեգէոնի հսկայ մէկ մրցահանդէսին մէջ, ուրկէ ներկայ եղած են աւելի քան 40.000 հանդիսատեսներ, երկրորդ մրցանակը շահեցաւ օդանաւը գետին իջեցնելուն մէջ:

Պ. Ճիհանեան նախագահն է տեղւոյն Օդանաւային Ակումբին, որուն կրնան մասնակցիլ հետաքրքրուող բոլոր հայ երիտասարդները:

ԳԵՐՄԱՆԵՒԻՏԱԼԱԿԱՆ ԴԱՇՆԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ?

«Տէյլի» արժանահաւատ աղբիւր մը կ'իմանայ թէ քանի մը շաբաթ առաջ, ֆոն Շլայխէր, Գերմանիոյ պատերազմական նախարարը, գաղտնապէս Իտալիա երթալով, տեսակցած է Մուսոլինիի եւ պատերազմական նախարարին հետ: Այս առթիւ, ամէն տեսակ պատահականութիւն նկատի առնուած է, բայց գրաւոր համաձայնութիւն չէ կնքուած: Միեւնոյն շրջանին եւ միեւնոյն գաղտնապահութեամբ, Մուսոլինի տեսակցութիւն մը ունեցած է ֆրանսացի բարձրաստիճան անձնաւորութեան մը հետ: Կ'ըսուի թէ այս վերջին հանդիպումը խաղ մըն է, միւսը ծածկելու համար:

70 ՄԻԼԻԱՐ ՖՐԱՆՔ ՆՊԱՍՏ ԱՆԳԼԻՈՅ ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒՆ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովի առջի օրուան նիստին մէջ, աշխատանքի նախարարութեան փոխանորդը յայտարարեց թէ 1918 նոյեմբերէն մինչեւ 1932 հոկտեմբեր 686,000,000 ստերլին նպաստ բաշխուած է գործազուրկներուն: (Օրուան սակով՝ 57 միլիառ 624,000,000 ֆրանք): Այս գումարին վրայ պէտք է աւելցնել 5,289,000,000 ֆրանք՝ իբրեւ վարչական ծախք, 1.513.000,000 ֆրանք՝ իբրեւ տոկոս կնքուած փոխառութեանց եւ 5 միլիառ 375,000,000 ֆրանք՝ իբրեւ զանազան օգնութիւններ: Ուրեմն, 14 տարուան ընթացքին գործազրկութիւնը արժած է 69.801.000,000 ֆրանք:

Խորհրդականը միեւնոյն ատեն աւելցուց թէ սեպտ. 26ին գործազուրկներու ընդհ. թիւն էր 2,858,000, մինչ նախորդ ամսուն 2,733,780 էր:

ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍՕՖԻԱՅԻ ՄԷՋ

Չորեքշաբթի առտու ծանր խռովութիւններ պատահեցան Սօֆիայի համալսարանին մէջ, ազգայնական եւ համայնավար ուսանողներու միջեւ: Երեսունի չափ երիտասարդներ վիրաւորուեցան եւ նիւթական կարեւոր վնասներ յառաջ եկան:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

«GREY WOLF»

(Հեղինակ՝ H. C. ARMSTRONG)

Դ.

1915 Դեկտեմբերին Անգլիացիները կը պարպեն Տարտանէլը եւ Մուսթաֆա Քէմալ կը վերադառնայ Պոլիս՝ այս անգամ յաղթական եւ փառաւորութեան տիտղոսը կցուած իր անունին։

Այլ եւս ծանօթ մէկն է ինք եւ որոշ արժէք մը կը ներկայացնէ։ Պէտք է իր խօսքը մտիկ ընեն հիմա, պէտք է հետեւին իր խորհուրդներուն, պէտք է ձայն ունենայ երկրին քաղաքականութեան մէջ։

Լիման ֆոն Զանտէրսի եւ իր բարեկամութիւնը Տարտանէլի ճակատին վրայ, չէր ազդած իր հակագերման մտայնութեան վրայ։ Եթէ նոյն իսկ պէտք ունինք Գերմաններուն, անոնք պէտք է ըլլան մեր ծառաները մեր երկրին մէջ, կը քարոզէր ան։ Աւելի քան երբեք հակառակ էր Էնվէրին «որ պիտի քանդէր երկիրը»։

Իրաւ է որ 1916ի սկիզբները Թուրքերը դժգոհ էին Գերմաններու տիրապետութենէն. իրաւ է որ ամբողջ գերման զինուորականութիւնը իր ափին մէջ առած էր Թուրքիան, պատերազմական նախարարութենէն մինչեւ ամենայետին զօրանոցը, սակայն Էնվէրի ստեղծած մթնոլորտը անկարելի կը դարձնէ որ եւ է յանդուգն քայլ Վիլհէլմի ներկայացուցիչներուն դէմ։ Էնվէր այդ օրերու Մուսոլինին էր Թուրքիոյ մէջ։ Ժողովրդականութիւն չէր վայելեր անշուշտ, բայց ահ ու սարսափ կ'ազդէր իր շուրջը՝ Իթթիհատի միւս ղեկավարներն անգամ կը վիճէին իրեն հետ։

Մուսթաֆա Քէմալ բազմաթիւ առիթներով կը փորձէ իր դիրքէն վար իջեցնել Էնվէրը։ Օր մը նոյն իսկ կը ներկայանայ վարչապետին՝ Թալէաթին եւ կ'առաջարկէ որ զինքը նշանակեն պատերազմական նախարար։ Խօսակցութեան ընթացքին Թալէաթ հաւանութեան նշաններ ցոյց կուտայ, բայց երբ Քէմալ կը թողու վարչապետին գրասենեակը, Թալէաթ անուշ-անուշ կը խնդայ անոր ապշեցուցիչ յաւակնութեան վրայ։ Քէմալ յետոյ կը լսէ այդ խնդուքին մասին. կը կատղի։ Այդ օրէն աւելի երբեք չէր ներած Թալէաթին։ Քէմալ չի յուսահատիր, սակայն, կը տեսնուի Ճէմալին, Խալիլին եւ Նէսիմին հետ. նոյն վանկատները, նոյն յաւակնոտ եւ ինքնահաւան տեսակէտները։ Նորէն ականջ չեն կախեր իր ըսածներուն։ Բարկութենէն ինքզինքը կ'ուտէ. այնքան մեծամիտ է որ չուզեր ոչ մէկուն համակերպիլ, բայց կը պահանջէ որ ուրիշները իրեն մտիկ ընեն, իրեն հնազանդին։ Գաղտնիք չէ այլ եւս իր հակառակութիւնը Գերմաններուն եւ Էնվէրի դէմ։ Իր անունը կը խառնուի Էնվէրի դէմ քանիցս կազմակերպուած դաւադրական ցոյցերուն։ Ծագում Ճէմալ անունով մէկը կը փորձէ սպանել Էնվէրը — եւ անոր անունը գնել Քէմալը։ Էնվէր կասկածը կը բարձրացնէ մահափորձին հեղինակը, բայց բաւականաչափ փաստեր չի կրնար ճարել Քէմալի դէմ, անկէ ալ իր վրէժը միանգամ ընդմիշտ լուծելու համար։ Էնվէր ճարահատ Կովկասի ճակատը կ'ուղարկէ այս «փորձանքը»։

Երբ Մուսթաֆա Քէմալ կը հասնի ռուսական ճակատը, իր աչքին կը զարնէ Թրքական բանակ մը բոլորովին անկազմակերպ։ Իր նախորդը՝ Էնվէր պարտուած էր իր ռազմավարութեան մէջ։ Շնորհիւ իր անհաշիւ արկածախնդրութեան, «100 հազարնոց Թրքական բանակէն հազիւ 12,000 զինուոր մնացած էր»։ Միայն 30 հազար հոգի սառած էին։ Ռուսական բանակը մեծ-դուքս Նիքոլայի հրամանատարութեամբ կը յառաջանար, գրաւուած էին Կարին, Վան, Տրիփոլիս, Մուշ, եւ այլն։ Թուրքիա իր ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած էր Տարտանէլի ճակատին վրայ, նախորդ տարին, եւ երեսի վրայ ձգած էր Կովկասի ճակատը։

Մուսթաֆա Քէմալ ի վիճակի չէր յարձակելու թշնամիին վրայ։ Թուրք զինուորը ռազմամթերք չունէր։ Էնվէր պատասխան անգամ չէր տար Քէմալի հեռագիրներուն։ Թշնամին կը պատրաստուէր խոշոր յարձակողական մը (1917). պէտք է շարժիլ եւ կարելի եղածին չափ շուտ. ինչպէ՞ս։

Սատանայի բախտ ունի Մուսթաֆա Քէմալ. Ցարի գահին կը պայթի ռուսական Յեղափոխութիւնը։ Ալ գիտենք մնացածը։ Կը կազմալուծուի ռուս բանակը, կը խափանուի յարձակողականը, ետ կը կանչուի Մեծ Իշխան Նիքոլաս, Ռուսիա կը գալարուի յեղափոխութեան ալիքներուն մէջ։ Մուսթաֆա Քէմալ կը յառաջանայ, բայց շատ դանդաղ, որովհետեւ իր բանակը շատ ողորմելի վիճակի մէջ էր եւ տեղացի քրիստոնեաները՝ Հայերն ու Վրացիները «որոնք կազմակերպուած էին Ռուսերուն կողմէ, կատաղի ընդդիմութիւն ցոյց կուտային պաշտպանելու համար իրենց հողերը»։ Քէմալ կը գրաւէ Վանը, Պիթլիսը եւ Մուշը եւ կը քալէ դէպ ի Պաթում(*)։ Կովկասի ճակատին վրայ է որ Մուսթաֆա Քէմալ կը ծանօթանայ Քեազիմ Գարա Պէքիրին եւ Ըսմէթին. երկուքն ալ իր ստորադասները։ Առաջինը «խոշոր կազմով, բթամիտ բայց ուսումնասէր, աշխատասէր, կարող եւ իր զինուորներէն սիրուած հրամանատար մը, իսկ երկրորդը, անոր ճիշդ հակապատկերը, պզտիկ եւ կարճահասակ, ընդարձակ, պզտիկ գլուխով եւ արծուաքիթ, քիչ մը խուլ եւ հետեւաբար հանդարտ ու լռակեաց տղայ մը։ Համբերատար, յարատեւող եւ փորձառու մէկը գրասենեակի աշխատանքներու մէջ»։

Ռուսական վտանգը հեռացած նկատելով, Քէմալ Սուրիոյ ճակատը մեկնելու համար կը մեկնի Պոլիս, Քեազիմ Գարա Պէքիրին յանձնելէ ետք «Հայերը մաքրագործելու եւ սահմանագլուխը հաստատելու գործը»։

×

1917ի ամառը Անգլիացիները գրաւած էին Պաղտատը եւ կը յառաջանային դէպ ի Մուսուլ։ Անգլիական ուրիշ բանակ մը պատրաստութիւններ կը տեսնէր Եգիպտոսի մէջ, յարձակելու համար Պաղեստինի եւ Սուրիոյ վրայ։

Էնվէրի միջամտութեամբ Ֆալքենհայն «Եըլտըրըմ»ի բանակը կազմակերպելու վրայ էր Հալէպի մէջ։ Մուսթաֆա Քէմալ կը նշանակուի հրամանատար Թրքական եօթներորդ զօրաբանակին, բայց դժգոհ էր այդ կարգադրութենէն։ Չէր ուզեր հպատակիլ ոչ մէկ գերման զինուորականի։ Ֆալքենհայն գիտէ որ գլուխ չպիտի կրնայ ելլել այս յամառ եւ անկարգապահ Թուրքին հետ։

Սիրաշահելու համար անոր կ'առաջարկէ տասը մը կարմիր ոսկի։ Քէմալ կ'առնէ ոսկին, կուտայ ստացագիր մը. քանի մը օր վերջ կը վերադարձնէ ոսկիները եւ ետ կ'ուզէ իր ստորագրութիւնը։

Քէմալ հակառակ է գերմանացի հրամանատարին յատակագծին՝ համաձայն որուն Պաղտատի եւ Սուէզի վրայ կատարուելիք յարձակումները պիտի ձախողին։ Կ'ընէ կռիւ եւ հրաժարում իր նոր պաշտօնէն։ Էնվէր եւ Ֆալքենհայն ի զուր կ'աշխատին ետ առնել տալ հրաժարականը։ Քէմալ կը մերժէ։ Ֆալքենհայն կրնայ պատժել զայն, բայց Էնվէր կը հակառակի։ Կ'առաջարկէ նոր պաշտօն մը Տիարպէքիրի մէջ։ Քէմալ դարձեալ կը մերժէ։ Ճարահատ եւ վէճը չսաստկացնելու նպատակով, Էնվէր անպայման ժամանակով արձակուրդ կուտայ Քէմալին, որովհետեւ չի համարձակիր պատժի ենթարկել իր ստորադասը։ Չէ՞ որ հակագերման հոսանքը հետզհետէ կը սաստկանայ։ Գերման ընդհանուր հրամանատարին հնազանդած չըլլալուն համար խիստ միջոցներու դիմել պիտի նշանակէր ազգային հերոսի մը վերածել Քէմալը։

Քէմալ կը վերադառնայ Պոլիս՝ մօրը եւ քրոջը քով։ Բայց անտանելի է նոյն իսկ իրեններուն հետ։ Չի հանդուրժեր մօրը խրատներուն, յորդորներուն, կը ջղայնանայ մօրը եւ քրոջը ցոյց տուած գուրգուրանքէն. կին չուզեր տեսնել իր շուրջը բաց ի անոնցմէ որոնք հաճոյք կը ծախեն իրեն։ Ինք պէտք է ազատ ըլլայ ամէն բանի մէջ։ Կը ձգէ տունը եւ կը քաշուի Բերա – Փալասի պանդոկը. քաշուած է ինքն իր մէջ, բայց դարձեալ կը պայքարի օրուան իշխանաւորներուն եւ Գերմանացիներուն դէմ։ Իր համախոհները կը շատնան հետզհետէ. զինուորականներ և քաղաքական մարդիկ կան հիմա իր շուրջը, բոլորն ալ հակառակ Էնվէրին։ Պատերազմական նախարարը կը տեսնէ վտանգը. պէտք է զբաղում մը ճարել։ Լաւագոյն առիթը կը ներկայանայ։ Գահաժառանգ իշխանը՝ Վահտէտտին Պերլին պիտի այցելէ։ Ուղեկից մը պէտք է իրեն։ Քէմալ պէտք է ընկերանայ իշխանին. Էնվէր վստահ է որ Մուսթաֆա Քէմալ պիտի փոխէ իր համոզումները, երբ երթայ իր աչքովը տեսնէ Գերմանիան եւ անոր զօրութիւնը։

Ուրեմն, երեք ամիս պարապ պտտելէ ետք, Մուսթաֆա Քէմալ ակամայ կ'ընդունի առաջարկուած պատուակալ պաշտօնը (1918 գարուն)։ Իշխանը փախուստի տպաւորութիւն կը թողու Մուսթաֆա Քէմալի վրայ, երբ առաջին անգամ կը հրաւիրուի անոր ներկայութեան։ Կէս-քուն, կէս-արթուն վիճակի մէջ նստած է իշխանը իր դիմացը։

Աւելի ողորմելի կը գտնէ զայն մեկնումի օրը, կայարանին մէջ։ Բարի կեցած զինուորներուն ալա թուրքա բարեւ մը կուտայ իշխանը։ Քէմալի զինուորականի արժանապատուութիւնը կը վիրաւորուի։ Աւելին կայ։ Երկաթուղիին մէջ, Քէմալի կը յատկացնեն այն ժամանակաբաժինը ուր տեղաւորուած էին իշխանին պայուսակները եւ... ծառաները. ինչ մեծ անարգանք էր Քէմալի պէս յաւակնոտ մէկու մը համար։

Երբ երկաթուղին կ'անցնի Թրքական սահմանը, իշխանը իր քով կը հրաւիրէ Քէմալը։ Քէմալ կ'ապշի երբ կը տեսնէ որ դէմը նստած է, այս անգամ, կայտառ, աչքբաց մէկը։ Իշխանն է, բոլորովին կերպարանափոխուած։

Արմսթրոնկ կը պատմէ որ Վահտէտտին դիտմամբ կը կեղծէր իր արտայայտութիւնը։ Սուլթան Համիտի սարսափին տակ մեծցած, սովորութիւն ըրած էր «ծպտուիլ», խեղճ ու կրակ, թափթփած եւ ապուշ ձեւանալ որպէս զի չկասկածին իրմէ։ Բայց իրականին մէջ կարող եւ խելացի մէկն էր։

Ճամբորդութեան ընթացքին իշխանը եւ Քէմալ կը մտերմանան։ Երկուքն ալ կ'ատեն Էնվէրն ու Թալաթը։ Մուսթաֆա Քէմալ կը զգար որ իշխանին բարեկամութիւնը օգտակար կրնար ըլլալ օրին մէկը. չէ՞ որ Սուլթանը հիւանդկախ մէկն էր եւ չէր կրնար երկար ապրիլ։ Վահտէտտին պիտի յաջորդէր իրեն եւ.... Բայց նախ պէտք էր համոզել իշխանը Գերմանացիներու անկարողութեան մասին։ Մ. Քէմալ փորձ կ'ընէ այդ ուղղութեամբ։

Ինքնահաւանութեան նոր ապացոյցներ կուտայ Պերլինի մէջ։ Հինտէնպուրկ փայլուն կերպով կը ներկայացնէ իշխանին օրուան զինուորական կացութիւնը։ Ուրիշ առիթով մը Լիւտէնտորֆի հետ վէճի կը բռնուի Սուրիոյ ճակատի յարձակողականի մասին։ Օր մը Քայզերին հացկերոյթին մէջ, կը մօտենայ Հինտէնպուրկին, կէս գինով վիճակի մէջ և կ'ըսէ. «Ձեր անցեալ օրուան իշխանին պատմածները միայն թուղթի վրայ գոյութիւն ունին եւ այլն» եւ պատասխանի կը սպասէ։ Ծերունի հրամանատարը վերէն վար կը չափէ այս յանդուգն երիտասարդը եւ առանց ականջ կախելու անոր հարցումին կը հրամցնէ... սիկարէթ մը իբրեւ պատասխան։

Ուրիշ հացկերոյթի մը ընթացքին Ալզասի կառավարիչ, կը քննադատէ իշխանին՝ Թուրքիոյ քաղաքականութիւնը Հայերուն հանդէպ։ Մուսթաֆա Քէմալ կը զայրանայ.

— «Ի՞նչպէս կարելի է այդ տեսակ խօսքեր ընել Թուրքիոյ ապագայ Սուլթանին, կառավարիչը ի՞նչ գիտէ եղեր Հայերուն մասին։ Թուրքիա իր շահերը վտանգեց դաշնակցելու համար Գերմանիոյ, Հայերը դաւաճանութիւն կ'ընէին Թուրքիան փճացնելու համար եւ այդ յիմար կառավարիչը կը համարձակի Հայերը պաշտպանել ընդդէմ Գերմանիոյ դաշնակիցներուն»։

Ու երբ կառավարիչը կը փորձէ ներողութիւն խնդրել, Քէմալ՝ հեգնոտ կը պատասխանէ.

— «Մենք այստեղ եկած ենք ոչ թէ վիճելու Հայերուն մասին, այլ գաղափար կազմելու համար Գերմանիոյ իրական կացութեան մասին»։

Վերադարձի ճամբորդութեան ատեն Մուսթաֆա Քէմալ կը համոզէ, նոյն իսկ կը ստիպէ իշխանը որ պահանջէ զօրաբանակի մը հրամանատարութիւնը։ Խուսափողական պատասխան կուտայ խորամանկ իշխանը, որովհետեւ գիտէ թէ Էնվէր չի համարձակիր այդ շնորհը ընել իշխանին։

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(*) ԽՄԲ.— Այս տեղեկութիւնը եւ ուրիշ կարգ մը [illegible] համապատասխաներ իրականութեան։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՉՁԳՁԳԵԼ
ԲԱԺՆԵԳԻՆՆԵՐՈՒ ՎՃԱՐՈՒՄԸ

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ԴԷՊԻ ՀԻՒՍԻՍ

ԵՐԿՈՒ ՕՐ ԼԵՆԻՆԿՐԱՏԻ ՄԷՋ

Է.

Ս. Իսահակ մայր եկեղեցին, զոր դար մը առաջ կառուցած է Ֆրանսացի ճարտարապետ Մոնֆէրան, իր հոյակերտ ճարտարապետութեամբ եւ ոսկեզօծ հսկայ գմբէթով կ'իշխէ քաղաքին կեդրոնը գտնուող ընդարձակ հրապարակի մը վրայ.

Կրօնքի եւ կղերի փառքին նուիրուած այս սքանչելի յիշատակարանը այժմ վերածուած է Հակակրօնական Թանգարանի, որ իր տեսակին մէջ անուանի է։

Նախագաւիթին մէջ, սեղաններու շուրջ գործաւորներ բոլորուած՝ ընթերցումով տարուած են։ Անաստուած, Երիտասարդ Անաստուածներ, Հակակրօնականութիւն եւ այլ հակակրօնական թերթեր ու հանդէսներ կը կարդան։

Երբ ներս կը մտնենք, աղօտ լոյսի մը մէջ անմիջապէս մեր աչքերը կը յափշտակեն կանաչ ու կապոյտ միակտուր թանկագին մարմարէ (malachite եւ lapis-lazuli) հաստաբեստ սիւներու սքանչելի շարքերը, կամարներու հմայլելի խճանկարները, ոսկեզօծ պատկերները, պրոնզէ արձանները, ճոխ խորանները, որոնց փայլ մը աւելի կուտային հոս ու հոն ներս սողոսկող արեւի ճառագայթները։

Ի՞նչ աշխատանք եւ հարստութիւն թափուած է այս հոյակապ եկեղեցին կանգնելու համար։ Պէտք չունինք մեր միտքը տանջելու եւ երեւակայելու։ Դրան մօտ լայն ցուցատախտակի մը վրայ բազմաթիւ լուսանկարներ, պատկերներ, գծանկարներ՝ մանրամասնութիւններ կուտան այդ մասին, եւ կը յիշատակեն անունները անոնց որոնք օգտուեցան ծախսուած գումարներէն, կամ իրենց քաղաքական եւ նիւթական օգտին համար կառուցանել տուին եկեղեցին։

Քիչ անդին, «Եկեղեցին իբրեւ շահագործողներու կազմակերպութիւն» վերտառութիւնը կրող ցուցատախտակի մը վրայ հարց դրուած է թէ «ո՞րքէ կուգային վանքերու եւ եկեղեցիներու հասոյթները»։ Սարքուսայնի ձեւով փոփի մը, ռուս քահանայի մը ծաղրանկարը, թերթեր կտրուած յօդուածներ եւ պատկերներ, մոմի կտորներ, ցարական րուբլիներ, եկեղեցական կտրուած գանձանակներ, կրօնական գրքոյկներ եւ տիրքամներ ցոյց կուտան այդ հասոյթներուն աղբիւրը — կայսերական նուէրներ, կրօնքի, ամուսնութեան եւ թաղումի առթիւ վճարումներ, մոմագին, աղքատաց պնակ, կրօնական տօնակատարութիւններ, ուխտագնացութիւններ, եւն.։

Ու այսպէս կ'անցնինք քանի չափ ցուցատախտակներու առջեւէն, զորս կը ծածկեն լուսանկարներ, պատկերներ, վաւերաթուղթեր, ծանուցումներ, թուանշաններ եւ գունաւոր ծաղրանկարներ, եւ որոնց իւրաքանչիւրին նշանակութիւնը կը բացատրեն զանազան վերտառութիւններ — «Եկեղեցին եւ Ռուսիկութեան Միութիւնը», «Եկեղեցին պայքարը Յեղափոխութեան դէմ», «Եկեղեցին եւ Բանակը», «Եկեղեցին եւ Պատերազմը», «Եկեղեցին եւ Դրամատիրութիւնը», եւն.։

Խորանին առջեւ պզտիկ երկու դագաղներ, որոնք մէկ-մէկ դիակ կը պարունակեն։ «Մէկը իբրեւ «սուրբի» դիակ պաշտուած է, որովհետեւ չէ ապականած ու փտած։ Ի՞նչ տարբերութիւն ունի միւսէն որ «նեխուր» խօժռացելի մը դիակն է, եւ որ նոյնքան անեղծ մնացած է»...

Ահա ուրիշ ցուցադրութիւն մը, ուր հաւաքուած են կռապաշտութեան, քրիստոնէութեան եւ այլազան կրօնքներու եւ աղանդներու յատուկ կուռքեր, կրօնական հագուստներ, կախարդական առարկաներ, պաշտամունքի իրեր։

Թանգարանին պահապաններէն մէկը, խեղճ երեւոյթով կին մը, թախանձագին կը խնդրէ մեր առաջնորդին որ անպատճառ ցոյց տայ ճօճանակը, ինչպէս մանուկ մը պիտի պնդէր որ տեսնէինք իր մէկ խաղալիքը եւ հիանայինք անոր վրայ։ Անոր համար հրաշալիք մըն էր այդ հսկայ ճօճանակը (pendule de Foucault) որ եկեղեցիի գմբէթէն կախուած, անդադար եւ ինքնին շըլանամեւ կը ճօճէր երկրագունդի թաւալումին ապացոյցը թեամբ, հետեւաբար կը փաստէր երկրի թաւալումը։ Այստեղ ալ ցուցատախտակ մը, մեքենաներու եւ այլ պատկերներով, թերթերով, գծագրութիւններով եւ վերտառութիւններով ծածկուած։ «Այս մէկը պիտի սպաննէ այս միւսը», այսինքն «գիտութիւնը պիտի սպաննէ կրօնքը». կամ «կրօնքը ժողովուրդին ափիոնն է», եւն.։

Այս թեմադրութիւնները առաջին առթիւ աղօտակ կը թուին եւ կասկածելի կուտան հակակրօնական եւ հակակղերական պայքարի արդիւնաւորութեան մասին։ Բայց պէտք է նկատի ունենալ որ անոնք սահմանուած են ժողովուրդի մը որուն միտքը դարերու ընթացքին թանձրացած է կրօնական եւ այլ նախապաշարումներով եւ որ շարունակ ապրած է ու տակաւին կ'ապրի իբրեւ… անոնց ազդեցութեան ներքեւ։ Վերոյիշեալ ցուցադրութիւնները, որոնց մանրանկարները կը գտնուին հանրային բոլոր հաստատութիւններու մէջ — դպրոց, զօրանոց, ակումբ, հաւաքական բնակավայրեր, եւն. — նպատակ ունին պատկերաւոր տուեալներով առաջին ցնցում մը հաղորդել կրօնքի արտաքին — շօշափելի եւ տեսանելի — չէնքին և անոր պահապաններուն հանդէպ, որոնք տակաւին շատ զօրաւոր են եւ պետութեան ու ներկայ կարգերուն դէմ դիմադրական կեդրոններ կը կազմակերպեն։

Բայց հակակրօնական բուն փրոփականտը կը մղուի նաեւ տարբեր եւ աւելի ազդու միջոցներով անաստուածներու անկրօններու ընկերակցութեան կողմէ, որ ճիւղաւորումներ ունի երկրի բոլոր մասերուն մէջ։ Այս ընկերակցութիւնն է որ կը կազմակերպէ հակակրօնական թանգարանները եւ յաճախ կը վարէ կրօնքին եւ կղերին դէմ պայքար բազմաթիւ պատկերազարդ թերթերով եւ հանդէսներով, գիտական հրատարակութիւններով, բանախօսութիւններով, թատերական ներկայացումներով, սինեմայով, մանաւորապէս նոր սերունդին մէջ։

Գիտութեան շնորհիւ կրօնքի հիմերը քանդելու այդ հսկայ ձեռնարկին մէջ պետութիւնը քարոզական եւ նիւթական ամէն միջոցներով կ'օժանդակէ այդ ընկերակցութեան, որովհետեւ համայնավարական կարգերու հաստատման անհաշտ թշնամի կը նկատէ կրօնքն ու կղերը.

Միւս կողմէ պետութիւնը, պաշտօնապէս չճանչնալով հանդերձ կրօնքն ու կղերը — քանի որ օրէնքը առ այժմ կ'ընդունի կրօնքի ազատութիւնը — ամէն միջոցներով կը դժուարացնէ անոնց գոյութիւնը։ Այսպէս, կրօնականները, իբրեւ ոչ-աշխատաւորներ, ուտեստեղէնի տոմսի իրաւունք չունին։ Եկեղեցիներու նիւթական գոյութեան հոգը պէտք է ստանձնեն հաւատացեալներու ընկերակցութիւններ, որոնք իրարու չեն կրնար օգնել. այնպէս որ երբ ընկերակցութիւն մը անկարող կ'ըլլայ պահպանելու իր եկեղեցին, կը գոցեն զայն նոյն շրջանի ժողովուրդին որոշումով եւ կը վերածեն զայն սինէմայի, թատրոնի, ակումբի կամ այլ հանրօգուտ հաստատութեան մը։

Մինչ մեր առաջնորդը այս տեղեկութիւնները կուտար, կառքերը նաւամատոյց հասան։ Նաւուն վրայ կը բարձրանանք, արագօրէն կը ճաշենք եւ վերստին կառք կը նստինք Փեթերհոֆ երթալու համար։

Նախ կ'անցնինք Լենինկրատի հարաւային թաղամասերէն՝ Մոսկուա-Նարվայի շրջանէն։ Կառքերը նուազ կը ցնցեն, որովհետեւ Փեթերհոֆ տանող ճամբան բաւական լաւ սալայատակուած կամ ասֆալթուած է. Թերեւս անոր համար որ այդ ճամբուն վրայ կը գտնուին Փութիլով գործարանները, որոնց առջեւ քանի մը վայրկեան կանգ կ'առնենք։ Այս գործարանները ցարական շրջանէն մնացած են եւ հնամենի ու անխնամ երեւոյթ մը ունին։ Հոս ու հոն ամրացած պատուհաններու վրայ վերտառութիւններ հնգամեայ ծրագիրը կը փառաբանեն եւ զայն ժամ առաջ իրագործելու համար ժողովուրդին եռանդը կ'ուզեն հրահրել։

Բայց ահա նորակառոյց բազմաթիւ չէնքեր՝ գործարանին շուրջ եւ անկէ հեռու, ճամբուն երկայնքին։ Գործարանին մօտ երկու հսկայ չէնքեր կը տեսնենք իրենց կրպակնեակ եւ ապակէ բազմայարկ յօրինուածքը, լայնածաւալ պատուհաններով եւ բոլորովին արդիական ոճով, զոր սովորաբար կ'որակեն Ֆրանսացի հանրածանօթ քաղաքաշէն-ճարտարապետ (urbaniste) Le Corbussierի անունով։

Շէնքերէն մէկը ակումբ է իր բազմաթիւ սրահներով ընթերցումի, հանդիսաւոր, բանախօսութեան, ներկայացումներու, մարզանքի եւ գրասենեակի համար։ Միւսը՝ գործարան-խոհանոց է, որ ունի բազմաթիւ ճաշարաններ չափահասներու եւ մանուկներու համար, եւ խոհանոցներ արդիական կազմածներով, ուր օրական 40—50,000 հոգիի համար ճաշ կը պատրաստուի, թէ՛ տեղւոյն վրայ ճաշողներուն եւ թէ քաղաքին հանրային ճաշարաններուն համար։ Տեղւոյն վրայ ճաշողները նախապէս կը վճարեն ճաշին գինը եւ կը ստանան տոմսակ մը, առանց որուն ճաշ չի տրուիր։ Անոնք որ պարենատոմս ունին, 35 կոպէկ կը վճարեն երեք պնակ կերակուրի համար, անոնք որ չունին հնգապատիկ աւելի, իսկ մանուկներէն մօտ 25 կոպէկ կը գանձուի։ Հակառակ մեր բուռն փափաքին, դժբախտաբար ժամանակ չունեցանք այցելելու ո՛չ ակումբը եւ ոչ գործարան-խոհանոցը։

Շարունակելով մեր ճամբան կ'անցնինք նորակառոյց բազմաթիւ գործաւորական չէնքերու առջեւէն, բազմայարկ, լայն պատուհաններով, առաջին յարկերը զարդարանքի զօրանոցի պէս բնութիւն տուներ, զորս հետզհետէ կը կառուցանեն բոլոր երկիրներուն մէջ մանաւորաբար մեծ քաղաքներու շուրջը։ Այս ամէնը — գործարաններ եւ անոնց շուրջ կեդրոնացող աւանները, խոհանոց - գործարաններ եւ զօրանոց - չէնքեր — մտածել կուտար [illegible] մասին որ կը նախատեսուի ժողովուրդին ընկերութեան ապագային համար։

Կը հասնինք Փեթերհոֆ, քանի մը հազար բնակչութեամբ քաղաք մը որ ցարերու ամառնային բնակավայրն էր. Ձմեռնային պալատներու շարք մը գեղեցիկ դաշտավայրի մը (parc) [illegible] ընդարձակ աւազաններ զորս կ'եզերեն ոսկեզօծ արձաններ, ջրվէժներ եւ ցայտաղ աղբիւրներ. հեռուն Ֆինլանտիոյ ծովածոցը, ուր կը թափին աւազաններէն ջուրերը։ Ամբողջութիւնը գեղեցիկ ընդօրինակութիւնն է Վերսայլին։

Պալատներու հարիւրաւոր սրահներուն եւ սենեակներուն մէջ ցարերու [illegible] ամենաթանկագին գանձեր ու գեղարուեստական հարստութիւններ դիզուած են։ Պետութիւնը խնամով պահած, դասաւորած ու ցուցադրած է զանոնք։ Կարգ մը սրահներու մէջ վերակազմուած ճաշասրահներ, ննջարաններ եւ մեղրամոմ պալատականներ ցոյց կուտան պալատական հագուստ ու կապուստը, կեանքն ու շռայլութիւնը։ Գրեթէ ամէն տեղ, պատկերներով, գրութիւններով եւ թուանշաններով ծածկուած ցուցատախտակներ բացատրութիւններ կուտան գեղարուեստական եւ այլ գանձերու մասին և անցեալ պատմութիւնը կ'ընեն, բնականաբար այնպիսի ձեւով մը որ Փեթերհօֆը փրոփականտի կարեւոր կեդրոն մը կը դարձնէ ցարերուն, նախորդ րէժիմին, կրօնքին ու կղերին եւ դրամատիրական կարգերուն դէմ։ Այդ փրոփականտը ալ աւելի ազդու կը դարձնեն առաջնորդները, որոնք խումբ խումբ կը պտտցնեն հոն եկած կամ դրկուած հարիւրաւոր գործաւորները, զինուորներն ու գիւղացիները։

Ընդարձակ դաշտավայրին մէջ եւ խուռն բազմութիւն մը կը պտտի աւազաններուն շուրջ, կամ կը հանգստանայ զով ծառուղիներուն մէջ եւ մտիկ կ'ընէ զինուորական նուագախումբը։ Անոնք իրենց շաբաթական հանգիստէն օգտուելով պտոյտի եկած են. սկզբունքով գործաւորները հինգ օր աշխատանքէ յետոյ (նախապէս 4 օր) մէկ օր հանգիստ ունին, թէեւ այդ սկզբունքը շատ մը բացառութիւններ կը վերցնէ։ Ուրիշներ իրենց արձակուրդը կ'անցընեն։ Այդ վճարեալ արձակուրդին տեւողութիւնը (տարին կամ երկու տարին անգամ մը 2—4 շաբաթ) կախում ունի աշխատանքի մէջ բանուորներու ցոյց տուած եռանդէն, արագութենէն եւ արդիւնքէն, որոնց աստիճանին համաձայն բանուորները՝ բանուորական խմբակները կամ գործարանները կը դասուին «օրինակելի», «ինքնաշարժ», «շոգեշարժ», «էշ», «ուղտ», «կրիայ» եւ այլ անուններու տակ։ «Մեքենական» դասերուն պատկանողները լաւ կը վարձատրուին եւ երկար արձակուրդ կը ստանան, «կենդանական» շարքերուն մէջ գտնուողները նուազ կը վարձատրուին։

Չափահասներէն զատ հարիւրաւոր պատանիներ եւ մանուկներ կ'երգեն, կը պըտտին, կը խաղան եւ կը [illegible] ծառուղիներուն մէջ։ Բոլորն ալ առողջ եւ կայտառ երեւոյթ ունին։ Նոր սերունդը առողջապահական, նիւթական եւ բարոյական ամէն հոգածութիւն կը վայելէ պետութեան կողմէ, որ ամէն ինչ հիմովին նորելու դժուար ծրագիրը կը հետապնդէ երկրի մը մէջ որ Եւրոպայի կրկին տարածութիւնը եւ հարիւրէ աւելի ցեղային խմբակներէ բաղկացած 160 միլիոն բնակչութիւն ունի։

Երկու ժամու չափ պալատներուն եւ պարտէզներուն մէջ թափառելէ յետոյ

ՈՒԹ ԱՄԻՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

— :—: —

(Ի՞նչ կը պատմեն փախստականները)

ԹԱՒՐԻԶ, 22 Հոկտ.— 1932 յունուարին Շահվէրդեանը Յունաստանի մէջ քարոզ կը կարդար մեզի, և ամերիկեան վարդագոյն խոստումներ ըրաւ մեզի, որ մենք յափշտակուեցանք անոր բառերէն։ Ես ալ իմ միամիտ ընկերներուս հետ փութացի արձանագրուիլ, որպէսզի մեկնիմ Հայաստան։

Առաջին կարաւանով յունուարին հասանք Պաթում։ Տակաւին Պաթում ոտք չդրած, զղջացի իմ մեկնումիս համար։ Սակայն ուշ էր եւ փախչիլը անկարելի, որովհետեւ խորհրդային ոստիկանները մեզ արդէն նաւահանգիստի մէջ պաշարած էին։ Հոս բոլշեւիկները ողջունեցին մեր ազատագրումը «բուրժուական» լուծէն եւ ըսին, որ մեր դժբախտութեան պատճառը «Դաշնակներն» են։ Անմիջապէս մեզ փոխադրեցին Երեւան, ուր հասնելով աւելի զղջացինք։ Մեզ լեցուցին բեռնատար վագոններու մէջ, վաթսունական հոգի ապրանքներով և բեռներով։ Երեւան մտանք եւ ի՞նչ տեսանք, մանուկները կիսամերկ կուլային եւ իրենց ծնողներէն հաց կ'ուզէին, սակայն ծնողները կը սաստէին իրենց զաւակները «հօչերեզ» (պոչ կապել) ըսելով, որ մենք չէինք հասկնար։ Այսքանը մենք տեսանք քաղաքի ծայրամասերը, իսկ երբ քաղաք մտանք, հանդիպեցանք հարիւրաւոր եւ հազարաւոր մարդոց, որոնք իրարու ետեւ կանգնած կը սպասէին։

— Ինչո՞ւ համար էք կայներ այս ձիւնին մէջ, այս ցուրտ եղանակին։

— Հաց պիտի ստանանք, ընկեր, — պատասխանեց կին մը որ կանգնած էր սիրերու մէջտեղը։

Ես ալ անօթի էի. ուզեցի հաց առնել, բայց ինծի ըսեցին որ «դուք այս խանութին չէք կցուած եւ մերժերային գրքոյկ չունիք»։

Անիծեցի եւ հայհոյեցի, որովհետեւ անօթի էի. բայց ինծի ըսին.

— Այստեղ Յունաստան չէ որ ազատ խօսիս ու զոռզոռաս, Չէկան կը բանէ քեզ։

Գացի մասնաւոր շուկայ եւ քիլօ մը սեւ հաց առնելու համար, ութը րուբլի վճարեցի։ Ես եւ ընկերներս արհեստաւոր էինք, սակայն մեզ ուղարկեցին սեւ աշխատանքի, — հող փորելու։ Օրական մեզի կուտային երեք ռուբլի, որով կէս քիլօ հաց չէր կարելի գնել, իսկ կօպերատիվը հաց չէր տար, որովհետեւ անոր կցուած չէինք։

Օր մը գացի կոպերատիվի խանութ, հինգ հարիւրէ աւելի կին, աղջիկ, այր, ծեր, երիտասարդ, հայ թուրք խառն «պոչ էին» բռներ հաց ստանալու համար։ Ես ալ հաց ուզեցի, ներքեւ ըսին որ դուն «կցուած չես»։

— Ախպար, ըսի, ես շատ չեմ որ կցուիմ, ի՞նչ է, պէտք չունիմ ձեր հացին։

Ժողովուրդը սկսաւ այլայլիլ ու դողալ։

— Ինչո՞ւ կը վախնաք, հարցուցի պաշտօնեաներէն մէկուն։

— Չե՞ս վախնար որ այդպէս կը խօսիս։

Այս խօսքիս վրայ Չէկիստները ուզեցին զիս բանտարկել, սակայն նոր էի եկած, «նոնայեցին»։

Գիշերը մեզ կը տանէին «Ժողտան» քնանալու։ Երեք հարիւր հոգի մէկ սենեակի մէջ լեցուցին եւ ըսին. — «Այստեղ է ձեր բնակարանը ընկերներ»։ Մեզմէ շատ գիշերը կը քնանային ցուրտէն եւ քամիէն։ Ընտանիքի տէրերը տարին «լուսաւորի տեղ տալու» եւ լաւագոյն անկղը եղաւ վրաններ։ Եւ այդպէս Յունուար ամսուն մեր ընկերները վրաններու մէջ կծկուեցան. իսկ անոնց մանուկները ցուրտէն կ'աղաղակէին եւ կուլային, որովհետեւ քամին վրանները կը քանդէր եւ ձիւնը կը զարնէր մանուկներու երեսներուն։ Վրաններու մէջ ապրողներու մեծ մասը հիւանդացաւ։

Երեւան մտնելէ երկու շաբաթ չանցած, սկսանք մեր հագուստները ծախել հանել։

Անօթի էինք, պիտի ծախէինք, որպէսզի սովամահ չըլլայինք։ Մեր հագուստները գրեթէ ձրի կը ծախէինք չէկիստներուն եւ կոմունիստներուն, որովհետեւ անոնք միայն հաց ունէին։

Պէտք է ըսեմ որ բոլորս այս կացութեան մէջ չէինք։ Անոնք, որ կարմիր էին կապեր իրենց թեւերուն եւ մեր դժբախտութեան պատճառն էին դարձած, ամէն ինչ ստացան, որովհետեւ մտան Չէկան աշխատելու։ Սակայն անոնք շատ չնչին թիւ կը կազմէին։ Այս վիճակը չկրցայ տանիլ եւ որոշեցի փախչիլ։

Առաջին անգամ հինգ հոգիով որոշեցինք փախչիլ. սակայն անփորձ ըլլալով բռնուեցանք եւ մեզ տարին Երեւանի բանտի «քաղաքական» կորպուսը, ուր բանտարկուած էին 450 հոգի, բոլորն ալ մասնաւորականներ։ Այս 450 հոգին մեծ մասը յունահայ գաղթականներ էին, որոնք Պարսկաստան փախչիլ ուզած էին, բայց Չէկայի ճիրաններուն մէջ ինկած էին։

Բանտի մէջ մենք տեսանք 4000է աւելին քաղաքական կալանաւորներ, որոնք տասէն աւելի անգամ մահուան դուռն էին գացեր եւ վերադարձեր, երբ Չէկան կը հարցաքննէր։ Բանտի կեանքը դժոխային է, օրական 300 կրամ հաց կուտային, այն ալ ցեխէն տարբերութիւն չունէր։

Վեց ամիս մեզ բանտը պահեցին, պատճառաբանելով, որ մենք չենք ուզած խորհրդային երկիր ապրիլ։ Վերջերորդ ամսուն մենք ոսկրացած կիսամեռելներ էինք դարձեր։

Բանտի մէջ եղած Յունահայերը կ'անիծէին եւ կը հայհոյէին Շահվէրտեանին ու «հօկչեճեներուն»։ Երիտասարդութեան կէսէն աւելին այժմ բանտերու մէջ կը տառապի։

Մեր վեց ամիսը լրանալով, մեզ բանտէն ազատեցին։ Մենք այլեւս կեանք չունէինք այդ երկրի մէջ։ Նորէն որոշեցինք փախչիլ՝ մեռնիլ կամ ազատիլ։ Այսպէս մտածեցինք եւ մեզ Արաքսի վտանգաւոր ալիքներուն յանձնելով անցանք Պարսկաստան։

ՆՈՒՊԱՐ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

(Պրուսացի)

նաւ վերադարձանք եւ Լէնինկրատէն մեկնեցանք, տանելով անհաւասար արժէքով շարժանկար մը տեսած ըլլալու տպաւորութիւնը, շարժանկար որուն մեր տեսած փոքրիկ կտորին կարգ մը մասերը թերի, տկար կամ ձախող, իսկ ուրիշ մասերը յուսադրիչ էին եւ լաւագոյնին հասնելու ճիգը կը մատնէին։

Վերջ) ՏՈՔԹ. Լ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԽՄԲ.— Մեր աշխատակիցը շուտով պիտի սկսի գրի առնել իր տպաւորութիւնները՝ սկանտինաւեան երկիրներու ընկերային կեանքի մասին, որ նոր գիրք մըն է մեզի համար։

«ԹԱՓԱՌԱԿԱՆ ՀՐԷԱՅ»Ն ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

—)(օ)(—

G. Lenotreի մէկ գրքին մէջ, De la Prison à l'Echafaud, էջ 57-61, կը կարդանք.—

1228ին Մեծ Հայքէն եպիսկոպոս մը Անգլիա կ'երթայ եւ Համբաւաւոր Սուրբ Ալբան վանքը գալով կ'ամէջ։ Ան կը խօսէր այն տեսակ լեզու մը, որ վանականներէն ոչ մէկը կը հասկնար։ Բայց Անտիոքի ազնուականներէն մէկը, որ հայերէն գիտէր, հոն կը գտնուէր, եւ յանձն առաւ թարգմանել եպիսկոպոսին ըսածները, որոնք քանի մը տարի ետք՝ մտան Ս. Ալբանի վանականներուն կողմէն հրատարակուած Historia Majorին մէջ։ Ուրեմն այս եպիսկոպոսին բառերուն կատարեալ եւ վաւերական օրինակն ունինք։

Ըստ այս եպիսկոպոսին, Երբ Յիսուս Հրեաներու կողմէ քաշկռտուելով Պիղատոսի աղջիկէն դուրս ելած միջոցին, ինկաւ սեմին աղէկուր։ Կարտափիլոս, դատարանին դռնապանը, կռուփի հարուած մը իջեցուց անոր, պոռալով. «Աւելի շուտ քալէ՛, Յիսուս... Ինչո՞ւ կը կենաս»։ Փրկիչը ոտքի ելաւ եւ պատասխանեց. «Կ'երթամ,... բայց դուն պիտի սպասես, մինչեւ որ ես նորէն գամ»։

Այն օրէն ի վեր, կը պատմէ եպիսկոպոսը, Կարտափիլոս կը սպասէ։ Երբ Յիսուսի չարչարանքներու ժամանակ 30 տարեկան էր. եւ ամէն անգամ որ 100 տարեկանին մօտենայ, իր վրայ անբուժելի հիւանդութիւն մը կուգայ եւ ինքզինքը կը կորսնցնէ, որմէ ետք՝ նորէն կ'արթննայ եւ Յիսուսի մեռած ժամանակուան երիտասարդութիւնը կը ստանայ։

Այս հայ եպիսկոպոսը կը հաստատէ, թէ «Կարտափիլոս» քրիստոնէութիւնն ընդունած է, եւ կը բնակի Հայաստանի մէջ։ Շատ լաւ կը ճանչնամ զայն, եւ շատ անգամներ սեղանակից եղած եմ իրեն։ Անիկա մեծ հաւատացեալ, մարդասէր խաղաղ եւ սակաւախօս մէկն է, նոյն իսկ անոնց համար որոնք հեռու տեղերէ կուգան զինք տեսնելու։

1252ին Սեւ ծովի եզերքներէն եկող քանի մը Հայեր նոյնը պատմեցին եւ հաստատեցին եպիսկոպոսին բառերը։

1542ի Փօլոս Էյցէն անունով աստուածաբան մը Համպուրկ կ'երթայ, ծնողքը տեսնելու։ Հոն եկեղեցիին մէջ՝ ծերունիի մը հանդիպեցաւ, որ կը կոչուէր Ահասվերոս, արհեստով կօշկակար Երուսաղէմի մէջ։ Ինք ներկայ գտնուած էր Յիսուսի դատավարութեան եւ մահուան բոլոր պարագաներուն։ Ու՛ երբոր Յիսուս կռնակը շալկած խաչին ծանրութեան տակ կը կքէր, իր տանէն պատին կռթնցուց խաչը, բայց կօշկակարը Յիսուսի թեւէն բռնեց եւ անդին հրեց զայն։ Այն ատեն՝ Յիսուս ըսաւ. «Ես պիտի կենամ եւ պիտի հանգստանամ, բայց դուն՝ պիտի քալես»։ Անկէ ի վեր կը քալէ Ահասվերոս, որ ուրիշ մէկը չէ այլ Կարտափիլոս, նոյն ինքն թափառական հրեան։

ԽՄԲ.— Այս տեղեկութիւնը կը ճշմարտուի նաեւ ուրիշ աղբիւրէ մը, ինչպէս տուած է արձագանգը Բուսան (Թիւ 4)։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Երեւանի Օփերան

«Պրոլետար»ի մէջ կը կարդանք.—

Երեւանի Պետական Օփերան կարելի է նկատել այլ եւս իրականացած եւ հաստատուն գործ մը։ Որո՞նք են այն տուեալները, որոնց վրայ հիմնուելով՝ կրնանք ըսել թէ այս ձմեռ կը սկսին Օփերայի ներկայացումները։ Նախ այն որ լուծուած է խաղացանկի հարցը։ Պատրաստուած են «Ալմաստ», (որով պիտի բացուի եղանակը), «Կարմէն», «Ֆաուստ», «Սեվիլլայի Սափրիչը», առ նուազն երեքը հայերէն լեզուով։

Անշուշտ այս բարդ խաղերուն բեմադրութեան համար անհրաժեշտ են նիւթական լայն միջոցներ եւ բարոյական մեծ օժանդակութիւն, որպէսզի իրագործուի ծրագիրը եւ գոհացուին գեղարուեստական պահանջները, քանի որ գեղարուեստի ճիւղերէն ոչ մէկը պահպանողական վիճակի մէջ է մնացած այնքան՝ որքան օփերան։

Երեւանի Օփերային հաստատումով, մեր կարող երաժիշտները կը մղուին հարստացնել օփերայի գանձարանը նորագոյն գործերով։ Արդէն շատերը անցեր են աշխատանքի։ Օրինակ. Կարօ Ստեփանեան կը վերամշակէ «Քաջ Նազար»ը, Արմ. Տիգրանեան՝ «Անուշ»ը, Ան. Տէր-Ղեւոնդեան՝ «Զօրավար»։

Մէկ քանի գրողներ զբաղած են երաժշտական վերածել իրենց գրական գործերը, օրինակ՝ Ազատ Վշտունի այդ նպատակով կը վերամշակէ իր «Մայիսեան Ապստամբութիւն» պօէմը։

Ուրեմն, Երեւանի Օփերային հիմնադրութիւնը այսպէս կը դառնայ ոչ միայն պատմական գործ Հայաստանի կեանքին մէջ, այլ եւ առիթ՝ ստեղծելու նոր օփերա։

Գալով կազմակերպչական կողմին, ճիշդ է որ օփերայի չափազանց բարդ գործին մէջ անխուսափելի են թերութիւնները։ Բայց անհրաժեշտ է, որ, սրբագրելու համար այդ թերութիւնները, ղեկավար տարրերը հեռագիրներու եւ նամակներու միջոցով չպահանեն գործը։ Ամէն նոր գործ դժուարութիւն կը պահանջէ։ Եւ այդ է որ կը պահանջենք։

Դպրոցի ցաւերն

Կոմունիստ թղթակիցները կը գրեն Զրաբերդէն.—

Դպրոցներու շինութիւնը բախտին ձգուած է կարգ մը գիւղերու մէջ (Հոռաթաղ, Մեծ-Շէն, Մարտակերտ, Քոլատակ)։ Շրջանին կարգ մը գիւղերն ալ (Կուսապատ, Հաթերք) դեռ չեն կրցած պարպել դպրոցները, ուր բնակարան հաստատած են աս ու ան։ Սուփանակերտի գիւղատնտեսական վարժարանը պատրաստ չէ տակաւին, երբ արդէն սկսած է ուսումնական տարին։ Համաձայն տրուած հրահանգներու, գիւղատնտեսական վարժարանը իր դասախօսութիւնները պէտք էր որ սկսէր 10 սեպտեմբերին, այդ պատճառով ալ աշակերտները եկեր հաւաքուեր են։ Բայց որովհետեւ վարժարանը պատրաստ չէ, աշակերտները կը թափառին փողոցներուն մէջ։ Վարժարանը սնունդ չի տար անոնց, առանց նկատի առնելու թէ անոնք եկած են հեռաւոր գիւղերէ։

ՇԱՔԱՐԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ ԼԷՆԻՆԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

Խորհրդ. Հայաստան կը գրէ (6 հոկտ.) թէ Լէնինականի մէջ շաքարի գործարան մը հիմնելու համար տեղւոյն վրայ քննութիւն կատարեց շաքարի ընկերութեան տնօրէն Վերշինին, որ, յիշեալ թերթին թղթակցին հետ տեսակցութեան մը ընթացքին, կը յայտարարէ.

— Նախորդ քննութիւններս եւ այժմու ուսումնասիրութիւններս կը հաստատեն, որ անպայման պէտք է շաքարի գործարան մը հիմնել Լէնինականի մէջ։ Այս գործարանը ապահովուած է ճակնդեղի բերքով։ Արդարեւ Լէնինական ոչ միայն ճակնդեղաբեր բերք ունի, այլ եւ այդ ճակնդեղը շաքարատուութեան տեսակէն մեծ արժէք կը ներկայացնէ։

Ըստ նախնական տուեալներու, զոր շուտով կը հաստատէ նաեւ Ռուսիոյ շաքարի ընկերութիւնը, 1933ի գարնան կը սկսինք Լէնինականի շաքարի գործարանին շինութիւնը, որ պէտք է աւարտի եւ բանիլ սկսի 1934ին։ Շաքարի գործարանին շինութիւնը պիտի արժէ 10 միլիոն րուբլի։ Շաքարի գործարանը տարեկան պիտի բանի 150 օր (24 ժամ անընդհատ), 24 ժամուան մէջ գործարանը պիտի մշակէ 10 հազար կենդինար ճակնդեղ։ Շաքարի գործարանը առաջին տարին պիտի արտադրէ 100,000 կենդինար շաքար, իսկ յետագայ տարիներուն՝ 150,000 կենդինար.

Նոյեմբերին սկսան գործարանի շինութեան անհրաժեշտ նիւթերու հայթայթման աշխատանքները։

ՄԱՄՈՒԼ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽՈՀԵՐ

Այս խորագրով խմբագրականներու շարքի մը մէջ, Յուսաբեր հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ (25 հոկտ.)։

— «Շատերը իրենց շարժման մէջ պէտք է գիտնան հպատակիլ քիչերու ղեկավարութեան։ Եւ չմնալ՝ երբ քիչերը առաջ կ'անցնին. առաջ չանցնիլ՝ երբ քիչերը ետ կը մնան. ու չշարժիլ՝ երբ կեցած են վարիչները։ Այս երեք գրութիւններէն որ և է մէկը խախտող շատերը բանակ չեն՝ այլ խուժան, եւ իրենց ստեղծած մակընթացութիւնը կամ տեղատուութիւնը շարժում չէ՝ այլ խուժանի տակնուվրայութիւն։

Քաղաքական կուսակցութեանց մէջ, այս բառին լայն ու քաղաքակրթական առումով, շատերը — ստրուկներ չեն, ուստի եւ իրենց կարգապահ հպատակութիւնը — կամազրկութիւն չէ։

Քաղաքական կուսակցութեանց մէջ քիչերը — բռնակալներ չեն, ուստի եւ իրենց իշխանապետութիւնը — բռնատիրութիւն չէ։

Քաղաքական կուսակցութեանց մէջ շատերը իրենց անբռնադատ կամքով կ'իշխուին քիչերու կողմէ։

Եւ որովհետեւ անբռնադատ է այս հպատակութիւնը, ուստի եւ երեւութական է այս իշխանապետութիւնը։

Ճշմարիտ կուսակցութեանց մէջ «քիչեր»ը ծառաներն են «շատեր»ու, ըլլալով հանդերձ անոնց առաջնորդները։

Ծիպար կուսակցութեանց մէջ «շատեր»ը իշխաններն են «քիչեր»ու, ըլլալով հանդերձ անոնց հպատակները։

Իր կարգապահ հնազանդութեան մէջ հոգեկան գերագոյն վայելք պատճառող այս ազնուական զգացումը չունենալով՝ հպատակը ստրուկ կը զգայ զինք՝ երբ կը հպատակի, ինչպէս եւ բռնաւոր կը դառնայ՝ երբ կ'իշխանապետէ։ Կը զգայ թէ ինք ոչինչ է — անոյժ ու անկարող — երբ հպատակ է, ու կը խորհի թէ ինք ամէն ինչ պիտի ըլլայ — ամենազօր ու ամենակարող — երբ իշխանաւոր դառնայ։ Որովհետեւ միշտ ստրուկէն անբաժան այն զգացումն ունի, թէ ինք կարող է ամէն ինչ ընել՝ բայց իրաւունք չունի, մինչ իր իշխանաւորը իրաւունք ունի ամէն բան ընելու՝ բայց կարողութիւն չունի։

Իր հպատակութեան մէջ ստրկութիւն տեսնելով՝ խաթարուածկուսակցականը հոգեբանօրէն մասնակից չէ «քիչեր»ու աշխատանքին ու հոգեբանօրէն պատասխանատու չէ այդ աշխատանքին համար։ Իր մէջ մնացած է իշխող հպատակը ու կենդանի է միշտ անկարգապահ ստրուկը։

Խորքին մէջ շատերը կ'իշխուին՝ իշխելով քիչերու վրայ, զանոնք հպատակութեան մէջ պահելով այն նպատակներու նկատմամբ, որ իրենք (շատերը) կը հետապնդեն։ Իշխանապետելու ամէնէն նրբին եւ իրական ձեւը քաղաքակրթական այն մեծարժէք վաստակին մէջ է, որ կուսակցութիւն կը կոչուի»։

ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

ՊՐԻՒՍԷԼ, 1 Նոյ.— Պելժիոյ Գաղթ. Վարչութեան կազմակերպած ցերեկոյթը տեղի ունեցաւ հոկտ. 30ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, Պրիւսէլի Մէրոսէլիս սրահին մէջ։

Պրիւսէլի եւ Անվէրսի հայրենակիցներ մեծ թիւով ներկայ էին հաւաքոյթին, որ իր ժողովրդական հանգամանքով մեծ ընդունելութիւն գտաւ, եւ ջերմ ու մտերմիկ մթնոլորտ մը ստեղծեց։

Պարերու մասը խիստ ոգեւորեալ անցաւ եւ տեւեց մինչեւ կէս գիշեր։

Անվէրսէն երկու երիտասարդներ՝ Գ. Ն. Վրոյրի եւ Մ. Տէր-Սահակեանի առաջնորդութեամբ, հաճելի անակնկալ մը ըրին, ներկայացնելով զաւեշտախառն կտոր մը, Գաղթ. Վարչութեան կեանքէն։

Հանդէսը ունեցաւ նաեւ գեղարուեստական բաժին մը։ Հասոյթը պիտի յատկացուի գաղութի պէտքերուն։ Գ. Ն. Զաւաքերթէն կարեւոր նուէր մը ըրաւ գաղութի սնտուկին։

Ջերմապէս շնորհաւորելի է Գաղթ. Վարչութիւնը իր այս անդրանիկ ձեռնարկին համար։ Փափաքելի է որ՝ նմանօրինակ հաւաքոյթներ յաճախ կրկնուին, ամրապնդելու համար ազգային կապը գաղութին բոլոր տարրերուն միջեւ, մանաւանդ օտարացման եւ ձուլման ներկայ աննպաստ պայմաններուն մէջ։

Հ. Ցէրուկի

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (39)

ԱՐԵ՛Ւ, ԱՐԵ՛Ւ...

Կատարեալ լաբիւրինթոս, որուն խառնակութեան մէջ, եթէ մարդը իր մտքով ու պայծառութիւններով յանձնուած է խորհուրդին — անշուշտ ի խնդիր ճամբու մը, ելքի մը փնտռտուքին — անկարելի է որ յեռանման մը հանձնուի։ Իր կուրութիւնը հովէն կ'առաջնորդուի ու ի՞նչ կը տեսնէ։ Եւ լուսաւոր է։ Եւ զարհուրմունքն իսկ թուլցած մըն է անով։ Աստուծմով։

Մայրապետը կը հասնի երբ Քէնսաք այդ զաւաթն պարպած է։ Մեզ խստութեամբ կը հեռացնէ սենեակէն։

Ա՜հ, առանձնանալ ու կարենալ, հոգ չէ առանց հասկնալու իսկ աղօթք մը ըսել, խնդրել, աղաչել Քէնսաքին ապաքինումին համար. (գիտէ՞ք, շա՜տ հիւանդ է...)։ Աղօթել, ու այս բառը գիրքը, կարդալ այն մասը ուր վաճառականները վռնտուեցան տաճարէն... Երիտասարդ կեանքի մը համար շա՞տ է միթէ...

Այլ դուրսը, չէնքին վրայ, չէնքէն անդին խորհուրդ, կը թանձրանայ, կաթիլ-կաթիլ կ'իյնայ, կը սառի։

Մորթս ցաւագինօրէն կը զգայ այդ։

ԺԸ.

Այտամկերուն վրայ մորթն իսկ բարակցեր է, կ'ըսես պիտի հալի ու ոսկորները պիտի մնան իրենց կրային ճերմակութեամբը։ Կարելի չէ գիծերու մէջ պարփակել այնքան թափանցիկ քիթ մը։ Ու աչքերը գեղին ծիրով մը շրջանակուած են։ Լաւ է որ մազերը ծածկեր են ճակատը...

Մահամերձ է Կապրիէլ Քէնսաքը։

Իր մազերծ շրթները դժուարութեամբ կը գոցուին ատամներուն վրայ, որոնք չար են ու անչարժ հեւքին հանդէպ որ իրենց շուրթը կը մարի...

Ըսել որ երեք ամիս առաջ իր առողջական վիճակին կը նախանձէի... Այս չէնքէն ներս երեւոյթներուն տեւողութիւնն է սարէկա. նման աշնանային երկինքի մը մթնոլորտին։ Փոփոխական.

Սակայն ինք կը ջանայ գէթ նայուածքով ցուցնել թէ արի է։ Կը տառապի, բայց հեւքի մը ուժով կը շնչէ.

— Շաբաթէ մը ի վեր քնացած չունիմ... անպիտաններուն գործողութիւնը սպաննեց զիս...

— Մի՛ խօսիր, կ'ըսեմ որտաղող, կը յոզնիս...

— Ո՜հ... կարեւորութիւն չունի այլ եւս... միայն... միայն կ'ուզէի մեծ մայրս տեսնել... կը տեսնե՞ս զարմանալի կարօտ մը ունիմ... պապա՛կ... իր խօսքին, խոյուածքին... եւ աւելի ցած՝ լացի՛ն...

Կը հեւայ ու կը շարունակէ.

— Հոգիս իր միօրինակ երգերէն... երգ մը... օրօր մը կ'ուզէ, — ա՜հ...

— Կ'ուզե՞ս որ ֆօնոյի մը վրայ փորձենք. մինչեւ երեկոյ կրնանք ունենալ սկաւառակը։

— Չէ՛... նոյն բանը չէ... շնորհակալութիւն... բա՛ւ.... բա՛ւ պիտի վերջանայ...

Ճերմակ ու խոնաւ ձեռքը ձեռքիս կը կառչի, կը սեղմէ, կը փակի՝ օգնութեան պաղատող պէս։

Կը լռեմ. վախով։ Ձեռքերս ջղային փութկոտութեամբ կը քաշուին իրմէ ու վերմակը շտկել կը ձեւացնեն։

Ի՞նչ պատասխանել. ըսե՞լ ապրողներ, առողջ ապրողներ... որ այս պահուս ուրախ կամ տխուր էք ձեր ապրելուն համար ու ամենաչնչին պահանները, անոնցմէ վիշտերն իսկ ձեզի մեծամագնոս հաճոյանքներ արժանիլ կուտան... Ի՞նչ պատասխանել. ո՞չ ըսել, սա՞լ վստահութեամբ... կամ մխիթարել, յո՞յսը տալ կարելի անդենական մը... բայց չէ, շատ դժուար է մահամերձը խաբել...

Ու կը ժպտի՛... ծամածուռ չէ, ոչ ալ հայհոյանք տաժիկ այս մերկ ոսկորներուն վրայ։ Ես կը տեսնեմ, անոր, սարի աղու այդ արտայայտութեան ետեւն արցունքի ծովը... ինչ վէհ տառապանք...

Պանկիս մէջ չորցած ապրիլներ կը հեզան, մինչ պէտք է սեւեռել աչքերը կէտի մը ու զսպել. պաղեցնել ամէն գնով։ Ո՛վ բախտակից եղբայր, մանուկ ընկեր, խօսք կուտամ չմոռցել վերջին ընթացքդ։ Տե՛ս, նայուածքս չոր է — այսինքն քեզի պէս եմ, ապրելու առանձնութիւն մը չէ, ու հեռքերուդ վրայ եմ...

Ի՞նչ փոյթ թէ մեր մէջէն ամէնէն սեպտոտին իսկ չի կրնար ամփոփել կեանքը վայելել լռջութեամբ, մեծութեամբ ձգել... շարունակէ զսպել տղայ, ու թող մարմնիդ պաղը մեծերուս թափանցէ... Երկուքով գէթ ամբողջ մը կազմենք... կանգուն ամբողջը...

Աչքերդ կը պաղին։ Աչքերդ կը չափեն փառք, որ մօտ է, բոլորովին մօտ է այս անգամ ուր կը տեսնես ամբողջ երիտասարդական ճիգերուդ, թափիդ մոխիրը։ Եւ սեւը որ կայ կոպերուդ շուրջը. վախը, նոր չէ... այլ չես ըսեր, ու չպիտի գթամ ողբացին...

Կծկուած աթոռին, այս գրեթէ մերկ պատերով սենեակին մէջ, քովդ, ու քովը գիշերապահ պզտիկ որ ծախ է չիչերու, խառն ի խուռն իրերու տակ, ես մոլորուն՝ «Ի՞նչ փուճ, ի՞նչ յիմար բան է կեանքը» կ'ըսեմ, կը կրկնեմ, կ'երգուրդեմ մտովի ու անմիջապէս յետոյ կափարիչի մը պէս, ինչպէս հօրիզոնը անհունութեան վրայ, կ'աւելցնեմ, դոցելով. «սու՜տ, սու՜տ, սու՜տ...»։

Կը ժպտի՛ս. ցաւագին ծամածռու՞մ... ոչ կը ժպտի՛ս... մի՛ ջանար խօսիլ որպէս թէ ուզէիր հեւք մը պղտորելու. կը գուշակեմ թէ ինչ պիտի ըսես. դարձեալ մեծ մայրդ պիտի կանչես տրտմօրէն, կամ պիտի ըսես թէ երէկ փափաքեցար պատուհանին աջ կողմը ըլլալ անկողնովդ — «այնպէ՛ս, պարզ քմայք մը, գիտե՞ս...» — ինչպէս անցեալ օրն ալ ձախ կողմն էիր ուզեր...

Ա՜հ, մի խօսիր... չըսի՞. տե՛ս։

Կը հազայ, կ'ոտոտ, անզօր չարչարանքէն... Սիրտս պիտի պայթի խեղդուող թռչունի այս տեսարանէն։ Կ'իյնայ բարձին զգայազիրկ։

Քրտինքի կաթիլներ կը շարուին մազերուն տակ, յոնքերուն քով։

Եւ դուրսը արեւ չկայ. մուշ ու մշուշ։

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

Փարիզ եւ շրջակայքներ

Յ. Հ. Դ.

ՊԱՆԵՀՕ ՔԱՇՆԱՆԻ Արծիւ խումբի ժողովը վաղը Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, ընկ. Մինաս Ալթունեանի բնակարանը։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՏԱՐՍԷԼ-Առնուվիլի ենթակոմիտէն ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ, Ռաֆֆի եւ Հրայր խումբերու բոլոր ընկերները վաղը կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը 3ին, ընկ. Կ. Երանեանի բնակարանին մէջ. Սարսէլ, Չեկոյ 10րդ շըրջանային ժողովի պատգամաւորի կողմէ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

Գաւառ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ (Մարսէյլ) Վռամեան ենթակոմիտէն դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Մուրատ, Կայծակ եւ Գայլ Վահան խումբերը վաղը Կիրակի ժամը 5.30ին սովորական հաւաքատեղին։ Կը դասախօսէ ընկ. Գ. Հիւսեան։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Բացակաները նկատի պիտի առնուին։ Ներկայ կ'ըլլայ շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Աղբիւր Սերոբ ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի ժամը 2ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Բացակաները նկատի կ'առնուին։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԱՍՆՈՅ ՁՈՐԻ Հայրենակցական միութեան Փարիզի մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը վաղը Կիրակի ժամը 2ին, 119 Ավընիւ տ'Իթալի։ Հայրենակիցներու ներկայութիւնը խիստ կարեւոր է։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Պերլին, Ե. Յ. Ֆ.— 100։
Ֆլավինի, Գուռ.— 20
Մոնթրէօյ սու Պուա, Տիկ. Կ.— 45։
Ֆուամթիէ, Ն. Մ.— 35։
Մարսէյլ, Գործ.— 1111։ կարգադրելին։
Վալանս, Մադ.— 5։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Թօփալեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին ԻՍՐԱՅԵԼ ԹՕՓԱԼԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ։

Ազդ

Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան եկեղեցական յանձնաժողովը կը ծանուցանէ յարգոյ հասարակութեան թէ՝ Առնուվիլ-լէ-Կոնէսի նորակառոյց եկեղեցւոյ օծումը պիտի կատարուի 13 նոյեմբեր, կիրակի, նախագահութեամբ Տ. Վռ. Եպիսկ. Քիպարեան սրբազանի եւ մասնակցութեամբ քահանայից դասուն։ Սկզբնաւորութիւն ժամերգութեան ժամը 9ին, սկզբնաւորութիւն պատարագի ժամը 10ին։

Ի դիմաց Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան

(կնիք)

Դասախօսութիւն

Ֆրանսահայ կարմիր խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղի վարչութեան սարքած է բժշկական դասախօսութիւն, վաղը կիրակի ժամը 3ին, Bar du Globe, 37 Bld. Dugommier մէջ։ Կը դասախօսէ ՏՈՔԹ. Մ. ՔԻՋԵԱՆ։ Կը հրաւիրուին բոլոր անդամները եւ համակիրները։ Ցեղի պիտի ունենայ նաեւ երգ, նուագ եւ արտասանութիւն։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ Կարնոյ մօտակայ մէկ գիւղէն (անունը չեմ յիշեր) եղբայրս Յակոբ Մանուկեան, հօր անուն՝ Մանուկ, մօր անուն՝ Մարիամ, հօրաքոյրները Մարինոս եւ Աղաւնի։ Հայրս խանութպան էր եկեղեցիին մօտ, գիւղին մէջ Թուրք չկար, եւ կը յիշեմ թէ գիւղին մօտ կը գտնուէր աղբիւր։ Տեղահանութեան միջոցին մինչեւ Արապկիր եկանք, հայրս զատը նետեցին, մայրս մեռաւ, ինձ եւ եղբայրս Թուրքերը իրենց տունը տարին։ Զինադադարին Ամերիկեան որբանոցը մտայ, յետոյ փոխադրուեցայ Պէյրութ։ Եղբօրս հասցէն կամ իր մասին տեղեկութիւն ունեցողներէ կը խնդրեմ իմացնել Derderian Arsenի (Յակոբ Մանուկեան), St-Georges Lagricol, Haute Loire, France.

— Կը փնտռեմ մօրեղբօրորդիս Խաչիկ Ալիքսանեանը որ 1927ին կը գտնուէր Թուլօն։ Կը խնդրուի իմացնել «Յառաջ»ի կամ Ղ. Հայրունիի 12 rue Grande Fontaine, St. Germain-en-Laye, S. et O.

ՋԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԵԻ ՄԷՋ

Պուլօնեը սիւր Մէր 4 նոյ. 932

Ամառուան կամ ձմեռուան մէջ ծովէն որսացուած ձուկը համեղ է։ Կերէք Պուլօնեը սիւր Մէրի թարմ ձուկը։

Imp. A. DER (Agopian)

17, Rue Dameame, Paris (13)

Le Gérant H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (5)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Ձեռքերս ետ քաշեցի, բայց դուրս եւ ուսին վրայէն փախուկ ակնարկ մը նետելով յարգալից կանգնող երիտասարդ Շավալիէրս՝ մնաք բարով մաղթեցի։

Եթէ ծրագիրներս յաջողէին, իրեն համար Ուրբաթ իրիկուն չպիտի մնար այլ եւս, ոչ ալ իր կայարանէն մեծ բան մը։

Գրասենեակէն դուրս ելած ատենս միայն զգացի կատարելիք ձեռնարկիս ահաւոր ծանրութիւնը։ Վայրկեան մը սարսափը պատեց զիս. Ի՞նչպէս որ այս անհուլի բանը պիտի ընէի։

Սարսափս փարատեցաւ եւ ախրութիւնը զիս պատեց։ Անմիջապէս սակայն փայլատակեց ատելիքն հայրենիքիս, այրեցած եւ արիւնած գերմանական մոյկերուն տակ։

Բայլերս արագացնելով տուն հասայ կատաղած եւ չնչահատ։ Շոգեկառքին կայարանը սպասման ժամերու մասին հարկ եղած տեղեկութիւնները գրեցի ու պահեցի մազերուս մէջ։ Նոյն իրիկունն իսկ հիւանդանոցէն վերադարձիս յանձնեցի թիւ 63ին։

Սրտի կատարեալ հանդարտութեամբ տուն վերադարձայ։ Գործը այլ եւս ինձմէ ելած էր. ամէն պարագայի տակ բան մը չէի կրնար ընել ուղէտը քաշքշելու կամ կանխելու համար։

Կորեքշաբթի գիշեր յաւիտենական խաւարի մը մէջ անկողնիս վրայ ջղաձգօրէն կը ցնցուէի. վերջապէս չօշափելով լամբը վառեցի. ժամը 3ը քառորդ կ'անցնէր։ Զինուորական կառախումբը կայարան հասած էր։

Լոյսը մարեցի եւ մրափած պէտք է ըլլամ

— Մարթա, Մարթա, մառանը փախիր։

Մայրս էր որ անկողնիս վրայ հակած զիս կը ցնցէր։

Դուրսը գիշերն ահատեսիլ էր, օդանաւի յատուկ թնդանօթներ ռումբ կը տեղային, սուլիչներ կը ճչային, մարդիկ դուռէ դուռ դոչումի մէջ էին եւ քայլեր կ'աճապարէին։

Հրացանաձգութեան ամբողջ տեւողութեան ընթացքին մէկ անգամ միայն լսեցի մեքենաներուն աղխոտալի պայթիւնը. փլուզում մը որ վարը կեցողներուն բոցախառն մուխերով պատեց։

Անկողնէս դուրս ցատկելով վրաս վերարկու մը առի ու սկսայ սանդուղներէն վար վազել, յետոյ գացի դէպ ի բաց դուռը։ Լուսարձակներուն արծաթ դաշտակները երկինքը կը չերտաւորէին։ Շարունակաբար տեղացող ռումբեր կը սուլէին ցաւագինօրէն, միջոց մը կը փայլատակէին տանիքներուն վրայ եւ կը պայթէին ահեղ դղրդումով մը։

Տանիքներու վրայ զետեղուած գնդացիրները վայրենիօրէն կրկծծային. դեղին ու ծիրանեգոյն տաշերը ամպերուն մէջէն կը փայլփլէին. հրանօթներ (shrapnel) ամեն կը սփռէին. բայց այս ամէնէն բան չէր հասկնար։

Ի վերջոյ հասկցայ սակայն եւ երջանիկ հպարտութիւն մը զգացի. — Անգլիացիները տեղեկագիրս ստացած էին։ Այս պահուս տեղի ունեցած գործողութիւն այս տեսարանին պատասխանատուն ես էի։

Աղաչե՜լ Աստուծոյ որ իրենց ու Զինակիցներուն համար մահով ու տանջանքով բեռնաւորուած այդ երկար կառախումբը զարնէին կողերէն։

Սրտիս բաբախումը քիչ մը զադրեցաւ. Հեռաւոր սպիտակ բիծ մը երկնակամարին վրայ, լոյսի անշարժ ճառագայթներուն մէջ կը սաւառնէր։

Օդանա՞ւ մը։

Աչքերուս չէի կրնար հաւատալ։ Քանի մը վայրկեան դիտելէ յետոյ սակայն վստահ եղայ որ միայն մէկ հատ մըն էր։ Բայց յիմարութիւն էր գերմանական այդ կառաղի ու մրրկային հարուածներուն դէմ դրկել միայն մէկ օդանաւ։

Յանկարծ այդ սպիտակ բիծը դէպ ի գետին սուզեցաւ. զարնուած պէտք էր ըլլալ։ Ուղղակի մեր գլխուն վրայ պիտի իյնար ու պիտի ջախջախուէր։

Թնդանօթներուն զառումը անէցաւ. մարդիկ չուրջս ուրախութեան աղաղակներ կ'արձակէին. յանկարծ, հրթիռով մը, իյնալու վրայ եղող այդ օդանաւը վեր թռաւ մռնչելով, այնպէս ինչպէս երբ կարծես ջարդուփշուր պիտի իյնար տանիքին վրայ։

Միջոցին մէջ թնդանօթները պայթեցան խլացուցիչ պայթիւններով։ Իսկական երկրաշարժ մը։ Բայց զինուորական կառախումբը տակաւին անվնաս կը մնար.

Բոցի ընդարձակ շերտ մը բոլոր քաղաքը լուսաւորեց. մթնոլորտը սարսռաց եւ որոտումի նմանող պայթիւն մը զիս պատին նետեց.

Երկինքն կարծես քար կը տեղար, քարակոյտեր տանիքներէն փրթելով կ'իյնային սալայատակներուն վրայ. ամբողջ Թուլըրը կը ցնցուէր. հազարաւոր պատուհաններէ ջարդուփշուր ինկած ապակիները սարսափելի աղմուկ կը հանէին։

Փողոցներուն մէջ գտնուող մարդիկ կծկուեցան եւ երեսի վրայ պառկեցան։ Ցեռոյ պայթիւն պայթիւնի ետեւէ եւ բիւրաւոր դնդակաձգութիւն։

Այդ վերջին ռումբը ուղիղ ինկած էր զինուորական կառախումբին վրայ։ Թուլըրսի մէջ քառասուն տանիքներ քանդուած էին առոր հետեւանքով։

Դուռին ետեւ, կայնած տեղէս անշունչ դիտեցի ամբակոծող օդանաւը որ դարձաւ եւ կորսուեցաւ ամպերուն ետեւ։

Երբ վեր ելայ, տակաւին կը մտածէի կայարանի ծխացող աւերակներուն եւ երկաթուղիի փոխադրութեան գերման սպային՝ իմ փոքրիկ բարեկամիս ճակատագրին վրայ։ Կայարանին չուրջ ինծի ծանօթ յօշոտուած Գերմաններուն ոգին ու կոծը ականջներս կը խլացնէին։

Անկողնիս վրայ ինկած դէմքս պատին դարձուցի եւ լացի, լացի սրտաբեկ։

—..—

ԿԱԶԻ ԱՌԱՋԻՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԸ

— —

ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՍ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ ՆԿԱՏԻ ԶԱՌՆՈՒԵՑԱՒ

—..—

Շաբթուան սովորական անցուդարձերը, աննշան տեղեկագիրներ, կիսուրներուն ժամանումն ու փոխադրութիւնը, բանակներուն վայրը ևայլն նման բաներու մասին հոս յիշատակութիւն չպիտի ընեմ. նկատելով որ ձանձրալի կրնան ըլլալ հետաքրքրութիւն ներկայացնել չ խնդրեմ.

1915 Մարտ ամսու մէջ հայրս սենեակս փականատէրը դարձաւ «Գասթիօն» սրճարանին, Թուլըրսի մէջ. անոր տիրոջ քաղաքէն հեռանալուն պատճառաւ։

Թարգմ. Ա. ՀԱՔԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 6 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

6 Novembre 1932

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2028 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՏԵՍՆԵՆՔ ԱՅՆՊԷՍ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

Անգամ մը եւս, աջէն եւ ձախէն արձակուած մեղադրանքներուն առթիւ։

Հրատարակութեան տալով փախուստի պատմութիւնները, «Յառաջ»ը արդարացուցա՞ծ կ՚ըլլայ փախստականները։

Եւ կամ, ճամբա՞յ կը բանայ նոր փախուստներու։

Ոչ մէկը, ոչ միւսը։

Հազար «Յառաջ» քար կտրին, փախչողը պիտի փախչի։

Հազար խրատ չեն կրնար իր տեղը կեցնել ան որ, վեց ամիս, ութ ամիս Հայաստան ապրելէ յետոյ, ուրիշ մտածում չէ ունեցեր եթէ ոչ փախչիլ։

Փախչիլ՝ գիտնալով հանդերձ որ կա՛մ պիտի բռնուի ու բանտարկուի, կամ պիտի գնդակահարուի լեռան գլուխը եւ կամ պիտի խեղդուի Արաքսի մէջ։

Զարդ դիպուած մը չէ փախուստի այս պարագան, այլ ախտանշան մը։ Վրդովիչ երեւոյթ մը։

Կը փախչին խումբ — խումբ, եւ հետզհետէ աւելի կարճ անջրպետներով։

Դեռ վեց ամիս առաջ էր որ հրատարակեցինք փախուստի առաջին լուրը, լուսանկարներով։

Եւ անհաւատալի ինններորդ կարաւանը։ Երկու կարաւան՝ վերջին մէկ շաբթուան միջոցին (Հոկտ. 28 — Նոյ. 3)։

Ամէն անգամ սարսուռ մը կը զգանք, երբ կը հանենք Թաւրիզի ցգթարերը։ Իսկ իւրաքանչիւր փախուստի հետ շարք — շարք նամակներ, որոնց մեծ մասը վար կը դնենք։

Առաջ միայն որբերն էին որ կը փախչէին։ Այժմ գաղթականներն ալ իրենց գլուխը կորսնցուցեր են։

Արդ, երբ անընդհատ կը կրկնուի դէպք մը, հակառակ դաժան հետապնդումներու եւ նոյն իսկ մահուան վտանգին, ես, դուն, միւսը պարտաւո՞ր ենք հետաքրքրուիլ։

Պարտաւո՞ր ենք արձանագրել դէպքը — անշուշտ երբ ստոյգ է — եւ հանել տրամաբանական հետեւութիւնը։

×

Ի՞նչ կ՚ըսեն փախստականները.

— Ծարեցին մեզ. ուրիշ բան բերին, գացինք ուրիշ բան գտանք։

Եւ անշ՛ծք՝ Շահվերդեաններու Հօկերու, կարմիր — դեղին գործակալներու վկայուն.

Գիտենք որ շռայլաբանութիւնը աւելի չար կատարած է Ներգաղթի գործին մէջ ալ, ինչպէս ուրիշ պարագաներու տակ։

Որքան կրցած ենք ստուգել, Գ. Շահվերդեան խուսափած է շռայլաբանութիւններէ։ Բայց որովհետեւ ամենդրուկ մարդ է, թո՛ղ տուած է որ իր գոյնզգոյն գործակալները — ընդհանրապէս անբարեկիրթ թշուառականներ — լրացնեն պակասը։

Այսպէս ըլլալով հանդերձ, փախստականները չեն կրնար արդարանալ։

Ի՞նչ կը նշանակէ, վերջապէս, «խաբուեցայ»։

Ֆրանսայի մէջ ալ ունինք այդ պատմութիւնը, — «խաբուեցայ»։ Մէկ — երկու չէ, տասը, քսան, յիսուն մարդ հասարակ «սրմսար»ի մը ձեռքը կ՚իյնան, Յունաստանէն կամ Պուլկարիայէն այստեղ գալու համար, կամ ինքնութեան թուղթ փոխելու համար, կը վճարեն, յետոյ կը տեսնեն որ ծուղակը իյներ են։ Եւ — «խաբուեցայ»...

Լե՞ռն ենք թէ Անատոլուի խորերը։ Թերթ կայ, մարդ կայ, օրէնք կայ, — ինչո՞ւ մէկն ու մէկը չի հետաքրքրուիր, ամէն բան լաւ հասկնալու եւ չխաբուելու համար։

Ներգաղթի պարագային ալ, ամէն բան մէջտեղն է։ Զխաբուելու բոլոր հնարաւորութիւնները կան։ Տասը տարիէ ի վեր կը գրուի Խ. Հայաստանի մասին, եւ քիչ — շատ ամէն մարդ իր համոզումը չինած ըլլալու է տիրող պայմաններու մասին։

Արդ, ինչո՞ւ աչքերը գոց կը հաւատան առաջին հանդիպողին, եւ յետոյ մեղաւորներ կը փնտռեն։

Ինչո՞ւ ջազացքէն ելած մարդու պէս, կը չքմեղանան, — «ըսին, մենք ալ հաւատացինք»։

Գացողները Յունաստան կը բնակին տասը տարիէ ի վեր, եւ շատ բան տեսեր, լսեր, կարդացեր են։ Նոյն իսկ շատերը բաւական բան իմացեր են նախապէս գացած եւ յետոյ վերադարձած ականատեսներէ։

Կը նշանակէ թէ՝ բոլորովին անտեղեակ չէին, երբ ճամբայ ելան։ Իսկ երթալէ յետոյ, կա՛յ դիմանալու, յարմարելու պայքար մը, որ կ՚երեւայ թէ տանելի չէ փախստականներուն համար։ Իսկ մնացողները հոգի չունի՞ն։

Այսքանը՝ փախստականներու մասին։

Բայց այս դիտողութիւնները չեն սպառեր հարցը։

Այսպէս կամ այնպէս, փախչելու տրամադրութիւնը կայ ու կը մնայ։ Մէկ աշխարհէն միւսը, սովորական կարգ ու սարքէ մը բոլորովին հակոտնեայ, զարտուղի յորձանքի մը մէջ նետուած ատեն, մարդիկ խորապէս կը ցնցուին եւ կը կորսնցնեն իրենց պաղարիւնը։

Եւ դժբախտաբար, չափազանց շատ են ու դժնդակ՝ բացասական պայմանները՝ աշխարհ Հայաստանի մէջ։ Ոչ միայն բռնադատուած կարգ ու սարքին բերումով, այլ եւ իբրեւ հետեւանք Երեւանի չինովնիկներուն բթամտութեան։

Անոնք ռուսական կարմիր գօտին ամուր փաթթած հայկական վտիտ կերպարանքին, նոյն իսկ անկարելին կը փորձեն, զայն տրորելու համար։

Եւ, ապառ երկինքի տակ, չկայ ձայն մը որ զգաստութեան հրաւիրէ ամէն բան կարմիր տեսնող խելագարները։

Զկա՛յ՝ բաց ի Դաշնակցութենէն, որ «խայինը վաթան» հռչակուած է, նոյն իսկ հասարակ խանութպաններու եւ սեղանաւորներու կողմէ։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՃԱ՛Ր ՄԸ, ՃԱ՛Ր ՄԸ

ՅԱՌԱՋը գրեց թէ՝ Փարի ա՛Իթալիի թաղամասին մէջ ալ ճաշկեր մը բացուած է, աջակցութեամբ Հ. Մ. Ը. Մ.ի եւ Դպրոցասէրի։

Կազմակերպիչները կը պատմեն.—

Ճաշկերը հազիւ բացուած (5 հոկտեմբեր), արձանագրուեցան 70 աշակերտներ եւ աշակերտուհիներ։ Տակաւին նոյնքան ալ կան, բայց տեղ չունինք։ Նոյն իսկ եղածը շատ նեղ կուգայ 70 պզտիկներու համար։

Արձանագրութիւնները դադրեցուցած ենք, բայց միշտ մայրեր կամ հայրեր կուգան, բռնած՝ իրենց երախաներու ձեռքէն.

— Մենք Հայ չե՞նք։ Մեր ալ հայերէն սորվիլ կ՚ուզենք։

Կայ տրամադրելի տարածութիւն մը, որ կը ծախուի վեց հազար ֆրանքի, բայց մենք հազիւ երկու հազար կրնանք ճարել։ Ուրկէ՞ գտնենք մնացեալը։

Ուրկէ՞ ճարեն, բարի մարդիկ։

Արհեստաւորներ եւ բանուորներ են — տեսակ մը գաղթակայան — եւ իրենց կարողութենէն աւելի չեն կրնար ընել։

Մինչեւ հիմա ծախսեր են 1300 ֆր., վարձքի, սեղանի եւ նստարանի համար, որոնք բոլորովին անբաւական են։ Իսկ մուտք եղած է... 400 ֆր.։

Սրտառուչ մանրամասնութիւն մըն ալ, — մէկ զաւակ ունեցողէն կը գանձուի ամսական 7ական ֆրանք, երկուքէն՝ 10, երեքէն՝ 15 ֆրանք։

Այս բոլորը բան մը չե՞ն խօսիր ձեզի, բարի մարդիկ։

Քանի մը հազար ֆրանք, — 150 մանուկներ հայ պահելու համար։

Ճա՛ր մը. ճա՛ր մը։

ՎԱՀԷ

ԱՅՍ ԱԼ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

Քիչ անգին հրատարակած ենք զինաթափութեան ֆրանսական ծրագրին գլխաւոր կէտերը։

Լոնտոնէն կը հեռագրեն թէ՝ անգլիական կառավարութիւնն ալ իր կարգին ծրագիր մը պատրաստած է, որ կը տրամադրէ.— 1. Ամբողջովին ջնջել հետապնդման եւ ռմբակոծութեան յատկացուած օդանաւերը.— 2. Առեւտրական բոլոր օդանաւերը համախմբել միջազգային կազմակերպութեան մը հակակշռին տակ.— 3. Սահմանափակել մանձաւոր (անհատական) օդանաւերու թիւը։

Կ՚ըսուի թէ մասնագէտները եւ օդանաւի գործարանատէրերը բոլորովին հակառակ են այս ծրագրին։

Միւս կողմէ, Ճապոնում երեսփոխաններ բանաձեւ մը ներկայացուցած են, որով կը պահանջեն որ խորհրդարանին կարծիքը առնուի զինաթափութեան պայմաններու մասին, փոխանակ ձգելու որ անգլիական պատուիրակները յանձնառութեանց տակ մտնեն Ժընեւի մէջ։

Այս երեսփոխաններուն կարծիքով, պէտք է ուժ տալ ոչ-ռազմական օդանաւորութեան, որ ամէն բանէ աւելի կը նպաստէ բոլոր երկիրներու բարեկամութեան ամրապնդման։

ՆՈՐ ՋՐԱՆՑՔ ՄԸ

Մոսկուայէն կը գրեն թէ վերջացած է Պալթիկ ծովէն Սպիտակ ծով ծրագրուած ջրանցքը, որ ունի 226 մեթր երկայնութիւն։ Շինութիւնը տեւեց մէկ տարի։ Ջրանցքը պիտի ծառայէ փայտ եւ ածուխ փոխադրելու Փէչօրայի շրջանէն դէպ ի ճարտարագործական կեդրոնները։

ՆՈՊԷԼԻ ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԸ

Շուէտական թերթերը կը գրեն թէ Նոպէլի այս տարուան գրական մրցանակը պիտի տրուի ռուս տարագիր գրագէտ Մերեժկովսկիի, որ այժմ Փարիզ կը բնակի։ Նկատի ունին նաեւ ուրիշ ռուս գրագէտ մը, Պունին, նմանապէս տարագիր։

— :-: —

ՎԻԷՆՆԱՅԻ համալսարանին մէջ մանաւոր պահակներ սահմանուեցան, պաշտպանելու համար հրեայ ուսանողները հակահրէական խմբակցութեան դէմ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՔԵԽՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

13 միլիոն ֆրանք պարտք Սուրիացիներուն

Սուրիոյ «Լիսան Իւլ Հալ» թերթը կ՚իմանայ թէ Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը պիտի բաղկանայ 13 յօդուածներէ եւ իր ամբողջութեան մէջ աւելի նպաստաւոր է քան Իրաքի եւ Անգլիոյ միջեւ կնքուած դաշնագիրը։ Սակայն յօդուած մը կայ, որուն համաձայն Սուրիացիները պիտի պարտաւորուին Ֆրանսայի վճարել 13 միլիոն ֆրանք, որպէս փոխարժէք հոգատարութեան միջոցին ֆրանսական կառավարութեան բրած ծախսերուն

Այս 13 միլիոնը պիտի վճարուի մասնավճարներով, 25 տարուան միջոցին։ Սուրիացիները սակայն, ինչպէս կ՚երեւի, չեն ուզեր նիւթական այս պարտաւորութիւնը, առարկելով որ իրենք ճնշուած կը մնան այդ ծանր բեռան տակ։

Այս մասին «Լ՚Օրիան»ի Դամասկոսի թղթակիցը կը գրէ.—

Կը հաստատուի այն գրոյցը որուն համաձայն մարզպան Գ. Փոնսօ նախագահ Մուհամէտ Ալի պէյ էլ Ապետի յայտներ է հիմնական կէտերը ֆրանքօ-սուրիական այն դաշնագրին որ վերջ պիտի դնէ հոգատարութեան։

Սակայն տեսակցութեան մը միջոցին վարչապետ Հաքքի պէյ էլ Ազմ յայտնած է որ հանրապետութեան նախագահը ոչինչ յայտներ է իրեն այս մասին։

Ազգայնական պարագլուխները դարձեալ կը պնդեն որ դաշնագրի նախագիծ մը յանձնուած է նախագահ Ապետի։ Անոնք կը հաստատեն նոյնպէս թէ դաշնագրի յօդուածներու թիւը 13 է եւ թէ վերջին յօդուածը Սուրիոյ վրայ կը դնէ 12 միլիոն ֆրանքի բեռ մը, որպէս ծախք զինուորական գրաւումի։

Անոնք կ՚աւելցնեն որ բարձր պաշտօնատար մը յայտարարեր է թէ 13րդ յօդուածը դիտողութեան առարկայ դարձեր է նախագահ Ապետի կողմէ որ նկատեր է թէ այդ յօդուածը բուռն ընդդիմութիւն պիտի գտնէ ազգայնականներու մօտ.

Գ. Փոնսօ պատասխաներ է եղեր թէ ինք պատրաստ է այդ գումարը զեղչելու եւ կամ բոլորովին ջնջելու, կարգ մը արտօնութիւններու փոխարէն։

Բարձր անձնաւորութեան մը յայտարարութեան համաձայն մարզպանը պիտի չհրատարակէ իր ծրագիրը եթէ վստահ չըլլայ թէ «ան պիտի անցնի ինչպէս նամակ մը թղթատարէն».

ԽՄԲ.— Անցեալ օր Թայմզի թղթակիցը կը հաղորդէր թէ Գ. Փոնսօ յայտնած չըլլալով դաշնագրին բովանդակութիւնը, ազգայնական երեսփոխանները քաշուած են, բաց ի երկուքէն։ Այդ լուրը կը հաստատուի արաբական թերթերու հետեւեալ տեղեկութիւններով.—

Ցայտնի եղաւ որ Գ. Փոնսօ սուրիական կառավարութեան հետ պաշտօնական բանակցութեան մտնել չուզեր դաշնագրի շուրջ։ Որոշ է որ ան դաշնագրի շուրջ պիտի սկսի բանակցիլ կառավարութեան հետ, երբ այս վերջինը ներկայանայ Երեսփ. ժողով եւ ստանայ վստահութեան քուէ։ Ներկայ կառավարութիւնը օրինաւոր չէ։

Ֆախրի պէյ Պարուտի, ազգայնական վարիչներէն, յայտարարած է որ ազգայնականները մտադիր են քաշուիլ Երեսփ. ժողովէն, քանի որ դաշնագրի տրամադրութիւնները չեն պարզուիր ժողովի գումարումէն առաջ։ Ուրիշ լրագրողներ ալ տեսնուած են Ճէմիլ Մէրտէմ պէյի հետ. ան յայտարարած է որ դեռ յոյսերը կտրուած չեն եւ կարելի է համաձայնութեան եզր մը գտնել

Ֆրանսական ծրագիրը Ժընեւի ժողովին առջեւ

ՓՈԽԱԴԱՐՁ ԴԱՇԻՆՔ, ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱԿ, ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱԿԱԿՇԻՌ ԵՒՆ.

Ուրբաթ օր, զինաթափութեան նախնական ժողովին առջեւ, Գ. Փօլ Պոնքուր, ներկայացուց զինաթափութեան եւ ապահովութեան «շինարար ծրագիրը», որ ընդհանուր վիճաբանութեան պիտի ենթարկուի նոյ. 25ին.

Շատ երկար է ծրագիրը եւ չափազանց բարդ։ Կուտանք միայն հիմնական կէտերը.—

1) Ջնջել բոլոր զինուորական մնայուն կազմակերպութիւնները, բաց ի անոնցմէ որ պիտի սահմանուին միջազգային աջակցութեան։ Այս յօդուածով, պէտք է վերնայ գերմանական արդի բանակը, (Րայխսվէր), որուն զինուորները 12 տարի ծառայելու կոչուած են։

2) Սահմանափակել միջազգային աջակցութեան սահմանուած ուժերը, չանցնելով երկու երեք զօրաբաժինը։ Այս ուժերը պիտի տրամադրուին ա՛յն ազգին որ յարձակման կ՚ենթարկուի։

3) Ջնջել այն բոլոր ռազմանիւթերը որ յարձակողական բնոյթ ունին, բաց ի անոնցմէ որ անհրաժեշտ են փոխադարձ աջակցութեան համար եւ որ պիտի դրուին Ազգերու Դաշնակցութեան տրամադրութեան տակ։

4) Կարելի եղածին չափ շուտով ձեռնարկել պաշտպանողական միօրինակ բանակի մը կազմակերպութեան, առ առաւելն 8—9 ամիս նշանակելով զինուորութեան շրջանը։ Այս տեւողութիւնը կրնայ փոփոխուիլ համաձայն իւրաքանչիւր երկրի մարդուժի պիտոյութեանց

5) Զինուորական ծառայութեան մաս համարել նաեւ այն մարզանքները որ կը կատարուին ո՛ր եւ է ձեւով, այսինքն ցպրոցական կազմակերպութիւնները, զինուորութեան շրջանէն յետոյ եղած մարզանքները։ (Կ՚ակնարկէ Գերմանիոյ երիտասարդութեան կազմակերպութեան)։

6) Զօրքի թիւը կրճատած ատեն, նկատի առնել իւրաքանչիւր ազգի թիւը եւ ռազմական հնարաւորութիւնները։

7) Ներկայ զինուորական կարգ ու սարքը ձեւափոխել արագօրէն։

8) Ընդունիլ խիստ հակակշիռ Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ, մանաւանդ պաշտօնական եւ տեղւոյն վրայ կիրարկելի հակակշիռ։

Աւելի պարզ խօսելու համար, ըսենք որ ծրագիրը երկու հիմնական միջոց կը գտնէ, զինաթափութիւնը ապահովելու համար,— Առաջին՝ ընդհանուր յանձնառութիւն մը բոլոր պետութեանց միջեւ, հիմնուած Քէլլօկ-Բրիան դաշինքին վրայ, որուն համաձայն ամէն իրաւունք եւ աջակցութենէ պիտի զրկուի այն պետութիւնը որ պատերազմի կը դիմէ։ Երկրորդ՝ Ֆրանսա կ՚առաջարկէ մասնաւոր դաշինք մը կնքել այն պետութեանց միջեւ որոնց դիրքը անհրաժեշտ կը կացուցանէ ազգային պաշտպանութիւն մը՝ յանախադէպ յարձակումներու դէմ։ Այս դաշինքն ստորագրող պետութիւնները Ազգերու Դաշնակցութեան տրամադրութեան տակ պիտի դնեն բանակ մը, իբրեւ երաշխիք դաշնագիրներու գործադրութեան։

Տէհրանի Հ. Յ. Դ. Տան բացման առթիւ

Տէհրանի Հ. Յ. Դ. Տան բացման առթիւ, Լիոնի ֆրանսական թերթերը կուտան հանդէսին նկարագրութիւնը։ Այսպէս «Լը Փրոկրէ» եւ «Լիոն Ռէփիւպլիքէն» 31 հոկտեմբերի թիւով, նկարագրելէ յետոյ Տունը, կը յիշատակեն ներկաները, հայ եւ ֆրանսացի, եւ խանդավառութիւնը, զոր ստեղծած էր բացման հանդէսը։

«Լը Փրոկրէ» կ՚աւելցնէ, թէ աւելի քան 800 հոգի ներկայ էին հանդէսին։ Շատերը եկած էին հեռաւոր տեղերէ, մինչեւ Փարիզէն, Մարսէյլէն, Կրընոպլէն։ Հանդէսին գեղարուեստական բաժինը կ՚ապահովէր հայ արուեստագէտներու խումբ մը, որ իր երգերով կը յիշեցնէր կորսուած հայրենիքին ապրումները։ Տէհրանի քաղաքապետութեան խորհրդականներէն մին, Գ. Փոն, յանպատրաստից ճառ մը խօսեցաւ եւ հրաւիրից հայ գաղութը, որ շարունակէ հաշտ ու համերաշխ ապրիլ ֆրանսացի բնակչութեան հետ, եւ շնորհաւորեց կազմակերպիչները, որ յաջողեցան նման շէնք մը շինել։

ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ 400 ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ, ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Հանրակառքերու գործադուլը ուրբաթ օրն ալ շարունակուեցաւ Պերլինի մէջ, տեղի տալով արիւնալի դէպքերու։

Տրուած դատական վճռէն յետոյ առատ ընկերութիւնները վերջնագիր մը ուղղեցին բանւորներուն, ազդարարելով թէ անոնք որ չեն վերսկսիր աշխատանքի, ճամբուած կը համարուին։

Հակառակ այս սպառնալիքին, գործադուլը շարունակուեցաւ։ Ընկերութիւնները կրցան ճամբայ հանել քանի մը հանրակառքեր, ոստիկաններու պաշտպանութեան տակ։ Երբ այս կառքերը դուրս կը հանուէին կայաններէն, բանւորները յարձակեցան քարերով, իսկ ուրիշներ կ՚արշակէին գիծերը։ Ոստիկանութիւնը ուժգնօրէն միջամտեց։ Այնուհետեւ ծանր ընդհարումներ պատահեցան։ Չորս հոգի սպաննուեցան եւ բազմաթիւ ուրիշներ վիրաւորուեցան։ Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց 400 հոգի, իբրեւ խռովարար։ Այս կալանաւորներէն 32ը կը փորձէին գործադուլի մղել ելեկտրականութեան եւ կազի բանուորները։ Կառավարութիւնը ազդարարութիւն մը ուղղեց, որով ծանրագոյն պատիժ կը սպառնայ անոնց որ կ՚արգիլեն աշխատանքի վերսկսումը։ Խռովութիւնները սաստկացան իրիկուան դէմ։ Գործադուլի մասնակցող 21,000 պաշտօնեաներէն 4000ը միայն ներկայացան աշխատանքը վերսկսելու։ Կը նշանակէ թէ գործադուլին կազմակերպիչները զօրաւոր ճնշում կը բանեցնեն, պայքարը շարունակելու համար։

«ԻՇԽԱՆ» ԷՐ, ԳՂՈՐԵՑԱՒ ՁՆՏԱՆԸ

Քանի մը ամիս առաջ ձերբակալուած էր Կովկասցի մը, Քէրիմ պէկ, որ աջ ու ձախ կը ներկայանար իբրեւ իշխան Սուլթանով եւ կը պատմէր թէ հարուստ նաւթահորեր ունի Պագուի մէջ։

Ֆրանսայի դատական տոմարներուն մէջ, 14 տեսակ յանցանքներ արձանագրուած են «իշխան Սուլթանով»ի անունին դիմացը։ Անկէ զատ, արտաքսման հրամանագիր հանուած է 1926ին։

Բայց եւ այնպէս, Քէրիմ պէկ յաջողած էր համոզել բազմաթիւ մարդիկ, եւ կէս միլիոն ֆրանքի գումար մը կորզել։ Ճիշդ է որ իր բնտանիքը նաւթահորեր ունեցած է, բայց բոլորն ալ խորհրդային իշխանութեան ձեռքն անցած են։

Դատավարութիւնը տեղի ունեցաւ առջի օր, եւ Քէրիմ պէկ դատապարտուեցաւ չորս տարի բանտարկութեան, 100 ֆր. տուգանքի եւ կորզած դրամները հատուցանելու։

Զոհերը բազմաթիւ էին, բայց բողոքած էին երեք հոգի, որոնց երկուքը՝ աղջիկ։ Առանք 15,000ական ֆր. փոխ տուեր էին «իշխան»ին, իսկ առեւտրական մը՝ 180,000 ֆրանք։

Հ. Յ. Դ. ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԸ

Հոկտեմբեր 24ին, Տէսինի նորակառոյց Տան մէջ, բացուեցաւ Հ.Յ.Դաշնակցութեան Ֆրանսայի 10րդ Շրջ. Ժողովը, որ իր աշխատանքները լրացուց նոյեմբեր մէկին: Ութ օր տեւեց ժողովը, օրը երեք նիստ ունենալով, որոնք, երբեմն, կը տեւէին մինչեւ գիշերուան ժամը երեքը: Օրակարգի խնդիրներն էին՝ 12րդ Ընդհ. Ժողովի օրակարգի քննութիւնը, Ֆրանսայի կազմակերպութեան ներքին վիճակը եւ ընտրութիւններ:

Շրջ. Ժողովի կատարած աշխատանքների մասին հանրութեան կը յայտնուի առանձին յայտարարութեամբ: Նպատակս է մի քանի խօսքով գծել Ժողովին ընդհանուր պատկերը: Սա անհրաժեշտ է, որովհետեւ, իր ներքին կեանքով, այս ժողովը բացառիկ էր Ֆրանսայի մէջ:

Շրջ. Ժողովի կազմն իր խոշոր մեծամասնութեամբ երիտասարդներից էր: Սակայն կային եւ հին ընկերներ, որոնք, տարիներ շարունակ, զէնքը ձեռքին, Հայաստանի լեռներում արժանացել են Ֆէտայի կոչումին: Անցնող ու եկող սերունդների համախմբում էր, որ առանձին մթնոլորտ էր ստեղծել ու չտեսնուած ընկերական անկեղծ ու ազնիւ վերաբերմանց առաջացրել: Այս ժողովը, նախ եւ առաջ, Դաշնակցական ժողով էր:

Թող տարօրինակ չթուի այս յայտարարութիւնը: Վերջին ժամանակները մեր ժողովներն եղած էին կուսակցական բնականոն հունէն եւ, աստիճանաբար, կը խաթարուէին կուսակցական բարոյական հիմունքները: Ծառախրական եւ նպատակաւոր երեւոյթներ կը կերպարանափոխէին ժողովի Դաշնակցական դիմագիծը եւ ձգտում կար ոտնահարելու մեր բոլոր սրբազան աւանդութիւնները:

10րդ Շրջ. Ժողովի ութօրեայ ընթացքն եկաւ ապացուցանելու, որ Ֆրանսայի կազմակերպութիւնն առողջ ու ամուր հիմունքների վրայ է եւ մինչայժմեայ ցաւալի երեւոյթները միայն պատահական ու անցողակի դէպքեր են եղած: Ազատագրուելով անհարազատ մթնոլորտից, Ֆրանսայի կազմակերպութիւնը Շրջ. Ժողովին ներկայացաւ աւելի քան բիւրեղացած ու անաղարտ յեղափոխական նկարագրով:

Վերջին ներկուսակցական խնդիրները, ընդհակառակն, մի տեսակ դաստացուցիչ հանգամանք են ունեցել, որ եւ մեծապէս նկատելի էր Շրջ. Ժողովի մէջ: Օրակարգի բոլոր խնդիրները քննուեցան գիտակցօրէն ու սառն դատողութեամբ: Որոշումներ տալէ առաջ, լրջօրէն հաշուի էին առնուած մեր եւ թշնամի կողմի իրական ուժերը եւ ըստ այնմ բանաձեւեր քուէարկուած: Սին խօսքեր ու ամբոխավար առաջադրումներ տեղ չգտան բանաձեւերի մէջ:

Ամբողջ ժողովի ընթացքին, չնայած մի դէպք, որ ընկեր ընկերոջ վերաւորական խօսք ուղղէր կամ իր արտայայտած մտքերի տակ յետին միտում փնտռէր: Վիճեցին անկեղծօրէն ու բացճակատ: Եւ ժողովի ներսի վէճերը որ եւ է կերպ չանդրադարձան դրսի ընկերական յարաբերութիւնների վրայ: Բոլորի շահը եւ մտահոգութիւնը մէկ էր, — պահպանել կուսակցութեան միասնականութիւնն ու զգուշօրէն մօտենալ հայ ժողովուրդի ճակատագրի հետ կապ ունեցող խնդիրներին.

Գալով կուսակցական ներքին խնդիրներին, ժողովի մէջ կը տիրէր կատարեալ միաձայնութիւն: Ստեղծուած անախորժ կացութիւնը քննուեց լայնքին ու երկայնքին: Առանձին ճիգ կը նկատուէր թափանցելու խնդրին խորքը, երեւան հանելու բուն պատճառները. Հարցը պարզուեց ամբողջ էութեամբ եւ այդ մասին ժողովն իր վճռական խօսքն ասաց:

Դրա հետ մէկտեղ, ժողովը քննեց եւ այն միջոցները, որոնք դարմանելու են ներքին ցաւը: Եւ զուր չէր, որ կուսակցական դաստիարակչական խնդիրն ուշադրութեան գլխաւոր առարկան եղաւ, որի համար համապատասխան ծրագիր մշակուեց: Դաստիարակել ու սովորեցնել, — ահա յառաջիկայի մեր գլխաւոր աշխատանքը: Առանց այս պէնքերի, դժուար է նախապատրաստել այն Գործի համար, որի անունից շատերն են խօսում:

Միայն կազմակերպական միջոցներով չէ, որ պիտի կատարուի այս դժուարին աշխատանքը: Այս խնդրում իր գլխաւոր դերն ունի մամուլը, եւ առաջին հերթին, «Յառաջ»ը: Ժողովը մանրամասն զբաղուեց «Յառաջ»ով, որ կը ճանաչուի իր շրջանի միակ կուսակցական թերթը եւ գնահատելով անոր տարած աշխատանքը, մատնանշեց եւ այն միջոցները, որոնք աւելի պիտի ուժ տան թերթի բովանդակութեան:

Ժողովը ցրուեց նոյն մտայնութեան ու մթնոլորտի մէջ, ինչ որ ունեցաւ ութ օրերի ընթացքին: Եւ պատգամաւորները գնացին իրենց շրջանները, տարածելու ու ներշնչելու Դաշնակցական այն ոգին, որ կը տիրապետէր Հ. Յ. Դ. Ֆրանսայի 10րդ Շրջ. Ժողովի մէջ.

ԱՇՈՏ – ԱՐՇՐՈՒՆԻ

…ԵՒ ԱՆՕԹԻՆԵՐ ՌՈՒՍԻՈՅ ՄԷՋ

Անօթիներու արշաւը համաճարակ դարձաւ քաղքենի պետութեանց մէջ: Ահա սակայն անօթիներու նոյն ըմբոստութիւնը ընկերվարական Ռուսիոյ մէջ: Գերմանական թերթերը կը հաղորդեն թէ Քիէվի բանուորները, այլեւս անհրաժեշտ գտնելով անօթութիւնը, — ճարպի, գետնախնձորի, բանջարեղէնի սով կայ եւ հացն ալ անկանոն կը բաշխուի, — կը յարձակին պարէն բարձած վակոններու վրայ եւ կը թալանեն:

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

«ԱԹԻՆԱՅԱ՛, ՍՕՖԻԱՅԱ՛, ՊԷԼԿՐԱՏԱ՛…»

Ժամանակը կը հրէ, կը հրմշտկէ մեզ: Երիվարին պոչին կապուած, կը քաշկռտուինք տարէ տարի. հէքեաթներու չար զաւակին պէս: Այսու հանդերձ կը կառչինք երբեմն մացառի մը: Թուական մը թոյլ կուտայ մեզ ետ նայելու, դիտելու այն ճամբան, զոր կտրեր ենք. գետինը որ փախած է այլ եւս մեր ոտքերուն տակէն:

Բինախնդիր ուղտին նման երբ կ'որոճանք այսպէս անցեալը, ինչպէ՛ս չյիշել, զոր օրինակ, 1912ի աշունը, որ նախերգանքը եղաւ համաշխարհային տառմի մը:

Կ'ակնարկեմ Պալքանեան պատերազմին:

Քսան տարիներ վերջ, այսօր է միայն որ կը նշմարենք այդ դէպքին աննախատեսելի հետեւանքները. անոր անդրադարձումը զոր ունեցաւ ան Եւրոպայի ճակատագրին վրայ:

Հայկական տեսակէտով մանաւանդ ի՛նչ բախտորոշ օրեր. շրջան մը, որ մեզ ստիպեց վերագնահատելու մեր տեսակէտները, մեր ազգային քաղաքականութեան ուղեգիծը: 1912ի ամրան Թրքական երկնակամարը սկսած էր մթագնիլ. սահմանադրական արշալոյսը պատրանք մը եղած էր. երիտասարդ-թուրք վարիչները առած էին իրենց չափանիշը: Դժգոհութիւնը կը միացնէր բոլոր այլացեղ տարրերը. մանաւանդ Ռումելին կը մնար մշտաբաց վէրքը, խառնակութեան անշիջելի հնոցը:

1912ի գարնան, դժգոհութեան ընդհանուր գրոհին առջեւ, իթթիհատական Սաիտ փաշայի դահլիճը տեղի տուած էր. զայն կը փոխանորդէր ընդդիմադիր տարրերէ կազմուած նոր դահլիճ մը, Կազի Մուխթար փաշայի վարչապետութեան տակ:

Նոր կառավարութիւնը կը լուծէր Երեսփ. Ժողովը, որուն մեծամասնութիւնը կը պատկանէր Իթթիհատի:

Անիշխանութիւն՝ Ռումելիի մէջ: Ալպանական ըմբոստութիւնը կը տարածուէր. Սկիւպը այրած էին. սկսած էր իրենց յաղթական արշաւանքը դէպի Սելանիկ, ուր կը սպառնային Համիտը ազատագրել ու հակազդել կեդրոնի կառավարութեան:

Պոլիսը կը մնար անզօր. բանակը՝ կուսակցական կիրքերու անձնատուր՝ չէր անսար կեդրոնին. ոչ մէկ ուժ ունէր հարկ եղած հեղինակութիւնը, ոչ իսկ Մահմուտ Շէվքէթ փաշան:

Բ. Դուռը ընդունեց ալպանական պահանջները:

Խառնակ էր նաեւ Թրակիան. Քոչանայի մէջ Պուլկարներու ջարդը հրահրած էր միտքերը սահմանէն ներս, թէ՝ սահմանէն դուրս:

Պալքանեան փոքր պետութեանց մէջ հանրային կարծիքը կը լարուէր օրէ օր:

1912ի ամրան պարզուեցաւ յանկարծ որ Պալքանեան չորս փոքր պետութիւնները — Պուլկարիա, Սերպիա, Յունաստան եւ Գարատաղ — գաղտնապէս համաձայնութիւն կնքած են, միահամուռ ուժով կարգադրելու Ռումելիի հարցը: Իրենց մամուլը, պաշտօնական արտայայտութիւնները կասկած չէին թողուր:

1912ի Սեպտեմբերը եղաւ շրջան մը դիւանագիտական լարումի: Եւրոպան յանկարծակիի եկած էր: Առաջին անգամ Պալքանեան չորս իշխանութիւններ կ'առնէին միակամ եւ համախորհուրդ քայլ մը: Մթնոլորտը կը ծանրանար օրէ օր:

Սեպտեմբեր 29ին պայթեցաւ Պալքանեան պետութեանց զօրաշարժի լուրը:

Հոկտեմբեր 1ին Թուրքիան հետեւեցաւ անոնց օրինակին:

Հոկտեմբեր 8ին եւրոպական պետութիւնները փորձեցին կանխել պատուհասը: Անոնք կ'առաջարկէին բարենորոգումներու լայն ծրագիր մը՝ գոյավիճակի հիման վրայ: Նոյն օրը Գարատաղ պատերազմ կը յայտարարէր Թուրքիոյ դէմ:

Հոկտեմբեր 13ին Պալքանեան պետութիւնները Թուրքիոյ կը հաղորդէին իրենց պահանջները. — Ռումելիի ինքնավարութիւնը՝ համաձայն ցեղային սահմաններու:

Հոկտեմբեր 17ին Թուրքիա կը մերժէր եւ պատերազմ կը յայտարարէր անոնց դէմ:

Այդ օրն իսկ Պոլիս, ներկայ եղայ միթինկի մը, որ տեղի ունեցաւ Տիվան Եոլի, Իթթիհատի ակումբին առջեւ: Թուրք ուսանողներու կարգին կը գտնուէի եւ ես:

Իթթիհատի պարագլուխներէն մէկը, որուն անունը չեմ յիշեր այսօր, հոն, պատրոնգատ ցոյցերու մէջ, ըսաւ ի միջի այլոց. հետեւեալ խօսքերը, որ կը խտացնէին այդ օրերու Թուրք ամբողջ հանրային կարծիքը:

— «… Ովքե՞ր են անոնք որ կը համարձակին այսպէս պատերազմ յայտարարել մեզ, հինգ հարիւր տարուան կայսրութեան մը դէմ… Սա Պուլկարնե՞րը երէկուան մեր «ախուռճի»նե՞րը… Սա Սերպե՞րը, երէկուան մեր «չոպան»նե՞րը… Սա Յոյնե՞րը, երէկուան մեր «հայվաճի»նե՞րը… Ու սա Գարատաղցի՞ք, երէկուան մեր «համալ»ները»

Նոյն միթինկին խօսեցաւ նաեւ Թալէաթը որ պէյ էր տակաւին, չաւուշի համազգեստով, եւ որ ըսաւ.

— «… Ահա այս բեմէն կ'իջնեմ, երթալու համար ուղղակի եւ անմիջապէս սահմանագլուխ… Բայց թէ անկէ ո՞ւր պիտի անցնիմ, այդ գո՛ւք լաւ գիտէք ամէնքդ ալ…»:

Մինչ ան վար կ'իջնէր բեմէն, ամբոխը խելայեղ կը պոռար.

— Աթինայա՛…, Պելկրատա…, Սօֆիայա՛…:

Ինչո՞ւ չխոստովանիլ թէ Թուրք ամբոխին այդ ճիչը արտայայտութիւնն էր հասարակաց, համաթրքական համոզումի մը: Ոչ ոք կը տարակուսէր օսմանեան զէնքերու յաջողութեան: Իթթիհատը միլիոններ ափոած էր հարիւրէ, Քըրք-Քիլիսէի շուրջ. գերման զինուորականները հայթայթած էին բանակին կահուկազմը: Ինչո՞ւ զարմանալ, երբ կ'իմանայինք թէ ճակատ մեկնող սպաները միասին կը տանէին իրենց համազգեստը, յաղթական թափորներու վստահութեամբ…:

Այսուհանդերձ Թալէաթը սահմանը չանցաւ: Իր ճակատ մեկնիլն անգամ կասկածելի կը նկատուէր. իր համազգեստը «պլէֆ» մըն էր պարզապէս… Եւ սակայն պատահեցաւ այն, որ դուրս էր բոլոր հաշիւներէն, բոլոր նախատեսութիւններէն…

Պատերազմի յայտարարութեան այդ օրուան, Հոկտեմբեր 18ին, յաջորդեցին 11 օրեր, այո՛, ճիշդ 11 օրեր, ոչ աւելի եւ ոչ պակաս — անհաւատալի, աներեւակայելի օրեր — ու Հոկտեմբեր 29ին պուլկար բանակը ափ առած էր Զաթալճայի առջեւ, մայրաքաղաքին դուռը…

Աշխարհի ապշահար աչքերուն դիմաց, այդ 11 օրուան ընթացքին 500 տարուան փառապանծ բանակը կը փլէր թղթէ աշտարակի մը նման, «այվազներու», «չօպաններու» եւ «սիմիտճիներու» գրոհին առջեւ…:

Հազուադէպ եղած է արդարեւ պատմական այդ տեսակ տեղատուութ մը: Զօրս երիտասարդ բանակներ՝ կիրքով գինովցած, տէր չէին այլեւս իրենց թափին. յաղթանակը յանկարծակիի բերած էր եւ զիրենք: Դէպքերը կը թաւալէին, կը գարգանային, առանց իրենց կամքին, գերազանցելով ամէն յոյս: Դրուագներու վկաները, մենք ամէնս, անկարող կը զգայինք հետեւելու դէպքերու թաւալումին ու նախատեսելու հետեւանքները…

Լուրերը կը պայթէին օրէ օր, անընդհատ: Լուրերը անխնայ կուգային, չչմեցնելով մեզ, շունչը կտրելով մեր կոկորդին մէջ. —

Պուլկարիան գրաւած է Մուսթաֆա փաշան, սահմանաւանը,
Սերպիա՝ մտած է Նովի Պազար:
Յոյները գրաւած են Յանինան:
Քըրք-Քիլիսէն ինկած է իր վիթխարի աւարով,
Սերպիա՝ Տէր Քումանովայի:
Էտիրնէն՝ պաշարուած:
[illegible]
Իւսկիւպը՝ ինկած,
Թուրք մայր բանակը ջախջախուած Լիւլէ-Պուրկազի-Փոնար-Հիսարի գծին վրայ.

Հոկտ. 29ին Պոլսոյ ժողովուրդը կ'իմանար խորէն Զաթալճայի կողմէն պատերազմի խուլ թնդիւնները:

Տասնըմէկ օրուան ընթացքին կատարուած էր հինգ դար տեւող գրաւումի մը հաշուեյարդարը.

Կարելի չէ նկարագրել այդ օրերուն Պոլսոյ պատկերը…

Սոսկալի. Սիրքէճիի փողոցները խճողուած էին փախստական ամուհաճիրներով: Ռումելիի Թուրք ժողովուրդը Եւրոպայէն կ'անցնէր կրկին Ասիա, միշտ նոյն նահապետական սայլերով, նոյն դաւէշներով, նոյն ցնցոտիներով, որոնցմով հինգ դար առաջ իր նախնիքը եկած անցած էին Վոսփորէն…: Անոնք կը քաշուէին հիմակ, առանց իրենց ետին հետք մը, շինարար յիշատակ մը թողած ըլլալու…:

Հիւանդանոցներ, դպրոցներ, մզկիթներ խճողուած էին վիրաւորներով: Ստամպոլի գմբէթներուն վերեւ կը սաւառնէր գրաւումի ազդանշը…

Թուրք ժողովուրդին զարնէլը, արիւն չէր զար…

Նոյեմբեր 17: Գուրպան Պայրամ: Առտուն մթնշաղին արեւմուտքէն կը բարձրանայ խուլ հոնդիւն մը, կը թնդայ՝ կ'որոտայ ու կ'երկարաձգուի… Շունչերը կը բռնուին… Պարիսպներուն, բլուրներուն ետին կը խաղցուի ճակատագրական խաղ մը… պուլկարական բանակը կը փորձէ ճեղքել Զաթալճայի գիծը:

Դէպքերը ցոյց տուին, սակայն, որ Զաթալճան եղաւ փրկարար գօտին, որուն պլլուեցաւ յուսահատօրէն ծովամոյն Հիւանդ Մարդը:

Հոս կ'ընդհատուէր պատմութեան այդ էջը: Դէպքերու հետագայ զարգացումը ծանօթ է ամէնուն:

Թուրք նուաստացումի այդ օրերուն, ներկայ եղայ այլապէս եղերական դրուագի մը:

Թուրք մտաւորականներու նախաձեռնութեամբ միթինկ մը կազմակերպուած էր Համալսարանի սրահը: Յուսահատ փորձ մը՝ բարձրացնելու ժողովուրդի բարոյականը հրահրելու՝ դիմադրական կորովը անոր մօտ:

Հոն էր որ խօսք առաւ Մէհմէտ Էմին, առաջին «Թիւրքճի» բանաստեղծը: Արտասանեց մէկը իր ամէնէն տառապագին քերթուածներէն: Կը տեսնեմ տակաւին զինքը բեմին վրայ. արցունքը կը վազէ աչքերէն վար: Իր ձայնը կենդանի է տակաւին ականջիս մէջ…

… Քէօլէմ օլան մըլլէթլէր.
Պանա զէնճիր վուրսունլար.
Խազինէմէ խարաճ վէրէն տէվլէթլէր
Թարապամա սալթանաթլար գուրսունլար…

Ամիս մը առաջ «Սօֆիա՛… Աթէնք…» պոռացող ամբոխն էր կրկին շուրջս, բայց այս անգամ ամբոխը կ'արտասուէր.. Սրահին մէջ կը լսուէր հազար կուրծքերու հեծեծանք՝ պարտեալ ժողովուրդի մը հեկեկանքը…

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

LA RONDE (ԹԱՒԱԼՈՒՄ), Ա. ՇՆԻՑԼԵՐԻ

Տէր եւ Տիկին Փիթոյէվ իրենց թատրոնն ունին, — Théâtre de l'Avenue:

Չեմ կրնար ծածկել մասնաւոր հաճոյքը այս զոյգին հանդէպ որ ոչ միայն տաղանդաւոր դերասաններ են այլ լաւագոյն թատրոնի սիրահարներ եւ օտար արժէքաւոր գործեր բեմադրողներ եղած են:

Ժընեւէն հետեւած եմ անոնց անընկճելի եւ յարատեւ ջանքերուն, երբ առաջին անգամ հիմնեցին իրենց թատրոնը այնքան ինքնատիպ որքան արուեստով եւ խաղարկութեամբ բարձր շատ մը ծանօթ բեմերէ: Անոնց միջոցաւ ճանչցած եմ Իպսէն, Տոլստոյ, Սթրինտպէրկ, Լընորման, Հէյէրմանս, Չեխով եւ ուրիշներ: Փիթոյէվի բեմական արուեստը գրեթէ շարունակութիւնն է իր վարպետին՝ Ստանիսլավսքիի եւ չափազանց գնահատուած Փրանսացի քննադատներէ:

Փիթոյէվ բեմ հանեց այս տարի Աւստրիացի մեծանուն թատերագրին՝ Արթիւր Շնիցլըրի «Թաւալումը» որ դժուար խաղացուելիք կտոր մը նկատուած էր միջազգային բեմադրիչներու կողմէ եւ այս պատճառաւ երկար տարիներէ ի վեր մոռացութեան մատնուած:

«Թաւալում»ը իրապաշտ վարդապետութեան փառքի օրերուն գրուած եւ այս դպրոցին ամէն առաւելութիւնները ու պակասութիւնները կը մարմնացնէ իր վրայ: Կեանքի փշրանք մը որ կուտայ պայմանագրական կեանքին բովանդակ խորհուրդը:

«Թաւալում»ի կազմը եւ դասաւորումը ծայրայեղօրէն պարզ եւ յստակ եղած է: Սակայն անոր մէջ ոչինչ կայ վնասակար կամ անբարոյական, ոչ ալ տարփին կիրքը կը գտնենք խաչաձեւուած անոր տասը մասէ բաղկացած պատկերներուն մէջ որոնք կրնային եւ հարիւր դառնալ առանց բան մը աւելցնելու կամ պակսեցնելու:

Շնիցլէրի այս գործը բնապաշտ դպրոցի ամէնէն համարձակ թատրոնը ճանչցուած է իր առեղծին որ զգայուն եւ բնական շեշտով կը պատկերացնէ կեանքը իր յուզումնալից եւ ողբերգական շերտաւորումներով, որոնց մէջ մարդկային խռովք մը կայ ծրարուած հմայիչ երանգներով որ կը թարմանայ իր հինցած բայց գրաւիչ բուրումներով, քանի արուեստագէտին շունչը տիրականօրէն մեզի կը բանայ անոր ողբագին ծալքերը: Շնիցլըր եղած է տաղանդաւոր գիտող մը որուն վիպակները թարգմանուած են նաեւ հայերէնի Մակինցեանի, Տէրեանի եւ Իսահակեանի կողմէ: Իսկ որպէս թատերագիր Շնիցլըր ունի շքուտ եւ թափանցիկ արուեստ մը որուն գործերուն մէջ խօսակցութիւնը իրական եւ ճշմարիտ խտացումն է կեանքին հետ ապրող բոլոր պատկերներուն:

Շնիցլըր ստեղծագործ եղած է: Ահա պատճառը որ սիրած է իր տեղծած տիպարները փիլիսոփայի մը հաճոյքով, խորապէս ուսումնասիրած է մարդկային չակը ու ճանչցած անոնց բարդ հոգեբանութիւնը, անոնց զգայական աշխարհը եւ անոնց մարմնային պարտութիւնները, բժիշկի մը ճարտարութեամբ եւ համբերատարութեամբ, բայց մանաւանդ գրագէտի սրատես բախտով:

Արթիւր Շնիցլըր ծնած էր Վիէննայի մէջ, 1862ին եւ զաւակն է բժիշկի մը: Իր կարգին բժիշկ եղած է եւ քանի մը տարիներ գործ դրած: Սակայն գրականութեան եւ թատրոնի փափաքը այնքան զօրաւոր եղած է իր մէջ որ ձգած է բժշկութիւնը եւ նետուած է գրական ասպարէզ նորավէպեր գրելով Կի դը Մոփասանի հետեւողութեամբ: Այդ գործերը իրենց այնքան նուրբ զգացումներով և խոր դատողութեամբ զինք շուտով անուանի կը դարձնեն եւ մեծ հետաքրքրութեամբ կը կարդացուին ու կը թարգմանուին:

Շուտով յայտնի վարպետ մը կը դառնայ թատրոնի եւ մէկ օրէն միւսը զինք կը փառաբանեն բոլոր քննադատները իր (լիէպէլէ) (Սիրաբանութիւն) թատերգութեան համար եւ կը դառնայ սիրոյ բանաստեղծը: Այդ շրջանին գերմանական բեմը տակաւին Իպսէնի ազդեցութեան տակ էր: Շնիցլըր իր կարգին ազդուեցաւ անկէ եւ ուզեց ըլլալ հոգիի բանաստեղծը եւ Կէրհարթ Հաուփթմանի հետ դարձաւ գերման գրապաշտ թատրոնին լաւագոյն վարպետը:

Շնիցլըր հիանալի կերպով պատկերացուցած է ամէն դասակարգի ապրումներն ու կիրքերը: Սէրը՝ որ մարդկութեան մեծագոյն կարօտն եւ դառնութեանց աղբիւրը եղած է, Շնիցլէրի վէպերուն եւ թատրոնին մէջ տարբեր ձեւերով վերլուծուած է: Այն սէրը որ երազի եւ բանաստեղծութեան բուրումներով օծուած է եւ յաճախ Շնիցլըրի գրչին տակ քիմիագէտի մը վարպետութեամբ տարրալուծուած է ու մերկացած: Եւ արդէն երբ սէրը կը մերկանայ երազներու հմայքէն կը մնայ խարուսիկ դիրկընդխառնումը որուն կը յաջորդէ միայն դառնութիւն, զզուանք եւ ամօթը: «Թաւալում»ին մէջ Շնիցլէրի այս յուսախաբութեան դառնավարութիւնն է որ ըրած է մագիստրոսի մը հեղինակութեամբ.

Սէրը կը նոյնացնէ բոլոր չակները, ինչ դասակարգի ալ որ պատկանին անոնք կամ որ աստիճանի վրայ ըլլայ անոնց քաղաքակրթութիւնը: Սակայն քանի կը բարձրանան ընկերային սանդուղէն վեր, այնքան սիրային հանդիպումները կը դառնան կնճռոտ:

«Թաւալում»ի տասը պատկերներուն մէջ ալ համաչափօրէն միեւնոյն նիւթը վերլուծուած է տարբեր տարերով եւ միջավայրներով եւ այդ պատճառով միօրինակութիւն մը կայ: Սակայն խաղը այնքան ճարտարօրէն շինուած է որ մեծ հաճոյքով կը հետեւինք բոլոր դարձուածքներուն: Երկու նախնական չակներ դէմ դիմաց են առաջին տեսարանին: Աղջիկ մը եւ զինուոր մը, երկուքն ալ՝ հաճոյք կը փնտռեն: Եւ երբ կը յագենան մարդը ա[illegible] կը լքէ, կը մոռնայ, միւս տեսարաններուն աւելի կը կնճռոտի եւ կը բարդանայ: Թէեւ անձնաւորութիւնները կը փոխուին յաջորդաբար այդ տասը պատկերներուն մէջ բայց գործողութիւնը կը մնայ նոյնը: Խաղը հիւսուած է կենդանի շաղակրատութեամբ յետոյ լռութեամբ մը որ բացագանչութիւններով զարդարուած եւ համբոյրներով ընդլայնուած կը հասնի ուրիշ պատկերի մը եւ «Թաւալում»ը կ'երկարի մինչեւ ունկնդիրները եւ կը պարտադրէ զգալ կեանքին բովանդակ ախէութիւնը եւ յաւիտենական միօրինակութիւնը:

Ամէն մէկ պատկերին երկու անձնաւորութեանց մէկը կը յայտնուի միւս տեսարանին մէջ: Կինը կամ մարդը փոխած են իրենց զոյգը: Նախ պճնազարդուած Լէօքատին կը հանդիպի Դանուբի կամուրջներէն մէկուն վրայ զինուորի մը, իր հաճոյքին գոհացում տալու համար կը կանչէ զայն քովնտի նստարանի մը վրայ եւ դիւրաւ կը յանձնուի անոր. զինուորը կը լքէ զայն: Յետոյ Մարի անունով դեռատի աղջիկ մը կուգայ պղծուելու պարտէզի մը ներքնայարկին մէջ, նաւազի մը կողմէ:

Յաջորդ տեսարանի մը երիտասարդը սպասուհին գլխէ կը հանէ որ ընդառաջ կ'երթայ թեթեւօրէն ու կը լքուի անմիջապէս: Երիտասարդը իր սենեակին մէջ ամուսնացած կնոջ մը կը սպասէ անհամբեր, զայն կը փախցնէ, նորէն ձեռք կ'անցընէ եւ հպարտօրէն կը խոստովանի թէ թեթեւ կնոջ մը քովէն կուգայ:

Յետոյ ամուսինն է որ դարպաս կ'ընէ իր կնոջ որպէս հոմանուհի մը եւ ան ալ կը փնտռէ այնպիսի թաքուն հաճոյքներ որ չէր ճանչցած: Ամուսինը մասնաւոր տան մը մէջ կը հանդիպի աշխատող աղջկան մը, բայց չի հաւատար անոր անկեղծ զգացումներուն:

Ուրիշ տեսարանի մը անուանի թատերագիր մը կը կենակցի իր սիրուհիի մը հետ է որ կ'արհամարհէ իր ակուն..թիւնը, կեղծ անունով ներկայացած է եւ երբ իր մասին կ'արտայայտուի, կինը կը ծիծաղի: Յաջորդ թատերագիրը նշանաւոր դերասանուհի մը դէր է որ կ'արհամարհէ իր արժէքը եւ տաղանդը: Միեւնոյն դերասանուհին գեղեցկադէմ «ալ քոմթ»ով կը խաղայ սիրոյ զեղումներ տարանը աւստրիացի կոմսի մը առջեւ որ փիլիսոփայական յատկանիշներ ունի: Տասներորդ տեսարանին կը գտնենք միեւնոյն կինը, որ առաջին տեսարանին հանդիպած իր առաջին բառերած է գինով մարդ մը որ կ'արթննայ եւ չի յիշեր թէ նախորդ գիշերը սիրական եղած էր այդ կնոջ եւ այսպէս տեսարանները իրարու կը կցորդուին եւ «Թաւալում»ը կամ կեանքը կը շարունակուի մահուան պարի մը նման տխուր եւ միապաղաղ սարսափներով:

Տիկին Լուտմիլլա Փիթոյէվ սքանչելի կերպով կը խաղայ հինգ կնոջ դերերը, այնպիսի ճկունութեամբ եւ արուեստով որ կ'ըլլան տարբեր անձնաւորութիւններ յաջող այլակերպումներով: Տիկինը շատ մեծ դերասանուհի է, իսկ Գ. Փիթոյէվ վարպետօրէն եւ յաջող գիւտերով բեմադրած է այս դժուար խաղացուելիք թատերգութիւնը: Կ'արժէ տեսնել:

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Ցնա՞ծ էք երբեք ամբոխին արտասուքը...

Այդ օրերուն էր նմանապէս որ Թուրք շաբաթաթերթի մը. «Ինքիլապ»ի մէջ լոյս կը տեսնէր Րիզա Թեվֆիքի մէկ «տիվան»ը, Բուժելիի ձօնուած ողբերգ մը.

Ցէլաքէթ պաղընը կէզտիմ աֆըսէրի,
Ֆէրիատ ու զարըմը տուեան գալմամըշ,
Արատըմ օ շաքին իկիտ Եըլէրի,
Խաթըրգյարը եէրտէն նիշան գալմամըշ:
Դափըլար գափանմըշ, պաճալար թիւթմէզ,
Քիմսէյնիկ օ չէօլտէ պիր գոյուն կիւթմէզ,
Աղաճլար գուրումուշ, պիւլպիւլլէր էօթմէզ,
Թոյղուշլարտա պիլէ ֆիրար գալմամըշ...:

Բուժելին արտասուաց Թուրք բանաստեղծ-փիլիսոփան յայտնատեսութի՞նը ունէր արդեօք այն վիթխարի ոճիրին, զոր իր ցեղակիցները պիտի լղանային ու գործադրէին երկու տարի վերջ, իրենց երկրի տարբեր մէկ մասին մէջ.

Խանիտան քիշիւէր ճէֆ եօգսուլ օլմուշ,
Ֆուշման գափըսընտա պաղը գուլ օլմուշ.
Ինսանը կէլինլէր շիմտի տուլ օլմուշ,
Քէմիյէր տաղըլմըշ ճանան գալմամըշ...:

... Ու կը մտածեմ երբեմն...

Հայկական ողբերգութիւնը փոխվրէժը չէ՞ր Պալքաններու աւօթալի պարտութեան։ Իր արժանապատուութեան, իր սրտին խորը վիրաւորուած Թուրք ժողովուրդը Հայու գլխին չէ՞ որ թափեց իր ամբողջ զայրոյթը... Մենք եղանք քաւութեան նոխազը այն բոլոր նուաստացումներուն զորս Թուրք ժողովուրդը կը կրէ 200 տարիէ ի վեր Եւրոպայի կրունկին տակ...

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ՄԱՐՍԷԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ 9 Նոյ.— Այս փոքրիկ գաղութին մէջ ալ տօնուեցաւ «Դաշնակցութեան Օր»ը անցեալ շաբաթ իրիկուն, Parc de Fleuryի համեստ սրահին մէջ՝ նախաձեռնութեամբ «Հրայր» խումբի եւ հովանաւորութեամբ Սարսէլ-Առնուվիլ Ենթակոմիտէին։

Բեմին ճակատը զարդարուած էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան արիւնագոյն զինանշանը, շրջապատուած Դաշնակցութեան հիմնադիրներու եւ հերոսներու նկարներով։

Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով, զոր երգեցին Առնուվիլ-Կոնէսի «Արարատ» երգչախումբի անդամները, որոնք անհատապէս ներկայ էին հանդէսին։

Օրուան նախագահ ընկեր Խ. Մկրտիչեանի բացման խօսքէն յետոյ, փոքրիկ մը յաջողութեամբ արտասանեց «Հայրուկ եմ ես», որմէ յետոյ ծափերու մէջ բեմ հրաւիրուեցաւ ընկ. Ն. Միսաքեանը։ Ընկեր բանախօսը համառօտ պատմականը ըրաւ Դաշնակցութեան 42 տարուան ընթացքին տարած աշխատանքին։ Յիշեց դրուագներ այն պայքարներէն եւ կռիւներէն զորս տարին մեր հերոսները անհնարին պայմաններու մէջ։ Անդրադառնալով այլասերման վտանգին, բացատրեց թէ ինքնապաշտպանութեան կռիւն է որ կը շարունակուի տարբեր պայմաններու մէջ։ Ոչ միայն պէտք է զարնել զարնողին, այլեւ հայը հայ պահել։ Կարելիէ՛ ըլլալ կաթոլիկ, բողոքական, նոյնիսկ մահմետական բայց մտածել ու զգալ իբրեւ հայ։ Ունինք հայրենիք մը իբրեւ կռուան, ուր կ'ապրի մօտ մէկ միլիոն ժողովուրդ, հոգ չէ թէ խորթ վարչաձեւի տակ։ Օգնեցէք հայրենիքին ինչպէս որ կ'ուզէք, բայց մի մոռնաք որ ան կը վայելէ պետութեան մը հովանաւորութիւնը. իսկ արտասահմանի մէջ գաղութները ձգուած են իրենց բախտին։ Մէկ ելք միայն ունինք սպիտակ ջարդէն փրկելու համար գաղութները, — Դաշնակցականը, ռամկավարը, հնչակեանը, կաթոլիկը, բողոքականը եւն. պէտք է մէկ ճակատ կազմեն։ Միացեալ ճակատ՝ աւելի քան երբեք եւ ամէն բանէ վեր, յանուն գաղութներու փրկութեան, եւ ապահովելու համար հայկական Դատին յաջողութիւնը։

Յետոյ Գ. Կարպիս Գանթարճեան երգեց երգ մը Ալէմշահէն, եւ արտասանեց քանի մը հատուածներ «Համլէթ»էն եւ «Օթէլլօ»էն, յաջողութեամբ նմանցնելով Վահրամ Փափազեանի արտայայտութիւնները։

Ընկ. Կ. Օսմանեան արտասանեց կտոր մը մը Յովհ. Թումանեանէն։

Երգչախումբը յաջողութեամբ երգեց «Ինչո՞ւ բինկէօլը մտար»։

Յետոյ ներկայացուեցաւ «Երկու անվարտիքներ»ը։ Դերակատարներու ընկ. Օ. Կարապետեան, ընկ. Կ. Օսմանեան, Գ. Մ. Գէորգեան եւ Հայ արի Ա. Աւետիսեան կուշտ ու կուռ խնդացուցին բոլորը։

Կէս գիշերէն յետոյ սկսան պարերը, որու ընթացքին աճուրդի դրուեցաւ գիրք մը եւ բարձրացաւ 150 ֆրանքի։

Արշալոյսին ցրուեցան ներկաները, խորապէս ազդուած ընկ. Ն. Միսաքեանի բանախօսութենէն, համոզուած որ Դաշնակցութիւնը միակ կուսակցութիւնն է որ կը մնայ պատնէշի վրայ, հակառակ բոլոր խոչընդոտներուն եւ թշնամութեանց։

Հ. Ներկարարեան

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

«ՓԱՐՍԻՖԱԼ»Ը ՀԱՅԿԱԿԱ՞Ն Է

—)(o)(—

Վերջերս Նիւ Եորքի Musical Quarterly պարբերաթերթը հրատարակեց գերման բանաստեղծ մը՝ Մաքս Ունկէրի մէկ ուսումնասիրութիւնը «Փարսիֆալ»ի ծագումի մասին որ վեր ի վայր կը շրջէ մինչեւ այսօր ընդունուած բոլոր տեսութիւնները այդ հարցի շուրջ։

Ունկէրի գիւտը կը քանդէ ամբողջ գրականութիւն մը, բերելով նոր ու մանաւանդ անսպասելի յայտնութիւն մը, — Փարսիֆալի հայկական աղբիւրը։

«Փարսիֆալ» Վակնէրի գլուխ-գործոցն է, կրօնական, միսթիք ներշնչումով մը, որուն Աւագ Ուրբաթի երգեցողութիւնները կը մնան հրաշալիքներու հրաշալիքը երաժշտական աշխարհին մէջ։

Մինչեւ այսօր Եւրոպայի երաժշտական քննադատները այս քնարերգական թատրերգին աղբիւրը նկատած են Միջին դարու Ֆրանսացի հեղինակի մը՝ Chrétien de Troyesի մէկ դիւցազնավէպը, La Légende du Saint - Graal.

Բայց ահա թէ ի՛նչ կը գրէ այդ մասին յայտնի երաժշտական քննադատ Henri de Curzon, Ունկէրի յայտնութեան առիթով.

— «Գիտենք որ մեր Chrétien de Troyesն է որ առաջին անգամ օգտագործեց առասպելին նիւթը, գրելով Կրաալի Գիրքը։ Եւ իրմէ յետոյ Wolfram von Eschenbach շարադրեց այն քերթուածը ուրկէ քաղեց Վակնէր։ Բայց մէկը եւ միւսը միեւնոյն աղբիւրն ունէին. Ֆրանսերէն թարգմանութիւնը բնագիր բանաստեղծութեան, Palsiwalnamœի, Փարսիֆալի պատմութեան։ Wolfram այս թարգմանութեան բնագրի հեղինակին կուտայ Kyot le Provençal անունը։ Բայց հիմա ապացուցուած է որ, Հայ մըն է ան, Գիւտ անունով, հաւանաբար կղերական մը որուն աշխատութիւնը կատարուած է 1155ի մօտ, հետեւողութեամբ ձեռագրի մը որ գտնուած է «Տօլէթ գէ Սպանէա»ի մէջ, կ'ըսէ Wolfram, ինչ որ պէտք է հասկնալ, ոչ թէ «Tolède en Espagne» այլ պարսկերէն «Սպահանի արքունի պալատը»։

Բնագրին այս առաջին փոփոխումէն իսկ, հոն սպրդած պէտք է ըլլան զանազան նոր տարրեր... ասպետական եւ քրիստոնէական տեսակէտով։

Պատմութիւնը մանիքէական ծագում ունի եւ «Փարսիֆալ» հերոս մըն է Զարադուշտրայի շրջանէն։ Մօնսալվաթ Ֆու -ի – Ֆուաճայի աւերակ ամրոցն է, Համունի լճին եզերքը, Աֆղանիստանի սահմանագլխին վրայ. Կրաալ անունը ունի պարսկական իմաստ մը, որ կը նշանակէ «մարգարիտ» գեղեցիկ գոհար մը, խորհրդանշան սրբացումի եւ օժտուած արտակարգ զօրութիւնով։ Գալով նոյն ինքն Փարսիֆալի, պէտք է թարգմանուի որպէս «պարսկական ծաղիկ, անբիծ, անարատ ծաղիկ»։

Այսպէս, արդի բանասիրութիւնը մի առ մի կը քանդէ Միջին դարու շատ մը դիւցազնավէպերու աղբիւրները, որոնք ո՛չ ֆրանսական են եղած, ո՛չ բրիտանական, ո՛չ սպանիական, այլ միայն արեւելեան եւ մանաւանդ պարսկական։ Բոլորն ալ արեւելեան հէքեաթներ որոնք գաղթած են Արեւելքէն Արեւմուտք խաչակիրներու միջոցով։

Հնութիւններ

Հոկտեմբերի վերջը, Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ Նիւթական Մշակոյթի Պատմութեան Կաճառին անդամներուն առաջին ընդհ. ժողովը։

Կաճառին տնօրէնը, Յակոբ Զօրեան, իր բացման ճառին մէջ ներկայացուց կաճառին ծրագիրը։ Յետոյ անցան օրակարգին

Ս. Տէր Յակոբեան կարդաց զեկոյց մը Արմաւիրի II յունարէն արձանագրութեան թարգմանութեան մասին. Այս արձանագրութիւնը կը հաստատէ թէ 3րդ դարուն (Քրիստոսէ առաջ) Հայաստան յարաբերութիւն կը մշակէր փոքր - ասիական եւ հելլենական պետութիւններու հետ։ Արձանագրութիւնը նշանակալից է նաեւ ուրիշ տեսակէտով մը։ Սելեւկեան տիրապետութեան հնագոյն արձանագրութիւններէն մէկն է այդ, եւ կարեւոր է թէ յունական արձանագրութեանց պատմութեան եւ թէ տոմարագիտութեան տեսակէտով.

Երկրորդ զեկոյցը կարդաց Յակոբ Զօրեան։ Զեկոյցը նուիրուած էր Գեղարդի պեղումներուն։ Սեպտեմբերի վերջերը, Յակոբ Զօրեանի նախագահութեանը տակ, հնագիտական արշաւախումբ մը երեւան կը հանէ երեք կամարաձեւ ընդարձակ խորշեր՝ վեց մեդր բարձրութեամբ, հինգ մեդր լայնութեամբ, 12 մեդր երկարութեամբ։ Շէնքը վիմափոր է. Քանդակներն ու փորագրութիւնները շատ ողորկ են։ Կը կարծուի, որ պատմաբաններու յիշած հին Այրի վանքն է այդ, ու ապահովաբար շինուած է 9րդ դարուն։

Այս զեկոյցին մասին վիճաբանութիւններ եղան եւ որոշուեցաւ որ անմիջապէս շարունակուին պեղումները, նկատի ունենալով որ շէնքը գեղարուեստական մեծ նշանակութիւն ունի եւ պեղումները նոր փաստեր երեւան կը բերեն։ Պեղումները շարունակելու համար՝ ընտրուեցաւ յանձնախումբ մը, որուն կ'անդամակցին Յ. Զօրեան, Թ. Թորամանեան, Ն. Բուժաթեան, Տարագրոս, Ս. Բարխուդարեան։

Երրորդ զեկոյցը նուիրուած էր Թալինի շրջանի հնագիտական, ազգագրական եւ քրդագիտական արշաւախումբին աշխատանքներուն։ Այս արշաւը տեղի ունեցած էր յուլիս ամսուն, կը մասնակցէին Կ. Մելիք – Օհանջանեան, Ստ. Մելիքեան, Սրբ. Լիսիցեան, Յովհ. Մանուէլեան, Յովհ. Եղիազարեան, Վալիկ Աբրահամեան, Խա. Մարգուլով, Հաջիէ Ջնդի, Ե. Կծիկեան։ Արշաւախումբը կրցեր է Թալինի շրջանէն 1) չափագրել, լուսանկարել, գրչամատել եւ նկարագրել մշակոյթի կարգ մը յուշարձաններ, 2) գրի առնել Սասունցիներու բերնէն 4 փոփոխակ Սասմայ – ծռերու մասին, 5 պատմական գրոյցներ մինչեւ հիմա անծանօթ, մէկ քանի հէքեաթ, առակներ, կենդանական վէպեր, պար – պարերգներ եւ երգեր։ Մասնաւորապէս քրդ. յանձնախումբը հաւաքած է 20 պար – պարերգ, Դըմդըմ Բերդի (ժողովրդական գրոյց) փոփոխակ մը, քիւրտ գրական լեզուի համար առանին, արհեստագիտական, ընկերային, տնտեսական 250 բառեր. Կրցած է ճշդել նաեւ ր եւ վ արտասանութիւնները քիւրտերէնի մէջ։

⁂ Նոյեմբերի սկիզբը Երեւանի մէջ լոյս տեսաւ Խորհրդային Արուեստ անունով ամսական պատկերազարդ պարբերական մը, ընկերային – քաղաքական – գեղարուեստական բովանդակութեամբ, իբրեւ պաշտօնական հրատարակութիւնը լուսաւորութեան գործավարութեան։ Խմբագիրն է Աշոտ Վշտունի։ Պարբերականը «կ'արծարծէ արուեստի բոլոր բնագաւառներուն վերաբերեալ տեսական եւ գործնական հարցեր, ունի քննադատութեան եւ գրախօսականի բաժին, արձագանգ Հայաստանի, Անդրկովկասի, Ռուսիոյ եւ արտասահմանի գրական եւ գեղարուեստական շարժման մասին»։

⁂ Երաժշտագէտ Սպ. Մելիքեան հոկտեմբերի վերջը դասախօսութիւն մը տուաւ «Միջնադարեան հայ քաղաքի երաժշտութեան մասին»։

ԹՈՒՐՔԻԱ

Հպատակութենէ զրկուած Հայեր

Վերջին երեք ամսուան մէջ Գործավարներու Խորհուրդի որոշումով 108 հոգի զրկուեցուցուած են Թուրք հայրենակցութենէ։ Ասոնց մէջ կան Յոյներ, Հրեաներ եւ Հայեր։ Այս վերջիններն են.— Իթանքալթէն Յակոբ, Էսկիշէհիրէն Օր. Մելինէ, Տրապիզոնէն Տիկին Սաթէր, Վանցի Աղեքսանդր. կինը Մարգրիտ, տղան Միհրան, Բենիամին, Սեփերիս, Երզնկացի Մովսէս, Թոզաթցի Յովսէփ Ազազարեան, Մարաշցի Խաչեր Գարթաւան, Բանտալթէն Յովհաննէս. Ամասիացի Արթին Մէնչիճեան, Օրթագէօյցի Հայկ Խաչեան, Պոլսեցի Լեւոն Ունճեան, Կազի Այնթապցի Եղիա Պալեօզեան, Իզմիրցի Ալպէր Գահարեան, Պոլսեցի Օր. Մաննիկ. Իզմիթցի Միհրան, Էսկիշէհիրցի Օր. Արտինէ, Պրուսացի տիկին Թագուհի, Պոլսեցի Յօդոս Աստուրեան, Էլ Ազիզցի Կիւրեղ. Սըվազցի Մարիա, Մալաթիացի Խոսրով, Սիննոպցի Գալուստ, Էնկիւրիցի Զապէլ, եղբայրը, Սիրուն, Պոլսեցի Վարդուհի Զապէլ, Այնթապցի Թագուհի, Տրապզոնցիներ, աղջիկը Թիւթիւ, կինը Թամար, աղջիկը Էլիզ, Հասմիկ, Վազգէն. Շապին-Գարահիսարցի Աղաւնի, Էսկիշէհիրցի Հռիփսիմէ, եղբայրը Վահրամ, Պոլսեցի Գրիգոր Շահինեան, Իզմիթցի տիկին Նեկտար, Զանկազալէցի Անահիտ, Գոնիացի Կարապետ Տարաքանէլցի Օր. Աղաւնի, Ինէլցի Սիրուն Գազանճեան։

Պոլսեցի Թագէոս, Պոլսեցի Օր. Հռիփսիմէ Թօզմաքճեան, Օր. Վերժին, Տիկին Աշխէն, Օր. Եղիսաբէթ, Օր. Արշալոյս, Իզմիրցի Գրիգոր, Պրուսացի Նուպար, Էնկիւրիցի Զարուհի, Պոլսեցի Ոսկուհի, Տիկին Նուարդ. Ծամնացի Մկրտիչ. Պոլսեցի Երուանդ Էշգանեան, Յովսէփ, Զանկազալէցի Եղսաբ, տղան Գաբրիէլ, Պարտիզակցի աղջիկը Բերսաբ, Պոլսեցի Տիկին Ալվարդ, Էտւտն, Օր. Էլիզա Մարգարեան, Պուրսացի Արշակ, Սաթենիկ, Պոլսեցի Օհաննէս, Սմբատ, Էսկիշէհիրցի Կարապետ, Պրուսացի Սանդուխտ, Պոլսեցի Սարգիս, Էրզրումցի Վահան եւ Պոլսեցի Օր. Վարդուհի։

ԽՄԲ.— Ուրիշ միւս հարիւր հազարաւոր փախստականները «Թուրք հայրենակից»ը կը մնան...

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

Թեհրանի դպրոցին տագնապը

Թեհրանի Հայկազեան ազգ. վարժարանը տնտեսական ծանր տագնապի մատնուած է այս տարի։ Ճամբան լայնցնելու համար քաղաքապետութիւնը քանդեց ազգ. վարժարանի սեփական խանութներուն մէկ մասը. այս ձեւով զրկելով զայն կարեւոր հասոյթէ մը (տարեկան մօտ 2000 րիալ)

Խանութներու վերաշինութեան համար քաղաքապետութիւնը միայն 3500 թուման վճարեց, մինչդեռ ընդհ. ծախքը 25,000 թուման է։

Միւս կողմէ, դպրոցը սեփական շէնք մը ունէր որ քիչ մը հասոյթ կը բերէր, բայց այս անգամ այդ քիչն ալ ցամքեցաւ, որովհետեւ շէնքը խարխուլ է, եւ ոչ վարձող կայ, ոչ ալ գնող...

Քանի մը ամիս առաջ, դպրոցի Հոգաբարձութեան հրաւէրով հանգանակութեան ձեռնարկուեցաւ։ Արդիւնքը ողորմելի եղաւ, միայն 3000 թուման։ Բայց այսքանն ալ թուղթի վրայ մնաց եւ շատ քիչեր կատարեցին իրենց յանձնառութիւնը.

Կայ նաեւ շէնքի անբաւականութեան պարագան։ Դեռ անցեալ տարի, շէնքը նեղ կուգար։ Իսկ այս տարի 30 սենեակ պէտք է, որովհետեւ կառավարութիւնը արգիլեց պարսկահպատակ տղոց օտար վարժարան յաճախել։ Ասոր վրայ, մինչեւ հիմա 418 նոր աշակերտներ դիմած են Հայկական վարժարանը։ Դիմողներուն մէջ կան Ասորի, Պարսիկ, Ռուս եւ նոյն իսկ Անգլիացի աշակերտներ։

Մօտ 1000 աշակերտ տեղաւորելը անկարելի էր բնականաբար։ Ասոր համար Հոգաբարձութիւնը կ'աշխատի նոր շէնք մը գտնել եւ ժողովուրդին դիմած է որպէս զի հայթայթէ նոր շէնքի ինչպէս նաեւ նստարաններու անհրաժեշտ ծախքը։

ԽՈՐԹ ԿԼԻՄԱՅԻ ՏԱԿ

Բ.

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

Ալ արուած էր որոշումը։ Եւ անդառնալիօրէն Սահակ պիտի լքէր տարիներու երկա՛ր շարքը։ Ամէն անգամ դանդաղ կը գտնէր։ Մինչեւ իսկ, օրը պիտի չորդեզրէր, իրր չափի ժամանակին, եթէ վստահ ըլլար թէ՝ պիտի կարենար վայրկեանին հետ վազել։

Սահակ յետամնաց, ուշացած կ'ենթադրէր ինքզինքը։ Կ'ախտաւոր տարիները, որոնք մեկներ են՝ առանց օժտած ըլլալու, խոշո՜ր թուականով մը, Սահակի անփառունակ կեանքը։ Կ'ընդվզէր անոնց ամլութեանը դէմ. Բայց ի վերջոյ, կը հանդարտէր, — ապաստանելով սա ճշմարտութեան. անդարմանելի է անցեալը։

Ուրե՞մն։ Այո՛։ Այնպէս մը ընել որ այսօրը եւ վաղը չերթան թաղուելու ողբալի անցեալին գերեզմաններուն։

Ու ճամբայ ինկաւ։ Դեգերեցաւ հինգ օր։ Մի մոռնաք որ Սահակ օրով կը չափէ ժամանակը։ Եւ վերջապէս, քսանըհինգ տարեկան հրեայ «փաթթոնի» մը, պարոն Սիսովիչ, զինքը կ'ընդունի։

Մինչեւ երեսունը ուսած էր Սահակ, ընկղմանած ամենախորթին տեսութեանց գիրքը։ Եւ ահաւասիկ, դարձեալ ուսանող։ Յաւիտենապէս ուսանելո՞ւ դատապարտուած։ Ո՛չ։ Այս անգամ, եւ վերջին անգամ, Սահակ պիտի չուսով վկայուի։

Տասնըհինգ օրուան մէջ, Սահակ գործի մարդ պիտի ըլլայ։ Կօշի՛կ ծախող։ Եւ գործի մարդիկ ա՛լ պիտի դադրին անդթօրէն եւ փառաւոր խնդալէ, ի տես Սահակի բժշկական վկայականին։ Սահակ անոնց պիտի ներկայանայ, տասնըհինգ օր յետոյ, կօշկավաճառի վկայագրով։

Ու պիտի չհեգնեն համալսարանական Սահակը։ Ընդհակառակն, գործնականնե՛րը պիտի կարեւորութիւն ընծայեն անոր, որ կիներուն ոտքին ծունկի, իբրեւ կօշկավաճառ, անոնց ոտքերուն կօշիկ, մուճակ անցընել պիտի գիտնայ։

— Ի՞նչ է անունդ։

Սահակ անմիջապէս անդրադարձաւ որ աշկերտ է, սորվելու մըն է։ Հետեւաբար հանդուրժեց որ «փաթթօն»ը եզակի հոլովը գործածէ իրեն հանդէպ։ Ու ժպիտ մը հետ՝

— Սահակ։

— Մականո՞ւնդ։

— Նահապետեան։

Պարոն Սիսովիչ կնոջը հետ կարճ փսփսուքէ մը յետոյ.

— Սահակ Նահապետեան, այսօրուընէ սկսեալ, անունդ Արման է։

Հինգերո՛րդ մկրտութիւնը Սահակին։

— Օ՛ն, ուրեմն, Արմա՛ն, գործի՛։ Հանուէ՛։ Հագիր սա «պլուզ»ը։ Իջի՛ր վար։ Վառէ՛ լոյսը։ Լաւ մը աւլէ մառանը։

Եւ Արման, ձեռքը աւել մը, աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել աւելի կոթ մը։

Այն ալ հաւանաբար պապէն ժառանգ մնացած պարոն Սիսովիչի։ Աւելը եղաւ կօշկավաճառի առաջին դասը Գետնին տակը։ Խանութին ներքեւ.

Ու մինչ կ'աւլէր, փոշեթաթախ եւ քրտնաթոր, Արման անխուսափելիին բախեցաւ։ Անուններուն ողբերգութեան վերաքաղը աւելին հետ կը պտտէր։

Ծննդավայրին աւազանէն դուրս ելլելուն, պարոն Տիգրան Առաստաձեանեան, էրզրումի Սանասարեանէն ընթացաւարտ եւ ջերմեռանդ սահակապաշտ, Սահակ էր կոչեր Արմանը։

Սահակ կը մեծնար։ Ու հպարտ էր իր անունով։ Եւ շատ էր երախտապարտ իր կնքահօր, որ գիտցեր էր անուններուն լաւագոյնը շնորհել իրեն։

Ու այս է թերեւս պատճառը, որ դեռ մինչեւ հիմա, յաճախ եւ ուրիշ նախատակներէ աւելի, Սահակ կնքահօրը այցելութիւնը կ'ընդունի քունին մէջ։

Աքսոր։ Ու Սահակ Ալէն ինկած։ Խաղնատար օղլուն կը հաւնի Սահակին ընտրութեան։ Սահակ Թուրք է այլ եւս եւ անունն ալ՝ Ալիշան։ Ու գոհ էր Սահակ որ, իբրեւ Թուրք, Ալիշան անունին տակ պիտի ապրէր։

Յետոյ սակայն, Ծիծիկէն գիւղին մէջ, Քիւչիւք Ահմէտ աղան, Ալիշան անունը Քիւրտի վայել նկատեց։

— Ալի Քէմալ է անունդ, հրամայեց գիւղին աղան։

Խաղաղութիւնը սակայն, Սահակ անունին վերադարձուց Ալի Քէմալը։ Կայսերական յաղթերգութեան տեղ կ'ապրէր Սահակ։ Շատ էր երջանիկ։

Բայց չուշացաւ երկրորդ աքսորը։ Եւ Սահակ՝ ֆրանսական հողի վրայ։

Ֆրանսա չմարսեց Սահակը եւ Նահապետեանը. Ու խառնեց եւ շոր Վէպէրը, արտասանեց.

— Նիքոլա պիտի կոչենք քեզ։

Երկար չապրեցաւ այդ անունը։ Ու Սահակ վերածնաւ, դիմանալու համար վեց տարի։

Այսօր, Հրեան Արման անուանեց զինքը։ Ի՞նչ կարեւորութիւն ունի։ Տասնըհինգ օրէն Արմանն ալ կը մեռնի։ Ու Սահակը վերստին յարութիւն կ'առնէ։

Պ. Սիսովիչ գնահատեց Արմանի խղճամիտ աշխատանքը։ Երկու անտուկ աղը էր վերցուցեր Արման։ Ու հատ մը սարդի ոստայն չէր մնացած։ «Փաթթոն»ը առ ի վարձատրութիւն, կէս ժամ դասախօսեց Արմանին։

Ենթադրենք որ յաճախորդ մը ներս կը մտնէ։ Արման անմիջապէս ընդառաջ պիտի վազէ։ Ձայն շատ փափկօրէն եւ ժպտադէմ՝ աթոռ մը պիտի հրամցնէ։ Ու առանց ժամանակ կորսնցնելու, կօշիկները պիտի հանէ։ Բայց մանաւանդ, պիտի չյոգնիլ խօսիլ։ Հա՛, առեւտուրի մէջ, պէտք է խօսիլ։

— Խօսք է որ կը ծախենք, կ'ըսէր կրկնել Պ. Սիսովիչ։

Ու Արման, գրաւոր թուղթ մը գրպանը, քանի մը օր, դաս արտասանեց կօշիկներուն տեսակները։ Սորվեցաւ թէ իւրաքանչիւր ձեւ, կարուածք համապատասխան անուն մը ունի։ Ինչպէս օրինակի համար՝ էսէարփին կամ տէֆօլթէ, ռիշլիէօ, տէրպի, շարլ նէօֆ, պալ մօրալ եւայլն։ Կրունկներուն եւ ներբաններուն նրբութեան եւ թանձրութեան ալ թափանցեց։ Գործածուող մորթի եւ կաշիի անուններն ալ սորվեց։ Հոգ չէ թէ չգիտնայ զանազանել՝ այծի մորթը հորթի մորթէն։ Հիւսուածեղէնները եւ սողուններն ալ զանց չառաւ։ Վերջապէս կօշկավաճառութեան բովանդակ տեսութիւնը անցաւ։

Գալով գործնականին, Արման սորվեցաւ աւլել, փոշի առնել, աթոռները տեղաւորել, կօշիկները աջ կամ ձախ տեղափոխել, հետեւելով «փաթթօն»ին մատի կամ բռունցքի շարժումներուն։ Սորվեցաւ «պուրտօ»ը ընել, ի մէջ այլոց, «փաթթօն»ին սիկարէթ գնել եւ անոր գլխարկը խոզանակել.

Տասնըհինգերորդ օրը, շաբաթ իրիկուն, «փաթթօն»ը կ'ըսէ Արմանին թէ՝ առնուազն երեք ամիս մնալու է քիչ մը ծախել սորվելու համար։ Իսկ լաւ վաճառող մը ըլլալու համար, վեց ամիս զոհելու է։ Ու կրնայ ըլլալ որ, վեց ամիս յետոյ ալ բոլորովին իր քովը մնայ։

Արման սիրալիր ցտեսութիւնէն յետոյ, մայթին վրայ։ Ակռաներուն մէջէն բառերը զայրոյթով դուրս կը նետուին

— Ա՛խ, եա քու հոգիդ... Հրեայի կտոր քեզի։ Ծօ՛, Արեւելքի մէջ տասերկու տարեկան աշկերտը վարպետին հացը, ջուրը կը բերէ։ Բայց հոն, չեն վարուիր այնպէս, ինչպէս դուն, ժլատ եւ զարշահոտ Հրեայ, վարուեցար աշկերտին հետ, որ տասը գարուն եւ քսան ձմեռ, անցուցեր է։ Կեցցէ՛ սապրակ, քեզի... Հոգին սիրեմ Թուրքերէն լեզուին, մէկ հատիկ է հայհոյելու համար։

Նոյն իրիկունը, Արման հետեւեալ նամակը շարադրեց.

«Պարոն Սիսովիչ,

Թոյլ տուէք որ խորին շնորհակալութիւններս յայտնեմ ձեզի, բոլոր այն բաներուն համար զորս սորվեցուցիք ինծի, եւ խորունկ ցաւը զոր կը զգամ, խորհելով թէ՝ պիտի չկրնամ, դժբախտաբար, այսուհետեւ աշխատիլ ձեր քովը։

Հաճեցէ՛ք բարեւներս, Պարոն...»։

Ու գրիչը կախ առաւ։ Ի՞նչպէս ստորագրել Սահակ Նահապետեա՞ն թէ Արման։

Արման ստորագրեց։ Որպէս զի Արմանը վերադարձուցած ըլլայ անոր, որ զայն տուած էր։

Ու երբ նամակը տուփը կը ձգէր, Սահակ մտաբերեց Օսէթը, տասնըվեց տարեկան գեղանի, բարի աշկերտուհին, օր մը առաջ եկած։ Ու մեղքցաւ խեղճ աղջկան, որ յառաջիկայ երկուշաբթիէն սկսեալ, հակառակ երկիւղին, պիտի ստիպուէր բարձրանալ շարժուն սանդուղին վրայ, մաքրելու եւ փայլեցնելու համար ցուցափեղկերուն վերի մասերն ալ, որոնք անտարբեր Սահակին կալուածին մէջ կ'իյնային։

Սահակ շատ ուրախ է որ իր առաջին անունին վերադարձաւ։ Եւ որքա՛ն հպարտ է մինչ։ Իր ցեղին ամբողջ պատմութիւնը ապրուած, տառապած եւ քաղցրացած է։ Ու անխախտ մնացած է համոզումին վրայ. Սահակ մեր պատմութեան ամենամեծ, ամենատիպական դէմքն է։

ԱՐՇԱԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

Փարիզ եւ արուարձաններ

ԳԱՆԷԼՕ ՔԱՇՈՒՄԻ Արծիւ խումբի ժողովը այսօր Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, ընկ. Մինաս Ալթունեանի բնակարանը։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՍԱՐՍԷԼ-Առնուվիլի ենթակոմիտէն ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ, Ռազմիկ եւ Հրայր խումբերու բոլոր ընկերները այսօր կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը 3ին, ընկ. Կ. Երամեանի բնակարանին մէջ. Սարսէլ, Չէկոյ 10րդ շրջանային ժողովի՝ պատգամաւորի կողմէ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ մօրաքրոջս որդին Աւետիս Աղազարեանը Փարատիսոյի (Իզմիր) Ամերիկեան վարժարանի աշակերտներէն։ 1923ի վերջերը տեսած եմ Մարսէյլ։ Անկէ ի վեր լուր չունիմ։ Կը խնդրուի լուր ունեցողներէն իմացնել հետեւեալ հասցէին՝ Garabed Krimian, 109 rue Moncey, Lyon. *կամ* Vartan K.[illegible] concierge, 34 rue des Frères Chappe. St Etienne (Loire)

— Կը փնտռեմ [illegible] որդիս Խաչիկ Ալիքսանեանը որ 1927ին կը գտնուէր Թուլուզ։ Կը խնդրուի իմացնել «Յառաջ»ի կամ Ղ. Հալըրունիի 12 rue Grande Fontaine, St. Germain-en-Laye, S. et O.

Տիկ. Ժ. ՇԱՀ-ՓԱՐՈՆԵԱՆ

ՆԱՍՐԷՏՏԻՆ ՀՕՃԱՆ ՓԱՐԻԶ ԵԿԱՒ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ

Պատրաստուեցէք մեծ օրին

իր հետ ծանօթանալու

ՆԱՍՐԷՏՏԻՆ ՀՕՃԱ

Տէր եւ Տիկին Սրապիոն Էլմաեան, Օր. Մատլէն Էլմաեան, Գ. Վահրամ Էլմաեան, Օր. Լօրիս Էլմաեան, Այրի Տիկ. Վարդանեան, ինչպէս նաեւ Էլմաեան, Սամուէլեան, Վարդանեան, Պանրի, Զաքրասար եւ Յակոբեան ընտանիքները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց մօր, քրոջ եւ ազգականուհիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿ. ՔԵՐՈՎԲԷ ԷԼՄԱԵԱՆԻ

(ծնեալ Խամէլա Սամուէլեան)

գանուազէտ մահը՝ որ տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 4ին, իր բնակարանին մէջ, Անիէռ։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի վաղը Երկուշաբթի, առաւօտեան ժամը 10ին, հանգուցեալին բնակարանին մէջ (24ter rue des Champs, Asnières), *ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Անիէռի գերեզմանատունը։*

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

Ալֆ

Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան եկեղեցաշէն յանձնաժողովը կը ծանուցանէ յարգոյ հասարակութեան թէ Արնուվիլ-լէ-կոնէսի նորակառոյց եկեղեցւոյ օծումը պիտի կատարուի 13 Նոյեմբեր [illegible] ժամերգութեան ժամը 9ին, սկզբնաւորութիւն պատարագի ժամը 10ին.

Ի գիտաց Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան

(Անիք)

ՋԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԵԻ ՄԷՋ

Պուլոնէը սիւռ Մէր 5 նոյ. 932

Հակառակ քիչ ձուկ որսացուած ըլլալուն, գոհացուած կը տրուի բոլոր պահանջներուն։ Գեղէք Պուլոնէի ձուկը։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Ուրֆայի հայրենակցական միութեան ժողովը վաղը երկուշաբթի իրիկուն ժամը 7ին Café de la Petite Source*ի մէջ։ Մէթրօ Օտէօն։*

Imp. A. DER (Agopian) — 17, Rue Damesme, Paris (13)

Le Gérant H. STEPHAN

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.284

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ՆՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.–

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 8 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

8 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2029

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 30 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

15 ՏԱՐԻ՝ ԸՆԴ ՀՈՒՐ ԵՒ ԸՆԴ ՍՈՒՐ

Երէկ, 7 Նոյեմբեր (հին տոմարով՝ 25 Հոկտ.), լրացաւ բոլշեւիկեան յեղափոխութեան 15ամեակը:

Երկու աշխատակիցներ՝ վաղը եւ միւս օր կը ներկայացնեն այդ վիթխարի անկումութեան զանազան երեսները:

Անտարբերնթաց՝ իր տարողութեամբ եւ ուժգնութեամբ, նոյ. 7ի յեղափոխութիւնը մինչեւ այսօր ալ կը մնայ ամէնէն զարհուրելի հարցականը՝ վաղուան համար: Եւ ամբողջ մարդկութեան համար:

Արդարեւ, ինչ որ կատարուեցաւ մինչեւ այսօր — 15 տարուան ընթացքին — դեռ «սկիզբն է երկանց»:

Լէնին իր շարժումը հաշուած էր եւրոպական, եթէ ոչ տիեզերական չափանիշով մը: Կը կարծէր թէ ռուսական ազդանշանը բաւական էր, վարակելու համար միւսներն ալ, վեր ի վայր շրջելով ամէն բան:

Զէ՞ որ յեղափոխութիւնը տեղի կ՚ունենար պատերազմի ամէնէն վճռական, հոգեբանական պահուն: Միլիոններ ջարդուած, ուրիշ միլիոններ խորապէս ցնցուած էին: Կայսրութիւններ տապալած, անսահման տարածութիւններ քար ու քանդ եղած էին, եւ տակաւին անստոյգ էր ելքը:

Պարտեալը իր գերագոյն ճիգը կը թափէր, ոտքի կանգնելու համար: Յաղթականը, մոլեգնած, կը սպառնար երկարաձգել ըսպանդն ու աւերը: Ռուսաստանն, ինք, պատրաստ էր նոր միլիոններ թափելու դէպի ռազմադաշտ, «յանուն արդարութեան եւ քաղաքակրթութեան»...

Թնդանօթները լռեցին 1918 նոյեմբեր 11ին: Լէնին հետզհետէ կը տարածէր իր թեւերը, անհնարին խոյանքներով: Բայց միշտ աչքը դուրսն էր, — կը սպասէր որ կրակը վառի ուրիշ երկրի մը մէջ ալ:

Մասնաւորապէս յոյս ունէր Գերմանիայէն, որ պարտուած ու խախտած, կրնար ամէնէն զօրաւոր ազդակը դառնալ նոր եւ աւելի ահարկու յեղափոխութեան մը: (Այս յոյսը տեւեց մինչեւ 1923, երբ գերմանական յեղափոխութեան ամառթին անգամ կը հաշուէին...):

Եւ սակայն, Ռուսաստանը մինակ մնաց իր ամհի, իր արիւնոտ, փոթորիկներուն եւ գալարումներուն հետ: Խորհրդային կարգ ու սարքը արմատ դրաւ ու ծաւալեցաւ միայն Ռուսաստանի մէջ, ուր եւ կը տիրապետէ մինչեւ այսօր: Անշուշտ, անցնելով «ընդ հուր եւ ընդ սուր»: Շնորհիւ անտեղիտալի, արիւնազանգ մոլեռանդութեան մը եւ կազմակերպական դժոխային ցանցի մը որ կը կոչուի Չեկա:

Ամբողջ աշխարհ սպասեց նոր յեղափոխութեան փոթորիկներէն եւ մասնաւորապէս գործադրուած մեթոտներէն: Բայց մնաց անզօր:

Կոլչակներու, Տէնիկիններու եւ Վրանկէլներու ձախողանքներէն յետոյ, աշխարհ այլ եւս աւելորդ սեպեց ո՛ր և է ձեռնարկ, ո՛ր եւ է աջակցութիւն կամ արշաւանք: Թո՛ղ տուաւ որ կրակը վառի ինքն իր մէջ

Ցետոյ, խոհեմութիւն համարեց ինքնապաշտպանութեան միջոցներ ձեռք առնել: Խափանել բոլշեւիկեան նոր նուաճումներ (Հունգարիա): Եւ երկար ատեն, արկածախնդրութիւն հռչակեց հասարակ առեւտուրն անգամ, մինչեւ որ Անգլիան գլորեց առաջին քարը, յատուկ դաշնագրով.

Տասնըհինգ տարի անընդհատ, մերթ աջ, մերթ ձախ հակելով, երբեմն սուրալով, յաճախ նահանջելով, բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը ամրապնդեց իր դիրքերը եւ այսօր կը ներկայանայ իբրեւ հաստատուն իրաւակարգ:

Անակնկալներ միշտ ալ կրնան պատահիլ: Բայց, տասնըհինգ տարին այնպիսի խրամներ բացած է որ, ամուլ են եւ անզօր՝ սովորական միջոցները:

Ամէն պարագայի մէջ, փլուզում կրնայ պատահիլ ոչ թէ արտաքին ճնշումներով եւ միջամտութիւններով, այլ ներքին պոռթկումներով: Եւ, առաւելապէս, տնտեսական ազդակներով

Կարելի չէ, այսպէս քանի մը տողի մէջ, ներկայացնել այն ահաւոր աւերն ու արիւնահեղութիւնը, որ անջնջելի արատը կազմեց բոլշեւիկեան յեղափոխութեան Լէնինեան հատորները հազիւ պիտի կրնային աղօտ գաղափար մը տալ այդ մասին: Մարդկային երեւակայութիւնը չի կրնար պատկերացնել ոչ ֆիզիքական կորուստը, ոչ ընկերային խաթարումը, ոչ տնտեսական քայքայումը եւ ոչ ալ բարոյական փլուզումը: Պարձի եկած բոլշեւիկը ինք՝ կը սարսափի, կը պատմէ քայքայման, արիւնոտուշտ բարբարոսութեան եւ անասելի ապականութեան առջեւ:

Եւ սակայն, բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը ունեցաւ անգնահատելի բարիքներ ալ: Ինչպէս ամէն յեղափոխական շարժում:

Նման յորդահոսան եւ ամեհի, անզսպելի ալիքի մը որ կը խորտակէ ամէն արգելք, 1917 նոյ. 7ի արհաւիրքը իր ետին ձգեց ու դեռ պիտի ձգէ լուսաւոր հետքեր եւ ակօսներ, մարդկութեան բարիքին համար: Երկունքի մէջ է հսկայական Ռուսաստանը, — աշխարհի մէկ վեցերորդ մասը — եւ չարիքին հետ բարիքն ալ բաժին պիտի մնայ աշխարհի մնացեալ մասին:

Ի՞նչ խօսք որ չարիքին ծանրագոյն տապարը իջաւ հայ ժողովուրդի գլխուն, քանի որ կը գտնուէր բուն իսկ ճամբուն վրայ: Եւ քանի որ ունեցաւ զաւակներ որոնք յեղափոխութեան ոգիէն աւելի ձեւեր կապկեցին, քար քարի վրայ չձգելով...

Մինչ ուրիշներ, բախտակիցներ կարելին ըրին ու կ՚ընեն, առաւելագոյն բարիքը քաղելու համար տուեալ պայմաններէն, մեր սփիւռքեանները անկարելին կը փորձեն, չարիքը խորացնելու, անտանելի դարձնելու համար:

Բայց լաւ է առանձին խօսիլ այդ մասին:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏԵՏՐԱԿԻՆ ՊՏՈՅՏԸ

ՔԱՂԱՔԷ ՔԱՂԱՔ

Այս միջոցին չայլաշուէ տետրակ մը, «Սուրիա եւ Մենք», ճամբայ կը կտրէ քաղաքէ քաղաք:

Տետրակը առաջին անգամ ստացայ Գահիրէի ռամկավար «Արեւ»ը, եւ երբ հարցուցին, պատասխանեց թէ ստացած է... Սուրիայէն: (Վրան գրուած է՝ իբրեւ տպագրութեան վայր՝ Գահիրէ):

Սօֆիայի «Ազատ Խօսք»էն կ՚իմանանք թէ տետրակէն օրինակ մը ստացեր է առեւտրական մը՝ ... Ֆրանսայէն:

Առջի օր, Փարիզի մէջ գրատէր մը երկու օրինակ կը ստանայ... Հալէպէն:

Հիմա որ մէկ հատ ունիմ ձեռքիս տակ, կը հարցնեմ ինքնիրենս.

— Ի՞նչ կ՚ուզէ ըսել, վերջապէս, այս բշուառականը, Ա. Նիկոլ, այսպէս քաղաքէ քաղաք պտտցնելով իր վիժուկը: Համակիրնե՞ր ճարել, թէ հետքը կորսնցնել:

Եթէ առաջինն է, — ինչո՞ւ հրապարակ չելլեր իր իսկական անունով:

Եթէ երկրորդն է, չի՞ հասկնար թէ՝ մինչեւ հիմա միայն մէկ հատրնտիր ապուշ գտաւ իր ճամբուն վրայ — «Արեւ»ի խմբագիրը:

Ի՞նչ իմաստուն առածներ ունին հիները. — Գող՝ սիրտը դող...

ՎԱՐԱԶ

ՕԴԱՅԻՆ ՍՊԱՍԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ՊՈԼՍՈՅ ԵՒ ԷՆԿԻՒՐԻԻ ՄԻՋԵՒ

Մօտ օրէն պիտի սկսի Պոլիս — Էնկիւրի օդային սպասարկութիւնը: Շաբաթէ մը Պոլիս կը հասնին ճամբորդի յատուկ այն երկու մեծ սաւառնակները, որոնք ամերիկեան Ֆորտ ընկերութեան յանձնարարուած էին: Այս սաւառնակները, որոնք 8 հոգինոց են եւ անթելով օժտուած, 2 ժամէն քիչ աւելիով պիտի կտրեն Պոլիս-Էնկիւրի ճամբան: Եթէ ճամբորդ կենայ, սաւառնակը Էսկիշէհիր ալ պիտի հանդիպի: Գնուած երեք սաւառնակով ալ պիտի ապահովուի Էնկիւրի – Տիարպէքիր օդային գիծը, որով թէ թղթատար եւ թէ ճամբորդ պիտի փոխադրուի:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԿԸ ՆԵՐԷ...

Շաբաթ օր բացուեցաւ փաշական գերագոյն խորհուրդը, որ յետաձգուած էր: Կը նախագահէր Պ. Մուսոլինի: Ընդհ. քարտուղարը հաղորդեց թէ մինչեւ հոկտ. 30 շարքերուն մէջ արձանագրուելու համար դիմած են 500,000 թեկնածուներ: Անկէ վերջն ալ անհամար դիմումներ եղած են եւ կը շարունակուին: Կուսակցութեան անդամներուն թիւն է 2.411.138:

⁂ Տասնամեակի առթիւ ընդհ. ներում պիտի հռչակուի այսօր-վաղը: Հրամանագիրը յանձնուեցաւ թագաւորին, ստորագրուելու համար: Կ՚ըսուի թէ առաջին անգամ ազատ պիտի արձակուին 800 հոգի որոնք դատապարտուած են մասնաւոր ատեանին կողմէ: Այս կարգի դատապարտեալներուն թիւն է 1500, որով կէսը միայն կ՚օգտուի ներումէն: Պիտի արձակուին բոլոր անոնք որ տասը տարիէն պակաս պատիժ ունին, իսկ անոնք որ տասը տարիէն աւելի պատիժ կրած են, պայմանաժամի կրճատում պիտի ստանան: Պիտի արձակուին նաեւ բոլոր այն քաղաքական յանցաւորները որ աքսորուած են Լիփարի կղզին, Սիկիլիոյ հիւսիսակողմը եւ ուրիշ կղզիներ: Ասոնց թիւն է 2000: Քրէական յանցաւորները չպիտի կրնան օգտուիլ այս շնորհէն: Հաւանական է որ փախստականներն ալ վերադառնալու իրաւունք ստանան:

ԼՈՅՍԸ՝ ՄԵՔՍԻԿԱՅԷՆ

Մեքսիկայի կառավարութիւնը որոշեց ազգայնացնել ոսկիի, պղինձի, սնդիկի եւն. հանքերը, ինչպէս եւ փոսփատի, նիթրատի, ածուխի, փլատինի եւ երկաթի մթերքը, ժողովուրդի բարիքին համար:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԿՌԻՒ ՊՈՒՔՐԷՇԻ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ

Երէկ Պուքրէշի մեր թղթակցէն ստացանք նամակ մը, (3 նոյ.) որ կը պատմէ թէ անցեալ կիրակի օր արիւնալի կռիւ մը տեղի ունեցած է եկեղեցին հաւաքուած 3—400 հոգիներու միջեւ: Վիրաւորներ ալ կան:

Մանրամասնութիւնները վաղուան թիւով:

Ֆրանկօ-սովետական դաշնագիրը

Գամասկոսէն կը հեռագրեն նոյ. 5 թուականով.— Սուրիոյ Երեսփ. ժողովը գումարուեցաւ այս առտու: 69 երեսփոխաններէն 66ը ներկայ էին, ազգայնական երեսփոխանները որոշած ըլլալով մասնակցիլ ժողովին.

Նախագահը համերաշխութեան կոչ մը ուղղեց, եւ անմիջապէս վստահութեան քուէ մը քուէարկուեցաւ կառավարութեան համար: Վարչապետը յայտարարեց թէ բանակցութիւններ պիտի կատարէ մարզպանին հետ, ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիր մը մշակելու համար:

Գերմանական ընտրութիւնները

ՀԻԹԼԵՐԵԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ԿՈՐՍՆՑՆԵՆ

Կիրակի օր տեղի ունեցան Գերմանիոյ Երեսփ. ժողովին ընտրութիւնները: Մեծ փոփոխութիւններ չկան: Մասնակցութիւնն ալ պակսած էր, մանաւանդ որ դեռ Յուլիս 31ին կատարուած էին նախորդ ընտրութիւնները: Այն ատեն մասնակցած էին 37,162,000 ընտրողներ. այս անգամ՝ 35,400,000 հոգի: Յուլիս 31ին երեսփոխաններու թիւն էր 608: Այս անգամ՝ 575: Բաղդատական ցուցակ մը կ՚երեւայ որ, 1930 Սեպտ. 14ի ընտրութեանց մէջ հիթլերեանները շահեր էին 107 աթոռ, 1932 Յուլիս 31ին՝ 230 աթոռ, իսկ այս անգամ՝ 195 աթոռ: Ուրեմն նախորդին վրայ կորսնցուցած են 35 աթոռ: Ընկերվարականները՝ 1930ին՝ 143, 1932 Յուլիս 31ին՝ 133, այս անգամ՝ 121: Կորուստ՝ 12 աթոռ: Համայնավարները՝ կարգով՝ 77, 89 եւ 100, — որով շահած կ՚ըլլան 11 աթոռ: Միւս կուսակցութիւններն ալ աւելի կամ պակաս շահեր եւ կորուստներ ունին:

Երեսփոխաններու թիւը պակսած էր, որովհետեւ նոր կարգադրութեամբ 60,000 ընտրողի կ՚իյնայ մէկ երեսփոխան:

Նոր Րայխսթակն ալ նոյնքան դժուարութիւններ պիտի պատճառէ ֆոն Փափէնի կառավարութեան:

⁂ Զրոյցի մը համաձայն, Հիթլերեանները կը համախմբուին Պերլինի շուրջը, պետական հարուած մը պատրաստելու համար.

⁂ Ընտրութեանց առթիւ, կարգ մը խռովութիւններ ծագեցան: Բազմաթիւ վիրաւորներ կան: 77 տարեկան Պերլինցի մը առտուն կանուխ իր ընտրական գրասենեակը գնաց կնոջը հետ, քուէն ձգելու: Քուէթուղթը հազիւ լեցուցած՝ երբ կը պատրաստուէր քուէատուփը ձգելու, գետին փռուեցաւ: Անկարծամահ եղած էր: Բայց քուէն տուփին մէջ մտած էր արդէն...

Զինովիեւ եւ Կամենեւ բանտարկուած?

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ Զինովիեւ եւ Կամենեւ, որոնք վերջերս կրկին վտարուած էին ուրիշ 18 ընդդիմադիրներու հետ, ձերբակալուած եւ բանտարկուած են Բուտիրսկայի բանտին մէջ: Երկուքն ալ ամբաստանուած են թէ դաւադրութիւն մը կը սարքէին Թրոցքիի հետ: Այս վերջինը մասնուած էր իր բարեկամներէն մէկուն կողմէ, թէ դաւադրութիւն մը կը պատրաստէ Ստալինը տապալելու եւ ուրիշ վարիչ մը նշանակելու համար: Այս թեկնածուին անունը գաղտնի կը պահուի: Չեկան Թրոցքիի կուսակիցներէն 200 հոգի ձերբակալելէ յետոյ, հրամայած է ձերբակալել նաեւ քանի մը ականաւոր բոլշեւիկներ: Այս նպատակով էր որ բանտարկուեցան Զինովիեւ եւ Կամենեւ: Երկուքն ալ ուրացան իրենց դէմ եղած ամբաստանութիւնը, բայց անօգուտ: Զրոյցի մը համաձայն, խոշոր դատ մը պիտի սարքուի, դատելու համար Թրոցքիի խմբակին բոլոր անդամները:

Դաշնագիրներու վերաքննութեան դէմ

Կիրակի օր վիթխարի ցոյց մը տեղի ունեցաւ Պուքրէշի մէջ, բողոքելու համար դաշնագիրներու վերաքննութեան դէմ: Կազմակերպողն էր «Ռեվիզիոնիզմ ... » թերթը: Ժողովին կը մասնակցէին քաղաքական դէմքեր, նախկին նախարարներ, մտաւորականներ եւն.: Շատեր խօսք առնելով, շեշտեցին թէ Ռումանիա բոլոր ուժովը պիտի պաշտպանէ Թրիանոնի դաշնագիրը (Հունգարիոյ դէմ): Ցուցարարները յետոյ գացին անծանօթ զինուորի դամբարանը եւ այնտեղ ալ հրաշունչ ճառեր խօսեցան:

Այս առթիւ ծանր խռովութիւններ ծագեցան: Հունգարացի թղթակից մը որ խօսք առած էր հակաճառելու համար, հալածուեցաւ ամբոխին կողմէ եւ ստիպուեցաւ սրճարան մը ապաստանիլ: Ցուցարարները ետեւէն հասան եւ ծանրապէս վիրաւորեցին Սրճարանը աւերի տրուեցաւ ամբոխին կողմէ: Հինգ ցուցարարներ ալ վիրաւորուեցան:

Հայ չմնաց, իրար կը ջարդեն

Ահռելի ոճիրի մը լուրը կը հասնի Անատոլուէն: (Քաղաքին անունը անընթեռնելի է հեռագրին մէջ. թերեւս Գանտրմա):

Բէճէլ անուն մարդ մը կ՚իմանայ թէ իր երկու կիներէն մէկը զինքը լքած եւ հօրը տունը գացած է: Բէճէլ հրացանը առնելով, կ՚երթայ աներհօր տունը եւ կուրծքին գնդակ մը ուղղելով, գետին կը փռէ: Յետոյ կը նետուի առաջին կնոջը վրայ եւ դանակով կը մորթէ երախային հետ որ կաթ կ՚ուտէր: Այս ալ բաւական չսեպելով, տունն կը դառնայ եւ ծեծի տակ կը մեռցնէ երկրորդ կինը: Յետոյ մայրերէն քաշելով, կը տանի մօտակայ անտառ մը եւ կտոր կտոր կ՚ընէ: Ու վերջապէս, տանը մէջ քարիւղ լեցնելով, կրակի կուտայ: Ոստիկան զինուորները կը հասնին. Բէճէլ անտառ կը փախչի, բայց կը ձերբակալուի 24 ժամ հետապնդուելէ յետոյ.

Թղթակիցները ձեռացուցէք, եթէ ոչ...

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ խորհրդային իշխանութիւնը օգտուելով Լիթուանիոյ հետ կնքուած դաշնագրին ուարտումէն, կը պահանջէ վտարել Ռիկա հաստատուած թղթակիցները, որոնք 13 տարիէ ի վեր այնտեղ լուրեր կը քաղեն Մոսկուայէն եւ կը հաղորդեն Եւրոպա ու Ամերիկա: Խորհրդային բանագնացները միեւնոյն ատեն կը պահանջեն սահմանէն դուրս հանել բաւական թիւով ռուս տարագիրներ, որոնք միապետական հակումներ ունին: Կը պահանջեն նաեւ որ խիստ գրաքննութեան ենթարկուին խորհրդային Միութեան

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԸ ԳԱՂԹԵ՞Ն

Ռումանիոյ մէջ կը բնակին 200,000 Թուրքեր: Ասոնցմէ զատ թուրք ցեղէ համարուած Կակաւզներ ալ կան, որոնց թիւը կը յանգի աւելի քան 200 հազարի: Ասոնք քրիստոնեայ ըլլալով, իսլամ Թուրքերը կ՚ուրանան անոնց թուրք ըլլալը: Այսուհանդերձ կացութիւնը գիտցողներ կան: Իսլամ կառապան մը բսած է.— Անոնք մեր հօրեղբայրներն են, բայց ինչ ընենք որ մութի մէջ մնացած են. (Կառապանը մութ բառը գործածած է տգէտի իմաստով):

Դժբախտաբար, կ՚ըսէ թուրք թղթակից մը, Ռումանիոյ Թուրքերուն մէջ կազմակերպութիւն չկայ: Ահա թէ ինչու կը ցրուին: Թէեւ Պուլկարներէն շատ են, ոչ իսկ մէկ երեսփոխան ունին: Միայն Տոբրուճայի մէջ Ահմէտ պէյ անուն Թուրք մը կայ: Թուրքերը անհատաբար զանազան կուսակցութեանց յարած են եւ բան մը չեն շահած: Թուրք պատուիրակութեան եկած չագենտով 100է աւելի ռումանացի Թուրքեր գաղթած են Պոլիս: Ասոնք կ՚ըսեն թէ կառավարութիւնը կը ճնշէ զիրենք: Անկասկած անոնց յանցանքին մեծ մասը անկազմակերպ ըլլալն է: «Շատ օգտակար պիտի ըլլայ անշուշտ Ռումանիոյ մէջ գտնուած 200,000 Թուրքերուն Թուրքիա բերուիլը»:

Ռումանիոյ ծերակուտականներէն Անմէտ պէյ նետեւեալը յայտարարած է.

— Պուլկարները բաւական երեսփոխան ունին, բայց այժմու կուսակցութիւնը Թուրքերէն երեսփոխան չհանեց: Թուրքերը զոհ չեն իրենց կացութենէն: Կարգ մը տեղեր ալ անհանգիստ են:

ՆԵՐԳԱՂԹԻ Ե. ԿԱՐԱՒԱՆԸ

Պ. Շահմելքեան Բարեգործականի հասած հեռագիր մը կը տեղեկացնէ թէ դեկտեմբերի սկիզբը ճամբայ պիտի ելլէ Ե. կարաւանը, 1150 հոգի, որոնց 100ը Ֆրանսայէն. 300ը Յունաստանէն, իսկ 750ը Պուլկարիայէն: Շոգենաւը պիտի մեկնի Պիրէոսէն, հանդիպելով Սելանիկ եւ Պուրկազ: Բարեգործականը գումար մը պիտի տրամադրէ այս կարաւանին փոխադրութեան համար:

ՏԽՐՈՒՆԻ

Ընկ. Ստեփան Միլտոնեան, Մարսէյլի մեր թղթակիցը, դժբախտութիւնն ունեցած է կորսնցնելու իր հայրը, ընկ. Մկրտիչ: Դժբախտ երիտասարդը Լիոնէն ինքնաշարժով վերադարձած ատեն, զոհ գացած է ծանր արկածի մը: Իրեն հետ վիրաւորուած են նաեւ ուրիշ երկու հոգի:

Մեր ցաւակցութիւնները Միլտոնեան ընտանիքին:

ՆՈՐ ԱՂԱՆԴ ԱՅՆԹԱՊԻ ՄԷՋ

Կազի Այնթապի մէջ ոստիկանութիւնը ձերբակալած է 33 անձեր, որպէս «Պապի» աղանդին հետեւողներ: Մօտ 4—5 ամիս առաջ, Եգիպտոսէն «Պապի» աղանդին պատկանող ուսուցիչ մը կ՚երթայ այս շրջանը եւ իր հետ կը բերէ երկու կնիքներ, հետեւեալ գրութեամբ.— «Ատանայի Պահայական Ակումբ», «Այնթապի Պահայական Ակումբ»: Այնթապի Ակումբին նախագահն է Աղտիլհազ անուն անձ մը: Ոստիկանութիւնը իր կատարած քննութեան վրայ ձերբակալած է 33 անձեր, ինչպէս նաեւ գրաւած աղանդի վերաբերեալ գրքեր եւ թղթակցութեան «տօսիէ»ներ: Հասկցուած է որ աղանդաւորները շփման մէջ էին Պապի աղանդին նախագահին հետ, որ այժմ Հայֆա կը գտնուի:

ՄԵՐ ԲՈԼՈՐ ԱԶԳԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԾԱՆՕԹՆԵՐՈՒՆ

«Մելքոնեան Հաստատութեան» սաներէն Հայկազուն Սինանեանը (Պարտիզակցի) եկած է Ֆրանսա, իր հօրեղբօր Ց. Սինանեանի մօտ եւ այժմ կը գտնուի Monte-Carlo եւ Nice: Մնայուն հասցէ՝ 115, Route d'Orléans, Cachan (Seine), France: (Ծ.)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

«GREY WOLF»

(Հեղինակ՝ H. C. ARMSTRONG)

Է.

Գահաժառանգ իշխանը, ինչպէս բացատրեցինք նախորդ յօդուածով, բարեկամ չէր պատերազմական նախարարին եւ համաձայն էր Մուսթաֆա Քէմալի տրամաբանական առաջարկին. Բայց ըսինք նաեւ որ չէր համարձակեր այդ նպատակով մօտենալ Էնվէրին: Միեւնոյն ժամանակ կը վախնար Մուսթաֆա Քէմալէն ալ: Անոր ուժեղ անհատականութիւնը կրնար թերեւս օրին մէկը իբրեւ զէնք օգտագործել Էնվէրի դէմ, բայց անխոհեմութիւն էր հիմակուց անոր ափին մէջ իյնալ: Իրականին մէջ վատոգի մէկն էր իշխանը, կ'եզրակացնէ Արմսթրօնկ:

Հալէպէ Պոլիս վերադարձած, Քէմալ կը հիւանդանայ ծանրապէս: Գրեթէ երեսի վրայ ձգած էր Սօֆիայի մէջ առած հիւանդութեան դարմանումը: Բաց է այդ, Ֆիզիքական եւ մտաւոր ծանր աշխատանքներու կողքին շարունակած էր խմել եւ անցընել շուայտ կեանք մը: Ախտը վարակած էր երիկամունքները, ամբողջ ամիս մը անկողինին փակած կը տառապէր զարհուրելի ցաւէն եւ բժիշկներուն խորհուրդով կը մեկնէր Վիեննա եւ Քարլսպատ:

Ֆիզիքական չարչարանքին հետ մտքի անդորրութիւնն ալ կորսնցուցած էր. վհատութեան պահեր կ'ունենար. երբեմն ոչ մէկ բանով կը հետաքրքրուէր: Սուլթանին մահէն յետոյ (յուլիս 1918) Վահտէտտինի գահակալութիւնն անգամ անտարբեր ձգած էր զինքը:

Իզզէթ փաշա, որ նոր Սուլթանին Թիկնապահ նշանակուած էր եւ հակառակորդ մըն էր Իթթիհատին, Պոլիս կը կանչէ Քէմալը. Էնվէր ընդհանուր հրամանատարի պաշտօնէն զրկուած էր. Վահտէտտին սկսած էր «ցոյց տալ իր ակռաները»: Երկար վարանումներէ յետոյ, Քէմալ կը հասնի Պոլիս յուլիսի վերջը, տակաւին հիւանդ: Վերադարձը՝ իր բարեկամներուն եւ թշնամիներուն շրջանակին մէջ, կը յարէ իր ջիղերը: Ոտքի է դարձեալ. կը յիշէ իր գլուխ — գլխի մտերմութիւնը Վահտէտտինի հետ: Գործելու ժամանակը եկած է, կը խորհի Քէմալ:

Կը ներկայանայ նոր Սուլթանին: Առաջին տեսակցութիւն. Սուլթանը նոյն իսկ սիկարէթ մը կը վառէ Քէմալին, — բացառիկ պատիւ եւ թերեւս քաջալերութիւն սրտաբաց խօսակցելու: Քէմալ կը ճառէ դարձեալ իր ծրագիրներուն մասին — «Կացութիւնը աղետալի է, Սուլթանը պէտք է իր ձեռքը առնէ բանակը, որքան ատեն որ Էնվէր եւ Գերմանացիները պաշտօնի վրայ են, ինքը, Սուլթանը խամաճիկ մըն է միայն. պէտք է ճամբու դնել Էնվէրը եւ ետ ղրկել Գերմանացիները: Պէտք է ինքը Քէմալ՝ նշանակուի ընդհանուր սպայակոյտի պետ, փրկելու համար Թուրքիան մօտալուտ քայքայումէն: Սուլթանը պէտք է լուծէ գերման զինակցութիւնը եւ կնքէ անջատ հաշտութիւն մը»: «Ուրիշ պէս մտածողներ կա՞ն», կը հարցնէ Սուլթանը: «Այո», կը պատասխանէ Քէմալ. բայց Սուլթանը խոստում չի տար: Կ'ունենայ երկրորդ տեսակցութիւն մը Սուլթանին հետ. եւ յետոյ երրորդ մը: Անօգուտ: Կը ջղայնանայ, կը նեղանայ, կը պոռայ, կը բարկանայ Սուլթանին ձայնը անլսելի ընելու աստիճան. կը մոռնայ կենցաղավարութեան օրէնքները Սուլթանին ներկայութեան.

Բայց կը սպառի վեհապետին համբերութիւնը. «Ես ամէն բան կարգադրած եմ Էնվէր եւ Թալաթ փաշաներուն հետ», կը պատասխանէ ու կը ճամբէ Քէմալը:

Իրականութեան մէջ Էնվէր սպառնացած էր Սուլթանին, որ Տամատ Ֆէրիտ փաշայի խորհուրդով համոզում գոյացուցած էր թէ ինք անկարող էր մաքառելու Էնվէրին եւ Իթթիհատին հետ: Մուսթաֆա Քէմալ հետեւորդներ չունի, կը մտածէր ան, ուրեմն պէտք է խոհեմ ըլլալ եւ ինքն իր գլխուն քաշել այդ յախուռն երիտասարդը

Չափէն աւելի կը զայրանայ Քէմալ. Ուրեմն Էնվէր յաղթած էր իրեն, իսկ Վահտէտտին լքած էր զինքը:

Քանի մը օր վերջ, Սուլթանը պալատ հրաւիրելով Մուսթաֆա Քէմալը, կը յայտնէ անոր, կարգ մը փառաբանական խօսքերէ ետք, թէ նշանակուած է Սուրիոյ ճակատի հրամանատար:

Քէմալ պալատին սպասման սրահին մէջ կը հանդիպի գերման սպաներու եւ Էնվէրին որուն դառնալով, կ'ըսէ.

— «Աֆէրին Էնվէր, կը շնորհաւորեմ. շահեցար. որքան գիտեմ, մեր Սուրիոյ բանակը միայն անունով գոյութիւն ունի. ինծի այնտեղ ղրկելով վրէժ է որ կը լուծես»:

Գերման զինուորական մը, որ ներկայ էր, այս տեսարանին բարձրաձայն կ'ըսէ.

— «Զարմանալի չէ որ եւ է բան ընել Թուրք զինուորներով. անոնք անասուններու կը նմանին. միայն փախչիլ գիտեն. մե՛ղք անոնց վրայ հրամանատար եղողին»:

Քէմալ կատաղի ակնարկ մը կը նետէ Գերմանացիին աչքերուն ու կը պատասխանէ

— Ես ալ զինուոր եմ եւ հրամանատար եղած եմ. Թուրք զինուորը երբեք չի փախչիր. քանի անգամ չի գիտեր: Դո՛ւք, պարոն հրամանատար, թերեւս Թուրք զինուորին կռնակը տեսած էք այն պահուն երբ դուք ալ կը փախչէիք: Ի՛նչպէս կը համարձակիք դատապարտել Թուրք զինուորը, ձեր իսկ վախկոտութեան համար:

X

Օգոստոս ամսուն Մուսթաֆա Քէմալ Սուրիոյ ճակատն է, հրամանատար 7րդ զօրաբանակին:

Կովկասի բանակը շատ գէշ կացութեան մէջ էր. իսկ Սուրիոյ բանակը աւելի քան ողորմելի է. զինուորները անօթի, մերկ, հիւանդ, կը մեռնին հարիւրներով, ամէն օր: Մինչդեռ թշնամի բանակը կը պատրաստուի յարձակումի՝ ամենալաւ պայմաններու տակ:

Արմսթրօնկ դարձեալ կը չափազանցէ, հրաշագործ կարողութիւն եւ հեռատեսութիւն վերագրելով անոր: Ան է միշտ որ խրատ կու տայ ու խելք կը սորվեցնէ գերման զինուորականութեան, նոյն իսկ Լիման Ֆոն Զանտերսին որ յաջորդած էր Ֆալքենհայնին: Հակառակ իր պատասխանատուութեան, սակայն, Քէմալ յարատեւ նահանջ մը կը կատարէ այս ճակատին վրայ: Յամառ աշխատանքէ եւ կռուէ զատ ոչ մէկ յաջողութիւն: Յուսահատօրէն խմստակ եւ սնապարծ՝ կը խոստանայ հրաշքներ որոնց միայն ինք կը հաւատայ:

Անգլիական բանակը կը յառաջանայ դէպ ի հիւսիս: Արդէն փճացուցած է Թրքական 8րդ եւ 7րդ զօրաբանակները եւ քիչ մնացած է որ գերի բռնէ Լիման Ֆոն Զանտերսը: 7րդ զօրաբանակին դէմ կայ զօրաւոր ճակատ մը որ անշարժութեան դատապարտած է զայն: Երուսաղէմ, Դամասկոս, Հալէպ, կը գրաւուին հետզհետէ: Այո՛, այո՛, կը նահանջէ Թրքական բանակը. անօթի, ծարաւ, հիւանդ, ընկճուած ու ցնցոտիներու մէջ փաթթուած բանակը Թուրքիոյ «Մեծագոյն հերոսին»:

Քէմալ համակերպած է Արաբիոյ, Պաղեստինի, Սուրիոյ կորուստին, չէ՞ որ անոնք Թրքական հողեր չէին արդէն, բայց պէտք է ամէն գնով արգիլել թշնամիին մուտքը բուն Թրքական սահմանէն ներս: Ուրեմն նոր պատրաստութիւններ թշնամին ջախջախելու համար Ալեքսանտրէթի դուռներուն առջեւ: Ու սակայն... քաղաքական նոր դէպքեր պատճառ կ'ըլլան որ Քէմալ իր նպատակին չհասնի:

Կնքուած է Մուտրոսի զինադադարը. Թուրքիա պարտուած է. գերման զինուորականութիւնը կը վերադառնայ հայրենիք. դահլիճը ինկած է: Նոր կառավարութիւն մը կազմուած է Իզզէթ փաշայի վարչապետութեամբ դահլիճին մէջ են Ֆէվզի, Ֆէթհի, Րէուֆ, Ըսմէթ, բայց չկայ ինքը՝ Քէմալը:

Յանկարծ Իզզէթ փաշա, որ Սուլթանին հետ կռուած էր, հեռագրով կը կանչէ Մուսթաֆա Քէմալը, «որովհետեւ ինք նպատակ ունի հրաժարելու եւ անգլիասէր Թէվֆիք փաշան կը պատրաստուի կազմել նոր դահլիճը»:

X

Զինադադարէն ամիս մը վերջն է որ Պոլիս կը հասնի Մուսթաֆա Քէմալ: Շատ բան փոխուած էր հին օրերէն: Դաշնակից նաւատորմը կը ծփար Վոսփորի անդաշ ջուրերուն մէջ: Միջդաշնակցային վարչութիւն Տարտանէլէն մինչեւ Պոլիս. Դաշնակից զինուորներ ամէն տեղ. ոստիկանութիւն, նաւահանգիստ, պաշտօնատուներ բոլորը, բոլորը երէկուան թշնամիներուն ձեռքը: Անվերադարձ գրաւուած են Եգիպտոսը, Սուրիան, Պաղեստինը, Արաբիան: Թուրքիան ջախջախուած յուսահատօրէն: Իթթիհատի հետքն անգամ չկար. Թալաթ, Էնվէր ու Ճէմալ փախած էին արտասահման. իսկ Ճավիտ եւ միւսները թաքստոցի մէջ: Թէվֆիք, ալեւոր Սատրազամը Համիտին, կազմած էր նոր կառավարութիւն մը, հլու հնազանդ կերպով կատարելու համար թշնամիէն եկած հրամանները:

«Ուժի այս ցուցադրութիւնը չարաշափեցուց Մուսթաֆա Քէմալը», կ'ըսէ հեղինակը:

Առաջին անգամ կը տեսնէ Իզզէթ փաշան եւ կը ջանայ նոր շարժում մը ստեղծել որուն նպատակը պիտի ըլլար վերականգնել Թուրքիան: Հակառակ է ինք այն բոլոր հոսանքներուն որոնք արտաքին աջակցութիւն կը փնտռեն հայրենիքը փրկելու համար: Համախոհներ ունի հոս — հոն, խորհրդարանէն ներս. աւելի ուժեղ է իր դիրքը հիմա. Էնվէրի բացակայութեանց ինք միակ զինուորականն է որ ունեցած է յաջող կռիւներ պատերազմի ընթացքին: Այլ եւս ինքզինքը կ'երեւակայէ պատերազմական նախարար: Սակայն պարտութիւնը շփոթութեան մատնած է օրուան քաղաքական գործիչներն ու ամբողջ Թուրք ժողովուրդը: Խորհրդարանին մէջ Թէվֆիք փաշա վստահութեան քուէ կը ստանայ այն երեսփոխաններէն որոնք համաձայնութիւն յայտնած էին Քէմալի ծրագիրներուն:

Քէմալ զայրացած՝ շունչը կ'առնէ Սուլթանին քով.

— «Զիս պատերազմական նախարար նշանակեցէք եւ ես պիտի փրկեմ Թուրքիան. այս խորհրդարանը պէտք է լուծուի. երեսփոխաններուն կէսը դաւաճաններ են»:

Սուլթանը կը փոխէ խօսակցութեան նիւթը ու կը հարցնէ. «Բանակը հաւատարի՞մ է ինծի»: — «Դաւաճաններ չունիմ՝ նախատակը ենթադրելու», կը պատասխանէ Քէմալ: — «Լա՛ւ ուրեմն, ուշադրութիւն ըրէ որ հաւատարիմ մնայ ան» կ'ըլլայ Սուլթանին պատասխանը:

Յաջորդ օրը Սուլթանը կը լուծէ խորհրդարանը եւ վարչապետ կը նշանակէ իր քեռայրը՝ Տամատ Ֆէրիտ փաշան: Սուլթանը գիտէր որ Քէմալ կարող զինուորական մըն էր, բայց գիտէր նաեւ որ վտանգաւոր էր եւ անգութ եթէ իշխանութիւն ունենար:

Սուլթանին այս յանկարծական կարգադրութիւնը փոթորիկ կը յարուցանէ: Դաւակածողներ կ'ըլլան նոյն իսկ

որ Մուսթաֆա Քէմալն էր իր խորհրդատուն, թէեւ նոր դահլիճին մէջ պաշտօն չէր տրուած անոր:

Վահտէտտին գործած էր ինքն իր գլխուն. վախկոտ եւ անձնասէր մարդ՝ կ'ուզէր հաստատ պահել իր գահը. ստիպուած էր անուշ վարուիլ յաղթական պետութեանց, մանաւանդ Անգլիոյ հետ: Պէտք չկար ուժով կառավարութեան մը: Անգլիա պատճառներ ունէր հանգիստ ձգելու զինքը՝ խալիֆան բոլոր Իսլամներուն:

Քաղաքական պարտութիւն մը եւս Մուսթաֆա Քէմալի համար որ ըմբոստ եւ յամառ՝ դարձեալ կը մնար առանձին:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

— :-: —

Բարձր պարիսպներ, փառաշուք սիւներ, մայր-դուռներ սնապարծ, Բարձրագոյն Դուռը, հնօրեայ աղբիւր մը — «Ղանիճին աղբիւրը», — ընդարձակ հրապարակ մը, ուրկից վեց մինարէներ երկինք կը նետուին՝ ցայտելով գմբէթներու խումբի մը մէջէն. — Սուլթան Ահմէտի մզկիթն է, սուլթանը որ ամուսնացաւ [illegible] Քէօսէմի հետ:

Վար կ'իջնես հանրակառքէն, ձախ կը ծռես, կ'անցնիս կամարի մը տակէն եւ ինքզինքդ կը գտնես Այա-Սոֆիայի հին կաթողիկէին առջեւ, զոր միւսլիմաններն ալ կը կոչեն իր յունական անունով, «Այա-Սոֆիա», Աստուածային Իմաստութիւն:

Հաստ որմայծերը, որ դրուած են ամրապնդելու համար ճարտարապետութիւնը, տգեղցուցած են ճակատը՝ ութ դուռներ բանալով արքայադրան մօտ, որ կը բացուէր Բիւզանդիոնի կայսրերուն յաղթութեանց ժամանակ:

Նախասրահէն վերջ, — որուն սրբոց պատկերները լոյսին կը բերուին հիմա, շնորհիւ Քարնէկիին — եւ նախադաւիթէն յետոյ, ահա հսկայ մայր տաճարը, որ կը մնայ, 14 դար յետոյ, ինչպէս ուխտեր էր իր հիմնադիրը. «Աստուծոյ տուն մը, որուն նմանը շինուած չէ եւ չպիտի շինուի երբեք», եկեղեցի մը, որ շինուած է Դելփիսի Ապողոնին, Եփեսոսի Անահիտին, Ասորիքի Բահաղին մեհեաններուն գեղեցկութեամբը: Արդարեւ հեթանոսական բոլոր տաճարներէն հրաշալի սիւներ ղրկուած էին՝ բարձրացնելու համար կամարները «Աստուածային Իմաստութեան»:

Եւ երբ, հինգ տարի յետոյ, Յուստինիանոս կայսրը ներս մտաւ այս տաճարէն, կանգնելով գմբէթին տակ, — այնքան բարձր ու այնքան թեթեւ, որ կը թուէր թէ «կախուած է երկինքէն անտեսանելի շղթաներով» — չափազանց շլացած գեղեցկութենէն ու վառելի ոսկեպատ խորանը, որ շինուած էր նման Երուսաղէմի տաճարին խորանին, բացաւ շրթներն եւ, սուրբ հպարտութեան մը խանդավառութեամբ, գոչեց. — «Սողոմո՛ն, յաղթեցի քեզի»:

Ինը դար յետոյ, ուրիշ նոյնքան զօրաւոր ձեռքեր, նոյնքան [illegible], բռնեցին խորանին այն սիւներէն: Սուլթան Մէհմէտ Ֆաթիհն էր, որ իր ճերմակ ձին քշելով Այա-Սօֆիայէն ներս, Քրիստոնեաներու ցայտած արիւնովը կարմիր անոր կողերը աշտանակելով դէպի խորանը, գոչեց — «Փա՜ռք Ալլահին, որ ինծի շնորհեց այս յաղթանակը. իր փառաբանութեան կը նուիրեմ աստուածային այս բնակարանը»: Եւ հրամայեց ջարդել 10 հազար Բիւզանդացիները, որոնք ապաստանած էին Այա-Սոֆիա:

Յետոյ ամիսնե՛ր պէտք եղան դուրս թափելու համար դիակները, եւ ուղտի կարաւաննե՛ր պէտք եղան՝ վարդի ջուր բերելու համար Իզմիրէն, որպէսզի սրբագործեն եկեղեցին: Սուլթանուհիներն եկան իրենց մազերով սրբելու եկեղեցին մարմարները:

Հիմա, խորանին տեղը փորուած է «Միհրապը»: Բայց խորափիթին ծոցերուն մէջ դեռ կը թուխկան չորս հրեշտակապետները, որ կապոյտ թեւեր ունին եւ ոսկեզօծ սաղ մը իրենց ճակտին: Չորս անկիւններուն մէջ, չորս աւետարանիչներուն պատկերներուն տեղը գրուած են չորս առաջին խալիֆաներուն անունները: Իսկ գետինը լայնքը գորգ մը կը ծածկէ խաչանկարները:

Այդ գորգը շինուած է իբրեւ հիւսելով բազմաթիւ նման գորգեր, ուղղաձիգ եւ երկար, աղօթողի մը երկրպագութեան տեղին չափովը, մութ կարմիր գոյնով:

Բայց յանկարծ, քնքուշ այս բուրդին վրայ կը կարծեմ տեսնել հազարաւոր մարդիկ, զորս կը հնձէ մանգաղ մը եւ կը փռէ իրենց արեան մէջ:

Սակայն այս ի՛նչ անուշ հեծծում է, ի՛նչ երկնային երաժշտութիւն, որ զիս կ'ազատէ այդ վայրագ տեսիլքէն: Կը նայիմ շուրջս, — — ամայի է մզկիթը. Եւ արդէն կ'երեւակայեմ որ, գմբէթի երկինքին մէջ, հրեշտակապետները, որ ոսկեղէն սաղեր ունին իրենց ճակտին, կ'երգեն փառաբանութիւն զաղփաղփուն: Բայց ահա, ծալապատիկ երգիչներու դասին վանդակապատին ետեւ կը նշմարեմ խեղճուկ եւ ծերուկ հոճա մը, որ, [illegible], կ'աղօթերգէ...

Դեռ կը թափառիմ անճառելի գմբէթին տակ, հիացումով կը դիտեմ, մուտքի դրան մօտ, ալաբաստրէ աւազանները, որ դրուած են սքանչելի բուրգանոցի մը վրայ, վերը կամարը, որ կը յենու հեթանոսական սիւներու վրայ: Այստեղ էր որ հրաշալին Թէոդորա կուգար երկրպագելու. այստեղ էր, որ, յետոյ, սուլթանուհիները կուգային աղօթելու. Վերջապէս կը հասնիմ խորշ մը, որ կը [illegible] երկու սիւներու միջեւ. —

ԱՆԴՐՇԻՐԻՄԵԱՆ ՁԱՅՆԵՐ

(Պատերազմի գրականութիւն)

ՀԱՌԱՉՆԵՐ ՈՒ ՄՐՄՈՒՌՆՋՆԵՐ

Ժամանակի անիւը կը դառնայ
Եւ կը ճռուի յեղյեղուկ տենչերու,
Անէ՛ծք դժգոհներու,
Հաճելի բոլո՛ր խնճոյքներուն:
Է. ՅՕՀԱՆՍԸՆ

Թէեւ Գերմանիան բոլորեց անձկութեան ու ցնցումներու մռայլ տասնամեակ մը, նոյն հոգեկան գրականութիւնը ծնունդ առաւ ե՛ւ հոն, եւ արտայայտեց մէկէ աւելի գեղեցիկ էջեր.

Ռըմարք, Յօհանսըն, Հ. Ման, Ռէնն, Փէթեր Մարթէն Լամփէլ, Բէուհներդ եւ ուրիշներ, նոյն խարոյկին շուրջ բոլորուած կը պատմեն, կը նկարագրեն, կը ցուցադրեն ճարճատող բոցերուն աւերներն ու ցանած մոխիրները...:

«Զազրելի՜ պատերազմ, անիծաբե՛ր պատերազմ... մարդիկ, ազգեր, Եւրոպա... Քափո՛ւթ» կ'աղաղակեն խրամներուն ետեւէն համազգեստներու տակ ծածկուած զինուորները:

«Մարդը՝ Աստուած,
Մարդը՝ չարագործ,
Մարդը՝ խելագար...»:

Եւ գերման հեղինակները հուժկու ջերմութիւն մը կը հոսեցնեն պատերազմի պաղ դէմքէն եւ սարսուռ ու արգահատանք կը կաթեցնեն դէպ ի մարդկային լքուած գոյութիւնները, որոնք ռազմի դաշտերուն վրայ խոցոտուած ու իբր պարարտ խառնուած են հողին:

Երկու թշնամի երկիրներու սահմաններէն, զարմանալի զուգադիպութեամբ, եղբայրական համանման ըղձացումներու շունչն է որ կը բարձրանայ, անտեսելով ազգային կապանքները եւ գուրգուրալով միմիայն մարդ-արարածին վրայ:

Ռըմարքի «Արեւմտեան ճակատին վրայ ոչ մէկ նորութիւն» (*) գիրքը, որ եւրոպական գրականութեան ամէնէն բախտաւոր երկերէն մէկն եղաւ, չամբաստաներ դերակատարները, չի փնտռեր պատճառները, չի ապաստանիր դաւանանքի մը նուիրականութեան վրայ, այլ կը փորձէ ցոյց տալ թէ ի՛նչ էր պատերազմի ընթացքին ջախջախուած սերունդի մը վիճակը: Անոր կեդրոնական մտահոգութիւնն է ճշմարտօրէն բեմադրել սերունդ մը, որ փշրուեցաւ ռնդացիրներուն տակ, եւ տիրապետող գաղափարը՝ մերկացնել պատերազմը իր մահաբեր բոլոր հետեւանքներով ու անդրշիրիմեան ձայներով: Եւ դառնութեամբ ու կծու հեգնութեամբ կ'ըսէ.

— «Ցնծալի օրեր, շաբաթներ, տարիներ յարութիւն պիտի առնեն օր մը եւ մեր մեռած ընկերները պիտի գան եւ քալեն մեզի հետ... որո՞ւ դէմ, որո՞ւ դէմ... պատրանքներու եւ սխալներու ծառայող մարդոց դէմ»:

Նոյնը կ'ոգեկոչէ «Վէրտէն»ի հեղինակը, Ֆլօրիան Փարմանթիէ, ըսելով.

— «Մեռածնե՛ր, ձեր յարութիւնը մեր մէջ կատարեալ ընդմիջում մըն է. սարսափները տանելի են այն ատեն միայն, երբ գլխահակ ես չես նայիր, բայց կը սպաննեն քեզ, երբ կը մտածես անոնց վրայ»:

Ռըմարք, ցեղային գետնի վրայ կանգնած չէ խարազանելու համար պատերազմը, այլ մարդկային գետնի վրայ, որ կը հակադրէ ազգութեան եւ ասոր համար իր խօսքն ուղղած է բոլոր մարդոց: Անոր էջերուն վրայ դուք չէք գտներ ո՛չ ճառ, ո՛չ երեմիական, այլ իրական ու հրէշային զարհուրանք մը, որ կոյր ճակատագրականութեամբ կը ցցուի առջեւդ եւ կը սառեցնէ հոգիդ:

Ռըմարք գերազանցօրէն հասած է իր նպատակին՝ տալով մարդկային ապրումներով հարուստ ու ցնցող էջեր: Ան կը նկարագրէ մարդոց ներքին փոթորկումները, որ կը սպաննեն իր նմաններուն առանց որ եւ է անձնական պատճառներու, կը սպաննեն որովհետեւ կոչուած են սպաննելու. հոգեբանական նուրբ վերլուծումներ կ'ընէ եւ կ'ոգեկոչէ բուն մարդը, որ ծնած չէ պաշտօնական դահիճ դառնալու:

Մարդասիրական զգացումներով տոգորուած՝ լուսեղէն մտքերով ծփուն, փիլիսոփայական փափուկ երանգներով ներկուած՝ զմայլելի գործ մըն է նաեւ Յօհանսընի «Հետեւակազօրքի չորսերը» աշխատութիւնը:

Հարուստ երեւակայութիւն, ուժեղ պատկերներ, կենդանի տիպարներ, իմաստուն խորհրդածութիւններ, կը յատկանշեն տաղանդաւոր հեղինակը, որ այնքա՛ն յուզիչ դրուագներով եւ միմիայն չորս հոգիի միջոցով կը պատկերացնէ պատերազմին ամբողջ ողբերգութիւնը: Դիտելու, զգալու եւ նկարելու ցայտուն կարողութիւնը, զոր ունի Յօհանսըն «Հետեւակազօրքի չորսերը»ուն բովանդակութիւնը կը դարձնէ եղերականօրէն հմայիչ: Բառերը կրկնակ զօրութիւն կը ստանան կարծես, երբ հեղինակը հակիրճ տողերու մէջ հսկայ հորիզոններ կը բանայ մտքիդ առջեւ եւ ցասման ու զայրոյթի ալիքը կուգայ երեւոյթներու վրայէն կուտակուելու ներսդ:

Անտառոյց մահուան առջեւ կանգնած ուսանողը, յուշատետրէն փրցուած թուղթի մը վրայ կը գրէ նամակ մը՝ իր սիրուհիին. նամակ մը, որ անոր ձեռքը չպիտի հասնի երբեք եւ վերջինը պիտի ըլլայ:

Ահա հատուած մը միայն, ցոյց տալու համար թէ մահամերձի մը վերջին գերբնական ճիգերուն մէջ, կեանքին ամուր կառչած մարդը, որպիսի՛ սրտառուչ ու հոյակապ, անդարձ ու մրրկոտ ձեւով կը պոռթկայ...

— «... Եթէ վերադառնամ, ինծի կը թուի թէ ուրիշ աշխարհէ մըն է որ կը վերադառնամ եւ մենք դժուարաւ պիտի հասկնանք իրար: Դուք ամէնքդ ալ, որ երբեք չէք երեւակայեր թէ մենք ի՛նչ վիճակի մէջ ենք, եւ միմիայն բառերուն ուժով է որ կ'ըմբռնէք, մենք, այլ եւս բառ չենք գտներ արտայայտուելու; Բանով մը... ինչո՞վ... ճակատի կեանքով մենք բաժնուած ենք: Ասիկա քանի բաժանում մը չէ, այլ խորթ թեթեւ ու անշօշափելի «բաժնում» մը, միմիայն զգայուն ականջներուն եւ աչքերուն մատչելի: Ինչ որ որոշ է, մենք բոլորս ուրիշ կերպ պիտի զգանք եւ ուրիշ կերպ պիտի մտածենք:

«Քեզ համար, պատերազմը «պո՛ւմ, պո՛ւմ» մըն է, աղմուկ մը, փոքրիկ ծակ մը սրտին մէջ, կամ գլուխին վրայ ու բազուկին մէջ, եւ կամ շատ շատ հիւանդանոցը ու թաղում մը... Իմ պաշտելի հրեշտակս, ես ալ 1914ին այդպէս կ'երեւակայէի: Ես բնաւ չուզեցի քեզի նկարագրել զարհուրելի իրականութիւնը: Չուզեցի որ մտահոգուիս: Բայց այսօր, պէտք է սակայն, որ ես քեզի խօսիմ անկեղծօրէն, որովհետեւ կը կարծեմ որ ողջ չպիտի վերադառնամ: Անկեղծ: Ու գիտեմ հաստատօրէն, գիտեմ, ինչպէս գիտեն ու կը գուշակեն շատեր ճակատագիրը: Եթէ պատահաբար մէկը գտնէ այս երկտողս եւ քեզի ղրկէ, կը ստանաս հաւանօրէն: Այդ հաւատքով է որ կը գրեմ քեզի աննկարագրելի պատերազմը, պատերա՛զմը ինչպէս որ է:

«Ասո՛ւ, կը նկատեմ որ գրիչս անկարող է: Բառերը՝ բառեր են միշտ, որ կը թռչին հովին նման:

«Այս բոլորը կը գրեմ քեզ 18 տարեկան երիտասարդ զինուորի մը քովէն, փորը պատռած, արիւնը կը հոսի, աղիքները կը թափին դուրս: Արնահոսութիւնը դադրեցուցինք եւ հիմա կը սպասենք որ ան դայ: Ան, ո՞վ, գիտես — մահը:

«Զարհուրելի հոտ մը կը բուրէ շուրջս: Արդեօք համայնական փոսի մը քո՞վ կը գտնուիմ: Չեմ գիտեր: Անտանելի է հոտը: Անկարելի է դիմանալ. սիրտս կը խառնուի եւ աչքերս կը մթնին:

«Այժմ լսէ, սիրելիս, պէտք է որ [illegible] ըսեմ քեզի: Եթէ ես մեռնիմ հոս, դուն փոքրիկ խաչ մը կը շինես եւ կը տնկես պարտէզին այն անկիւնը, որ եղած է մեր վարդերուն անկիւնը...»:

Նոյնքան յուզիչ են գերմանացի ինը ուսանողներու նամակները, որ հրատարակուած են Լա Նուվէլ Րըվիւ Ֆրանսէզին մէջ թարգմանաբար: Մայրական գիրկերէն, գերմանական համալսարաններէն մինչեւ խրամները անասելի ողբերգութիւն մը կը թաւալի անմեղ զոհերուն բերնէն:

Այլեւս չպիտի երկարենք այս աղեկտուր ճիչերուն շարանը:

Այս բոլորի «Միտ բանին» պարզ է ու որոշ — ստեղծել զզուանք մը պատերազմին հանդէպ եւ հոգեբանօրէն հռչակել օրէնքէ եւ մարդկութենէ դուրս:

Պատերազմի գրականութիւնը խորունկ ճեղք մըն է բացած մարդկային ապրումներուն մէջ, թրթռացուցած է ամէնէն զգայուն լարերը եւ գեղարուեստական սակարկութիւններէ դուրս է հռչակած Մարդն ու մարդկային կեանքը:

Հայ գրականութիւնը տարաբախտաբար եղած է շատ ժլատ, այս գետնին վրայ:

Ամէնէն եղերական եւ ամէնէն քստմնելի ոճիրն է գործուած մեր ցեղին վրայ եւ տակաւին այսօր, հակառակ Ե. Օտեանի գուշակութեան, չյայտնուեցաւ ո՛չ Վարուժան մը եւ ո՛չ Սիամանթօ մը:

ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

(*) «Յուսաբեր» թարգմանած եւ հրատարակած է այս կարեւոր գործը, ինչպէս եւ «Ետքը»:

այստեղ է գրուած հինը յախճապակի մը, որ կը ներկայացնէ Մէքքէի «Քեապէն»:

Այստեղ Թրքուհի մը կայ, որ կ'ա-գօ է, «նոր» Թրքուհի մը, մետաքսէ գուլպայով եւ արդիական գդակով, վզնոց մը փաթթած իր կզակին տա-կէն: Շուքին մէջ քաշուած է, չեմ կէն(?) անհանգիստ ընել զինք: Ա՛խ, ինչ ջերմեռանդութեամբ կ'երկրպա-գէ, կը ծռի իր ծունկերուն վրայ, ճա-կատը կը քսէ գետնին, ոտքի կ'ելլէ, ու նորէն կը սկսի: Բայց երբ իր ա-չքերը կը բանայ երկնքի, Թախան-ձագին կը պաղատի «Քեապէ»էն, ու կը հեծկլտա՜յ, կը հեծկլտա՜յ...:

Կը հասնի «առաջնորդ» մը, շուր-ջը Անգլիացիներ: Անոնց կը բա-ցատրէ յախճապակիին սրբութիւնը: Զբօսաշրջիկները կը կանգնին կնոջ եւ քարին միջեւ: Մէկը նոյն իսկ կը [illegible] ու անդին կը նետէ կնոջ կօշիկը: Կինը ձայն անգամ չի հա-ներ: Մէկ կողմ կը քաշուի, ու լուռ կը դիտէ անոնց մեկնումը. — ա՛խ, ինչ տխուր ժպիտով. — եւ կ'առնէ կօշիկը ու կը վերսկսի իր փառա-բանութիւնն ու պաղատանքը:

Դուրս կ'ելլեմ միւս դռնէն՝ եր-թալու համար Թանգարան: Առաջ, Թանգարանը մաս կը կազմէր Էսկի Սէրայի(?) ու իր պարտէզին: Մուտքի դրան աջեւ, հին ծառ մը, որուն կեղեւը կը պատռի ու կը թափի: Եներ-չերիներուն կախաղանի տեղ կը ծա-ռայէր այս ծառը: Այս ծառին ժամա-նակակից ուրիշ ծառեր ալ կան, տա-կաւին դիմացկուն, որոնք անշուշտ տեսան քանի՜ քանի՜ մարմիններու կախուիլը եւ քանի՜ քանի՜ սուլ-թանուհիներու անցնիլը:

Քիչ մը հեռու, պարիսպին աւե-րակներուն վրայ, աքասիայի մը շուքին պառկած էին երեք կի-ներ... երկու պառաւները չարշաֆ կը կրէին, իսկ մանկամարդ աղջի-կը՝ գլխարկ եւ տէքոլթէ շրջա-զգեստ: Պառաւներէն մէկը կուլայ, միւսը կը հառաչէ, իսկ աղջիկը, ոտ-քերն [illegible] մը մէջ թաղուած, կը ժպտի:

Բարեւ կուտամ Թուրքերէն եւ կը նստիմ իրենց մօտ: Աղջիկը, նոյն ժպիտով, կը պատասխանէ ին-ծի Ֆրանսերէն: Փարիզէ՞ն, թէ ես Փարիզէն եկած Ֆրանսուհի՞ մըն եմ, երկու ձեռքերով կը սեղմէ սիրտը ու կ'ըսէ.

— Ա՜խ, Փարի՛զ, Փարի՛զ, կ'ու-զեմ Փարիզ երթալ ես ալ:

— Ի՞նչ ընելու:

— Ամուսնանալու:

— Նշանուա՞ծ էք:

— Ո՛չ: Բայց քոյրս ամուսնացած է Փարիզի մէջ: Անշուշտ գիտէք, որ հիմա մենք ալ կրնանք ամուսնա-նալ օտարականներու հետ: Առաջ անկարելի էր ատիկա: Մեր կրօնքը կ'արգիլէ՛ր: Հիմա Կազին(?) ու մեր նոր օրէնքները թոյլ կուտան ամուս-նանալ օտարականներու հետ:

— Բայց դուք չէի՞ք նախընտրեր ամուսնանալ Թուրքի մը հետ:

— Ո՛չ, ո՛չ, կը պատասխանէ ար-համարհական ձեւով քիթ-պռնչուիլ(?) ըրած, Թուրքերը շատ ձանձրալի(?) են: Անոնք կ'ըսեն թէ կը սիրեն բարե-փոխութիւնները, բայց սուտ է. — կը սիրեն բարեփոխութիւնը իրենց համար, բայց ոչ մեզի համար: Ո՛չ, ես չեմ ուզեր ամուսնանալ Թուրքի մը հետ: Ես կ'ուզեմ ամուսնանալ օտա-րականի հետ, Անգլիացի, Ֆրանսա-ցի, Իտալացի, փոյթ չէ: Ես կ'ուզեմ Փարիզ երթալ:

— Ո՞վ են այս կիները:

— Այն որ կը հառաչէ՝ մայրս է, իսկ այն որ կուլայ՝ մօրաքոյրս է:

— Ինչո՞ւ համար կուլայ:

— Աչքերը կը ցաւին: Առաջ հա-մար հիւանդանոց եկանք, որ այս կողմն է: Մեզ չընդունեցին: Եւ այս երրորդ անգամն է, որ կուգանք այսպէս ի զուր: Հեռու կը բնակինք, եւ մայրս ու մօրաքոյրս վարժուած չեն դուրս ելլելու, հանրակառք նս-տելու:

Իսկ ի՞նչ կը մտածեն նոր Թուրքիոյ մասին:

— Բնականաբար իրենք զիրենք հիմա դժբախտ կը զգան եւ կը կարծեն թէ աւելի լաւ էին առաջ: Արդէն բոլոր պառաւները(?) այսպէս կը մտածեն:

Մօրաքոյրը լացը դադրեցուց, իսկ մայրն ալ՝ իր հառաչանքը: Կասկածոտ նայուածք մը նետեցին իրենց աղջկան վրայ: Ի՞նչ կը պատ-մէ այս յիմարը, չըլլայ թէ մատ-նէ զիրենք: Ո՞վ գիտէ, ի՞նչ գործով եկած են այս օտարականուհիները:

Եւ ոտքի ելլելով, խզեցին կապը մեր խօսակցութեան:

(4) ՄԻՐԻԱՄ ՀԱՐՐԻ

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՊՈՒԼՎԱՐ-ՕՏՏՕՅԻ ՄԷՋ

Պուլվար-Օտտօ, (Մարսէյլ), 22 Հոկտ. (Յապաղած).— Հ. Յ. Դ. Պուլ-վար-Օտտօյի Վասպեան ենթակոմի-տէն ինչպէս ամէն տարի, այս տա-րի եւս «Դաշնակցութեան Օրը» տօ-նեց մեծ հանդիսաւորութեամբ: Ի-րենց մասնակցութիւնը սիրայօժար բերած էին «Աւօ» խումբը, Հ. Յ. Դաշնակցութեան անդամ Պատանե-կան եւ Երիտասարդ Միութիւն-ները:

Ժողովուրդը ժամանակէն առաջ խուռներամ կը դիմէր Գար Վէնսանի ընդարձակ սրահը, իր մեծ եւ արի արանց զաւկին՝ Հ. Յ. Դաշնակցու-թեան խօսքը լսելու: Ընդարձակ սը-րահին մէջ տեղ մնացած չէր:

Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր Հայ-րենիքով» եւ «Մշակ Բանուորով», որոնք ունկնդրուեցան յոտնկայս:

Օրուան նախագահ ընկ. Ա. Մար-տիրոսեան պարզելով կատարուած աշխատանքը, յիշեցուց թէ ամէն Հայ պարտական է իր բաժինը բե-րել մեծ իտէալին՝ միացեալ եւ ան-կախ Հայաստանի իրականացման:

Գեղարուեստական բաժնին մէջ սիրայօժար իրենց մասնակցութիւ-նը բերած էին Պատանեկան եւ Երի-տասարդ Միութիւնները, ինչպէս նաեւ Պուլվար Օտտօյի ազգ. վար-ժարանի աշակերտները: Բոլորն ալ իրենց երգերով եւ արտասանու-թիւններով խլեցին ջերմ ծափեր: Օր. Մանուշ Մարտիրոսեանը ծափե-րու տակ կրկին եւ կրկին անգամ բեմ ելաւ, երգելով հայ գեղջկա-կան երգեր:

Ցետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ օր-ուան բանախօս ընկեր Վահան Փա-փազեան որ խօսեցաւ աւելի քան մէկ ժամ: Ընկերը Դաշնակցութեան գործունէութիւնը բաժնեց երեք ժամանակաշրջաններու. թէ նախքան Դաշնակցութիւնը ինչ կը ներկա-յացնէր Հայ ժողովուրդը, վեց դար տարկական կեանք ապրելով, եւ ինչպէս Դաշնակցութիւնը հազիւ վեց տարեկան մանուկ՝ կրցաւ կազ-մակերպել Պանք Օթօմանը, եւ հա-զիւ մէկ տարի յետոյ՝ պատմական Խանասորը, եւ այսպէսով եւ մեծ զոհողութեամբ սորվեցուց հայ ժո-ղովուրդին թէ ինքը այլ եւս նախ-կին համակերպող ռայեան չէ, այլ ֆէտայի. թէ իր արձակած ազատու-թեան կայծը յաւիտեան անմար պի-տի մնայ հայ ժողովուրդի սրտին մէջ.

Երկրորդ ժամանակաշրջան, Դաշնակ-ցութեան մեծ ռահվիրաները երկրէ երկիր, գիւղէ գիւղ կը շրջէին, զա-ւակ(?) առողջ գիւղացիին մէջ ցա-նելու ազատութեան եւ լուսաւորու-թեան սերմը ի գին իրենց արեան: Երրորդ ժամանակաշրջան, — Ընդհ. պա-տերազմ, Ապրիլեան Մեծ Եղեռնը, Դաշնակցութիւնը ջանաց օր առաջ օգնութեան հասցնել իր կամաւորա-կան բանակները, ազատելու համար Թուրքիոյ հայութիւնը, բայց չկր-ցաւ շնորհիւ քրիստոնեայ կոչուած մեծ արջին (Ռուսաստանին) նենգու-թեան: Ցետոյ եկաւ Հայաստանի անկախութիւնը, Մայիս 28ը:

Եզրակացնելով, ընկեր բանախօ-սը շեշտեց թէ վարչաձեւերը կուգան եւ կ'երթան, կը մնայ Հայաստանն է եւ հայ ժողովուրդը, որուն տրա-մադրած է ժողովուրդը իր բոլոր ու-ժերը: Կեցցէ՛ միացեալ եւ անկախ Հայաստանը: Ժողովուրդը կրկնեց բուռն ծափերով, — Կեցցէ՛ միացեալ եւ անկախ Հայաստանը, կեցցէ՛ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

Օրուան երկրորդ բանախօսն էր ընկերուհի Տիկին Քիպրիթճեան որ բանաստեղծական ոճով ժողովուրդը մագնիսացուց աւելի քան կէս ժամ:

Հանդէսը փակուեցաւ «Յառա՛ջ Նահատակով» եւ ժողովուրդը մեկ-նեցաւ ոգեւորուած եւ յուսալից:

Արամ Արմաղան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՄԱԿԻՐՆԵՐԸ ԿԸ ՏՕՆԵՆ «ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը

ՍԷՆ ՎԱԼԻԷ ՏԸ ՌՕՆ, 3 Նոյ. (անփ. Թղթ.)— Այս գիւղաքաղաքը կը գտնուի Լիոնի եւ Վալանսի ճիշդ մէջտեղը, շրջապատուած լեռնաշղ-թաներով: Ունի հինգ հազար բնակ-չութիւն: Կան 18 ընտանիք Հայեր, որոնք հաստատուած են 1927ին: Չունին որ եւ է կազմակերպութիւն, սակայն մեծ մասով Դաշնակցու-թեան համակիրներ են:

Այս փոքրիկ գաղութը առնած է ապրիլ 11ի [illegible] եւ այսօր կը տօնէ «Դաշնակցութեան Օրը»: Ցանկացող մը համակիր երիտասարդ-ներ եւ երիտասարդուհիներ կուգան քով քովի, կ'առաջարկեն տօնել Հ. Յ. Դաշնակցութեան օրը: Խորհրդակ-ցական ժողով մը կը գումարեն Հոկտ. 25ին, Գ. Սեդրակ Կարա-պետեանի բնակարանին մէջ, ժո-ղովին ներկայ կ'ըլլան 31 երիտա-սարդներ եւ 12 երիտասարդուհիներ: Ժողովը կ'որոշէ անպատճառ տօնել «Դաշնակցութեան Օրը»:

Մեռելոցի առթիւ գործարանները փակ էին երկուշաբթի եւ երեքշաբ-թի օրերը: Գեղեցիկ պատեհութիւն, մեր համակիր եղբայրներուն ու քոյրերուն համար երեքշաբթի ժա-մը 2.30ին Թատրոնին մէջ տեղի ունեցաւ հանդէսը: Գոկիկ(?) սրահը լեցուած էր հայրենակիցնե-րով: Բեմին վրայ կը ծածանէին Ֆրանսական դրօշը եւ տարագիր հայութեան եռագոյնը: Բեմին ճա-կատը զարդարուած էին Քրիստափո-րի եւ Զաւարեանի մեծադիր նկար-ները եւ քանի մը հերոսներու նը-կարները՝ անոնց կողքին:

Հանդէսը բացուեցաւ նախագա-հութեամբ Գ. Տիգրան Գէորգեանի: Վարագոյրը բացուեցաւ «Մշակ բան-ւորով»: Նախագահը առաջարկեց յոտնկայս յարգել մեր նահատակնե-րուն յիշատակը եւ երգուեցաւ «Մեր հայրենիքը», նախագահը քանի մը խօսքով բացատրեց օրուան տօնին նշանակութիւնը: Տեղի ունեցան արտասանութիւններ, ուղերձներ ու երգեր. Գ. Մանուկ Մանուկեան ար-տասանեց «Դարերու վրէժը», Գ. Դ. Նիկողոսեան Ա. Ահարոնեանի «Յար-գանք քեզ»ը: Ուղերձ մը կարդաց Գ. Յովսէփ Մարգարեան: Ցետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ Գ. Արսէն Գլան-եան, որ պարզեց Հ. Յ. Դաշնակցու-թեան կատարած գործերը, յեղա-փոխական կռիւներէն մինչեւ Հա-յաստանի անկախութիւնը: «Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կը նմանի կաղնի ծառի մը որ իր արմատները արձա-կած է արդիւնաբեր հողին մէջ: Կ'անցնին տակաւին մրրիկներ, սար-սափելի հովեր, անդիմանալի հո-սանքներ եւ սակայն ամուր կը մնան անոր բունն ու ճիւղերը եւ արմատ-ները: 42 երկար տարիներ անցեր են եւ Դաշնակցութիւնը նոյնն է երէկ և այսօր: Ուշ կանուխ դարձեալ պի-տի հասնի իր սրբազան նպատակ-ներուն»: Սրահը կը թնդար ծափե-րով: Յաջորդաբար եղան արտասա-նութիւններ, երգեր եւ անակնկալ-ներ: Ժամանակը ուշ ըլլալով հան-դիսականները ոտքի վրայ երգեցին «Մենք անկեղծ զինուոր ենք»ը: Խա-ղաղ ու պայծառ մթնոլորտի մը մէջ մեկնեցան ներկաները, տանե-լով իրենց հետ անկախութեան հա-ւատքը:

Յովսէփ Մարգարեան

ՄԱՄՈՒԼ

«Հայ վաստակ»

Մէկ տարիէ ի վեր Պոսթընի մէջ կը հրատարակուի առեւտրական - տնտե-սական ամսագիր մը, «Հայ Վաստակ»: Իր տարեդարձին առթիւ, մեր պաշտօ-նակիցը կը գրէ.

— «Հայ Վաստակ հրապարակ եկաւ ամէն բանէ առաջ նուիրուելու շահե-րուն եւ ծանօթացմանը հայ տնտեսա-կան կեանքին, թէ՛ բուն Հայաստանի, եթէ կարելի ըլլար, եւ թէ յատկապէս մեր գաղութներուն մէջ:

Հայոց ճիւղերը ճարտարարուեստի, վաճառականութեան, մանր առեւտու-րի եւ արհեստներու մէջ որքան ալ փոքր եղած ըլլային, իրեն համար ա-ւաղ(?) կարեւորութիւն կը ներկայացնէ-ին, կը ներկայացնեն եւ պիտի ներկա-յացնեն ապագային. Իրեն համար Գա-լուստ Կիւլպէնկեան մը, Գարակէօզ-եան եղբայրները, Փուշման մը, Մել-քոնեան մը, Կամսարական մը, Թըլ-գալը ծօրճ(?) մը, աւելի արժէք ունին քան օտար հսկաները: Վաճառական Մարկոսեանը, խանութպան Կիրակոս-եանը, լաւ արհեստաւոր եւ բանուոր Դաւիթն ու Ցարութիւնը իրեն համար գերադասելի են անոնց աւելի փայլուն օտար դասակիցներէն:

Հայ Վաստակ գոհ է տարուան մը փորձէն: Իր վճարող բաժանորդները ամէն ամիս կը շատնան այնպիսի հա-մեմատութեամբ մը, որ անհաւատալի կը թուի դրսէն դիտողներուն: Իր աշ-խատակիցները կ'աւելնան եւ նորանոր ուժեր կուգան խմբուիլ իր շուրջը: Կ'աճի այս հանդէսին հմայքը եւ օգ-տակարութեան ըմբռնումը: Հայ գոր-ծարանատէրը, հայ վաճառականը, հայ փոքր առեւտրականը եւ հայ ար-հեստաւորը անկեղծօրէն կը գնահա-տեն Հայ Վաստակը:

Կը նշանակէ թէ պակաս մը կը լրա-ցնէ այս հանդէսը, սպասարկութիւն եւ ծառայութիւն կուտայ հայ հան-րութեան, կը նուիրուի անոր անմի-ջական շահերուն, կը ջանայ արձա-գանգը ըլլալ անոր այժմէական խնդիրներուն, կը միտի ստեղծել առեւ-տրական առողջ մտածողութեան մթ-նոլորտ մը»:

ԹՈՒՐՔԻԱ

Թուրք-ֆրանսական համաձայնութիւնը

Համաձայն քաղուած տեղեկու-թեանց, Թուրքեւֆրանսական վեր-ջին համաձայնութեան մէջ, կալ-ուածական հարցի մասին երկու կողմերը յանձն առած են Լօզանի դաշնագրին տրամադրութիւնները գործնական ձեւով մը կիրարկել: Եր-կաթուղիին գալով, կողմերը ընդու-նած են բարեկամական գործակցու-թիւն մը ունենալ Սուրիոյ սահմա-նին վրայ. Ընկերութիւն 20 Հոկտեմբեր 1931ի դաշնագրին 10րդ յօդուածին սահմանին մէջ:

«Միլլիէթ» գիտել կուտայ թէ տարիներով առկախ մնացած այս խնդիրներուն լուծումը ընդհանուր գոհունակութիւն պատճառած է Էն-կիւրիի մէջ, եւ գտնէ պատրաս-տած Թուրքեւֆրանսական դարաւոր բարեկամութեան նոր զարգացման համար:

«Ճիւմհուրիյէթ»ի խմբագրապետ Եունուս Նատի պէյ, այս առթիւ կը գրէ.—

Այս համաձայնութեամբ միայն մէկ-ճերը չեն որ կը լուծուին, այլ կը կազ-մուի այնպիսի բարեկամութիւն մը որ դրուած է առողջ հիմերու վրայ եւ այլ եւս տեղի չպիտի տայ նոր խնդիրներու ծագման: Գոնէ մենք Թուրքերս այս-պէս կ'ըմբռնենք կատարուած գործը:

Արդէն, մենք Թուրքերս ո եւ է յան-ցանք չունինք ծագած վէճերուն մէջ: Պարտքերը հին կայսրութենէն մնացին մեզի: Բայց մենք, նկատի ունենալով որ օտարները վերջին հաշուով Թուր-քիոյ է որ ըրած են փոխատուութիւնը, յանձն առինք կարելիութեան սահմա-նին մէջ վճարում ընել: Արդէն, ժա-մանակը ցոյց տուաւ որ այս սկզբուն-քը ընդունուեցաւ նաեւ միջազգային պարտքերու խնդրին մէջ:

Գալով հարաւային սահմաններու խնդրին, Ֆրանսայէն զատ մեր դէմը ունինք Սուրիա մը, երէկի քոյր եր-կիրը, որուն համար մեր ուզածը ա-սոնք են. — Բարի դրացնութիւն եւ ի-րական ապահովութիւն, դէպ ի ազա-տութիւն եւ անկախութիւն ձգտող զարգացում մը, եւ վերջապէս Իսքէն-տէրունի եւ շրջաններու մասնաւոր վարչաձեւին գործադրութիւնը՝ մի-ջազգային իրաւունքներու սահմանին մէջ:

Երկու կամ երեք կողմերուն ուզածը այս ըլլալէն յետոյ, շատ դիւրին էր կարգադրել երկաթուղիի եւ այլ հար-ցերը, որոնք համեմատաբար երկրոր-դական նշանակութիւն ունին:

Այս համաձայնութեամբ, Թուրքեւ-ֆրանս. դարաւոր բարեկամութիւնը կը վերածնի, ինչ որ շատ բարեբաս-տիկ դէպք մըն է աշխարհի խաղաղու-թեան տեսակէտով: Եւրոպայի հետ հինէն ի վեր մեր ունեցած յարաբերու-թեանց մէջ, միշտ բարեկամ եղած ենք Ֆրանսայի եւ երբեմն ալ այս բարե-կամութիւնը զինակցութեան աստիճա-նին հասած է:

Ասիկա պատմական անժխտելի իրո-ղութիւն մըն է: Բնականաբար այս պարագային ո եւ է նպատակով Ֆրան-սայի հետ զինակցութիւն մը խնդրոյ առարկայ չէ: Մեր արտաքին քաղա-քականութեան հիմնական սկզբունքն է բոլոր երկիրներու հետ բարեկամու-թեան մէջ ապրիլ: Իսկ փորձով հաս-տատուած է որ բարեկամութեան այս քաղաքականութիւնը հազար անգամ աւելի լաւ է քան աղէտներու աղբիւ-րը՝ զինակցութիւնը:

Մեր կողմէ ո եւ է արգելք չկար Թուրքեւֆրանսական բարեկամու-թեան ճամբուն վրայ: Սրտանց կը մաղթենք որ գոյացած բարեկամական համաձայնութիւնը աւելի բարեբաս-տիկ արդիւնքներ տայ:

Ծխախոտի հրապարակը

Արտածման պաշտօնատան վիճակա-գրութեանց համաձայն 1931ի ծխախո-տի բերքը 51 միլիոն քիլօ ճշդուած է: Եգէականի շրջանակի արտադրութի-նըն է 25 միլիոն, Մարմարայինը 12, Սեւ Ծովինը 10, Արեւելեան եւ Հարա-ւային շրջաններունն ալ 3 միլիոն քիլօ: Մինչեւ սեպտեմբերի սկիզբը արտասահմանի ծախուած են Եգէա-կանի շրջանակէն 22ուկէս, Մարմարա-յէն եւ Սեւ ծովէն 5ուկէս միլիոն քի-լօ: Երկրին ներսը ծախուածն ալ գու-մարուելու պարագային անցեալ տար-ուան բերքէն մնացած կ'ըլլայ 5 միլիոն քիլօ: Սեպտեմբեր եւ Հոկտեմբեր ա-միսներուն մէջ ծախուածն ալ վերի վերոյ հաշուելով, այսօր երեք միլիոն քիլօ հին ծխախոտ մնացած կ'ըլլայ:

Այս տարուան բերքը 20 միլիոն քի-լոյէն աւելի չի նախատեսուիր, այն-պէս որ ներկայիս 23 միլիոն քիլօ ծխա-խոտ կայ, որ կը կարծուի թէ դիւրու-թեամբ պիտի ծախուի:

Իզմիրէն կը հաղորդեն թէ ա-մերիկեան ընկերութիւնները ծխա-խոտի այս տարուան բերքի հրա-պարակը բացած են: Առաջին գնու-մը առջի օր եղած է Չէշմէի մէջ 95-100 ղրուշէն:

Ճէրի եւ Կէչն(?) ընկերութիւնները 75 հազար օխայի գնում ըրած են: Նոյն ընկերութիւնները Գարապուռ-նէն գնումներ կատարած են:

Դորդ-Աղաճի եւ Աքհիսարի հա-մար, ընկերութիւններու ներկայա-ցուցիչները 130 եւ Սոմայի մէջ ալ 160 ղրուշ գին կտրած են, բայց արտադրողները չեն ծախած, իրենց ապրանքին որակին անհամապա-տասխան գտնելով այս գիները:

Գ. ՑԱԼՏԱՐԻՍ յաջողեցաւ կազմել Յունաստանի նոր դահլիճը, որուն մէջ է նաեւ Ջօր - Քոնտիլիս, իբրեւ պատե-րազմական նախարար:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (40)

ԱՐԵ՛Ւ, ԱՐԵ՛Ւ...

Ո՛ւշ է, ո՛ւշ է: Ջիծաղնդակ(?) չպիտի կրնաս խաղալ. չպիտի խօսիս, պատաս(?), երգես ու սիրես... չպիտի ապ-րիս... վաղն առտու բան մը չպիտի մնայ քեզմէ... կա-րելի բան է...

Ապրի՛լ, ապրի՛լ, ապրի՛լ:

Զարշուրանքով, անկողնին գամուած թէ մահա-մերձ.

Միայն տեսնել որ պատուհան մը կայ, պատուհա-նէն անդին լոյս կամ մթութիւն, ու հով մը որ հանցի եր-կինքը(?) փշիկները սարսել(?):

Այնքանը բաւական է:

Այլ չես ըսեր: Չպիտի գթամ [illegible]:

— Օգնէ՛... դառնամ... կամաց...

Կը հեւայ. կը հասնի ու հատկտալ, ցած ձայնով կը խօսի.

— Միշէլին սա գաղտանկարը տեսնել ուզեցի... [illegible] լա՛ւ է... որքան տարբեր է միւս կողմէն... եւ [illegible] թէ հիւանդներ կան... տարիներով անշարժ...

Այո՛, Քէնաալ(?), բարեկամս, կը պատասխանեմ անձնուէր ձայնով մը, այո՛, հիւանդներ կան, [illegible] անշարժ, ես մէկը գիտեմ 7 տարի, դոհ էր մի-[illegible] սիրուհի մըն ալ ունէր...

(Բնակա՞ն թէ գործեց մըն է առանց ըսողը):

— Ծա՞ն կ'ենք...

Հա՛:

Կը համրուին քայլերը որ կը հեռանան: Կարելի է ճանչնալ իր ձայնէն կարգը որ հեռացաւ: Գլուխս կը դառնայ գիւղի մը հովէն որ միայն հիմա ուշադրութիւնս գրաւեց իր քնացող հանդարտութեամբ: Օդը ծանր է. անե-ղանին ալ կը հեւայ:

— Գէթ սա արեւը... դուրսն ալ... ըլլար...

Նկարին է:

— Կ'ըլլա՞յ...

— Ո՞րը:

— ...

— Գոցէ՛ վարագոյրը... միայն այս արեւը... տես-նեմ...

Բայց, բայց մութ պիտի ըլլայ, առանց պատու-հանին...

— Իրա՞ւ... ձգէ՛, ուրեմն ձգէ՛... խեղճ Միշէլ, աշխատանքիդ ալ իսկ... մէջէդ լոյսը կրնայ յաղթել...

Կը շարունակէ.

— Մանի(?) ըրէ, Արամ... զինք չէի սիրեր երբ... երբ դեռ այսպէս չէի, հիմա՛... հիմա՛... բոլոր այս խառ-նակութիւնը... կը...

Աչքերը կը լեցուին: Զիս չի տեսներ: Ձեռքը կը գա-լայ սաւանին վրայ: Ու եղունգները կապոյտ մելանի մէջ են թաթխեր կարծես:

Տակաւ հեւքը զոր անտանելի դժուարութեամբ, — կուրծքն է ճնշուողը — կը բարձրացնէ ու կ'իջեցնէ վեր-մակը: Ես կը լուծուիմ մահամերձին սենեակը զբաղող լռութեան մէջ: Լռութիւն չէ այլ եւս, հրէշային ներկա-յութիւնն է, լեզու առնող ամէն ինչն է, աւելի զգալի մըճահարող քուինքերուն քալուածքին հետ՝ քան որ եւ է պայթում, որ եւ է արիւնոտ հպում: Կը պզտիկնամ ինքս իմ մէջ ոչնչանալու տարօրինակ բաղձանքով, սարսա-փով: Եւ չունիմ [illegible], կը զգուշանամ խանգարել, միշտ մեծցող, ծաւալող այս գոյութիւնը որ ականջներուն թմ-բուկներուն վրայ անցան թեթեւ — ինչ կ'ըսեմ — ան-ցան թմբուկները իրեն քաշող, յաղթութիւնս կեդրոնա-ցնող է որ ահա, ահա պիտի խլանամ...

Կ'ուզեմ կանչել, ձայնել... այլ կը սարսափիմ, չար-ժում մըն ալ ու երկինք մը պիտի փլի վրաս...

Բայց բոլոր զգայարան չափով լարուած վիճակնե-րուն նման, անվիշտ ու անցաւ վերացում մը կը յաջոր-դէ, կը տիրէ ինծի... ու մեռելութեան խորէն խօսքերը մարմին կ'առնեն.

... Ո՛վ դուք, միտքերը, առողջներ, քաղաքներուն թէ գիւղերուն, երկինքին թէ գործարաններու առատա-ռին [illegible], դու՛ք, որ կը լինէք, կը քալէք, կ'աշխա-տի՛ք, կրնաք խմել երբ ծարաւ էք... ի՞նչ երանութիւն՝ կարենալ առանց հաշի լիաթոք ծխել, գինովնալ, սիրել, քալել, վազել, կարենալ դրկել մահուէ մը, դգուել, համբուրել, երգել, [illegible] կոտրել, ապրի՛լ:

Գիտցէ՛ք թէ ինչ որ ալ ըլլայ ձեր ընկերային վիճա-կը, երբ ձեր ձեռքը ուժ ունի բռնելու շինելու, երբ ձեր թոքերը անբիծ են — ի՞նչ գեղեցկութիւն — ու կրնան պատռել, [illegible], կամ կ'[illegible]... բայց դուք Ազատութիւնն էք, Երջանկութի՛ւնը...

... Քէնաալ, եղբայրս, կրնա՞յ ըլլալ որ անդրան(?)... տեղը [illegible], կրնա՞յ ըլլալ որ արեւը ճանչցած, ծլած, ծաղկած ու յետոյ այսպէս պոկուած ըլլաս՝ ընդունայն...

Լռութիւնն է ըսողը, ես «խօսող» ունկնդիրն եմ պար-զապէս.

Կը հեծկլտայ ու կը մարի Քէնաալը.

— Մեծ — մայրի՛կ...

Ժթ.

«... Եւ բանակները, սիրելի Թոմեր(?), վերադար-ձան յաղթած ու անօթի:

Անօթի՝ հաճոյքի, փառքի ու մոռացութեան:

[illegible] զրկանքը առիթով չափազանցութիւննե-րուն կը տանի, եւ արիւնին աղտը ամէնէն թանձրն է յուսախաբութիւններուն:

Սկսաւ արշաւ մը պարի, զեղխութեան, շահագիտու-թեան ու անկարգութեան:

Չափերը կորսուեցան: Կորսուած երէկի մը համար այսօր ալ վատնեցին: Անմտօրէն: Խելագարօրէն:

Ցափրացածներ(?) կային որ «խաղաղութի՛ւն» կը պո-ռային — նոր պատերազմի կամ փառքի համար որ միեւ-նոյնն է — եւ քաղաքակրթութիւնը կ'անարգէին կարելի բոլոր կերպերով, անսրբապրութեամբ(?):

Անհատները անօթի էին: Աղջիկը ամէն ժամանակէ աւելի մոռցած իրենց մարդկայնութիւնը: Եւ լուռ չկար. Եւ պզտիկ չկար:

Նոյնպէս պարտուածները արիւն կ'երազէին վրէժի կամ փառքի համար, որ յաճախ նոյն բանն է:

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՐԱՑԵԱՆ

(Շարունակելի)

մասին քաշուած հեռագիրները։ Լեթոնիոյ հանրային կարծիքը ըմբոստացած է այս ապօրէն պահանջներուն դէմ. բայց գործարանատէրներն ու առեւտրականները մտահոգ են, մանաւանդ որ, եթէ Լեթոնիա ընդունի խորհրդային պահանջները, կարեւոր ապսպրանքներ պիտի ստանայ Մոսկուայէն։

Կեղծ թուղթեր կը շինէին, աղջիկներ կը ծախէին...

Մարսէյլի ոստիկանութիւնը երեւան հանեց երեք խարեբաներ, որոնք բանդարկ ըրած էին կեղծ թուղթեր շինել եւ միամիտ աղջիկներ խաբելով ծախու հանել։

Ամիսէ մը ի վեր, ոստիկանութիւնը Միրամասի մէջ կը հետապնդէր Փիզոն անուն մարդ մը, 36 տարեկան, որ այնտեղ կ'ապրէր 50 տարեկան կնոջ մը եւ 12 տարեկան աղջկան մը հետ։ Առջի օր խուզարկութիւն կատարելով, Փիզոնի տան մէջ գտան կապոց մը կեղծ կնիք՝ Փարիզի 14րդ թաղամասի քաղաքապետութեան, Կառք Նահանգին ոստիկանութեան, Մարսէյլի Նաւահանգստի ոստիկանութեան եւն. անուններով։ Գտան նաեւ աշխատանքի վկայականներ՝ կիներու համար, ծննդեան վկայագիրներ՝ վաւերացուած կիներու, ֆրանսական կեղծ անցագիրներ, նաեւ իրական բայց լուացուած անցագիրներ, եւ տպագրական պզտիկ մեքենայ մը։ Տան մէջ բնակող աղջիկը ոչ մարդուն զաւակն էր, ոչ ալ կնոջ. Խեղճը ինքն ալ չէր գիտեր իր ծնողքին անունը։ Հարցաքննութեան ատեն, երեւան եկաւ որ մեղսակից մը ունին Օպանեի մէջ։ Այնտեղ ալ խուզարկութիւն կատարուելով, երեւան հանուեցան առեւտրական ընկերութեանց թանկեթուղթեր, երկու կեղծ կնիքներ, դանազան հաշիւներ, 70 տետրակ իւլանտական վիճակահանութեան տոմսերէն, տասը ամսու աղջիկ մը, եւ ծննդեան վկայականներ՝ որոնց շնորհիւ աղջիկներ պիտի ղրկուէին Հարաւ. Ամերիկա։ Բոլորն ալ ձերբակալուեցան։ Ոստիկանութիւնը կը յուսայ աւելի մեծ յայտնութիւններ երեւան հանել։

Խարեբաները միեւնոյն ատեն ինքնութեան թուղթեր կը շինէին։

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՓԱՐԻԶԻ կոմիտէի ընկերական ընդհանուր ժողովը այս Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, 2 Place d'Italie, Café de la Mairieի վերնայարկը։ Métro Place d'Italie.

Օրակարգ՝ դէկոյց պատգամաւորներու կողմէ

ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Ի ՆՊԱՍՏ ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

20 Նոյ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2.30ին

Սալ Միւթիւալիթէի մէջ, 24 rue Saint Victor

Կը ներկայացուի **ԱՆԴՐԱՆԻԿ** Ֆիլմը գեղարուեստական նոր բաժինով

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Յ. Գ. ՊԱՊԷՍԵԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ունի խիստ մաքուր թուղթով ու տպագրութեամբ **104** լայնածաւալ էջեր (**17 × 28** մեծութիւն)։ Կը խօսի Պատմ. Հայաստանի, Կիլիկիոյ եւ արդի Հայաստանի վրայ, տալով անոնց կենդանական, բուսական եւ հանքային հարստութիւնները եւ բնական ու քաղաքական աշխարհագրութիւնը։ Կը պարունակէ Կեսարիա, Մարզուան, Ամասիա, Եւդոկիա, Շ. Գ. Հիսար, Զէյթուն, Ուրֆա, Կարին, Երզնկա, Սեբաստիա, Մալաթիա, Խարբերդ Ակն, Վան, Մուշ եւն. եւն., Կիլիկիոյ, Պարսկահայաստանի եւ Ռուսահայաստան – Արդի Հայաստանի բազմաթիւ քաղաքները, պատմական վայրերը, կարեւոր գիւղերը, հայրենի սրբութիւնները եւ **155** հետաքրքրական տեսարաններ, Կիլիկեան թագաւորներէն ոմանց դրամները եւ ստորագրութիւնները, Ներսէս Լամբրոնացիի ձեռագիրը եւ **41** մանրանկար ու միջակ մեծութեամբ քարտէսներ, որոնք ցոյց կուտան ժամանակագրական կարգով եւ թուականներով Ս. Գրքի Ծննդոց Գ. Գլխի Աշանակած Հայաստանէն մինչեւ այսօրուան Հայաստանը՝ անոր առած սահմանային ձեւերը զանազան հին ազգերու տիրապետութեան տակ կամ օրով, Հայաստանի բաժանումէն մինչեւ **1918** ազատագրեալ Հայաստանը, Ռուսերէն գծած Հայաստանը եւ Կարսի անկումէն առաջ ու վերջ անոր արդի սահմանը։

Տրուած է պատմ. կարեւոր անցքերու եւ դէպքերու կարեւոր թուականներ, ինչպէս Քրիստոսի **341** թուականէն մինչեւ **1931** Հայաստանի մէջ պատահած **70** բուռն երկրաշարժները (**17**ը միայն Երզնկա), Պատմ. Հայաստանի հին գաւառներու անունները եւ անոնց համապատասխան նոր անունները եւ վերջապէս Արարատ լերան ու անոր վրայ կատարուած բազմաթիւ վերելքներու մասին աշխարհագր. եւ գիտական լայն տեղեկութիւններ։

Ամէն Հայու եւ մանաւանդ հայրենիքի կարօտը զգացող ընկերի եւ սրտին խօսող միակ գիրքը, որ կ'արժէ Ֆրանսա եւ գաղթավայրեր՝ **10** ֆր., Ամերիկա՝ **70** սէնթ եւ այլուր՝ **12** *ֆրանք*. Փրանք։ Կ'ընդունուին նաեւ *մի միայն* Ֆրանս., Պելճ., Իտալ., Եգիպտ. եւ Ամերիկեան դրոշմաթուղթ՝ իբրեւ դրամ *հաւասար արժէքով*։

Դիմել հեղինակին՝ **BABESSIAN** (առանց անուան սկզբնատառի՝ մի միայն մականունս գրել *որոշ եւ անսխալ*) **1bis, Rue Rouget-de-l'Isle, CHOISY - LE - -ROI (Seine) — France**. փոխանակութիւն չի կատարուիր եւ *ապառիկ* յանձնարարութեանց բնաւ պատասխան չտրուիր։

6 օրինակ գնողին **1** օրինակ նուէր կը տրուի։ Սահմանափակ թիւով հրատարակուած ըլլալով այժմէն ապսպրել չսպառած։

Թատերական ներկայացում Տէսինի մէջ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԷՍԻՆԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Նոյեմբեր 27ին, Տէսինի Հ. Յ. Դ. ժողովրդական ցան մէջ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ՝ **Ա Ր Ա Պ Օ**

Կը խնդրուի բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ սոյն թուականը։

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ ժամանակին յայտագրով

Տէր եւ Տիկին Նշան Միլտոնեան, Գ. Ստեփան Միլտոնեան, Տէր եւ Տիկին Յ. Միլտոնեան, Տէր եւ Տիկին Յ. Օհաննեան, Այրի Տիկին Վիքթորիա Մարգարեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Հն. Գրիգոր Թապիպեան, Տէր եւ Տիկ. Ստեփան Կէօզիւմեան, Այրի Տիկ. Գայիանէ Միլտոնեան, Այրի Տիկ. Էպրուհի Միլտոնեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Կ. Գազըճեան (Փարիզ), Այրի Տիկ. Եղիսաբեթ Այվըրճեան և զաւակունք, Տէր եւ Տիկ. Մ. Այվըրճեան, Տէր Ղեւոնդ Բարմաքսըզեան, Տէր եւ Տիկ. Հ. Բարմաքսըզեան (Սելանիկ), Տէր եւ Տիկ. Կ. Աստալեան (Պուլկարիա), եւ ազգականները, ինչպէս նաեւ Հ.Յ.Դ. Սէն Ժէրոմի «Վրէժ» խումբը սրտի խորունկ ցաւով կը ծանուցանեն անակնկալ եւ դառնակսկիծ մահը իրենց որդւոյն, եղբօր, աներորդւոյն, քեռորդւոյն, ազգականին եւ ընկերոջ՝

ՄԿՐՏԻՉ ՄԻԼՏՈՆԵԱՆԻ

որ շրջեցաւ իր 23 տարեկան ծաղիկ հասակին մէջ, զոհ երթալով ինքնաշարժի արկածի մը Ավինեօնի մէջ։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ, 4 Նոյ. Ուրբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 1.30ին, Սէն Ժէրոմի մատրան մէջ։ Հանգուցեալին մարմինը ամփոփուեցաւ Թաղին գերեզմանատան մէջ։

Մարսէյլ, 5 Նոյեմբեր 1932

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՈՂԲԱՑԵԱԼ Տիկ. Վերժին Գարամանճեանի մահուան առթիւ Աղքատախնամ Ընկերութիւնը ստացած է հետեւեալ գումարները՝ Տէր եւ Տիկ. Հրանդ Թէրզեան 50 ֆր., Գ. Նուրհան Կարամանճեան 50, Տիկին Եէշիլեանէ իր զաւկին մահուան առթիւ 10 ֆր.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ մօրաքրոջս որդին Աւետիս Ազազարեանը Փարասիոսի (Իգմիր) Ամերիկեան վարժարանի աշակերտներէն։ 1923ի վերջերը տեսած եմ Մարսէյլ։ Անկէ ի վեր լուր չունիմ։ Կը խնդրուի լուր ունեցողներէն իմացնել հետեւեալ հասցէին՝ Garabed Krimian, 109 rue Moncey, Lyon, կամ Vartan Krimian, concierge, 34 rue des Frères Chappe, St. Etienne (Loire).

— Կը փնտռեմ մօրեղբօրորդիս Խաչիկ Ալեքսանեանը որ 1927ին կը գտնուէր Թուլոն։ Կը խնդրուի իմացնել «Յառաջ»ի կամ Ղ. Հայրունիի 12 rue Grande Fontaine, St. Germain-en-Laye, S. et O.

— Կը փնտռեմ Կարնոյ մօտակայ մէկ գիւղէն (անունը չեմ յիշեր) եղբայրս Յակոբ Մանուկեան, հօր անունն՝ Մանուկ, մօր անունն՝ Մարիամ, հօրաքոյրները Մարինոս եւ Ազնիւ։ Հայրս խանութպան էր եկեղեցիին մօտ, գիւղին մէջ Թուրք չկար, եւ կը յիշեմ թէ գիւղին մօտ կը գտնուէր աղահանք։ Տեղահանութեան միջոցին մինչեւ Արապկիր եկանք, հայրս գետը նետեցին, մայրս մեռաւ, ինձ եւ եղբօրս Թուրքերը իրենց տուները տարին։ Զինադադարին Ամերիկեան որբանոցը մտայ, յետոյ փոխադրուեցայ Պէյրութ։ Եղբօրս հասցէն կամ իր մասին տեղեկութիւն ունեցողներէ կը խնդրեմ իմացնել Derderian Arsenի (Եղզուպ Մանուկեան), St. Georges Lagricol, Haute Loire, France.

— Համբարձում Նահապետեան կը փնտռէ իր եղբայրը Գրուսայի Եէնիճէ գիւղացի Գրիգոր Նահապետեան, որ կորսնցուցած է տեղահանութեան միջոցին, հօր անունն՝ Վարդերես, մօր անունն Վարդենի, մեծ եղբօր անունն՝ Մարտիրոս, քոյրերը՝ Եղիսա եւ Էլպիզ։ Իմացնել Համբարձում Գուռնազեանի, Chez Mr. E. de Micheaux, à Flaviac, Ardèche, France։ Ճերմակ ձեռք լուր տուողին նուէր։

— Կը փնտռեմ քեռորդիս Նաւասարդ Էքմէքճեան (Խարբերդի Հապուսի գիւղէն), 1931ին Ֆրանսայի Հապուսի Հայրենասիրաց միութեան ծախքով մեկնեցաւ Ցանկաստան եւ մնալով առաջին կարաւանին անցաւ Խ. Հայաստան։ Բայց 1932 սեպտ. 13 թիւով «Յառաջ»ի Թղթակիցը Թաւրիզէն գրած էր թէ, 10 օրէ ի վեր փախած ու Պարսկաստան հասած են։ Ասոնց մէջ կը գտնուէր Նաւ. Էքմէքճեանը։ Մտաւորապէս 2 ամիս է իրմէն ոչ մի լուր ստացած եմ, իր մասին տեղեկութիւն ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ H. Maghakianի, 25 rue Belle-Image, Valence (Drôme) France.

Կանչւոր

Գ. Արտաւազդ Ճէրանեանէ որուն հասցէն էր Ancienne Route Heyrioux, Quartier cité Marchal, St. Priest, Isère, կը խնդրուի իր հասցէն անմիջապէս հաղորդել «Յառաջ»ի խմբագրութեան։

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ։ Արմատ. եւ նոր մեթոտ, դարմ. սրտոց եւ կանանց մորթի, արեան՝ մեկեր. հիւանդութիւն եւ վարքի։ Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12։

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

Միզանքային, արեան եւ մորթի հիւանդութիւններ։ Տարրալուծում։ 93 Rue d'Angoulême, Métro: Couronne, խորհրդ. 5-8 եւ կիր. առաւօտ։ 123 Bld. Sébastopol, Մեթրօ Réaumur, խորհ. 9-12 եւ 2-8, եւ կիրակի առաւօտ

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Dameame, Paris (13)
Le Gérant *H. STEPHAN*

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (6)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Առաջները որճարանը կը յաճախէին բաց ի Գերմանացիներէ Պելճիքացիներ ալ։

Իրիկունները հիւանդանոցէն վերադարձիս, սրճարանին մէջ կը սպասաւորէի մօրս կողմէ վարձուած երկու աղջիկներու հետ։

Շաբաթ մը վերջ, օր մը սովորականէն կանուխ տուն վերադարձած էի երբ Պէրթա՝ մեր սպասուհիներէն մին՝ ինծի յայտնեց թէ դեռ նոր ժամանած երեք գերման սպաներ փափաք յայտնած են սրճարանը մեզի հետ ապրիլ։

Այդ բանին չէի փափաքեր, վախնալով որ գործունէութիւնս կը կաշկանդուէր եւ սակայն անխուսափելի էր։

Սրահը տակաւին լեցուած չէր ու երբ դանգը զարնուեցաւ, վեր բարձրացայ հրամաններն իմանալու համար. միաժամանակ մտահոգ էի գիտնալու համար թէ ի՛նչ տեսակ մարդիկ էին որ տան մէջ մեզի հետ միասին պիտի ապրէին։

Սրահին մէջտեղը ընկոյզէ սեղանի մը շուրջ նստած էին երեք սպաներ, իրենց աչքերն յառած գինիի պարապ գաւաթներուն։ Տախտակամածին վրայ խառն ի խուռն դրած էին իրենց պիտոյքները։ Երկու հարիւրապետներ, ռանկոններուն կոճակները քակած՝ սիկառ կը ծխէին։ Միւսը՝ գեղեցիկ երիտասարդ տեղակալ մը, շատ մաքուր եւ վերէն վար կոճկուած ինծի կը նայէր արմուկները սեղանին վրայ եւ կզակը ձեռքերուն մէջ առած։

Երբ ինծի հրամայուած գինին բերի, կարմիր մազերով դէր հարիւրապետը դաւաթը վերցնելով

— Օրիորդ, կը հաճի՞ք մեզ պատուել, մեզի հետ գաւաթ մը խմելով — ըսաւ եւ ոտքի ելլելով — խմեցէք մեր դէպ ի Փարիզ արշաւանքին յաջողութեանը համար։ Ու երազկոտ դէմքով մը միւսներուն նայեցաւ.

— Շնորհակալութիւն, պարոն, այսօր հիւանդանոցը շատ յոգնեցայ. այնպէս որ խմելու տրամադրութիւն չունիմ։

Հոս պէտք է ըսել որ անոր միւս երկու սպաներուն ուղղած տարօրինակ նայուածքը «արշաւանք դէպ ի Փարիզ» ըսած ժամանակ, իմ մէջս կասկած արթնցուց։

Թերեւս անմիտ բան էր այս նկատումս. բայց դաղտնիքի մը հետքերուն վրայ գտնուելու չբացատրուած ու անբացատրելի զգացումս այդ օրուընէ սկսաւ զօրանալ մէջս։

Միւս հարիւրապետը երկայնահասակ մեռելադեմ մարդ մըն էր. միջին տարիքով. մազերը ա՛յնքան արմատէն կտրուած էին որ կարծէք անծելիով էր կտրուած. իր լայն ակնոցներուն տակէն գիս քննեց պաղ ժպիտով մը.

— Օրիորդը թերեւս աղնուութիւնը ունենայ ցոյց տալու մեր ննջասենեակները, — ըսաւ տարօրինակ հանդարտ ձայնով մը։

Այս մարդուն մօտ խիստ ու խորհրդաւոր բան մը կար որ կը տարտամեցնէր զիս։

Լռութեամբ ինծի հետեւեցան, ու երբ ամենավերջը երիտասարդ տեղակալին սենեակը ցոյց տուի այս վերջինը ըսաւ.

— Այս երկուքն ալ տարօրինակ մարդիկ են. այնպէս չէ՞, օրիորդ. վստահաբար կը կարծէք որ չափազանց կոշտ են, բայց այդպէս չեն։ Ճիշդ եղբօր պէս ենք. Թէեւ երկուքն ալ իրենց առանձին գաղափարներն ունին։

— Այս՞. ի՞նչ են անոնք.

— Երկու ներկայացուցիչներ որոնք ղրկուած են կարգադրելու համար մեր «արշաւանքը դէպ ի Փարիզ»։ Ու խնդաց

Կը զգայի թէ ուրիշ հարցում ուղղելս անխոհեմութիւն կրնար ըլլալ. բայց բան մը կար հոս խորհրդաւոր եւ պէտք էր մէջտեղ հանել։

Քանի մը օր վերջը, առաւօտ մը տեսայ «Գանթին Մաձ Մեծ Հրապարակին վրայ, շրջապատուած զինուորներով որոնք կը խնդային, կը կատակէին ու գինիքը կը քաշքշէին. մինչ ան կը պատասխանէր չարունակ իր անհասկնալի գերմաներէնով։

Անցած ատենս եռեւէջս պատմեց, յետոյ փախաւ.

— Մարթա, այստեղ օդին մէջ բան մը կայ։ Զինուորներուն մէջ շատ կը խօսուի յաղթանակի մը մասին, որ ամէն բան պիտի աւլէ առջեւ, բայց որ եւ է մէկը այդ մասին որոշ բան չի գիտեր։

Նոյն իրիկունն իսկ հանելուկին մէկ մասը լուծեցի։

Իմացայ որ Բայխման, ակնոցաւոր հարիւրապետը, սկսած է օրական երկու անգամ օդի մասին տեղեկագիր ղրկել վաշտի հրամանատարութեան։ Ռուվրըա – Մէնէնի եւ Փօէլգափէլ – Փաշէնտալի սահմաններուն մէջ տեղի ունեցած հովին փոփոխութիւնները կը գծագրուէին։

Իր հարիւրապետ ընկերը՝ որուն իր սպայ-բարեկամները «Կարմիր Քարլ» անունը կուտային՝ բազմաթիւ անգամներ օդանաւով եւ երկու անգամ ալ հետախուզական օդապարիկով Մէնէնի ճամբուն վրայ հետախուզութիւններ էր կատարած։

Ցաւերդ առտուն հիւանդանոցը լուր ղրկեցի, ըսելով որ հիւանդ եմ. ու երբ վստահացայ որ Բայխմանը, Քարլը եւ Օթթօն, երիտասարդ տեղակալը, ամէնքն ալ դուրս են ելած՝ իմ ննջասենեակէս սողոսկեցայ Բայխմանի սենեակը եւ սեղանին վրայ գտնուած փաստաթուղթերը սկսայ աչքէ անցընել։

Իրապէս ալ հոս կային օդի ուղղութիւնը ցոյց տուող գործիքներ եւ անոր մասին գրութիւններ, ուրիշ ոչինչ. Այդ ամբողջ օրը շարունակ մտահոգ վիճակ մը ունէի. այնպէս որ գիշերը պառկելու գացած ժամանակս չկրցայ քնանալ, միտքս աւելի չատցած էր։

Կարմիր Քարլ ճաշարանին անկիւնը մինակը նստած էր քիչ մը գինով. իր սակցելու համար մէկը կը փնտռէր, անցած ատենս զիս տեսնելով սկսաւ հարցնել։

— Գերմանիա եղա՞ծ էք բնաւ օրիորդ, — ըսաւ սիկարէթ մը հրցնելով զոր վառեց դողդոջ ձեռքով մը։ — Ո՛չ, պարոն։

— Գերմանները չէք սիրեր, հը՞

— Ա՛, պարոն, անշուշտ չէք պահանջեր որ այս սպանդէն վերջ սիրենք։

— Ա՜ա... վնաս չունի, օրիորդ, թէ նոյն իսկ չյաջողինք պատերազմը շահիլ, այնպէս մը պիտի յառաջանանք մինչեւ Ֆրանսա որ Ֆրանսայի մէջ իբրեւ գերման զինուոր գիւ քանի մը պահակ պիտի մնայ

Դէպ ի Փարի՜զ, դէպ ի Քալէ՜

Թարգմ. Ա. ՀԱՅԿԵԱՆ

(Շարունակելի)

:: LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Redaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 9 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
9 Novembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2030 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐՈՊԱՅԻ 10րդ ՇՐՋ. ԺՈՂՈՎԸ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Արեւմտեան Եւրոպայի 10րդ Շրջանային Ժողովը գումարուելով Տէօրինի Դաշնակցութեան Նորակառոյց Տան մէջ, ութ օրուան ընթացքին քննութեան ենթարկեց իր օրակարգին վրայ եղած քաղաքական, ազգային եւ կուսակցական խնդիրները եւ տուաւ անհրաժեշտ որոշումները։

Այդ որոշումներն ու բանաձեւերը ընդարձակ շրջաբերականներով կը հաղորդուին կուսակցութեան պաշտօնական մարմիններուն եւ ընկերներուն։ Բայց Շրջանային Ժողովը պէտք կը զգայ, ներկայ պարագային յայտարարութեամբ ամփոփ գաղափար մը տալ ժողովի աշխատանքներուն եւ տրամադրութիւններուն մասին։

Շրջանային Ժողովը առաջին հերթին զբաղեցաւ քաղաքական խնդիրներով, եւ քննութեան առնելով Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի հարցը, մեզ շրջապատող պետութիւններու եւ ազգերու դասաւորութիւնը, ազգային հակամարտութիւններն ու կարելիութիւնները, ինչպէս նաեւ հաշուի առնելով հայ ժողովուրդի բոլոր հատուածներու բաղձանքները, եկաւ այն եզրակացութեան թէ, Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի պահանջը կը մնայ ոչ միայն մեր հիմնական եւ խռաւոր նպատակը, այլ եւ ներկայի մեր գործնական քաղաքականութեան անմիջական ուղեցիծը։ *Որ՝ հայ ժողովուրդի դարաւոր թշնամին բռնադրուած կը պահէ հայկական ընդարձակ հողամասեր եւ կը մնայ անհաշտ՝ դէպ ի հայ ժողովուրդը եւ անոր պահանջները։ Որ՝ հայ ժողովուրդը, հարկադրաբար, հնարաւոր բոլոր միջոցներով պիտի պայքարի եւ պիտի շարունակէ անոր դէմ կռիւը, մինչեւ իր լիակատար ազատագրումն ու տիրացումը իր ամբողջական հայրենիքին մէջ։*

Ներկայ Հայաստանի հանդէպ իր դիրքը ճշդելով, Շրջանային Ժողովը զայն կը նկատէ կորիզը հայ ժողովուրդի քաղաքական վերածնունդին եւ ապագայ Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանին. ջերմ համակրանք կը տածէ դէպ ի այդ փոքրիկ հայրենիքը եւ հոն հաւաքուած հայ ժողովուրդը. կը մնայ ջատագովը Ներգաղթին եւ վերաշինութեան, *որպէս զօրաւոր ազդակներ, որոնք կ՚աւելցնեն թիւը հայ ժողովուրդին եւ կը զօրացնեն երկիրը՝ ապագայ կարելիութիւններուն համար։*

Սակայն, միւս կողմէ, ժողովը ներկայ վարչաձեւը եւ բոլշեւիկեան ազգային քաղաքականութիւնը կը գտնէ խորթ հայ ժողովուրդի ազգային, տնտեսական եւ մշակութային բաղձանքներուն եւ զօրաւոր արգելք մը անոր ամբողջական ազատագրութեան։ Հետեւաբար, ժողովը կը յայտարարէ թէ՝ Դաշնակցութիւնը կը մնայ գաղափարական անհաշտ պայքարողի դերին մէջ, հանդէպ բոլշեւիկեան գաղափարաբանութեան, վարչաձեւին եւ գործելակերպին։

Տարագիր հայութեան վիճակին անդրադառնալով, եւ անոր քաղաքական բախտը կապելով համայն հայութեան բախտին հետ, Շրջանային Ժողովը անհրաժեշտ կը գտնէ զարկ տալ գաղութներու կազմակերպման, զօրաւոր կապ տեղծել գաղութէ գաղութ եւ գլուխ բերել համագաղթային կեդրոնական մարմին մը, միացեալ ճակատով եւ միացեալ ուժերով, *հայ զանգուածներու ազգային, մշակութային եւ տնտեսական գոյութիւնը պահպանելու եւ զայն դարձնելու զօրաւոր ազդակ մը ամբողջ հայ ժողովուրդի բախտի տնօրինութեան մէջ։*

Այս բոլորէն յետոյ, անդրադառնալով կուսակցական — կազմակերպական խնդիրներուն, 10րդ Շրջանային Ժողովը հանգամանօրէն քննեց բոլոր հարցերը, ճշտակերպեց իր բաղձանքները եւ թելադրանքները, որոնք կը ձգտին աւելի զօրացնելու Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որպէս կուռ կազմակերպութիւն մը, որ կոչուած է իր ուսերուն վրայ տանելու ազգային եւ քաղաքական այնքան-բախտորոշ գործերը։

Առանձնապէս կանգ առնելով Արեւմտեան Եւրոպայի Շրջանի Դաշնակցութեան ներքին կեանքին մէջ այս վերջին 3—4 ամիսներուն տեղի ունեցած գարշելի երեւոյթներու վրայ, լսելով Շրջաններու եւ Մարմիններու եւ պատգամաւորներու մանրամասն զեկուցումները, 10րդ Շրջանային Ժողովը կը հաստատէ՝

Որ, սարքուած խլրտումը իր սկզբնաւորութենէն իսկ, եղած է հակակարգապահական, հակականոնադրային եւ անօրինակ մեր կուսակցութեան պատմութեան մէջ. իսկ իր արտայայտութեան եղանակով եւ հրատարակութիւններով՝ ամբողջովին հակադաշնակցական։

Որ Արեւմտեան Եւրոպայի շրջանը ջախջախիչ մեծամասնութեամբ կը մնայ խորապէս առողջ, հակառակ փոքրաթիւ խմբակի մը գրաւոր եւ բանաւոր, գրգռիչ եւ ամբոխավարական ջանքերուն։

Որ մաքրագործման եւ վերակազմութեան աշխատանքը տրուած է բարեբար արդիւնք եւ շարքերը աւելի քան երբեք հաւատարմութեամբ փարած են կուսակցութեան միասնականութեան գաղափարին։

Որ, դաշնակցական շարքերը ծառանալով մեր կուսակցութեան համար անհարազատ այդ երեւոյթներու դէմ, գիտակցօրէն կառչած կը մնան կազմակերպութեան երկաթեայ կարգապահութեան, որ ամրակուռ շաղախն է Հ. Յ. Դաշնակցութեան հզօրութեան։

Որ, տարածուած բամբասանքներն ու ստայօդ հրատարակութիւնները Դաշնակցութեան ներքին կեանքի հետ որ եւ է առնչութիւն չունին եւ կ՚երթան միանալու հակադաշնակցական ամէն գոյնի արտայայտութիւններուն, որոնց միակ նպատակն է թուլացնել եւ քայքայել հայ ժողովուրդի ամէնէն կուռ կազմակերպութիւնը։

Որ, Դաշնակցութեան պաշտօնական կազմակերպութեան հետ կապ չունեցող, կամ անդոյ մարմիններու եւ խումբերու անունով եղած հրատարակութիւնները անորակելի չարաշահութիւններ են, — Դաշնակցութեան անուան մեղապարտ չարագործումը։

Որ այս առթիւ քուէարկուած որոշումներն ու բանաձեւերը միանգամայն կը համապատասխանեն կացութեան պահանջներուն։

Շրջանային Ժողովը արձանագրելով այս բոլորը, կը թելադրէ մեր մարմիններուն եւ ընկերներուն՝ նուիրուիլ եռանդուն եւ պայծառ աշխատանքի, ամբողջ պահպանել Դաշնակցութեան աւանդները, կուռ ու միակամ քալել դէպ ի մեր վերագոյն նպատակը.

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ԱՐԵՒՄՏ. ԵՒՐՈՊԱՅԻ 10րդ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՑՈՒՇԱՐՁԱՆԸ

Աննրաննիկի եռաձկոյտին վերեւ յուշարձան մը կանգնելու համար յանձնախումբ մը կազմուեր է Փարիզի մէջ։ Ցալաղած ձեռնարկ մը, ախուասիկ, որ ամէն Հայու սրտին կը խօսի։

Զգիտեմ՝ ի՞նչ ձեւով կը նախատեսեն զայն։ Խոտաբիր ու արի արանց հերո՞սը՝ իր առնակա՞ն դիմագիծով. Անեզամռունչ հայդուկներու հօ՞յլ մը՝ կուշտ կուշտի՝ մեր խաչանիշը ցոյց տուող, այնպէս որ տեսնողն բսէր բանաստեղծին հետ՝

Զայն հոս կանգնեցնողը կարծես Անդրանիկն էր տուած,
Առանց գիտնալու թէ կուռաք գէներկէրն ալ միասին...

Եւ կամ, ի՞նչ գիտնամ, թերեւս ճակատ մը Արամազդէն, «բիր մը Արամէն», ճայռածք մը՝ Տիգրանէն, սեւաեեր զանկ մը Մուրատէն, եւ մռնչի՛ւն մը Վանիկէն, — տալու համար Հայ Հերոսը։

Ինչ որ իմ ուշադրութիւնս կը գրաւէ, սակայն, այդ գեղեցիկ ձեռնարկը կազմակերպողներն են։ Նշախումբ մը՝ ուրիշ դասակարգէ անձերու, որոնք Հայոց պատմութեան վերջնագոյն շրջանին ամեռնային պարտէզներու ծաղիկները մնացին, կամ՝ մուշտակեայ օձիքը իրենց վիզերուն՝ միշտ եղան ամպիոնին վրայ, երբեմն սրտամլիկ դիտելով գանկակոյտը «Հայաստանեայց Աշխարհին», երբեմն իրենց ցուցամատը եւ բթամատը կաթեկցօրէ՞ն տանելով իրենց *ժիլէ*ին գրպանը, երբեմն թօթուելով իրենց ուսերը, եւ ժպտելով՝ երբ հարկ էր ձեռք սեղմել, բայց մի՛շտ տրտնջալով, քրթմնջելով յեղափոխական ձեռնարկներու դէմ...

Ուրեմն, յուշարձանին հովանաւորները պիտի ըլլան անոնք որ երէկ դատապարտեցին գործը, բայց այսօր կը փառաբանե՞ն գործողը։

Ի՞նչ է այս խորհուրդին իմաստը, ազգդ իմ Հայոց։

Այս գաղտնիքին, այս թիւրիմացութեան, այս աղաղակո՞ղ հակասութեան իմաստը։

Ո՞ւր փնտռենք զայն։

Մեր պարտութեա՞ն, մեր անկումի՞ն, մեր դժբախտութեա՞ն կամ մետասաներորդ ժամու իմաստութեա՞ն մէջ։

Թէ՞ այս բոլորը պէտք է փնտռել մեր պատմութեան խորքը, Արարատեան աշխարհի իշխանութեանց յարատեւ պայքարին, ցեղաբանական անտոյց ու խորախորհուրդ ծալքերուն, բայց մանաւանդ՝ Գարաճիսար ծննդեան, Սասունի մէջ հերոսանալուն, Ատլանտեանէն անդին մահանալուն, եւ Փարիզի մէջ արձանանալուն մէջ...

Հո՛դ. այս՛։

Վասն զի, — դժբախտութի՛ւն. — հայ յեղափոխականը չկրցաւ, օտար կուռքեր տապալելէ վերջ, *իր* կուռքն ու արձանը կանգնել Հայու՛ն հոգիին մէջ...։

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՇԱՀԸ ՎԱՆ ԿԸ ԵՐԹԱՅ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ Րիզա շահը շուտով Թուրքիա պիտի գայ եւ Վանի մէջ տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ Մ. Քէմալի հետ։

ՈՂՈՂՈՒՄՆԵՐ ԻԶՄԻՐԻ ՄԷՋ

Իզմիրէն կը հեռագրեն թէ հեղեղանման անձրեւներու հետեւանքով, ծանր ողողումներ կը սպառնան քաղաքին։ Հաղորդակցութիւնները խզուած են գլխաւոր ճամբաներուն վրայ, աւազ եւ տիղմ հաւաքուած ըլլալով։ Վնասները շատ ծանր են։

ԴԱՇՆԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱ

Առենէ մը ի վեր, անգլիական մամուլի մէկ մասին մէջ բացորոշապէս ձեւ ու մարմին կ՚առնէ դաշնագիրներու վերաքննութեան շարժումը, մասնաւորապէս Գերմանիոյ արեւելեան սահմաններու մասին։ «Նիուզ Քրոնիքլ» կ՚ըսէ թէ անհրաժեշտ է կարգադրել լեհական նրբանցքի (Տանձիկ) խնդիրը, իբրեւ էական պայման ապահովելու զինաթափութիւնը։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Անձամբերութեան նշաններ Սուրիոյ մէջ

ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ ԵՒ Պ. ՓՈՆՍՕ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿՈՒՏԱՅ

Սուրիական թերթերը կը գրեն (1 Նոյ.) —

Ազգայնականները իրենց ամենակարեւոր եւ պատասխանատու ժողովը գումարեցին Դամասկոսի մէջ, հինգշաբթի գիշեր, որ շարունակուեցաւ մինչեւ կէս գիշեր։ Ուրբաթ օր եւս շարունակելով իրենց ժողովը Ֆարիս պէյ Խուրիի բնակարանին մէջ, ժամը կէս օրէ վերջ 2էն մինչեւ կէս գիշեր մնացին։ Ազգայնականները չկրցան որոշ եզրակացութեան մը յանգիլ, շնորհիւ հանրապետութեան նախագահ Մուհամէտ պէյ Ալի Ապտի միջամտութեան որ աշխատեցաւ համաձայնութիւն մը գոյացնել Ֆրանսացիներու եւ ազգայնականներու միջեւ։

Ազգայնականները գրաւոր երաշխաւորութիւններ պահանջած են ծայրայեղ որոշումներ չտալու համար։ Ըստ այդ երաշխաւորութեան, մարզպանը պէտք է յայտարարէ դաշնագրի ամբողջութիւնը, զանիլեթի վստահութիւն ստանալէն անմիջապէս վերջ եւ պայմանաւ որ ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը անգլօ-իրաքեան դաշնագրէն աւելի աննպաստ չըլլայ։

Պ. Փոնսոյի եւ հանրապետութեան նախագահին միջեւ բանակցութիւնները շարունակուեցան այս կէտերու շուրջ եւ կ՚ըսուի թէ՝ մարզպանը Փարիզէն լիազօրութիւն ստացած է այդ մասին անթելով։

Ուրբաթ կէս օրէ վերջ, Պ. Շօվէլ մարզպանին ատենադրութեամբ երաշխաւորագիր մը յանձնած է ազգայնականներուն, որով Պ. Փոնսօ անձնապէս երաշխաւորութիւն կուտայ թէ՝ ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը յար եւ նման պիտի ըլլայ Իրաքի դաշնագրին։

Հալէպէն եւ ուրիշ շատ մը շրջաններէ ուրբաթ օր հասած են բազմաթիւ հեռագիրներ, որոնք կը պահանջեն ազգայնականներու հեռացումը ժողովէն եւ կառավարութենէն։ Նմանապէս հեռագիրներ հասած են Լաթաքիայէն, որոնք կը պահանջեն Սուրիական Միութիւն։ Ուրբաթ օր, բոլոր մզկիթները լեցուած էին հաւատացեալներով եւ բոլորն ալ կը խօսէին դաշնագրի խնդրին շուրջ։ Գրգռիչ ճառեր խօսուած են ամէն տեղ։

Իրաքի փոխվաճառութիւններուն վիճակը

Ազգերու Դաշնակցութեան Հոգատարութեանց Յանձնաժողովը շաբաթ օր նկատի առաւ Իրաքի տարեկան տեղեկագիրը, որ կը պարզէ գործերու վիճակը՝ հոգատարութեան վերացումէն առաջ։ Յանձնաժողովը սեղանին վրայ ունէր նաեւ կարգ մը հանրագրութիւններ՝ Իրաքի Ասորիներուն կողմէ։ Ցաւալուածական տեղեկութիւններ տրուեցան քիւրտ ժողովուրդի եւ Պահայական աղանդի մասին։ Ասորիներու խնդիրը առանձին քննուեցաւ, որովհետեւ անոնք վերջերս հանրագրութիւն մը ներկայացնելով, ուրիշ բաներու կարգին խնդրած էին անջատ շրջան մը յատկացնել իրենց։

❖ Տարիներու աշխատանքէն յետոյ, վերջացաւ Բէյրութ-Թաւրիզ ճամբուն Իրաքի մասը։ Այս կերպով, հիւսիսային Պարսկաստանը առաջին անգամ ըլլալով ուղղակի հաղորդակցութեան մէջ կը դրուի Միջերկրականի հետ.

Մ. Նահանգներու նախագահին ընտրութիւնը

47 ՄԻԼԻՈՆ ԸՆՏՐՈՂ

Երէկ տեղի ունեցաւ Մ. Նահանգներու նոր նախագահին ընտրութիւնը, (առաջին աստիճան)։

Համաձայն սահմանադրութեան, չորս տարին անգամ մը, նոյ. 8ին ընտրողները, այր թէ կին, նահանգէ նահանգ եւ ընդհանուր քուէարկութեամբ կ՚ընտրեն բուն ընտրողները որոնք բացարձակ պաշտօն ունին նշանակելու թեկնածուն։ Առով իսկ ընտրուած կ՚ըլլայ նախագահը։

Այնուհետեւ, Յունուար ամսոյ առաջին չորեքշաբթին, նախագահական ընտրողները կ՚ընտրեն նախագահը, իբրեւ պարզ ձեւակերպութիւն։ Այս քուէարկութեան արդիւնքը կը ստուգուի Յունուարի երկրորդ չորեքշաբթի օրը, Երեսփ. Ժողովի եւ Ծերակոյտի խառն նիստին մէջ։

Այս տարի ընտրողներուն թիւը կը հաշուեն 47,000,000, այր թէ կին։ Այս թիւը 3,500,000ի յաւելում մը կը ցուցնէ նախորդ ընտրութեան վրայ։

Համաձայն ընկալեալ սովորութեանց, այս առթիւ, կը նշանակուին 35 նահանգապետներ, 32 ծերակուտականներ (մէկ երրորդ) եւ 435 երեսփոխաններ, բաց ի այն 531 պատգամաւորներէն որոնք պիտի կատարեն նախագահին ընտրութիւնը, 1933 Յունուարի առաջին չորեքշաբթին.

Ընտրական գործողութիւններն սկսան առաւօտեան ժամը 6ին (Ֆրանսական ժամով՝ 1ին)։

Գործողութենէն շատ առաջ, խաւարած էր Պ. Հուվըրի աստղը, եւ բացարձակապէս ստոյգ կը համարուէր Պ. Րուզվէլթի ընտրութիւնը։

Սկզբունքով համաձայնեցան...

Ժընեւէն կը հեռագրեն թէ զինաթափութեան խորհրդաժողովի դիւանը շարունակելով քննել օրակարգը, սկզբունքով համաձայնեցաւ հակակշռի խնդրի մասին։ Զէնքազրակերոյ եւ Շուէտի պատուիրակները հաւանեցան որ պարբերաբար քննութիւն կատարուի իւրաքանչիւր երկրի մէջ, սպառազինութեանց մասին։ Ճափոնի պատուիրակը ուզեց նախապէս գիտնալ գործադրութեան ձեւերը։ Մ. Նահանգներու եւ Անգլիոյ ներկայացուցիչները համաձայնեցան որ քննութիւն կատարուի, երբ գանգատ կը յայտնուի։ Խորհրդային ներկայացուցիչը առաջարկեց որ հակակշիռը կատարեն բանուորները։ Իտալական պատուիրակը վերապահումներ յայտնեց։ Յետոյ որոշուեցաւ յաջորդ նիստին մէջ ճշդել հակակշռի գործադրութեան եղանակները։

Ռ. Յեղափոխութեան 15ամեակը

Կիրակի օր սկսան բոլշեւիկեան յեղափոխութեան 15ամեակի տօնակատարութիւնները եւ շարունակուեցան մինչեւ երեքշաբթի օր։ Այս առթիւ 54 նշանախօսքեր մէջբերեց գրուած էին, որոնց գլխաւորներն են.

— «Ցաւա՛լ դէպ ի համաշխարհային հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը»։ «Անհրաժեշտ է յեղափոխական խուճապ մը՝ պայքարելու համար տաղնապին դէմ»։ «Կեցցէ՛ համայնավարական գիտութիւնը»։ «Շուտով կը լրանայ առաջին հնգամեակը»։ «Անկցի՛ զրամատիրութիւնը»։

Բոլոր թերթերը հրատարակած էին Սթալինի մէկ նամակը, որ կը շնոր-

(Նուրբերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՏԵՂԱՒՈՐՄԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Ժընեւէն կը հեռագրեն «Թայմզ»ի, Նոյ. 5 թուակիր. —

Նանսէնեան գրասենեակի վարիչ մարմինը նոր վերջացուց իր վեցերորդ նստաշրջանը, նախագահութեամբ Տոքթ. Մաքս Հիւպէրի։ Տրուած որոշումներուն համաձայն, Սուրիոյ 40,000 հայ գաղթականներուն տեղաւորումը պիտի լրանայ 1933ի վերջը։ Խորհրդային Հայաստանի կառավարութիւնը յօժարութիւն յայտնած է նորէն 20,000 հայ գաղթականներ ընդունելու, պայմանաւ որ արտաքին աջակցութիւն ընծայուի։ Վարիչ Մարմինը կը ջանայ վերականգնել այն ազգային յանձնախումբերը որ ստեղծուած էին քանի մը տարի առաջ, դիւրացնելու համար Տոքթ. Նանսէնի սկզբնական ծրագրին իրականացումը։

Նանսէնեան Գրասենեակին Չինաստանի ներկայացուցիչը հարցին պիտի երթայ, եւ պիտի քննէ թէ ի՛նչ արդիւնաւոր միջոցներ կարելի է ձեռք առնել, օգնելու համար դաղդուռներէն վնասուած 20,000 ռուս գաղթականներուն։ Գրասենեակին տրամադրելի գումարները չեն բաւեր առաջադրուած գործին։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովին մէջ երկար վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան գործազրկութեան տագնապին առթիւ։ Պ. Լէնսպըրի, ընդդիմադիրներուն պետը (աշխատաւորական), առաջարկեց վերսկսիլ հանրօգուտ շինութիւնները եւ մեծ փոխառութիւն մը կնքել։ Շեշտեց թէ այս տագնապը պատերազմի մը չափ մտահոգութիւն կը պատճառէ։

Աշխատանքի նախարարը պատասխանելով, յայտարարեց թէ 12 տարիէ ի վեր կը տիրէ գործազրկութիւնը որու միջոցին 17 փորձեր եղած են դարման տանելու համար։ Այսպէս, կարգով որոշուեցաւ օգնել աղքատներուն, հանրօգուտ շինութիւններ կատարել, արտագաղթ կազմակերպել, գեղջել աշխատանքի ժամերը, գործազրկութեան դէմ ապահովագրութիւն հաստատել եւն.։ Աւելցուց թէ հանրօգուտ շինութեանց ծրագիրը վերջնապէս ձախողած է։ «1924էն ի վեր, ճամբաներու շինութեան եւն. աշխատանքներու 700 միլիոնի նստած են պետութեան։ Միեւնոյն ժամանակամիջոցին թաղապետութեանց պարտքը 658 միլիոնէն բարձրացած է 1233 միլիոնի։ Այս խոշոր ծախքերը կրցա՞ծ են գործ նարել մեծ թիւով բանուորներու։ Ոչ։ Ընդամէնը 200,000 բանուորներ կրցած են գործ գտնել, իսկ այդ ժամանակաշրջանին գործազուրկներու թիւը աւելցած է մէկուկէս միլիոն։ Գալով աշխատանքի ժամերը կրճատելու, այդ միջոցը չի կրնար աւելցնել գործի տէր բանուորներու թիւը, առանց միեւնոյն բարձրացնելու արժեգինը։

ԻՐԱՔԻ ԶԻՆԱՆՇԱՆԸ

Պաշտօնի պաշտօնաթերթը հրատարակեց օրէնք մը, որով կը նուիրագործուի Իրաքի զինանշանը։ Վահանին վրայ կ՚երեւան Եփրատ եւ Տիգրիս գետերը, որոնք հեռաւոր լեռներէն կուգան կ՚անցնին Իրաքի միջէն եւ կը կազմեն Շաթ էլ Արապը։ Լեռներուն վրայ կը տեսնուի եռատանի մը, իբրեւ խորհրդանշան քարիւղի ճարտարագործութեան։ Երկու գետերուն միջեւ կը գտնուին չորս արմաւենիներ, իսկ անոնց ստորոտը՝ սուր մը եւ նիզակ մը կը խաչաձեւեն իրար։ Վահանին եզերքը փորագրուած է արաբերէն նշանախօսք մը, իսկ տակը՝ 1339 (Հիճրէթի) որ Ֆէյսալ թագաւորին գահակալութեան թուականն է։ Վահանին յատակը կը գտնուին եօթը ցորենի հասկեր եւ բամպակի ոստեր, կոկոններով եւ ծաղիկներով։ Վահանին երկու նեցուկներն են քաջելուսական առիւծ մը եւ ձի մը, իսկ վահանին վերեւ կը գտնուին երկու աստղեր, եօթը շողերով, իբրեւ խորհրդանշան երկու ցեղերու, — արաբ եւ քիւրտ։ Վահանը կը հովանաւորէ Իրաքի թագը։

15 ՏԱՐԻ ԿԱՐՄԻՐ ՄԱԿԱՆԻ ՏԱԿ

Բոլշեւիկեան յեղաշրջումը, որ տեղի ունեցաւ ուղիղ 15 տարի առաջ, ճակատագրական դեր խաղաց ոչ միայն անծայրածիր Ռուսիոյ պատմական կեանքում, այլ եւ քաղաքական եղաւ նաեւ այդ երկրի նախկին սահմաններից մէջ գտնուող մանր ժողովուրդների համար: Խորհրդային վարչաձեւը ուժգնօրէն անդրադարձաւ հայ ժողովրդի ճակատագրի վրայ եւ մեր երկիրն աւելի քան տուժեց տիրող իրաւակարգից

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ տեսակէտից. խորհրդային իշխանութիւնը մահացու հարուած հասցրեց Հայկական Դատին, զրկելով մեր ժողովուրդը այն բոլոր ազդակներից, որոնք հնարաւոր էին դարձնելու Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի իրականացումը: Նախ եւ առաջ, խորհրդային իշխանութեան կարգադրութեամբ էր, որ ռուս բանակը լքեց գրաւած հայկական վիլայէթները, թողնելով հայ ժողովուրդը իր արիւնարբու թշնամու գերազանց ուժերի դիմաց՝ մէն մինակ: Երկրորդ, նոյն խորհրդային իշխանութիւնն էր, որ դաշնակցած Թուրքիոյ հետ, խորտակեց Հայաստանի Հանրապետութեան շէնքը, որ կառուցուել էր չարաչարուած հայ ժողովրդի անհուն զոհաբերութեամբ եւ գերմարդկային ճիգերով: Ցէր գտնելով արիւնաքամ Հայաստանին, Խորհ. Հայաստանին, խորհրդ. իշխանութեան առաջին գործն եղաւ վաւերացնել պատմական այն մեծ անարդարութիւնը, որ կատարուեցաւ հանդէպ հայ ժողովրդի՝ իր իսկ գործակցութեամբ եւ Թուրքիոյ ձեռքով: 1921 Մարտ. 16ի Թուրք-խորհրդային դաշնագրին յաջորդեց նոյն թուի Հոկտեմբեր 13ի Կարսի խայտառակ դաշնագիրը, որ կնքուեց Խորհրդ. Հայաստանի եւ Էնկիւրիի միջեւ: Մի դաշնագիր, որ բոլշեւիկ պատմաբան Բորեանն իսկ համարեց պատմութեան մէջ չտեսնուած ամէնէն մեծ անարդարութիւնից մէկը:

Թուաստանը, որ սկզբնական շրջանին Հայաստանի երեւութապէս շնորհած էր անկախութիւն, ստոյգ ճանապարհը, Գովկասեան եւ Համաժողովրդական Դաշնակցութեան պատուակով, մեր երկիրը միանգամայն զրկեց պետական ինքնուրոյն գոյավիճակէն, այդպիսով, զրկելով նրան իր սահմաններն ընդլայնելու եւ միացեալ Հայաստանի խնդիրը հետապնդելու բոլոր հնարաւորութիւններից: Հայկական Դատի համար ներկայ Հայաստանը դադարեց ոչ միայն քաղաքական գործօն ըլլալէ, այլ եւ զրկուեց երկրի ներքին քաղաքականութիւնը վարելու որ եւ է իրաւասութենէ: Շնորհիւ 15 տարիների խորհրդային քաղաքականութեան, այսօր, Հայաստան ինքնավար մէկ գաւառի իրաւասութիւններ անգամ չունի:

ՆԵՐՔԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ խնդրում, Հայաստանը, խորհրդային իշխանութեան օրօք, մնաց նոյն իրաւազուրկ եւ իր շահերն անտեսուած վիճակում: Սահմանային անարդարութիւնները բնաւ չսրբագրուեցին եւ հայաբնակ Ախալքալաքը եւ Ղարաբաղը, ինչպէս եւ Նախիջեւանը, մնացին Ադրբէջանի ու Վրաստանի տիրապետութեան տակ: Խորհրդային իշխանութիւնը նկատի չառաւ ոչ Ախալքալակի 1925 թ. ապստամբութիւնն ընդդէմ Վրացիների եւ ոչ էլ այն բողոքները, որ տեղի ունեցան համախմբային կուսակցութեան մէջ թէ՛ Ղարաբաղում եւ թէ Հայաստանում:

Ազգագրական, տնտեսական ու ռազմական տեսակէտից կենսական նշանակութիւն ունեցող այդ հողամասերը կը մնան Հայաստանի սահմաններէն դուրս եւ յոյս էլ չկայ թէ խորհրդային իշխանութիւնը որ եւ է փոփոխութեան պիտի ենթարկէ Անդրկովկասի աշխարհագրական քարտէսը:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ասպարէզում, խորհրդային ձախող քաղաքականութիւնը մեծապէս վնասած է երկրի ազգային տնտեսութեան: Խաթարելով բուն ժողովրդի տնտեսական ինքնագործունէութիւնը եւ ապաւինելով պետական դրամատրութեան ձեռին, համախոհները Հայաստանի տնտեսութիւնը դահավիժօրէն առաջնորդեցին դէպի քայքայում ու ջլատում: Իշխանութեան եւ ժողովրդի միջեւ անանցանելի պարիսպներ առաջացան եւ երկրի վերաշինութիւնը տարւեց ոչ թէ զանգուածների ստեղծագործական ճիգերով, այլ ի գին նոյն զանգուածների տնտեսութեան հիմքերի խախտման: Տնտեսական բնագաւառում իշխանութիւնն ու ժողովուրդը գործեցին ոչ թէ ձեռք ձեռքի տուած՝ միասնաբար, այլ մէկը միւսի դէմ պայքարի նշանաբանի տակ: Հայաստանի տնտեսութեանը վերջնական հարուածը տուեց վերջին երկու-երեք տարիների ընթացքին, երբ վայրագ արշաւանք սկսեց անհատական տնտեսութիւնների դէմ: Հաւաքական տնտեսութեան քաղաքականութիւնը ոչ միայն պատճառ եղաւ անասունների կոտորման ու ցանքերի ու զամբիւղների փճացման, այլ եւ տեղի տուեց գիւղական ըմբոստութիւնների եւ նորանոր հալածանքների ու աքսորների: Պարզ է, որ այդ պայմաններում եւ նման տնտեսավարութեամբ չէր կարող յառաջդիմել Հայաստանի տնտեսութիւնը, ուր, ներկայիս, սովի ուրւականն է, որ կը սաւառնի:

ՄՇԱԿՈՅԹԻ բնագաւառում նոյն անմխիթար վիճակը: «Ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ միջազգային» նշանաբանը իր էութեամբ կը նշանակէ հայկական մշակոյթի ստորինանական մահացում: Ոչ միայն սահմանափակեցին ազգային մշակութային գործօր արժէքները ու հալածանքի ենթարկեցին հայ մշակոյթի անխոնջ մշակները, այլ եւ հայ լեզուով ժողովրդին ներարկուեցաւ է օտար ու անհարազատ ոգին: Խորենացիներն ու Րաֆֆիները այլեւս տեղ չունին դպրոցարաններում եւ իշխանութիւնն ամէն միջոց կը գործադրէ ժողովրդի սրտէն արմատախիլ անելու այն գաղափարները, որ լղացել էին հայ մտքի ռահվիրաները: Հէնց նոյն սպանութիւնն է, որ կ'իջնէ հայ մշակոյթին վրայ:

Նոյն կործանարար աշխատանքը խորհրդային իշխանութիւնը կը տարածէ նաեւ դէպի գաղութները: Որպէս Հայաստանի իշխանութիւն, համախոհները ոչ միայն չեն ձգտում որ եւ է կերպ թեթեւացնել գաղթահայ աշխատաւորութեան գոյավիճակը, այլ, ընդհակառակն, իրենց նպատակ են դրած գաղութները պահել մշտ խառնակ վիճակի մէջ, վտանգել գաղթահայ զանգուածների իրաւական կացութիւնն ու արգելք հանդիսանալ այն բոլոր ձեռնարկների, որոնք այս կամ այն կերպ կը ձգտին փրկել գաղթահայութիւնը վերջնական կորուստէ: Անվաւեր ներգաղթի խնդիրը քաղաքական «շանթաժի» միջոց դարձնելով, խորհրդային իշխանութիւնը կը խաղայ գաղթահայութեան ազգասիրական ու հայրենասիրական զգացմունքների հետ, առանց որ եւ է շօշափելի գործ կատարելու այդ մարզին մէջ: Այն ինչ, խորհրդային մամուլի իսկ տեղեկութիւններով, խորհրդային վարչաձեւի հաստատումէն ի վեր, Հայաստան են ներգաղթած մօտ հարիւր հազար թուրքեր ու այլազգիներ:

Եւ որքան էլ շռնդալից տօնեն հոկտեմբերեան տասնհինգամեակը, իրողութիւնն այն է, որ համախոհների տիրապետութեան շրջանին, թէ Հայաստանը եւ թէ հայ ժողովուրդը շնչահեղձ ենթարկուած կացութեան եւ, յանձն առնելով ամէն զոհողութիւն, կը պայքարին խորհրդային վարչաձեւի դէմ:

ԱՇՈՏ-ԱՐՄԻՐԻԱՆ

ՀԱՒԿԻԹԻ ՓՈԽԱՐԷՆ ՍՈՒՐՃ

Թուրք կառավարութիւնը վերջերս որոշած է հաւկիթի արտածումի փոխարէն թոյլատրել սուրճի ներածումը: Երբ գործադրուի այս որոշումը, հաւկիթի գինը պիտի բարձրանայ:

Սպանիոյ դրամատուներու յարուցած դժուարութեանց վրայ, սնտուկը 27 ոսկիի ինկած էին հաւկիթի գիները: Բայց վերջերս, հաւկիթի վաճառականները յաջողած են արտածման նոր շուկաներ գտնել Անգլիոյ մէջ, եւ ընդունած կարգ մը յանձնարարութիւններ: Այս շարժումին վրայ սկսած է բարձրանալ հաւկիթին գինը:

Առեւտր. Սենեակի վերջին ցանկերուն համաձայն, հաւկիթի գիները՝ սնտուկը մինչեւ 34 ոսկիի բարձրացած են:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

«Թան»ի թղթակիցը կը գրէ Պոլսէն (25 Հոկտ.).—

1929էն ի վեր, Թուրք կառավարութիւնը լծուած է շարք մը փորձերու, տնտեսական եւ ելմտական, որոնց չտուին սակայն սպասուած արդիւնքը: Ընդհակառակն այդ փորձերէն քաղուած դասերը ազգային տնտեսութեան գործավարութեան կը թելադրեն, ժամանակաւորապէս մաքսային քաղաքականութեան մարզին մէջ, գործադրութեան դնել մեթոտներ, որ քիչ մը տարբեր են մինչեւ այժմ փորձուածներէն: Թերեւս, ինչպէս կը նախատեսուի, փորձուի վերադարձ մը այն տեսակէտին, որ կը թոյլատրէ առեւտրական լայն փոխանակութիւններ կատարելու, ինչ որ շահաբեր պիտի ըլլայ նաեւ հողագործական երկրի մը համար, որ Թուրքիան է:

Քանի մը խօսքով յիշեցնենք այն միջոցները, որոնք յաջորդաբար գործադրուեցան այս վերջին տարիներուն: Նախ, 1929 Հոկտեմբերին, հրահանգ տրուեցաւ գործադրել մաքսապաշտպան դրութիւնը, որուն հետեւանքով, առաջին օրէն իսկ, կազմալուծուեցաւ եւ խանգարուեցաւ շուկան: Յետոյ սեղմումներ դրուեցան սակարանային գործառնութեանց վրայ: Քանի մը ամիս յետոյ, յաւելուածական տուրքեր դրուեցան, առժամեայ անունով, հարիւրին 10—24 համեմատութեամբ, զոր կը գանձէին պաշտօնեաներու ամսականներէն եւ բանուորներու աշխատավարձին վրայէն: Նոյնպէս, հաւասարակշռելու համար պիւտճէն, որքան ալ շատ կրճատուած ըլլար ան, դրուեցաւ նոր տուրք մը, տագնապի տուրք, հարիւրին 10 համեմատութեամբ, զոր կը գանձէին հաւասար չափով ամսականներու եւ աշխատավարձերու վրայէն:

Տրուած այս որոշումներէն՝ սակարանի վրայ դրուած սեղմումները սահմանուած էին պաշտպանելու թրքական թղթադրամը, իսկ մաքսապաշտպան դրութիւնը՝ զարգացնելու համար արտաքին առեւտուրը, եւ վերջապէս վերջին կարգադրութիւնները՝ հաւասարակշռելու համար նախորդ տարիներու եւ նոյն տարուան պիւտճէին բացերը:

Այս կարգադրութիւնները, սակայն, բաւական չեղան եւ կառավարութիւնը ստիպուեցաւ արգելք դնել կարգ մը օտար ապրանքներու ներածման վրայ, եւ հաստատել բաժնեցուցակի դրութիւնը միւս ապրանքներուն համար:

16 Նոյեմբերին ճիշդ տարի մը կ'ըլլայ, որ գործադրութեան մէջ է բաժնեցուցակի դրութիւնը: Ուրեմն կարելի է այլ եւս ճշդել եւ գնահատել արդիւնքը, որ տուաւ այդ կարգադրութիւնը:

Բաժնեցուցակի դրութեամբ, կառավարութիւնը կ'աշխատէր արգելք դառնալ մէկ կողմէ դրամագլուխի փախուստին, միւս կողմէ զարգացնել ազգային ճարտարագործութիւնը: Սկզբունքը լաւ է, արդարեւ սատոր է որ, քիչ շատ փոփոխութիւններով, կը հետեւէին բոլոր այն պետութիւնները, որոնք մտահոգութիւնն ունէին իրենց ազգային տնտեսութեան պահպանման: Սակայն մաքսային քաղաքականութիւնը այն մարզն է, ուր պէտք է շարժիլ խոհեմութեամբ եւ զգուշութեամբ: Այդպէս միայն մաքսային նոր դրութիւնը կրնար թանկագին յենարան մը դառնալ ազգային ճարտարագործութեան, կը բաւէր որ, այդ մարզին մէջ, յառաջանային աստիճանաբար եւ կանոնով, հասնելու համար՝ հանգրուան առ հանգրուան՝ արգիլնաբերութեան որոշ աստիճանի մը, որ պիտի կրնար գոհացնել երկրին պահանջները եւ արդարացնել մաքսային ապագայ սեղմումները:

Մաքսային այս արգելքներուն վրայ աւելցաւ այն որ հետեւանքն էր ճարտարագործութիւնը քաջալերելու համար դրուած օրէնքին, որուն գործադրութեան դէմ այնքան բողոքներ արձանագրուեցան Թուրք մամուլին մէջ: Դրամագլուխին համար անյաղթելի պատնէշ մը չէր՝ թոյլ տալ որ ներածուէին միայն այնպիսի նախանիւթեր, զորս պիտի մշակէր տեղական ճարտարագործութիւնը, վասն զի ո՛վ գիտէր թէ, օգտուելով դրուած օրէնքէն, բոլոր այն նախանիւթերը, որ կը ներածուէին մշակուելու համար տեղական ճարտարագործութեան մէջ, իրենց նպատակին կը գործածուէին թէ տարբեր բանի կը ծառայէին:

Այն գործարանները, որ հիմնուեցան նպաստաւորուելով այդ օրէնքէն, արտադրելով նոյն եւ միակ ապրանքը՝ բառ այս կամ այն ճարտարագործութեան, որուն կը ծառայէին, վերջ ի վերջոյ սկսան մրցակցութեան դիմել, այնպէս որ իրենց ապրանքներուն գինը չափազանց ինկաւ, ինչ որ պատճառ դարձաւ սահմանափակելու քանի մը գործարաններու աշխատանքը:

Դարմանելու համար այս կացութիւնը, Թուրք կառավարութիւնը, որուն երկու գլխաւոր մտահոգութիւնները կը կազմէին դէթ հաւասարակշռել առեւտուրը եւ պահպանել ազգային թղթադրամը, վերջ ի վերջոյ դիմեց բաժնեցուցակի դրութեան, զոր գործադրեց խստութեամբ:

Ի՞նչ արդիւնք տուաւ: Մէկ կողմէ, օտար պետութեանց ճարտարագործները, գաղտնօրէն ազդուելով յանկարծակի դրուած այս կարգադրութիւններէն, մասամբ չպատասխանեցին ապսպրանքներուն: Իսկ միւս կողմէ, կարգ մը երկիրներ, որոնց արտածումը վիճարկուած էր այս սեղմումներուն պատճառով, պատասխանեցին փոխվրէժով, — մերժելով գնել թրքական հողերու արդիւնաբերութիւնը, կամ կը կապէին միայն իրենց հաւատարիմ մնացած յաճախորդներու հետ:

Այսպէս հարցը հասաւ իր ամէնէն ցաւոտ կէտին: Կարգադրութիւնը չը տուաւ երբեք սպասուած արդիւնքը: Ներածուած ապրանքները չհասան նոյն իսկ արտօնուած քանակութեան, ինչ որ մեծապէս կրճատեց մաքսային հասոյթները, միւս կողմէ արտածումներն ալ կը նուազէին հետզհետէ:

Ահա երկու սուրի միջեւ: Երկու մարզերէն, ճարտարագործութիւն եւ հողագործութիւն, Թուրքիա ո՞րը պէտք է նախընտրաբար քաջալերէ, առանց երբեք ամբողջովին լքելու մէկը ի շահ միւսին:

Աւանդութիւն մը կը հաստատէ թէ Անատոլու, որ ժամանակին «շտեմարանն էր Եւրոպայի», բարեգործ պարիկի մը մոգական գաւազանին մէկ հարուածով պիտի կրնայ վերստին դառնալ նոյն բարգաւաճ եւ բարեբեր երկիրը: Եթէ հին դարերու չափ առատ չարտադրեր հիմա, արդի Թուրքիան բոլորովին զրկուած չէ հողի արդիւնաբերութենէն, որովհետեւ բնութիւնը առատութեամբ օժտած է զայն: Նոյն իսկ կարգ մը արտադրութիւններ, որ չկան ուրիշ երկիրներու մէջ, շատ կը փնտռուին, որովհետեւ իբրեւ նախանիւթ կը ծառայեն զանազան ապրանքներու պատրաստութեան: Թուրքիոյ կը մնայ զարկ տալ այդ արտադրութեանց արտածման: Հետեւաբար Թուրքիա, քան մեզի, պարտաւոր է ուժ տալու հողագործութեան, մանաւանդ որ հողագործութեան տրուած քաջալերութիւնը նուազ սուղի կը նստի քան ճարտարագործութեան տրուած նպաստը: Թրքական արտածումներու նուազումը մասամբ հետեւանք չէ՞ր այն նախապատուութեան, զոր կը վայելէր ճարտարագործութիւնը, որուն զոհած էին հողագործութիւնը, թերեւս քիչ մը անապարանքով, ազգային վերանորոգութեան մասին իրենց խանդավառութեամբ: Քանի մը թիւ բաւական է հաստատելու ատիկա: 1924ին, հողագործական պիւտճէն էր 8,851,000 թրք. ոսկի, 1927ին (տակաւին տագնապի չմատնուած) 3,727,000 թրք. ոսկի: Թերեւս գիտել տուաւ թէ կառավարութիւնը, ելմտական տագնապի մատնուած ըլլալով, այսօր չկարենայ հողագործութեան համար ընել ինչ որ անհրաժեշտ է, սակայն անբացատրելի կը մնայ սա կէտը, — անշահախնդրութիւնը տեղական դրամատէրներու, որոնք կը հրաժարին այն շահերէն, զորս իրենց կը խոստանան դրամատուները եւ զանազան հաստատութիւններ:

Ինչ որ ալ ըլլայ, իրողութիւնները եկան հաստատելու թէ սխալ ճամբու մէջ ինկած էր կառավարութիւնը: Պետական վարիչները անկեղծօրէն խոստովանեցան ատիկա: Ազգային տնտեսութեան գործավարը, Մուսթաֆա Շէրէֆ պէյ, հրաժարեցաւ եւ իրեն յաջորդեց Մահմուտ Ճէլալ պէյ, Իշ Պանքասըի տնօրէնը, որուն ձեռներէցութեան եւ կարողութեան վրայ մեծ յոյսեր դրուած են:

Պաշտօնը, որ տրուեցաւ իրեն, մեծ դժուարութիւններ կը ներկայացնէ: Գործավարը կը գտնուի կացութեանը մէջ այն նաւապետին, որ, ղեկի մէկ շարժումով, պիտի փրկէ նաւը փոթորիկի մը վտանգէն: Պէտք է մաղթել, որ իր լաւագոյն ներշնչողն ըլլայ վստահութիւնը, զոր զգացին գործի մարդիկ, տեսնելով զինք երկրին ամէնէն փափուկ կալուածին գլուխն անցած:

Վերջացնելու առթիւ, ստորագծե՛նք իր բոլոր յայտարարութիւններուն մէջէն այն որով կը հաստատէ թէ կառավարութիւնը մտադիր է ճարտարագործութեան հարցին տալ վերջնական լուծում մը: Ըստ իրեն, նախընտրելի կը համարի փոխել մաքսային դրութիւնը, քան շարունակել բաժնեցուցակի դրութիւնը:

Կը նշմարէ թէ, ինչպէս կը մեկնէին շահագրգռուած շրջանակները, կառավարութիւնը պիտի քալէ աստիճանաբար ոչ միայն դէպի ի ջնջումը բաժնեցուցակի դրութեան, այլ եւ դէպ ի լայն բարեփոխութիւն մաքսային դրութեան:

Ասոր առաջին քայլը պիտի ըլլայ այն զոր առաւ կառավարութիւնը՝ ընդարձակելով բաժնեցուցակներու սահմանը, դիւրութիւններ ընծայելով անոնց գործադրութեան:

Վերջապէս Թուրքիա, բաժնեցուցակի այս դրութեամբ, փորձ մը անցուց, որ բարեբախտաբար կարճ տեւեց: Այդ փորձը օգտակար դաս մը եղաւ թէ իրեն եւ թէ ուրիշ երկիրներու:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ

ԱՐԻՒՆԱՀԵՂ ԿՌԻՒ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ

Ինչ որ պատահեցաւ անցեալ կիրակի (30 Հոկտ.) Հայոց եկեղեցիին մէջ, անխուսափելի հետեւանքն էր Հօկի տարած անմիտ քարոզչութեանց ու գրգռումներու: Կիրքերը այնքան բորբոքած էին եւ ուռած որ, եղը մը կը փնտռէին: Եւ այդ պատահեցաւ, գոհացնելով անշուշտ Հօկի ղեկավարները:

Ձնչին խնդիր մը առիթ եղաւ որ կռիւ մը ծագի եկեղեցին հաւաքուած 3—400 հոգիներու միջեւ: Խախումը այնքան ուժգին էր որ, հակառակ 15 վայրկեան տեւելուն, ծանր համեմատութիւններ առաւ: Պակաս չեղան վիրաւորներ ալ: Տարէցներ կը վկայեն թէ սանկ բան երբեք տեսնուած չէր Պուքրէշի պէս խաղաղ գաղութի մը մէջ:

Կիրակի կէս օրէ յետոյ ժամը 4ին եկեղեցիի կից սրահին մէջ տեղի պիտի ունենար ծխական ժողով, ընտրելու համար ընտրական յանձնախումբ մը, որուն պաշտօնը պիտի ըլլար կատարել պատգամաւորի մը ընտրութիւնը, պատգամաւորական ժողովին համար:

3—400ի մօտ բազմութիւն մը լեցուցած էր եկեղեցիին բակը, ու կը սպասէր ժողովին բացման:

Թաղականութեան ներկայացուցիչը տեսնելով որ սրահը նեղ պիտի գայ հետզհետէ հաւաքուող հասարակութեան, հրաւիրեց ծխականները եկեղեցի, հոն կատարելու համար ժողովը:

Քահանան բացուած յայտարարեց ժողովը եւ առաջարկեց ընտրել նախագահ մը: Ասկէ ծայր տուաւ կռիւը:

Հօկի ազբարիկները կը պնդէին, հակենալի պատճառներով, որ անպայման իրենցմէ մէկը ըլլայ օրուան նախագահը: Բնականաբար ազգային հասարակութիւնը թոյլ չպիտի տար որ անոնց թալֆական պահանջները գործադրուին: Եւ առաջարկեցինք բոլորովին չէզոք անձնաւորութիւն մը:

Եւ ահա ծեծկռուքը փրթաւ եկեղեցին մէջ, խորանին առջեւ: Շփոթութիւն ու աղմուկ:

Հօկի ղեկավարները առաջին վայրկեանէն մտահոգ երեւոյթ մը ունէին տեսնելով մեծամասնութիւն կազմող դաշնակցական հասարակութիւնն ու եռուն երիտասարդութիւնը: Անոնք կամացուկ մը կ'ելլէին դրէն, ոմանք խորանին ետեւի դռնէն, իսկ ոմանք արդէն կռիւէն հոտն առած չառած չքացած էին: Բայց հոն ձգեցին «պաշտպաններու» խմբակ մը, որ ղեկավարներուն մեղքերը քաւեց: Կռիւը հետզհետէ փոխադրուեցաւ եկեղեցիին բակը, ուր պարզուեցան տխուր տեսարաններ:

Մեր ղեկավարները ի զուր կը փորձէին զսպել մեր տղոց զայրոյթը, ի զուր կը պաղատէին դադրեցնել արիւնահեղութիւնը:

Այս առթիւ բազմաթիւ հին հաշիւներ մաքրուեցան: Արժանի պատիժը կրեց մարդուկ մը որ համարձակած էր մէկ ամիս առաջ եկեղեցիին դրան վրայ պարզուած եռագոյնը պատռելու փորձը ընել:

Հօկի ղեկավարներէն քանի մը հոգի ամբոխին ցասումէն ազատեցան շնորհիւ մեր տարէց ընկերներուն, որոնք իրենց պաշտպանութեան տակ առին զանոնք:

Մեր տղոց զայրոյթը իր գագաթնակէտին հասաւ, երբ տեսնուեցաւ թէ հակառակորդները իրենց գրպաններէն կը հանէին դաշոյն եւ այլ երկաթեայ վտանգաւոր գործիքներ... Նոյնով, սակայն, կարելի եղաւ գրաւել այդ գործիքները ու քիչ յետոյ, շնորհիւ մեր մեծ ընկերներու խիստ միջամտութեան, զսպել մեր տղաքը որոնք արդէն գոհացում ալ ստացած էին: Բարեբախտաբար ոստիկանութիւնը լուր չառաւ, այլապէս պիտի խայտառակուէին օտարներուն առջեւ:

Հետզհետէ կիրքերը սկսան խաղաղիլ, սակայն ժողովուրդին մէկ մասը արդէն մեկնած էր: Մեկնած էին նաեւ խռովարարները: Մնացեալ հասարակութիւնը կը պահանջէր շարունակել ժողովը:

Այս անգամ գացին սրահ, եկեղեցին գոցուած ըլլալով: Թէեւ սրահը փոքր կուգար, բայց ժողովը շարունակուեցաւ: Նախագահ ընտրուեցաւ Պ. Լալիս Շահմեզեան ու քարտուղար՝ Ս. Մատէնճեան: Ատենաբէցը, որ միջադէպի ընթացքին մեկնած էր, վերադարձաւ ու ստանձնեց ժողովի ղեկավարութիւնը:

250 հոգիէ աւելի հասարակութիւն մը խաղաղ մթնոլորտի մը մէջ քննեց օրակարգի հարցերը եւ ըսաւ իր խօսքը: Ընտրուեցաւ Ընտր. Յանձնախումբը որուն մէջ կը գտնուին բոլոր հոսանքի մարդիկ: Որոշուեցաւ ընտրութեան թուականը ու թեկնածուներու ցանկը, — երեք հոգի Պ. Պ. Ա. Փափազեան, Ա. Տիրացեան եւ Վ. Զուրճեան. Պ. Տիրացեան այն անձն է որուն ընտրութիւնը բեկանեց պատրաստ ժողովը եւ նորին ընտրութիւնն է որ տեղի պիտի ունենայ:

Ինչպէս կը տեսնեն ընթերցողները, մեր ղեկավարները ամէն ջանք թափեցին որ գաղութին գործերը համերաշխաբար կատարուին եւ վերջ դրուի այս տխուր վիճակին: Ապացոյց՝ ընտրուած անձերը որոնք բոլոր հոսանքները կը ներկայացնեն:

Զմռնում ըսելու որ ժողովի ընթացքին գաւառիր ձեռքեր մարեցին ելեկտրական լոյսը, ժողովը խանգարելու պարզ դիտումով: Բայց ժողովականները մոմի լոյսով շարունակեցին իրենց նիստը:

Ինչ որ ալ ըլլայ կռիւին ընթացքը, շատ ցաւալի է որ խոր վէրք կը պատճառէ մեզի: Եթէ իրերու այս վիճակը շարունակուի, խայտառակ պիտի ըլլանք օտարներու առջեւ: Անոնք մեզ կը ճանչնան իբրեւ օրինապահ ու խաղաղ ժողովուրդ մը:

Վա՜յ եկեր է մեր գլխուն, եթէ իրենց կարծիքը փոխեն: Այն ատեն մենք ալ պիտի հասնինք Ցուլահայերու բախտին ու մեզի պիտի ըսեն.

— Գացէք, հեռացէք մեր երկրէն:

Ի՞նչ պիտի ըսեն այդ պարագային Հօկի պարագլուխները: Անշուշտ պիտի հրճուին, քանի որ «չերքատարում» տեղի կ'ունենայ...

Բայց թող գիտնան այդ մարդիկը որ Դաշնակցութիւնը, ինչպէս ամէն տեղ, հոս ալ երկաթէ պահակն է ու թոյլ չպիտի տայ որ քանի մը անպատասխանատուներ սակրոտ ընեն մեր գաղութը: Եթէ այս անգամ կրցան ճողոպրիլ մեր տղոց ձեռքէն, ուրիշ անգամ կրնան ուղղակի կրել իրենց արարքներուն հետեւանքները:

ԱԴԱՔԱՆԴԻՆՂՈՍ

ՓՐՈՖ. Վ. ՏՕՏՈՄԵԱՆՑԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ՖԻԼԻՊԷԻ ՄԷՋ

ՖԻԼԻՊԷ, 31 Հոկտ. (Թղթ. «Յառաջ»ի.— Փրոֆ. Վ. Տօտոմեանց ատենէ մը ի վեր Պուլկարիա կը գտնուի: Եկած է Ժողովրդական Դրամատուններու Միութեան հրաւէրով: Երէկ այցելեց Ֆիլիպէ ու երեկոյեան, «Վ. Մանուէլեան - Գեղարուեստասիրաց» Միութեան նախաձեռնութեամբ դասախօսեց տեղւոյն ընկերվարականներուն սրահին մէջ: Սրահը լեցուն էր ամէն դասակարգէ բազմութեամբ մը:

Պ. Թ. Թագւորեան ծանօթացուց փրոֆէսորը, յիշեց անոր հրատարակութիւնները, որոնք չինարէնի անգամ թարգմանուած են, բայց որոնց հայերէն թարգմանութիւններէն զուրկ ենք: Դրուատիքը ըրաւ անոր վայելած համաշխարհային համբաւին, ու ըսաւ որ իր ներկայութիւնը հոս՝ պուլկարահայ գաղութին համար բարեբաստիկ առիթ մըն է, քանի որ պուլկար մամուլն ու կառավարական շրջանակները բացառիկ յարգանք մը ցոյց կուտան դէպի փրոֆէսորը:

Յետոյ խօսք եկաւ Փրոֆ. Տօտոմեանցի: Դասախօսութեան նիւթն էր «Համագործակցականը»: Ըսաւ թէ համագործակցութիւնը անծանօթ չէ եղած հայ ժողովուրդին դեռ հին դարերէն: Մինչեւ այժմ գիւղերու մէջ հաւաքական աշխատանքներ կը տանին անոնք: Թուեց այդ շարժման օգտուածները. Օրինակ բեր... Ֆիլանտրիան եւ Տանըմարքան, ուր

ցիւղացիութիւնը նախանձելի կեանք կ'ապրէր: Մասնաւորապէս գաղթական գանգուածին համար առիպօ-ւոյ գանկան նկատեց համագործակցական ներկայ տնտեսական տագնապի հետ հողեկան-քարոյական պէն տագնապ մը կ'ապրին մեր բազմութիւնները: Համագործակցականը, որ ժամնուրատ կամ Նիւթական համերաշխութիւն մըն է, պէտք վարժեցնէ մեզ քարոյական համերաշխութեան: Ցեառոյ, պարզելով քրիստոնէութեան էութիւնը, համագործակցականը նկատեց անոր գործնական կիրարկումը: Ամէնէն վերջ յիշեց վաթսունմէկ կազմուած «Թրակիայի» համագործակցական գրասենեակը, որ հազուագիւտ երեւոյթ մըն է եւ որ տարրերու իսկ գնահատանքին է արժանացած:

Խօսքեր ծափերու մէջ փրոֆէսէօրը լիովին տուեց իր պատասխանութիւնը: Իբր վերջ խօսք առաւ «Թրակիայի» անդամ Գ. Ա. Հայրենեան: Ան Թուեց համագործակցական օգուտները եւ արդիւնքներ բերաւ իրենց ձեռնարկին, որ 16 ամսուան ընթացքին մեծ յառաջդիմութիւն մը ունեցաւ եւ ոչ միայն շատ հայ առեւտրականներու յենարան դարձաւ, այլեւ ընտանիքի տէր 8-10 անձերու տեւական պաշտօն հայթայթեց:

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

«Դաշնակցութեան Օրը» Լա Սիոթայի մէջ

— :•: —

ԼԱ ՍԻՈԹԱ, 3 Նոյ.— Կիրակի կէսօրէ յետոյ, ժամը 2.30ին Պար Խոյալի սրահին մէջ խումբ եւ երկսեռ բազմութեան մը ներկայութեան տօնուեցաւ Դաշնակցութեան Օրը: Ինչպէս ամէն տարի, այս անգամ ալ հասարակութիւնը եկած էր իր յարգանքը յայտնելու: Սրահը շատ փոքր ըլլալով, հանդիսականներու կարելի եղածին չափ սեղմուած էին միրջէն եկողներու տեղ բանալու համար:

Ընկ. Ե. Գրիգէնեան հանդէսը բացուած յայտարարեց եւ հրաւիրեց ընկերները որ երգեն «Մեր Հայրենիքը»: Հանդիսականները յոտնկայս կը մասնակցէին: Ընկ. Մ. Բրուտեան առոյգ շունչով մը կարդաց «Հ. Յ. Դաշնակցութեան առաջին մանիֆեստը»:

Օր. Մանուշ Մարտիրոսեան, որ Մարսէյլէն եկած էր նոյն տօնակատարութեան առթիւ, թրթռուն ձայնով մը մեներգեց «Քնիր իմ բալիկ»: Օրիորդը ծափերու տակ նորէն բեմ եկաւ եւ երգեց «Քէլէ, քէլէ, քէլերգ սեռնիմ» Տիկ. Նորայեան երգեց «Միծեռնակ, ծիծեռնակը», յուզելով բոլորս Արտաւանդեան փոքրիկներ Զարուհի Գրիգէնեան, «Տուր ձեռքդ եղբայր», Նշան Բանիկեան, Մ. Նաբուեան, «Ծաղկանոցիր», Նշան Գրիգէնեան, ընկ. Մ. Բրուտեան արինդի վրայ նուագեց «Երբոր բացուին դռներ յուսոյ»: Ընկ. Սարգիս Չուբակի մասնակցութեամբ երգեց «Սեւ մութ ամպեր» Ընկեր Մ. Բրուտեան նորէն հրաւիրուելով արտասանեց Ռիսուարի բանաստեղծութիւններէն «Ուխտի գիշերը»: Երգիչ խումբը երգեց «Մենք անկեղծ զինուոր ենք»:

Ցետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը ընկ. Մ. Մ. Հիւսեան:

Նախ պատմեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծագումը, եւ ապա ներկայացուց անոր կեանքն ու գործը: Բացատրեց կուսակցութեան կործու նէկութիւնը հայրենի բնագաւառէն դուրս:

Ցուագրեց ներկաները բացատրելով թէ ինչպէս որ, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կրցաւ ոչինչէն ստեղծել Մայիս 28 մը, կրնայ նաեւ վերստեղծել նոր Մայիս 28ը: Հանդէսը տեւեց մինչեւ ժամը 5ը, եւ փակուեցաւ «Մշակ բանուորով»:

Մեր կազմին այս տարուան աշխատանքը՝ Դաշնակցութեան Օրուան առթիւ կը գերազանցէր անցեալ տարիներունը:

Թղթակից

ԹՈՒՐՔԻԱ

Մ. ՔԷՄԱԼԻ ԲԱՑՄԱՆ ՃԱՌԸ

— :•: —

Ինչպէս գրած էինք, հոկտ. 31ին բացուեցաւ Թուրքիոյ ազգ. մեծ ժողովին նոր նստաշրջանը: Այս առթիւ Մ. Քէմալ ճառ մը խօսեցաւ, ուր կ'ըսէ.—

Սիրելի ընկերներ, մարդկութեան զգացած նեղութիւնը եւ դառնութիւնը միջազգային քաղաքական ու տնտեսական տագնապներէն, կը շարունակուի: Քաղաքական տագնապին հանգամանքը կարելի է ամփոփ կերպով տեսնել ընդհանրութեան խորհրդածողովին դժուարութեանց մէջ: Իսկ տնտեսական տագնապն ալ ընդարձակած է իր սահմանը՝ ազգերու միջեւ փոխանակութեան քչնալովը եւ սահմանափակուելովը եւ աւելցուցած է իր ազդեցութիւնը:

Մեր համոզումով միջազգային քաղաքական վստահութեան զարգացման համար, առաջին եւ ամենակարեւոր պայմանն է ազգերու անկեղծ միաբանութիւնը՝ գոնէ խաղաղութիւնը պահպանելու գաղափարին մէջ:

Այն միջոցին երբ բոլոր ազգերը դժուարութեանց դէմ կուրծք ցցելու կ'աշխատին, մեր ազգը մեծ ոգեւորութիւն եւ մեր կառավարութիւնն ալ մեծ ճկունութիւն ցոյց կուտայ: Մեր յարաբերութիւնները՝ մեր դրացիներուն եւ բոլոր ազգերու հետ՝ խաղաղութեան եւ վստահութեան լուրջ ու անկեղծ գաղափարներու վրայ հիմնուելով կը զարգանան: Բարեկամներու միջեւ ուղիղ կացութեան մը պահպանումը՝ սկզբունք մըն է որուն միշտ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայենք մենք:

Միջազգային տնտեսական դժուարութեանց դէմ ներկայի պահանջման համաձայն պաշտպանութեան եւ հաւասարակշռութեան զարգացման միջոցներ ձեռք կ'առնենք: Կը ջանանք յայնօրէն ու դիւրաւ գործադրել ամէն հնարաւորութիւն: Ազգ. տնտեսութեան եւ դրամին ցոյց տուած զօրութիւնը եւ կայունացումը՝ ձեռք առնուած միջոցներու ճշդութեան մասին համոզում գոյացնելու հանգամանքն ունին:

Գիտնէ՞ք կացութիւնը զօրաւոր յոյս կը ներշնչէ թէ այս տարի պիտի իրականանան եղած ենթադրութիւնները: Ամէն պարագայի մէջ, մեր յառաջիկայ տարուան հիմնական մտածումը պիտի ըլլայ դարձեալ հաւասարակշռուած պիւտճէ մը ապահովել:

Պիտի շարունակենք երկաթուղիներու ծրագրին գործադրութիւնը: Երկրագործական մարզի մէջ, պիտի ամբողջացնենք բարեկարգութեան հաստատութիւնները: Մեր արտածելի ապրանքներուն համար արտասահմանի մէջ շնորք գտնելու եւ ընդարձակելու համար մեր վաճառումները, կարեւոր կը նկատենք ամէն միջոց փնտռել ու գտնել: Մենապէս կ'աշխատինք որ ժամ առաջ իրականանան մեր ազգային կարիքներուն եւ շահերուն համար անհրաժեշտ արհեստական ճիւղերը: Ընկերային հիւանդութեանց դէմ մեր պայքարը պիտի աւելցնենք:

Իբր Թուրք հանրապետութեան հիմնական բաղձանք, պիտի ապահովենք որ ազգ. մշակոյթը ամէն մարզի մէջ բացուի եւ բարձրանայ: Կը փափաքինք որ մեր պետական բոլոր կազմակերպութիւնները ուշադիր եւ շահագրգիռ ըլլան որ Թուրք լեզուն իր խօսքութեան, բնական գեղեցկութեան եւ հարստութեան հասնի: Ցարգելի ընկերներ, մեր ազգը բոլոր դժուարութեանց հանդէպ բնաւ կանգ չառնելով, կը յառաջանայ ու կը բարձրանայ: Մեր ամէնէն նուիրական պարտականութիւնն է՝ ամէն տեսակ միջոցներով աւելցնելու աշխատիլ Թուրք մեծ ազգին այս ճամբուն մէջ ցոյց տուած փութկոտութիւնը:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԸՆԿ. ՄԿՐՏԻՉ ՄԻԼՏՈՆԵԱՆԻ ԱՐԿԱԾԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 4 Նոյ.— Դառն է գրել երիտասարդ ընկերոջ մը մահուան մասին.

Բնիկ Քէօթահիացի Միլտոնեան գերդաստանի կրտսերագոյն զաւակներէն մին, Մկրտիչ անցեալ շաբաթ օր երեք ծանօթ ընկերներով պտոյտի կ'երթան Վալանս, Լիոն, Տէսին: Երիտասարդական բուռն ցանկութիւնը երեքը միասին կը նետէ ինքնաշարժին մէջ (ընկերոջ մէկը՝ մեքենավար): Կիրակի 30 Հոկտ. կէս օրէ վերջ կը հասնին Տէսին, կը տեսնեն նաեւ մեծ եղբայրը, ընկ. Մ. Միլտոնեանը, որ կ'առաջարկէ ներկայ ըլլալ Դաշնակցութեան Տան բացման հանդէսին եւ միասին վերադառնալ: Մկրտիչ կը պատասխանէ.

— Ես ընկերներով եկած եմ ու անոնց հետ ալ կը վերադառնամ, իսկ դուն որոնց հետ եկած ես՝ անոնց հետ վերադարձիր:

Այս կ'ըլլայ հանգուցեալին վերջին խօսակցութիւնը իր մեծ եղբօր հետ: Երեք ընկերներով Տէսինէն կը վերադառնան Վալանս Գիշերւէ յետոյ, երկուշաբթի առաւօտ, Վալանսէն ճամբայ կ'ելլեն առտուն կանուխ ժամը 4.30ին: Երբ կը հասնին Ավինեոնի մօտերը, ինքնաշարժը առաջ աղէտի նշաններ կը ցուցնէ: Մկրտիչ իր երիտասարդական ուժին վստահելով, կը ցատկէ ինքնաշարժէն վար եւ այդտեղ է որ կը պատահի արկածը: Ինքնաշարժը թաւալգլոր կը դառնայ, տակն առնելով միւս երկու ընկերները: Այս վերջինները մազապուրծ կ'ազատին անակնկալ վտանգէն, իսկ ընկեր Մկրտիչը արեան ճապաղիքներու մէջ օգնութիւն կ'աղաղակէ խեղճակորոյս. հեզ ընկերոջ ամարձիքները ջարդ ու փշուր եղած ըլլալով, իսկոյն կը փոխադրուի Ավինեոնի հիւանդանոցը ու կ'ենթարկուի վիրաբուժական գործողութեան. 31 Հոկտ. առաւօտ ժամը 7.30ին: Դժբախտաբար վէրքը անդարմանելի էր եւ գործողութենէն 26 ժամ վերջը կը փչէ հոգին, 23 տարեկան ծաղիկ հասակին մէջ:

Ողբացեալ ընկերը Սէն Ժէռոմի կազմի յուսադրելի ընկերներէն էր, մարտական ոյժ, որու նմանը քիչ ունի Մարսէյլը: Ի՞նչ այսօրուան կենդանի պատկերը յուղարկաւորներու անծայրածիր շարանը, հայ եւ օտար:

Հազարաւոր գժուարութիւններով դագաղը Ավինեոնէն փոխադրուեցաւ Մարսէյլ եւ Նոյ. 4ի կէսօրէն վերջ տեղի ունեցաւ յուղարկաւորութիւնը Սէն Ժէռոմի մատրան մէջ: Արարողութեանց կը մասնակցին երեք քահանաներ:

Ծաղկեպսակներ ղրկած էին Հ. Յ. Դաշնակցութեան Մարսէյլի շրջ. կոմիտէն, Սէն Ժէռոմի «Վրէժ» խումբը, Հ. Մ. Ը. Մ.ը, Սէն Ժէռոմի համայնքը, խումբ մը տիկիններ, Հ. Ե. Միութիւնը, Աֆարեան, Նէվշէհիրլեան Էքմէքճեան, Սիվրիհիսարլեան Փօյաճեան, Շէրպէթեան, Օհանեան ընտանիքները: Թող ներուի ինձ որ չպիտի կրնամ յիշել երեսունէ աւելի ծաղկեպսակներու տէրերուն անունները:

Յուղարկաւորութեան աւելի փայլ մը տուաւ սուսաւցչուհի Օր. Սիրանուշը իր գպրոցական աշակերտուհիներով, բոլորն ալ սեւ հագուած: Թափօրը շարժեցաւ, անցնելով հանգուցեալի տան առջեւէն, շրջան ընելով Փուլվար Արարատը եւ ապա կեդրոնական փողոցով ուղղուեցաւ դէպի գերեզմանատուն: Մարսէյլի արուարձաններէն ու քաղաքէն հաւաքուած խուռն բազմութիւնը լուռ ու երկիւղած հետեւեցաւ դագաղին: Մինչեւ գերեզմանատուն դագաղը տարուեցաւ ուսամբարձ, բոլոր ընկերներու ու օրիորդներու կողմէ: Մեռելական երաժշտութիւնը աւելի կը յուզէր սիրտերը: Դագաղին հետեւող Ֆրանսացիներն իսկ, այր թէ կին, արցունք կը թափէին: «Իսրձ անցնիմ»էն վերջ, հոգեւոր գասր իր պարտականութիւնը կատարեց ու պզտիկ գագաղով մը, ընկ. Մ. Ասլանեան յանուն Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Վրէժ» խումբի գրաւոր գամբանական մը կարդաց, խորապէս յուզելով յուղարկաւորները:

Ընկ. Մկրտիչ Միլտոնեանի մարմինը հողին յանձնելով գլխիկոր վերադարձանք տուն: Ափսո՜ս որ ընկերոջ յատկութիւններու մասին չկրցայ գրել: Բառին իսկական առումով հայ էր. Ուր որ հայ ժողովուրդի հասցէին խօսք մը լսէր անարդար, իսկոյն օձիքէն կը բռնէր այդ մարդուն եւ բացատրութիւն կը պահանջէր:

Հանգի՛ստ ոսկորներուդ, պաշտելի ընկեր, թող քու յիշատակդ անջնջելի մնայ մեր բոլորի սրտին մէջ: Նիրհէ խաղաղութեամբ այս օտար երկնքին տակ, օտար հողի վրայ:

Մեր ողջ մնացողներուս պարտականութիւնը թող ըլլայ, երբ ազատագրութեան ժամը հնչէ, հաւաքել ձեր բոլորի աճիւնը եւ տանիլ ամփոփել մայր հողին վրայ: Այնտեղ է որ լիաթոք պիտի պոռանք — Հանգիստ ձեր տանջուած ոսկորներուն, թափառական ժողովուրդի թափառական զաւակներ

Բաբերդցի

ՄԱՄՈՒԼ

ԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆԸ ՍԿՍԱՒ

Աբէճի «Նոր Օր»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (2 Նոյ.).

— «Ընթերցողներուն ծանօթ է«Սուրիա եւ Մենք» գրքոյկի պարագան: Ցիշողութիւնները թարմացնելու համար անգամ մը եւս ըսենք թէ գրքոյկին հեղինակը քէմալականներուն ծախուած հայ դաւաճան մըն է, որ հանրութեան կը ներկայանայ իբրդաշնակցական մտաւորական.

Սուրիական մամուլը արդէն սկսած է գրադիլ գրքոյկի բովանդակութիւնով, չմոռնալով ընդհանրապէս մեղադրել հայութիւնը եւ մասնաւորապէս Դաշնակցութիւնը, որոնք իբր թէ Սուրիոյ մէջ հայկական օճախի ծրագիր կը մշակեն:

Թուրքերը եւ պոլշեւիկները, բարեկամ ու մտերիմ, մերձաւոր արեւելքի մէջ կը հետապնդեն նոյն նպատակը եւ ունին նոյն ձգտումները, Թուրքերը առանց մտահոգութեան չէ որ կը դիտեն Սուրիոյ հայութեան աճումն ու զարգացումը: Եւ իրաւունք ալ ունին: Ի՞նչ ըսել սակայն Երեւանցիներուն, որոնք գիտակցաբար կը վտանգեն սուրիահայութիւնը, զայն ներկայացնելով սուրիացիներու աչքին իբր դաւադիրներ, ու քաղաքական նպատակ հետապնդողներ

Եւ աւելին ի՞նչ ըսել ռամկավար մտաւորականութեան մէկ մասին, որ գիտնալով մէկտեղ որ Դաշնակցութիւնը ոչ մէկ նպատակ ունի Սուրիոյ նկատմամբ, թութակի պէս կը կրկնեն Թուրքերուն եւ պոլշեւիկներուն առասպելները, իւղ քսելով թշնամիներու հացին.

Մեր խօսքը մասնաւորապէս ռամկավար պաշտօնաթերթ «Արեւ»ի մասին է, որ մեծագոյն վառութիւնը գործեց «Սուրիա եւ Մենք» գրքոյկին բովանդակութիւնը վերադրելով Դաշնակցութեան եւ իբր հեղինակ ցոյց տալով ծանօթ մտաւորական Նիկոլ Աղբալեանը:

«Արեւ»ի զգուշելի եւ ապշեցնելու գեհը սկսաւ իր արձագանգները տալ սուրիական մամուլին մէջ: Եւ եթէ այս առիթով, անախորժութիւններ ու գրգռութիւններ պատահին Սուրիացիներու կողմէ Հայերուն դէմ, պատասխանատու պիտի ըլլայ «Արեւ» եւ իր արբանեակները, որոնք Թուրքերուն կէս ձգած գործը ամբողջացնելու փութկոտութիւնը ցոյց տուին:

Հանրային դատաստան բռունը եթէ գոյութիւն ունի մեր մէջ, պէտք է ուրեմն, Եգիպտոսի ռամկավար պաշտօնաթերթը ենթարկուի պօյքօթի եւ անոր խմբագիրը ի սպառ հեռացուի մամուլի ասպարէզէն: Ռամկավար կուսակցութիւնը պէտք է արժանիպատիւ տայ «Արեւ»ի խմբագրին որուն ձախաւերութիւնները սկսած են ունենալ ծանր հետեւանքներ»:

ՍՏԱՑԱՆՔ

GUERIR, բժշկական – առողջապահական պատկերազարդ ամսագիր, նոյեմբերի թիւը, ուր յօդուածներ ունին Տոքթ. Թուրալ (յօդացաւի, շաքարախտի եւ գիրութեան դարմանումը), Տոքթ. Մարշալ (հեղձախտը), Տոքթ. Գուրկուան (ալիններու մասին), Տիկ. Շաթինիէր (տղոց նկարագրի ճանաչումը իրենց գրելու ձեւէն), Տոքթ. Մուրժոն (աճում, չնչողութիւն եւ ակռաներու թուլնիլը), Տոքթ Գրիւմ (դիալյնութիւն), փրֆ. Լէոն Պէրնար (պայքարը հիւծախտի դէմ), Տոքթ. Sou (թութքը), Տոքթ. Տավէն (ծուռ – վիզը), Տոքթ. Փօղոս Քօլօլեան (նոյնամոլութիւնը):

Հետաքրքրական է հայ բժշկապետին այս յօդուածը, որ կը ներկայացնէ դարուս հոգեկան քայքայումը, ձանձրախտը, եւ առոր ախտանշաններէն մէկը՝ մոլութիւնը հայօ խաղալու, — տափակ ճախարակ մը, որուն մէջքին վրայ բացուած ճեղքէն չուան մը անցընելով՝ կ'օրօրեն օդին մէջ, գլուխնին կախած, անընդհա՜տ ու երկար:

Զուարճալի ուշադրութեան գրոհն հեղինակը, Տոքթ. Քօլօլեան իբրեւ մնայուն աշխատակից GUERIR ամսաթերթին, առանձնած է ներկայացնել այդտեղ հոգեկան ախտաբանութեան զանազան երեւոյթները:

Թերթին բաժնեգինն է տարեկան 20 ֆրանք: Դիմել, GUERIR, 12bis, Rue Keppler, Paris:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով:

ԳՐԵԼ ԿԱՐԵԼԻ ԵՂԱԾԻՆ ՉԱՓ ՄԱՔՈՒՐ, քանի որ մեծ մասամբ տողաշարով կը շարուի ՅԱՌԱՋը:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԺՇԴՈՒՄ ՄԸ

Ստորագրեալս կողմէ կազմակերպուած հրապարակային դասախօսութիւնները, որոնք տեղի կ'ունենային Ալֆորվիլի մէջ, Սեպտեմբեր, Հոկտեմբեր եւ Նոյեմբեր ամիսներու ընթացքին տարեկան դադար ունենալու մեր սովորութեան համաձայն, այս տարի եւս դադրեցուցինք, վերսկսելու համար 27 Նոյեմբերին:

Սոյն իրողութիւնը հրապարակել յարմար դատեցինք, երբ տեսանք որ ազգակից մը համարձակած էր մեր այդ տարեկան դադարին սուտ վերագրում մը ընել, եւ այդպիսով խաբել «Յառաջ»ի ազնիւ ընթերցողները.

Գ. Արմենակեան

Քարոզիչ՝ Փարիզի Հայ Շաբաթապահ Եկեղեցւոյ

ԸՆԿԵՐՆԵՐ,

ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ,

ՊԱՇՏՕՆԱԿԻՑՆԵՐ

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԵՐ ՀԱՍՑԷԻՆ

Որ փոխուած է ՄԷԿ ՏԱՐԻԷ Ի ՎԵՐ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Թերթեր եւ նամակներ կը կորսուին կամ կ'ուշանան ուղղուած ըլլալով հին հասցէին (235, Fbg. St. Martin), կամ 4—5 տարի առաջուան հասցէին:

«ՄՆԱՑՈՐԴԱՑ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Անոնք որոնք չեն ստացած մինչեւ 544րդ էջին վերջը (պրակ 17րդ), տեղեկացնեն անմիջապէս Յառաջին:

Կը խնդրուի բոլոր բաժանորդներէն որ անյապաղ փոխադրեն իրենց անվճար պարտքերը:

Նոր բաժանորդագրուիլ ուզողներուն կը ղրկուի առաջին էջէն. փոխարժէքը կանխիկ: էջ 1-544, այսինքն 17 պրակ, կ'արժէ 10 ֆրանք

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (41)

ԱՐԵ՜Ի, ԱՐԵ՜Ի...

Այդ ամէնուն լծակը, բնականօրէն դարձաւ Ռոկին, կնիքներ չենց: Շղթայեց: Անօթութիւններ անարգելով, անօթութիւններ արելով՝ ապականեց: Ամէն ժամանակէ աւելի: Այլ բոլոր գծերուն վրայ, ցրուած թէ խումբով, կը վազէին Թուղթի ու պարահանդէսներու ուղղութիւնով, կազի մուխով, կառքերու արագութիւնով: Հասնելու ինչի՞... Աթեան էր չնագին հաճոյքը, վայելքը, յղփացումն ու փառքը:

Ուստի հիւծումն ընդհանուր էր: Այս կամ այն կերպ: Անխուսափելին:

Եւ Ան եկաւ: Միւսներէն առաջ: — Ցեղափոխութիւնը ժամանակները կանխողն է — անկէ ալ առաջ:

Նախ գաղտնի, անմխաս դէմքով, ապա համարձակ ու սիրով:

Պարահանդէսներէն, գործարաններէն ու դաշտերէն կը գոհէր հազարներով ինկան:

Կանգունները, — աւելի անոնք որ կը պայքէին ու կը հասէին — հազիւ հաճեցան տեսնել: Մինչ ամէնն ալ անոր զովն էին, անոր չունչին տակ:

Ան, քայլերը մեծցուց. երիտասարդ ու գինով սենեակը իր սիրելին էր:

Մանկութիւնն ալ դեղնեցուց: Եւ տարիքները կորսնցուցին իրենց նշանակութիւնը:

Տարածուեցաւ, վարակեց, խրեց ճանկերը պիրկ:

Մինչ ճառողներուն ու պարողներուն ուշադրութիւնը հազիւ կեղծ հառաչանքին հասաւ, հազիւ մուրացկանի մը զանձամակին վայել գոհողութիւնը: Գիտութիւնը սակարկեց:

Մինչ ամէնը անոր զովն էին, անոր չունչին տակ:

Մազապուր փրկուածները անոր ճանկերէն — հրաշքով — հոգիի ու մարմնի ալիներով կը վերադառնային: Ցաճախ կրկին իյնալու համար:

Բայց պարողներն ու ճառողները չտեսան:

Նախճիրը որ ան կը գործէր, վէր էր որ եւ է պատերազմի, որ եւ է ջարդի արդիւնքէն:

Եւ երբ զգացին օր մը թէ մարդկային ամէն արժէք, բոլոր սրբութիւնները հոգիի ու մտքի — արուեստ, հայրենիք, կրօնք — անոր չունչին տակ հիւծելու դատապարտուած էին — որովհետեւ պատուհասային մահն էր ինք — այդ օր արդէն ան տէրն էր ամբողջութեան:

Հիւծախտը:

. . . .

. . Կը դողդղամ ու կ'այրիմ: Ջերմ ունիմ:

Դժուար թէ կարենամ այս գէչ երազէն յետոյ, որ գէչ հէքեաթ մը չէ միայն, քնանալ:

Մօտակայ եկեղեցիին ժամացոյցը փչլեց տասն ու զը ապակիի պէս: Կէս գիշերը անց է, ըսաւ:

Անլուրին: Բայց մութին սեւեռելով կրնամ թանձր ձիւնը տեսնել: Նախ ճերմակ նշյլներով, ապա պատուան ամբողջ: Գող օդը պատուհանէն կը խուժէ, կը նետէ ինքնին, ինչպէս փեղկերը ծածկող ձիւնը:

Իսկ ոտքերուս տակ՝ տաք ջուրի ամանը գրեթէ պաղեր է: Կը կծկուիմ: Կը դառնամ, կը հեւամ, կը հազամ ու կը կծկուիմ:

Ինծի կը թուի որ Արմանն ալ արթուն է: Ճմրթկուող թուղթի՞ թէ հեծկլտուքի ձայն էր.. Ոչ՛, սխալած եմ: Կը քնանայ:

Եւ տակաւ, շատ սովորական ճամբու մը վրայ եղածի պէս, աչքերս կը գոցեմ ու կը ձնայիմ: Մեռածներուն ու ապրողներուն: Որքա՜ն գերեզման:

Ա՜խ, եթէ կարելի ըլլար վերադառնալ: Կարգ մը զնել:

Իսկապէս ի՛նչպէս պէտք է կոչել այն, ի՛նչպէս պէտք է սիրել այն որ պիտի գտնէ յաւիտենական ու բացարձակ խաղաղութեան միջոցը:

Եւ այն որ պիտի տայ անմահութիւնը:

Ո՛չ, ներողութիւն: Շատ է առիկա: Նոյն իսկ չափազանցը: Եւ անկարելին: Ըսենք.

— Ո՞վ է որ պիտի գտնէ այս հիւանդութեան դարմանը:

Հիմնական դարմանը կ'ըսեմ: Որ չխաբէ:

Ի՞նչ յիմար եմ: Ժամերով կ'երազեմ բարեբախտ մէկ գիւտարարին վրայ որ պիտի սրբեցնէ ինծի գլանիկի մը ծուխով մահամերձ թոքերն իսկ բժշկել: Դիպուածով, հրաշքով:

Քանի՛ միլիոնաւոր երիտասարդներ, մանուկներ, բեղմնաւոր կեանքեր, քաղաքալուղ, քանդալուղ տուներ, ժողովուրդներ պիտի փրկուէին:

Շա՜տ է: Թող գտնէ մը գտնեմ, բոլոր հիւանդները լուսաւոր պայմաններու մէջ դնելու, վարակումը սանձահարելու համար:

Որքա՜ն ապաշխարանք եմ:

Բայց գոնէ փրկեցէք մանկութիւնը, առողջ երիտասարդութիւնը, անոնք որ դեռ ոչինչ ունին: Գրեթէ ոչինչ ունին: Ա՞յս ալ շատ է, ապրողներ: Ա՞յս ալ անկարելի է:

Ներքինինե՛ր...

. . . .

. Ա՜հ, ջերմ ունիմ, նորէն ջերմ ունիմ քոյր իմ... գիտնաս որքան խղճահար եմ, գիտնաս որքան մեղապարտ եմ առջեւդ... Դեռ մինչեւ ե՞րբ, հէ՞...

Ի՞նչ կրնամ ընել:

Ո՞ւր կ'ուզես որ վազեմ, ո՞ր վերջնական կռիւին: Հերոսութիւն չէ բաղձանքս, միայն արդարանալի ձեւով մը վերջացնեմ: Հաւասա՛, ձանձրացայ...

Հարկաւ մեղաւոր եմ, անարժան, ծնողքիս, վիրաւոր հայրենիքիս ու մարդկութեան առջեւ, որովհետեւ...

Ջերմ ունիմ քո՞յր իմ: Ըսէ՛, աղօթէ որ քնանամ...

. . . .

... Այտերուս վրայ երկու մեծ կաթիլներ հեռու յեն սառէլ: Աւելի կ'արթննամ: Կը սարսռամ:

Ո՞վ էր դուրս ելլողը: Արմա՞նը: Այո՛ անկողինը պարապ է:

Ինչո՞ւ չվերադարձաւ: Քայլերն ալ խիստ զգուշաւոր էին: Ինչո՞ւ չվերադարձաւ:

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

հաւաքէ Լէնինկրատի բանուորները որոնք առաջին անգամ բարձրացուցին ապստամբութեան դրօշը՝ 1917 Հոկտեմբերին։ Միեւնոյն ատեն հրատարակուեցաւ գինուորական յեղափոխական խորհուրդին մէկ բանաձեւը՝ ուղղուած բանակին եւ նաւատորմին։ Բանաձեւը ստորագրուած է պատերազմական գործոց վար Վորոշիլովի կողմէ եւ կ'ըսէ.

— «Ամբողջ երկիրը գրաւած է ընկերվարութեան կառուցումով. ան պատերազմ չի փնտռեր, պատերազմ չուզեր։ Այս 15 տարիներու ընթացքին, օրէ օր, խորհրդային կառավարութիւնը ամէն տեղ եւ միշտ պայքարեցաւ խաղաղութեան համար։ Բայց, այդ նոյն 15 տարիներու ընթացքին, երբեք չանեցանք ո՛ր եւ է պատրանք»։

Կիրակի օր, հանդիսաւոր նիստ մը տեղի ունեցաւ Մոսկուայի թատրոնին մէջ։ Կալինին այս առթիւ պարզեց ձեռք բերուած յաջողութիւնները որոնք հինգի տեղ չորս տարիէն դուրս հանեցին հնգամեայ ծրագիրը եւ ճարտարարուեստական ու հողագործական մեծ երկրի մը վերածեցին Ռուսաստանը։

.. Եւ սակայն ժողովուրդը անօթի է

Իշխանութիւնը ամէն միջոց ձեռք առած էր, կարելի եղածին չափ շքեղութիւն տալու համար տօնակատարութեանց, որպէս զի ոչ միայն ցնցուի բոլշեւիկեան իշխանութեան ուժն ու տեւողութիւնը, այլ եւ քօղարկուի ժողովուրդին կրած զրկանքը։ Ամէն նշան կը ցուցնէ թէ այդ զրկանքները պիտի սաստկանան ձմրան միջոցին։ Արդէն շատ մը խռովութիւններ ծագեցան Մոսկուայի մէջ, ուտեստի խանութներուն առջեւ, ուր հացաբաժիններ պոչ կազմեր էին։ Պաշտօնական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ զարմանալի չէ որ անկարգութիւններ պատահած են եւ ոստիկանութիւնը ստիպուած է միջամտել, որովհետեւ կարգ մը կազմակերպութեանց պաշտօնեաները անտեսած են ժողովուրդին պէտքերը, եւ հարկադրած են զանոնք ամբողջ օրեր պոչ բռնել։ Այս խել պատճառով, շատեր ուժասպառ ինկած են։

Պոչ բռնելու թշուառութիւնը սաստկացած է սպառմերքէն ի վեր, եւ անցեալ շաբթու ալ խռովութիւններ ծագեցան։ Մասնաւորապէս կիները անհամբեր դարձած են եւ առաջին յարձակումը անոնք գործեցին, ժամերով պոչ բռնելէ յետոյ։

Պարենաւորման տագնապը, որ արդէն ծանր էր, աւելի սաստկացաւ 15ամեակի տօնակատարութեանց հետեւանքով. որովհետեւ, Մոսկուայի եւ Լէնինկրատի համար բացառապէս պատրաստուած էին 8,000,000 տուփ պահածոյ ձուկ եւ բանջարեղէն, 6000 թոն կարագ, բրինձ եւ անուշեղէն, մեծ քանակութեամբ ալիւր եւ 7,000,000 ռուբլի արժողութեամբ կարագ–հաց (սանտուիչ)։ Այս բոլորը ճարելու համար, պարենաւորման խանութները երեսի վրայ ձգեցին առօրեայ պէտքերը։

Ց.

Դ.

Փարիզ եւ արուարձանները

ՓԱՐԻԶԻ կոմիտէի ընկերական ընդհանուր ժողովը այս հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, 2 Place d'Italie, Café de la Mairie-ի վերնայարկը՝ Métro Place d'Italie.

Օրակարգ՝ զեկոյց պատգամաւորներու կողմէ։

ԱՆԻԷՌ Գուա Քոլոմպի առժամեայ մարմինը ժողովի կը հրաւիրէ Արամ, Մուրատ եւ Մասիս խումբերը այս Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին, 11 rue Descartes, Asnières. Օրակարգ՝ զեկոյց պատգամաւորի կողմէ։

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի երեք խումբերու բոլոր ընկերները, այս Ուրբաթ ժամը 2ին Խաժակ Ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Զեկոյց շրջանային ժողովի մասին, Կոմիտէի զեկոյց եւ նոր կոմիտէի ընտրութիւն։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԵՑԷՔ

ՏարօնՏուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան երեկոյթ–պարահանդէսին, որ տեղի պիտի ունենայ 19 Նոյեմբեր Շաբաթ գիշեր ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ, Միւթիւալիթէի սրահին մէջ։

Տոմսերը կը ծախուին «Յառաջ»ի խմբագրատունը, գրատուն Հրանտ Սամուէլ, Պետրոս Վարդանեան, 24bis rue Blanqui. Լեւոն Տօնիկեան, 52 rue Isidore Neujahr, Bagneux (Seine). Տոմսակներու գիները՝ 5 եւ 7.50 ֆրանք։ Նախօրօք ապահովեցէք ձեր տոմսերը։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

կազմակերպուած Զ. Ռ. Միութեան մասնաճիւղերուն կողմէ

կը նախագահէ եւ կը խօսի՝ Գ. Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

երգ, նուագ, արտասանութիւն եւ պատկերներ

ԼԻՈՆ.— 8 Դեկտ. Շաբաթ իրիկուն, Գ. Թաղապետարանի սրահին մէջ։

ՎԻԷՆ.— 4 Դեկտ. Կիրակի առաւօտ։

ՎԱԼԱՆՍ.— 4 Դեկտ. Կիրակի կէսօրէ յետոյ։

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ
ԱՐԱՑ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

փարիզի պետական երաժշտանոցէն եւ Schola Cantorumէ

Տարրական եւ բարձրագոյն դասընթացք երաժշտական տեսական եւ գործնական ճիւղերու։

դաշնակի, ձայնագրութեան (Solfège) եւ ներդաշնակութեան (harmonie)

Ըստ Փարիզի բարձրագոյն երաժշտանոցներու ծրագրին եւ նորագոյն մեթոտներու։

Դասաւանդութիւնք տեղի կ'ունենան մասնաւոր ժամադրութեամբ

Դիմել 35bis Rue de la Varenne (St. Maur)

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳԷՈՐԳԷՐԵԱՆ վարժարանի Սանուց նորակազմ միութիւնը կը հրաւիրէ բոլոր աւանդողները ընկերահամակրական թէյասեղանի մը, որ տեղի պիտի ունենայ այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 9ին Ֆլօրիա ճաշարանին վերնայարկը, մեթրօ Սէն Միշէլ կամ Օտէօն։

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ կը հրաւիրուի Գ. Արշաւիր Խանճեանեան, կէսօրէ մը վերջ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Սէն-Ժէռոմի վրէժ խումբը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Միլտոնեան գերդաստանին եւ պարագաներուն ինչպէս եւ ընկ. Ս. Միլտոնեանի, սիրելի ընկ. ՄԿՐՏԻՉ ՄԻԼՏՈՆԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ զոհ գնաց ինքնաշարժի արկածի մը Աւինեոնի մէջ, 23 տարեկան երիտասարդ հասակին մէջ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ քեռորդիս Եսաւ Էքմէքճեան (Խարբերդի Հաւուսի գիւղէն)։ 1931ին Ֆրանսայի Հայաստանի Հայրենասիրաց միութեան ծախքով մեկնեցաւ Յունաստան եւ մնալով առաջին կարաւանին անցաւ Խ. Հայաստան։ Բայց 1932 սեպտ. 13 թիւով «Յառաջ»ի թղթակիցը Թուրքիէն գրած էր թէ, 10 որբեր հոս փախած ու Պարսկաստան հասած են։ Անոնց մէջ կը գտնուէր Եսաւ Էքմէքճեանը։ Մասնաւորապէս 2 ամիս է իրմէն ոչ մի լուր ստացած եմ, իր մասին տեղեկութիւն ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ H. Maghakian, 25 rue Belle-Image, Valence (Drôme) France.

— Կը փնտռեմ մօրեղբօրորդիս Խաչիկ Ալեքսանեանը որ 1927ին կը գտնուէր Թուլոն։ Կը խնդրուի իմացնել «Յառաջ»ի կամ Ղ. Հայրունիի 12 rue Grande Fontaine, St. Germain-en-Laye, S. et O.

ԶԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԵԻ ՄԷՋ

Պուլօնեը սիւր Մէր 8 Նոյ. 932

Վաղը առաւօտ ձեր ձկնավաճառին ծախած ձուկը որսացուած է այսօր։ Կերէք Պուլօնեը սիւր Մէրի թարմ ձուկը։

Ազդ

Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան եկեղեցական յանձնաժողովը կը ծանուցանէ յարգոյ հասարակութեան թէ՝ Ալֆորվիլ-Մէզոն-Ալֆորի նորակառոյց եկեղեցւոյ օծումը պիտի կատարուի 13 Նոյեմբեր, կիրակի, նախագահութեամբ Տ. Վռ. Եպիսկ. Թիկրեան սրբազանի եւ մասնակցութեամբ քահանայից դասուն։ Սկզբնաւորութիւն ժամերգութեան ժամը 9ին, սկզբնաւորութիւն պատարագի ժամը 10ին։

Ի գիտաց Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան։

(Անիք)

Imp A DER (Agopian)

17, Rue Damesme, Paris (13)

Le Gérant H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (7)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Ու իր պարապ գաւաթը այնպէս ուժով զարկաւ սեղանին որ, զարմացայ թէ ինչպէս կտոր կտոր չեղաւ։

Ասոր յաջորդեց փոքր դադար մը։

— Դուք Գերմանները այդ տեսակ պատմութիւններ պատմելու՛ն մէջ միայն լաւ էք։ Ես ձեզի կրնամ տալ անունները շատ մը Գերմաններու որոնք սովոր էին ըսել նոյն իսկ անցեալ տարի. «Դէպ ի Փարիզ, դէպ ի Քալէ» — ըսի կշտամբանքով։

— Ա՛, կրնայ ըլլալ. բայց հիմա ես գիտեմ, — ըսաւ բարձրաձայն խնդալով. — այո՛, ծիծաղելի է, ծիծաղելի։ Ես, Քարլ Շթէյն, արհամարհուած քիմիագէտ մըն եմ. մարդ մը որուն այս շուքս զօրավարները, իրենց խեղդող օձիքներով եւ ակնոցներով, անցեալին մէջ այնքան յարգ կուտային որքան իրենց ոտքերուն տակը եղած քարերուն եւ որ սակայն հիմակ մեծ դեր մը պիտի կատարէ, շահելու համար աշխարհի վրայ նմանը չտեսնուած այս սարսափելի պատերազմը, քան ինչ որ չպիտի կրնային ընել իրենց բոլոր մեծամօլ զինուորականները միասին առած։

Ու սկսաւ ինքնիրեն խնդալ, երբ կարգ մը բարեկամներ ներս մտան. սկսաւ անոնք ալ խնդացնել իր չարաւոտական մեծ-խօսիկութիւնով.

Ուրեմն «Կարմիր Քարլը» քիմիագէտ մըն էր եւ հասարակ զինուորական պաշտօն մը չունէր։ Իր ուղեղը լեցուցած էր մեծ յաջողութիւնով մը, որուն մասին այնքան վստահ էր, որ յիմարութիւններ դուրս կուտար։

Երբ անկողին մտայ, սկսայ մտածել թէ այս բոլորը ի՞նչ կը նշանակէին արդեօք. նկատելով որ բոլոր օդային խօսքերուն մէջ տրամաբանութեան մասնիկ մը կրնայ գտնուիլ։

Այդ գիշերն իսկ թիւ 63ի միջոցաւ Անգլիացիներուն հաղորդեցի խորհրդաւոր այս հովի գծերու մասին։

Երկու օր յետոյ, «Գանթին Մաւծ» դրանս առջեւ եկաւ ու յանձնեց գնդապետի բարձիկը որ կը պարունակէր հետեւեալ հրահանգը.—

«Օդի տեղեկագրի մասին մի՛ մտատանջուիք։ Բանակներու շարժումները, շոգեկառքերու եւ զօրաթեւերու մասին որոշումները են. աւելի արժէքաւոր են»։

Յաջորդ օրը գերմանական փոխադրութեան յատուկ ինքնաշարժի վարիչէ մը պատահական կերպով իմացայ որ ամբողջ օրը իր ինքնաշարժով փոխադրած է գլօրինի մեծաղ գլաններ.

Այս իրողութեան շատ կարեւորութիւն ընծայելու տրամադիր չէի, բայց «քիմիագէտ»ին եւ «գլօրին»ին նմանութիւնը իմ մէջս յանկարծ բան մը արթնցուցին։ Արդեօ՞ք կարմիր Քարլը բան մը պիտի ընէր այս գլաններով։

Ասիկա յիմար հետանկար մըն էր թերեւս, եւ սակայն նոյն գիշերը տեղեկագրեցի թէ հովին ուղղութիւններով տակաւին կանոնաւորաբար կը գրագին. կ'ընէի իրենց համար կարեւոր թելադրանքներ եւ գաղափարս կը յայտնէի Քարլի ու «գլօրին»ի գլաններու մասին։

Իմ պարտականութիւնս էր տեղեկացնել իւրաքանչիւր պատահար որ կարեւոր կը նկատէի եւ Անգլիական Գաղտնի Սպասարկութեան կեդրոնը կրնար աւելի բաց իմանալ քան ինչ որ ես թերեւս անձնապէս չէի հասկնար։

Երեք օրէն հրահանգ մը ստացայ.—

«Ձեր վերջին տեղեկագրերը բարձր հայեցողութեան բնոյթ ունին։ Կը կրկնենք բանակներու շարժումները, զօրաթեւերու մասին որոշումները, շոգեկառքերը են. աւելի կարեւոր են»

Ուրեմն կը խորհէին որ յիմար, երեւակայական աղջիկ մըն եմ ապահովաբար, որ փոքր բլուրները որպէս լեռ կը ներկայացնէի։

Մինչ սակայն օդային հետախուզութեան տեղեկագրերը ամէն օր կը շարունակուէին։

Ապրիլ ամսուն առաւօտ մը, երբ հիւանդանոց հասայ, տեսայ որ հոն մեծ իրարանցում կը տիրէր։ Այն բոլոր հիւանդները որոնք ի վիճակի էին շարժելու, փութով այլուր պիտի փոխադրուէին։

— Ա՛հ, օրիորդ, — գիծաւորեց գիս հրամանատարը իր հաճոյակատար ձայնով, — կարեւոր յառաջխաղացում մը պիտի կատարուի։ Կանդի այս կողմը գտնուած բոլոր կայաններուն ազդարարուած են անմիջապէս պարպել իրենց վիրաւորները։

Ասիկա կարեւոր լուր մըն էր։ Գծին մօտ գտնուող հիւանդանոցներուն պարպումը յարձակում կը նշանակէր։

Նոյն գիշերը տեղեկագիրս հաղորդեցի թիւ 63ին։ Ցետոյ անձկութեամբ սպասեցի օդնական ուժերու ժամանումին։ Բայց օրերը կ'անցնէին ու ո'չ մէկ ուժ կը հասնէր։ Վիւրթէմպուրկի զօրաբանակին 26րդ եւ 27րդ կիսագօրաբաժիններն կը գրաւէին զինուորական կայանը եւ ճակատի ու պահեստի գիծերը։

Մէկ շաբաթ վերջ, սակայն, խնդիրը պարզուեցաւ կուրացուցիչ շառաչիւնով մը։

1915 Ապրիլ 22ին — զոր միշտ պիտի յիշեմ — գեղեցիկ օր մըն էր. դարնան մեղմ զեփիւռը ամբան աւետիս կուտար. բայց Ֆաշէնտէլի բարձունքներէն ուրիշ տեսակ զեփիւռ մըն ալ — «Սատանային հովը» — դանդաղ կերպով կը տարածուէր «Անտէր Երկիր»ին վրայ, Լանկմէրքի եւ Փէօլգափէլի տարածութիւնը, ուր կը գտնուէին Համաձայնականներուն խրամները ու եւ կը պատէր մահուան խորհրդաւոր մառախուղ մը։

23ի առաւօտ, լոյսը հազիւ բացուած՝ հիւանդանոցէն ստիպողական հրահանգ մը ստացայ թէ անմիջապէս պէտք է հոն գտնուիմ։

Դէպ ի հիւանդանոց փութացի. ու գրեթէ անմիջապէս յետոյ սկսաւ հասնիլ շարանը հիւանդանոցի կառքերուն՝ բեռնաւորուած գժբախտ գերիներով։

Առաջին առթիւ սկսան հասնիլ քանակաւ հողմով, յետոյ հարիւրաւոր մարդիկ կիսամեռ, շնչահեղձ որոնց աղխողորմ ճիչեր կ'արձակէին ու գրեթէ խեղդուելու վրայ էին։ Հիւանդանոցը իրարու վրայ լեցուած էր Ֆրանսայի զինուորներով, որոնք կը կռուէին օդ շնչելու համար։

Տառնեակներով մարդիկ կը մեռնէին ձանձերու նման. Հոգեվարքի ատեն իրենց հագուստները կը պատռէին. գէմքերուն վրայ ահաւոր ու հիւանդոտ կանանչութիւն մը կը պատէր ու մարդկային ձեւէ դուրս վիճակ մը կը ստանային։ Բաճկոններն ու արոյրէ կոճակները կանանչ գոյն մը առած էին եւ անոնց շուրջ կծու հեղձուցիչ հոտ մը պատեր էր։

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 10 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
10 Novembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Օտար երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2051 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 30 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐԱԲՆԵՐՈՒՆ ԱՆՀԱՄԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Տարաթներէ ի վեր ուշագրաւ խմորումներ տեղի կ'ունենան Սուրիոյ մէջ:

Ինչպէս կը հաստատեն օրը օրին հրատարակուած լուրերը, արաբ ազգայնականութիւնը վարակուած է տեսակ մը անհամբերութեամբ, եւ ծրագիրներ կ'որոճայ, ժամ առաջ թօթուելու համար հոգատարութիւնը.

Այդ ձգտումը աւելի շեշտուեցաւ այն օրէն ի վեր որ Իրաքը տիրացաւ իր անկախութեան, դառնալով անդամ Ազգերու Դաշնակցութեան:

Ինչ որ մինչեւ հիմա տեղի կ'ունենար գաղտնի ժողովներու եւ հրապարակներու մէջ, կամ լրագրական բանավէճերով, այժմ կը շարունակուի ճակտէ ճակատ: Բուն իսկ Սուրիոյ Երեսփ. ժողովին մէջ կամ անոր միջոցաւ:

Արդարեւ, չափազանց պերճախօս են վերջին լուրերը:

Ազգայնականները գիշերը ցերեկին խառնելով, վճռական որոշումներ առած եւ հաղորդած են Սուրիոյ մարզպանին:

Իսկ Պ. Փոնսօ, որ մինչեւ հիմա երկիրը կը վարէր տիրաբար — հրամանագիրներով — արդէն բռնած է գիջումներու ճամբան: Անշուշտ համակերպելով Փարիզէն տրուած նոր հրահանգներուն:

Այսպէս, եթէ արաբական թերթերը չեն չափազանցեր, մարզպանը ուղղակի բանակցութեան մտած է Դամասկոսի կառավարութեան հետ: Եւ, տեղի տալով ազգայնականներու պահանջին, յանձնած է երաշխաւորագիր մը, որուն համաձայն Սուրիոյ դաշնագիրը յարեւնման պիտի ըլլայ Իրաքի դաշնագրին:

Միայն այս պարագան բաւական է, համոզուելու համար թէ բան մը փոխուած է Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ յարաբերութեանց միջեւ: Թէ Փարիզը այլ եւս անպատեհ կը գտնէ ձգձգել Սուրիոյ վերջնական կազմակերպութեան եւ հոգատարութեան վերացման խնդիրները:

Այս իրողութեան ուրիշ մէկ ապացոյցն է Ֆրանքօ-թուրք վերջին համաձայնութիւնը, որով կը փակուին շարք մը առկախ հարցեր: Ու նաեւ սիրալիր խօսքերու փոխանակութիւնը՝ Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ, թէ մամուլի եւ թէ ազգային ժողովներու բեմէն:

Ի՞նչ կասկած որ, Պ. Էռիօ աւելի կամ պակաս չափով հակած է Ֆրանքլէն Պույեոնի քաղաքականութեան, — կարելի եղածին չափ հաշտ երթալ Թուրքիոյ հետ եւ կարճ կապել վէճերը. որովհետեւ — արթո՛ւն է Գերմանիան:

Առանց մտնելու դիւանագիտական մանրամասնութեանց եւ նրբութեանց մէջ, ըսենք, անմիջապէս, որ լուրջ խմորումներ տեղի կ'ունենան Սուրիոյ մէջ, եւ աւելի քան երբեք սեղանի վրայ է հոգատարութեան վերացման խնդիրը:

Եւ ուրեմն Սուրիան կը գտնուի նոր անակնկալներու առջեւ, քանի որ արաբ ազգայնականները աչքի առջեւ ունին մէկէ աւելի ծրագիրներ, — ներկայ վարչաձեւէն մինչեւ միապետութիւն կամ արաբական ընդհանուր միութիւն:

Հոգատարութեան վերացումը չի նշանակեր ամբողջական պարպում: Ոչ ալ ձեռնպահութիւն ամէն պատասխանատուութենէ:

Անգլիան անկախ հռչակեց Իրաքը եւ զայն անդամագրեց Ազգերու Դաշնակցութեան: Բայց, դաշնագրին մէջ դրաւ որոշ տրամադրութիւններ, ապահովելու համար իր սեփական շահերը եւ փոքրամասնութեանց իրաւունքները:

Ֆրանսան ալ, որ յանձն առած է յարեւնման դաշնագիր մը կնքել, ունի միեւնոյն մտահոգութիւնները:

Նոյն իսկ աւելի փափուկ է Սուրիոյ կացութիւնը:

Իրաքը միակտուր զանգուած մըն է — չհաշուելով քրտական մեծամասնութիւն մը — իսկ այն ինչ որ Սուրիա կը կոչենք, կը բաղկանայ չորս-հինգ անջատ եւ հակամարտ երկրամասերէ: Կարելի չէ վերջնական համարել մինչեւ հիմա եղած կարգադրութիւնները:

Ամէն պարագայի մէջ, կը գտնուինք հեռանկարի մը առջեւ՝ որ մեզի կը թելադրէ եւ՛ արթնութիւն եւ՛ լրջութիւն:

Բոլոր դէպքերը ցոյց կուտան թէ ուշ — կանուխ վերջ պիտի գտնէ տասը տարուան կարգ ու սարքը: Ե՞րբ, ի՞նչպէս, — երկրորդական է այդ պարագան: Կը բաւէ գիտնալ թէ անխուսափելի է հոգատարութեան վերացումը, հետեւաբար եւ Սուրիոյ քաղաքական — վարչական ձեւափոխումը:

Ծիծաղելի պիտի ըլլար ո՛ր եւ է դեր վերագրել մեզի՝ այս անցուդարձին մէջ:

Մեզի կ'իյնայ մէկ տարրական պարտականութիւն, — կարելի եղածին չափ կարճ կապել ներքին վէճերը, որոնք վրդովիչ գայթակղութեան մը հանգամանքն առած են այդ գաղութին մէջ, եւ պատրաստուիլ գալիքին:

Ուրիշ խօսքով, ունենալ որոշ ուղեգիծ մը, հիմնուած՝ երկրի եւ անոր ժողովուրդին եւ մեր փոխադարձ շահերուն վրայ:

Արտաքին ազդակներ միշտ ալ գոյութիւն պիտի ունենան: Եւ աւելի նպաստաւոր քան Իրաքի մէջ, քանի որ Սուրիան դրացի է եւրոպական ջուրերուն:

Բայց, արտաքին ազդակը, այս կամ այն դաշնագիրը չեն որ տիրական դեր պիտի կատարեն, այլ բուն միջավայրն ու անոր ժողովուրդը:

Պէտք է թօթափել, վերջապէս, միշտ աչքը դուրսը պահելու վարժութիւնը, որ այնքան սուղի նստաւ մեզի, եւ մեր իրաւունքները ներդաշնակել տանտիրոջ շահերուն հետ:

Իբրեւ նորազատ ժողովուրդ, Արաբներն ալ վարակուած են թթու ազգայնականութեամբ: Փոխանցման շրջան է, եւ աւելի շատ բնազդն է որ կը գործէ քան պայծառ միտքը:

Արաբներուն անհամբերութիւնը, թէեւ ուղղուած ուրիշներուն դէմ, թող դառնայ ազդանշան մը՝ միացեալ ճակատի եւ գործակցութեան: Գոնէ այդ ճակատին վրայ: Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐ – ՎԱՐԺԱՊԵՏ

Մելքոնեան հաստատութեան անհանդուրժելի ռեժիմն ու Պուքրէշի մէջ վաստակաւոր ուսուցչի մը դէմ եղած զզուելի վերաբերումը վրդովեր էին «Յուսաբեր»ը:

Առաջինին մէջ՝ ուսուցիչն էր մեղադրելին: Մեղապա՛րտը:

Երկրորդին մէջ՝ նախազն էր ուսուցիչը:

Ու երկու պարագային ալ հայ ուսուցչութիւնը լուռ էր: Անտարբե՞ր, նոյն իսկ: Հանդիսատեսի մը աններելի հոգեբանութեամբ մը՝ անշշուկ ու անշարժ…

Ու, «Յուսաբեր» խռոված, կը հարցնէր

— «Ուսուցչութիւն կա՞յ, թէ չկայ…»:

Այս հարցումը նոր չէ որ տրուած է մեր հանրային կեանքի լուսամուտներէն մէկուն վրայ:

Ու պատասխանը այսօր չի տար: Այլ՝ սա վերջին տասը տարիները, որոնք առին՝ ուսուցչին մէջէն՝ ինչ որ կար առաքինի, եպարտ ու գեղեցիկ. ու տեղը դրին անպաշտօն մնալու հոգը, գձուձ եաշիրը, եսը, ամեղուկ երկերեսութիւնը, դաւը:

Ու անոնք որ բաւական ուժ ու կորով ունէին անդրդուելի մնալու, վերջապէս, իրենց բարձրութեանը վրայ, կա՛մ թողուցին ասպարէզը, եւ կամ ինկան՝ վախճանին վրայ: Կան եւ դիմադրողներ…

Հայ հասարակութիւն, սակայն, ուր ամէն ինչ կիրք, մոլեռանդութիւն ու հատուածական ձկտում դարձեր է, դեռ եզծր տենչը ունի՝ ուսուցչին տեղ՝ հասարակ ու միօրինակ վարժապետը տեսնելու իր դէմ՝ ձիտը ծուռ, հանոյակատար պատրաստակամութիւնը դէմքին, ծպիտը շրթունքին եւ ձեռքերը կուրծքին…: Հայ հասարակութիւնը՝ դեռ ստրո՛ւկ՝ ռամիկանին առջեւ, ստորա՞պ է՝ իր «վարժապետ»ին հանդէպ: Զորպանի՞: Միրյա՛ն: Նոյն իսկ՝ արհամարհոտ՝ դէպ ի անոր դերն ու իրաւունքը…:

Հասարակութի՞ւնն է յանցաւոր, թէ ուսուցչութիւնը: Մեր մամո՞ւլը, կուսակցութիւննե՞րը:

Դժբախտութիւնը ա՛յն է որ դեռ տեղին է, մեր կեանքին համար, յիշել մեծ մանկավարժի մը՝ Տիսթէրվէկ'ի սա կարծիքը.

— *«Ո՛վ որ կը բարձրացնէ ուսուցիչը, կը բարձրացնէ ազգը: Ուսուցիչներուն հետ դէշ վարուիլ, զանոնք ստրկամիներու եւ ենթականերու կարգը դասել, կը նշանակէ նուաստացնել, եւ, անոնց միջոցաւ նուաստացնել, նաեւ, անոնց դաստիարակած պատանեկութիւնը: Անոնց մօտ պէտք չէ սպաննել իրենց կոչումի մասին գիտակցութիւնը արժանաւորութեան, որ կը չափուի հանրային միւս պաշտօններու հանդէպ անոնց ունեցած դիրքով: Իր պաշտօնին մեծագոյն արժանաւորութեան մասին գիտակցութիւն չունեցող ուսուցիչը անատակ է այլ եւս դաստիարակ ըլլալու եւ կը դառնայ հասարակ արհեստաւոր վարժապետ մը…»:*

Ա՛յս է փնտռուածը:

Հայ հասարակութիւնը անոնց գերարտադրութիւնը ունի·

Ու ո՛ւր պէտք է փնտռել պատճառը… տագնապին:

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ԵԳԻՊՏՈՍՆ ԱԼ ՑՈՐԵՆ ԿԸ ՑԱՆԷ

Նոյ. 7ին բացուեցաւ արմտիքի նոր սակարանը՝ Գահիրէի մէջ: Բացման հանդէսին կը նախագահէր վարչապետ Սըտքը փաշա: Այս շինութիւնը մաս կը կազմէ կառավարութեան նոր քաղաքականութեան, որ կը ձգտի ուժ տալ արմտիքի մշակութեան, դարմանելու համար բամպակին կորուստը: Ծրագրուած է երկիրը ինքնապահ դարձնել ուտեստի տեսակէտով: Այս պատճառով, ծանր մաքսատուրքեր հաստատուած են օտար ցորենին դէմ եւ լայն աջակցութիւն պիտի ընծայուի տեղացի հողագործներուն:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Միացեալ Նահանգներու նոր նախագահը

ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՏԱՐՈՒԵՑԱՒ ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆ ՄԵՔԵՆԱՅՈՎ

Ամիսներու տենդագին պայքարէն յետոյ, նոյ. 8ին վերջացաւ Մ. Նահանգներու նախագահին ընտրութիւնը (առաջին աստիճան): Ինչպէս կը նախատեսուէր, ընտրուած է Պ. Րուզվէլթ, ռամկավար թեկնածուն:

Ընտրողներուն թիւն էր 60 միլիոն, այր եւ կին, բայց արձանագրուած էին միայն 47 միլիոն հոգի: Կարգ մը նահանգներու մէջ խիստ միջոցներ ձեռք առնուած էին, անբաղձալիները չքուէարկեցնելու համար: Իսկ Փէնսիլվանիոյ նահանգին մէջ հաստատուած էր մասնաւոր տուրք մը: Եւ որովհետեւ շատեր տագնապի մատնուած են, չկրցան վճարել եւ զրկուեցան քուէարկութեան իրաւունքէն: Միլիոններու կը հասնէր անգործ քուէարկուներու թիւը: Անոր շնորհիւ է որ ընկերվարական թեկնածուն ալ նշանակելի յաջողութիւն ունեցաւ, քուէներու թիւով:

Վերջին ընտրութեանց (1928) քուէարկուներու թիւն էր 37 միլիոն, 1924ին՝ 30 միլիոն, իսկ 1920ին՝ 27 միլիոն:

Ինչպէս ամէն բան Ամերիկայի մէջ, քուէարկութիւնն ալ տեղի ունեցաւ ելեկտրական կոճակով: Ոչ քուէատուփ կայ, ոչ ալ քուէթուղթ: Ընտրողը առանձնարան մը կ'առաջնորդուի եւ կը կոխէ ելեկտրական այն կոճակին վրայ որ կը ներկայացնէ իր ուզած թեկնածուն: Այսպէս արձանագրուած քուէները միեւնոյն ատեն կը գումարուին, այնպէս որ քուէհամարը անմիջապէս յայտնի կ'ըլլայ: Նախապէս խիստ քննութիւններ կը կատարուին ընտրողներու ինքնութեան մասին: Ընտրութիւններէն մէկ ամիս առաջ, ընտրողը տետրակի մը մէջ կը ստորագրէ իր անունը, հասցէն, արհեստը, գործատիրոջ անունը, մէկ խօսքով՝ 32 հարցումներու պատասխանը: Ընտրութեան օրն ալ, պարտաւոր է նորէն ստորագրել տետրակին մէջ: Ո՛ր եւ է կասկածի պարագային, չորս քուէխոյզներէն — երկուքը հանրապետական, երկուքը ռամկավար — մէկը յանկարծ 32 հարցումներէն մէկը կ'ուղղէ քուէարկուին: Եթէ կասկածը հաստատուի, ոստիկան մը զայն կ'առաջնորդէ սենեակ մը, ստուգում կատարելու համար: Սուտ յայտարարութիւն մը անմիջապէս բանտ կը տանի քուէարկուն: Այս անգամ ալ, մասնաւորապէս ուշագրաւ էր կին ընտրողներու բազմութիւնը: Անոնք ընդհանրապէս կը վախնան ելեկտրական կոճակէն կամ սխալներ կը գործեն: Այդ պատճառով ալ, ամէն գրասենեակի մէջ կը գտնուի փորձի մեքենայ մը, ուր նախ վարժութիւն կը կատարեն:

Իբրեւ հնարագէտ մարդիկ, Ամերիկացիները նկատի առած են նաեւ քուէարկու մեքենաներու խանգարումը: Միայն Նիւ Եորքի նահանգին մէջ երեսուն բեռնատար ինքնաշարժներ կը սպասէին թաղէ թաղ, երկ-երկու պահեստի մեքենաներով, մէկ մեքենավարով եւ մէկ ոստիկանով: Խանգարման պարագային, ոստիկանը կը սուլէր եւ անմիջապէս նոր մեքենայ մը կը հասցնէին.

⁂ Վերջին հեռագիրներու համաձայն, Պ. Ֆրանքլէն Րուզվէլթ ընտրութիւնը շահած է ջախջախիչ մեծամասնութեամբ, — 531ի վրայ 453 քուէ: Իր մրցակիցը, Հուվըր, ստացած է 78 քուէ: Մ. Նահանգներու պատմութեան մէջ, ամէնէն ջախջախիչ պարտութիւնն է այս: Ռամկավարները յաղթած են ոչ միայն նախագահական ընտրութեան, այլ եւ Երեսփ. ժողովին եւ Ծերակոյտին մէջ: Արդէն իսկ ընտրուած են 107 ռամկավար երեսփոխաններ 31 հանրապետականներու դէմ, եւ 9 ծերակուտականներ՝ մէկի դէմ:

Ընտրուածներուն մեծ մասը հակառակ են գինեհատութեան օրէնքին: Մեծ փոփոխութիւններ կը սպասուին ամերիկեան քաղաքականութեան մէջ:

⁂ Նոր նախագահը ծնած է 1882ին եւ ունեցած է բազմակողմանի կեանք:

Ֆրանսա եւ Թուրքիա աւելի քան սիրալիր

Ինչպէս կը յիշուի, երբ Թուրքիա Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ ընդունուեցաւ, Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովին մէջ առաջարկուեցաւ ջերմագին շնորհաւորութիւններ ուղղել: Այս առաջարկը ընդունուեցաւ ծափերով:

Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովին վերաբացման առթիւ, կարգ մը երեսփոխաններ առաջարկեցին սրտագին շնորհակալութիւն յայտնել Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովին. Այս առթիւ Ճամէթ փաշա խօսք առնելով, ջերմապէս պաշտպանեց առաջարկը եւ կառավարութեան համամտութիւնը յայտնեց: Իր ճառէն յետոյ, հետեւեալ բանաձեւը քուէարկուեցաւ.

— «Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովը ջերմագին եւ խորին համակրանքով եւ շնորհակալութեամբ կ'ընդունի շնորհաւորութեան այն թանկագին եւ ազնիւ բանաձեւը զոր քուէարկեց Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովը, Թուրքիոյ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ մուտքին առթիւ, արտայայտելով Ֆրանսայի ժողովուրդին աւանդական բարեկամութիւնը: Ազգ. Մեծ Ժողովը, Թարգման հանդիսանալով բարեկամութեան այն յորդ անկեղծ զգացումներուն զորս կը զգայ Թուրք ժողովուրդը եւ անոր ջերմ բաղձանքին, կը ցանկայ շարունակել իր աշխատանքը խաղաղութեան ճամբուն վրայ, համախորհուրդ բոլոր ազգերու հետ»:

Գերմանիա նորէն կը բողոքէ Վերսայլի դէմ

Գերմանիոյ վարչապետը նոր ճառ մը խօսելով, ուժգնօրէն քննադատեց այն մեթոտները որ կը գործադրուին Գերմանիոյ դէմ, 1918էն ի վեր: Շեշտեց թէ պատերազմէն 14 տարի յետոյ Գերմանիան չի կրնար պարտեալի տեղ դրուիլ եւ թէ իրաւունք ունի հաւասարութիւն պահանջելու, այլապէս անկարելի է Եւրոպայի խաղաղութիւնը:

— «Նորէն կը կրկնեմ թէ Վերսայլի դաշնագիրը խաղաղութիւն չբերաւ աշխարհի: Այդ դաշնագիրը նոյնիսկ չի կրնար կոչուիլ հաշտութեան դաշնագիր: Ան մշակուեցաւ իբրեւ նախաշաւիղ եւ կը պարունակէ վերաքննութեան պարագայ մը որ արժէք ունի իր բոլոր տրամադրութեանց համար: Ոչ խորամանկութիւնը, ոչ ալ սպառնալիքը չեն կրնար մեզ կապել այնպիսի լուծումներու որոնք մեզի պարտադրուած են բռնութեամբ»:

Ֆոն Փափէն յետոյ խաղաղասիրական հաւաստիքներ տալով, յայտարարեց թէ պիտի շարունակէ Լոզանի քաղաքականութիւնը: Իսկ զինաթափութեան Ֆրանսական ծրագրին առթիւ, ըսաւ թէ դէպի յառաջ քայլ մըն է ան եւ կրնայ վիճաբանութեան հիմք ծառայել: «Բոլոր ժողովուրդներուն համար հաւասար ապահովութիւն կարելի է ստանալ միայն զինուորական հաւասար դրութեամբ եւ հաւասար ապահովութեամբ, որուն աւարտութիւնը պէտք է յարմարի սահմանագլուխներու տարածութեան ինչպէս եւ դրացիներու թիւին: Մեր քաղաքականութիւնը հիմնուած է իրական եւ ընդհանուր զինաթափութեան մը վրայ: Մենք պիտի ողջունենք ո՛ր եւ է տնօրինութիւն որ կ'երաշխաւորէ պաշտպանողական ուժը յարձակողականին դէմ եւ գոհացում կուտայ Գերմանիոյ իրաւահաւասարութեան եւ ապահովութեան պահանջին»:

ՅՈՒԶՈՒՄՆԱԼԻՑ ՏԵՍԱՐԱՆ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

— :-: —

Դամասկոսէն կը գրեն (1 նոյ.) —

Շաբաթ օր, քաղաքին մեծ մասը փակ կը մնայ. Նոյն իսկ մսավաճառները չբացին եւ ժողովուրդը մնաց առանց միսի:

Ժամը 10ին, Երեսփ. ժողովը բացուեցաւ: Ստուար բազմութիւն մը լեցուցած էր սրահը: Ժողովի ամենատարիքոտ անդամը, Մուհամէտ պէյ Ատալը քանալով ժողովը, յայտնեց որ ճառեր չուզեր. նախ պէտք է ընտրել ժողովի դիւանը: Շաքիր պէյ Շալանի բեմ բարձրանալով երկար ճառ մը խօսեցաւ եւ յայտնեց վերջ՝ թէ իրենց պաշտօնակիցներէն մաս մը բացակայ կը գտնուի, առաջարկեց մասնաւոր պատուիրակութիւն մը ղրկել զանոնք հրաւիրելու համար եւ կամ ժողովը յետաձգել ուրիշ օրուան մը: Բայց այս առաջարկը չընդունուեցաւ մեծամասնութեան կողմէ:

Ժողովը երեք հոգիէ բաղկացեալ քննիչ յանձնախումբ մը ընտրեց, ընտրութեանց հսկելու համար, որու անդամներէն մէկն էր Մովսէս Տէր Գալուստեան: Եւ սկսան ընտրութեան: Գաղտնի քուէարկութեամբ եւ 54ի վրայ 46 ձայնով ժողովի նախագահ ընտրուեցաւ Սուպհի պէյ Պէրէքէթ:

Բուռն ծափերու մէջ բեմ բարձրացաւ Սուպհի պէյ եւ շնորհակալութիւն յայտնեց երկրորդ անգամ ըլլալով իրեն հանդէպ ցոյց տրուած վստահութեան համար եւ խոստացաւ ի գին իր կեանքին եւ հաւատարմութեամբ ծառայել երկրին ու հայրենիքին:

Պզտիկ դադարէ մը վերջ, ժողովը ընտրեց քննիչ յանձնախումբը: Քուէներու մեծամասնութեամբ ընտրուեցան Պ. Մովսէս Տէր Գալուստեան, Էմիր Սիւլէյման եւ Արիֆ պէյ Ճէզար:

⁂ Շաբաթ օր փակ մնացած են նաեւ Հալէպի շուկաները եւ Մուհամէտ Ալիի անուն մարդ մը ձերբակալուած է, երբ կը գրգռէր ժողովուրդը ցոյցեր ընելու:

30 ՄԻԼԻՈՆԻ ԽԱՐԴԱԽՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ոստիկանութիւնը երեւան հանեց ծանր խարդախութիւն մը, որուն հետեւանքով 30 միլիոն ֆրանք վնաս կրած է տուրքերու վարչութիւնը:

Հաստատուած է որ Պալի (Զուիցերիա) Առեւտրական Դրամատունը իր Փարիզի մասնաճիւղին միջոցաւ կը վճարէր օտար կտրօններու փոխարժէքը, առանց վար դնելու 100ին 18 տուրքը: Անմիջապէս խուզարկուեցաւ մասնաճիւղը (14, Թրէմուիլ փողոց) եւ բռնուեցան բոլոր թուղթերը: Կը կարծուի թէ խարդախութեան այս գործը աւելի լայն ցանցեր ունի եւ կը շարունակուէր վեց տարիէ ի վեր: Մասնաճիւղին վարիչներէն երեքը դատի պիտի կանչուին: Հարցաքննիչ դատաւորը արգելքի տակ առաւ Պալի դրամատան բոլոր այն գումարները որ կը գտնուին Փարիզի դրամատուներուն մէջ:

ՇՈՒՆ ՄԸ ՀՐԱՑԱՆ ԿԸ ՊԱՐՊԷ ԵՒ ԿԸ ՍՊԱՆՆԷ ԻՐ ՏԷՐԸ

Գաւառական քաղաքի մը, Նիմի մէջ, հողագործ Պօն դաշտ կ'երթար սայլ մը նստած: Իրեն հետ առած էր բարեկամ մը որ ունէր շուն մը: Սայլին մէջ տեղաւորուած էր նաեւ հրացան մը:

Շունը ինքզինքը անհանգիստ զգալով, շարժտկեցաւ, ուզեց տեղաւորուիլ եւ պառկիլ. բայց, զարնուեցաւ հրացանի քլթակին: Եւ գնդակ մը պոռթկաց, վիրաւորելով շունին տէրը: Մինչ հողագործը կ'աճապարէր օգնութեան հասնիլ իր բարեկամին, շունը նորէն քլթակին զարնուեցաւ եւ այս անգամ հողագործը ինքն էր որ վիրաւորուեցաւ:

Երկու վիրաւորները հիւանդանոց փոխադրուեցան, ուր շունին տէրը մեռաւ: Հողագործին վիճակն ալ շատ ծանր է:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

«GREY WOLF»

(Հեղինակ՝ H. C. ARMSTRONG)

Զ.

Լքուած եւ արհամարուած ամէնքէն, Մուսթաֆա Քէմալ կը քաշուի Շիշլիի իր նոր տունը։ Ան չի հետաքրքրուիր քաղաքական գործերով։ Շատ քիչ բարեկամներ ունի որոնց մէջէն մտերիմ է միայն գնդապետ Արիֆին հետ. Զէնքի ընկերներ՝ իրար կը ճանչնային Սելանիկէն, միասին կռուած էին պատերազմի ճակատներուն վրայ։ Միեւնոյն ճաշակին տէր, երկուքն ալ հըմուտ էին զինուորական գործերու։ Միասին էին միշտ, միասին կը գինովնային ու կը վայելէին պոլսական գիշերներու շուայտ կեանքը։

Շատ մը բամբասանքներու տեղի տուած էր իրենց ծայրայեղ մտերմութիւնը, ըսողներ կային նոյնիսկ որ «անոնք զոյգ մը սիրահարներ էին», որովհետեւ Արիֆ առաջին անձն էր որուն հետ սիրալիր էր Մուսթաֆա Քէմալ։ Թեւը նետած անոր ուսերուն՝ Քէմալ միշտ փաղաքշական ածականներ կը չխնայէր անոր։ Արտաքինով անգամ շատ կը նմանէին իրարու։ Սակայն Թոյլ էր Արիֆ, մեծ յարգանք ունէր իր բարեկամին հանդէպ եւ շան պէս հաւատարիմ էր անոր։

Քէմալ գաղտնիք չունէր Արիֆէն, իր խօսակցութիւնը անոր հետ սրտաբաց էր միշտ։ Արիֆ հաղորդակից էր անոր ներշնչումներուն, ապագայ ծրագիրներուն.

Դաշնակիցներու ներկայութիւնը Պոլսոյ մէջ՝ կը կատղեցնէր Քէմալը։ Ան չէր կրնար հանդուրժել Թուրքիոյ նուաստացումին, թէեւ գիտէր որ անկարելի էր որ եւ է դարման գտնել այդ պայմաններուն մէջ։ Անգլիացիները աչալուրջ կը հսկէին։ Ստիպուած էր լռել ու համբերել։

Զինադադարէն հազիւ հինգ-վեց ամիս ետք, Դաշնակիցներու իշխանութիւնը սկսած էր աստիճանաբար մեղմանալ։ Զինուորներու մէկ մասը ետ ղրկուած էին։ Դաշնակից դիւանագէտները զբաղած էին Գերմանիայով եւ ժամանակ անգամ չունէին կարծես հետաքրքրուելու Մուսթաֆա Քէմալի հայրենիքով։ «Թուրքիան առանձին ձգեցէք, ան ինքնիրենը պիտի քայքայուի ու մենք յետոյ մեր մէջ պիտի բաժնենք զայն», կ'ըսէին Լոյտ Ճորճի խորհրդատուները։

Նոյն պատահեցաւ մէջ կը ... Պոլսոյ դաշնակից ուժերուն միջեւ, տեսակ մը մրցում՝ առեւտրական կամ քաղաքական տեսակէտէն առանձնաշնորհեալ դիրք մը ապահովելու համար։ Թուրքերը կը տեսնէին այդ բոլորը։ Լրատեսներ կը ժառանգէին նոյնիսկ դիմադրութեան մը կարելիութիւններուն մասին։ Անհնար էր այդ բանը Պոլսոյ մէջ՝ Սուլթանին եւ Անգլիացիներու քթին տակ, բայց թերեւս ... Անատոլուի խորերը.

Հոն, հոն միութիւններ կը կազմակերպէին Թուրքերը հետզհետէ։ Բոլորին ալ նպատակն էր զէնք եւ ռազմամթերք փոխադրել դէպի ներքին գաւառները։ Խումբերու կարգ մը անդամները,— բոլորն ալ Քէմալի բարեկամները— գաղտնի կերպով կը քալեցնէին այս շարժումները. Իթթիհատի մնացորդները Անատոլուի մէջ, կանոնաւոր աշխատանքի լծուած էին այդ ուղղութեամբ։ Ասոնց ... կը թափուէր գժուարացնելու համար գրաւման բանակին գործը։ Քեազիմ Գարա Պէքիր մերժած էր ցրուել իր զօրաբանակը։

Արմսթրօնկ կը բացատրէ որ տեղացի «Թուրք քրիստոնեաները լրտեսութիւն կ'ընէին Անգլիացիներուն» այս խմբումներուն մասին, որովհետեւ կ'ուզէին որ եւ է ձեւով վերջ լուծել Թուրքերէն».

Անգլիացիներու սեւ ցանկին մէջ էր Մուսթաֆա Քէմալի անունը։ Հրապարակի վրայ չէր ան, բայց մաս ունէր Անգլիացիներու կողմէ բանտարկուած կարգ մը կասկածելի Թուրքերը բանտէն փախցնելու համար կազմակերպուած դաւադրութեան մէջ։

Դժուար էր, հետեւաբար, կացութիւնը Քէմալի համար։ «Վերադարձած էր Բերա-Փալաս. հիւանդ էր տակաւին. բոլորովին վհատած, քիթը կախ, նեւրասթենիկ վիճակի մէջ, թափթփած, տխուր եւ անհամբեր կը թափառէր փողոցէ փողոց կամ սրճարանէ սրճարան՝ առանց որ եւ է ծրագրի կամ ակնկալութեան։ Իր միակ բարեկամը Արիֆն էր»։

×

Անգլիացիները, հետզհետէ մտահոգ Անատոլուի լուրերէն, կը ստիպեն Սուլթանը որպէս զի միջոցներ ձեռք առնէ կանխելու համար վտանգը։ Համաձայն է Սուլթանը. պէտք է մէկը երթայ Անատոլու, իբրեւ ներկայացուցիչը եւ զսպէ ըմբոստութիւնը իր սաղմին մէջ։ Ամէնէն յարմարը Մուսթաֆա Քէմալը կը համարէ ան։ Բայց Դաշնակիցները հակառակ են այդ ընտրութեան։ Վարչապետը կ'երաշխաւորէ անձամբ. «Խռովութիւնները ժողովրդական հանգամանք չունին», կը բացատրէ ան անգլիացի հրամանատարին, եւ «պարզապէս մեքենայութիւններն են Իթթիհատին. Քէմալ երեւութապէս անդամ է միայն այդ կուսակցութեան եւ իրականին մէջ հակառակորդ մըն է. մեծ համբաւ ունի երկրին մէջ. վստահելի է եւ միակ մարդը այս գործին համար»։

Մուսթաֆա Քէմալի անունը կը վերցնեն սեւ ցանկէն. կը նշանակուի Սուլթանին Թիկնապահը եւ յետոյ ընդհանուր քննիչ ու ընդհանուր կառավարիչ Արեւելեան Նահանգներու։

Քէմալ չափէն աւելի ուրախ է այս անսպասելի կարգադրութեան համար։ «Բախտաւոր եմ», ըսած էր իրեն Լիման Ֆոն Զանտէրս։

Արդարեւ։

Հիմա արդէն լրջօրէն կը մտածէ իր ծրագիրներուն իրականացման մասին — պիտի երթայ Անատոլու իբրեւ Սուլթանին ներկայացուցիչը, առաւելութիւն մըն է այդ պարագան ինքնին. պիտի կազմակերպէ ընդդիմութիւնը. պիտի փրկէ Թուրքիան։

Այս հեռապատկերը մտքին մէջ, Քէմալ Արիֆի եւ գնդապետ Րէֆէթի հետ կը մեկնի Սամսոն ուր կը հասնի Մայիս 19ին (1919)։ Տեսակցած է արդէն Իսմէթին եւ Ֆէվզիին հետ պատերազմական նախարարութեան շէնքին մէջ եւ համաձայնած է անոնց հետ ապագայի մասին։

Մուսթաֆա Քէմալի մեկնումէն քանի մը ժամ յետոյ միայն Սուլթանը կը հասկնայ իր «խալը». վարչապետին միջոցաւ լուր կը ղրկէ անգլիացի հրամանատարին ետ վերադարձնելու համար իր «Թիկնապահը», որ Անատոլու կ'երթար ո՛չ թէ դիմադրութիւնը զսպելու այլ ընդհակառակն կազմակերպելու համար։ Բայց ուշ էր արդէն։

Սամսոն Անգլիացիներուն ձեռքն էր. չի մնար այնտեղ երկար, որովհետեւ, կ'ըսէ հեղինակը, Յոյները եւ Հայերը կը լրտեսէին իր ամէն մէկ շարժումը. (այդ շրջանին Հայ չէր մնացած Սամսոնի մէջ, Պ. Արմսթրօնկ)։ Կը մեկնի Ամասիա եւ կը սկսի աշխատանքի։ Իր մօտ կը կանչէ բոլոր զօրաբանակներու հրամանատարները — Ալի Ֆուատ (Էնկիւրի), Րէֆէթ (Սեբաստիա), Րէուֆ (որ հրաժարած ծովային նախարարութենէն, կը ղեկավարէր Իզմիրի շրջանին ըմբոստ ուժերը՝ Յոյներուն դէմ)։

Առաջին հաւաքումին իսկ բոլորը համաձայն են կազմակերպուած դիմադրութեան մը անհրաժեշտութեան. պիտի վերանորոգեն Թրքական բանակը որ ողորմելի վիճակի մէջ է, բայց պիտի ըլլան զգոյշ, որովհետեւ «եթէ Անգլիացիները իմանան, կրնան ջախջախել զիրենք»։ Զինուորական կազմակերպութեան շուրջ՝ Մուսթաֆա Քէմալ կ'առաջարկէ ստեղծել առժամեայ կառավարութիւն մը։ Ժողովին որոշումներուն հետագրով համաձայնութիւն կ'ուղարկեն Քեազիմ Գարա Պէքիր (Տիգրանակերտ), ... Թայեար (Էտիրնէ) եւ Գոնիայի հրամանատարը։

Նորէն պիտի հաւաքուին Սեբաստիոյ մէջ։

Մուսթաֆա Քէմալ այս առաջին յաղթանակէն ետք կը պտտի գիւղերը, քաղաքները ըմբոստութիւն քարոզելու համար թշնամի Անգլիացիներուն դէմ։ Դժուար աշխատանք էր դարձեալ ոտքի հանել Թուրք ժողովուրդը որ տարիներու պատերազմէն յոգնած, ընկճուած, հանգստութիւն կը փնտռէր, կը գրէ Արմսթրօնկ։

Իզմիրի գրաւումը Յոյն բանակին կողմէ՝ կը լարէ ջիղերը։ Ատելութիւնը Յոյներուն դէմ կը ծաւալի ամէն տեղ։

Մուսթաֆա Քէմալ կ'երթայ Կարին։

— «Կովկասի մէջ Անգլիացիները ստեղծած էին հայկական հանրապետութիւն մը՝ սահմանակից Թուրքիոյ։ Անոնք խոստացած էին Հայերուն որ երբ հաշտութիւնը կնքուէր, Թուրքիոյ Արեւելեան նահանգները պիտի կցուէին այդ հանրապետութեան։ Թուրքերուն համար ասոր կը նշանակէր բաժնուիլ։

Ասոնց համար նախընտրելի էր կռուիլ ու մեռնիլ քան թէ մտնել հայկական տիրապետութեան տակ. Քեազիմ Գարա Պէքիրի բանակը յոյս կը ներշնչէր իրենց այս մասին, իսկ Անգլիացիները շատ հեռու էին»։

Մուսթաֆա Քէմալի կազմակերպութեան լուրը կը հասնի Պոլիս։ Սուլթանը ետ կը կանչէ զինքը. Քէմալ կը մերժէ. պաշտօնապէս կը զրկուի Սուլթանին կողմէ իրեն տրուած իրաւասութիւններէն։ Ազատ, Մուսթաֆա Քէմալ կը համոզէ իր շուրջիններէն եւ կը յաջողի հաշտ ու ... ղեկավարը դիմադրական շարժումին։ Տեղի տալով պնդումներուն, կը խոստանայ չվշտացնել Սուլթան-Խալիֆան, բայց, կ'ըսէ Արմսթրօնկ, խոստումը միջոց մըն է Քէմալին ձեռքը, նպատակի մը հասնելու համար։

Սուլթանը հրաման կուտայ Քեազիմ Գարա Պէքիրին որպէս զի ձերբակալէ Մուսթաֆա Քէմալը։ Թուրքիոյ վերջին կանոնաւոր բանակին հրամանատարն էր Գարա Պէքիր. ունեցած էր կարգ մը յաջողութիւններ Կովկասի ճակատին վրայ եւ կրնար թերեւս ինք առանձնել Քէմալի դերը Թուրքիոյ ազատագրական շարժման մէջ. սակայն «դանդաղաշարժ, կարգապահ, պարկեշտ, խօսքին տէր եւ պահպանողական զինուորական մըն է ան պարզապէս»։ Խոստացած է հաւատարիմ մնալ Քէմալին ու Րէուֆին, բայց հաւատարիմ է նաեւ Սուլթանին եւ կառավարութեան։ Պարտաւոր է գործադրել հրամանը. երկընտրանքի առջեւ է.

Քէմալ չափէն աւելի խորամանկ, կը համոզէ Գարա Պէքիրը որ «հաւատարիմ պէտք է մնալ միայն հայրենիքի պաշտպաններուն»։

Կ'ընտրուի գործադիր իշխանութիւն մը Քէմալի նախագահութեամբ, պաշտօնապէս կը քուէարկուի «դիմադրութիւնը օտար գրաւման դէմ» եւ կը բացուի խրամատը Պոլսոյ եւ Անատոլուի ըմբոստներուն միջեւ։

Բոլորը պատրաստ են հիմա Սեբաստիոյ համաժողովին։

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՖՐԱՆՍԱ յանձն առած է միջնորդել, դիւրացնելու համար ոչ-յարձակման դաշնագրի մը կնքումը՝ Ռուսիոյ եւ Ռումանիոյ միջեւ, պայմանաւ որ Պեսարապիոյ խնդիր չյարուցուի։

Պ. Գ. ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

Ընտանեկան հաւաքոյթ մը, փայլուն եւ պզտիկ հանդէս մը, պզտիկ սրահի մը մէջ, խմբուած միմիայն որոշ պզտիկ դասակարգին կողմէ։

Անո կիրակի օրուան «Մեծարանքի Թէյասեղանը», «ի պատիւ Վսեմ. Տ. Գաբրիէլ Նորատունկեանի ութսունամեակին (1852-1932)», ինչպէս կ'ըսէր յայտագիրը.

Յաւակոյն պիտի ըլլար «Յոբելեան» անունը վերցնել երկրուեան թէյասեղանին վրայէն եւ ձեռնարկել իրական «յոբելեան» մը, ժողովրդական եւ ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, այս պատուական ծերունիին համար։ Պ. Նորատունկեան արժանի է ատոր, որովհետեւ բաց ի «Էֆէնտի»ի կարողութենէն, որուն վրայ քիչ մը շատ ծանրացան խօսողները, ան ունեցած է ազգային երկարամեայ գործունէութիւն՝ որ պէտք եղածին պէս չէ ծանօթացուած, եւ լայն բաժին զինադադարի բանակցութեանց ընթացքին, Նորատունկեանի բեղուն կեանքին ամէնէն կարեւոր շրջանը, որու մասին գրեթէ չխօսուեցաւ.

Ցեղոյ՝ միջազգային դէմք մըն է մեր հայրենակիցը։ Շատ ծանօթ եւ շատ գնահատուած եւրոպական դիւանագիտութեան կողմէ։ Չափազանցուած համեստութիւնը առաքինութիւն չէ։

Կրնայ ըլլալ որ մենք կամ ուրիշներ միշտ եւ ամէն կէտի վրայ համամիտ եղած չըլլանք իր հետ։ Բայց երբ որոշեր ենք «մեծարանք» ընել իրեն, ապահովաբար գաւաթ մը թէյը (վճարովի, մարդ գլուխ 16 ֆր.), չափազանց համեստ է, եթէ ոչ պզտիկ։

Կրնայինք եւ պէտք է իրեն նուիրենք յոբելեան մը մասնակցութեամբ հայ ժողովուրդի լայն խաւերուն, որուն զաւակն է Նորատունկեան եւ որուն ծառայեց երկարօրէն եւ հաւատարմօրէն, սկսելով Գասըմփաշայի եւ հարստահարուած գաւառներու փչուռ հարցերէն եւ հայ մշակոյթին նուիրուած իր աշխատանքէն մինչեւ հայ հայրենիքին կազմութեան մէջ ունեցած տեջնութեան բաժինը։

Այդ յոբելեանին վստահօրէն չպիտի մերժէին մասնակցիլ նաեւ օտար դիւանագէտներ, որոնց տարիներով անձնական շփում ունեցած են հայ դիւանագէտին հետ եւ գնահատած հայ ցեղին կարողութիւնը հայ մարդուն մէջ։

Գալով կիրակի օրուան հաւաքոյթին, Պ. Խատիսեան հանդէսը բացաւ անսեթեւեթ եւ անկեղծ շեշտով ողջունելով Պ. Նորատունկեանի մէջ պետական մարդը եւ հայ գործիչը։

Խօսեցան Պ. Գ. Կամսարական եւ Բաշալեան։ Առաջինը բաղդատեց Պ. Նորատունկեանը Բ. Դրան ուրիշ հայ էֆէնտիներու հետ, ցոյց տալով անոր անձնուիրութիւնը երբ հարցը հայութեան շահերու պաշտպանութիւնն էր՝ «անբարեխաղձական» կառավարութեան մը մօտ։ (Կարելի չէ՞ր արդեօք Նորատունկեանի արժանիքին այդ Նուբար գինը չեզոքելու համար, իրական դիմագիծը տալ «անբարեխաղձական»ին ... րուն դէմ մաքառեցաւ հայ պաշտօնատարը։ «Անբարեխաղձական կառավարութի՞ւն» թէ հրէշային եւ արիւնածարաւ կազմակերպութիւն)։ Եւ չէ տեց որ ան մնաց «միշտ պատրաստ կամ օգնելու եւ գործելու ի նպաստ հայ ցեղին, վայելելով հանդերձ Թուրքերու վստահութիւնը»

Պ. Լ. Բաշալեան խօսեցաւ իր կուռ եւ խնամուած ոճով գրեթէ խմբագրին շօշափած նիւթին շուրջ։ Միայն թէ պէտք տեսաւ — անհասկնալի է թէ որու հացին ուղղելով — շեշտել Նորատունկեանի հեռատեսութեան կողմը եղաւ իրաւունքը, որով, Լօզանէն վերջ անիկա զգաց թէ հայութեան շահերը կը պահանջէին ուժ տալ Նորակազմ Հայաստանին»։ Արդեօք Լօզանէն վերջը կամ առաջ ո և է հայ տարբեր ձեւով խորհած է, որպէս զի Պ. Նորատունկեան առիթաւոր անոր հակառակ կարծիք ունենայ։

Տոքթ. Թորգոմեան եւ Վռամշապուհ եպսկ. խօսեցան անձնական հին յուշեր արթնցնելով։

Ամէնէն վերջը խօսք առաւ Պ. Նորատունկեան։

— «Երկար ճամբորդութենէ մը վերադարձող ուղեւորի մը կը նմանիմ, որ, շրջապատուած սիրելիներէ մոռցնել կուտան անցեալին նեղութիւնները եւ նոր ոգեւորութեամբ կ'առաջադրեն նոր աշխատանքներ։ Կեանքիս երկու սկզբունքները եղան՝ աշխատանք եւ ծառայութիւն։ Ծուլ աշխատանքի մարդը եւ չդադրեցայ նոյն խոկ երբ հանգիստի իրաւունքը ունէի, որովհետեւ աշխատանքին մէջ գտայ կորովը ազգիս ծառայելու։ Մարդ պէտք է ապրած ըլլայ իր երկրին եւ իր ցեղին ծառայելով, զգալու համար թէ ի՛նչ մեծ հաճոյքներ կան ատոնց մէջ։ Ցաւակցութիւնը չունիմ որ լաւ նորէն օգտակար եղած եմ ազգիս, բայց հպարտութիւնը ունիմ որ կրցածս ըրած եմ եւ պատրաստ եմ շարունակելու»

Ներկաները յոտնկայս եւ երկարատեւ ծափերով ընդունեցին վաստակաւոր Հայուն անկեղծ եւ կորովի խօսքերը.

Կը սպասէի — շուրջս ամէն ոք այդ կարծիքէն էր — որ խօսէր նաեւ Նորատունկեանի գործունէութեան գեղեցկագոյն շրջանին՝ յետ — պատերազմեան օրերու գլխաւոր աշխատակիցը, ընկ. Ահարոնեան, որ հանգչէին ներկայ էր ընկ. Խատիսեանի հետ։ Կարգադիր մասնախումբը թերեւս ըրած իրական յոբելեանի մը անհրաժեշտութիւնը, այդ օրուան վերապահած է ընկ. Ահարոնեանի մասնակցութիւնը։

Կարճ բայց լաւ էր գեղարուեստական բաժինը, որուն մասնակցեցան Օր. Հ. Թորոսեան, Պ. Աղազարեան (Ջութակ) եւ Պ. Շահմուրատեան։

Ընդունուեցան բազմաթիւ շնորհաւորական հեռագիրներ, նամակներ եւ ուղերձներ։ Ներկաներուն թիւը՝ մօտ երկու հարիւր։

Լ. ՄԽՍՐՈՊ

ԲՈԼՇԵՒԻԿԵԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ
ԵՒ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏԸ

Ուղիղ 15 տարի առաջ, հոկտեմբեր 25ին (հին տոմար) Ռուսիայում կատարուեց մի շատ խոշոր քաղաքական ակտ, որ տակն ու վրայ արեց թէ ամբողջ Ռուսիայի պետական, հանրային եւ տնտեսական հիմն ու կացը եւ թէ ուժգին հարուած հասցրեց Հայկական Դատին։

Մեծ պատերազմը, որ պայթեց Եւրոպայի կրծքի վրայ, իր թեւերը աստիճանաբար տարածեց մինչեւ հայկական բարձրաւանդակը, որտեղ ռուսական եւ թրքական բանակները երեք տարի շարունակ իրար դէմ պատերազմեցին, հսկայական կորուստ պատճառելով թուրք, քիւրդ եւ գլխաւորապէս հայ ժողովուրդին։

Թէ Մեծ Պատերազմից առաջ եւ թէ այդ պատերազմի ընթացքին, մենք ենթարկուելով շատ ծանր մարդկային եւ նիւթական զոհողութիւնների, կը ձգտէինք օգտուիլ ռուս-թրքական հերթական պատերազմից եւ ազատել մեր ժողովրդին թրքական բռնակալութեան ճիրաններից։

Ռուսական բանակը մինչեւ բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը, ուղիղ երեք տարուայ ընթացքում կարողացել էր գրաւել Թրքահայաստանի գրեթէ չորս — Վանի, Բաղէշի, Կարինի եւ Տրապիզոնի վիլայէթները։

Մեծ Պատերազմի երրորդ տարին, երբոր Զինակիցները (Գերմանիա, Աւստրիա-Հունգարիա, Բուլկարիա եւ Թուրքիա) սկսեցին նեղուիլ թէ կուռ ուժերի եւ թէ ռազմամթերքի ու պարէնի տեսակէտից, Դաշնակիցներին միացաւ Միացեալ Նահանգների պէս աշխարհիս ամէնէն հարուստ պետութիւնը։ Անկասկած էր, որ մօտաւոր ... Ամերիկայի բերելիք անսպառ մարդկային եւ նիւթական աջակցութեան շնորհիւ, Դաշնակիցները պէտք է յաղթէին։ Եւ այս յաղթանակը միեւնոյն ժամանակ կը լինէր Հայկական Դատի յաղթանակը։ Եթէ մի քանի ամիս եւս ռուսական բանակը գիտակցութիւնն ունենար դիմանալու եւ ոչ թէ բոլշեւիկների ամբոխավարական կոչերից ազդուած եւ թէ՝ մոլուցքով բռնուած, առանց թշնամու բանակի հարկադրանքի, թողնէր ռազմաճակատը, գրաւուած վայրերը, ռազմամթերքի ու պարէնի հսկայական պաշարը եւ դէպի տուն վերադառնալով՝ թէ ինքը զրկէր Դաշնակից պետութիւնների հետ հաւասար տարած յաղթանակի բաժինը առանալուց եւ թէ մեզ էլ այդ յաղթանակից օգտուելու առիթից զրկէր։ Գերմանական գլխաւոր հրամանատարութիւնը չկարողանալով կռուով յաղթել եւ վերջնականապէս ռազմաբեմից քշել եւ անմիա գործնել ռուսական 15 միլիոնանոց պատրազինուած բանակը, մի խումբ բոլշեւիկների՝ Եւրոպայից առանձին գնացքով Ռուսիա փոխադրելով եւ ընդամէնը մի քանի տասնեակ միլիոն թղթադրամի գնով, յաջողեց ամբողջ աշխարհիս պատմութեան ընթացքին որ եւ պետութեան պատկանող քանակով ամէնէն մեծ բանակը, առանց իր կողմից մարդկային զոհերի, ռազմաճակատներից դէպի Ռուսիայի խորքերը քշել եւ իր գլխաւոր մեցակիցներից մէկը — Ռուսիան-դարձնել ալան-թալանի եւ եղբայրասպան կռիւների թատերաբեմ, որ մինչեւ հիմա էլ շարունակւում է եւ, դժբախտաբար, դեռ շատ երկա՛ր տարիներ պէտք է տեւէ....

Ռուսական բանակի քայքայումից ժամանակաւորապէս օգտուեցին Զինակիցները եւ մի քանի ամիս եւս կարողացան դիմանալ Դաշնակից բանակների ուժեղ գրոհներին, բայց, վերջի վերջոյ յաղթանակը շահեցին Դաշնակիցները։ Զինակիցների պարտութեան եւ Դաշնակիցների աջակցութեան շնորհիւ անկախութիւն ձեռք բերեցին Լեհերը, Չեխերն ու Սլովակները, Լատուեները, Լիտուանիացիները, Ֆինները, ինչպէս նաեւ թրքական իշխանութեան տակ երկար դարեր շարունակ հալածուած Իրաքի, Սուրիայի, Լիբանանի եւ Եգիպտոսի մէջ ապրող ժողովուրդները։

Քաղաքական իրերի դժբախտ բերումով, Թուրքիայի պարտութիւնից միայն հայ ժողովուրդն չկարողացաւ օգտուիլ, լինելով որ վերջիշեալ ազատագրուած մանր ազգերից հայ ժողովուրդը աւելի շատ էր չարչարուել եւ պայքարել։

Ինչպէս պատերազմից առաջ եւ պատերազմի ընթացքում, ցարական կառավարութիւնը հաշտ աչքով չէր նայում Հայկական Դատի վրայ։ Ռուսական բանակը դիտաւորեալ դանդաղ յառաջխաղացումով եւ նահանջներով առիթ տուեց որ թրքական ջարդարար բանակը իրագործէ սուլթանների եւ ցարերի հրէշաւոր ծրագիրը — Հայաստանը առանց Հայերի։ Եւ այս հրէշաւոր ծրագրով շարունակում են առաջնորդուել աւելի բոյս եւ շնականօրէն ցարերին եւ սուլթաններին յաջորդող, բարձր գաղափարական կեղծ տարազ հագած բոլշեւիկ եւ քէմալական տասրապետները։

1916 թւի գարունն էր որ ցարական կառավարութիւնը ցրւեց հայ կամաւորական գնդերը, որոնք այնքան մեծ ծառայութիւն էին մատուցել ռուսական բանակին, որովհետեւ Հայ կամաւորական բանակը հայկական տառապանքից, զոհաբերութիւնից եւ արդար իրաւունքից ծնուած երկաթէ շղթան էր, որով հայ ժողովուրդը մասնակցում էր «Հերիսոն եփելու եւ անկողակով ճաշակելու» գործողութիւններին...

Հայ կամաւորական գնդերին փոխարինող հայ պատանի հրամանատարութեամբ եւ հայ զինուորներից կազմուած կանոնաւոր գնդերը չէին կարող այնպիսի ազգօգուտ պատմականութիւններ կատարել, ինչ որ յաջողւում էր կատարել կամաւորական գնդերին իրենց ֆէտայի հրամանատարների ու խմբապետների ղեկավարութեամբ եւ պատասխանատուութեամբ, յաճախ հակառակ ռուսական օրէնքներին եւ հրամանատարութեան հրահանգներին։ Դեռ բաւական չէ որ ցրւեցին հայ կամաւորական գնդերը եւ անգործութեան մատնեցին բոլոր մեր հրամանատարներին, խմբապետներին եւ ռուսական զինուորագրութիւնից ազատ ռուսահայ, թրքահայ եւ պարսկահայ կամաւորներին, այլ եւ մտադիր էին բոլորի դէմ նորից սկսել քաղաքական հալածանք։ Այս էր պատճառը, որ ի միջի այլոց, հանգուցեալ Անդրանիկը ստիպուած եղաւ Թիֆլիսից տեղափոխուիլ Բաթումի շրջանը։

1916 թւի աշնանը Երեւանում որոշուած էր Արեւմտահայ Պատգամաւորական Խորհրդաժողով ունենալ, զբօ գաղթականութեան վերաբերեալ հրատապ խնդիրների մասին։

Ցարական իշխանութիւնը չթոյլատրեց այս Խորհրդաժողովը ա՛յն պարզ պատճառաբանութեամբ, թէ ռուս կառավարութեան պաշտօնեաները, որ պէտք է ներկայ լինէին այդ Խորհրդաժողովին, «Ջիաշլերն չգիտեն»։ Կարծես թէ ռուս կառավարութիւնը չէր կարող այնպիսի իրեն հաւատարիմ հայ պաշտօնեաներ նշանակել, որոնք կարող էին բոլոր խօսողների ճառերը ամբողջովին արձանագրել, թարգմանել ռուսերէնի եւ ներկայացնել ում որ պէտք էր...

1917 թւի Փետրուարեան յեղափոխութեան շնորհիւ թէ ամբողջ Ռուսիայի բոլոր ճնշուած ժողովուրդների ու դասակարգերի եւ թէ առանձնապէս մեզ համար բացուեց ազատութեան շատ լայն ասպարէզ։ Տապալուած ցարական բռնակալութեան փոխարէն ասպարէզ եկաւ, այսպէս կոչուած՝ ժամանակաւոր կառավարութիւնը, բաղկացած հանրապետական եւ ընկերվարական յայտնի գործիչներից։

Նոր կառավարութիւնը կանգնած լինելով ազգերի ինքնորոշման տեսակէտի վրայ, առանձնապէս շատ նպաստաւոր քաղաքականութիւն սկսեց վարել Հայկական Դատի լուծման հանդէպ։

Ահա ժամանակաւոր կառավարութեան որոշումից մէկը, որ քաղուած եմ ընկեր Սիմոն Վրացեանի «Հայաստանի Հանրապետութիւն» գրքից։

«Ժամանակաւոր կառավարութիւնը, համաձայն յօդուած 42 եւ 43ի Լահէի Հոկտ. 5/18 պայմանագրի ցամաքային պատերազմի օրէնքների եւ սովորոյթների մասին, մինչեւ Խաղաղութեան դաշնագրով Թրքահայաստանի վիճակի վերջնական որոշումը՝ կարգադրեց.—

ԲԵՆՕ

(1)

Նամիր ցոյցեր Սոֆիայի մէջ

ՍՈՖԻԱ, 4 Նոյ. (Յառաջ) — Համալսարանի ուսանողները, որոնք բանուորական կուսակցութեան մը ազդեցութեան տակ կը գործեն, [illegible] արտօնութիւն ուզեր [illegible] համալսարանի իշխանութիւնը մերժեց: Բայց [illegible] ստացուեցաւ որ կիրակի օր արդէն [illegible] իրենց համագումարը [illegible] իշխանութեան հասնելէն առաջ [illegible] բոլոր որոշումները քուէարկեր [illegible] կատարուեցան ձերբակալութիւններ: Բայց, յետոյ, բոլորը արձակուեցան:

[illegible] ալ, համալսարանի ուսանողները ցոյց մը ըրին, հարիւրաւոր ուսանողներ հաւաքուելով այնտեղ: [illegible] սրահին մէջ, ամպիոն ու [illegible] Ներս կը խուժեն ազգայնական [illegible] ու կռիւը ծայր կուտայ: [illegible] համալսարանականները գրաւեցին [illegible] կը հինեն. մինչ միւսները [illegible] կը յարձակին, «Շումի Մարիցա» (յայլերգ) երգելով ու մէկիկ մէկիկ [illegible] դուրս նետելով համալսարանականներէն որոնց մէկ մասը կը ձայնակցի [illegible]

[illegible] կ'երեւի, այս տարի ուսանողութեան ազգայնական հատուածը [illegible] է, նոյն իսկ այն ճիւղերուն [illegible] համալսարանականները աւելի [illegible] էին: Դասախօսներէն մին [illegible] թէ այս ընթացքը եթէ [illegible], պէտք է որոշ ատենի [illegible] փակել համալսարանը: Իսկ [illegible] նախարարը յայտարարեց.

— Համալսարանի վարիչ մարմինը [illegible] ցոյց տայ իշխանութեան բոլոր [illegible], վանոնք իրենց [illegible] ուղարկելու համար: [illegible] Սոֆիա են եկած ուսանելու [illegible], եւ ոչ թէ՝ կռուելու:

[illegible] խորհուրդը գրաւած [illegible] խնդրով: Որոշուած է ամենախիստ [illegible] պատժել դէպքը յարուցանողները: Խիստ միջոցներ ձեռք [illegible] անուրին՝ կանխելու համար նման դէպքեր: Այն ուսանողները որ [illegible] քայլեր ձ'առնեն, միանգամ ընդ միշտ պիտի արտաքսուին:

[illegible] հարց է, նաեւ, առհասարակ ամբողջ բանուորական կուսակցութիւնը օրէնքէ դուրս հռչակելու [illegible]. Կառավարական պլոքին ղեկավարները վերջերս հաւաքում մը ունեցած ու գրեթէ բոլոր շրջաններու [illegible] այդ տեսակէտէն են նոյն տեսակէտէն են այդ. ազատականները: Բայց, հողագործական [illegible] կ'ընդդիմանան խիստ [illegible]: Անոնք կը խորհին որ, [illegible] դուրս հռչակելու պարագային համայնավարները պիտի մօտենան [illegible]: Միւս կողմէ, սակայն, ալ [illegible] արգարօրէն մտահոգ են [illegible]: Շարժում մը որ օրէ [illegible] կը զօրանայ Պուլկարիոյ մէջ, եւ [illegible] յանձնապաստանութիւն կ'ըլլայ [illegible] դէպքերը նկատել ամենայն ցոյցերը, պատահարները եւ [illegible] քարոզչութիւնները: Այլապէս [illegible] նախարարը [illegible] դատեր իր վերջին ճառերուն [illegible] ակնարկումներ ընելու եւ հայրենի պաշտպանութեան անհրաժեշտութիւնը չեշտելու:

Նոյնքան ուշագրաւ է, այս տեսակէտէն, «Զօրա» թերթին առաջնորդողը, իր նոյն օրուան թիւին մէջ: «Ինքնախաբէութիւն» վերնագրին տակ, «Զօրա» կը գրէ.

— Մեր համայնավարները կ'ապրին անհատ պատրանքի մը տակ: Անոնք կը կարծեն թէ՝ ինչ որ 15 տարի առաջ տեղի ունեցաւ Ռուսիոյ մէջ, կրնայ կրկնուիլ ուրիշ տեղ եւս, կրնայ ըլլալ եւ՝ Պուլկարիոյ մէջ, օրինակ:

«Մենք կը խորհինք թէ մեր համայնավարները, եւ մանաւանդ իրենց Մոսկուայի ներշնչողները, դառն ինքնախաբէութեան մը մէջ են, իսկ այդ ինքնախաբէութիւնը կրնայ նոր փորձութիւններ եւ դժբախտութիւններ բերել:

«Մանօթ է ռուսական կրաւորականութիւնը, կրաւորականութիւնը ռուս գանգուածներուն, ու նաեւ ռուս մտաւորականութեան: Շնորհիւ անոր, այդ կրաւորականութեան, ռուս պոլշեւիկները ափ մը նաւաղներով կարողացան յափշտակել իշխանութիւնը Փեթրոկրատի մէջ: Այն ատեն, ռուս վարիչները, գործելու տեղ, ճառեր կը խօսէին: Այն ինչ որ կը կոչուի կերենսկիութիւն, առանձնապէս ռուսական է: Զարիքին մասին կրաւորականութիւնը, ինչպէս կ'ըսէր Տոլստոյը, զուտ ռուսական մտայնութիւն է:

«Այդպէս չէ ուրիշ ազգերու, բայց մանաւանդ Պուլկարներու մօտ: Մեր համայնավարները շատ կը սխալին, Պուլկարը կրաւորական չէ Ռուսին նման: Ընդհակառակն, ան գործօն է, գործօն է մանաւանդ փոթորկոտ շրջաններուն: Մեր համայնավարները թող պատրանքներ չսնուցանեն: Վերջերս ուժեղացող համայնավարական գործունէութեան դէմ հանրային հակազդեցութիւնը անոնց ուղղուած նախազգուշացում մըն է՝ ինքնամոռացութեան չտրուելու, որովհետեւ ինքնամոռացումը կը բերէ նոր դժբախտութիւններ պուլկար ժողովուրդին»:

ԱՆԳԼԻԱՑԻՆԵՐԸ ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ

Խումբ մը անգլիացի երեսփոխաններ, նախկին նախարարներ եւ հրապարակագիրներ, որ կը շրջէին Ռուսիոյ մէջ, անցան Կովկաս:

Անդրկովկասի ժողովուրդներուն կեանքին ծանօթանալէ յետոյ՝ մտադիր են անցնելու Սեւ ծովուն եզերքները:

ՆՈՐ ԿՂԶԻՆԵՐ

«Թուաանով» ռուսական սառնահատ նաւը երեւան հանեց խումբ մը կղզիներ, Սառուցեալ ովկիանոսին մէջ: Կղզիներէն մէկը մեծ է եւ կը գտնուի Նոր-Վեսոին դէպ ի Ձիւր Օստ ուղղութեան վրայ:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Կ. Ուլխարեան, Պէյֆոռ.— Ձեր նամակը յանձնած ենք Նորընտիր Կ. Կոմիտէին: Կը յանձնարարենք չգրագել եւ չգրագեցնել: (Նոյն թեւալագրութիւնը՝ ուրիշ բազմաթիւ ընկերներու որ կը դիմեն խմբագրութեան).

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ընկերական սեղան

— :-: —

ՏԷՍԻՆ, 6 Նոյ. (Սեփ. Թղթ.).— Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Եւրոպայի Ժ-րդ Շրջանային Ժողովին մասնակցող պատգամաւորներու եւ Հ. Յ. Դ. Ժողովրդական Տան հանդիսաւոր բացման առիթով հրաւիրուած ընկեր բանախօսներու ներկայութենէն օգտուելով, Կոմիտէն իր կատարած երկու ձեռնարկներու շնորհիւ, պատեհութիւն ստեղծեց Տէսինի ընկերական միթնոլորտը աւելի եւ աւելի ջերմ եւ մտերմական պահելու, եւ ընկերները հիւրերուն հետ ծանօթացնելու:

Այսպէս, ի պատիւ պատգամաւորներուն, Հոկտ. 29ի երեկոյեան սարքուեցաւ հիւրասիրու թիւն մը, ուր պատեհութիւն տրուեցաւ նաեւ մեր չափէն աւելի յոգնած ընկերներուն, որպէս զի քանի մը ժամ ընկերական ուրախ հաւաքոյթի մը մէջ կազդուրուին: Բաժակաճառեր խօսեցան ընկերներ՝ Ա. Ջամալեան, Կ. Սասունի, Բժ. Տէր Դաւիթեան, Ազգին, Աշոտ Խաչիկեան, Աշոտ Արծրունի, Ս. Միլոտնեան եւ միւս պատգամաւորները, որոնց պատասխանեց Կոմիտէն իր ողջոյնի եւ շնորհակալութեան խօսքը ընելով:

Հ. Յ. Դ. Տէսինի Ժողովրդական Տան հանդիսաւոր բացումէն վերջը, Տան ներքնայարկին մէջ տեղի ունեցաւ ընկեր-համակրական ճաշ մը: Ներկայ էին մօտ հարիւր հոգի: Կը նախագահէր ընկ Ա. Խատիսեան, որ մինչեւ վերջը ներկաները ուրախ եւ զուարթ տրամադրութեան մէջ պահեց: Բաժակաճառեր խօսեցան ընկերներ՝ Ա. Ջամալեան, Վ. Փափազեան (Կոմս), Կ. Սասունի, Բժ. Տէր Դաւիթեան, Ազգին, երկու Աշոտները, Ս. Միլոտնեան, Կ. Երանեան, Խանոյեան, Սագօ եւայլն: Եղան նաեւ խմբերգներ, մեներգներ եւ զուարճութիւններ, եւ այսպէս ընդհանուր ուրախ տրամադրութեամբ, խնջոյքը շարունակուեցաւ մինչեւ կէս գիշեր, որմէ վերջ ներկաները Մշակ Բանուոր երգելով, մեկնեցան բարձր տրամադրութեամբ:

Հ. Յ. Դ. Ժողովրդական Տան բացման հանդէսին գոյացած են հետեւեալ գումարները.— Հանդէսի մէջ գանձուած մուտքերէ 3148 Ֆր. 50 (Ժողովուրդի մեծ մասը մէկ տարի առաջ ծախուած վիճակահանութեան տոմսերով ներս մտաւ, համաձայն տրուած խոստումին): Նուիրատուութենէն գոյացաւ 11,293 ֆրանք, հետեւեալներէն.

Արեւմտ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէն՝ 5 հազար, Հ. Յ. Դ. Բիւրօն՝ 3 հազար, Հ. Յ. Դ. Կրընոպլի կոմիտէն հազար, Հ. Յ. Դ. Սէն Ք'էթիէնի «Անտոք» ենթակոմիտէն՝ 250, Հ. Յ. Դ. Վիէնի «Խամակոմբ» հարիւր, Կրընոպլի Հայ Կարմիր Խաչ՝ հարիւր, Հ. Յ. Դ. Տէսինի Պատ. Միութիւն՝ 50, Տէսինէն Ն. Խաչատուրեան՝ 200, Կրընոպլէն՝ ընկ. Փափազեան 100, Տէսինէն ընկ. Յ. Փօլաճեան (վարպետ) հարիւր, Լիոնէն Ա. Կիւլպէնկեան՝ հարիւր, Ն. Միջոյեան (Ամերիկա) 4 տոլար, Տէսինէն Օհան Քէքէճեան, Տիկին Պարտաքճեան, Եկեղ. Տիկնանց միութիւն, Ա. Կիւլէսեան, Մ. Ճանճիկեան, Բարձր Հայքի Հայր. միութեան մասնաճիւղ, Լիոնէն՝ ընկ. Միսաք-Միրզէ, Տիկին Մ. Այտինեան, Կէնճեան եղբայրներ, Մ. Տոլգաշեան, Կարտանէն՝ Յ. Անտոնեան, Սէն-Շամոնէն՝ Օհանիկ Գալփաքեան, Ս. Տիրոյեան, Ա. Գույումճեան 50ական Ֆր: Նօվիլէն Խ. Յովհաննէսեան 50, Տէսինէն՝ Տիկ. Հ. Գեորգեան 40, Ոսկեան Գալեան, Ա. Յակոբեան, Մատոմ Մութէն՝ (քաղաքապետարանի քարտուղարուհին), Սէն Մօրիսէն՝ Գամպէրեան եղբայրք 30ական Ֆր., Լիոնէն՝ Տ. Տօնապետեան, Տէսինէն՝ Բ. Գապոյեան, Ա. Թուրաքեան, Տիկ. Ն. Տէյիրմէնճեան, Ն. Գազազ, Սէն Մօրիսէն՝ Թ. Կարապետեան 25ական Ֆր., Լիոնէն Յ. Գալուստեան, Ն. Քէնտէրեան, Տէսինէն՝ փոքրիկն Մ. Ալթունեան, Կ. Մուրատեան, Ա. Կարապետեան 20ական, Տէսինէն Ա. Դ. Յակոբեան (Հնչակեան) 15 Ֆր., Տէսինէն՝ փոքրիկն Ա. Խաչիկեան եւ Սիտոյեան 10ական Ֆր., «Յառաջ»ի խմբագրութիւն հարիւր, «Յառաջ»ի աշխատաւորներ (Փարիզ) հարիւր Ֆր., ընդհ. գումար նուիրատուութեան 11,395 ֆրանք:

Մարսէյլէն հիւանդ օրը մը, Գօզոս Քէշիշեան, որ նուրբ առողջական է, երկու հազար ֆրանք արժողութեամբ գեղեցիկ գինանշան մը շինած եւ անձամբ բերած էր Տէսին: Հանդէսին բացման օրը, այդ գինանշանը արժանացաւ բոլորին ուշադրութեան եւ գնահատանքին:

Վ. Նիդունի

«Դաշնակցութեան Օրը» Գրենոպլի մէջ

ԳՐԵՆՈԲԼ (Յապաղած).— Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ջաւարեան Կոմիտէի նախաձեռնութեամբ, Գրենոպլի մէջ ալ տօնուեցաւ Դաշնակցութեան Օրը, Մուլինոյէն, Գրենոպլէն, Շավիլէն եւ Փարիզէն եկած հարիւրաւոր հայրենակիցներու ներկայութեամբ:

Նախագահ ընկ. Ռուբէն Տէր Մինասեան բացումը կատարելով, բացատրեց Դաշնակցութեան հաւատալիքները: Ընկ. Օհան Կարօ, իր գեղեցիկ բանախօսութեամբ՝ Դաշնակցութիւնը նմանցուց այն հրաշալի թռչունին որ ի հարկին իր սրտէն մաս մը փրցնելով կը սնուցանէ իր ձագուկները: Արտասանութիւններ ըրին Օր. Գույումճեան, Գ. Հաբէշեան եւ փոքրիկն Ստեփան: Երգեցին տիկիններ՝ Ջագոյեան եւ Տէրտէրեան: «Եփրատ» նուագախումբը մէջընդ մէջ նուագեց ազգ. կտորներ: Սիրողներէ կազմուած խումբ մը ներկայացուց փոքրիկ ողբերգութիւն մը որ անշուշտ աւելի յաջող պիտի ըլլար, եթէ դերակատարներէն մէկ երկուքը աւելի լաւ սորված ըլլային իրենց դերերը:

Գ. Վարդունի

Կարդացէք եւ Տարածեցէք
«ՅԱՌԱՋ»ը

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՐ ԴԱՍԵՐԸ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԷՆ

— :-: —

Պուքրէշի «Արտագ»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (30 Հոկտ.).

— «Նախ ըսենք, աւելորդ անգամ մըն ալ, թէ հակառակ մեր բոլոր հեգնութիւններուն ու մեր բոլոր թերահաւատութեանց՝ Թուրքիոյ մէջ բան մը կը փոխուի: Զըսենք թէ այդ փոփոխութիւնները յաճախ ձեւին մէջ են պարզապէս,— ֆէսը գլխարկի, ու չարշաֆը տափատի վերածելու մէջ: Զըսենք նաեւ թէ անոնցմէ շատերն ալ կը մզուին Եւրոպան խաբել, ու քաղաքակիրթ երեւալ: Ճիշդ են անշուշտ այս առարկութիւնները, որովհետեւ Թուրքիոյ մէջ բան մը կայ որ դժուար կը փոխուի, առհաւական ու բնազդական այն բանը՝ որ իր ամէնէն ջնարկուած ձեւին, ամէնէն քաղաքակիրթ տարազին մէջ անգամ ինքզինքը կը մատնէ,— արեան ծարաւը:

Բայց ինչ որ կ'ընէ Թուրքիան ինքն իրեն համար, երէկուան ձորձերը, ոտքերուն աղջեւ շարուած թումբերը, նախապաշարումները թօթվելու համար, այդ իսկ բաւական է որ հայ ժողովուրդին ակնարկը կեցնէ պահ մը: Արդիականանալու ձգտումն է այդ որ տասը տարիէ ի վեր անընդհատ կը կերպարանափոխէ Թուրքիան, չկենալով ոչ մէկ արգելքի աղջեւ, յաճախ իբար խառնած յանդուգնը ու ծիծաղելին:

Տօլմապաղչէի համաժողովը նոր երակ մը բացաւ տասնամեայ այս խարխափումներուն մէջ: Մուսթաֆա Քեմալ այս նոր արարուածը սարքեց՝ Թուրք լեզուն օտար կապանքներէն,— ըսենք արաբերէնին ու պարսկերէնին լուծէն,— ձերբազատելու համար: Այդ լուծը փշրելու համար պէտք էր նախ հռչակել թէ Թուրք ժողովուրդը կրնայ կերակրել իր լեզուն՝ եթէ Արաբ ու Պարսիկ կապանքները թօթվէ: Համաժողովը այդ յաւակնութիւնը հրչակելու համար էր ահա: Գործնական աշխատանք անշուշտ չէր սպասուեր գումարումէ մը՝ ուր քանի մը հարիւր հոգի եկած նստած են, քանի մը տասնեակ թէզեր լսելու համար: Տօլմապաղչէի համաժողովը սարքուեցաւ հռչակելու համար աշխարհին թէ Թուրք լեզուն հնդեւրոպական լեզու մըն է՝ որ կրնայ պղտիկ ճիգով մը եւրոպական մտքին պատշաճիլ, եւ թէ Թուրք ժողովուրդի ծոցին մէջ անթեղուած անթիւ գանձեր կան՝ զոր եթէ երեւան հանես, կրնաս արդիական միտքը բացատրել, առանց կարօտ ըլլալու Պարսիկին ու Արաբին:

Ահա այս էր համաժողովին ձգտումը: Խնդիրը այն չէ թէ որքան կրնայ իրականանալ ան: Նոր Թուրքիոյ բացարիկ ճիգն է որ ուշագրաւ է, ճիգը ժողովուրդին ներսէն սնունդ քաղելու, ու օտարին գանձերուն դիմելու տեղ՝ սեփական ցեղին ընդերքէն կորզելու լեզուին տարրերը:

Ու այդ ճիգին մէջ է որ պէտք է դաս մը փնտռենք մեզի»:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ ՊԱՆԴՈԿ ՄԸ 16 ՅԱՐԿՈՎ

Մոսկուայի մէջ, Օխոտնի կոչուած տեղը, սկսած են շինել պանդոկ մը, որ պիտի ունենայ 1000 սենեակ: Շինութիւնը պիտի արժէ 31.640,000 ռուբլի: Պանդոկը պիտի ունենայ նաեւ թատերասրահ մը, 3000 աթոռով: Պանդոկին յարկաբաժինները պիտի կահաւորուին շատ շքեղ, իւրաքանչիւրը պիտի ունենայ երեք սենեակ: Երրորդ յարկը ամբողջովին ճաշարան մը պիտի շինուի, 1200 քառ. մեդր տարածութեամբ: Շէնքին ճակատը պիտի զարդարուի հարթաքանդակներով, շինուած՝ Ուրալի սպիտակ մարմարով:

Պանդոկին գետնայարկը յատկացուած պիտի ըլլայ ինքնաշարժներու: Մէկ մասին մէջ՝ ընդարձակ պարտէզ մը: Մուտքը պիտի ունենայ շարժական պատեր, որոնք ամառը բացուելով՝ պիտի ընդարձակեն բակն ու պարտէզը:

Շինութիւնները կ'աւարտին 1933ին:

Այս պանդոկը իր բոլոր չափերով եւ յարմարութիւններով պիտի գերազանցէ եւրոպական ամէնէն շքեղ պանդոկը:

Եւ պիտի ըլլայ իրապէս քաղքենի պանդոկ մը

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՎԷՆՍԷՆԻ ԾՆՈՂՆԵՐՈՒՆ

ՎԷՆՍԷՆ.— Վէնսէն, Սէն Մանտէ, Մոնթրէօյ, Ֆոնթնէյ, Նօժանի մօտակայ ծնողներու եւ երկսեռ ֆայրենակիցներու ուշադրութեան.—

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան մանկապարտէզը բացուած է Հոկտեմբեր 6էն սկսեալ՝ ամէն Հինգշաբթի եւ Կիրակի օրեր, ժամը 9էն 12 շրջանաւարտուհիներէն Օր. Մաքրուհի Ջէմանեանի ղեկավարութեամբ կը տրուին հայեցի դաստիարակութիւններ՝ 1 Րիւ տիւ Միտի (Փլաս տը լա Մէրի) Վէնսէն, սրճարանի Ա. յարկը: Սոյն ազգապահպանման գեղեցիկ ձեռնարկին զարգացման համար, ջերմապէս կը խնդրուի ձեր զաւակները ղրկել մանկապարտէզ: Փոխադրութեան գիծեր.— 108, 109, 110, 113, 114, 119, 120, BZ., Իջնել Cours de la Marigny, իսկ 118 եւ BA. իջնել Mairie de la Vincenne.

Մանաւանդ, անձամբ կամ գրաւոր արձանագրութեան համար դիմել.— Association des Dames Arméniennes Tebrotzassère. Section de Vincennes, 19, rue de Strasbourg, Vincennes. Զգաւորները ձրի:

Կոմի

ՄԵՐ ԲՈԼՈՐ ԱԶԳԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԾԱՆՕԹՆԵՐՈՒՆ

«Մելինեան Հաստատութեան» սաներէն Հայկազուն Սինանեանը (Պարտիզակցի) եկած է Ֆրանսա, իր հօրեղբօր Յ. Սինանեանի մօտ եւ այժմ կը գտնուի Monte-Carlo եւ Nice: Մնայուն հասցէ՝ 115, Route d'Orléans, Cachan (Seine), France: (Ս.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (42)

ԱՐԵ՛Ւ, ԱՐԵ՛Ւ...

Զար նախազգացումներու յանկարծահաս մորակին [illegible] ամբողջովին կ'արթննամ: Կը նայիմ անկողնիս [illegible] միւսները կը քնանան: Տաշուած լուսին մը ձիւնի [illegible] է խոժոռ ու դժուար է որոշել, ելեկտրական [illegible] է, թէ լուսնի շողը, նինջարան այսպէս ձեւական պարզութեամբ պայծառացնողը

Արմանին անկողինը չարագուշ լքումի մը շշուկը [illegible]: Կզակս կը սեղմուի: Լաւ է խաբուիլ երազի մը [illegible] այսպէս անորոշութեան մէջ զալարուիլ:

[illegible] բարձրանամ անաղմուկ, ու դողալէն կը մօտենամ անկողնին: Կը շօշափեմ ծածկոցները: Կը նշմարեմ [illegible] վրայ գոց նամակ մը:

Հարկաւ նախապէս եւ պատրաստուած էի. որովհետեւ մէկ քայլ... ե՞րբ. չեմ յիշեր... որովհետեւ նման թէեւ, այլ շատ գգուշ՝ փորձ մը կրկնելու [illegible] դրան կ'ուղղուիմ: Սրունքներս պաղէն կը [illegible]:

[illegible] տանող նուաղ տեղի կուտայ: Պաղը կը [illegible]:

Իբր թէ եղած, անցած իրողութեան մը վերաբերեալ ըլլար. գոց սորված է պէս: Անծանօթ չեմ պատասխանէ, անծանօթ չեմ... ա՞ղը. գրեթէ գիտեմ. [illegible] առաջինը չէ՛...

[illegible] անողոքակալին պլլուած — ընդարմացած ողբերգու անկարողութիւնը քաշելու համար — [illegible] երեքական, սահելով կ'իջնեմ: Կը խուժեմ:

Կոտրած լամպը շարքէ նոր ճամբաս տեսնելէ. թէեւ աչքերուս առջեւ կարմրադեղ մրճահարում մը յամառութեամբ փլցնել, խառնել կը ճգնի ամենատարրական շարժումներուս ռէֆլէքսները: Արդէն վերջին աստիճանին վրան եմ. կօշիկներու խոնաւ սրբիչը ոտքս կը փակի.

Կ'անցնիմ առաջին դուռն ալ: Կը ծռիմ ներքնայարկը զատող պատուհանէն դուրս...

Պատշգամին վրայ, անոր ճերմակներով մարմինը ահաւոր կերպով երկարած՝ գետինը կը միացնէ տառատաղին...

Լուսնին լոյսը պատանքի մը պէս կը կախուի քովի սիւնէն...

Չեմ զարմանար, կրկին տեսնողի պէս եմ. բայց սարսափը կը կաշկանդէ զիս. կը քարացնէ... ցո՛ւրտ է. եւ իրականութեան զգայութիւնը՝ երեւակայութեան պատրաստած հունձերը կ'ալէ...

Ու ես կ'իջնեմ. հարուած առածի պէս: Պիտի փախչիմ. սակայն գլուխս մէկ հատիկ մտածումի մը գերին է, թէեւ ակռաներս կը խժեն, կուրծքս պայթելու աստիճան լեցուած է, ու աչքերս չլմորած...

Վայրկեան մը: Ապա մութը նորէն կը տեսնեմ: Գլուխս մինչեւ գիրին է անապարանքին...

Կը յառաջանամ եւ նախ քան դուրս ելլելս, թեւերուս ծանրութիւնը չզգացող ուսովս կը հրեմ թեւ 1ի դուռը. ուր հոգեղ մը ըլլալու է անշուշտ:

— Ա՛... ո՛ւ...

— Ի՞նչ կայ... Աստուածածին...

Չեմ կրնար խօսիլ. լեզուս առաժներուս է փակեր: Միայն աչքերս գամուած են այն պատին որուն եանին ճերմակ ստուերն է:

— Ի՞նչ ունիս...

Ուրեմն չի՛ հասկնար...

Այս բաւական կ'ըլլայ որ զգամ ձեռքերուս դողդոջութիւնը, ու ոտքերս չարժեն:

Ձիւնը թանձր է: Ծունկի ու քալքշուելէն կը մօտենամ:

Աթոռակի մը վրայ Արման չուանը վզին, ճերմակ ձեռքերով կաղ մը յարմարցնելու, քակելու կամ նման բան մը ընելու չատապով բռնուած է:

Երեսը ծիւնոտած է կարծես, մազերն ալ գլխուն վրայ կնդծամ մըն են այլ եւս...

Վերջին թափով մը կը նետուիմ իր մէջքին մօտեցլէն: Եւ յանկարծ թեւերս է որ ուժիս գումարը խլած են, եւ մարմնիս մնացեալ մասը օտար ծանրութեան մը նման վզիս, ուսերէս կը կախուի...

— Ա՛... Ա՛...

Կախուած եմ իր մարմինէն:

Սակայն տատասաղը կը փլի ճակատիս, ու լուսինէն կախ պատանքը կը սեւցնէ ձիւները...

. . . .

Ի.

Իմ անկողինս հիւր չունի: Իսկ անոր, Արմանին քով, խիտ, շաղանակագոյն վարսերով աղջիկ մը, ձեռքերը միացուցած, նազելի դէմքով՝ կը նայի: Սեւեռուն, գորովագին: Իր մեղմ ժպիտին մէջ զուրգուրանքի ու արտամութեան երգը կը մարմնանայ...

Գեղեցի՛կ է:

Իր շրջազգեստին ծալքերը, վէհս ալիքներով մինչեւ տախտակամածին կը հասնին, եւ անշուշտ աթոռը կը թուի զահի մը փոխուած ըլլալ:

Տծնական:

Մոխրոտ արեւը ճերմակ վարագոյր կը ցանէ այդ պատկերին խորքը կազմող պատին վրայ, ու սիրոյ, ներդաշնակութեան հմայքը, խունկի ալիքներով կը ծաւալի չյանող ժամացոյցին, վերմակներուն ու աղուն գունատ դէմքին վրայ:

Չեն խօսիր:

Պահ մը Արմանին աչքերը կը դառնուին աղջկան անոյշ ժպիտէն ու կը հանդիպին ինծի.

Կը ներեմ իր ուրախ անգթութեան: Թէեւ իր «յաղթանակը» ոչ մէկ թշնամութեան դիմաց կը գտնուի:

Մայրապետը ինծի պատմեց մնացեալը:

Երբ գրեթէ զգայազիրկ, ու պլլուած Արմանին, անգիտակցօրէն զինք իսկապէս չուանէն կախուելու կը մղէի,— քանի որ տասը վայրկեանէ ի վեր չէր յաջողած պարզ կապը շինել, եւ զուցէ տեւէր մինչեւ առտու,— այդ պահուն ոտքի ուժգին հարուածով մը, ճակտիս զիս հրեր էր մէկ կողմ:

Եթէ քիչ մը սպասէինք, օր մը ամբողջ պիտի խնդամ ասոր համար:

Արդեօք չծաղրեցի՞ն միւսները:

Զամչցնել զիս առիկա:

Բայց որոշեցի.

— Երթալ, հեռանալ, հոս չէ թէ քաղաքին ցեխին, թէ մօտալուտ մահին: Փախի՛լ, հեռանալ այս տեղէն...

Իսկ չքեղ վարսերով, արեւ նայուածքով դէմքը աղջկան կը խոնարհէր:

Զարս ձեռքեր իրար կը գտնեն: Եւ մրմունջ մը յուսատու, երգ կը դառնայ, համբոյր կը ցանէ, երկնային պղպջակներ, աստղեր, կենսատու պատուղներ...

Բախտաւո՛ր տղայ...;

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԵԼԵԱՆ

(Վերջ)

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՓԱՐԻԶԻ կոմիտէի ընկերական ընդհանուր ժողովը յաջորդ Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, 2 Place d'Italie, Café de la Mairie-ի վերնայարկը։ Métro Place d'Italie.

Օրակարգ՝ զեկոյց պատգամաւորներու կողմէ։

ԱՆԻԷՌ Գուս Քոլոմպի առժամեայ մարմինը ժողովի կը հրաւիրէ Արամ, Մուրատ եւ Մասիս խումբերը այս Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին, 11 rue Descartes, Asnières. Օրակարգ՝ զեկոյց պատգամաւորի կողմէ։

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի երեք խումբերու բոլոր ընկերները, վաղը Ուրբաթ ժամը 2ին Ճաշակ Ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ՝ Զեկոյց շրջանային ժողովի մասին, Կոմիտէի զեկոյց եւ նոր կոմիտէի ընտրութիւն։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՊԱՆԵԷՕ – ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

ՊԱՆԵԷՕ - ՔԱՇԱՆԻ «ՅԱՌԱՋ»-Ի ՄԱՍԻՐԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, տեղւոյն մանկապարտէզին մէջ

24, Rue Roger, Bagneux (Sein)

Կը խօսի՝ գիրասան ՍՆՐԺ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Նիւթ ունենալով՝ Թատրոնի դերը՝ եւ իր նշանակութիւնը

Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները. Մուտքը ազատ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ—ԽՐԽՃՈՅԹ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ Հայ Ակումբին մէջ

1 Bld. Carnot, Ալֆորվիլ

Կը խօսի՝ ՏԻԿԻՆ ԷԼԷՆ ԲՈՒԶԱՆԴ

Կը ներկայացուի՝ ԿԸՐԼ ՍԿԱՈՒՏ (զաւեշտ)

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Օր. Ա. Տէր Թովմասեան, Տիկիններ Ղ. Ժամկոչեան, Հ. Առաքելեան, գիրասան Կոթիկեան, Պ. Պ. Սուրէն, Գանթարճեան, Վարդանեան, եւն.։ Ճազ ղեկավարութեամբ Պ. Ծանտիկեանի։ Տոմսերու գինը՝ 5 եւ 3 ֆրանք

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՊԼԻՊԼԻԵԱՆ վարժարանի Սանուց նորակազմ միութիւնը կը հրաւիրէ բոլոր աւանդները ընկերահամակրական թէյասեղանի մը, որ տեղի պիտի ունենայ այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 9ին Ֆլօրիա ճաշարանին վերնայարկը, մէթրօ Սէն Միշէլ կամ Օտէօն։

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ կը հրաւիրուի Պ. Կարօ Ուշակլեան։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Սրապիոն Էլմաեան, Օր. Մառլէն Էլմաեան, Պ. Վահրամ Էլմաեան, Օր. Լորիս Էլմաեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ հեռագրական ցաւակցութիւն յայտնեցին ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՔԵՐՈՎԲԷ ԷԼՄԱԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ։

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

26 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ։ Արմատ. եւ նոր մեթոտ, զարմ. աչանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ ջիղեր. Թիւանդութիւն եւ վարիսի։ Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12։

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հայրապետ Նահապետեան կը փնտռէ իր եղբայրը Պրուսայի Եէնիճէ գիւղացի Գրիգոր Նահապետեան, որ կորսնցուցած է տեղահանութեան միջոցին, հօր անուն՝ Վարդերես, մօր անուն Վարդենի, մեծ եղբօր անուն՝ Մարտիրոս, քոյրերը՝ Թեխնա եւ Էլպիկ։ Իմացնել համբարձում Գուլեզեանի, Chez Mr. E. de Micheaux, à Flaviac, Ardèche, France. Ծերը մեծ վարձ կու տայ գտնողին։

ՆՈՒԷՐԱՏՈՒՓ

ՍԱՆԱՑՈՒՆ

Վարշավիա, Ա. Ա.— 100։
Թուլզա, Գօս.— 150։
Պուրկ ան Պրէս, Ս. Գ.- 35։
Լիոն, Թ. Ա.— 35։
Մօնթրէօյ սու Պուա, Նալ.— 140։
Թուլուզ, Է. Վ. - 83։
Նանթ, Գ. Ս.- 35։
Թուլոն, Աչ 100։
Թրանս ան Փրով, Վ. Չ — 60։

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

Միզանցքային, արեան եւ մորթի հիւանդութիւններ. Տարրալուծում. 93 Rue d'Angoulême, Métro Couronne, խորհրդ. 5-8 եւ կիր. առաւօտ։ 123 Bld. Sébastopol, մէթրօ Réaumur, խորհ. 9-12 եւ 2-8, եւ կիրակի առաւօտ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

Կը նախագահէ եւ կը խօսի՝ Պ. Ս. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

ԵՐԳ, ՆՈՒԱԳ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՓԱՍԿԵՐՆԵՐ

ԼԻՈՆ— 8 Դեկտ. Շաբաթ իրիկուն, Գ. Թաղապետարանի սրահին մէջ։
ՎԻԷՆ.— 4 Դեկտ. Կիրակի առաւօտ։
ՎԱԼԱՆՍ.— 4 Դեկտ. Կիրակի կէսօրէ յետոյ։

Նոր հասցէ

Տօքթ. ԽՈՒՊԷՍԷՐԵԱՆ

ՎԿԱՅԵԱԼ ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

84 rue Blanche, Paris IX **Tél. Trinité 38-43**

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 1.30էն մինչեւ 3.30, Երկուշաբթի եւ Հինգշաբթի իրիկունները ժամը 8–9 եւ ժամադրութեամբ

Հայերու ժամադրավայրը

ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

Մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ Հեռաձայն Danton 52–73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

ՈՍԿԵՐԻՉ - ԺԱՄԱԳՈՐԾ
ԵՐՈՒԱՆԴ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ

28, Րիւ տէ Տօմինիքէն — ՄԱՐՍԷՅԼ

Վաճառատանս մէջ բացառիկ եւ անհաւատալի գեղչերով կը ծախուին երաշխաւորեալ ոսկի, փլաթին, ադամանդ եւ ամէն տեսակ զարդեղէններ։ Ապարանջան, օղ, ժամացոյց, շղթայ, այլ եւ այլ զարդեղէններ։ Կը ստանձնենք արագ նորոգութիւններ։ Գոհ տը քրէտիներ կ'ընդունինք։

ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ԵՐՇԻԿԻ ԵՒ ԱՊՈՒԽՏԻ
ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՍԹԷՔԵԱՆ

46 ՐԻՒ ՏԷ ՊԼԷՆՈՒԱՐ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Հայրենակից, եթէ կ'ուզես համով հոտով, թարմ եւ մաքուր երշիկ (սուճուխ) եւ ապուխտ ունենալ, տունիդ եւ վաճառատունիդ համար, ուղղակի դիմէ մեր վաճառատունը, ուր պիտի գտնես նոխ մթերք մը երշիկի եւ ապուխտի, մեր սեփական գործարանին մէջ պատրաստուած։ 5 Villa Chalet Rosier de la Platrière, St. Julien, Marseille.

Կը ծախենք մեծաքանակի գնով։ Անա նմոյշ մը՝ ապուխտին քիլօն 14 ֆրանք, երշիկին քիլօն 12 ֆրանք։

Դերձակ Կարապետ Խաչիկեան

19 Rue Henri Monnier, Paris

Քոնփլէ կամ Ձմեռնային վերարկու 400 — 700 ֆրանք

Հարիւրին 10 զեղչ Հայերու համար

Լաւագոյն կերպասը եւ ճաշակաւոր կարուածք

Կիրակի օրերը բաց է մինչեւ կէսօր

Հաղորդակց. միջոցներ՝ մէթրօ Pigalle եւ St. Georges, Autobus H, R, Rbis, Թրամուէյ 30 եւ .

ՈՒՍԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
Հ. Թադէոսեանի «ՏՊ. ԵՓՐԱՏ»

ԼԻՈՆԻ ՏԷՍԻՆԻ ՎԻԷՆԻ ԵՒ ՇՐՋ. ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Փոխադրուած է 36 rue Voltaire, Lyon

R. C. Lyon A. 77-929 Tél. Moncey 58-75

Կը ստանձնենք գոյնզգոյն եւ գեղատիպ տպագրական ամէն տեսակ գործեր, քառուչուէ ամէն տեսակ կնիքներ՝ դիւրամատչելի գիներով։ Գաւառներէն եղած ապսպրանքներուն շուտով ընթացք կը տրուին։

ՓԱՐԻԶԻ ԿԵԴՐՈՆԸ ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ – ՍՐՃԱՐԱՆ – ՀԻՒՐԱՆՈՑ

"ԿԱԼԱԹԱ"

12, Rue Bleue - PARIS (9e) Métro: Cadet.

(Ցիսուն քայլ «Petit Journal»էն)

MAXUD MIRIDJANIAN & HARILAOS VITALIS

Արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ, Թարմ, մաքուր, աժան եւ համբաւաւոր խոհարարապետ վարպետի կողմէ պատրաստուած, ամենայաճախորդաւորուած էսկելեկալօրհանոցը՝ անձամբ ստուգեալ։

Յունական հռչակաւոր «Ճիպրօ» օղի տակ ադանդերներով։

Հաւաքոյթներու, հարսանիքներու եւ ժողովներու համար ունինք ընդարձակ, մաքուր սրահներ, տրամադրելի մինչեւ առաւօտ, մատչելի գիներով։

Արտասահմանէն եւ գաւառներէն եկող հայրենակիցներու համար՝ մաքուր եւ օդասուն սենեակներ, աժան գիներով.

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՅՈՒՆԻ

Վիրաբոյժ - ատամնաբոյժ

ՎԿԱՅԵԱԼ ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՖԱՔԻՒԼԹԷԷՆ

14 Rue Lagrange, PARIS (5)

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՈՍԿԻ ՔՈՒՐՈՆԻ, ԿՈՒԺԻ եւ ԱՏԱՄՆԱՇԱՐ ե բերնի, լինդերու, ակռաներու խնամք եւ վիրաբուժ. գործողութիւն

Կ'ընդունի ամէն օր, ժամը 2էն 8, առաւօտները ժամադրութեամբ, կիրակի եւ տօն օրեր 9էն մինչեւ կէսօր։

Métro St. Michel կամ Maubert-Mutualité

Etude de Me BERNARD WAHÉ (ՊԷՕՐԷՔՃԵԱՆ)

(12 année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

Droit Français et International Privé

18, Rue Dauphine, Paris (6e) Tél. Danton 73-97

Կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ փոխադրական ..., անձամբ կը պաշտպանէ առեւտրական եւ ... ատեաններու առջեւ, կու տայ certificats de coutumes-ներ, կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման ... [illegible]

Կ'ընդունի ժամը 2.30–6.30 ... ժամադրութեամբ

Օթոյի հայ վարժարան

AUTO ECOLE «MADELONE»

Ինքնաշարժ վարել սորվիլ փափաքող այրերու եւ կիներու յատուկ դասեր հայերէն լեզուով, հայ մասնագէտի կողմէ։

Կ'ապահովենք կարճ ժամանակի մէջ սովրեցնել եւ արտօնագիր (permis) առնել մեզի դիմողներուն։

Ամբողջական ուսուցում (10 դաս)	120 ֆրանք
Արդէն գիտցողներուն համար permis-ի ծախք	50 »

58 Boulevard de Belleville, Paris (20)
3 Fbg. St. Denis » 10
36 Rue Damesme » 13

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԵՒ ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

71 rue du Fbg. St. Martin, Paris (10)

Tél. Botzaris 55-61 Métro Château d'Eau ou Gare de l'Est

Դիտութեան վերջին մեթոտներով կը բժշկենք ներքին ամէն տեսակ հիւանդութիւններ, թոքախտ, փորի, մորթի, ջղային, ստամոքսի եւ կանանց հիւանդութիւններ։

Բժշկումը կը կատարուի X ճառագայթներով եւ ելեկտրականութեամբ։ Կը կատարենք մէզի եւ արեան տարրալուծում։

Կը խնամենք աստմի ամէն տեսակի հիւանդութիւններ։ Քարծոն՝ սկսեալ 100 ֆրանքէն, արծէ՝ ամերիկեան սիստեմով։

Արժէքները շատ մատչելի-մասնաւոր զեղչ բանուորներու եւ չքաւորներու։

Դարմանատունը բաց է ամէն օր առաւօտեան 9—12 եւ 2—8։ Կիրակի եւ տօն օրերը՝ 9–4

«ՅԱՌԱՋ»-Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (8)

ԽՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Երբ հիւանդանոցի անցքերուն մէջ այլ եւս տեղ չէր գտնուեր, պատգարակակիրները վանդակ կը ձգէին նրբանցքներուն եւ շէնքին շուրջի փողոցներուն մէջ...

Ուշեղս կը չարչարէի գիտնալու համար թէ աս ինչ է... «Ո՞ր առասպելային գործն է այս»... կ'ըսէի ինքզինքիս, մինչ յուսահատօրէն կ'աշխատէի, դրժոխային այդ տեսարանին առջեւ, մեղմել դժբախտներուն տառապանքը։

Ցաւէն սիրտս կ'արիւնէր. Քանատացի երիտասարդ գինուորի մը վրայ ծռեցայ, եւ մեղմօրէն հարցուցի «Եղբայրս, ի՞նչ է պատահածը»։

Ան վերցուց բողոքաւոր ուռած աչքերը, որոնք կարծես ակնակապիճներէն դուրս կը պայթէին, բայց չկրցաւ խօսիլ. միայն տխրօրէն գլուխը շարժեց. ուղեց թեւերը իրեն նեցուկ ընել եւ հազին հետ մէկտեղ հոգին փչեց։

Հովին ուղղութիւնը իմանալուն դաղտնիքը լուծուած էր...

Պատմութեան կ'իյնայ այլ եւս ըսել թէ գիծը ինչպէս խորտակուած էր. այսպէս ջախջախիչ յաղթանակի մը համար Գերմանացիները ո՞րքան մօտ էին. այլ եւ ինչպէս այս դժբախտ գծերիներուն քարեկամները այս յարձակման դիմադրեցին եւ ինչ յանդգնութեամբ եւ զարձան նախճիրի այս դըժոխքին մէջէն։

Պատմութիւնը չպիտի մոռնայ յիշել նաեւ այն հերոս զոհերը որոնք մեռան կազի առաջին յարձակումին միջոցին։

ԱՌԱՆՁԻՆ՝ ԳԵՐՄԱՆ ԳԻԾԵՐՈՒՆ ԵՏԵՒ - ԽԵՂԿԱՏԱԿ ԾՊՏՈՒՄ ՔԱՆԴԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԳԱՂՏՆԻ ՀՐԱՀԱՍԸ

1915 Մայիսի սկիզբը շաբաթ մը դըրեթէ Ռուլըրսը գէշ վիճակի մէջ էր։

Եօթը անգլիական օդանաւէ բաղկացած տորմիղ մը, որուն Գերմանները «Եօթը Քոյրեր» կեղծանունը տուեր էին, քաղաքին վրայ կը թռչէր եւ ամէն գիշեր մեզ կը ռմբակոծէր։

Գերման Տեղեկատու Դիւանները ամէնքն ալ գիտէին որ Ռուլըրսը եւ անոր նման ուրիշ քաղաքներ կրակի գիծին մօտ, թշնամիին կը հայթայթէին կարեւոր տեղեկութիւններ, բայց լրտեսները չէին կրնար գտնել.

Գիտէի թէ ժամանակ մը մտահոգ էին պարպելու համար գծին մօտ գտնուող եւ սահմանամերձ շրջանի քաղաքային բնակչութիւնը եւ հիմակ որ Ռուլըրսը այլ եւս վերջին ծայր վտանգաւոր վայր մըն էր դարձած, կ'ենթադրուէր որ Գերմանները օգտագործէին այս առիթը բնակչութիւնը պարպելու համար։

Այդ իսկ պատճառով բոլոր Պելճիքացիները արդէն բռնադատուած էին հեռանալ Սթատէն խոշոր գիւղէն, երբ սկսան շշուկներ շրջան ընել թէ՝ քաղաքային բնակչութեան եւ թէ Ռուլըրս գտնուող գինուորներուն մէջ թէ բնակչութիւնը դէպ ի երկրին ներսերը պիտի քշուի։ Ազգականներէս շատերը Սթատէն կը բնակէին. հօրեղբայրս արտօնուած էր իր ընտանիքով փոխադրուելու ագարակ մը զոր ունէր Ռիւտէրուըրսի մէջ, Զիպրուէկի ճամբուն վրայ, դէպ ի ծովեզր, երբ խիստ տեսչութիւնները պարպելու հրամանը տուին։

Հրահանգ տուացայ «Գանթին Մաէն Զիպրուէկի ծովեզերեայ շրջանի մասին տեղեկութիւններ քաղել.

Այս շրջանը կը պաշտպանուէր գերմանական ծովային բաժնի լաւագոյն ուժերէն, եւ միշտ ալ տարսափի իշխանութիւն մը կը տիրէր հոն. տեղացիները ամենաթեթեւ կասկածի մը վրայ բանտ կը նետուէին. լրտեսութեան յիշատակութիւնն անգամ մահ կը նշանակէր։

Մինչեւ այդ՝ շրջանի բնիկներէն ոչ մէկը յաջողած էր տեղեկութիւն հաղորդել Համաձայնականներուն. որովհետեւ անոնք ամէնքն ալ հսկողութեան տակ կ'ըլլային, կը փնտռուէին, քննութեան կ'ենթարկուէին եւ մանրամասնօրէն կը տեղեկագրուէին. բայց ձեռնարկը չէին լքեր։ Հետեւաբար կը մտածէին դուրսէն մէկը գտնել որ թերեւս կարողանար պէտք եղած տեղեկութիւններն հայթայթել։

«Գանթին Մաէն միջոցով ինծի հաղորդուած երկրորդ լուրը հետեւեալն էր —

«Թշնամիին մասին մեզ կը պակսին կարեւոր տեղեկութիւններ. գերման գիրքերէ եւ զանազան աղբիւրներէ մեր քաղած տեղեկութեանց համաձայն, հեռախօսի գաղտնի գիծ մը կը գործէ անգլիական գիծերուն եւ Ռիւտէրուըրսի անտառային մասը, Զիպրուէկի շրջան։ Այդ գծին մեր կողմէ ո՞ր կէտին վրայ վերջանալը. հեռախօսին գծին գիրքի մասին տեղեկութիւններ եւ անգլիական գծին եւ անոր գործող անձին ինքնութիւնը անհրաժեշտաբար կը պահանջուի»։

Առաջին առթիւ վրաս յուսահատութիւն մը եկաւ։ Ճիշդ է թէ հօրեղբայրս Ռիւտէրուըրսը կը բնակէր, բայց թէ հոն մտնել գաղտնի միջոցներով կամ նո՛յն իսկ երթեւեկի արտօնագրով մը, դարձեալ անկարելի կը թուէր։ Քոնկօ երթալը աւելի դիւրին էր։ Ի վերջոյ Ռուլըրսի բնակչութեան տեղահանման տարաձայնութեան առաջուրը ինծի գաղափար մը տուաւ. այդ գաղափարը վայրի էր եւ դժուար եւ անոր շուրջ շարք մը «եթէ»ներ կային. բայց ինչ որ ալ ըլլար, գաղափար էր եւ կրնար գործադրուիլ։

Ժամանակին մեր սրճարանին յաճախորդներուն մէջ կը գտնուէր գնդացիրի վաշտի մը հրամանատարը, հարիւրապետ Ֆաշիւկէլ։ Երբ ես առաջին անգամ հիւանդանոց մտայ, ան ալ հոն էր իբրեւ վիրաւոր. լաւ բարեկամներ դարձանք. երկայնահասակ, յաղթանդամ անձնաւորութիւն մըն էր, ... շանաւոր «Ժպտուն Ասպետ» նկարին արտաքին երեւոյթով.

Իրիկուն մը փողոցին մէջ Ֆաշիւկէլին հանդիպեցայ, փոշեթաթախ յոգնած եւ ապառաժէն. ուրկէ յաղթանակ իր գիրքերէն կը վերադառնար եւ իր գինուորներուն անհրաժեշտ հրահանգները տալէն վերջ, դէպ ի սրճարան կ'ուղղուէր։

Իմ ծրագիրս կեդրոնացած էր հրամանատար Ֆաշիւկէլի շուրջ, ու երբ անսպասելիօրէն լսեցի անոր զրաւիչ ձայնը՝ սիրտս յանկարծ վեր ելաւ։

Երբ տուն հասանք, մութ սենեակին մէջ սուրճ հրամցուցի. ինքն ալ ինծի տուաւ անախորժ կարկանդակ մը Ռուլըրսի պատնէշի ընթացքին գտնուած լաւագոյնը եւ հաճեցէք քանի մը պիսքիւիթ միասին կերանք ու սկսաւ պատմել թէ ինչպէ՛ս կ'ապրէր պատերազմը, այնպիսի եղանակով մը որ կը զգայիր թէ անկեղծ է։

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ
(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 11 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

11 Novembre 1932

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2032 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԶԻՆԱԴԱԴԱՐ...

Զինադադա՞ր։— Առժամեայ դադար, աւելի ուժգնօրէն վերսկսելու համար արիւնոտ ոչ արշաւը, որ կանգ առաւ 1918 Նոյեմբեր 11ին։

Արդարեւ, ինչ որ կը տեսնենք 14 տարիէ ի վեր, ուրիշ եզրակացութեան չի տանիր մեզ։

Աշխարհաւեր փլուզումէն եւ արեան գետերէն յետոյ, բնական էր որ ազգերն ու պետութիւնները կարօտն զգային խաղաղութեան եւ հանգիստի։ Անհաւոր էր ցնցումը եւ շատ քիչերը կրնային ոտքի վրայ մնալ։ Նոյնիսկ անոնք որ աշխարհ կը դողացնէին, կա՛մ ինկած էին ջարդուփշուր, եւ կամ կէս ճամբան մնացած։ (Գերմանիա, Աւստրիա – Հունգարիա, Ռուսաստան)։ Եւ խոր էր ու սպառնալից՝ զանգուածներուն ընդվզումը։

Մարդիկ այնքան ուժասպառ էին եւ զզուած, որ 70 միլիոն Գերմանիան տիրաբար շղթայի զարնելէ յետոյ, անճրկեցան փլատակ Թուրքիոյ հանդէպ, եւ զիջումէ զիջում՝ յանձնեցան Լօզանի քամահելի անպարոյականութեան։

Եւ սակայն, երկար չտեւեց խաղաղութեան մեղրալուսինը։

Պատերազմի դաշնագիրները հազիւ խմբագրուած և կնքուած, օղակներն սկսան ճռնչել։ Եւ, տարուէ տարի, օղակ մը փրթաւ բուն իսկ յաղթականներուն ձեռքով։ Անոնք որ տուն կուտային երէկ, իշխանաւոր կեցուածքով մը, սկսան «յետ – քայլ» խաղալ։ Նոյն իսկ դաւադրել իրարու դէմ, ինչպէս ըրած էին պատերազմի ընթացքին։

Չորս տարի պատերազմ եւ նոյնքան տարի՝ զինադուլի հարցեր։ Իսկ այնուհետեւ՝ պատերազմ խաղաղութեան մէջ։ Երկիւղ եւ պատրաստութիւն՝ վաղուան համար։ Զինարշաւ՝ փոխանակ զինադուլի։ Բազմախաղ՝ զինաթափութեան, բայց, իրականին մէջ, չեչտուած տրամադրութիւն՝ վառօդը չոր եւ սուրերը հատու պահելու։

Մէկ խօսքով՝ անստուգութիւն եւ փոխադարձ կասկած։ Այլ եւ խոր ատելութիւն՝ սահմանէ սահման, պետութենէ պետութիւն, ժողովուրդէ ժողովուրդ։

Երբեք այսքան խախուտ եւ խարուսիկ չէր եղած ո՛չ եւ է զինադադար։

Եւ երբեք այնքան Թանձր ու Թունաւոր մԹնոլորտ չէր ստեղծած ո՛ր եւ է դաշնագիր, քան 1918 Նոյեմբեր 11ի հետեւանքով կազմուած շղԹայաչար յիշատակարանը։

Յաղթականները, այսօր, զինադադարէն 14 տարի յետոյ, այնպիսի վիճակի մը մատնուած են որ, աւելի շատ ինքնապաշտպանութեան կռիւ կը մղեն, քան դաշնագիրներու պաշտպանութեան։

Ի հարկէ չահուած աւարը պահելու տենչն է որ անընդհատ հոլովել կուտայ կախարդական բառ մը, «ապահովութիւն»։

Բայց, իսկապէս մտահոգութեան շատ լուրջ պատճառներ ունին երէկուան յաղթականները։

Անոնք պատերազմը վարեցին «արդարութեան եւ իրաւունքի» անունով, բայց ամէնէն առաջ այդ երկու սկզբունքներն են որ արեան մէջ Թաթխուեցան, խաչուեցան, կոխոտուեցան։

Եւ այժմ, տասնըչորս տարի յետոյ, խաչուած արդարութիւնն է որ կը խլրտի, կը մռնչէ։ Կը սպառնայ վեր ի վայր շրջել ամէն բան։

Ա՛յդ կ'ապացուցանեն ոչ միայն Նոյ. 11էն ի վեր սարքուած անհաշիւ, աննախընթաց ժողովներն ու պայմանագրութիւնները, այլ եւ պատերազմին դէմ կատարուած արշաւները՝ գիրքով, ճառով, շարժանկարով, դղրդագին ցոյցերով, բազմազան կազմակերպութիւններով եւ... զինարշաւներով։

Զինադադար, այո՛, երկիւղածութեամբ խոնարհելու համար այն միլիոններուն առջեւ որ ինկան բոլոր ռազմադաշտերուն վրայ, որոնց մէջ ամէնէն զարհուրելի զանգուածը կը կազմէ մեր մէկ միլիոնը,— անտէր ու անԹաղ։

Բայց, չտարուինք երեւոյթներէն, եւ ըմբռնենք դէպքերուն իմաստը։

Ըմբռնենք այնպէս ինչպէս կը տեսնենք մեր սեփական աչքերով, Եւրոպայի պողոտաներուն վրայ։ Շեշտակի նայելով, ոչ Թէ մեր բաղձանքներուն յարմարցնելով։

Նոր հրաբուխ մը կը սպառնայ աշխարհի, ընկերային կամ քաղաքական։

Վա՛յ անոր որ իւղ չունի իր ճրագին մէջ։ Կամ ունի ջրալի իւղ մը, անպէտ ու խարուսիկ։ Եւ կամ չունի բաւական քանակութեամբ

Ուժի, կազմակերպութեան եւ պատրաստութեան շրջան է աւելի քան երբեք։ Աշխարհի բոլոր մասերուն մէջ։

Ա՛լ աւելի՝ յատկապէս մեզի համար։

ԵԹէ սիրտ ունինք եւ սխալ չենք հասկնար ջարդ ու փլուր եւ անհետ կորսուած մէկ միլիոնին կտակը, այդ ուրիշ բան չի կրնար ըլլալ բայց միայն,— պատրաստութիւն եւ հաստուցում։

Եւ, ամէն բանէ առաջ, զինադադար կիրքերու։

Չափազանց երկար տեւեց ներքին ըղձսուտը՝ ամէն ուղղութեամբ։

Կանգնած՝ մռայլ տասնամեակի մը առջեւ, մեր առաջին մտահոգութիւնը պիտի ըլլայ աւելի քան երբեք ամուր կազմակերպութիւն եւ համախմբում բոլոր ուժերու։

Վիճինք՝ շատ բաներու մասին։ Բայց զինադադար՝ երբ հարցը ինքնապաշտպանութեան մասին է։

Ա՛յդ մտահոգութիւնն ունին աւելի մեծերն ու բախտաւորները, Նոյ. 11էն 14 տարի յետոյ։ Յաղթական Թէ պարտեալ։

Իսկ մենք որ ջախջախուած ենք եւ ցիրուցան, ո՞ր տարուան, ո՞ր օրուան, ո՞ր ժամուն կը սպասենք...

Եւ կամ, հրաշքի՞ մը կը սպասենք։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹԱ՞Ց ԹԷ ՉՈՐ

Մ. Նահանգներու նոր նախագահին ընտրութիւնը նորէն սեղանի վրայ կը դնէ հին խնդիր մը.

— Թա՞ց թէ չոր։

Ուրիշ խօսքով, Ամերիկացիները պիտի կրնա՞ն, այսուհետեւ, ազատօրէն խմել իրենց նախընտրած ըմպելին, թէ պիտի շարունակեն գաղտնի կոնծել. ինչպէս գաղտնի կը կատարեն այնքա՛ն ամբարիշտ գործեր...

Ահա տարիներէ ի վեր կը գործադրուի զինեհասութեան օրէնքը, եւ արգիլքը շատ աւելի անհաւր եղած է, քան եթէ ազատ ծախուէր ոգելից ըմպելիներու վաճառումն ու գործածութիւնը։

Այդ օրէնքը մեծ մղում տուաւ մաքսանենգութեան, աւազակութեան, բազմապիսի խարդախութեանց եւ ապիւմահեղութեանց։

Իսկապէս, քաջ տեղեակ են այս տարուան հրատարակուած վիճակագրութիւնները։

«Թաց»երը այնքան ոգեւորուած են Րուզվէլթի ընտրութեամբ որ, արդէն իսկ տօնախմբել կուտան անոր, գինիի գաւաթ մը՝ ափին մէջ։ Կամ խարատուգուած՝ գարեջուրի տակառներու մէջ։

Այս չի նշանակեր թէ «չոր»երը սուգի մտնուած են։ Ընդհակառակն։

Բայց անոնք ունին խոր վիշտ մը,— ափսո՛ս որ չպիտի կրնանք շարունակել արգիլուած բան մը վայելելու հաճոյքը, եւ խմելը պիտի դառնայ— սովորական, այսինքն սովորական սովորութիւն մը...

ՎԱՐԱԶ

ՀԱՅԻ ՏԱԳՆԱՊԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մոսկուայէն եկած վերջին լուրերու համաձայն, հացի տագնապը սաստկացող աստիճանի մը պիտի հասնի ձմրան ընթացքին։ Հաւաքական տնտեսութիւնը, որ կառավարութեան գերագոյն յոյսն էր, ընդհակառակն մեծ յուսախաբութիւն պատճառած է։ Հացամթերումը կը վերջանայ արդէն, եւ հաշիւները կը ցուցնեն որ հազիւ 40 առ 100 իրականացած է։ Կառ. ցութեան մասին գաղափար կազմելու համար, կը բաւէ ըսել որ Ուկրայնան, որ հացահատիկի շտեմարան մըն է, պահանջուած քանակութեան հազիւ 39 առ 100ը կրցեր է յանձնել. իսկ հոկտեմբերի ընթացքին փոխանակ առաջ երթալու, իջած է մինչեւ 22 առ 100ի։ Նոյնքան վրդովիչ են հիւսիսային Կովկասի թերացումները։ Հոկտեմբեր 30ին այս ցորենաշատ շրջանը կրցած էր հաւաքել նախատեսուած քանակութեան 37 առ 100ը, մինչդեռ անցեալ տարի միեւնոյն թուականին յանձնած էր 64 առ 100։ Նոյն տագնապը՝ գետնախնձորի հաւաքման մէջ։

Նկատի առնելով բոլոր մթերումները, հոկտեմբերի ընթացքին, կը տեսնուի որ պաշտօնական ծրագրին կէսն ալ պակաս են,— 45 առ 100։

ՔԱՐԻՒՂԻ ԽՈՂՈՎԱԿԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

Մուսուլի քարիւղի խողովակին աշխատանքները Մուսուլի եւ Հայֆայի միջեւ յառաջ կը տարուին մեծ թափով։ Պէճէի եւ Հատիսէի միջեւ երկարող խողովակները մեծ մասամբ գետեղուած են։

Իրաքի կառավարութեան առաջարկով, Քարիւղի Ընկերութիւնը ընդունած է20,000նոր գործաւորներ առնել, իր աշխատանքները փութացնելու համար։

Խողովակներն ու ուրիշ ցիւթեր Հայֆայէն ներսերը փոխադրելու համար յատկացուած են չորս կառախումբեր եւ 250 բեռնատար ինքնաշարժներ։

Կը սպասուի որ աշխատանքները կրկնապատկուին նոյեմբերի կէսին մօտերը։

■■■

Գ. ԷՐԻՈ ճառ մը խօսելով տնտեսական գերագոյն խորհուրդին առջեւ, լաւատես յայտարարութիւններ ըրաւ տագնապի փարատման մասին։ Իր կարծիքով, ենթադրել կ'ունենան բարենշան երեւոյթները։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ֆրանքլին Րուզվէլթի ջախջախիչ յաղթանակը

«ՉՈՐ»ԵՐՆ ԱԼ ՋԱՐԱՋԱՐ ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Ինչպէս գրած էինք երէկ, Նոյ. 8ի քուէարկութեամբ Մ. Նահանգներու նոր նախագահ նշանակուեցաւ Գ. Ֆրանքլին Րուզվէլթ։

Վերջնական տեղեկագրին համաձայն, Գ. Րուզվէլթի քուէ տուած են 472 երկրորդ կարգի ընտրողներ (531ի վրայ), իսկ Հուվըրի՝ միայն 59, ինչ որ աննախընթաց է։ Ընտրական քուէներու Թիւով, առաջինը ստացած է 17 միլիոն, իսկ երկրորդը՝ 12,380,000, ինչ որ կը նշանակէ աւելի քան չորսուկէս միլիոնի մեծամասնութիւն մը։

1928ի ընտրութեանց մէջ Հուվըր շահած էր 444 քուէ, իսկ ռամկավար Թեկնածուն՝ 87։ 48 Նահանգներէ 42ը քուէ տուած են ռամկավարներուն։

Կատարուած ընտրութեամբ, վեր ի վայր շրջուած է նաեւ Երեսփ. Ժողովին դիմագիծը։ Ուշագրաւ են փոփոխութիւնները նաեւ Ծերակոյտին մէջ, Թէեւ անոր մէկ երրորդը միայն նորոգուեցաւ։

Մ. Նահանգներու հաստատումէն ի վեր — 156 տարի — ամէնէն վճռական յաղթանակն է Րուզվէլթի յաջողութիւնը։

Գ. Հուվըր քաջութեամբ ընդունեց իր պարտութեան լուրը։ Իր կնոջը հետ նստած հեռախօսին առջեւ, լռութեամբ կը լսէր ջախջախիչ պարտութեան լուրերը։ Երբ յայտնի եղաւ վերջնական արդիւնքը, Գ. Հուվըր շնորհաւորական ջերմ հեռագիր մը ուղղեց Գ. Րուզվէլթի, յանձն առնելով իր աջակցութիւնն ընծայել երկրի բարիքին համար։ Գ. Րուզվէլթ շնորհակալութիւն յայտնեց երկտող հեռագրով մը։ Յաղթանակին լուրը լսելով, նոր նախագահին մայրը որ 78 տարեկան է, ուրախութենէն լացաւ. իսկ կինը անվրդով լսեց լուրը եւ որոշեց մինչեւ յառաջիկայ մարտ շարունակել Նիւ Եորքի մէկ դպրոցին ինչպէս եւ քաւ կարասիի վաճառատան մը վարչութիւնը։ (Նոր նախագահը պաշտօնապէս գործի կը սկսի 1933 Մարտ 4ին)։

⁂ Քաղաքական շրջանակներու մէջ զանազան ենԹադրութիւններ կ'ընեն այս ընտրութեան առԹիւ։ Կարծողներ կան Թէ Գ. Րուզվէլթ պիտի ԹեԹեւցնէ մաքսատուրքերը եւ պիտի ջնջէ գինեհատութեան օրէնքը։ Շատ հաւանական կը Թուի վերջին պարագան, քանի որ ռամկավարները մեծամասնութիւն ունին նաեւ Երեսփ. Ժողովին մէջ եւ կրնան ջնջել կամ մեղմացնել Վոլսթէտի օրէնքը (ոգելից ըմպելիներու գործածութեան դէմ)։ Ուրեմն, այս ընտրութեամբ ջախջախուած են նաեւ «չոր»երը։ (Այսպէս կը կոչուին գինեհատութեան կուսակիցները, իսկ հակառակորդները՝ «Թաց»)։

Արտաքին քաղաքականութեան տեսակէտով, կը կարծուի Թէ Գ. Րուզվէլթի օրով Ամերիկա աւելի գործնապէս պիտի մասնակցի Ազգերու Դաշնակցութեան աշխատանքներուն, եւ Թերեւս աւելի բարեհաճութեամբ նկատի առնէ պարտքերու վերաքննութեան խնդիրը։

⁂ Ամերիկեան Թերթ մը կը հաշուէ Թէ՝ առ այժմ Ծերակոյտին մէջ «Թաց» են 51 հոգի, «չոր» 24 հոգի, կասկածելի՝ 21։ Երեսփ. Ժողովին մէջ Թաց՝ 292, չոր՝ 20, կասկածելի՝ 123։

⁂ Կ'ըսուի Թէ Գ. Հուվըր նոր նախագահին պիտի յանձնէ արտաքին գործերու նախարարութիւնը, որպէս զի փոխանցման շրջանի միջոցին կարենայ ծանօԹանալ եւ վարել բազմաԹիւ պատասխանատու գործեր, մինչեւ յառաջիկայ մարտ

Արիւնալի խռովութիւններ Ժընեւի մէջ

Չորեքշաբթի օր ծանր խռովութիւններ ծագեցան Ժընեւի մէջ։ Քաղաքական հոսանք մը, որ ազգային միութիւն կը կոչուի, ցոյց մը կազմակերպած էր երկու ընկերվարական վարիչներու դէմ։ Ընկերվարականները պահանջած էին արգիլել այս ցոյցը, բայց կառավարութիւնը մերժեց, բաւական համարելով խիստ միջոցներ ձեռք առնել։ Բոլոր ոստիկանական ուժերը շարժման մէջ դրուած էին, իսկ 600 զինուորներ ալ փոխադրուած էին Լօզանէն, մասնաւոր կառախումբով։ Կասկածելով Թէ ցուցարարները կրնան պղպեղ նետել ոստիկաններու աչքերուն, իւրաքանչիւր ոստիկան ակնոց դրած եւ երեսը վարագոյրով ծածկած էր։

Այս գերագրգիռ մԹնոլորտին մէջ էր որ տեղի ունեցաւ միԹինկը։ Հինգ հազար հոգի խռնուած՝ ճեղքեր էին ոստիկանական շղԹան։ Անմիջապէս զինուորներ օգնութեան հասան, բայց անխնայ խոշտանգուեցան։ Ամբոխը քաշեց հանեց անոնց զէնքերը, խորտակեց հրացան – գնդացիրները եւն.։ Զինուորներուն հրամանատարը խոհեմութիւն ունեցաւ նահանջել, ինքն ալ խոշտանգուած ըլլալով։ Ամբոխը հետզհետէ աւելի սպառնալից կը դառնար։ Այն ատեն հրամանատարը լեփոռը հնչեցնելով, հրամայեց կրակ ընել։ Բազմութիւնը խուճապի մատնուեցաւ հրացան – գնդացիրներու ճարճատումէն։ Բազմաթիւ մարդիկ գետին փռուած էին ցուցահանդէսներու պալատին առջեւ։ Առաջին առԹիւ մէջտեղ հանուեցան 10 մեռեալ եւ 65 ծանր վիրաւոր։ Զինուորներէն վիրաւորուած են 19 հոգի, որոնց երկուքը սպայ։

Կառավարութիւնը արտակարգ նիստ գումարելով, պաշարման վիճակ հրատարակեց

Այսօր, 11 նոյեմբեր, սուգի եւ ցոյցի օր

Կառավարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած է այսօր, զինադադարի տարեդարձին առԹիւ։ Համայնավարները յայտարարած էին Թէ ցոյցեր պիտի կատարեն Պանթէոնի առջեւ եւ Վէնսէնի մէջ, կարմիր դրօշակներով, բողոքելու համար պատերազմին դէմ։ Ազգայնականները պահանջած են կառավարութենէն՝ Թոյլ չտալ որ օտար — կարմիր — դրօշ պարզուի։ Ուրիշներ ալ պահանջ դրած են որ բոլորովին արգիլուին ցոյցերը։

«Իւմանիթէ», համայնավարներուն պաշտօնաԹերԹը, երէկուան Թիւին մէջ ժողով կը ծանուցանէ միայն Վէնսէնի համար։

Այս առԹիւ աւելորդ է յիշեցնել Թէ՝ ո՛ր եւ է խռովութեան պարագային ոստիկանական խստութեան առաջին զոհերը կը դառնան օտարականները։ Մանաւանդ անոնք որ կանոնաւոր Թուղթ չունին։

⁂ ՄիԹինկներ կազմակերպած են նաեւ ընկերվարականները, ի նպաստ խաղաղութեան։ Բանախօսութիւններ տեղի պիտի ունենան այսօր, շաբաթ եւ չորեքշաբթի օր։ Իսկ այսօր, զինադադարի առԹիւ, Թափօր մըն ալ պիտի կազմուի, սկսելով Տանֆէր – Ռոշրոյէն։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ՍԱՀՄԱՆԱԿԻՑ ՀԱՅԵՐԸ

— :·: —

Լոնտոնի «Թայմզ»ը վերջերս կը գըրէր Թէ Ֆրանքօ-Թուրք բանակցութեանց առԹիւ, նկատի առնուած է նաեւ սահմանագլուխը հաստատուած Հայերու խնդիրը։ Այս լուրը արձագանգ գտաւ ամէն տեղ, բայց ելքը յայտնի չէ։ Արաբական «Էլ Նիտա» Թերթը կ'իմանայ Պոլսէն.—

Ֆրանս. կառավարութիւնը թուրք-եւսուրիական սահմանին վրայ մեծ թիւով Հայեր եւ Քիւրտեր տեղաւորած էր։ Թուրք կառավարութիւնը բազմաթիւ անգամներ բողոքած էր այս առթիւ եւ պահանջած անոնց հեռացումը, սակայն անլսելի մնացած էր

Այժմ, ֆրանքօ-թրքական սահմանային համաձայնութեան առթիւ, թրքական կառավարութիւնը խստիւ պահանջ դրած է թրքական սահմանին մօտ գտնուող բոլոր Հայերու հեռացումը, յայտնելով որ անոնք անբաղձալի տարր մըն են սահմանի վրայ եւ կը ծառայեն խաղաղութեան խանգարման.

«Էլ Նիտա» այս լուրը հաղորդելէ վերջ, կ'աւելցնէ Թէ այս պահանջքին առԹիւ Հայերը բողոքած են եւ յայտնած որ իրենք չեն հեռանար սահմանի մօտ շրջաններէ, որովհետեւ այդ վայրերու մէջ հողեր ու տուներ գնած ու շինած են։

ԱՒԱԶԱԿՈՒԹԻՒՆ

Սամաքէ գիւղին մէջ (հիւսիսային Սուրիա) քննութիւն կատարելու ատեն երբ ժանտարմաներ կը հանդիպին 60 ձիաւորներու, որոնք ղեկավարութեամբ էմիրներ Թիւրքի Ապտիւլ Ազիզի, Նաուաֆ էլ Ահմէտի եւ Թէյլէյրէն էլ Ահմէտի կ'առաջնորդէին երկու ուղտ ու ձի մը։ Ժանտարմաները հարցուցին թէ ո՞ւրկէ կը բերեն ուղտերն ու ձին։ Էմիր Նաուաֆ պատասխանեց որ, զանոնք ինչպէս նաեւ ոչխարի հօտ մը որ ուրիշ ձիաւորներ իրենց ետեւէն կը բերեն, կողոպտած են թափառական Հատիտիներէն։

Ձիաւորները սպառազինուած ըլլալով, ժանտարմաները չեն կրցած գրաւել անասունները, այլ գրեր են ամբաստանագիր մը աւազակներուն հանդէպ։

ԾՈՎԷՆ ՀԱՆԵՐ ԷԻՆ ԾՈՎԸ ՆԵՏԵՑԻՆ

Այս տարի Պոլսոյ մէջ *փալամուտի* անսպառ առատութեան բերումով, մեծ քանակութեամբ ձուկ ծով թափուեցաւ։ Այս առթիւ Ձկնորսներու Միութեան նախագահը կը պատմէ.—

Ծով թափուած ձուկերու մասին վիճակագրութիւն մը չունինք։ Միայն կրնամ ըսել թէ, այս տարի մէկ միլիոն զոյգէ աւելի *փալամուտ* որսացուած է, որուն մօտաւորապէս մէկ երրորդը ծով թափուած է։ Իմ նաւատոյս, Քիլիոս եւ ձկնարանի առաջ 40—50 հազար զոյգ ծով թափեցի։ Օր մը միայն, 20,000 *փալամուտ* նետեցի Ոսկեղջիւրի մէջ։

Ձկնորսները, Ռումանիա և Յունաստան ձուկի արտածումը նկատի առնելով, աւելի ընդարձակած էին իրենց որսորդական կազմակերպութիւնը։ Մինչդեռ այս օտար շուկաներու մեր առջեւ փակուիլը, մեծապէս վնասեց ձկնորսներուն։ Կը մնայ Անատոլու դրկել ձուկերը։ Քանի մը անգամներ խնդրեցինք Հայտար Փաշայի երկաթուղիի վարչութենէն որ ձուկի յատուկ *վակոններ* բերել տայ, բայց ապարդիւն մնաց մեր դիմումը։

⁂ Պտուղներն ալ կը փտին։ Վիճակագրութեան մը համաձայն, այս տարի Պոլիս 20 միլիոն քաշ զանազան պտուղ եկած է, բայց այս քանակութեան փոքր մէկ մասը միայն արտածուած է. մէկ մասը Պոլսոյ մէջ սպառած է, իսկ մեծ մասը փտելով ծով նետուած է։ Կանաչ Մահիկը կը խորհի միջոցներ ձեռք առնել, որպէս զի պտուղներուն մեծ մասը փտելով ծովը չթափուին եւ Պոլսոյ ժողովուրդը կարենայ մեծաքանակ եւ աժան պտուղ սպառել։

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԳԻՏԱԿԱՆ ՄԱՐԴՈՒ ՊԱՀԱՆՋԸ

Թուրքիան, հակառակ անոր որ կըկին հակում ցոյց կուտար հողագործական երկիր մը մնալու, կը շարունակէ զարկ տալ իր ճարտարարուեստին եւս։ Թէեւ, թուրք թերթերը, ատենը մէկ, կը շարունակեն անպակաս ընել խորագիրը — «Երկրագործութի՞ւն, թէ ճարտարարուեստ» — նոյնօրինակ յօդուածներու վերեւ։ Ու Ենիսս Նաշր կը շարունակէ պնդել թէ «ինչո՞ւ Թուրքիան երկրագործական երկիր մը պէտք է մնայ».

Այդ հարցումը իրենք իրենց կուտան, նախ, Գերմանիա եւ Ռուսիա եւս։ Առաջինը՝ արտածումի սահմանափակումէն։ Երկրորդը՝ քանի մը միլիոն բանուորի շահը գերադասած ըլլալով բազմամիլիոն գիւղացիութեան մը շահէն։ Տարբերութիւնը այն է, որ Գերմանիոյ մէջ հարցը զուտ պետական – տնտեսական մտահոգութիւն է, իսկ Ռուսիոյ մէջ՝ գաղափարական։

Թուրքիա, որ «ազգային ուժեղ տնտեսութեան» մը կռթնած «ազգայնական ուժեղ Թուրքիա մը» կ'ուզէ դառնալ, նախընտրած է... չնախընտրել այս կամ այն ուղին։ Երկիրը հում նիւթ ունի. ունի, նաեւ, պարարտ հող։ Ուրեմն, հարկ է հայթայթել թէ՛ հացը, թէ՛ հագուստը։ Այսինքն՝ «ուտելու համար հաց, եւ ծածկուելու համար հագուստ», ինչպէս կը բանաձեւէր Ըմէթ փաշա՝ իր տնտեսական քաղաքականութիւնը, որուն մէջ, տնտեսումի ճիգ մը ու պահանջ մըն ալ կայ, արդէն։

Ատոր համար է որ ինկիւրի յանձն առաւ արտօնել օտար փորձագէտներու այցելութիւնը

Պէտք է ընդունիլ, որ Թուրքիա, վերջին տարիներու ընթացքին, բաւական մեծ զարկ տուաւ իր ճարտարարուեստին։ Ճիշդ է որ մեծ մասը օտար դրամով է։ Բայց, էականը այն է որ երկիրը, հետզհետէ, կ'ունենայ իր ճարտարարուեստը։ Ռուսիայէն, Իտալիայէն ու Գերմանիայէն յարատեւօրէն մեքենաներ կուգան։ Հաստատուած ճարտարարուեստը օր օրի ծնունդ պիտի տայ նոր ճարտարարուեստներու։

Անշուշտ, այս բոլորը միայն դրամով ու կամքով չեն ըլլար։ Ճարտարարուեստը գիտութիւն է, ու Թուրքիա պէտք ունի, նաեւ, գիտական մարդոց։ Ճշմարիտ ու պատրաստուած արհեստաւորներու։ Վերջերս, ուզեր են գործատուն մը հիմնել։ Ամբողջ Թուրքիոյ մէջ միայն մէկ անձ գտեր են՝ այդ ճիւղին համար պատրաստուած։ Եւ սակայն, ան ալ տասը տարիէ ի վեր քաշուած, ուրիշ գործի մը լծուած է եղեր։ «Հարկ է որ, կը գրէր այդ լուրը տուող Թուրք թերթը, այդ անձը քանի մը տարի stage ընէ՝ վերադառնալու համար իր փորձառութիւններ»։

Հազիւ չորս տարուան ճարտարարուեստական կեանք ունեցող Թուրքիան անշուշտ տարիներու կը կարօտի, ունենալու համար ճարտարարուեստի իր մարդիկը։ Պալքաններու մէջ, ճարտարարուեստի տեսակէտէն, ամէնէն յառաջդիմը Յոյներն են։

Անշուշտ, կարելի չէ վճռապէս ըսել թէ՝ Թուրքերը անատակ են ճարտարարուեստի եւ գիտութեան։ Կը կարծուի, նոյն իսկ, որ անոնք կրնան լաւ մեքենագէտներ ըլլալ. Ընդհ. պատերազմին, Պաղտատի գծին վրայ, օսմանեան շինութիւններ ըրած են։ Գերման Միտքն ու ձեռքը դեր խաղացած է, անշուշտ։ Իսկ անկախութեան պայքարին, հողեկառքի վարչութեան արհեստանոցները Թնդանօթի, հրացանի, օդանաւային աշխատանոցներու վերածած էին...։ Հիմա, «Թրքական տիպի» օդանաւի շինութեան ձեռնարկեր են։ Ու գիտենք, նաեւ, որ «Պոլսոյ ինքնաշարժներու Թուրք վարիչները անուանի են»։ Աւելցնենք, այս բոլորին վրայ, ընդհ. պատերազմին Գերմանիա ուղարկուած եւ «պատերազմական շինութեանց» հետեւող 5—600 հոգին, որոնք, մեծ մասով, ո՛ղջ են դեռ. Ծովային վարժարանը եւս իր ճիւղին յատուկ մեքենագէտներ հասուցած է, որոնք, խաղաղութեան շրջանին, պզտիկ փորձարկութեամբ մը, կրնան օգտագործուիլ, անշուշտ, ճարտարարուեստի մէջ։ Ասոնք, ընդհանրապէս, մինչեւ այժմ կամ պաշտօնեայ կ'ըլլային, կամ յանձնակատար...։

Անոնք բոլորն ալ, սակայն, ենթակայ են մէկ կարեւոր թերութեան — առեղծուածային մոգի պակասին, իսկ ատիկա թրքական գիծ մըն է։ Անշուշտ, ժամանակը եւ պայմանները մասամբ պիտի փոխեն հ'ւ այս վիճակը։ Եւ սակայն, այսօր, երբ երկիրը նոր կը ձեռնարկէ ճարտարարուեստի, զուրկ է գլխաւոր վարիչներէ՝ գիտականօրէն պատրաստուած, իրական ճարտարագործներէ։ Ահա՛ այդ պակասն է որ մեծապէս զգալի է Թուրքիոյ մէջ։

Միւս կողմէ, ինկիւրի զգալի վերապահութիւն մը ունի, — հակառակ մեծխօսիկ արտայայտութիւններու — դէպ ի Թուրք գիտական կամ ճարտարարուեստական մարդը։ Նոյն իսկ՝ Եւրոպա ուսած երկրաչափներուն նկատմամբ։ Թուրքիոյ մէջ կան բաւական թիւով Թուրք ճարտարագէտ – երկրաչափներ, բայց, պետական բոլոր գլխաւոր շինութիւններուն գլուխը կանգնած են Եւրոպացիներ։ Նշանակալից են Թուրք թերթերու այն լուրերը թէ «Միրատի մեծագոյն կամուրջը Թուրք այսինչ ճարտարապետը կամ երկրաչափը կառուցած է»։ Ընդհակառակն, Թուրքիա խոշոր գումարներ կը վճարէ օտար գիտական մարդոց ու անոնց քով կը դնէ Թուրքեր։ Դեռ վերջերս, «Ճիմհուրիյէթ» կը գրէր թէ՝ Գերմանիա ապրած Թուրք երկրաչափ մը մեծ գործի մը ձեռնարկեր է, պնդելով թէ 5—6 տարի, Եւրոպայի մէջ, մեծ հմտութիւն ձեռք ձգած է։ Ձեռնարկին համար 10—15 հազար ոսկի ծախք է եղեր. բայց, մեքենան, դեռ բանիլ չսկսած, կտոր կտոր է եղեր...։ Երբ դիտողութիւն են ըրեր. — «Մետաղը, ըսեր է, անհրաժեշտ տոկունութիւնը չունի. եւ չեմ յանցաւորը...»։ Մետաղին տոկունութեանը վստահ չեղած ի՞նչպէս գործի էր ձեռնարկեր։

Այսպէս կամ այնպէս, միշտ «պակաս կողմ մը ունին» Թուրքերը։ Ճիգ մը կայ. անոր միացած զօրեղ կամք մըն ալ։ Ապահովաբար պիտի գտնեն հ'ւ միջոց ու դրամ։ Բայց, երկու գլխաւոր պարագաներու կը կարօտին՝ — առաջին՝ ժամանակի, որ հնարաւորութիւն տայ իրենց հասցնելու մեծ, փորձառու եւ պատրաստուած ուժեր, եւ, մանաւանդ, ճարտարարուեստական նոր պայմաններուն մէջ, մասամբ, թերեւս, «լեցնէ» այդ «պարապ կողմը»։ Երկրորդ՝ մինչեւ որոշ ատեն՝ հանդուրժելու՝ ինչպէս օտար դրամին, նոյնպէս եւ օտար մտքին ու ձեռքին, կամաց կամաց նուաճելու համար այդ գետինը, որ ոչ օրէնքով, ոչ բանակով, ոչ ալ «միլլի» բառին համապատասխան հոլովումովը կ'ըլլայ. Առ այժմ՝ ուստա են ու զալֆա։ Կանգնող գործարանները ունին այն առաւելութիւնը որ Թուրքիոյ մէջ են։ Տարիներ հարկ է, որ Թուրքն ու Թուրքիան մտնեն անոնցմէ ներս։

Ու այն ատեն է որ պիտի կարենան ըսել.

— Ահա՛ Թուրք ճարտարարուեստը։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

— :-: —

ԿԱՐԵՒՈՐ Է ՈՐԱԿԸ ԵՒ ՈՉ ՔԱՆԱԿԸ

ԼԻՈՆ — Շարժումը, որ կը շարունակուի «Յառաջ»ի մէջ, բարերար է եւ հաւատաւոր։

Անցնող տարիներու ծոյլ եւ քնաթաթախ մրափումէն յետոյ՝ երիտասարդ «Մալխարացի»ն, հնչեցուց զգաստութեան փողը.

— «Ով որ ականջ ունի թող լսէ՛...»։

Թափառական ենք եւ անհայրենիք. զրկուած հողէ եւ իրաւունքէ, անարմատ ծառի մը նման, որ, օր աւուր թառամելու ենթակայ է, եթէ չգտնուի ձեռք մը՝ գէթ քանի մը կաթիլ ջուր արկելու անոր արեւակէզ մասունքներուն, ցնոր տրօրինութիւն...

Անհրաժեշտ է որ մնացող երիտասարդութիւնը արտայայտուի այս հրատապ հարցին շուրջ, լա՛յն կերպով ու յստակ տեսակէտներով։ Չի բաւեր միայն մամուլի խօսքը։ Այո՛, հայ արտասահմանեան մամուլը իր խմբագրականներով կրնայ շատ օգտակար ըլլալ մեզի շատ բանով։ Ան, իր անվերապահ կեցուածքով ցոյց կուտայ ճանապարհը եւ գործնական կեանքի զանազան փուլերը։ Բայց, լաւ է որ՝ այս հրատապ եւ յոյժ կարեւոր հարցին շուրջ արտայայտուի ինքը, երիտասարդութիւնը։ Մենք, երիտասարդներս արտայայտուինք, պարզենք մեր տեսակէտները, որոշենք մեր գործունէութեան սահմանները, գտնենք լաւագոյն ճամբան եւ ըստ այնմ գործի ձեռնարկենք, որպէս զի կարենանք քիչ աշխատանքով լաւագոյն արդիւնք ձեռք բերել։

«Գործին փարեցէ՛ք հայու հոգիով, վերջացուցէ՛ք Անգլիացիի պէս», կ'ըսէր ուսուցիչս։ Այո՛, գիտակից երիտասարդութիւնը որպիսի խանդավառութեամբ որ պիտի փարի գործին, պարտաւոր է նոյն թափով ալ յարատեւել։

Այսօր աւելի քան երբեք կարեւոր է համատարած երիտասարդական շարժում մը։ Եւ այս՝ ո՛չ միայն արտաքին թշնամիին դէմ պատրաստ գտնուելու, բախտորոշ օրերու մեծ եւ արիւնոտ գրոհը դիմագրաւելու համար, այլ եւ, մեր ներքին բարոյական կորովը պահելու, մեր ազգային աւանդութեանց եւ սրբութեանց պլպլացող ջահը մի՛շտ անշէջ պահելու համար։ Մեր այս երկարատեւ պանդխտութեան կեանքին մէջ լաւագոյն թումբ կազմելու համար, ձուլման ուծացման պատուհասին դէմ...

Այս բարի նպատակը իրագործելու համար անհրաժեշտ է ըլլալ «շրջահայեաց եւ քիչ մը պարկեշտ, չփնտռենք անհասներ, չկառչինք հին ու նոր, աժան ու սուղ շինուած փառքերու», ինչպէս կը գրէր Անչէն Որբունը։

Արդարեւ, կը գտնուինք ժամանակաշրջանի մը մէջ ուր, մտքերու մակընթացութիւնը այնքա՜ն այլազան է եւ անօրինակ որ, մարդ՝ չակը կասկածներ կը սնէ նոյն իսկ իր հարազատ եղբօրը մասին։ Յետպատերազմեան շրջանի մարդոց խառնուածքը այնքան թոյլ է, կամքերը այնքա՜ն վտիտ, ազազուն որ, ամէնէն վստահելի անհատն իսկ ենթակայ է անօրինակ խարխափումներու։

Ուրիշ խօսքով, Ադամորդին որ «հում կաթ կերած է» յանկարծ կ'այլափոխուի... Պօղոսը կը դառնայ Սօղոս։

Ահա թէ ինչո՛ւ կ'ըսեմ «կարեւոր է որակը, ու ոչ թէ քանակը»։

Երիտասարդական մեծ եւ ծաւալուն կազմակերպութիւն մը ունենալու համար, նախ, պէտք է ունենանք փոքրիկ կորիզներ եւ երկաթէ կամքեր Ցախուռն «հարայ – հրոցներով» շատ անգամ գործի ձեռնարկեր ենք, եւ կէս ճամբան մնացեր։ Անհրաժեշտ է որ երիտասարդական կազմակերպութեան կարապետները զտուին, շարմաղէ անցնին։ Սակաւաթիւ ըլլան, բայց, որակեալ, գործելու ընդունակ եւ օժտուած՝ յարատեւելու աննկուն կամքով եւ խանդավառութեամբ։

Զտուած, եւ շարմաղէ անցուած այն ընտրանին՝ պէտք է ստեղծէ գործունէութեան այնպիսի լաւագոյն մեթոտներ որ, դուրսը մնացած չէզոք երիտասարդութիւնը բարոյական պարտք համարէ օժանդակելու, բարոյապէս թէ նիւթապէս։

Մենք մեզ չենք կրնար բաղդատութեան դնել Իտալիոյ կամ Գերմանիոյ հետ։ Անոնք ունին հայրենիք եւ կառավարութիւն, ազգ եւ միութիւն։ Կը ստանան լայն օժանդակութիւն ամէն կողմէ։ Իսկ մենք, իբրեւ տիեզերքի խորթ զաւակներ, ստիպուած ենք մեր իւղովը տապկուիլ։

Ուրիշ խնդիր մը, հա՞րկ է երիտասարդական նոր կազմակերպութիւն մը ստեղծել թէ գոհանալ Զ. Ռ. Մ.-ով։ Իմ տեսակէտս պարզեցի։ Ինծի համար կարեւոր է ունենալ գործօն անհատներ։ Եթէ Զ. Ռ. Մ.-ը կը ստանձնէ գլուխ հանել այն մեծ եւ ժամանակիր աշխատանքը, աւելի լաւ։

Չէ՞ որ մեր ազգային սրբութիւններուն ու աւանդութիւններուն, փառքերուն եւ անկումներուն առաջին ժառանգորդը Զ. Ռ. Մ.-ն է։

ՄԻՍԱՔ – ՄԻՐՁԷ

ՁԱՅՆ ՄԸ ՊԵՐԼԻՆԷՆ

ՊԵՐԼԻՆ. — Երիտասարդ, — այս բառը կը գործածեն գրեթէ բոլոր երկիրներու մէջ.

Ռուսիայէն վերջ Իտալիան, յետոյ Գերմանիան, նոյն իսկ Թուրքիան հետեւողական եղան սիրաշահելու համար երիտասարդները եւ յաջողեցան։ Անոնք շատ անգամ չեն գիտեր թէ ինչո՛ւ եւ ի՞նչպէս նետուեր են ասպարէզ, բայց մտեր են եւ կան։ Աւելին. յաջողութիւն արձանագրեր են գրեթէ միշտ։ Ուրեմն կարեւոր ազդակ մըն են։

Այժմ սկսեր է մեր մէջ ալ արծարծուիլ «երիտասարդը»։ 1925էն ասդին ունեցանք շարք մը երիտասարդական միութիւններ. Հ. Մ. Ը. Մ., Հայ Արի, Զ. Ռ. Մ. եւն. եւն., որոնք սակայն չունեցան վարիչ ուժը իրենց վերեւ։ Ընդհակառակն, ամէն մէկը քալեց ուզածին պէս, առանց հաւատամքի. շուտով մարեցաւ ոգեւորութիւնը, բարոյապէս եւ նիւթապէս երեսի վրայ ձգուած մնացին անոնք։ Պակասն ալ լրացուց կուսակցական, շատ անգամ խմբակցական պայքարը, այլ մանաւանդ չորնալիք բերաններու տեղի եւ անտեղի, բայց կծու եւ անշահ քննադատութիւնը՝ հանդէպ նորաբողբոջ երիտասարդութեան՝ ներսէն թէ դուրսէն։

Գահ մը այնպէս թուեցաւ թէ Դաշնակցութիւնն է հրահրողը այս շարժման, բայց շուտով պարզուեցաւ որ ան հեռու մնալ կ'ուզէ։

«Մալխարացի»ն ալ մեղադրեց ժողովուրդին անտարբերութիւնը, մտաւորականը պաշտպանելով։ [illegible] սխալ։

Ձեզ հարցնեմ, ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս կը պահանջուի այդքան հսկայ ձեռնարկ մը, որ միտք, ծրագիր, ծանօթութիւն եւ փորձառութիւն կը պահանջէ հայ ժողովուրդին պէս յուսահատ, գաղթական անհայրենիք եւ սփռուած քաղաքական կեանքէ մը զրկուած ժողովուրդէ մը։ Ժողովուրդ մը կրնայ ծնիլ վարիչներ, ժողովուրդ մը կրնայ եւ պէտք է հետեւի անոնց. բայց ո՞ւր են այդ վարիչները։ Նոյնը՝ երիտասարդութեան համար։ Առանց Հիթլէրի՝ Ս – Ա խումբերը չէին ըլլար։ Առանց Տիւսթըրպէրկի եւ Սէլտենի Շթալհելմը կամ Գողպաստայ սաղաւարտակիրները չէին ըլլար։

Մեր մէջ այդ վարիչները, մեր մեծերը կամ խօսքը անցնող մարդիկը կը կոչուէին. յեղափոխական շրջանին կոչուեցան «մտաւորականներ». — եւ հիմա մտաւորականը ուրիշ բան մը կը նար ըլլալ մեր իրականութեան մէջ, բայց եթէ գործելու կամք եւ հաւատք ունեցող, որոշ ուսումնական եւ զարգացման հասած մարդ։ Խո՛ւմբ մը [illegible], միակամ եւ անշահախնդիր այլ անբասիր եւ գաղափար, եւ ապա կ'ունենանք շարժում մը։

Բայց պէտք չկայ կեդրոնախոյս ըլլալու։ Ահա առիթը. յաճախ խօսուած է համազգային վերին մարմին մը մասին։ Բաւական է որ կուսակցութեանց կեդրոնները գլուխ – գլխի սրտցաւ մտաւորական դասի մը եւ երիտասարդութեան յայտնի ներկայացուցիչներու հետ, ծրագիր մշակեն գործակցին, սարտղնուած գաղութները իրար կապեն եւ երիտասարդութեան տան իր հաւատոյ հանգանակը եւ աշխատանքի ուղղութիւնը։

Այն ատեն թերահաւատները պիտի տեսնեն թէ այս ժողովուրդը ապրելու խմոր ունի դեռ եւ առողջ երիտասարդներ՝ պատրաստ իրենց ազգին եւ հայրենիքին համար։

Մինչ այդ՝ ողջո՜յն հայ երիտասարդ եղբայրներուս

ԹՈՏՈՍԹՈՅԻ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՆՉՈՒՐԻԱՅԷՆ

ՀԱՅԵՐ ԱԼ ՎՆԱՍՈՒԱԾ ԵՆ ՎԵՐՋԻՆ ՈՂՈՂՈՒՄՆԵՐԷՆ

— :-: —

ԽԱՐՊԻՆ, (Յատուկ). Ամբողջ ամառուան ընթացքին, անընդհատ տեղատարափ անձրեւները յանգեցան օգոստոս 7—10 ողողումներուն, որոնց նմանը ոչ տեսնուած եւ ոչ իսկ նախատեսնուած էր։

1898ին եւ 1914ին եւս Խարպինը ենթարկուած է հեղեղի, սակայն ինչպէս ըսի, այս տարուանը աննախընթաց էր։ Ջուրը քաղաք խուժելէն քանի մը օր առաջ Սունգար գետի տարապայման բարձրանալու մասին քաղաքը տեղեակ էր։ Հետագիրները օրը օրին կը յայտնէին Նօննի, Սունգար-երկրորդ եւ Լեալինխէ գետերը տեղ տեղ ափերէն դուրս յորդելու մասին։ Անկերեւ եւ անխուսափելի էր վտանգը քաղաքին, բայց քաղաքապետը իր շրջապատով ինչպէս եւ Արեւ. Չինաստանի երկաթուղիի վարչութիւնը մասն մասի չափեցին վտանգը կանխելու համար. Ըստ մասնագէտ ճարտարագէտներու, կարելի էր վտանգը կանխել քաղաքին հարաւային մասի պատուարը ամրացնելով։ Ընդհակառակն, երբ ջուրը սկսաւ խուժել ճանապարհի ձուլարաններու թաղամասերէն մասնաւոր ակօսներով դէպի Նախալովքա կոչուած արուարձանը ընթացք տուին ջուրին, իբր թէ իրենց շրջանը ազատելով, բայց միաժամանակ վնասելով ռուս տարագիր բանուորութեան։

Այսպէս թէ այնպէս, Ջուրը խա-

ԲՈԼՇԵՒԻԿԵԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏԸ

Յօդուած 1. — Թիւրքահայաստանի հողը՝ Ռուսաստանի զօրքերի գրաւած քաղաքացիական կառավարութեան տեսակէտից՝ վերացւում է կովկասեան իշխանութիւններից, այլ եւ կովկասեան ռազմաճակատի զինուորական իշխանութիւնների տնօրինութիւնից եւ անմիջապէս ենթարկւում է ժամանակաւոր կառավարութեան.

Յօդուած 2. — Առաջին յօդւածում յիշւած լիազօրութեանց, ինչպէս եւ Թիւրքահայաստանի շրջանների կառավարութեան 5 յունիս 1916 Թ. ժամանակաւոր օրէնքով այս շրջանների ընդհանուր նահանգապետին յանձնւած իրաւունքների իրագործումը ժամանակաւոր կառավարութեան կողմից. վստահւում է իր նշանակած Թիւրքահայաստանի ընդհ. կոմիսարին:

Յօդուած 3.— Թիւրքահայաստանի ընդհ. կոմիսարի մօտ գտնւում է քաղաքացիական մասի օգնականը՝

Յօդուած 4. — Ընդհ. կոմիսարը, իր քաղաքացիական մասի օգնականի [illegible], անմիջապէս ներկայացնում է ժամանակաւոր կառավարութեան իր նկատումները Թիւրքահայաստանի շրջանի կառավարութեան 5 յունիս 1916 Թ. ժամանակաւոր օրէնքի ցանկալի լրացումների եւ փոփոխութիւնների մասին: 26 (Ապրիլ 1917 Թ.)։

Ինչպէս նկատում է ընկեր Սիմ. Վրացեանը իր գրքի մէջ.—

«Այսպիսով Թիւրքահայաստանի խնդիրը նորից դրւում էր միջազգային գետնի վրայ, հանւում էր կովկասեան միջնորդային կրքոտ փոխյարաբերութիւնների միջավայրից եւ կապւում ուղղակի կենտրոնական կառավարութեան հետ։ Սա ինքնին մեծ յաջողութիւն էր Հայերի համար։ Ափսո՛ս, որ հնարաւոր չէ մի առ մի թւել բոլոր այն աշխատանքները, որ մինչեւ բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը բարեպատեհ պայմանների մէջ կատարւել են Թիւրքահայաստանում եւ թէ Ռուսահայաստանում։ Այսքանը միայն յիշենք, որ Թիւրքահայաստանի կոմիսար նշանակւեց մի ռուս պարկեշտ զինուորական եւ նրա քաղաքացիական մասի օգնական՝ իր ամբողջ կեանքը Հայկական Դատին նւիրած Բժ. Զաւրեանը։

Թիւրքահայաստանի գաւառները անցան կարեւոր պաշտօններով կուսակցական, հանրային եւ ազգային յայտնի դէմքեր:

Երեւանում տեղի ունեցաւ Արեւմտեան Առաջին Համագումարը. Մայիս 2-11. 1917 Թ.: Ընտրւեց 15 հոգուց բաղկացած Արեւմտահայ Խորհուրդ, որ իր կարգին ընտրեց հինգ հոգուց բաղկացած Բիւրօ։ Այդ «Բիւրօ»ն յաջողեց համախմբել գաղթականական օգնութեան գործով զբաղւող մարմինները եւ Կովկասեան Հայոց Բարեգործական Ընկերութիւնը, Հայոց Գիւղատնտես. Ընկերութիւնը, Եղբայր. Օգն. Կոմիտէն, Կենտրոնական Նպաստամատոյցը եւլն., որոնց գործունէութիւնը կենտրոնացրեց եւ դրեց ընդհանուր հսկողութեան տակ: Այս Մարմինները ահագին ծառայութիւն մատուցին Արեւմտահայ ժողովրդին»: (Նոյն գրքից)։

Ռուսական մի քանի հարիւր հազարանոց յաղթական բանակը ջարդ ու փշուր անելով թրքական բանակը եւ քրտական ու չէթէական հորդաները, աստիճանաբար յառաջացաւ դէպի Թրքահայաստանի խորքերը։ Ռուս կառավարութեան եւ բազմաթիւ հայ եւ ռուս կազմակերպութիւնների նիւթական եւ բարոյական աջակցութեամբ, Ազգային եւ Արեւմտահայ Բիւրօների եւ մի շարք յայտնի գործիչների ղեկավարութեամբ ու ներգաղթող հայ ժողովրդի անխոնջ ջանքերով Թրքական ճիրաններից ազատւած հայկական գաւառների մէջ մեծ աշխուժութեամբ եւ արագ թափով տեղի էր ունենում ներգաղթի եւ վերաշինութեան աշխատանքը։ Մեր ժողովրդի երազը կատարւում էր: Ռուսական հովանաւորութեամբ եւ աջակցութեամբ հիմք էր դրւում եւ կազմաւորւում Թրքահայաստանի ինքնավար իշխանութիւնը։

Ռուս ցարական բռնակալութեան տապալման շնորհիւ, բաւ Ռուսաստանի եւ Կովկասի ճնշւած եւ հալածւած ժողովուրդներն ու գաւառկարգերն էլ սկսան ազատ շունչ քաշել եւ օգտւելով ազատ պայմաններից՝ մամուլի եւ հաւաքոյթների մէջ արծարծել բոլոր քաղաքական, ազգային, տնտեսական ու պետական հարցերը։

Բոլոր փոքր ազգերի նման ռուսահայ կազմակերպութիւններն ու մամուլն էլ սկսան զբաղւել պետական, ազգային եւ տեղային հարցերով: Հրապարակի վրայ դրւած բոլոր հարցերը պէտք է իրենց լուծումը ստանային Ռուսաստանի բոլոր ժողովուրդներից ընտրւած պատգամաւորների — Սահմանադիր Ժողովում:

Սահմանադիր Ժողովի ընտրութիւններին Հ. Յ. Դաշնակցութեան ցանկը շահեց 558,400 քւէ, այսինքն Անդրկովկասի հայ ժողովրդի հարիւրին 95ը իր քւէն տւեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան. Պատգամաւոր ընտրւեցին ընկերներ՝ Ռոստոմ Զօրեանը, Միք. Յովհաննիսեանը (Վարանդեանը), Բժ. Համօ Օհանջանեանը, Բժ. Յ. Զաւրեանը, Կոստի Համբարձումեանը, Աւետիք Շահխաթունեանը, Յ. Քաջազնունին, Սիր. Տիգրանեանը եւ Կարէն Ղազարեանը։

Նոյն 1917ին, աշնանամուտի վերջին Թիֆլիսում տեղի ունեցաւ Ազգային Համագումար, 203 պատգամաւորներով, (113 Դաշնակց., 43 ժողովրդ. Ռամկավար), 23 Սոց-յեղափոխական, 9 Սոց. Դեմոկ. եւ 7 անկուսակցական։ Արեւմտահայ Խորհուրդն էլ ունէր իր ներկայացուցչութիւնը։

Համագումարը տեւեց երկու շաբաթ եւ քննեց մի շարք կարեւոր պետական, ազգային եւ մշակութային հարցեր։ Համագումարը ընտրեց Ազգային Խորհուրդ, 15 հոգուց բաղկացած, ընկ. Ա. Ահարոնեանի նախագահութեամբ։

Ընդհանրական բոլոր կարեւոր հարցերում, Ազգային Խորհուրդը եւ Արեւմտահայ Բիւրօն գործում էին համախոհ ու համերաշխ, մանաւանդ ազգաճակատի պաշտպանութեան գործում։

Այսպէսով ուրեմն ռուս ժամանակաւոր կառավարութեան օրօք (1917), առանձնապէս մեզ համար ստեղծւել էին չափազանց նպաստաւոր պայմաններ միաժամանակ թէ Ռուսահայաստանի եւ թէ Թրքահայաստանի մէջ, ամբողջ մեր ազգային խնդիրները (հայկական դատը) լուծելու տեսակէտից։ Ունէինք երկու հատւածների զօրագոյն մարմիններ, որոնք ինչպէս վերեւը շեշտեցի, գործում էին համախոհ եւ համերաշխ։

Ռուսական Սահմանադիր Ժողովին պէտք է մասնակցէին մեր ինը պատգամաւորները, որոնք բոլորն էլ մեր առաջնակարգ ընկերներն էին։

Կար նաեւ մեզ համար միշտ կարեւոր եւ յուսադրող հանգամանք։ Ռուսաստանի ժողովրդի ճնշող մեծամասնութիւնը (մօտ 20 միլիոն) իր քւէն տւել էր Սահմանադիրի ընտրութիւններին ռուսական բոլոր կուսակցութիւններից Հայկական Դատին ամէնէն ջերմ պաշտպան եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան գաղափարակից Սոցիալիստ Յեղափոխական կուսակցութեանը։ Պարզ է որ թէ Սահմանադիր ժողովի եւ թէ պետական կազմի մէջ գլխաւոր դերը պէտք է յանձնւէր Սոց. Յեղափոխականներին, այսինքն ամբողջ Ռուսաստանի եւ Հայաստանի տնօրինութիւնը

Ռուսական հանրապետութեան նախագահ լինելու էր Ալ. Կերենսկին, Սահմանադիր ժողովի նախագահ՝ Վ. Չեռնովը, վարչապետը Ա. Կերենսկին, թերեւս նաեւ ռազմական նախարարը։ Ահա այն երջանկութիւնը, որոնք, ի պատիւ իրենց տարագրութեան մէջ էլ անյողդողդ շարունակւում են մնալ մեր դատի անկեղծ պաշտպանները։ Սրանց եւ իրենց կուսակցական ընկերների սէրը հանդէպ Հայկական Դատի պղատոնական չէր, ինչպէս Եւրոպայի մի շարք հայասէրների, այլ սրանք իրենց իշխանութեան ժամանակ ապացուցին շատ շօշափելի փաստերով:

Ամբողջ հայ ժողովրդի եւ մեր հայրենիքի շահը պահանջում է որ բոլշեւիկների տապալումից յետոյ նորից սոց. յեղափոխականները ղեկավար դեր կատարեն ռուսական պետութեան մէջ։

ԲԵՆՕ

(3)

...ից Ցինէի, Անդր Սունդարի քաղաքամասը, որ քաղաքի մասնակայ ժամարանն է, Զարաչար տուժեց քաղաքային քաղաքամասը, որ տուժածին քաղաք մը կը հաշուուի. վաճառականութիւնը, գործարաննի. բոլ քաղաքային եւ առեւտրականան տառանքին կազմով եւ 150,000է աւելի բնակչութեամբ։ Նիւթական վնասները միլիոններու կը համնին։ Կան նաեւ մարդկային զոհեր որոնց թիւը տակաւին ճշդուած չէ:

Ժողովուրդը փողոցները թափած էր, միեւնոյն ատեն ննջակայ քողերով համաճարակին։ Մանաւանդ որ Ցինաստան գաղափար չունի զօրութեան մասին։

Յաջորդ օրը ջուրը սկսաւ գանդաղ, բայց եւ յամառօրէն յառաջանալ Բրիտանիի վրայ։ Ճափոնական զօրամասերը հազիւ լեցուն պարկեր ու կրէին օթօներով եւ կը փորձէին զառապարինիչնել ջուրին խուժումն արգիլելու համար։ Ցանանէրները եւ բանուորականները իրենց սահմանը կամրացնէին իրենց հակակցութեամբ։ Սկսած էր տենդագին աշխատանք մը։ Կարծես մրցում էր բացուած արհեստագիտական հմտութեան ցուցադրելու։ Բայց եւ այնպէս բոլոր ջանքերը դուր անցան եւ ջուրը խուժեց եւ ողողեց բոլոր փողոցները, տեղ տեղ մինչեւ 2-2.50 մեթր խորութեամբ։

Ամբողջ Բրիտանի փողոցները սակոյկներով միայն կարելի էր երթեւեկել։ Հանրակառք, օթօպիւս եւ կառքերը քաղաքի միւս մասերու բաժին մնացին։

Ներկայիս խարպին օրուան խնդիրը ողողումն է, որու հետեւանքով արտաքին աշխարհէն կտրուած ըլլալով, սովի վտանգ ալ կը սպառնայ։ Արդէն կենդանիները սատկած են պահանջ կը զգացուի Շատեր թեան կովերը կը ծախեն մսագործներու, կեր չգտնելով։

Կազմուած են զանազան մարմիններ ողողուածներէն վնասուածներուն օգնութեան համար։ Մեծ թափով կը շինուին տախտակէ տաղաւարներ գաղթականութեան տեղաւորելու. բայց Ցինացիները կ'ընդդիմանան, վախնալով, որ իրենց ստացական տուն եւ հողը ալ լեն չեն ստանար։

Քանի մը հայ ընտանիքներ եւ ողողումներու հետեւանքով մնացած են անտուն։ Անոնց ամէնքն ալ փախցուած են իրենց բարեկամներու մօտ:

ԿԱՍՊ

ԾԻԾԱՂ

— Ա՛խ, սիրելի ամուսինս, ա՛խ։
— Ի՞նչ կայ։
— Մի՛ հարցներ... մայրս թունաւորուեր է... չի խօսիր։
— Մի՛ մտահոգուիր, լեզուն խառնած ըլլալու է...

X

Երկու բարեկամներու միջեւ
— Կ'ըսեն թէ չիկահեր կիները սուտեր կիներէն աւելի գթասիրտ են, աւելի մեղմ... ճի՞շդ է։
— Քննէ մի հաւատար։ Տիկինս վերջերս իր մազերը ներկեց, բայց բնաւորութիւնը նո՛յնը մնաց։

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԽԱՄՔՈՎԼՈՅԻ ՄԷՋ

ԽԱՄՔՈՎԼՕ (Ցառաջ). - Մեր գաղութին մէջ ալ Դաշնակցութեան Օրը տօնուեցաւ բացառիկ շուքով եւ հանդիսութեամբ, աւելորդ անգամ մը եւս ապացուցանելով հակադաշնակցական հառաչանքին, թէ ժողովրդական զանգուածը միշտ եւ ամէն տեղ համակիր է Դաշնակցութեան։

Տեղական Կոմիտէի կարգադրութեամբ Հոկտ. 30ին Կիրակի կէս օրէ յետոյ, տեղի ունեցաւ հրապարակային բանախօսութիւն մը, Ջկովորներու սրահին մէջ։ Հակառակ ռամկավարներու տեղական կազմին, նոյն օրը, նոյն ժամուն ըրած գռեհիկ խաչաձեւումին, բազմութիւն մը թափեցաւ սրահը, չփոթութեան մատնելով Կարգադիր Ցանձնախումբը, որ ստիպուեցաւ դուրսէն աթոռներ բերել։

Ժամը 4ին, Դաշնակցական երգիչ խումբը թնդացուց «Մշակ Բանուորը», որմէ յետոյ նախագահ ընկ. Գ. Գարախանեան բացատրեց տօնին իմաստը։ Ապա բժ. Հրաւիրեց Ֆիլիպէէն յատկապէս հրաւիրուած բանախօսը, ընկ. Կարօ Ղազարօսեանը, որ նախ պարզեց «տօնակատարութիւն» եւ «տօնել» բառերուն առնչուած թիւրիմացութիւնը ջնջելով թէ «Դաշնակցութեան Օրը», ամէն բանէ առաջ ուխտի օր մըն է, ուր մենք տարին անգամ մը արիթը կ'ունենանք հաշուի նստելու։ Ապա յիշելով Դաշնակցութեան գծած եղած ամբաստանութիւնները, երկու ժամուան բանախօսութեամբ եւ փաստացի հաստատեց անոնց անհիմն արդարութիւնը։

Գիշերը ի պատիւ ընկեր Կ. Ղազարօսեանի տեղի ունեցաւ խիստ հաճելի հանդիպում մը, Դաշնակցութեան ընթերցարանին մէջ։ Տաքցուց մթնոլորտը, եւ ներկաներու բուռն տրամադրութիւնը հարկադրեցին ընկեր Կարօն խօսելու երկրորդ ճառ մը, շեշտելով ստարութեան մէջ իսկ հոգեկան հայրենիքը ստեղծելու անհրաժեշտութիւնը։ Խօսեցաւ նաեւ ընկեր Գարախանեան, որուն յաջորդեցին երգեր, կատակախօսութիւններ եւ երկու խիստ քնքշիկ եւ յուզիչ արտասանութիւններ Թէփիճիլեան քոյրերու կողմէ։

Դաշնակցութեան Օրուան այս յաջողութիւնը անգամ մը եւս հաստատեց թէ հակադաշնակցական պայքարը իր մոլեգնութեամբ, ուրիշ բանի չի ծառայեր, եթէ ոչ աւելի սիրցնել Դաշնակցութիւնը, որուն շուրջ տարուէ տարի կ'աւելնայ ժողովուրդին համակրանքը, ստուարացնելով անոր շարքերը։

ՄԱՐԻՈՒՍ

ՊԻՏԻ ՍՏԻՊՈՒԻՆՔ ՆԿԱՏԻ ՉԱՌՆԵԼ այն ձեռագիրները որ՝
1) ՄԱՏԻՏՈՎ ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ։
2) ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ ԹՈՒՂԹԻՆ ԵՐԿՈՒ ԵՐԵՍՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ։
3) ԻՐԵՆՑ ԽԱՌՆ Ի ԽՈՒՌՆ, ԱՆԸՆԹԵՌՆԵԼԻ ԳՐՈՒԱԾՔՈՎ ԿԸ ՑՈԳՆԵՑՆԵՆ ԽՄԲԱԳԻՐՆ ՈՒ ԳՐԱՇԱՐԸ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Ի պատիւ Մարութեանի

ՄԱՐՍԷՅԼ, 1 Նոյ. – Վասպուրականի հայր. Միութիւնը, գերասան Մ. Մարութեանի մեկնումին առթիւ կազմակերպեց թէյասեղան մը, որ տեղի ունեցաւ Յօմինէքին, ճաշարան Օրիանթալի մէջ։ Ժամանակէ առաջ սրահը լեցուած էր կոկիկ բազմութեամբ մը, որ իր վերջին յարգանքը յայտնելու էր եկեր երիտասարդ դերասանին։

Կարգադիր Ցանձնախումբի կողմէ Գ. Մ. Կոպալոյեկեան նկարագրեց Գ. Մ. Մարութեանի կեանքն ու գործը, Ֆրանսայի մանաւանդ պէս Մարսիլիայ մէջ, ուր այնքան դժնդակ պայմաններ կը տիրեն։ Սեղանապետ ընտրուեցաւ Գ. Ց. Շալճեան։ Խօսք առին Գ. Գ. Մ. Շահինեան, Գ. Սաֆեան, Գ. Ջօհրապ, Ա. Շահրալեան, Ղ. Շալճեան, Փափազեան, Մաղօեան, Տ. Ց. Շալճեան, Տ. Ա. Օհաննէսեան, Ակինեան, Տէր Վարդան եղբայրները Գասպիկեան եւյլն., գնահատելով երիտասարդ արուեստագէտին ճիգերը եւ բարի ճանապարհ մաղթելով գեղջի արեւելքը։ «Եթէ հնար է, այլ եւս մի վերադառնար այս երկիրը, որ իր արտաքին փայլով կուլ կուտայ արդի երիտասարդութիւնը, կ'այլասեր եւ կը մոռցնէ հայրենի աւանդութիւնները»։

Մէջընդ մէջ նուագեց Գ. Մաւրաբեան։ Երգեցին Օր. Մ. Մարութեանն, Գ. Ս. Աւտոեան։ Արտասանեցին Առաջեանյան, Շաքարեան, Փիլիկեան, եւ յետոյ տեղի ունեցան զանազան անակնկալներ։ Ցանձնախումբը Մարութեանի ձեռագիր նկարը վաճառի դնելով (առանց 10 ֆրանք) գոյացաւ 800 ֆրանքի կոկիկ գումար մը Շահեցաւ 96 թիւ տոմսը։

Այս բոլորէն վերջ խօսք տրուեցաւ Գ. Մարութեանին.

— Հայրենակիցներ, շատ բան կ'ուզեմ սաել, բայց կան վայրկեաններ որ ամենայայտնի հռետորներ անգամ կակազում են ու չեն կրնար մի բառ խօսիլ։ Երբ ես սոյն դրի գիրասանական կեանքի մէջ, շլացած նրա արտաքին փայլուն երեւոյթէն, այն ժամանակ միայն հասկցայ թէ ինչ փշոտ ճանապարհ էր որ ես ընտրեցի, բայց առաջին քայլը նետելէն վերջ այլ եւս չէս կրնար վերադառնար։ Իմ Գերմանացի ուսուցիչս կ'առաջարկէր որ ես խաղամ գերմանական բեմի վրայ, բայց ես նախընտրեցայ հայ բեմին։ Ես բոլորովին հակառակ եմ այն խօսքին որ կ'ըսէ.— Դերասանը հայրենիք չունի։ Ո՛չ դերասանը հայրենիք ունի ազատ եւ անկախ երկրի մէջ։ Դերասանը աւելի շատ առաջ կ'երթայ ազատ քան ստրկացուած երկրի մը մէջ։ Շատեր կ'ըսեն թէ Մարութեան մի քանի մասի է բաժնուեր, — Դերասան Մարութեան, դաշնակցական Մարութեան եւյլն.։ Այո, ես դաշնակցական եմ, որովհետեւ այդ կուսակցութիւնն է միայն ազատ հայրենիքի գաղափարով տարուած։ Եթէ նոյն իսկ կոմունիստը հետապնդէ ազատ ու անկախ հայրենիքի գաղափարը, ես կոմունիստ եմ։ Իսրաքանչիւր անհատ իր առանձին արժանապատուութիւնը եւս ունի, իսկ դերասան մարդուն մէջ կ'ապրին երկու մարդ, պէտք է մեռնի իրական մարդը, որպէս զի ապրի գերասան մարդը։ Մէկ բան մխիթարական է ինձ համար,— Ես իմ խաղացած ժամանակին կրցած եմ թափանցել ձեր սրտերուն մէջ, լացնելով ձեզ ինձ հետ, խնդացնելով ձեզ ինձ հետ։ Շնորհակալութիւններս բոլոր հայրենակիցներուս եւ բոլոր այն երիտասարդներուն որոնք մինչեւ վերջ ջանք թափեցին վառ պահելու համար Սասունցիի անունը։

Հանդիսականները վերջին անգամ համբուրելով իր լայն ճակատը։ բարի ճանապարհ եւ յաջողութիւն մաղթեցին։

Երթաս բարով, ընկեր Մարութեան։ Գնա դէպի Արեւելք ու մինչեւ հեռաւոր Հնդկաստան, ուր մեր ժողովուրդը քեզ նման ուժերու պէտք ունի, տար մեզմէ մէկ-մէկ յիշատակ, պատմէ անոնց, թէ ինչպէս Ֆրանսահայ երիտասարդութիւնը ապիտակ ջարդին ենթարկուելով հանդերձ, միջոցներ ձեռք առած չէ ազատ հայրենիքի գաղափարը վառ պահելու համար։ Կը մաղթեմ որ մեր վերջին տեսակցութիւնը լինի մեր հայրենիքի մէջ, ու քեզ տեսնենք հայրենի ազատ բեմի վրայ։

Ս. Աւտոեան

Կ. ԽԱՉԻ ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆ, 2 Նոյ. (Ցատպաղած). — Կ. Խաչի մասնաճիւղին բացման հանդէսը տեղի ունեցաւ 29 Հոկտ. շաբաթ օր։ Ժամանակէն առաջ բազմութիւնը լեցուած էր սրահին մէջ։ Օրուան նախագահը, Ա. Հ. Գույումճեան (ատենապետ մասնաճիւղին) բացաւ հանդէսը, եւ բացատրելով Կ. Խաչի, մասնաւորապէս մասնաճիւղիս նպատակը, ըսաւ.

— «Ս. Շամոնի գաղութը իր տասը տարուան գոյութեամբ ունեցած է շատ մը միութիւններ ու կազմակերպութիւններ, որոնք աւելի կամ նուազ օգտակար եղած են գաղութին, բայց ամենակարեւորը Կ. Խաչն է, որ կազմուած է լրացնելու մեծ պակաս մը»:

Երգչախումբը երգեց «Մայր Արաքսի»ն, որմէ յետոյ արտասանեցին փոքրիկներ Ազատուհի եւ Քնարիկ Քարեան, «Մանուշակ»ը եւ «Աւրախ երգեր ի՞նչպէս երգեմ»ը: Պատանիներ՝ Վ. Տէր Ցակոբեան եւ Ս. Ցարիսիկեան արտասանեցին գեղեցիկ կտորներ։ Վերջինը՝ «Գեղօն հայ դրօշակիներ։ Էլիզ Փիլաւճեան երգեց «Տըլէ նամանը»: Զուարճալի էր Օր. Վերժին Ժամկոչեանի «Շէբ աղջիկը»: Փոքրիկներ՝ Ովսաննա եւ Ֆիլոր Քուրուեան երգեցին «Հովիւ եւ հովուուհին»: Գ. Ա. Տէմիրճեան երգեց «Կնիկը եւ գինովին երգը»: Գզտիկներու կողմէ եղած խմբերգը «Սարէն կուգայ ձիաւոր» եւ պարերը, (ղեկավարութեամբ Ա. Տէմիրճեանի), շատ մեծ յաջողութեամբ անցան, գոհացնելով ծնողքներն ու ներկաները։ (Գարերը եւ տարազները հայկական)։

Քառորդ ժամ դադարէ յետոյ, բժ. Հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը՝ Ս. Միլտոնեան (փոխան Սաքօ Ցակոբեանի), եւ ժողովրդական ոճով մը բացատրեց թէ ի՛նչ է եղած Կ. Խաչի գործը, տարիներու ընթացքին՝ ընդհանրապէս, եւ ի՛նչ պիտի ըլլայ այստեղ։ «Մ՞ղ է այն անհատը, որ եթէ տեսնէ հիւանդ մը, անոր կաթիլ մը ջուր չի տար, եւ ինկած անկարողի մը ձեռքէն բռնելով չի վերցներ։ Կ. Խաչը հաստատուած է այս բոլորին համար։ Սրբազան գործ մը կատարած կ'ըլլայ այն անհատը, որ քանի մը պղտիկներու կը սորվեցնէ հայերէն այբուբենը։ Ուրեմն, ձեզի կը մնայ գուրգուրալ անոր վրայ։ Խօսք տրուեցաւ Մալաթիոյ Կրթ. Ընկ. եւ Հ. Ց. Դ. ներկայացուցիչներուն, որոնք շնորհաւորեցին եւ կատարեալ յաջողութիւն եւ յարատեւ գործունէութիւն մաղթեցին։ (Կրթասիրացի կողմէ՝ Գ. Ց. Եաղուպեան, եւ Հ. Ց. Դ.ի կողմէ՝ ընկեր Ս. Ընտրիկեան)։ Հինգ վայրկեան դադարէ յետոյ, որուն ընթացքին 12 նոր անդամներ արձանագրուեցան, ներկայացուեցաւ զաւեշտ մը, «Ցակոբոս Աղան», մեծ յաջողութեամբ։ Ուշ ատեն ժողովուրդը մեկնեցաւ շատ գոհ։

Ա Ն Տ

ՄԱՄՈՒԼ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԷՈՒԹԻՒՆԸ

Գուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն կը շեշտէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (8 հոկտ.)։

— «Դաշնակցութիւնը Հայոց քաղաքական, ընկերային եւ մշակութային արտայայտութիւնների կուռ բանաձեւն է եւ գործադրութիւնը միանգամայն։ Նա հայութեան կազմակերպուած օրկանիզմն է եւ կենդանութեան չափանիշը։

Դաշնակցութիւնը հայութեան նոր կերպարանքն է։ Հին հայութիւնից նա ժառանգել է խիզախութիւն եւ արիութիւն, իսկ նորից ճկունութիւն եւ տոկունութիւն։ Հետեւաբար, նա հին ու նոր հայութեան համադրութիւնն է։ Դաշնակցութիւնը հայութեան պատուհասող ուժն է, երբ գործ ունի բռնաւորների, հզօրների եւ ժողովուրդի դահիճների հետ, բայց նա միաժամանակ հայ խիղճն է, ներողամիտ ու մարդասէր սիրտը, եթէ իր առջեւ տեսնում է թոյլերը, ճնշուածները եւ իրաւազուրկները։

Նա հայկական մարդկայնութիւնն է եւ արդարամտութիւնը, իր դաժանութեամբ եւ ներողամտութեամբ։

Դաշնակցութեան ուժը միայն իր գաղափարի մէջ չէ, այլ նա ուսանելի է եւ հմայիչ իր գործունէութեամբ, զոհաբերութեամբ եւ գրականութեամբ։

Րաֆֆին հայ ժողովուրդին դաժանօրէն ձեռնոց նետեց, իսկ հայ ժողովուրդը նրան պատասխանեց Դաշնակցութեամբ։ Դաշնակցութիւնը, այսպիսով, դառնում է հայութեան «եսը», նրա արժանապատուութիւնը։ Դրա համար էլ Դաշնակցութեան պարտութիւնը, հայութեան պարտութիւնն է, իսկ նրա նուաճումը՝ հայութեան յաղթանակը։

Շատ դժուար է ճշդորոշել ու զատել հայութեան եւ Դաշնակցութեան սահմանները, որովհետեւ նրանք զօդուած են իրար, մէկը միւսից բաղկացած, մէկը միւսով լրացուած, ամբողջացած։

Դաշնակցութիւնը պարտադրութիւն չէ այլ պարտականութիւն, այդ իսկ պատճառով, որքան պարտաճանաչ է հայը, այնքան դաշնակցական է. եւ ինչ չափով դաշնակցական է, նոյն չափով հարազատ է իր ազգութեան, իր ժողովուրդին եւ նրա գաղափարի իրականացման։

Դաշնակցութիւնը, որպէս ձեւ, կարող է մաշուել, անհետանալ պատմութեան բեմից, բայց որպէս բովանդակութիւն, որպէս գաղափար, դաշնակցականութիւնը կը մնայ եւ գոյութիւն պիտի ունենայ, քանի դեռ կայ եւ պիտի ապրի հայութիւնը։

Դաշնակցութիւնը պէտք է, որ ծնուէր. եթէ չծնուէր՝ պիտի ստեղծէինք»

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԹՈՒՔԱՀԱՑ ԼՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ (1832-1932). Մատենաշար Ցիշատակարան։ Կազմեց՝ Վահան Զարդարեան։ Պատկերազարդ

ՀԱՑՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ։ Մատենաշար Ցիշատակարան։ Կազմեց՝ Վահան Զարդարեան։ Գին՝ 3 ֆրանք։ (Տասը պրակի բաժնեգին՝ 30 ֆրանք)։ Հասցէ — V. Zartarian, Libraire-Editeur, № 18, Rue Tevfik, Alexandrie (Egypte)։

ՆՈՐ ԵՐԳԵՐ, «Ֆիլպացի Գեղեցկուհին»։ Հեղինակեց՝ Համբարձում Պէլպէրեան։ Տպ. Պէյրութ։ Հասցէ՝ Hamber, 45, Rue Pétain, Beyrouth։

ՄԵՐ ԲՈԼՈՐ ԱԶԳԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԾԱՆՕԹՆԵՐՈՒՆ

«Մելքոնեան Հաստատութեան» սանուհէն Հայկազուն Սիմոնեանը (Պարտիզակցի) եկած է Ֆրանսա, իր հօրեղբօր Ց. Սիմոնեանի մօտ եւ այժմ կը գտնուի Monte-Carlo եւ Nice։ Մնայուն հասցէ՝ 115, Route d'Orléans, Cachan (Seine), France: (Ծ.)

Երկու աղջիկներ.
— Ես որոշում տուի. մինչեւ որ քառասունհինգ տարեկան չըլլամ պիտի չամուսնանամ
— Ես ալ որոշում տուի. մինչեւ որ չամուսնանամ, քառասունհինգ տարեկան պիտի չըլլամ...

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

— 5-1 —

Օսմանեան պանդոկին մէջ էի, երբ հարցուցի տնօրէնին, թէ խլամ կինեւ ալ կա՞ն իբրեւ պաշտօնեայ։

— Այո՛, այն որ ձեզի պիտի տայ ձեր չէքը, խլամ աղջիկ մըն է, ձեր լաւագոյն պաշտօնեան, դեռ 18 տարեկան։

Ու բարի եղաւ ներկայացնելու ինծի օրիորդ Ֆէրիտէն։ Նրբահասակ, աչխոյժ, կարճ մազերով, մերկ թեւերով, լուրջ եւ խելացի նայուածքով, փոքրիկ քիթ մը, ճակատ մը, որ կը խորշոմի հաշիւի տետրակներուն վրայ, թեթեւ ձեռքեր, որ կը թռչկոտին թուղթերու վրայ, քնքուշ ձայն մը եւ պայծառ ժպիտ մը, — ահա Ֆէրիտէն։

Անթերի ֆրանսերէնը գիտէր, բայց ներողութիւն կը խնդրէր, որ յամր կը խօսի։ Շրջանաւարտ ամերիկեան գոլէճէն, աւելի լաւ գիտէր անգլիերէնը։

Իր եռեւը կը տեսնուէին այլ պաշտօնեաները, որոնցմէ չէր քաշուեր երբեք։ Ընդհանրական «փոքրիկը» յարգանք կը ներշնչէր իրենց։

— Վաղը, ուրբաթ, գոց է գրասենեակը, ի՞նչպէս պիտի անցընէք ձեր օրը։

— Վաղը մօրս հետ այցելութեան պիտի երթամ ազգականներուս։

— Ձեզ՞ք ուզեր ինծի ընկերանալ՝ պտոյտ մը ընելու համար Էյուպի մէջ։

Կը կարմրի։

— Մայրս եւ ազգականներս յուսախաբ պիտի ըլլային ու պիտի ցաւէին, որովհետեւ կանուխէն կարգադրած են այդ այցելութիւնը։ Ցետոյ ուրբաթէն զատ ուրիշ օր ազատ չեմ, որ...

— Եթէ մայրդ ալ ընկերանար մեզի...

Աւելի եւս կը կարմրի։

— Եթէ ուզեն, ձեր ազգականներն ալ կ'առնենք միասին։ Շատ ուրախ պիտի ըլլամ՝ ծանօթանալով թուրք կիներու։ Կրնայինք այնտեղ ճաշել եւ վերադառնալ նաւակով, լուսնկայ գիշերով։

Եւ ահա այսպէս, Գարաքէօյի կամուրջին տակէն, Ռսկեղջիւրի նաւը կը նստինք։ Օրիորդ Ֆէրիտէ չէր կանչած իր ազգականները, այլ միայն միասին առած էր իր մայրը, — կին մը այնքան քնքուշ ու նրբակազմ, այնքան երիտասարդ եւ թարմ, այնքան նման իր աղջկան, որ պիտի կարծէիր թէ օրիորդ Ֆէրիտէի երկուորեակ քոյրն է։ Դժբախտաբար թուրքերէնէ զատ ուրիշ լեզու չի գիտեր, սակայն իր նայուածքը այնքան արտայայտիչ է եւ զուշակելու կարողութիւնը այնքան սուր, որ իրար կը հասկնանք առանց խօսելու։ Եթէ Ֆէրիտէ հագուած է օրիորդի պէս, մայրը հագուած է կնոջ պէս, վայելուչ պարզութեամբ մը,— սեւ զգեստ մը ճերմակ չապիկի մը վրայ, նուրբ կօշիկներ, ճերմակ ու մաքուր ձեռնոցներ, փոքրիկ պայուսակ մը ձեռքի։ Ու ես կը զարմանամ թէ ի՛նչպէս կին մը, որ դեռ երեք տարի առաջ «չարշաֆ» ու քող կը կրէր, հարէմին մէջ փակուած կ'ապրէր, կրցաւ յարմարիլ մեր բարքերուն այսքան դիւրին։

Որովհետեւ Ֆէրիտէ, որ երբեք չտեսաւ արգիլափակուած այդ կեանքը, կը պատմէ թէ իր մայրը, Լաթիֆէ հանըմ, 14 տարեկանին ամուսնանալով տարիքոտ ու նախանձոտ մէկու մը հետ, փակուած կ'ապրէր տանը մէջ։ Ամուսնոյն մահէն ետքն էր, երբ Ֆէրիտէ դրամատուն մտաւ, որ Լաթիֆէ հանըմ սկսաւ հագուիլ եւրոպական ձեւով։

— Մեծ – մայրիկիս հետ միասին կ'ապրինք։ Ան հին դարու կին է. ու արաբերէն գուրան կը կարդայ, ամէն օր «Յապտէ-ի-ն» կ'առնէ եւ հինգ անգամ կ'աղօթէ։ Բայց շատ բարի կին է եւ ներողամիտ։ Կը հետաքրքրուի մեր հագուստ–կապուստով, կը հանդուրժէ մեր ապրելու նոր ձեւին։ Կ'ըսէ մեզի.— «Եթէ ես ալ պզտիկ ըլլայի, ես ալ գլխարկ կը դնէի, քանի որ իմ ալ մազերս կտրուած են»։ Մեր մէջ սովորութիւն է, որ վաթսունի տարեկան կիները կտրեն իրենց մազերը։

— Իսկ ձեր մայրը ի՞նչ կը մտածէ Թրքական հանրապետութեան մասին։

Լաթիֆէ հանըմ ինք եւս կը պատասխանէ ժպտելով իր ամբողջ երեսովը եւ աղուոր ձեռքերովը մէկ կողմ նետելով մազերուն քողը

— Հիմա կը շնչե՛նք, հիմա կը շնչե՛նք

— Կազիի՞ն է, որ կը պարտիք ձեր ազատութիւնը

Ա՛խ, Կազի՛ն, — երկու իրարու նման երեսները կ'արտայայտեն նոյն հիացումը։

— Ի՞նչ հանճար է մեր Կազին, կը գոչէ Ֆէրիտէ, մեր ազատարարն է ան։

— Ուրեմն կը հաւատա՞ք եւ ձեր մայրն ալ կը հաւատա՞յ թէ հիմա աւելի երջանիկ էք քան առաջ.

— Անշուշտ, կը պատասխանէ Ֆէրիտէ ծանրօրէն, մէկ ձեռքը սրտին վրայ դնելով։

Եւ մայրն ալ, հետեւելով աղջկան, նոյնը կը հաստատէ նայուածքի յուրջ շեշտով մը։

— Բայց, Ֆէրիտէ՛, ի՞նչպէս կ'ըլլայ։ Օրինակ, ի՞նչ ըրաւ ձեր Կազին։

— Կազին նախ հասկցաւ, որ թուրք կիներն ալ հոգի ունին եւ ուղեղ։ Մեզի շնորհեց իմացական եւ իրաւական ամէն հաւասարութիւն։ Մեզի թոյլ տուաւ, որ մեր ապրուստը շահինք։ Մեզ հրաւիրեց աշխատակցիլ իրեն, — չտեսա՞ք, Թաքսիմի յիշատակարանին վրայ, կին մը, որ Կազիին առջեւ կանգնած է, կը նետէ իր քղը։Այդ կինը Թուրքիան է։ Շնորհիւ Կազիին, Թուրքիա պիտի վերստանայ իր դիրքը քաղաքակիրթ ժողովուրդներու մէջ։

— Իսկ գրի մասին, կը կարծէ՞ք որ նոր տառերը կ'օժանդակեն յառաջդիմութեան։

— Անշուշտ։ Բայց նկատեցէք, որ առաջ տասը տարի պէտք էր՝ կարդալ սորվելու համար արաբական տառերով։ Հիմա բոլորովին տարբեր է։ Մայրիկս քանի մը շաբաթէն կրցաւ ճանչնալ լատինական տառերը։ Զգի՞տեցի՞ք որ ամէն դասակարգի մարդիկ, կառապան, զինուոր, շրջուն վաճառորդ, հիմա թերթ կը կարդան Առաջ հարիւր մարդու մէջ երկուքը միայն կարդալ գիտէին։ Կարդալ - գրել գիտցողները «էֆէնտի» կը կոչուէին։ Մեծ – մայրիկս ալ, որ նոյնպէս կարդալ - գրել գիտէր, «հանըմ էֆէնտի» կը կոչուի դեռ։

— Ցաճախ դուրս կ'ելլէ՞ք, սիրելի Ֆէրիտէ, իրիկունները մինչեւ, թատրոն կամ նուագահանդէս կ'երթա՞ք ձեր մօրը հետ։

— Այո՛, երբեմն, բայց ոչ յաճախ, որովհետեւ չեմ գիտեր ինչպէս կազմուած ենք, մենք թուրք կիներս։ Երբ երաժշտութիւն լսենք, կամ պարզ երգ մը, երբ զգայավարիկ շարժանկար մը տեսնենք, շատ կը տխրինք ու կուլա՛նք...

— Այո՛, այո՛, — կը հաստատէ մօրը աչքերը, — կուլա՛նք...

— Բան մը կայ, որ կը ճնշէ մեր վըրայ։ Չեմ գիտեր ինչ մը, թերեւս բանտերը, թերեւս առաջուան մեր կըրած տառապանքը։ Կամ թերեւս անոր համար, որ վարժուած չենք դեռ երջանկութեան

Եւ ահա իրարու նմանող չորս բիբերու խորը կը տեսնեմ անձկութեան մօտ յուզում մը...։

Անցանք [illegible] դամթիւ նաւամատոյցներէ, Ռսկեղջիւրի մէջ, առանց երբեք ուշադրութիւն ընելու։ Ու երբ հիմա լռութիւնը կը ճնշէ մեր վրայ, կը դիտեմ բնանկարը, — Սուլթան Սելիմի մզկիթը, Պոլսոյ պարիսպները, Խալիճ Գափուն, Ս. Փրկիչ հին եկեղեցին, եւ ահա Էյուպը, որ կը տիրապետէ գերեզմաններու իր բլուրներով։

Հասարակ փողոց մը, որ եզերուած է սրճարաններով եւ ճաշարաններով։ Կը ճզի, եւ մենք կ'ուղղուինք աջ կողմը, ամայի։ Ցանկարծ կը մտնենք մեռելներու մեծ խաղաղութեան եւ սրբազան մենութեան մէջ։ Մարմարեայ մահարձաններ, կիսափուլ գմբէթներ, հարիւրամեայ ծառեր, եւ հեռուն, երկնքին մէջ, երկու մինարէներ, որ կը հանդչին դողացող թանձր կանանչութեան մը վրայ...։

(5) ՄԻՐԻԱՄ ՀԱՐՐԻ

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԽՆԱՅՈՂԱԿԱՆ սնտուկները մինչեւ հիմա հարիւրին 3·25 տոկոս կը վճարէին աւանդ գումարներու համար։ Պաշտօնաթերթը կը ծանուցանէ թէ այդ տակը զեղչուած է հարիւրին 2·75ի։

ԶԻՆԱԴԱԴԱՐԻ առթիւ տօն չպիտի պահուի, վաղը, շաբաթ, ինչպէս կը սպասուէր, իբրեւ «կամուրջ» ուրբաթէն շաբաթ։ Բաց պիտի ըլլան թէ դպրոցները եւ թէ գործարանները։

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐՈՒ նիւմուացոյցի բացը ահաւոր համեմատութիւններ առած ըլլալով, կառավարութիւնը օրինագիծ մը պատրաստած է, բոլոր երկաթուղիները միացնելու եւ մէկ վարչութեան ենթարկելու համար։

Փարիզ եւ արուարձաններ

ԱՆԻԷՌ Գուռ Թոլոնայի առժամեայ մարմինը ժողովի կը հրաւիրէ Արամ, Մուրատ եւ Մասիս խումբերը այս Կիրակի իրիկուն ժամը 8 30ին, 11 rue Descartes, Asnières. Օրակարգ՝ զեկոյց պատգամաւորներուն։

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի երեք խումբերու բոլոր ընկերները, այսօր Ուրբաթ ժամը 2ին Խաժակ Ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց շրջանային ժողովի մասին, Կոմիտէի զեկոյց եւ նոր կոմիտէի ընտրութիւն։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ԿՐԸՆՈԲԼԻ կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին Հ. Յ. Դ. Ակումբին մէջ, rue St. Martin d'Hères, Chemin de la Plaine, Croix Rouge, խիստ կարեւոր օրակարգ, շրջանային ժողովի զեկոյց եւ շրջաբերականներ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Ներկայանալ անդամատոմսով։ Բացակաները նկատի կ'առնուին։

Լանսէյի ընկերներէն Անթուան Օհաննեանէ կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ։

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԿՐԸՆՈԲԼԻ ՄԷՋ

20 Նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին
Հայոց եկեղեցիին սրահին մէջ, 15 Rne Bayard
Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԳԵՐԳԵՐԵԱՆ վարժարանի Սանուց նորակազմ միութիւնը կը հրաւիրէ բոլոր աւանդողները ընկերահամակրական թէյասեղանի մը, որ տեղի պիտի ունենայ այսօր Ուրբաթ իրիկուն ժամը 9ին Ֆլօրիա ճաշարանին վերնայարկը, մեթրօ Սէն Միշել կամ Օտէոն։

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ կը հրաւիրուի Պ. Կարօ Ուշագլեան։

Ազդ

Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան եկեղեցաշէն յանձնաժողովը կը ծանուցանէ յարգոյ հասարակութեան թէ՝ Արնուվիլ-լէ-կոնէսի նորակառոյց եկեղեցւոյ օծումը պիտի կատարուի 13 Նոյեմբեր, կիրակի, Նախագահութեամբ Տ. Վռ. Եպիսկ. Թիպարեան սրբազանի եւ մասնակցութեամբ քահանայից դասուն: Սկզբնաւորութիւն ժամերգութեան ժամը 9ին, սկզբնաւորութիւն պատարագի ժամը 10ին:

Ի գիտաց Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան։

(կնիք)

ՔԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԵԻ ՄԷՋ

Պուլօնեը սիւռ Մէր 10 Նոյ. 932

Հակառակ քիչ ձուկ որսացուած ըլլալուն, գոհացում կը տրուի բոլոր պահանջներուն։ Կերէք Պուլօնեի ձուկը։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Համբարձում Նահապետեան կը փնտռէ իր եղբայրը Գրուայի Ընիրէճ գիւղացի Գրիգոր Նահապետեան, որ կորսնցուցած է տեղահանութեան միջոցին, հօր անուն՝ Վարդերես, մօր անուն Վարդենի, մեծ եղբօր անուն՝ Մարտիրոս, քոյրերը՝ Անթառա եւ Էլմաս։ Իմացնել Համբարձում Պօղոսեանին, chez Mr. E. de Micheaux, à Flaviac, Ardeche, France. Ճեչգրիտ լուր տուողին նուէր:

— Կը փնտռուի Էսկիշէհիրցի Զիւմրիւթ Տէտէեան, հօր անուն՝ Մատթէոս, մօր անուն՝ Մարի (ծընեալ Էպիւշիմեան)։ Զիւմրիւթ ամուսնացած է եւ կը գտնուի Մարսէյլ։ Իր ամուսնոյն անունը եւ մականունը անծանօթ։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր մօրեղբօր Արթին Էպիւշիմեանի (Էսկիշէհիրցի), 54 rue de la Mare, Փարիզ (20):

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

98 R. Rivoli, Ատ. Շամլեան Արմատ. եւ նոր մեթոտ, գարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ մեղք. Հիւանդութիւն եւ վարքուկ: Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12.

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Dameame, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

Թատերական ներկայացում Տէսինի մէջ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԷՍԻՆԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
Նոյեմբեր 20ին, Տէսինի Հ. Յ. Դ. ժողովրդական ցան մէջ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ Ա Ր Ա Պ Օ

Կը խնդրուի բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ այս թուականը։
Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ մասնաւոր յայտագրով:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

Կը նախագահէ եւ կը խօսի՝ Պ. Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

ԵՐԳ, ՆՈՒԱԳ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՐԵՐԳՆԵՐ

ԼԻՈՆ.— 3 Դեկտ. Շաբաթ իրիկուն, Պ. Թագաւորեանի սրահին մէջ,
ՎԻԷՆ.— 4 Դեկտ. Կիրակի առաւօտ
ՎԱԼԱՆՍ.— 4 Դեկտ. Կիրակի կէսօրէ յետոյ

ԵՐԵԿՈՅԹ — ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Տարօնցուրպերանի Հայրենակցական Միութեան կողմէ
19 Նոյեմբեր Շաբաթ գիշեր ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

ՄԻՒԹՈՒԱԼԻԹԷԻ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Կը Նախագահէ՝ Պ. ՊԵՏՐՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Կը խօսին՝ Պ. Պ. ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ եւ ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Պ. Ա. Եաճմուրատեան (երգ), Տիկին Ցուրաքեան (երգ), Գայմանով (դաշնակ), կ'արտասանեն՝ Պ. Զարեհ Ղարիպեան եւ Օր. Տէր Թովմասեան: Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը:

Կէս գիշերէ յետոյ հայկական եւ եւրոպական պարեր

Տոմսերու գինները 7.50 եւ 3 ֆրանք

Տոմսերը կը ծախուին «Յառաջ»ի խմբագրատունը, գրատուն Հրանտ Սամուէլ, Պետրոս Վարդանեան, 24bis rue Blanqui. Լեւոն Տօնիկեան, 52 rue Isidore Neujahr. Bagneux (Seine).

Պարահանդէս Նիսի մէջ

Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Նիսի մասնաճիւղին կողմէ
19 Նոյեմբեր, երեկոյեան ժամը 8·30էն մինչեւ առաւօտ
Terminusի շքեղ սրահին մէջ Bld. de la Madeleine
Ապահովեցէք ձեր տոմսերը նախօրօք

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ—ԵՐԵԿՈՅԹ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
Վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ Հայ Ակումբին մէջ
1 Bld. Carnot, Ալֆորվիլ

Կը խօսի՝ ՏԻԿԻՆ ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ

Կը ներկայացուի՝ ԿԸՐԼ ՍԿԱՈՒՏ (զաւեշտ)

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Օր. Ա. Տէր Թովմասեան, Տիկիններ Ղ. Ժամկոչեան, Հ. Առաքելեան, գերասան Կոթիկեան, Պ. Պ. Յուրէն, Գանթարճեան, Վարդանեան, եւն.: Ճաշ՝ ղեկավարութեամբ Պ. Մանուկեանի: Տոմսերու գիներ՝ 5 եւ 3 ֆրանք

Փարիզի Գրական Ակումբ

Վաղը Շբ. իրիկուն ժամը 8.30ին, 131 rue Cambronne, métro Vaugirard. Զեկոյց Պ. Վրացեանի կողմէ՝ «Հայրենիք ամսագրի տասնամեակը»։ Ընդմիջումէն յետոյ տեղի կ'ունենայ վարչութեան անդամներու ընտրութիւնը (Ակումբի անդամներու կողմէ)։ Մուտքը ազատ է

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՊԱՆԵԷՕ – ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

ՊԱՆԵԷՕ - ՔԱՇԱՆԻ «ՅԱՌԱՋ»ԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, տեղւոյն մանկապարտէզին մէջ
24. Rue Roger, Bagneux (Sein)

Կը խօսի՝ Պ. ՍԵՐԺ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Նիւթ ունենալով՝ Թատրոնի դերը եւ իր նշանակութիւնը

Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները Մուտքը ազատ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

Փարիզի պետական երաժշտանոցէն եւ Schola Cantorumէ

Տարրական եւ բարձրագոյն զասընթացք երաժշտական տեսական եւ գործնական ճիւղերու։

Դաշնակի, ձայնագրութեան (Solfège) եւ ներդաշնակութեան (harmonie)

Ըստ Փարիզի բարձրագոյն երաժշտանոցներու ծրագրին եւ նորագոյն մէթոտներու։

Դասաւանդութիւնք տեղի կ'ունենան մասնաւոր ժամադրութեամբ
Դիմել 35bis Rue de la Varenne (St. Maur)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (9)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

— Իմացա՞ք տարաձայնութիւնը որ ամէն կողմ շրջան կ'ըն[illegible] թէ բընակչութիւնը Թուլը[illegible] պիտի քշուի Գիխավը հասատատական նշան ըրաւ։

— Այս տեղահանութիւնը շատ անհաճոյ պիտի ըլլայ մեզի։

— Կը խորհիմ թէ շատ բախտաւոր պիտի ըլլաք, եթէ Թուլըրսէն մեկնելու հրաման ստանաք։ Այս ծակէն աւելի գեղեցիկ վայրեր շատ կան։

— Կը մոռնաք սակայն որ, ըսի, երբ մենք՝ խաղճ բնիկներս հեռանալու հրաման ստանանք, մեզի կը պարտադրեն անմիջապէս մեկնիլ. ժամանակ չեն տար հաւաքելու մեր գոյքերը. եւ քանի որ չենք կրնար ձեզի պէս անոնք բոլորը միր փոկերուն շուրջը կախել եւ շատ հաւանաբար փոխադրութեան որ եւ է միջոց ալ չգտնենք, հետեւաբար ստիպուած հոս պիտի լքենք զանոնք։

Մտածկոտ՝ նստած իր սեւ կարկանդակը կը ծամծմէր։

— Եթէ ստիպուած էք մեկնիլ, ո՞ւր կը խորհիք երթալ, ըսաւ։

— Հօրեղբայրս Թիւռէնուըքուր մէջ ագարակապան է, հոն պիտի երթամ, ըսի։

Գերման գնդացիրի վաշտերը այդ միջոցներուն անհամեմատ միութիւններ էին իրենց սեփական փոխադրութեանց միջոցներով, եւ շնորհիւ կառավարութեան կողմէ իրենց տրուած մեծ արժէքին, վաշտի հրամանատարները թոյլատրուած էին գործել աւելի ազատօրէն քան շատ մը ուրիշ սպաներ։ Ուստի գործիս յաջողութիւնը այս եղելութեան մէջ կը տեսնէի։

— Լաւ, ըսաւ Ֆաշիւէէլ, ձեզի կրնամ կառք մը տրամադրել։ Վաղն իրիկուն փոխադրութիւնը գոյքերը թող պատրաստ ըլլան սրճարանին առջեւ։ Ո՞ւր կը գտնուի այդ ագարակը ուր կառապանս պիտի յանձնէ բեռը։

— Կը վախնամ որ շատ դժուար գտնէք տեղը, ըսի։ Կարելի չէ՞ արդեօք որ կառապանին հետ միասին ճամբորդեմ. կը փափաքիմ անգամ մը ծիւղ հօրեղբայրս տեսնել. Հրաշալի պիտի ըլլայ, եթէ կարենաք կարգադրել։

— Անշուշտ չէք սպասեր որ ձեզի համար անցագիր մը առնեմ, ըսաւ Ֆաշիւէէլ նեղուած ու մտազբաղ՝ կապերտին վրայ նայելով։

Սիրտս սուզուեցաւ։

— Եւ սակայն միեւնոյնն է. պիտի երթաք։ Ու խնդաց ձեռքերու շնորհալի շարժումով մը։ — Լաւ գիտեմ մը յղացայ. բայց վրաւի կուզամ որ երբեք չպիտի կրնաք գուշակել թէ ի՛նչ է։

— Բացատրեցէք, գոչեցի։

— Մարթա, իբրեւ գերմանացի զինուոր մը պիտի երթաք, յարեց ան։ Ու երբ տեսաւ որ իր թելադրութիւնը տեսակ մը անյաւուռթիւն պատճառեց ինծի, ըսաւ. «Ո՛հ, ամէն բան լաւ պիտի երթայ, հոգ ընելիք բան չկայ։

«Սովորական ճամբորդութեան ժամանակ կառապանին հետ ուրիշ մէկը ետ կը գտնուի. այս պարագային ձեզմէ աւելի յարմարը ո՞վ կրնայ ըլլալ։ Երկայնահասակ էք ու եթէ վրանիդ ալ զոյգ մը «Ճխամփող» ունենաք, նաեւ վերարկու մը եւ զինուորական գլխարկ մը, այն ատեն մինչեւ անգամ ձեր ծիւղ հօրեղբայրը ձեզ այր մարդ պիտի կարծէ»։

— Կարծեմ քիչ մը վտանգաւոր բան է, ըսի, բայց պիտի ընեմ եթէ համայնեստ ըրկէք։

×

Թէ ի՛նչ պիտի ընէի արգիլուած շրջանը մտնելէս վերջ՝ տակաւին մաքիս մէջ որոշապէս չէի ծրագրած։ Ինծմէ կը պահանջուէր կարելի եղած բոլոր տեղեկութիւնները Գիւիզի շրջանի մասին, նաեւ դիրքը՝ ենթադրուած հեռախօսի վերջացած կէտին։

Կրնայի ինքնապաշտպանութեան միջոցը գտնել, բայց անշուշտ զինուած չէի կրնար երթալ։ Ցաւօրդ տառաւ հիւանդանոցին մէջ առանձին զանկուած մէկ պահուս դարակէ մը գրպանեցի շիշ մը «քլորոֆորմ», յուսալով տեսակի զէնք մը կնոջ մը համար, որ այր մարդու հետ ձեռք ձեռքի կռուի մը միջոցին կարող է գործածուիլ։

Հիւանդանոցին հրամանատարէն քաղաքացիի ժամուան արձակուրդ առի, ըսելով որ մեր ծանօթ սպաներէն մէկ ազնուօրէն յանձն առած է մաս մը մեր արժէքաւոր առարկաներէն պահպանելու մօտ տանիլ։

Յաջորդ օրը հագիս պատրաստ էր մութը իյնել, երբ կառք մը ձայնը առի որ կեցաւ սրճարանին եւ եկեղեցիին դուրս պատուհանին միջեւ, հանդարտ անկիւն մը։

Կառապանը իր բարձր նստատեղիէն վար ցատկեց եւ բարեւելով՝ լուռ ինծի երկարեց ծրար մը. անոր մէջ կային գերմանացի հասարակ զինուորի մը կոշտ կօշիկները, աւտաա ու հինցած համազգեստ մը եւ վերարկու մը։

Հայրս գոյքերը կառքին մէջ տեղաւորելու առթին կառապանին օգնեց. ես ալ ետեւի սենեակին մէջ անձայնաբար քով հագայ իմ ալ այնքան ներկայանալի զինուորական համազգեստս։

Մազերս գլխուս գագաթը հաւաքելէ վերջ, կլոր գլխարկը բաւական լայն եկաւ, մինչ կօշիկները եւ վերարկուն շատ լաւ յարմարեցան. այնքան ալ գէշ զինուոր մը չէի, բացառութիւն ըլլալով փափուկ ոտքերս եւ ածուղոյն մորթս։

Անմիջապէս նստայ կառապանին քով եւ Թուլըրս թողուցինք մեր ետեւ։

Շատ անգամներ քաղաքներու կամ գիւղերու մէջ պահակները մեզ կեցուցին. այս գործողութիւնը աւելի յաճախադէպ կը դառնար երբ քաղաքի մը մօտերը կը հասնէինք, ուր ծառերու թանձր եւ զանգուածները կը բարձրանային խուլերէն աւելի սեւ։

Կառապանին վստահ չըլլալով արտասանած «Ձ3րդ գնդացիրի վաշտ» պատասխանը մեզ յաջողապէս անցուց շատ մը պահակներէ. եւ արդարեւ «գնդացիր» բառը կարծէք ճամբան «բացուէ՛», Սէզամ»ի կը վերածէր։

Մթնշաղին աղարակ հասանք. հօրեղբայրս եւ իր երկու տղաքը վարդերով ծածկուած դուռէն դուրս եկան կառքին, օրուան աշխատանքի սկսելու համար։

Երբ գիշ ճանչցան, ապշած մնացին եւ զարմացկոտ աչքերով ինծի նայեցան այս յանդգնութեանս վրայ։

Հօրեղբայրս ձեռքս բռնեց եւ զիս խոհանոց առաջնորդեց, ինքնիրեն մռլտալով «վստահաբար սիրտ ստանուս այս աղջիկը. խողը միշտ ալ խող է», եւ խորհրդաւոր կերպով գլուխը շարժեց։

Ճաշի նստանք. սեղանին վրայ կար տապկած հաւկիթ, աղած խոզի միս, թարմ հաց եւ սուրճ, այնքան լաւ տեսակէն, որուն մասին Թուլըրսի մէջ չէինք կրնար երազել անգամ։

Զինուորականցս ճաշը հաճոյքով լափեց եւ փափաքեցաւ մառանին մէջ քուն մը քաշել։

Թարգմ. Ա. ՀԱՅԿԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) · R. C. Seine 276.286

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameame PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՇԱԲԱԹ 12 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

12 Novembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	–
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	–
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2033

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 30 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՀԱՄԱՏԱՐԱԾ ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆ

Տարուէ տարի պրկելով եւ քամելով, տնտեսական տագնապը ամօթալի վիճակի մը մատնած է մեր հանրային կեանքը։

Արեւելեան գաղութները, արդէն աղքատ, չատոնց է որ կը տապլտկին անհնարին դժուարութեանց մէջ։ Իսկ անոնք որ մեծ համբաւ ունէին եւ բախտաւոր կը համարուէին, ահա, իրենց կարգին, մատնուեր են նոյնքան խոր մտատանջութեան մը։

Եգիպտոսը ինքն իր մէջ հատաւ, եւ իր առաջնորդարանն անգամ փոխառութեամբ կը մատակարարէ։

Ամերիկան մէկ տարիէն միւսը աւելի կը սեղմէ իր ձեռքերը, հիւծած՝ տեղական բազմազան հոգերու տակ։

Իսկ Ֆրանսայի համար, ապահովաբար պատմական պիտի մնայ 1932ը, եթէ աւելի սեւ օրերու չհանդիպինք։

Արտաքին երեւոյթով, ամէն ինչ լաւ կ'երթայ։ Բայց հարեւանցի ակնարկ մը հրապարակին վրայ եւ հանրային հաստատութիւններէ ներս՝ պիտի համոզէր թէ չատ բան փոխուած է դէպ ի գէշը։

Պատահական օրինակ մը տուած ըլլալու համար, յիշենք թէ Փարիզի ջոջերը իրենց պատեանին մէջ կծկուեր են երեք տարիէ ի վեր։

Տիկնանց Կարմիր Խաչը, որ մէկ պարահանդէսով 120–150,000 ֆրանք հանելու կամք եւ կարողութիւն ունէր, երեք տարիէ ի վեր փակած է այդ գլուխը, եւ կը ճգնի դրամ ճարել աւելի համեստ միջոցներով։ Այն ալ միշտ յուսախաբութեան մատնուելով, (ինչպէս վերջին «պազար»ը)։

Աղքատախնամը չատոնց է որ կիրակէ կիրակի ափ կ'առնէ ժամուն դուռը, իբրեւ եկամուտի աղբիւր։

Բարեգործականի տեղական մասնաճիւղը, որ տարին 15—20 հազար ֆրանքի եկամուտ մը ունէր, անճրկեր է անդամավճարներու նուազման առջեւ։

Մէկ խօսքով, աղբիւրները ցամքեր են։ Այն ատրիճան որ, եթէ երէկ մէկ դիմումով հազար կամ հինգ հարիւր ֆրանք ստանալու յոյս ունէիր, այսօր տասը դիմում յիսուն ֆրանք իսկ չեն կրնար ապահովել։

Երբ այս է կացութիւնը Լոյս – Քաղաքին մէջ, կարելի է գաղափար կազմել գաւառական քաղաքներու կացութեան մասին։ Եւ, աւելի հեռաւոր գաղութներու տագնապի մասին։

Այսօր, Աթէնքի մեր թղթակիցը, պարզելով դպրոցներու տագնապը, վախ կը յայտնէ որ քանի մը հատը փակուին։

Քանի՞ ամիս կրնան դիմանալ, վերջապէս, ուսուցիչ մը կամ վարժուհի մը, որ ունին 1500—800 տրախմի թոշակ (250—120 ֆր. օրուան սակով), երկու – երեք ամիսը անգամ մը դրամ ստանալու պայմանաւ...

Համատարած թշուառութիւն, այո՛, ամէն ճակատի վրայ։ Եւ ամէն գաղութի մէջ։ Մօտաւորէն, լուսաւորէն մինչեւ ամէնէն հեռաւորն ու չքաւորը։

Իսկ երեւոյթները ցոյց կուտան որ տակաւին պիտի տեւէ տագնապը, մեծ թէ փոքր երկիրներու մէջ։

Գիտնալով հանդերձ որ այսպէս է, ի՞նչ ընել։

Ամէն բան բախտին ձգել եւ յօրանջե՞լ, թէ միջոցներ խորհիլ հակազդելու։

Անշուշտ վերջինը։ Ի՞նչ օգուտ վայրերան կանչերէն։

Մանաւանդ որ, հակառակ բոլոր դժուարութեանց, սպառած չեն մեր հաւաքական կարողութիւնները։

Ո՛ր եւ է պահանջի համար միշտ ալ դրամ կը ճարուի։ Կը բաւէ որ մարդիկ բան – գործ ընեն։

Ահա վերջին օրինակը,—Գ. Զօպանեանը մէջտեղ մնացած էր։ ճամբու ծախք չունէր՝ Էջմիածին երթալու համար։

Քանի մը հոգի աջ – ձախ ինկան։ Զօպանեանն ալ հանդուրժեց այդ «մեծապատիւ մուրացկանութեան»։ Եւ ահա 8—10,000 ֆր. ճարելով, ճամբու դրին ազգային վաստակաւորը, իբրեւ պատգամաւոր Լիոնի։

Ուրեմն, դրամ կը գտնուի փառքի կամ քմայքի համար։ Իսկ ինչո՞ւ չպիտի գտնուի ոչ թէ սա ու ան Էջմիածին ղրկելու, այլ հազարաւոր դպրոցականներ կամ չքաւորներ փրկելու համար։

Այն մարդիկը որ ճամբու ծախք ճարեցին անհատի մը, պիտի մերժե՞ն ամբողջ բազմութեան մը փրկագինը, — ուսում, անօթի կամ դեղ։

Եւ մենք պիտի հանդուրժե՞նք, եթէ մերժեն։

Պիտի հանդուրժե՞նք, եթէ Տիկնանցը չկարենայ շարունակել իր նպաստը՝ Փաթրասի դպրոցին, ուր հարիւր մանուկներ հայ կը մեծնան։ Կամ եթէ փակուին ուրիշ գաղթակայաններու դպրոցները, փողոց նետելով հազարաւոր մանուկներ։

Պիտի հանդուրժե՞նք որ պանիր – հացով դիմացող ուսուցիչներ եւ վարժուհիներ անվերջ տառապին, յուսահատին, քանի մը հազար ֆրանքի պակասէն։

Ընդհակառակն, այս տագնապը պէտք է մղէ մեզ աւելի լարելու մեր ճիգերը, աւելի սեղմելու գործակցութեան կապերը։ Եւ մանաւանդ, աւելի օրելու մեր հանրային գիտակցութիւնը։

Ինքնապաշտպանութեան կռիւ է — կրկնենք միշտ — եւ պէտք է վարժուինք երկրորդականն ու անհրաժեշտը զանազանելու։

Որքան ալ ծանր ըլլայ տագնապը, ատրիճան մը միայն կրնայ կաչկանդել մեզ։

Նիւթականէն աւելի հոգեկան թշուառութիւնն է որ կը սպառնայ մեր հանրային կեանքին։

Ուրեմն, մեր պայքարը պիտի մղուի ա՛յդ ուղղութեամբ։

Ի՞նչպէս ընել որ, աւելի լայնօրէն չարժման մէջ դրուին մեր նիւթական հնարաւորութիւնները։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՅԱՂԱԳՍ ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԵԱՆ

Թերթերը կը պատմեն. —

Երկու դրացիներ, մէկը կին, միւսը աղջիկ, բուռն վէճի մը կը բռնուին։

Վէճը այնքան կը սաստկանայ որ, կինը աղջկան երեսին կը նետէ անպարկեշտ բառ մը, — պոռնիկ...

Աղջիկը, կատղած, շուտը կ'առնէ դատարան։

Բայց, իբրեւ փորձնական Փարիզուհի, նախ կը դիմէ բժիշկի մը։

Հաստատել կուտայ իր կուսութիւնը եւ վկայականը գրպանը, պերճախօս փաստաբան մըն ալ կողքին, առնեն կը քաշէ բանսարկու կինը։

Դատարանը համբերութեամբ լսելով պատմութիւնը եւ կարդալով... կուսութեան վկայագիրը, երկու հազար ֆրանք տուգանքի կը դատապարտէ զրպարտիչ դրացին։

✕

Ուրեմն Փարիզի մէջ ալ կան աղջիկներ, որ կը գուրգուրան իրենց կուսութեան վրայ։

Ոչ միայն կը գուրգուրան, այլ եւ կ'ապացուցանեն բժիշկին վազելով եւ վկայական մը ճարելով։

Զարամիտ մը դիտել կուտայ թէ՝ բժիշկին գիմելն իսկ հակառակը կ'ապացուցանէ։

Փարի՛զ, Փարի՛զ, ո՜րքան գէշ անուն հանած ես։

Երանի՜ թէ աչքդ ելլէր, փոխանակ անունիդ։

Ի՞նչեր կան ու կ'ըլլան «Նախապետական» Արեւելքի մէջ, մանաւանդ պատերազմէն յետոյ, բայց մարդիկ չեն հաւատար, որովհետեւ քո՛ւ անունդ ելած է։

Կրնա՞ս, դուն ալ, բժշկական վկայական մը հանել...

ՎԱՐԱԶ

Գ. ՌՈՒԶՎԷԼԹԻ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԱՐԴԻՒՆՔԸ

Համաձայն վերջին լուրերու, նախագահական ընտրութեանց համար արձանագրուած էին 47 միլիոն հոգի, բայց 42 միլիոնը միայն մասնակցած են։ Գ. Ռուզվէլթ ստացած է 23 միլիոն քուէ, Հուվըր՝ 15 միլիոն, իսկ Թոմաս՝ ընկերվարական թեկնածուն՝ 1,500,000։ Ցակուին յայտնի չեն հետաւոր եւ յետամնաց վայրերու քուէները, որովհետեւ այդ շրջաններուն մէջ ելեկտրական մեքենայ չկայ եւ ընտրութիւնները կը կատարուին աւանդական ձեւերով։

Աննշան է ընկերվարական թեկնածուին չահած քուէն, բաղդատելով ընտրող բանուորներու բազմութեան հետ. բայց ուշագրաւ է, երբ նկատի ունենանք որ 1928ին նոյն Թոմասը ճիշդ 267,420 քուէ չահած էր։ Մէկ ընտրութենէն միւսը Հուվըր կորսնցուցած է առնուազն վեց միլիոն քուէ, որոնք հանրապետականներէն անցած են դամկավարներուն։

ԺԸՆԵՒԻ ԴԻՊՔԷՆ ՅԵՏՈՅ

Երէկ հաղորդած էինք ժընեւի մէջ պատահած խռովութիւնները։ Վերջին լուրերու համաձայն, վիրաւորներէն երկու հոգի եւս մեռած են, որով մեռածներու թիւը կը բարձրանայ 12ի։ Վեց հոգի ալ հոգեվարք են։ Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց ընկերվարականներուն վարիչը եւ երկու անիշխանականներ։ Կը փնտռուին նաեւ քանի մը ծանօթ համայնավարներ, որոնց երկուքը փախած են, կ'ըսուի։ Ոստիկանութիւնը հաւաքեց բազմաթիւ հրապարակներ որոնք զինուորներուն ձեռքէն խլուելով, խորտակուած էին ամբոխին կողմէ։

Լոզանի մէջ ալ խռովութիւններ պատահեցան եւ ոստիկանութիւնը վեց հոգի ձերբակալեց։

Բոլոր ցոյցերը արգիլուած են երկու քաղաքներուն մէջ ալ։

ՆՈՊԷԼԻ ՄՐՑԱՆԱԿԸ

Նոպէլի գրական մրցանակը տրուեցաւ անգլիացի վիպագիր եւ թատերագիր Ճոն Կէլսուորթիի, որ ծնած է 1867ին։ Իսկ քիմիական մրցանակը չահեցաւ ամերիկացի գիտուն մը, Լանկուիր։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Թուրքիա օտար մասնագէտներ կը վարձէ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ նոյ. 9ին հասաւ եւ անմիջապէս Էնկիւրի մեկնեցաւ Վորֆէլտ, ամերիկացի մասնագէտ մը, որ պիտի վարէ Թուրքիոյ մաքսային գործերը, իբրեւ խորհրդական։ Գ. Վորֆէլտ լայն իրաւասութիւններ պիտի ստանայ, վերակազմելու համար ամբողջ մաքսային վարչութիւնը։

Ուրիշ ամերիկացի մասնագէտներ ալ վարձուած են եւ Թուրքիա կը հասնին այս ամսուան ընթացքին, կազմակերպելու համար օդանաւային սպասարկութիւնը ամբողջ Թուրքիոյ մէջ։

Օտար մասնագէտներ հրաւիրելու այս որոշումը կը նշանակէ թէ քէմալապետութիւնը մեկնելի դրած է մինչեւ հիմա հետեւած թունդ ազգայնական քաղաքականութիւնը։ Իսկ յատկապէս ամերիկացի մասնագէտներ ընտրելով, Թուրքիա կ'ուզէ ապացուցանել թէ չէ մոռցած եւրոպական պետութեանց քաղաքական գիտումները՝ պատերազմէն առաջ, ինչպէս եւ անոնց դերը՝ իբրեւ թշնամի։

Միւս կողմէ, հասկնալի է որ Թուրքիա կ'ուզէ սիրաշահիլ Ամերիկան, դրամ ճարելու համար։

Անգլիա եւ Ֆրանսա պայմանաժամ կ'ուզեն

Ուաշինկթընի անգլիական դեսպանը Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարին յանձնեց ծանուցագիր մը, որով Անգլիա կը խնդրէ յետաձգել դեկտ. 15ին վճարելի պարտքը։

Ֆրանսան ալ կ'ուզէ յետաձգում խնդրել։ Բայց, որպէս զի չկարծուի թէ Անգլիոյ հետ միացեալ ճակատ կազմեր են, քանի մը օր յետոյ պիտի կատարէ իր դիմումը։

Անգլ. ծանուցագիրը նոր պայմանաժամ խնդրելով, միեւնոյն ատեն կը թելադրէ վերաքննութեան ենթարկել պարտքերու խնդիրը

Ժողովուրդը անօթի է, իսկ բանակը...

Բոլշեւիկեան յեղափոխութեան 15ամեակին առթիւ, խորհրդային իշխանութիւնը որոշեց աւելցնել բանակին, նաւատորմին եւ օդային ուժերու սպաներուն եւ զինուորներուն ռոճիկները։ Յաւելումը կը հասնի հարիւրին 40էն մինչեւ 100ի։ Խորհրդային դրամը չափազանց ինկած ըլլալով, տեսակ մը հատուցում է այս յաւելումը։

Մէկ ամիս առաջ ալ ընդհանուր յաւելում եղաւ ճարտարարուեստի աշխատաւորներուն համար։

Իսկ ժողովուրդը կը շարունակէ պոչ բռնել։

Ցոյց չկայ Ռուսաստանէն դաշնագրէն

Պուքրէշէն կը հեռագրեն թէ՝ կառավարութիւնը նոր ծանուցագիր մը ուղղեց խորհրդային իշխանութեան, ոչ – յարձակման դաշինքի մասին։ Այս ծանուցագիրը մեծ տարբերութիւն չունի նախորդներէն, եւ հետեւաբար յոյս չկայ որ բանակցութիւնները բարեյաջող ելքի մը յանգին։

Ըսենք, այս առթիւ, թէ գլխաւոր դժուարութիւնը Պեսարապիոյ խնդիրն է։ Ռումանիան վերջնապէս փակուած կը համարէ այս հարցը, իսկ Մոսկուա կ'ուզէ առկախ ձգել զայն։

Դէպի զինաթափութիւն՝ ճամբով

Անգլիոյ Երեսփ. ժողովին մէջ, վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան զինաթափութեան մասին։ Այս առթիւ խօսք առնելով, արտաքին նախարար Սըր Ճօն Սայմըն չնորհաւորեց Ֆրանսական ծրագիրը, բայց միեւնոյն ատեն տրամադրութիւն յայտնեց ճանչնալու Գերմանիոյ հաւասարութեան իրաւունքը, պայմանաւ որ վերազինութեան չյանգի։ Յետոյ, մերժեց Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ առանձին բանակցութիւն կատարելու ձեւը, զոր կը ջատագովէ Պերլին։ Անգլիական ծրագիրն է՝ բոլոր բանակցութիւնները կատարել ժընեւի մէջ, հաւաքաբար, եւ զինաթափութիւնը կատարել աստիճանաբար։

Խօսք առաւ նաեւ Գ. Չէմպըլէյն, նոյնպէս ճանչնալով Գերմանիոյ հաւասարութեան իրաւունքը, պայմանաւ որ բոլոր ազգերն ալ յանձն առնեն չգիմել զինու զօրութեան, իրենց ներկայ կամ ապագայ վէճերը կարգադրելու համար։ Շեշտեց թէ դաշնագիրները կարելի է բարեփոխել միայն հաւաքական համաձայնութեամբ։

Նոր կառաւաններ դէպի Սիպերիա

Լեհական թերթերը կը գրեն թէ Զինովիեւի եւ Կամենեւի վերջին դատապարտութեան առթիւ, 800 հոգի աքսորուած են Սիպերիա։ Խուզարկութեանց ընթացքին, բռնուած է 160 էջնոց գրքոյկ մը որ խիստ բուռն մեղադրանքներ կը պարունակէ Ստալինի եւ անոր քաղաքականութեան դէմ։ Կ'ըսուի թէ դաւադիրները հազարաւոր օրինակներ տպած եւ ցրուած էին Ռուսիոյ մէջ... օդանաւով։

Քիմիական պատերազմին դէմ

Զինաթափութեան խորհրդաժողովին դիւանը շարունակելով քիմիական պատերազմի հարցին քննութիւնը, ուսումնասիրեց անօսատողներուն դէմ միջոցներ ձեռք առնելու խնդիրը։ Ֆրանսական պատուիրակը առաջարկեց հաւաքաբար զսպողական միջոցներու դիմել, եթէ այս կամ այն պետութիւնը յամառի քիմիական պատերազմի դիմել։ Անբաւական համարեց դիւանագիտական յարաբերութեանց խզումը կամ ուրիշ պետութեանց միջամտութիւնը, որ ժամանակի կը կարօտի։ Անգլիական պատուիրակը պատասխանեց թէ չի գիտեր իր կառավարութեան վերջնական տեսակէտը՝ այս հարցի մասին։

Խնդիրը չափազանց բարդ ըլլալով, վիճաբանութիւնները կը չարունակուին։

ԹՈՇԱԿՆԵՐՈՒ ԿՐՃԱՏՄԱՆ ԴԷՄ

:-:

ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐԸ ԽՕՍՔԷՆ ԳՈՐԾԻ ԱՆՑԱՆ

Ֆրանսայի պետական պաշտօնեաներու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովը բացուեցաւ հինգշաբթի օր, Փարիզի մէջ։ Օրակարգի բուն խնդիրն էր թոշակներու կրճատման հարցը (2—10 առ 100)։ Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը խօսք առնելով, յայտարարեց.

— «Մեզի կ'ըսեն թէ չպիտի դպչին փոքր թոշակներուն եւ թէ իրաւունք չունինք ընդդիմանալու մեծ թոշակներուն կրճատման։ Ուշադրութի՛ւն. ծուղակ մըն է որ կը պատրաստեն։ Եթէ մենք թոյլ տանք որ զեղչեն մեծ թոշակները, քանի մը ամիսէն կարգը պիտի գայ փոքր ռոճիկներուն։ Պէտք է ուժգնօրէն պայքարինք ո՛ր եւ է կրճատման դէմ։ Ես չեմ կրնար նախատեսել մեր պարտութիւնը։ Մենք բաւական զօրաւոր ենք եւ զօրաւոր միջոցներ պիտի ունենանք, հոն առնել տալու համար կառավարութեան որոշումը»։

Ամբողջ սրահը կը ծափահարէր այս յայտարարութիւնները։

Ընդհ. քարտուղարը (Գ. Շարլ Լոռան) աւելի ոգեւորուելով, աւելցուց.

— Եթէ կառավարութիւնը յամառի, այն ատեն նախճառումներ պիտի լսուին ամբողջ երկրին մէջ։ Բանակը եւ ոստիկանութիւնն ալ, որ շահագրգռուած են այս գործին մէջ, ուրիշ բան չպիտի կրնան ընել եթէ ոչ միանալ մեզի։

Այնուհետեւ խօսք առաւ Գ. Ժուհօ, Աշխատանքի աշխատակցութեան ընդհ. քարտուղարը, որ յայտարարեց թէ իր ներկայացուցած կազմակերպութիւնը հոգիով մարմնով կը մասնակցի պայքարին, պաշտպանելու համար պաշտօնեաներու եւ բոլոր աշխատաւորներու շահերը։

— Ելմտացոյցին բացը գոցելու համար, պէտք է առողջացնել ազգային տնտեսութիւնը։ Ուր միլիառ ֆրանքի բացը սարսափի չի մատներ դիս երկրի մը մէջ ուր դիզուած դրամագլուխը հարիւր միլիոնէն աւելի է։

Գ. Ժուհօ շեշտեց թէ ազգային միջոցները անբաւական են եւ թէ միջազգային միջոցներով պէտք է լուծել այս կարգի հարցերը։

Յետոյ վիճաբանութիւններ կատարուեցան պայքարի միջոցներու մասին։ Առաջարկներ կային ընդհ. գործադուլ յայտարարելու, բայց քարտուղարը դիտել տուաւ թէ կարելի է գտնել նուազ վայրագ եւ աւելի բանաւոր միջոցներ։ Այսպէս, ամէնէն առաջ կրնան գործի սկսիլ տուրքի պաշտօնեաները, ձգձգելով գանձումները, նոյ պայմանաժամ տալով հարկատուներուն եւն.։ Հանրօգուտ շինութեանց պաշտօնեաները կրնան հետեւիլ սա ձեւին, — «այնքան վճարումով այնքան գործ կ'ըլլայ»։ Մաքսատան պաշտօնեաները դադրեցնելով ամէն գործողութիւն, անեէլի կը մատնեն միջազգային նաւահանգիստներն ու կայարանները։

Այս բոլոր վիճաբանութիւններէն յետոյ, որոշուեցաւ յանձնախումբ մը կազմել, պայքարի վերջնական միջոցները ճշդելու համար։ Մասնաւորապէս նկատի պիտի առնուին 1) Կրաւորական դիմադրութիւն եւ խափանարար միջոցներ. — 2) Բոլորովին դադրեցնել ամէն աշխատանք. — 3) Ձեռք առնել բոլոր սպասարկութիւնները եւ բանեցնել ի հաշիւ պաշտօնեաներուն։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՆԱՒԱՏՈՐՄԸ

Շահը պատերազմական եւ ծովային նախարարին հետ Պուշիր գնաց նոյ. 4ին, «Փէլէնկ» թնդանօթակիրով, որ մէկն է վերջերս շինուած վեց մարտանաւերուն։ Պէնտէր Շահփուրի մէջ Շահը կատարեց նոր նաւահանգիստին բացումը։ Այս նաւահանգիստը վերջին կայանն է պետական երկաթուղիի հարաւային գծին, Պարսից ծոցին վրայ։ Պարսկական նոր նաւատորմին կազմութեան առթիւ, տօնակատարութիւններ տեղի կ'ունենան Մուհամմէրայի, Ապատանի եւ Ահվազի մէջ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԵՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ԻՆՉՊԷՍ ԾԱՒԱԼԵՑԱՒ ՄԻԼԼԻ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

Է.

Այս թանձր մթնոլորտին մէջ է որ կը բացուի Սերասաիոյ համաժողովը, առանց որ եւ է որոշ ծրագրի: Սեղանի վրայ է դիմադրութեան խնդիրը, բայց պատգամաւորները միաձայն չեն այս մասին: Կասկածողներ կան թէ յիմարութիւն է դիմադրել Անգլիացիներուն:

Մուսթաֆա Քէմալ բացառիկ համբերութիւն ցոյց կուտայ միձաբանութիւններու ընթացքին — պէտք է դիմադրել եւ անմիջապէս, այս մասին երկու կարծիք չի կրնար ըլլալ: Կը ճառէ, կը բացատրէ, կը խրատէ, կը խանդավառէ ու վերջին պահուն է միայն որ իր ետեւէն կը տանի ժողովին մեծամասնութիւնը: Բայց չեն վստահիր իրեն. նոյն իսկ Րէուֆ եւ Գարա Պէքիր դժգոհ են անոր յանձնապաստան կեցուածքէն: Ի՞նչ փոյթ, Մուսթաֆա Քէմալի ամենատականութիւնը կը տիրապետէ բոլորին: Շատ չանցած նոր դէպք մը կը նպաստէ իր դատին:

Սուլթանը հեռագրով հրաման կուտայ Մալաթիոյ կառավարիչ Ալի Կալիպին որ Քիւրտերու օժանդակութեամբ երթայ Սերասաիա, լուծէ համաժողովը եւ ձերբակալէ պատգամաւորները: Սուլթանը դեռ հաւատք ունի Քիւրտերու մասին:

Մուսթաֆա Քէմալ հեռագրին պարունակութեան կը տեղեկանայ Ալի Կալիպէն առաջ. Զայրոյթ համաժողովէն ներս — ի՛նչ անարգանք, քիւրտ ցեղապետներու օժանդակութեան դիմել: Քէմալ կը հաւաքէ քանի մը զինուոր եւ կը յարձակի Ալի Կալիպի վրայ. կը ցրուէ քրտական ուժերը եւ յաղթական, կը վերադառնայ Սերասաիա:

Ա՛լ իր հետն է համաժողովը վերջնականապէս: Կը վերակազմեն Ազգային Ուխտը որուն մէջ իրարու ետեւէ կը շարեն Թուրքիոյ հաշտութեան պայմանները: Պիտի կռուին մինչեւ անոնց իրականացումը:

Քէմալ կասկած չունի որ Ալի Կալիպի ղրկուած հեռագրին բուն հեղինակը վարչապետ Տամատ Ֆէրիտն է: Եւ անհաւասալի վերջնագիր մը Պոլիս — փաշան պէտք է հրաժարի եւ պէտք է ընտրուի նոր խորհրդարան մը: Պատասխան չկայ Պոլսէն: Քէմալ կը հրամայէ զինուորական իշխանութեանց՝ իրենց հակակշռին տակ առնել հեռագրատուները, կտրել Պոլիսը Անատոլուէն, իրեն ուղարկել բոլոր պետական հասոյթները եւ քաղաքային վարչութիւնը յանձնել վստահելի մարդոց:

Տեղի կուտայ Սուլթանը: Վարչապետը կը հրաժարի: Ընտրութիւնները կը կատարուին եւ նոր խորհրդարանին մէջ մեծամասնութիւն կը շահին համաժողովին անդամները: Քէմալ կ'ընտրուի Կարնոյ երեսփոխան:

Համաժողովը կը փոխադրուի Էնկիւրի. այնտեղ են բոլոր երեսփոխանները՝ պատրաստ՝ մեկնելու Պոլիս: Զէ՞ որ այնտեղ պիտի գումարուի խորհրդարանը եւ պիտի լուծուի համաժողովը որուն պէտք չկայ այլ եւս: Մուսթաֆա Քէմալ կը հակառակի այդ երկու տեսակէտներուն ալ:

Համաժողովը պիտի շարունակէ դեռ իր գոյութիւնը, մինչեւ որ խորհրդարանը իր գոյնը ցոյց տայ: Ինչ կը վերաբերի Պոլիս փոխադրուելու հարցին, Քէմալ հիմնովին հակառակ է ատոր — «Օտար՝ անգլիական իշխանութիւն կայ Պոլսոյ մէջ. կրնան ձերբակալել մեզ: Ո՛չ, խենդութիւն է այնտեղ երթալ. խորհրդարանը պէտք է մնայ Էնկիւրի, որպէս զի գործէ ազատ ու անկախ»:

Այս անգամ Քէմալ կը պարտուի: Երեսփոխաններուն մեծ մասը աւելորդ կը գտնեն այս ըմբոստ կեցուածքը. պէտք է երթան Պոլիս, իբրեւ հաւատարիմ ծառաները Սուլթանին: Տեսնելով որ չպիտի յաջողի տարհամոզել զանոնք, Մուսթաֆա Քէմալ հրահանգներ կուտայ անոնց՝ ապագայ գործունէութեան մասին: Նորընտիր երեսփոխանները գժգոհ են անոր այս յաւակնոտ ընթացքէն — ան ո՞վ է որ իրենց խրատ պիտի տայ, ով կը մեկնին Պոլիս, Րէուֆի առաջնորդութեամբ:

Քէմալ առանձին կը մնայ Էնկիւրի, միշտ ինքնավստահ: Երեւոյթները ցոյց կուտան որ հակադրեցութիւն մը յառաջ եկած է ժողովուրդին մէջ: Նոր մտայնութիւն մը, կարծես, Սուլթանին եւ կառավարութեան հպատակելու եւ խուսափելու քաղաքացիական կռիւէ մը: Բանակն ալ այդպէս կը մտածէ:

Բայց Մուսթաֆա Քէմալ դէպքերը կը դիտէ հանդարտօրէն: Վստահ է որ մօտալուտ է տագնապը: Անվհատ՝ աշխատանքի կը լծուի դարձեալ:

Նոր՝ խորհրդարանը կարծուածին չափ ալ թոյլ չէ: Գրաւման բանակին հրամանատարութեան պայմանները հազիւ թէ կը լսուին:

Դիմադրութիւնը հետզհետէ կը ծառայի Թուրք գործադուլները յարձակում կը գործեն Դաշնակից զինուորներու վրայ. Անկանոն պատերազմ Կովկասէն մինչեւ Միջերկրականի ափերը: Թուրքերը կը մերժեն զէնքերը վար դնել:

Դաշնակիցները ճարահատ կը դիմեն խիստ միջոցներու. կը գրաւեն Պոլիսը (16 Մարտ 1920), կը ձերբակալեն ըմբոստ ղեկավարներէն ոմանք, ի մէջ այլոց Րէուֆն ու Ֆէթհին, կը փակեն խորհրդարանը եւ Մալթա կ'ուղարկեն ձերբակալուածները: Կարգ մը ծանօթ Թուրքեր մազապուրծ կ'ապաստանին Էնկիւրի, ինչպէս Իսմէթ, Ֆէվզի, Խալիտէ Էտիպ հանըմ, իր ամուսինը եւ ուրիշներ.

Սուլթանը՝ հլու հնազանդ Դաշնակիցներուն. կը լրացնէ անոնց ճիգերը: Պատերազմական նախարար՝ Սիւլէյման Շէվքէթ փաշայի ղեկավարութեան տակ կը կազմակերպէ «խալիֆայի բանակը»: Կը դրդէ ժողովուրդը կրօնքի եւ Մուհամմէտի անունով եւ կը բանայ քաղաքացիական պատերազմ մը: Մոլեռանդ է թուրք գիւղացին: Խալիֆային խօսքը սրբութիւն է: Ա՛լ արիւն կը թափի Թուրքիոյ մէկ ծայրէն միւսը: Թուրքերը իրար կ'ուտեն ամէնէն վայրագ ձեւերով: Անխնայ կը սպաննեն Քէմալի մարդիկը: Տամատ Ֆէրիտ փաշա կը վերադառնայ իր նախկին պաշտօնին. կը բանադրուին Քէմալն ու իր հետեւորդները: Մահուան կը դատապարտուի «աւազակապետը»:

Անգլիէն հեղէն բանակը կը յառաջանայ Իզմիրէն՝ արիւն եւ աւեր սփռելով իր ճամբուն վրայ: Քիւրտերը կ'ըմբոստանան եւ կը կռուին ի փառս խալիֆային. խառնակ է կացութիւնը Պոլսոյ մէջ եւ կը դիմադրեն Քէմալի ուժերուն դէմ: Իզմիթ, Պրուսա, Աստափազար, Գոնիա, Սամսոն հետզհետէ կ'իյնան Սուլթանին իշխանութեան տակ: Սարսափելի է կացութիւնը Քէմալի համար եւ մօտալուտ իր վախճանը:

— «Անհաւատալի նստած է ան կրակին առջեւ, գլուխը կախ, ձեռքը ծնօտին, ընկճուած: Զօրավար մըն է առանց բանակի. պետը առժամեայ կառավարութեան մը, առանց դրամի, առանց իշխանութեան. Ի՜նչ ծրագիրներ կազմած էր Թուրքիան օտարներէն ազատելու համար. Ի՜նչ աշխատանք թափած էր: Այդ ամէնը մոխիրի վերածուած էին հիմա: Ցանկարծ ոտքի կը կենայ Քէմալ, կը թօթուէ ինքզինքը վայրի անասունի մը նման ու կը մռնչէ, Էնկիւրիի գորշ գայլը կը մռնչէ: — Պիտի կռուի, պիտի ազատէ Թուրքիան»:

Գիշեր ցերեկ կ'աշխատի, կը գրէ, կը խօսի, կը վիճի, կը գայրանայ, անդադար կը ծխէ: Անհանգիստ բան մը կայ իր մէջ: Կը հաւատայ թուրք ժողովուրդին կենսունակութեան. կը խանդավառէ իր շուրջինները ու կը պատրաստէ նոր յարձակողական մը՝ իր թշնամիներուն դէմ:

Նախ կը մաքրէ Էնկիւրին Սուլթանին հետեւորդներէն: Կը կասեցնէ Թոյներու յառաջխաղացումը. կը յարձակի Մարաշի վրայ «բնաջինջ ընելով Ֆրանսական ուժերը եւ Հայերը»: Կը ջարդէ Քիւրտերը, ետ կը մղէ Իտալացիները Գոնիայէն եւ անգլիական ուժերը՝ Էսկիշէհիրէն և իբրեւ պատանդ կը ձերբակալէ Դաշնակից սպաներ եւ զինուորականներ, փոխարինելու համար Մալթա աքսորուած Թուրքերը:

Դաշնակիցներու միատասաններորդ ժամու խիստ քաղաքականութիւնը աւելի եւս կը դրդէ Թուրքերը, որոնք կամաց կամաց կը բոլորուին Մուսթաֆա Քէմալի շուրջ: Պառակտուած յառաջ կուգայ սուլթանական ուժերուն մէջ: Ամէն մարդ իր կրցած ձեւով կ'աշխատի օտարական ազատագրական շարժման ղեկավարներուն: Քէմալն է ուշադրութեան կեդրոնը: Էնկիւրի լեցուած են ամէն դասակարգէ մարդիկ — հանրային գործիչ, զինուորական, նախարար, երեսփոխան, հարուստ, աղքատ, գիւղացի, քաղաքացի, բոլորը, բոլորը այնտեղ են, Քէմալի շուրջը եւ կը սպասեն անոր հրամաններուն:

Այս իրարանցումին մէջ, Էնկիւրիի մէջ կը վերաբացուի Անգլիացիներու կողմէ բռնի փակուած խորհրդարանը — Ազգային Մեծ Ժողովը — Մուսթաֆա Քէմալի նախագահութեամբ եւ կը կազմուի կառավարութիւնը: Մուսթաֆա Քէմալ այլ եւս կը դառնայ իր ուժին տարողութիւնը: Գիտէ որ ղեկավար մըն է եւ ունի հետեւորդներ:

Ծրանսայի նախագահին շնորհաւորական մէկ հեռագրին կը պատասխանէ, հետեւեալ խրոխտ բառերով.

— «Որքան ատեն որ Թուրքիոյ մայրաքաղաքը կը գտնուի օտարներուն ձեռքը, Ազգային Ժողովն է միայն որ պիտի որոշէ Թուրքիոյ ճակատագիրը: Սուլթանին եւ կառավարութեան հրամանները ինքնաբերաբար ջնջուած են. Թուրք ազգին իրաւունքները բռնաբարուած են: Թուրք ժողովուրդը պիտի պաշտպանէ իր իրաւունքները իբրեւ անկախ պետութիւն. ան պիտի կնքէ պատուաբեր հաշտութիւն մը, բայց միայն իր կողմէ նշանակուած ներկայացուցիչներով»:

Ուրիշ առիթով մը, երբ իրեն կը կարդային Սըր Էտուըրտ Կրէյի մէկ ճառը, Մուսթաֆա Քէմալ փրփրած՝ իր զայրոյթը կը յայտնէ սա բառերով.

— «Այդ Անգլիացիները թող հասկընան որ մենք ալ իրենցմէ վար չենք մնար. անոնք մեզի հետ պէտք է վարուին հաւասար իրաւունքներով. մենք երբեք չպիտի խոնարհինք անոնց առջեւ. մեր, ամենավերջին զինուորով պիտի ծառանանք անոնց դէմ, մինչեւ որ իրենց գլխուն վրայ ջախջախենք իրենց քաղաքակրթութիւնը»

Ինկարպէս այս յանդգնութեա՞մբ ողջունած է Քէմալ, Անգլիոյ նախկին արտաքին գործերու նախարարին խօսքերը: Ջենք գիտեր: Արմսթրօնկ նրէկը կը բացատրէ ու կը նկարագրէ այսօրուան յաղթանակով: Կը փորձէ առնչատ երեւալ, բայց այնքան կախարդուած է Քէմալի «հրաշքներէն» որ, երբեմն կը մոռնայ համեստութիւն ցընել իր նկարագրութիւններուն մէջ: Բառեր, ածականներ, փառաբանութիւններ ձեր ուզածին չափ:

«Իր յանդուգն խօսքերը ներշնչուած էին իր մեծ հաւատքէն, իսկ այդ հաւատքին հետ Մուսթաֆա Քէմալ ունէր հպարտութիւն մը. Թուրք ըլլալու եւ իր ետին մեծ պատմութիւն մը ունեցող ցեղի մը ղեկավարը ըլլալու հպարտութիւնն էր ան», կ'ըսէ Արմսթրօնկ

«Մեծ պատմութի՞ւն»: Ինչո՞վ Հայկական ջարդերո՞վ. թէ … աշխարհակալական աւերածութեամբ:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Ի ԽՈՐՈՑ ՍՐՏԻ

— :-: —

«Յառաջ»ի ընթերցողները ուշադրութի՞ւն ըրի՞ն սա մանրամասն եւ յուզիչ փնտռտուքին. —

«Կը փնտռեմ քոյրս, Էրզրումցի Աղասի Եազուճեան, հօր անուն՝ Համբ Մարտիրոս, մօր անուն՝ Համբ Մագտաղինէ, եղբօր անուն՝ Խաչատուր: Տեղահանութեան միջոցին միասին էինք մինչեւ Ակն, ուր հայրս մեռաւ, մայրս ծեծելով հիւանդացաւ, իսկ եղբայրս իր նշանածին հետ մեկնեցաւ Արաբկիրի շրջանները: Թուրք կին մը քոյրս Ակն տարաւ: Այդ օրը բոլոր փոքրիկները գետը նետեցին, ես կրցայ ազատիլ եւ հետեւեալ օրը Ակն երթալով գտայ քոյրս: Քանի մը օր վերջ գիս Թրքական որբանոց մը տարին, քոյրս մնաց թուրք կնոջ մօտ: Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Էլիզ Մանուկեանի»:

Աւելորդ յուզուած չէ իմ բարեկամ ընթերցողներ, աւելի «Յառաջ»ի չորրորդ էջի անքածան փնտռտուքներէն մէկն է:

«Յառաջ»ի ծնունդեան եւ անձման ընկերն եմ. վաղեմի ընկերը եւ գիտեմ որ իր փնտռտուքները, որ ժողովուրդին օգտակար հանդիպացող յայտարարութիւններ են, ամէնէն քիչ կը վճարուին:

Մօտ 15 տարի է որ մեր ժողովուրդը փնտռտուք կուտայ ու փնտռտուք կը կարդայ, ինչպէս Եւրոպայի գործարանները գործաւոր կը փնտռեն ու անգործը կը կարդայ:

Թշուա՜ռ ժողովուրդ:

Թշուա՜ռ Էլիզ:

Եթէ էլլիններուն եւ Ցարութիւններուն քոյրերը եւ եղբայրները տարիներ առաջ իրենց բնական մահով մեռած ըլլային, կը կարծէ՞ք որ անոնց կսկիծը դեռ կը շարունակուէր այս համեմատութեամբ: Վեց կորուստ ունիմ իմ ընտանիքէս ու կ'ըսեմ — ոչ, ոչ, ոչ: Ուրեմն ի՞նչ է այն հոգեբանական զաղտնիքը եւ պատճառը որ այսքան կը փնտռենք ու մէկ հազարերորդը միայն կը գտնենք ու գտնուած պարագային ալ փնտռողին չափ «Յառաջ»ն ալ կ'ուրախանայ եւ առանձնապէս կը յիշատակէ թերթին մէջ:

Գաղտնիքը այն է որ մենք ազգին կէսը կը փնտռենք. եւ չատերը, եթէ ողջ են, վաղը մեզի դէմ գնդակ պիտի արձակեն, մեզի համար դաւադիրներ պիտի ծնին: Եւ պատմութիւնը անկիւն մը պիտի արձանագրէ — «Այս ազգը չկործանեցաւ հարիւրաւոր տարիներ, բայց կործանեցաւ այն ատեն, երբ իրենց ազգին մէկ կարեւոր մասը յուծուեցաւ իրենց ոխերիմ թշնամիին մէջ»

Հէ՜յ ազգ, հէ՜յ հայ ազգ, արթնցի՛ր: Չի իմ թոռս ու քու թոռդ, օր մը, անգիտակցաբար պիտի ճակատին քու եղբօրդ եւ իմ եղբօրս թոռներուն հետ:

Հէ՜յ ազգ, քու թմրութիւնդ թօթափելու համար «հէ՜յ»ս մը միայն բաւական պէտք է ըլլայ: Դուն աւելի ներման հանգչելով պիտի փնտռես քու նահերդ: Ու՞ր թէ հինգ հարիւր Ֆրանկը շուէք խոստանալով:

Խե՜ղճ Էլիզ, կը մեղքնամ քեզ, ատելով միասին սա օտար անունդ. Էրզրումցի Համբ հայրդ անպայման կը կարծէք որ աւելիս Հայու անուն է: Բայց պիտի առեմ քեզ, երբ (երանի թէ) գտնես քոյրդ ու այլ եւս հոգեբոյժ վերջ տաս եւ ըսես, «այլ եւս երջանիկ եմ, ուրիշ բան չեմ ուզեր աշխարհէն»: Այլ հոգերդ աւելի պէտք է շատնան ու ըսես, «հազարաւորներ կան ինծի պէս որ սակայն չգտան ու չպիտի գտնեն իրենց ձագերը»:

×

Օրուան աշխատանքիս մէջ միշտ կ'ունենամ ողբալու պատճառներ. Դեռ երէկ ունեցայ նոր պատճառ մը եւս Խնլօք Ալպաքիացի մը, որ կրթուած ու զարգացած հազարապետ մըն է, կ'ըսէր մտերմօրէն.

— «Եթէ Հայերը մեզի նման առանց դրամի ըլլային Եւրոպայի մէջ, այսօր վստահ եմ որ Եւրոպայի մէջ հայ ուսանելիք պետութիւն մը կը զանէին»:

«Տեղ մը» — այս երազը իրականացնել մեր վրէն պարտքն է, հայ երիտասարդներ Ցեղապայքին ոչ միայն մենք պիտի ամչնանք, այլ եւ մեր զաւակները: Գովեստն ու փայփայանքը կը չփացնեն անհատները, բայց կ'ուժեղացնեն ազգերու ոգնայարր, պայմանաւ որ ամուր ըլլայ: Թուրքական չափ մոռալ է, սակայն, Հայոց ազգի ներկան:

Հա՜յ ժողովուրդ, արթնցիր եւ մի թերագնահատեր ինքզինքդ, Թուրքը ուժ ունի, բայց աւելի ուժովներ ինկան յարատեւ պայքարի առջեւ:

Այս վայրկեանիս միտքս կուգայ Քրամֆթ Գոնարի մէկ խօսքը, «Յառաջ»ի խմբագրատան մէջ:

— «Չիչէրին ըսաւ ինծի թէ արտաքին կազմակերպութիւններու մէջ լաւ կարեւորութիւն կուտան Դաշնակցականներուն եւ անոնց դրօշակին»:

Երբեմնի միահեծան Չիչէրինին այս խօսքերը՝ անշուշտ որ իմաստ մը ունին:

Եթէ հայ ժողովուրդը միաձեւ ճառածել սկսի, եթէ գնահատէ կուռ հաւաքականութեան եւ անկէ ծնելիք անկախութեան արժէքը, անպայման կը յաղթէ:

Երիտասարդական տարածուն կազմակերպութիւն մը աւելի քան անհրաժեշտ է, սիրելի Մալխարացի: Տես սա խեղճ էլլիզը իր պատմութեան ամփոփումով իր քոյրը կը փնտռէ, իսկ մենք որ քով քովի ենք, կարծես զգուած ենք իրարմէ:

Բայց պէտք է պատրաստել երիտասարդութիւնը:

Ց. ԳՈՒԹՆԱՉԵԱՆ

Կարդացէ՛ք եւ Տարածեցէ՛ք

«ՅԱՌԱՋ»ը

ԲՈԼՇԵՒԻԿԵԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՒ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏԸ

Իրենց եւ ձեր սեւ բախտից՝ սոց. յեղափոխականները բոլշեւիկեան շարժման ժամանակ չունէին իրենց ընկերներից կազմուած մարտական խմբեր, որ կարողանային իր բնի մէջ խեղդել բոլշեւիկեան շարժումը. եւ բոլշեւիկ ղեկավարներին խիստ պատիժների ենթարկէին ինչպէս նաեւ գործի մէջ կարգապահութիւն մտցնէին եւ կարգը բարձրացնէին:

Այս տեսակէտից Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իր քաջարի եւ հայրենասէր մարտիկներով շատ խոշոր գին կտար թէ Հայաստանում բոլշեւիկեան շարժման եւ Փետրուարեան ապստամբութեան, եւ թէ բոլոր միջնադային եւ միջկուսակցական բախումների ժամանակ, երբ պէտք պէտք էր սպառազինուած մարտիկներով հրապարակ գալ հայ ժողովրդին եւ հայ իշխանութեանը պաշտպանելու համար:

Սոց. Յեղափոխականները, Ալ. Կերենսկին իր վարչապետի, ռազմական նախարարի եւ միեւնոյն ժամանակ 15 միլիոնանոց ռուսական բանակի գերագոյն հրամանատարի հանգամանքով Հոկտեմբերեան ապստամբութեան օրերին, գժբախտաբար չունեցան գոնէ մի քանի հազար վստահելի եւ գաղափարակից մարտիկ ընկերներ, որ ի վիճակի լինէին ընդառաջել մի քանի հազարի հասնող բոլշեւիկների կազմակերպած շարժումը իր բնի մէջ խեղդելու: Իսկ բոլշեւիկներին յաղթելուց յետոյ, դժուար չէր գործերի մէջ կարգ ու կանոն հաստատել: Սրա համար հարկաւոր էր առաջնորդուել ֆրանսական նշանաբանով. — «Բաղդի դաշտում՝ ռազմօրէն շարժուել…»:

Այժմ փակենք այս տխուր պատմութիւնը եւ արձանագրենք միայն փաստերը:

1917 Թ. Հոկտեմբեր 25ին (հին տոմարով) բոլշեւիկները տապալեցին ժամանակաւոր կառավարութիւնը եւ հաստատեցին իրենց կուսակցական իշխանութիւնը: Անջատ հաշտութիւն կնքեցին Գերմանացիների հետ, ի միջի այլոց Թուրքիային վերադարձնելով, ոչ միայն Մեծ Պատերազմին գրաւած Թրքահայաստանի հողամասը, այլ եւ 1878 Թ. գրաւած Կարսի նահանգը: Միլիոնաւոր. մարդկանց գնդակահարելով, քանդարկելով եւ աքսորելով, բոլոր կուսակցութիւններն ու միութիւնները հրապարակից քշելով, ժողովրդին զրկելով ամէնէն տարրական ազատութիւնից եւ իրաւունքից, սահմանները էլ ուժեղ կերպով ամրացնելով, միլիոնաւոր մարդկանց զինելով, լաւ հագցնելով ու կերակրելով, մասնիշների ու լրտեսների ցանցի մէջ առնելով ոչ միայն բուն երկրի ժողովրդին այլ եւ արտասահման տարագրուածներին, ահա 15 տարի է թէ ինչպէս են բոլշեւիկները իշխում Ռուսաստանում եւ Կովկասում:

Թողնենք բոլորին մէկ կողմ եւ հարեւանցի ակնարկ նետենք միայն Հայկական Դատի նանդէպ բոլշեւիկների կատարած դերի վրայ:

Մենք տեսանք թէ մինչեւ Հոկտեմբերեան Յեղափոխութիւնը ինչ նպաստաւոր քաղաքական պայմաններ էին ստեղծուել Հայկական Դատի համար եւ ինչ ոգեւորութեամբ Ռուսահայ եւ Թրքահայ հատուածները, յանձինս իրենց Գերագոյն Մարմինների լծուել էին գործի եւ թէ ինչպէս ռուսական հովանաւորութեամբ եւ աջակցութեամբ երկու Հայաստանների միջեւ վերացնելու էր հայահալած պետութիւնների քաշած սահմանագիծը եւ Բռնութեան երկաթէ օրէնքների հարկադրանքով պէտք է վերջի վերջոյ կազմուէր Մէկ եւ Ամբողջական Հայաստան:

Իսկ թէ ինչե՛ր տեղի ունեցան բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնից յետոյ եւ բոլշեւիկեան իշխանութեան օրօք, բոլորիս էլ յայտնի է:

Ռուսական զօրքերը յետ քաշուեցին ոչ միայն Թրքահայաստանից, այլ եւ Անդրկովկասից, Թրքական բանակին հնարաւորութիւն տալով մինչեւ Բագու արշաւելու եւ հայ ժողովրդին նորից մարդկային եւ նիւթական անհաշիւ կորուստների ենթարկելու…:

Միւս կողմէ, ինչպէս գիտենք թէ բոլշեւիկները անզօր էին իրենց իշխանութեան առաջին տարիներին Թրքահայաստանը գրաւած պահելու եւ համաձայն Լէնինի խոստման Թրքահայաստանի ինքնավարութիւն: Բայց 15 տարուց աւելի է ինչ ամբողջ Ռուսաստանում եւ Կովկասում պայմանած են բոլոր ընդդիմադիր հոսանքները, չօշափելի այս եւ է հակաբոլշեւիկեան շարժում չկայ: Ունին մի քանի միլիոնի հասնող եւ զանազան անուններով բանակ: Ու՛չ մի պետութիւն կորչ. Ռուսաստանի դէմ պատերազմելու մտադրութիւն չունի: Արտաքին աշխարհում էլ իրենց համար կարողացել են սրաշ գիրք ստեղծել, կնքելով մի քանի պետութիւնների աջակցութեան եւ դաւերին: Թուրքիայի հետ էլ բարեկամ եւ զինակից են. էլ ի՞նչ էր մնում իրենց, որ Թուրքիայի հետ բարեկամաբար, քաշէին միասին հայ ժողովրդի հանդէպ գործած իրենց յանցանքները եւ գոնէ սրաշ չափով ընդառաջ գնային հայ ժողովրդի արդար պահանջներին:

Անկարելի փաստ է որ Թուրքերը այս տասնհինգ տարուան ընթացքում չկարողացան գոնէ չօշափելի չափով շէնցնել եւ բազմացնել Թրքահայաստանի վիլայէթները: Միթէ՞ չեն կարող բոլշեւիկները, յանուն մի քանի հարիւր հազար իսկական հայ պրոլետարների, որոնք ներկայումս չարչարուում են օտար ափերում, հնարաւորութիւն տալ գոնէ մի երկու վիլայէթների մէջ կենտրոնանալու եւ բազմանալու, յարաբերութիւններից եւ հալածանքից ազատուելով, իրենց բուն երկրի մէջ իրենց արդար վաստակով ապրելու:

Թող եւ անբան Մէհմէտճիքների համար անկարելի է մօտ 8 հարիւր հազար քառ. քիլօմեթր հսկայ տարածութեան վրայ իրենց ազգային դրօշակը փաթել, իրենց ժողովրդով լեցնել եւ երկրի բոլոր բնական հարստութիւնները շահագործել: Մօտ 15 տարի է ինչ Թուրքերը չկարողացան Թրքահայաստանի նախկին շէն քաղաքներն ու գիւղերը թուրք ժողովրդով լեցնել եւ Հայերի պապենական երկրի հողերը մշակել, այլ ընդհակառակն 15 տարի առաջ թալանեցին եւ աւերեցին եւ գրեթէ այս վիճակի մէջ մինչեւ հիմա մնում է եւ կը մնայ մինչեւ այն ժամանակ, երբ այդ երկրի իսկական տէրերը հնարաւորութիւն կունենան իր աւերուած հայրենիքը վերադառնալու եւ իր անխոնջ աշխատանքով իր աւերակ չէն քաղաքներն ու գիւղերը վերաշինելու, իր հողերը մշակելու…:

Փոխանակ մեր ժողովրդի բռնաբարուած արդար իրաւունքները վերականգնելու՝ որպէս մի վերին աստիճանի բարձր գաղափարական եւ մարդկային վսեմ պարտականութիւն, որ իր վրայ պէտք է վերցնէր այն կուսակցութիւնը, որ յայտարարել է իրեն բոլոր երկիրների ընչազուրկ ժողովուրդների պաշտպան, Մոսկուան իր իշխանութեան առաջին օրից մինչեւ հիմա ամբողջ բարեկամութիւն է հաստատել խարդարար Թուրք փաշաների հետ, եւ հողի տակ թաղել Հայկական Դատը եւ հարիւր հազարաւոր ջարդուած ու թալանուած հայ գաղթական բեկորներին, աշխարհին չորս բոլորը անտէր, ցաք ու ցրիւ մատնել գժոխային կացութեան:

Եւ դեռ հայ ժողովուրդի վերջին 15 տարիների բոլոր անյաջողութիւնների գլխաւոր յանցաւորը բոլշեւիկեան իշխանութիւնը իր մամլոյ օրգանների բերանով անպատկառօրէն յայտարարում է, որ իրենց համար գոյութիւն չունի Հայկական Դատ, որ իրենք Ամենայն Հայոց կառավարութիւն չեն, եւ որ իրենք Թուրքերի հետ բոլոր խնդիրները կարգադրած, վերջացրել են:

Այսպիսի մի դաժան կառավարութեան հանդէպ մեր բազմաչարչար հայրենիքի շահը պահանջում է որ ամբողջ ազգով ծառանանք եւ պայքարենք, ինչպէս պայքարեցինք Թուրքիայում գահին կառավարութեան դէմ:

ԲՆՆԵ

(ՎԵՐՋ)

ԳԻՏԻ ՅՏԻՊՈՒԻՆՔ ՆԿԱՏԻ ՉԱՌՆԵԼ

այն ձեռագիրները որ՝

1) ՄԱՏԻՏՈՎ ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ:

2) ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ ԹՈՒՂԹԻՆ ԵՐԿՈՒ ԵՐԵՍՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ:

3) ԻՐԵՆՑ ԽԱՌՆ ու ԽՈՒՌՆ, ԱՆԸՆԹԵՌՆԵԼԻ ԳՐՈՒԱԾՔՈՎ ԿԸ ՅՈԳՆԵՑՆԵՆ ԽՄԲԱԳԻՐՆ ՈՒ ԳՐԱՇԱՐԸ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱԹԷՆՔԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

— —

«Յառաջ»ի ընթերցողներուն ծանօթ է, որ երեք ամիս առաջ, Անթէնքը՝ երկար ու բարակ քաշքշուքներէ վերջ, ունեցաւ կեդր. վարչութիւն մը՝ 12 անդամներէ բաղկացած։

Արդ՝ անկողմնակալութիւն չընելու համար, ըսենք, որ այս վարչութիւնը, այժմ կայ ու չկայ։ Անդամներէն կարեւոր մաս մը չի մասնակցիր եւ չմասնակցեցաւ արդէն, առաջին իսկ օրէն։ Մէկ քանիները հրաժարեցան, չհանդուրժելով մասնաւոր խմբակի մը կամայականութեանց։ Մնացեալ՝ 5-6 անդամներն ալ խոր տարակարծութիւններ ունին, առաջնորդ կոչուած փորձառուին հետ, որ կ'ուզէ իր քմահաճոյքին ծառայեցնել բոլորը։ Մանաւանդ՝ յարաբերական գործին շուրջ, գլխովին հակառակ են վարչութիւն ու առաջնորդ։ Վերջինը կ'ուզէ անձամբ եւ ինքնագլուխ վարել կառավարութեան հետ յարաբերութիւնները, վարչութիւնը կ'ընդդիմանայ, առաջարկելով որ առաջնորդին ընկերանան վարչութենէն անդամներ.

Մինչ այս մինչ այն, ազգային բոլոր գործերը կը մնան երեսի վըրայ, իսկ թաղային մարմինները կը քաշեն կաղնի կաղ եւ հրամանաւ [illegible], որ չուզեր ընթացք տալ ժողովրդական բողոքներուն, հանգանակութեանց եւ պօռթկումներուն, զանազան մարմիններու եւ անհատներու դէմ։

Մինչ կեդր. վարչութեան եւ տարրալուծ մարմիններ վերեւ պարզուած կացութեան մէջ կը գտնուին, անդին դպրոցները կը բոլորեն բոլորովին քայքայիչ եւ աննախընթաց շրջան մը տագնապի եւ թշուառութեան։ Գաղափար մը տալու համար, ըսեմ, որ դպրոցներու բացումէն երկու ամիս անցած է արդէն (սեպտ. եւ հոկտ.), եւ ուսուցիչները չեն ստացած տակաւին՝ նոյնիսկ մէկ-մէկ ամսականի։ Ու եթէ աւելցնենք որ տակաւին Բարեգործականի նպաստներուն մասին ալ որեւէ դրական եւ յուսալի տեղեկութիւն կամ հաւաստիք չկայ, այն ատեն տագնապին լրիւ պատկերը ամբողջապէս կը պարզուի։ Իրօք այս ընթացքով, պէտք չէ զարմանալ, եթէ յանկարծ փակուին Աթէնքի դպրոցներէն մէկ քանին։

× Կաթող. պատուիրակները չկըցան մեկնիլ Աթէնքէն, որովհետեւ անհրաժեշտ ճանապարհածախսը չկար։ Մաղլըմեան եպսկ. հազարումէկ քարի գլուխ զարկաւ, դրամ ապահովելու համար, բայց՝ անօգուտ։ Մեծամեծներու ժողով մը գումարեց, կրկին ապարդիւն։

× Հանրային կեանքը խանդավառ է, հակառակ բազմապիսի եւ բազմաձեւ դժուարութիւններու։ Հ. Մ. Ը. Միութիւնը կը բոլորէ կազմակերպական նոր շրջան մը։ Վերջերս ընտրուեցաւ նոր Կեդր. Վարչութիւն մը։ Թաղերու մէջ կը գործեն մասնաճիւղերը։

Հայրենակցականներն ու զանազան Միութիւններն ալ կ'աշխատին, համաձայն իրենց Ծրագիր-Կանոնագրին, վերջերս կազմուեցաւ Կարսփազարցիներու Միութիւնը, զօրծունեայ տարրերով։ Հանրը՝ փառաւոր կերպով տօնեց իր նահատակներուն յիշող տարեդարձը։

Կեսարեան կը պատրաստուի բեմադրել «Բորբառօ»ն։

Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութիւններն ու Օրիորդաց խումբերը փարած են տենդագին աշխատանքի։ Առհասարակ նկատելի է նորագիրներու թիւը՝ պատանեկաններէն եւ շարքերէն ներս։

× «Դաշնակցութեան Օրը» այս տարի ալ տօնուեցաւ մեծ շուքով եւ խանդավառութեամբ։ Ամենուրեք տեղի ունեցան մասնաւոր հանդիսութիւններ, բանախօսութիւններ եւ ընկերա-համակրական խնջոյքներ։ Սինկրուի մէջ խօսեցան ընկերներ՝ Կառավարեանց, Ա. Կազէլ, Լիփադասյի, Քօջինեան եւ Պիրէսի մէջ խօսեցաւ՝ ընկեր Թափառական։ Ամենուրեք կատարուեցան նորագիրներու հրապարակային երդման արարողութիւններ։ Ընկեր Թափառականին ներկայութենէն օգտուեցան կազմերը։ Ընկերը մասնաւոր դասախօսութիւններ կատարեց ամէն տեղ։ Զբաղեցաւ առհասարակ կուսակցական կազմակերպական հարցերով։ Քանի մը օրէն պիտի մեկնի Մակեդոնիոյ շրջանը, հոն եւս զբաղելու համար կուսակցական աշխատանքներով։ Արդէն Սելանիկի մէջ «Դաշնակցութեան Օրուան առիթով խօսեցաւ ընկերը, խուռն բազմութեան մը առջեւ։

«Դաշնակցութեան Օրուան առթիւ «Նոր Օր»ը բացառիկ թիւ մը հրատարակեց։ Որեց եւ պատասխանատու ընկերներէ զատ, անոր աշխատակիցներէն արտայայտուեցան առհասարակ բոլոր սկսնակ եւ պատանի ընկերները։ Թերթը ընկերներու հաւաքական խմբագրութեամբ հրատարակութիւն մը եղաւ։ Կարգ մը յօդուածներու ալ տեղ տրուած ըլլալու համար, կիրակի թիւէն զատ, թիւ մը եւս պիտի հրատարակուի, մասնաւորապէս «Օրուան նուիրուած յօդուածներով։

× Հելլէն քաղաքական կեանքն ալ մտած կ'երեւի իր բնականոն ընթացքին մէջ։ Վերջապէս դահլիճը կազմուեցաւ Ցալտարիսի (արքայական նոր հանրապետական) վարչապետութեամբ, մասնակցութեամբ՝ Քոնտիլիսի եւ Մեթաքսասի։ Քաֆանտարիս, Փափանասթասիոս եւ Վէնիզելոս չեն մասնակցիր նոր դահլիճին։ Կ'ըսուի թէ հազիւ մէկ ամսուան կեանք վերապահուած է նորակազմ դահլիճին, որ մեծամասնութիւն չունի Երեսփ. Ժողովին մէջ։

× Ներգա՞ղթ։ Չկայ։ Փակուեցաւ այս էջն ալ։ Կ'ըսուի թէ Շահվերդեան մօտ օրէն պիտի մեկնի այլ եւս։ Երթա՛յ բարով։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԾԻԾԱՂ

Երկու բարեկամներու միջեւ

— Ծղրայր, աս ի՞նչ տարօրինակ շուն է շո՛ւնդ, ամէն խանութի առջեւ կանգ կ'առնէ։

— Վարժուեր է, Լեւոն, կնոջս հետ դուրս կ'ելլէ միշտ.

⁂

Շոգենաւին մէջ

— Շոգենաւին միակ հրամանատարը նաւապետն է, այնպէս չէ՞։

Այո՛, եթէ սակայն, կինը հետը չէ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հերի՛ք է, պառնենք

—)(o)(—

ԼԻՈՆ.— Մեր քաղաքին մէջ, այս միջոցիս, պայքար մը բացուած է. պայքար մը անտեղի եւ անճոռնի։

Մինչդեռ, մէկ կողմէն, արտասահմանեան հայ մամուլը անհանգիստ կը հնչեցնէ մէկ ճակատ կազմելու եւ այլասերման դէմ պայքարելու համար, հոս, աչքառու թէ տիրացու, թաղական թէ հոգաբարձու հրապարակ են իջած, կարելի եղած չափով խրամատը ընդարձակելու համար։

Դէպքը շատ պարզ է։ Միշտ միեւնոյնը — կռիւ աթոռի, կռիւ եկեղեցիի համար։ Բազում աղմուկ վասն ոչնչի...

Ձեզ գիտեր ինչ ինչ պատճառներէ դրդուած հոգեւոր հովիւ մը, Տէրէն քհնյ. Կէօքճեան, ըմբոստանալով Ազգ. Վարչութեան դէմ, կ'որոշէ, նպարավաճառի խանութ մը բանալու տեղ, առանձին եկեղեցի մը բանալ։ Ու խօսքէն գործի անցնելով, կը վարձէ սրահ մը, կը շինէ խորան, բուրվառ... կը ցրուէ յայտարարութիւն մը ժողովուրդին մէջ, ապշութիւն պատճառելով։

Ազգ. Վարչութիւնը, կը ջանայ կարգի բերել ըմբոստը, որ, կը յամառի իր որոշման վրայ։

Ազգ մը Ազգ. Վարչութեան կողմէ կը կախակայէ նոր եկեղեցին, ու ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր հայրենակցական Միութիւնները վերջնական որոշում մը առնելու համար։

Ժողով... ժողով... ժողով...

Կարծիքներ կը սկսին փոխանակուիլ։ Ճառեր անվերջ։ Ոմանք կ'առաջարկեն նոյն իսկ կառավարութեան լուր տալ ու, ի հարկին, բռնի ուժով գոցել «Տէր Տօրէնեան» եկեղեցին։

Նո՞րէն օտարին առջեւ պիտի լուանք մեր աղտոտ լաթերը։

Դո՛ւք, պարոններ, Ազգ. Վարչութեան անդամներ թէ Միութիւններու եւ Հայրենակցականներու ներկայացուցիչներ, դուք որ գացած էիք, այդ օրը, այդ ժողովին, եւ կրնայիք ամբողջ գաղութին կամքը արտայայտել, համաձա՞յն էք մեր ներքին պառակտումներով ժամճրացնել տեղական իշխանութիւնը։ Չունի՞ք աւելի կարեւոր գործեր։

Տնտեսական տագնապէն ծանրապէս ազդուած բանուորներ, շատերը անտէր անտիրական, հա՛ց և օգնութի՛ւն կ'աղաղակեն։ Միայն Աստուծոյ օրհնութիւնը չի բաւեր թշուառութիւնները ամոքելու համար։

Անկից առաջ, երբ կոչեր ուղղուեցան միանուագ գործակցութեամբ մը անգործներու օգնութեան գալու համար, բոլորդ ալ մնացիք ձեր պատեանին մէջ, եւ չկրցաք որ եւ է դրական արդիւնք ձեռք բերել։

Իսկ երբ խնդիրը տիրացուական է, բոլորդ ալ հոն էք։

Գաւառական Խորհուրդը, որ միայն անուանապէս գոյութիւն ունի, կը քընանա՛յ։ Այդ պարոնները, կ'երեւի չափազանց զբաղած են ու կարողութիւնը չունին կարուկ միջոցներով վերջ տալու անորոշ կացութեան։

Թող անգամ մը շրջին ժողովրդական խաւերուն մէջ, թող ականատես ըլլան տիրող թշուառութեան ու վերջ տալով անտեղի վէճերու, ճար մը խորհին։

Ն. Արայ

Մ. Նահանգներու նոր նախագահը

Ֆրանքլին Տըլանօ Ռուզվէլթ ծնած է 30 յունուար 1882ին Հայտ Փարքի մէջ (Նիւ Եորքի նահանգապետութիւն)։ Զաւակն է գիւղացիի մը։ Ուսումն առաւ Կրոթընի գոլէճին մէջ։ Երբ պատանի էր, կը փափաքէր մտնել նաւային ասպարէզ։ Սակայն հետեւելով իր ծնողքին փափաքին, մտաւ Հարվըրտի համալսարանը։ 1904ին ելլելով այս համալսարանէն, կը մտնէ Քոլոմպիայի համալսարանը՝ իրաւաբանութիւն ուսանելու։ 1907ին կը մասնակցի Նիւ Եորքի փաստաբանական կաճառին։

Կ'ամուսնանայ նախագահ Թէօտոր Ռուզվէլթի զարմուհիին հետ։ Իրաւագէտ-խորհրդականներու ընկերակցութեան անդամակցելէ յետոյ, իր ամբողջ կեանքը կ'անցընէ մարզախաղով եւ ընթերցումով, առանց երբեք մտածելու քաղաքականութեան մասին։ 1910 հոկտեմբերին իր մէկ բարեկամը կը թելադրէ դնել իր թեկնածութիւնը Ծերակոյտին մէջ, ներկայացնելու համար իր ծննդավայրը։ Ամբողջ մէկ ամիս կրակոտ պայքարի մը լծուեցաւ, — առաւօտէն մինչեւ իրիկուն ինքնաշարժ նստած, կը սուրար գիւղէ գիւղ, ճառ արտասանելով ագարակներուն մէջ։ Եւ յաղթեց։ 1913ին, Ծերակոյտէն ներս մտնելէ քանի մը ամիս յետոյ, նախագահ Ուիլսըն իրեն կը յանձնէ ծովային նախարարութիւնը։ 1914ին, երբ կը ծագի ընդհ. պատերազմը, մէկն էր այն Ամերիկացիներէն, որոնք կ'ուզէին իրենց ուժը դնել կշիռին մէջ։ Նախագահ Ուիլսըն, խաղաղասէր մարդ, կ'ընդդիմանայ իր նախարարին ծրագիրներուն ու խորհուրդներուն։ Սակայն երբ Լուզիթանիա նաւին միջադէպը ծագեցաւ, նախագահը փոխեց իր դիրքը։ Մինչ Ռուզվէլթ, առանց սպասելու Ծերակոյտի գումարման, իր պատասխանատուութեանը տակ, 40 միլիոն տոլար արժէքով պատերազմական իրեղէններ կ'ապսպրէ։ Եւ Ամերիկա, երբ պատերազմի մէջ կը մտնէ, շնորհիւ Ռուզվէլթի կատարած նախապատրաստութիւններուն, անմիջապէս ցոյց կուտայ իր ազդեցութիւնը։ Մասնաւորապէս գերմանական սուզանաւերու դէմ հալածանքին, ինչպէս նաեւ Հիւսիսային Ծովը ականներով փակելու գործին մէջ։ Նախագահ Ուիլսընի մահէն վերջ, Ռուզվէլթ իր թեկնածութիւնը կը դնէ փոխ-նախագահութեան համար։ Կը պարտուի եւ կը քաշուի, այնուհետեւ փաստաբանութեան կը նուիրուի։

1921ին պաղ լոգանք մը կ'առնէ ծովուն մէջ եւ անդամալուծութեան կը դատապարտուի։ Սակայն յամառ մարզանքով եւ կամքի ուժով կը յաջողի դարմանել իր անդամալուծութիւնը քանի մը տարիէն։ Ու երբ նորէն սկըսաւ շարժել իր ոտքերը, վերստին լծուեցաւ պայքարի։ 1928ին կառավարիչ անուանուեցաւ Նիւ Եորքի։ Անցեալ ամառ ամերիկեան ռամկավար կուսակցութիւնը իր թեկնածութիւնը դրաւ Միացեալ Նահանգներու նախագահութեան համար։ Այնուհետեւ լծուեցաւ աշխատանքի եւ ջախջախիչ յաղթանակ մը տարաւ՝ ընտրուելով նախագահ։

Իր արժանիքներէն մէկն է անկախութիւնը, զոր կը պահէ՝ առանց սայթաքելու զանազան փորձութիւններով։

Ունի հինգ զաւակ եւ երեք թոռնիկ։

ՄԱՄՈՒԼ

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

— :-: —

Սօֆիայի «Ազատ խօսք»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (4 Նոյ.).

— «Ներգաղթը, որ արտասահմանի համայն հայութեան իղձն ու պահանջն է, կը շարունակէ գռեհիկ շահագործման առարկայ դառնալ։

Շահագործումը կը սկսի Մոսկուայէն եւ Երեւանէն ու խաղաղընդակի մը նման կը հասցուի մինչեւ արտասահմանի հակահայ ու հակադաշնակցական տարրերու ձեռքը։

Ներգաղթի անունով կը շահագործուին ամէն տեսակ սրբութիւններ — ե՛ւ Հայաստանի գիւթական անունը, եւ հայ մարդու հայրենասիրութիւնը, եւ հայ տարագիր զանգուածներու թշուառութիւնը։

Կը շահագործուին, հոս ու հոն, ազգային ընտրութիւնները, հայ ազգային մարմիններն ու հաստատութիւնները, ու նաեւ օտար շրջանակներու բարեացակամ տրամադրութիւնները։

Ու ներգաղթի անունով կը կատարուին ամէն տեսակ քսութիւններ։ Բարոյական ոչնչութիւններ «ազգանուէր գործիչներ» կը հռչակուին ու ազգապահպանման եւ ազգահաւաքման քօղին տակ եւ աւելի տարիներու դրօշակիր Դաշնակցութիւնն ու դաշնակցականները կը հալածուին... Ներգաղթի ու Հայաստանի թշնամիներ։ Կագ ու կռիւ կը ստեղծուի ամէն տեղ, նոյնիսկ արիւն կը թափուի, կը պառակտին ամբողջ գաղութներ ու կասկածելի կը դառնան, հիւրընկալ կառավարութիւններու աչքին, մեր խաղաղ, արդար ու բարեհամբաւ ժողովուրդը։

Ամէնէն զարշելին ու անհանդուրժելին այն է, որ ներգաղթի այսքան գռեհիկ շահագործումը կը կատարուի մարդոց կողմէ, որոնք ոչ մէկ առնչութիւն ունին Հայաստանի հետ։ Ոչ մէկ կաթիլ քրտինք թափած են հայ ժողովուրդի բարիքին համար, ու ոչ մէկ անթիւ յատկացուցած են ներգաղթի գործին։ Ահա, օրինակ, պուլկարահայ գաղթականութեան ներգաղթի հարցը, որ ամբողջ երեք տարիներու պատմութիւն ունի։ Ամբողջ երեք տարի մեր հազարաւոր անճար գաղթականները այլանդակօրէն շահագործուեցան հակադաշնակցական խմբակի կողմէ։ Ցուցադրուեցան ու խաբուեցան։ Լքեցին իրենց աշխատանքը, ծախծխեցին իրենց ունեցած չունեցածը, կարեւոր գումարներ յատկացուցին «ներգաղթի առաքեալ» անկոչ ու անպատասխանատու պարոնի մը, քսէ տուին ամէն անգամ պըլյօքճի թաղական ու հոգաբարձու աղաներուն, յուսալով որ այդ մարդիկը կը բաւարարեն իրենց հայրենադարձութիւնը, Հայաստան կը ղրկեն զիրենք, հայրենի հողի վրայ աշխատանքի լծուելու հնարաւորութիւն կը ստեղծեն իրենց համար...»։

ԶԱՐՕ ԱՂԱ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ

Քիւրտ ծերուկը, Զարօ աղա, որ կ'ըսեն թէ 160 տարեկան է, Թուրքիա վերադարձաւ՝ երկու տարի պտըտելէ յետոյ Ամերիկա եւ Եւրոպա։ Շատ զբաղեցուց թերթերը, զանազան միջադէպերու տեղի տուաւ։ Եւ հիմա դարձեալ իր վրայ կը խօսեցնէ Պոլսոյ մէջ, ուր հասած օրն իսկ դատ կը բանայ անոնց դէմ, որոնք զինք ցուցադրութեան տարած էին արտասահման։

Թուրք երիտասարդը, որ Զարօ աղան խաղցուց Եւրոպայի մէջ, թուրք թերթերուն կը յայտարարէ թէ անիրաւ է Զարօ աղան։ Ըստ իր յայտարարութեան, երեք թուրք երիտասարդներ գիրք մը կը գրեն Թուրքիոյ յեղափոխութեան մասին, եւ որպէս զի կարենան գիրքը ծախել, Զարօ աղան միասին կ'առնեն, ցուցադրելու եւ այդ առթիւ «րէքլամ» ընելու համար իրենց գրքին եւ Նոր Թուրքիոյ։ Կը հասնին Ամերիկա, սակայն Թուրքիոյ հակառակորդները պայքար կը բանան իրենց դէմ եւ ամերիկեան թերթերն ալ միանալով այդ քննադատութիւններուն, կը ձախողեցնեն իրենց ծրագիրը։ Նոյն իսկ խումբ մը բժիշկներ կ'առաջարկեն քննել թէ Զարօ աղան իրապէս 160 տարեկա՞ն է թէ ոչ։ Իրենց քննութիւնը եւս ցոյց կուտայ, որ Զարօ աղա հազիւ 90 տարեկան է։ Եւ ահա ինքնաշարժի արկած մըն ալ, որուն զոհ կ'երթայ քիւրտ ծերունին, առանց հատուցում ստանալու դատավարութենէն։ Յետոյ կը հիւանդանայ, ցուցադրողները կը ստիպուին ահագին ծախքեր ընել. ի վերջոյ պարտաւորուելով հեռանալ Ամերիկայէն։ Կ'անցնին Անգլիա, ուր եւս ձախող կ'երթայ «գործը»։ Կը պատմուի ցուցադրող Թուրքերէն մէկը, ահագին աղմուկ, բայց դրամ կը ծախսուի շարունակ. ի վերջոյ կը ստիպուին վերադառնալ Պոլիս։

Զարօ աղա, որ հիւանդկախ մարդ մըն էր Պոլիսէն մեկնած ժամանակ, հիմա առողջ մարդ մը դարձած է, կերած խմած ու պտըտած Ամերիկայէն Եւրոպա, միակ շահաւորը, որ հիմա կը պնդէ թէ ցուցադրողները փայտով ծեծած են զինք, խաղցնելու համար, առանց բան մը վճարելու իրեն։

ՀԱՅ ՋԻԱՎԱՐԻ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Գեւորգ Հէքիմեան 19 տարեկան, երկու-քուկէս տարիէ ի վեր Maison Laffite. Entraineur Charles Barillerի քով. իբրեւ «apprenti jockey»։

Երկու ամիս առաջ իր վարպետը Bretagneի գաւառները ղրկեց, ուր առաջին անգամ ըլլալով ձի նստաւ։

Այդ օրէն ի վեր 11 անգամ վազելով, 7 անգամ առաջին ելած եւ շահած է երկու անգամ courses de haie երկու անգամ course plate. երեք անգամ steple chase.

Որքան գիտեմ, առաջին հայ ձիավարն է որ կը փայլի օտար հողի վրայ։

«Փարի Սուառ»ն ալ արձանագրած է այս յաջողութիւնը։

Բ.

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՉՁԳՁԵԼ ԲԱԺՆԵԳԻՆՆԵՐՈՒ ՎՃԱՐՈՒՄԸ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՐԲԵՄՆ ԵՒ ՀԻՄԱ»

«Հրաժեշտ կ'առնեմ այս գործէն, որ բովանդակ կեանքիս ընթացքին, մինչեւ եօթանասուն տարեկանիս, ինծի ընկերացաւ»։

ԼԵՄԱՆ-ՀԱՈՒՓԹ

Հայագիտութեան ամէնէն ուշագրաւ դէմքերէն մէկն է նաեւ ծանօթ ուսուցչապետ Լէման-Հաուփթ, որ իր «Հայաստան երբեմն եւ հիմա» եռահատոր պատկառելի աշխատութեամբ ոչ միայն կուտայ իր կատարած ճամբորդութեան մանրակրկիտ նկարագրութիւնը, այլ մանաւանդ լոյսին կը բերէ Հայաստանի եւ մեր նախահայրերուն վրայ կատարած պատմական հետազօտութիւններուն արդիւնքը։

Այս անգնահատելի երկասիրութեան հեղինակը, ընկերակցութեամբ Վալտէմար Բէլքի, երկրորդ անգամ ըլլալով (առաջին անգամ 1891ին) 1898—1899 տարիներուն, Հայաստան կ'այցելէր, գերման Մեծաւոր Արեւելքի ընկերութեան հաշւոյն, մասնաւորաբար ուսումնասիրելու Վանի Խալտեան-Ուրարտական մնացորդները եւ բեւեռագրական արձանագրութիւնները։

Առաջին հատորը լոյս տեսաւ 1910ին, Բ. հատորը՝ 1926ին եւ վերջին հատորն ալ՝ 1932ին։ Գործին ծաւալին, ընդարձակութեան եւ ծախսերուն մասին գաղափար մը կազմելու համար, կը բաւէ յիշել, որ այս երեք հատորները կը ներկայացնեն 1610 էջ, 496 նկար եւ 6 քարտէս։

Ա. հատորը կը պարունակէ Ռուսահայաստանի Խալտեան յիշատակարանները, Զուարթնոցի, Գոնձլայի, Էլարի, Քալակերանի եւ ուրիշ Խալտեան բեւեռագրերը, արձանագրուած Խալտի մեծ թագաւորներ Մենուաի (778—750 Ք. ա.) եւ իր որդի Արգիշտիս Ա.ի կողմէ, մեծ մասամբ գտնուած եւ ընդօրինակուած գեր. Մեսրոպ եպ. Սմբատեանի եւ Խաչիկ վրդ. Դադեանի կողմէ։

Բ. հատորը նուիրուած է գլխաւորաբար արեւելեան Թրքահայաստանին։ Մանրամասն կը խօսուի Խալտի թագաւորական մայրաքաղաք Վանի, ինչպէս նաեւ Ուրվանտուզի, Քէլի-Կէօլի արձանագրութիւններուն, Արշակունիներու առաջին շրջանին, Տիգրանակերտի տեղին, շինութեան հանգամանքներուն եւ Հռովմայեցիներուն հետ Տիգրան Բ.ի պայքարին ու յարակից խնդիրներու մասին։ Այս հատորը կը սկսի Դէպ ի Վան վերնագիրը կրող գլուխով։ Լէման-Հաուփթ հետեւեալ կերպով կ'արձանագրէ իր տպաւորութիւնը, առաջին անգամ որ կը տեսնէ Վանայ ծովը. «Յառաջանալով Վարագայ լերան շղթաներու երկայնքը, մեր առջեւ տարածուեցաւ Վարագայ վանքը, իսկ հեռուն Վանայ ծովու պայծառ եւ կապուտակ հայելին, ծմծափառ տեսարան մը, որուն աւելի շքեղութիւն կուտար Հիւսիս-Արեւմտեան ծայրին բարձրացող Սիփանայ լեռը։ Քիչ յետոյ կը տեսնենք իր դիւթիչ ուրուագծով Վանայ բերդը, Խալտեան Աստուածներու եւ թագաւորներու մայրաքաղաքը։ Մեզ համար պարզ էր որ կը գտնուէինք դարաւոր պատմութեամբ եւ յիշատակներով նուիրագործուած միջավայրի մը մէջ։ Մեր աջ թեւին վրայ կը հոսէին վճիտ ջուրի առուակներ, որոնք կը բխէին Քրմական ծովէն (Քէշիշ-Կէօլ) հիմնուած Խալտի թագաւոր Ռուսաս Ա.ի կողմէ Վանի վերաշինութեան ժամանակ (733—714 Ք. ա.)։

Այս հատորին մէջն է, որ հեղինակը, ա՛յնքան գուրգուրանքով ու խանդավառութեամբ, կուտայ հայ ժողովուրդին, մասնաւորապէս Վանեցիներու բարքերը, ժողովրդական ասացուածքները, նախապաշարումները, վիճակի, վարդավառի եւ նախաքրիստոնէական ուրիշ սովորութիւններ։

Գ. հատորը մեծ մասով նուիրուած է Խալտիներու ծագման եւ անոնց մըշակոյթին, ինչպէս նաեւ Բիւրոց Նահանջին Երզրումի եւ Ալաշկերտի հովիտներէն դէպ ի Տրապիզոն եւ Սեւ ծով։ Կը յիշէ Կարնոյ մէջ իր այցելութիւնը Սանասարեան վարժարանին, ամառանոցը Սրտածոր, եւ տեսակցութիւնը Գ. Գ. Գ. Արուլեանի եւ Ա. Խաչատրեանի հետ, եւ վերջիններու ընկերակցութեամբ ըրած ուղեւորութիւնը դէպ ի Երզրումի ականքը։

Այս հատորին վերջին էջերը նուիրուած են մեր ժամանակակից քաղաքական անցուդարձերուն, մանրամասն մէջբերումներով, Փրոֆ. Լեփսիուսի եւ Ֆր. Նանսէնի գիրքերէն։

Թերթատելով այս ընդարձակ եւ պատկերազարդ հատորները առաջին զգացումը, որ մեր մէջ կ'արթննայ, երախտագիտական զգացումն է հանդէպ հեղինակին եւ անոր հրատարակիչին, որոնք բարոյական ու մանաւանդ նիւթական ա՛յնքան անփոխարինելի զոհողութիւններով, մեր դարաւոր մշակոյթի պատմութեան կը բերեն իրենց վաստակին արդիւնքը. Գոհունակութեան այս զգացումը իրեն հետ կը բերէ նաեւ դժգոհութեան համազօր զգացումն ալ, հանդէպ մեզի եւ մեր ազգակիցներուն, այն անտարբերութեան համար որով դիմաւորուեցաւ նմանօրինակ երկասիրութիւն մը, որ երեսուն երկա՜ր տարիներու վաստակի, տքնութեան եւ մեծ զոհողութիւններու գնով լոյս աշխարհ կուգայ, նիւթական օժանդակութեամբը օտար բազմաթիւ ընկերակցութիւններու, հիմնարկութիւններու եւ անհատներու, մինչդեռ Հայ մը միայն, Ե. Աղաթօն պէյ, կը բերէ իր մասնակցութիւնը այս արժանաւոր գործին։

Անիկա արդարանալի չէ երբեք մեզի պէս ժողովուրդի մը համար, որ իր անցեալ մշակոյթովը հպարտանալու արդար իրաւունքն ունի անշուշտ, եւ սակայն պարտականութիւն է եւ նըւիրական պարտականութիւն, սատարելու նիւթապէս այս գործին տարածման ու ապաւման, որուն կը սպասէ մանաւանդ ինքը հրատարակիչը, որ խմբագրութեանս ուղղած անձնական նամակով մը, մեր ազգակիցներու անտարբերութիւնը կը մատնանշէր։

ԽՄԲ.— Այս յօդուածը կ'արտատըպենք «Կեանք եւ Արուեստ» տարեգրքի 1933ի հատորէն, որ լոյս տեսաւ վերջերս։

Փարիզ եւ շրջակայքը

ԱՆԻԷՌ Գօւա Քոլոմպի առժամեայ մարմինը ժողովի կը հրաւիրէ Արամ, Մուրատ եւ Մասիս խումբերը վաղը Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին. 14 rue Descartes, Asnières. Օրակարգ՝ զեկոյց պատգամաւորիկոզմէ։

Գաւառ

ԿՐԸՆՈԲԼԻ կոմիտէն բոլոր ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին Հ. Յ. Դ. Ակումբին մէջ, rue St. Martin d'Hères, Chemin de la Plaine. Croix Rouge, խիստ կարեւոր օրակարգ, շրջանային ժողովի զեկոյց եւ շրջաբերականներ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Բացակաները նկատի կ'առնուին։

Լանսէյի ընկերներէն Անթուան Օհաննեանէ կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ։

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԿՐԸՆՈԲԼԻ ՄԷՋ

20 Նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին
Հայոց եկեղեցիին սրահին մէջ. 15 Rue Bayard
Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն

Պարահանդէս

Մարսէյլի Կարմիր Խաչի Մասնաճիւղին Տարեկան Պարահանդէսը 26 Դեկտեմբեր 1932, Կիրակի երեկոյ Brébant Marseillais-ի մէջ:

Հանդէսին հասոյթը պիտի յատկացուի թոքախտաւոր եւ հիւանդ ազգայիններու:

Կը խնդրուի բոլոր կազմակերպութիւններէ եւ միութիւններէ, նկատի ունենալ սոյն թուականը, խուսափելու համար նոյն թուականին ուրիշ ձեռնարկներ։

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ — ԵՐԵԿՈՅԹ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
Այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ Հայ Ակումբին մէջ
1 Bld. Carnot, Ալֆորվիլ
Կը խօսի՝ ՏԻԿԻՆ ԷԼԼԷՆ ԲՈՒԶԱՆԴ

Կը ներկայացուի՝ ԿԸՐԼ ՍԿԱՈՒՏ (զաւեշտ)

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Օր. Ա. Տէր Թովմասեան, Տիկիններ Ղ. Թամկոյեան, Հ. Առաքելեան, գերասան Կոթիկեան, Գ. Գ. Յուլքէն, Գանթարճեան, Վարդանեան, եւն.: Ճազ՝ ղեկավարութեամբ Գ. Մանուկեանի:
Տոմսերու գիները՝ 5 եւ 3 ֆրանք

Փարիզի Գրական Ակումբ

այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, 131 rue Cambronne, métro Vaugirard. Զեկոյց Գ. Վրացեանի կողմէ՝ «Հայրենիք ամսագրի տասնամեակը»: Ընդմիջումէն յետոյ տեղի կ'ունենայ վարչութեան անդամներու ընտրութիւնը (Ակումբի անդամներու կողմէ)։
Մուտքը ազատ է

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՕՏԵԱՆԻ

Լա Շափէլ Պլանչ, Հ. Փ.— 59.
Քան, Մ. Վ.— 70.
Լիոն, Գարծ.— 266.
Մարսէյլ, Գարծ.— 961.
Սէն Թ'Ուէն, Յ. Գ.— 140.
Փարիզ, Լ. Ե.— 35:
Միլանօ, Գարծ.— 96 լիր. 85.
Բավալոն, Ման.— 20.
Թուլլա, Մ. Կ.— 353 լէյ.
Լիոն, Մ. Օհան.— 210.
Մօրէօթօլ, Դ. Ե.— 135.

Ազդ

Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան եկեղեցաշէն յանձնաժողովը կը ծանուցանէ յարգոյ հասարակութեան թէ Արնուվիլ-լէ-Կոնէսի նորակառոյց եկեղեցւոյ օծումը պիտի կատարուի վաղը կիրակի, նախագահութեամբ Ց. Վռ. Եպիսկ. Քիպարեան սրբազանի եւ մասնակցութեամբ քահանայից դասուն: Սկզբնաւորութիւն ժամերգութեան ժամը 9ին, սկզբնաւորութիւն պատարագի ժամը 10ին.

Ի դիմաց Մ. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան։
(կնիք)

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՊԱՆԵԷՕ – ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ՅԱՌԱՋ»-ԻՄԱՍԻՐԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
Այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, տեղւոյն մանկապարտէզին մէջ
24. Rue Roger, Bagneux (Sein)
Կը խօսի՝ Գ. ՍԵՐԺ ԹՈՐՈՍԵԱՆ
Նիւթ ունենալով՝ Թատրոնի դերը եւ իր նշանակութիւնը
Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները — Մուտքը ազատ

Կարեւոր

Գ. Արտաւազդ Ճէքրանեանէ որուն հասցէն էր Ancienne Route Heyrioux, Quartier cité Marchal, St. Priest. Isère, կը խնդրուի իր հասցէն անմիջապէս հաղորդել «Յառաջ»ի խմբագրութեան։

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (10)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Ուրեմն ամբողջ օր մը ունէի կրցածս ձեռք ձգելու համար: Նախ պէտք էր քաղել կարելի եղած բոլոր տեղեկութիւնները հօրեղբօրմէս եւ իր երկու տղաներէն: Ահա թէ ինչ իմացայ:

Երեք մղոն հեռու, փոքրիկ բացատանի մը մօտ, խոտով ծածկուած աւազանի մը եզերքը — որ մեր ուղղութենէն անտառը կը կտրէ, կը գտնուի փայտէ խցիկ մը, որ կարծես իր շուրջը գտնուած երկու երկար ծառերուն մէջ տեղաւորուած է: Խցիկին տախտակներուն վրայ կը տեսնուի գերման պատերազմական նախարարութեան պաշտօնական կնիքը: Անցեալ տարուընէ ի վեր անիկա հող դրուած է եւ հոն կը մնան երկու զինուորներ:

Հօրեղբայրս այդ խցիկին ինչ բանի ծառայելը չէր գիտեր, եւ իրեն համար անիմաստ կը թուէր դրկել երկու զինուոր ապրելու համար անտառին մէկ անկիւնը, պահպանելիք ոչ մէկ բան ունենալով հանդերձ: Միայն գիտէր որ անոր մէջ միշտ մէկը կար:

— Միւլ հօրեղբայր, ըսի, ես այդ անտառին մէջի խցիկը երթամ տեսնեմ պիտի:

— Սոսկալի վտանգաւոր բան մը կ'ընես, Մարթա, ըսաւ:

— Հօրեղբայր, որ եւ է վիրակապ չունի՞ս, նաեւ պահպանակ մը տկար աչքի մը համար:

— Մարթա, ի՞նչ ընել կ'ուզես:

— Այս շրջանին մէջ անշուշտ շատ մը հիւանդանոցներ կը գտնուին: Այսօր կէս օրէ յետոյ դես նոր ապաքինած զինուոր մը անտառին մէջ պտոյտ պիտի ընէ: Երբ գլուխս եւ այտս վիրակապով փաթթեմ եւ մէկ աչքիս վրայ ալ պահպանակը դնեմ — եթէ հազ մը ճարեմ, չեմ կարծեր թէ ո եւ է մէկը պիտի կասկածի որ ես կին եմ:

— Բայց ձայնդ քեզ կրնայ մատնել, զգուշացուց հօրեղբայրս: Շատ հաւանական է որ անցնող զինուոր մը հետդ խօսի:

— Այդ մասին ալ մտածեր եմ. գլխէն եւ երեսէն ծանրօրէն վիրաւորուած զինուոր մը որ աչքին ալ վնասուած է՝ կրնայ վնասուած ըլլալ նաեւ լեզուէն: Համր զինուոր մը պիտի ըլլամ, սիրելի հօրեղբայր:

Քառորդ ժամ վերջ վիրաւոր զինուոր մը, զաւազանի մը կռթնած դուրս սահեցաւ պարտէզին ցանկապատի մէկ բացուածքէն եւ սկսաւ դէպ ի անտառ յառաջանալ:

Անմիջապէս աչքիս զարկաւ խոտով ծածկուած արահետը որ — ըստ անոնց — զիս պիտի առաջնորդէր դէպ ի խորհրդաւոր խցիկը: Դրպանէս հանեցի Միւլ հօրեղբօրս փոխ տուած ալ տոտ ծխամորճը եւ շրթունքներուս մէջ զայն առած, զաւազանը ձեռքս սկսայ քալել խոժոռ դէմքով մը: Ծամբուս վրայ ուրիշ գերիներ հակայ զինուորական մթերանոց մը կը շինէին: Ինձմէ քանի մը մեղր հեռու, զաժան պահակներէն երկու հոգի, իրենց զէնքերուն կռթնած կը ծխէին: Հետաքրքիր նայուածք մը ուղղեցին:

— Ալլօ՜, բարեկամ, ո՞ւրկէց բուսար, գոչեց մէկը:

Առողջ աչքս թարթեցի, գլուխս շարժեցի եւ ցոյց տուի վիրակապով պատած այտերս: Գլխով արդահատական շարժում մը ըրին անոնք: Ես ալ ճամբաս շարունակելով տեսողութենէ կորսուեցայ.

Ժամէ մը աւելի քալած էի արդէն, երբ տնակ խցիկը՝ երկու երկար ծառերուն միջեւ: Այդ միջոցին դուռը բացուեցաւ եւ յաղթանդամ զինուոր մը դուրս գալով սկսաւ քալել: Կը նշանակէր որ խցիկին մէջ մէկ մարդ միայն մնացած էր:

Երբ բաց դուռէն ներս մտայ, կարճահասակ զինուոր մը երախէն արթնցած՝ զարմացումով նստաւ աթոռին վրայ եւ կասկածէն աւելի հետաքրքրութենէն խածի նայելով զիս.

— Դուն ո՞ր սատանան ես:

Մատովս լեզուս ցոյց տուի, գլուխս ալ շարժեցի. մինչ ան միւսներուն պէս գլխով ըրաւ եւ խածի նայեցաւ արգահատալից: Ցոյց տուի պարապ ծխամորճս, ուսերս թօթուեցի ու գլուխս շարժեցի:

Վայրկեան մը վերջը նստած միասին կը ծխէինք: Սամավարը դրուած էր երկաթ կրակարանին վրայ թէյի տաք ջուր պատրաստելու համար: Իմ կողմէ տառոց բառ մը խօսելու, արդէն շատ մը մտերիմ բարեկամներ եղած էինք:

Պզտիկ զինուորը ապահովաբար նաեւ թէ լռութիւնս չէր խանգարուած, սկսաւ իր ռազմական ցած ձայնով հետս խօսիլ. ես ալ պատասխանները գրեցի մատիտով, իր տուած տետրակին վրայ:

Զանացի ուշադրութիւն չդարձնել խցիկին միակ կասկածելի առարկային՝ հեռախօսի փոքր գործիքին վրայ:

Տետրակին մէջ գրեցի. «Ի՞նչ կ'ընէք հոս այս անտառի հիւղակին մէջ առանձին»:

Անմիջապէս հեռախօսին նայեցաւ ու ըսաւ.

— Ա՛, ա՛, ա՛, բարեկամ, անիկա գաղտնիք է: Հանսը եւ ես արժէքաւոր մարդիկ ենք, գիտե՞ս: Շատ մասնաւոր բանի մը համար հոս կը գտնուինք... բայց չենք կրնար ընդունիլ որ հարցատէր բարեկամներ մեզ այցելեն:

— Դուք բախտաւոր էք. շատ հանգիստ գործ մըն է ատիկա, բաղդատելով խրամներուն մէջ առնէտներու հետ մեղանակից ըլլալուն, գրեցի:

— Իրաւունք ունիս, պատասխանեց:

— Հանսը եւ ես լաւ գիտենք խրամատին կեանքը: Օր մը հրաման եկաւ թէ երկու կարող եւ փորձառու նշանառուներ կ'ուզուին. շատ խնդացի, լուրջ, հանդարտ բնաւորութեամբ կատարեալ գաղտնապահ եւ վստահելի: Երկու վայրկեան վերջ Հանսը եւ ես միասին էինք:

Եւ խորհրդաւոր կերպով մը մրմնջեց.

— Գրաւ կուգամ որ երբեք չպիտի կրնաս գուշակել այդ հեռախօսին միւս ծայրը գտնուող անձին ո՛վ ըլլալը:

— Սպայակոյտէն մեծ հրամանատա՞ր մը, հարցուց տետրակս:

— Հը՛. սպայակոյտ. սպայակոյտէն աւելի կարեւոր եմ ես: Այս հեռախօսին միւս ծայրի անձը, այսպէս կոչուած, «քահանայ» մըն է թշնամի գիծերուն ետեւ, յարեց տպաւորիչ թօնով մը:

— Ձեզի շատ տեղեկութիւն կը հաղորդէ՞, գրեցի:

— Անշուշտ: Ամէն օր կարեւոր տեղեկութիւն կ'առնենք: Աստուած վկայ եթէ Անգլիացիները գիտնային ինչ որ Հանսը եւ ես կ'իմանանք իրենց մասին՝ կը սառէին մեզ:

— Կ'ենթադրեմ թէ ձեր երկուքէն մէկը պէտք է միշտ խցիկին մէջ գտնուի որ լուր մը առնէ:

— Այդպէս է:

Թարգմ. Ա. ՀԱՅԿԷԼԵԱՆ
(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 13 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

13 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2034

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Հ. Յ. Դ. ԱՐԵՒՄՏ. ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Տէսինի մէջ արտակարգ խանդավառութեամբ գումարուեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Արեւմտ. Եւրոպայի 10րդ Շրջանային Ժողովը:

Պատգամաւորներ ղրկած էին Փարիզի, Իսի-լէ-Մուլինոյի, Ալֆորվիլի, Անիէռի, Սարսէլ—Արնուվիլ-լէ-Կոնէսի, Լիոնի, Տէսինի, Մարսէյլի (իր 14 ենթակոմիտէներով և խումբերով), Լուառի (Սէնթ-Էթիէն, Սէն-Շամոն), Կրընոպլի, Վիէնի բոլոր կոմիտէները, իսկ ողջոյնի ու համակրանքի ջերմ նամակներ Պորտոյի, Պէլֆօռի եւ Նիսի խումբերը:

Ժողովը առանձին լրջութեամբ եւ պատասխանատուութեամբ քննեց օրակարգի վրայ դրուած ազգային, քաղաքական, կուսակցական եւ կազմակերպչական բոլոր խնդիրները եւ ընտրեց շրջանի վարիչ գերագոյն մարմինը — Կեդր. Կոմիտէն:

Կեդր. Կոմիտէն, որպէս գործադիր մարմինը 10րդ Շրջանային Ժողովի որոշումներուն ու բաղձանքներուն, պարտք կը զգայ հրապարակաւ յայտարարելու, որ կարգ մը բախտախնդիր անհատներ, զանազան արտայայտութիւններով ու հրատարակութիւններով կը չահագործեն Արեւմտ. Եւրոպայի Հ. Յ. Դաշնակցութեան կազմակերպութեան անունը: Այս արարքը պարզ շանթաժ մըն է, եւ ո՛չ մէկ կապ ունի Արեւմտ. Եւրոպայի Դաշնակցութեան կազմակերպութեան հետ:

Բոլորին ծանօթ են վերջին քանի մը ամիսներու ընթացքին կատարուած կուսակցական անցուդարձերը: Բոլորին ծանօթ է նմանապէս պղտոր ալիքներու վրայ խարխափ նետած «Մարտկոց»ը եւ անոր շուրջ բոլորուած ճախաւեր դէմքերու բարձրացուցած փոշին:

Պարտք կը զգանք, կրկին անգամ, առ ի գիտութիւն յայտարարելու մեր բոլոր ընկերներուն եւ հայ հասարակութեան, որ «Մարտկոց»ը բովանդակութեամբ հակադաշնակցական թերթ մըն է, յենուած մութ ու կասկածելի ձեռքերու վրայ:

Հինգ արտաքսուած անհատներ, իրենց շուրջն համախմբելով քանի մը մոլորած ու սայթաքած մարդիկ, կը համարձակին չահագործել Հ. Յ. Դաշնակցութեան անունը եւ կ՚պղծեն հրապարակը, հանրային միտքը չփոթութեան մատնելու համար: Այս բոլորին մէջ, ո՛չ մէկ գաղափարական եւ սկզբունքի խնդիր գոյութիւն ունի: Անոնք պարզապէս արկածախնդիր ու չահամոլ անհատներ են, որոնք իրենց սնանկ ու ջղագար յայտարարութիւններով, զռեհիկ մեթոտներով, հատուածական մամուլապատ կիրքերով, ընկերական փոխադարձ անվստահութեան բամբասանքներով կը կատարեն ասոր աշխատանք մը եւ կը ջանան հաւատաւոր հոգիներէ ներս քամի ցանել, որպէս զի փոթորիկ հնձեն:

Չարժեր կարեւորութիւն ընծայել այս սնամէջ ժխորին և զբաղիլ անոնց ամենօրեայ սուտ ու զրպարտիչ յայտարարութիւններով, ուր յաճախ կը չահագործուին մեր շրջաններու, մեր մարմիններու եւ ընկերներու անունները: Մենք ժամավաճառ չպիտի ըլլանք հերքումներ ու ճշդումներ ընելու: Մեզ կը հետաքրքրէ միմիայն Հ. Յ. Դաշնակցութեան գործը, յանուն հայ ժողովրդի հետապնդած վերագոյն նպատակներուն:

Արդէն շրջան առ շրջան, մարմին առ մարմին բիւրեղացած ու կազմակերպուած խիտ շարքերով, եկան եւ 10րդ Շրջանային Ժողովին միջոցով Եւրոպայի շրջանը դրին իր բնականոն ընթացքին մէջ:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը երբեք պէտք չէ ունեցած իր 42 տարուան երկար ճամբան քալելու համար, հակառակորդ ցուցմունքներու եւ դաւադիր լապտերներու: Ան գիտէ անսասան հաւատքով, կուռ կամքով եւ պահանջուած լրջութեամբ վարել իր քաղաքական, ազգային եւ կուսակցական առաջադրութիւնները:

Այժմ, ընկերնե՛ր, բոլորս ալ անխտիր պէտք է լծուինք խաղաղ, անվրդով եւ շինարար կազմակերպչական աշխատանքի:

Մենք բոլորս ալ, նուիրական պարտականութիւն ունինք պահակը դառնալու Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծրագրային բաղձանքներուն, քաղաքական մտահոգութիւններուն եւ ազգային տենչերուն:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իր երկաթեայ կարգապահութեամբ եւ գաղափարական վեհութեամբ հզօր ազդակ մըն է հայ ժողովրդի հաւաքականութեան: Եւ հետեւաբար այդ մեծ ուժի անվթար պահպանումը սրբազան պարտականութիւն մըն է մեր բոլո՛ր ընկերներուն:

Ջլատուած ու բեկուած հոգիները չեն կրնար քալել մեզ հետ:

Անյողդողդ եւ անսասան, աչալուրջ եւ արթուն, պայծառ գիտակցութեամբ ու հեռատեսութեամբ բոլո՛րս ալ պէտք է լծուինք աշխատանքի՝ խտացնելու համար մեր շարքերը եւ հետապնդելու հայ ժողովրդի ազատագրութեան Մեծ Գործը:

Հ. Յ. Դ. ԱՐԵՒՄՏ. ԵՒՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷ

(Կնիք)

10 Նոյեմբեր 1932

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍՈՒՐԻՈՅ ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՁՊԱՆԻՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԻՋԵՒ

Սուրիոյ թերթերը կը գրեն (4 Նոյ.).—

Ազգայնական երեսփոխաններու մեծամասնութիւնը պիտի մասնակցի Երեսփ. Ժողովին: Անոնք այս որոշման յանգեցան, նկատի ունենալով ժողովուրդին բաղձանքը: Ժողովուրդը կ՚ըսէ որ ցարդ Ֆրանսացիները ո եւ է պատճառ ցոյց չտուին Ժողովէն քաշուելու որոշում տալու համար:

Ազգայնական վարիչ մը հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրաւ.—

«Մենք, ազգայնական երեսփոխաններս, մասնակցեցանք Ժողովի եւ բատանձնեցինք պատասխանատուութիւնը կառավարութեան, Ժողովրդական պահանջները դաշնագրով մը արժեւորելու համար: Կրնա՞յ ըլլալ որ մենք քաշուինք ներկայիս, երբ Պ. Փոնսօ կ՚ուզէ այդ դաշնագրի մասին խօսիլ մեզի հետ: Կը վայլէ՞ մեզի որ 10 տարիէ ի վեր մեր սպասած օրը երբ հասած է, մենք քաշուինք ասպարէզէն.

«Պ. Փոնսօ պաշտօնապէս յայտարարեց որ սուրիական սահմանադրական կառավարութեան մը հետ դաշնագրի շուրջ բանակցութեան մտնելու համար արտօնուած է Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան կողմէ: Հետեւաբար, մենք, այդ բանակցութիւններուն պիտի սկսինք եւ ժամանակը շատ պատեհ է, քանի որ Ֆրանսական դահլիճին մէջ երեք մեծ ազատ կուսակցականներ կը գտնուին: Այս երեք նախարարները՝ Էռիօ, Փօլ Պօնքուռ եւ Տալատիէ շատոնց ի վեր Սուրիացիներու փափաքները կը յարգէին: Նման պատեհութիւն մը հազուագիւտ է: Չենք ուզեր կորսնցնել այս առիթը.

«Բանակցութեան միջոցին եթէ տեսնենք որ Ֆրանսացիներու պայմանները աննպաստ են մեզի համար, կը խզենք բանակցութիւնները եւ կը քաշուինք Այն ատեն մեր քաշուիլը պատճառաբանեալ կ՚ըլլայ եւ իրաւունք կ՚ունենանք աշխարհի առջեւ»:

Կ՚ըսուի թէ Պ. Հէլլօ արտակարգ պատուիրակ պիտի նշանակուի սահմանադրական կառավարութեան հետ դաշնագրի շուրջ բանակցութիւններ վարելու համար: Պ. Հէլլօ տեւական կապ պիտի պահէ Պ. Փոնսոյի հետ: Միւս կողմէ ալ Սուրիոյ նախարարները կապ պիտի պահեն հանրապետութեան նախագահին հետ:

Իմացանք որ նախարարական յայտարարութեան սկիզբը կը գտնուի հետեւեալ նախադասութիւնը. — «Դահլիճը վստահութիւն կը խնդրէ յարգելի Ժողովէն, անմիջապէս բանակցելու համար դաշնագրի շուրջ»: Այս նախադասութեան շուրջ համաձայնութիւն գոյացած է Պ. Փոնսոյի եւ դահլիճի միջեւ:

Դահլիճի վստահութեան քուէ առնելէն վերջ, Երեսփ. Ժողովը 15 օր պիտի յետաձգէ իր նստաշրջանը: Այդ միջոցին դահլիճը բանակցութեանց կը մտնէ.

Ազգայնականները երկուքի բաժնուած են ներկայիս: Մեծամասնութիւնը կողմնակից է Ժողովի մասնակցելու. իսկ փոքրամասնութիւնը, որոնց մէջ կը գտնուին բռնհանրապէս Հալէպի ազգայնականները, գլխաւորութեամբ Իպրահիմ պէյ Հանանօի, բացարձակապէս հակառակ են կառավարութեան եւ Ժողովի մասնակցելու:

Թուրքիա եւ Պարսկաստան կը բանակցին

ՇԱՀԸ ԵՒ Մ. ՔԵՄԱԼ ՊԻՏԻ ՏԵՍԱԿՑԻՆ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Պարսկաստանի արտաքին նախարար Ֆէրուզի խան, որ Պոլիս կը գտնուի, հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրաւ.

— Հին բարեկամական դաշինքին մէջ, չէզոքութեան եւ ոչ-յարձակողական ու քաղաքական եւ տնտեսական գործակցութեան վերաբերեալ տրամադրութիւններ ալ կը գտնուէին: Մինչդեռ բարեկամական դաշնագիրները յաւիտենական են: Չէզոքութեան, ոչ-յարձակողական եւ գործակցութեան դաշնագիրները լուրջ գէպքի մը առջեւ, երկու կառավարութիւններու միջեւ խորհրդակցութեամբ համագործակցութեան մը հետեւելու դաշնագիրներ են: Այս կերպով այս կարգի դաշնագիրներ առժամեայ հանգամանք ունին: Մինչդեռ բարեկամ Թուրքիոյ եւ Պարսկաստանի միջեւ նոր կնքուած բարեկամական դաշինքը մնայուն է: Չէզոքութեան դաշնագիրը ոչ-յարձակողական սկզբունքի վրայ հիմնուած է: Այս դաշնագրին համաձայն, երկու կառավարութիւններ բարեկամական յարաբերութիւնները խանգարող ո եւ է լուրջ ընթացքի դէմ եւ կամ ասոր պատճառ եղող ուրիշ կառավարութեան դէմ իրենց ձեռք առնելիք ուղղութիւնը իրենց մէջ խորհրդակցելով պիտի գծեն:

Գալով տնտեսական գործակցութեան, գիտէք որ առեւտրական դաշնագիրները, երկու կառավարութեանց հպատակներուն առեւտր. յարաբերութեան մասին սկզբունքներ կը պարունակեն: Բայց տնտեսական գործակցութիւնը, աւելի բարձր նպատակ մը կը չօշափէ: Բարեկամ եւ դրացի կառավարութիւններ, իրենց միջեւ գործակցութեան կը կարօտին: Այս գործակցութիւնը միայն առեւտրական գործերու չի վերաբերիր այլ տնտեսական կեանքի յառաջդիմութեան: Երկու երկիրները այս նպատակով իրարու օգնելու պարտաւոր են: Այս օժանդակութեան ձեւի մասին ալ դաշնագրին մէջ ո եւ է տրամադրութիւն չկայ: Այս կէտը՝ յառաջիկային կացութիւնը քննելէ յետոյ պիտի որոշուի: Երկու կառավարութիւններու միջեւ առեւտրական դաշնագիր մը պիտի կնքուի: Բանակցութիւնները պիտի կատարուին Էնկիւրիի եւ Թէհրանի մէջ: Ստորագրուելիք տեղը մեզի համար կարեւորութիւն չունի: Եթէ բանակցութիւնները կ՚երկարաձգուին, պատճառը այն է որ, խնդիրը այնչափ սակարկական չէ: Առեւտրական դաշնագրին սկզբունքներուն մասին համաձայնութիւն գոյացուցած ենք: Այս սկզբունքները այսօր կը գործադրուին:

Շահին եւ Գազի փաշային տեսակցութեան մասին տակաւին որոշում մը չէ տրուած: Շահը շատոնց կը փափաքի տեսակցիլ Գազիին հետ, այս տեսակցութեան եղանակը յետոյ պիտի որոշուի: Հաւանական է որ այս տեսակցութիւնը Վանայ կամ Արեւելեան Նահանգներու մէջ տեղի ունենայ, որովհետեւ երկու կողմերն ալ իրենց երկրէն երկար բացակայիլ չեն ուզեր, հետեւաբար այդ տեղը տեսակցիլ դիւրին է, բայց տեղը անորոշ կը մնայ:

Գերմանիոյ բանտարկեալներն ալ ծոմ կը պահեն

Պերլինէն կը գրեն թէ հարիւր քաղաքական բանտարկեալներ, մեծ մասով համայնավար, ծոմ յայտարարած են Գերմանիոյ զանազան բանտերուն մէջ: Անոնց մէջ է նախկին հիթլէրական մը որ բանտին մէջ համայնավար դարձած է: Բանտարկեալները կ՚ուզեն այս ձեւով բողոքել բանտային պայմաններուն դէմ փորձ մը եղաւ ըմբոստանալու եւ ծանր դէպքեր ծագեցան:

Անգլիայէն յետոյ Ֆրանսան ալ չի վճարեր

Երէկ գրած էինք թէ անգլիական կառավարութիւնը երկարաձգում խնդրած է դեկտ. 15ին վճարելի պարտքին համար, Ուաշինկթընի դեսպանին միջոցաւ:

Ինչպէս կը նախատեսուէր, քիչ յետոյ նոյն դիմումը կատարեց նաեւ ֆրանսական կառավարութիւնը.

Վերջին լուրերու համաձայն, Անգլիա ոչ թէ նոր պայմանաժամ խնդրած է, այլ կ՚ուզէ ընդհատել վճարումները: Պատճառը ոչ անկարողութիւնն է, ոչ ալ չկամութիւնը: Թէեւ դաղտնի կը պահուի անգլիական ծանուցագրին բովանդակութիւնը. բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Լոնտոն պատրաստ է վճարելու, եթէ Ամերիկան պահանջէ: Լոնտոնի տեսակէտն այն է թէ, ներկայ պարագաներուն մէջ մեծ գումարներ փոխադրուելով Եւրոպայէն Ամերիկա, պիտի խանգարուի տնտեսական վերականգնումը եւ տնտեսական խորհրդաժողովին աշխատանքը: Հետեւաբար, անհրաժեշտ է երկար ատենի համար յետաձգել պայմանաժամը լրացած պարտքերու վճարումը եւ նորէն քննել պատերազմական պարտքերու խնդիրը

Կը կարծուի թէ Մ. Նահանգներու նոր նախագահը տրամադիր է նոր քննութեան մը ենթարկելու այս խնդիրը, անմիջապէս որ իշխանութեան գլուխ անցնի:

Տակաւին յայտնի չէ Մ. Նահանգներու պաշտօնական շրջանակներուն տեսակէտը: Բայց կարգ մը շրջանակներու մէջ դժգոհութիւն կը յայտնեն, գանգատելով թէ Եւրոպան շատ կ՚աճապարէ եւ միշտ նոր հոգեր կը պատճառէ:

Դեկտ. 15ին Անգլիոյ վճարելիք գումարն է 95 միլիոն տոլար, իսկ Ֆրանսայի բաժինը՝ 20 միլիոն:

Յունաստան ալ չի վճարեր

Յունաստանի Երեսփ. Ժողովին մէջ, վարչապետ Ցալտարիս կարդալով դահլիճին ծրագիրը, յայտարարեց.

— Կառավարութիւնը անկեղծօրէն կը ներուի տեսնելով որ հարկադրուած է ընդհատել իր յանձնառութեանց կատարումը՝ հանդէպ օտար պահանջատէրերու: Բայց, ամէն ուղղամիտ անձ պիտի ընդունի թէ իրական անկարողութեան մը հետեւանքն է այդ. անկարողութիւն մը որ օրէ օր կը ծանրանայ: Մեզի համար ծայր աստիճան դժուար է նոյն իսկ 30 առ 100 վճարել կտրոններու տոկոսները, ինչպէս յանձն առած է նախորդ կառավարութիւնը (Վենիզելոս):

3000 հոգի մեռած՝ Քուպայի մէջ

Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն թէ ահռելի ուրական մը պայթած է Քուպայի մէջ եւ թէ երեք հազար հոգի մեռած են: Ամէնէն աւելի վնասուած են Քամակի եւ մանաւանդ Սանթա Քրուզ քաղաքը, որ կը կարծուի թէ ամբողջովին քար ու քանդ եղած է: Տակաւին լուր չկայ քաղաքին 4000 բնակիչներու մասին: Քաղաքը պաշտպանող թումբերը քանդուած են: Ականատեսներ կը պատմեն թէ փոթորիկը, որ ժամը 300 քիլոմեթր արագութեամբ կը սուրար, իր առջեւէն կը քշէր ջուրի ալիքներ, մինչեւ հինգ մեթր բարձրութեամբ: Բնակիչները գիշերանց յանկարծակիի գալով, ժամանակ չունեցան փախչելու եւ տեղն ու տեղը խեղդուեցան: Ալիքները բազմաթիւ կիներ քշեցին տարին իրենց ամուսիններու գիրկէն եւ երախաներ անզօր ականատեսներն եղան իրենց ծնողներու մահուան: Բոլոր ցած թաղերը կորսուած են ջրամոյն:

Զինադադարի ցոյցերը Փարիզի մէջ

Ուրբաթ օր, զինադադարի 15րդ տօնը կատարուեցաւ մեծ հանդիսաւորութեամբ, անծանօթ զինուորի դամբարանին առջեւ

Ինչպէս գրած էինք, այս առթիւ ցոյցեր կազմակերպած էին համայնավարները եւ ընկերվարականները:

Առաջինները մեծ թափօր մը կազմած էին Վէնսէնի մէջ, որուն մասնակցեցան 10,000 հոգի: («Իւմանիթէ»ն կը հաշուէ 40,000...): Գրեթէ խաղաղ անցաւ ամէն բան: Միայն ճամբան ցուցարարները անարգեցին Ֆրանսական եռագոյնը, որ կախուած էր տան մը վրայ եւ քարեր նետեցին: Ոստիկանները միջամտեցին եւ իրենց կարգին քարերով ընդունուեցան: Ընկերվարականները ցոյց մը կատարեցին Պանթէոնին առջեւ: Երկու պատուիրակութիւններ ներս մտնելով, արմաւենի մը դրին Ժօռէսի դամբարանին վրայ եւ մէկ հոգի ճառ խօսեցաւ: Երկու ճառեր ալ խօսուեցան Պանթէոնին առջեւ, ուր խռնուած էր բազմութիւնը: Յետոյ թափօրներ կազմուեցան, բայց ոստիկանութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած ըլլալով, դէպք չպատահեցաւ:

Բացառիկ խստութիւններ Զուիցերիոյ մէջ

Ժընեւի արիւնոտ դէպքերէն ետքը, Զուիցերիոյ կառավարութիւնը պաշարման վիճակ հրատարակեց ամբողջ երկրին մէջ: Ուրիշ խօսքով, զինուորները այսուհետեւ գործօն ծառայութեան կոչուած կը համարուին եւ բոլոր անոնք որ կ՚անսաստեն օրէնքին, զինուորական դատարանի պիտի յանձնուին: Միւս կողմէ, երեք գումարտակ հետեւակազօրք չարժման մէջ դրուած է Լօզանի ճամբուն վրայ, ի հարկին Ժընեւ փոխադրուելու համար:

Խռովութեանց համար ամբաստանուած ընկերվարական վարիչը, Նիքօլ, անմիջապէս դատարան յանձնուեցաւ: Խնդրած էր ազատ արձակուիլ առժամապէս, բայց դատարանը մերժեց, նկատի առնելով գործին քրէական հանգամանքը: Ընկերվարականները, իբրեւ բողոքի ցոյց, ընդհ. գործադուլ հռչակեցին 24 ժամուան համար: Կառավարութիւնը չարժման մէջ դրաւ չորս վաշտ հետեւակազօրք

Խռովութեանց ընթացքին սպաննուած զոհերը յանձնուեցան իրենց ընտանիքներուն, որպէս զի ցոյցեր չկատարուին: Նոյն մտահոգութեամբ յետաձգուեցաւ նոյեմբեր 13ի աւանդական արարողութիւնը՝ որ կը կատարուէր պատերազմի զոհերու յիշատակարանին առջեւ:

Գործազրկութիւնը կ՚աւելնայ

Պաշտօնական վիճակագրութեամբ, Նոյ. 5ին նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն էր 252,764, որոնց 186,561ը այր եւ 66,200ը կին: Անցեալ շաբթու այս թիւն էր 247,592: Ուրեմն, մէկ շաբաթէն միւսը աւելցած են 5172 գործազուրկներ: Անցեալ տարի միեւնոյն ժամանակաշրջանին արձանագրուած էին 62,028 գործազուրկներ: Կը նշանակէ թէ 190,736 գործազուրկ աւելցած է մէկ տարիէն միւսը:

Նոյն Նոյ. 5ին, Փարիզ քաղաքին մէջ կային 83,704 նպաստընկալ գործազուրկներ, որոնց 56,862ը այր եւ 28,842ը կին: Սէնի նահանգին միւս համայնքները կը հաշուէին 55,964 նպաստընկալ գործազուրկներ: Համագումար՝ 141 հազար 668 հոգի ամբողջ նահանգին մէջ: Անցեալ շաբթու այս թիւն էր 138,857. ուրեմն, մէկ շաբթուան մէջ աւելցած են 2811 գործազուրկներ:

Անցեալ տարի, միեւնոյն շրջանին Սէնի նահանգին նպաստընկալ գործազուրկներուն թիւն էր 38,647: Ուրեմն, մէկ տարիէն միւսը աւելցած են 103,021 գործազուրկներ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՔՈՅՐԵՐՈՒՍ

I

Սիրելի՛ Արուսեակ,

Կարդացիր անշուշտ պատմուածներէս դրուագ մը որ վերջացած էր հայ ազատ մօր մը պատկերովը:

Կը տեսնես որ աշխարհի որ կողմն ալ երթանք՝ մեր ցաւերը անբաժան են մեզմէ, քանի որ տակաւին ոչինչ չէ փոխուած մեզ համար.

Շատեր կը գրեն ու կ'ըսեն թէ չկայ պատերազմեան գրականութեան մէջ՝ չէն կ'որանան այնպիսիները, որ զուրկ ըլլան արեան եւ վառօդի հոտերէ, սուգի եւ ցաւի ճիչերէ, — զարհուրելի վերյիշումներ՝ որոնք զգայնութիւնը կուտան այն սեւ օրերու տանջանքներուն:

Խուսափումի այս տենչը, սակայն բացի հայերէն, մասամբ արդարանալի է թերեւս բոլորին համար: Անոնք իրենց երկրին մէջն են, իրենց տուները, եւ եթէ նոյն իսկ բոլորովին չեն հանդարտած պատերազմին բնական հետեւանքները՝ բայց այդչափ միայն: Անոնք վերստացած են իրենց բնականոն կեանքը եւ գիտութեան պարգեւած նորութիւններու ճախրանքին մէջ կը վայելեն ամէն բան եւ թերեւս իրենց երազ մը թուի մտաւոր սեւ անցեալը: Անոնք իրենց մեռելներն ալ սովորական սուգով մը ողբացած են ու անցած: Եւ անոնք իրենց ազատ հայրենիքին ամէն բարիքները կը վայելեն դարերէ ի վեր, երջանիկ են եւ զուարթութիւնն ու հանգիստը բնաւորութիւն դարձեր է իրենց:

Իսկ մե՞նք:

Պատերազմի մեծագոյն ողջակէզը մենք ըլլալէ վերջ, դեռ մինչեւ այսօր եւ ո՛վ գիտէ մինչեւ ե՞րբ, կը թափառինք երկրէ երկիր ապաստան փնտռելով:

Սրանի՛ թէ միայն մեր հազար հազարաւոր մեռելները սգայինք եւ անոնց յիշատակի յարգանքին մասին մտածէինք: Հաւաքականութեան մը մահուան արհաւիրքն է որ կը սաւառնի ամէն բոպէ մեր գլխուն վերեւ, օտարութեան մէջ ազգայնօրէն ձուլուելու եւ կորսուելու անխուսափելի վտանգը:

Օտարանա՛լ, կորսուի՛լ, — ահա հայ մնացած հոգիի մը զարհուրելի մղձաւանջը:

Չէ՞ որ բոլորովին տարբեր է մեր իրականութիւնը ուրիշ ժողովուրդներու պատկերէն: Անոնք իրենց կեանքին սովորական հունին մէջն են մտեր կրկին, իսկ մենք ֆիզիքական եւ ազգային գոյութեան պահպանման կռուին մէջ կը տուայտինք:

Եթէ ուզենք մոռնալ մեր ցաւը եւ մեզ չարչրկող տխուր հեռանկարը՝ ի՛նչ դիւրին բան, բայց արդէն իսկ կորսուած պէտք է համարինք մենք մեզ:

Մեր սերունդը, այն սերունդը որ հրաշքով ազատեցաւ, եւ երկրորդ այն սերունդը որ արեան ու կրակի այդ շաղախին մէջ բացաւ աչքերը եւ անոնցմով թրծուած մեծցաւ, եթէ այս երկու սերունդները մոռնան ամէն բան եւ միայն ֆիզիքական գոյութեան պահպանման պայքարով նետուին աշխարհի հոսանքին մէջ՝ մեռած ենք արդէն եւ ինչպէ՞ս մեռած, — կարօտը մեր արտին եւ օտար հողի վրայ, անծանօթ եւ կաթծեա անարգուած, ինչպէս խլեակ մը արհամարհուած: Եւ մեռնի՛լ ոչ թէ սովորական մարդոց պարզ զգացումովը, իրենց տան, իրենց հայրենիքին մէջ:

Ճարտասան չըրկլ ու չխօսիլ մեր տառապանքի օրերէն. նոր հարցում, նոր կազդոյրներ, նոր պատկերներ պէտք են, կ'ըսեն: Բայց չէ՞ որ մերն են այս բոլոր տխուր ու մռայլ պատկերները, մեր իսկ գոյութեան հարցն է որ իր կարեւորութեան գերագոյն աստիճանին է հասած եւ ուրիշ ամէն ինչ կեղծ ու բռնազբօսիկ կը հնչէ եւ մեր հոգիներուն ալ անհաղորդ:

Երբ դժբախտութիւնն՝ ու զրկանքը բոյն դնեն մեր երբեմն շէն տան մէջ՝ կը լքե՞նք զայն եւ կը հրաժարինք մեր օճախէն, մեր ծնողքը մինակ թողլով իրենց վշտերուն մէջ:

Զկրկնե՛լ, բայց մեր պատմութիւնը ո՞վ պիտի սորվեցնէ մեր սերունդին: Մեր պատմութենէն կեանքի դասը առնել անոր, առաջնորդել զինքը ուղիղ եւ նպատակայարմար ճամբուն մէջ եւ պատրաստել կեանքի կռուին, իր իսկ ազատութեանը եւ երջանկութեանը համար: Ո՞վ է որ այս բոլորը որպէս անխուսափելի աւանդ մը պիտի յանձնէ յաջորդ սերունդներուն:

Ճի՛շդ է. ամենադժբախտը մեր սերունդը եղաւ: Տարիներ ապրեցանք մեծ արհաւիրքներու եւ սարսափներու մտալլկումին մէջ եւ հիմա կ'ապրինք անոնց դառն հետեւանքները, եւ ամէնէն ծանր պարտականութիւնն ալ մեր սերունդին վիճակեցաւ, — այն է. կը կրկնեմ, նոր սերունդը գիտակից ընել իր էութեանը, իր ինքնութեանը եւ չորս հովերուն ցրուած հայ բազմութիւնները փրկել անխուսափելի կորուստէ.

Ո՞վ պիտի ընէ այս բոլորը, օտա՞րը, օտա՞ր գրականութիւնը, օտա՞ր մթնոլորտը: Նոր ու թեթեւ խօսքերով եւ առօրեայ զբօսանքներո՞վ պիտի փրկուինք.

Թողո՛ւ որ սեւէ կերպով չարունակեն իրենց ֆիզիքական գոյութեան պահպանումը, բայց ոճրապարտ արգահատանքով մը չըսել, չգիտցնել թէ ի՛նչ զարհուրելի մահերով սպաննուեցան հազար հազարաւոր հայ մայրեր, հայրեր, զաւակներ եւ ազգականներ, թողո՛ւ որ մեծ ու պզտիկ որբեր սիրեն ու յարին իրենց նոր պաշտպաններուն, նոր շրջապատին, եւ չգիտնան զէթ յիշատակն իրենց ծնողքին նահատակութեան եւ դահճաբարութեան, չը գիտնա՛ն թէ ինչպէ՛ս մեռած են անոնք, տանջելով սերտ բազուկներէն բռնի խլուելը իրենց զաւակներուն եւ սիրելիներուն, եւ հիմա ալ քաղաքակրթութեան անարիւն ջարդերովն բնաջնջուելին մնացածները:

Թողո՛ւ որ օտարոտն եւ յաւէտ կորսուին այնքան նոր մէհեր եւ արժէքներ, որոնք իրենց հայրենիքը պիտի շէնցնէին ու կերտէին, բայց օտարին համար պիտի մնան անյուշ...

Զպարզել մեր ապագան...

Կեղծ արգահատանք, եւ աւելին, ուրացում սորվեցնել, ուրացում իրենց ցեղին եւ իրենց հայրենիքին:

Նէ՛ ցաւի ծովեր պիտի բացուին հրատերու սրտին մէջ՝ բայց աւելի լաւ է բացուին քան մոռնան այս բոլոր իրականութիւնը:

Արդէն իսկ բաւական չե՞ն պատանեկութեան եւ երիտասարդութեան ներքին ձայները, կեանքի ամէնէն զօրաւոր ազդակները՝ որոնք իրենց յագուրդը լիուլի գտնելով այս նուրբ քաղաքակրթութեան վայրերուն մէջ, այնքան շուտ կը մոռնան ամէն բան: Հապա միջավայրի ազդեցութի՞ւնը. Այնքան շատ են չարիքները:

Ահա՛, սիրելի՛ քոյր, մամուլը զերելով խօսք, ինչո՞ւ չարունակ մեր գիտակից դասը եւ գիտակից մամուլը մէկ հոգ եւ մէկ մտատանջութիւն միայն ունին. ամէն ճիգ թափել որ կարելի եղածին չափ փրկեն ցիրուցան հայութիւնը, մինչեւ որ հաւաքուին մեր վաղուան ազատ հայրենիքին մէջ: Միայն հոն կրնայ մեզ համար սկսիլ բնականոն կեանք մը, ինչպէս բոլոր անկախ ժողովուրդներն իրենց հայրենիքին մէջ:

Այս է միակ եւ նուիրական ուխտը ամէն ճշմարիտ Հայու:

Այս է որ կ'ըսեն ու պիտի ըսեն հազար անգամներ, մինչեւ նպատակի յաղթանակը:

Հիւանդը մէկ օր չեն խնամեր, այլ մինչեւ կատարեալ ապաքինումը: Եւ հիւանդանալուն համար յանցանքներ փնտռելը դարման չէ ցաւին:

Մեծ դժբախտութիւններն ալ մեծ հիւանդութիւններ են եւ մեր հալածական ժողովուրդը ամէնէն մեծ հիւանդն է:

Թող այս ուղղութեամբ խօսին ու գրեն չարունակ, հոգ չէ թէ կրկնուած և սովորական խօսքեր դառնան անոնք, մինչեւ որ ազատինք որպէս ազգ եւ որպէս ժողովուրդ անհետացնող առվտանգաւոր կացութիւնէն.

Տարիներ պէտք են յաճախ, մինչեւ որ հազար խօսքը մէկ իրական գործ ծնի:

Այս դասը պատմութիւնը կուտայ մեզի: Ամենամեծ յեղափոխութիւններն, անգամ պոռթկումներն են երկար տարիներու տքնաջան աշխատութեանց, ըլլան բերանացի թէ գրաւոր: Իսկ եթէ չգրէին, չկրկնէին ու լսէին՝ ի՞նչ պիտի ըլլար մարդկութեան վիճակը...

ԱՆԱՀԻՏ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Գովասանութիւն Երեւանայ

—)(o)(—

Անցեալ տարի, Երուանդ Շահազիզ հատոր մը հրատարակեց, Երեւանի պատմական եւ հնագիտական ուսումնասիրութեան նուիրուած: Այդ հատորին մէջ արտատպուած կը գտնենք Շուլավեցի Տէր-Յովհաննի որդի Նաղաշ Յովնաթանի (1661—1722) մէկ երգիծական ոտանաւորը, որ ահա —

Կամիէ գովել դուէ Երեւան,
«Սարդիէն զալում կ'երեւան,
Թուլէերըն կու քաշեն բերան,
Մ'արդոյ գըլխի կոտրեն գերան:
Հաւէն վրնաս արպէս գիւր.
Ձերմ եւ կանաչ ազտեղի ջուր,
Գոտոե ք… եւ փիս փըրփուր,
Որպէս ծառի ժանգ եւ թըրթուր:
Առաւօտուց կ'երթաս բազար,
Բօլ կու ծախեն բողկ եւ գազար,
Թըթու մածուն չանախ հազար,
Խըմոր հացն կուտայ Նազար:
Սափոր եւ կուժ ամէնըն ծակ,
Քանի ջուր կարծես թէ դարդակ,
Ոչ աղբիւր կայ եւ ոչ վըտակ,
Թուրքի յաթէ դըռներըն փակ:
Զաքուն չուխէն պօրկչոց շալակ,
Գըտակ կարեն ծըցին բալակ,
Մայրըն երկայն արպէս սալակ,
Մէջն պատի հաստ քօչալակ:
Թէ մէյտանըն անես օրօն,
Շատ կայ տըտիպ շըլլըխ տօրօն,
Ամէնըն ածես մէկ վառ բօլօն:
Զուռի մէկ գովելոյ պատճառ,
Բազմատանըն փըրթի մաւնտառ,
Կու ծախեն խիստ խաշար աստառ,
Թօփով քէչա աթառ փաթառ:
Զեռացներըն ճէտ եւ բուտնկ,
Լաւաս կաքաւ ճախչուեն բաւնկ,
Փողով հաց չընկնիլ մայրոյ ճանկ,
Աշխարհի էժան, Երեւան թանկ:
Հաւուզի փող տաս մէկ բաւըն,
Հարկից մէկը չառնիլ ձեռըն,
Աչքըն կոխես չամբուրի կեռըն,
Խմացըներ էշի չ…ռըն:
Ես էլ Երեւան շատ կացայ,
Նոցա հասիաթն իմացայ,
Հազար բան պաապարես նոցա,
Կասես՝ ո՞ւր է, բէ՝ մոռացայ:
Կուզեն էլնեն ամէնըն քօչ,
Լի է մօծակ, մըժիկ, բըզոչ,
Նաղաշն Երեւան շատ կացաւ,
Ջիկարըն այրեց հիւանդացաւ,
Սպիտակ սառուցէն զարմացաւ,
Խըմեց՝ սիրտիկըն զովացաւ:

ՍԱՅԱԹ – ՆՈՎԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՊԱՐԱԳԱՆ

Առեղծուած մը դարձեր է, ինչպէս Խ. Աբովեանի, նոյնպէս Սայաթ–Նովայի մահուան պարագան: Աբովեանի մահուան հարցին մասին, ծանօթ է Շ. Նարդունիի ուսումնասիրութիւնը, տպուած ՅՈՒՌԱՁի մէջ, որ կուտար յայտնուած բոլոր ենթադրութիւնները: «Նոր Ուղիի» վերջին թիւով, Ա. Բակունց հրատարակեց յօդուած մը, որ, հիմնուելով կարգ մը վաւերաթուղթերու վրայ, — նորութիւն մը չէին բերեր աւանդ, — ազդարարութեամբ մը կ'ենթադրէր թէ սահմանին միւս կողմն է (Թուրքիա) անցած Աբովեան:

Իսկ Սայաթ – Նովայի մասին, առաջին անգամ Գ. Ախվերդեան է, որ կը բերէ աւանդութիւնը թէ հայ մեծ աշուղը սպաննուած է Թիֆլիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ 1795ին, սեպտեմբեր ամսուն, Աղա Մահմէդ խանի զինուորներուն կողմէ: Այնուհետեւ, բոլոր անոնք, օտար կամ հայ գրագէտներ, որ գրած են Սայաթ – Նովայի կեանքին ու արուեստին, հետեւեր են Ախվերդեանի տուած աւանդութեան:

Այսպէս, գրականութեան պատմութեան մեր դասագիրքերը, ինչպէս նաեւ Լէօ, Յովհ. Թումանեան, Գ. Ասատուր, Պոլոնսկի, Ֆիշմիշեւ, Պատտօ, Ա. Խախանաշվիլի, Վ. Բրիւսով, Կեկելիձէ, Ի. Գրիշաշվիլի, բոլորը կ'ընդունին թէ Սայաթ – Նովա սպաննուած է Հայոց եկեղեցիին մէջ ու թաղուած՝ «Քարափի Ս. Գէորգ եկեղեցին» հիւսիսային պատին տակ, ուր, 1914ին, Կովկասի Հայ Գրողներու Ընկերութեան ջանքերով կը շինուի դամբարան մըն ալ:

Առաջին անգամ Զ. Մթածմինդէլին է, որ, 1878ին, կը քանդէ այդ աւանդութիւնը եւ կը գրէ թէ Սայաթ – Նովա, երբեւ վրաց թագաւորին եւ ժողովուրդին բարեկամ, իր սազով ու քնարական երգով ճակատ կ'առաջնորդէ վրացի զինուորները, ընդդէմ Աղա Մահմէդ խանի բանակին: Կը յաղթուին Վրացիները Նարիքալա ամրոցին տակ, ուր կը սպաննուի նաեւ Սայաթ – Նովա, 1795ին:

Սակայն այս ալ աւանդութիւն է, ինչպէս կը խոստովանի հեղինակը, քաղուած՝ վրացի ծերունիներու շրթներէն, ճիշդ ինչպէս Ախվերդեանի աւանդութիւնը:

Վրացի ուրիշ գրագէտ մը, Գ. Լէոնիձէ, ինչպէս անցեալ տարի գրեցինք մեր թերթին Հայաստանի սիւնակներուն մէջ, դասախօսութիւն մը տալով Թիֆլիզի հայ գրողներուն, կը քանդէր ծանօթ բոլոր աւանդութիւնները եւ կը հաստատէր թէ Սայաթ – Նովա ոչ թէ սպաննուած է, այլ մեռած է բնական մահով, ոչ թէ 1795ին, այլ 1801ին: Այս տեսակէտին կը միանայ նաեւ Լ. Մելիքսէթբէկեան: Այժմ ձեռքի տակ ունինք Գ. Լէոնիձէի «քննական ուսումնասիրութիւնը», որ աւելի մանրամասնութիւն կուտայ Լէոնիձէի փաստերուն մասին: Լէոնիձէ կը գրէ թէ վրացի պատմագիր մը, Փլատոն Իոսելեանի, իր մէկ գործին մէջ, Վրաստանի վերջին թագաւոր Գիորգի 13րդի կեանքը, խօսելով Սայաթ – Նովայի մասին, որ ժամանակակից է այդ թագաւորին, կ'աւելցնէ թէ մեռած է 1801ին: Այստեղ Լէոնիձէ կը քանդէ ոչ միայն Ախվերդեանի աւանդութիւնը, այլ եւ Մթածմինդէլիի տեսակէտը, աւելցնելով որ Սայաթ – Նովա, այլ եւս շատ ծերացած ու տկար, չէր կրնար առաջնորդել զինուորները: Դարձեալ Լէոնիձէ կը գրէ թէ հայ եւ վրացի բոլոր հեղինակները, խօսելով Թիֆլիզի աւերման մասին, երբեք չեն յիշատակեր Սայաթ – Նովայի սպանութեան պարագան:

Գ. Լեւոնեան, որ կը քննադատէ Լէոնիձէի տեսակէտը, հինգ հակափաստեր կը բերէ, որոնք ո՛չինչ կը հաստատեն, եթէ երախտայական չեն. Բայց կ'արժէ յիշատակել փաստը, որ կը բերէ Սայաթ – Նովայի տաղերէն, տետրակի մը մէջ գրելով թէ հայ մուխամբազը Սայաթ – Նովան յօրինեց, որ Շահը պէտք է գայ մեծ մեռելով նրա գերեզմանի վրայ, այս է պատճառը, որ նրան մաս – մաս արին»:

Եւ սակայն շատ ընկերներ կան նաեւ այս փաստին մասին:

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԳՐԵՆ

Անցեալ ամառ այս սիւնակներուն մէջ ներկայացուցեր էինք նման հարցարանի մը պատասխանները, որ լուսանիր էին Ֆրանսական թերթերու մէջ: Հետաքրքրական հարցարան մը գոր փորձած էին առնել Պոլսոյ հայ գրական պարբերականներն ալ: Այս անգամ ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ տարեգիրքն է, որուն խմբագրութիւնը, Մ. եւ Մ. Պարսամեան եղբայրներ, այս Գ. տարուան թիւով, կը խօսեցնէ մէկ երկու հայ գրողներ:

Կ'առնենք պատասխանը Յ. Օշականի, Մնացորդացի հեղինակին.—

Աշխատութեան մասնաւոր եղանակ մը չեմ ունեցած, որ անյեղլի օրէնքներու ծառայութիւն մը գնէր գրչիս. Սեղան եմ անցած ամէն անգամ որ յորդութիւն եմ զգացած իմ մէջ, որմէ ազատուելու միջոց մըն է գրելը. Փոքր կտորներ, որոնք ամբողջական ապրում մը կրնան շրջանակել, տուած եմ միշտ մէկ գրիչով: Այսպէս են գրուած Խոնարհները, Երբ պատանի են, Խորհուրդներու Մեհեանը, ու լրագիրներու մէջ ցիրուցան բոլոր յօդուածները: Ցանափ խմբագրատան մը աղմուկին մէջ գրի են ինկած անոնք: Նոյնպէս՝ խաղերը, որոնցմէ մէկը ներկայացուած է արդէն:

Աշխատանքը կը տարբերի սակայն Ծակ – պատուկին մէջ, ուր թէքնիք եւ մեթոտի փոփոխութիւն մը պարտադիր կը դառնար, քանի որ պատմելէ ու նկարելէ աւելի հոգեյատակներ լոյսին բերելու յաւակնութիւնը տուած էի ինծի: Այդ է պատճառը, որ անիկա գրուած է քանի մը անգամ: Առաջին հեղումը ինծի արժած է անհուն տառապանք: Նկատի ունեցէք որ իմ օրս յատկացուած է հացի աշխատանքին: Որքան դժուար է, հանգիստէ, անհրաժեշտ հանգիստէ, զուարճութենէ կեանքէդ խլուած ժամանակը գործածել առանց յամառ տոկումներու, որոնց մանաւանդ տեւողութեան մէջ կը հեռանան: Կամքի մեծ պրկումով մարդս աղջէ սեւեռուած վիճակ մը կը զգայի թէ կը ջանար ստեղծել մտքին ծոցը, ուրկէ քաղած էի զայն: Ասոր համար է, որ առաջին սեւեռումը ըրած եմ, հիւանդագին անձուկով մը, վախով որ կը փրթէր լարը ու կ'ընկղմէր կեանքին տախտակը: Եւ նոյն տառապանքը՝ երկրորդին համար: Անկէ

ԽՈՐԹ ԿԼԻՄԱՅԻ ՏԱԿ

Գ.

Pas possible ! !

Փողոցիկի մը բերանը կծկտած՝ Մարկոս պխտակ կը ծախէ: Վիզին անցուցած է գիլերանոցին սպիտակ կապը, որ կէս քառակուսի մէթր տախտակը, խանո՛ւթը Մարկոսին, օդին մէջ կը բռնէ, երկու կողմերէն:

Մարկոսին խանութին մէջ, երեք քիլօ ապրանք կայ, որուն գոգաւոր կեդրոնը՝ կը պահէ բաժակ մը, կէսու Մարկոսին Ցիսուն սանթիմով, այդ բաժակին պարունակութիւնը յաճախորդին գրպանը կը պարպուի:

— Cacahuète! dix sous! cacahuète!

Եւ որովհետեւ հետ, որ կ'ուռի այս կանչէն, Մարկոսին խանութը կը շարժի, թէեւ մեղմօրէն կը հպի Մարկոս՝ ուժեղ հազալին ձայնալարերուն Անզմաձայն է որ, իր ապրանքին կը կանչէ անցորդները ծառուղիին:

Ահով ու դողով է որ, Մարկոս իր ապրանքներուն թարմութիւնը, ազնուութիւնը կը գովէ: Ու հազիւ, այն ալ ոչ յաճախ, կը յանդգնի իրանը դէպի Սէն Միշէլի ծառուղին երկարել: «Զգուշութի՛ւն: Զըլլայ թէ Մարկոսը ոստիկանատուն առաջնորդեն:

Ունի բնակութեան իրաւունք: Զունի աշխատանքինը: Շրջուն վաճառորդ ըլլալու համար, առեւտրական արտօնագիր ունենալու է: Զունի պէտք եղած գումարը՝ զայն գնելու: Բովանդակ հարստութիւնը երեք քիլօ պխտակ է:

Ունի քաղաքացիական կրթութիւն: Զունի զայն կերակրելու միջոցը: Գիտէ թէ պէտք է յարգել օրէնքը: Հակառակ կամքին, տրիպուած է զայն անտեսել.

Ու Մարկոս, ապօրինաբար, չորս մը հացը եւ կտոր մը պանիրը կը վաստկի: Կը գողնա՞յ: Կը յափշտակէ՞: Կը մուրա՞յ: Մակաբո՞յծ է: Ամենեւի՛ն:

Ունէր ամէն ինչ: Մարդոց գազանութիւնը մերկացուց Մարկոսը: Ունէր տուն: Զունի խցիկ մը անգամ: Ունէր ընդարձակ հողեր: Զունի ածու մը իսկ: Ու ձայն ունէր: Այսօր, զայն կը խեղդէ կոկորդին մէջ:

Որովհետեւ, Մարկոսին ոտքերը օտար հողի կը կոխեն: Որովհետեւ, բոլոր երկիրները անխտիր ազգայնական թէ միջազգայնական, հանրապետական թէ ռամկապետական, կը սպառնան.

— Ի՛յ եկուորներ, նախ մենք եւ ապա դուք:

Ու Մարկոս կը խորհի թէ, վերջապէս իբր մարդ, գոնէ նուազագոյն բաժինի մը իրաւունք ունի: Ի՞նչ է որ առածը արդէն, չորս մը հաց եւ կտոր մը պանիր, առայժմ: Պէտք է ապրիլ: Վաղուան համար: Ինչպէ՞ս: Մարկոս կը գնէ եւ կը ծախէ: Այս երկու գործողութեանց համեմատ, չա՛փ համեմատ տարբերութիւնը կը բաւէ Մարկոսին:

— Cacahuète! dis sous! cacahuète!

Երիտասարդ մը ձայնին կ'երթայ: Չէ սխալած: Ան է: Մարկոսը: Մաչիկ չի հաւատար աչքերուն եւ ետեւէ պխտակավաճառ Մարկոսին.

— Ah! ça, par exemple! Pas possible!

Մինչ այդ, Մարկոս գետին էր դրած խանութը:

Երկու զաւընկերները կ'ողջագուրուին: Տա՛սը տարուան կարօտ կ'առնեն:

Քիչ անդին, ահաւասիկ դուրս կը բխի ամբոխը, դէպի [illegible] ըմպելիք եւ ուտելիք.

Ուրեմն՝

— Cacahuète! dis sous! cacahuète!

Մարկոս կը լեցնէ եւ կը պարպէ:

Ու Մաչիկ լեցուած է տրտմութեամբ: Անոնց են աչքերը: Կը մտաբերէ անցեալին, տասը տարի առաջուան Մարկոսը: Զայն կը բաղդատէ պխտակավաճառին հետ: Ու կը գտնէ որ նեխած է մեր մոլորակը: Կրակի տալու էր այն, ամբողջութեամբ: Թերեւս նոր աշխարհ մը ծնի անոր մոխիրներէն:

Ու Մաչիկ կը շարունակէ մտովի խօսիլ, երբ Մարկոս, ահա, կը ծախէ, պխտակ կը ծախէ: Պոլսէն առանձին էր ան, Մարկոս: Ուսուցիչ թէ աշակերտ, ամէն ոք կը սիրէր, կը յարգէր զայն: Աշակերտ իր ուսուցիչներուն՝ ուսուցիչ էր իր ընկերներուն: Կ'օգնէր ամէնուն: Մերժել չէր գիտեր: Տնօրէնը՝ հայր Մարկոսիկը կոչէր զինքը: Կասկած չկար էր որ, Մարկոսի վաւերական ընդունակութիւնները զինքը պիտի տանէին բարձրութեան մը, ազգին համար պատուաբեր: Ու այսօր, պխտակավաճա՛ռ մը պարզապէս:

Հազիւ վկայականները ձեռք բերած՝ Իզմիրի հրդեհին բոցերը զիրենք հալածած էին մինչեւ Ֆրանսա: Եւ այդ օրէն ի վեր, այսօր է որ իրարու կը հանդիպին, Մաչիկ եւ Մարկոս:

— Մարկոս, առ սրճարանը մտնենք եւ հանգիստ խօսինք:

Ու անկիւն մը քաշուած՝ Մարկոս եւ Մաչիկ տասնամեայ պատմութիւն ամփոփեցին:

Մարկոս ինքնաշարժի գործարան մը մտեր է: Քանի մը տարի աշխատեր է իբրեւ բանուոր: Եղեր է կէս մասնագէտ – բանուոր: Անցեր է դրասենեակ: Գործարանէն յետոյ, մտեր է դրամատուն մը, իբրեւ հաշուակալ: Ու համաշխարհային տնտեսական տագնապ: Դո՛ւրս օտարականները: Բայց տասը մօրմէ դուրս չունի: Ուստի Մարկոս՝ պխտակավաճառ.

Մաչիկ տարիներով երկրագործական բանուոր: Ապա՝ ուսուցիչ: Ու՝ անգործութիւն:

— Անգործ ե՞ս, Մաչիկ, կը բացագանչէ Մարկոս: Ուրեմն «շօմա՞ժ» կը ստանաս:

— «Շօմա՛ժ», կը հեգնէ Մաչիկ: Օտարականին ֆրանք չարաբը: Ո՞ր մէկ պէտքերս պիտի հոգամ: Սենեակիս՝ օրը երեսուն ֆրանք կուտամ:

Երեսուն ֆրա՞նք Օ՜րը: Մարկոս գլուխը կը քերէ: Ինք ձեղնայարկի տասը սենեակին՝ օրական երեք ֆրանքը չի գտներ: Մաչիկ անգործ եւ ճոխութեա՞ն մէջ: Բայց ինչպէ՞ս կ'ըլլայ ասիկա:

— Մաչիկ, Պոլսէն դրամ կը ստանա՞ս:

— Երկու տարիէ ի վեր, նամակ գրած չունիմ, mon cher:

— Բայց, ըսէ՛ խնդրեմ, ինչպէ՞ս կ'ապրիս, Մաչիկ:

— Աղջիկ մը ունիմ, Մարկոս: Միասին ենք: Գիշերները կը շահի… պարահանդէսներուն մէջ, յաճախորդներ կը ճարէ: Ըմպելիքներուն վրայ՝ հինգ առ հարիւր կը ստանայ:

Աւելի մանրամասնելու պէտք չունէր Մաչիկ: Մարկոսին համար, գաղտնիք մը չէր այլեւս Մաչիկին ներկան: Մաչիկ, ուրեմն, պոռնիկի հետ կ'ապրի: Պոռնիկի վաստակով կ'ապրի: Պոռնիկի հաց կ'ուտէ:

Մարկոս «Pas possible!»ը կուլ տուաւ եւ ընդհակառակն, չչնչեց.

— Tout est possible! mon pauvre ami!

— Կը մեղադրես զիս, Մարկո՛ս, այնպէս չէ՞: Արցունքոտ աչքերուդ խորը քննադատութիւն, զայրոյթ կը կարդամ:

— Ո՛չ, սիրելիս: Մորիս Պառէսի «Les Déracinés»ն յիշեցի: Արմատախիլներ ենք երկուքս ալ: Ու դժբախտաբար, հազարաւոր հայորդիներ մեզի նման: Կորսուած ենք մեր հողէն: Մեր միջավայրէն բարեգործ բոլոր կապերը քակուած են մեր վրայէն: Ու դեռ, ինչեր, ինչե՛ր կարելի են:

Մաչիկ եւ Մարկոս, բաժնուելէ առաջ, կիրակի օրուան համար ժամադրուեցան: Պիտի երթան Մարնէկը տեսնելու, եղբայրը Մաչիկին, որ երկու տարիէ ի վեր սանաթորիոմը պառկած է, գործարանային տաժանելի աշխատանքին, սննդազրկութեան եւ չափազանցեալ պարերուն անողոք հետեւանքը թոքերուն մէջ սեղմած:

— Cacahuète! dis sous! cacahuète!

Ու Մաչիկ, այս կանչին ընդմէջէն, փութկոտ քայլերուն կ'ընկերացնէ արտամանուշ յիշատակ մը դպրոցականներու երանելի օրերէն: Յոյսի, յոյսի օրերէն:

«Ճակատը պողպատեան»ը խաղը տանելով տպուած էր: Ու թուղթ էր եղած հայրենասէր Մարկոսին սիրտը: Մէկզի, դասեր: Մարկոս, դասարանէ դասարան, մէկ ամպիոնէն միւսը: Ան ինչ հաւատք իր բառերուն մէջ: Համբաւաւոր, մարզուած հռետոր մը ըլլալ կարծես: Յուզեց, ոգեւորեց երեք հարիւր աշակերտը: Ու կարաւանին միացուց ուսուցիչներն ալ: Վիճակահանութի՛ւն: Համդամակութի՛ւն: Միութիւն չկայ, ժամանակ մը: Հաւաքուա, հաւաքուա եւ դրամ, ճակատի հայ զինուորներուն համար: Պողպատեանք ճակատը:

Բայց ո՞ւր կը վազէ այսպէս, Մաչիկ «poids mouches» կօշիկներով, ձեռնոցաւոր եւ վերջին «մօտի» վրայ ձեւուած՝ հարթ ու անկիւնաւոր ուսերով վերարկուն թեւին ձգած:

Պարապարահ: Մաչիկ մոռցեր էր յայտնելու Մարկոսին, որ առանց «շըվալիէ»ի տեկիններուն հետ կը պարէր, դրամով: Ու չէր աւելցուցած որ, վաստակած դրամը, գուցէ նաեւ իր աղջկան վաստակածէն ալ մաս մը, պէտք պիտի երթար զոհելու, իր քոյրին հետ անշուշտ, սրճարանի մը եանք, «պլօթ» խաղին: Դեղնած մատները այդ խաղին աւագայցն են եղեր:

Ու Մարկոս, դուրսը, փողոցէ փողոց, խանութը փորին՝

— Cacahuète! dis sous! cacahuète!

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

վիրՋ տեսիլքը նուաճուած կարելի է նկատել: Գրելը, այսինքն վերջնական ձեւը, նոյնն է ինչ որ եղած էր առաջինը, նոյն առեն նախադասութիւններըը չնչին retouche-ներով: Այս երկինքը աւելի ծայրայեղ ...: Այս վէպին մէջ կան գիրքեր, որոնք գրուած են հօթն անգամ մինչեւ: Մեքենական հեղումին չորս էջը լայնցած ընելու համար երբեմն յիսուն, երբեմն հարիւր էջ: Ցաւելումը կեանքին ձեւն հեղեղն է: Մարդ կը խղճահարի՝ երբ իր սեղմումը եղող արարածը կը կենայ իր դէմ ու կը պահանջէ իրենց լինելութիւնը, ամբողջ ու անբիր, ինչպէս եղան կեանքին ալ մէջ: Ձեմ գիտեր թէ ուրիշ բա՞ն է մէջը: Ամէնէն անգութ արարածը կը հաղորդուի աչքերուն մը յուզումներու: Գրագէտին պարտքն է գէթ առանց կարեւորները գծել: Ու ահա էջերը կ'ուռին: Ու յարդել թէ որքան բան զոհուած է տառին այդ կեանքէն:

Որքա՜ն պիտի ուզէի, որ գրիչը հաւատարիմ 700,000 կարդացուելու յիմար սրճեքին ու գրագէտը սուզուէր մինչեւ հոգւոյն խորութիւնները, ուրկէ փրկուած հուզան լինելութեան երակները ու կը վերածուին չարժումի: Այն առեն գիրքը բիւրեղացած պատկերը կ'ըլլար, բայց այս անգամ հարազատ այն բոլոր վիճակներուն, որոնք իրր կապ ինկան անոր ժամերուն:

Ձեմ գիտեր թէ ի՛նչ ընդունելութիւն կը սպասէ անոր: Ձգտումի մթութիւնը, որ անհրաժեշտ է այդքան ընդարձակութեամբ կեանքի հեղեղ մը մշտապէս իր հաւատքութեան տակ հնազանդ պահելու, կը վախնամ թէ յոգնեցնէ մեր ընթերցողները, որոնք կը կարդան մարսելու համար իրենց ծանրկէկ ճաշը կամ իրենց նանրածին հետաքրքրութիւնը սանկ ու նանկ խթանելու համար:

Գոհ եմ սկսած ըլլալէս, վասն զի առով ընդմիշտ կ'ազատիմ մանրուելու հրապարակին յարմարուելու անձկանքէն որ գերագոյն մարտիրոսութիւնն է, իրական փուչ պսակը անձին վաւերական արուեստագէտի: Երբ փակուեցան հանդէսները երեսիս, ինծի կը մնար մանրուիլ, կամ լռել: Երկրորդ ճամբան կը տանի մահուան, — փրկութ է անոր ինծի առթած սպառումը — բայց լաւ է աշխատանքի մէջ փակել աչքերը, քան անարգ ժանձրոյթին մէջ, որ մեզի պէտներուն ճակատագիրն ալ է, հոս:

ՏԻԽՐՋԻՆԵՐՈՒՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

Հարիւրապետ Ն. Գուրոն հրատարակեց աղուոր գիրք մը Տիւրքիներուն մասին, պատմութիւնը Լիբանանի եւ Հաւրանի լերան: Ցառաջաբանը գրած է Զօր. Վէյկան: Խնամքով եւ համութեամբ պատրաստուած է այս աղուոր գիրքը, որ կը խօսի նաեւ Տիւրքիներու տնական արհեստներուն, պանազան աշխատանքներուն եւ երգերուն մասին: Այդ երգերէն նմոյշ մը ահա, սպանդութիւնի երգ մը, որ կը յարմարցնէ տարագրի մեր սիրտերն ալ.—

Ո՜վ իմ գիւղակս,
Քեզմէ հեռանալէս ի վեր,
Սիրտս կ'այրի եւ հոգիս կը տանջուի,
Քունը փախաւ աչքերէս,
Եւ երազը, անդադար, կը զարնէ ճակտիս՝
Նեղսն ապաստանելու համար:

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒՀԻՆԵՐ

ԵՐԲԵԱԿ

ԱՐՉԻԼԱՅՏ ՔՐԷՓՍԻ

Երեք անդո՛րր պահեր կան.
Ձիւնը սպիտակ, որ կ'իջնէ,
Րոպէն՝ որմէ վերջ նինջն է,
Ու շրթներն անոր, որ նոր նո՛ր մեռեր է...

ԾԱՌԻՆ ԿԵՂԵՒԸ

ՄԱՏՏԱ ՕՀԷ

Ու ծառը եւս
Ունի կոշտ արտաքին — զի կը պաշտպանուի:
Ու ծա՛ռը եւս իմաստուն է
Զի գիտէ թէ ճարկ է որ սիրտն իր ծածկէ.
Դէմքը, զոր ցոյց կուտայ փոթորիկին մարդոց
կոշտ է:
Ու իր ժպիտը՝ իր տերեւն է:

Ու ծա՛ռը եւս
Գիտէ թէ միշտ ժպտիլ ճարկ է:
Թէ ձմեռն իր մերկուն ցուրտով
Պիտի չորցնէ ու թափէ իր ժպիտ —
տերեւները սա՛ռն շունչով:
Իսկ ժպիտը իմաստ ունի երբեմն միայն.
Բայց՝ երբե՛մն միայն...
Ու ծա՛ռը եւս
Գիտէ բնութեան այդ գաղնիքը անպայման:

Թարգմ. Սօսեաց Տղան

Կ'երեւակայեմ հին օրերը,
Մանկութեանս հեռաւոր օրերը,
Իմ հոգիս կը թռչի դէպ ի մանկութիւնս,
Նման քօրալին, որ կը ձգէ իր ճամբորդ եզրայրները,
Ու կը վերադառնայ բոյնը, ուր ծնած էր:
Եւ սակայն ոչ ոք ստիպեց զիս որ հեռանամ,
Ես իմ միակ յանցաւորն իմ դժբախտութեանս:
Որովհետեւ կարծեցի գտնել երջանկութիւնը քեզմէ հեռու:
Եւ ահա տառապանքը մայր դարձաւ ինծի,
Ու կը քալէ շուքիս առջեւէն
Ինչպէս վիթը իր ձագերուն առջեւէն:
Ո՜վ իմ եղբայրներս, որ կը բնակիք արեւմտեան կողմը,
Ձեր տուներուն մէջ, որ կը քնանան բլուրներուն վրայ,
Անխա՛խտ պահեցէք ձեր երջանկութիւնը,
Եւ հեռացնէք զայն՝ քշելով ձեր առջեւէն,
Աքսորի ճամբուն վրայ:
Ես իմ երջանկութիւնս ձգեցի ետեւս,
Աւազներու ճամբուն վրայ, ուր նետած էր զիս՝
Ցեղնած ուղտի մը նման,
Եւ ահա կուլա՜մ...:

ՊԻՏԻ ՍՏԻՊՈՒԻՆՔ ՆԿԱՏԻ ԶԱՌՆԵԼ

այն ձեռագիրները որ՝

1) ՄԱՏԻՏՈՎ ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ:

2) ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ ԹՈՒՂԹԻՆ ԵՐԿՈՒ ԷՋԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ:

3) ԻՐԵՆՑ ԽԱՌՆ Ի ԽՈՒՌՆ, ԱՆԸՆԹԵՌՆԵԼԻ ԳՐՈՒԱԾՔՈՎ ԿԸ ՑՈՒՑՆԵՆ ԽՄԲԱԳԻՐԸ ՈՒ ԳՐԱՇԱՐԸ:

ԹԱՏՐՈՆ

Հացի համար

—)(օ)(—

Փարիզի «Հայ Ժողովրդական Թատրոնը» անցեալ կիրակի ներկայացուց Ա. Արշիւնի մէկ թատերախաղը, Մարտող Զրագնիր, ուրիշ անունով մը՝ Հացի համար:

Խաղը չի դիմանար գեղարուեստական քննադատութեան, բայց եւ այնպէս ունի pathétique տեսարաններ, բոյր մը հայրենի աւանդութիւններէն, հին տունի ջերմութենէն: Այնտեղ կայ նաեւ արժազանգը սովորութիւններու, այլ եւս քննադատելի: Աշխատաւոր ընտանիք մըն է, որ օրուան հացին տագնապն ունի, հայրը այլ եւս աշխատելու անկարող, պառաւ մէկը՝ հիւծախտաւոր, միւսը՝ անառակ, աղջիկը՝ սիրոյ ճամբուն վրայ մոլորած, եւ մայրը, որ կ'օրօրուի յոյսերով՝ աղքատ գեղեցկութեան կապուած: Տըկար ընտանիք մը, որ կը յաղթուի հացի կռիւին մէջ, — առկայծ ճրագ մը, որ կը մարի կեանքի մթութեան մէջ:

×

Արման Կոթիկեան կը խաղար հօր դերը: Իրական հայ գիւղացին էր ան, որ, ժամանակ այն պահուն՝ երբ ցաւին ծանրութեան տակ կէս մը յիմարացած, յուզումի հրաշալի արտայայտութիւն մը ցոյց տուաւ, վշտակոծ մարդու կատարեալ դիմափոխութեամբ մը:

Նիկոլ Նիկողոսեան, հիւծախտաւոր տղան (Ներսէս), զուսպ եւ բնական, ձայնի եւ շարժումի բնականութեամբ, որ կը խաղայ առանց սեթեւեթի եւ «չաւելումի»:

Տէրվիշեան (Սեթոյ), անառակ որդան, խաղարկութեան մէջ համարձակութիւն եւ կենդանութիւն կը դնէ, աշխոյժ է, բայց կը կարծեմ թէ իր այս դերը չէր պահանջեր styliser ընել ձայնը:

Ս. Թորոսեան (աւագ Մինաս) մեծ յաջողութիւն ցոյց տուաւ, լաւագոյն ձեւով պատկերացնելով գիւղի սափրիչը, իր միամտութեամբ, սմօքխածութեամբ եւ «հայ քրիստոնէութեամբ»: Եւ յիշենք՝ իր արտասանութեամբ:

Ալթունեան (Ալեքսանտր), որ կը խաղար սիրահարին դերը, կազմախոսութեամբ իսկ չէր համապատասխաներ իր դերին: Դերերու բաշխումին առեն՝ պէտք է նկատի ունենալ նաեւ արտաքին ֆիզիքական նմանութիւնները: Դերեր կան, որ եթէ չունին իրենց sosie, կը պահանջեն պատրանքը:

Տիկին Գույեանէ (Աննա) յաջող էր իբրեւ գիւղացի եւ աշխատաւոր կին, տուն կառավարող եւ ծածկամիտ:

Օր. Տէր Թովմասեան (Մարթա) շնորհք և ձիրք ունի լաւ դերասանուհի մը դառնալու: Կը թուէ, որ մարզուի լաւ ձեռքերումէջ: Իւրացնելու յարմարութիւն ունի: Առաջին արարուածին շատ բնական էր, տեղ տեղ ոգեւորուած, բայց եթէ բնականութեան տանի իր ճարտասանական (déclamatoire) արտայայտութիւնը, որ պատկան ձեւ է եւ կը պատշաճի միայն հրապարակային արտասանութիւններուն, աւելի եւս պիտի շահի:

×

Թատրոնը լեցուած էր ամբողջովին: Մեր թերթը առաջին իսկ օրէն համակրանք ցոյց տուաւ այս շարժումին, եւ ժողովուրդը եւս չուշացաւ մանրամանալ այս խումբին, որ իր անունը կը կրէ:

Միջնարարին Գ. Ա. Շահխաթունի յայտարարեց թէ, խումբն իր աշխատութիւնը խնդրած ըլլալով, կը ստանձնէ տնօրէնութիւնը եւ կը խոստանայ շարաթական թատերական ներկայացումներ տալ, լայն տեղ տալով հայերէն գործերու:

Ծափահարեց ժողովուրդը: Արդարեւ կ'արժէ ծափահարել եւ մաղթել յաջողութիւն:

Շ. Ն.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՔԱՂԱՔԸ

Երիտասարդ գրող Նայիրի Զարեան «Խորհ. Հայաստանի» մէջ այսպէս կը նկարագրէ «մանուկներու քաղաքը», Ստեփանաւանը, ուր հիմնուած է հայ որբներու ապաքինարան — ճամբարը:

— Ցերեկուան ժամը 11ին կը հնչէ սուլիչը:

Ընդարձակ բակին մէջ յանկարծ կը լռէ մանկական զուարթ ժխորը: Թուշխայ կանաչին վրայ փռած են երկար կտաւ մը: Ու կտաւին վրայ, բերաններն ի վար, պառկած են հայ որբերը:

Արեւի լոգանքի պահն է: Ստեփանաւանի քաղցրահամ արեւը կարմիր պէս կը հալի ու կը հոսի պատանիներու մերկ ու խլրտուն մարմիններուն վրայ: Շատ հաճելի՜ է պառկիլ այդ արեւին տակ, երկա՜ր ու անշարժ, եւ մորթին բոլոր ծակոտիներով ծծել արեւին անդրմանիշակագոյն ճառագայթները.

Բայց մանկական կազմը չի սիրեր անշարժութիւնը: Շուտոմոտ կուզան, յաճախ կ'ելլեն կը նստին, հակող բժշկուհին զայրանի, եւ իրար կը կոթեն:

Խմբապետը, Ալիքսան, 18—20 տարեկան երիտասարդ մը, կը սաստէ, կարգի կը հրաւիրէ զանոնք: Ծանօթ է չարաճճիներուն խաղերուն:

— Ով որ անշարժ պառկի եւ լաւ սեւնայ, խուէք կը ստանայ, կը յայտարարէ բժշկուհի Լ. Ալլահվերդեան:

Եւ փոքրիկ որբերը փութով կը պառկին, գետնին կը կպցնեն իրենց մատղաշ կրծքները, պահ մը կ'անշարժանան այսպէս: Ու բժշկուհին հիացիկ ժպիտով մը կը դիտէ պատանիներու կլորիկ ու թխլիկ մարմիններուն գոյն շարքը: Քսան օր առաջ ուրիշ տեսք ունէին այդ մարմինները: Լանջոսկրերն սուր սուր կը ցցուէին եւ չառներու մէջքին վրայ կ'երեւար ողնաշարին փտիտ լեռնաշղթան: Քսան օրը բաւական եղաւ, որ պատանիները լեցուին ու կլորնան ձուկերու պէս: Արեւը, կարագը, հոգատար ձեռքերու խնամքը միասին ներարկուելով անոնց կենսունակ մարմիններէն ներս, աղուոր կլորութիւն մը ընծայեցին ուսերուն եւ թուխ կարմրութիւն մը՝ թուշերուն:

Արեւի լոգանքէն յետոյ բժշկուհի եւ խմբապետ մէկ մէկ սաւան կ'առնեն, կը մխրճեն ջուրի դոյլերուն մէջ, կը թրջեն ու կը սկսին չփել պատանիներուն կռնակը: Ցետոյ ազատ կ'արձակեն զանոնք:

Իսկ բակին միւս անկիւնը, երկու շարք սեղաններու վրայ պատրաստըւած են կարագի հաստ շերտերով ծեփուած հացի կտորներ ու սուրճի լեցուն գաւաթներ: Կէս ժամ ետքը, տղաքը շարուած են գաւաթներուն շուրջ: Ագահութիւն եւ արագ կ'ոչնչացնեն թարմ կարագը:

Արդարեւ քիչ մը շատ կ'աղմկեն: Խմբապետը, յօնքերը պրկած, կ'անցնի աղմկարարներուն առջեւէն: Ո՞վ մտիկ կ'ընէ: Սեղանին հեռաւոր անկիւնէն, մէկը միւսին հացէ շինուած գնդակ կը նետէ.

— Կը վայլէ՞, կը հարցնէ խմբապետը:

Խմբապետը Երեւանի պետական հըռատորականական տպարանին բանուորներէն է: Ապաքինարան ղրկուած է այժմ, իբրեւ որբներու խմբապետ: Բայց զանազան շրջաններէ եկած այդ չարաճճիները դժուար կը հնազանդին իրեն:

Նախաճաշը կ'աւարտի շուտով:

×

Ապաքինարան ճամբարի տնտեսական սպասարկութիւնը սահմանուած է ընկերային ժառանգապահութեան վարչութիւնը, իսկ դաստիարակչական հոգը՝ որբներու կեդր. վարչութիւնը: Այս երկիշխանութիւնն ունի, իր առաւելութիւններուն հետ, անխուսափելի թերութիւններ ալ, որոնց մասին յետոյ:

Ապաքինարան ճամբարը բացուեցաւ այս տարի 25 յունիսին: Այնտեղ հաւաքուած են 460 որբներ, մեծ մասամբ բանուորներու, հաւաքական գիւղատնտեսութեան կապուած հողագործներու զաւակներ: Եկած են Երեւանէն, Լէնինականէն, Ալլահվերդիէն, Ղուրդուղուլուէն, Ղամարլուէն, Արթիկէն, Ղափանէն, Ղարաքիլիսայէն, Վաղարշապատէն եւ այլ շրջաններէ: Այնտեղ են նաեւ 150 որբեր:

Ապաքինարան – ճամբար կրնան ընդունուիլ միայն 8—16 տարեկանները, սակայն կարգ մը շրջաններ, Ղամարլու եւ Վէդի, խախտած են այդ սահմանը եւ ճամբար ղրկած են նաեւ 21—22 տարեկան երիտասարդներ:

Ապաքինարան – ճամբարը անոնց համար է, որոնք անարիւն են, հիւծախտով վարակուելու տրամադիր կազմ ունին, յոգնաբեկ են, տկարակազմ կամ ջղային: Սակայն կարգ մը շրջաններ, խախտելով այս օրէնքը, ճամբար ղրկած են իրենց բոլոր տեսակի հիւանդ տղաքը: Վերջապէս ով որ ուզեր է, եկեր է: Ահա թէ ինչո՛ւ քիչ մը դժուար է կարգապահութեան մասին խօսիլ:

×

Ստեփանաւանի ապաքինարան–ճամբարը նոր է հաստատուած: Առաջին անգամ անցեալ տարի սկսաւ գործի, երբ 40 որբներ հաւաքուած էին, իսկ հիմա՝ 460: Տղաքը 2—4 քիլօ կ'աւելնան ամէն ամիս:

Սնունդը լաւ է: Լաւօրակ հաց, իւրաքանչիւրին 800 կրամ: Ամէն օր կաթ, կարագ, մսով կերակուր, յաճախակի հաւկիթ, պանիր, սուրճ, պտուղ: Եւ այնքան առատ կը տրուի, որ փոքրերը չեն կրնար ուտել իրենց ամբողջ բաժինը: Դժբախտաբար՝ նեղ կուզան չէնքերը, նախ անոր համար որ 50 հոգի աւելի ղրկուած է եւ յետոյ սովորութիւն չէ եղ ղրկել զանոնք, այլ ձեւով մը կը տեղաւորեն: Շէնքերը կը կազմեն Ստեփանաւանի եօթնամեայ դպրոցը եւ գիւղատնտեսական վարժարանը: Սենեակները գէշ չեն, բայց մաքրութիւնը աննախանձելի էր: Մանաւանդ մանչերու սենեակին մէջ: Թէեւ ամէն ութ օրը մէկ անգամ կը փոխէին հագուստները եւ սաւանները, բայց եւ այնպէս պակաս չէր... ոջիլը, եւ այս անոր համար, որ ապաքինարանը չունի անհրաժեշտ չափով ապաքինարանի յատուկ շապիկներ, եւ շատեր կը մնան գիւղէն բերած իրենց շապիկով եւ... ոջիլով:

Այստեղ եւս փոքրիկ որբները ընտրուած են մասնակցելու պետական փոխառութեան: Ըստ ծրագրի, (փոխառութիւնն ալ ծրագրով է, նոյնիսկ հիւանդանոցներու մէջ, Խմբ.), ապաքինարանի փոքրիկ բնակիչները պարտաւոր էին փոխառութեան արժանագրութիլ՝ տալով 7 րուբլի: Պատի թերթին վրայ կը կարդացուի, որ անոնք արժանագրուած են 12 րուբլիով: Արդ. քննութիւնը ցոյց տուաւ որ... ոչ ոք մասնակցած է փոխառութեան:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

«Պայքար» խմբագրականի մը մէջ քննելով հայ գաղութին տնտեսական կացութիւնը, կը գրէ.—

Նախագահ Հուվըր ինքն յիշեց տեղ մը թէ ներկայիս Միացեալ Նահանգներուն մէջ 10,000,000 անգործներ կան: Ուրիշ աղբիւրներէ՝ մասնաւորաբար աշխատաւորական շրջանակներէ տրուած հաշիւներ անգործներու թիւը կը դնեն 12,000,000, եւ աւար վըրայ կ'աւելցնեն 4—5,000,000' իբրեւ կէս գործող, այնպէս որ կարելի է հաշուել թէ այս պահուս 15,000,000ի մօտ անգործներ կան Ամերիկայի մէջ:

Եթէ Ամերիկայի Հայոց թիւը 125,000 հոգի դնենք, 15,000,000 անգործներէն Հայոց բաժինը կ'ըլլայ՝ 15,000: Եւ տակաւին պէտք է նկատի առնել որ բնիկներու համեմատութեամբ աւելի մեծ է անգործներու թիւը եկուոր տարրերու մէջ: Ցետոյ, հայ մանր առեւտրականներու ու արհեստաւորներու — կօշկակար, դերձակ, սափրիչ եւայլն — գործերն ալ շատ ինկած են: Արդէն, եթէ տնտեսական տագնապն ալ չըլլայ, շատ քիչ հայ նպարավաճառներ կան, որ ի վիճակի են տոկալու մեծ ընկերութիւններու — չէյն սթօր — մրցման: Պէտք է ըսել նաեւ թէ առեւտրական հրապարակի վրայ ամէնէն շատ ազդուած գործերէն մէկն է գորգավաճառութիւնը, որուն մէջ կարեւոր դիրք ու բաժին ունին Հայերը: Կ'ըսուի թէ մեծ ու պզտիկ հայ գորգավաճառներ, ամէնքն ալ, ծանր մտահոգութեանց մատնուած են եւ շատեր իրապէս տագնապի մէջ կը գտնուին:

Այս բոլորը ցոյց կուտան որ մեր գաղութը անտեսապէս նեղ ու աննախանձելի վիճակ մը ունի, որ չենք ըլլար եթէ ըսենք թէ սակէ առաջ երբեք պատահած չէ: Ուրիշ կարեւոր կէտ մը սա է թէ գաղութը հիմա մեծ մասամբ ընտանիքաւորներէ կը բաղկանայ, ամուրիներու թիւը քիչ է, այնպէս որ երբ կ'ըսենք թէ 15,000 անգործ կայ, պէտք է հասկնալ որ նուազագոյն հաշուով 45,000 հոգի, գաղութին աւելի քան մէկ երրորդը, իր առօրեայ ու ապահով ապրուստի միջոցներէն զրկուած է:

ԸՆԿԵՐՆԵՐ,
ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ,
ՊԱՇՏՕՆԱԿԻՑՆԵՐ
ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
ՄԵՐ ՀԱՍՑԷԻՆ
Որ փոխուած է ՄԷԿ ՏԱՐԻԷ Ի ՎԵՐ
17, Rue Dameame, PARIS (13e)
Թերթեր եւ նամակներ կը կորսուին կամ կ'ուշանան ուղղուած ըլլալով հին հասցէին (235, Fbg. St. Martin), կամ 4—5 տարի առաջուան հասցէին:

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

— :-: —

Այսօր Ուրբաթ է, ահա թէ ինչո՛ւ բազմաթիւ կիներ են եկած գերեզմանը:

Գերեզմանը, զոր մտանք անցնելով սալարկուած փողոցէն, հին ու նեղ պատերով եզերուած, — պատեր, որոնք կը կրեն յաւանգքներ՝ կղինձէ ծաղկաձեւ ձողերով պաշտպանուած, — լեցուն է մահարձաններով, եւ այնպիսի տարօրինակ մահարձաններով, զորս չէք գտներ Եւրոպական ուրիշ գերեզմանոցներու մէջ: Մարդու ձեւութեամբ բարակ սիւներ են կամ վիթխարի քարեր, վարը բարակ վերը ուռած:

Իւրաքանչիւր գերեզմանի վրայ տնկած են երկու նման սիւներ, մէկը գլխուն, միւսը ոտքերուն կողմը: Ցաճախ մէկը գետին տապալած է: Այդ վիճակին մէջ, աւելի լաւ կարելի է հշգել ձեւը: Արդարեւ կը նըմանին վրաններու հսկայ ցիցերու եւ մարդ ինքզինքին կը հարցնէ թէ մը վաշկատուն ժողովուրդն է, անտոհմ կամ թաթար, որ այսպէս ուզեր է իր մեռեալներուն վրայ զամել թափառական իր կեանքին յիշատակը:

Երբեմն ալ կը տեսնէք մահարձաններուն գլուխը խոշոր փաթթոցներ եւ կարմիր ֆէսեր: Ծանրութենէն՝ մէկ կողմ ծռած, իրենց գլուխը հակած, կը դիտեն ձեր քայլերը յոգնած երեւոյթով մը: Ուրիշ մահարձաններ ալ կան, որոնց ձեւը ծանօթ է: — տափարակ ու բարձրաշխատ քարեր, որոնց վրայ քանդակուած են ծաղիկներ, աղեղներ, գանգեր... վրայ ...: Անոնց յատուկ են կիներու, որոնց անունները գրուած են երբեմն: Եւ զանազաններ որ ծածկուած են գրասանդներով, եւ մահարձանե՛ր, զարձեալ մահարձաններ, տարօրինակ եւ վըրան արձանագրութիւններ:

Այցելուհիները, կենալով վանդակորմերուն առջեւ, աղօթքներ կը մրմնջեն: Ձէքիրէ ինծի կը բացատրէ թէ կարգ մը արձանագրութիւններ անցորդէն կը խնդրեն ...ութիւն մը կարդալ, որ առաջին էջն է Ղուրանին: Եւ այս կրօնաւէր իսլամ կիները կը կատարեն անոնց խնդրանքը:

Բայց ահա կին մը, որ կը վազէ զամբանէ զամբան, մատնելով եւ բարձրաձայն խօսելով: Դժբախտ կինը, ապահովաբար ցաւէն յիմարացած, կորսնցուցե՞ր է արդեօք իր մեռելը:

— Ոչ, ըսաւ Ձէքիրէ, եղբայրական մըն է արհեստով, հարուստ կրօնաւէրի մը կողմէ վճարուած: Ան պարտաւոր է ամէն Ուրբաթ շրջանն ընել գերեզմանին եւ աղօթել լքեալ մեռելներու վրայ: Կ'անցնիք, ապաշխարութիւն օրը կը տարածուի, եւ կը վախնայ մինակը թողել գիշերը այլանդակ մեռելներու հետ:

Մզկիթին դրանը առջեւ հետաքրքիր կը սպասարկուի տղաքը: Ժամանակին ուսանողականները ներս չէին ընդունուիր: Այսօր ուզողը կրնայ մտնել ներս: Ձէքիրէ չի ծածկեր իր քաղուկները:

Ամէնէն աւելի ի՛նչն է, որ հիացում կը պատճառէ բակին մէջ: Նախ պերճաշուք յախճապակիները, որ կը ծածկեն սուրբ էլուսի դամբարանը, յետոյ մզկիթին ճակատը, կամ, կերպարը, հսկայ յունապնեին, որ կ'անհի Մէվլէվիներու օրանէ զղակներուն վերեւ: Իր նուիրական բաւնին շուրջը, արդեօք շուրջ պա՞ր մը կը դառնան օրըսօր:

Դամբարանին յախճապակիներուն մէջ բացուած անջքէ մը, որ կը պոհպանուի ոսկեփայլ վանդակորմով մը, կը տեսնուի կանթեղ մը, որ կը վառի յաւիտենապէս մարգարէին ընկերակցին՝ Էյուպի դամբարանին առջեւ: Այս այն Էյուպն է, որ, եկաւ Ցօմէրեան խալիֆաներու օրով, եկաւ պաշարել Բիւզանդիոնը, սակայն սպաննուեցաւ քաղաքին պարիսպներուն տակ: Մարմինը եօթը դար յետոյ գտաւ Մէհմէտ Բ. Ֆաթիհը:

Այդ օրէն ի վեր, Սուրբ Էյուպ կը շարունակէ զօրել իր հրաշքները: Այցելուները կը խոնուին վանդակորմին առջեւ: Կիները սուրբին կը ջնջեն իրենց աղերսները, կ'երկարեն իրենց զաւակները՝ համբուրել տալու համար վանդակորմին ձողերը, նոյնիսկ «էֆէնտի» մը, որ շատ լաւ հագուած էր, սեւեռօտ ձողերը շփելէ յետոյ, իր ձեռքերը քսեց երեսին: Դամբարանին քովը կը գտնուի այն սրահը, ուր Մեծ Զէլէպին, Մէվլէվիներու պետը, կուգար, թագաւորութեան տուին, նորընտիր սուլթանին մէջքին կապել Թուրք Հացի Օսմանին, որ հիմնադիրն է օսմանեան կայսրութեան:

Դէմն է մզկիթը: Կիները այնպէս մը խճողած են ներսը, — առաջ կիներ չէին մտներ հոն,— որ գամտոլխները տեսարքներ (փարափան) կը բերէին, հին հարցիններէն վերցուած տեսարքներ, որպէսզի այրերը չպղծեն իրենց կրօնական խոկումին մէջ:

Միւս պատէն կը մտնենք երկրորդ բակը, որ աւելի ընդարձակ է եւ աւելի խճողուած վաճառորդներով, որոնք, հսկայ սօսիներու ստուերին տակ, կը ծախեն անուշահոտութիւն, թանկագին իւղեր, համրիչներ, թժժանքներ, քօղեր, շարփաչներ (Թաքքէ):

Մառերուն զագաթը կը տեսնուին աղաւնիներ, որ բոյն կը շինեն: Եւ ամէն կողմ, պատերուն, տանիքներուն եւ քարերուն վրայ անթիւ աղաւնիներ, որ կը կոցահարեն հաւատացեալներու նետած կերը: Երբեմն, աղաւնիներէն մէկն, սօսիէն վար թռելով, կը սկսի ճեմել ժողովուրդին մէջ, յետոյ, ամեհօրէն պէս անշարժանալով, յանկարծ կ'երկարէ իր բարձր վիզը եւ կտուցով կը զարնէ աղաւնիներու երամի մը, որ կը թռչին հանելով մէկէն ի մէկ թռչլ տրուած վիժակի (store) մը աղմուկը:

∴

Բարեկամ մը ինքնաշարժով զիս հիւր տարաւ Ալպանացի մեծ ընտանիքի մը, որ կը բնակի Ֆանարիլի, Վոսփորի ասիական եզերքը:

Կ'անցնինք հանրակառքերու ճամբէն, սպիտակ մարմարէ դղեակներու քովէն, որոնք կը հակին Վոսփորի վրայ, ամբառնոցներու առջեւէն, պարապ սօսիներու տակէն, կիսափուլ պատերու արանքէն, ալիքներուն հաւասար գիւղակներու մէջէն, ձկնորսի նաւակներ, ճաղապատ գրօսարաններ, որ կը լողան ալիքներուն վրայ, Պէյլէ՛րն է:

Եւ ահա դարձեալ փոքրիկ արհարաններ, փոքրիկ մզկիթներ, նաւամատոյցներ, երկթի նաւակներ, որ մեզի պէս կ'անցնին Նեղուցէն: Շիրքէթի նաւեր, որ Սեւ ծով կ'երթան կամ Մարմարա կ'իջնեն: Մեր եւուը, եւրոպական եզերքը, Ռումէլի - Հիսարի աշտարակները. մեր առջեւ, ասիական եզերքը, Անատոլ-Հիսարի աւերակները, եւ ահա վարդագոյն տնակ մը, ջուրին մէջ, ցիցերու վրայ, այստեղ բնակեցաւ պահ մը Փիէր Լոթի, իբրեւ հիւր կոմս եւ կոմսուհի Օ...ին:

(Ը) ՄԻՐԻԱՄ ՀԱՐՐԻ

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Փարիզ եւ շրջակաները

Հ.Յ.Դ. ԱՆԻՆԻ Գուամեալեան ռոժամեայ մարմինը ժողովի կը հրաւիրէ Արամ, Մուրատ եւ Մոսկու խումբերը այսօր Կիրակի իրիկուան ժամը 8.30ին. 11 rue Descartes, Asnières. Օրակարգ՝ գեկոյց պատգամաւորներուն:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Ի ՆՊԱՍՏ ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

20 Նոյ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2.30ին

Սալ Միւթիւալիթէի մէջ, 24 rue Saint Victor

Կը ներկայացուի **ԱՆԴՐԱՆԻԿ** ֆիլմը գեղարուեստական նոր բաժինով

ԵՐԵԿՈՅԹ — ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Տարօն-Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան կողմէ

19 Նոյեմբեր Շաբաթ գիշեր ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

ՄԻՒԹԻՒԱԼԻԹԷԻ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Կը Նախագահէ՝ Պ. ՊԵՏՐՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Կը խօսին՝ Պ. Պ. ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ եւ ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Պ. Ա. Շահմուրատեան (երգ), Տիկին Տուրաբեան (երգ), Գալմանով (դաշնակ), կ'արտասանեն՝ Պ. Զարեհ Ղարիպեան եւ Օր. Տէր Թովմասեան: Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը

Կէս գիշերէ յետոյ հայկական եւ եւրոպական պարեր

Տոմսերու գինները 7.50 եւ 5 Ֆրանք

Տոմսերը կը ծախուին «Յառաջ»ի խմբագրատանը, գրատուն Հրանտ Սամուէլ, Պետրոս Վարդանեան, 24bis rue Blanqui. Լեւոն Տօնիկեան, 52 rue Isidore Neujahr, Bagneux (Seine).

ՓԱՐԻԶԻ ԿԵԴՐՈՆԸ ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ – ՍՐՃԱՐԱՆ – ՀԻՒՐԱՆՈՑ

"ԿԱԼԱԹԱ"

12, Rue Bleue - PARIS (9e) Métro: Cadet.

(Ճիշդ քովը «Petit Journal»էն)

MAXUD MIRIDJANIAN & HARILAOS VITALIS

Արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ, Թարմ, մաքուր, աժան եւ ճանրաճանօթ խոհարարապետ վաճագնի կողմէ պատրաստուած, Ամէնյաճախորդարտոնուած է այցելելու խոհանոցը՝ անձամբ ստուգելու:

Յունական ճաշակաւոր «Ճիգրօ» օղի տաք ստանդերներով:

Հաւաքոյթներու, հարսանիքներու եւ ժողովներու համար ունինք ընդարձակ, մաքուր սրահներ, չտրամադրելի սինչեւ առաւօտ, մատչելի գիներով:

Արտասահմանէն եւ գաւառներէն եկող հայրենակիցներու համար՝ մաքուր եւ օդասուն սենեակներ, աժան գիներով:

ՕՓԵՐԷԹԱՅԻՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Théâtre Renée Maubel — 5 rue de l'Orient, Paris (18) Métro: Blanche & Abbesses

Այսօր Կիրակի ցերեկ ժամը 2.45ին

ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ (Լիլա)

ՄԷԿ ՔՍԱԿ - ՉՈՐՍ ՊՍԱԿ

Նոր եւ եւրոպական ոճով հայկական օփերէթը 3 արար

Երաժշտութիւն՝ ԺՈՐԺ ՇԱՀ ՓԱՐՈՆԵԱՆԻ

Ռոմանսները՝ ԳՐԻԳՈՐ-ՎԱՀԱՆ (ՃԳՆԱՒՈՐ)

Մասնակցութեամբ փարիզահայ ամենալաւագոյն ուժերու

Մեծ երգչախումբ — եւրոպական օրքեսթրը

Գիները՝ 25, 15, 10 եւ 7.50 ֆրանք

ՏԻԿ. Ժ. ՇԱՀ-ՓԱՐՈՆԵԱՆ

Ազդ

Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան եկեղեցայէն յանձնաժողովը կը ծանուցանէ յարգոյ հասարակութեան թէ՝ Արնու վիլ-լէ-կոնէսի նորակառոյց եկեղեցւոյ օծումը պիտի կատարուի այսօր կիրակի, նախագահութեամբ Տ. Վռ. Եպիսկ. Քիպարեան սրբազանի եւ մասնակցութեամբ քահանայից դասուն: Թկզբնաւորութիւն ժամերգութեան ժամը 9ին, սկզբնաւորութիւն պատարագի ժամը 10ին:

Ի գիտաց Ս. Ցակ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան.

(կնիք)

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Վիրաբոյժ - ատամնաբոյժ

ՎԿԱՅԵԱԼ ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՃԱՄԲՈՒԼԹԵԷՆ

14 Rue Lagrange, PARIS (5)

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՈՍԿԻ ՔՈՒՐՈՆԻ, ՓՈՒՃԻ եւ ԱՏԱՄՆԱՇԱՐԻ

Բերնի, լինդերու, ակռաներու խնամք եւ վիրաբուժ. գործողութիւն

Կ'ընդունի ամէն օր, ժամը 2էն 8, առտուները ժամադրութեամբ, Կիրակի եւ տօն օրեր 9էն մինչեւ կէսօր.

Métro St. Michel կամ Maubert-Mutualité

Թատերական ներկայացում Լիոնի մէջ

17 Դեկտ. Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.45ին Emile Zola սրահին մէջ Ղեկավարութեամբ երգչուհի-դերասանուհի ՏԻԿ. Ե. ԲԱԳԱԼԻ

Կը ներկայացուի Աշուղ Ջիվանիի **ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲԸ**

Նոյն խաղը ՏԷՍԻՆԻ մէջ Դեկտ. 18ին, Կիրակի ցերեկ ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. ՏԱՆ ՄԷՋ:

Նոր հասցէ

Տօքթ. ԽՈՒՊԷՍԷՐԵԱՆ

ՎԿԱՅԵԱԼ ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

84 rue Blanche, Paris IX — Tél. Trinité 38-43

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 1.30էն մինչեւ 3.30, երկուշաբթի եւ Հինգշաբթի իրիկունները ժամը 8—9 եւ ժամադրութեամբ:

Հայերու ժամադրավայրը

ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

Մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton 52—73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

ՆԱՍՐԷՏՏԻՆ ՀՕՃԱՆ ՓԱՐԻԶ ԵԿԱՒ ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ

ՆԱՍՐԷՏՏԻՆ ՀՕՃԱ

Պատրաստուեցէք դեկտ. 11ին իր մեծ ծանօթանալու

Mutualite-ի շքեղ սրահին մէջ

Տօքթ. ԱՍԼԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԹՈՔԵՐՈՒ, ՍՏԱՄՈՔՍԻ եւ ԱՂԻՔՆԵՐՈՒ հիւանդութեանց

34 Bld. de Clichy, Paris. — Métro Pigalle — Tél. Marcadet 76-65

Հիւանդները կ'ընդունի ամէն օր ժամը 2—8, Կիրակի եւ տօն օրեր 10—12: Առաւօտները ժամադրութեամբ.

Հրաւէր բոլոր փափկաճաշակներուն

Ճաշարան ԳԱՌԼՕ

34 Rue St. Lazare, Paris (9)

Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ եւ խնամուած կերակուրներ

Գիները շատ գիւրամատչելի, արագ եւ անթերի սպասարկութիւն

Մի մոռնաք իր անուանի մածունը

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

Փարիզի պետական երաժշտանոցէն եւ Schola Cantorum-է

Տարրական եւ բարձրագոյն դասընթացք երաժշտական տեսական եւ գործնական ճիւղերու

Դաշնակի, ձայնագրութեան (Solfège) եւ ներդաշնակութեան (harmonie)

Ըստ Փարիզի բարձրագոյն երաժշտանոցներու ծրագրին եւ նորագոյն մէթոտներու

Դասաւանդութիւնք տեղի կ'ունենան մասնաւոր ժամադրութեամբ

Դիմել 35bis Rue de la Varenne (St. Maur)

ՏՕՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

Նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգ. հիւանդանոցին

44 Rue Poissonnière. — Մէթրօ՝ Bonne Nouvelle

Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը 14—18 եւ ժամադրութեամբ

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԵՒ ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

71 rue du Fbg. St. Martin, Paris (10)

Tél. Botzaris 53-61 — Métro Château d'Eau ou Gare de l'Est

Գիտութեան վերջին մեթոտներով կը բժշկենք՝ վեներական ամէն տեսակ հիւանդութիւններ (ձերմակութիւն, ֆրանկախտ եւայլն), մորթի, ջղային, ստամոքսի եւ կանանց հիւանդութիւններ:

Բժշկումը կը կատարուի, X անդրմանիշակագոյն ճառագայթներով եւ ելեկտրականութեամբ: Կը կատարենք մէզի եւ արեան տարրալուծում:

Կը խնամենք առանց ամէն տեսակ հիւանդութիւններ: Քննութիւն ... 100 ֆրանքէն, սրբել՝ ամերիկեան սիստեմով:

Արժէքները շատ մատչելի. մասնաւոր զեղչ բանուորներու եւ չքաւորներու:

Դարմանատունը բաց է ամէն օր առաւօտեան 9—12 եւ 2—8: Կիրակի եւ տօն օրերը՝ 9—4:

ԴԵՐՁԱԿ — ԿԵՆԵՐՈՒ ԵՒԱՅՐԵՐՈՒ

ԿԱՐԱՊԵՏ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

13 rue Saulnier, Paris (9)

Ձեր մեծերք անգլիական եւ ֆրանսական կերպասներու

Կը կարէ մաքուր եւ վայելուչ, տնտեսական տարբերութեամբ նորագոյն ձեւերով բոլոր կերպասներուն վրայ

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէն ընկեր ՄԿՐՏԻՉ ՄԻԼՏՈՆԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկ. Ս. Միլտոնեանի եւ Միլտոնեան ընտանիքին:

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, Տօք. Շահէն: Արմատ. եւ նոր մեթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ մեներ. հիւանդութիւն եւ վարիսի Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12:

4 փ. յոդար. վարձք 5000, 31 rue Chemin de Fer, Vincennes, Դիմել Mayer, 92 Bl. Pereire ժ. 2—4, Galv. 40.75:

ԵՒ ՏԵՐ-ՄԻՆԱՍԵԱՆ

E. TER-MINASSIAN

Export und import, Komissionen und Vertretungen

Յանձն կ'առնէ կատարել Գերմանիոյ մէջ վաճառքը հում նիւթերու (չոր պտուղ, աղիք եւ այլ ապրանքներ), ինչպէս նաեւ գնումը դարձեալ Գերմանիոյ ամէն կարգի ապրանքներու:

Կը ստանձնէ ներկայացուցչութիւնը առեւտրական, վաճառականական եւ արդիւնաբերական հաստատութեանց:

Հասցէ՝ Motzstr 29, Berlin w. 30. Allemagne.

Կ'Ը ՓՆՏՌՈՒԻ

— Համբարձում Նահապետեան կը փնտռէ իր եղբայրը Գուռայի Եէնիճէ գիւղացի Գրիգոր Նահապետեան, որ կորսնցուած է տեղահանութեան միջոցին, հօր անուն՝ Վարդերես, մօր անուն Վարդենի, մեծ եղբօր անուն՝ Մարտիրոս, քոյրերը՝ Խեխնա եւ Էլպեկ: Իմացնել Համբարձում Փաշայեանի, Chez Mr. E. de Micheaux, à Flaviac, Ardèche, France. Ձերզրիտ լուր տուողին նուէր:

— Կը փնտռուի Էսկիշէհիրցի Զիւմրիւթ Տէօրէեան, հօր անուն՝ Մաթէոս, մօր անուն՝ Մարի (ծնեալ Էպիւզիմեան): Զիւմրիւթ ամուսնացած է եւ կը գտնուի Մարսէյլ: Իր ամուսնոյն անունը եւ մականունը անծանօթ: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր մօրեղբօր Արթին Էպիւզիմեանի (Էսկիշէհիրցի), 54 rue de la Mare, Փարիզ (20):

ԲՈՒՐԴԵՐ

Կը ծախենք ամէն տեսակ բուրդեր՝ Թրիքօ շինողներու համար:

Միշտ պատրաստ ունինք 50000 քիլօ ամէն տեսակի գոյներով բուրդեր՝ թիւ 2/28, 3/28, 2/32, 2/36, 2/40 եւ հաստ մանած բուրդ (grosse laine): Ամէն տեղէ աժան գին:

Դիմել՝ **Doerflinger,**

31 Rue de Maubeuge, Paris (9) Métro Cadet

Etude de Me BERNARD WAHÉ (ՊԷՕՐԷՔՃԵԱՆ)

(12 année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

Droit Français et International Privé

18, Rue Dauphine, Paris (6e) — Tél. Danton 73-97

Կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ փողոցի արկածներ, անձամբ կը պաշտպանէ առեւտրական եւ հաշտարար դատարաններու առջեւ, կուտայ certificats de coutumes-ներ, կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ բոլոր գործողութիւնները:

Կ'ընդունի ժամը 5.30—6.30 եւ ժամադրութեամբ

Գուշակուհին

ՏԻԿ. ՄԱՐԻԱ ՁԷՆԻ

Կը բացատրէ անցեալը, կ'առաջնորդէ ներկային մէջ, կը գուշակէ ապագան, ըստ ձեռքի գիծերուն, աստղերու եւ քարտերու Ա. մէն օր (կիրակի ալ մէջը) ժ. 3-7, բացի երկ. 62 Rue de la Rochefoucauld, բակին խորը, բ. յարկ, աջ կողմ, Métro Pigalle.

Ի գիտութիւն

Սուրճի գնորդներու գիտութեան համար մեծերանոց մը բացած ենք rue de Trévise թենոթանոթինօփլը նպարավաճառատան մէջ: Ամէն անոնք, որ կ'ուզեն աժան եւ լաւ սուրճ ունենալ, կարող են օգտուիլ ՍՈՒԼԹԱՆ գործարանի մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ գիներէն: Կեդրոնատեղի՝

"CAFE SULTAN"

Կեդրոնատեղի 92 Rue d'Angoulême

Մէթրօ Couronnes եւ Parmentier

Ծանօթ.— Ամէն գնումի համար կը տրուի նուէր-կտրօններ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ ՏՕՔԹ. ՄԻՀՐԱՆ Կ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Նախկին բժշկապետ Սէրսինի Ֆրանս. հիւանդանոցներու

Պատուոյ մէտալ Ֆրանս. առողջապահ. Նախարարութենէն

Հասցէ՝ 31 Rue de la Rochefoucauld (9)

Téléphone: TRINITÉ 59—54

Բաց ... ժամը 2.50էն 7.50, (կէսօրէ առաջ միմիայն ժամադրութեամբ) Կիրակի եւ տօն օրերը 10—12:

Հոն կը կատարուին՝ Թ. ճառագայթներով ամէն կերպ քննութիւն, լուսանկարում (radiographie), ... դարմանում (radiothérapie profonde), նաեւ ՏԻԱԹԷՐՄԻԻ բոլոր կիրարկումները եւ ելեկտրաբուժական բոլոր ձեւերը, որ ներքին, արտաքին եւ մորթային բազմաթիւ հիւանդութիւններու դէմ գործածուած գիտական ամենավերջին եւ զօրաւոր ազդակներն են:

Թոքախտաւորներու համար pneumothorax գործողութիւն: Հակաշիճախտային կանխարգելիչ եւ բուժիչ պատուաստ եւ ... :

Ջղային եւ ներքին հիւանդութիւններու դէմ ... եւ ... մեթոտներ:

Դարմանատունը ունի իր մասնագէտ բժիշկները աչքի, քթի, ականջի, ինչպէս նաեւ ... եւ կանանց ... հիւանդութիւններու համար:

Assurance Sociale-ի պատկանող հիւանդներու կը տրուի լուրջ խնամք:

Տօքթ. Մ. Քէշիշեան, որպէս մասնագէտ ... հիւանդութեանց, կ'այցելէ նաեւ դրսի հիւանդներուն.

Métro: Trinité, St. George et Pigale: Tramway 26, 28, 54;

Autobus AF, AJ, AM, B, BD, BI, G, Gbis, L, H, Hbis, R, Rbis

Վարձու սենեակներ սկսեալ 250 ֆրանքէն ամսական, Փարիզի օդաւէտ թաղի մէջ. Hôtel Cadix, rue Cadix No. 3, Փարիզ (15).

Imp. A. DER (Agopian)

17, Rue Damesme, Paris (13)

Le Gérant H. STEPHAN

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.266

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	300 ֆրանք	160 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 15 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

15 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2038 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 30 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՒԺ ԵՒ ՈՒԺ, ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ԵՐԲԵՔ

Ինչպէս գարունին մուտքը, «Յառաջ»ն ալ, յարատեւօրէն եւ կարելի ուժգնութեամբ պիտի հնչեցնէ օրուան գերագոյն պահանջը, — կազմակերպութիւն եւ ուժ:

Կազմակերպութիւն՝ համախմբելով, խտացնելով եղածները: Եւ ուժ՝ յառաջ քաշելով ինչ որ ունինք տրամադրելի:

Անհատաբար երեք ամիսէ ի վեր մասնաւոր ուժգնութեամբ կ'արծարծենք այս հարցը:

Տարիներով յիշեցուցինք գայն: Փորձեցինք մանրել, ժողովրդականացնել, բոլորին մատչելի դարձնել մեր տեսակէտները:

Իսկ հիմա որ արդէն մէկ տասնամեակ ունինք մեր ետին, եւ հաւանաբար ունենանք ուրիշ տասնամեակ մը՝ աւելի մռայլ, բոլորիս պարտականութիւնը պիտի ըլլայ Թոյլ չտալ որ մէկ օր, մէկ ժամ լուսթեան դատապարտուի նշանախօսքը, — Կազմակերպութիւն եւ ուժ:

Ինչ վէճեր ալ ունենանք մեր տունէն ներս թէ դուրս, մօտաւոր գաղութէն մինչեւ հեռաւորը, ահազանգի մը, զարթուցիչ ժամացոյցի մը պէս պէտք է հնչէ փրկարար ազդանշանը, — Կազմակերպութիւն եւ ուժ:

Եթէ ուրիշ ո՛ր եւ է թելադրութիւն անզօր է լռեցնելու աժան — կարապետ վէճերը եւ պրկելու մեր ջիղերը, սթափի՛նք, — աչքի առջեւ բերելով Թուրքին օրինակը:

Ամէն բանէ առաջ կազմակերպութիւն եւ ուժ կը պահանջէ մեր արդար Հատուցումն իսկ, որուն համար ահա քարէ քար կը զարնուինք տասը տարիէ ի վեր:

Յիշեցնենք միշտ, — անբաւական էր ինչ որ ունէինք երէկ: Իսկ աւելի քան անբաւական՝ ինչ որ կը պահենք այսօր, օտար ցամաքի վրայ: Կորսնցուցած՝ ոչ միայն արմատը, այլ եւ խարիսխը:

Թող իւրաքանչիւր հոսանք ուժ համախմբէ եւ կազմակերպէ համաձայն իր հայեցողութեան եւ կարողութեան:

Թող հայկական յետին համրանքը, ամէնէն խոնարհ համախմբումը գտնէ ինքնապաշտպանութեան իր մեթոդը:

Բայց, ոչ մէկ տատանում կամ վրիպում, երբ հարցը կը վերաբերի վերջին Մնացորդացի փրկութեան:

«Թէ՛ լանք, թէ երթանք»: Վիճինք: Բայց, որքան ալ փրփրինք, չմոռնանք էականը, — ամէն բան հայրենիքին համար: Տարագիր բազմութիւններուն եւ անոնց ինքնապաշտպանութեան, ազատութեան համար:

Այս նուիրական դատին առջեւ ուրիշ ամէն բան քամի է կամ պերճանք:

Մենք ազատ չենք մեր նախասիրութեանց մէջ, ինչքան ալ դառնացած ըլլանք:

Կազմակերպութիւն եւ ուժ՝ ամէն ճակատի վրայ:

Եւ առաւելապէս՝ քաղաքական ասպարէզին մէջ: Ու նաեւ երիտասարդական:

Ծանդաղատանքի արժանի է այն շարժումը, որ կը խլրտի «Յառաջ»ի սիւնակներուն մէջ, երիտասարդական ծաւալուն կազմակերպութիւն մը ստեղծելու համար:

Իրարու կը յաջորդեն բաղձանքներ եւ առաջադրութիւններ: Տեսակ մը խմորում, որ եթէ լրջօրէն ուշադրութեան առնուի, կրնայ յանգիլ դրական ելքի մը:

Ամէն պարագայի մէջ, կրնայ նպաստել ճամբայ գտնելու: Գոնէ եղած կազմակերպութիւնները խտացնելու եւ զօրացնելու:

Քաղաքական գետնի վրայ, աւելի դիւրին է իրականացնել օրուան նշանախօսքը, — Կազմակերպութիւն եւ ուժ:

Զէ՞ որ ճամբան հարթուած է, եւ իւրաքանչիւր հոսանք ունի ծրագիր ու բանաձեւ:

Առանձնապէս խօսելով Հ. Յ. Դաշնակցութեան վրայ, շատ աւելի յստակ է մեր ճամբան:

Կը բաւէ ամփոփուիլ եւ վճռել, — 1933ը պիտի ըլլայ ուժերու բազմապատկութեան տարի: Ինչպէս եղած է ուրիշ անգամներ:

Որոշում եւ կամք՝ հինգ հարիւրը բարձրացնելու 750ի կամ հազարի. հազարը՝ 1500ի կամ երկու հազարի, — համաձայն տեղական պայմաններուն:

Մէկ խօսքով՝ յաւելում Ֆիզիքական, բարոյական եւ նիւթական ուժերու:

Ինչ որ կը նշանակէ նաեւ՝ Թարմացում եւ կազդուրում: Միտ չարքեր՝ բազմապատկուելու համար թ'ե քանակով թ'ե որակով:

Բազմազան են մեր հոգերը: Ունինք բազմակողմանի ճակատ մը, — յեղափոխական, քաղաքական, մշակութային եւ տնտեսական:

Եւ քանի որ չատէն, զօրաւորէն շատ կը պահանջուի, ուրեմն Դաշնակցութեան ուսերուն վրայ կ'իյնայ տասն անգամ աւելի ծանր բեռ մը:

Անհրաժեշտ է ծաւալուն ուժ՝ տանելու համար այդ բեռը:

Եւ անհրաժեշտ է, մանաւանդ, սրատես եւ ամուր կամեցողութիւն:

Փոխուած ըլլալով պայմանները, այսօր կը գտնուինք տասն անգամ աւելի ծանր դժուարութեանց առջեւ:

Բազմաթիւ խոչընդոտներ կան, բոլորովին անկախ մեր կամքէն: Եւ պարագաներ մը որ երբեք չէին նախատեսուած:

Այդ բոլորը կը պահանջեն տասնապատիկ եռանդ եւ ուժ: Ամուր ջիղեր եւ պայծառ ճայուածք:

Անընդհատ զարգացում եւ շղթայաւորում բոլոր ուժերու: Բոլոր ճակատներուն վրայ:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՐՊԷՍ ԶԻ ՉԽԱՄՐԻՆ...

— :-: —

Մեր հանրային պարտէզի մուտքին, ընդարձակ ու կլոր աւազան մը կայ: Գարնան կը յարդարեն զայն: Ներդաշնակ գոյներու երանգապնակի մը կը վերածուի աւազան, ու կը գրաւէ անցորդին ուշադրութիւնը:

Երէկ, թուխպ ու ամպամած օդով, կրկին պարտէզ մտայ: Գետինը, ոտքերուս տակ, խշխշուն թափթփող տերեւներուն: Պարտիզպանը, ածուին մօտ, ծռեր՝ թաղարներու մէջ կը փոխադրէ ծաղիկները:

— Ուրեմն, ալ պիտի զրկուինք, հէ՞. քոյր, ծաղիկներու տեսքէն ու բուրումէն:

Պարտիզպանը մէջքը ուղղեց, սիկարէթին տուփը հանեց, վառեց, ու ծուխը փչելէն.

— Առժամաբար, բաւ. տանինք պահենք, որպէս զի չխամրին, ու գարնան առաջին ճառագայթներուն կրկին զետեղենք հոս...: Եկածը ձիւնձմեռ է, չեն դիմանար...

Իր օգնականը, անուշադրօրէն, ձգեց մէկը: Ու պարտիզպանը վրդովուեցա՛ւ: Կատղեցաւ: Փրփրեցաւ:

Ես, բոլէապէս, անդրադարձայ մեր կեանքին: Մեր կեանքի պարտէզին:

Քեզի՛, հայրենիքդ իմ: Այս ո՛րքան տարիներէ ի վեր՝ ձիւն իջեր է գլխուդ, ու մրրիկ ուխիս լանջերուդ...

Ու ծաղիկներդ, անտարբեր. գունագեղ, բուրումնաւոր ծաղիկներդ՝ Նուրբ ու քնքոյշ: Բայց պոկուած՝ հավերէն եւ հեղեղներէն: Օտա՛ր պարտէզներու մէջ. կամ ցան ու ցրիւ...:

Ո՞ւր է մե՛ր Պարտիզպանը: Ի՞նչպէս չպահանջենք որ զանոնք հաւաքէ՝ որպէս զի չխամրին: Ու երբ հատ ու կոտոր հաւաքածը չի խնամեր ու կը ցրուէ. կամ կը ճզմէ, ինչպէ՞ս չաղաչենք, չվրդովուինք, չփրփրինք:

— «Հասկցէ՛ք, վերջապէս...»:

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՅ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՆՐՕԳՈՒՏ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ

Երկար խորհրդակցութիւններէ յետոյ, Փարիզի մէջ կազմուեցաւ անգլեւփրանքեւգերման սէնտիքա մը, որ հանրօգուտ շինութիւններ պիտի կատարէ, գործազուրկներուն գործ ճարելու համար: Տնօրէնը Ֆրանսացի է: Անգլիա պիտի հայթայթէ դրամագլուխին 40 առ 100ը, Ֆրանսա՝ նոյնքան, իսկ Գերմանիա՝ մնացեալ 20 առ 100ը: Առաջին տարին պիտի շինուի 7000 քիլոմեդր ելեկտրական երկաթուղի, 15 միլիառ ֆրանք դրամագլուխով: Միայն այս գործին շնորհիւ աշխատանք պիտի գտնեն հարիւր հազարաւոր բանուորներ:

Աշխատանքները պիտի կատարուին մեծ մասով հարաւային — արեւելեան Եւրոպայի մէջ:

ՄԵԾ ՀՐԴԵՀ ԻԶՄԻՐԻ ՄԷՋ

Թերթերը կը գրեն թէ մեծ հրդեհ մը աւերեց Իզմիրի ագօրիքները, որ համախմբուած են միեւնոյն թաղին մէջ: Հազարաւոր հակերով ալիւր փճացաւ:

ԹՐՔՈՒՀԻ ՄԸ՝ ՃԱՐՏԱՐԱԳԷՏ

Մանկամարդ Թրքուհի մը, Նիկեար խանըմ, ճարտարագէտ — մեքենագէտի վկայական ստացաւ եւ պաշտօնի կոչուեցաւ մեքենական շինութեանց գործարանի մը մէջ:

Առաջին կինն է որ այս պաշտօնը կը կատարէ Մօտաւոր Արեւելքի մէջ:

ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐՈՒ ԿՐՃԱՏՈՒՄ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Մոսկուայի եռամսեայ գործակալութիւնը կը ծանուցանէ թէ պայքար մը բացուած է, բանուոր չափով կրճատելու համար պետական պաշտօնեաներու թիւը: Հաշիւի մը համաձայն, կրճատման ենթակայ պիտի ըլլան 25,000 հոգի՝ միայն Մոսկուայի պետական հաստատութեանց մէջ: Աշխատանքի գործավարութիւնը կը յուսայ գործ ճարել բոլոր արձակուած պաշտօնեաներուն: Հինգ հազար հոգի պիտի գործածուին խորհրդային տնտեսութեանց գրասենեակներուն մէջ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԽՈՐԷՆ ԱՐՔ. ՄՈՒՐԱՏԲԷԳԵԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Էջմիածինէն Փարիզի եկեղեցին հասած հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ կաթողիկոսական ընտրութիւն կատարուելով, ընտրուած է Խորէն արք. Մուրատբէգեան, Երեւանի առաջնորդը:

Մանրամասնութիւններ կը պակսին:

Պարտքերու յետաձգման խնդիրը

Անգլիական եւ Ֆրանսական կառավարութիւնները հրատարակութեան տուին իրենց ծանուցագիրները՝ պարտքերու յետաձգման մասին:

Անգլիական ծանուցագիրը գիտել կուտայ թէ նախագահ Հուվըրի առաջարկած յետաձգումը — մէկ տարի — գործնականապէս չկրցաւ տագնապին փարատման: Հետեւաբար, անհրաժեշտ է նոր միջոցներ ձեռք առնել: Այս նպատակով, պահանջուած է պետութիւնները անցեալ յունիսին ժողով գումարեցին Լոզանի մէջ եւ համաձայնութիւն գոյացաւ ջնջելու հատուցումները: Այժմ կը մնայ վերաքննել բոլոր պարտքերու խնդիրը, եւ կարելի եղածին չափ շուտով: Անգլիական պարտքի յառաջիկայ մասնավճարը կը լրանայ դեկտ. 15ին: Արդ, կարելի չէ հինգ շաբթուան ընթացքին լուծել այսքան կարեւոր խնդիրներ. հետեւաբար կը խնդրուի ընդհատել պարտքերու վճարումը, մինչեւ որ ելքի մը յանգին այժմ կատարուած կամ ծրագրուած բանակցութիւնները: Անգլ. կառավարութիւնը կը նախընտրէ որ այդ բանակցութիւնները կատարուին Ուաշինկթընի մէջ:

Ֆրանսական ծանուցագիրն ալ, պարզելով տիրող տագնապը, կ'առաջարկէ նոր ճիգ մը փորձել, եւ վերստին քննել պարտքերու խնդիրը: Եւ որովհետեւ այդ քննութիւնը երկար ժամանակի կը կարօտի, կը խնդրէ երկարաձգել իր պարտքերու վճարման պայմանաժամը: Իր կարծիքով, այսպիսի յետաձգում մը պիտի թեթեւցնէ աշխարհի դրամական տագնապը, որ կը սպառնայ բազմաթիւ պետութիւններու:

Կ'ըսուի թէ Իտալիա, Չեխոսլովաքիա եւ Լեհաստան եւս վճարումներու յետաձգում պիտի պահանջեն:

Բացարձակ վերապահութիւն կը տիրէ Մ. Նահանգներու պաշտօնական շրջանակներու մէջ, այս դիմումներուն առթիւ:

Րուզվէլթ չի ճանչնար Խ. Իշխանութիւնը

Զրոյց կը շրջէր թէ Մ. Նահանգներու նորընտիր նախագահը երբ գործի ձեռնարկէ, պիտի ճանչնայ խորհրդային իշխանութիւնը:

Ուաշինկթընէն կը հեռագրեն թէ՝ անհիմն է այդ զրոյցը: Պ. Րուզվէլթ շատ կը հետաքրքրուի Մոսկուայի հնգամեայ ծրագրով, բայց ո՛ր եւ է խոստում չէ տուած խորհրդային իշխանութիւնը ճանչնալու մասին: Իր առաջին գործը պիտի ըլլայ դարմաններ գտնել Մ. Նահանգներու տնտեսական տագնապին, վերաքննել մաքսային տուրքերու խնդիրը եւ յետոյ նկատի առնել պատերազմական պարտքերը

Կացութիւնը փափուկ է Ժընեւի մէջ

Անցեալ շաբթուան խռովութիւններէ ի վեր, կացութիւնը միշտ փափուկ է Ժընեւի եւ առ հասարակ ամբողջ Զուիցերիոյ մէջ: Դաշնակից բանակին հրամանատարը յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որով կ'ազդարարէ ժողովուրդին.—

1) Խստօրէն համակերպիլ պետական խորհուրդի որոշման որ կ'արգիլէ ամէն թափօր եւ համախմբում:

2) Անմիջապէս համակերպիլ զօրքի ո՛ր եւ է հրամանին կամ ազդարարութեան:

3) Անկարգութեանց պարագային, անմիջապէս վար իջեցնել վաճառատուներու երկաթ փեղկերը, իսկ բաց թողուլ բոլոր պատուհաններուն փեղկերը:

4) Զինուորները կրնան զէնք գործածել, երբ բռնութեան կ'ենթարկուին կամ չարժելու պատուէրնէն կը զրկուին, երբ դիմադրութեան կը հանդիպին իրենց հրամաններուն գործադրութեան մէջ, երբ զօրքին պաշտպանութեան յանձնուած անձերը կամ գոյքերը բռնութեան կ'ենթարկուին, երբ փախչիլ կը փորձէ ձերբակալուած անհատ մը կամ բանտարկեալ մը: Զէնք պարպելու պարագային զինուորները պարտաւոր չեն անպատճառ ազդարարութիւն ուղղելու:

5) Համաձայն պետական խորհուրդի որոշման, զինուորական պատժական օրէնքը գործադրելի է նաեւ այն քաղաքացիներուն համար որոնք ոճիր կը գործեն ասորինանաւոր զինուորականի մը դէմ, զինուորական դատաճառութիւն կ'ընեն կամ սուտ լուրեր կը տարածեն եւն.:

⁂ Զոհերուն յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ խոր սուգի մէջ: Ծնողները պահանջած ըլլալով իրենց զաւակներուն դիակները, միաժամանակ 12 յուղարկաւորութիւն սարքուեցաւ քաղաքին զանազան մասերուն մէջ, իւրաքանչիւրը 300էն մինչեւ 4000 հոգինոց բազմութեամբ: Տեղ — տեղ զինուորներն ալ միացան ցուցարարներուն:

⁂ Կիրակի ռումբ մը պայթեցաւ Լոզանի քաղաքապետարանի բակին մէջ, վիրաւորելով հինգ հոգի, որոնց մէկը մանկամարդ աղջիկ մը: Պայթիւնը կը լսուէր շատ հեռուէն: Մեծ իրարանցում տեղի ունեցաւ, բայց ոստիկանութիւնը շուտով վերահաստատեց բարեկարգութիւնը. Պաշտօնական շրջանակները կը կարծեն թէ համայնավարները սարքած են այս մահափորձը: Ոստիկանութիւնը 21 հոգի ձերբակալեց: Քաղաքը միշտ պաշարման վիճակի մէջ է:

Ժընեւի մէջ ալ բազմաթիւ խուզարկութիւններ եւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան:

Կ'առաջարկուի ջնջել օդային պատերազմը

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ զինաթափութեան խորհրդաժողովին մէջ, Անգլիոյ պատուիրակը պիտի առաջարկէ բոլորովին ջնջել օդային ուժերը: Կ'ըսուի թէ ամբողջ դահլիճը համաձայն է այս ծրագրին. բայց լուրջ ընդդիմութիւն կը տիրէ Երեսփ. ժողովին մէջ: Մասնաւորապէս պահպանողականները հակառակ են այսքան արմատական քաղաքականութեան մը:

Անգլ. կառավարութեան կարծիքով, նոր պատերազմի մը առաջքը առնելու ամէնէն ազդու միջոցն է օդային զինաթափութիւնը: Ուրեմն, պիտի պահանջէ ջնջել բոլոր օդային ուժերը, զանոնք արգիլել միջազգային պայմանա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐԸ ՈՐՈՇԵՑԻՆ ԴԻՄԱԴՐԵԼ

—)(о)(—

Շաբաթ օր վերջացաւ պետական պաշտօնեաներու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովը, որուն կը մասնակցէին օտար պատուիրակներ եւս:

Ժողովը միաձայնութեամբ որոշեց դիմադրել թոշակներու կրճատման, սահմանելով գործունէութեան եղանակները: Այս առթիւ, լիազօրութիւն տուաւ դիւանին՝ 1) Հրապարակաւ մատնանշել տուրքի վճարման մէջ խարդախութիւն ընողները, որոնց պարտքերուն հետեւանքով կը վնասուին թէ պայկեշտ հարկատուներ եւ թէ պետական սնտուկը. — 2) Հըրաւիրել բոլոր պաշտօնեաները՝ պայքար հռչակել այն առեւտրականներուն դէմ որոնք համամիտ են թոշակներու կրճատման:

Ասկէ զատ, ընդհ. ժողովը կը յանձնարարէ.—

1) Անմիջապէս սաստկացնել գաղափարական պայքարը, միթինկները եւ հրապարակային ցոյցերը:

2) Շուտով հրաւիրել ժողով մը, ուրուն պաշտօնը պիտի ըլլայ ընտրել մնայուն գործադիր մարմին մը, կազմակերպելու համար դիմադրութիւնը, պատեհ ժամուն ազդանշանը տալով վճռական գործողութեանց:

Ծրագրուած միջոցներուն մէջ կան, — 1. խափանել հանրային սպասարկութիւնները, դանդաղեցնելով պաշտօնեաներու գործունէութիւնը եւն. 2. Միաժամանակ եւ ամէն տեղ դադրեցնել պետական պաշտօնեաներու աշխատանքը:

3500 ՄԵՌԵԱԼ, 36000 ՎԻՐԱՒՈՐ

Քուպայի աղէտը շատ աւելի ահաւոր եղած է քան կ'ենթադրուէր: Թաթառ անխնայ աւերած է բազմաթիւ քաղաքներ: Հետք չէ մնացած Սանթա Քրուզ քաղաքէն, (ուր Հայեր ալ կը գտնուին): Ծովուն ալիքները արտակարգ ուժգնութեամբ խուժած են մինչեւ ութ քիլոմեդր խորութեամբ, ոչնչացնելով ամէն բան: Մեռած կամ խեղդուած են 3500 հոգի: Հարիւրաւոր դիակներ իրարու վրայ դիզուելով, կրակի կը տրուին, որպէս զի համաճարակ չծագի: Իսկ վիրաւորներուն թիւը 36,000ի կը հասնի: Նիւթական վնասը կը հաշուեն հարիւր միլիոն տոլար: Փճացած է նաեւ երկու միլիոն հակ շաքար, որ մթերուած էր կեդրոնական կայարաններուն մէջ, իսկ 40 առ 100 վնասուած են հունձքերը:

ԹԱ՞Ց ԹԷ ՉՈՐ

Պ. Րուզվէլթի ընտրութենէն ի վեր, հրատապ հանգամանք առած է «թաց»ի եւ «չոր»ի խնդիրը Մ. Նահանգներուն մէջ:

Վերանորոգուած Ծերակոյտը ունի 61 անդամներ որոնք համաձայն են ջնջելու գինեհատութեան օրէնքը: Երեք ծերակուտականներ կը պակսին, օրինական մեծամասնութիւնը գոյացնելու համար. բայց կան հինգ «կասկածելի»ներ, որոնց երեքը կարելի է համոզել: Իսկ Երեսփ. ժողովին մէջ «թաց»երը յաղթական են արդէն: Անհրաժեշտ երկու երրորդէն 30 ձայն աւելի կայ այս ժողովին մէջ:

Ընդհ. դատախազը կը յայտարարէ թէ՝ գինեհատութեան հետեւանքով կատարուած ապօրէն առեւտուրը տարին չորս միլիառ տոլար կը շահեցնէ օրինազանցներուն: Ջնջելով օրէնքը, այդ գումարը պիտի մտնէ պետութեան սնտուկը:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«ԴՐՕՇԱԿ» թիւ 12 (1932 դեկտեմբեր) հետեւեալ բովանդակութեամբ.

Սուրիան եւ Մենք (*Խմբագրական*), Հայաստանի տնտեսական խնդիրները (*Զանգի*), Լատինական այբուբենը (*Ս. Վր.*), Սուրիոյ հոգատար իշխանութեան 1932 թուի նախահաշիւը (*Գ. Սաղճեան*), Իւգոսլաւիայում (*Ա. Աստ.*), Թուրքիոյ շուրջ, Կարմիր գըծից ներս, «Թէ ինչպէս Ազրբէջանը բաժան — բաժան կը դառնայ», Մեր հարեւաններու մօտ, Արեւելեան Նահանգներում, Նամակ Հայաստանից, Օ. Ս. Միներ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

Ը.

.. ՈՒՐ ԵՒՐՈՊԱՆ ՏԵՂԻ ԿՈՒՏԱՅ

Այսպէս ուրեմն, Թուրքիոյ ապստամբական շարժումը հետզհետէ կը ծաւալի, կ'ուժեղանայ Մուսթաֆա Քէմալի ղեկավարութեամբ։ Իսկ անդին, Սէնի ափերուն վրայ դաշնակից դիւանագէտները — Ուիլսըն, Լոյտ Ճորճ ու Քլէմանսօ — հաւաքուած հաշտութեան սեղանին շուրջ՝ աշխարհի ապագան կը ձեւակերպեն ու պատգամներ կ'արձակեն «իբրեւ յաւտուածներ»։ Կը սթափին յանկարծ։ Արտասովոր բան մըն է որ կը պատահի Սուլթաններու հայրենիքին մէջ։ «Ինչպէ՞ս, պարտուած Թուրքիան դարձեալ ոտքի՛»...

Իմացած էին Մուսթաֆա Քէմալի, այս ապստամբ, արկածախնդիր մարդուն մասին, բայց չէին նախատեսած վտանգը։

Դաշնակիցները իրենց ուշադրութիւնը կը դարձնեն դէպի Մերձաւոր Արեւելք։ Իրենք իրենց մէջ կը խորհրդակցին — կամ գոնէ այսպէս ըսել կ'ուզէ հեղինակը — հաշտութեան պայմաններուն մասին եւ կը պատրաստեն Սէվրի դաշնագիրը (10 օգոստոս 1920)։

Թուրքիոյ մահավճիռն էր այդ վաւերաթուղթը, դիտել կուտայ հեղինակը — Անատոլուն պիտի մնար Թուրքերուն, առանց Իզմիրին, Թուրքիոյ ելեւմուտքը, մաքսը, ոստիկանութիւնը պիտի ենթարկուէին օտար հսկողութեան, բանակը պիտի գեղչուէր իր նուազագոյն թիւին, եւ, մէկ խօսքով, մէջտեղը պիտի մնար ոտքը-ձեռքը կապուած Թուրքիա մը, երեւութապէս ալ իր վեհապետական իրաւունքներու։ (Եւ ի՛նչ լաւ պիտի ըլլար, Գ. Արմսթրօնկ, համաշխարհային խաղաղութեան տեսակէտէն. ձգենք հայ ժողովուրդը որուն անունն անգամ չէք ուզեր լսել)։

Շատ խոշոր հետեւանքներ կ'ունենայ այս դաշնագիրը Թուրքիոյ մէջ, դիտել կուտայ հեղինակը որ, ըսենք միջանկեալ, շատ հարեւանցի ակնարկ մը կը նետէ Սէվրի վաւերաթուղթին պատմութեան վրայ եւ անծանօթ է անոր ամբողջութեան։

Միլլի շարժումը կը զօրանայ, «ինքզինքը յաղթող ամէն Թուրք Միլլիճի, նոր բառով «Քէմալական» է հիմա եւ հաւատացող մը Քէմալին։

Մուսթաֆա Քէմալ անմիջապէս կ'օգտագործէ ժողովրդական խանդը մէջ յառաջ եկած նոր խանդավառութիւնը։ Միանգամընդմիշտ կը ջախջախէ ինչ որ մնացած էր Անատոլուի մէջ իբրեւ սուլթանական հօտանք։ Վերջ գտած է եղբայրասպան կռիւը, սակայն Քէմալականները վճռած են վրէժ լուծել Տամատ Ֆէրիտ փաշայէն որ առանց առարկութեան հաւանած էր Սէվրի դաշնագրին։ Նոր շրջան մը բացուած է Քէմալի առջեւ։

Արմսթրօնկ երկարօրէն կը նկարագրէ անոր յետագայ կռիւները որոնց մանրամասնութիւնը այնքան ալ շահեկան չեն։ Գիրքը արդէն պէտք եղածէն աւելի խճողուած է անտեղի գովաբանութիւններով, երբեմն ծիծաղելի ըլլալու աստիճան։ Կը բաւականանանք միայն ամփոփելով դէպքերը։

Մուսթաֆա Քէմալ գիշեր-ցերեկ կ'աշխատի կազմակերպելու եւ ուժեղացնելու համար թրքական բանակը։ Իր նպատակն է արշաւել Պոլիս, միակ վայրը ուր դաշնակից ուժերը կը քաշկռտեն իրենց անճարակ ներկայութիւնը։ Դիմադրութեան ուժ չունին անոնք այլեւս։ Յաղթական Եւրոպան զբաղած է աւելի կենսական հոգերով։ Ֆրանսա դեռ չէ սթափած գերմանական մղձաւանջէն, Իտալիա կը գտնուի բոլշեւիկեան վտանգի մը նախօրեակին, Անգլիա իր ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած է դէպի Իրլանտա, դէպի Հնդկաստան։ Ամերիկա կարծես ակամայ կը հետեւի Եւրոպայի քաղաքական անցուդարձերուն։ Մէկ խօսքով, դաշնակիցները ի վիճակի չեն ոչ իսկ մէկ զինուոր ուղարկելու Թուրքիոյ դէմ։

Այս բոլոր դէպքերը կը ծպատեն Քէմալի շարժումներուն։ Քէմալ կը պատրաստուի քալելու դէպի Պոլիս։ Դաշնակիցները չկրնալ հանդուրժեն պարտուիլ՝ պարտուած Թուրքիայէն, մտահոգ են Փարիզ նստած դիւանագէտները։ Սկսած են մտածել լուրջ միջոցներու մասին։

Հաշտութեան խորհրդաժողովին անդամ է նաեւ Վէնիզելոս որ ինքնաբերաբար յանձն կ'առնէ «փրկել» դաշնակիցները եւ անոնց վտանգուած արժանապատուութիւնը, փախուստէն ստանալով հողային վարձատրութիւն մը Փոքր Ասիոյ մէջ։ Հելլէն բանակը արդէն տեղաւորուած է Իզմիրի մէջ։ Քիչ մը եւս ռազմամիթերք ու պաշար, եւ ան պիտի յաջողի ընդունիլ տալ Թուրքերուն՝ Սէվրի դաշնագիրը։ Համաձայն են Դաշնակիցները եւ պատրաստակամ՝ նիւթապէս օժանդակելու։

Կը սկսի Թուրքեւ-հելլէն պատերազմը։ Յունաստան կը գրաւէ Եւրոպական Թուրքիան ամբողջութեամբ։ Իզմիրի բանակը կը յառաջանայ մինչեւ Էսքի Շէհիր, Աֆիոն Գարահիսար եւ կանգ կ'առնէ որոշ գծի մը վրայ, համաձայն Դաշնակիցներու հրահանգին։ Թուրքիա անգամ մը եւս պարտուած է։ Ընդհանուր վհատութիւն եւ ահաճակատագրին համակերպելու ձգտում Պոլսէն մինչեւ Էնկիւրի։

Մուսթաֆա Քէմալ թէեւ ընկճուած, տակաւին կը հաւատայ վերջնական յաղթութեան. առանձին՝ կը խրախուսէ Ազգային Ժողովի անդամները, չեշտելով մինչեւ վերջ կռուելու անհրաժեշտութեան վրայ. «Թուրքը գերի՞ Յոյնին՝ իր երէկուան հպատակին. ո՛չ, անկարելի է»։

Ուրիշ առիթով մը ֆրանսացի ներկայացուցչին երեսին կը պոռայ, իրեն յատուկ ամբարտաւանութեամբ.

— «Կրնաք առնել Սուրիան ու Արաբիան, բայց հեռո՛ւ Թուրքիայէն։ Բոլոր ժողովուրդներուն պէս մենք ալ կը պահանջենք մեր ազգային սահմաններուն մէջ անկախօրէն ապրելու իրաւունքը. ո՛չ թիզ մը հող աւելի, ո՛չ թիզ մը հող պակաս»։

Պատերազմին սկիզբները, Քէմալի առաջին գործը կ'ըլլայ բնաջնջել ընել հրոսախումբը խուժէմ անունով ասպատակապետ մը որ ինքն իր գլխուն կը կռուէր Յոյներուն դէմ եւ չէր ուզեր հպատակիլ Քէմալին։ Ըմէթ որ յատկապէս ղրկուած էր խուժէմի դէմ, ընդհարումներ կ'ունենայ յունական յառաջապահ ուժերուն հետ Ին Էօնիւի առջեւ։ Թուրքերը այդտեղ կ'արձանագրեն առաջին յաղթութիւնը։

1922ի ամրան կը սաստկանայ պատերազմը։ Քեազիմ Գարա Պէքիրի բանակը յաղթած էր Կովկասի ճակատին վրայ. այնպէս որ Հայերու պարտութեան գնով ամրապնդուած ռուսեւթուրք բարեկամութիւնը — այս պարագան չի խոստովանիր հեղինակը բայց ի բաց — քաջալերութիւն աղուած էր Թուրքերուն իրենց ամբողջ ուժը կեդրոնացնելու Հելլէն բանակին դէմ։ Ռուսիա նիւթապէս կ'օժանդակէր Թուրքերուն. Ֆրանսա՝ Ֆրանքլէն Պույեօնի միջոցաւ գաղտնի դաշնագիր մը կնքած էր անոնց հետ։ Իտալիա եւ Ամերիկա ռազմամթերք կը հայթայթէին Քէմալին։ Իսլամական աշխարհը Թրքանպաստ ցոյցեր կը կատարէր։ Մէկ խօսքով, ստեղծուած մթնոլորտը չափէն աւելի ձեռնտու էր Քէմալի համար։

Դիրկընդխառն կռիւ. Թուրք եւ յոյն իրար կը սպաննեն կատաղի մոլեգնութեամբ, յուլիսի կիզիչ արեւին տակ։ Պատերազմը կը շարունակուի աւելի քան երկու ամիս եւ կը վերջանայ հելլէն բանակին ջախջախիչ պարտութիւնով։ Քէմալ կը գրաւէ Իզմիրը։ Կը յառաջանայ դէպի Չանաք, դէպի Թրակիա։ Դաշնակիցները կը միջամտեն, կը կնքուի Մուտանիայի զինադադարը. Յունաստան կը պարպէ Թրակիան. Դաշնակիցները կը պարպեն Պոլիսը։

Մուսթաֆա Քէմալ միջազգային դէմք է եւ պատրաստ՝ ընդունել տալու իր պայմանները։

X

Թուրքեւ-հելլէն պատերազմի ընթացքին ու անկէ յետոյ, Մուսթաֆա Քէմալ կը դառնայ հետզհետէ աւելի ամբարտաւան։ Ամէնէն փոքր քննադատութիւնն անգամ կը ջղայնացնէ զինքը. պէտք է բոլորը հպատակին։ Համառակ է ժողովրդապետական իրաւակարգին, կը հաւատայ միայն միապետ իշխանութեան։ «Երկիր մը ամուր կառավարութիւն ունենալու համար պէտք է ունենայ միայն մէկ գլուխ»։

— «Ի՞նչ ընել կ'ուզէք», կը հարցնէ օր մը Ֆալիհ Ռըֆքը։

Անհասանելի թէ ինչ ընել կ'ուզեմ, կը բացատրէ կացին։

— «Ամէն մարդ պէտք է ընէ այն ինչ որ ես կը հրամայեմ. ամէն մարդ պէտք է հնազանդի ինծի. ո՛չ ոք պէտք է քննադատէ զիս կամ խրատներ տայ ինծի։ Ես, իմ ուզածս պիտի ընեմ եւ դուք, բոլորդ, դուք ալ մէջը, համը՛մ, պիտի ընէք այնպէս ինչպէս ես կ'ուզեմ, բացարձակօրէն եւ առանց հարցումի»։

Քէմալ իր ազատ ժամերուն առիթը չի փախցներ գոհացնելու իր հաճոյքները։ Նոյն զինուորն է դարձեալ, նոյն խաղամոլը եւ նոյն կանոնաւոր հիւրը անառականոցներու ներկուած աղջիկներուն։ Արբշիռ անբաժան է իրմէ, բայց Ֆէվզին ու Ըսմէթը, երկուքն ալ ամուսնացած եւ ընտանիքի տէր, մասնակից չեն «Գազիի» այդ սանձարձակ կենցաղին։ «Ասանդապահ եւ բարոյական սկզբունքներու տէր», խստիւ կը քննադատեն Գազիին հեշտասիրութիւնը։

Հեղինակը կը պատմէ թէ Քէմալ իր զիմացինը համոզելու համար չափ չի գներ իր չաստախօսութեան։ Երբեմն ժամերով կը խօսի, կը բացատրէ, կարծիք կը հարցնէ, բայց յանկարծ կ'ընդմիջէ. ինք որոշած է ամէն բան։ Հաղուադէպ են իր կատակները ինչպէս իր ժպիտը։ Հեգնող է եւ քաշքշող. կը ծաղրէ իր շուրջինները ամէնէն դաժանիկ ձեւերով — «Ըֆիքը» պոռնապարծ եւ մեծ-խօսիկ աշխարհագրագէտները, Ֆալիհ Ռըֆքը՝ թոյլ միտքով զգայապաշտը. Աճեմը՝ կնամարդը, Պէքիր Սամի որ ինքզինքը կը կարծէ զինուորական մը, բայց աւելի կը նմանի գրագիրի մը, Քեազիմ Գարա Պէքիր՝ որ մեծ մարդու հովեր կ'առնէ բայց միայն ջութակ զարնել գիտէ, այն ալ շատ գէշ»։

Քէմալ կը խնդայ բարոյականի ընդունուած սկզբունքներուն վրայ.

— «Բարոյականը կեղծաւորներուն եւ խենթերուն ծածկոյթն է. խելքը բերնին նետուած փուշ։ Իր կատակները հեգնութեան աւելի բան մըն են՝ կոշտ ու կոպիտ։ Երբ կը կատակէ, երեւան կուգայ ան իբրեւ նուրբ զգացումներէ զրկուած մէկը որ յարգանք չունի ո՛չ մէկ մարդու, ո՛չ մէկ իտէալի, ո՛չ մէկ հիմնարկութեան հանդէպ. աւելի անասունի կը նմանի ան քան թէ մարդու. գայլն է ան դաժան, առանց զգացումի եւ խղճահարութեան, առանց բարոյականի կամ առաջնորդող սկզբունքներու, բաց ի իր անասնական տենչանքէն։ Յաճախ բարկացոտ է. շատ քիչ անգամ զուարթ. անգութ է եւ կոպիտ երբ դժգոհ է որ եւ է բանի համար։ Դէմքն ալ կը փոխուի յաճախ, երբեմն երիտասարդ եւ կենսունակ, երբեմն աւելի տարիքոտ եւ յոգնած»։

Ապստամբական շարժումին առաջին օրերուն Քէմալ կ'ապրի Էնկիւրի շատ համեստ պայմաններու մէջ։ Բայց յետոյ կը փոխադրուի Չան Գայայի նոր բնակարանը, քաղաքէն չորս ժղոն անդին, պաշտպանուած իր Լազ պահակներով։ Կ'աշխատի անդադար. անհանգիստ լարուած են իր ջիղերը. չի տոկար յոգնութեան. կը հիւանդանայ որովհետեւ ականջ չի կախեր բժիշկին խորհուրդին. կը կարդայ խոլամ եկեղեցական պատմութիւնը, կը հետեւի ընկերային հարցերու ուսումնասիրութեան։ Իր ազգականուհիներէն Ժանկամարդ աղջիկ մը՝ Ֆիքրիյէ հանըմ կը մտնէ իր առանձնութենէն ներս. կը խնամէ զինքը, կարգի կը բերէ բնակարանը. հետզհետէ կը դառնայ անոր սիրուհին։

Նիհարակազմ, նուրբ, հեզաբարոյ եւ կրթուած այս Թրքուհին բացարձակ գերին է այլ եւս «վայրագ արտայայտութիւնով ու չուայտ կենցաղի սիրահար» Քէմալին։ Անբնական միութիւն մը որ սակայն երկար չի տեւեր։ Քէմալ կը ձանձրանայ այդ միօրինակ վայելքէն ու կը վերադառնայ, միշտ գինով ու խաղամոլ, հոն ուր աղջիկները սեփականութիւնն են ամբողջին։

ՎԻՐԱՑՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

ԵՐԿՈՒ ԼԵԶՈՒՈՎ

Վիեննայի գիտական բնկերութեան ներկայացեր է երիտասարդ մը, որ երկու լեզու ունի եղեր բերնին մէջ։

— Սրչափի՜ղ մարդ, — գոչեր է մին յանկարծ, — երկու լեզու ունենալով տ'լ ապահով է որ պիտի կարենայ գոնէ առնե առնե խօսք հասկցնել ապագայ կնոջը...

***

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

— Դուն, Իվան Ինկօրովիչ, բոլորովին պուրժուացեր. սկսեր ակռայի վրձին գործածել...

— Ցիմա՛ր, ճամ որ՝ վրձինը իմ սեփականութիւնս չէ, իսկ երկրորդ՝ զայն ակռայի չեմ գործածեր, այլ՝... բէյս խառնելու։

ԳԵՐՄԱՆ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻ ՄԸ ԴԱՏԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻ ՄԱՍԻՆ

ԹԻՖԼԻՍ. 3 Նոյ. (Յառաջ). — Գերման մեծանուն տնտեսագէտ Փրոֆ. Զոմպարտ, ընկերակցութեամբ Փրոֆ. Վ. Տոտոմեանցի, Սօֆիա հկած էր մասնաւոր հրաւէրով։

Երէկ հասաւ Թիֆլիզ եւ դասախօսեց ներկայ տնտեսական տագնապի ու անոր ելքի մասին։

Նախ քան նիւթին անցնիլը, Փրոֆ. Զոմպարտ տեսական կարգ մը ճշգումներ ըրաւ, եւ յայտնեց թէ ինք նիւթին կը մօտենայ ոչ թէ իբր զործօղ մարդ կամ քաղաքագէտ, այլ՝ իբրեւ գիտող։ Բազմատեւթիւնը ընելով նախորդ տնտեսական տագնապներուն ու հետազօտանքին, ըսաւ թէ ներկայ տագնապը ո՛չ թէ զրամագլուխի տագնապ է, այլ տնտեսագիտօրէն նայելով հետեւանք է աղաս ազգային տնտեսութիւններու բաժան բաժան ըլլալուն։ Պատճառները, նախ եւ առաջ, քաղաքական են, — Վէրսայլի դաշնագիրը, որ պատերազմէն բոլայն ուսուեցնէց նոր պետութիւններ։ Այս կերպով, խախտեցաւ Եւրոպայի՝ նախ քան պատերազմեան տնտեսական կառուցուածքը։ Քաղաքական բեմին վրայ երեւան եկած նոր երկիրները, իրենց ազգային տնտեսութիւններով սեփական ճարտարարուեստ ստեղծեցին, եւ այդ ճարտարարուեստին արտադրութիւններուն համար շուկայ փնտռեցին։ Ինչ որ առաջ ներքին երկրամաս էր, դարձաւ արտաքին, եղաւ արտասահման։ «Արեւմնայի սահմաններ» ունեցող եւ անոնց վրայ կը նած Եւրոպայի «անդամահատուած անդամ» այդ պետութիւնները պէտք ունէին ինքնապաշտպանութեան. որով, պետութիւնը ձեռնամուխ եղաւ տնտեսական կեանքին, եւ ստեղծուեցաւ Autarkieի դրութիւնը. այսինքն իրենք իրենց մէջ փակուած, ամփոփուած ազգային տնտեսութիւններ։ Բայց, որովհետեւ իւրաքանչիւր ազգային տնտեսութիւն իր արտադրութեանց սպառումին համար պէտք ունէր միւս ազգային տնտեսութեանց շուկային, պարզ էր որ, անոնց մէկուն մէջ սպառումի կարողութեան նուազումը իր հակազդեցութիւնն ու անդրադարձումը պիտի ունենար միւսներուն վրայ։ Իսկ սպառողական կարողութեան այդ նուազումը յառաջ կու պատրաստուած էր՝ պարտեալ երկիրներու վրայ դրուած քաղաքական հատուցումներու, տուգանքներու, եւ անոնց տոկոսներուն պարտաւորութիւններով։ Այդ պարտաւորութիւնները ստիպուած էին դիմելու այլ եւ այլ տուրքերու՝ իրենց ժողովուրդներուն վրայ. որով, ինքնին կը նուազէր այդ ազգաբնակչութեանց գնումի ու սպառումի կարողութիւնը։ Կ'օգտուէի՞ն առնէ զէթ յաղթող երկիրներու ազգաբնակչութիւնները, բարձրացնելով իրենց գնողական եւ սպառողական կարողութիւնը։ Ո՛չ։ Որովհետեւ, այն ոսկին, զոր պարտեալները կը վճարէին, փոխանակ մտնելու յաղթողներու ազգ. տնտեսութեանց մէջ, կ'երթային մթերուելու եւ ռամելու Ֆրանսայի ու Ամերիկայի կեդրոնական դրամատուններու նկուղներուն մէջ։ Ասոնք քաղաքական պատճառներ են։ Կան նաեւ տնտեսականները։ Առաջին կարգին կուգայ գիւղատնտեսական բացարձակ գերարտադրութիւնը։ Արտադրութիւն մը, որ քանակով աւելի է քան ամբողջ աշխարհի պէտքը. ինչպէս՝ հացահատիկ, քաուչուք եւլն.։ Շնորհիւ արհեստագիտութեան գիտական ձեւաւորման (rationalisation), Քանատայի, Միաց. Նահանգներու հացահատիկի արտադրութիւնը անհամեմատօրէն կը գերազանցէ աշխարհի ազգաբնակչութեան սպառողական կարողութիւնը, եւ առաւ իբր հետեւանք. սակի կ'ունենայ գիներու անկումը։ Այդ բանականացման դրութիւնը գործադրուեցաւ նաեւ Գերմանիոյ մէջ. սակայն, զուգադիպեցաւ այնպիսի շրջանի մը, երբ ազգաբնակչութիւններու գնողական կարողութիւնը մեծապէս նուազած էր։

Ե՛լքը այս տագնապէն։ Դասախօսը այս կէտի շուրջ ալ տեսաբանական կարգ մը դատողութիւններ ու մէջբերումներ ընելէ յետոյ, ըսաւ թէ ի՛նչ կը վերաբերի ելքի հաւանականութիւններուն, հայտնեցակէտի խնդիր է։ Նայած թէ ի՛նչ հիման վրայ պետութիւնները կը նային այս հարցին։ Պետութիւնը իր տնտեսական քաղաքականութիւնը ազգային թէ ոչ-ազգային հիման վրայ կը վարէ, դաշնակցայի՞ն թէ արմատական-ազգային, զուտ տնտեսակա՞ն, թէ արմատական-ազգային, զուտ տնտեսակա՞ն, թէ մշակութային տիկատաւորական եւլն.։ Պետութիւններու քաղաքական ուղղութեան այս կարգի այլ եւ այլ հնարաւորութիւնները իրենց անդրադարձումը պիտի ունենան ազգային տնտեսութեան, ուրեմն եւ՝ տնտեսական տագնապէ ելքի այս կամ այն ուղղութեան վրայ։ Մէկ խօսքով, տեսաբանականօրէն պետական տեսակէտի հարց է այս կամ այն ելքի հնարաւորութեան հարցը։ Եթէ, սակայն, հարցը վերաբերելու ըլլայ գիտակից, ընտրովի ելքի մը, ի՛նչ բանի մէջ պիտի կայանայ այդ լուծումը

Եթէ վերեւ տեսաբանօրէն մատնանշուած լուծումի բոլոր հնարաւորութիւնները առնելու ըլլանք ընդհանուր քննութեան կամ ակնարկի մը ներքեւ, կարելի է այդ հնարաւորութիւններուն ենթակայ պետութիւնները բաժնել ուրուագծօրէն երկու խոշոր խմբակներու։ Այսպէս ըմբռնած ու լուծած է հարցը՝ Պէնէշ-Չեխօսլովաքիոյարտաքիննախարարը, Փարիզ՝ ֆրանսական ակադեմիին առջեւ իր ըրած մէկ բանախօսութեան ընթացքին։ Այդ խմբակներէն մին կոչած է «դէպի Արեւմուտք նայած», իսկ միւսը՝ «դէպի Արեւելք նայած», Չեխօսլովաքիան դասելով առաջինին եւ Գերմանիան՝ երկրորդին մէջ, եւ ընդունելով որ արեւմտեան հակումով երկիր մը մէջ կրնայ գոյութիւն ունենալ արեւելեան հակումը, եւ փոխադարձաբար։ Արեւմտեան հակումի խմբակը կը ներկայացնեն իբր տիպար՝ Անգլիան եւ Ֆրանսան։ Յամենայն դէպս, բաժանումի գիծը, երկու խմբակներուն միջեւ կարելի է քաշել Հռենոսի գետէն։ Ի՞նչ են երկու խմբակներուն յատկանիշները։ Եթէ առաջին խմբակին ներկայացուցիչ նկատենք Ֆրանսան, պիտի տեսնենք որ Ֆրանսայի ժողովուրդը կ'ապրի 1789ի սկզբունքներով, — Ազատութիւն, Եղբայրութիւն, Հաւասարութիւն։ Ներքին պահանջ չի զգար որ եւ է նոր սկզբունքի, որ եւ է նոր աշխարհահայեացքի հարց չի խռովեր զինքը. իր ազգային տնտեսութիւնը շրջագծուած, միահարթ է։ Իտէալ յարաբերութիւն գոյութիւն ունի իր գիւղատնտեսութեան եւ ճարտարարուեստին միջեւ. մէկը չահագրգռուած է միւսով։ Կրօնական սրբնութիւնները փակուած են իրեն համար, պետութիւնը անջատուած ըլլալով եկեղեցիէն։

Կ'ապրի բնապաշտութեան սկզբունքներով։ Գերմանական բացատրութեամբ մը, — «Աստուած իբր բնակութիւնը հաստատած է Ֆրանսայի մէջ»։ Ֆրանսացի ժողովուրդը լիովին բաւարարուած կը զգայ ինքզինքը ամէն տեսակէտով։ Փոխելիք, բարեկարգելիք բան չունի ուրեմն, պահպանողական է։ Միւս հակառակ տնտեսական ու հոգեկան վիճակ գոյութիւն ունի դէպի Արեւելք հակող խմբակին մէջ։ Հոն հոգեկան եռուզեռը իր ելքը կը փնտռէ. քաղաքատնտեսութիւնը անհաւասարակշիռ է. կա՛մ ճարտարարուեստն է առաւելակշռողը՝ գիւղատնտեսութեան վրայ (օրինակ Գերմանիա), կա՛մ գիւղատնտեսութիւնը՝ ճարտարարուեստին (օրինակ Պուլկարիա)։ Անկէ ձգտումներու եւ արժանքներու անորոշութիւնը, բազմազանութիւնը, եռուզեռը. մէկ խօսքով՝ ձգտումներու յեղափոխականութիւնը կամ բարենորոգչականութիւնը

Երկու խմբակներու այս հակադրութեանց բախումին մէջ կարելի է նշմարել ընդհանուր ուղղութիւնը, զոր կը ստանայ աշխարհ։ Անշուշտ, այդ հաստատումը կարելի է ընել ոչ թէ գիտական ստուգութեամբ, այլ՝ պարզ հաւանական գնահատումով մը։

Դրամատիրութիւնը, որ մինչեւ այժմ իր չանկերուն թելադրութեամբ կը վարէր աշխարհը, կորսնցուց վարկին իր տիրապետութիւնը։ Ան տկարացաւ ու նահանջի վրայ է թէ՛ ճարտարարուեստի, թէ՛ սեզանտատութեան, թէ՛ առեւտրական ճիւղերուն վրայ. պատերազմէն ի վեր Դրամատիրական տիպար երկիրը, Անգլիան, անցեալ տարի ստիպուեցաւ հանչնալ իր պարտութիւնը ու փոխեց իր սիստեմը։ Հաւաքական կայսրութենէն ի վեր չէ նոր պատմական շրջան մը, — ինչպէս իր գիրը ապացուցելու վրայ եղող դրամատիրական շրջանը — որ տարելապէս տնտեսական մասնաւորութիւնները եւ տենչանքները զօհ ու բովանդակութիւն տուած ըլլայ մարդկային գործունէութեան։ Տիրապետող եղած չէին կրօնական, քաղաքական ձգտումները՝ պետութեանց ազգային քաղաքականութեանց մէջ բայց երբե՛ք տնտեսականը՝ այսպէս առաւելակշիռ աստիճանով։

Անհատներուն եւ ժողովուրդներուն իտէալը երբեւիցէ կազմած չէր նիւթական վայելքի տենչանքը այն չափով ու սաստկութեամբ, ինչպէս դրամատիրական սիստէմին մէջ։ Ապա ինչպէս Նեւտոն գտած էր թէ անհունի կարգաւորութիւն գոյութիւն ունի աստղերու շարժումներուն մէջ, կամ Լայպնից թէ՝ նախահաստատեալ ներդաշնակութիւն մը կայ տիեզերքի մէջ, դրամատիրական սիստէմը եւս մարդերուն մէջ զրոշմած էր այն համոզումը թէ իր սահմած դրութիւնը կարգաւորեալ ու անխախտ է, թէ կառուցուած է ժայռի մը վրայ։

Փրոֆ. Զոմպարտ, անցնելով ընդհանուր տնտեսութեան հարցին, զանազանեց զայն՝ այնպէս ինչպէս կ'ըմբռնէի Ամերիկայի կամ Ռուսիոյ մէջ ամէն ինչ միօրինակութեան վերածելու ձգտումով մը. (Միացեալ Նահանգ՝ Ամերիկայի վրայ չափուած) տնտեսութիւնը, ինչպէս որ ցոյց կուտայ ներկայ գոյավիճակի ընդհանուր ձգտումը, պէտք ըլլայ տնտեսութիւն մը, որ իր գործունէութեան եւ զարգացումի հնարաւորութիւնները պիտի պատշաճեցնէ ուրիշ երկիրներու տնտեսութեանց պէտքերուն ու պահանջներուն հետ, մաքսային նախընտրական սակագիններու բաժանորդակի դրութեան միջոցաւ, եւ ուր ապառ ապառ ըլլայ պիտի ունենայ, վերջապէս, ամենակար նախաձեռնութիւնը եւ գործունէութեանց այլազանութիւնը։

Այս կերպով, փակ ու այլամերժ տնտեսութեանց տեղ պիտի երեւան գայ կանոնաւորուած ու գիտակցուած տնտեսութեան դրութիւնը, — համաշխարհային համաներդաշնակ տնտեսութիւն մը։ Միջին Եւրոպայի միութեան հարցը քննելով ա'յս անկիւնէն, դասախօսը բաղձալի գտաւ անոր կազմութիւնը, բայց մասնակցութեամբը նաեւ Գերմանիոյ։

Եւ սակայն, մարդկութիւնը պիտի բոլորէ իր տառապանքի շրջանը։ Յամենայն դէպս, կեանքի առաւելապէս նիւթապաշտ ըմբռնումը — բազմաթիւ գուլպաներ ունենալու, աւելի պերճ զբօսանքներ յաճախելու, — իր մայրամուտին է հասած։ Տնտեսականին տարբեր իտէալ մը — արտատնտեսական — ձեւը պիտի առնէ աշխարհի ուղղութիւնը, մարդկութիւնը տանելու համար դէպի իր աւելի երջանկութիւն, մարդկային քաղաքակրթութիւնն ու մշակոյթը՝ դէպի իր աւելի բարձր մակարդակ մը։

ՆԱՄԱԿ ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ

ԱՆՃՈՌՆԻ ԽԱՂԵՐ ՈՒ ԴԱՒԵՐ

Նախորդ թղթակցութեամբս պարզած էի թէ ի՛նչ պայմաններու մէջ ընտրուեցաւ ընտրական դիւան մը վարելու համար պատգամաւորի մը ընտրութիւնը։

Յօսք չըլլար խնդրոյ առարկայ ընտրական դիւանին օրինականութեան մասին, քանի որ ընտրութիւնը կատարուեցաւ բացարձակապէս օրինական պայմաններու մէջ ու տասացի յարգուեցան թեմական կանոնագրութեան արամադրութիւնները։ Ի՛նչ ընենք մենք եթէ այսպէս կոչուած «պլօքօ»ները թրջուած կատուներու պէս ծակ ու ծուկ մտան այն օրը եւ հեռացան ժողովէն.

Արդարեւ, ընտրական դիւանի անդամները պարտաւոր էին սկսիլ իրենց նախապատրաստական աշխատանքները։

Կը դիմեն բեկանուած Թաղականութեան, խնդրելով սենեակ մը, կնիք ու անհրաժեշտ պիտոյքէն, որպէս զի կարելիութիւն ունենան հաստաբական թեան բաշխել ընտրական տոմսերը (ընտրութիւնը տեղի պիտի ունենայ Նոյ. 20ին)։ Բայց գիտէ՞ք թէ ի՛նչ կը պատասխանեն մեր երանելի Թաղականները.

— Մենք ձեզ չենք ճանչնար, դուք օրինաւոր չէք, մենք ձեզ կը բեկանենք։

Ի՞նչ մարդիկ, չեն գիտեր կամ

կ'անգիտանան թէ ընտրական դիւանի օրինաւորութիւնը ճշդելու իրաւասութիւնը կ'իյնայ միայն պատգ. ժողովին .. ոչ թէ Թեմական Խորհուրդին — մեր Թեմական կանոնագիրը այս խնդրին առթիւ շատ յստակ է եւ պարզ: Անոնք չեն ուզեր ոչ մէկ գնով գոհացում տալ դիւանին խնդրանքին:

Բարեբախտաբար ընտր. դիւանի անդամները գիտակցութիւնն ունին ժողովրդի կողմէ իրենց վրայ դրուած պարտականութեան ու որոշած են ամէն գնով ընտրական աշխատանքները յառաջ տանիլ: Անոնք այսօրուընէ իսկ եկեղեցիին բակը պիտի դնեն սեղան մը ու պիտի սկսին յանձնել ընտրական տոմսերը. անձրեւն ու ցուրտը երբեք պիտի վհատեցնէ զանոնք, քանի որ անոնք կ'ուզեն իրենց վրայ դրուած պարտականութիւնը մինչեւ վերջ տանիլ.

Շահեկան մանրամասնութիւն մը.— Անցեալ կիրակի սովորականին պէս եկեղեցի գացի, սակայն մեծ եղաւ զարմանքս, երբ տեսայ թէ եկեղեցիին շրջափակը ոստիկաններ կան որոնք անտարբեր կը շրջագայէին ու կարծես կ'ամչնային իրենց ներկայութենէն:

Մօտեցայ իրենց պետին ու հարցուցի թէ ո՞վ զիրենք հոս կանչած է:

— Գ. Դաստրճեանը, ըսաւ.

Ո՞վ է գիտէք.— բնականաբար Թաղականութեան անդամներէն մէկը. Վերջը հասկցայ որ մեծապատիւ աղան խնդրեր է ոստիկանութենէն որ ոստիկաններ տրամադրեն իրենց ... որովհետեւ կը վախնան եղեր թէ մի գուցէ «Դաշնակցականները բանի ուժով գրաւեն Թաղականութեան դրասենեակը ...: Ողբերգութեան հետ քիչ մըն ալ կատակերգութիւն:

Մէկ խօսքով նկող այս քանի մը շաբաթները անակնկալներով լի են: Պայքարը իր ամէնէն սուր հանգամանքը ստացած է: Մեր հակառակորդները միջոցներու մէջ խտրութիւն չեն դներ: Չենք գիտեր թէ հալօքճեանները դեռ ինչե՞ր կը լարեն մութին մէջ, մեր գաղութին հանգիստը վրդովելու համար:

** Մոռացած էի «Յառաջ»ի ընթերցողներուն տեղեկացնել պետական քննութեան արդիւնքը ի մասին առաջնորդին կատարած ապօրինութիւններուն:

Եթէ կը յիշեն ընթերցողները, Յուսիկ արք. Զօհրապեան բազմաթիւ անգամներ ոտնակոխած էր մեր այնքան զոհողութիւններով ձեռք բերուած Թեմական կանոնագրութիւնը ու մինչեւ իսկ համարձակած էր դիմել պետական իշխանութեանց, պահանջելով Թեմական գործադիր Մարմնի լուծումը:

Ասոր իբր անմիջական հետեւանք, Թեմականն ալ դիմած է նախարարութեան խնդրելով քննութիւն: Ահա այս քննութեան արդիւնքն էր որ չուշացաւ:

Թիւ 161940/14276 նոյեմբեր 1 թըւակիր նամակով, Դաւանութեանց նախարարութիւնը կը տեղեկացնէ Թեմականին թէ «Ն. Ս. Յուսիկ եպ. Զօհրապեան Թեմական առաջնորդի վերապահուած իրաւունքներու սահմանէն անցած է» եւ թէ Պուքրէշի ծխական համայնքին ղեկավարման եւ Թեմին քարոզչական հսկողութեան մասին իր ձեռք առած միջոցները Թեմական Խորհուրդի իրաւասութեան կը պատկանին: Հետեւաբար յանձնարարեցինք Ն. Ս. Յուսիկ եպ. Զօհրապեանին խստօրէն յարգել Թեմին կանոնագրութիւնը՝ կիրարկելով Թեմական Խորհուրդի որոշումները»:

Հաւատա՞նք թէ առաջնորդին լաւ դաս մը կ'ըլլայ այս պարագան եւ կը դադրեցնէ իր սանձարձակ գործունէութիւնը որու պատճառաւ մեր գաղութը հետզհետէ կը կազմալուծուի, հրճուանք պատճառելով մութին մէջ պահուըտած դաւադիրներուն:

** Ինչպէս նկատեցին ընթերցողները, պայքարին առիթ տուողը է մէկ պատգամաւորի ընտրութեան չնչին խնդիր մը: Բայց խոր, շատ խոր են այս պայքարին իսկական պատճառները: Անիկա շատ հեռու տեղերէ կուգայ. իր արմատները մինչեւ Երեւան կամ Մոսկուա կ'երկարին: Քանի մը մութ անցեալ ունեցող գործակալներ են այս խնդրին բուն ղեկավարները եւ դժբախտութիւնը հոն է որ քանի մը աղաներ իրենց անձնական շահերէն դրդուած եւ փառամոլութեան անբուժելի հիւանդութենէն վարակուած՝ գործիք եղած են այս մունետիկներուն ձեռքը:

Պայքար Դաշնակցութեան դէմ — այս է անոնց նշանաբանը ու ստացած հրահանգներուն իմաստը: Հոս ալ անգամ մը «Թաղեցին» Դաշնակցութիւնը — Ղարիպեան անուն մէկը մեռելաթաղի պաշտօնը ստանձնեց (ի՞նչ ալ լաւ գնաց դէմքին) ու պահպանիչով մը թաղեց: Զո՞վ, — Դաշնակցութիւնը, այսինքն հայ ժողովուրդը, այսինքն հայ ժողովրդի արդար պահանջները, հայ գաղափարը, հայ մտածողութիւնը:

Թող գիտնան այս մարդիկը որ եթէ կ'ուզեն Դաշնակցութիւնը թաղել, նախ պէտք թաղեն ամբողջ հայ ժողովուրդը ...

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԳԼՈՒԽՆԵՐԸ ՊԱՐԱՊ ԵՆ

Ճումհուրիէթի քրոնիկագիր եւ Համալսարանի դասախօս Եուսուֆ Զիա կը գրէ «Քիթապսըզ» խորագրով.—

Չենք կարդար... Երբ յեղափոխութիւնը ընթերցումը դիւրացուց, դեռ նորէն չենք կարդար... Ժողովրդային դպրոցները վաշտ վաշտ ընթերցող կը հասցնեն, նորէն չենք կարդար... Ինչո՞ւ:

.. Մեզ այս աղուոր հաճոյքին ո՞վ պիտի մղէ: Ո՞վ պիտի վարժեցնէ:

Բաբը Ալիի գրավաճառները, հակառակ իրենց յիսուն տարուան ճիգերուն, դեռ չեն հասկցած իրենց գործին գաղտնիքը: Անոնք, իրենց հրատարակելիք ամէն մէկ գիրքին համար երեք բան կը փնտռեն.— Ամէնէն աժան հեղինակը, ամէնէն քիչ ծախքով յայտարարութիւնը, եւ ամէնէն դիւրին յաճախորդը:

Հրատարակուած գործերէն լաւը չունենար ընթերցողը: Բայց, անոնք իրենց ծախքը առանց ճիգի հանելու համար, տէր են յաճախորդի մը.— Կրթական նախարարութեան:

Ու, այս պայմաններուն մէջ, երբեք չեմ հաւատար որ մեր մօտ գրավաճառութիւնը կը յառաջդիմէ եւ ընթերցասիրութեան հաճոյքը կը զարթնու: Արդեօք իր ձեռքը առած բոլոր գործերը յաջողութեան ժպիտովը լուսաւորող «Իշ Պանքասը»ն մեզի «Քիթապէվի» մը չի՞ կրնար հաստատել:

Վաղուան սերունդին գանձանակները այսօր լեցնող Իշ Պանքասըն, եթէ գլուխներն ալ լեցնելու կարելիութիւնը տայ, ո՛րքան հարուստ երախտապարտութիւն մը պիտի ունենանք:

ՔԱՆԻ ՏԵՍԱԿ ԹԵԹԵՒՍՈԼԻԿ ԿԱՅ

ԽՄԲ.— Սատրի Էտհէմ, յօդուած մը գրած ու ջանացած է դասաւորել Թուրքիոյ թեթեւսոլիկները: Զանոնք երեք կարգի բաժնած էր: Այդ առթիւ, Փէյեամի Սաֆա, վերի խորագրով կը գրէ հետեւեալը. զոր կուտանք թարգմանաբար՝ այժմու Թուրք սերունդին բնորոշ գիծերը գտնելով հոն:

Ըստ իս, ամէն դասակարգի, ամէն ասպարէզի, ամէն մտաւոր շարժման եւ տեսակէտի յատուկ թեթեւսոլիկներ կան: Համրենք գլխաւորները.— «Թանզիմաթի» թեթեւսոլիկներ, «Շէրիաթի» թեթեւսոլիկներ, բոլշեւիկ թեթեւսոլիկներ, տեսակ տեսակ գիտութեանց եւ արուեստներու թեթեւսոլիկներ:

«Թանզիմաթ»ի թեթեւսոլիկը հեռուէն տեսնելով կրնանք ճանչնալ. երէկ, ձագարի ձեւով «ֆիւլօթ» տաբատով մը, մատանիի մը ծակէն անցնիլ ուզելու նման բարակցած մէջք մը, «պօմպէ» կուրծք մը: Այսօր՝ քառանկիւն ուսերուն հորիզոնական գիծ մը, պզտիկ գլուխ մը, այտերն ի վար երկարող կիսամօրուք մը եւ Ադոլֆ Մէնժո՞ւ է, ի՞նչ «խալք» է, շարժանկարի դերասաններէն մէկը յիշեցնող տզրուկի նման բարակ՝ պեխեր՝ այս տեսակ թեթեւսոլիկները մեզի կը ճանչցնեն: Դեռ բերանը չբացած՝ գիտենք որ, բոլոր խօսքերուն կէսէն աւելին ֆրանսերէն է, իր բոլոր մտածումներուն հիմքը սա է.— Եւրոպացին քաղաքակրթուած է, իսկ Թուրքը վայրենի է: Թուրք պատմութիւնը իրարու նմանող ջարդերէ կը բաղկանայ. սովորական սերային վէպ մըն է:

Արաբերէն եւ պարսկերէն բառերը թէճվիտով արտասանող, ամէն նախադասութեան վերջաւորութեան սքանչացում ցոյց տուող, Հազրէթի Ալիին բարքերուն, Հազրէթի Էօմէրի արժանիքին ու արդարութեան ի խնդիր բուռն փափաքով մը շունչ առնող, ձեռքը միշտ համրիչով մը, ճաշերէն վերջ «էլհամտիւլիլլա՛հ», էզան կարդացուած ատեն՝ «Ալլահ Ալլա՛հ», եւ ամէն մէկ գործի սկիզբը «պիսմիլլահ» ըսող, բայց ուրիշներուն չտեսած ատենը երկրպագութիւն չընող, նոյնիսկ՝ ընդհանրապէս առանց ապտէսթի նամազ ընող Շէրիաթի թեթեւսոլիկները այլեւս մէկ կողմ քաշուած են: Զանոնք չենք տեսներ:

Պոլշեւիկ թեթեւսոլիկները նոր բուսած: Ասոնք ենիչէրի աղայի մը կոշտութեամբը սրահներէ ներս կը մտնեն, եւ, երկրորդ գիրք ու[illegible] նման հնչելով, բարձր ձայնով «մարքսապաշտ» կ'ըսեն, եւ կապոյտ շապիկով բանուորներուն ձեռքը կոպել աշխատելով փափկանկատութեան բոլոր կերպերը աւելորդ կը գտնեն: Սրահին զարդերուն վրայ մէկ թքնելը պակաս է: Իրենց զրոյցներուն մէջ՝ առանց օձիքի, առանց փողկապի, մազոտ կուրծքով, գլխարկն ու ձեռքերը ետեւ դրած պատուղներ կան: Անոնց ամբողջ տեսակէտը սա է.— «բոլշեւիկ չեզոքը գէշ է, որովհետեւ պուրժուա է: Անկցի՛ աշխարհակալութիւնը. գլխիվա՛յր անկցի»:

Գիտութեան թեթեւսոլիկները խօսքի ու գրի մէջ յայտնի կ'ըլլան: Ոճ ու բացատրութիւն թափելու ախտը ունին: Օրինակ— «Երէկ Իհսան պէյին հանդիպեցայ»ի նման պարզ նախադասութիւն մը ըսելու տեղ, սա պէս կը սկսին:

— Սիրելիս, տէտէրմինէ դէպքի մը շղթայաւորման մէջ, պատահմունքին առաջին կարգի ազդակներէն ըլլալը ընդհանրապէս կը [illegible] Երէկ Իհսան պէյին հանդիպելով ըմբռնեցի այս պարագան:

Մարդու մը՝ պարզ խօսակցութեան մէջ ճառաբանութիւն ընելը անմիջապէս ցոյց կուտայ թէ ան գիտական թեթեւսոլիկ մըն է: Գրելու մէջ ալ այսպէս է:

Արուեստի թեթեւսոլիկները՝ հանդուրժողութիւնը ուրացող իրենց չափազանցեալ շարժումներովը կամ ընթացքովը յայտնի կ'ըլլան: Ոչ մէկ ճշմարտութիւն ընդունիլ, անպատասխանատու կերպով առնել, շատ մը անբարոյականութիւններ իբրեւ յաջողութիւն պատմել, իրենց բոլոր շարժումներուն մէջ, ընկերութեան ըմբռնումներուն դէմ ըմբոստանալով՝ իրենք զիրենք ամէնքէն գերիվեր արուեստութեան մը տէր ներկայել, խօսքերուն բացէական ազդեցութիւնները փնտռել, խօսած ատեն, շարք մը խորհրդածութիւն ընել, ինչն իրեն վերագրուածներ ընելու եւ ուրիշը հարթելու աշխատիլ, ասոնց յատկանիշներէն են: Կեղծ եռանդ մը եւ չափազանց դատողութենէ մը կազմուած այս թեթեւսոլիկ բարքը միայն անոնց խօսած կամ գրած ատեն յայտնի կ'ըլլայ:

Բոլոր այս թեթեւսոլիկներուն համար՝ մեր նշանաւոր մարդոցմէն օրինակներ բերել ալ կարելի է: Բայց, կը նախընտրեմ այս բանը թողուլ ձեր ենթադրութեանը:

Հայ Մշակոյթի կիրակի

Բարեգործականի Գրասենեակէն ըստացանք հետեւեալ յայտարարութիւնը.—

Որբերու Կիրակիին, զոր ազգիս անմահ բարերար յաւէտ ողբացեալ Պօղոս Նուպար փաշա իր կոչերով նուիրագործեց, հայ ժողովուրդին յիշեցնելու համար Ոսկեղէն Պատուիրանքը, այս տարի կը յաջորդէ Հայ Մշակոյթի Կիրակին, իբրեւ շարունակութիւնը հայ որբին հոգատարութեան և դաստիարակութեան գործին, զոր Հ. Բ. Ը. Միութիւնը կը հետապնդէ որպէս գերագոյն սատարը ազգապահպանումի, որուն շնորհիւ միայն օտար հողերու վրայ կարելի պիտի ըլլայ հայեցի կրթութիւն տալ հայ մանուկին եւ արծարծել նոր սերունդին մէջ ազգային զգացումը, ընդդէմ ուծացումի եւ օտարացումի [illegible] ազդակներուն:

Այսօր աւելի քան երբեք Հայ Մշակոյթ կ'ըլլայ առանցքը մեր գաղթահայ գործունէութեան, եւ այդ ուղղութեամբ է որ այժմ կը լարենք մեր լաւագոյն ջանքերը, որովհետեւ տարագիր հայութիւնը ազգային լուսարձակ վառարաններու պէտք ունի առաւելապէս, իր գոյութիւնը պահելու համար գաղութներու մէջ, եւ վստահաբար չկայ Հայ մը որ Հայ Մշակոյթին անփոխարինելի արժէքը եւ բարիքը չի գնահատէ եւ անոր մէջ չտեսնէ մեր աստանդական ժողովուրդին համար փրկութեան անյետաձգելի ձեռնարկ մը:

Այդ համոզումով է որ այս տարի կոչ կ'ուղղենք հայ ժողովուրդին, խնդրելով որ իր աւանդական լուման, որքան ալ համեստ ըլլայ, Հայ Մշակոյթի գանձանակին մէջ դնէ, յօգուտ Հայ Դպրոցին եւ Հայերէն Դասախօսութեանց, յօգուտ հազարաւոր որբ եւ չքաւոր տղոց որոնց տոհմային կրթութիւնը լրջօրէն կազմակերպելու ձեռնարկած ենք, վերակենդանացնելով այն ազգօգուտ աշխատանքը զոր Միացեալի հետ կը կատարէինք եւ զոր պատերազմը ընդհատեց իր արհաւրոտ քանդումներով...

Այս տարի, Միութեանս Մասնաճիւղերը եւ Օժանդակները, ինչպէս նաեւ Որբախնամ եւ Կրթանուէր Մարմինները, ազգասիրական հրաշալի գործ մը պիտի կատարեն, կազմելով նուիրահաւաք շրջիկ խումբեր, որոնց պաշտօնը պիտի ըլլայ անձամբ դիմել [illegible] Հայուն եւ սարքելու Հայ Մշակոյթի հանդէսներ ուր որ այդ բանը աւելի նպատակայարմար է:

«Հայ Մշակոյթի Կիրակին» կը սկսի 3 Դեկտեմբերին, եւ տարակոյս չունինք որ այս սրտագին կոչը արձագանգ պիտի գտնէ ամէնէն հեռաւոր եւ ամէնէն խոնարհ խաւերուն մէջ:

Սիրելի հայրենակիցներ, օգնեցէ՛ք Հայ Դպրոցին եւ Հայ Ուսանողին, հաստատելով ձեր կրթական տուրքը, որպէս ազգային փրկագին:

ԾԱՆ.— Հ. Բ. Ը. Միութիւնը կ'օժանդակէ 91 ազգային կարօտ վարժարաններու եւ կը կազմակերպէ հայերէնի դասախօսութիւններ, առանց այդ նպատակին համար հաստատուն հասոյթ մը ունենալու: Կտակային հիմնադրամներէն չա՛տ աննշան գումար մը միայն ապահովուած է յօգուտ մեր կրթական գործին:

ՄԱՄՈՒԼ

Սոցի խառնուք

— :-: —

«Ասպարէզ» կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (21 հոկտ.).

— «Վերջերս ռամկավարական մամուլին մէջ, աւելի շեշտուած կերպով, երեւցաւ վիրաւորական եւ անթոյլատրելի արտայայտութիւն, ուղղուած որբերու սերունդին հասցէին:

Անշուշտ անհուն ցաւ պատճառեց այս արարքը բոլոր [illegible] Հայութեան: [illegible] թերթեր որ զայրոյթ յայտնեցին այս անորակելի արարքին դէմ:

Ռամկավարական կուսակցութեան կեդր. պաշտօնաթերթը չկրցաւ մարսել եղած յանդիմանութիւնը, եւ կիրքի ազդեցութեան տակ կորսնցուցած իր պաղարիւնութիւնն ու հաւասարակշռութիւնը, կը փորձէ յարձակիլ Դաշնակցութեան վրայ, իբր թէ ան նիւթական եւ բարոյական շահագործի առարկայ դարձուցած ըլլայ որբերը, 1915էն մինչեւ ներկայ օրերը:

«Ապագայ», 20 տարի յետոյ առաջին անգամն ըլլալով հրապարակ կը նետէ ամբաստանութիւն մը, որ ոչ հիմք ունի եւ ոչ ալ իր ըսածները տրամաբանութեան կը դիմանան:

«Ապագայ» կը թուէ բազմաթիւ բարեգործական հաստատութիւններ, որոնք ո՛չ մէկ կապ ունեցած են Դաշնակցութեան հետ, բայց բոլորն ալ խօսք մէկ ըրած՝ թոյլ տուած են «որ վեց տարի շարունակ (1915—1920) բազմաթիւ դաշնակցական մեծ ու փոքր գործիչներ որբախնամ այդ հաստատութեանց մէջ տեղաւորուած իբրեւ պաշտօնեայ (կառավարիչ, տնօրէն, ուսուցիչ, բժիշկ, մատակարար, եւն. եւն.) որոնք սանձարձակօրէն որբերուն յատկացուած գումարները հալեցուցեր են իրենց գրպաններուն մէջ»:

Ի հարկէ, հետեւողականօրէն այդ հաստատութիւններն ալ — Ռուսական Քաղաքներու Միութիւն, Ռուսական Կարմիր Խաչ, Ամերիկեան Կոմիտէ եւ ուրիշներ, ի տես այդ յափշտակութիւններուն, վարչական վերին հսկողութիւնը իրենց ձեռքն ըլլալով հանդերձ, բերանները բացած, ապուշներու նման կը դիտէին այս աննախընթաց յափշտակութիւնը...

Ու այս բոլորէն յետոյ, երեւակայել որ «Ապագայ» եւ իր ընկերակից թերթերը, առանց անգամ մը լրջութեան, լրագրական պարկեշտութեան եւ խոհականութեան գաղափար տալու կ'ելլեն:

Անտարակոյս «Ապագայ»ի այս եւ յաջորդող խմբագրականները (Թիւ 89-90) լրբութեան բոլոր սահմանները կ'անցնին, առանց տեսնելու իրենց ցուցադրած բարոյական այլանդակութիւնը:

Ծիծաղելի պիտի ըլլայ հերքել հրապարակուած այս անխիղճ զրպարտութիւնները, որովհետեւ, հերքելու համար պէտք է հիմք ունեցող ամբաստանութիւն մը ըլլայ մէջտեղը:

Բարոյական ամենամեծ շանթաժը այն է, որ թերթ մը անպատասխանատու կերպով առտուն քունէն կ'արթննայ եւ աջ ու ձախ զրպարտութիւններ կը հիւսէ»:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Ստուգեցինք թէ Ռումանիոյ թղթատարական վարչութիւնը մանտափոսթեր կ'ընդունի արտասահմանի համար, իւրաքանչիւր գումար հազար լէյը չանցնելու պայմանով:

Ստիպողաբար կը խնդրենք մեր բաժանորդներէն օգտուիլ այս պատեհութենէն, մաս — մաս փոխադրելու համար իրենց բաժնեգինները:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՆԱՀԻՏ, հանդէս Մտածման եւ Արուեստի: Դ. Տարի: Թիւ 1—2: Յուլիս-Հոկտեմբեր 1932: 190 էջ նիւթ եւ ուսումնասիրութիւն: Հասցէ.— 9, Rue Say, Paris: Տարեկան բաժնեգին 100 ֆրանք:

ԸՆԿԵՐՆԵՐ,
ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ,
ՊԱՇՏՕՆԱԿԻՑՆԵՐ
ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
ՄԵՐ ՀԱՍՑԷԻՆ
Որ փոխուած է ՄԷԿ ՏԱՐԻԷ Ի ՎԵՐ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Թերթեր եւ նամակներ կը կորսուին կամ կ'ուշանան ուղղուած ըլլալով հին հասցէին (235, Fbg. St. Martin), կամ 4—5 տարի առաջուան հասցէին:

''ՅԱՌԱՋ,,Ի ԹԵՐԹՕՆԸ 1

«ՄՈՒՐՍԻ ԳԼԽՈՒԴ, ԱՇԽԱՐՀ»...

Բուռ մը ջուր, եւ պտղունց մը խունկ «Հայոց աշխարհի՝ անմուրա՛զ մայրեյաւն...»:

— Չէ՛, կնիկ, չէ՛, էօպէս չըլլիր, էկօ կըւէ ու էօ զըրկութեան էրթամ, չատ կուզամ, հաւատա՛ չատ կուզամ, չատ — չատ երկու տարի, էմ կ'ըլնիւր, կուզամ.

Տամր Ակոբ շունչ մը առաւ, գունաւոր թաշկինակովը բերանը, պեխը սրբեց եւ շարունակեց.

— Երթամ մինչեւ Սամսոնալ, մէկ քանի դրուշ փարա վաստկիմ, տեսա՞ր Տէլլալենց Միքօն, հաց չունէր ուտելու, գնաց, մէկ-երկու տարի պանդխտութիւն քաշեց ու վերադարձաւ, հիմա նայէ, տուն — տեղ շինեց, արտ — էզի առաւ, պարտքերէն ազատեցաւ ու հիմա հանգի՛ստ կ'ապրի.

Տամր Ակոբին կինը, Հազարխանը, դառն կսկիծով մտիկ կ'ընէր այս անամոք խօսուածքը, եւ գլուխը գետին յառած մէ՛մ, գրեթէ անլսելի ձայնով կը հեկեկար... Այդ պահուն երկուքին ալ հոգին ալեկոծ ծովու նման էր: Ղարիպութի՜ւն... Կենաց եւ մահու խնդիր: Քանի՜ գացողներ եւ վերադարձեր են հակառակ իրենց խոստումին եւ երդումին: Այս մտատանջութիւնը շղթայ կ'ընէր Հազարխանի հոգիին ներս, եւ ամէն անգամ, որ իր երեւակայութեան առջեւ կը բերէր իր ամուսինին՝ Ակոբին բաժանումը՝ ցնցում մը, ներքին եւ զօրաւոր ցնցում մը կ'ունենար, եւ այդ ցնցումին զօրեղ ազդեցութեան տակ կը սկսէր հեկեկալ... Տամր Ակոբը կը զգար որ, իր կինը հակառակ է իր այս մտադրութեան, ուստի կը մտածէր համոզկեր խօսքեր գտնել: Վեց տարիէ ի վեր է որ ամուսնացեր էին, եւ այդ տարիներու ժամանակամիջոցին — այր թէ կին — ըսա՛ գէշ խօսք մը ըսած չէին իրարու: Վիրաւորական ոչ մէկ միջադէպ պատահած էր անոնց միջեւ: Տամր Ակոբի լուսահոգի մայրը — Անտա Գաճին — հազար դուռ մտած ելած էր, հազար աղջիկ հարցուց ու փորձ ըրած էր, ու իր տղուն՝ Ակոբին միայն Հազարխանը արժանի տեսած էր: Երկա՛ր, խիստ երկար խնամախօսէ վերջ Հազարխանի ծնողքը վերջապէս հաւաներ էին իրենց աղջիկը տալ Ակոբին, ու չէին խաբուած:

Նշանուելէն տարի մը վերջ, Անտա Գաճին իր մէջքին գօտին քակած էր, բարակ թուղթերու մէջ խնամքով փաթթուած դեղին կլորիկ բաներ մը հանած էր, եւ իր տղուն Ակոբին հարսնիքը ըրած, երկու «տաւուլ»ը եւ երկու «զուռնա»յով: Գիւղը առանց հարսանիք չէր տեսած:

Ու ի՞նչն էր պակաս Տամր Ակոբին երբ որ ամուսնացաւ: Տուն ունէր, բաւական մեծկակ արտ մը, այգի մը, կով մը եւ քանի մը թիւ հաւեր: Այս բոլորը Տամր Ակոբ ունեցած էր իր ջանքերով եւ մօրը բարեպաշտ օրհնութեամբ: Լուսահոգի հօրմէն բնաւ բան մը մնացած չէր: Առջի դէպքին (1896) Տամր Ակոբին հօր տունը, գործը բոլորը թալանի տրուած էր: Անտա Գաճին հազիւ կրցած էր իր եւ փոքրիկ 8 ամսեկան Ակոբին գլուխը ազատել. ապաստանելով «Քիրվա» Սէլիմին տունը:

Անօգնական այրին, ի՞նչ չարչարանքներ քաշած էր, մինչեւ որ իր մէկ հատիկը այդ տարիքին հասցուցած էր, ամուսնացուցեր, տան — տեղ տէր էր դարձուցեր: Ամառները բարկ արեւին տակ մանգաղը ձեռքին՝ արտէ արտ վազելով, ձմեռը մինչեւ կէս գիշեր մանելով, կէս անօթի, կէս ծարաւ «[illegible]» բերնին հոտը քաշելով: Եւ այս բոլորը մէկ երազի համար, — մեծցնել Ակոբը, կարգել, ամուսնացնել եւ ապա հանգիստ աչքով մեռնիլ:

Բայց մօր երազը իրագործուած էր, եւ սիրելի Ակոբը ամուսնացնելէ վերջ մօր երկու տարի ապրած ու մեռած էր:

Տամր Ակոբը գիւղին մէջ աչքի ինկած երիտասարդներէն է. խելացի եւ զօղ ժրաջանութեամբ, իր անուան վրայ «Տամր» (երկաթ) ածականը գիւղացիները դրած էին իր քաջութեան համար, բռնութեամբ խելոք, երկայնահասակ, բաւականին կազմով, սեւ մազերով, թուխ դէմքով համակրելի երիտասարդ մըն էր: Հազարխանի ծնողքը, Տամր Ակոբին այն առաւելութիւններուն համար էր որ, իրենց աղջիկը տուած էին: Շատ — շատ երիտասարդներ նախանձեցան Տամր Ակոբին կեանքին, ու շատ մայրեր, որոնք կ'ուզէին գեղեցիկ Հազարխանը իրենց զաւակներուն առնել ու չկրցան, սկըսան դաւեր լարել, չար աչքով նայիլ եւ խարդախ ու շինծու պատմութիւններ յօրինել: Բայց այդ բոլորը անօգուտ եղան Տամր Ակոբի եւ Հազարխանի սէրը կասկածի ենթարկելու: Անոնք երկուքը մնացին ընտանեկան անարատ սրբութեան վրայ եւ միշտ հաւատարիմ իրարու:

Չար բախտէն, Տամր Ակոբի տանը երջանկութիւնը երկար չտեւեց: Այդ տարին կարկուտը զարկաւ եւ փճացուց իրենց միակ [illegible] արտը, կենդանիներու համաճարակը խլեց նաեւ իրենց կաթնատու կովը, մնացին միակ քանի մը հաւեր, եւ թշուառութիւնը եկաւ իր բազէի մագիլներով պղտորելու, այս անմեղ, խաղաղ ընտանիքին երջանկութիւնը...

Տամր Ակոբ, կը ստիպուէր, ժամանակի մը համար, լքել տուն ու տեղը, իր միակ մխիթարանք ընտանիքը, որ երկու [illegible] էր: Հարկ էր երթալ օտար աշխարհ, քանի մը դահեկան վաստկիլ ու վերադառնալ, կրկին ունենալու համար այն ինչ որ կորսնցուցած էր չար բախտէն: Ասոր համար էր որ, ժամերով կը խօսէր, կը պատմէր, կը համոզէր Հազարխան, որպէսզի ան թոյլ տայ իր մտադրութիւնը գործադրելու:

— Լսէ՛, սիրելիս, խօսէ, ինչո՞ւ կը լռես, գիտեմ որ դժուար է, գիտեմ որ պիտի նեղուիս — ինչպէս որ ես կը նեղուիմ, բայց ի՞նչ ընենք, մեր բախտին ալ այսպէս գրուած է, իմ այստեղ մնալս այլ եւս անկարելի է, երթամ ես ալ իմ բախտս փորձեմ, շատ չէ, մէկ կամ երկու տարի... վստահ եղիր ինծի, ինչպէս որ ես վստահ եմ քեզի...

— Ա՛խ, գոնէ մայրիկը ողջ ըլլար, գոնէ իմ ծնողքներէս մէկը ողջ ըլլար... ո՞ւր կը թողուս զիս այս [illegible] տունին ու կ'երթաս...

Արտասուքը խեղդեց Հազարխանի կոկորդը: Չկրցաւ շարունակել, երեսը կրկին յառեց գետին եւ սկսաւ բարձր ձայնով հեկեկալ:

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՋԷ

(Շարունակելի)

գրով մը եւ հակակշիռով մը որպէս զի քաղաքային օդանաւերը չգործածուին պատերազմի առեն:

Ուրիշ տեղեկութեանց համաձայն, անգլիական ծրագիրը կը թելադրէ.— Ջնջել հեռամիգ թնդանօթները եւ խոշոր մարտանաւերը, 10.000էն 7.000ի իջեցնել ուրիշ մարտանաւերու տարողութիւնը, ջնջել ռմբակոծութեան յատուկ բոլոր օդանաւերը, կրճատել եւրոպական բոլոր բանակները, կրճատել սուզանաւերու թիւը եւ տարողութիւնը:

Անգլիական ծրագիրը պիտի ներկայացուի իբրեւ լրացուցիչ ամերիկեան եւ ֆրանսական ծրագիրներուն: Միեւնոյն առեն, անգլիական պատուիրակութիւնը պիտի պահանջէ որոշ զիջումներ ընել Գերմանիոյ, որպէս զի կարենայ մասնակցիլ զինաթափութեան խորհրդաժողովին եւ ստորագրել պայմանագրութիւնները:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

Աթէնքի եւ Սելանիկի առեւտրական ընկերակցութիւնները ժողով գումարեցին Սելանիկի մէջ: Նկատի առնելով որ տրախմին 60 առ 100 ինկած է, —ռանց աւելցնելու ապրանքի գինը, ժողովականները որոշեցին խնդրել որ նոր սեղմումներ դրուին բոլոր տեսակի ներածութեանց վրայ, մէջն ըլլալով արմտիքը, վառելանիւթը եւ ուրիշ անհրաժեշտ պիտոյքներ: Միեւնոյն առեն պիտի առաջարկեն վերաքննել արտասահմանի հետ կնքուած պայմանագիրները եւ բարեփոխել արտաքին պարտքերու կարգադրութիւնը:

ՎԱՐՇԱՒԱՅԻ ՄԷՋ յանկարծ փլաւ գաբնջրատան մը պատը, թաղելով 22 հոգի: Շէնքը երեք յարկ ունէր, ուր կը բնակէին 38 հոգի: Բնակիչներէն երեքը միայն կրցան անվնաս ազատիլ, տասը հոգի վիրաւորուեցան, իսկ 22 հոգի մեռան՝ խեղդուելով գարիի կոյտերէն որ քարերու հետ խառնուած՝ կը թափէին փլատակներուն հետ:

Imp. A. DER (Agopian)

17, Rue Damesme, Paris (13)

Le Gérant H. STEPHAN

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Յ. Գ. ՊԱՊԷՍԵԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ունի խիստ մաքուր թուղթով ու տպագրութեամբ 104 լայնածաւալ էջեր (17 × 28 մեծութիւն): Կը խօսի Պատմ. Հայաստանի, Կիլիկիոյ եւ արդի Հայաստանի վրայ, տալով անոնց կենդանական, բուսական եւ հանքային հարստութիւնները եւ բնական ու քաղաքական աշխարհագրութիւնը: Կը պարունակէ Կեսարիա, Մարզուան, Ամասիա, Եւդոկիա, Շ. Գ. Հիսար, Զէյթուն, Ուրֆա, Կարին, Երզնկա, Սեբաստիա, Մալաթիա, Խարբերդ Ակն, Վան, Մուշ եւն. եւն., Կիլիկիոյ, Պարսկահայաստանի եւ Ռուսահայաստան – Արդի Հայաստանի բազմաթիւ քաղաքները, պատմական վայրերը, կարեւոր գիւղերը, հայրենի սրբութիւնները եւ 155 եկեղեցական տեսարաններ, Կիլիկեան թագաւորներէն մնացած դրամները եւ ստորագրութիւնները, Ներսէս Լամբրոնացիի ձեռագիրը եւ 41 մանրանկար ու միջակ մեծութեամբ քարտէսներ, որոնք ցոյց կուտան ժամանակագրական կարգով եւ թուականներով Ս. Գրքի Ծննդոց Ժ. Գլխի նշանակած Հայաստանէն մինչեւ այսօրուան Հայաստանը՝ անոր առած սահմանային ձեւերը զանազան հին ազգերու տիրապետութեան տակ կամ օրով, Հայաստանի բաժանումէն մինչեւ 1918 ազատագրեալ Հայաստանը, Ռուսերէն գծած Հայաստանը եւ Կարսի անկումէն առաջ ու վերջ անոր արդի սահմանը:

Տրուած է պատմ. կարեւոր անցքերու եւ դէպքերու կարեւոր թուականներ, ինչպէս Քրիստոսի 341 թուականէն մինչեւ 1931 Հայաստանի մէջ պատահած 70 բուռն երկրաշարժները (17ը միայն Երզնկա), Պատմ. Հայաստանի հին գաւառներու անունները եւ անոնց համապատասխան նոր անունները եւ վերջապէս Արարատ լեռան ու անոր վրայ կատարուած բազմաթիւ վերելքներու մասին աշխարհագր. եւ գիտական յայն տեղեկութիւններ:

Ամէն Հայու եզմարիտ եւ հայրենիքի կարօտը զգացնող ընկերը եւ սրտին խօսող միակ գիրքը, որ կ'արժէ Ֆրանսա եւ գաղթավայրեր՝ 10 ֆր., Ամերիկա՝ 70 սէնթ եւ այլուր՝ 12 ֆրանս. ֆրանք: Կ'ընդունուին նաեւ *մի միայն* Ֆրանս., Պելճ., Իտալ., Եգիպտ. եւ Ամերիկեան դրոշմաթուղթ՝ իբրեւ գրամ *հասատար արժէքով*:

Դիմել հեղինակին՝ BABESSIAN (առանց անուան սկզբնատառի՝ մի միայն մականունս գրել *որոշ եւ անսխալ*) 1bis, Rue Rouget-de-l'Isle, CHOISY - LE - -ROI (Seine) — France. փոխանակութիւն չի կատարուիր եւ *ապառիկ* յանձնարարութեանց քնաւ պատասխան չտրուիր:

6 օրինակ գնողին 1 օրինակ նուէր կը տրուի: Սահմանափակ թիւով հրատարակուած ըլլալով այժմէն ապսպրել չսպառած:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ   ! (11)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Զոհեմութիւն սեպեցի այլ եւս երկար չսպասել խցիկին մէջ. ուստի յաջորդ երկուշաբթի իրեն իմացուցի թէ հիւանդանոց երթալու ժամանակս եկած է:

Ոսկի եկած առենս զինուորը հրաւիրեց զիս որ ուզած առենս խցիկը այցելեմ:

Ծառերուն մէջ մտնելով նստայ եւ մթնելուն սպասեցի: Որոշած էի խօսիլ այդ հեռախօսով: Ժամեր սպասելէ յետոյ, հետս բերած քուրջի կտորը թաթխեցի «քլորոֆորմ»ին մէջ, գրպանս դրի եւ դէպ ի խցիկը ուղղուեցայ:

— Նորէ՞ն դուն ես, լրաւ զինուորը:

Դէպ ի ծառերը քանի մը անորոշ քայլ առի եւ ուսերս թօթուեցի.

— Ներս եկուր եւ բռնիր դրէ, րսաւ եւ գարձաւ սեղանին վրայէն առնելու համար մատիտն ու տետրակը:

Փաւաղանս կոշտ էր, ծայրն ալ ծանր գունտ մը կար: Այն միջոցին որ զինուորը դարձաւ, վերցուցի գաւազանս եւ ծոծրակէն ուժով մը զարկի:

Ոտքերուն վրայ երերաց՝ սպառնացած. մինչ ես խոյացայ վրան եւ «քլորոֆորմ»ոտ քուրջը ուժով մը բռնեցի դէմքին վրայ: Քանի մը վայրկեան մարդը գինովի նման տատանեցաւ, յետոյ կաղալով ինկաւ կռնակի վրայ: Անկողիններէն մէկուն բուրդէ ծածկոցը պատռեցի եւ սեղանի ղանակով մը երիզներ շինելով՝ կապեցի ոտքերն ու ձեռքերը: Յետոյ փորձեցի հանգարտ նստիլ եւ անձկութեամբ հեռախօսին սպասել: Այդ զանգը կրնար որ եւ է առեն հնչել:

Ականջիս ձայներ մը եկան տանց... եւ ահա հեռախօսին զանգը: Դողդոջ ձեռքերով ընկալուչը առի.

— Լաւ... ինչ նոր լուր ունիք, հարցուցի:

— Դուք ո՞վ էք. ձեր ձայնը օտար է, եկաւ ինծ ձայն մը միւս ծայրէն գերմաներէն լեզուով:

— Ես հաս նոր եմ. սպայ մըն եմ որ կը խօսիմ: Ծանրակշիռ լուրեր ունիմ ձեզի հաղորդելիք. բայց ամէն բան լաւ պիտի երթայ, եթէ մեր հրահանգները գործադրէք: Նախ ձեր տեղեկագիրն իմանամ...

Հեռախօսին մէջէն իր կարդացած տեղեկագիրը նօթագրելու չափ կարեւոր չգտայ. ինծ համար անպէտ էր. հարցուցի պարզ անոր համար որ իր վստահութիւնը շահիմ

— Հիմա մտիկ ըրէք, հրամայեցի, երբ վերջացուց իր տեղեկագիրը: — Այս առտու կանուխ անգլիական օդանաւ մը երեւցաւ. ենթադրուեցաւ թէ Ջեպրուկ կ'երթայ. բայց երբ անտառին մէջի հեռախօսի խցիկին վրայ եկաւ՝ յանկարծ վար սուզուեցաւ եւ խցիկին ու շուրջի ծառերուն վրայ քանի մը հրձիգ ռումբեր նետեց: Ծառերը բռնկեցան եւ խցիկն ու շրջակայքի հեռախօսի գիծերէն մաս մը քանդուեցան. երկու զինուորներն ալ սպաննուեցան:

— Ուրեմն Անգլիացիները այս գիծին գոյութիւնը իմացած ըլլալու են. այնպէս խցիկին վրայ չպիտի յարձակէին, ըսաւ ձայնը որուն մէջ վախ կար:

— Տեղէ մը իմացած ըլլալու են անշուշտ. խորհեցանք որ թերեւս դուք ալ ձերբակալուած էք:

— Այս աղէտաբերութեան համար գոհութիւն Աստուծոյ, չիմացայ մարդը հեռուէն

Յետոյ շարունակեցի. — «Տակաւին մեր ընելիքը չենք որոշած. բայց չորս օրուան ընթացքին օդանաւ մը անկարգելով մարդ մը պիտի ձգէ անգլիական գիծերուն ետին. ան պէտք եղած հրահանգը պիտի տայ ձեզի: Այս բանը տեղի պիտի ունենայ առտուն 15ին, արշալոյսէն անմիջապէս յետոյ:

«Քարտէսին վրայ ցոյց տուէք առմայի վայր մը ուր մեր գործակալը կարենայ ապահով ցամաք իջնել. իսկ հոն պիտի գտնէք»:

Ուշադրութեամբ բացատրած վայրը նօթագրեցի եւ ցտեսութիւն ու բարի յաջողութիւն մաղթելով, ընկալուչը տեղը դրի:

Թեթեւցած սրտով մը խցիկէն դուրս վազեցի ու ապահով հօրեղբօրս ագարակը վերադարձայ:

Տասը վայրկեան ետքը 53րդ գնդացիրի վաշտին պատկանող պարապ կառք մը, խաւատեղիին վրայ երկու լուռ զինուոր, դէպ ի Ռուլըրս կը վերադառնար:

Յաջորդ գիշեր տեղեկագիրս յանձնեցի թիւ 63ին. վերջն իմացայ որ գծին եսեւի «քրահանան» քալած էր դէպ ի ծուղակը զոր ես լարեցի իրեն համար:

×

Շաբաթ մը վերջ, հազիւ հիւանդանոց հասած էի, հիւանդապահուհիներէն մին մօտեցաւ ինծի եւ ըսաւ.

— Օրիորդ, հրամանատարը շուտով իր գրասենեակին մէջ ձեզ տեսնել կ'ուզէ:

Մտնելուս կենդանեցան. գրասենեակ գացած առենս գլուխս լեցուած էր տարօրինակ բզզիւններով:

Հրամանատարին քով կը գտնուէր նաեւ քաղաքապետը. վերջին յոյսս ալ կորսուեցաւ: Իբրեւ վերջաւորութիւն հաւանաբար առտուն կանուխ հրացանազարկ ըլլայի:

Հրամանատարը ոտքի ելաւ, ձեռքս թօթուեց եւ յորդառատ ըսաւ. «Շնորհաւորութիւններս, օրիորդ»:

Համրի պէս տեղերս անկեցի. կատա՞կ էր արդեօք:

Հրամանատարը շարունակեց.

— Նորին Արքայական Վեհափառութիւն Վիւրթէմպուրկի Թագաւորը ձեզի Երկաթ Խաչ պատուանշանը շնորհած է այս հիւանդանոցին մատուցած ձեր օգտակար ծառայութեանց համար:

Քիչ մնաց մարէի. յետոյ սկսայ էր զաձգօրէն խնդալ: Անմիջապէս զիս խառնեցուցին աթոռի մը վրայ, մինչ հրամանատարը գաւաթ մը կը դնէր շրթունքիս վրայ:

Միեւնոյն օրը «Գանթին Մատ» գնդապետի բարձիկի մը մէջ պահուած երկաթ մը կը բերէր, որուն պարունակութիւնն էր. «Շատ շնորհակալութիւններ»:

Ուրախութիւնս անսահման էր.

—..—

ԳԵՐՄԱՆ ՈՍՏԻԿԱՆԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱԶԳԵՐՈՒՄ ԱՌՋԵՒ

—..—

Կազի առաջին յարձակումէն առաջ օր առաջ, տարօրինակ դէպք մը պատահեցաւ մեր սրճարանին մէջ: Հոն կը ուսեսղանին կռթնած՝ մօրս հետ կը շաղակրատէր խորհրդաւոր օտարական մը որ անգամ մը ինծի ցոյց էր տուած իր ապահով – գնդապետները ինչ որ կը նշանակէր թէ ինքն ալ համաձայնական Գաղտնի Սպասարկութեան կը պատկանէր:

Թարգմ. Ա. ՀԱՐՍԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 275.286

Directeur et Propriétaire: Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone: Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 16 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
16 Novembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2036 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 30 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԻՆՉՈ՛Ի ԱՅՍՔԱՆ ԿԸ ԶԲԱՂԻՆՔ...

Գանգատ մը նորէն, — Ինչո՞ւ այնքան կը զբաղինք Թուրքով ու Թուրքիայով:

կամ, շարունակ արձանագրելով նոր Թուրքիոյ յառաջդիմութիւնները, վհատութիւն չե՞նք պատճառեր:

— Մեր միտքէն հանենք Թուրքն ու Թուրքիան, եւ զբաղինք մեր գործերով...

×

Կ'արժէ դէմ դիմաց խօսիլ այս փշոտ հարցի մասին, որ պարբերաբար կը զբաղեցնէ մեր մամուլը:

Նախ, անշուշտ որ սխալ է թարգմանել կամ արտատպել Թուրքիոյ վերաբերեալ ամէն բան:

Նիւթեր կան որոնք երբեք չեն հետաքրքրեր մեզ, եւ պարզապէս տող լեցնելու կը ծառայեն:

Պէտք է թօթուել Պոլսէն, թրքական միջավայրէն մնացած հալակներ գոհացնելու տկարութիւնը: Ցետին լուրը որ կ'առնուի, պէտք է իմաստ մը ունենայ մեզի համար:

Այս վերապահումէն յետոյ, կը կարծենք թէ մեր մամուլը տակաւին պէտք եղածին պէս չի հետեւիր Թուրքին եւ անոր երկրին:

Ճիշդ է, քիչ մը ամէն թերթի մէջ ալ տեղեկութիւններ կ'երեւան Թուրքիոյ մասին, բայց ընդհանրապէս պատահական եւ խառնիխուռն: Այնպէս որ, ընթերցողը յաճախ կը շուարի: կամ կը կարդայ իբրեւ հետաքրքրական նիւթ:

Արդ, մեր ձգտումը պիտի ըլլայ ոչ թէ առողջ կամ վատառողջ հետաքրքրութիւններ գոհացնել, այլ յստակօրէն պարզել ինչ որ տեղի կ'ունենայ այդ հարեւան եւ թշնամի երկրին մէջ: Ներկայացնել, վերլուծել այն բոլոր երեւոյթները որ կը զօրացնեն կամ կը տկարացնեն Թուրքն ու Թուրքիան:

Մեր լրագրողները տարիներով ոճիր – արկած թարգմանեցին Թուրքիոյ մէջ: Այսօր ալ անսասան կը շարունակուի այդ ունակութիւնը:

Մինչդեռ, այնքան խմորումներ եւ հոլովումներ անընդհատ կը ձեւափոխեն այդ երկիրը եւ անոր ժողովուրդը: Վերջին տասը տարիներու ընթացքին աշխարհ մը փլաւ Թուրքիոյ մէջ, եւ կարելի – անկարելի ամէն միջոց կը փորձուի, նոր մը կերտելու համար:

Աններելի է արհամարհել այս վերիվայրումը, կամ հարեւանցի նայիլ անոր:

Քանի որ Թուրքիոյ հետ է մեր դատը, պիտի գիտնանք թէ ի՛նչ կը ներկայացնէ ան, աշխարհագրական, քաղաքական, տնտեսական, ընկերային, մտաւոր եւ զինուորական տեսակէտով:

Պէտք է անընդհատ նորոգենք մեր պաշարը, որպէս զի չմատնուինք նոր եւ անդարմանելի խաբխափումներու:

Քարացումը ոճիր է քաղաքական կեանքի մէջ: Եւ մանաւանդ այս ճակատին վրայ: (Նոյնը նաեւ ռուսական ճակատին համար):

Մենք մեզի համար հաճելի առածներ չիներ ենք Թուրքիոյ մասին, եւ կը սիրենք փափսալ բերնէ բերան:

Մինչդեռ, անողոք ճշմարտութիւններ կան որ պէտք է ցնցեն մեզ:

Այդ ճշմարտութիւններէն մէկն է՝ Թուրքիոյ երիտասարդացումը:

Չենք ուզեր ըսել թէ դէպ ի տեւական եւ անյաղթելի զօրացում կը տանի այդ երիտասարդացումը: Ընդհակառակն, վէրքեր կան որ կը կրծեն Թուրքիոյ մարմինը:

Բայց, մանկունակ միամտութիւն պիտի ըլլար ենթադրել թէ՝ խարխուլ է ամէն ինչ որ կը կատարուի քէմալականութեան ձեռքով: Թէ վաղը անհետ պիտի կորսուի ամէն բան, Մ. Քէմալի եւ Իսմէթի գլուխներուն հետ:

Նոր է որ Թուրքիան դարձաւ ազգային պետութիւն: Դարձաւ ազգ եւ հայրենիք, ծծելով նորազարթ ազգայնականութեան մը ամբողջ թթուն:

Արդ, միայն այս պարագան բաւական է, որպէս զի մենք աւելի ուշադրութեամբ եւ լրջութեամբ հետեւինք թրքական անցուդարձին:

Հետեւինք՝ ոչ թէ ջղագրգռուելու, վհատելու կամ հառաչելու համար, այլ անոր համեմատ վարելու մեր պայքարը:

Այստեղ ալ, իմանալով անհաճոյ ճշմարտութիւններ, մենք ոչ թէ անձնատուր պիտի ըլլանք «մեռանք – կորանք»ի անփառունակ նահանջին, այլ պիտի ձգտինք դառնալ աւելի աննկուն եւ վճռական:

Այս տեսակ պարագաներու մէջ, հոգեկան բեկում կ'ունենան այն ժողովուրդները որ չեն հաւատար իրենց ճակատագրին:

Ո՞վ պիտի համարձակէր այդ արատը քսել հայ ժողովուրդի ճակտին:

Իսկ եթէ կան քաղաքական հոսանքներ որ այդ համոզման եկած են, կը նշանակէ թէ կտրած են իրենց կապերը՝ այս արի ժողովուրդին հետ:

Առաջին անգամ չէ որ յաղթական քրքիջներ կ'արձակէ Թուրքը, ասպարէզ կարդալով աշխարհին:

Տակաւին քանի՞ տարի է որ ասպարէզ կարդաց իր «րայա»ներուն, եւ այսօր անոնց բարեկամութիւնը կը մուրայ իբրեւ ազատ պետութիւններ...

Յաղթապա՛նծ պատմութեան մը փլատակներուն վրայ չէ՞ որ ծագեցան Յունաստանը, Ռումանիան, Սերպիան, Պուլկարիան, Եգիպտոսը, Ալպանիան, Արաբիան, Սուրիան, Իրաքը, Պաղեստինը, Լիբանանը:

Վերջին քսան տարիներու դէպքերը չէ՞ին որ Օսմ. մեծազօ՛ր կայսրութիւնը վերածեցին այսօրուան քէմալականութեան:

Հարցը քննենք ուրիշ տեսակէտով մը:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆՈՐ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ

Զրոյ՞ց ձեզի:

Գնաց Գ. Զօպանեան, առանց նոյն իսկ սպասելու որ աւարտի հանգանակութիւնը:

Այնտեղ, Հայաստան կը գտնուին հիմա բոլոր Մաթոսները, Թադոսները, բանալու համար կաթողիկոսը:

Հաշիւ բրէք անգամ մը, — եթէ այս պատգամաւորներուն տրուած դրամը յատկացնէինք ներգաղթին եւ քանի մը անգործ երիտասարդներ ղրկէինք Հայաստան, աւելի լաւ չէ՞ր ըլլար:

Չէ՞ որ այս Թադոսները եւ Մաթոսները զբօսաշրջիկներ են պարզապէս: Գացին ու պիտի վերադառնան:

Եթէ ես ըլլայի Երեւանի Չեկային պետը, կ'ըսէի այս պատգամաւորներուն.

— Ներգաղթի կողմնակից էք, չէ՞: Քանի որ եկած էք, այլ եւս չենք թոյլ տար, որ ետ վերադառնաք, նոր ծախք մը չընելու համար յետոյ: Աշխատեցէք երկրին վերաշինութեան, գործով եւ ոչ թէ խօսքով, փա՛ռքը հիւսեցէք մեր կատարած գործին, այստեղ եւ ոչ թէ արտասահմանի մէջ: Արգիլուած է մեկնիլ Հայաստանէն:

Կ'երեւակայե՞մ կատաղութիւնը Զօպանեանի, Կիւմիւշկէրտանի, Ինճէեան եպիսկոպոսի եւ բոլոր միւս պատգամաւորներուն:

— Ի՞նչ խայթ կերանք ալ եկանք, mon cher, կ'ըսէ Կիւմիւշկէրտան, լալով եւ ձեռքերը կուրծքին զարնելով:

— Բայց պարոննե՛ր, ազգը ինծի պէտք ունի, ինծի կը սպասէ արտասահմանի մէջ, թող տուէք, որ մեկնիմ, կ'ըսէ Զօպանեան:

— Ես եպիսկոպոս եմ, ես Մանչեսթըրի ազգերը շատ կը սիրեմ, ես ամիսը անգամ մը Լոնտոն չերթամ. Փարիզ չպտտիմ, չըլլա՛ր, չըլլա՛ր, կ'ըսէ Ինճէեան:

— Հրաման չկայ, կը պատասխանէ Չեկան:

Եւ մութ գիշեր մը, մեր պատգամաւորները, Ինճէեան եպիսկոպոս, Զօպանեան, Կիւմիւշկէրտան, կ'որոշեն փախչիլ Հայաստանէն, անցնելով Արաքսը, ինչպէս ըրին որբերը, զորս քննադատեր էին իրենք ռամկավարաբար:

Եւ առաւ մը, Արաքսի պարսկական ափին վրայ կը տեսնուին երկու մերկ մարդիկ, — Զօպանեան կմախացեր, Կանտի է դարձեր, արեւին տակ շապիկը կը չորցնէ: Իսկ Ինճէեան եպիսկոպոս, պատռտած եւ թրջած ոտքերին փաթթուած, Արաքսի միւս ափը կը լրտեսէ:

— Կարծեմ Չեկան բռնեց Կիւմիւշը, ի՞նչ կը կարծես, Արշակ:

— Իմ գիտցածս այն է, որ իրաւունք ունին որբերը, որ փախան: Միայն թէ հիմա ի՞նչ պիտի ըսենք, մենք որ «ինչո՞ւ կը փախիք» ըսելով կը յանդիմանէինք զանոնք:

— Ախպա՛ր, մեզի պէտքները կը վայլէ՞ որ տաքնի տեղեր բնակին, մենք Եւրոպա տեսած մարդիկ ենք, որբերը եւ ազգը հոն, մենք՝ Եւրոպա: Քալէ հեռանանք, անգամ մըն ալ չեմ գար այս կողմերը:

ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ

ԶԻՆՈՎԻԵՒ ԶԷ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Մոսկուայի հեռագրական գործակալութիւնը կը հերքէ այն լուրը թէ Զինովիեւ եւ Կամենեւ ձերբակալուած են:

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱՆ ԱԼ ՉԻ ՎՃԱՐԵՐ

Պուլկարիոյ ելմտական նախարարը Փարիզ կուգայ եւ պիտի այցելէ նաեւ Լոնտոն:

Իրեն պաշտօն յանձնուած է բանակցիլ օտար փոխատուներու հետ եւ նոր պայմանաժամ խնդրել, քանի որ Պուլկարիան ի վիճակի չէ վճարելու: Այս առթիւ նախարար մը յայտարարեց թէ Պուլկարիոյ ելեւմուտքը այնպիսի վիճակի մը մէջ կը գտնուի որ իր յանձնառութիւնց նոյնիսկ 20 առ 100ը չի կրնար վճարել: «Չորս – հինգ ամիսէն, եթէ կացութիւնը չբարւոքի, Պուլկարիան մէկ սանթիմ իսկ չպիտի կրնայ վճարել եւ պայմանաժամ պիտի խնդրէ»:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Անգլիոյ վարչապետը կ'ամբաստանէ Մոսկուան

Անգլիոյ Երեսփ. ժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, Գ. Մաքտոնըլտ պաշտօնապէս հաստատեց թէ՝ Կոմինթէրնի (Գ. Միջազգային) վերջին ժողովներէն մէկուն մէջ, հրահանգներ տրուած են Անգլիոյ համայնավար կուսակցութեան՝ որպէս զի պայքար մղեն Իրլանտայի կատարեալ անկախութիւնն առնելու համար:

Միեւնոյն ժողովին մէջ, Հնդկաստանի կարմիր վարիչներուն հեռագրով հրաման տրուած է ընդհանուր գործադուլ հռչակել եւ ուժ տալ վարձքերը եւ տուրքերը չվճարելու քաղաքականութեան: Վերջապէս, շրջաբերական մը ուղղուած է Եւրոպայի բոլոր համայնք կազմակերպութեանց, որպէս զի բջիջներ կազմեն ծովային եւ ցամաքային ուժերուն մէջ: Անգլ. կառավարութիւնը այս մասին տեղեկագիր մը պահանջած է Մոսկուայի դեսպանէն, որ անմիջապէս ղրկած է:

∴ Վարչապետը այս առթիւ պատասխանելով հարցումի մը, յայտարարեց թէ կառավարութիւնը տակաւին պատասխան չէ ստացած այն ծանուցագրին որով կը խզէր անգլեւռուս առեւտրական դաշնագիրը: Բայց աւելցուց թէ երկար տեսակցութիւն մը ունեցած է Լոնտոնի խորհրդային գործակատարին հետ եւ անոր բացատրած է թէ անգլ. կառավարութիւնը միտք չունի խափանելու անգլեւռուս առեւտուրը, այլ ընդհակառակն կ'ուզէ դիւրացնել եւ ընդարձակել զայն

Ֆրանսա յանձնեց զինաթափութեան ծրագիրը

Տրնաշան ուսումնասիրութիւններէ յետոյ, Ֆրանսական կառավարութիւնը վերջնապէս վաւերացնելով զինաթափութեան «շինարար ծրագիրը», անմիջապէս յանձնեց միւս պետութեանց եւ Ազգերու Դաշնակցութեան: Ծրագիրը կը ձգտի «կազմակերպել խաղաղութիւնը», հետեւեալ հիմերուն վրայ.—

Ամէն վիճաբանութեան ժամանակ, աւելի աչքերու եղած է թէ զինաթափութիւնը չի կրնար յաջողիլ, եթէ նկատի չառնուի իւրաքանչիւր ցամաքամասի եւ նոյն իսկ իւրաքանչիւր պետութեան մասնաւոր կացութիւնը: Բոլորն ալ համաձայն են Հուվրի այն տեսակէտին թէ զինաթափութեան խորհրդաժողովին էական նպատակը պիտի ըլլայ զօրացնել պաշտպանութիւնը, կրճատելով յարձակողական ուժերը:

Արդ, որպէս զի կարելի ըլլայ իրականացնել այս բոլորը, անհրաժեշտ են երեք տեսակ երաշխաւորութիւններ՝ խաղաղութեան պահպանման համար: Առաջին կարգի երաշխաւորութիւնը կը ստացուի Մ. Նահանգներէն, որոնք պատրաստ են մէկդի դնել ծովերու ազատութեան վարդապետութիւնը, պատերազմի առեն առեւտրական յարաբերութիւններ չպահել յարձակող պետութեան հետ եւ նոյն իսկ անմիջապէս միջոցներ ձեռք առնել, այդ յարաբերութիւնները դադրեցնելու համար: Երկրորդ կարգի երաշխաւորութիւնները կը շահագրգռեն մասնաւորապէս Անգլիան, որ կը դժկամակի գործադրել Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին 16րդ յօդուածը, չուզելով խնդիր ունենալ Մ. Նահանգներուն հետ՝ ծովերու ազատութեան մասին: Իսկ երրորդ կարգի երաշխաւորութիւնները կը վերաբերին բուն եւրոպական պետութեանց: Ասոնք կապուած ըլլալով փոխադարձ աջակցութեան դաշինքներով եւ պարտաւորիչ իրաւարարութեամբ, պէտք է մասնաւորապէս գործադրեն Ուխտին 16րդ յօդուածին զինուորական տրամադրութիւնները, այսինքն անմիջապէս եւ զինուորութեամբ խեղդի բերել յարձակողը: Ֆրանսական տեսակէտով, այս ապահովութեան համար էական պայման է որ ամէնէն հզօր պետութիւնները գործնապէս մասնակցին: Եթէ, օրինակ, Իտալիան, Ռուսիան եւ Գերմանիան նահանջեն, ծրագիրը ջուրը կ'իյնայ: Յարձակողին դէմ օգնութեան հասնելու որոշումը պիտի տայ Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը, մեծամասնութեամբ եւ ոչ թէ միաձայնութեամբ, ինչպէս կանոնագրուած է: Այս առաջադրութեամբ ալ, իւրաքանչիւր պետութիւն իր պաշտպանողական բանակի կողքին պիտի ունենայ «մասնագիտական» զօրագունդեր, օժտուած՝ ծանր սպառազինութեամբ: Այս ուժերն են որ օգնութեան պիտի հասնին յարձակման զոհին:

Ծրագիրը կը խօսի նաեւ իւրաքանչիւր պետութեան զինուորական ուժի մասին, որ պիտի վերածուի քաղաքապահ կամ պաշտպանողական զօրագունդերու (միլիս): Նախապէս, Ֆրանսա կ'ընդունէր որ այդ ուժերը համեմատական ըլլան իւրաքանչիւր երկրի ժողովուրդի թիւին հետ: Նոր ծրագրին մէջ մէկդի դրուած է այս պարագան, նկատի ունենալով Գերմանիոյ գերակշռութիւնը

Ծովային ուժերու մասին, ծրագիրը կը թելադրէ նաւատորմիղները յարմարցնել իւրաքանչիւր պետութեան պահանջներուն. իսկ օդային ուժերու մասին, կ'առաջարկուի ջնջել ռմբակոծութեան յատուկ օդանաւերը եւ ընդհանուր պայմանագիր մը կնքել: Ծրագիրը կը պնդէ նաեւ կանոնաւոր եւ տեւական հսկողութեան մը մասին, որ պէտք է կատարուի Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ, իւրաքանչիւր երկրի մէջ:

Թերթերը գիտել կուտան թէ Անգլիոյ մէջ շատ գոհ չեն Ֆրանսական ծրագրէն

Պատերազմական պարտքերու խնդիրը

Ամերիկեան կառավարութիւնը չպատասխանեց Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ծանուցագիրներուն՝ պարտքերու յետաձգման մասին: Հակասական լուրեր շրջան կ'ընեն այս մասին: Նախագահ Հուվրը լայն խորհրդակցութիւն մը պիտի կատարէ, որուն հրաւիրուած է նաեւ Րուզվէլթ: Ամերիկեան մամուլը կ'ընդունի թէ անհրաժեշտ է բարեփոխումներ կատարել, բայց կը զգուշանայ որոշ տեսակէտներ պաշտպանել: Շատերը կուսակից են նոր բանակցութեանց, բայց յոյս չկայ վերաքննութեան: Հաւանական է որ պարտքերը կրճատուին, փոխարէն ապահովելով առեւտրական շահեր եւ եւրոպական պետութեանց զինաթափումը.

Ամերիկացիները կը հաշուեն որ, եթէ տեղի տան, 275 միլիոն տոլարի նոր բեռ մը տակ պիտի մտնեն, եւ այս՝ ճիշդ այն պահուն երբ 11 միլիոն գործազուրկ ունին: Կառավարութիւնը պիտի ստիպուի դրամ ճարել՝ վճարելու համար «ազատութեան փոխառութեան» տոկոսները որ հրապարակ հանուեցան պատերազմի փոխառութեանց համար: Եւ յառաջիկայ ելմտացոյցը 500 միլիոն տոլարի բաց մը պիտի ունենայ:

Կարծողներ ալ կան թէ Ամերիկան պիտի համաձայնի, եթէ Եւրոպան յանձն

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՖՐԱՆՔԵՒ-ԹՈՒՐՔ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

— :-: —

ԹՈՒՐՔԻԱ ՆՈՐ ՇԱՀԵՐ Կ'ԱՊԱՀՈՎԷ

Նոյեմբեր 15ին պիտի հրատարակուին Ֆրանսացիներու հետ կնքուած համաձայնագրերը: Հետեւեալ կերպով լուծուած է կալուածական խնդիրը —

Սուրիացիները եւ Թուրքերը փոխադարձաբար կալուածներ ունին Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ մէջ:

Կնքուած համաձայնութիւնը երկու կողմերու կալուածներուն համար կատարեալ ազատութիւն կուտայ:

Երկաթուղիի այն գիծը որ Ատանայէն սկսելով Սուրիոյ սահմանը կը մտնէ Մէյտանը Էքպէզի մէջ, եւ յետոյ Չօպան Պէյէն սկսելով կրկին կ'անցնի Թուրքիոյ սահմանէն եւ անկէ ալ Նիսիպին կ'երկարի, Թուրքիոյ կը մնայ Ատանա — Թօփրագգալէ — Ֆէվզի Փաշա մասը: Իսկ Թօփրագգալէ — Թայաֆ — Ֆէվզի Փաշա — Մէյտանը Էքպէզ եւ Չօպան Պէյ — Նիսիպին մասերն ալ պիտի բանեցուին նոր կազմուելիք ընկերութեան մը կողմէ: Ֆրանսացիներուն կողմէ պիտի հայթայթուի այդ ընկերութեան դրամագլուխը: Բայց Թուրքեր ալ պիտի կրնան մասնակցիլ անոր հայթայթումին:

Նորակազմ ընկերութիւնը համաձայնելով Սուրիոյ ընկերութեան հետ, գործակցաբար պիտի բանեցնեն ամբողջ գիծը: Համաձայն դաշնագրի մէկ յօդուածին, վեց ամիս յետոյ Թուրքիոյ պիտի մնայ Ատանա — Ֆէվզի Փաշա — Նիսիպին գիծը, նոր ընկերութիւնը կազմուի թէ ոչ:

30 ՄԻԼԻՈՆ ՈՍԿԻԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՓՈԽԱՌՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Հռոմի մէջ պատրաստուած ելմտական համաձայնագրին նախագիծը կը քննուի գործավարներու խորհուրդին մէջ: Այդ ծրագրին համաձայն, տոկոսի ու միջնորդչէքի գումարը հազիւ կը հասնի հարիւրին ութուկէսի:

Թուրք կառավարութեան իտալական հաստատութեանց ունեցած պարտքերը միացուած են 15 միլիոն թրքական ոսկիի գումարի մը մէջ: Իտալիայէն կնքուելիք 30 միլիոնի փոխառութեան 15 միլիոնը այդ պարտքերուն փոխարէն վար պիտի դրուի, ու մնացեալ 15 միլիոնն ալ պիտի տրուի Թուրքիոյ: Միայն թէ այդ դրամով եթէ թուրք կառավարութիւնը ուզէ արտասահմանէն ապրանք գնել, նախապատուութիւն պիտի տայ իտալական ապրանքներուն:

Այս փոխառութիւնը 20 տարուան պարտաթուղթերով պիտի հատուցուի: Հաւանական է որ գործավարներու խորհուրդին քննութենէն վերջ կարգ մը փոփոխութիւններ առաջարկուին:

ՇՆԱԳԱՅԼԵՐ ԿԸ ՅՕՇՈՏԵՆ ԴԻԱԿՆԵՐԸ

Հետզհետէ աւելի մանրամասնութիւններ կը հասնին Քուպայի մէջ պատահած աղէտի մասին, որուն զոհ գացած են հազարաւոր մարդիկ: Հեռագրի մը համաձայն, ալիքներէն քշուած շնագայլեր աղէտեալներու հանդիպելով, յօշոտած են 175 մարդկային մարմիններ: Ներքին նախարարը որ Սանթա Քրուզ գացած էր, Հավանա վերադարձաւ եւ աւելի մանրամասնութիւններ հաղորդեց աղէտի մասին: Հազարէ աւելի դիակներ հաւաքելով հրկիզած են: Թանձր եւ ժահահոտ ամպ մը կը բարձրանայ քաղաքին աւերակներէն եւ շրջականերէն: Դիակները 10—15ով կը դիզուին եւ կրակի կը տրուին քարիւղով: Միշտ վախ կայ համաճարակէ:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Իտալիոյ գործազուրկներու թիւը, որ 949,500 էր սեպտեմբեր 30ին, հոկտեմբեր 31ին բարձրացած էր 956 հազար 357ի, որոնց 720,833ը այր, 235 հազար 524ը կին: Ասոնց 280,000ը ապահովագրուած են:

ՌՈՒՍԵՒ-ԼԵՀԱԿԱՆ սահմանագլուխին վրայ, 15 ռուս գիւղացիներ փախչիլ փորձեցին: Ութ հոգի սպաննուեցան կարմիր պահակներուն կողմէ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ԱՆԿՈՒՄԸ

«Խորհ. Հայաստան»ի հոկտ. 15ի թիւի մէջ տպւած է Գ. Նաւյեանի մէկ զեկուցումը բերքի մասին, Հողժողկոմատում կայացած մէկ խորհրդակցութեան ժամանակ։

Զեկուցումից պարզւում է, որ, Հայաստանի ցանքերի տարածութիւնը նախապատերազմեան շրջանի հետ համեմատած, խորհրդային իշխանութեան օրօք, զգալապէս աճել է։ 1913 թւի 343 հազար հեկտարի դիմաց՝ 1932 թւին ցանքերի տարածութիւնը հասել է 430 հազար հեկտարի, այսպիսով, ունենալով 87 հազար հեկտարի յաւելում։

Նկատի ունենալով, որ վերջերս երկրի գիւղատնտեսութեան արտադրութեան մեքենայացում է տեղի ունեցել եւ ներկայիս Հայաստանում օգտագործւում է երեք հարիւր մեքենաշարժ արօր (տրակտոր), պէտք էր սպասել, որ ցանքերի տարածութեան աճման զուգընթաց աւելանար նաեւ բերքը։

Սակայն, Գ. Նաւյեանի զեկուցման մէջ յայտնաբերւած թւերը ճիշդ հակառակն են ցոյց տալիս։ Այնքան պերճախօս են այդ թւերը, որ արժէ «Յառաջ»ի ընթերցողներին ծանօթացնել «Խորհ. Հայաստան»ում տպւած բերքի տախտակի հետ։ Համաձայն խորհրդային վիճակագրութեան, բերքի պատկերը հետեւեալն է.—

Հացահատիկ

		Կենդիւնար
1913 թ.	բերքը 1 հեկտարից	8,3
1926 թ.	» »	9,5
1930 թ.	» »	8,3
1932 թ.	» »	5,0

Գետնախնձոր

		Կենդիւնար
1913 թ.	մէկ հեկտարից	97,0
1927 թ.	» »	99,9
1931 թ.	» »	66,0
1932 թ.	» »	74,0

Բամպակ

		Կենդիւնար
1913 թ.	մէկ հեկտարից	9,0
1927 թ.	» »	11,6
1931 թ.	» »	4,5
1932 թ.	» »	6,0

Խաղող

		Կենդիւնար
1921 թ.	մէկ հեկտարից	75,0
1925 թ.	» »	89,0
1930 թ.	» »	84,0
1931 թ.	» »	53,0
1932 թ.	» »	41,0

Եթէ վերցնենք միայն հացահատիկի մասը, կը տեսնենք, որ 1913 թ. 343 հազար հեկտարից ստացել է 2 միլիոն 846.900, իսկ 1932 թ. 430 հազար հեկտարից՝ 2.150.000 կենդիւնար (ցենտներ)։ Այսպիսով, չնայած ցանքերի 87.000 հեկտար յաւելումի, բերքը 1932 թ. եղած է 696.900 կենդիւնար պակաս։ Այն ինչ, եթէ բերքը մնար 1926 թ. աստիճանի վրայ, 1932 թ. պէտք է ստացւէր առ նուազն չորս միլիոն կենդիւնար բերք։

Եթէ ուշադրութեամբ հետեւենք տախտակին, կը տեսնենք, որ բոլոր մարզերի մէջ, բերքը իր զարգացման գագաթնակէտին հասած է 1926—27 թ.։ Եւ ընդհակառակն, ամէնէն նուազ աստիճանի հասած է 1931—32 թ.։ Ինչո՞վ բացատրել այս երեւոյթը։ Մանաւանդ, որ այս վերջին երկու տարիների ընթացքին է զարկ տրւել գիւղատնտեսութեան արտադրութեան մեքենայացման եւ հողի արհեստական պարարտացման։

Գոնէ մեզ համար Հայաստանի գիւղատնտեսութեան այս գահավէժ անկման պատճառները չատ պարզ են։ Ամբողջ գաղտնիքը խորհրդային տնտեսական քաղաքականութեան մէջ է։

Ռազմական կոմունիզմի աւերներին յաջորդեց նէպը՝ նոր տնտեսական քաղաքականութիւնը։ Նէպի էութիւնը նրանում էր, որ ժողովուրդն ազատագրւելով տնտեսական ու, որոշ չափով էլ, վարչական կաշկանդումներից, ինքնագործունէութեան ու տնտեսական ազատ զարգացման հնարաւորութիւններ ստացաւ։ Նման պայմաններում հայ ժողովրդի նախաձեռնող ոգին հրաշքներ գործեց եւ հինգ-վեց տարիների ընթացքին ոչ միայն վերականգնեց պատերազմի, գաղթի ու համաճարակների հետեւանքով քայքայւած տնտեսութիւնն, այլ եւ, ինչպէս ցոյց է տալիս Գ. Նաւյեանի վիճակագրութիւնը, նախապատերազմեան բերքի թւերը գերազանցեց։ Մի աւելորդ ապացոյց, որ միայն ազատ պայմաններում ազրող ու աշխատող ժողովուրդը կարող է յառաջադիմել թէ՛ տնտեսապէս եւ թէ ամէն տեսակէտից։

Դժբախտաբար, Նէպի քաղաքականութիւնը յարատեւ չեղաւ։ 1927—28 թ. խորհրդային տնտեսական քաղաքականութեան մէջ նոր բեկումն տեղի ունեցաւ եւ ողջամիտ ու հեռատես Լէնինին յաջորդեց կարճատես Ստալինը՝ իր հնգամեակի ծրագրով։ Առանց նկատի առնելու պայմաններն ու հնարաւորութիւնները, երկրի անմիջական ճարտարարւեստացման խնդիր առաջադրւեց եւ անտեսելով գիւղատնտեսութեան պահանջները, կուրօրէն ձեռնարկեցին հնգամեակի իրականացման։ Դեռ աւելին. երկրի ճարտարարւեստացումն աշխատեցին գործադրել գիւղացուն կողոպտելով ու գիւղական տնտեսութիւնը քայքայելով։

Գիւղատնտեսութեանը վերջնական եւ մահացու հարւածը տրւեց 1929—30 թ., երբ համայնավարները կիրառեցին հաւաքական տնտեսութիւնների (կոլխոզ) քաղաքականութիւն։ Այլեւս գիւղացին ոչ միայն կողոպտւում է ենթարկւում, այլ եւ զրկւում է իր ամբողջ ստացւածքից, որը ձեռք էր բերել տասնեակ տարիների քրտնաջան աշխատանքով։ Եւ քանի որ գիւղացին այլ եւս իր աշխատանքի տէրը չպիտի լինէր, բնականաբար, ստանձին հիմք էլ չէր թափում արդիւնաւորապէս մշակելու հողն եւ աւելի բերք ստանալու։ Դեռ չենք խօսում այն յուսահատ վայրագութիւնների մասին, որոնք տեղի ունեցան գիւղերում համայնացման ժամանակ, — անասունների կոտորած, գործիքների փճացում եւ ցանքերի կրճատում։

Ստալինեան վերացական ու յոռի քաղաքականութեան հետեւանքը, գոնէ Հայաստանում, անհերքելի է 1926—27 թ. համեմատութեամբ 1932 թ. մէկ հեկտարից պակաս բերք ստացւել է՝ հացահատիկ — 4,5, գետնախնձոր — 25,9, բամպակ — 3 եւ խաղող — 48 կենդիւնար։ Եւ ինչ բարգաւաճ կացութեան մէջ կը լինէր Հայաստանի գիւղատնտեսութիւնը, եթէ նոյն թափով շարունակէր նէպը կամ թէ երկրում գոյութիւն չունենար խորհրդային վարչաձեւ...

Անկասկած, ոչ Հայաստանը ներկայիս չորս միլիոն փութ հացահատիկի բացը կ'ունենար եւ ոչ էլ խղճալի կը փճանար այն 14.000 հեկտար աշնացանքը, որու մասին անամօթաբար ու խայտառակօրէն զեկուցանում է Գ. Գ. Նաւյեանը։

ԱՇՈՏ – ԱՐՏՐՈՒՆԻ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԱՄԱՅՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՒԵՐ

«Դրօշակ»ի վերջին թիւը (դեկտեմբեր) կը բաղնէ հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Թէ ինչ պայմաններ են տիրում քէմալական բռնապետութեան տակ մնացած Հայաստանում, ցոյց են տալիս Արեւելեան նահանգներից, յատկապէս Վասպուրականի շրջանից հասնող լուրերը

Վասպուրականի հայաբնակ շրջանների գրեթէ բոլոր գիւղերը աւերակ եւ անբնակ գրութեան մէջ են։ Աղքատութիւնը չատ նոր է եւ, մանաւանդ, հարաւային մասերում բաղկացած է քրդերից. Թուրք չկայ, չհաշւած պաշտօնեաները, նրանց ընտանիքները եւ սուրիական զինուորները։ Միայն ներքին Հայոց-Ձորում մնացել են քիչ քանակութեամբ Թուրքեր, որոնք 1918—19 թւականներին գաղթել են Կովկասից եւ ապրում են քրդերի հետ խառն. Խարականց, Կըղտաչ, Անգղ եւայլ գիւղերում։

Ոչ միայն բնակչութիւն ունեցող գիւղերը քիչ են, այլեւ գիւղերի տներն էլ փոքրաթիւ են։ Սովորաբար գիւղերը բաղկացած են 1-2-8-10 տներից։ 20-30 տուն ունեցող գիւղերը չատ քիչ են։ Օրինակ, Շատախ կամ Թաղ գիւղաքաղաքը, որ երբեմն ունէր 200 տուն, այժմ ունի 17 տուն քիւրտ եւ 3 տուն Թուրք։ 100ից աւելի խանութ ունեցող այդ վայրը ներկայիս ունի 3 խանութ միայն։ Մոկաց քաղաքը, որ առաջ բաղկացած էր չորս թաղից 110 տնով, այժմ 9 տուն. Թաղերը աւերակ վիճակի մէջ են։ Մոկսի այս կենտրոնում կայ միայն 3 խանութ, որից մէկը մանուսոր մանրավաճառ, մէկը ճոթեղէն, մէկն էլ պետական խանութ, ուր ապրանքները միշտ խիստ սուղ են եւ ժողովուրդին անմատչելի։

Թէ որքան նօսր է բնակչութիւնը, երեւում է այն փաստից, որ, օրինակ, ամբողջ Մոկաց գաւառը 2000 մարդուց պակաս բնակչութիւն ունի։ Վերջին մարդահամարի ժամանակ կառավարութիւնը չափազանցւած թւեր է ցոյց տւել։ Նոյն մարդահամարի ժամանակ, կառավարութիւնը քրտաբնակ բոլոր վայրերում քրտերի թիւը պակասեցրել է եւ քրտերին Թուրք է արձանագրել։

Արհեստաւորներ չատ տեղեր համարեա գոյութիւն չունեն։ Շատախի յայտնի չալն ու աբան, որ պատրաստւում էին Ջուռ այծի մազերից, անհետացած են. Այդ արհեստը չատախցի հայերի մասնագիտութիւնն էր. այժմ կորած պէտք է համարել։

Երկիրը ուղղակի ամայի վիճակի մէջ է։ Անհաշիւ քանակութեամբ երեւացել են վայրի խոզեր, որոնց նախիրները մեծ վնասներ են հասցնում գիւղացիութեան։ Գիւղացիներն ամբողջ գիշերներ անքուն հսկում են իրենց արտերն ու պարտէզները, որ խոզերը չմտնեն. զատարկ թիթեղներ են ծեծում եւ այդպիսով փախցնում խոզերին։

Առաջ խոզերը հազւագիւտ էին Վասպուրականում։ Խոզերի այդքան բազմանալն էլ ցոյց է տալիս, որ երկիրը չատ է ամայացել եւ աղքատբնակութիւնը չատ է պակասել։

Հայկական գիւղերն, ինչպէս տներ, մեծ մասամբ ամայի եւ քանդւած վիճակի մէջ են։ Վանքերն ու եկեղեցիներն էլ աւերւած կամ կիսաւերւած են։ Այսպէս, Սպիտակ եւ Ձորահան վանքերը, Արտօսի փէչերին, քանդւած-աւերւած են եւ պատերի տեղերն ու բեկորները դեռ երեւում են. տեղը զարի է ցանւած։ Նարեկը մնում է կիսաւեր։ Նարեկացու գերեզմանի վրայի մարմարէ քարը հանւած եւ մի քիւրտ կնոջ գերեզմանի վրայ է դրւած ծովափին։ Մի չարք եկեղեցիներ գործ են ածւում իբրեւ պահեստ կամ գոմ անասունների համար։

Այս երեւոյթը ընդհանուր է թէ Վանայ լճի հարաւային եւ թէ հիւսիսային շրջանների համար։

Ապրուստի պայմանների մասին որոշ գաղափար են տալիս հետեւեալ թւերը. ցորենի չափը (մօտ 60 քիլօ) 10—14 մէջիդ է (24 մէջիդ = 1 հնչուն ոսկու), ոչխարը 4—5 մէջիդ, եզը՝ 15—20 մէջիդ, կովը՝ 10—15 մէջիդ. հասարակ ճոթի արշինը՝ 40 ղրուշ։ Աղը քիչ է ճարւում եւ անօրինակ թանգ է։ Մի բեռ աղը Վանում արժէ 3 հնչուն ոսկի։ Քիչ է ճարւում եւ նաւթը. մէկ փութը (16 քիլօ)՝ 15 թուղթ լիրա (1 թուղթ լիրան = 2½ մէջիդի)։ Ամէն տուն 10 քիլօ նաւթ գործածելու իրաւունք ունի։ Ով տանը որ նաւթ կամ ուրիշ արգիլւած ապրանքներ գտնեն, կը գրաւեն, գնի կրկին արժէքով տուգանք կ'առնուի եւ տէրն էլ կը բանտարկուի։ Շաքարն էլ դժւարութեամբ է ճարւում, օքան՝ 12 ղրուշ։ Մէկ ծրար ծխախոտը արժէ մէկ թուղթ լիրա. մէկ տուփ լուցկին՝ 3 ղրուշ։ Հասարակ ամերքան չիթը՝ արշինը 3/4 մէջիդ, կամ քիչ աւելի։ Ուրիշ կտորեղէն չի ճարւում։

Նոյնքան ծանր են եւ պետական տուրքերը։ Կովի համար առնւում է կէս թուղթ լիրա, եզի համար՝ մէկ թուղթ լիրա. 2 ոչխարը՝ մէկ թուղթ լիրա։ Մարդու գլխահարկ՝ 8 թուղթ լիրա։ Մէկ չափ սերմատեղ հողից առնում են 4 թուղթ լիրա։ Խոտից, այգի, ծառաստան՝ իւրաքանչիւրից՝ 15 մէջիդ

Հայերի հողերը սեպհներում իրաւունք կար վաճառելու, այժմ արգիլւած է եւ տրւում են 4 մէջիդ։ Հայկական տները վարձու են տալիս իւրաքանչիւրը 3 մէջիդով։

Մի ընտանիք, որ բաղկացած է 7 հոգուց եւ ունի 1 չափ վարելահող, 5 ոչխար, 1 կով, գլխահարկով միասին, տարեկան պետական տուրք է վճարում 45 թուղթ լիրա։ Կարելի է երեւակայել թէ ինչ թշուառ գոյութիւն է քարշ տալիս գիւղացիութիւնը եւ որքան դժգոհ է քէմալական իշխանութիւնից։

Աղքատութիւնը համատարած է եւ աննկարագրելի։ Գիւղացու կերած հացը զարուց է, կորեկից։ Ցորեն հաց գործածողները հազւագիւտ են։ Վանի եւ Արտամէտի շրջանի այգիները փճացած են եւ պատուղը հազւագիւտ է։ Մինչեւ Մոկսից գիւղացիները կուղիներով խաղող, կիսահաս տանձ կամ խնձոր են բերում Հայոց Ձոր եւ փոխում հացահատիկների հետ։

Բարձրացէք դէպի Թիմար, Բերկրի, Արճէշ, անցէք Մանազկերտ, Մուշի, Խնուսի կողմերը, մաքէ կարին — ընդհանուր պատկերը նոյնն է. Մի դաշտը գայլերի եւ խոզերի բնակավայր է։ Առաջուայ չէքղ ու կուշտ կարինը գաւառական կիսաւեր քաղաքի տպաւորութիւն է թողնում։ Առեւտուրը մեռած է։ Կովկասի սահմանը գրեթէ փակ է։ Ժողովուրդը անսահման դժգոհ է իր վիճակից։ Ոչինչ չի չինւում եւ եղածը աւելի ու աւելի քանդւում ու փճանում է։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԼՐԱԳՐՈՂԻ ՄԸ

Գաւշկի նախատինքը Հայերու հասցէին

Ալպէր Լօնտրը կը կոչուի այդ ֆրանսացի լրագրողը, որ, ինչպէս ծանօթ է, ծովամոյն մեռաւ անցեալ ամառ, երբ «Ֆիլիփար» շոգենաւը այրեցաւ Կարմիր ծովուն մէջ։

Ալպէր Լօնտրըծանօթ է իր շռնդալից լրագրութիւններով, եւ շռնդալից բան մը ըսելու, անպայման իր գրածը կարդացնելու մարմաջն է, որ գինք մղեր է լիբր յարձակում մը գործելու Հայոց վրայ։

Marianne գրական շաբաթաթերթը (9 Նոյ.) հրատարակեր էր Ալպէր Լօնտրի մէկ անտիպ նարավէպը. «Հինգ ծովահէնները», — դժբախտ հազ ունի այդ կտորը և գրական ոչ մէկ արժէք կը ներկայացնէ։ Կը զարմանաք, որ ինչո՛ւ հեղինակը, ծովահէնի այդ պատմութեան մէջ, երբ, Իզմիրի դէմ Տօքթէօրին Կզզին ցամաք կը հանէ իր հերոսները, յանկարծ առիթը կը համարի ծանր յարձակում մը գործելու Հայոց վրայ, արդարացնելով նոյնիսկ հայկան ջարդերը։ Ահա այդ հատուածը.—

... Տօքթէօրին Կզզին թէեւ Թրքական հող էր, բայց յոյն երկու ընտանիքներէ զատ ուրիշ բնակիչ չունէր։ Երբ յարմար վայր մը կը փնտռէինք ցամաք ելլելու, տեսանք, որ Յոյն մը նշան կ'ընէ մեզի։ Ահա Յոյնը անանցմէ է, որոնց մասին չատ է խօսւած։ Փոքր Ասիոյ այն Յոյներէն, որոնց տուները կ'այրեն, կիները կ'առեւանգեն եւ կը հալածեն ամբողջ ընտանիքը։ Ան որ կ'առեւանգէ, կը հրդեհէ ու կը հալածէ, Թուրքն է։ Բայց ոչ թէ որովհետեւ Թուրքը բարբարոս է։ Ընդհակառակն մենք գիտենք նոյնիսկ, որ Թուրքը չատ քաղցրաբարոյ է։ Եթէ կը հրդեհէ, առիթը առանց լրէժխնդրութեան է որ կ'ընէ, եթէ կ'առեւանգէ, առանց հաճոյքի է որ կ'ընէ, եթէ կը հալածէ, առանց քինախնդրութեան է որ կ'ընէ։ Մինչեւ հիմա չատ սխալ բացատրած են Փոքր Ասիոյ ջարդերը։ Հիմա պիտի հասկնաք թէ չատ պարզ հարց մըն է այդ։

Փոքր Ասիոյ մէջ, Թուրքը իր տան մէջ է, դէթ իր տան մէջ կը կարծէ ինքզինք։ Արդ, Թրքական այս երջանիկ երկրին մէջ, Հրեաները, Յոյները, Հայերը իրար կ'աշխատին գերազանցել ստահակութեամբ։ Արդ, Թուրքը այնքան չարագործ չէ որքան Հրեան, Հրեան այնքան չարագործ չէ որքան Յոյնը, Յոյնը այնքան չարագործ չէ որքան Հայը։ Ինչ որ կը նշանակէ թէ Հայը ամբողջական սրիկայ մըն է (l'Arménien n'est pas les trois quarts d'une canaille)։ Ի՞նչ կը պահանջէ բարի Թուրքը Թրքական երջանիկ երկրին մէջ։ Կը պահանջէ, որ թողլ տան խաղաղութեամբ իր յամպարէ համբիէը քաշել ամբողջ օրը։ Արդ, Հրեան, Յոյնը, Հայը, որ աւելի չարագործ են, առիթը յարմար կը նկատեն որ Թուրքը նստած է, միշտ նստած, սաթէ համրիչը ձեռքին, Կոնակը կ'ելլեն՝ լաւ մը խուզելու համար զայն։ Ոջիլներ են անոնց առիւծին վրայ, անհանդարտ ոջիլներ՝ ծերուկ ու խաղաղ առիւծի մը վրայ։ Թուրքը փոքրիկ աստուար մը ունէր, Հրեան կ'առնէ ձեռքէն։ Թուրքը. հին Թուրքը, կեռք զգալով, թաթովը կը քերուըտի։ Ջխանչեր տակուին, յոգնեցուցիչ է անչելու։ Կը կարծէ թէ ոջիլը լռեց։ Երկար ընէ։ Թաթի երկրորդ հարւած մըն ալ։ Բայց եթէ ոջիլը վախնար թաթին հարուածներէն, ոջիլ չէր կոչուեր։ Թուրքը կը մխիթարուի, որ աղեղ մը ունի, երկու լարով աղեղ մը։ Կուգայ Յոյնը։ Յոյնը կը նշմարէ աղեղին երկու լարերը։ Կը ցատկէ մէկ լարին վրայ։ Ամէնէն դիւրինը, զոր կարելի է ըսելու։ Թուրքը պիտի ուզէր պաշտպանել, բայց չատ ճարպիկ չէ, եւ որովհետեւ մէկ ձեռք ունի,— միւս ձեռքը, ինչպէս գիտէք, յատկացուած ըլլալով յաւիտենապէս սաթէ համրիչը դարձնելու,— կը կորսնցնէ լարը։

Զար գաղափարներկը սկսին զառնալ խաղաղած առիւծին գանկին մէջ։ Վերջապէս ինչպէս իր խելացութիւնը խորհուրդ կուտայ, կը գտնայ միակ աղբիւրով, որ իրեն կը

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԲԵՄԸ ԵՒ ԺԱՊԱՒԷՆԸ,— Ռ. ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ

Շարժանկարին մէջ երկու ձգտումներ կան որ կը դժուարացնեն այս արուեստին զարգացումը եւ որոշ դիմագիծ առնելը։

Մաս մը բեմադրիչներ կը ձգտին մանուոր արհեստագիտութեան մը (թէքնիք) որ շարժական պատկերին կուտայ տեսակ մը տօքիւմանթարիոն։

Իսկ երկրորդ դասակարգը կ'աշխատի թատերական արուեստին շարունակութիւնը տալ որոշ պատշաճումներով եւ փոփոխութիւններով եւ կը ձգտի կազմաւորել շարժանկարային թատերգութիւն մը, այսինքն ժապաւէնով տալ թատերական գործ մը։

Պէրնչթայնի «Մէլօ»ն, Պանյոլի «Մերկ կիներ» եւն. հետաքրքրական փորձեր են եւ յառկանչական երեւոյթ՝ նկատի առնելով այս երկու արուեստներուն տարբեր պահանջները։

Շարժանկարը ընդհանրապէս համադրական արուեստի կը ձգտի, մինչդեռ թատրոնը վերլուծական է։

Պէրնչթայնի «Մէլօ»ն տեսած եմ երեք տարի առաջ «Ժիմնազ»ի բեմին վրայ, իսկ շարժանկարը տեսայ դեռ վերջերս եւ տպաւորութիւնս բոլորովին տարբեր եղաւ։ Պէրնչթայնի «Մէլօ»ն հոգեկան բարդ վերլուծումներու ներքին երանգները ունի որ բեմի միայն յատկացուած է. անոր զգայական գիծերը թափանցիկ են թատերական արուեստով, մինչդեռ շարժանկարին բեմադրիչը Ցիններ զայն այլափոխած է եւ դանդաղեցուցած գործին արամաթիկ զարգացումը։ Պէրնչթայն վարպետ թատրագիր է, որ վերջին տասը տարուան ընթացքին յանկարծ շրջեց իր արուեստը, նորագոյն ոգի մը դրաւ անոր մէջ եւ զարկ մը ըրաւ ուժեղ եւ տիրական։ Այդ մտափոխումին ծնունդն է նաեւ «Մէլօ»ն։ Նիւթը թէեւ խտացած է մարդկային ոգեկոչումի երանգներով եւ ունի վարպետ զառաւորում մը։ Բեմադրիչը բաւական փոխած է այս թատերգութեան իմաստը պատշաճեցնելու համար շարժանկարի։ Եւ արդէն հեղինակը դատ բացաւ արգիլելու համար «Մէլօ»ի ներկայացումը սինէմաներու մէջ. որովհետեւ իր մտածումները ոչ թէ միայն այլափոխուած՝ այլ իր գործին տրամաթիկ կառուցւածքը եւ խօսակցութիւնը անյաջող եւ տկար դասաւորւած դատարանը նկատի առնելով եղած աւելորդ ծախքերը այս ժապաւէն համար, թօյլատրեց։ «Մէլօ»ն որպէս թատերական գործ ինքնատիպ է եւ հարուստ՝ ներքին ապրումներով, եթէ ոչ նիւթը բայց կառուցւածքը նորագոյն ոգիով դրուած։ Սիրոյ անդիմադրելի համերգի մը արձագանգներով կը թրթռայ։ Երեք սրտերու անհիմնելի ալեկոծումներուն մէջ կը զգանք մարդկային զգացումներուն բովանդակ ողբերգութիւն մը։

Ահա նիւթը։ Անծանօթ, անապաղանդ ջութակահարի մը կինը կը սիրահարի, առաջին հանդիպումին, աշխարհահռչակ ուրիշ ջութակահարի մը որ ամուսնոյն հին բարեկամը եղած է։ Կ'ըլլայ հոմանուհին, բայց սիրականը չուտով կը ձանձրանայ եւ կ'ուզէ ազատիլ այս դժուարին կացութենէն։

Կինը կը պայքարի սիրոյ եւ զուխի, այսինքն ամուսնոյն եւ սիրականին միջեւ։ Ամուսինը կը հիւանդանայ. կինը զայն կը թունաւորէ, բայց քաջութիւնը չունենար մինչեւ ճակատագրական վախճանը հասցնելու եւ ինքզինքը Սէն գետը կը նետէ։

Անշուշտ Պէրնչթայն ճարտարօրէն կազմաւորած եւ հարստացուցած է հերոսներուն ներքին զգայական աշխարհը եւ խօսակցութիւնը վարպետ մը կինէն կը կրէ. այնպէս որ կենդանի գործուցած է անոնց ենթագիտակցական ապրումները։

Շարժանկարին մէջ, սակայն, կինը՝ ամուսինը խաբելէն վերջ կ'ուզէ լքել զայն եւ մեկնիլ տաղանդաւոր ջութակահարին հետ, բայց կը մերժըւնայ իր ամուսինը եւ կ'անճրկի։

Ամուսինը հետանք կ'իյնայ եւ վիճակը կը կը ծանրանայ։ Կինը այն առեն կ'երազէ թէ թունաւորած է զայն եւ այս պատճառով անձնասպան կ'ըլլայ Սէն գետը նետուելով։

Հետաքրքրական կէտը հոն է որ միեւնոյն «վրութէթներով» Գաբի Մորլէ եւ Պլանշար (Շարլ Բոյէի տեղ Յրատարն) խաղը տարբեր տպաւորութիւն կը թողուն երկու կտորներն ալ դիտողին վրայ։ Սակայն շարժանկարին մէջ Պէրնչթայնի թատերգութիւնը կորսնցուցած է իր հոգեբույս եւ սանձահարգնացքը, դարձած քնարական համադրութիւն մը, հակառակ լայն միջոցին եւ պատրական հարիզոնին։

×

Մեր հայրենակիցը՝ Ռուբէն Մամուլեան յաջողօրէն արդարացուց իր անդրանկական բեմադրիչի համբաւը։

Անշուշտ միջազգային բեմադրիչներն ալ բացարձակ ազատութիւնը չունին ընտրելու թէ՛ նիւթը եւ թէ՛ խաղացողները եւ վստահ եմ որ պարտադրուած է Ռ. Մամուլեանին խաղալ «Սիրէ զիս այս գիշեր» կտորը ինչպէս նաեւ Մորիս Շըվալիէն եւ աւելորդ է ըսել որ Ռ. Մամուլեան բեմական ճարտարութեամբ տուած է յաւագոյն արժէքը այս տափակ եւ անարժէք նիւթին։

Բացի Ռուսաստանէն, ժապաւէնի ընկերութիւնները կապանքներ դրած են ամէն երկրի մէջ յանուն իրենց չահերուն։ Մինչդեռ Խորհրդային Ռուսիան թէեւ տարբեր եւ միակողմանի նպատակներով կը մղէ, եւս որոշ ձգտումներ կը հետապնդէ, սակայն բեմադրիչներուն տուած է լայն իրաւասութիւններ եւ նկատի կ'առնէ ժապաւէնին արուեստի գործ մը ըլլալու լուրջ պարագան։ Բաղձանի երկիրներու մէջ շարժանկարի Ճարտարարուեստը տակաւին չէ ազատագրուած եւ Մամուլեան առաջին զոհն է այս տնտեսական միահեծանութեան, այլապէս խնտոր կը համեմատի իրբրացորեկ տաղանդը, գեղարուեստական հասկացողութիւնը եւ լայն զարգացումը իր վերջին ժապաւէններն հետ։

Մեծ հիացող մը եղած եմ Մամուլեանին, երբ ան չատ հիանալի թատերախաղեր բեմ հանեց Նիւ-Եորքի Գիլտ թատրոնին մէջ։ Իսկ շարժանկարին տուաւ «Մըսթըր Հայտ եւ Տօքթօր Ճէքիլ»ը եւ եթէ լաւ ընտրէ իր նիւթերը եւ խաղացողները, Մամուլեան անտարակոյս գլուխ-գործոցներ կրնայ տալ մեզի։ Ինչպէս ուրիշ առթիւ գրած եմ, Ռ. Մամուլեան մեծ բեմադրիչ է, որովհետեւ նկարագիր ունի զգացում կը գնէ եւ խորունկ հասկացողութեան տէր է մանաւանդ գործի մը ստեղծելու իր անձնայատուկ եղանակն ունի։

Ռ. Մամուլեան լաւ կ'ուսումնասիրէ գրուածք մը, սակայն կ'ուսումնասիրէ նաեւ խաղացողները եւ «Սիրէ զիս այս գիշեր»ի մէջ Շըվալիէ փախակերպուած է բաւին լայն առումով, շնորհիւ Մամուլեանի գիտակից ոգիին։

Ան խորապէս կը դիտէ, հոգեբանական վերլուծումներու կ'ենթարկէ ամէն բան եւ ամենակարեւորը՝ գիտէ կենդանացնել, ապրեցնել իր շարժանկարի գործիքը։ Անոր արհեստագիտութիւնը ինքնատիպ է, շարժանկարի յատուկ, նաեւ կը զարգացնէ խաղացողները «տէքօր»ներու մէջ, այլ զանոնք կը դնէ շարժման մէջ, յանուն ամբողջութեան։

Մամուլեանի ստեղծագործ բեմադրութիւնը մարդկային ոգեկոչում մը ունի եւ քնարական երանգաւորում մը։

Շարժանկարի արուեստը բացառիկ վարպետ մը ունի ներկայիս միջազգային բեմի վրայ, յանձին Ռուբէն Մամուլեանի։

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

...ւթայ՝ Կուզայ Հայը, խաղ մը կը խաղայ եւ բոլորովին կը կողոպտէ կողոպտ ... Այն ատեն առիւծը նահանջեց։ Այն ատեն առիւծը՝ բարի առիւծը, առիւծասիրտ հին իր՝ աւելի կ'ր կանգնի, հաստատուրեք տաքի կ'ր կանգնի, հաստատութիւնը կը պաշտպանէ զինք։ Անտարբերութիւնը կը հնչեցնէ իր եղբայրներուն. կանգ կ'ը փոխան իր եղբայրութիւնը. Բազմաթիւ են անոնք։ Անոնց, ակրայ ունին եւ ժողովի, Վերջնական... կ'ոգեւորէ զանոնք։ ... ծնունդն չունի չարագործներուն ... ու կը յօշոտեն մոնչելով։ Շատոնց ... էին զիրենք, ուստի իրենց կարգին պիտի ընաջնջեն զանոնք։ Այդպէս շարժեցաւ զօրավարը կին մը, անցեալ օր, իմ առիւծ, հանդէպ ճանճերուն։ Կ'ափսոսամ այդ փոքրիկ անասնիկներուն համար, տեսնելով որ անոնց հանդէպ ճիգ կը թափեն ազատելու համար առիւծով ծախուած թուղթէն։ Այս իրապէս անհանդուրժելի էին աշխարհ աւելցուց։

Ահա այսպէս կատարուեցան փոքր Ասիոյ ջարդերը։

Հակիրճ ջարդերը նկարագրելու այս չնական ձեւը իրապէս որ անհանդուրժելի էր։ Ոչ եւ զեղչուած է Ալպէր Լոնտրը այս լրագրութեան մէջ։ Ճիշդ է որ, վերջերս, ցուցաբերած երեւակայութեամբ եւրոպացի գրագէտներ սովորութիւն ըրած են փիշելու հայոց անունը, երբ պէտք ըլլայ անուանել օտար ցեղ մը վիրաւորիչ ձեւով։ Փափաքելի է մեզի վայելել Ալպէր Լոնտրընի բարեկամութիւնը, — օ՜ այդ վատնուած բարեկամութիւնները, — բայց կ'ուզենք, որ գիտնան թէ թուրքին ազատ մորթը ծծողները ... իրենք, Եւրոպացիներ էին։ Երբ հայերը զոհեր՝ ոչ միայն թուրքին մագիլներուն, այլ եւ Եւրոպացիներուն ձեռքը։ Եթէ հայերը ծծողն ալ թուրքը, ինչո՞ւ համար էին իրենց ազատագրական կռիւները անոր ատեն։

Ալպէր Լոնտրի այս լիրբ գրութեան դէմ, Marianne թերթին խմբագրութեան բողոքի նամակ մը գրած է Գ. Վահան Թէքէեան, ըսելով թէ հայերը ազատագրական կռիւ մղեցին թուրքերուն դէմ, որովհետեւ կը հարստահարուէին, անտրամաբանական պիտի ըլլար՝ եթէ հայերը, թուրքը ծծողն ըլլալով հանդերձ, կռիւ մղէին ազատագրուելու։ Թուրքն էր, որ կը ծծէր հայը, ահա թէ ինչո՛ւ հայը զէնք առաւ եւ կռուեցաւ Ֆրանսացիներուն հետ կողք կողքի, Արեւելեան լեգէոնին շարքերուն մէջ։

Ալպէր Լոնտրները, փոխանակ այսպիսի գիրքին մրոտումներու կ'արժէր, որ լաւ ուսումնասիրէին ազգերու պատմութիւնը։ Որովհետեւ ի վերջոյ ընդվզեցուցիչ է, մեզի պէս փոքր ազգի մը զաւակներուն համար, տեսնել որ մեծ ազգերուն զաւակները, ինչպէս շատ ու շատ Եւրոպացի գրագէտներ, չեն գիտեր թէ ինչ կայ իրենց քիթէն անդին։

Ն.

ԳԻՏԻ ՍՏԻՊՈՒԻՆՔ ՆԿԱՏԻ ՉԱՌՆԵԼ այն ձեռագիրները որ՝

1) ՄԱՏԻՏՈՎ ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ։

2) ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ ԹՈՒՂԹԻՆ ԵՐԿՈՒ ԷՋԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ։

3) ԻՐԵՆՑ ԽԱՌՆ Ի ԽՈՒՌՆ, ԱՆԸՆԹԵՌՆԵԼԻ ԳՐՈՒԱԾՔՈՎ ԿԸ ՅՈԳՆԵՑՆԵՆ ԽՄԲԱԳԻՐՆ ՈՒ ԳՐԱՇԱՐԸ։

Ֆրանսայի Ֆութպոլի մրցումները

■■■

Ֆրանսայի Ֆութպոլի «փրոֆէսիոնէլ» նորաստեղծ խումբերուն մրցումները ապացուցած էն աւելի հետաքրքրական հանգամանք մը կը ստանան, շնորհիւ իրարու հակառող արդիւնքներու, անսպասելի յաղթանակներու եւ չնախատեսուած պարտութիւններու։ Ութ մրցումներէ վերջ, դեռ կարելի չէ ըսել թէ ո՞ր խումբն է որ ի վերջոյ յաղթական պիտի ելլէ եւ խլէ «Ֆրանսայի ախոյեան» տիտղոսը՝ որ ցարդ գոյութիւն չունէր, որովհետեւ երկրին բոլոր մեծ խումբերը դէմ առ դէմ հանող մրցահանդէս մը կարելի չէր եղած կազմակերպել — բաց ի «Ֆրանսայի Բաժակի» մրցումներէն՝ որոնց արդիւնքները սակայն, յաճախ չեն համապատասխաներ իրականութեան։ Մինչ նոր կազմակերպութեամբ իւրաքանչիւր խումբ իր խմբակին իւր հակառակորդներուն հետ կը մրցի երկերկու անգամ եւ տասնըութ մրցումներէն վերջ կէտերու առաւելութեամբ առաջին դասուողն է որ միւս խմբակին — քանի որ կազմակերպութիւնը դիւրացնելու համար տասնական խումբէ բաղկացեալ երկու խմբակներ կան — առաջինին հետ մրցելով կ'որոշէն «Ֆրանսայի ախոյեան» խումբը։

Ուրբաթ օր, Զինադադարի տօնէն օգտուելով «փրոֆէսիոնէլ» խումբերը իրենց ութերորդ խաղը կատարեցին։ Փարիզի մէջ երկու մրցում կար, որոնց առաջինը դէմ առ դէմ կը հանէր մայրաքաղաքին խումբերէն երկուքը՝ «Ռէտ – Սթառ – Օլէմփիք» եւ «Ք. Ա. տը Փարի» եւ երկրորդը՝ «Օլէմփիք տը Մարսէյլ»ը եւ «Քլիւպ Ֆրանսէ»ն։ Այս վերջին մրցումը օրուան ամէնէն կարեւորը կը նկատուէր, տրուած ըլլալով այն գիտակցութիւնը որ Մարսիլիոյ խումբը ցարդ ցոյց տուած էր իր հակառակորդներուն վրայ, եօթը մրցումէն հինգը յաղթութեամբ եւ երկուքը հաւասար արդիւնքով վերջացուցած ըլլալով, մինչ «Ք. Ֆ.»ի խումբը հազիւ երկու յաղթանակ տարած էր։ Ամէն ոք ուրեմն կը նախատեսէր Մարսիլիոյ խումբին յաղթանակը եւ անոր փայլուն մէկ խաղը, քանի որ անգլիացի մարզիչի մը հսկողութեան տակ եւ շնորհիւ խումբին մէջ առնուած չորս անգլիացի խաղացողներուն՝ կ'ըսուէր թէ Մարսիլիոյ խումբը բէէՖՕՒէՖի տեսակէտով մեծ յառաջդիմութիւններ ըրած էր։

Որքան մեծ եղաւ ուրեմն Փիւֆալոյի մարզարանը հաւաքուած խուռն բազմութեան յուսախաբութիւնը, երբ «Ք. Ֆրանսէ»ի խումբը ջախջախիչ պարտութեան մը մատնեց Միջերկրականի կապոյտէն եւ մշտնջենական արեւէն զրկուելով Փարիզի մշուշոտ երկինքին տակ մրցելով իր սովորական արժէքէն շատ բան կորսնցնող Մարսիլիոյ խումբը։ Այդ Ֆիզիքապէս զօրեղ եւ հսկայ մարզիկներէ կազմուած խումբը չկրցաւ ոչ իսկ տասը վայրկեան իր ներդաշնակութիւնը գտնել եւ Փարիզի խումբին արագութեան եւ յաղթելու կամքին տակ գրեթէ կքեցաւ եւ տեղի տուաւ. մրցումին սկզբնաւորութենէն քառորդ մը վերջ «Ք. Ֆ.» արդէն երկու նշանակէտ շահած էր, իսկ դադարէն վերջ անիկաներք կօլի անսպասելի յաղթանակով մըն է որ մրցումը վերջացաւ. Երկրորդ խաղամասին սկիզբը, Ալքազար՝ որ Մարսիլիոյ խումբին յաւագոյն յառաջապահը եղաւ, ըրաւ նշանակէտ մը որմէ վերջ սակայն «Ք. Ֆ.» կրկին պարտադրեց իր խաղը ընելով երեք նոր նշանակէտ եւս, մինչ Մարսիլիոյ մրցանակին Ալքազարը մրցման վերջաւորութեան երկրորդ մը եւս կ'ընէր, վերջնական արդիւնքը ըլլալով՝ 6—2 ի նպաստ «Ք. Ֆ.»ի։

«Ք. Ֆրանսէ» այս մրցումին համար բոլորովին փոխած էր իր խումբին կազմը. բերդապահ Խօնզալէս եւ երկու անգլիացի վերջապահները՝ Փարքըս եւ Ուստման շատ վստահելի պաշտպանողական մը կազմած էին որուն առջեւ Մարսիլիացւոց յարձակողականի փորձերը կը խեղդուէին իրենց սաղմին մէջն իսկ։ Իսկ յառաջապահներու գիծը՝ բաղկացած՝ Մօնսալիէ, Պանիտ, Անտրուփ, Լօրան եւ Սանթիւպէրիէ բազմաթիւ անգամներ յաջողեցաւ խորտակել Մարսիլիոյ պաշտպանողական գիծը, որուն առտաղը՝ Շնօք — Ֆրանսացիութիւնը ընդունած Գերման մը — շատ դէշ վերջապահ մը եղաւ, ինչպէս բերդապահը։

Ուրբաթ օրուան մրցումներէն վերջ լաւագոյն խումբի բարոյական տիտղոսը առ այժմ կ'երթայ Լիլի խումբին որ ութ մրցումի մէջ եօթը յաղթանակ տարած է եւ կը գրաւէ 14 կէտով Ա. խմբակին գլուխը, իր ետին ունենալով Մարսէյլը՝ 12 կէտով, Սէթը՝ 9 կէտով, Նիս, Նիմ, Ռասինկ Քլիւպ, Քլիւպ Ֆրանսէ, Իւէր, Միւլհաուզ եւ Էքսէլսիոր – Ռուպէ։ Բ. խմբակին գլուխը կը գտնուին Անթիպ եւ Քան 11 կէտով, իրենց ետին ունենալով Մոնփէլիէ 10 եւ Ք. Ա. տը Փարի 9 կէտով, Ռէն, Սօշօ, Մէց, Ռէտ – Սթար, Ֆիվ-Լիլ եւ Ալէս։

Դատաւորումը կ'ըլլայ հետեւեալ ձեւով — Յաղթական՝ 2 կէտ, հաւասար՝ 1 կէտ, պարտուած՝ ոչինչ։ Յառաջիկայ կիրակի օրուան յայտագիրը Փարիզի համար կը պարունակէ հետեւեալ մրցումները. — Ռասինկ Քլիւպ տը Փարի ընդդէմ Քլիւպ Ֆրանսէի եւ Ք. Ա. տը Փարի ընդդէմ Օլէմփիք Ալէսի. այս վերջին մրցումը հաւանաբար տեղի ունենայ շաբաթ օր։

Ժ. Ե.

Օր. ՏԻՐՈՒՀԻ ՔԵՕԼԷԵԱՆ

ընդ

Գ. ՍԵՐՈՎԲԷ ՍԵՐՈՎԲԵԱՆ

Ամուսնացած

Փարիզ, 6 Նոյ. 1932

Սարսէլ Գուտ – Քոլոմպ

Անանեան եւ Գ. Մ. Մարտիրոսեան արարողութիւնը յաջող կերպով՝ Երգեց Տ. Վ. Ճերմակեան։ Օրուան բանախօսն էր ընկեր Ա. Քէնտէրեան, որ պատմեց թէ ինչ դժուարին պայմաններու եւ զոհերու մէջ ծնունդ առաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որ մեր վերջին կէս դարու պատմութեան մէջ վճռական դեր կատարեց ազատագրութեան փշոտ ճանապարհին վրայ։ Վերջացնելով, բսաւ, Դաշնակցութիւնը միշտ է Հայկական Դատի արդար հետապնդման ճամբուն վրայ, Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի իրականացման անդուլ պայքարին մէջ։ Քանի տարագիր հայութիւնը կը տառապի օտար հորիզոններու տակ, Դաշնակցութիւնը պիտի ապրի եւ պէտք է ապրի մինչեւ հայրենիքի զրկուած ասպանդական զաւակներու ամփոփումը՝ մայր հայրենիքի հարազատ հողին վրայ։ Եղան արտասանութիւններ եւ խմբերգներ։ Հանդէսը վերջացաւ «Փառք Քաջաց»ով։

Հանդէսէն վերջ ընկերներու եւ համակիրներու խումբ մը սեղաններու շուրջ բոլորուեցան, թնդացնելով յեղափոխական եւ ժողովրդական խմբերգներով եւ յարգանքի խօսքեր ուղղելով բոլոր այն յայտնի ու անյայտ հերոսներուն, որոնց գերեզման անգամ չունեցան եւ հեռաւոր Աքշուանքով։ Պանք Օթօմանով եւ ուրիշ քաջագործութիւններով, իրենց արեան վերջին կաթիլը զոհով կերտեցին Մայիս 28ը։ Սահեղծուած էր տաք մթնոլորտ մը եւ ներկաները դժուարաւ բաժնուեցան ուշ ատեն իրենց հետ տանելով յեղափոխական երգերու խոր ազդեցութիւնը։

Կ. Ցօնէրեան

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՊՈՒՏՈՅԻ ՄԷՋ

— · —

ՊՈՒՏՕ, 11 Նոյ. (Յառաջ). — Ինչպէս նախորդ տարիներ, այս տարի ալ տօնուեցաւ հայ ազատագրութեան ջահակիր՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օրը, հայկական «Յառաջ» ճաշարանին մէջ, Կիրակի օր (5 Նոյեմբեր)։

Հայկական եռագոյնի ծալքերուն տակ զետեղուած էր Դաշնակցութեան զինանշանը, երկու կողմերը՝ հայկական եւ ֆրանսական դրօշակները։ Բեմը զարդարուած էր անմահն Քրիստափորի, Ռոստոմի, Զաւարեանի եւ շատ մը ուրիշ հերոսներու նկարներով։ Ճիշդ ժամանակին բազմութիւնը փութացած էր սրահ, մանաւանդ խանդավառ երիտասարդութիւնը որ հոգեկան պահանջ ունի Դաշնակցութեան խօսքը լսելու։

Հանդէսը բացուեցաւ «Մշակ Բանուորներ»ով։ Ընկ. Կ. Ցօնէրեան քանի մը խօսքով Օրուան նշանակութիւնը պարզեց, որմէ վերջ ընկեր Գ.

ՄԱՄՈՒԼ

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԸ

«Յուսաբեր»ի խմբագրականէն (6 Նոյ.).

— «Ինչպէս յայտնի է, այս տարի Ապրիլ 24ը, Հայ Նահատակաց Օրուան հանդէսը Գահիրէի մէջ կատարուեցաւ բոլոր հայ կուսակցութեանց եւ յարանուանութեանց մասնակցութեամբ կազմակերպիչ յանձնախումբը փափաք յայտնած էր, որ Օրուան առիթով եղած նուիրատուութիւններէն եւ ծախսուած ժապաւէններէն գոյացած գումարը ծառայեցուի իբրեւ հիմնադրամ Յուշարձանի մը՝ յաւերժացնելու համար Հայ Նահատակներուն յիշատակը։

Գահիրէի Բաղաքական Ժողովը իւրացուց այդ գաղափարը եւ հանդէսէն ետք պաշտօն տուաւ նոյն կազմակերպիչ յանձնախումբին՝ հայթայթել 200 ոսկիի չափ գումար մը, որ՝ ըստ ճարտարապետ Գ. Կարօ Գալեանի կազմած նախահաշիւին՝ անհրաժեշտ է գլուխ հանելու համար իր յղացած Յուշարձանը։

Յանձնախումբը, գործի սկսելով, ուղղեց հայ համայնքին կոչ մը, ուր, ի միջի այլոց կ'ըսէ —

«Ցիշատակարանը հայ սերունդին պիտի պատգամէ, թէ հայ ժողովուրդը ուխտած է ազգային չքեղ կեանքի մշտածորան աղբիւր մը դարձնել իր մէկ Միլիոն Նահատակներուն խնկելի յիշատակը. Անոնք մարտիրոսացան, որ ցեղը ապրի. ու ցեղը պիտի ապրի՝ զանոնք անմահացնելով. »

Յուշարձանը, որ պիտի կանգնուի, միայն ժեծարանքի արտայայտութիւն չէ հանդէպ մեր Նահատակներու. այն նաեւ մարմնացումն է անյողդողդ ուխտի մը, թէ հայ սերունդները հաւատարիմ կը մնան այն գաղափարին, յանուն որու զոհուեցաւ մեր ժողովուրդը, — գաղափարը հայու ազատութեան եւ անկաշկանդ յառաջդիմութեան

Ու մեր ցեղը պիտի յաղթէ, վասնզի հերոսական ճգնումը եւ ստեղծագործ ազնուական կորովը չեն կրնար տեղի տալ մակաբոյծ բարբարոսութեան առջեւ։

Այդ գիտակցութեամբ — մենք վստահ ենք ատոր — Գահիրէի հայ համայնքը, առանց կուսակցական եւ դաւանական խտրութեան, պիտի չզլանայ իրեն բաժին ինկած զոհողութիւնը՝ նիւթեզէն կոթողով մը յարգելու համար պաշտելի յիշատակը մեր Նահատակներուն ։

Թող Ապրիլեան Յուշարձանները փուռին Գաղթաշխարհի բովանդակ տարածքին՝ վայրավատին ցեղի հոգիին մէջ միշտ վառ պահելով յիշատակը անջնջելի թուականի մը, երբ ցեղ մը ամբողջ անճիտուեցաւ՝ ցեղային իտէալ մը յաւերժօրէն կենդանի պահելու համար»։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Գործաւոր վիճակը Վիէնի մէջ

ՎԻԷՆ, 11 Նոյ. (Յառաջ) — Մօտ վեց ամիսէ ի վեր, Վիէնի գործերու մասին բան չէ գրուած «Յառաջ»ին։

Անցեալ տարի գործերը շատ գէշ վիճակի մը կը ներկայացնէին, եւ մանաւորապէս հոկտեմբերէն մինչեւ այս տարուան մայիս ամիսը, աւելի ծանրացած էր։ Վիէնի մէջ ունէինք աւելի քան 60 անգործ հայրենակիցներ, եւ խոշոր մաս մըն ալ շաբաթը 3—4 օր կ'աշխատէին։

Բայց այս տարուան մայիսէն սկսեալ, գործերը հետզհետէ բացուեցան եւ յունիս ամսուն արդէն բոլոր գործարանները սկսան շաբաթական վեց օր լրիւ աշխատիլ։ Մինչեւ այսօր ալ շարունակ կ'աշխատին։

Վիէնի հայ գաղութը կը գտնուի երկու շրջաններու մէջ, Փոնթէվէզ եւ Խատրէզէն (առաջինը իր հետ ունենալով քաղաքի ծայրամաս Լաֆայէթ փողոցը)։ Ասոնք Վիէն քաղաքի արուարձաններն են 2—3 քիլոմեդր հեռաւորութեամբ։ Հայ գաղութը, գրեթէ ամբողջութեամբ կը բնակի ու կ'աշխատի այս երկու վայրերուն մէջ. Բուն քաղաքին մէջ, հազիւ 8—10 ընտանիքներ կը գտնուին, որոնք արհեստաւորներ են եւ իրենց սեփական գործերն ունին։

Փոնթէվէզի շրջանին մէջ, հայ բանուորները կ'աշխատին Փէյէ կօշիկի գործարանը, որ կը բաղկանայ երկու բաժինէ կօշկակարանոց եւ խաղախորդարանոց։ Այս երկու բաժիններուն մէջ, աւելի քան 200 է մեր բանուորներուն թիւը եւ գոհացուցիչ են օրականները։ Այրերը կը ստանան օրական 22էն մինչեւ 32 Ֆր., իսկ կիները՝ 14էն 22։ Աշխատանքը միայն ցերեկուան համար է։ Հայ բանուորներ ունինք նաեւ, հետեւեալ քանի մը փոքր մանարանի եւ հիւսուածեղէնի գործարաններուն մէջ, — Տրնօյի, Մաքսապիոն, Պայի, Տիան, Տեմեթր, եւն.։ Նոյնպէս մօտ տասը բանուորներ ունինք ձուլարանին մէջ։ Այս քանի մը գործարաններուն մէջ ունինք մօտ 60 հայ բանուոր – բանուորուհիներ։ Սոյն գործարաններուն օրականները գոհացուցիչ չեն, բաղդատելով գործերու աղտոտութեան եւ ծանրութեան հետ։ Միայն ձուլարանի օրականները 28–30 Ֆր. է, իսկ աշխատանքը 8ական ժամէ բաժնուած է երեք «պահերու»։ Միւս գործարաններուն օրականները, այրերու համար 18էն մինչեւ 24—28 Ֆր. է, իսկ կիներու համար 16—18։ Կ'աշխատին թէ ցերեկը եւ թէ գիշերը, բաժնուած 8ական ժամ երեք պահերու։

Այս շրջանին մէջ ունինք ներկայիս բոլորովին անգործ երեք հայ բանուորներ, որոնց մէկը զուրսէն եկած է եւ երկու ամիսէ ի վեր տակաւին գործ մը չէ կրցած ճարել, մէկ հոգի անկանոն թուղթ ունի։ Իսկ մէկ հոգի ալ քանի մը օր առաջ, կօշիկի գործարանէն արձակուեցաւ ոչինչ պատճառով մը։ Գործարաններուն մէջ, եւ մանաւորապէս կօշիկի գործարանը կանոնները այնքան խստացուցած են որ, ոչինչ յանցանք մը կամ դիմադրութիւն մը «շէֆ»երուն՝ անմիջապէս արձակել կուտայ։

Խատրէզէնի շրջանին մէջ, Հայերը կ'աշխատին, գրեթէ ամբողջութեամբ Փասկալի հիւսուածեղէնի գործարանը։ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն ծանօթ է, այս տարուան մարտի գործադուլը, որ տեւեց երկու ամիս, մարտի սկիզբէն մինչեւ ապրիլի վերջերը։ Այս գործադուլը կազմակերպուեցաւ գլխաւորութեամբ Փասկալի բանուորներուն, օրականներուն կրճատման համար։ Երկու ամիս պայքարելէ վերջ պարտուեցան։ Օրականներու գեղչը գործադրուեցաւ եւ կը գործադրուի այն պարագային, որ արդէն բանուորները շաբաթական 3—4 օր կ'աշխատէին։

Ներկայիս 4—5 ամիսէ ի վեր շաբաթական 48 ժամը լրիւ կ'աշխատին. բայց օրականները շատ խեղճ են, այնպէս որ այր մը կը շահի օրական ութ ժամ աշխատանքի համար 20—22 Ֆր., իսկ կիները կը շահին 15—16 Ֆր.։ Այս տեղ ալ, թէ ցերեկուան աշխատանք կայ եւ թէ գիշերուան, բաժնուած 8ական ժամ երեք պահերու։

Այս շրջանին մէջ եւս ունինք 4—5 անգործ հայրենակիցներ, որոնք առ այժմ նպաստ կը ստանան քաղաքապետարանէն

**Այսօր, Զինադադարի 14րդ տարեդարձին առթիւ, Հ. Մ. Ը. Մ.ի վարչութիւնը, հինգ սկաուտներով, միացաւ թափօրին եւ դետեղեց ծաղկեպսակ մը, Անծանօթ Զինուորի դամբարանին վրայ։

Պալ – Աղբիւր

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՁԶԳԶԳԵԼ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆԵՐՈՒ ՎՃԱՐՈՒՄԸ

"ՅԱՌԱՋ,,Ի ԹԵՐԹՕՆԸ 2

«ՄՈՒՐՍԻ ԳԼԽՈՒԴ, ԱՇԽԱՐՀ»...

■■■■■■■■■

Այդ օրը, Տամբ-Ակօբ չկրցաւ համոզել Հազարխանին, աւելի ճիշդ, չուզեց աւելի յուզել անոր վիրաւոր հոգին, միտքը դնելով որ ինչ որ ալ ըլլայ, յաջորդ օրը պիտի մեկնի։

×

Զ. Մ. գիւղին ընդարձակ կալերուն վրայ ամբոխը խռնուած էր։ Աշնան արեւոտ օր մը։ Արեւը մօտենէր է իր մայրամուտին։ Արեւմուտքի երկնակամարը կաս-կարմիր արեւոտ շապիկ է հագեր, եւ իր կարմիր առուերով Զ. Մ. գիւղին ճերմակ պատերը կարմրցուցած է ներկեր։

Հօտաղը իր հօրովելը երգելով, լծկանը, Լոռաքշինը, բոլոր դաշտային աշխատանքով պարապողները, բահերը ուսերնին, խափն ու ատամները շալկած, զուարթ, զանգակ ձայներով տուն կը վերադառնան, բայց առանց տուն մտնելու կանգ կ'առնեն ընդարձակ կալերուն վրայ։ Յայտնի է որ արտակարգ եռուզեռ մը տեղի կ'ունենար։ Մեր, երիտասարդ, կին, մանուկ ամէնքը,ամէնքը հոն էին։ Լաց, աղաղակ, համբոյրներ, համբոյրնե՜ր, փոխադարձ համբոյրնե՛ր...։

Ամբոխը պաշարած է քանի մը երիտասարդներ, որոնք, ճամբորդի երեւոյթ ունէին. ամէնքը մէկ-մէկ պայուսակ ուսին քաշ ձգած, ալ կողմերէն կախուած մէկ-մէկ ջուրի զաւաթ, բուրդէ գուլպաները քաշած մինչեւ ծունկերը եւ վիգերը հաստ շալերով լաւ մը փաթթած։ Եթէ հագուստի միակերպութիւն ըլլար, արտաքինէն զինուոր մը զինուոր պիտի կարծէր զանոնք։

— Երթա՛ք բարո՛վ, երթա՛ք բարո՛վ, ձայներ, աղաղակներ, ալանները, տէրը օրհնէ, ուրբ Սարգիսը պահապան։

— Մնա՛ք բարով, մնա՛ք բարո՛վ, մնաս բարով. ընքապալ ժպտ, զաւն Աստուծոյ հաշմանաթ նուիտութ, նաբեկ «չօճուղոս», քեզի «ամանաթ», լաւ նայէ, աղէկ հոգ տար, եթէ որ ողջ մնամ ու երկիր գամ, քու ըրած բարիքդ տակէն կ'ելլամ...։

Տամբ Ակօբն էր որ չկրցաւ աւելի երկար խօսիլ, լացը խեղդեց կոկորդը եւ աւելնալէն երեսը դարձուց...

Հազարխանը այդ տեղ չէր։ Գիւղի նահապետական օրէնքն ու ամօթխածութիւնը թոյլ չէին տար որ, երիտասարդ հարսեր, իրենց ամուսիններուն հետ միասին անտունէին մեծերուն մէջ։ Այդ պատճառաւ ալ Հազարխանը չհամարձակեցաւ դուրսէն դուրս ելլել հակառակ իր բուռն փափաքին։ Տանը մէջ, հակառակ իր բոլոր լալին եւ արտաքին թախանձանքին, երբ տեսաւ որ անկարելի է Տամբ Ակօբը իր մտադրութենէն ետ կեցնելը յուսահատ, տեղի տուած էր... Վերջին անգամ քանի մը ջերմ բառերու փոխանակում, մէկ-երկու հաւատարմութեան, անմոռացութեան խօսք եւ քանի մը անխօս տաքուկ համբոյրներ, — այսչափ էր Տամբ Ակօբի մնաս բարովը իր նազելի կնոջ — Հազարխանին...։

Ու Հազարխանը, կուրծքին վիրաւոր եղնիկի մը պէս, ինչպէս իր մէջ կծկուած, բարձրացաւ վեր՝ «չարտախը» եւ կանգնեցաւ ցուիցին վրայ, նայեցաւ, երկա՜ր նայեցաւ։ Արցունքներ անդին մարգարիտի հատիկներու պէս վար կը վազէին իր աչքերէն եւ կը թրջէին նուրբ այտերը։

Ճամբորդները արդէն բաւական հեռացեր էին գիւղէն։ Տամբ-Ակօբ ինչպէս եւ իր ընկերները, յաճախ ետ կը դառնային թաշկինակ թօթուելով, ու կը շարունակէին իրենց ճամբան։

Հազարխանը երկար մնաց չարտախը կանգնած, արցունքոտ աչքերով նայեցաւ դէպի այն հորիզոնը, ուրկէ անցան ճամբորդները մինչեւ որ գիշերը իր սեւ տապատները լարեց։ Մինչեւ որ աստղերը փայլփլեցան երկնակամարին վրայ։ Յոգնած ու ուժասպառ, ինքն ալ առանձնացաւ իր սենեակը ու երբ կը պատրաստուէր անկողին մտնել, դուռը զարնուեցաւ. Ընքապալով միասին մէկ քանիներու հետ եկած էին «սիրտ արցունքին», խեղճ այրին մխիթարելու համար։

Հազարխանը ուզեց պաղարիւն երեւալ, ծածկել իր յուզումը. չէ՞ որ եթէ փարձուէր լալ, ընքապալը ձայնը պիտի լսէր։ Տեսնուա՞ծ բան է որ ընքապալը իմանայ հարսին ձայնը։ Ու խեղճ այրին սեւ լաչակով ծածկած էր ամբողջ դէմքը, թաց աչքերը եւ դէմքին վիշտը պահելու համար ներկաներէն։

— Մխիթարուէ, զաւակս, մխիթարուէ, մինակ դուն չես, նայէ, անոր հետ 5—6 հոգի ալ գացին, անոնք ալ կին զաւակ ունին։ Դիւրին բան չէ ամա, ի՛նչ ընենք... կը խօսէր Գուհար պաճին, որ գիւղի ամէնէն տարիքոտ կինն էր։

— Հ՜հ, իրաւ, ուրիշներ ալ գացին ամա ընոնք իրանց Նամուսը մինակ չթողուցին. որը կէսուր ունի, որը կեսրար, որը մար կամ հար, իսկ էս պեպախտը ո՛չ ոք ունի, ընդմիջեց ընքապալին կինը։

— Իրաւ է, իրաւ է, ձայն կուտային միւսները։ Կէս գիշերը անց էր երբ որ հաւաքուողները ցրուեցան։ Հազարխանը մնաց միակ իր սենեակին մէջ, այն ատեն զգաց որ, մինակ է եւ բաժնուած էր կողակիցէն։ Դժոխք թուեցաւ իր սենեակը եւ այնքան զառանցանքներով լի գիշերներ ապրեցաւ այնուհետեւ երկար ատեն։

×

Գարուններ եկան, ու գարուններ անցան... Զ. Մ. գիւղի ազբրագլխի ուռենիները, բազմաթիւ անգամներ, կանանչացան, բեհեզ հագան ու կրկին մերկացան... Պառաւուկ թառլային մէջ, մեծ թթենիի ծառերուն վրայ բոյն շինած արագիլները բազմաթիւ անգամներ նորոգեցին եւ կրկին լքեցին։ Հազարխանը մանչ զաւակ մը ունեցաւ, իր վշտի եւ տառապանքի երկունքէն ծնած։ Մեծցաւ զաւակը, կանանչ ու կարմիր գարուններ բոլորեց, բայց... գետ մեկնած զարիպէն լուր մը չեկաւ։ Միայն մէկ կարճ տոմս մը իր մեկնելէն անմիջապէս յետոյ, հետեւեալ բովանդակութեամբ.

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐԶԷ

(Շարունակելի)

Կարդացէք եւ Տարածեցէք «ՅԱՌԱՋ»ը

Յ.

Փարիզ եւ շրջակաները

ԵՒՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ ժողովի կը հրաւիրէ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼ-ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ, ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕԻ, ՓԱՐԻԶԻ կոմիտէները այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 32 Ave. Gobelinsի անկիւնի սրճարանին վերնայարկը: Ներկայ կ'ըլլան ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ ներկայացուցիչները, խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՀՐԱՉԴԱՆ խումբի հերթական ժողովը վաղը հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, 32 Ave. des Gobelinsի վերնայարկը

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Գաւ. Միութեան ընդհ. ժողովը վաղը հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, 63 բիւ տը լա Րէփիւպլիքի սրահը: Կարեւոր օրակարգ: Ղարտաւորիչ ներկայութիւն

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

20 Նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Հայոց եկեղեցիին սրահին մէջ, 15 Rue Bayard

Կը խօսի Ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF *սրահին մէջ*, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Ղեկավարութեամբ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

20 Նոյեմբեր, Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին *Կը ներկայացուի*

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԱՂՊԱՐ (ԶԱՒԵՇՏ) ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ

Տոմսերու գինը՝ 4 եւ 5 ֆրանք

(Սահմանափակ թիւով բեղհրվէ տոմսեր՝ 10 ֆրանք)

Ոչ ոքի տոմսակ չղրկուիր

Տոմսերը վաղօրօք ապահովել Հրանտ-Սամուէլ գրատունէն

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻԻ

Առաջին անգամ ըլլալով փարիզի հայ բեմին վրայ իտալացի նշանաւոր թատերագիր Rovettaի յայտնի տրամը, որ եւրոպական բեմերու վրայ հսկայ յաջողութիւն գտած եւ մեծ աղմուկ հանած է

ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ

ժամանակակից մեծ տրամ 3 արար՝ կուսակցական պայքարի կեանքէ

ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ՝ իր ամէնէն հոյակապ ստեղծագործութեան՝ կուսակցական լիտըր Թրանչիսքօ Գորնալէօրայի դերին մէջ

Կը մասնակցին.— Տիկ. Տիկ. Յուրաքեան, Անաֆիտ, Գ.Գ. Շահխաթունի, եր. Թօլայեան, Լաքքա, Յուրաքեան, Լեւոն Յարութ, Ս. Մագսուտեան, Կ. Սրապ

27 Նոյեմբեր, Կիրակի ցերեկ ժամը 2.45ին **Maison de la Mutualité***ի մեծ սրահին մէջ*

24, rue St. Victor, Paris (5)

Métro: Maubert-Mutualité

ՏՈՄՍԱԿՆԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐՆ ԵՆ 20, 15 ԵՒ 10 ՖՐԱՆՔ

Կը ծախուին սովորական տեղերը. իսկ ներկայացման օրը, Թատրոնի կիշէն ժամը 12էն սկսեալ

ԷՐԻԿ — ԿՆԻԿ ԿԸ ՄՐՑԻՆ ՕԴԻՆ ՄԷՋ

առնէ անմիջապէս վճարել մէկ միլիառ տոլարի գումար մը, փակելով բոլոր հաշիւները:

Տիկին Մոլիսըն, անգլիացի քաջ օդանաւորդի մը կինը, երկուշաբթի օր օդանաւով մը ճամբայ ելաւ Լոնտոնէն, դէպ ի Քափ (Բարեյուսոյ հրուանդանը): Իր ամուսինը այս հեռաւորութիւնը կտրած էր 4 օր եւ 17 ժամէն: Տիկինը կ'ուզէ կոտրել մրցանիշը: Իր չար բախտէն, ճամբորդութիւնը տաժանելի եղաւ, քանի փոթորիկի մը պատճառաւ եւ օդանաւը ստիպուեցաւ վար իջնել Օրանի մէջ (Ալժերիա):

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ ԱԼ ԿԸ ՔԱԼԵՆ…

Երկու հազար հինգ հարիւր նախկին պատերազմիկներ Ուաշինկթըն հասան քալելով: Ասոնք յառաջապահներն են ամբողջ բանակի մը: Ուրիշ հինգ հազար հոգի ալ ճամբան են: Ասոնք պիտի սպասեն Ուաշինկթընի մէջ մինչեւ դեկտ. 5, խորհրդարանին ներկայացնելու համար իրենց պահանջները:

ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Ի ՆՊԱՍՏ ԱԶԳ. ՀԵՐՈՍ ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

Նախաձեռնութեամբ Շապին-Գարահիսարի

եւ շրջանի «Թագմիկ» հայրենակցական միութեան

Հովանաւորութեամբ յուշարձանի կեդրոնական համագանակից յանձնախումբի

Այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2.30ին

Maison de la Mutualitéի մէջ, 24 rue St Victor, Paris (5)

Métro: Maubert - Mutualité

Կը ներկայացուի **ԱՆԴՐԱՆԻԿ** *ֆիլմը գեղարուեստական նոր բաժինով*

Կը խօսին՝ Գ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Գ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ եւ Գ. ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ

Կը մասնակցին՝ «ԿՈՄԻՏԱՍ» Փարիզահայ երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ՝ Ն. ՍԷՐԳՕՅԵԱՆԻ,

տաղանդաւոր ջութակահարուհի ԼԻՏԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ և սիրուած արուեստագէտներ:

Այդ օրը բոլորս Mutualitéի սրահը, կատարելու համար մեր սրբազան պարտքը հանդէպ մեծ հերոսին.

Հովանաւորող յանձնախումբի կազմը.— *Վսեմաշուք եպիսկ.* նախագահ. *Տիգրան խան Քէլէկեան* ատենապետ, *Գ. Գօգոս Էամէրեան* փոխ ատենապետ, *Տօքթ. Գօգոս Գօյօլեան* ատենադպիր, *Գ. Արմենակ Համբարձումեան* գանձապահ, *Գ. Նշան Գալըպճեան* եւ *Գ. Լեւոն Շահին* անդամներ:

Դանօթ.— *Անձնական տեղի չտալու համար կը խնդրուի տոմսակները հայթայթել նախապէս, Գ. Արմենակ Համբարձումեանի գրասենեակը* 52 rue du Faub. Montmartre. *եկեղեցւոյ խորհրդարանը, Գրատուն Հրանտ Սամուէլ, ճաշարաններ՝ Հանեան, Լիլա, Ֆլօրիա, Արապեան, նպարավաճառատուններ՝ Մէքիտիքեան, Արարատ, Յարութիւնեան, իսկ ցերեկոյթին օրը տեղւոյն վրայ, ժամը 12էն սկսեալ:*

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՑԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է 1933 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 11ԻՆ

ՄԱՔ-ՄԱՀՈՆԻ ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Կը խնդրուի նկատի առնել այդ թուականը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Տօքթ. Լ. Տէլ'Ամօռ եւ պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին ԱՅՐԻ ՏԻԿ. ՎԷՐՈՆԻԿ ՏԷԼԼ'ԱՄՕՌԻ գառնալալի մահուան առթիւ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Էսկիշէհիրցի Ջիւմրիւթ Տէտէեան, հօր անուն՝ Մատթէոս, մօր անուն՝ Մարի (ծընեալ Էպիւշեմեան): Ջիւմրիւթ ամուսնացած է եւ կը գտնուի Մարսէյլ: Իր ամուսնոյն անունը եւ մականունը անծանօթ: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր մօրեղբօր Արթին Էպիւշեմեանի (Էսկիշէհիրցի), 54 rue de la Mare, *Փարիզ* (20):

Վարձու *սենեակներ սկսեալ 250 ֆրանքէն ամսական,*

Փարիզի ոգաւէտ թաղի մէջ, արդիական ամէն յարմարութիւններով: Hôtel Cadix, rue Cadix No. 3, *Փարիզ* (15):

Կորսուած է *Վայանսի մէջ* Ave École Normale. *Նոյեմբեր 1ին, կնոջ պայուսակ մը որ կը պարունակէ ընտանեկան բազմաթիւ յիշատակներ: Գտնողին նուէր պիտի տրուի: Գրել Գ.* Gimbertի, Chirols, Ardèche.

ԶԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԵԻ ՄԷՋ

Պուլօնեը սիւր Մէր 15 նոյ. 932

Այսօր Պուլօնեի մէջ ստացուած է առատ հարան եւ մէրլան: Տանտիկիններ, օգտուեցէք առիթէն եւ կերէք հարան եւ մէրլան:

ՓԱՐԻԶԻ ԿԵԴՐՈՆԸ ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ — ՍՐՃԱՐԱՆ — ՀԻՒՐԱՆՈՑ

"ԿԱԼԱԹԱ"

12, Rue Bleue - PARIS (9e) Métro: Cadet.

(Ցիտուն քայլ «Petit Journal»էն)

MAXUD MIRIDJANIAN & HARILAOS VITALIS

Արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ, թարմ, մաքուր, աժան եւ համբաւաւոր խոհարարապետ Վ. Ահագնի կողմէ պատրաստուած, Ամէնյաճախորդ արտօնուած էայցելելու խոհանոցը՝ անձամբ ստուգելու:

Յունական հուչակաւոր «Ֆիքս» օղի տակ սղանդերներով:

Հաւաքոյթներու, հարսանիքներու եւ ժողովներու համար ունինք ընդարձակ, մաքուր սրահներ, յորամադրելի սինչեւ առաւօտ, մատչելի գիներով:

Արտասահմանէն եւ գաւառներէն [եկող] հայրենակիցներու համար՝ մաքուր եւ օդասուն սենեակներ, աժան գիներով:

Հայերու ժամադրավայրը

ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

Մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton 52—73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

Ի գիտութիւն

Սուրճի գնորդներու գիւրութեան համար մեթերանոց մը բացած ենք rue de Trévise *թանգարանին մօտ, պարտավաճառատան մէջ:*

Ամէն անոնք, որ կ'ուզեն աժան եւ լաւ սուրճ ունենալ, կրնան օգտուիլ ՍՈՒԼԹԱՆ գործարանի մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ գիներէն: Կեդրոնատեղի՝

"CAFE SULTAN"

Կեդրոնատեղի 92 Rue d'Angoulême

Մէթրօ Couronnes եւ Parmentier

Ծանօթ.— Ամէն գնումի համար կը տրուի նուէր-կտրօններ

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Թաղէոսեանի «ՏՊ. ԵՓՐԱՏ»

ԼԻՈՆԻ ՏԷՍԻՆԻ ՎԻԷՆԻ ԵՒ ՇՐՋ. ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Փոխադրուած է 36 rue Voltaire, Lyon

R. C. Lyon A. 77-929 — Tél. Moncey 58-75

Կը ստանձնենք գոյնզգոյն եւ գեղատիպ տպագրական ամէն տեսակ գործեր, քառուչուէ ամէն տեսակ կնիքներ՝ դիւրամատչելի գիներով: Գաւառներէն եղած ապսպրանքներուն չուտով ընթացք կը տրուին:

ԿԱՐԵՒՈՐ

Հայրենակից, քու շահդ իսկ կը պահանջէ որ, կարի մեքենաներ գնելէ առաջ դիմես, Մարսէյլի Սինկէր ընկերութեան միակ ներկայացուցիչ՝

ՆՈՐԱՅՐ ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆԻ

ուր պիտի գտնէք մեծ դիւրութիւններ:

Հեռաձայն. [illegible] 15-02:

Հեռ. անձնական. [illegible] 76-39:

ժամադ. առաւօտեան 8-9. Rue [illegible] No. 9, Marseille

Կարի յատուկ մոթէօրներ

1/16 ձիու ուժ մոթէօր եւ բեռնուած 300 ֆրանք

1/8 » » » » 350 ֆրանք

Աժան եւ հաստատուն, երկու տարուան երաշխաւորութեամբ վկայական, պահանջեցէք մեր ներկայացուցիչը՝ վճարման դիւրութիւններ:

կարի մեքենայի յատուկ լամբ 39 ֆր.

HOVHANESSIAN Ingénieur

15 rue de Vienne. Paris (8)

Կ'ընդունի ամէն կէսօրէ ետք ժամը 3-5:

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մեթոտ, գարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան ախտեր. հիւանդութիւն եւ վարքխի: Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12:

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

Միզանցքային, արեան եւ մորթի հիւանդութիւններ: Ցարպալունում: 93 Rue d'Angoulême, Métro: Couronne, խորհրդ. 5-8 եւ կիր. առաւօտ: 123 Bld. Sébastopol, մէթրօ Réaumur, խորհ. 9-12 եւ 2-8, եւ կիրակի առաւօտ.

Imp. A. DER (Agopian)

17, Rue Damesme, Paris (13)

Le Gérant H. STEPHAN

ԲԱՆԱՆՆԵՐ

BANANES YÉRÉMIAN

12 Rue du Moulin Bailly, Pavillon No. 3

BOIS - COLOMBES (Seine)

Հիմնած ենք պանանի մեծ տուն մը, որ աշխարհի ամէն կողմերը արտածում կը կատարէ:

Հասունցած եւ քաղցրահամ պանաններու քիլօն 2.75 կամ 3 ֆրանքի:

Դիմել՝ **Օ. ԵՐԵՄԵԱՆԻ** *վերի հասցէով*

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (12)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Ան շատ անգամներ մեր սրճարանը կը յաճախէր եւ շատ մը Գերմանացիներու հետ մտերիմ յարաբերութիւններ ունէր. դիս ալ միշտ մտերմօրէն կը բարեւէր:

Երբ հաշուեհեղանին մօտեցայ, այս անծանօթը գլխու շարժումով մը բարեւեց զիս ու վստահ ըլլալով որ ուրիշ լսող մը չկայ, կամաց ձայնով մը ըսաւ.

— Որոշած եմ ուրիշ տեղ մը երթալ, որովհետեւ կը խորհիմ թէ այլ եւս այս տեղ շատ տաք պիտի ըլլայ ինծի համար: Երէկ գերման ոստիկաններ տունս եկան եւ անցագիրս քննեցին ու շատ կասկածեցան, թէեւ առարկելի ոչինչ գտան: Տանտիրուհիս ալ ինծ յայտնեց որ տունին մէջ բնակող Գերմանացիներ իմ մասիս հարց ու փորձ կ'ընեն:

Շուրջս նայեցայ եւ տեսայ որ մեր սովորական յաճախորդներէն գերման հարիւրապետ մը ներս մտաւ. զգուշացուցիչ ակնարկ մը ուղղեցի ոստիկանին

Սպան դէպ ի հաշուեհեղանին առաջացաւ, սիկարէթ պատուիրեց եւ սկսաւ մօրս հետ կատակել: Քանի մը վայրկեան վերջը դուռը դարձեալ բացուեցաւ եւ զինուորական ոստիկաններու տեղակալ մը կեցաւ դրան առջեւ:

Ներսը գտնուողներուն խումբ մը նայեցաւ եւ իր աչքերը յառեց միջին տարիքով Պելճիքացիի մը կռնակին որ նստած էր սրճարանին մէջտեղի սեղանի մը առջեւ:

Ոստիկան սպան յօնքերը պռստեց եւ շրթունքները խածաւ: Ելաւ մօտեցաւ եւ ուղիղ նայելով Պելճիքացիին.

— Դուք Ռուլըրսի բնիկներէն չէք. ձեր անցագիրը տեսնեմ» ըսաւ բարկութեամբ:

Մարդը հանդարտ՝ նայեցաւ անոր եւ ներսի մէկ գրպանէն հաստատագիրը ներկայացուց: Տեղակալը ուշի ուշով քննեց եւ անոր ճշդութենէն գոհ՝ ետ տուաւ զայն:

Մարդը սկսաւ թուղթերը ծալել: Յանկարծ ոստիկանը բռնեց անոր վիզը, բարկութեան քղանցքէն և ուժով մը թօթուեց: Տակէն երկու պահով — գնդակներ կ'երեւային անկիւնագծօրէն դրուած:

— Լաւ կ'ըլլայ որ հետս միասին գաք, գոռաց ոստիկանը, մարդուն ոտքերէն ուժգնօրէն քաշելով

Օտարականը, որ հաշուեհեղանին կռթնած՝ կը դիտէր այս անսովոր տեսարանը առանց շարժում մը ընելու, յանկարծ ուղղուեցաւ եւ դէպ ի սպան յառաջանալով

— Ձեզ հետ խօսիլ կ'ուզեմ, պարոն, ըսաւ:

Սպան զարմացումով անոր նայեցաւ:

— Լաւ, ի՞նչ կ'ուզէք:

Օտարականը երբ սպային գէմ ելաւ, կռնակը ինծի դարձուցած էր. յանկարծ տեսայ որ աջ բազուկը ուժգին մը ցնցեց ընելով. — «Թռուլ, գնա եւ տուէք դուրս պաշտպանէ»:

Անծանօթը մէկ կողմ քաշուեցաւ. իսկ ոստիկան սպան հոն կեցած էր մեռելի պէս անդոյն, սեղանին ծայրը, դողդղացող մատներով ինքզինքը պաշտպանելու վիճակի մէջ: Ձախ կուրծքէն դուրս քաշեց մեծ դանակի մը կոթը, ցնցուեցաւ վայրկեան մը, աչքերը դարձուց, ցոյց տալով ճերմկուցը, եւ կոյտի մը պէս տախտակամածին վրայ կծկուեցաւ:

Թռուլ ցատկեց խոհանոցը, հարիւրապետին աջեւէն՝ որ հաշուեհեղանին կռթնած այս անցքերը կը դիտէր: Տեսաւ օտարականը որ սրահին մէջտեղ հանդարտ կեցած էր. մինչ ոստիկանը հայհոյանքով մը խոյացաւ անոր վրայ:

Սեղանին վրայէն չէշ մը առնելով անծանօթ մարդը յարձակման սպառնաց. յետոյ մէկ կողմ սլանալով վերջին վայրկեանին, հիշովը զարկաւ ոստիկանին որ ինկաւ գզալալիկ:

Մարդը հանդարտ չէշը դարձեալ սեղանին վրայ դրաւ, Թռուլի դռան թին մէջ մնացած գինին խմեց եւ սրճարանէն դուրս ելաւ առանց բառ մը արտասանելու, քանի որ ոչ ոք ուզեց գինը կեցնել:

Այլ եւս երբեք զինքը Ռուլըրսի մէջ չտեսայ.

Օր ցերեկով գերման ոստիկանին սպանութիւնը մեր սրճարանին մէջ, այդ միջոցներուն կրնար ծանրակշիռ հետեւանքներ ունենալ մեզ ամէնուս համար, եթէ հարիւրապետը հարցաքննութեան միջոցին չյայտարարէր որ ամբողջ դէպքը տեղի ունեցած էր բոլորովին անսպասելիօրէն եւ թէ մեզմէ ոչ ոք չէր շարժած:

ՔԱՅՁԵՐՈՒՆ ԵՏԵՒԷՆ

—..—

ՈՂԲԵՐԳԱԿԱՆ ՓԱԽՈՒՍՏ ՊԱՆԴՈԿԻ ԾՈՒՂԱԿԷՆ

1916ի ամառն էր: Արեւը պայծառօրէն կը փայլէր եւ կենդանութիւն կուտար Ռուլըրսի. թնչուններուն գեղգեղանքը հաճելի հակապատկեր մը կը կազմէր գրեթէ անվերջ հրացանաձգութեան ձայներուն:

Անմիջապէս հասկցայ որ Ռուլըրսի մէջ արտակարգ դէպք մը տեղի պիտի ունենար: Բոլոր Գերմաններուն մէջ մեծ ոգեւորութիւն կը տիրէր. բայց այս ոգեւորութիւնը բոլորովին նոր էր եւ չէր նմաներ յարձակումի սովորական խրախանցումին որ կը կատարուէր յաճախ:

Երբեմն այնպէս կը թուէր թէ մեր յաղթականները բոլորն ալ յիմարացած էին:

Բազմաթիւ զօրախումբեր իրենց ժամանակը կը վատնէին ապակիի պէս փայլեցնելով հիւանդանոցին տախտակամածները. ասոր համար անշուշտ պատճառ մը կար:

Օր մը Ստեֆան, լեհ լրաբեր մը, որ անգամ մը Գերմանները չսիրելը ինծ յայտնած էր՝ նրբանցքին մէջ զիս կեցուց եւ մրմնջեց.

— Քայզէրը գալ շաբթու մէջէն պիտի երթայ. յետոյ ալ հոս պիտի գայ:

Ուրեմն ա՛յդ էր պատճառը: Արժանահաւատ լուր մը ստանալու համար ամբողջ օրը ուղեղս չարչարեցի:

Եթէ յաջողէի գերման կայսրը ըսպաննել!

Երկուշաբթի օր Քայզէրին մեզի այցելելու լուրը հասաւ:

«Գանթին Մասն առտուն կանուխ գերման աղջեւ եկաւ եւ առօրեայ բանջարեղէնները տուած միջոցին ձեռքիս մէջ սահեցուց գնդասեղի բարձիկ մը:

Ուրեմն անոնք ալ գիտէին: Երբ բարձիկը բացի, սենեակիս մէջ, հետեւեալ երկտողը գտայ. — «Քայզէրը Ռուլըրս պիտի այցելէ գալ շաբթուան վերջերը, կարճ քննութեան մը համար. անգլիական Օդային Սպասարկութեան համար անհրաժեշտ են ԺԱՄԱՆՈՒՄՆ ու ԹՈՒԱԿԱՆԸ»:

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԻՋԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 17 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
17 Novembre 1932

Է. ՏԱՐԻ Թիւ 2037

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

...ԱՓՍՈ՜Ս ՈՐ ՄԵՌԱԾ Է

Սովորութիւնը կ'արգիլէ նախատել մեռելը։

Իսկ սովորութիւնը ի՞նչ կ'ըսէ, երբ արարած մը — կը համարձակի սրիկայաբար նախատել ոչ միայն ամբողջ ժողովուրդ մը, այլ եւ անոր մէկ միլիոն մեռելները։

Այդ գարշելի, այդ չնական եւ անբարոյական արարքին մէջ բռնուած է, ահաւասիկ, — Ալպէռ Լոնտրը։

Աշխարհ մեղքցաւ, երբ այս լրագրողը զոհ գնաց Կարմիր Ծովուն մէջ, նաւաբեկութեան մը հետեւանքով։

Իսկ աշխարհը ի՞նչ պիտի ըսէ հիմա, երբ այդ «մարդ»ը իր յետ-մահու ձեռագիրներուն մէջ երեւան կուգայ իբրեւ անգերազանցելի հրէշ մը։

Պէտք է սուրբերու կարգը դասել Փիէռ Լոթիներն ու Քլոտ Ֆառէռները, կարդալէ յետոյ Ալպէռ Լոնտրի աննախընթաց վիժուածքը։

Թո՛ւրքը, ջարդարար Թո՛ւրքն անգամ չհամարձակեցաւ այդպէս բացատրել իր սարքած արեան բաղնիքները։

Գազանաբարոյ, ապարատ Թուրքն անգամ, որ այնքան հնարամիտ է լուտանքներու ինչպէս բարբարոսութեանց մէջ, չգրեց թէ Հրեան, Հայը, Յոյնը «ոջիլներ» էին «ծերուկ եւ խաղաղ առիւծի մը վրայ», եւ ինքը, «բարի առիւծը, առիւծասիրտ Թուրքը» առատ մը կառչելով, ժռնչելով յօշոտեց զանոնք։

Թէ անոնք «ճանճեր» էին, «անհանդուրժելի էին այլ եւս», ուստի բնաջնջեցին, «ինչպէս գորովագութ կին մը վարուեցաւ ճանճերուն հանդէպ»։ (Տես երէկուան «Յառաջ»ը)։

Ընդհակառակն, ան պատմեց թէ, օրինակ, Հայն ու Թուրքը «եղբօր պէս կ'ապրէին», բայց «կոմիտէճի»ներ եկան, ապստամբութիւն սարքեցին, եւ իրենք ստիպուեցան «միջոցներ ձեռք առնել»։

Անոնք այսպէս բացատրեցին, գոնէ 1915ի սարսափները, որոնց նմանը չէ արձանագրած ոչ մէկ պատմութիւն։ «Նոյն իսկ Ցեղ. պատմութիւնը», ինչպէս կ'աղաղակէր համիտեան ջարդերն արդարացնող գլուխ մը, հանգուցեալ Ահմէտ Րիզան, Ծերակոյտի բեմէն...

Եւ ահաւասիկ շրջուն թղթակից մը, շնդալից «ռըփօրթաժ»ներու մանրավաճառ մը, որ Փոքր Ասիոյ ջարդերը կը պատմէ ճիշդ այնպէս ինչպէս եթէ պաշտօն ստանձնած ըլլար նկարագրելու ո՛ր եւ է կրկէսի մը, չարժանկարի մը կամ ինքնաշարժի արկածը մը մանրամասնութիւնները։

Եւ կը գտնուի գրական—գեղարուեստական թերթ մըն ալ, չքնաղ տպագրութեամբ եւ լուրջ բովանդակութեամբ, որ պատի՛ւ կը համարէ տեղ տալ այդ հրէշային, հակամարդկային օրթապղծութեան։

Տեղ կուտայ, արատաւորելով իր անունն ալ, — «Մառիան» (Ֆրանսա)։

Ուրեմն, այդ հանդէսի խմբագրութեան մէջ չէ գտնուեր մէկ հատիկ մարդ, որ քիչ մը պատմութիւն գիտնար։ Կա՛մ, եթէ չի գիտեր, բարեխղճութիւնն ունենար մէկուն – միւսին հարցնելու, Արեւելքի վերաբերեալ ո՛ր եւ է գիրք, նոյն իսկ «Լառուս»ը թղթատելու։

Տարրական դպրոցի աշակերտ մը անգամ, եթէ փողոցէն անցած ատեն պատմէիր թէ այսպէ՛ս կը ջարդուին ժողովուրդները — ո՛ր եւ է ժողովուրդ — ապշահար երեսդ պիտի նայէր եւ գոնէ քանի մը հարցումներ պիտի ուղղէր։

Մառիա՛ն, Մառիա՛ն, ահա թէ ի՞նչպէս կը պղծեն քեզ քու զաւակներդ։

Եւ քո՛ւ լեզուովդ։ Քո՛ւ մայրաքաղաքիդ մէջ, յամի շնորհաց 1932 թուականին։

Այնպիսի շրջանի մը մէջ ուր 60,000 փախստականներ — «ոջիլներ» ու «ճանճե՛ր» — կը շնչեն քու պողոտաներուդ վրայ, ամէն տեղ եւ ամէն ժամ զգացնելով քու եւ միւսներուն ահաւոր, անքաւելի մեղքը՝ կատարուած սպանդին մէջ...

Ֆրանսական է բառը, — lèse — humanité.

Մառիա՛ն, Մառիա՛ն, ի՞նչպէս կը հանդուրժես մարդկութեան դէմ կատարուած այս ոճիրին, զբէչով եւ մամուլով կատարուած այս դիւային խնջոյքին, — դուն որ այնքան լաւ գիտես այս հալածական ժողովուրդին պատմութիւնը, եւ նոյն իսկ արիւն թափած ես անոր համար։ Ինչպէս ան՝ քեզի եւ նմաններուդ համար։

Թերթերը կը գրեն թէ՝ արձան մը պիտի կանգնուի Վիշիի մէջ, ի պատիւ Ալպէռ Լոնտրի, որ այնտեղ ծնած է։

Սքանչելի՜։ Եւ թող արձանին վրայ քանդակեն, երկաթագիր եւ անջնջելի, — թէ այս այն «հերոս»ն է որ «շատ պարզ հարցի մը» վերածեց, «անհանդուրժելի ճանճերու եւ ոջիլներու» ոչնչացման հետ բաղդատեց աշխարհաասասան Զարհուրանք մը, — մէկ միլիոն այրերու, կիներու, ծերունիներու եւ ծծկեր երախաներու բնաջնջումը՝ բիրով, կացինով, սուինով, բահ ու բրիչով, անտուկներու մէջ խեղդելով, գոմերու եւ եկեղեցիներու մէջ վառելով, գունդագունդ լեռներէն վար գլորելով, գետերու մէջ հրացանի բռնելով կամ բռնի անօթութեան դատապարտելով։

...Բողո՛ք մը, բողոք մը համաստարած եւ համազգային։

Գրեցինք թէ գրագէտ մը բողոքած է արդէն, տաւջին առթիւ։

Պատիւ իրեն։ Բայց, չի բաւեր։ Չի բաւեր։

Ուրիշ ատեն, ամեմ – չամեմ խնդիրներու համար աշխա՛րհ կը դղրդացնենք։

Հարկ է արդար ցասումի, խորունկ դառնութեան աղաղակ մը արձակել ոչ միայն «Մառիան»ի, այլ եւ ամբողջ Ֆրանսական պարկեշտ մամուլին մէջ։

Թող բոլորն իմանան, որ թէեւ պարտուած՝ բայց ուժ ունինք մռնչելու, երբ կը խաղան մեր ջարդուփշուր մեռելներուն հետ։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԶԱՅՆ ՀԵՏԵՒԱՆԱՑ...

Ի՞նչքան սրտառուչ նամակներ՝ ծառայէն զգացնէքում մէջ։

Շատ մը բաժանորդներ, երբեմն նոր բաժնեգինը ղրկած կամ խոստած փոխան առթին, գիր կ'առնեն երեմն մտածումներ ալ։

«Թողուած գինելու» յատկանշականն յանձնեց առանձ։ Բայց, երբեմն աւելի բան կ'ըսեն ետև շատ մը յօդուածագիրներ։

Ահա մէկը, Ի. Ն. Թ., Մարսէյլէն.

— «Ապէ՜ եւ քաղցր սեռամ, ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր ներկայ անտուոր կեանքը, որուն մէջ կը հիւծուինք, մանաւանդ Մարսէյլի սա կեղտոտ մէջ։

Դուրս պիտի գնէինք, եկեղեցին ալ վրայ տուեկնք։ Այսօր մեր գաւառկները ստոր գորով ղրկելու ստիպուած ենք մեծ դժուարութեամբ եւ չատրեն ալ փողոցներ կը թափառին։

Զէ՞ք խղճաք մեզի, ո՞վ մամուլներ եւ նոր սերունդին փրկութեան համար լսողներ։ Աղաչանօք ձեր կոչէ իշխանութեան լսատուններու պիտի սպասենք որ նկատի առնէք։ Մինչ մեր աղաղակը ձայն հովինց անտարբեր է։

Եւ այսօր հինգ քաւակեր տէր եւ կեանքի դառնութիւններով լեցուած ազգին մէ անտարբեր դառնալ եմ, ապ այս պաշտպանելու տարիս պահէ վէր է. կը թող՞ար որ նորանին ալ սաստ եկեղեցւոյ մէջ մկրտուին ապա, քանի որ Մարսէյլի եկեղեցին յայնի

Կը խնդրեմ անտարած գրուիլանս տպագրելով մեծապէս մէջ անկեան մը, իբրեւ խորին աղերս մը»։

Ի՞նչ խօսք որ, խոհուն այտատուները, պիտի սուսատան ըմբռնելու պէտ աւելի զգայուն սիրտ ունին, քան մեր ազգային երեսփոխներն ու գայքերեւն ասացութեանց մէջ։

Այս՝ մէկն է միայն։

ՎԱՀԻ

Պ. Դ. ՇԱՀՎԵՐԴԵԱՆ
ՍՕՖԻԱ ԿԸ ՀԱՍՆԻ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՈՍՏԻԿԱՆԻ ՄԸ

ՍՕՖԻԱ, 11 Նոյ. (Յառաջ) — Ներքին նախարարութեան կարգէ եղած արտաքսման վրայ, Սօֆիա հասան Դ. Շահվերդեան եւ Գարապաշեան։ Ինքնոք հոս, ճամբ, Ելոլոյպի պաւլկաքան... յանձնեցատորը, ամն Լեւոն Արապեան։

Շահվերդեան պիտի զբաղի Հայաստանի մնացեալ գաղթականներու խնդրով։ Թէեւ Այսօր գաղթականներու մասին կը գրուի ու կը խօսուի, բայց, ինչպէս կ'երեւի, Շահվերդեան աւելի մէկ ճաշակէ զուտ պիտի կատարէ։ Ֆիլիպէի մէջ եւս պատրաստուացնեն կան։

«Ջարթա» թերթը իր երէկուան թիւով կը գրէ.

— «Փըրեսլաւէն (սոց-դեմոկրատ) յայտնած իմանալով կարծել իրքեւ բուլկարի լրատուներ մասնակցելու են Դ. Շահվերդեան, Գարապաշեան եւ Լեւոն Արապեան։ Ստորագրուած է, ստիպեց, որ անոնք Հայաստանի մեծերէ ....էի հայ գաղթականներու խնդրով զբաղելու համար եկած եւ այն պիտի պաշտպանեն։»

Պ. Դ. Շահվերդեան եւ իր երկու ընկերները ոստիկանի ընկերակցութեամբ մեկնեցան Սօֆիա թողուած են։ Բայց, եւ ոչ սոսա թողուած են։

ՏՐՈՑԿԻ ՏԱՆԵՄԱՐՔԱ Կ'ԵՐԹԱՅ

Թոպերի Գոլոյ թղթակիցը կը գրէ թէ Տրոցկի խողովակ մտ. մը Պոլսոյ նոյ. 14ին, Մարսէյլ եւ անկէ Քոփենհակ երթալու համար։ Սըթ սմահանեամ երկինքներ արտօնութիւն շատ բնակելու, Տրոցկի Թուրքիա պիտի դառնայ 8—10 շաբաթէն։

Թղթակիցը կ'աւելցնէ թէ Տրոցկի դանիական կառավարութենէն արտօնութիւն ստացած է մէկ շաբաթ բնակելու Քոփէնհակ, ուր դասախօսութիւններ պիտի տայ ռուսական յեղափոխութեան մասին, ընկերվարական ուսանողներու ընկերակցութեան ….. քին։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ֆրանսայի նոր նախահաշիւը

ՆՈՐ ՏՈՒՐՔԵՐ, ԿՐՃԱՏՈՒՄՆԵՐ, ՓՈԽԱՌՈՒԹԻՒՆ ԵՒՆ.

Կառավարութիւնը խորհրդարանին յանձնեց 1933ի նախահաշիւը, որ պատրաստուած է մեծ դժուարութեամբ եւ զեղչումներով։ Նախատեսուած հասոյթներու գումարն է 47,801,879,053 ֆրանք, իսկ ծախքերու գումարը՝ 47,779,739,843։ Ինչպէս գրած ենք ժամանակին, բաց կը նախատեսուէր 12 միլիառ ֆրանք։ Այս բացը գոցելու համար, որոշուած է 2500 միլիոն ֆրանք ճարել նոր եկամուտներով եւ 1468 միլիոնի կրճատում կատարել։ Պաշտօնեաներու թոշակները հարիւրէն 2—10 կրճատելով, կը յուսան ճարել 773 միլիոն ֆրանք։ 595 միլիոն ալ պիտի ճարուի կրճատելով նախկին պատերազմիկներու եւ հանգստեան թոշակի գումարէն։ 3620 միլիոնի փոխառութիւն մը պիտի կնքուի, հոգալու համար հանգստեան թոշակի եւ հանրօգուտ շինութեանց ծախքերը։

1925էն ի վեր Ֆրանսայի նախահաշիւը չարունակ կ'աճէր։ Այդ շրջանին 33 միլիառ էր, 1926ին բարձրացաւ 37,338 միլիոնի, 1927ին՝ 39,541 միլիոնի, 1928ին՝ 42,445 միլիոնի, իսկ 1930ին 50,398 միլիոնի։ 1932ի նախահաշիւը պիտի ըլլար 53,467 միլիոն ֆրանք, բայց աւելին բաց գոյացաւ։ Իսկ 1933ի նախահաշիւը 56 միլիառ էր, իր սկզբնական վիճակին մէջ։ Ուրեմն, ահագին գեղչ կատարուած է։ Առաւելն նախատեսուած կը ներկայացնէր 55,980 միլիոն ծախք եւ 43,880 միլիոն հասոյթ։ Ուրեմն, աւելի քան 12 միլիառի բաց կը...

Այս ահաւոր բացին գլխաւոր պատճառներն են եկամուտներու նուազումը եւ ծախքերու յաւելումը։

Պատերազմական պարտքերու խնդիրը

Եւրոպական եւ ամերիկեան մամուլը տեղեկութիւններ կը հաղորդէ պատերազմական պարտքերու հարցին, որ կրկնուող հանգամանք մը առած է, իբրեւ հետեւանք Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի նոր ծանուցագիրներուն։

Ընդհանուր տպաւորութիւնը այն է թէ նախագահ Հուվըր աղանակերը է դժուարութիւններ ընելու, իսկ խորհրդարանը անհաշտ կը մնայ։

Ամերիկեան թերթերը դիտել կուտան թէ Եւրոպան զետ նոր սկսած վճարել իր պարտքերը։ Տնտեսագէտներու հաշուով, մինչեւ հիմա վճարուած է երկու միլիառ 600 միլիոն տոլար կամ 65 միլիառ ֆրանք, ինչ որ կը նշանակէ փոխառութեան գումարին աւելի քան մէկ քառորդը։ Երկրէն երկիր հաշւելով, Փրանսան մինչեւ հիմա վճարած է 486 միլիոն տոլար։ Արդ, Ամերիկացիները գիտել կուտան թէ Ֆրանսան չէ վճարած նոյն իսկ պատերազմէն առաջ տրամադրուած պարտքերուն փոխարէնը, որ կը հասնի 400 միլիոն տոլարի։ Մինչդեռ, ասոր հաշիւները ցոյց կուտան թէ 486 միլիոն տոլար վճարուած է։

Ֆրանսական ծրագիրը եւ Գերմանիա

Գերմանական թերթերը խստօրէն կը քննադատեն զինաթափութեան ֆրանսական ծրագիրը, որ հրատարակութեան տրուեցաւ ամէն կողմ։ Բանակին օրկանը այս առթիւ գրեց խմբագրական մը, որուն խորագիրն է, — «Անընդունելի»։ Գործնականապէս ընկերու օրկանը գրել կուտայ թէ «Ֆրանսան հոդ կը պահէ» մնացեալներուն համար մեր պահանջներն։ Ուրիշ ազգայնական թերթ մը խորքը տարածուած կը յայտարարէ. «Ֆրանսական ծրագիրը կրկին փորձ մըն է խաբելու։ Հիթլերի օրկանը կը ծաղրէ ծրագիրը, կոչելով զայն «զինաթափութիւն՝ Փերմանիոյ դէմ»։ (Զինաթափութիւնը յավելուած)։ Ուրիշ թերթեր խաղաղամոլութեան ձեւակերպ մը կը հռչակեն նոր ծրագիրը։ Զարմանալի ձեւով ժամանակ մը ալ չի հասկնե Ֆրանսական ծրագիրն։ Մէկ խօսքով, ամբողջ մամուլը մերժողութեամբ հակառակ է։

Ազգայնական խլրտումներ Եգիպտոսի մէջ

1918 Նոյ. 13ին էր որ Եգիպտացի Զաղլուլ փաշա երկրին անկախութեան մասին ազատագրական ձեռնարկեց Անգլիոյ դէմ։

Ամէն տարի այս առթիւ ցոյցեր կը կատարուին ազգայնականներու կողմէ։ Այս տարի փոխանակ Սեղուր փաշա արդիւնք հրապարակային ցոյցերը, որպէս զի խռովութիւններ չծագին։ Երթեւ հետեւանք այս արգելքին, յանուանէ կոմիտէները հրապարակագրութիւններ եղան ամրացներով հետ եւ անգլիական աշխարհակալութեան եւ Սըրպէ փաշայի դէմ, որ կ'ամբաստանուի իբրեւ պարտ գործիք մը Անգլիոյ ձեռքը։

Այս արգելքէն յետոյ, կրթական նախարարը հրամայեց փակել համալսարանը եւ բարձրագոյն վարժարաններու 41 ուսանողները որոնք փորձած էին միթինկ մը գումարել Բուրեքի...։

Կ'ըսուի թէ այս ուսանողները կ'ուզէին զասաւելուլ սորվել համալսարանին եւ բարձրագոյն վարժարաններուն մէջ, երբ բողոք կառավարութեան որոշումին դէմ։ 1929էն ի վեր ուսանողներու արգիլուած է քաղաքականութեամբ խառնուիլ։

Անոնք թաքստ ծովուն մէջ

ԱՆՀԱՇՈՒԵԼԻ ԵՆ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԵՒ ՆԻՒԹԱԿԱՆ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ

Թոքոյեն կը հեռագրեն թէ Նոյ. 14ին անհաւատ քայոն ալ աւերեց հարաւային ժայռերու…։

Հայաստանի մարդոց ժխաւ։ Աւելի քան 10,000 տուներ քար ու քանդ եղան։ Երկաթուղին, հեռախօսը եւ հեռագրի հաղորդակցութիւնները դադրեցան։ Թոքյոյի մամուլը արկածը կը ներկայացնէ…, ուր անհաւատալի են ……։ Հազարէն երկու մեծ փոխանցումներ…. Եօկոհամայի մէջ, ողջ — ողջ թաղուած բազմաթիւ մարդիկ։

Պաշտօնական հեռագրի մը համաձայն, 120 հազար տուներ ողողուած են Թոքէօյի ….. մէջ, իսկ Եօկոհամայի մէջ 13 հազար տուներ խորտակուած են։

ԿԱՌՈՒԹԻՒՆԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Քանի մը օրէ ի վեր պաշտօնին կը սպասուի թէ վարչապետ ֆոն Փափէն եւ Հիթլերի …. քաղաքական ….. կը կատարեն, ….. վերակազմութեան համար։ Սըսօր կառավարական ….. կը ….։

Վերջին լուրերու համեմատ, ֆոն Փափէն պիտի հրաժարի, եւ Լուտերը ….. պիտի նշանակուի։

Երեկոյեան օր ….. պիտի ունենայ Հիտլերի ….. եւ ֆոն Փափէնի մէջ։

ՆՈՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Սրբէջմիածին օր հոկտեմբեր էին թէ էջմիածնի մէջ կաթողիկոսը ընտրուած է ……, խորէն արք. Մուրատբէկեան։

Փարիզի հոգեւոր հովիւ Վռամշապուհ եպսկ., այս առթիւ հետեւեալ հեռագիրը ստացած է Նոյ. 14 թուականով։ (Ցապակած՝ Մոսկուայի մէջ)։

— «Նորընտիր Տէր. Հոգեւոր Խորհուրդը ձեզի կը հաղորդէ թէ 12 Նոյեմբերին Խորէն արք. ընտրուեցաւ կաթողիկոս Ամենայն Հայոց եւ օծումը կատարուեցաւ 13 Նոյեմբերին։ Ցիրուած ….. իր անունը պատարագին ….. եւ լուրը հաղորդեցէք թեմերուն»։

Գարեգին եպ.

Նորընտիր կաթողիկոսը 55—57 տարեկան է, ծնած՝ Թիֆլիսի մէջ։ Ուսումը՝ Ներսիսեան վարժարանին եւ վարժարան՝ ռուսական պաշտօններ։ 1920ին Ամերիկա գնաց Փաշաբնեքի պատուիրակութեան հետ, Հ. Հ. բաժնին համախմբութեան համար։

ՀԱՅ ԿԱՐՄՐՈՒԿՆԵՐՈՒ
«ԲԱԶՄԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»
ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

«Ազգակիր մէջ կը կարդանք (9 Նոյեմբեր) —

Սուրիոյ եւ Լիբանանի համայնավարները ոչ նուազ միայն բաւեցին մեր ցրուելով, այլ նոր շարժումներու եւ գործունէութեան սկսան Ռուսիոյ խորհրդային տարեդարձը տօնելու համար։ Պաւբե Հալէպի մէջ առաջ կարեւոր ժողով մը գումարեցին եւ տօնին հետեւեալ որոշումներ —

1) Երեւոյթը ….. գործադրել ըլլալ եւ մեծ ցոյցեր կատարել ամէն գնով։

2) Թռուցիկներ ցրուել եւ կարմիր դրօշակ պարզել։

3) Հանգանակութիւն կատարել ի նպաստ կարմիր պրոփականտի։

Կիրակի երեկոյ բոլոր համայնավարները գործի լծուեցան, մէկ կողմէ թռուցիկներ ցրուելով եւ միւս կողմէ ալ գլխաւոր փողոցներու մէջ կարմիր դրօշներ անկելով։ Մասնաւոր, Ալթաւ — Լոքէն փողոցին մէջ ձեռնարկներ դրօշակ մը, ……։ Ցանկաց ……։ Այս «հերոսը» յաւելեալ եւ եղայրութեան ….. կը յայտարարէ որ այդ կարմիր դրօշակը բոլոր դրօշակներէն վեր է եւ Ռուսիան էլ իմէ կ'ուզէ որ այս ծածանի ամէն տեղ։ Անոր …..։ ……

Ցիմէյցի թաղին մէջ ուրիշ կարմիր դրօշ մը անկելու միջոցին ձերբակալուած է Անդրանիկ Ժամհարեան։

Լիբանանի համայնավարական վարիչ Արթին Մաւոեան, ... կը փնտռուի երկար ատենէ ի վեր։

Պ. ….. Պալշեան ….. Աբրահամեան ….. …. Թէլ Ախրեան եւ Ղալիա Պէքըզեան, որոնք ատանձին մահեակալներու մէջ կը բնակին։ Անոնց քով կը գտնուէր ծերակիցներ, արտաքին մը, գրագէտներ մը եւ Մաստեանի մը եւ Մոսկուայի միջեւ տեղի ունեցող թղթակցութիւններ։ Նոյնպէս, այդ կարմիր բուլերը մէջէն գտան ծրագիր մը, որով կը բացատրուէին համայնավարական շարժման ծրագիրը։

Գտնուած նամակներէն մէկուն մէջ թերթեր նոյնիսկ կայանանցեր նայելով Ռուսիան, Եւրոպա եւ ամսական մարդալ մը հասցէին ղրկուած է 200ի աւելի թղթադրամ։ Իսկ հետաքննութիւն ձերբակալութեանց համար գայն։

Այդ թռուցիկներէն հաւաքուեցաւ մը ….. կ'ուզէր ….. Հայերը։ Ցերթակալուած գայն գրած թղթեր։

Մոսկուայի ալիք՝ Նախմէն Լիբանանի …. եւ իր կինը, որոնք Ալէքանտրէթի մէջ են եւ ներկայացուցած իրենց կը գտնուին, ատենէն մը ի վեր անյայտացած են։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԵՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

Բ.

Ի՛ՆՉՊԷՍ ԽԱԲԵՑ ԼԱԹԻՖԷՆ. — ՍՈՒԼԹԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԽԱԼԻՖԱՅՈՒԹԵԱՆ ՋՆՋՈՒՄԸ. — «ՁԵԶՄԷ ՈՄԱՆՔ ՎՐԱՅ ՊԻՏԻ ՏԱՆ ԻՐԵՆՑ ԳԼՈՒԽԸ»

Իզմիր է Մուսթաֆա Քէմալ իր յաղթական բանակին հետ։ Փառքի գագաթնակէտին հասած է արդէն, հեռագիրները իր յաղթութիւնները կը պատմեն արտաքին աշխարհին. Հայրենիքը մաքրուած է թշնամի ուժերէն եւ Թուրքիա վերականգնումի ճամբուն մէջ է։

Երեք օր է որ թուրք բանակը գրաւած է Իզմիրը։ Մուսթաֆա Քէմալ նստած՝ իր սենեակին մէջ, կը խորհի իր ապագայ ծրագիրներուն մասին։ Առտու մը պահակը կը յայտնէ որ «Օրիորդ մը եկած է տեսնելու զինքը»։ Տակաւին չէ հրամայած որ օրիորդը բերուի իր ներկայութեան եւ արդէն համարձակ թրքուհին իր առջեւն է։ Քէմալ դժգոհ է որ կը խանգարեն զինքը, բայց միեւնոյն ատեն «աչքովը վերէն վար կը չափէ» մանկամարդուհին՝ Լաթիֆէ հանըմը։ Իր տեսած աղջիկներուն չի նմանիր ան։ Լաւ հագուած, սեւաչուի, թարմ եւ սիրուն դիմագիծերով աղջիկ մը, համարձակ իր շարժուձեւերուն մէջ։ Յայտնի է որ տարբեր է սովորական թրքուհիներէն։ Ծնողքը՝ բաւական հարուստ, Եւրոպա են հիմա, իրենք ունին խաչոր տուն մը Իզմիրի մէջ։ Եկած է խնդրելու որ Քէմալ փոխադրուի այնտեղ եւ ապրի հանգիստ պայմաններու մէջ։

Դուրսը հրացանաձգութիւնները կը շարունակուին. լուր կը բերեն թէ քրիստոնեայ թաղերը կ'այրին։ Եկեղեցիները լեցուն են ռազմանիւթով։ Անդին՝ նաւահանգիստին մէջ անգլիական, ֆրանսական եւ ամերիկեան մարտանաւերէն կը տեսնեն քաղաքին մէջ անցած դարձածը։ Բայց, հո՞գն է Քէմալին, թող դիտեն. չէ՞ որ ինք է տէրը, ի՛ր է ուժը հիմա։ Վճռեր է արդէն քրիստոնեայ չձգել Իզմիրի մէջ։ Պիտի մեռնին բոլորը։ Իր առջեւ կանգնած է աղջիկ մը՝ գրաւիչ ու եռանդուն... Քէմալ առանց այլեւայլի կ'ընդունի հրաւէրը ու կը փոխադրուի նոր բնակարանը։ Շատ հանգիստ է այնտեղ։ Ծառաներ, լաւ սնունդ եւ... խնճոյքներ աղջիկ մը։ Երկու երեք օր վերջ արդէն կը «սիրահարի» անոր իր հասկցած ձեւով։ Ճնշումներ պէտ կը սիրէ զայն։ Երախայ մըն է Լաթիֆէ, բարեպաշտամար իրեն, բայց խելացի աղջիկ մը միեւնոյն ատեն։

Քէմալ ժամանակ չի կորսնցներ, սիրաբանութիւնն ու համբոյրը բաւական չեն իրեն համար։ Լաթիֆէ պէտք է զոհացնէ իր անառնական կիրքը։ Քէմալ «կը պահանջէ այդ նուիրումը յանուն հայրենասիրութեան», բայց սխալած է իր հաշիւներուն մէջ։

— «Պատւի օրէնքն սկսեալ, կ'ըսէ Արմսթրոնկ, Քէմալ ապրած էր ամէնէն աղտոտ կեանքը. բարոյականի ըմբռնումը չունէր եւ չէր հաւատար կնոջ առաքինութեան, ճաչակ իսկ չունէր. սէր չկար իր «քաջագործութիւններուն» մէջ։ Անառականոցներու նեխուած աղջիկներն էին իր սիրահարները։ Անձնատուր բոլոր տեսակի մոլութիւններուն՝ ախտաւոր հեշտասէրն էր ան։ Կնոջ մէջ կը ճանչնար միայն սեռը եւ անկէ եկած վայելքը։ Այս տեսակէտէն կատարեալ Արեւելցի մըն էր Քէմալ ու մանաւանդ արեւելցի բռնապետ մը։

Լաթիֆէն բոլորովին տարբեր աղջիկ էր սակայն, ուսած Եւրոպայի մէջ. ընդունակ, ինքզինքին տէր ու մտաւորական թրքուհի մըն էր ան. գրգռիչ անուշ եւ խնճոյքներ աղջիկ մը միեւնոյն ժամանակ։ Իրաւ է կը պաշտէր Քէմալը իբրեւ հերոս, բայց ո՛չ այնպէս ինչպէս կը հասկնար Կազին։

Անոյին Շիքրիյէն ինքինքը կ'ուտէր նախանձէն։ Իմացեր էր Քէմալի այս նոր պատմութիւնը եւ ճամբայ ելած էր դէպի Իզմիր։ Քէմալ զայրացած է, ո՞վ իրաւունք ունի կաշկանդելու իր ազատութիւնը։ Ֆիքրիյէն՝ իր ազգական-հոմանուհին անգամ բացառութիւն չէր իրեն համար։ Ան պէտք է «իր տեղը նստի» կամ երթայ Եւրոպա դարմանելու համար իր հիւանդութիւնը։ Լաթիֆէն է իր սիրուհին։

Քէմալի եւ Լաթիֆէի այս բնակութիւնը միեւնոյն երդիքին տակ, պիտի հասնէր վախճանի մը, գոնէ Կազիին համոզումով։ Եւ իրիկուն մը, Քէմալ կը վճռէ իրեն հպատակեցնել աղջիկը։ Թեւերուն մէջ կ'առնէ զայն, համբոյրներով կը ծածկէ անոր դէմքը, կը քաշկռտէ զայն իր ննջարանը, բայց Լաթիֆէն կ'ըմբոստանայ.

— «Ըը սիրեմ քեզ, բայց գիտցիր որ քու սիրուհիդ չպիտի ըլլամ երբեք, ամուսնացիր հետս եւ քուկդ եմ»։

— «Տարբերութիւնը ի՞նչ է. հօճայի մը արտասանած քանի մը բառե՞րը, ես ուխտած եմ չամուսնանալ, մինչեւ որ գլուխ հանեմ իմ գործս. ես պէտք ունիմ քեզի եւ պէտք ունիմ հիմա»։

— «Իսկ ես երդում ըրած եմ չյանձնուիլ ոչ ոքի մինչեւ ամուսնութիւնս. այդ է իմ պայմանս»։

Այս անսպասելի մերժումը եւ պարտութիւնը կատաղութեան կը հասցնեն Կազին։ Հով մը կայ աղջկան վրայ որ քաջութիւն չիտար իրեն բռնի գոհացնելու իր քմահաճոյքը։

Յաջորդ առտու Քէմալ կը թողու տունն ալ, աղջիկն ալ ու կը հեռանայ։

Սակայն շատ չի տեւեր քէնը։ Մուստաֆայ կինազաշտարէն անմիջապէս յետոյ, կը վերադառնայ Իզմիր, առանց իմացնելու իր ընկերներուն եւ կը գտնէ Լաթիֆէն.

— «Պիտի ամուսնանանք, հիմա անմիջապէս»։

Կը քաշէ աղջկան թեւէն, կը տանի դուրս. փողոցին մէջ կը հանդիպի հօճայի մը եւ մօտակայ մզկիթին մէջ Քէմալ կ'ամուսնանայ իր սիրած աղջկան հետ։

×

Պատերազմի յաղթանակէն յետոյ, Մուսթաֆա Քէմալ կը լծուի ուրիշ աշխատանքներու։ Նախ եւ առաջ պիտի պատրաստէ հաշտութեան իր պայմանները. Քաղաքական մենիշխանութեան դարձեալ նպատակ է իրեն համար։ Դաշնակիցներու տարակարծութիւնները հետզհետէ կը սաստկանան Անկարի քիչ կը հետաքրքրուին հիմա Թուրքիոյ մէջ անցած դարձածներով։

Իր յաջողութիւնները բոլոր ճակատներուն վրայ վտանգաւոր բարձրութեան մը հասցուցած էին զինքը, կ'ըսէ Արմսթրոնկ. Քէմալէն զատ ուրիշ որ եւ է մէկը կրնար մեծ պահանջներ դնել Դաշնակիցներու առջեւ։ Իսլամական աշխարհը շնորհաւորութիւններով կ'ողջունէ զինքը. Ռուսիա իր բարեկամութիւնը ի սպաս դրած է անոր։ Բայց այս բոլորը չեն ազդեր իր վրայ. «Հաւատարակշիռ է, լաւ մտածող եւ պայծառատես. ինքնախաբէութիւններ չունի. գիտէ որ Սուլթաններու առեղծած Օսմանեան կայսրութիւնը ջախջախուած է արդէն. պէտք չկայ վերակենդանացնելու զայն. ինք միայն պիտի ապահովէ թուրք ազգին անկախութիւնը թրքական սահմաններուն մէջ. պիտի պաշտպանէ անոր շահերը եւ պիտի վերածէ զայն ամփոփ եւ յառաջադէմ պետութեան մը։ Այս ամէնը պիտի ընէ ինքը՝ Մուսթաֆա Քէմալը»։

Այսպէս յոխորտալով հանդերձ Քէմալ կը զգայ որ իր չըլլապատը, բաց ի Ֆէվզիէն ու Ըսմէթէն, այնքան ալ տրամադիր չէ ընդունելու իր գերակայութիւնը։ Տագնապը անցընելու համար համակերպած էին իր առաջնորդի հանգամանքին, բայց հիմա, դժուար պիտի ըլլար համաձայնիլ։ Սաստիկ հակառակութիւն կար իր դէմ։ Քէմալ պատրաստ էր կռուելու իր ներքին թշնամիներուն հետ ալ։

Ծայրէն ծայր կը թելադրէ իրեն օր մը «զօրքէ քաշուիլ եւ հանգստանալ հաշտութեան կնքումէն ետք»։

— Հանգստանա՛լ, ինչպէ՞ս, հիմակ ալ պիտի կռուինք իրարու հետ. երար պիտի ուտենք։ Պիտի ջախջախեմ բոլոր անոնք որ հակառակ են ինծի. ո՛չ, հանգիստ չկայ. պէտք է իրար սպաննենք։

Պոլսոյ կառավարութիւնը տակաւին կը պահէր իր անփառունակ գոյութիւնը։ Շատեր կը խորհէին միացնել Սուլթանին վտանգուած իշխանութիւնը եւ կազմել նոր կառավարութիւն մը Մուսթաֆա Քէմալի վարչապետութեան տակ։ Քէմալ կարծիք չէր յայտներ այդ մասին, բայց իր մտքին մէջ ծրագրած էր շատ մը նորութիւններ — պէտք չկար Սուլթանին կամ Խալիֆային։ Ինք պիտի ստեղծէր հանրապետական վարչաձեւ մը իր բացարձակ իշխանութեան տակ եւ պիտի բարեկարգէր Թուրքիան։ Սակայն շատ խոհեմ էր, դիտել կուտայ հեղինակը, ծանօթ էր թուրք ժողովուրդին հոգեբանութեան եւ կրօնական նախապաշարումներուն։ Ծանօթ էր նաեւ այն իրողութեան թէ բանակը հաւատարմութիւն ցոյց կուտար տակաւին Սուլթանին։

Ինք ու իր ամէնէն մօտիկ բարեկամները, Րէուֆ, Րէֆէթ, Ալի Ֆուատ եւ ուրիշներ իրիկուն մը կը վիճէին այս նիւթին շուրջ։ Ապստամբական շրջանի բարեկամներ էին բոլորը։ Քէմալ անոնց աշակցութիւնը խնդրած էր 1919ին. սակայն փոխուած էր հիմա իր դերը։ «Անգութ, անխիղճ, մէկզնոր ներու մէջ խարդութիւն չգնող, ինքնավստահ» Քէմալն էր ան հիմա։ Երբ հարցուցին իրեն թէ ինչպէս մտադիր է եր ջնջելու սուլթանութիւնն ու խալիֆայութիւնը», Քէմալ պատասխանեց.

— «Այս մասին պիտի խօսիմ վաղը Ազգային ժողովին մէջ»։

×

Այս մտերմական հաւաքոյթէն շաբաթ մը ետք, Սուլթանը հրաւէր կը ստանայ Անգլիացիներէն նշանակելու թուրք պատուիրակութիւն մը Լօզանի հաշտութեան խորհրդաժողովին համար։ Սուլթանը, համաձայն իրեն տրուած հրահանգին, կը կրկնէ հրաւէրը Էնկիւրիի Ազգային ժողովին։

Անգլիացիներու հրաւէրը մեծ յուզում յառաջ կը բերէ Թուրքիոյ մէջ, կը գրէ հեղինակը — ուրեմն Վահտէտտին միացած Անգլիացիներուն՝ կը դաւէ Թուրքիոյ դէմ։ Կաւ. Պոլսոյ փողոցներուն մէջ Քէմալականներու եւ Սուլթանականներու միջեւ. նոյն իսկ սպանութիւն. վարչապետ, նախարար կը վախնան ազատ պտտելու։ Զայրոյթ Ազգային ժողովին ներս. «Պոլսոյ կառավարութիւնը ի՞նչ կը ներկայացնէ»։

Առիթը եկած է Քէմալին համար։ Ազգային ժողովին մէջ կ'առաջարկէ բաժնել խալիֆայութիւնը սուլթանութենէն եւ արտաքսել Վահտէտտինը։ Վտանգաւոր առաջարկ։ Կը կազմուի յանձնաժողով մը կրօնաւորներէ եւ օրէնսդէտներէ բաղկացած Բնութիւն, վէճ, ու չատախօսութիւն։ Քէմալ ներկայ է յանձնաժողովի նիստին. կը տեսնէ որ բոլոր անդամները հակառակ են բաժանման։ Կը կատղի, կը մռնչէ, ոտքի կը ցատկէ յանկարծ եւ կը պոռայ բոլորին երեսին.

— «Էֆէնտիներ, սուլթանութիւնը եւ խալիֆայութիւնը պիտի անջատուին իրարմէ. կ'ուզէք ընդունեցէք, կ'ուզէք մի ընդունիք. եւ սակայն պիտի անջատուին. միայն թէ ձեզմէ ոմանք վրայ պիտի տան իրենց գլուխը»։

Յանձնաժողովի նախագահը միաձայնութեամբ քուէարկել կուտայ բանաձեւը սարսափած անդամներուն, «որովհետեւ, կը բացատրէ ան, Կազին խնդիրը տարբեր ձեւով մը պարզած էր իրենց հիմա»։

Յանձնաժողովին անդամները մէկիկ մէկիկ դուրս կուգան սրահէն, կը փախչին «շղթայազերծ», վայրի գազանին առջեւէն որ կարծես պիտի յարձակէր իրենց վրայ։

Բանաձեւը կուգայ Ազգային ժողովին առջեւ։

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՆՊԱՍՏ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՆԳՈՐԾ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Տալիմիէ, աշխատանքի նախարարը, որ այնքան օգտակար եղած է, պատեհ պարագաներուն ժամանակ, հաստատ աղբիւրներէ գրկուած մտաւորականներուն,— ցուցահանդէսներ կազմակերպել արտասահմանի մէջ, թատերական ներկայացումներ ճակատին եւ, նպաստամատոյց սնտուկներ, եւայլն—այժմ եւս ձեռնարկած է նոյն գործին։ 28 յունիսին հրովարտակով մը յաջողեցաւ պետական նպաստ յատկացնել անգործ մտաւորական աշխատաւորներու կազմած օգնութեան սնտուկներուն։ Այս սնտուկներէն կրնան օգտուիլ միայն այն ֆրանսացի մտաւորականները, որոնք անկախ են, այսինքն չեն աշխատիր հիմնարկութեան մը հաշւոյն։ Այս հրովարտակին վրայ հիմնուեցան բազմաթիւ սնտուկներ, օգնելու համար օրագրողներու, տեսային արհեստաւորներու (քանդակագործ, նկարիչ), գեղասաններու։ Բոլոր այս սնտուկներուն կարեւոր գումարներ իբրեւ նպաստ յատկացուցած է պետութիւնը։ Այսպէս տեսային արհեստաւորներու օգնութեան սնտուկին՝ 175000 ֆրանք, օրագրողներու սնտուկին՝ 144000 ֆրանք, եւ այսպէս գումարներ հիմնուած բոլոր միւս սնտուկներուն։

Տալիմիէ կ'աշխատի, աւելի եւս օգտակար ըլլալու համար անգործ մտաւորականներուն, իր հաստատած նպաստամատոյց կազմակերպութեանց հովանաւորութիւնը յանձնել հանրապետութեան նախագահին, իսկ պատւոյ նախագահութիւնը՝ Էսիոյի։ Շատով պիտի կազմակերպէ նաեւ մեծ վիճակահանութիւն մը, որ, ինչպէս կը յուսացուի, կարեւոր գումար մը պիտի բերէ իբրեւ հիմնադրամ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՏԱԼԻԱՅԷՆ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ՏԵՍԱԿԷՏՆԵՐԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՄԻԼԱՆՕ — Իրձականութեան (Ֆաշիստ) տասնամեակին առթիւ, Մուսոլինի ուշագրաւ ճառեր խօսեցաւ Թուրինոյի եւ Միլանի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ։ «Ճառաշէնը օրը օրին հաղորդեց այս ճառերուն ամփոփումը.

Իր կարեւորութեան համար պարտք սեպեցի քաղուածել Թուրինոյի ճառը, որ կը շօշափէ օրուան քաղաքական խնդիրները

Տոքթ. Կ. Գասպարեան

Թուրինօ հռոմէական քաղաք մըն է. ոչ թէ եւ ոչ միայն Յուլիոս Կեսարէն վերակառուցուած ըլլալուն համար, այլ հռոմէական է դարերու ընթացքին յիշատակելի ձակատամարտներու եւ պաշտպանումներու մէջ իր ցոյց տուած արժէքովը, հռոմէական է որովհետեւ իր արիւնը եւ բոցը տուաւ հայրենիքի վերածնութեան.

Հոս Թուրինոյի մէջ եռանդուն մարտնչակութիւնը իր վճռողութիւններուն ոչ չափ ոչ ալ սահման ճանչցաւ։ Ըրելու համար ամէն կասկած, ձեզի կը ծանուցանեմ որ ասկէց վերջ ձեր եւ իմ միջեւ չփումները աւելի յաճախ պիտի ըլլան, նոյն իսկ եթէ նուազ հանդիսաւոր։ Խարսխական շփումը եւ հոգիներու հաղորդութիւնը միշտ ալ եղած են, եւ մօտը կատարեալ համաձայնութեամբ կրնամ ըսել որ ձեր քաղաքը հարազատ հարցերէն ոչ մէկը գիս անտարբեր թողած է։ Ես կ'ուզեմ որ իմ սրտիս սիրելի եւ բոլոր չմոռցող Իտալացիներու սրտին սիրելի քաղաքը Թուրինօ՝ պահէ մեծ, առատաբերութիւնը եւ աշխատանքը քաղաքը իր ՎԵՐՋԸ, պատիւն ու աշխատութիւնը։

Ահա երեք տարի մըն է որ ես պարզած եմ խորհրդ գործունէութեան բոլոր գիծերը Նափոլի քաղաքին մէջ։ Այն օրէն ի վեր եւրոպական պատմութիւնը շատ աչառուելի գծագիր արձանագրեց։ Պատերազմի օրինականն հաշտութեան մասին խօսեցայ այն ատեն, եւ «Փոփոլօ տ'Իթալիա»ի մէջ երկու յօդուածներով որոնք գեւ չեն մոռցուած՝ յաջորդաբար յայտարարեցի որ ժամանակն էր այդ հաշտութիւնը սպառնացի հարուածով մը շնչելու։

Լօզանի խորհրդաժողովը այն գիծերէն է որ եղրակացութեան մը յանգեցան։ Պարտքերու եւ հատուցումներու խնդիրը կայտառօրէն առաջնորդուած Անգլիոյ վարչապետին կողմէ՝ այսօր Լօզանի նաւահանգիստը հասած է։ Աստղազարդ հանրապետութեան (Մ. Նահանգներ) ժողովուրդը պիտի ուզէ՞ նորէն բաց ծովը քշել այս նաւակը, ուր բազմաթիւ ժողովուրդներու յոյսն ու հոգին կը հանգչին (Իտալուհին կը պոռայ. Ո՛Չ)։ Ես պիտի փափաքէի որ այս հոշծը գոր գուք արտասանեցիք, որոտումի ձայնով Ատլանտեանը անցնելով՝ երթար այդ ժողովուրդին վեհանձն սիրտը յուզէր

Խորհրդաժողով մը որ քաղաքակիրթ աշխարհի բոլոր բազմութիւնները շահագրգռեց՝ զինաթափութեան խորհրդաժողովը եղաւ։ Ոմանք մտածեցին թէ մեր գործնական ու թանձրացեալ առաջարկները մաքիավելական հաշիւներէ ներշնչուած են։ Սխալ է։ Մեր անկեղծութիւնը չափելու համար շատ պարզ միջոց մը կար. — Փորձի սկսիլ։ Արդ, բոլոր կամքով մարդերը պէտք է բանան իրենց ականջները եւ մանաւանդ պէտք է յայտարարել բանալ անոնք որ չարամտութեամբ լեցուած են։ Սահմանադրելը այս քաղաքին որ բնաւ պատերազմ չէ վարած, ամէնուն ալ յանձն ըսելու համար՝ ես կը յայտարարեմ որ Իտալիա խաղաղութեան քաղաքականութեան մը կը հետեւի, իրական խաղաղութեան՝ զոր կարելի չէ արդարութենէն զատել, այն խաղաղութեան՝ որ պէտք է Եւրոպայի հաւասարակշռութիւնը վերահաստատէ, այն խաղաղութեան՝ որ պէտք է հաւասարի մը եւ յոյսի մը նման հոգիներու մէջ իջնէ։ Սակայն եւ այնպէս, սահմանագլուխին անդին զառանցողներ կան որ չեն ներեր Իտալիայ զղջկանդնած ըլլալուն։ Ամէն գոյնի օժնականներու այս ասելցուքներու կամ թափթփուքներու համար ինչպէս տեսուր գայթակղութիւն մըն է երձական Իտալիոյ գոյութիւնը, որովհետեւ ան վաւերագրական մէկ քօղքը կը ներկայացնէ իրենց սկզբունքներուն՝ զորս ժամանակը յաղթահարած է։ Անոնք ժողովուրդը առեղծեցին ոչ թէ մեր համարձակ ձեւերով անոր ընդառաջ երթալու համար, այլ առեղծուածին զայն կախարդելու համար, անոր երեւակայական պէտքեր ու խաբուսիկ իրաւունքներ տալու համար։ Անոնք հակընդդէմ սկզբունքներու այսպէս կոչուած վարչապետական պատկերը մը պատկերելէ հեռու պիտի չըլլային, վասն զի ոչ ոք աւելի չարագոյն թշնամի է խաղաղութեանց քան այն՝ որ իրեն արհեստ ըրած է պորտաբուծութիւնը կամ խաղաղութեան փերեզակութիւնը։

Արդ ուրեմն, եթէ նման ենթադրութիւն մը կարենայ իրականանալ, մըցումի ելքը վճռուած է առաջին պահէն իսկ, վասն զի ծնունդ առնող ու ծաւալող սկզբունքներու եւ մայրամուտը իջնող սկզբունքներու միջեւ յաղթանակը առաջիններուն կողմն է, — մեր կողմն է։

Ազգային Մեծ ժողովին մէկ իղձը բոլոր երկիրներու շահագրգռութիւնը արթնցուց. — մեռա՞լ գնա Ազգերու Դաշնակցութեան ժողովին մէջ։ Արդ, ես ձեզի կը ծանուցանեմ որ գնա պիտի մնանք Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ։ Մասնաւորաբար այսօր, երբ ան տարապայմանօրէն հիւանդ է՝ պէտք չէ սնարը լքել։ Զափազանց ախեգիրական Ազգերու Դաշնակցութեան հրահանգները շատ անգամ իրենց արգասւութիւնը կը կորսնցնեն հեռաւորութիւններու չասնելովը։ Եւ եթէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը կոչած է եւրոպական իրագործութեանց մէջ ո եւ է ազդեցութիւն մը ունենալ, բառերը կը մնան բառ առանց իմաստի եւ նշանակութեան երբ Մայրագոյն Արեւելք եւ Հարաւային Ամերիկա երթանք։

Եւրոպան այս չափազանց տնեգիրական կառուցումէն ազատելու փորձեր կան։ Բայց ես կը խորհիմ որ արդարութեան հիման վրայ, բազմաթիւ իտալական երիտասարդ սերունդներու արիւնով նուիրագործուած մեր սրբազնագոյն իրաւունքներու ճանաչումի հիման վրայ, եթէ վաղը կարելի ըլլար արեւմտեան չորս մեծ պետութիւններու գործակցութեան համար բաւարար ու անհրաժեշտ նախադրութիւնները իրականացնել, այն ատեն Եւրոպան պիտի կարենար հանգիստ ըլլալ — քաղաքական տեսակէտով — եւ գուցէ տնտեսական տագնապն ալ՝ որ այսօր մեզ կը մտրակէ, վերջ գտնելու ճամբուն վրայ պիտի ըլլար։

Ուրիշ հարց մըն ալ կայ. այն որ Գերմանիոյ իրաւահաւասարութեան պահանջին կը վերաբերի։ Հոս ալ խորձականութիւնը յստակ ուղղութիւններ ու գաղափարներ ունեցաւ։ Գերմանիոյ իրաւական հաւասարացուցութեան պահանջը կատարելապէս արդարանալի է։ Պէտք է հասկնալ սակայն որքան շուտ այնքան լաւ։

Եւրոպայի մէջ գերակայութիւն չենք ուզեր։ Մենք դէմ պիտի ըլլանք ո եւ է գերակայութեան ամբողջութեան, մանաւանդ երբ ան կ'ուզէ անհնարին անարդարութեան դիրք մը բիւրեղացնել։

Գալով ներքին քաղաքականութեան, դուք գիտէք որ կուսակցութիւնը վերաբացաւ իր դուռները։ Նահանգային քարտուղարը ինծ կ'ըսէ թէ Թուրինոյի նոր խնդրագիրները քանի հազար պատկառելի թիւին հասած են։ Փառաւո՛ր է։ Բայց թէ առանց եւ թէ բոլորին պէտք է յիշեցնեմ որ վարչաձեւին քաղաքական կազմակերպութիւնը կուսակցութիւն կը կոչուի, վասն զի այն կուսակցութիւնն է որ յեղափոխութիւնը կատարեց։ Սակայն այս բառը հին կուսակցութիններու ըմբռնումին հետ ոչ մէկ նմանութիւն ունի։ Երձական ազգային կուսակցութիւնը բանակ մըն է, կամ եթէ կ'ուզէք միաբանութիւն մըն է։ Հոն պէտք է մտնել միմիայն ծառայելու եւ հնազանդելու համար։

Ուրիշ փաստ մըն ալ որ մեզ կ'առաջնորդէ մեր ճանապարհին վրայ, գաւառակարգերու գործակցութիւնն է։ Եթէ գործակցութիւնը հարկաւոր է գէշին ժամանակներու համար, կը դառնայ անհրաժեշտ դժուարին ժամանակներու մէջ՝ երբ ուժի ամէն տեսակ ցրուում եւ ամէն տեսակ բանավէճ եւ հակաճառութիւն՝ հայրենիքի շահերուն դէմ ուղղուած մատնութիւն մը կը ներկայացնէ։

Ազգային խնամատարութեան գործին մէջ ալ Թուրինօ սքանչելի հանդիսացաւ։

Մարդասիրութեան չափազանց սահմանափակ ըմբռնումէն ազատուած ենք արդէն՝ ընկերային կամ ազգային խնամատարութեան աւելի խոր եւ լայն ըմբռնումին անցնելու համար։ Քայլ մըն ալ առաջ պէտք է երթալ. խնամատարութիւնը պէտք է անցնել ազգային համագործակցութեան կատարեալ իրագործումին.

Ոմանք կը խորհին թէ ձեւը մեզ կը մտահոգէ քաղաքական տեսակէտով։ Սխալ է։ Քաղաքական տեսակէտով կարող են յիսուն հատ խիստ ու գաժան ձմեռներ անցնիլ՝ առանց ո եւ է գէշքի մանաւանդ որ խստագոյն ձմեռներէն վերջ — մեր քաջութիւնը պատկելու համար — փառքի եւ բարեկեցութեան գարուններն պիտի գան։

Մ՛ըն է ուրեմն կարգախօսը նոր տասնամեակին համար՝ որուն ընդառաջ կ'երթանք քան տարիներու հոգիով.

Կարգախօսը ա՛յս է, — Քալել, կառուցանել, եւ եթէ պէտք է, կռուիլ ու յաղթել։

ԹՈՒՐՔԻԱ

Կեանքը Սամսոնի մէջ

— :•: —

Սամսոնէն կը գրեն «Ճումհուրիէթ»ի.— Այս շրջանին մէջ, ժամանակին, հազարաւոր հայրենակիցներ իր մահացուցիչ թաթին տակ առնող ճիճը մը այսօր ուժեղ պայքարի մը հարուածին շնորհիւ անհետանալու վրայ է.

929ին սկսած այս պայքարը այսօր յաջողութեան մէջ է, գեղին եւ մութ գոյն դէմքով, ուռած փորով հազարաւոր հայրենակիցներու առողջութիւնը շահուած է։

Այս տարի, մարտէն մինչեւ սեպտ.ի վերջ, 82000 հոգի քննուած, 36000 հոգիի քինին տրուած, 45000 հոգիէ արիւն առնուած է։

Կեդրոնը Սամսոն ըլլալով, պայքարի կազմակերպութեան թեւերն են,— Գաֆրա, Չարշամպա, Թէրմէ գաւառակներն ու Հիւա. Անատօլուի խանչէյթաներուն լանջերու գիւղերը, Ամասիա քաղաքը, Զարա եւ Սուլուօվա գաւառակները, եւ Մարզուանի կարգ մը գիւղերը։ Ամբողջը՝ քաղաք ու գիւղ՝ 250 վայր։ Այս տեղերը, ամէն տարի, ապրիլ ամսուն քննութիւն կը կատարուի եւ հիւանդները կը դարմանուին։ Այդ շրջանակին մէջ, տարեկան միջին հաշուով, 600 քիլօ քինին 6000 հատ քինինի ամբուլ եւ 15000 ուժի դեղահատ կը սպառի միմիայն պետական կազմակերպութեան կողմէ։ Պայքարող մարմնին հիմնական գործերէն մին ալ՝ ճահիճներու չորացումն է։ 929էն մինչեւ այսօր, 30 քիլօմեթրոց նախկին ջրանցքները մաքրուած են։ Գարապօղազ գետէն եւս նոր ջրանցքի մը բացման ձեռնարկուած է. Այս գետը ամէն տարի կը յորդի եւ 74000 արտավար տեղ ճահճախառնիկը վերածէ դառնալով Թէրմա եւ Չարշամպա քաղաքներուն սեւ փորձանք մը։

Կրթական գործը հոս շատ յառաջացած է։ Ուրիշ կուսակալութիւններէ տարբերութիւնը այն է, որ կեդրոնը մանչերու լիսէ մը, եւ մէկ ալ միջին աստիճանի առեւտրական վարժարան մը կայ։ Նահանգին մէջ 116 վարժարան եւ 205 ուսուցիչ կայ։ Կեդրոնին մէջ՝ 11 պաշտօնական եւ մէկ անհատական վարժարան։

273000 բնակիչ եւ 32000 ուսման տարիքով աղայ ունի Սամսոնի նահանգը, բայց դպրոց կը յաճախեն միայն 8500 տղաք։

Այս տարի արձանագրուողները շատ են, որով, դպրոցները լեցուած են մանաւանդ առաջին բաժանումներու մէջ 80—90 հոգի խռնուած են։ Հակառակ անոր որ պիւտճէ չկայ, կարգ մը տեղեր կը ջանան փոքրիկ ճիւղեր բանալ.

Հակառակ անոր որ կեանքը կէս առ կէս աժանցած է, գրքերու գինները հրատարակներուն իսկ մտածել տալու աստիճան բարձր են։ Մանաւանդ լիսէի գիրքերը։ Իրաւասու անձ մը ինծի ըսաւ.— Այս տարի, լիսէի վերջին կարգի աշակերտ մը գիրքի համար 40 ոսկի տալու ստիպուած էր։

Մինչ ամիսէն աւելի է որ լիսէին դասերը սկսած են, դեռ բոլոր գիրքերը ստացուած չեն. ստիպուած են անոնց սպասել, որովհետեւ գիրքերուն մեծ մասը նոր են։ Սամսոնցիները դժգոհ են որ տարի մը առաջ կարգադրուած գիրքերը տարի մը վերջ յայտագրէն դուրս կը ձգուին։

ՄԻՄԱՂ

ՀՆՈՒԹԵԱՆՑ ԽԱՆՈՒԹԻՆ ՄԷՋ

— Ահա ձեզի ձայնագիր (կրամաֆօն) մը, որ հռոմէական շրջանէն մնացած, հազուագիւտ բան է։

— Մի՛ յարմարցնէր, բարեկա՛մ... Հռոմայեցիներու ատեն ձայնագիր կա՞ր...

— Բայց, չըլլալուն համար կ'ըսեմ թէ հազուագիւտ է...

ՍՕՖԻԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԽՆԴԻՐԸ

«Մեծ աղմուկ անարդար դատի մը համար»

ՍՕՖԻԱ, 11 (Յառաջ).— Կրկին արծարծուեցաւ Սօֆիայի եկեղեցւոյ խնդիրը: Երէկուան «Միր» թերթին մէջ — պահպանողական ու լուրջ թերթ մը — Մ. Մօլով (Միխայէլ Մաճարով, նախկին նախարար), առաջնորդող յօդուած մը գրած է «Մեծ աղմուկ անարդար դատի մը համար» խորագրով:

Յօդուածագիրը նախ կ'ըսէ թէ ինք միշտ համակիր մը եղած է հայ ժողովուրդին ու յաճախ օժանդակած է: «Բայց ըրած է ու թէ երախտագիտութիւն մը ակնկալելով, քանի որ դեռ յիսուն տարի առաջ Իւրենք իր օրագրին մէջ գրած է թէ գիտելեան ազգերին պէտք չէ երախտիք, շնորհակալութիւնապաշտ կառավարուած բարիքի մը փոխարէն: Ցաւով կը խօսի իր ունեցած ակնկալութիւնէն՝ «հայ ժողովուրդի ողջմտութեան մասին, որ պիտի խուսափէր յափշտակութենէ, ինչ որ կրնայ գրգռել տիրող տարրին բնազդաբանութիւնը»: Գ. Միխայէլ Մաճարով, յայտնելէ յետոյ թէ առիթ ունեցած է կարդալու Սօֆիայի Մետրապոլիտին՝ արտաքին նախարարութեան ուղարկած զեկոյցը՝ այս հարցի մասին եղած դանդաղումին, պէտք է բաց կերպով ըսեմ որ, կը յարունակէ, զարմացայ Ն. Սրբազնութիւն Ստեփաննոսի (Ցովակիմեան) ու Թաղական Խորհուրդի իր ընկերներուն գրգռիչ ընթացքէն»:

Ու, հարց կուտայ թէ ստմանք չէի՞ն գիտեր որ պուլկար պետութիւնը 1910 մարտ 25ին գնած է այդ տեղը, որ՝ վճարած է 286,263 լեվա, որ՝ գնումէն վերջ խնդրուած է առժամեայ թոյլտուութիւն մը: Անշուշտ գիտէին, քանի որ իրենց ձեռք են կան այդ փաստաթղթերը: Ապա ուրեմն, ինչո՞ւ լծուեցան այսպիսի ապերախտ ու անազնիւ դատի մը: Պուլկար կրօնական վերին իշխանութիւնն ու պուլկար պետութիւնը՝ օտար ինչքերու յափշտակի՞չ ցոյց տալու համար: Եթէ չէին գիտեր, ուրեմն պէտք է եզրակացնել որ հայերը որոնք մեր երկրին մէջ շատ թէ կը սորվին պուլկարերէն լեզուն, նոյնիսկ իրենցմէ ոմանք կը նախընտրեն մերինէն տարբեր օտար լեզու մը գործածել — չեն կրցած հասկնալ այդ փաստաթուղթերուն իրական իմաստը: Ամէն պարագայի մէջ, Ստեփաննոս արք.ի հաղճեղ ճիգերը որեւէ բարիք պիտի չբերէ պուլկարահայ գաղութին: Թաղական խորհուրդը թերեւս կը հիմնուի մեր անզգայութեան եւ մեր ազգային աւանդութեան չպահպանուելուն վրայ, բայց այդպիսի տեսակէտ մը շատ տկար է եւ կրնայ մեծ վնաս բերել ողջմտութենէ զուրկ գրգիչներուն: Հազարաւոր Պուլկարներ կան, որոնց հայրերուն տեղերը փողոցի, հրապարակի վերածուած են, բայց անոնք ենթարկուած են որոշման, հակառակ անոր որ երբեմն անարդարութիւն եղած է իրենց: Կայ նաեւ, ուրիշ կրօնական հաստատութիւններ գնուած ըլլալու պարագան՝ ուրիշ փոքրամասնութիւններէ: Միթէ միայն հա՞յ ժողովուրդիր բացառութիւն պէտք է ընենք:

Ընդունինք, սակայն, որ մենք Պուլկարներս ալ որոշ պատասխանատուութիւն ունինք, երբ այդքան անյարմար ձեւով կը վարուին փոքրամասնութիւնները մեր պետութեան հանդէպ: Ստեփաննոս արք. զանգատած է նաեւ Դաւանութեանց Նախարարութեան, որ վարչապետ Գ. Մուշանով իր պաշտօնէական մէջնցաւ ուսումնասիրած է խնդիրը:

Գ. Մ. Մ. կը պահանջէ որ Գ. վարչապետը պաշտպանէ պուլկար պետութիւնն ու եկեղեցին, որոնք ամբողջ աշխարհին այնպէս ներկայացուեցան թէ կը յափշտակեն մայրաքաղաքին մէջ եղած պատմական սրբավայր մը՝ հայոց պատմական ազգին պատկանող: Աղմուկը, որ այս առթիւ բարձրացուեցաւ, կրնայ ամէն մարդու մտածել տալ թէ իրապէս անարդարութիւն մըն է որ կը գործուի: Պէտք չէր այսպէս ըլլար:

Ասիկա վիրաւորական է մեր պետութեան կրօնքի մասին ունեցած լայն թոյլտուութեան համար: Ոչ միայն Պուլկարիոյ մէջ, այլ եւ անկէ դուրս, երբ հարկ է եղած, մեր եկեղեցին միշտ բարեկամական վերաբերում ունեցած է դէպի Լուսաւորչական եկեղեցին, — հայ ժողովուրդը: Պարապ նախապաշարումներէն ոչինչ դուրս կուգայ, իսկ եթէ դուրս գայ, այդ պիտի ըլլայ լոկ քաղաքերութիւն մը անոնց, որոնք բացէն կամ գաղտնօրէն կը փափաքին Պուլկարիոյ կործանումը: Յուսանք որ Գ. Մուշանով, ուսումնասիրելէ վերջ խնդիրը, կատարուածը պիտի պարզէ զեկոյցով մը: Գանգատը եղած է շատ հանգիտաւոր կերպով. բացատրութիւնն ալ պէտք է ըլլայ նոյնքան հանգստաւոր»:

Այսօրուան «Միր»ի մէջ ալ Սօֆիայի մետրապոլիտարանը ունի երկար ու պաշտօնական զեկոյց մը, որով փաստեր ու թուականներ կուտայ թէ եկեղեցին առնուած գնուած է, ցարական ուցաց կայ, դրամը վճարուած է եւայլն:

Միծաղ

— Ի՞նչ գործով կը զբաղիս եւ ո՞ւր կը բնակիս:

— Գործաւոր եմ եւ տան մէջ կը բնակիմ:

— Անկէ առաջ ուրիշ գործով ալ զբաղա՞ծ ես:

— Այո՛, մարդ սպաննելու գործին մէջ էի, հայրենիքս պաշտպանելու պատրուակին տակ:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես, չեմ հասկնար:

— Ես կը կարծէի թէ դատաւորները խելացի մարդիկ ըլլալով կը հասկնան: Զինուոր էի, զինուոր, պարոն դատաւոր:

— Բայց այս անգամ առանց պատերազմի մարդ սպաննած ես, ասոր ի՞նչ կ'ըսես:

— Ի՞նչ պիտի ըսեմ, վարժութեան խնդիր է, այս անգամ ալ պատիւս պաշտպանելու պատրուակին տակ սպաննեցի:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հայկական դրօշակը Կրընոպլի մէջ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ, 13 Նոյ. (Յառաջ).— Մեր գաղութը 1928ին ընտրած է Ազգ. Միութիւն մը, որ ամէն տարի կառավարութեան յատուկ հրաւէրով կը մասնակցի Նոյեմբեր 1ի Ամենայն Սրբոց Տօնին, հայկական եռագոյնով եւ գեղեցիկ ծաղկեփունջով մը:

Այս տարի, Նոյեմբեր 1ի տօնը կառավարութեան յատուկ որոշումով յետաձգուած էր Նոյեմբեր 11ի Զինադադարի օրուան, արձանի մը բացման պատճառաւ.

Տօնը կատարուեցաւ շատ փայլուն կերպով, մօտ 28 դրօշակներու քով կը ծածանէր նաեւ հայկական եռագոյնը: Քաղաքապետը կարդաց գեղեցիկ գրութիւն մը, օրուան նշանակութիւնը բացատրելով ժողովուրդին: Յայտնեց թէ արձանը արժած է 295 հազար ֆրանք:

Դժբա՛խտ եռագոյն, տարագիրի մասունքը հայ որբութեան, որ կը ծածանիս Կրընոպլի պողոտաներուն վրայ, Իզէրի կամուրջին վրայ, այս բազմահազար ժողովուրդին մէջ...:

Ե՞րբ քու ծալքերդ պիտի բանաս մեր հայրենիքին մէջ:

Թղթակից

Ցիր ու ցան Հայեր

ԻՒԶԷՍ, 14 Նոյ. (Յառաջ).— Իւզէս Կառ նահանգի քաղաքներէն մէկը, 1923-1929 եղած էր հայկական շէն շրջան մը, երկու հարիւր յիսուն հայ ընտանիքներով, շնորհիւ «Փրանս-Օրիան» գորգի գործարանին:

Շատ չանցած գործարանը սահմանափակեց իր գործերը, եւ օր մըն ալ միանգամընդ միշտ փակեց իր դռները, դուրս թափելով մեր երկու հարիւրի հասնող գործաւորները:

Մեր հայրենակիցները, քաղձեալ ձեռք առին գաղթականի ցուպը եւ ցրուեցան զանազան շրջաններ:

Այժմ Իւզէս մնացած հայ ընտանիքներուն թիւը կը հասնի քսանի, որոնք գլխաւորապէս կ'ապրին Իւզէս եւ Փոնար ագարակին մէջ: Կան նաեւ շրջուն գործաւորներ — երկրագործներ — ագարակապաններու եւ այգեպաններու քով:

Մեր հայրենակիցները կը զբաղին հողագործութեամբ եւ այգեմշակութեամբ, Ֆրանսացի հողատէրերու եւ այգեպաններու քով, գոհացուցիչ թոշակներով: Գործազրկութեան տագնապը հոս ալ հասաւ եւ գործէ հանուեցան ընդհանրապէս ընտանիք չունեցող անհատ գործաւորներ, որոնք յուսահատ կը թափառին գիւղէ գիւղ, ագարակէ ագարակ նոր գործ մը գտնելու համար:

Իւզէսի մէջ կան չորս հինգ ընտանիքներ, որոնց երկուքը կը զբաղին կօշկակարութեամբ, իսկ մնացածները գործաւորութեամբ:

Գաղութին կեանքը խաղաղ է: Թէեւ կան անհատ դաշնակցականներ, հնչակեաններ, բայց չկայ հաւաքական կեանք:

Այս ընտանիքները ազգային գետնի վրայ որոշ դեր կը կատարեն, եղբայրական ձեռք կարկառելով եկող - գացող դժբախտ հայրենակիցներուն: Գիտեմ քանիներ որ ամիսներով խնամուած են այս ընտանիքներուն կողմէ եւ ներկայիս ալ քանիներ կը վայելեն անոնց ծնողական գուրգուրանքն ու խնամքը:

Աչքի կը զարնէ տեղացի ժողովուրդին համակրանքը՝ շնորհիւ այս ընտանիքներուն խաղաղ ու համերաշխ կեանքին:

Դժբախտաբար չունին ծաղկոց մը, հայ մանուկն ու պատանին հայ կրթելու համար: Թէեւ այս ուղղութեամբ աշխատանքներ տարուած են, բայց տեղական պայմանները չեն թոյլատրած եւ հայ մանուկները Ֆրանսական դպրոց կը յաճախեն.

Ն. Մանուկեան

Մարսէյլի ազգ. գործերը

Մարսէյլի Առաջնորդարանի դիւանէն կը հաղորդեն մեզի.—

Նկատելով որ վեց ամիսէ ի վեր Ազգային կեդր. վարչութիւն մը կազմելու համար եղած բոլոր փորձերը ապարդիւն մնացին, միւս կողմէն արտաքին այլ եւ այլ դժուարութիւններ արգելք եղան օգտակար գործունէութիւն մը ունենալու, Թեմական Երեսփ. Ժողովը, որոշեց վերջնապէս տալ հաւաքաբար իր հրաժարականը, ընտրողական յանձնախումբ մը ընտրելէ վերջ: Միաժամանակ լիազօրութիւն կուտայ Առաջնորդ հօր, որպէս զի Թեմական կանոնագիրը գործադրել ուզող անձնաւորութիւններէ առժամեայ վարչութիւն մը կազմելով վարէ գործերը, մինչեւ Երեսփ. Ժողովին նոր ընտրութիւնը, որ տեղի պէտք է ունենայ ամենաուշը մինչեւ վեց ամիս: Սոյն երեսփ. նոր ընտրութեան մասնակցութիւնը տեղի պիտի ունենայ, հիմ ունենալով Թեմական կանոնագրով որոշուած ազգային տուրքը:

Ընտրական ժողովոյ անդամ ընտրուեցան Գ. Գ. Շալճեան, Անտոնեան եւ Գալփաքճեան, որ նախագահութեամբ Առաջնորդ հօր, հրաւիրելով Մարսէյլի գլխաւոր հայրենակցական միութիւնները, անոնցմէ պիտի ընտրեն մնացեալ չորս անդամները ընտրողական յանձնախումբին, լեցնելու համար բուն կանոնագրին եօթը թիւը:

(Կնիք)

Հայ լրագիրներու եւ հանդէսներու ցուցահանդէսը

Պէյրութի մէջ Կոմս Ֆիլիպ տը Թարազիի բնակարանին մէջ տեղի ունեցաւ «Երիտասարդ Հայուհին» ատեանին կողմէ Մշակոյթի տօնին առթիւ կազմակերպուած լրագրական ցուցահանդէսը:

Ցուցադրուած էին 90 տարիէ ի վեր հրատարակուած երեք հարիւրէ աւելի հայ լրագիրներ եւ հանդէսներ:

Զանազան կրթական հաստատութիւններ, իրենց ուսուցչական կազմով ու աշակերտներով ինչպէս նաեւ հայ մշակոյթի բարեկամ անհատներ այցելեցին եւ հետաքրքրութեամբ տեսան անհայտն հրատարակութիւններ որոնց շատերը հազիւ թէ ծանօթ ըլլային անունով:

ՊԻՏԻ ՍՏԻՊՈՒԻՆՔ ՆԿԱՏԻ ՉԱՌՆԵԼ
այն ձեռագիրները որ՝
1) ՄԱՏԻՏՈՎ ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ:
2) ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ ԹՈՒՂԹԻՆ ԵՐԿՈՒ ԷՋԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ:
3) ԻՐԵՆՑ ԽԱՌՆ Ի ԽՈՒՌՆ, ԱՆԸՆԹԵՌՆԵԼԻ ԳՐՈՒԱԾՔՈՎ ԿԸ ՑՈՒԳՆԵՑՆԵՆ ԽՄԲԱԳԻՐՆ ՈՒ ԳՐԱՇԱՐԸ.

ՄԱՄՈՒԼ

Սուրիան եւ մենք

—)(•)(—

«Դրօշակ» իր վերջին թիւի (դեկտեմբեր) խմբագրականին մէջ, քննելով Սուրիոյ եւ հայ գաղթականութեան յարաբերութեանց խնդիրը, կը գրէ.

— «Նախ՝ պէտք է հերքել այն սուտ լուրը, թէ կայ ինչ որ աշխատանք արտասահմանի հայութիւնը հաւաքելու Սուրիայում: Այդպիսի աշխատանք կամ ծրագիր գոյութիւն ունի միայն հայ ժողովրդի թշնամիների երեւակայութեան մէջ: Եղածը այն է, որ հակառողջապահական տաղաւարներում խռնուած գաղթականութիւնը տեղաւորւում է գիւղերի եւ թաղերի մէջ: Ուրիշ ոչինչ:

Եւ տեղաւորուելով գիւղերում ու քաղաքներում, Սուրիայում էլ, ինչպէս եւ Իրաքում, Պարսկաստանում, Եգիպտոսում, պալքանեան երկիրներում կամ այլուր հայ ժողովուրդը ուրոյն քաղաքական նպատակներ չունի եւ, որպէս քաղաքացի, ծառայում է իր բնակած երկրի ընդհանուր շահերին: Ինչպէս Սուրիայում, այնպէս եւ տարագրութեան ուրիշ վայրերում, հայ ժողովուրդը մնում է ոչ իր կամքով, այլ հարկադրաբար, որովհետեւ Հայաստանի դռները փակուած են իր առջեւ: Եւ քաղաքական փոթորիկների ուժով Սուրիա բերուած հայութիւնը երախտագիտութիւնից զատ ուրիշ զգացմունք չունի դէպ ի հիւրընկալ արաբ ժողովուրդը, որ մարդկային ազնւութիւնը, քաղաքական լայնախոհութիւնն ու հեռատեսութիւնը ունեցաւ տեղ տալու իր ծոցում դեռ երէկ իրեն բախտակից, կեանքի աղէտաւոր փոթորիկներից հարուածուած, մեծ պետութիւնների ընչաքաղցութեան եւ եսասիրութեան զոհ դարձած հայկական բեկորներին: Փոխարէնը հայ ժողովուրդը միայն մէկ հատուցում ունի — անվերապահ անկեղծութեամբ ու եռանդով նուիրուել շինարար աշխատանքի:

Այս փաստով իսկ հերքւում է եւ այն չար վերագրումը, որպէս թէ հայ ժողովուրդը յատուկ վերաբերում ունի դէպ ի հզօր ուժերը եւ ձգտում է դեր կատարել երկրի բնիկ ժողովուրդների եւ հզօր պետութեան միջեւ՝ բռնելով վերջինիս կողմը հակառակ բնիկ ժողովրդի: Ասում ենք՝ չար, որովհետեւ հայ ժողովուրդը զանգուածօրէն չունի եւ չի կարող ունենալ այդ կարգի նպատակներ: Դրսի եւ ներսի ուժերի փոխ-յարաբերութեան, ինչպէս եւ ներսի բախումների մէջ, հայ ժողովուրդը կողմ չէ, երկրի ընդհանուր շահերից տարբեր շահեր չունի ու չի կարող ունենալ: Բայց եթէ այնուամենայնիւ պատահում են Հայեր, որ ծառայում են հզօր պետութեան մօտ, չէ՞ որ նման տարրեր աւելի մեծ տոկոսով կան եւ երկրի բնիկների մէջ. մի՞թէ կարելի է նրանց ընթացքով բացատրել ամբողջ ժողովրդի դիրքը: Կամ, եթէ Հայերի մէջ գտնւում են վարձկան կամ գաղափարական մոլեռանդութիւնից արբեցած անհատներ, որոնք շահագործւում են համայնավար քարոզչութեան համար, աւելի խոշոր համեմատութեամբ նման անհատներ կան բնիկ ժողովուրդների մօտ. մի՞թէ արդարութիւն է այդ չնչին թիւ եւ արհամարհելի ուժ կազմող անհատներով բնորոշել ամբողջ ժողովուրդը: Դարերի պատմութիւնը Պարսկաստանում, Եգիպտոսում, պալքանեան երկիրներում անհերքելի փաստերով ապացուցել է, որ հայ զանգուածները ուր եւ բնակուած լինեն, հաւատարմօրէն աշխատել են այդ երկիրների բարեկեցութեան ու յառաջադիմութեան եւ քաղաքական ու տնտեսական բարգաւաճման ի նպաստ: Նոյնն է եւ այսօրուայ հայ նոր տարագրութեան պարագան Սուրիայում, Իրաքում եւ այլուր:

Մի կողմ թողած ամէն նկատում՝ հէնց միայն այսօրուայ իրականութիւնը, բաւական է համոզելու համար ամէնքին, որ հայ ժողովուրդը ո՛չ միայն թշնամի չէ Սուրիոյ արաբ ժողովրդին, այլ եւ հազար ու մէկ կենդանի շահերով հետաքրքրուած է, որ այդ ժողովուրդը լինի ազատ եւ զօրաւոր: Սուրիոյ, Իրաքի, Պարսկաստանի անկախութեան եւ հզօրութեան մէջ ե՛ւ այսօր, ե՛ւ վաղը միայն օգուտ կայ Հային ու Հայաստանին: Եւ այդ է այնպէս վախ ու սարսափ պատճառում ազատութեան ձգտող ժողովուրդների պատմական դերեզմանափոր Թուրքիային: Այդ է որ ստիպում է Թուրքերին ներսի եւ արտաքին բոլոր միջոցներով վարկաբեկել հայ ժողովուրդը յաչս արաբական աշխարհի: Մենք ուզում ենք հաւատալ, սակայն, որ արաբ ժողովուրդը եւ, մանաւանդ, նրա լուսամիտ եւ անշահախնդիր ղեկավարները հեշտութեամբ կը հասկանան նենգաւոր դաւերի թաքուն իմաստը եւ զոհ չեն գնայ Անգորայից բխող հրէշաւոր դաւերին»:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Հ. Տ. Բ., Մարսէյլ.— Կը խնդրուի փութացնել:

Գ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՓԱԼՍԱՆԷ (Փօնտաք) կը խնդրուի խմբագրատուն հանդիպիլ, առնելու համար կարեւոր նամակ մը:

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՈՒՀԻ», ամսագիր Բ. թիւը, նոր բովանդակութեամբ: Հիմնադիր-Տնօրէն Տիկին Սիրան Սեզա: Տարեկան բաժնեգին 50 ֆրանք: Հատը 4 ֆրանք: Ֆրանսայի համար դիմել Գրատուն Հրանդ Սամուէլ, 51, rue Mr. le Prince.

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Ստուգեցինք թէ Ռումանիոյ թղթատարական վարչութիւնը մանտափոսթեր կ'ընդունի արտասահմանի համար, իւրաքանչիւր գումար հազար լէյը չանցնելու պայմանով:

Ստիպողաբար կը խնդրենք մեր բաժանորդներէն օգտուիլ այս պատեհութենէն, մաս - մաս փոխադրելու համար իրենց բաժնեգինները:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ 3

«ՄՈՒՐՍԻ ԳԼԽՈՒԴ, ԱՇԽԱՐՀ»...

— «Սիրելի՛ Հազարխանս, կուզեմ յայտնել որ, «սաղ սալամաթ» արդէն հասեր ենք Ս. քաղաքը եւ նայսւ կը սպասենք: Լաւ եմ, հանգիստ եմ, ինծի համար հոգ չընես որ հիւանդանաս: Բարեւներս քեզ եւ Մզօի արբանց, կողակիցդ Ակոբս: Այս տամսէն վերջ խեղճ այրին, իր անբա՛խտ որբուկին հետ ի զուր սպասեց էր զարխզին նամակին եւ վերադարձին: Ի զո՛ւր...

— Հայրիկը ո՞ւր է, մամա, իմին հայրիկս ո՞ւր է, ինչո՞ւ Արտամիկը, Վարդենին, Փեարիկը, Թագուհին հայրիկ մայրիկ ունին ու ես մինակ մայրիկ ունիմ ու հայրիկ չունիմ... կը հարցնէր յաճախ Ծաւակը

— Դուն ալ հայրիկ ունիս, ձագս, քու կին հայրիկդ Ամէրիկա գացեր է, քեզի ազուոր ազուոր բաներ բերելու...

— Ինծի ձի մըն ալ պիտի բերէ՞... շաքար ալ պիտի բերէ՞... չէ՞, մայրիկ, կօշիկ ալ պիտի բերէ, հա՞... Այս վերջին խօսքերը Ծաւակը կ'արտասանէր մանկական անմեղ ժպիտով մը...

— Հա՛ աղուորս, հայրիկդ ամէն բան պիտի բերէ:

Հազարխանը այսքանը հազիւ կրնար արտասանել: Սիրտը ինքն իր վրայ կը փլէր, կոկորդը կը սեղմուէր, աչքերուն մէջ արցունքի լիճ կը գոյանար, բայց չէր ուզեր իր վիշտը փոքրիկին ցուցնել: Երեսը այս ու այն կողմ կը դարձնէր, դիտմամբ զբաղում մը կը փնտռէր, մինչեւ որ կարենար աչքերուն թացը սրբել, եւ իր բորբոքած սրտին հեւքը զսպել:

Տամր Ակոբին նման, իր զաւակն ալ խելացի էր եւ աչքաբաց: Ութ տարեկան էր արդէն, բայց հեռուէն դիտող մը զայն 14-15 տարեկան կը կարծէր: Իր տարեկիցներուն առաջնորդն էր: Գիւղին մէջ — մանչ թէ աղջիկ — փոքրիկները իր անունովը կը պարծենային: Նուրբ, չափաւոր կազմ մը, զանգուր մազերով, խիտ ու երկար թարթիչներ իր սեւ աչքերուն բոլորտիքը եւ համակրելի նայուածք մը: Ցաւի եւ տառապանքի մէջ ծնած ծաղիկ մը, անունն ալ դրուեցաւ Ծաւակ:

Հազարխանին տանը դուռը, որ տարուէ տարի նեղցող բարեկամ դրացիներու առջեւ, լայնօրէն բաց էր գիւղին փոքրիկներուն համար: Անոր լայն «չարտախը» ամէն ինչ է փոքրիկներուն համար: Արդարեւ, դժբախտ այրին ուրախ է, որ, գիւղին փոքրիկները — անմեղ արարածներ — կուգան իր որբուկը ուրախացնելու: Թող գան, թող խաղան, թող կատրեն, միայն թէ ուրախացնեն իր զաւակը, իր անբա՛խտ որբուկը:

Իր սիրելի ամուսինը հեռու գնալէ վերջ՝ գրեթէ մէկ երկու տարին (խաղաղութեան շրջանը) ան այնքան չզգածուեցաւ: Դուռ-դրացի կ'երթային կուգային: Յաճախ ինքն ալ իր կարգին այցելութիւններ կուտար անոնց: Բայց, կամաց-կամաց, թէ ինքը եւ թէ դուռ-դրացի գաղջացան երթեւեկէ: Արդարեւ, Հազարխանը ալ չէր ուզեր որ, ամէն օր իր տունը դայ երթայ: Չէ՞ որ ինքը այրի էր, նամուսի տէր: Գիւղին մէջ պատերն անգամ ականջ ունին: Սուտ խօսք մը, պարզ զրպարտութիւն մը բաւական էր որ իր անունը հանէին եւ բերան պտտցնէին:

Այն ժամանակները, ժամ ու զրոյցը գլխաւոր առանցքն է գիւղի պառաւ կիներու խօսակցութեան: Այրին այս ամէնը կը մտածէր, եւ քանի կ'երկարէին պանդուխտի վերադարձի օրերը՝ ա՛յնքան յուսահատ եւ մտածկոտ կը դառնար իր վիճակը:

Ի՞նչն էր պակսեր Հազարխանին, ո՞ւր էր այն տոհմական գեղեցկութիւնը, ո՞ւր էր իր ամուսնութեան առաջին տարիներու «Ճէյրան»ի կազմը գեղեցիկ վրայ նաեւ կար այտերը, երկա՛ր, մինչեւ կրունկները հասնող վարսերը, ո՞ւր էին չքացեր այդ գեղեցկութիւնները որ, շատերուն տարօրինակ մտածումը կը սահմանէին, եւ գիշերուան հանգստի քունը կը փրցնէին ... Իր հեզիկ խաղաղութեան կորուստին հետ կորսնցուցած էր նաեւ իր ֆիզիքական գեղեցկութիւնը: Դէմքը այլանդակուած, աչքերը մշտապէս լացէն ուռած, փողը ինկած, մազերը խռնուած, հագուստները աղտոտ ու թափթփած, բոլորովին անճանաչելի դարձած:

Ի՞նչ ըներ խե՛ղճ այրին: Իր մըտային ծանր հոգերուն հետ, ունէր նաեւ առօրեայ ապրուստի հոգը: Իր ամուսինը մեկնած ատեն արդէն ամէն ինչ սպառած էր: Իրրեւ հարստութիւն, միայն երկու հնչուն ոսկիի գումար մը թողեր էր: Տամր Ակոբ յուսադրած էր «մինչեւ որ այդ երկու ոսկին հատնի, արդէն ես դրամ կ'ըլլամ ու դրամ կը ղրկեմ»: Բայց ո՛չ միայն դրամ չեկաւ, այլ լոկ լուր մը անգամ իր մասին: Հազարխանը մէկէն միւսին պարտք ըրաւ, կրկին պարտք ըրաւ, մինչեւ որ, պարտատէրանձինները տէր եղան իր միակ արտին:

Հազարխանին սրտին զարկերը կը փրթաւ: Արտն ալ ձեռքէ գնաց: Ի՞նչ պատասխան պիտի տար իր պանդուխտին, երբ որ ան վերադառնար: Մտածեց, մտածեց ու արտին վրայ վերջ կապեց:

— Անաստուա՛ծ, ապերախտ անաստուած, ի՞նչ չեմ մտացեր Հազարխանդ, նորէկ զաւակդ, պատեհական օջախդ, վաթանդ... ինչպէս անտառուած, չմեղքցար գիս, մեղքընայիր այս անմեղ «չօճուղ»ը, Ծաւակս... Ի՞մ անարե՛ւ Ծաւակս:

Արցունքոտ աչքերով եւ վիրաւոր սրտով յաճախ կը կրկնէր այս խօսքերը եւ յուսահատ կը հեկեկար...»

. . . .

Գարունը կրկին եկաւ իր պերճ գեղեցկութեամբ. կրկին անցաւ: Կրկին գարուն, նորէն աշուն, բայց մեկնած պարիզէն ո՛չ մէկ լուր... Իր հետ գացողները վերադարձան, բայց Տամր Ակոբին մասին ո՛չ ինչ յայտնեցին: «Լաւ է, աղէկ է, կ'աշխատի», ըսին. ուրիշ ոչինչ:

Գիւղին մէջ զանազան զրոյցներ շրջան կ'ընեն. «Մեռած է», — «Խենդացած է», — «կառավարութեան դէմ գործելուն համար բանտը դրուած է» կ'ըսէին: Բայց այս պատմութիւններէն ո՛չ մէկը կարելի էր ստոյգ համարել:

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՁԷ

(Շարունակելի)

Յ. Փարիզ եւ շրջակաները

ԵԻՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ ժողովի կը հրաւիրէ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼ-ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ, ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕԻ, ՓԱՐԻԶԻ կոմիտէները եւ ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊԻ ժամանակաւոր մարմինը այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 32 Avenue Gobelinsի անկիւնի սրճարանին վերնայարկը: Ներկայ կ'ըլլան ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ ներկայացուցիչները, խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՀՐԱԶԴԱՆ խումբի հերթական ժողովը այսօր Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, 32 Ave. des Gobelinsի վերնայարկը:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՋԱՒԱՐԵԱՆ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Վռամեան, Մշօ, Մուրատ եւ Արգութեան խումբերու բոլոր ընկերները այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին Ակումբին մէջ: Ձեկոյց պատգամաւորին կողմէ:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ շրջ. կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Սէն Մարկրիտի Համազասպ ենթակոմիտէն այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց Արեւ. Եր. 10րդ շրջանային ժողովի:

ՍԷՆ-ԺԷՐՈՄ. — Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: Կը դասախօսէ ընկ. Ա. Մարտիրոսեան: Զեկոյց շրջ. ժողովի:

ԿԱՐՏԱՆ. — Այս Կիրակի ժամը 2ին: Կը բանախօսէ՝ ընկ. Գ. Հիւսեան: Զեկոյց շրջ. ժողովի:

ՍԷՆ Թ'ԱՆԹՈՒԱՆ. — Այս Կիր. իրիկուն ժամը 6.30ին, Օթէլ Թէրմինիւս սրահին մէջ: Կը դասախօսէ ընկ. Գ. Հիւսեան: Զեկոյց շրջ. ժողովի:

ԱՒՏՕ խումբը այս Կիրակի ժամը 2.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կը դասախօսէ ընկ. Ա. Մարտիրոսեան: Զեկոյց շրջ. ժողովի:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕ. — Այս Կիրակի իրիկուն ժամը 6.30ին Դաշնակցութեան Ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց շրջ. ժողովի:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Գատ. Միութեան ընդհ. ժողովը այսօր Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, 63 րիւ տը լա Ռէփիւպլիքի սրահը: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Գատ. Միութեան վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Պուլ. Օտտօի Գատ. Միութեան անդամները այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին իրենց Ակումբին մէջ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Կը հրաւիրուի նաեւ Վռամեան ենթ.ի վարչութիւնը:

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

20 Նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Հայոց եկեղեցիին սրահին մէջ, 15 Rue Bayard

Կը խօսի ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Երգչուհի-դերասան Տիկ. Ե. ԲԱԴԱԼի ներկայացումները

Մ Ա Ր Ս Է Յ Լ Ի Մ Է Ջ. — Նոյ. 19ին, Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, ՍԱԼՈՆ ՇԱՓի մէջ, 84 րիւ ՇԱՓ:

Պ Ո Ւ Լ Վ Ա Ր Օ Տ Տ Օ Ի Մ Է Ջ. — Այս Կիր. կէսօրէ վերջ ժ.ը 2.30ին

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ՝ **ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ-ԱԼԱՆ [ՕՓԵՐԷԹ]**

Գիները ժողովրդական են:

ԵՐԵԿՈՅԹ — ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Տարօն-Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան կողմէ

19 Նոյեմբեր Շաբաթ գիշեր ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

ՄԻՒԹՈՒԱԼԻԹԷԻ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Կը Նախագահէ՝ Պ. ՊԵՏՐՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Կը խօսին՝ Գ. Գ. ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ եւ ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Պ. Ա. Չաքմաքճեան (երգ), Տիկին Քուրաբեան (երգ). Mlle Annette Clément, Lauréate du Conservatoire de Paris (դաշնակ), կ'արտասանէ՝ փոքրիկն Ստեփան Պօղոսեան, Պ. Զարեհ Ղարիպեան եւ Օր. Տէր Թովմասեան: Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը:

Կէս գիշերէ յետոյ հայկական եւ եւրոպական պարեր

Տոմսերու գիները 7.50 եւ 5 ֆրանք

Տոմսերը կը ծախուին «Յառաջ»ի խմբագրատունը, գրատուն Հրանտ Սամուէլ, Պետրոս Վարդանեան, 24bis rue Blanqui. Լեւոն Տօնիկեան, 52 rue Isidore Neujahr. Bagneux (Seine).

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF սրահին մէջ, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

20 Նոյեմբեր, Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին — Կը ներկայացուի՝

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԱՂՊԱՐ (ՔԱՒԵՏՍ) ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ

Տ ո մ ս ե ր ու գ ի ն ե ր՝ 3 եւ 5 ֆ ր ա ն ք

(Սահմանափակ թիւով բեղեվէ տոմսեր՝ 10 ֆրանք)

Ոչ ոքի տոմսակ չղրկուիր

Տոմսերը վաղօրօք ապահովել Հրանտ-Սամուէլ գրատունէն

Ներկայացում-պարահանդէս

կազմակերպուած Սէվրանի Հայ կրթական միութեան կողմէ

եւ մասնակցութեամբ՝ տեղւոյս Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղին

Ի ՆՊԱՍՏ ԴՊՐՈՑԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 9էն մինչեւ լոյս

(Ֆրէնվիլ) Թրիանոնի շքեղ սրահներուն մէջ, կը ներկայացուի Յ. Պարոնեանի

ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ

Կը խօսի՝ Պ. Ա Ր Ա Մ Վ Ռ Ա Ր Ա Ն Դ Ի

Արտասանութիւն եւ անակնկալներ: Սէվրանահայ երիտասարդներու եւ դպրոցական պզտիկներու կողմէ գեղջկական տարազով խարսանիք:

Ներկայացումէն վերջ եւրոպական պարեր, Սանդրոսեանի 7 հոգիէ բաղկացած նուագախումբով:

Ճոխ պիւֆէ, մատչելի գիներով — Ջրի քօթիլեօններ

Հաղորդակց. միջոցներ. — Gard du Nordէն 19.27, 20.28 իջնել Freinville, կամ 19.50, 20.28, 22,05 իջնել Sévran.

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴԵՑԻԱԿԱՆ Հայր. Միութիւնը ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզ եւ արուարձանները բնակող բոլոր հայրենակիցները, այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Ֆլօրիայի մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Տրակինեան, Ռ. Ա. — 70:
Նանթէր, Ց. Գ. — 35:
Օլնի սու Պուա, Ա. Բ. — 35:
Սէվրան, Խ. Գ. — 30:
Վիլոպալ, Ս Պ. — 350

ՋԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԵԻ ՄԷՋ

Պուլօնեը սիւս Մէր 16 Նոյ. 932

Վաղը առաւօտ ձեր ձկնավաճառին ծախած ձուկը որսացուած է այսօր: Կերէք Պուլօնեը սիւր Մէրի թարմ ձուկը:

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (13)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Երեքշաբթի առտու երբ ինձ ուղղուած հրաւէրի մը համաձայն հիւանդանոցի հրամանատարին գրասենեակը գացի, զինքը նստած գտայ սպայակոյտի երկայնահասակ գնդապետի մը հետ, պողպատեայ կապուտաչուի մարդ մը, գեղեցիկ թաւ պեխերը վեր ոլորած: Հրամանատարը խնդրեց ինձմէ որպէս զի գնդապետը պտտցնեմ հիւանդանոցին զանազան մասերը:

Գնդապետը ինձ հետեւեցաւ, միշտ հետաքրքիր ու չնորհալի: Վերադարձին երբ հրամանատարին գրասենեակի դրանը մօտեցանք՝ յանկարծական կերպով իր արտաքերած խօսքերը զիս զարմացուցին:

— Օրիորդ, ըսաւ, եթէ ազատ ըլլաք, արդեօք պիտի հաճի՞ք վաղը կէսօրուան ճաշը ինծի հետ միասին ընել:

Պատասխանեցի թէ հաճոյքով կ'ընդունիմ:

Մտանք գրասենեակ. գնդապետը իր ըմպելին մինչեւ մրուրը պարպելէ յետոյ ինձ դառնալով ըսաւ ժպտագին.

— Օրիորդ, ձեզի պէս գեղեցիկ եւ զարգացած աղջկան մը համար Ռուլըրսի այս անկիւնը ձանձրանալի է անշուշտ: — Եւ սիկարէթով շնորհալի շարժում մը ըրաւ:

— Ձը՞ պիտի փափաքէիք քիչ մը ժամանակի համար Պրիւքսէլ գալ, Օփերան տեսնել եւ համեղ կերակուրներ ուտել: Դաստակս ձեռքին մէջ առաւ.

— Պարոն գնդապետ, ձեզ հետ Պրիւքսէլ կուգամ, պատասխանեցի: Քաղաքավար կերպով ձեռքս համբուրեց:

Նոյն գիշերը երկրորդ մը ձգեցի «Գանթին Մաթին», տալով անոր բոլոր մանրամասնութիւնները եւ պահանջեցի որ Պրիւքսէլ՝ գտնուած պահուն մէջ ուրիշ գաղտնի գործակալ մըն ալ գտնուի:

Երբ Պրիւքսէլ հասայ, մութ կայարանին առջեւ գերման զինուորական ինքնաշարժ մը ինձ կը սպասէր. ինքնաշարժին վարիչը զիս ու հագուստի պայուսակս լաւ մը տեղաւորեց անոր մէջ: Գնդապետին մէկ երկրորդը ինձ տուաւ, որով ան ներողութիւն կը խնդրէր իր ստիպողական բացակայութեան համար, ու զիս կը վստահեցնէր թէ յետ այսու իր ժամադրութիւնը չպիտի գործէր:

Յաջորդ առտու երբ արթնցայ, տեսայ որ վայելչագեղ օրիորդ մը վարագոյրները կը վերցնէր. եւ ընդարձակ ննջասենեակս շլացուցիչ ճառագայթներով կ'ողողուէր:

Բայց Քայզէրը այս կողմերն էր!

Գնդապետը շատ ուրախացաւ երբ ընդարձակ ճաշարանը մտայ. գործի պատճառով ստիպուած էր մեկնիլ. խոստացայ կէս օրուան ճաշին իրեն սպասել:

Իրիկունը վեհանձն հիւրընկալս զիս ինքնաշարժ կառքի մը մէջ դրաւ. վարիչին ոչ մէկ հրաման չտուաւ. անշուշտ առաջուց գիտէր թէ ո՛ւր պիտի քշէր…

Սենեակին մէկ կողմը կային կարմիր վարագոյրով գաղտնի խցիկներ. պատուհանները կը բացուէին միւս կողմը՝ առուերու մարգի մը վրայ: Կեդրոնը պարելու փոքր մաս մը, չորսդին սեղաններ: Այս տեղէն տեսայ սպաներու ազմկարար խումբեր, որոնց մէջէնեղ նստած էին շատ մը պչրանքացի եւ գերմանացի գեղեցիկ աղջիկներ՝ յագեցած աչքերով: Շամփանեան կը հոսէր յորդառատ:

X

Պանդոկին մէջ անցուցած երեք օրուան ընթացքին գնդապետը իր ազատ ժամերուն զիս լաւ հիւրասիրեց: Այդ միջոցներուն, եթէ անիկա թշնամի սպայ մը եղած չըլլար՝ շատ հաճելի ընկեր մը պիտի համարէի:

Առտու մը գնումներէս վերջ երբ պանդոկի սենեակս վերադարձայ՝ դուռը կիսաբաց գտայ: Ամբողջութեամբ բացի ու տեսայ գերման զինուոր մը կռնակը ինծի դարձուցած՝ երկու օտար պայուսակներ կը տեղաւորէր:

Ոտնաձայնս լսելով, դարձաւ դէպ ի ինծ եւ վերէն վար նայեցաւ: Բայ երեց զիս եւ թեթեւ մը ժպտելով դուրս ելաւ առանց բառ մը ըսելու: Հասկցայ թէ ի՛նչ կը նշանակէր:

Սենեակի սխալմունք չէր կրնար ըլլալ, որովհետեւ պայուսակին վրայ գնդապետին անուան սկզբնատառերը կային:

Սարսափած՝ անկողնին ծայրը նստայ:

Բայց աս անհերքելի բան էր: Եթէ ա եւ է բան պատահէր՝ ես իմ ձեռքովս ըրած պիտի ըլլայի: Ես գաղտնի գործակալ մըն էի, ոչ թէ հաճոյասէր աղջիկ մը…

Սրահ գացի ուր եկաւ նաեւ գնդապետը: Ննջասենեակիս մէջ տեղաւորուած պայուսակներու մասին ամենաթեթեւ ակնարկ մը անգամ չըրաւ:

Առաջին անգամն ըլլալով սկսայ լրջօրէն մտատանջուիլ թէ ուր էր արդեօք ան միւս գաղտնի գործակալը որ պահանջած էի, ինծի գաղտնօրէն հետեւելու համար: Ոչ մէկ նշան չէի տեսած, ոչ ալ ուր փնտռելս գիտէի:

Աչքերս սրահի մէջի բազմութեան դարձուցած տատեն, ուշադրութիւնս գրաւեց այդ գիշեր Օփերային մէջ տեղի ունենալիք նուագահանդէսի մը յայտարարութիւնը, հրամանատարութեան կողմէ գրուած: Գնդապետին խնդրեցի որ զիս հոն տանի:

— Անշուշտ, սիրելի օրիորդս, ըսաւ խնդալով, լաւ բոնիք: Արդարեւ այս իրիկուան Օփերան «grand gala» է, որովհետեւ Նորին Կայսերական Վեհափառութիւնը ներկայ պիտի ըլլայ:

Միրաս դուրս պոռթկաց: Որոշեցի այդ իրիկունը լաւ ճաշել. այնքան լաւ որ զինին քակէ լեզուին կապանքները:

Օփերային մէջ սպաներու հոծ բազմութիւն մը կար. քաղաքացի բնակչութենէն քիչեր միայն կային: Երբ Նորին Վեհափառութիւնը ներս մտաւ եւ նուագախումբը հնչեցուց «Գերմանիա ամէն բանէ վեր», խոշոր կոհակի մը նման բոլորը վեր բարձրացան: Յետոյ երկարատեւ ծափեր յանկարծ ինծ այնպէս թուեցաւ թէ այդ ծափերուն մէջ արուեստական բան մը կար:

Քայզէրը իր շուրջի ժողովուրդին հազիւ թէ ուշադրութիւն դարձուց: Ու երբ անտարբեր նստաւ իր օթեակին մէջ՝ դէմքին վրայ տխուր նայուածք մը նշմարեցի: Կարծես ընկճուած էր պատասխանատուութեան ծանրութենէն:

Եւ ահա հո՛ն էի ես, լրտես մը, իրմէ քանի մը մեթր հեռու, որուն մահը կը ծրագրէի!

Վերադարձանք պանդոկ. խմեցինք սուրճ եւ մրգօղի. հիւրս սեղանին վրայ հակեցաւ. աչքերս իրմէ դարձուցի. գաղտնիք մը չկրնալ կորզելու համար շատ գէշ տրամադրուած էի:

Թարգմ. Ա. ՀԱՅԵԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Proprietaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 18 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

18 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2038 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ի՛ՆՉՆ Է ՈՐ ԿԸ ՊԱԿՍԻ ՄԵԶԻ

Ուրեմն, ընդունելով որ կ'երիտասարդանայ քէմալական Թուրքիան, մենք ոչ թէ պիտի մատնուինք նկուն վհատութեան մը, այլ պիտի բազմապատկենք մեր գործունէութեան եղանակներն ու միջոցները:

Աչք աչքի նայելով բուն իրականութեան, անոր համեմատ պիտի լարենք մեր ուժերը:

Ցիշեցնենք միշտ, — ազգերու կեանքին մէջ անկարելի բան չկայ:

Եթէ ջախջախուած, խարխուլ եւ արիւնլուայ Թուրքիան կըցաւ ոտքի կանգնիլ ճակատագրական պահու մը, մենք շատ աւելի զօրաւոր ազդակներ ունինք հասնելու մե՛ր ալ յաղթանակին:

Պայմանաւ որ, նախ՝ հաւատանք մեր ճակատագրին — Դատին — եւ յետոյ՝ չբաժնուինք, չանճրկինք, երբ կարգը գործելու կուգայ:

Ահաւասիկ, երեք շաբաթէ ի վեր կը հետեւիք Մ. Քէմալի կեանքին ու գործին — ժամանակակից Թուրքիոյ պատմութեան զարմանալի ելեւէջներուն:

Պատերազմ, պարտութիւն, քայքայում, ներքին պառակտումներ եւ արիւնալի կռիւներ: Ցուսահատական գալարումներ եւ յետոյ, — Ուխտ մը՝ դիմադրելու, կռուելու եւ յաղթելու:

Ինչո՞ւ կարծել թէ՝ հոգեկան այդ կորովն ու յարատեւութիւնը որ վերջնական փլուզումէն փրկեցին Թուրքիան, պիտի պակսին մեզի, վճռական պահուն:

Մենք ալ, մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ, քի՞չ ենք անցած մռայլ, գլխիվայր շրջաններ, եւ յետոյ, — լոյս եւ ալացք:

Ջախջախուե՞ր էինք 1895–96ի ջարդերէն յետոյ: Հայաստանէն Կովկաս, Պոլսէն դէպ ի պալքանեան երկիրները կ'ապաստանէին հազարաւոր բազմութիւններ: «Մեռանք – կորա՜նք»:

Եւ սակայն, ոչ ժողովուրդը ինք նահանջեց, ոչ ալ վարիչը:

Ու երբ, 1908ի սահմանադրութեամբ, կարելի եղաւ բաղդատաբար ազատ շնչել, ժողովուրդը ոտքի կանգնեցաւ այնպիսի թափով մը, որ մտահոգութիւն կը պատճառէր տիրող իշխանութեան եւ ամբոխին:

Ցետոյ, — պատերազմ աշխարհասասան եւ անճիտում Թուրքիոյ հայ ժողովուրդին:

Աննախընթա՛ց էր փլուզումը եւ ամէն յոյս կորսուած: Այս անգամ, աւելի բարձր ձայնով կ'աղաղակէին բոլոր ժամանակներու վհհերոտներն ու վայրերանները, — «Մեռա՜նք, կորա՜նք»:

Բայց, մէկ միլիոնի արեան ճապաղիքներուն վերեւ՝ կը շողար նոր արեւ մը, — Մայիս 28: Օրհասական մարտնչում եւ յաղթանակ: Մօտ մէկ միլիոն ժողովուրդ ամփոփուած հայրենի աշխարհի մէկ մասին վրայ:

Նորէն աղէտ: Լրիւ չստացանք ինչ որ կը սպասէինք: Եւ այլափոխուեցաւ ինչ որ մեր ձեռքն էր:

Ինչպէս 1914—1918, նոյնպէս այս շրջանին, դղրդագին դէպքեր, մեր կամքէն անկախ, մեր ուժէն վեր ցնցումներ փակեցին լուսաւոր ճամբան:

Եւ այժմ մատնուած ենք ճշմարիտ անելի մը: Ժողովուրդին կէսը, որ յուղարկաւորն էր միւս կէսին, այսօր չունի ոչ երդիք, ոչ բուխերիկ: Ոչ ալ արտ ու արօր՝ ցանելու եւ վարելու:

Ցուսահատակա՞ն է կացութիւնը:

Ո՛չ եւ ոչ: Դասալիքներ, ձեռնպահներ, ուրացողներ կամ նահանջողներ միշտ ալ կան: Եղած են ու պիտի ըլլան:

Բայց, նայէ՛նք բուն ժողովուրդին: Անոր թախծոտ այլ կրակոտ աչքերուն: Անոր չարատանջ այլ տոկուն կերպարանքին:

Մէկ իմաստ ունին այդ բոլորը, — «Այս օրերն ալ կ'անցնին»:

Եւ պիտի անցնին:

Միայն թէ՝ գիտնանք հաւատալ ու տոկալ: Դիմադրել: Մարտնչիլ: Ի հարկին զարնել: Եւ, երբեք չստատնիլ այն գետնին վրայ ուր կեցեր ենք:

Այդպէ՛ս էր որ յաղթեց Թուրքը: Թէեւ, ինքն անգամ չի հաւատար թէ վերջնական է իր յաղթանակը: Թէ իրեն պիտի մնայ ինչ որ չահեցաւ ճակատագրական պահու մը:

Եւ Թուրքը յաղթեց, նաեւ, շնորհիւ ուրիշ տարրական իմաստութեան մը, — միացեալ ճակատ՝ երբ արտաքին վտանգն է թառած հայրենիքի եւ ժողովուրդի գլխուն:

Ցետամնաց Թուրքը միշտ ալ ունեցած է այս իմաստութիւնը, իր պատմութեան վճռական ժամերուն:

Իսկ մենք որ այնքան յառա՜ջ գացած եւ Արեւելքի ջահակիրները դարձած ենք, տակաւին կը վիճինք այդ մասին:

Կը վիճինք նոյն իսկ այսօր, այս օտար ափերուն վրայ: Կորսնցնելէ յետոյ մեր խարխափն ու մեռելները…

Աշխարհ զզուեցաւ մեր ներքին վէճերէն ու պառակտումներէն, իր բոլոր պողոտաներուն վրայ ճանչնալով մեր չարն ու բարին:

Իսկ մենք, — միշտ ալ հաճոյքով կ'արծարծենք նոր վէճեր, խրամատ խրամատի կուշտին փորելով:

Տասը տարի վայելեցինք այս «շինարար» աշխատանքին բարիքները:

Եթէ տասը տարի ալ յարատեւենք նոյն ճամբուն վրայ, ամէնէն լաւատեսն ալ պիտի փորձուի փափսալ. — «Արդարեւ, մեռա՜նք, կորա՜նք»:

Թող պիտի տա՞նք որ այդ օրուան հասնինք…

Այստեղ ալ, նորէն ժողովուրդը ինքն է որ պիտի տայ պատասխանը:

Ա՛յն ժողովուրդը, որ չընկրկեցաւ արտաքին ո՛ր եւ է վտանգի առջեւ:

Ան որ, իր կեցուածքովն իսկ, արեւ ցանեց մարտնչողներու ճամբուն վրայ:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ ՊՏՈՒՂԸ»

Անցեալ օր թէյասեղանի մը հրաւիրուած էի: Սրահին մէջ միայն երկու այր էինք. մնացեալները՝ տիկիններ եւ օրիորդներ:

Տաք մթնոլորտ մը ստեղծուած էր: խօսակցութիւն, հինէն ու նորէն յիշատակներ, երգ: «Երկու խօսք»…:

Եղած պահանջին վրայ, օրիորդներէն մին սկսաւ Սիամանթոյէն կտոր մը արտասանել. — «Ապաքեալը»:

Բոլորս կ'ունկնդրէինք խոր լռութեան մէջ.

… Կռիւէն վերջ, արիւնումի եւ մոռացման գաշտերը ձե՛զ կը սպասեն…
Բոլո՛րդ մէկ ձեր ճակատներովը ծածկուած,
Հեռուներէն՝ հայրենիքին վերկենդանման յառաջացէք…

Ցանկարծ, ականջիս շշուկ մը եկաւ: Դէպ ի դուռը նայեցայ: Սանդուղէն վար, դրանը ետին, մութին մէջ, կայծկլտող աչքեր ուշադրութիւնս գրաւեցին:

— Ո՞վ կայ այնտեղ, հարց տուի՝ սպասարկող օրիորդներէն մէկուն:

— Ձեր ընկերներն են, ըսաւ, դուրսէն լսեր են, եկեր են…

Մինչ, նոյն սրահուն, արտասանող օրիորդին ձայնը կը լեցնէր սրահը.

Սերունդնե՛ր կան՝ իմաստութեան ծարաւի,
Ուղեղներ կան երիտասարդ՝ սերմնացանին սպասող,
Քաղաքներ կան, որ կը հեծեն աւերին տակ անհարկու,
Եւ հո՛ղը կայ դեռ, յղի՛՝ պերճանքներով բեռնաւոր,
Թաքուն յոյսի եւ հուրերու չահմարան…

Ու հոգին եմ՝ նայուածքնե՛րը սատղոց, — շտեմարան, իրապէ՛ս, թաքուն յոյսի եւ հուրերու…: Ու անդրադարձայ մեր այժմու կեանքին: Հա՛յ երիտասարդութեան, որ վայելքի տուներէն դուրս կամ ներս, կեանքի սանդղամատերուն ստորոտը, մութին մէջ, իր սեւ, իր կայծկլտուն, իր տենչահա՛ր, իր անյագ ու արկածալէր նայուածքը սեւեռած է սեղանին, ունենալու համար «արգիլուած» այն համե՛ղ «պտուղ»ը որուն Հայրենիք անունը կուտան…

Եւ, անհանդարտ, խռովուն ու ականջիս, կարծես ան ըսել կ'ուզէ մեզի.

Քաղաքներ կան, որ կը հեծեն աւերին տակ անհարկու,
Եւ հո՛ղը կայ դեռ, յղի՛՝ պերճանքներով բեռնաւոր,
Թաքուն յոյսի եւ հուրերու չահմարան…

Եւ ուզեցի կանգնիլ, յանկարծ, բարձրաւանդակի մը վրայ, վե՛ր, շա՜տ վեր, ու բարձրաղաղակ պոռա՛լ՝ մեր ճակատագրին որ բսաւ թէ «կեանք մ'է պահած մեզի», Ցոյսին՝ որ ժպտեցաւ ու դանեց, «կապոյտ թռչունին» որ մեր տեսողութիւնը պահեց երերն ի վեր՝ մինչ հարկ էր որ գետին նայինք՝ ճախճախուտէն քալած ատեն, պոռա՜լ, պոռա՜լ թէ՝

Սերունդնե՛ր կան՝ իմաստութեան ծարաւի,
Ուղեղներ կան երիտասարդ՝ սերմնացանին սպասող…
Եւ հո՛ղը կայ դեռ, յղի՛՝ պերճանքներով բեռնաւոր…

Ու յետոյ՝ դառնալ, մեր լռակեաց, խռովուն, «թաքուն հուրերու շտեմարան» տղոց դառնալ ու գոչել՝

Բոլորդ մէկ ձեր ճակատներովը ծածկուած,
Հեռուներէն՝ հայրենիքին վերակենդանացմանը յառաջացէք.

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ԲԱՑԱԿԱՆ ՊԻՏԻ ՊԱՏԺՈՒԻ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ խորհրդային իշխանութիւնը հրամայեց փափոխութիւններ մտցնել Աշխատանքի օրինագրքին մէջ, վերահաստատելու համար բանուորներու կարգապահութիւնը, որ խանգարուած է գործարաններուն մէջ:

Այսուհետեւ այն բանուորները որ մէկ օր բացակայ կ'ըլլան առանց բանաւոր պատճառի, պիտի արձակուին եւ պիտի զրկուին իրենց առանձին սենեակէն:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Օրուան մեծ հոգը՝ պարտքերու խնդիրն է

Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը տակաւին չպատասխանեց Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ծանուցագիրներուն՝ պարտքերու վճարման մասին: Նախագահ Հուվըր օրերէ ի վեր կը խորհրդակցի նախարարներուն եւ մասնագէտներու հետ: Ընդհանուր կարծիքը այն է թէ՝ նախագահը չուզեր ստանձնել յետաձգման կամ վերաքննութեան պատասխանատուութիւնը, նկատի առնելով խորհրդարանին թշնամական դիրքը: Բայց, պիտի ձգէ որ յետաձգումը ինքնին տեղի ունենայ, որպէս զի աւելի չբարդանայ կացութիւնը: Արդէն նոյ. 8ի ընտրութիւնը ծանր հարուած մը եղաւ Հուվըրի համար, որ չուզեր նոր բեռ մը տակ մտնել:

Նոյնքան փափուկ է նորընտիր նախագահին՝ Րուզվէլթի դիրքը. եթէ անգի տայ Եւրոպայի պահանջին, իրեն դէմ պիտի հանէ գեղին մամուլը եւ խորհրդարանը:

Միւս կողմէ, եթէ անգէ որ պարտքերը վճարուին, դժգոհ պիտի ձգէ առեւտրական եւ ճարտարարական շրջանակները որոնք համաշխարհային առեւտուրին վերահաստատման խոչընդոտ կը համարեն պատերազմական պարտքերը: Անկէ զատ, ամերիկեան բազմաթիւ դրամատուներ կը վախնան որ եթէ ամբողջութեամբ պահանջուին պատերազմական պարտքերը, Եւրոպան կրնայ չեղեալ համարել գերմանական հատուցումները համար կնքուած առժամեայ համաձայնութիւնը, ինչ որ պիտի վնասէ անհատ պահանջատէրերուն:

Այս կացութեան մէջ, լաւագոյն ելքը կը համարուի մէկ տարի եւս յետաձգել պարտքերու վճարումը:

⁂ Վերջին լուրերու համաձայն, նախագահ Հուվըր իր կատարած խորհրդակցութիւններէն յետոյ, որոշած է մերժել պատերազմի պարտքերու յետաձգման առաջարկը, եւ քննիչ յանձնախումբի մը յանձնել հարցը:

Այս լուրը մեծ ցնցում պատճառած է Եւրոպայի մէջ:

Խաղաղութիւնը վերահաստատուեցաւ Ժընեւի մէջ

Խաղաղութիւնը վերահաստատուած ըլլալով Ժընեւի մէջ, կառավարութիւնը սկսաւ արձակել դէնքի տակ կանչուած զինուորները: Միեւնոյն ատեն մեղմացած են այն բացառիկ տնօրինութիւնները որ հրամայուած էին վերջին խռովութեանց հետեւանքով: Բայց ձերբակալութիւնները կը շարունակուին եւ քանի մը անբաղձալի օտարականներ սահմանէն դուրս հանուեցան: Դաշնակցային կառավարութեան հրամանով, ոստիկանութիւնը կը հետապնդէ համայնավարներու գործունէութիւնը մանաւանդ Ժընեւի, Լոզանի եւ Ցիւրիխի մէջ: Շարունակ տուներ կը խուզարկուին եւ կարեւոր թուղթեր կը բռնուին: Ժընեւի մէջ զինուորներուն ձեռքէն խլուած հրացաններ գտնուեցան համայնավարներուն քով: Իրր 25 համայնավարներ բանտարկուած են Ժընեւի մէջ, բայց խռովութեանց հեղինակներէն երկուքը չեն գտնուած տակաւին: Լոզանի մէջ ալ բանտարկուած են 25 հոգի, որոնց մէկն է համայնավարներուն վարիչը: Տասը կասկածելի համայնավարներ բանտարկուեցան Ցիւրիխի ,եւ ուրիշներ՝ Պազէլի մէջ:

Կառավարութիւնը անբաւական համարելով սահմանադրութեան տուած իրաւասութիւնները, կը խորհի փոփոխութիւններ առաջարկել, որպէս զի կարենայ աւելի ազատօրէն գործել համայնավար վտանգին դէմ:

Դատ 1018 հոգիի դէմ որ խուսափած են տուրքէ

Գրած էինք թէ կառավարութիւնը հետապնդումներ կատարելով, մեծ խարդախութիւն մը երեւան հանած է: Զուիցերիական դրամատուն մը Փարիզի մասնաճիւղը հազարաւոր կորօններ վճարած է, առանց վար դնելու օրինական տուրքը

Այս խարդախութեան հետեւանքով, Փարիզի մէջ պիտի դատուին 1018 հոգի, որոնց մէջ կը գտնուին շատ մը ծանօթ անձեր: Անցեալ շաբթու այս մասին բուռն վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան Երեսփ. Ժողովին մէջ:

Հաշիւ եղած է որ եթէ միայն մէկ հարցաքննիչ դատաւոր կատարէ հարցաքննութիւնը, առ նուազն երեք տարի պիտի տեւէ: Ուստի, որոշուած է շարժման մէջ դնել Փարիզի բոլոր հարցաքննիչ դատաւորները, 38 հոգի: Ամբաստանեալներէն անոնք որ ատրիճանաւոր են, պիտի դատուին վերաքննիչ ատեանին առջեւ: (Ամբաստանեալներուն մէջ կան երկու եպիսկոպոսներ եւ շատ մը բարձրաստիճան պաշտօնատարներ):

⁂ Զուիցերիական դրամատան (Պանք Քոմէրսիալ տը Պալ) Փարիզի մասնաճիւղին վարիչներէն երկուքը ձերբակալուեցան: Ամբաստանութեան տակ են ուրիշ երկու վարիչներ ալ:

Մանուկներ՝ թափօրին առջեւն

Ինչպէս գրած էինք, նախկին պատերազմիկներու բազմութիւն մը ճամբայ ելած է Մ. Նահանգներու զանազան մասերէն, եւ քալելով կ'երթայ Ուաշինկթըն, նախագահին եւ խորհրդարանին ներկայանալու համար

Վերջին լուրերու համաձայն, հազարի չափ մանուկներ Ուաշինկթըն պիտի հասնին յառաջիկայ շաբթու, իբրեւ յառաջապահները առաջին 3000 քայլող ներուն: Ուրիշ հազարներ ալ ճամբայ ելած են առանց ետեւէն եւ պիտի փորձեն խորհրդարան մտնել դեկտ. 5ին: Հաւանական է որ նախագահ Հուվըր պատուիրակութիւն մը ընդունի բողոքողներէն:

Ճափոնի աղէտին հետեւանքները

Պաշտօնական տեղեկութեանց համաձայն, Ճափոնի վերջին թայֆունին հետեւանքներն եղած են — 23 մեռեալ, 46 վիրաւոր, 62 հոգի անհետացած, 172 տուներ մոխիր դարձած, 4792 տուներ փլած, 10.296 վնասուած, 50.202 ողողուած:

Ներում՝ Իտալիոյ տարագիրներուն

Հռոմէն կը հեռագրեն թէ՝ Ֆաշական տասնամեակին առթիւ, կառավարութիւնը ներում պիտի շնորհէ նաեւ այն քաղաքական յանցաւորներուն որ արտասահման ապաստանած են: Պիտի վերահաստատուի նաեւ անոնց իտալական հպատակութիւնը, որ ջնջուած էր: Այս ներումէն պիտի օգտուին շատ մը կարեւոր դէմքեր:

⁂ Տասնամեակը մեծ խանդավառութեամբ տօնուեցաւ նաեւ Երեսփ. Ժողովին մէջ: Այս առթիւ ալ ճառ մը խօսեցաւ Մուսոլինի, փառաբանելով իր քաղաքականութիւնը: Շեշտեց թէ՝ այսօրուան մառայլման աշխարհին համար, լոյսը Հռոմէն պիտի գայ:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՀՈՒՎԸՐ
ՈՐՈՒՆ ՊԱՇՏՕՆԸ ԿԸ ՎԵՐՋԱՆԱՅ
ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՄԱՐՏ 4ԻՆ

ԽՄԲ. — Այս նկարը «Յառաջ»ի համար շինած եւ դրկած է Նիւ Եորքի ընկերներէն Մ. Միքայէլեան (փորագրիչ), նորընտիր նախագահ Ֆրանքլին Րուզվէլթի նկարին հետ մէկտեղ: Շնորհակալութիւն

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԵՐԷԿՈՒԱՆ ԹԻՒԸ

ՅԱՌԱՋի երէկուան (հինգշաբթի) թիւէն մաս մը տպուած է առանց թիւի եւ թուականի փոխուելու:

ԿԱՄՈՒՐՋ ՍԱՀԱՐԻԱՅԻ ՎՐԱՅ

Գիլէճիկէն կը գրեն Թուրք թերթի մը — Սաքարիան անցնելու համար տարիներէ ի վեր նախնական միջոցներ ու նաւակներ կ'օգտագործուէին, ջուրը քիչ եղած ատեն, նաւակը անտեսելով անցնիլ ուզող կառքերը մեծ վտանգներու կ'ենթարկուէին: Ջուրին միւս կողմի գիւղերն ու քաղաքները շատ խեղճ ու խաւարեայ մնացած էին: Մանաւանդ ձմեռը յարաբերութիւնը ամբողջովին կը կտրէր եւ տնտեսական կապը կը դադրէր: Հանրապետական կառավարութեան ուժով այս կարեւոր գործը եւս կարգադրուեցաւ: Հազարաւոր ոսկիներ ծախսելով՝ առաջիկային վրայէն շոգեկառք անգամ անցնելիք հոյակապ կամուրջ մը շինուեցաւ: Սաքարիայի ամենամեծ եւ ամենակարեւոր կամուրջին բացումը պիտի կատարուի մօտերս: Այժմէն իսկ Կէօյնիւգաքի գաւառակին շատ բերրի հովիտին մէջ ծանկղել ցանելու համար դիմումներ սկսած են: Հանրութիւնը շատ ուրախ է:

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐՈՒ ԽԼՐՏՈՒՄԸ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

Լոնտոնի մէջ սկսաւ դատել Սիտնի էլիաս անուն մարդ մը, որ նախագահն է «գործազուրկներու ազգային շարժման»: Դատավարութեան ընթացքին, երկու գաղտնի ոստիկաններ նոր փաստերով հաստատեցին թէ Մոսկուայէն յատուկ հրահանգներ դրկուած էին գործազուրկներու ցոյցին կազմակերպութեան համար: Կարդացուեցաւ էլիասի մէկ նամակը, որ կ'ըսէր.

— «Այժմ դժգոհութեան ալիք մը կը բարձրանայ Մեծն Բրիտանիոյ մէջ. պէտք է օգտուինք առիթէն, ալելու համար ամբողջ երկիրը: Հրաշալի առիթներ ունինք Լիվըրփուլի, Քրոյտոնի եւ Սթէփնիի մէջ»:

Դատարանին նախագահը դիտել տուաւ թէ խռովութիւններ ծագեցան այս նամակին ստացումէն անմիջապէս յետոյ, յիշուած քաղաքներուն մէջ:

ՑՈՅՑԵՐ՝ ՏՐՈՑԿԻԻ ԴԷՄ

Տրոցկի, որ Տանըմարքա պիտի երթայ, Պոլսէն Պիրէոն հասաւ նոյմ. 16ին, իտալական «Փրակա» շոգենաւով: Նաւը հազիւ խարիսխ նետած, խումբ մը յոյն համայնավարներ փորձեցին թշնամական ցոյց մը կազմակերպել նախկին գործավարին դէմ, բայց ոստիկանութիւնը ցրուեց:

Տրոցկի իր խցիկէն դուրս չէ ելած Պոլսէն մեկնելէ ի վեր, եւ կը մերժէ ո՛ր եւ է յայտարարութիւն ընել օրագրողներու:

ՄԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԷՆ ՆԵՐՍ ԵՒ ԴՈՒՐՍ

"ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ,,

Խորհրդային Հայաստանի Շրջանային Կոմիտէներու Քարտուղարներու Խորհրդաժողովին մէջ արտասանած ճառին մէկ մասը նուիրելով «Յեղափոխական օրինականութեան ամրապնդման», Գ. Խանջեան կը խոստովանէր

— «Վերջին շրջանում բազմաթիւ դէպքեր եւ փաստեր այլեւայլ շրջաններից եկան ապացուցանելու, որ յեղափոխական օրինականութեան պահպանման տեսակէտից դրութիւնը մեր գրեթէ բոլոր շրջաններում անբաւարար, իսկ մի քանի շրջաններում միանգամայն անհանդուրժելի էր» («Խորհ. Հայաստան» սեպտ. 26).

Այս խոստովանութիւնը չափէն աւելի պերճախօս է։ Եւ թերեւս առաջին անգամն է, որ Գ. Խանջեանը հանդիսաւորապէս կը խոստովանի այդքան չարաշուք իրողութիւն մը։

Մէկ կողմ թողլով սովորական, բառական իմաստը իր ակնարկած «Յեղափոխական օրինականութեան», իրականութեան մէջ, կացութիւնը կը դառնայ իսկապէս վտանգաւոր։ Որովհետեւ, եթէ «գրեթէ բոլոր շրջաններում անբաւարար է յեղափոխական օրինականութեան պահպանման գործը», ապա ուրեմն անվիճելի է, որ համայնավար տիրապետութեան ուժը, հմայքն ու ազդեցութիւնը շատ բան կորսնցուցեր են իրենց երբեմնի արժէքէն։ Գիտակցաբար թէ բռնի համակերպումով ժողովուրդը իր ամբողջութեան մէջ կը ներկայանայ որպէս համակերպող զանգուած։ Ան ի գին ամէն տեսակի զրկանքներու, տառապանքներու, հանդուրժեց համայնավար իշխանութեան բոլոր մեքենայութիւններուն, ոտնձգութիւններուն, եւ վերջապէս Չեկայի յայտնի ու անյայտ գազանային բոլոր խաղերուն։

Այս կացութեան մէջ, գիտենք թէ ինչ դեր է կատարեր «յեղափոխական օրինականութեան պահպանման» անհրաժեշտութիւնը։ Ո՛րքան բազմաթիւ կեանքեր են զոհուեր, ինչ ահարկու ջարդեր են կազմակերպուեր, միշտ ի խնդիր «յեղափոխական օրինականութեան»։

Որոշ կերպով կարելի է ըսել, որ Խորհրդային իշխանութեան մէջ գործադրուած բոլոր վայրագութիւնները ի վերջոյ դարձան իբրեւ անհրաժեշտութիւն «յեղափոխական օրինականութեան» ամրացման կամ պահպանման։

Ժողովուրդը իր մորթին վրայ զգաց ու ապրեցաւ իրական նշանակութիւնը այս կարգի բառերուն եւ հնազանդութեամբ՝ հլութեամբ հանդուրժեց ահա տարիներէ ի վեր։

Խաղ ու կատակ՝ «յեղափոխական օրինականութեան» դէմ, Չեկան էր որ կը հրաւիրէր գործի հրապարակ, իբրեւ միակ հաւատարիմ, միակ հարազատ եւ կարող պահպանը բոլշեւիկեան այդ «օրինականութեան»։

Այսօր, սակայն, կը թուի թէ բոլորովին փոխուեր է կացութիւնը։ Երեւան կուգան երկու նոր եւ անվիճելի իրողութիւններ

Առաջինը այն է թէ՝ այլ եւս ժողովրդական համակերպումը երկրի իշխանութեան ու անոր օրինականութեան դէմ, փոխուեր է զգալապէս։ Լուռ համակերպումը այլ եւս դարձեր է անիմաստ եւ անօգուտ։ Եւ հետեւաբար այդ ճանապարհով գոյութեան պահպանումը՝ նոյնպէս դարձեր է անհանդուրժելի եւ համահաւասար մահուան։ Եւ այս է բնականաբար պատճառը, որ «յեղափոխական օրինականութիւնը» անտեսուեր է եւ մոռցուեր մեր գիւղերուն մէջ։

Ուրիշ խօսքով, ժողովուրդը մղուեր է այլ եւս գործնական ընդդիմութեան երկրի իշխանութեան դէմ, չհանդուրժելով ստեղծուած կացութեան։

Երկրորդ իրողութիւնը այն է թէ իշխանութիւնն ալ իր կարգին անուժ է, անզօր՝ իր կամքը բռնի առաջնոյն պարտադրելու։ Ծարդ ամենակարող Չեկան իսկ, կը թուի թէ հմայաթափուած է, թերեւս եւ ուժասպառ՝ տեւականօրէն գործած բռնութիւններէն։

Այս իրողութիւններէն ստեղծուած կացութիւնը, անտարակոյս որ մխիթարական չէ օրուան իշխանութեան, ինչպէս նաեւ ժողովուրդին համար։

Եւ արդէն ատենէ մը ի վեր բազմաթիւ դէպքեր տեղի ունեցան, որոնք բոլորն ալ արդիւնք են վերեւ պարզուած կացութեան։ Մասնաւորաբար գիւղերու մէջ է, օրէօր աւելի շեշտուած գոյներով կ'արտայայտուին «յեղափոխական օրինականութեան» խախտման դէպքեր

Շնորհիւ տեղական իշխանութիւններու ապիկարութեան, գիւղերու մէջ է, որ ժողովուրդը թշնամաբար կը վարուի դէպի երկրի օրէնքը, կարգը։ Հոն է, որ, իշխանութեան յոռի մեթոտներուն հետեւանքով, կը խորանայ անպատասխանատուութեան զգացումը։ Եւ վերջապէս նոյն գիւղացին է, որ կը մղուի վնասարարութեան, վատնելով եւ փճացնելով հանրային հարստութիւնը։

Եւ իբրեւ հետեւանք այս կացութեան վերջին շրջանին Չեկայի առանձին գործակալներ սկսան գործել զանազան շրջաններու մէջ, տեղին վրայ «դատ ու դատարանի» ենթարկելով բոլոր յանցաւորները։

Քանի քանիներ զոհ գացին այս արտակարգ «ատեաններու» արդարադատութեան. եւ դեռ ով գիտէ ո՛ւր պիտի հասնի սահմանը։

Եւ ինչո՞վ կը վերջանայ այս կացութիւնը, դիւրին չէ գուշակել։ Պարզ է սակայն որ լուրջ վտանգաւոր շրջան մըն է որ կը բոլորէ մեր երկիրը։

Իրենց իսկ ապիկարութեան հետեւանքով ստեղծուած այս կացութիւնը մեղմելու համար, ահա կը կը բազմապատկուին նոր խստութեանց եւ բռնութեանց արձագանգները։ Պարզ է որ ո՛չ մէկ միջոց պիտի խնայուի «յեղափոխական օրինականութիւնը» ամուր հիմերու վրայ ամրապնդելու համար։

Այս նոր կացութիւնը հաւանաբար ալ արտակարգ չի նկատուիր խորհրդային դրախտին մէջ, եթէ տիրող հոսանքին դէմ դժգոհութիւնը տարածուած ըլլար միայն ժողովուրդի մէջ։ Իրողութիւնը այն է որ այսօր բուն իսկ համայնավարութեան ծոցին մէջ ընդդիմութիւնն ու դժգոհութիւնը դէպի վարիչ դասը լայն համեմատութիւններ կ'առնեն։ Ղեկավարութիւնը մէջ տեղ նետած իր կարգախօսի ուժով կռուի է եկած ո՛չ միայն ժողովրդական ընդդիմադիր տարրերու, այլ եւ բոլոր այն կուսակցական գործիչներու եւ հոսանքներու դէմ, որոնք այս կամ այն կերպով կը դժկամակին օրուան սակաւապետութեան դէմ։

Ասկէ ալ ահա այն բացառիկ տագնապը, որ յառաջ է եկած «յեղափոխական օրինականութեան ամրապնդման ֆրոնտում»։

Ս. ԹԱԹՈՒԼ

ՔԻՉ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ
(ԹՌՈՒՑԻԿ ԱԿՆԱՐԿ)

— :-:

Հակառակ տասնըհօթը տարիներու երկար ժամանակամիջոցի մը, ո՛չ ոք կրցաւ իրական եւ իրաւական կերպով ճշդել այն պատասխանատուն կամ պատասխանատուները, որոնք պատճառ հանդիսացան այն աշխարհաւեր եղեռնին, որ իր յորձանքին մէջ խեղդեց շէն ու բարգաւաճ քաղաքներու հետ, միլիոնաւոր արտադրող բազուկներ։

Հակառակ եղած պաշտօնական ու անպաշտօն հրատարակութիւններուն, որոնք իրենց խորքին մէջ կը պահեն առաւելապէս քինախնդիր ու միակողմանի բնոյթ մը, պատերազմի պատասխանատուութեան հարցը կը մնայ առեղծուած՝ եթէ ոչ միջազգային դիւանագիտութեան տխուր հերոսներուն, գէթ մեզ հասարակ մահկանացուներուս համար։ Ինքներս, առարկայօրէն անհաղորդ մնալով մեզ, գոհանանք միայն փաստել տխուր իրականութիւնը, — թէ եղաւ պատերազմը, իր բոլոր վայրագութեամբ, եւ որու առաւել կամ նուազ չափերով իրենց մասնակցութիւնը բերին բոլոր մեծ ու պզտիկ ժողովուրդները, եւ որոնց կարգին իթթիհատական Թուրքիան

Իրականութիւն է, որ պատերազմի նախօրեակին, համաձայնական պետութեանց պատուիրակները, Պոլսոյ մէջ բանաւոր եւ գրաւոր, կը խոստանային Թուրքիոյ քաղաքական ու տնտեսական անկախութիւնը ապահովել ու յարգել, եթէ Թուրքիան հրաժարէր պատերազմի իր մասնակցութենէն, եւ մնար կատարելապէս չէզոք գետնի վրայ։ Արտաքին քաղաքական այս եւ նմանօրինակ հարցերէն աւելի, կային ներքին հարցեր, մէկը միւսէն հրատապ։ «Կապիտուլասիոններուն ջնջումին անմիջական ազդեցութեանը տակ, դուրսէն եւ ներսէն կարծեցեալ յաղթանակներէն շփացած Թուրք երիտասարդ կառավարութիւնը, մերժելով համաձայնական պետութեանց եւ մասնաւորապէս Անգլիոյ զգաստութեան առաջարկները, երկիրը մէկ ծայրէն միւսը, իր այլազան ցեղերով պատերազմի հնոցը նետեցին։

Աւելին։ Երեւութապէս իր շահերէն դրդուած, քաղաքական խելակորոյս այս գործունէութեան մէջ, կը ծածկուէին աւելի շնական, աւելի քստմնելի ծրագիրներ, որոնք յետագային պիտի քակուէին օղակ առ օղակ. իբրեւ մէյ – մէկ գլուխ – գործոցներ Թուրք արիւնարբու բնազդին։ Թէեւ, Թուրք երիտասարդ կառավարութիւնը, իր սկզբնական շրջանին առիթը չէր փախցներ, հրապարակաւ ամէն անգամ յայտարարելու ի լուր աշխարհի թէ «Մեր նպատակը կազմակերպութիւնն է, եւ Թուրք հայրենիքի այլազան տարրերու համերաշխ գործակցութիւնը»։ Բայց, իրականին մէջ, անփառունակ նահանջի մը ճամբան բռնեց։ Ազատական գաղափարները շուտով տեղի տուին բռնապետական անհանդուրժողութեան ձեւերու։ Համիտական գաղափարը շուտով տեղի տուաւ համաթուրանականութեան։ Եւ այս ճամբուն վրան, փոքրամասնութիւնները, եւ առաւելապէս Հայերը բռնի կերպով տեղահանելու, եւ ապա ջարդելու գազանային գաղափարը դարձաւ աւագ պարտականութիւն։ Գերմանական պիտակին տակ, հայ փոքրամասնութեան անշարժ ու շարժուն ինչքը գրաւելով, աւելի ճիշդը կողոպտելով, ոչ թէ պիտի ստեղծէին, մասնաւոր տնտեսութիւն մը, ինչպէս կը յուսային շնական Նուրիները, այլ պետական կազմալուծման մը վաղորդայնին, նաեւ պիտի բանային դրամատիրական երկիրներու, առաւելապէս կայսերական Գերմանիոյ տնտեսական ու գաղթային ծրագիրներուն.

Երկիրը իր ամբողջ տարածութեամբ մատնուած էր տնտեսական անօրինակ տագնապի. Անօթութիւնն ու սովը, երկիրը հասցուցին գահավիժօրէն, անդունդին եզրը։

Ու երբեմնի շէն ու բարգաւաճ երկիրը ինքն իր վրայ փուլ եկաւ։

Ճգնաժամային այս կացութեան մէջ, տնտեսական ու քաղաքական շահագէտներուն կը մնար օգտուիլ իրերու այս խառնակ վիճակէն։ Եւ եղաւ անխուսափելին...

Այսպէս Գերմանները խուժեցին Թուրքիա եւ ինչ որ կար իբրեւ հում նիւթ, փոխադրեցին իրենց երկիրը։ Ու Թուրքիա դարձաւ անսպառ շահաստան մը։ Տնտեսական գերիշխանութեան հետ, աճեցաւ նաեւ աւելի քան երբեք զինուորական գերիշխանութիւնը։ Այնպէս որ, 1913 Հոկտ. 14ին զինուորական առաքելութիւն մը, գլխաւորութեամբ Լիման ֆոն Զանտէրսի, կը հասնէր Պոլիս, ստանձնելու վերին հրամանատարութիւնը թրքական բանակներուն։

Թուրքիան ինկած էր արահետի մը մէջ, որմէ առաւելապէս կ'օգտուէր կայսերական Գերմանիան, սիրաշահելով եւ փաղաքշելով ամէն արտայայտութիւն, ինչպիսին է համաթուրանականութիւնը, քիչ մը աւելի ամրացնելու իր դիրքը, ի նպաստ երկար տարիներէ ի վեր ծրագրուած «Համագերման Ծրագիրին» յաջողութեան։ Ցեղային թողլով, «Համագերման Ծրագիրը» իր ամփոփ գիծերով ներկայացնելու հոգը, այսչափը ըսենք միայն, թէ կայսերական Գերմանիոյ արտաքին քաղաքականութեան առանցքը կը կազմէր գրեթէ, «Միջին Եւրոպայի» մը կազմութիւնը, եւրոպական ցամաքամասէն մինչեւ Մերձաւոր Արեւելք, մինչեւ Հայաստան եւ ռուսական սահմանները։ Անատոլուէն մինչեւ Բաղտատ, համաթուրանական անծայրածիր կայսրութեան մը մարմաջով տարուած Թուրք ղեկավարները կարծեցին գտած ըլլալ յարմար առիթը, երբ արտաքին աշխարհը կլանուած էր պատերազմական ու տնտեսական վերիվայրումներէն, իրագործելու ծրագրուած ոճիրը, քրիստոնեայ Գերմանիոյ հաճոյակատար հովանաւորութեան տակ։

Ուղղակի կամ անուղղակի գործիք դառնալով «Միջին Եւրոպայի» գերմանական ծրագրին, Թուրքը պէտք էր հարթէր իր ճամբան, «մաքրելով» քրիստոնեայ տարրերը, այլ խօսքով Հայերը, հասնելու համար մինչեւ Բագու ու Թիւրքիստան։

Այսպէս կը պահանջէր շնական ծրագիրը երեք շնական Իթթիհատին։

Իսկ գերման դիւանագիտութեան կը մնար ուժ տալ այս շարժման, ինչպէս սովոր էր տալ ամէն արտայայտութեանց որոնք թրքական ծնունդ ունէին, եւ միշտ ի նպաստ իր գաղթային ու տնտեսական քաղաքականութեան, «Միջին Եւրոպայի» ծրագրին։

Առանց այլ եւ այլի կրնանք ըսել, թէ Հայերուն անխնայ կողոպուտը եւ ապա ջարդուիլը փառաւորապէս հովանաւորեց խաչակիր Գերմանիան, եւ շնականօրէն գործադրեց մահիկակիր Թուրքիան։ Հայկական ջարդերու քաղաքական արտաքին դիմագիծն է այս։ Քաղաքական ու դիւանագիտական պոռնկութիւն։ Սահմռկեցուցիչ ու տարօրինակ իր տարողութեամբ, իր խորքով, իր ողբերգութեամբ, որուն մասին կ'արժէ որ մտածենք պահ մը.

Հ. ՏԷՐ – ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

Մարսէյլ

ԹԱՏՐՈՆ

«ՄԷԿ ՔՍԱԿ–ՉՈՐՍ ՊՍԱԿ»

— :-: —

Անցեալ կիրակի, Maubelի թատրոնին մէջ փարիզահայ դերասանական խումբը ներկայացուց ծանօթ երգիծաբան Վ. Փափազեանի (Լիլա) մէկ գործը՝ որ օփէրէթի վերածուած էր հանրածանօթ երաժիշտ Գ. Գ. Շահպարոնեանի կողմէ։

Նիւթը կրնամ ըսել՝ ծանօթ է։ Հոն կը գտնենք Մանկասար աղան, որ կատարեալ զոյգ մը կրնայ ըլլալ «Պաղտասար Աղբարին»։ Գաւառացի անտաշ եւ միամիտ հարուստ, որ անմտութիւնը գործած է արդիական կրթութիւն եւ ցանկութիւններ ունեցող երիտասարդուհիի մը հետ ամուսնանալու։

Երկու հակոտնեայ բնութիւններուն յարուցած ծիծաղելի միջադէպերը դիտուած են հեղինակին յատուկ սրամտութեամբ, եւ շեշտուած փոխանցիկ «humour»ով։

Չպիտի կրնամ մտնել նիւթին մանրամասնութիւններուն մէջ, պատմելու համար թէ ինչպէս Մանկասար (Սարաֆեան) իր կնոջ Ալիսի (Տիկ. Սուրաբեան) գայթակղալից վարմունքներուն քանի քանի անգամներ հանդուրժելէ յետոյ, իր բարեկամ Կորկոտեանի (Ս. Մաքսուտեան) խորհուրդով թակարդի մը մէջ կը ձգէ իր կինը, հրապարակով նշաւակելու համար, եւ ամուսնանալու «նոր» կնիկի մը հետ, քանի որ նախկինը ... «անհաւատարիմ գտնուած է իր պաշտօնին մէջ», ինչպէս պիտի ըսէր Պաղտասար աղբար.

Նիւթը զուարճալի է։ Գ. Շահպարոնեան յաջողած է հաճելի եւ ախորժալուր եղանակներու վերլուծումներով եւ նոր ստեղծագործումներով գըրաւիչ մթնոլորտ մը ստեղծել, գեղարուեստական որոշ նկարագիր մը տալով գործին։

Ուշագրաւ էր նախերգանքը, մէկ – երկու Duէթ եւ Trioներ, որոնք սակայն բաղձալի ներդաշնակութիւնը չունեցան, ձայներու անհաւասարութեան պատճառով։

Երաժշտական գործ մը կատարելապէս ներկայացնելու համար հարկ եղած ձայնաւոր ուժերը կը պակսին մեզի դժբախտաբար։ Այս բոլորով հանդերձ, «Մէկ քսակ – չորս պսակը» ուշադրութեան արժանի գործ մըն է՝ իբրեւ նախափորձ, անշուշտ գերադասելի «Արշին մալ ալան»ներէն։

Տիկին Սուրաբեան իր վարժ խաղարկութեամբ եւ ձայնով խաղին առանցքը եւ երբեմն ղեկավար ուժը եղաւ բեմին վրայ, ներդաշնակ խաղընկեր ունենալով Սարաֆեանը, որուն Մանկասարը իր յաջողած տիպարներէն մէկը պիտի մնայ։

Տիկին Շահպարոնեանի անձնաւորած Տ. Ֆուաչին հրապուրիչ էր՝ իր մեքենայութիւններուն մէջ։ Փոքրիկ՝ բայց ախորժելի ձայն մը, եւ ազատ ու ճիշդ խաղ։

Գ. Դմբէթեանի compositionի տաղանդը առիթը չունեցաւ յայտնագործուելու սիրահարի դերին մէջ։ Առաջիկայ ներկայացումներուն — եւ կը ցանկանք որ կրկնուի — կը յուսանք որ դերաբաշխումը կ'ենթարկուի անհրաժեշտ փոփոխութիւններու։

Գ. Սրապեան ազնուաւոր Հնչակի տիպարը կրցաւ ստեղծել։ Հաճելի ձայն եւ առոգանութիւն, միացած bon enfant շարժուձեւերու։

Առանձնապէս նկատելի եղաւ Գ. Պաղտասարեանի խնամուած՝ խաղը պարի դասատու Սոկիկի դերին մէջ.. պիտի կրնայի ըսել՝ իր դերին մէջ Ձայնական գնահատելի կարողութիւն մը կ'ամբողջացնէ իր խաղը, ընդհանուր ներդաշնակութեան բերելով զօրաւոր աջակցութիւն մը։

Օր. Մաքսուտեան առիթը ունեցաւ իր ճապուկ եւ հրապուրիչ պարուհիի տաղանդը արժեցնելու։ Ցանկալի էր յաջորդներուն Տէր Ղուկիանոսը (Անտոնեան) տեսնել գլխաբաց՝ քան թէ ժէզուիթ կրօնաւորի մը միջնադարեան գլխարկով...

Գ. Գրիգոր – Վահան սրամիտ եւ հաճելի յանգեր եւ չափեր գտած էր բնագրին։

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

ՈՂՋՈ՛ՅՆ «ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

— :-: —

ԹԱՒՐԻԶ.— Ընդունիր մի՛ յետ ընկած անկիւնից ողջոյնի բաժինս, հոգ չէ թէ քիչ ուշացած։

Միայնակ, փակուած դատարկ սենեակումս, օրն ի բուն ընկերս, հետս խօսողը–զրուցողը միմիայն «Յառաջ»ն է, որ յիշելով, այցի կուգայ, կը փնտռէ ու կը թարմացնէ հոգիս. Նոր եռանդ, կորով կուտայ ինձ աշխատելու, անվերջ աշխատելու, առանց յետ, միշտ դէպի յառաջ։

Ողջո՛յն, մեր ցրուած գաղթահայութիւնը ակօսող «Յառաջ»ի 2000-ականին.

Ես ինձ աւելի քան բախտաւոր եմ համարում, այսօր նստելու «Յառաջ»ի մուտքի դրան մօտ, բայց միշտ «Յառաջ»ի հետ։

Աքսորուեցի ընկերներիս հետ, հեռու Սիբիրի տափաստանները ու ապա միջին Ասիա, հիւրասէր Ուզբէգների մէջ, Ուզբէգների հետ։

Այդ բոլոր տանջանքները կըն-

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

— :-: —

Մագնոլիաներու եւ մայրիներու կըտաւի մը վրայ, տուն մը պատուհանէն մեզ կ'ողջունեն գրկաբաց ձեռքերը աղուոր հագուած կիներու։

Ալպանիական ազնուական գերդաստանի մը մէջ կը գտնուինք հիմա։ Կիպրոսի նախկին կառավարիչներու եւ հին յաղթական զօրավարներու սերունդ։

Ընդունելութեան օր է։

Պոլսոյ տաղանդաւոր դէմքերը եւ գեղուհիները — գրագէտ, բանաստեղծ, փաստաբան, թերթի տնօրէն, գեղեցիկ կիներ, — կ'անցնին Վոսփորը, — մեր ականջին կը հասնի ալիքներուն ձայնը՝ երբ նաւակները կը մօտենան ափին, — կամ կ'երեւին թաւուտքին ետեւէն, ու կը մտնեն սէլամլըքի մեծ սրահը, կը ծխեն, կը համտեսեն, թէյ կը խմեն, մինչ միւս սրահին մէջ, կանանց, կը թրթռան դաշնակի եւ ջութակի եղանակները։ Հովուական խոլոր չունէր մէկ սրահէն միւսը կ'անցնին, իսկ փոքրիկ կատու մը, աթոռի մը վրայէն, կ'աշխատի վար ձգել կարկանդակ մը։

Բոլորն ալ ֆրանսերէն կը խօսին, մաքուր ֆրանսերէն մը։ Թրքական սալոնի մէ՞ջ կը գտնուիմ։ Պիտի կասկածէի, եթէ պատին վրայէն ինծի չնայէր գերդաստանին պատկառելի նախահայրը, Կիպրոսի յաղթականը, կամ եթէ բոլոր այս գեղեցկուհիները, ներս մտած ատեն, չխոնարհէին եւ իրենց շրթներն ու ճակատը չդնէին տան տիրուհիին ձեռքին վրայ եւ բարեբախտաբար, բոլորն ալ կը կրեն նոյն անունները, որ ունէին առաջ, — Լէյլա (գիշեր), Նուրիէ (լուսեղէն), Ճէլիլէ (վեհաշուք), Ըֆֆէթ (անարատ), իսկ սա անուշիկ մանկամարդ աղջիկը, որ հրաշալի մուգ աչքեր ունի, քիչ մը անձկագին, Նէյմինէ (մեղմաշօշափ)։

Նէյմինէ, մեղմօրէն վերցնելով ըսպիտակ կատուն, որ մօտեցեր էր գաւաթին, նստաւ մօտս։

— Ինչո՞ւ այսքան շատ կը սիրեն կատուները Թուրքիոյ մէջ։

— Որովհետեւ մեր մարգարէն շատ կը սիրէր կատուները։ Կը պատմեն թէ երբ օր մը աղօթքի պիտի երթար, տեսնելով որ կատու մը կը քնանայ իր վերարկուին քղանցքին վրայ, կը կտրէ քղանցքը ու կը ձգէ կ'երթայ՝ փոխանակ արթնցնելու կատուն։

— Ո՞ւր սորվեցաք այսքան անթերի ձեր ֆրանսերէնը։

— Փարիզի մէջ, դպրոց մը։ Այնտեղ ալ ամուսնացայ, երբ դեռ 13 տարեկան էի, պատերազմի ատեն։ Բոլորս ալ Ֆրանսա ապաստաններ էինք։

Մեր նշանախօսութենէն յետոյ վերադարձայ դպրոց։ Իմ ընկերուհիներս բաւական զուարճացան իմ այս վաղաժամ ամուսնութեանս համար, իրենց մէջ տեսնելով «13 տարեկան տիկին մը»։ Իսլամական հող մեր վերադարձէն ետքն էր, որ կատարեցինք բուն հարսնիքը.

— Երբեք քող չկրեցի՞ք։

— Քանի մը տարի միայն։ Իմ ամուսինս շատ կը ցաւէր, որ արգիլուած է քող կրել։ Հրաշալի՛ կը գտնէր քող կրելը։ Կը պատմեն թէ հարցուցեր են Թուրքի մը, որ վերջերս երկիր է վերադարձեր, թէ ի՛նչ է իր կարծիքը նոր Թուրքիոյ մասին։ — «Կիները աղուորցեր են, այրերը գեղեցկացեր» կը պատասխանէ ան։

— Ինչպէս թէ գեղեցկացեր են այրերը։

— Շնորհիւ վայելուչ գլխարկին, որ փոխարինեց կարմիր թասը, զոր շըջած կը դնէին անոնց գլխուն։ Մինչդեռ կիներս, վերցնելով քողը եւ դնելով ձեր bibiները, կորսնցուցինք մեր հմայքը

— Եւ դեռ ուրիշ կէտ մըն ալ կայ, յարեց տան տիրուհին։ Խարտեաշ խոպոպներով եւ կախարդիչ դէմքով կին մըն էր այդ, խորունկ կապոյտի գոյնով շղարշ մը վրան։ Կ'ըսուի թէ այս այն իշխանուհին է, զոր կը յուշէր Փիէր Լոթի, դրացի տան մը վանդակորմին ետեւէն։

— Առաջ դուրս չէինք ելլեր, շարունակեց ան, եւ Վոսփորը կը դիտէինք ցանկորմերուն ետեւէն։ Ի՞նչ շահեցանք հիմա։ Այժմ եւս դուրս ելած չունինք, եւ եթէ դուրսի օդը ազատօրէն կը թափանցէ ներս մեր տուներէն, ի՜նչ հոգեր, աղմուկ ու խռովք կը բերէ մեզի միասին։

— Առանց հաշուելու, յարեց ուրիշ կին մը, մեր կորսնցուցած նիւթական առանձնաշնորհները։ Զուիցերիական օրինագիրքէն ներշնչուած արդի մեր օրինագիրքը մեզի իրաւունք չի տար ալ տէր դառնալու մեր ունեցածին։

— Ի՜նչ աւելի լաւ, մէջ ինկաւ ծանօթ փաստաբան մը, երբեք կիները չէին կրցած մեծ հարստութեան մը տիրանալ։ Կրնային առնել միայն այր ժառանգորդներու բաժնին կէսը։ Մինչդեռ հիմա այր կամ կին հաւասարապէս կը բաժնեն ժառանգը։

— Եւ սակայն հիմա պարտաւոր ենք մասնակցիլ տան ծախքերուն, վճարել պարտքերը մեր ամուսիններուն, ինչ որ երբեք պարտաւորիչ չէր առաջ։

— Նկատեցէք, որ այրը հիմա չի կրնար թողուլ իր կինը։ Այդ սպառնալիքը դամոկլեան սուրի մը պէս չի կրնար կախուիլ ձեր գլխուն վերեւ։

— Օ՜, ամուսնալուծումները շատ հազուադէպ էին առաջ։ Ճկուն կին մը միշտ ալ կրնար առաջքն առնել այդ ամուսնալուծումներուն։

— Բայց նոր օրինագիրքը ջնջած է նաեւ բազմակնութիւնը։

— Իրականին մէջ գոյութիւն չունէր արդէն...

— Ձեզ բռնի կ'ամուսնացնէին, հազիւ արբունքի հասած։

— Բայց միշտ լաւագոյն փեսացուն է, որ կ'ընտրէին, որովհետեւ աղջիկ մը ամուսնացնելը բարեպաշտական գործ մը կը համարէին։ Հիմա աղջիկները իրենք են, որ ստիպուած են ամուսին մը գտնել։ Եւ մենք պարտաւորուած ենք օժիտ հայթայթել աղջիկներուն, երբ առաջ ամուսինն էր, որ կը վճարէր այդ հոգը։ Ո՛չ, ո՛չ, ոչինչ շահեցանք այս փոփոխութիւններէն։ Եւ դեռ ինչե՜ր, հապա անհնազանդութիւննե՛րը, եւ բաներ որոնց մասին արգիլուած է խօսիլ։ Օրինակի համար, վերջերս...

Երիտասարդ բանաստեղծ մը մօտեցաւ եւ խօսակցութիւնը փակուեցաւ։ Հիլմի Օսման Պէյը կը կոչուէր այդ բանաստեղծը, հեղինակը Սեր սիրտը հատորին, որուն յառաջաբանը գրած է Քլոտ Ֆարէր։

— Եկէ՛ք, եկէք պարտէզ, եկէք դիտել Վոսփորը վերջալոյսին տակ...

Եւ քաղաքավարական վայելուչ ձեւով մը, բռնելով ձեռքս, Հիլմի Օսման Ֆէրիտ զիս առաջնորդեց պարտէզ։

Դիմացը, Վոսփորի միւս եզերքը, երկնցած ստուերներու մէջէն, Բումէլի Հիսարի ամրոցն է, որ կը շուքէ իր ռոմանթիկ դիմաստուերը։ Իր ոտքերուն տակ, սեւ նոճիներու մէջ, կը պպզին մահարձանները։

ՄԻՐԻԱՄ ՀԱՐԻ

(7)

լուց յետոյ, ինձ էլ բաժին ընկաւ աքսորուած ընկերներից. Թողնել աքսորավայրը եւ անցնել մեր երկրորդ հայրենիքը. Իրանը։

Առաջին անգամ, առաջին օրը Թաւրիզ ոտք դնելուց ընկեր Ա. Մ.եանի ձեռ մի ընկեր ինձ տուաւ «Յառաջ»ը։ Վրայ ընկայ կարդալու, երկա՛ր տարուան ծարաւը յագեցնելու։ «Յառաջ»ը ինձ երիտասարդացրեց, Թարմացրեց ուղեղս հին յիշողութիւններով։ Ցնչեցրեց հեռաւ անցեալը «Յառաջ»ը Թիֆլիսում։

Ջախողումից, Թուրքեր գործած, Նորից երեւան եկաւ Կարինում։

Այնտեղ էլ արխիւտուած, քրքրուած քանից մեր ժողովրդի հետ պանդխտութեան, Թափառումի ճամբան։

Երկար ժամանակ կորցնելուց յետոյ, վերստին այդ մեծ զանձը նորից Երեւան է գալիս Փարիզում, իր հալածական, բայց աշխատելու ընդունակութեամբ։ Մի քանի անխոնջ ընկերներով վերսկսում է «Յառաջ»ի ընդհատուած աշխատանքը անկի ծանր պայմաններում, բայց արիուն, մինչեւ էլ ցիր ու ցան Հայութեան հետ։

Ամբողջ հոգով փարած «Յառաջ»ին, ողջունում եմ բոլոր աքսորավայրերից ազատագրուած ընկերների կողմից անոր անխոնջ մշակներին։ Եւ մաղթում որ խմբագիրը իր բոլոր աշխատակիցներով «Յառաջ»ը յաւակներին, հասցած իր շուրջը երկր. երիտասարդ աշխատակիցները եւ հետեւողները՝ ոտք դնենք այն տեղը, ուրտեղ ծնունդ էր առել «Յառաջ»ը։

ԳՈՒՐԳԷՆ

Փարիզի
ՀԱՅ ԲԺՇԿ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

— :-: —

Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութեան վերջին ժողովին բացումը կատարելով, Տօքթ. Քօլօլեան ակնարկ մը նետեց անցեալ տարուան գործունէութեան ինչպէս նաեւ յառաջիկայ տարեշրջանի իրենց ծրագիրներուն վրայ։ Տօքթօրներ Ծաղուալ, Յանճեան, Ծաղմաեան, Քէչիշեան, Աղաճանեանց, Միսաքեանց եւ Թորգոմեան տուանձնեցին շարք մը դասախօսութիւններ կատարել մինչեւ տարեվերջ։

Ցետոյ խօսքը տրուեցաւ Տօքթ.Գրիգորեանի, որ շարժանկար մը գծեց իր ճամբորդութենէն, Պալթիկի աւազանին մէջ, Շուէտ, Նորվեկիա, Տանըմարքա, Ֆինլանտա, Ռուսիա։ Ամբողջ երկու ժամ այդ շարժանկարն էր, որ յուզած էր բոլորին հետաքրքրութիւնը Այդ կարեւոր զրոյցէն մասնաւոր կարեւորութիւն մը ունէին նաեւ առողջապահական եւ բժշկական տեղեկութիւնները։

Շուէտի մէջ բժիշկը պետական պաշտօնեայ է ընդհանրապէս։ Առողջապահական հաստատութիւնները շատ լաւ կազմակերպուած են։ 2000 մահիճով հիւանդանոցի մը մէջ կը ծառայեն 50 բժիշկներ, 500 հիւանդապահուհիներ, 200 պաշտուհիներ, 250 պաշտօնեաներ. Օսլօ, Նորվեկիոյ մայրաքաղաքը (250 հազար բնակչութեամբ), հիւանդանոցներ ունի, որոնք իբրապէս կատարելագործուած են, օդատուն եւ հաճոյատեսիլ սենեակներ։ Հիւանդները կը վճարեն օրական 55 ֆրանք, ամէն ինչ բովանդակեալ։ Անկարող հիւանդներու համար քաղաքապետութիւնն է, որ կը վճարէ։ Սթոքհոլմի եւ Քոփէնհակի մէջ եւս նոյնպէս։ Ցիմարանոցները դրուած են պետական հսկողութեան տակ։ Հակահիւծախտային պայքարը շատ զարգացած է, 6 միլիոն բնակչութեան համար 9,000 մահիճներ տրամադրուած են։ Նոյնքան ուժեղ է հակալքեներական պայքարը, —որի յայտարարուած է զարմանումը եւ պարտաւորիչ, պոռնկութիւնը արգիլուած է, վարակման հեղինակը տուգանքի ենթակայ է։ Մասնաւոր հաստատութիւններ կը գրաւեն ժառանգապէս վեներական հիւանդներու զարմանումով կամ խնամքով։ Բազմաթիւ հաստատութիւններ հիմնուած են լուսնոտներու, տկարամիտներու, կոյրերու, խուլերու եւ համրերու համար։ Նոյնքան օրինակելի է խմիչքի դէմ բացուած պայքարը։ Լաւ կազմակերպուած է ոգելից ըմպելիներու դէմ պայքարը։ Շուէտական պետութիւնը ընկերութիւններու յանձնած է ըմպելիներու վաճառումը։ Ալքոլ գնելու համար անհրաժեշտ է մասնաւոր տետրակ մը, որ կը տրուի միայն 25 տարեկանէ վեր չափահասներուն։ Այդ տետրակով կարելի է գնել ամիսը մինչեւ 4 լիթր, ոչ աւելի։ Բնակչութեան հարիւրին 20 միայն ունին այդ տետրակներէն։ Նորվեկիա եւ Տանըմարքա եւս սահմանափակած են գինետուներու թիւը։ Սթոքհոլմի մէջ 3000 բնակիչի կ'իյնայ 1 գինետուն, Տանըմարքայի մէջ՝ 900 բնակիչի մէկ գինետուն։ Ֆրանսայի մէջ՝ 80բնակիչի մէկ գինետուն.

Այս դասախօսութենէն յետոյ, ժամանակը ուշ ըլլալով, ժողովը ցրուեցաւ։

Բժշկ. Միութիւնը հրատարակած է արդէն հոկտեմբերի իր ամսաթերթ Տեղեկատուն, ուր կը կարդանք Տօքթ. Ծաղուալի կարեւոր մէկ դասախօսութիւնը ոսկրազօդման (ostéosynthèse) մասին։

Տօքթ.Քօլօլեան եւս ունի Les Annales պարբերականին մէջ յօդուած մը Անձնասպանութեան համաճարակին մասին։ Կարեւորութեանը եւ հետաքրքրութեանը պատճառով, պիտի Թարգմանենք այդ յօդուածը տալու համար Յառաջի ընթերցողներուն։

ՍՈՒԼԹԱՆԱԿԱՆ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆԷՆ 18 ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆԵՐ
ՓԵՍԱՑՈՒ ԿԸ ՓՆՏՌԵՆ...

—)(•)(—

ՄԷԿԸ ԱՄՈՒՍՆԱՑԱԾ Է ՀԱՅՈՒ ՄԸ ՀԵՏ

Անգլիական թերթերը կը գրեն թէ Տիկին Իզզէթ փաշա Ներկայիս շրջան մը կը կատարէ Հնդկաստանի մէջ, փեսացուներ գտնելու համար 18 իշխանուհիներու, որոնք անդամներն են Թուրքիոյ նախկին սուլթանական գերդաստանին։ Տիկին Իզզէթ փաշա կը հաւատայ որ պիտի յաջողի գտնել յարմար փեսացուները, նկատելով որ սուլթանին երեք աղջիկները արդէն յաջողած են ամուսնանալ հնդիկ իշխաններու հետ, երրորդը Ալի խանի տղուն հետ։ Այս առթիւ, Տիկին Իզզէթ փաշա յայտարարած է թէ նախկին սուլթանը, ինչպէս անոր ամբողջ ընտանիքը ծայր աստիճան թշուառութեան մատնուած է (?)։ Ողբերգական պարագայ մը աւելի եւս դառնացուցած սուլթանական ընտանիքին կեանքը։

Արդարեւ նախկին խալիֆային տղան, իշխան Ֆարուք, վերջին տարիները անձնասպան եղաւ Նիսի մէջ, որովհետեւ չկրցաւ հանդուրժել նիւթական անձկութեան։ Կը պատահէր որ անձնասպան իշխանը ուտելու հաց չէր գտներ ամբողջ օրեր։ Չկարենալով վճարել ելեկտրական լոյսին ծախսերը, կը պառկէր մութ սենեակի մը մէջ։ Իր մարմինը թողեցին հասարակաց գերեզմանին մէջ, որովհետեւ դրամ չկար գնելու առանձին թաղ։ Հայր ու տղայ կը գգուշութեամբ ընդունէին իրենց հիւրերը միանգամայն, որովհետեւ ներկայանալու համար մէկ շապիկ ունէին, զոր կը հագնէին փոխն ի փոխ։

Սուլթանական գերդաստանին մեծ մխիթար պատճառած է նաեւ ուրիշ պարագայ մը։ Իր աղջիկներէն մին ամուսնացեր էր Հայու մը։ Թէեւ իշխանուհին յօժարած էր այդ ամուսնութեան պարզապէս անոր համար, որ կ'ուզէր ազատիլ անօթութենէն եւ թշուառութենէն։

Թուրքերը երբեք չուզեցին օգնել սուլթանին։ Ոչ մէկ Թուրք սանթիմ մը տուած է մինչեւ հիմա։ Երկու հնդիկ իշխանական տուներ են, որ օգնած են մինչեւ այժմ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ
Կեանքը Տէսինի մէջ

— :-: —

ՏԷՍԻՆ, 13 Նոյ. (Յառաջ).— Հ. Յ. Դ. Ժողովրդական Տան բացումով, Տէսինի գաղութը յետ այսու իր կրթական, կրօնական եւ թատերական ձեռնարկներուն համար ունի տրամադրելի տեղ, բոլոր յարմարութիւններով։

Հ. Յ. Դ. Կոմիտէն, համաձայն իր նախկին յայտարարութեան, ընկերներու եւ համակիրներու աջակցութեան, շէնքը շինելէ եւ աւարտելէ յետոյ, այժմ զայն կը դնէ ժողովուրդի տրամադրութեան տակ, օգտագործելու համար։ Կը Յոյսայ որ գաղութը գիտնայ օգտուիլ այս հազուագիւտ պատեհութենէն, որմէ զուրկ են ֆրանսահայ միւս գաղութները։

Շէնքը տրամադրելի է բոլոր կազմակերպութիւններու, հայրենակց. միութիւններու եւ անհատներու անխտիր, զանազան ձեռնարկներու համար։ Միայն պէտք է նախօրօք դիմել եւ ժամանակի մասին համաձայնիլ, խուսափելու համար յառաջ չբերելու համար։ Բոլոր դիմումները, գրաւոր կամ բերանացի պէտք է ըլլան հետեւեալ հասցէին. B. Der Boghossian, 14, rue Nansen, Décines (Isère)։

✕ Նոյ. 6ին Թատերական եղանակը բացաւ երգչուհի-դերասանուհի Տիկ. Ե. Բաղալը, «Արշին-Մալ-Ալան» օփերէթով։ Արդար ըլլալու համար, պէտք է ըսել որ խաղը անցաւ ոչ յաջող, որովհետեւ դերակատարներէն շատերը սկսնակ էին եւ եւ քանի մը դերեր լաւ չէին բաշխուած։ Թէեւ Տիկ. Բաղալ կ'աշխատէր խաղին ամբողջութիւնը պահել, բայց չէր յաջողեր։

< Հ. Յ. Դ. Գաւառնեկան Միութիւնը յառաջիկայ կիրակի, երկար պատրաստութիւններէ յետոյ, կը ներկայացնէ յայտնի հին լեզափոխական Արարօի խաղը, իր սեփական ուժերով։ Իսկ 27ին, դերասան Թրապօզը, մասնակցութեամբ «Կամիտասի երգչախումբին պիտի ներկայացնէ յայտնի բանաստեղծ Ցօվհ. Թումանեանի «Անուշ»ը։ Անշուշտ հասարակութիւնը հոծ ներկայութեամբ պիտի փութայ իր աջակցութիւնը բերելու այս երկու ձեռնարկներուն։

Վ.ԵՖՈՆՆ

Ընկերվարականներու հաւաքումը Աւստրիոյ մէջ

—)(•)(—

Կիրակի օր Վիեննայի մէջ բացուեցաւ Աւստրիոյ ընկերվարական կուսակցութեան ընդհ. ժողովը, որ արտակարգ կարեւորութիւն ունի այս անգամ, որովհետեւ կը գտնուի իր անդամներու նուազման եւ հիթլէրականներու յարաճուն յառաջխաղացութեան առջեւ։ Արդարեւ, ժողովին ներկայացուած տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ կուսակցութեան անդամներուն թիւը, որ 718,000 էր 1929ին, 698,000ի իջած էր 1930ին, իսկ 1931ին՝ 653,000ի, —որոնց 615,000ը միայն վճարած են իրենց անդամավճարները։ Ամէնէն բոլոր նուազումը տեղի ունեցած է Վերին Աւստրիոյ մէջ (15 %), իսկ ամէնէն աննշանը՝ Վիեննայի մէջ, ուր կուսակցութիւնը զօրաւոր եւ այլազան միջոցներ ունի ազդելու, իր թաղապետական ձեռնարկներով եւ բանուորական շինարարութեամբ։ Վերջերս 7000 նոր անդամներ աւելցած են քաղաքին մէջ։ Ցայտնի վարիչ Օթթօ Պաուէր մեծ ճառ մը խօսելով, աւելորդ գտաւ փոխել արդի քաղաքականութիւնը, որ կը ձգտի ժողովրդապետութիւնը պաշտպանել ֆաշական յետադիմութեան դէմ, որ տիրապետ նստած է ամբողջ Աւստրիոյ բոլոր երը, արեւելքի, արեւմուտքի, հիւսիսի եւ հարաւի մէջ եւ որ եթէ չխափանուի, անըմբռնելի է ընկերվարութեան յաղթանակը կեդրոնական Եւրոպայի մէջ։ Այս առթիւ, անհրաժեշտ գտաւ ընկերութիւններու միացեալ ճակատը։

Այս միութիւնը կրնայ իրականանալ միայն բանակցութիւն կատարելով մէկ Միջազգայինէն միւսը, այսինքն Ցիւրիխի եւ Մոսկուայի միջեւ։ Ժամանակը չէ եկած տակաւին, բայց ես համոզուած եմ թէ պիտի գայ, երբ խորհրդային վարչաձեւը յաղթէ իր ներքին դժուարութիւններուն և պէտք ունենայ համաշխարհային յունեւորութեան (պրոլետարիատ) աջակցութեան

⁂ Համագումարը որոշեց պահանջել կառավարութենէն որ շաբաթական աշխատանքը 40 ժամուան իջեցնէ, ամառն բնակարաններ շինէ, ելեկտրականացնէ երկաթուղիները, զարկ տայ ճարտարապետական ուժերու եւ ճամբաներու շինութեանց եւն. որպէս զի կարելի ըլլայ աշխատանք ճարել գործազուրկներուն։

ՊԻՏԻ ՍՏԻՊՈՒԻՆՔ ՆԿԱՏԻ ՉԱՌՆԵԼ այն ձեռագիրները որ՝

1) ՄԱՏԻՏՈՎ ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ։

2) ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ ԹՈՒՂԹԻՆ ԵՐԿՈՒ ԷՋԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ։

3) ԻՐԵՆՑ ԽԱՌՆ Ի ԽՈՒՌՆ, ԱՆԸՆԹԵՌՆԵԼԻ ԳՐՈՒԱԾՔՈՎ ԿԸ ՅՈԳՆԵՑՆԵՆ ԽՄԲԱԳԻՐՆ ՈՒ ԳՐԱՇԱՐԸ։

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆՄԻՏՆԵ՛Ր
ԲՈԼՈՐ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ, ՄԻԱՑԷ՛Ք...

— :-: —

Սելանիկի «Հորիզոն»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրական մը մէջ (10 Նոյ.)։

— «Ինչո՛ւ ունին ռամկավար խմբակները։ Կայթառօն, երախճանք, ծափ ու պար, ծնծղայ եւ ծիծաղ... Գինովութեան նոր ալիք մը պտոյտ կուգայ անոնց քառակուսի գանկերուն մէջ եւ մաղձոտ սրտերը կը յորդին բերկրանքով ու երանութեամբ... Ու կը պարեն, տարաշխարհիկ տէրվիշներու պէս մտամոլոր, կը խայտան ու կը վերանան, ոտքերը գետնէն կտրած, անօրինակ գգայախաբութեան մը անձնատուր...

Բայց ի՞նչ է պատահած...

Պատահած է պարզապէս այն՝ ինչ որ կը պատահի երկտասնեակ մը տարիներէ ի վեր, որուն յաճախանքէն չեն կրնար ազատիլ անոնց թօշնած ուղեղներն ու պառաւած սրտերը։ «Դաշնակցութիւնը կը հոգեվարի, կը մեռնի, կ'ոչնչանայ»... «Պառակտումը կը ցնցէ անոր կառուցուածքը», շարքերը «ըմբոստացած» են, «մտաւորական տարրերը կ'իյնան մէկիկ մէկիկ», եւ, չարեցէք, որքան որ կ'ուզէք, ռամկավարներու թողած շրթներէն դուրս թափող այս բանդագուշանքները։ Շարեցէք եւ Թելագրեցէք աշխարհի բոլոր երագատեսներուն, մերձաւոր ու հեռաւոր բոլոր քնաշրջիկներուն, որպէս զի ընկերանան ռամկավար խմբակներու սարքած ստղոտնական այս խրախճանքին։ Միանան, ու միասին ծափեն, միասին ցատկեն...

— Անմիտնե՛ր, բոլոր երկիրներու, միացէ՛ք...

Դահիրէի «Արեւ»ը պարագլուխն է անմիտներու այդ միացեալ ճակատին։ Սիւնակներ, էջեր, Թիւե՛ր կը լեցնէ Դաշնակցութենէն հեռացուած տարրերու հրատարակութիւններով։ «Մեր» զէնքով՝ մեզ հարուածելու բթամտութեամբ։ Դաշնակցութեան «քայքայումը» աւետելու համար ի լուր աշխարհի։ Զրի մունետիկի հաճոյակատարութեամբ։ Արտատպումներու մէջ իսկ դիւային հրճուանքի շունչ մը սահեցնելով։ Ներքնապէս ուրախ՝ որ «Մեռաւ, կորա՛ւ Դաշնակցութիւնը» եւ հետեւաբար... ասպարէզը պիտի մնայ ռամկավարներուն։ Այսինքն, աւուրն պիտի փոխարինուի... կատուի ձագով մը։

Նոր պատմութիւն չէ այս ցնորքը։ Գինով ու քնէած վիճակի այս զառանցանքը։ Եւ, Դաշնակցութեան «դիակ»ին շուրջ սարքուած խօլ ու խեղտ այս շուրջպարը։ Ռամկավարներու որտին շուրջը քանդակուած ծախօթ «տենչերը չունին»ը պատմութեան անցաւ։ Բայց «անկեր չունեցողները» կը յամառին դեռ պատմութիւն կերտել, գո՛նէ բոլոր հակադաշնակցականները իրենցմով զբաղեցնելու չափ։ Ու կը մոռնան, որ Դաշնակցութեան «մեռածն» իսկ տասը կենդանի ռամկավար «կուսակցութիւն» կ'արժէ։

Կը հրճուին եւ իրենց հրճուանքէն՝ վեր վեր կ'ոստոստեն։ Այդ իրենց իրաւունքն է։ Այսահարները պատասխանատու չեն անշուշտ իրենց արարքներուն համար։ Եւ մենք կը ցանկանք, որ զարավերջին այդ լուսնոտները միշտ չմնան իրենց կոչումին մէջ, կը ցանկանք եւ կոչ կ'ուղղենք ամէնո՛ւն, ամէնո՛ւն.

— Բթամիտնե՛ր բոլոր երկիրներու, միացէ՛ք»

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ. Մ. Ը. Մ.Ը ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ.— Հ. Մ. Ը. Մ.ը ունեցաւ իր երրորդ ախոյեանական մրցումը իր սեփական դաշտին վըրայ, «Թափիւշ» ֆրանսական Շափարէլանի զօրաւոր խումբին դէմ։

Խաղը սկսելէն տասը վայրկեան վերջը, հակառակորդը զօրաւոր յարձակողականով մը շահեցաւ իր առաջին նշանակէտը, որմէ յետոյ, Հ. Մ. Ը. Մ.ի հարուածներով գնդակը սկսաւ տուրալ դէպի հակառակորդին բերդը եւ «փէնալթի»յով մը հաւասարեցուց։

Կիսախաղի ընթացքին, հակառակ մեր հակառակորդին ընդդիմութեան, ձախ թեւի յառաջապահը ուժգին հարուածով մը Հ. Մ.Ը. Մ.ին շահեցուց երկրորդ նշանակէտը։ Խաղը վերջացաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի յաղթութեամբ 2ի դէմ 1 նշանակէտով։

Այս առթիւ պէտք է յիշել որ Կրընոպլի պէս բազմահայ գաղութի մը մէջ 5-10 հոգիի ներկայութեան արժանացան Հ. Մ. Ը. Մ.ի մարզիկները։ Մինչդեռ օտարները կուգան մինչեւ հեռաւոր վայրերէ։

Կը խնդրենք Հ. Մ. Ը. Մ.ի կեդրոնէն որ, մարզանքը ընդհանրացնելու եւ սիրցնելու համար չզլանայ իր նիւթական թէ բարոյական աջակցութիւնը, մանաւանդ Կրընոպլի սկսնակ խումբերուն։

Տ. Ս.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԲՈԼՈՐ ԳԱՂԹԱՅԻՆ ՁԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒՆ
(ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԶԵԿՈՅՑ)

Ֆրանսայի Գաղթային Նախկին Պատերազմիկներու Ազգ. Միութիւնը, որուն նախագահն է Զօրավար Marchand, փոխ-նախագահը՝ Զօր. De Trentinian, վարիչները՝ ընդհ. քարտուղար Emily, գաղթային կառավարիչ՝ Bobichon եւ գնդապետ՝ Ferrandi, անդամ Փարիզի Քաղաքապետական Խորհուրդին, կը հրաւիրէ բոլոր այն գաղթային զինուորները որ 1914էն առաջ կամ յետոյ ծառայած են պատերազմի բռնուած գաղթավայրի մը մէջ, իրենց գիրենք ծանօթացնել Միութեան կեդրոնը, 9, Rue Castex, Paris (4e)։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Ստուգեցինք թէ Ռումանիոյ թղթատարական վարչութիւնը մանտափոսթէր կ'ընդունի արտասահմանի համար, իւրաքանչիւր գումար հազար լէյը չանցնելու պայմանով։

Ստիպողաբար կը խնդրենք մեր բաժանորդներէն օգտուիլ այս պատեհութենէն, մաս – մաս փոխադրելու համար իրենց բաժնեգիններ։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

"ՅԱՌԱՋ„Ի ԹԵՐԹՕՆԸ 4

«ՄՈՒՐԹԻ ԳԼԽՈՒԴ, ԱՇԽԱՐՀ»...

Հազարխանը ի զուր ընքապաշ մզսիին ոտքը ձեռքը ինկաւ, աղաչեց, պաղատեցաւ որ եթէ իրական բան մը կայ՝ յայտնէ, բայց, մզսին ոչ ինչ յայտնեց, միայն ըսաւ որ այդ բոլորը սուտ են, հոգ մի ընէր, օր մը չէ օր մը երեւան կ'ելլէ, գլխուդ ապերախտ տղայ չէ, հոգ մի ըներ։

Ընքապաշ մզսիին խօսքերը հաստատել էին Հազարխանին համար, եւ այդ յոյսով ալ կ'ապրէր խեղճ այրին։

✕

Երթալով նեղցաւ Հազարխանի տնքի հորիզոնը։ Տակաւ – տակաւ խանգարման նշաններ ցոյց տուաւ։ Ինչ չէր պատահեր որ ան, բակտոն, կրակարան եւ գծագախիւ երեւար աղբիւրին ճամբան եւ անկապ խօսքեր կ'արտասանէր եւ զանազան ձեւերով խենթի երեւոյթներ առնէր։ Այս ընթացքին համար ընքապաշ մզսին քանի մը անգամներ յանդիմանած էր. եւ նոյն իսկ ծեծած էր, բայց ընաւ փոփոխութիւն մը կրած չէր։ Իսկ Ծաւա՛կը, այդ դժբա՛խտ պատանին, որ ամէնէն երջանիկ գարուններ որբութեան եւ թշուառութեան մէջ անցուց, որ տասը տարեկան էւ լռակեաց կը գտնուր։ Հօրը անդարձելի կորուստը, մօրը այդ անակնկալ պատահարը, իրենց ապրուստի ամենօրեայ նեղութիւնը, եւ դեռ բազմապիսի հոգեր՝ կը շղթայէին իր իրանը եւ կը ծռմէին իր կուրծքին տակ հանդչող փոքրիկ սիրտը։

Շատ անգամներ, երբ, դուռ զրացի անկեղծ ցաւակցութեամբ, հարց ու փորձ կ'ընէին իր հօր կորստեան կամ մօր կացութեան մասին, ան, ամչկոտ երեւոյթով, գլուխը կուրծքին վրայ յառած, խուսափողական պատասխան կուտար եւ հազիւ հազ կ'անհետանար։ Այլ եւս գիւղին տանիքներուն վրայ իր տարեկիցները ի զուր կը փնտռէին իրենց վաղեմի ընկերը, իսկ Հազարխանի «Հարմոնը», գիւղին մանուկներու այդ սրբավայրը ընդ միշտ փակուած էր բոլորին առջեւ։ «Ծովապար» զարձաւ չէին ալ պարելու «Ջուրատրիխոնը» կ'ըսէին գիւղացիները ցաւակցութեամբ։

Ծաւակը, այդ անտրեւ պատանին մեծ, տարիքոտ մարդու մը ամբողջ խոհերը կ'ապրէր, փակուած միշտ տունը, կամ մտահոգ իրենց այգին, փոյթ հաւաքելու եւ զանազան աշխատանքներ կատարելու։ Մայրը այդ հիւանդագին վիճակին մէջ, գրեթէ տան բոլոր գործերը ծանրացեր էին հէ՜գ պատանիին վրայ, քիչ անգամներ միայն ընքապաշ մզսին կ'ելլէ — Ստրա խաթունը — ձեռք կուտար Ծաւակին։

Ի՞նչ ընէր, չէ՞ որ դժբախտը նախ եւ առաջ ինքն էր, որ անհայր ծընաւ, յետոյ մայրը, որ չգիտնալով իր բազմապիսի ցաւերուն եւ հոգերուն այդ ցաւալի վիճակին հասաւ, եւ Ծաւակը զգալով իր հոգւոյն մէջ կեանքի տառապական պահանջները, ունենալով պարտականութեան զիտակցութիւնը, հասակ առած մարդու պէս կը կատարէր ամէն գործ։

Մայրը աւրուած էր, ըէ՞հ, հօրմէն օր-արեւ չտեսա՛ւ, «պէլքըէ»իրմէն կը տեսնէ»։ կ'ըսէր յաճախ իր ժամուս գլուխին ժամը աւելի տառապեցնելով։ Գիւղին մէջ ամէնէն փոքր եւ ծերէն երիտասարդը կը մեղքնային Ծաւակին վրայ։ Ուսուցիչը, Գ. Ցովնանը, նոյն իսկ խնդրած էր ընքապաշ մզսին որ Ծաւակը զրկեն Խ. քաղաքի գերմանական որբանոցը։ Ընքապաշը հաւանել էր, բայց չէր համարձակած Հազարխանին յայտնել։ Նպատակը բարի է, «փոխանակ հոս «չօպան» մնալու, թող երթայ գիր սորվի, մարդ դառնայ», կը մըտածէր մզսին։ Բայց կը քաշուէր այդպիսի առաջարկ մը ներկայացնել մօր մը, որ միայն յոյսի աստղ մը ունի, մօր մը, որուն անլուր տառապանքը իր ծայրագոյն աստիճանին հասեր էր։ եւ այդ տառապանքին մէջ միակ սփոփանք մը ունէր, Ծաւակը։ Ծաւակը բաժնել անկէ՝ կը նշանակէր փութացնել անոր մահը...։ Ու մզսին իր աղջիկը Ստրա խաթունին հետ երկա՛ր մտածեց, մինչեւ որ, օր մը, համարձակեցաւ Հազարխանին յայտնել իրենց կարծիքը։

— Հազարխան, աղջիկս...

— Ի՞նչ է մզսի աբար, համէ՛...

— Աղջիկս, Հազրէ՛... բան մի պըտի ըսիմ ամա չնեղուիս, հը՛...

— Ըսէ՛, ըսէ նեղուելիք բան չէ, ինչո՞ւ պիտի նեղուիմ։

— Չը, նեղուելիք բան չէ, բայց հըլլէ՛ր հավքուս, քու տղանի պէս տղաց մեղք է, էկօ խօսքիս մտիկ ըրէ՛. Ծաւակը ղրկենք Խարբերդի գերմանական որբանոցը...

Ծաւա՛կը Խարբե՞րդ... գերմանական որբանո՞ց... Այս նախադասութիւնը շանթի մը նման զարնուեցաւ դժբախտ այրիին կուրծքին վրայ, ան լռեց պահ մը իր դիրքը հշտելու համար, յետոյ յարե՛ց — «չը՛, չը՛ ընքապաշ, Աստուծոյ սիրոյն, զաւկիս վրայ զարկ՛պ... ո՛չ, ո՛չ անկարելի է, մոռցէք զիս ատա՛ր, ուր կ'ուզէք ղրկեցէք Ծաւակս...

— «Օղուլը», գիտնալով կ'ըսես տը չի գիտնալով. սկսաւ խօսիլ Ստրա խաթունը քիչ մը զայրացած, «հալէրնիդ կ'երեւայ», իշտը տղադ կ'երթայ գիր կը սորվի, բան կը սորվի, մեծ մարդ կը դառնայ։ Քու բարէքեդ համար կ'ըսենք, էն որ երթայ կը ծառս դառն մինակ, կուգաս մեր տունը, կ'ուտես կը խմես եւ «քէֆ»իդ կը նայիս, քու բարիքիդ համար կ'ըսենք, դուն «տաշա» չես ուզեր։

Հազարխանը լուռ, երկա՛ր մտածեց, կարենալ հաշտուելու համար այս դառն մտքին հետ։ Ընքապաշ մզսին շարունակեց.

— Էն ինչ որ ես կ'ըսեմ քու բարիքիդ համար, ձագս, «հը՛լա» տղադ թող երթայ մէ մը պզտոր էս տեղէն։ Ամէնօր մէկ-մէկ անգամ երէսդ նայելով երկու օրա կը պակսի խեղճը, կ'ուզէ՞ս որ ան ալ քու երեսդ «վէրճա»ի բռնուի...

Նահապետական օրէնքի մէջ, կինքահօր խօսք կտրելը փոքր երեւոյթ չէ։ Հազարխանը լուռ մտածեց. ընքապաշ մզսին խօսքերը քանի մը անգամ պտոյտ զարձեցին իր մտքին մէջ. «Գիր պիտի սորվի, բան պիտի սորվի, մեծ մարդ պիտի դառնայ» լաւ բաներ էին, Հազարխանի սիրած բաները...

— Էհ, աղջիկս, վերջին խօսքդ, հարցուց մզսին։

Այրին երերաց, կծկուեց եւ հազիւ լսելի ձայնով ըսաւ.

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՁՆ

(Շարունակելի)

Փարիզ եւ արուարձաններ

Հ. Յ. Դ.

ԵԻՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ ժողովի կը հրաւիրէ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼ-ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ, ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕԻ, ՓԱՐԻԶԻ կոմիտէները եւ ԱՆԻԷՌ ԳՈՒՌ ՔՈԼՈՄԲԻ ժամանակաւոր մարմինը այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 32 Avenue Gobelinsի անկիւնի սրճարանին վերնայարկը: Ներկայ կ'ըլլան ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ ներկայացուցիչները, խիստ կարեւոր օրակարգ:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ ՋԱՒԱՐԵԱՆ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Վռամեան, Մշօ, Մուրատ եւ Արցախեան խումբերու բոլոր ընկերները վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին Ակումբին մէջ: Զեկոյց պատգամաւորին կողմէ:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ շրջ. կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Սէն Մարկըրիտի Համազասպ ենթակոմիտէն վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց Արեւ. Եւր. 10րդ շրջանային ժողովի:

ՍԷՆ-ԺԷՐՈՄ.—Վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: Կը դասախօսէ ընկ. Ա. Մարտիրոսեան: Զեկոյց շրջ. ժողովի:

ԿԱՐՏԱՆ.— Այս Կիրակի ժամը 3ին: Կը բանախօսէ՝ ընկ. Գ. Հիւսեան: Զեկոյց շրջ. ժողովի:

ՍԷՆ ԹԱՆԹՈՒԱՆ.— Այս Կիր. իրիկուն ժամը 6.30ին, Օթէլ Թէրմինիւս սրահին մէջ: Կը դասախօսէ ընկ. Գ. Հիւսեան: Զեկոյց շրջ. ժողովի:

ԱՒՅՕ խումբը այս Կիրակի ժամը 2.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կը դասախօսէ ընկ. Ա. Մարտիրոսեան: Զեկոյց շրջ. ժողովի:

ԳՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕ.— Այս Կիրակի իրիկուն ժամը 6.30ին Դաշնակցութեան Ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց շրջ. ժողովի:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատ. Միութեան վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Գուլ. Օտոտի Պատ. Միութեան անդամները վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին իրենց Ակումբին մէջ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Կը հրաւիրուի նաեւ Վռամեան ենթ.ի վարչութիւնը:

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ Անտոք ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, Դուրեան Գրադարանի սրահը: Օրակարգ՝ պատգամաւորի զեկուցում եւ ընթացիկ հարցեր: Ներկայանալ անդամատոմսով:

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Հայոց եկեղեցիին սրահին մէջ, 15 Rue Bayard

կը խօսի՝ Ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

ԵՐԵԿՈՅԹ — ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Տարօնցուրուբերանի հայրենակցական Միութեան կողմէ

Վաղը Շաբաթ գիշեր ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

ՄԻՒԹԻՒԱԼԻԹԷԻ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

24 rue St. Victor. Metro Maubert Mutualité

Կը նախագահէ՝ Պ. ՊԵՏՐՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Կը խօսին՝ Պ. Պ. ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ եւ ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Գ. Ա. Շահմուրատեան (երգ), Օրիորդ Լուրջեան (երգ), Mlle Annette Clément, Lauréate du Conservatoire de Paris (դաշնակ), կ'արտասանեն՝ փոքրիկն Ստեփան Զօղոսեան, Պ. Զարեհ Ղարիպեան եւ Օր. Տէր Թովմասեան: Կը նուագէ «Նեփրատ» նուագախումբը:

Կես գիշերէ յետոյ հայկական եւ եւրոպական պարեր

Տոմսերու գինները 7.50 եւ 5 ֆրանք

Տոմսերը կը ծախուին «Յառաջ»ի խմբագրատանը, գրատուն Հրանտ Սամուէլ, Պետրոս Վարդանեան, 24bis rue Blanqui. Լեւոն Տօնիկեան, 52 rue Isidore Neujahr. Bagneux (Seine).

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱՒԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ Հայր. Միութիւնը ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզ եւ արուարձանները բնակող բոլոր հայրենակիցները, վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Ֆլօրիայի մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶԻ Հայ Ուս. Միութիւնը կը հրաւիրէ Փարիզի հայ ուսանողութիւնը ու միութեան անդամները ներկայ գտնուիլ 1932-33 տարեշրջանի առաջին ընդհ. ժողովին այս Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին Հայ Ուս. Տան մէջ, 39 Bld. Jourdan. Օրակարգ՝ հաշուետուութիւն եւ ընտրութիւն նոր վարչութեան:

Գ. ԳԼԱՆԵԱՆԷ կը խնդրուի իր հասցէն յայտնել «Յառաջ»ի խմբագրութեան:

ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Ի ՆՊԱՍՏ

ԱԶԳ. ՀԵՐՈՍ ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

Նախաձեռնութեամբ Շապին-Գարահիսարի եւ շրջանի «Թագմիկ» հայրենակցական միութեան

Հովանաւորութեամբ յուշարձանի կեդրոնական հանգանակիչ յանձնախումբի

Այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2.30ին

Maison de la Mutualitéի մէջ, 24 rue St Victor, Paris (5)

Métro: Maubert - Mutualité

Կը ներկայացուի ԱՆԴՐԱՆԻԿ ֆիլմը գեղարուեստական հոյս բաժինով

կը խօսին՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

եւ Պ. ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ

Կը մասնակցին՝ «ԿՈՄԻՏԱՍ» Փարիզահայ երկսեռ երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ՝ Ն. ՍԷՐԳՕՅԵԱՆԻ.

Յաղանգաւոր շութակահարուհի ԼԻՑԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ և սիրուած արուեստագէտներ, Պ. ՆՇԱՆ ՊԷՇԻՔԹԱՇԼԵԱՆ կ'արտասանէ իր հեղինակած Անդրանիկը:

Այդ օրը բոլորս Mutualitéի սրահը, կատարելու համար մեր ուշացած պարտքը հանդէպ մեծ հերոսին.

Հովանաւորող յանձնախումբի կազմը.— Վռամշապուհ եպիսկ. նախագահ, Տիգրան խան Քէլէկեան ատենապետ, Պ. Պօղոս Էամէքեան փոխ ատենապետ, Տօքթ. Պօղոս Քօլօլեան ատենադպիր, Պ. Արմենակ Համբարձումեան գանձապահ, Պ. Նշան Գալըպճեան եւ Պ. Լեւոն Շահին անդամներ:

Ծանօթ.— Խճողումի տեղի չտալու համար կը խնդրուի տոմսակները հայթայթել նախապէս, Պ. Արմենակ Համբարձումեանի գրասենեակը 52 rue du Faub. Montmartre, եկեղեցւոյ խորհրդարանը, Գրատուն Հրանտ-Սամուէլ, ճաշարաններ՝ Հանեան, Լիլա, Ֆլօրիա, Արապեան, նպարավաճառատուններ՝ Մէռիտոնեան, Արարատ, Յարութիւնեան, իսկ ցերեկոյթին օրը տեղւոյն վրայ, ժամը 12էն սկսեալ:

8 Յունուար 1933 ժամը 4-12

ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՆՑԻԿ _ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՀԱՅԿ. ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Փարիզի մասնաժողովին կողմէ

Ազգային կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի առնել այս թուականը:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF սրահին մէջ, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Այս Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին — Կը ներկայացուի՝

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԱՂԲԱՐ (ՁԱՒԵՇՏ) ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ

Տոմսերու գիներ՝ 3 եւ 5 ֆրանք

(Սահմանափակ թիւով ընտրելի տոմսեր՝ 10 ֆրանք)

Ոչ ոքի տոմսակ չղրկուիր

Տոմսերը վաղօրօք ապահովել Հրանտ-Սամուէլ գրատունէն

Ներկայացում-պարահանդէս

կազմակերպուած Սէվրանի Հայ կրթական միութեան կողմէ

եւ մասնակցութեամբ՝ տեղւոյս Լ. Մ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղին

Ի ՆՊԱՍՏ ԴՊՐՈՑԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

Վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 9էն մինչեւ լոյս

(Ֆրէնվիլ) Թրիանօնի շքեղ սրահներուն մէջ, կը ներկայացուի Յ. Պարոնեանի

ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ

Կը խօսի՝ Պ. ԱՐԱՄ ՎՏԱՐԱՆԴԻ

Արտասանութիւն եւ մենակներ: Սէվրանահայ երիտասարդներու եւ դպրոցական պզտիկներու կողմէ գեղջկական տարազով հարսանիք:

Ներկայացումէն վերջ եւրոպական պարեր, Թանդրոսեանի 7 հոգիէ բաղկացած նուագախումբով:

Ճոխ պիւֆէ, մատչելի գիներով — Չրի քօթիյոններ

Հաղորդկց. միջոցներ.— Gare du Nordէն 19.27, 20.28 իջնել Freinville, կամ 19.50, 20.28, 22.05 իջնել Sévran.

Փարիզի Գրական Ակումբ այս շբ. իրիկուն ժամը 8.30ին, 131 rue Cambronne, métro Vaugirard. Զեկոյց Պ. Կ. Յ. Բասմաճեանէ «Հայկական գրամագիտութիւն, սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը»: Մուտքը ազատ է

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R, Rivoli, Մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մեթոտ, գարմ. արտաք եւ կանանց մորթի, արեան՝ ժենիտ. հիւանդութիւն եւ վարիսի: Ամէն օր 9—12, 2—5, Կիրակի 9—12:

Imp. A. DER (Agopian)

17, Rue Dameame, Paris (13)

Le Gérant H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (14)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Քիչ յետոյ առանձին պիտի ըլլայի անոր հետ եւ ահա... գերման տեղակալ մը քովի սենեակէն դուրս ելաւ ուշադրութեամբ մէկ անգամ միայն աչքով ըրաւ եւ միւս կողմը նայեցաւ: Առաջին առթիւ ոչինչ հասկցայ:

Գնդապետը կը խօսէր, սակայն ես բան չէի լսեր: Գաղտնի գործակալս սրդեօք այդ մա՞րդն էր: Քանի մը անգամներ տեղակալը դարձեալ ինծի նայեցաւ. Թեթեւ մը գլխով ըրաւ, ոտքի ելաւ ու դէպ ի վերելակը յառաջացաւ:

— Եկէ՛ք, փոքրիկս, ըսաւ գնդապետը, քիչ մը տարակուսանքով ոտքի ելլելով: Յոգնած ըլլալու էք. մեր սենեակը երթանք:

Սանդուղներուն վրայ գիս բազուկներուն մէջ առաւ:

— Քիչ առնէքն պիտի վերադառնամ, ըսաւ եւ դուռը մեղմօրէն գոցելով ժպտադէմ դուրս ելաւ:

Դէպ ի պատշգամը գացի:

Յանկարծ քովի պատշգամէն դէմք մը երեւցաւ: Մարդ մը ձեռքովը ըրկուշացուցիչ շարժումներ կ'ընէր. նեղ անցքէն ներս սահեցաւ ու ձեռքս սեղմեց. Յաջորդ վայրկեանին անոր հետ միասին սենեակիս մէջն էինք.

Ինծի աչք ընող գերման տեղակալն էր որ քաղաքային հագուստ էր հագած:

Վերարկուն վերցուց ու ցոյց տալով անկիւնագծօրէն զետեղուած ապահովգնդասեղները՝ ժպտեցաւ:

Դուռը յանկարծ բախեցին:

— Գնդապետը, զուշեցի սարսափահար: Դուռին դաստակը սկսաւ դառնալ: Քիչ մը արձակեցի: Ետեւս դարձայ եւ... քովս մէկը չկար: Տեղակալը կորսուած էր. մահճակալին տակը ապաստանած էր:

— Ո՞հ, Հրեշտակս, ըսաւ գնդապետը եւ փափկութեամբ գիս գրկեց:

— Այս գիշերէն վերջ այլ եւս հոս չեմ կրնար մնալ, շշնջացի: Կը վախնամ... Ու յետոյ ինչ պիտի ըսէ պարոն հրամանատարը, եթէ Նորին Վեհափառութեան ժամանումին առթիւ հիւանդանոց չգտնուիմ: Հիւանդանոցին մէջ այլեւայլ պարտականութիւններ կան որոնք մասնաւորապէս ինծի սահմանուած են. հետեւաբար հոն ներկայութիւնս անհրաժեշտ է:

— Մի՛ մտամտնջուիք, պատասխանեց գնդապետը: Տակաւին երկու օր ունինք: Նորին Վեհափառութիւնը չարաթ օր միայն կը հասնի. զօրանցքն ալ ժամը 11ին տեղի պիտի ունենայ, անկէ վերջ պանազան վայրեր այցէ պիտի անցընէ: Նոյն իսկ գիշերը հոն չպիտի մնայ:

Վերջապէ՛ս. գտայ ինչ որ կ'ուզէի իմանալ.

Նրբանցքին մէջ ուրիշ սենեակէ մը գերմաներէն երգի ձայներ կուգային. Յանկարծ ջարդուփշուր ապակիներու աղմուկ մը ելաւ որուն յաջորդեց հայհոյանք եւ անտանելի խնդուք:

Գնդապետը չուզեց բանալ մորիկ ըրաւ:

Վայրկենապէս դէպ ի դուռը գացի, որովհետեւ ինչ որ ալ ըլլար, ինծի առժամեայ հանգիստ էր պատճառած:

Դուրսը ճզմող աչքերով Սաքսոն հազարապետ մը հոս հոն կը գեգերէր բերկրալից աղաղակներով մը եւ անպատուել, կը բարձրացնէր գինիի պարապ գաւաթ մը, երբ տղայաբարութիւն լռակեաց ծառային որ ափսէին մէջի ապակիի կտորուանքը գետինը՝ թրջած կապերտին վրայ կը թափէր:

Երբ նկատեցի որ ինծի նայող չկայ՝ պատեհութենէն օգտուելով դուռնէն ներս սահեցայ, անկէց ալ դէպ ի նախասենեակս: Դուռը բանալով փակեցի ու անկողնին մօտս: Ինչպէս կը յուսայի, տեղակալը փախած էր: Կարպով մը այդ գիշերուան սոսկալի տագնապը ալ փարատած: Ինչ ընելիքս չէի գիտեր: Բայց երկար սպասելու չէի:

Գնդապետը դուռը կը բախէր եւ ի զուր դաստակը կը դարձնէր:

— Հրեշտակս, մոռիկ ըրէք. դուռը կը պաղեմ: Զի՞ պիտի թոյլ տաք որ ներս մտնեմ.

— Կը հանուիմ, պատասխանեցի շնչասպառ

— Շատ լաւ, հասկցայ. վերջը կուգամ. քառորդ ժամու չափ ընկերներուս մօտ կ'երթամ: Յանցաւութիւն, ամենաշնորհելիս. չուտով դարձեալ իրարու հետ պիտի ըլլանք:

Ու լսեցի իր սանդուղներէն նրբանցքէն վեր կ'ելլէր:

Ուղեղս զանգակի մը հնչիւնին պէս յստակ կը գործէր: Ընելիքս վայրկենապէս վճռեցի Քանի գնդապետը սենեակս չէր՝ պէտք է անմիջապէս պանդոկէն խոյս տայի: Ինծի համար անհրաժեշտ բոլոր տեղեկութիւնները ունէի այլ եւս:

Թղթիկի մը վրայ գրեցի.—

«Պարոն գնդապետ, կնոջ մը միտքը փոխելու իրաւունքը ինծի կը վերապահեմ: Դեռատի ու անփորձ աղջիկ մըն էի. ձեր միջոցով հոս եկած էի, հիմակ ալ տուն կը վերադառնամ: Կը յուսամ պիտի ներէք ինծի: Մնաք բարով: Մարթա»:

Վայրկեան մը վերջ անձայնաբանքով դուրս ելայ մութ ու ամայի պանդոկէն: Գիշերապահը քաղաքավարի բարեւեց զիս: Իր ի՞նչ գործն էր. թէեւ զարմացած ըլլալու է որ կին հիւր մը այդ ժամուն պանդոկէն դուրս կ'ելլէր:

Մէկուկէս ժամ յետոյ շոգեկառքին մէջն էի, տակաւին շնչասպառ ու կասկածալից: Շոգեկառքը խաւարին ընդմէջէն մեղմօրէն դէպ ի Թուլըզա կը սուրար:

Տակաւին մութ էր երբ Թուլըզա հասայ. Թանկարժէք տեղեկութիւններս անմիջապէս գրեցի, տալով Քայլերին այցելութեան ճշգրիտ թուականը Յետոյ տուն գացի եւ չորս ժամ անուշ քուն մը քաշեցի:

×

Այդ շաբաթ առտուն հիւանդանոց գացած միջոցիս զով եւ կարկտուրէն օր մը կար. Թռչունները զուարթ կը դայլայլէին եւ արեւը կը փայլէր կապոյտ երկնքին վրայ:

Ցնծացի Նորին Արքայական Վեհափառութիւնը, լուրէ նստած Օփերմիւ իր խցիկին մէջ ու խորհեցայ թէ այս օրը արդեօք իր վերջին օր չը՞ պիտի ըլլայ.

Անոր այցելութեան ի պատիւ փողոցները դրօշակներով զարդարուած էին:

Սակայն, լեհ լրաբերը, բանկի սահ գուցներուն մօտ հիւանդներու յատկացուած կառքերէն մէկուն անիւներու նորոգութեամբ էր զբաղած՝ երբ իրեն մօտեցայ Տուգարկու անիւմ մը նետեց վրաս, որովհետեւ թէեւ ուղած ըլլալս չէր կրնար գիտցած ըլլալ, բայց եւ այնպէս խորաթափանց բան մը ունէր:

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԵՆԵԱՆ

(Շարունակելի)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՇԱԲԱԹ 19 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
19 Novembre [illegible]

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2039 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻ[illegible] — ԳԻՆ 30 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

“ՉԱՐԼՍԹՈ՞Ն„Ը ԹՄՐԵՑՈՒՑ...

«Մառիան»ի հրատարակած պարզանքին առթիւ, որուն թարգմանութիւնը երեւցաւ «Յառաջ»ի մէջ, ակամայ մեր միտքն ինկաւ Փարիզի հայ ուսանողութիւնը:

Կ'ըսենք՝ ակամայ. որովհետեւ, այդ պատուաբժա՞ն դասը լաւոնց մոռացութեան տուած է ինքզինքը, այս պողոտաներուն վրայ եւ այլուր:

Անոնք, Փարիզի հայ ուսանողները, պարբերաբար կը կազմեն միութիւններ: Կը սարքեն ժողովներ եւ հանդէսներ, օրը օրին մամուլին հաղորդելով յետին լուրը: Եւ բարեացակամութիւն չի պակսիր ո՛ր եւ է թերթի քով:

Բայց, ահա տասը տարին լրացաւ, եւ մենք տակաւին կը գտնուինք հարցականի մը առջեւ,— ունի՞նք ուսանողութիւն: Այնպէս ինչպէս պատերազմէն առաջ:

Կամ, գոնէ այնպէս ինչպէս ունին մեր հարեւան ժողովուրդները,—Պարսիկ, Արաբ, Եգիպտացի, Պուլկար, Յոյն կամ Սերպ:

Գիտենք, գիտենք: Պայմանները փոխուած են: Փոխուած են մարդիկն ալ: Ահագին խրամատ մը բացուած է երէկուան եւ այսօրուան միջեւ:

Հոգեկան բեկման պակասը կը լրացնէ նիւթական հոգը:

Յետոյ, չունենալով ազատ եւ մեր պահանջներուն համապատասխան հայրենիք, մեքենաբար, ժամանակի ընթացքին կը փլին, կը փրթին շատ մը կապեր որ կը ներշնչէին, գործի կը մղէին երիտասարդութիւնը:

Եւ սակայն, բաւակա՞ն են այդ բոլոր խոչընդոտներն ու պատրուակները, ամէն պարտականութենէ խուսափելու համար:

Երէկ ալ, ուսանողին առջեւ կը ցցուէին տաժանելի հանգամանքներ: Ամէնէն առաջ՝ հացի խնդիրը: Բայց կա՛ր ոգի մը խրոխտ եւ հաւատաւոր: Կամք՝ դիմանալու եւ «իւրովսանն ծառայելու»:

Ինչո՞ւ պիտի պակսէր այդ ոգին, ներկայ պայմաններուն մէջ:

Բոլորն ալ թշուառ, «աղքատ եւ տնա՞նկ» են:

Կամ աւելի՞ անճար քան այն հարիւրաւոր երիտասարդները որ միջոց կը գտնեն, օրուան տաժանքէն յետոյ, նուիրուելու ո՛րեւէ հանրային պարտականութեան: Իբրեւ անդամ այս կամ այն կուսակցութեան, միութեան, կազմակերպութեան:

Երիտասարդներ կան ծուխ ու մուրի մէջ: Իւղի եւ կեղտի մէջ: Այստեղ եւ ամէն տեղ: Երիտասարդներ որ չունին ո՛ր եւ է նեցուկ բացի իրենց ճակտի քրտինքէն:

Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ անոնք, մրկելով ու մաշելով հանդերձ, տրամադրութիւն կ'ունենան իրենց շունչը խառնելու հանրային յարժումին, իսկ ուսանողները կ'անճրկին:

Կ'անճրկին մինչեւ իսկ այն գործերուն մէջ որ յատկապէս մաս կը կազմեն իրենց կոչումին:

Պատերազմէն առաջ, եթէ մեր անունը քիչ – շատ վարկ վայելած արեւմուտքի մէջ, երկիրէ երկիր, այդ մեծ մասով կը պարտինք ուսանող սերունդին:

Եւ պատերազմէն յետոյ, եթէ այնքան մոռցան մեզ, մեր մեռելներն անգամ ուրացողելով, այդ ալ հետեւանք է, մինչեւ մէկ աստիճան, ուսանողական շարժումի թուլութեան:

Նոր սերունդ հասած է ամէն տեղ ալ, եւ մենք իրաւունք չունինք սպասելու որ մարդիկ իրարու փոխանցեն հին ծանօթութիւններ: Գիտելիքներու պաշարն անգամ նորոգութեան, արծարծումի կը կարօտի:

Ամէնքս ալ պարտականութիւններ ունինք այս ճակատին վրայ: Աւելի շատ՝ այն սերունդը որ կ'ուսանի Ֆրանսայի բարձրագոյն վարժարաններուն եւ համալսարաններուն մէջ:

Ըլլալով անմիջական եւ ամենօրեայ շփման մէջ ամէն ազգէ ուսանողներու եւ դասախօսներու հետ, անոնք, մեր ուսանողները, կը վայելեն շատ մը թանկագին պատեհութիւններ՝ ծանօթանալու եւ ծանօթացնելու, մշակելու եւ լուսաբանելու:

«Մառիան»ը թերթ մըն է որ ամէնէն առաջ բուն փարիզեան երիտասարդութեան սրտին կը խօսի: Եւ դեռ ի՛նչ հրատարակութիւններ կան՝ այդ խառնուածքով: Ինչպէս եւ դասախօսութիւններ:

Ո՞ր օրուան կը սպասէ հայ ուսանողութիւնը, ապացուցանելու համար թէ՝ գոնէ կը հետեւի իր անմիջական շրջապատի սեւին ու ճերմակին:

Ձենք ժխտեր երիտասարդական ո՛ր եւ է իրաւունք: Նոյնիսկ պարը:

Բայց, ո՛ր եւ է պար այդքան ուժ ունի՞ մոռացութեան տալու ուրիշ ամէն բան: Մարդկային տարրական պարտականութիւններ:

«Զարլսթո՞ն»ն է որ թմրեցուցեր է Համալսարանական Ոստանի տեղաւորուած կամ Փարիզի մէջ ցիրուցան ուսանողները, որոնք միութիւն ալ ունին, ինչպէս կը ծանուցանեն պարբերաբար:

Ալպէռ Լոնտռի պարագան փակագիծ մըն է: Տակաւին ի՛նչքան վրդովիչ կամ լուսաւոր երեւոյթներ կան որ կը վրիպին ուշադրութենէ:

Յետոյ, մենք մեր պատեանին մէջ կծկուելով, կը կորսնցնենք կապը նոյնիսկ սահմանակից, դրացի ուսանողներուն հետ, որոնց վաղը, վարիչ դեր պիտի ունենան իրենց երկիրներուն մէջ:

Ծանօթութիւն ունի՞նք ռուս, արաբ, սուրիացի, պարսիկ ուսանողութեան հետ: Կը հետեւի՞նք անոնց կեանքին ու շարժումներուն:

Անո՞նք պիտի փնտռեն մեզ, թէ մենք:

Հարցե՛ր, հարցեր որ պատասխանի կը սպասեն:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՒՐԻՇ ՁԱՅՆ ՄԸ

Առջի օր նամակ մը ներկայացուցեր էի «Յառաջ»ի գզրոցէն:

Ստացայ հայրենակցի մը նամակներ՝ օրուան հոգերու մասին: Մարսէյլէն:

Ահա ուրիշ մը, Մ. Յ. Գ., Փարիզէն.

— «Սիրելի ազգայնականներ. այս եղաւ գրեթէ մէկ տարի որ բաժանորդագրուած եմ «Յառաջ»ի եւ ամէն օր կը կարդամ ինքնապաշտպանութեան հարց:

Սիրելիք, այնպէս կը կարծեմ որ զուր պիտի անցնի այս ալ: Ինքնապաշտպանութիւնը խօսքով չի լինիր, այլ գործով: Ըսելս այն է որ գործող չունինք: Զունինք մէկը որ ելլէ եւ կազմակերպէ այս ցիր ու ցան երիտասարդութիւնը: Մենք միութիւն եւ համերաշխութիւն չունինք. Դաշնակցութիւն ըլլայ, Հնչակեան ըլլայ, Ռամկավար ըլլայ, համայնավար ըլլայ, հայրենակցական միութիւններ ըլլան. մենք բոլորս նստած ենք մի մի ձիու վրայ եւ կը քշենք...

Կը բաւէ՛, յարգելիներ, կը բաւէ. իրար տաշելով, իրար պախարակելով, իրար քարկոծելով մինչեւ ո՞ւր պիտի երթանք: Այսպէս մենք մեր օճախն է որ կը քանդենք:

1915էն ի վեր շատ մը երկիրներ պտտեցայ, հազարումէկ կուսակցութիւններ տեսայ, բայց մեզի պէս չէին: Ֆրանսայի մէջ ալ շատ կուսակցութիւններ կան, հինգ – վեց ամիս առաջ իրար կը քաշքշէին, այսօր բոլորն ալ համերաշխած են խաղաղի դաշինքին շուրջը: Ինչո՞ւ մենք ալ չենք հետեւիր այս օրինակին:

Կուսակցութիւնը գէշ բան չէ, բայց պէտք է գործեն համերաշխ եւ պարզութեամբ գիտակցութեամբ, կուսակցութեան նպատակը պիտի ըլլայ երիտասարդութիւնը կազմակերպել, մարզել եւ կազմ եւ պատրաստ պահել ի նպաստ հայրենիքին: Այսօր երբ մենք անտանելի վիճակի մէջ ենք, պէտք է թափենք մեր բոլոր ատելութիւնները եւ համերաշխօրէն գործենք ի նպաստ մեր ողբալի հայրենիքին»:

... Ի՞նչ կ'ուզէիք որ աւելցնէի:

Չեմ ճանչնար գրողը: Ձեռագիրէն դատելով, կը պատկանի խոնարհ խաւերուն.

Այսինքն, «ուսումնական» չէ: Հազիւ կրցեր է շարադրել իր մտածումները

Բայց, ի՜նչ մտածումներ...

ՎԱՀԷ

ՏՐՈՑԿԻՆ ԱԼ ՏԱՃԿՑԱՒ...

Գրած էինք թէ Պոլսէն Պիրէոն հասած է Տրոցկի, որ Քոփէնհակ պիտի երթայ Մարսէյլի ճամբով:

Նոր տեղեկութեանց համաձայն, Տրոցկի կը ճամբորդէ թրքական անցագրով: Անունն ալ դրած են հայրի Սէտէֆ: (Կինը՝ Նարալի Սէտէֆ): Շոգենաւին մէջ բռնած է առաջնակարգ խցիկ մը: Ոչ ոք ընդունեց, բացի ոստիկանապետէն, որմէ խնդրեց որ թոյլ չտան ո՛րեւէ այցելութիւն: Տիկին Տրոցկի խնդրեց որ ոստիկան մը ընկերանայ իրեն, Աթէնքի մէջ պտտելու համար: Շոգենաւին ժամանումէն քիչ յետոյ, խումբ մը համայնավարներ քարափ գացին եւ ունկնդրութիւն խնդրեցին, բայց Տրոցկի մերժեց: Այն ատեն նամակ մը ղրկելով, խնդրեցին երեւալ, որպէս զի ողջունեն: Տրոցկի նորէն մերժեց: Ուրիշ խումբ մը կարմիրներ ալ, որոնք Ստալինի կուսակից են, գացին թշնամական ցոյցեր կատարելու, բայց ոստիկանութիւնը ցրուեց:

Կէս օրէն յետոյ Տիկին Տրոցկի պտըտեցաւ Աթէնքի մէջ, ուղեկցութեամբ գաղտնի ոստիկանի մը:

ՀՍԿԱՅ ՋՐԱՆՑՔ ՄԸ
ՍԵՒ ԾՈՎԷՆ ՊԱԼԹԻԿ ԾՈՎ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ մօտերս պիտի սկսին աշխատանքները՝ հսկայ ջրանցքի մը, որ Սեւ ծովը պիտի միացնէ Պալթիկ ծովուն եւ Տօն գետը՝ Տնիեփերի: Ջրանցքը պիտի կոչուի «Մեծ Տնիեփերի Ջրանցք»:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Անգլիան ալ յանձնեց իր ծրագիրը

ԼՈՆՏՈՆ ԿԸ ՃԱՆՉՆԱՅ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԵԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ

Նոյ. 17ին, Անգլիոյ արտաքին նախարարը պարզեց իր կառավարութեան տեսակէտները՝ ընդհանուր զինաթափութեան մասին:

Ծրագիրը շատ ընդարձակ է եւ կը պարունակէ հետեւեալ հիմնական կէտերը.—

1) Ճանչնալ Գերմանիոյ հաւասարութեան իրաւունքը:

2) Նոր դաշինք մը կնքել եւրոպական պետութեանց միջեւ, ապօրէն հռչակելով պատերազմը:

3) Զինաթափութիւնը կատարել յաջորդական աստիճաններով:

4) Ջնջել սուզանաւերը եւ ծանր հրետանին:

5) Սահմանափակել օդանաւերու եւ մարտանաւերու տարողութիւնը:

6) Մեծապէս կրճատել օդային ուժերը:

Ծանուցագիրը անհրաժեշտ կը գտնէ նախապէս հարթել Գերմանիոյ հետ ծագած վէճը՝ սպառազինութեանց հաւասարութեան մասին: Անգլիա չընդունիր որ Վերսայլի դաշնագիրը փոխուի միակողմանի համաձայնութեամբ: Ո՛ր եւ է փոփոխութիւն պէտք է կատարուի բոլոր ստորագրողներուն հաւանութեամբ: Միւս կողմէ, դաշնագրէն իսկ կը հետեւի թէ՝ Գերմանիոյ պարտադրուած զինաթափութիւնը պէտք է նախաքայլը հանդիսանայ ընդհանուր զինաթափութեան մը: Ճիշդ է որ կարգ մը պետութիւններ կրճատած են իրենց սպառազինութիւնները՝ զինադադարէն ի վեր: «Օրինակ՝ իմ երկիրս վերջին տարիներու ընթացքին ահագին կրճատումներ կատարած է եւ չի կրնար աւելի հեռուն երթալ, եթէ ընդհանուր համաձայնութիւն մը չգոյանայ»: Միւս կողմէ, Գերմանիան անդամ ըլլալով Ազգերու Դաշնակցութեան, անվիճելի իրաւունք ունի հաւասարէ հաւասար խօսելու:

Այս կէտերը ուշադրութեան յանձնելով, Անգլիա կ'առաջարկէ.—

1) Բոլոր եւրոպական պետութիւնները պէտք է միանան եւ հանդիսաւորապէս յայտարարեն թէ ո՛ր եւ է պարագայի մէջ չպիտի փորձեն զէնքի զօրութեամբ կարգադրել իրենց միջեւ ծագած ո՛ր եւ է վէճ, ներկայ թէ ապագայ:

2) Գերմանիոյ պարտադրուած զինուորական սահմանափակումները պէտք է արձանագրուին այն միեւնոյն պայմանագրին մէջ ուր պիտի սահմանուին միւս պետութիւններու սպառազինութեանց սահմանափակումները:

3) Այն նոր սահմանափակումները որ կրնան դրուիլ Գերմանիոյ մասին, միեւնոյն տեւողութիւնը պիտի ունենան եւ վերաքննութեան նոյն եղանակին պիտի ենթարկուին, ինչպէս միւս պետութեանց համար:

4) Ինչ կը վերաբերի սպառազինութեանց ցուցակին, Գերմանիան յայտարարեց թէ վերազինուելու միտք չունի: Ան կ'ուզէ որ ճանչցուի սա սկզբունքը թէ միւս պետութեանց համար արտօնուած զէնքերու տեսակները (ոչ թէ թիւը) պէտք չէ արգիլուին իրեն համար:

Այս հիման վրայ, անգլ. կառավարութիւնը կ'առաջարկէ աստիճանաբար կրճատել սպառազինութիւնները, եւ առաջին աստիճանին համար կը թելադրէ. — Մեծապէս կրճատել խոշոր մարտանաւերու թիւը եւ, հաւասարութեան սկզբունքով, թոյլատրել Գերմանիոյ որ մարտանաւեր շինէ, մեծ պետութեանց համար սահմանելի չափին վրայ: Անգլ. կառավարութիւնը արդէն պատրաստ է 7000 թոնոյի իջեցնելու յածանաւերու տարողութիւնը, վեց թնդանօթներով, ինչ որ մօտաւորապէս կը համապատասխանէ Գերմանիոյ պարտադրուած սահմանին.

Միեւնոյն ատեն, կ'առաջարկէ — 1. Բոլորովին ջնջել սուզանաւերը, իբրեւ ամենակարեւոր ազդակ մը զինաթափութեան եւ համաշխարհային խաղաղութեան եւ իբրեւ լաւագոյն միջոցը գոհացում տալու Գերմանիոյ հաւասարութեան պահանջին՝ այս զէնքի մասին: 2. Ջնջել բոլոր այն հրասայլերը (թանք) որ կ'անցնին որոշ չափ մը եւ այդ չափը սահմանել այնպէս որ արգիլուին մասնաւորապէս յարձակման յատուկ հրասայլերը: Այստեղ ալ պէտք է ճանչնալ Գերմանիոյ հաւասարութեան իրաւունքը, սահմանափակ թիւով հրասայլեր ունենալու մասին: 3. Մեծ թնդանօթներու տրամագծոյն չափը վերածել 105 միլիմեթրի, ինչպէս պարտադրուած է Գերմանիոյ: 4. Գլխաւոր պետութեանց օդային ուժերը անմիջապէս իջեցնել Մեծն Բրիտանիոյ ուժերու մակարդակին: 33 առ 100 կրճատել աշխարհի բոլոր օդանաւային ուժերը, մէջն ըլլալով անգլիականը. — Նուազագոյն չափին իջեցնել օդանաւերու ծանրութիւնը.

Ծանուցագիրը կ'ընդունի նաեւ ցամաքային ուժերը կրճատելու, պարտաւորիչ զինուորութեան շրջանը պակսեցնելու եւ զինաթափութեան վրայ միջազգային հսկողութիւն հաստատելու տեսակէտները:

Զեկուցումէն յետոյ, զինաթափութեան յանձնախումբին նախագահը յոյս յայտնեց թէ Գերմանիան այլ եւս պատճառ չունի բացակայելու խորհրդաժողովէն. Ուրիշ պատուիրակներ ալ ձայնակցեցան, անհրաժեշտ գտնելով Գերմանիոյ ներկայութիւնը:

Անգլիական ծրագիրը ուրախութիւն պատճառեց Գերմանիոյ մէջ.

Գերմանիոյ դահլիճին ճգնաժամը

Ֆոն Փափէն հինգշաբթի օր նախագահ Հինտէնպուրկի յանձնեց դահլիճին հրաժարականը, որ կը սպասուէր օրերէ ի վեր: Նախագահը ընդունեց հրաժարականը եւ անմիջապէս բանակցութեան մտաւ կուսակցապետներու հետ, նոր դահլիճին կազմութեան համար: Իր քով կանչած է նաեւ Հիթլէրը: Կացութեան բանալին կը գտնուի ազգայնական հոսանքներուն ձեռքը:

Պարտքերու յետաձգման դէմ

Ուաշինկթընէն կը հեռագրեն թէ՝ պաշտօնական շրջանակները լուռ են, իսկ մամուլը բուռն պայքար կը մղէ պատերազմական պարտքերու յետաձգման կամ կրճատման դէմ: Պայքարին գլուխը կանգնած են մասնաւորապէս խորհրդարանին անդամները, որոնց կը պատկանի վերջին խօսքը: Այս առթիւ ծանրակշիռ թելադրութիւններ ալ պակաս չեն: Երեսփոխան մը կ'առաջարկէ Լա Հէյի Ատեանին դիմել եւ տնանկ հռչակել այն պետութիւնները որ չեն վճարեր իրենց պարտքերը: «Եթէ վերաքննութիւն կ'ուզեն, պէտք է նախ վճարեն դեկտ. 15ի մասնավճարը»: Ֆրանսան առանց դժուարութեան կրնայ վճարել 19 միլիոն տոլար:

Հուվըր չորեքշաբթի օր պիտի խորհրդակցի իր յաջորդին՝ Րուզվէլթի հետ, որ մինչեւ վերադարձ է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ
ՀԱՅ ՉԿԱ՞Յ ԹԷ ԿԸ ԳՈՂՆԱՆ

«Խորհ. Հայաստան»ի հոկտ. 22ի թիւէն կը տեղեկանանք թէ Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար Ա. Խանջեան երկար զեկուցումով մը հետեւեալ դառն խօսքերը ուղղած է Երեւանի քաղաքապետ Ա. Երզնկեանի եւ իր երկու օգնականներուն.

— «Բազմաթիւ կարեւոր խնդիրներից ես վերցնում եմ Երեւանի ներկայ դրութիւնը. վատ է աշխատում քաղաքապետութիւնը, շինարարութեան եւ բարեկարգման բնագաւառում: Յանձնակ շէնքեր սկսուել են եւ չեն աւարտում աշխատանքի վատ կազմակերպման պատճառով: Վերցրէք մեր փողոցների դրութիւնը, կիսատ թողած խրամատներ, փոշի, կեղտոտութիւն: Իսկապէս հնարաւոր չէ՞ բարեկարգել փողոցները արագ կերպով: Ի հարկէ կարելի է, բայց քաղաքապետութիւնը աշխատանքի ոճատեմ չունի: Բայց այս մայրաքաղաքը անպայման պէտք է մայրաքաղաք դառնայ»:

«Վերցնենք հացի բաշխման գործը. մի՞թէ անհաղթահարելի խնդրադութիւն է այն որ քաղաքում դեռ եւս ներթեր են առաջ գալիս հացը ստանալու համար: Տրամադրուած հացի քանակը լիովին բաւական է բաւարարելու համար բոլորին, որոնց պարտաւոր ենք բաւարարել հացով, եթէ միայն հացը չգողնան, եթէ ճիշդ կազմակերպուի բաշխման գործը: Ուղղակի ամօթ պէտք է լինի, այնքան ենխագգաշնացումից յետոյ լսել այս կշտամբանքը. պէտք է վերջ տալ այլ եւս հացի համար ներկայի հերթի սպասելու դրութեան»:

ԱՐՏԱԾՈՒՄՆԵՐԸ ԿԸ ՊԱԿՍԻՆ

Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, 1932ի առաջին տասը ամիսներու ընթացքին Ֆրանսայի ներածումները եղած են 24,593,417,000 ֆրանք, իսկ արտածումները՝ 16 միլիառ 264,512,000: Ուրեմն, առեւտրական կշիռը կը ներկայացնէ 8 միլիառ 328,905,000 ֆրանք պաց մը:

Բաղդատելով 1931ի միեւնոյն ժամանակաշրջանին հետ, ներածումները պակսած են 11,897,613,000, իսկ արտածումները՝ 9,646,428,000 ֆրանք:

Տիրող տագնապին մէկ բացատրութիւնը՝ թուանշաններով:

... ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵՆ ԻՐԱՐ ԽՓԵԼ

Սոֆիայէն կը հեռագրեն թէ՝ առջի օր Մակեդոնացի Միթրեւ փողոցին մէջ սպաննուեցաւ անծանօթի մը կողմէ որ յաջողեցաւ փախչիլ: Զոհը համայնավար էր:

Դարձեալ, վեց հոգի կրակ տեղացին սենեակի մը վրայ ուր կը բնակէր Միխայլովի կուսակիցներէն մէկը, Զաֆիրով: Մահապարտը անվնաս մնաց: Ոստիկանութիւնը խուզարկութիւններ կատարեց, բայց չկրցաւ գտնել մահափորձի հեղինակներուն հետքը: Բազմաթիւ զէնքեր բռնուեցան:

« ԱՆՈՒՆՆ ԱԼ ՋՆՋԵՆՔ »

Զինովիեւ կրկին արտաքսուած ըլլալով կուսակցութենէն, Թուլթի ռուսական մեծ գործարան մը, որ անոր անունով կը կոչուէր, դիմեց կառավարութեան եւ խնդրեց որ հաստատութիւնը այսուհետեւ կոչուի Մաքսիմ Կորքի:

ԳԵՐՄԱՆ ԶՕՐԱՎԱՐ ՄԸ Կ'ԱԶԴԱՐԱՐԷ...

Գերման զօրավար Համմէրշթայն վերջերս քննական պտոյտ մը կատարելով Նիւրընպէրկի շրջանին մէջ, ճառ մը խօսած եւ հետեւեալ ազդարարութիւնը ուղղած է.

— Կ'ազդարարեմ ձեզ թէ կ'երթանք դէպ ի ծանրակշիռ ժամանակաշրջան մը, ուր աւելի քան երբեք անհրաժեշտ պիտի ըլլայ զինուորական ոգին: Ահա թէ ինչո՛ւ մասնաւորապէս երջանիկ եմ որ կրցայ հաստատել թէ այդ ոգիով տոգորուած է այս շրջանին զօրքը:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ նախկին ցարին, Ֆէրտինանտի համար գրուած էր թէ Սոֆիա պիտի վերադառնայ: Այս նպատակով Պուլկարիա գացած էր իր թիկնապահը: Վարչապետ Մուշանով այս առթիւ բացատրութիւն տալով Երեսփ. Ժողովին մէջ, յայտարարեց թէ յառաջացած է չյուզել այս խնդիրը:

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

Ժ.

«ԿԱԶԻ»Ն ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ.— ԱՏՐՃԱՆԱԿՆԵՐԸ ՊԱՏՐԱՍՏ.— ՍՈՒԼԹԱՆԸ ԿԸ ՓԱԽՉԻ.— «ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ».— ՐԷՈՒՖ ԵՒ ԸՍՄԷԹ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ.— ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐԸ ԼԵԶՈՒ Կ'ԵԼԼԵՆ.— ՀԱՑԿԵՐՈՅԹ ՄԸ... ԵՒ ԵՂԵՒ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ:

Բանաձեւը կ'ունենայ միեւնոյն վախճանը Ազգային Ժողովին մէջ. Երեսփոխաններուն մեծ մասը հակառակ են Կազիին, բայց Քէմալ խորամանկ է. Կը նուաճէ իր հաւատարիմ արբանեակները եւ կը թելադրէ անոնց որ չերկնցնեն վիճաբանութիւնները եւ քուէարկեն որոշումը:

— «Վստահ եմ որ այս ժողովը միաձայնութեամբ պիտի ընդունի բանաձեւը, ձեռամբարձ քուէն բաւական է», կը յայտարարէ յանկարծ:

Սպառնական շեշտ մը կայ իր ձայնին մէջ: Իր արբանեակները որոնք ժողովիս եկած են զինուած, կը պատրաստուին գործածել իրենց ատրճանակները առաջին իսկ ազդանշանին.

Ժողովին նախագահը կը յայտարարէ.

— Բանաձեւը միաձայնութեամբ քուէարկուած:

— Սուտ է, սխալ է, կը պոռան ոմանք:

— Ես հակառակ եմ, կը բողոքէ ուրիշ մը:

— Տեղդ նստէ՛, լռէ՛, կը յանդիմանեն միւսները:

Անիմաստ հայհոյութիւն, աղմուկ, ժխոր: Նախագահը կը կրկնէ իր խօսքերը՝ աչքը Քէմալի աչքերուն յառած:

Կազին դուրս կ'ելլէ ժողովէն յաղթական:

Հինգ օր վերջ, Րէֆէթ Անգլիացիներու քթին տակ, կը տապալէ սուլթանին կառավարութիւնը Պոլսոյ մէջ: Վահտետտին տեսնելով որ իր կեանքը վտանգի մէջ է, պաշտպանութիւն կը խնդրէ Անգլիացիներէն եւ 48 ժամ վերջ գաղտնաբար կը հեռանայ Պոլսէն անգլիական մարտանաւի մը վրայ: Իր եղբօրորդին՝ Աբտիւլ Մէճիտ էֆէնտի կը նշանակուի խալիֆա, առանց քաղաքական իշխանութեան:

X

Ազգային ժողովին հետ իր ունեցած այս առաջին բախումէն յետոյ, Քէմալ կը բանայ իր աչքերը: Ուրեմն, բացայայտ է որ իշխանութեան գլուխ մնալու համար, ստիպուած պիտի ըլլայ բուռն պայքար մղել իր ամէն մէկ քայլին: Երեսփոխանները չեն ենթարկուիր: Ազգ. Ժողովը սահմանադրական հաստատութիւն մըն է անոնց համար եւ դիւրութեամբ տեղի չպիտի տան իր մենատիրական ձգտումներուն: Քէմալ կը մտածէ:

Բանակը իր հետ է այսօր, բայց ապահո՞վ է վաղուան համար: Ո՛չ: Ուրեմն, ինք պիտի ստեղծէ պետական այնպիսի մեքենայ մը որ գտնուի իր անմիջական հակակշռին տակ: Պիտի ստեղծէ քաղաքական կազմակերպութիւն մը: Էվրէքա:

Քէմալ կ'որոշէ մէկ կեդրոնական կազմակերպութեան վերածել 1919ին կազմուած դիմադրական կոմիտէները եւ անոնց տալ տեղական վարչութեան հոգը: Պիտի հիմնէ «Ժողովրդական կուսակցութիւնը» (Ֆըրգա): Ամէն գիւղական կոմիտէ պիտի ընտրէ իր կառավարիչը, իր մուխթարը, իր վարժապետը, իր ոստիկանը:

Այս հեռանկարը իր միտքին մէջ՝ Քէմալ կը պտտի գիւղէ գիւղ, քաղաքէ քաղաք: Իր մօտ կը կանչէ կոմիտէներու անդամները. կը լսէ, կը փայփայէ անոնց ինքնասիրութիւնը:

— «Ուժեղացուցէք ձեր կոմիտէները. ուժ տուէք ինծի, հնազանդեցէք ինծի, որպէսզի միասին վերաշինենք այս Թուրքիան — ձեր Թուրքիան — այնպիսի ամուր հիմերու վրայ որ ան դիմադրէ իր արտաքին եւ ներքին թշնամիներուն: Դուք ժողովրդական կուսակցութիւնն էք հիմա, դուք, դո՛ւք պիտի կառավարէք երկիրը»:

Ա՛լ վախ չունի Քէմալ: Կոմիտէները իրեն հետ, գիւղացիութիւնը իրեն հետ: Հիմա պիտի կռուի իր անձնական հակառակորդներուն դէմ:

Հազիւ Էնկիւրի փոխադրուած՝ Քէմալ մասնաւոր հրամանագրով մը կը ջնջէ երեսփոխաններու անձեռնմխելիութեան իրաւունքը: Կը հաստատէ խիստ գրաքննութիւն մը ու կ'արգիլէ խօսքի ազատութիւնը: Երեսփոխանները կը մերժեն առաջինը, բայց չեն կրնար արգիլել միւս միջոցները: Գիտեն Քէմալի ճամբորդութեան նպատակը, ծանօթ են անոր յետին միտքերուն: Վերջ պիտի լուծէ ան հիմա: Սակայն տկար են իրենք, չեն համարձակիր շատ առաջ երթալ:

Քէմալ Լօզան կը ղրկէ Ըսմէթը, իբրեւ պատուիրակ, առանց կարծիք հարցնելու Ազգային Ժողովին կամ կառավարութեան. Ինք պէտք եղած հրահանգները տուած է արդէն իր ներկայացուցիչին: Խորհրդաժողովը կը բացուի նոյեմբերին: Ըսմէթ երեք ամիս՝ Լորտ Քըրզընի հետ վիճելէ ու ժամավաճառ ըլլալէ ետք, կը վերադառնայ: Լուծուած է խորհրդաժողովը

Մուսթաֆա Քէմալ մինչեւ Էսքիշէհիր կու գայ, դիմաւորելու համար զայն: Միասին կը վերադառնան Էնկիւրի. Սակայն վարչապետը՝ Րէուֆ եւ երեսփոխանները կայարան չեն եկած «բարի եկաք»ի: «Ինչո՞ւ», կը հարցնէ Քէմալ՝ զայրացկոտ: Րէուֆ անկեղծ համարած էր այդ մեծարանքը Ըսմէթին: Ինք է վարչապետը, իր կարծիքը չեն հարցուցած, սահմանադրական օրէնքին հակառակ է Ըսմէթի ընտրութիւնը: Րէուֆ կը հրաժարի:

Ազգային Ժողովը խստօրէն կը քննադատէ պատուիրակը իբրեւ անկարող, անձեռնհաս մէկը: «Թերեւս զօրավար է, թէեւ ոչ մէկ կռիւ չէ շահած կեանքին մէջ, բայց իբրեւ դիւանագէտ, արժէք չունի», կ'ըսեն երեսփոխաններէն ոմանք. «Անգլիացիները մեզ խաբեցին Մուտանիոյ մէջ», կը պոռան ուրիշներ:

Ապարդիւն կը մնան այս քննադատութիւնները: Քէմալ խոստումներով, սպառնալիքներով կը քնացնէ Ազգային Ժողովը ու դարձեալ Լօզան կը ղրկէ Ըսմէթը՝ «իր մարդը»: Լօզանը մահու կենաց խնդիր է անոր համար, պէտք է յաջողի անպայման:

Տագնապը կը սաստկանայ Էնկիւրի մէջ: Ազգային Ժողովին համար գաղտնիք չէ մօտեցող վտանգը:

Այս ընթացքով Քէմալ պիտի դառնայ միահեծան իշխան մը:

Կ'առաջարկեն իրեն որ հրաժարի ժողովրդական կուսակցութեան նախագահութենէն: Պետութեան մը «գլուխը» պէտք է չէզոք ըլլայ:

— Ո՛չ, կը պատասխանէ Քէմալ. ձեր առարկութիւնը կը պատշաճի ուրիշ քաղաքական կուսակցութեանց. Թուրքիա ունի միայն մէկ կուսակցութիւն: Ուրիշ կուսակցութիւն, ուրիշ տեսակէտ չի կրնար ըլլալ: Ինծի համար պատուոյ խնդիր է մնալ թէ կուսակցութեան նախագահը եւ թէ պետութեան ներկայացուցիչը.

Այս սպառնական խօսքերէն ետք, Րէուֆի ընդդիմադիր շարքերուն մէջ կը մտնեն իր երբեմնի բարեկամները — Րահմի, Քեազիմ Գարա Պէքիր, Րէֆէթ, Ալի Ֆուատ, Նուրէտտին եւ ուրիշ ծանօթ դէմքեր:

— Մուսթաֆա Քէմալ ի՞նչ իրաւունք ունի մենատիրական հովեր առնելու: Ա՞ն ով է. իրենք ալ բաժին ունին յաղթանակին մէջ. Քեազիմ Գարա Պէքիրը չէ՞ր որ բնաջինջ ըրաւ Հայաստանը. Րէֆէթն ու Րէուֆը չէի՞ն, Յոյներուն դէմ յարձակումը կազմակերպողները, այն պահուն երբ ինքը՝ Մուսթաֆա Քէմալ քաղաքականութիւն կը խաղար Սամսոնի եւ Սեբաստիոյ մէջ, իբրեւ Սուլթանին թիկնապահ

Քէմալ չորս աչքով կը հետեւի այս շարժումներուն. ընդդիմադիրները կ'ուժեղանան հետզհետէ. Միւս կողմէ, սակայն, նպաստաւոր դէպքեր կը պատահին: Ըսմէթ փառաւոր յաջողութիւն կ'ունենայ Լօզանի մէջ. Թուրքիա կը պարտադրէ իր պայմանները: Դաշնակիցները վերջնապէս կը պարպեն Պոլիսը. բանակը հաւատարիմ է իրեն: Պէտք է շարժի եւ արագ: Որոշած է արդէն իր ընելիքը — պիտի հաստատէ հանրապետութիւն մը եւ ինք պիտի ըլլայ նախագահը

Աղուէսէն աւելի խորամանկ՝ Մուսթաֆա Քէմալ մեքենայութիւն մը կը լարէ: Հացկերոյթի կը հրաւիրէ դահլիճին անդամները: Կը բացատրէ անոնց խորհրդարանական վարչութեան անպատեհութիւնները: Նախարարները պէտք չէ պատասխանատու ըլլան Ազգային Ժողովին: Ընդհակառակն, իրենք պէտք է վարեն երկրին գործերը. երեսփոխանները միջամտելու իրաւունք չունին:

— Ահաւասիկ առաջարկս. դուք բոլորդ ալ պիտի հրաժարիք վաղը. ես պիտի առաջարկեմ Ազգային Ժողովին որ ինք կազմէ նոր կառավարութիւն մը: Ձեզի ինչ ալ առաջարկեն, ետ չպիտի առնէք ձեր հրաժարականները եւ պիտի ընէք ձեր կարելին, դժուարութիւն ստեղծելու համար. Ժողովը չպիտի կրնայ մէջէն ելլել:

Յաջորդ օրը կը հրաժարի դահլիճը: Երեսփոխանները կը շուարին: Էնկիւրիէն բացակայ են գլխաւոր ընդդիմադիրները — Գարա Պէքիր, Ալի Ֆուատ, Րէուֆ եւ Նուրէտտին: Վէճ, աղմուկ, քուէարկութիւն: Անօգուտ:

Չեն կրնար ընտրել նոր կառավարութիւն մը: Երկու օր վերջ, Քէմալ կը սարքէ ուրիշ հացկերոյթ մը. այս անգամ ներկայ են նաեւ Ըսմէթ, Ֆէթհի եւ Քէմալէտտին

— Ժամանակը եկած է, կ'ըսէ Քէմալ, հռչակելու հանրապետութիւնը: Դո՛ւն, Ֆէթհի, պիտի աշխատիս դժուարացնել վաղուան նիստին վիճաբանութիւնները: Թնճուկի մը մէջ պիտի ձգես երեսփոխանները. յետոյ պիտի առաջարկես իմ միջամտութիւնս, հանգոյցը լուծելու համար:

Հացկերոյթէն վերջ Մուսթաֆա Քէմալ ու Ըսմէթ գլուխ — գլխի մինչեւ առաւօտ, կը պատրաստեն օրինագիծը:

Յաջորդ օրը Մուսթաֆա Քէմալ, նստած Չան Գայայի տանը մէջ, կը սպասէ արդիւնքին: Կը կանչեն զինքը քանի մը անգամ. վերջին պահուն է որ կ'ընդունի երթալ Ազգային Ժողովին եւ լուծել խնդիրը, պայմանաւ, սակայն, որ իր կարգադրութիւնը ըլլայ վերջնական:

— «Կը մտնէ Ժողովէն ներս, կը տիրապետէ ամէնուն վրայ. կը դիտէ սա մուկերը որ իրենց ակռաները ցոյց կու տային իրեն դէմ երէկ եւ հիմա եկած են խնդրելու իր միջամտութիւնը»:

Քէմալ կը բացատրէ իր տեսակէտները խորհրդարանական վարչաձեւին դէմ: Ժողովը չի կրնար ըլլալ թէ գործադիր եւ թէ օրէնսդիր մարմին. պէտք է վերջ դնել այդ անբնական կացութիւնը: Անոր չարագուշակ արտայայտութիւնը կը ճնշէ սրահին մթնոլորտը

— Պէտք է փոխենք այս սիստեմը. Ես որոշեցի որ Թուրքիան ըլլայ հանրապետութիւն եւ ունենայ նախագահ մը:

Ապշած է Ազգային Ժողովը այս անակնկալ յայտարարութենէն

Անկարելի էր մերժել առաջարկը: Երեսփոխաններուն հարիւրէն քառասունը չի քուէարկեր, բայց հոգ չէ, բանաձեւը ընդունուած է: Թուրքիան կը հռչակուի հանրապետութիւն եւ Մուսթաֆա Քէմալ՝ նախագահ (28 հոկտ. 1923):

Հիմա ինք է որ պիտի նշանակէ իր նախարարները, ինք պիտի կառավարէ Թուրքիան: Նախագահ հանրապետութեան, նախագահ դահլիճին, նախագահ ժողովրդական կուսակցութեան եւ ընդհանուր հրամանատար բանակին:

Բաւական չէ՞ն այս տիտղոսները, միահեծան իշխանութիւն մը հաստատելու համար Թուրք հայրենիքին մէջ:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հայրենիքը ամէն բանէ վեր եւ ամէն բան հայրենիքին համար

Երիտասարդի մը սրտցաւ կոչը երիտասարդ հայութեան՝ «Հայրենիքը ամէն բանէ վեր եւ հայրենիքի համար» առիթ տուաւ շարժումի մը:

Կը կարծեմ թէ «Մալկարացի»ին կոչը այնքան ալ հետաքրքրութիւն չպիտի արթնցնէր, եթէ երբեք Եգիպտոսէն՝ «Յուսաբեր» մեղադրանքներ չնետէր գաղթահայ երիտասարդութեան: Լաւ է որ այդպէս է, եւ մասամբ ալ իրաւունք ունի: Հազար բան մտածուած է, բայց ոչ՛ գոնէ երիտասարդական շարժում մը՝ հայրենիքին համար: Այդ չի նշանակեր թէ երիտասարդութիւնը հայրենիքի մասին չի խորհիր եւ իր գոյնզգոյն հոսանքներու ծրագրին մէջ չի յիշատակեր, կամ անոր մասին չի մտածեր, չարտայայտուիր, անտարբեր է: Այլ՝ երկրորդական կամ երրորդական աստիճանի վրայ զետեղած է. մինչ՝ ընդհակառակն մեր գլխաւոր գործունէութիւնը, մեր ամենաբարձր իտէալը, նշանաբանը պիտի ըլլայ

Այս անհոգութիւնը երկու պատճառներու կը վերագրեմ.

Առաջինը՝ այն է որ հայրենիքը մեզի դէմ անտարբեր է այսինքն՝ նման մօր մը որ չի գուրգուրար իր հարազատ զաւկին վրայ եւ ընդհակառակն կը զլանայ իր ծնողական պարտականութիւնը. որով, որդին ալ չի վայելելով ծնողական քնքուշ սէրը, փայփայանքը, կը մնայ անտարբեր իր ծնողքին եւ իր աշխատանքը, իր բարիքները կը վայելեն ուրիշներ — հոն ուր կը մնայ — կամ կ'ապրի փառքին, իր հաճոյքին համար: Քէն բռնած աշխարհի եւ մարդկութեան, կ'ընէ այն ինչ որ մարդկային չէ, վնասելով իրեն իսկ: Յանցանքը իրը չէ անշուշտ, երբ «կիրքէն» չէ պատրաստուած, ժողովրդական խօսքով «երբ ծոցը թաց եղած առեն չէ ծռուած»:

Կը տեսնուի որ յանցանքը մօրն է: Նախ մայրն է որ կը զլանայ իր բարիքները

Պիտի առարկուի թէ մեր ջանքերը ո՛չ թէ վարչաձեւին, այլ երկրին համար պիտի ըլլան: Թէ վարչաձեւերն կ'անցնին ու կ'երթան:

Անծանօթ եւ անստոյգ վաղուան՝ չենք կրնար վստահաբար չարժիլ եւ այժմու տէրը մեր հայրենիքին խորթ ըլլալով, կը ջլատէ թափը մեր հայրենասիրութեան: Մեր սիրտերը չեն տաքնար, թէ մեր ձեռքերը դժուարահաճ են, երբ խօսքը հայրենիքի մասին է: Երկրորդական գծի վրայ կը դնենք հարցերը: Մի մեղադրէք մեզ: Անծանօթ հայրենիքը առանց տեսնելու, առանց ծծելու անոր օդն ու ջուրը, առանց հոտոտելու անոր անուշաբոյր հողը, աւելի գուրգուրանք, սէր եւ ջերմութիւն ի՞նչպէս կ'ուզէիք որ ունենար երիտասարդութիւնը: Մանաւանդ որ, Թափառական, անմխիթար կացութեան մատնուած, անմիջական հոգեր ունի շրջապատը անհատական թէ ազգային: Պայքար իր ինքնաւորութիւնը, դիմագիծը պահելու: Ան ծովէն ինկած մէկու մը պէս, կը հայցի չիւղի մը անգամ, յուսալով փրկուիլ: Այնպէս ալ կը դիմէ խեղակորոյս ամէն միջոցի, որուն շնորհիւ կը յուսայ երկու օր աւելի Հայ մնալ եւ պահել ուրիշը.

Ուրեմն, կը տեսնուի որ երիտասարդութիւնը անգլուխ է եւ տարտղնուած, ինքնագլուխ ու կը փնտռէ բալիքը համաձայն իր դաստիարակութեան:

Երկրորդ՝ պատճառը այն է, որ հայ երիտասարդը տարուած է քանի մը անունով ու գոյներով եւ բազմազան կազմուած միութիւններով: Օրինակ, — հայրենակցական, մարզական, կուսակցական, կրթական — ուսումնական, յառաջդիմական, թաղային այս ու այն միութիւնները, որոնց մի վիրաւորուիք, ընկերներ, տասը հատը մէկ իսկ չարժեր

Այս բոլորին ծրագիրներն ալ իրարու կը նմանին:

«Ուժ տալ կրթական գործին եւ պայքարիլ այլասերման դէմ»: Խօսք սուտ մը. (Բացառութիւնները յարգելով): Որովհետեւ 10—20 հոգինոց խումբ մը ոչինչ կրնայ ընել այդ մարզին մէջ, ո՛չ նիւթապէս եւ ոչ ալ բարոյապէս: Եթէ ֆրանսահայ գոյնզգոյն միութիւններէն իւրաքանչիւրը առ նուազն երկու աշակերտ պահէր, կամ իր եկամուտին կէսը յատկացնէր այդ նպատակին, նորէն դրական գործ պիտի ըլլար:

Ասկէ յետոյ կարեւոր նպատակներէն մէկն է սոյն միութիւններուն — մանաւանդ հայրենակցականներուն — «օժանդակել աղքատներուն»:

Այս գործը Աղքատախնամին եւ Կարմիր Խաչերուն կը պատկանի: Թողէք որ անոնք իրենց պարտականութիւնը կատարեն.

Այս խառն ի խուռն գործունէութիւնը յաճախ — եւ շա՛տ յաճախ — կը խաչաձեւէ, կը ջլատէ մէկը միւսը եւ հետեւանքը կ'ըլլայ անօգուտ աղմուկ, աշխատանքի եւ խօսքի վատնում: Ցոյցնութիւն արդէն ծանրաբեռնուած գրպաններուն: Ու կորուստ ժամանակի, որ այնքան սուղ կ'արժէ մեզի: Ու նաեւ կը նպաստէ ցրուած, ապակեդրոն, կեդրոնախոյս պահելու երիտասարդութիւնը

Մինչդեռ, այս բոլոր կազմակերպութիւնները ջամելով, միացնելով կախարդական անունի մը տակ, յստակ եւ անմիջական ուղղութեամբ, լաւագոյն բարիքը եղած պիտի ապահովենք անձնար ու երիցս յուսախաբ այս ցեղին:

Պէտք է ունենալ միութիւն մը, որուն համար առօրեական սրահները նեղ գան: Որուն նիւթական ու բարոյական միջոցներուն շնորհիւ հրաշքներ գործուէին:

Արդէն շատ ուշ է: Ցնծալու, տատանելու եւ անմէջ վէճեր սրճելու առեն չկայ:

Ունի՞նք այդպիսի հոսանք մը որ համապատասխանէր այս ծրագրին: Ո՛չ:

Զ. Ո. Մ.ը սրտի մօտ է. կամ նոյն սկզբունքները ունի իր գործունէութեան մէջ. բայց պահանջուած եւ կախարգական հոսանքը չի ներկայացներ: Զ. Ո. Մ.ը կազմուած է որբերէ որբերուն համար: Հետեւաբար իրենց աշխատանքն ալ սահմանափակ է:

Իրենց ծրագրին կարգ մը մասերը գոհացնէր թերեւս մեր պահանջած Միութիւնը, բայց անունը անհամապատասխան է:

Ուրիշ ո՛չ մէկ միութիւն:

Նորէ՞ն միութիւն: Հա՞ա մըն ալ:

Այո՛: Բայց մայր միութիւն: Մէկ ծրագրով. մէկ աշխատանքով եւ հայրենիքին — հայութեան բազմապիսի պահանջներուն համար:

Ջուլել: Ջուլել բոլոր տեսակի միութիւնները եւ ուժ տալ մօրը:

Ան պէտք է պայքարի ստորացման դէմ: Ճանչցնել ի՛ւ մեծին ի՛ւ պզտիկին հայրենիքը, աշխարհագրութիւնը ու պատմութիւնը: Ճանչցնել հայ հեղինակն ու իր հեղինակութիւնը: Ան պէտք է ճանչցնէ Հայկական Դատը:

Չեմ կարծեր թէ անկարելի միջոցներ են ասոնք:

Նոր կազմակերպութիւնը պէտք է ըլլայ զուտ երիտասարդական: Թող այս մէկն ալ մեզի մնայ: Մեր խելքին: Մեր գլխին: Մեր փրփրուն եռանդով եւ մեր խենդութեամբ:

Ընդարձակ, համատարած, բազմածիւղ: Ամէն գիւղի, ամէն քաղաքի, մինչեւ իսկ ամէն թաղի կամ արուարձանի մէջ. երբ միատեղ ըլլալու դաժան արգելքներ կան: Ֆրանսա, Եւրոպա. արար աշխարհ:

Տեսակ մը Instruction Laïque, ինչպէս կայ Ֆրանսայի ամէն կողմը:

Բոլորս մէկ անունով մէկ նպատակով եւ մէկ ուղղութեամբ.

— «Հայ Երիտասարդական Ընդհ. Միութիւն»:

Կ. ՓՈԼԻԿԵԱՆ

Մարսէյլ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՍ

«Յառաջ»ի 2014 թուի մէջ արտայայտած միտքերը ամփոփելով, կ'եզրակացնեմ.—

Ա.— Կազմել նոր, միակ եւ զօրաւոր երիտասարդական կազմակերպութիւն մը, որուն անհրաժեշտութիւնը կը շեշտեն շատեր եւ «Յառաջ»ը իր խմբագրականներով, տարիներէ ի վեր:

Բ.— Միացնել գոյութիւն ունեցող բոլոր միութիւնները, Զ. Ո. Մ.ը, Հ. Մ. Ը. Մ.ը, Հ. Մ. Մ.ը, Ֆրանսահայ Արիներու Միութիւնը, Պատանեկան միութիւնները, Հայրենակցականները, եւն.:

Ինչո՞ւ:

— Խնայելու համար երիտասարդութեան թէ նիւթական եւ թէ բարոյական ուժերը, իբրեւ նախապայման համախմբման:

Արդարեւ.

1.— Հ. Մ. Ը. Մ.ը ունեցաւ իր ոսկի օրերը, այնուհետեւ տասը տարիէ ի վեր փոխանակ զօրանալու, իր ծոցէն տուած է Հ. Մ. Մ.ը, Ֆրանսահայ Արիներու Միութիւնը, Տարքը: Չեմ կարծեր որ բաժնուողները տարբեր իտէալներ ունենան, սակայն տարիները կ'անցնին եւ ոչ մէկ մերձեցում կը նշմարուի:

2.— Զ. Ո. Մ.ը անտարակոյս ունի շատ յարգելի նպատակներ: Նոր միութիւնը կրնայ ընդգրկել իր շատ մը տեսակէտները, քանի որ Զ. Ո. Մ.ը սահմանուած է վերջանալու իր հիմնադիրներով: Այսօրուան իր անդամին զաւակը չի կրնար անոր մասնակցիլ իբրեւ որբ: Նաեւ, չափահաս որբի մը հայրը սպաննուած է ոչ թէ իբրեւ այդ անհատին հայրը, այլ Հայ ըլլալուն համար. հետեւաբար յարգել անոր յիշատակը ու անոր դատին ժառանգ ներկայանալ պարտքն է ամէն արժանաւոր Հայու:

3.— Պատանեկան միութիւնները գէթ, պէտք է շատոնց միացած ըլլային Հ. Մ. Ը. Մ.ին կամ նման կազմակերպութեան մը, որուն համար մենք անձամբ ջանքեր թափած ենք Մարսէյլի մէջ 1923—1924ին:

4.— Հայրենակցականները, 1908էն ի վեր զանազան արտայայտութիւններ ունեցած են, նախ «Ուսումնասիրաց»ներու անուան տակ հիմնելով իրենց գիւղերու եւ աւաններու մէջ դպրոցներ, իրենց սեփական միջոցներով կամ «Միացեալ»ի հետ գործակցելով: 1919էն յետոյ ունեցած են իրենց օգտակարութիւնը ազգահաւաքումի տեսակէտով. ու Հայաստանի մէջ կառուցած գիւղերով անոնք կատարած են շինարար գործեր:

Այսօր եւ վաղը այլ եւս նման գործեր կատարել եթէ ոչ անհնար, գէթ անշահ պիտի ըլլայ եւ իրենց կը մնայ միայն բացասական դեր, — միշտ հրահրել տեղացիութեան ոգին որ մեր հին ախտն է:

Անպայման փառասիրութիւն տեսնել մեր կամ ուրիշ մէկու մը, այս կարգի արմատական քայլին մէջ, կը նշանակէ ձեռք քաշել մեր ցեղին մէջ երբ եւ իցէ համերաշխութիւն մը ստեղծելու յոյսէն:

Մենք մեր համեստ բայց ուղղամիտ եւ կորովի մասնակցութիւնն է միայն որ կ'առաջարկենք անոնց որ պիտի յանդգնին սոյն ազգաշէն ուղին ընդգրկել:

Ու երբ այդ յանդգնութիւնը մեզի ձգուի, նեցուկներ պիտի ունենա՞նք

ՎԱԶԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

ԽՄԲ.— Երիտասարդական ծաւալուն կազմակերպութեան մը հարցը վիճաբանութեան դրուած ըլլալով, ինչպէս առաջ, նոյնպէս այսուհետեւ իւրաքանչիւր գրող ինքն է պատասխանատու իր տեսակէտներուն

«ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ»

(Երկու խօսք Մ. Վարանդեանի գրքի առթիւ)

Թէ ինչպէս երկար դարերի ստրկական կեանքի հետ կապուած անվերջ կոտորածներից, թալանից եւ դաժան հալածանքներից ծնունդ առաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ փոթորկալից ու անհաւասար պայքար մղեց ներքին եւ արտաքին հակառակորդների դէմ, թէ ինչ հայկական եւ հերոսական մարտնչումներ ունեցաւ, — ահա այն կարեւոր եւ լուրջ աշխատանքը որին ձեռնարկած է մեր յայտնի տեսաբան ընկ. Մ. Վարանդեանը: Արդէն լոյս է տեսել Ա. հատորը, հինգ հարիւր էջից բաղկացած եւ բազմաթիւ լուսանկարներով: Գրքի անունն է «Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պատմութիւն»:

Ընկ. Միք. Վարանդեանն բարձրագոյն կրթութեամբ (աշխատել է ընկերային գիտութիւնների բաժնի լայն զարգացումով, տիրապետելով եւրոպական գլխաւոր բոլոր լեզուներին, կուսակցական հանգամանքով մօտակից շփում ունենալով եւրոպայի յայտնի պետական եւ քաղաքական գործիչների հետ եւ իբրեւ լինելով մեր յեղափոխական շարժման ականատեսներին, իր բազմաւոր գրչով եւ խօսքով ահա մօտ քառասուն տարի է ինչ անընդհատ եւ անսայթաք ուժեղ պայքար է մղում մեր ներքին եւ արտաքին ճակատների վրայ:

Մեր վաստակաւոր աւագ ընկերը իր պաշտօնի բերումով, ինչպէս նաեւ շնորհիւ խորհելու եւ գրելու փայլուն ձիրքին, կարողացել է գրաւել պատկառելի դիրք:

Ընկ. Միք. Վարանդեանց իր պայքարի մէջ յախուռն չէ եւ ոչ էլ ամբոխավար եւ ցուցամոլ: Հարուածները ուժեղ են եւ շեշտակի: Լեզուն հարուստ է ու յստակ: Ոճը անկեղծ է, որովհետեւ բխում է իր սրտի խորքից: Այս է պատճառը որ ընկեր Մ. Վարանդեանի թէ գրքերը եւ թէ յօդուածները կարդացւում են մեծ հետաքրքրութեամբ:

Հայկական երկու հատուածների աւելի մօտեցնելու դառնալու համար վերջերս սկսել է գրել երկու բարբառների խառնուրդով (ԽՄԲ — Աւելի ճիշդ՝ արեւմտահայ բառերով):

Ընկ. Միք. Վարանդեանի ձեռնարկած այս նոր հոյակապ աշխատութիւնը մեր քաղաքական կեանքի գլխաւոր պահանջներից մէկն է: Պէտք է իւրաքանչիւր հայ քաղաքական կուսակցութիւն՝ թէ ներկայ եւ թէ ապագայ հայ սերունդներին հաշիւ ներկայացնէ հայ ազատագրական շարժման մէջ կատարած իր գործունէութեան մասին: Բոլորին համար էլ պարզ է, որ այս հաշիւը չի կարող լինել լրիւ եւ հարուստ՝ հարկ եղած փաստաթղթերով:

Թէ մեր հին եւ թէ վերջին յիսուն տարուայ պատմութեան ընթացքում, վայրագ ժողովուրդների ձեռքով այնպիսի աւերածութեան է ենթարկուել մեր դժբախտ հայրենիքը, եւ ներկայիս գտնուելով գերութեան վիճակում, այսօր.այ հայ պատմագիրը ստիպուած է բաւականանալ միմիայն այն փաստաթղթերով եւ վկայութիւններով, որ կարելի է ձեռք բերել գաղթականութեան եւ օտարների մէջ: Պէտք է շեշտել եւ այն ցաւալի երեւոյթը որ նկատելի է մինչեւ հիմա մեր հայ իրականութեան մէջ: — Պատասխանատու հայկական մարմիններից եւ գործիչներից շատերը մերժում են գրի առնել պատմական նշանակութիւն ունեցող բոլոր կարեւոր վկայութիւնները, լուրերը եւ ժողովել ու ապահով վայրերում պահել բոլոր արժէքաւոր փաստաթղթերը: Այս կարեւոր մարզի մէջ երկրում հարկ եղած հետաքրքրութիւնն ու պարտաճանաչութիւնը

չունեցանք. գոնէ տարագրութեան մէջ, օրինակ վերցնելով քաղաքակիրթ ազգերէն։ Դաշնակցութեան բոլոր կազմակերպութիւններն եւ բոլոր պատասխանատու դեր կատարած եւ կատարող յայտնի գործիչներն առաջին պարտականութիւնն է թօթափել առիական փոշին եւ աւելի կերպ աշխատիլ մեր հայրենիքի եւ կազմութիւններ կեանքի հետ առնչութիւն ունեցող բոլոր դէպքերը արձանագրելու։

Այս է գլխաւոր պատճառը, որ ներկայ մեր պատմագիրներին չի յաջողում իրենց ընտրած նիւթի մասին տալ լայն եւ բազմակողմանի բացատրութիւններ, հիմնուելով կարկ եղած պատմական փաստաթղթերի վրայ։

Այս տեսակէտից մօտենալով ընկ. Միք. Վարանդեանի այս նոր աշխատութեան, պէտք է նկատել որ շատ մօտ է Հ.Յ.Դաշնակցութեան պատմութիւնը լինելուց։ Նոյն իսկ գաղթականութեան մէջ եղած գիւանաթղթերից եւ կենդանի կարեւոր վկաներից օգտուելու համար անհրաժեշտ են նիւթական հսկայ միջոցներ եւ երկար ժամանակաշրջան, որոնցից դժբախտաբար զուրկ են ընկերը՝ Վարանդեանը եւ իրեն աջակցող կուսակցութիւնը։ Բայց եւ այնպէս, բոլոր այն կազմակերպութիւններն ու անհատները, որոնք մեր դժնդակ օրերին արնաշաղ աշխատանքով լոյս են ընծայում ուսումնասիրութիւններ փոքրիկ հայկական քաղաքական դէպքերից մինչեւ ընդհանուր ազգային եւ յեղափոխական շարժումների պատմութիւնը, արժանի են լուրջ ուշադրութեան եւ գնահատանքի։ Այս տեսակէտից մեր սաւոր ընկ. Միք. Վարանդեան արժանի է ջերմ գովասանքի իր այս նոր եւ հարուստ բովանդակութեամբ աշխատութեան համար, որի մէջ այնպիսի հետաքրքրական փաստեր եւ տեղեկութիւններ կան, որոնց մասին շատ-շատերս անտեղեակ էինք։

Որպէս զի կարելի լինի գաղափար կազմել այս հարուստ եւ հետաքրքրական բովանդակութեամբ գրքի մասին, բաւական է որ մի աչքէ անցկացնել գրքի բովանդակութիւնը.—

1) Հայկական շարժումը նախ քան Դաշնակցութիւնը.

2) Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծնունդը։

3) Առաջին տարիները։

4) Ղեկավարները։

5) Ծրագիր, տակտիկ, աշխարհահայեացք։

6) Գարսկաստանը որպէս խարիսխ։ Յեղափոխական դէմքեր

7) Յեղափոխական զարթօնքը Տարօնի մէջ։ Արձագանգները Եւրոպայում

8) Օսմանեան բանկի գրաւումը եւ մրային կոխիները Կ. Պոլսում.

9) Խանասորի արշաւանքը.

10) Տեղատուութիւն։

11) Հայդուկային շարժում եւ տեռորական գործողութիւններ։ Ֆէտայիները Տարօնի մէջ

12) Հայ-ռուսական համերաշխութեան փորձեր

13) Հայ-մակեդոնական համերաշխութիւն։

14) Սասնոյ պատերազմը։

15) Սասնոյ պատերազմը եւ կովկասեան հայութեան ճիգը։

16) Սասնոյ շարժումը եւ քաղաքական աշխարհը։

17) «Փոթորիկ»ի գործը։

18) Նոր ճակատի վրայ։ Կռիւը հայ եկեղեցական գոյքերու շուրջը.

19) Համառուսական շարժումը եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

20) Հայ-թաթարական պատերազմը։ Ա. Բագու.

21) Բագուի ողբերգութիւնը եւ արտաքին աշխարհը, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը դրացի ազգերու առհանին առջեւ։

22) Հայ-թաթարական պատերազմը։ Բ. Երեւան եւ գաւառ.

23) Գ. Ղարաբաղ։

24) Դ. Գանձակ եւ Թիֆլիզ։

25) Պոլսոյ եւ Իզմիրի գետնայարկերում։ Եըլտըզի ռումբը.

26) Համառուսական իրարանցումի մէջ։

Ընկ. Միք. Վարանդեանը այս առաջին հատորի մէջ իր պատմութեան թելը հասցրել է մինչեւ 1907 թուի վերջերը։

Այս հատորի մէջ յիշատակուած չեն Կարինից մինչեւ Զէյթուն եւ Կիլիկիա տեղի ունեցած յեղափոխական խմորումներն եւ դէպքերը, ինչպէս նաեւ հին եւ նոր գաղթահայութեան կատարած գերը։ Անշուշտ այդ նիւթերը վերապահուած են յաջորդ հատորին։

Ցանկալի է որ Բ. հատորին մէջ յիշատակուէին նաեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դրամական, զինական, փոխադրական եւ փրոփականտի վերաբերեալ ծախքերի գոնէ կլոր հաշիւները եւ մի շարք կարեւոր վիճակագրական տեղեկութիւններ, որպէս զի կարելի լինէր մօտաւոր գաղափար կազմել Հ. Յ. Դաշնակցութեան նիւթական, զինական, զինուորական ու փրոփականտի գործավարութեան մասին։

Գիտեմ որ ներկայ տնտեսական տագնապալից շրջանին շատերի համար դժուար է այս գրքին 40 ֆր. վճարել։ Ուստի կ'առաջարկէի մի քանի ընկերներով միասին գնել մէկ հատ, հերթով կարդալ եւ ապա նուիրել որ եւ է Գրադարանի կամ խրաբ մէջ վիճակ գցել։

Ինչ որ անխուսափելի է, ընկեր Միք. Վարանդեանի գրքի մէջ էլ սպրդել են անճիշտ տեղեկութիւններ, ինչպէս նաեւ զանց են առնուած կարեւոր փաստեր, որոնց մասին կարծում եմ, որ կ'արտայայտուին կարող ընկերներ։

Գաղթահայ մեր մանուանց երիտասարդ ընկերները եւ համակիրները պէտք է կարդան այս եւ նման բովանդակութիւն ունեցող գրքեր, հանգամանօրէն ուսումնասիրեն յարուցած կարեւոր հարցերը գիտուին պատմական փաստերով եւ տեղեկութիւններով եւ ապա առպարէզ իջնեն մամուլի, ընկերական եւ հրապարակային հաւաքոյթների մէջ

ԲԵՆՕ

ԳԻՏԻ ՍՏԻՊՈՒԻՆՔ ՆԿԱՏԻ ԶԱՌՆԵԼ այն ձեռագիրները որ՝

1) ՄԱՏԻՏՈՎ ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ։

2) ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ ԹՈՒՂԹԻՆ ԵՐԿՈՒ ԷՋԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ։

3) ԻՐԵՆՑ ԽԱՌՆ Ի ԽՈՒՌՆ, ԱՆԸՆԹԵՌՆԵԼԻ ԳՐՈՒԱԾՔՈՎ ԿԸ ՑՈԳՆԵՑՆԵՆ ԽՄԲԱԳԻՐՆ ՈՒ ԳՐԱՇԱՐԸ։

ԱՐՁԱԳԱՆԳ ՓԱՐԻԶԻ

ԲՆԱԿԱՐԱՆԻ ՏԱԳՆԱՊԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Հակառակ բոլոր շինութիւններուն, փաղանգատուներուն, որ արդիական մէկ-մէկ քաղաքներ են Փարիզի շուրջը շինուած, բնակարանի տագնապը կայ ու կը տեւէ մայրաքաղաքին մէջ։

Իրաւ է թէ սովորութիւն դարձաւ կարդալ մեծ բնակարաններու դրան վրայ «վարձու յարկաբաժիններ» ազդը, որ երբեք տեսնուած չէր քանի մը տարի առաջ, բայց եւ այնպէս սուղ են տակաւին այդ վարձու բնակարանները։

Անցորդներ գոնէն ներս կը մտնեն, դռնապանին խուցը կը մտնեն.

— Տիկի՛ն, կրնա՞նք տեսնել վարձու յարկաբաժինը։

Կը բարձրանան, կը նային, կը քննեն, ու երբ գինը կը հաղորդուի իրենց, վար կ'իջնեն բոլորովին դժգոհ։ Եւ իրենց խռուէն մրմռալով վար կ'իջեցնէ նոյնքան դժգոհ գերուկ դռնապանուհին իր «պարտապանաց» մարմինը։

Հին բնակարաններն ալ սուղ են հիմա։ Հարիւրին 15 յաւելում կատարած են վարձքերուն վրայ։

Բնակարանի այս տագնապը, տնտեսական տագնապի այս օրերուն, այնքան ծանր կը ճնշէ Փարիզի բնակչութեան վրայ, որ ստիպուած է վերջապէս ճար մը գտնել այս կացութեան։ Ֆրանսական թերթ մը դիտած է որ բազմաթիւ Ֆրանսացի ընտանիքներ կը մեկնին Փարիզէն ու գաւառ կ'երթան, ոչ միայն գործ գտնելու, այլ եւ մարդավայել բնակարան մը նստելու յոյսով։ Ֆրանսացիներու այս տեղափոխութիւնը աննախընթաց երեւոյթ է, որովհետեւ Ֆրանսացին չի սիրեր ճամբորդել կամ տեղափոխութիւն կատարել։ Եւ եթէ կը մեկնի այս անգամ, կը նշանակէ թէ բան մը փոխուած է աւանդութեան մէջ, անշուշտ ծանր տագնապին պատճառով։

Ֆրանսական թերթը այս մասին քննութիւն մը կատարելու համար դիմած է տեղափոխութեան գործերով զբաղած հաստատութեանց։ Առնուած տեղեկութիւնները կը հաստատեն, որ մեծ մասամբ Ֆրանսացիները կը գաղթեն Փարիզէն դէպ ի հարաւային գաւառները, մասնաւորաբար Նիս, Մարսէյլ, Պորտօ։ Հազիւ մէկ քանի տուն փոխադրուած են դէպ ի հիւսիս։ Նիս կ'երթան մասնաւորաբար անոնք, որ փոքրիկ եկամուտներ ունին, արդէն հանգչելու մօտ։ Նիս քաղաք մըն է, ուր հաւաքուած են մարդիկ աշխարհի չորս կողմերէն։ Ընդհանրապէս ամերիկացի եւ անգլիացի հարուստներ։ Երբ տագնապը ծայր տուաւ, օտար այս հարուստները մեկնեցան իրենց երկիրը։ Եւ քաղաքը նօսրացաւ, բնակարանները պարպուեցան։ Ահա թէ ինչո՛ւ շատեր կը նախընտրեն Նիս երթալ, ուր արեւ կայ եւ արեւելեան շուկայ։

Փոքրիկ եկամուտով այս ընտանիքներուն կարգին գաւառ կը մեկնին նաեւ բանուորական ընտանիքներ, նախընտրաբար Մարսէյլ կամ Պորտօ։ Որովհետեւ եթէ Փարիզի մէջ բնակութիւնը սուղ է ապրուստի եւ բնակարանի տագնապին պատճառով, Մարսիլիոյ եւ Պորտոյի մէջ համեմատաբար աժան է բնակութիւնը։ Ձի յակսիր աշխատանքի ալ, իբրեւ ճարտարուեստի կեդրոններ։ Պորտոյի մէջ, կարելի է գտնել ընդարձակ յարկաբաժիններ տարեկան 1.500 կամ 2.000 ֆրանք վարձքով։ Նոյնպէս Մարսիլիոյ մէջ։

Երէկ սկսած էր գաղթ մը դէպ ի Փարիզի արուարձանները, հիմա դէպի գաւառ։ Փարիզ պարպուի կամ ոչ, աննախընթաց երեւոյթ է Ֆրանսացիներուն այս տեղափոխութիւնը։ Ընտանիքներ են, որ կը բաժնուին։ Դիտելի է որ երիտասարդ ընտանիքները կը մնան Փարիզ, եւ տարիքն առած ընտանիքներն են որ կը մեկնին գաւառ, թերեւս պանդխտութեան տոկալու աւելի ընդունակ։

Բայց եւ այնպէս, կ'ըսէ Ֆրանսացի թղթակիցը, յուզիչ է գաղթը այս աշխատաւոր ընտանիքներուն։ Ցուցի՛չ է անոնց բաժանումը կայարաններուն մէջ։

Մտամբ կը յիշեցնէ մեր գաղթականներուն գաղթը։ Դամ մեր թափառական ժողովուրդին ցրուումը երկրէ երկիր, ի խնդիր հացի, ապահովութեան եւ ազգային ինքնուրոյն կեանքի պահպանման։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ԱՆԴՐԱՆԻԿ»

— :—

ՄՈՆԹԱՐԺԻ, 15 Նոյ. (Ցառաջ).— Նոյ. 11ին առաջին անգամ ըլլալով, Մոնթարժիի հայ գաղութին մէջ, Սեբաստիոյ Դաւրա գիւղին հայրենակցական միութեան միջոցաւ տեղի ունեցաւ «Անդրանիկ»ի ներկայացումը։

Հանդէսին կը նախագահէր Գ. Մ. Մանճլեան, որ բացատրեց ծագումն ու նպատակը հայրենակցական միութիւններու։ Յետոյ շեշտեց.— «Կենդանական աշխարհին մէջ բնազդական ուժը նմաններն իրարու կը քաշէ. գիտակցութիւնը, մարդկութիւնը կը մղէ որ օգնէ իր անկարողներուն, վերցնէ ինկածները, սատարէ տառապողները եւ տէր կանգնի անտէրին։ Պէտք է պատրաստել հայ ժողովուրդը եւ կրթել անոր անուս զաւակները եւ հայրենիքին սէրը վառ պահել անոնց սրտին մէջ»։

Մէջ ընդ մէջ արտասանութիւններ ըրին, Գ. Պալեան (Փունջ մը Օմար-Խայեամէն)։ Կ. Ալիքսանեան (Գարնան հովեր)։ Օ. Զուանեան (Յոյսեր վազուան), Սասնոյ զաւառ, մեներգ՝ Վ. Մոսեան։

Յետոյ հանդէսը բացուեցաւ «Իբրեւ Արծիւ»ով։ Անդրանիկի դերը կատարեց Գրիգոր Պալեան. Վահանի դերը՝ Օհաննէս Միտիլեան, Գրգոյի դերը՝ Մաթէոս Մաթէոսեան, աղջկան դերը (Սօնա). Դանիէլ Կրիեան, Թէս Մէլոյի դերը՝ (գիւղապետ) Աստուր Պալեան։ Գահակներու դերը՝ Վարդեվառ, Կղմէս եւ Օննիկ։ Առաջին արարէն ետք անհուրդի հանուեցաւ զօրավարին նկարը։

Հանդէսը փակուեցաւ «Հերոս Մունչյան»ով։ Դանիէլ Կրիեան գնահատուեցաւ իր համերգով։ Սրահը լեցուն էր եւ ժողովուրդը գոհ տպաւորութեամբ տուն դարձաւ, նորէն այսպիսի հանդէսներ տեսնելու յոյսով։

Ալիս

Կարդացէք եւ Տարածեցէք «ՅԱՌԱՋ»ը

ՄԱՄՈՒԼ

«Հօկ»ին չարիքները

— :—

Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն երկար խմբագրականի մը մէջ պարզելով «Հօկ»երու ճանդիչ աշխատանքը գաղութներու մէջ, կը եզրակէ (15 հոկտեմբեր)։

— «Ամբողջ աշխարհին ծանօթ է, որ մեծամասնականները իրենց պետական պիւտճէի խոշոր մասը կը տրամադրեն իրենց Չեկաներուն եւ գործակալներուն, որպէս զի քարոզչութիւն մղեն արտասահմանի մէջ, խռովութիւններու, անկարգութիւններու եւ արիւնահեղութիւններու տեղի տալով։

Բոլշեւիկները օրէնքէ դուրս հռչակուելով համարեա բոլոր երկիրներու մէջ, սկսան տարբեր անուններու եւ կազմակերպութիւններու տակ գործել։ Այսպէս, օրինակ, ժամանակ մը սովետ կառավարութեան արտասահմանի առեւտրական հիմնարկութիւնները մէկ-մէկ լրտեսութեան եւ համայնավար քարոզչութեան օջախներ էին, որոնք շուտով հալածուեցան բոլոր երկիրներու մէջ։

Բոլշեւիկները մէկ եւ ընդհանուր գործելակերպ ունին. Հայը՝ Հայով բոլշեւիկ դարձնել, Վրացին՝ Վրացիով, Ռուսը՝ Ռուսով եւայլն։

Արդ, արտասահմանի հայութեան մէջ, համայնավարութիւն քարոզելու, օջախ մը եւ յենարան մը ունենալու համար, անոնք շատ ճարպիկօրէն կազմակերպեցին Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէները, նախ բոլորովին չէզոք գետնի վրայ, յետոյ կամաց կամաց դառնալով առին իրենց ազդեցութեան ներքեւ։ Եւ մեր շատ մը հայրենակիցներ, որոնք անդամ են Հօկերու, չեն գիտեր ինչ կ'անցնի կը դառնայ իրենց շուրջը։

Վաղուց է, որ Հօկերը շեղած են իրենց իսկական նպատակէն, դառնալով համայնավար բուն գործիչներ, իրենց բովանդակութեամբ եւ գործելակերպով։ Անոնք կը փառաբանեն համայնավար կարգերը, գովքը կ'ընեն կարմիր դրօշակին, հնդամեակէն կը խօսին, ճարտարարուեստէն կը ճառեն, համարեա նոյն ոճով, ամբոխավարութեամբ եւ բոլշեւիկեան յատուկ պոռոտախօսութեամբ»։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Ստուգեցինք թէ Ռումանիոյ թղթատարական վարչութիւնը մանտափոթեր կ'ընդունի արտասահմանի համար, իւրաքանչիւր գումար հազար լէյը չանցնելու պայմանով։

Ստիպողաբար կը խնդրենք մեր բաժանորդներէն օգտուիլ այս պատեհութենէն, մաս-մաս փոխադրելու համար իրենց բաժնեգիններ։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ի ՆՊԱՍՏ ՀԻՒԱՆԴ ԳՈՐԾԻՉԻ ՄԸ

Մարսէյլի «Այթանք» թերթին խմբագիր եւ ծանօթ ազգային գործիչ Գ. Արամ Թիւրապեան, որ ծանրապէս հիւանդ ութ ամիսներէ ի վեր Berck-Plage կը գտնուէր, Փարիզ վերադարձած է. կիսաւարտ ձգելով իր դարմանումը՝ նիւթական անձկութեան պատճառաւ։

Մարսէյլի մէջ տասը հոգինոց յանձնախումբ մը կազմուած է։ Փարիզի մէջ ալ խումբ մը բարեկամներ կոչ մը ուղղելով, կը խնդրեն իրենց գումարները ղրկել՝ M. Housep Darayan, 44, Rue Lafayette, Paris (10)։

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐՈՒՆ

1.— Փարիզ, Պէլվիլի շրջանակ.— Ամէն Հինգշաբթի, ժամը 9—11։ Սրահ 40 բիւ տը Պէլվիլ, Փարիզ։

2.— Անվէն լէ Պէն.— Ամէն Հինգշաբթի ժամը 2—4։ Սրահ, Ինսթիթիւ Մոտէրն, Պուլվար Գամպ։

3.— Անիէռ Պուա-Քոլոմպ.— Ամէն Հինգշաբթի ժամը 10—12 եւ 2—4։ Սրահ, 343 Ավընիւ տ'Արժանթէօյ, Պուա-Քոլոմպ։

4.— Իսի լէ Մուլինօ.— Ամէն Հինգշաբթի ժամը 3—5։ Սրահ, 5 Փլաս Նասիոնալ, Գիյանքուր։

5.— Սարսէլ.— Ամէն Հինգշաբթի ժամը 10—12։ Սրահ, 26 բիւ Գուէժուր, Սարսէլ։

6.— Սէվրան.— Ամէն Հինգշաբթի ժամը 10—12։ Սրահ, Գ. Գալըճեանի տունը։

7.— Ալֆորվիլ.— Ամէն Հինգշաբթի ժամը 10—12 եւ 2—4։ Սրահ, Ալֆորվիլի Հայոց եկեղեցին։

8. Առնուվիլ լէ Կոնէս.— Ամէն Հինգշաբթի ժամը 9—12 եւ 1—5։ Առնուվիլի Հայոց եկեղեցիին սրահը։

Վերոյիշեալ վայրերու ծնողքներէն ջերմապէս կը խնդրուի ֆրանսական նախակրթարանները յաճախող իրենց երկսեռ զաւակները անպայման եւ կանոնաւորապէս ղրկել այս դասընթացքներուն։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԼԻՈՆ.— Լիոնի եւ շրջակայից Ազգ. կեդր. վարչութիւնս ի գիտութիւն հայ հասարակութեան կուգայ յայտարարել թէ՝ Ց. խորէն քհնյ. Կէօքճէեան դադրած է գաղութիս հոգեւոր հովիւ ըլլալէ։

Վարչութեանս դպրոցի համար վարձելու պատրաստուած սրահը, վարչութիւնս կանխելով յիշեալ քահանան անհատապէս ինք վարձած եւ իրեն անհատական պատասխանատուութեանը տակ եկեղեցի մը ընելու ծեռնարկած է եւ այդ ուղղութեամբ ալ հայրենակցական միութիւններու դիմումներ կատարած է։

Վարչութիւնս Ց. Խորէն քհնյ. Կէօքճէեանի եւ մի միայն իր անձնական շահուն համար բացած այս խանգարիչ ձեռնարկը կը պախարակէ եւ կը զգուշացնէ հայ հասարակութիւնը որ չխաբուի այսպիսիներու տխուր փորձունէութիւնէն։

Տէր Խորէն քհնյ. Կէօքճէեանի կատարած կրօնական ոեւէ արարողութիւն (պսակ, կնունք, թաղում եւայլն) անվաւեր կը նկատուի Վարչութեանս կողմէ։

Կեդր.

ՆԿԱՐԻՉ ԱՐՍԷՆ ՇԱՊԱՆԵԱՆԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

«Էքսէլսիէօր» կը գրէ (15 Նոյ.) թէ նկարիչ Արսէն Շապանեան ցուցահանդէս մը կուտայ Tedesco եղբայրներուն հանդիսարանին մէջ, 9, Ավընիւ տը լ'Օփէրա, ուր հաւաքած է իր հրաշալի ծաղկանկարները, յիշեակ մը իր ամէնէն յատկանշական գործերէն։ Այնտեղ կը տեսնէք փունջեր վարդերու, արջվարդերու, շահոքրամներու, ծաղկաթուփերու եւ գեւորգիններու, անբաղդատելի վարպետութեամբ մը նկարուած։

Գ. Արսէն Շապանեան կը սիրէ եւ կը հասկնայ ծաղիկը, եւ կը նկարէ խորունկ բանաստեղծութեամբ մը, երանգներու նրբութեամբ եւ ճշգրտութեամբ։ Առաջին անգամ է, որ հայ նկարիչը հասարակութեան պիտի ներկայացնէ ծաղկանկարներու այսպիսի գեղեցիկ ամբողջութիւն մը, զոր, կը յուսանք թէ, շատ պիտի սիրեն ծաղկանկարի սիրահարները։ Ցուցահանդէսը պիտի տեւէ մինչեւ 30 Նոյեմբեր։

Այս առթիւ «Էքսէլսիէօր» կը հրատարակէ տաղանդաւոր հայ նկարիչին մէկ ծաղկանկարը։

"ՅԱՌԱՋ,,Ի ԹԵՐԹՕՆԸ 4

«ՄՈՒՐՍԻ ԳԼԽՈՒԴ, ԱՇԽԱՐՀ»...

— Դո՛ւն գիտես, ինչոր որ կ'ուզես անանկ ըրէ...

Նեղութիւնը, դժբախտութիւնը, նոյն իսկ օրուան հացի պահանջն ալ ունեցան իրենց սրող ազդեցութիւնը .. Թող պիտի սորվի, գիր պիտի սորվի՝ մեծ մարդ պիտի դառնայ... Թող երթայ, թող երթա՛յ, որդին աշխարհը մութ եկաւ ինծ համար ու մութ ալ կ'երթայ....

Ծաւակին խօսք չինկաւ։ Յաջորդ օրն իսկ, կնքահայր մզսիին ձեռքով պատրաստուած փոքր պայուսակ մը մէջքին, ճերմակ ջորիի մը վրայ հեծած՝ Զ. Մ. գիւղի ծաղիկը, — Ծաւակը — կը բաժնուէր իր պաշտելի ննդավայրէն եւ զորովագութ մօրմէն։ Արցունքը թրջած է իր նուրբ թարթիչները եւ կաթիլները մէկիկ մէկիկ վար կը հոսին այտերուն վրայ։ Մայրը խելագարի պէս փաթթուած է ջորիին ոտքերուն եւ կուլայ, կ'աղաղակէ։ Ամբողջ գիւղը ի սեւ այս Ծաւակի արտաքսմին արցունք կուլայ խե՛ղճ այրին եւ անբախտ որբին համար։

Ջորեպանը հրամայեց ու կարաւանը շարժեցաւ։ Մայրը քանի մը քայլ վազեց կենդանիին ետեւէն, եւ ուժասպառ ինկաւ։ Գիւղացիներ փութացին օգնութեան, իսկ Ծաւակը, իր ճամբորդի առաջին քայլերուն տեսա՛ւ այս ամէնը, ու զառնապէս լացաւ...։

×

Ծաւակը ճամբու գնելէ վերջ, տուելի ու աւելի վատթարացաւ մօրը վիճակը։ Հազիւ 15 օր ապրեցաւ միմնակ, փակեց տանը դռները եւ բանալիներն յանձնեց ընքապատ մզսիին, ու ինքը գնաց բնակիլ մօտակայ իր միակ սեփականութիւն այգիի մը հնձանին մէջ։ Հակառակ ընքապատ մզսիի եւ Սասա խաթունի թախանձանքներուն ան մնաց յամառ եւ անդրդուելի։

Գիւղին դէմացը, հովիտը մէջ հեռաւորութեան վրայ է Հազարխանի այգին, եւ կիսաւեր հնձանը շինուած ճիշտ անոր կեդրոնը, խարխուլ եւ հնամաշ։ Անտայի այդ վայրին մէջ, միմնակութիւնը, չքաւորութիւնը, անվերջ արցունք ու մտածումը աւելի փութացուցին իր գոռանքցանքը։

Սիրահար դարձաւ մենութեան եւ անվերջ թափառումներուն։ Քիչ չէր պատահեր որ, երբ արար աշխարհ քուն կը մտնէր, երբ Մարթամ աղբիւրին ջուրերուն մէջ սիւնները իրենց գեշերուան կանչը կը ձգէին, կարծես ան ալ կը ձայնակցէր։ Կը կանգնէր հնձանի խարխուլ տանիքին վրայ, կիսամերկ ու այլանդակ վիճակի մէջ, մազերը ցրուած, երկար գիւղին դարձուցած, բազկատարած գէպի՛ երկինք, գայլի չարաղուշակ կաղկանձիւնի նման կը կաղկանձէր.

— Մուրսի՛ գլխուդ, աշխա՛րհ... մուրսի՛ գլխուդ...

Հազարխանի գիշերուան աղօթքն է այս, գրեթէ ամէն գիշեր, եւ նոյն ժամուն կը կրկնէր այս նախադասութիւնը ուժգին պոռալով.

— Մուրսի՛ գլխուդ, աշխա՛րհ, մուրսի՛ գլխուդ..

Գիւղին մէջ անոնք որ արթուն կ'ըլլային, կը լսէին այս տարօրինակ մեռելականչը ու կը սարսափէին։

×

Տեղատարափ անձրեւոտ գիշեր մը... Կարծես երկինքը պատռուած ջուրերը վար կը թափէին ուժգին թափով։ Որոտն ու շանթը երկիւղ կ'ազդէին արար աշխարհին։ Գիւղը այս զարհուրանքին տակ սուս քուն եղաւ։ Միայն Հազարխանն է արթուն, իր սովորական աղօթատեղին կանգնած, թեւերը կրկին բազկատարած, մազերը անձրեւէն թրջած եւ ուսերուն վայ թափուած, կուրծքը բաց, դէմքը այլանդակ, այդ գիշերուան ահաւոր մթութեան մէջ, ան, կրկին իր միապաղաղ աղօթքը խառնեց կայծկլտացող շանթերուն եւ դղրդացող որոտներուն, անդուլ անտառուած աշխարհի վրայ շպրտելու համար զայն.

— Մուրսի՛ գլխուդ, աշխա՛րհ....։ Մուրսի՛ գլխուդ....։ Սեւ մուրը գլխուդ....։

. . . . :

Յաջորդ երեկոյ, մօտակայ հնձանին ձայնը ընդմիշտ լռած էր..։ Չկար մեռելականչ Հազարխանը, չկար եւ կիսաւեր հնձանը... Երկու օր վերջ, գիւղացիները գտան անոր դիակը այգիին մօտիկը կիսով թաթխուած ցեխին մէջ։ Ընքապատ մզսին քաղաք գնաց, կտաւ բերելու պատանքի համար, Սասա խաթունը ջուր տաքցուց մեռելը լուացնելու համար, տէր հայրը ժամուն մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարեց Հազարխանի հոգիին համար։

Յաջորդ օրը գիւղացիները պարզ դագաղ մը իրենց ուսերուն վրայ դրած՝ գերեզմանոց տարին, տէր հայրը արցունքոտ աչքերով քանի մը բառ աղօթք մրմնջաց։ Ներկաները մէկ-մէկ ափ հող նետեցին չոր դագաղին վրայ ու տուն վերադարձան։

.. Այրիի մահէն վերջ, Զ. Մ. գիւղը իմացաւ նաեւ Տամր Ակոբի եղերական պատմութիւնը։ Խե՛ղճը հազիւ Պոլիս հասած, երկրորդ օրն իսկ զոհ էր գացեր հանրակառքի անիւներուն ..

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՋԸ

(ՎԵՐՋ)

Փարիզ եւ գաւառներ

Ց.

Դ.

ԵՒՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ ժողովի կը հրաւիրէ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼ-ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ, ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ, ՓԱՐԻԶԻ կոմիտէները եւ ԱՆԻԷՌ ԳՈՒԱ ՔՈԼՈՄԲԻ ժամանակաւոր մարմինը վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 32 Avenue Gobelinsի անկիւնի սրճարանին վերնայարկը: Ներկայ կ'ըլլան Կեդր. Կոմիտէի ներկայացուցիչները, խիստ կարեւոր օրակարգ:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՋԱՒԱՐԵԱՆ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Վռամեան, Մջօ, Մուրատ եւ Արդութեան խումբերու բոլոր ընկերները այսօր Շաբ. իրիկուն ժամը 9ին Ակումբին մէջ. Զեկոյց պատգամաւորին կողմէ։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ շրջ. կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Սէն Մարկրիտի Համազասպ ենթակոմիտէն այս իրիկուն ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին. Կարեւոր օրակարգ. Զեկոյց Արեւ. Եւր. 10րդ շրջանային ժողովի։

ՍԷՆ-ԺԷՐՈՄ.— Այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին. Կը դասախօսէ ընկ. Ա. Մարտիրոսեան: Զեկոյց շրջ. ժողովի։

ԿԱՐՏԱՆ.— Վաղը Կիրակի ժամը 2ին. Կը բանախօսէ ընկ. Գ. Հիւսեան. Զեկոյց շրջ. ժողովի։

ՍԷՆ ԹԷԱՆԹՈՒԱՆ.—վաղը Կիր. իրիկուն ժամը 6.30ին, Օթէլ Թէրմինիւսի սրահին մէջ. Կը դասախօսէ ընկ. Գ. Հիւսեան. Զեկոյց շրջ. ժողովի։

ԱԻՏՕ խումբը վաղը Կիրակի ժամը 2.30ին, սովորական հաւաքատեղին. Կը դասախօսէ ընկ. Ա. Մարտիրոսեան. Զեկոյց շրջ. ժողովի։

ԳՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕ.— Վաղը Կիրակի իրիկուն ժամը 6.30ին Դաշնակցութեան Ակումբին մէջ. Կարեւոր օրակարգ. Զեկոյց շրջ. ժողովի։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Գատ. Միութեան վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Գուլ. Օտտօի Գատ. Միութեան անդամները այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին իրենց Ակումբին մէջ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն. Կը հրաւիրուի նաեւ Վռամեան ենթ.ի վարչութիւնը։

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ Անտոկ ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, Դուրեան Գրադարանի սրահը. Օրակարգ՝ պատգամաւորի զեկուցում եւ ընթացիկ հարցեր. Ներկայանալ անպայմանօրէն։

Հ. Յ. Դ.: ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Վաղը Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին

Հայոց եկեղեցիին սրահին մէջ. 15 Rue Bayard

Կը խօսի. Ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Ի ՆՊԱՍՏ

ԱԶԳ. ՀԵՐՈՍ ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ

ՑՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

Նախաձեռնութեամբ Շապին-Գարահիսարի եւ շրջանի «Թաղմիկ» հայրենակցական միութեան

Հովանաւորութեամբ յուշարձանի կեդրոնական հանգանակիչ յանձնախումբի

Այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2.30ին

Maison de la Mutualitéի մէջ, 24 rue St. Victor, Paris (5)

Métro: Maubert - Mutualité

Կը ներկայացուի **ԱՆԴՐԱՆԻԿ** ֆիլմը գեղարուեստական ճոխ բաժինով

Կը խօսին՝ Գ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Գ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ եւ Գ. ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ

Կը մասնակցին՝ «ԿՈՄԻՏԱՍ» Փարիզահայ երգեհոն երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ՝ Ն. ՍԷՐԴՕՑԵԱՆԻ,

Տաղանդաւոր ջութակահարուհի ԼԻՏԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ. Սիրուած արտասանող՝ Գ. ՆՇԱՆ ՓԷՇԻՔԹԱՇԼԵԱՆ կ'արտասանէ իր հեղինակած Անդրանիկը։

Այդ օրը բոլորս Mutualitéի սրահը, կատարելու համար մեր ուշացած պարտքը հանդէպ մեծ հերոսին.

ԵՐԵԿՈՅԹ — ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Տարօն-Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան կողմէ

Այսօր Շաբաթ գիշեր ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

ՄԻՒԹԻՒԱԼԻԹԷԻ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

24 rue St. Victor, Métro Maubert Mutualité

Կը Նախագահէ՝ Գ. ՊԵՏՐՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Կը խօսին՝ Գ. Գ. ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ եւ ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Գ. Ա. Ճահմուրատեան (երգ), Տիկին Յուրաբեան (երգ), Mlle Annette Clément, Lauréate du Conservatoire de Paris (դաշնակ), կ'արտասանեն՝ փոքրիկն Ստեփան Գօղոսեան, Գ. Զարեհ Ղարիպեան եւ Օր. Տէր Թովմասեան: Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը:

Կէս գիշերէ յետոյ հայկական եւ եւրոպական պարեր

Տոմսերու գինները 7.50 եւ 5 ֆրանք

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻԻ

27 Նոյեմբեր, Կիրակի ցերեկ ժամը 2.45ին **Maison de la Mutualité**ի մեծ սրահին մէջ

24, rue St. Victor, Paris (5) **Métro: Maubert-Mutualité**

Առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի հայ բեմին վրայ իտալացի նշանաւոր Թատերագիր Rovettaի յայտնի տրամը, որ եւրոպական բեմերու վրայ ցնցող յաջողութիւն գտած եւ մեծ աղմուկ հանած է

ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ

Ժամանակակից մեծ տրամ 3 արար՝ կուսակցական պայքարի կեանքէ

ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ՝ իր ամէնէն հոյակապ ստեղծագործութեան՝ կուսակցական լիտըր Ֆրանչէսքօ Գօրնալօրայի դերին մէջ

Կը մասնակցին.— Տիկ. Տիկ. Յուրաբեան, Անահիտ, Գ. Գ. Շահխաթունի, Եր. Թօլայեան, Լաքքա, Յուրաբեան, Գմբէթեան, Սարաֆեան, Մագսուտեան եւ Գաղտասարեան.

ՏՈՄՍԱԿՆԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐԸ՝ ԵՆ 20, 15, 10 ԵՒ 7 ՖՐԱՆՔ

Կը ծախուին սովորական տեղերը, իսկ ներկայացման օրը, Թատրոնի կիշէն ժամը 12էն սկսեալ, կեդրոնատեղի՝ «Կավռօշ»

Փարիզի Գրական Ակումբ այս իրիկուն ժամը 8.30ին, 131 rue Cambronne, métro Vaugirard. Զեկոյց Գ. Կ. Ց. Բաամաջեանէ «Հայկական գրամագիտութիւն», սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը։ Մուտքը ազատ է

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF սրահին մէջ, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Վաղը Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին Կը ներկայացուի՝

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԱՂԲԱՐ (ՁԱՒԵՇՏ) ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ

Տոմսերու գիներ՝ 3 եւ 5 ֆրանք

(Սահմանափակ թիւով ընտանեկան տոմսեր՝ 10 ֆրանք)

Ոչ ոքի տոմսակ չըրկուիր

Տոմսերը վաղօրօք ապահովել Հրանտ-Սամուէլ գրատունէն

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱՍԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ Հայր. Միութիւնը առժամապէս ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզ եւ արուարձանները բնակող բոլոր հայրենակիցները, այսօր Շաբ. իրիկուն ժամը 8.30ին, Ֆլօրիայի մէջ. Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՓԱՐԻԶԻ Հայ Ուս. Միութիւնը կը հրաւիրէ Փարիզի հայ ուսանողութիւնը ու միութեան անդամները ներկայ գտնուիլ 1932-33 տարեշրջանի առաջին ընդհ. ժողովին վաղը Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին Հայ Ուս. Տան մէջ, 39 Bld. Jourdan. Օրակարգ՝ հաշուետուութիւն եւ ընտրութիւն նոր վարչութեան։

Վարձու են յարկաբաժիններ Քլամարի մէջ, 6 rue Pascal, մարշէին մօտ, Ջուր, կազ, ելեկտրականութիւն. Դիմել՝ Agence de la Fourche, Clamart (կայարանին մօտ)։

Թատերական ներկայացում Տէսինի մէջ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԷՍԻՆԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

վաղը կիրակի, Տէսինի Հ. Յ. Դ. Ժողովրդական Տան մէջ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ՝ Ա Ր Ա Պ Օ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (15)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

— Բարի լոյս, քոյր, ըսաւ, իմացա՞ք լուրը որ ճիշդ հիմա պաշտօնապէս ստացանք. Ֆալքէը մեզի պիտի չայցելէ որովհետեւ վերջին օրերս «Եօթը քոյրերուն» կանոնաւոր կերպով երեւումը եւ ոմբակոծումը շատ վտանգաւոր դարձուցած է անոր այցելութիւնը, անիծեա՛լ ըլլայ։

Այլ եւս անարժէք տեղեկութիւններս ստանալու համար Գրիւքսէլի մէջ անցուցած տագնապալից ժամերս յիշեցի, աւա՜ղ։ Բայց բան մը չյայտնեցի, քանի որ ըսելիք չէր մնացած։

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐՈՒՆ «ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐ» ԿԸ ԾԱԽԵՄ

Աչնան, «Գանթին Մասն սահմանին միւս կողմէն երկտող մը բերաւ, որուն մէջ կ'ըսուէր. — «Զգուշացէ՛ք. Հակալրտեսական ցանցը ամբողջ շրջանին մէջ զօրացած է. Ոչ ոքի վստահեցէք»։

Վերջերս նոր գումարտակ մը հասած էր եւ տեղաւորուած քաղաքին ծայրը, անգործածելի զարեջրատան մը շէնքերուն մէջ. Այս գումարտակը անփորձ զինուորներէ կը բաղկանար, հետեւաբար բաւական ժամանակ Թուըլըրս պիտի մնային։

Այս գումարտակը կը բաղկանար 1000 հոգիէ, մէջն ըլլալով սպաները։ Թուըլըրսի մէջ գտնուած գերման զինուորական խումբերը սովորաբար քաղաքին մէջ երկուական, երեքական հոգիով կը բնակէին. ինծի թուեցաւ որ այդ 1000 մարդը որ ամփոփուած էր այդպիսի փոքր տեղի մը մէջ, «Եօթը քոյրերուն» համար յարմար նշանակէտ մը կրնար ըլլալ։

Ուստի, օր մը կէս գիշերի առեններ ռազմիկներուն պահակներէն անցնելով գացի թիւ 63ին լուսամուտին։ Սովորական հինգ հարուածները տալու վրայ էի, երբ փողոցին մէջ ոտնաձայներ առի։ Ֆալքէը անմիջապէս մօտեցան եւ կեցան։ Կայծակի արագութեամբ բակին ծայրը վազեցի եւ մթութեան մէջ կծկուեցայ։ Գոկորդս սեղմուեցաւ։ Հետապնդուած ու գտնուա՞ծ էի արդեօք։

Գարեջրատան մասին տալիք տեղեկագիրս կուրծքիս զինաց կ'այրէր. Զիս ձերբակալելէ առաջ զայն փճացնելու ժամանակ ունէի։

Ֆալքէը վար դէպ ի իմ կողմս եկան եւ ճիշդ հինգերորդ պատուհանին առջեւ կեցան։ Ան ալ ինծի պէս գաղտնի գործակալ մը ըլլալու է, մտածեցի։

Գիշերուան մէջ մութ ձեւ մը արտասանեցաւ. յետոյ շատ յստակ կերպով լսեցի մինչեւ հինգ թեթեւ հարուածները ապակիին վրայ, ինչ որ կ'ընէի Գահուրատած դիրքէս ձեւ մը դուրս եկաւ, տեսնելու համար թէ ո՞վ էր. լաւ որ անկէ չյառաջացայ։

Պատուհանը առանց աղմուկի յամրաբար բարձրացաւ, ինչպէս կը պատահէր շատ անգամներ։ Մթութեան մէջ սպիտակ ձեռք մը երկարեցաւ, որուն յաջորդեց ապշեցուցիչ դէպք մը։

Մութին մէջի դէմքը իր փոկին վերայէն բան մը դուրս քաշեց։ Կարմիր լոյս մը գիշերուան մէջ փայլեցաւ, որուն յաջորդեց պայթիւն մը որ շրջանակ պատերուն վրայ արձագանգեց։ Ողբ ու հեծեծանքի ձայներ լսուեցան. յետոյ հարուած մը։ Անծանօթ դէմքը պատուհանը անկէ վեր բարձրացուց եւ ներս ցատկեց։

Բուական առեն այդպէս տարօրինակ արտիս, կծկուած մնացի։ Թիւ 63ը գտնուած էր. թիւ 63ը մեռած էր։

Թերեւս վաղն ալ ես գիմաւորեմ զէնքերու սեւ բերանները։ Լրտեսութեան պատիժը այդ էր։

Գերմարդկային ճիգով մը եւ անկէ ծնած՝ անցայ այդ մահուան պատուհանի առջեւէն եւ դողահար մարմնով փողոց մտայ։

Տասը վայրկեան վերջը ննջասենեակիս մէջ ապահով, դէմքիս վրայի սարսափի քրտինքը կը սրբէի։

Ամբողջ լրտեսական ասպարէզիս ամենադէժ վայրկեանն էր ատ։

Ու հիմակ ի՞նչպէս պիտի իմացնէի թէ Թուըլըրսի գարեջրատունը գերման հետեւակազօրքով լեցուած է...

Առտուն մայրս գիտել տալու որ գիշերը լաւ քնացած չէի. Ամէն բան պատմեցի անոր։

— Բաջութի՛ւն, աղջիկս, մինչեւ «Գանթին Մասն թերեւս այսօր Հրապարակը գայ։ Տեղեկագիրը ինծի տուր. ես զայն անոր ձեռքին մէջ կը սահեցնեմ։

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Dameame, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 226.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ. -

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	-
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	-
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 20 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

20 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2040

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԸ ՔԱՋ...

Անմոռանալի էր ինչ որ տեղի ունեցաւ 1928 յունուար 29ին, Փարիզի մէջ, Անդրանիկի յուղարկաւորութեան առթիւ։

Հայկական, հոծ բազմութիւն մը կը լեցնէր Ժան - Կուժոնի եկեղեցիէն մինչեւ Քոնքորտի հրապարակը։ Եւ այնտեղ, մասերու բաժնուելով, կը դիմէր դէպ ի Փէռ - Լաշէզի գերեզմանատունը։

«Հայնոց» գարծեր էին ոչ միայն փողոցները, այլ եւ հանրակառքերն ու ինքնաշարժները։ Քալելով գացողներն ալ համրանք չունէին։

Այն աստիճան որ, երբ հասաւ հանդիսաւոր, պաշտօնական թափօրը, անանցանելի դարձեր էին գերեզմանատան շրջականերն ու գլխաւոր մուտքը, եւ ոստիկանութիւնը հազիւ կը յաջողէր պահել կարգ ու սարքը։

Օրհնութիւն, ճառ, դէզ - դէզ ծաղկեպսակներ, — եւ հերոսին մարմինը իջեցուցին առժամեայ նկուղ մը, ժամանակ մը վերջը, հանելով տեղաւորեցին առանձին գերեզմանի մը մէջ։ Միեւնոյն ատեն որոշեր էին հանգանակութիւն կատարել, յիշատակարան մը շինելու համար։

Անցեալ տարի գացինք եւ տեսանք ինչ որ Անդրանիկի դամբարան կը կոչեն, — հողակոյտ մը՝ շրջապատուած քանի մը տախտակներով, որոնց վրայ նշանակուած արձանագրութիւնն ալ իր ճամբան կ'ուլայ...

«Ցոմս» մը՝ վրդովեց շատերու խղճմտանքը։ Եւ անկէ ի վեր, պարբերաբար կ'արծարծուի յուշարձանի մը խնդիրը։

Շուտով մոռցուած էր ամէն բան։ Չէ՞ր յաջողած Փարիզի հոգաբարձութեան հանգանակութիւնը։ Եւ հիմա, չորս տարի յետոյ, նոր, համաժողովրդական ձեռնարկ մը կը կատարուի, գլուխ հանելու համար Յուշարձանի ծրագիրը։

Գաւո՞ւ Շապին - Գարահիսարի Հայր. Միութեան։ Եւ բոլոր անոնց որ առանձներ են այս նուիրական ձեռնարկին իրականացումը։

Անշուշտ ժողովուրդն ալ, այսօրուան ցերեկոյթին առթիւ, պիտի կատարէ իր պարտականութիւնը։ Այնպէս ինչպէս վարժուած է ընել, ամէն անգամ որ ուղղակի կը դիմեն իրեն։

Ինչ որ երեսի վրայ մնաց լման չորս տարի, իր գլխուն վրայ կրնայ տանիլ ժողովուրդը ինք։

Ափսո՛ս որ չորս տարի առաջ իմաստութիւնը չունեցան դիմելու բուն հասցէին, — ժողովուրդին։

×

Կ'արժէ՞, օրուան այս ժամուն, այնքան ծանր հոգերու մէջ, յուշարձան կանգնել օտար ափի վրայ։

Այդ չքեղ յուշարձանը չը՞ պիտի խառվէ հոգին փոթորկաշունչ ռազմիկին որ, իբրեւ արծիւ սաւառնաթեւ, ոչ իսկ մտքէն կ'անցընէր վերջին շունչն արձակել ընտանեկան սնարի մը վրայ։ Մեռնիլ հեռաւոր Ամերիկայի մէջ եւ թաղուիլ լուսացնցուղ Փարիզի ամէնէն աղնուապետական գերեզմանատան մէջ...

Հարցումները կուգան ինքնաբերաբար։ Բայց անոնք ամ չունին չփոթութեան մատնելու մեզ։

Հալածական հերոսի մը մասունքն ունինք մեր ծոցին մէջ, եւ երբազան պարտք՝ զայն պահելու այնպէս ինչպէս վայել է հերոսին։

Այնպէս ինչպէս պարտքն է ժողովուրդի մը որ կարօտ ունի ազատութեան, եւ կը հեւայ անոր ճամբուն վրայ, արիւնլուայ այլ միշտ կորովի։

Ամուլ պերճանք մը չէ Անդրանիկի դամբարանը՝ Փարիզի մէջ։

Ընդհակառակն, այն տաժանելի պայմաններուն տակ ուր կը տուորուինք ահա տասը տարիէ ի վեր, Հերոսը իր անկորնչելի յիշատակարանը պէտք է ունենայ։

Յուշարձան մը կրանիթեայ, իբրեւ պատգամ եւ խորհրդանշան բոլոր ժամանակներու համար։ Եւ մանաւանդ այսօրուան համար։

Իշխանական յիշատակարաններ ունինք այստեղ, այս քաղաքին մէջ։

Բայց անոնք բան չեն խօսիր մեր սրտին։

Մեզի համար շատոնց պատմութեան անցած են իշխաններն ու թագաւորները։ Ինչպէս կաթողիկոսներն ու ամիրաները։

Մեզի համար ոչ մէկ փառք, ոչ մէկ համբաւ կրնայ հաւասարիլ այն սեղծագործ հրաշքին զոր կատարեց «Անդրանիկը քաջ, իր ընկերներով»։

Անդրանիկը քաջ, — ռումբի մը պէս արձակուած՝ հալածական, գլխիկոր, նստուկ ժողովուրդի մը կուրծքէն։

Անդրանիկը եւ բոլոր Անդրանիկներն յայտնի եւ անյայտ, որ վերակազմեցին, երիտասարդացուցին մեր պատմութիւնը։ Որ հիմ դրին բուն հայ ժողովուրդի պատմութեան, իրենց ամեհի մարտնչումներով, վահագնեան գրոհներով, անհնարին անձնուիրութեամբ եւ վճռականութեամբ։

Յուշարձանը պէ՛տք է որ կանգնի, իբրեւ թանձրացեալ արտայայտութիւնը այս նոր, վերածնեալ առաքինութեանց։

Ափսո՛ս, մեզի տրուած չէ մեր ուզած տեղը մեռնելու կամ թաղուելու շնորհը։

Եւ քանի որ Փէռ Լաշէզ կը գտնուի Հերոսին դամբարանը, յուշարձանը պէտք է բարձրանայ այնտեղ, իբրեւ «խորհուրդ խորին»։

Ոչ միայն իբրեւ անգիր փառք մը հայկական Բազուկին, այլեւ իբրեւ մղձաւանջ՝ բոլորիս համար, որպէսզի մնանք միշտ արթուն, միշտ հաւատարիմ եւ պատրաստ։

Վա՜յ այն օրուան, երբ Անդրանիկները այլեւս չեն խօսիր մեր սրտին, եւ մեզի աւանդ կը մնայ միայն յուշարձան մը մարմար կամ կրանիթ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Մահ Լէօի (Առաքել Բաբախանեան)

Թիֆլիսէն հասած հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ նոյ. 14ին մեռած է ծանօթ պատմագիր եւ բանաստեղծ Լէօ (Առաքել Բաբախանեան), թոքերու բորբոքման հետեւանքով։

Հանգուցեալը, 65—70 տարեկան, տարիներով եղած է գրչի անխոնջ վաստակաւոր մը, թէ առօրեայ մամուլին մէջ եւ թէ առանձին հատորներով։ Կը պատկանէր «Մշակ»ի գրչոյին եւ մանաւանդ հիացող մըն էր Գ. Արծրունիի, որուն կեանքին ու գործին նուիրած է երեք հատոր գիրք։ Անոր ուրիշ ստուար հատորներ, որոնց գլխաւորներն են, — «Ս. Մեսրոպ», «Աքսորութեանց կաթողիկոս», «Պատմութիւն ռուսահայ գրականութեան», «Մելիքի աղջիկը» (վէպ)։

1912ին Թիֆլիսի մէջ տօնուեցաւ իր գրական գործունէութեան 25ամեակը։

Մինչեւ պոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը, հանգուցեալը ջերմ համակիր էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան, թէեւ չախչախ՝ խառնուածքով։ 1919ին, Հ. Յ. Դ. 9րդ ընդհ. ժողովին պատգամաւորներէն յատկապէս կը խնդրէր իրեն տրամադրել Դաշնակցութեան դիւանաթուղթերը, լրացնելու համար իր պատմական ուսումնասիրութիւնը, քանի որ, կ'ըսէր, այդ շրջանի պատմութիւնը մեծ մասով պատմութիւնն է Դաշնակցութեան գործերուն։

Բոլշեւիկեան յեղափոխութենէն յետոյ, Լէօն ալ, Յովհ. Թումանեանի հետ, դարձաւ ուղեկից, եւ աւելի առաջ երթալով, գրեց գիրք մը «Անցեալից», որ զծրախտաբար կ'արատաւորէ իր պատմաբանի համբաւը։ Փոխուե՞ր էին օրերը, փոխուեցաւ այս պանդխտողական գրիչն ալ...

Շուտով առիթ կ'ունենանք աւելի հանգամանօրէն խօսելու իր կեանքի եւ գործունէութեան մասին, որ լայն տեղ կը բռնէ նաեւ Կովկասի հանրային ասպարէզին մէջ։

Մեր ցաւակցութիւնները իր պարագաներուն։

Էջմիածնի նոր Կաթողիկոսը

Լոնտոնի «Թայմզ»ը ծանուցանելով Խորէն արք. Մուրադբէգեանի ընտրութիւնը իբրեւ կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, կը գրէ թէ ընտրեալը 59 տարեկան է եւ կը սերի երկար ատեն Կովկաս հաստատուած ընտանիքէ մը։ Թէ տեղապահ էր Գէորգ Ե.ի մահէն ի վեր (1930 մայիս 9)։

Այս առթիւ, Լոնտոնի թերթը կ'ըսէ թէ Էջմիածնի կաթողիկոսը հոգեւոր իրաւասութիւն ունի բովանդակ աշխարհի «Գրիգորեան Հայ եկեղեցիին վրայ», կը ճանչցուի իբրեւ «պետը» եւ գլուխ հայ ազգին եւ պաշտօնապէս ինքզինքը կը կոչէ «Ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի եւ անհասանելի կամօքն Աստուծոյ Ծայրագոյն Պատրիարք եւ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, Ծայրագոյն Պատրիարք համազգային նախամեծար Աթոռոյ Արարատեան Առաքելական Մայր Եկեղեցւոյ Սրբոյ Կաթողիկէ Էջմիածնի»։

Կարեւոր ռազմափորձեր Կովկասի մէջ

«Թանի մէջ կը կարդանք — Կարմիր բանակը ռազմափորձեր կը կատարէ Կովկասի մէջ։ Պոլսէն հասած հեռագրի մը համաձայն, այդ ռազմափորձերուն կը մասնակցի զօրման զինուորական կարեւոր պատուիրակութիւն մը, ինչպէս եւ իտալական մը, աւելի փոքրաթիւ։

Մեզի հասած տեղեկութեանց համաձայն, խորհրդային բանակը այս ռազմափորձերուն մէջ պիտի փորձէ նոր եւ արընթաց հրասայլեր (թանք) եւ ինքնաշարժ հրացան մը՝ 7.5 միլիմեթր տրամագծով։ Պիտի փորձուին նաեւ ռմբակոծութեան յատուկ խոշոր օդանաւեր եւ արտօրական արագահարուած գործիքներ։

Օդանաւորդուհին յաղթեց եւ՛ օդին եւ՛ երկանը

Օդանաւորդուհի Տիկին Մոլիսըն, որ երկուշաբթի առտու ժամը 6.37ին Անգլիայէն ճամբայ ելած էր դէպ ի Քաբ (Հարաւ. Ափրիկէ), հոն հասաւ ուրբաթ կէս օրէն յետոյ ժամը 1.30ին։ Այսինքն չորս օր, 6 ժամ եւ 53 վայրկեան։ Այս կերպով տիկինը 11 ժամով կոտրած կ'ըլլայ նախորդ մրցանիշը, զոր շահած էր իր ամուսինը, Ճէյմս Մոլիսըն, միեւնոյն գծին վրայ։ Եւ այս՝ հակառակ իրզի խողովակին խանգարման, որ 9 ժամ անշարժութեան դատապարտած էր զինքը։

Քաբի մէջ, փառաւոր ընդունելութիւն մը եղաւ Տիկին Մոլիսընի։ Հազարաւոր մարդիկ իր ժամանման սպասեր էին ամբողջ գիշերը, եւ երբ օդանաւը երեւցաւ հորիզոնին վրայ, ահագին բազմութիւնը դղրդացին հուրրաներ արձակեց։ Հարիւրաւոր ինքնաշարժներու սուլիչները կը ճռզէին օդը, եւ քաջ օդանաւորդուհին վար իջաւ անմիջապէս բազմութեան մէջ։ Ամբոխը խուժեց օդանաւին վրայ եւ ոստիկանութիւնը չկրցաւ զսպել։

Տիկին Մոլիսըն թռած էր ամբողջ գիշերը եւ առտուն, կտրելու համար վերջին 2164 քիլոմեթրը։ Անգլիայէն մեկնելէ ի վեր, ընդամէնը հինգ ժամ քնացած էր։ Երբ վար իջաւ, բոլորովին ուժասպառ էր եւ քնաթաթախ, բայց կրցաւ ժպտալով պատասխանել եղած շնորհաւորութեանց։ Անմիջապէս ինքնաշարժի մը մէջ դրին եւ քաղաք կցպեցին, որպէս զի բազմութիւնը անհանգիստ չընէ։ Կառքին մէջ նուաղում մը ունեցաւ, բայց երբ օդանաւային կայանը հասաւ, շուտով զատ ինքզինքը։

Պարտաւորիչ զինուորութիւն Իրաքի մէջ

Իրաքի, նոր զահլիճին ծրագրէն կը հետեւի թէ՝ պարտաւորիչ զինուորութիւն պիտի հաստատուի ներկայ դրութեան տեղ, որ կամաւոր է։ Այս որոշումը տրուած է, նկատի առնելով Ազգերու Դաշնակցութեան պայմանը, որ կը տրամադրէ թէ անկախ պետութիւն մը պէտք է կարող ըլլայ ինքզինքը պաշտպանելու, մինչդեռ հիմա Իրաքի պաշտպանութիւնը մեծապէս կախում ունի բրիտանական օդային ուժերէն։

Ծրագիրը միեւնոյն ատեն կը խոստանայ հիմնական բարեկարգութիւններ կատարել, շնորհիւ Մուսուլի քարիւղէն գանձուած գումարին

Գերմանական ճգնաժամը

Հինտէնպուրկ կը շարունակէ իր խորհրդակցութիւնները, կազմելու համար գերմանական նոր դահլիճը։

Շաբաթ օր, իր քով հրաւիրեց Ատոլֆ Հիթլէրը։ Թերթերը պատմական կը կոչեն այս տեսակցութիւնը։ Հիթլէր պահանջեց իրեն յանձնել դահլիճին կազմութիւնը, բայց նախագահը տրամադիր չէ տեղի տալու։ Աւելի հաւանական է որ նորէն Ֆոն Փափէնի յանձնուի նոր դահլիճը կազմելու պաշտօնը, աւելի պերճ իշխանութեամբ մը։ Ուրիշ խօսքով, Հինտէնպուրկ առիթը յարմար կը նկատէ անիրաւօր վարելու երկիրը։

ԱՆԴՐԱՆԻԿ՝ ԶՕՐԱՎԱՐԻ ՀԱՄԱԶԳԵՍՏՈՎ

ԽՄԲ. — Այսօրուան հանդէսին առթիւ, մեր երիտասարդ աշխատակիցը, Նշան Պէշիկթաշլեան, պիտի արտասանէ հրաշունչ արձակ մը, որ ամբողջութեամբ հրատարակուած է Բ. էջին մէջ։

« ՄԵՐ ԿՈՒՐԾՔԷՆ ՀԱՆԵՑԻՆ ՄԵՐ ՍԻՐՏԸ »

Համայի երեսփոխան Տոքթ. Թաւֆիք Զիշաքլի, սուրիական խորհրդարանին մէջ արտասանեց ճառ մը, որ կոչ մըն է սուրիական Միութեան.

— «Մեզի չի բաւեր որ տան անգլեւիրաքեան դաշնագիր մը։

Երկու երկիրներուն դիրքերը՝ տարբեր են եւ առաջին հարցը որ կը դրուի է։ Ի՞նչ եղաւ Իրաքի մէջ։ Քիւրտերը,

Ի՞նչ եղաւ Իրաքի մէջ։ Քիւրտերը, Ասորիները, Քաղդէացիները զինուած ըմբոստութիւններ կազմակերպեցին իրենց վարչական ինքնավարութիւնը ձեռք ձգելու համար։ Անոնց ըմբոստութիւնը փշրուեցաւ զէնքի ուժով։ Երկրին միութիւնը ապահովելէ յետոյ էր որ ձեռնարկուեցաւ դաշնագրի բանակցութեան։

Հոս հողային բաժանումը կատարուեցաւ հակառակ մեր կամքին, ամբողջ նահանգներ խլուեցան մեզմէ առանց մեր համաձայնութեան։ Մեր կուրծքէն հանեցին մեր սիրտը, եւ գլուխէն ուղեղը։ Ի՞նչպէս կրնայ ապրիլ այս ժողովուրդը։

Ալեքսանտրէթ կազմուեցաւ պետութիւն մը։ Հռչակուեցաւ Տիւրզիներու անկախութիւնը։ Բաժանուեցաւ երկիրը։ Եթէ կ'ուզեն կնքել անկեղծ դաշնագիր մը՝ պէտք է վերադարձնեն բոլոր խլուած նահանգները»։

ԱՆԴՐՅՈՐԴԱՆԱՆԻ ԷՄԻՐԸ՝ ՊԱՂՏԱՏԻ ՄԷՋ

Նոյ. 16ին Պաղտատ հասաւ Անդրյորդանանի էմիրը, Ապտուլլահ, փոխադարձ այցելութիւն տալու համար իր եղբայրներուն՝ Իրաքի թագաւորին եւ Ալի թագաւորին։ Այցելութիւնը պիտի տեւէ մէկ շաբաթ։ Կ'ըսուի թէ այս առթիւ խնամութիւն մը պիտի հաստատուի երկու գերդաստաններուն միջեւ, Էմիրին աղջիկներէն մէկը նշանելով Ֆէյսալի տղուն՝ գահաժառանգ իշխան Կազիի հետ։

ԻԶՄԻՐԻ ԲԵՐՔԸ 30 ԱՌ 100 ՆՈՒԱԶԱԾ

Իզմիրէն կը գրեն «Ճիւմհուրիյէթ»ի թէ, համաձայն Առեւտրական Սենեակի արձանագրութեանց, Եգէականի շրջանին այս տարուան ցորենի բերքը եղած է 252,275,000 քիլօ։ գարին՝ 187,000,000 քիլօ, սիսեռը՝ 8,000,000 քիլօ, եւն.։ Այս վիճակագրութեանց համաձայն, ցորենը, բաղդատմամբ նախորդ տարուան, 31առ100, գարին՝ 19 առ 100, սիսեռը՝ 30 առ 100, ափիոնը՝ 87 առ 100, եւն. պակաս եղած են։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

Գրած էինք թէ Յունաստան արգելքներ դրած է արտաքին ներածման դէմ, ինչ որ մեծ վնաս մըն է Թուրքիոյ արտածման համար։ Յոյն կառավարութեան այդ արգելքը, նոր որոշման մը համաձայն, այժմ կը տարածուի, նաեւ, հաւի, ատաղձի, հաւկիթի եւ լուբիայի վրայ։ Այդ ապրանքները Յունաստան ներածելու համար պէտք է փոխարէն յունական ապրանք առնել։

ԹՈՒՐՔ ԼՐՏԵՍ ՄԸ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՄԷՋ

Ալէքսանտրէթի ոստիկանութիւնը կրցած է ձերբակալել թուրք լրտես մը, որ նախապէս կը յայտարարէր թէ Անգլիացի մըն էր։ Բանտ դրուելով, շուտով հասկցուած է որ ան Թուրք մըն է եւ թուրք կառավարութեան հաշւոյն լրտեսութիւն կ'ընէ։

Ալէքսանտրէթի ոստիկանութիւնը խիստ քննութեանց ձեռնարկած է եւ թուրք կառավարութենէն պահանջած անոր անցագիրը։

ՍԵՐՊԵՐՆ ԱԼ

Սերպիոյ կառավարութիւնը Թուրքիայէն ուղարկուած խաղողէն, չամիչէն եւ թուզէն սկսած է մեծ մաքս առնել, որով այդ ապրանքներուն Սերպիա արտածումը նուազած է։ Իսկ յունականներէն՝ ոչ մէկ տուրք։

ԱՆԴՐԱՆԻԿ

Անդրանի՛կ,

Թեւաւոր Ոգի, որ կը սաւառնիս հիմա մեր պատմութեան բոցավառ մթնոլորտին մէջ՝ իբրեւ համադրական խորհրդանիշը մեր հերոսական սլացքին՝ ողջո՛յն։

Կը բարեւենք քեզ, դիւցազուն, քեզմով բարեւելով մեր բոլոր նահատակներու եւ դրօշակներու մարտիկները՝ որոնք դրին իրենց մարմինը հացի պէս, դրին իրենց արիւնը գինիի պէս ու իրենց կեանք կեանքը ձիթենիի պէս դրին, զոհաբերութեան խորաններուն վրայ։

Կանգ առ, Թեւաւոր Ոգի, մեր վրայ եւ ընդունէ մեր յարգանքը որ կը բարձրանայ ջահի պէս ու կը փախուի պաշտամունքի։ Քու հոգեկան ներքնորակրակովդ ճոխացած ու քու գաղափարականիդ տեսիլով յափշտակուած բազմամարդեր՝ այլ շրջաններու եւ վայրերու մէջ ընդունուած են իբրեւ կիսաստուած։

Մի՛ զայրանար մեր գովեստին համար։

Մենք քու անձդ չէ որ կ'ուզենք վերածել կուռքի։ Քու անձէդ վեր ու քու հասակէդ վեր կը շարունակուիս դուն։ Ատիկա խորապէս արդար Ազատութեան մը գաղափարականն է։

Ուրեմն, հանգիստ, Դիւցազն, համեստութիւնդ թող չնեղանայ։

Եւ թող չկարծեն ուրիշներ որ կը բանանք կամար, կը փռենք գորգ ու կը նետենք բրաբիոններ՝ ռազմիկի մը վրայ, հիացած կուռքերուն եւ անոնց մէջ հանգչող բերուած քաջութիւններուն։

— Գաղափարականը։

Դուն չեղար սովորական ռազմիկ, որ կ'ընէ խաղմ խաղմի համար, որ սպարէզ ունի կռիւը։

Դուն, Անդրանիկ, խաղմերդ բրիր սրբօրէն, յանուն մեր ցեղին շունչին ու այդ շունչին ստեղծագործութեան։

Դուն աւագ Զինուոր, դուն վրէժի եւ ներողութեան Առաքեալ, դուն հայ Իլիականի տիպար, դուն նոր Մամիկոնեան, խումբերու հրեշտակապետ, դուն վիշապաքաղ Վահագն, դիւցազո՛ւն,

Ու պահապանը մեր կեանքին ու ինչքին որ մեր Մշակոյթն է։

Հիմակ պարտք է որ քեզ առնենք մեր Մշակոյթին մէջ։

Ահա մեր կրօնքին մէջ ես դուն իբրեւ պաշտելի եւ լուսապսակ դիմագիծ։ Սո՛ւրբ Անդրանիկ։

Ահա դուն մեր պատմութեան մէջ ես, խոէալացած հերոս։ Կը սաւառնիս մեր պատմութեան երկաթագիր էջերուն վրայէն՝ իբրեւ ցեղին ծոցէն արձակուած հրեղէն ձիաւոր։

Ու դեռ կը սաւառնիս իբրեւ արծիւ՝ ժողովուրդին երգերուն մէջ։

Շապին – Գարա – Հիսարի արի արանց քաջաց ակումբէն ալցած նոր Սասունցի Դաւիթն ես, հազար իրական առասպելներու մէջ։

Ու ես, բոցաթաթախ վրձինով, կ'ուզեմ նկարել ռնաւորուած անձդ, նեծեալ ի վերայ փրփրերախ այրուձիոյ։

Ու քու պատկերդ պիտի ըլլայ հրաշագործ եւ պիտի բուժէ խուլ – համրերը, կոյրերը եւ բոլոր անդամալոյծները։

Դուն որ Ոգի բոցաթեւ ես եւ անմահ, պէտք չէ որ վերջացնես քու գործունէութիւնդ։ Շարունակուէ մեր մէջ։ Եկուր միացնել մեզ։ Վաղը երբ ժամանակը իր ծիլերը արձակէ ու միջոցը լեցուի ծաղիկներով եւ պտուղներով՝ դուն կրկին պիտի երեւիս մեր մէջ, նոր անուն մը հագած։

Ես կը հաւատամ մեռելներու հրաշագործութեան։ Դուն, Մեծ Ոգի, կրնաս գալ կրկին մեր մէջ եւ պիտի գաս. քանզի գործը շատ է այնքան։ Մենք ողջերս զուրկ ենք քու բազմապատկուած ուժէդ։ Մենք մանր հոգերէ ու մանր հաշիւներէ բռնուած գերիներ ենք։

Եկո՛ւր, Անդրանիկ, եկո՛ւր, քու տիեզերական եւ մարդկային ու ազգային լայնութիւնովդ։ Եկո՛ւր, քու անդրշիրիմեան կենսունակութեամբդ եւ փիլիսոփայութեամբդ։ Եկո՛ւր, մեր միլիոնաւոր նահատակներուն այն ուժովը, որմէ չօգտուեցաւ ցեղը, այն մեծ նախճիրին պատճառով։

Եկուր մեր մէջ եւ խարազանէ մեզ. քանզի մենք եղբայրական գործերէ հեռու, շատախօսութեան վարդապետներ ենք ու յաճախ անշահ ու վնասաբեր։ Շաչեցուր խարազանդ եւ մարզէ մեզ քալել Միութեան մեծ փողոցէն։

Երբ մենք ներքին կռուի մէջ ենք եւ թունաւոր սաւիր քաշած իրարու դէմ, զա՛րկ, ու գետին թափէ մեր զէնքերը։ Զա՛րկ այս անգամ մեզի, Անդրանիկ։ Զա՛րկ, անխնայ զա՛րկ։ Օրհնեալ է ու փառաւորեալ քու հարուածդ։ Զա՛րկ։

Տե՛ս, բոլոր քաղաքներէն կ'ելլեն անսուրբ մալխերը մեր վէրերուն.

Հեծիր Թեզասիդ վրայ ու լուսեղէն սուրդ, կայծակներու խուրձի պէս, մերկացուր. եւ թող ամքին հրեշտակայետիդ առջեւ բոլոր փուն սառլիսները, բոլոր փաքրոգի զրպարտութիւնները, բոլոր անլուսարձակ վինարանութիւնները։ Անդրանիկ, զա՛րկ.

×

Ահա կը տեսնեմ քեզ, ո՛վ Հայր Զօրավար, ո՛վ ձիաւոր Հայկազուն, ահա կը տեսնեմ կրակէ կերպարանքդ...

Կը տեսնեմ քեզ. սուրբ Զօրավարի պէս, ես դուն ու ձիուդ պայտերուն տակ ամպերը կ'որոտան ու շանթերը կը շաչեն ու երկինքը կը բանայ։

Ի՜նչ գեղեցիկ, եւ ի՜նչ զօրաւոր ես դուն։ Նման ես դուն Գէորգ ու Սարգիս սուրբերուն։ Անեղ ես եւ մեծեղի։ Փաշտելի ես դուն այդպէս. շիկացած կիսաստուածի պէս, այդպէս բոցահեւ երիվարիդ վրայ, այդպէս ատեղծածուփ աչքերով, այդպէս մանիշակագոյն լոյսերու մէջ. մանիշակագոյն լոյսերու մէջ, լոյսերու մէջ...

Ու ի՜նչ գեղեցիկ է բանակդ, լուսավառ զրահներու մէջ. բոլոր մարտիկներուդ վաշտերը այդպէս խռնուած, գիսաւորներու պէս...

Ահա երկինքը որ կը տրոփէ ծանր ալեկոծութիւնով...

Ի՜նչ հրաշալի է այդպէս։ Հայոց պատմութեան մէկ դափնեփնիւ էջն է պատկերացած։

Ահա այրուձին որ կը ցցէ պարանոցը՝ նոյնակեալ համար սարդերու գաւթին։ Անիկա կանգնած երկու ոտքերու վրայ։ Եւ պայտերը աղամանդակուռ։

Դուն անոր վրայ լուսեղէն աշտարակի պէս ես։

Ու կը քալէ թափօր բանակդ։ Ահա շարքը մարտիկներուդ. — Ահա անչիջանակ «Աւօ»ներ. «Գեւօ»ներ. «Վարօ»ներ. «Կիրօ»ներ ու «Սերգօ»ներ...

Եւ ահա Մասիսը.

Դուն անոր վրայ ես, Անդրանիկ, արեւածին մեծ Զինուոր,

Ահա Արշալոյսը որ կ'ըլլայ շրջանակը քու եւ քու բանակիդ տեսիլ պատկերին...

Ահա ձիւները. Մասիսի ձիւները, որոնք Արեւ կը խմեն ամբողջ երկարութիւնով ու ամբողջ լայնութիւնով։ Ահա ձիւները որ կը զուգաւորուին նախշուն լոյսերով։ Ահա Մասիսի վրայ կապոյտը, կարմիրը ու նարնջագոյնը։

Հսկայ Արարատ հագած է յաղթանակ հայկական Դրօշակը։

Անդրանիկ, կը լքես ձմեռդ ու կը թռչիս ու Դրօշակին գլուխը կը բազմիս իբրեւ ոսկեղէն Արծիւ...

×

Թռի՛ր, թեւածէ՛ մեր վրայ, Անդրանիկ, այլանդեմեան ու փախուստի այս շրջանին՝ թափահարէ քու հրաշագործ ու ոսկեձոյլ ծղիներդ ուժգի՛ն, ուժգի՛ն...

Թռի՛ր, թեւածէ՛ մեր վրայ, որ դեռ երգենք խմբովին.

«Իբրեւ արծիւ սաւառնում ես լեռ ու ձորն,

Թնդացնում ես երկինք գետին տենչավառ»,

Անդրանի՜կ...։

ՆՇԱՆ ՓԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՁՐՈՅՑ ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԲԱՐԵԿԱՄԻՍ ՀԵՏ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՕՏԱՐ ԿԵԱՆՔԷ

Սիրելի Միրզա Սամուէլ Յովհաննեան. Նամակներդ կը տեղան մեղադրանքի տարափը թափելով գլխուս։ Մեղքը իմս չէ եթէ սկսած եմ աւշացնել մեր «խօսք ու զրոյցը»։ Նիւթ չունիմ, Միրզաջա՛ն, այո՛, նիւթն է պակսածը։

Տարիներէ ի վեր ա՛լ գոց ըրած էք մեր կեանքին շատ մը պատկերները։ Հանդէսի մը յաջողութիւնը կարդացի՞ք. կրնաք նոր շարադրել նկարագրականը, ի՛նչ պէտք ունիք ինծի, ճանչնալու համար «ծաղանդաւորները», «յայտնիները», «բուռն ծափահարութիւնները» եւ վերջապէս գէշ զէկոյութեան այն բառացանկը զոր չմոռցանք մեր հետ բերել Պոլիսէն։

Որոշած եմ հետեւիլ խորհուրդիդ։ Քիչ մըն ալ տեղական օտար կեանքի անցուդարձէն խօսինք։

Նոյեմբերի մէջ հանդիսաւոր բացումը կատարուեցաւ Փարիզի Համալսարանի բոլոր ճիւղերուն, Սորպոնի բեմերուն, Հայ Գրական Ակումբին, Ֆրանսական Ակադեմիային եւ Հայկական...։ Մոռցայ որ միայն օտար կեանքի մասին էր մեր զրոյցը։

Համալսարանի բացման հանդէսը տեղի ունեցաւ Սորպոնի մեծ սրահին մէջ։ Իրական մեծութիւններ, մտքի հսկաներ տիտաններ ամփոփելու չափ «մեծ» եւ պատմական սրահը։ Տեսակ մը համաշխարհային խորան տր այդ օրը Մտքի վեց - հօթը քուրմեր — Ամերիկեան, Ճափոնական, Շուէտական, Սպանիական եւայլն. համալսարաններէ — եկած էին ծնրադրելու եւ նոր ատրճաններ առնելու։

Խօսուեցան ութը ճառեր։ Այո՛, ութը ճառեր, բայց սարսափելու պէտք չունիս, բնաւ հայկական չէր։ Առանց բացառութեան բոլոր ճառերը կարճ էին։ Խօսողները, այլ եւ այլ «ֆագիւլթէ»ներու բարձրագոյն ատրճանին վրայ կեցած հեղինակութիւններ, կարդացին փոխանակ ճառելու։ Եւ երբ կը կարդային, ինքնիրենս կը կրկնէի հայ թերթերու մէջ յաճախ տեսնուած սա տողը. — «Փարոս կամ ընկեր այսինչ մէկ ժամէն աւելի տեւող կուռ եւ հմտալից ճառով մը ի վեր հանեց...»։

Առաջին ուղերձէն վերջ ձայն առի ժամացոյցս։ Իւրաքանչիւրը տեւեց հինգէն եօթը վայրկեան։ Սորպոնի Վերատեսուչին ճառը բացառաբար երկար, նուիրուած էր Ֆրանսական Մտքի եւ Մշակոյթի վերլուծման։ Տեւեց . տասներկու վայրկեան։

Իրաւ է որ «կարգացուած» ըլլալով, այս ճառերը կը կորսնցնէին իւրաքանչիւր բառէ վերջ «բ՛ը՛»երու, «այսինքն»ներու, «որովհետեւ»ներու եւ «ըսել կ'ուզեմ որ»ներու հոյակապ առատութիւնը, բայց նորէն ալ է հայ ունկնդիր պիտի մեղքնայ Ֆրանսական Մտքի այս մեծ վարպետները։ Հազա՛ր մեղք իրենց։ Եթէ մեր ճառախօսներէն քիչ մը դաս առած ըլլային, նախ «ժամէն աւելի» խօսելու գաղտնիքը սորված կ'ըլլային եւ երկրորդ՝ չէին կորսնցներ իրենց բակլէքը։ Կը ճառէին, որպէսզի արտասանուած իւրաքանչիւր բառ կորսնցնէ իր արժէքը անվերջ կրկնութիւններու մէջ, որպէսզի հանդէսներու յայտագիրները կիսատ մնան, որպէսզի մարդիկ ձանձրոյթէն յիմարացած խելայեղ ծափահարեն վերջաւորութիւնը որ իրենց փրկութիւնն է, վերջապէս, որպէսզի յաջորդ օրը գրուի «մէկ ժամէն աւելի տեւող... եւայլն»։

Որոնեն ներկայ կ'ըլլանք ծիծաղելի տեսարաններու ալ, «հայկական ճառախօսին պատճառաւ։ Հրաւիրուած կ'ըլլան մէկ-երկու օտար հիւրեր, գրագէտ, գիտուն, ծերակուտական թէ երեսփոխան, որոնք իրենց բաժակը կը կարդան, կարճ, խնամուած, ազդու։ Անոնց քովն ի վեր կը բարձրանայ «ճառախօսէ» վարակուած մեր սիրելին։ Պօռալ, կանչել, օդը — խե՛ղճ, անմե՛ղ օդը — ծեծել, կէս ժամ, ժամ մը, ժամու կէս... եւ դեռ կրկնուելու վրայ են «այսինքն»ները, «ըսել կ'ուզեմ»ները։ Կը զգաս որ մարդը փ. ֆխթուած է իր խօսքերուն ցանցին մէջ. կը ճգնի դուրս գալ, ծայրը գտնել. ելքը բռնել. կը դառնայ, կը պտտի, կը գալարուի, կը պառա՛յ... ինքզինքէն ելած, թերեւս իր անել գրութենէն ազդուած...։

Սիրելի՛ Միրզա, պիտի հարցնես, գիտեմ, «Ախր Փարիզ ապրո՞ւմ էք թէ ոչ։ Չէք կարող օրինակ վերցնել ձեր հարեւաններից։ Էս ինչ լիմար լիմար դուրս էք տալիս. դա խօ՞սք ա թէ ամերիկեան ծամոց, մէ ժա՞մ, ա՛յ աներդ չքանդուի ։»

Ըսէ որքան կ'ուզես։ Նոյնն է ամէն տարի, ամէն ձեւ, ամէն հանդէսի։ Իմ մասիս դատած եմ լաւագոյն դարմանը. Որոշած եմ չերթալ ոչ մէկ տեղ ուր ճառախօսի վախը կայ։ Կը կարդան՝ կ'երթամ, կը խօսին՝ չեմ երթար։

Կարծեմ, սիրելի՛ բարեկամ, քիչ մը շեղեցայ մտադրութենէս՝ խօսիլ օտար կեանքի վրայ։ Սամիջա՛ն, աս ալ հայկական ճառախօսի երեւոյթներէն մէկն է, իբրեւ ունկնդիր չկարենալ ազատուիլ, վարակուած ենք. վարակուած ենք, ամէնքս ալ. խօսք չկայ։

Արդ՝ Սորպոնի սրահին բեմը եւ դասը զբաղուած էր գիտութեան աստուածաւորներով, հարիւրաւոր պատկառելի մարդիկ, իրենց ճիւղերը որոշող գունագոյն վերարկուներով։

«Արդեօ՞ք» մտածեցի, եւ այս մտածումն ալ հայկական հիւանդութիւն մըն է, «արդեօք հայ մը կա՞յ իրենց մէջը։ «Կարելի չէ», պատասխանեցի ես ինծի յուսահատօրէն։ Եւ այս յուսահատութիւնն ալ սկսած է հայկական դառնալ։

Երկու օր վերջը կ'իմանայի, բոլորովին դիպուածական կերպով, թէ համալսարանի բացումին, այդ ծէսերի համաշխարհային պաշտամունքի երեւոյթը կ'առնէ ամէն տարի, կը մասնակցէր նաեւ հայ փոքրիկ ցեղը։ Երիտասարդ հայ փրօֆէսէօր մը, օրէնսգիտական ճիւղէն, երկու տարիէ ի վեր Սորպոնի մէջ դասախօս կարգուած է եղեր։ Ի՞նչպէս կ'ուզէիք որ գիտնայինք իր մասին, երբ ոչ «կը ճառէ երկու ժամէ աւելի...», ոչ ալ կուսակցական մեր «մեծատաղանդ»ները։

Անվերապահ կերպով կը մեղադրեմ զինքը հայ կեանքէն հեռու մնալուն համար։ Մանաւանդ որ, ինչպէս տեղեկացայ, սուազած է մաքուր հայկական կրթութիւն եւ լաւ Հայ է։

Բայց լաւագոյն է, սիրելի Միրզա, մեղադրանքը խորացնելէ առաջ, անգամ մը տեսնել զինքը։ Զըլլայ թէ ուխտած ըլլայ ինքն ալ, հեռու փախիլ «ճառախօսով վարակուած» սրահներէ։

Այդ մտածումը աւելի ամրացաւ մէջս, երբ անցեալ օր թերթի մը մէջ կարդացի մրցանիկ մը «ճառախօսի»։

Մինչեւ հիմա գիտէինք «մէկ ժամէ աւելի տեւող» բանաձեւը։ «Համակրելի մը յաջողեր է «երկու ժամէ աւելի տեւող կուռ եւ հմտալից ճառով մը...» թմրեցնել քանի մը հարիւր հոգի։

Եթէ ծիծաղելի դառնալու հեռանկարը չի սարսափեցներ ձեզ, գոնէ գութ ունեցէք անմեղ ունկնդիրներու վրայ, որոնք որ եւ է պէտութիւն չեն ըրած ձեզի, սիրելի «ճառախօսուորդ»ներ։

Ի՞նչպէս մեղադրեմ Սորպոնի հայ դասախօսը, առանց գոնէ անգամ մը զինքը մօտիկ ճնելու։

Սիրելի Միրզա։ Ցը՛։

Պիտի ջանամ առէ հօք մեր զրոյցին նիւթ ընտրել միմիայն օտար կեանքի պատկերներ. ինչպէս այսօրուանը։

ԼԵՒՈՆ ՄԵՍՐՈՊ

ՍԻՍԱՂ

ՔԱՋՈՒԹԻՒՆ...

— Շատ կը ցաւի՞ կոր ակռադ։

— Եթէ իմ ակռաս ցաւի՝ կը քաշեմ։

— Հը՛, եթէ քո՛ւ ակռադ ցաւի՝ ե՛ս ալ կը քաշեմ...

ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

— Երբ ձեր կինը գողութիւն կ'ընէր, կ'երեւի դուք ալ կ'օգնէիք։

— Ես իմ պարտականութիւնս կը կատարէի կնոջս հանդէպ։ Ամէն պարագայի մէջ, ստիպուած էի իրեն օգնել եւ պաշտպանել։

ԲԺԻՇԿԸ ՅԱԿՈԲԻՆ ՈՐ ՀԻՒԱՆԴ ԷՐ

— Լեզուդ հանէ նայիմ, տղաս։

— Չեմ կրնար, տօքթէօր։

— Ի՞նչ ըսել է չեմ կրնար, լեզուդ բերանդ չէ՞։

— Բերանս է, բայց քանի մը օր առաջ երբ լեզուս կը հանէի, հայրիկս ծեծ կերայ։

ԴԱՏԱՐԱՆԸ

Նախագահը (45 տարեկան կնոջ մը).

— Քանի՞ տարեկան էք։

Կինը — 27 մտայ։

Նախ — ... Քանի՞ տարիէ ի վեր։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՔՈՅՐԵՐՈՒՍ

Բ.

Սիրելի Նուարդ,

— «Եկո՛ւր որ հայերէն խօսինք», խնդրեց այն դժբախտ մայրիկը, երբ կը բաժնուէինք։ Եւ այնքա՜ն անկեղծ ու խոր կարօտով մը։

Մեր բոլոր ողբերգութիւնն էր որ կը խօսէր օր մը բերնովը։

Երբ մեր տեղերուն վրայ կը գտնուէինք, նոյն իսկ մեր հայրենիքէն դուրս, մեր ծննդավայրերուն մէջ՝ կրնայի՞նք անդրադառնալ թէ օր մը հայերէն լեզուն լսելու կարօտը պիտի ունենանք։

Մեր թափառումներուն տասը տարին լրացաւ եւ օտար երկիրներու մէջ Հայը ամէն լեզու լսեց ու կը լսէ, բայց ո՛ւր ալ գացինք՝ միայն հայերէնն է որ հնչեց մեր տուներուն մէջ թէ դուրսը մեր հայ բարեկամներուն եւ ծանօթներուն հետ։ Եւ մինչ ալ նոյնը պիտի ընենք բնականաբար։ Ու մեր փոքրիկներուն երբեք չենք ներեր որ մեզի հետ հայերէնէ տարբեր լեզու մը խօսին, թէեւ շատ ծնողքներ կորսնցուցեր են իրենց ազդեցութիւնը եւ ցաւելով հանդերձ չեն կրնար պարտադրել որ իրենց զաւակները իրարու հետ եւս հայերէն խօսին։ Չեն կրնար հակազդել արտաքին անխուսափելի ազդեցութիւններուն, ինչպէս օտար դպրոցները, օտար ընկերները, խաղերու եւ խաղալիքներու անունները եւ ուրիշ ուժեղ ազդակներ։

Այո՛, գիտակից զաւր կ'ուզէ հայերէնը լսել մինչ իր շուրջը։ Բայց եւ այնպէս հետզհետէ աւելի կը խոշորնայ վերահաս առակալի աղէտը որ եօթնգլխեան վիշապի պէս կը սուրայ դէպ ի մեզ. Եւ այս բնորոշումը մինչ աւելի զգալի դառնալով՝ անոր սաստած վիշտն ալ աւելի կը խորանայ քանի կ'անցնին օրերը։

Երբ Պուքրէշ, ամրան տաք իրիկուններ կը նստէինք Ֆ. փողոցի մեր տան առաջը, դէմի ընդարձակ պարտէզին հակայ աքասիաներու զովութիւնը վայելելու համար, փողոցն ամայացած կ'ըլլար արդէն եւ այլ եւս ցանցառ էր իրենց ճամբէն գացողներու թիւը։ Ու մայրս կ'ըսէր յաճախ, տխուր շեշտով մը.

— Այս ի՜նչ տեղ է, հայերէն խօսող մը չանցնիր.

Շատ անգամներ լսած եմ նոյնը երբ որ եւ է տեղ մը պտոյտի կ'երթայինք։ Կ'ըսէի որ օտար երկրի մէջ ենք, բայց կ'երեւի թէ չէր ուզեր հաւատալ թէ առանց հայերէնի կարելի է ապրիլ աշխարհի վրայ։ Եւ եթէ օտարներու բազմութեան մէջ պատահմամբ հայերէն խօսող մը անցնէր՝ կ'ուրախանար եւ հարազատ մթնոլորտի մէջ կը զգար ինքզինքը։ Բարեբախտաբար հայաշատ կեդրոն էինք ինկած և մինչ բարեկամներով շրջապատուած։

Այդ շրջանին դեռ այնքան զգալի չէր վտանգին մեծութիւնը։ Նոր էինք ցրուած գաղութներուն մէջ եւ մեր վիճակի բարելաւման յոյսը տիրական էր դեռ, նոյն իսկ մինչեւ երկու տարի առաջ։ Բայց երբ իրմէ ալ բաժնուեցայ, անկէ որմէ մայրենի լեզուիս առաջին թոթովանքներն էի սորվեր, անկէ որմէ «հայր», «մայր» — առաջին եւ պաշտելի բառերն էի սորվեր, ու յանկարծ մեծ որբ մը մնացի կեանքի անապատին մէջ, եւ մանաւանդ երբ ինկայ աւելի դէպ ի արեւմուտք, այն ատեն միայն զգացի սպառնացող վտանգի ահեղ չափը։

Եւ հայ մայրերու սրտունքն աւելի խոր հնչեց սրտիս

Դարձեալ հայաշատ շրջանի մէջ եմ եւ դուրսը միայն կը լսեմ օտար բարբառը։ Բայց այստեղ շատ աւելի շեշտակի կ'իջնէ օտարութեան ճնշումն ու ահրը։

Սիրելի՛ Նուարդ, խորհէ՛ որ հայ փոքրիկները իրարու մէջ Ֆրանսերէն կը խօսին եւ Ֆրանսացիի մը պէս, մինչ Պուքրէշ եւ Կոստանցա, ինչպէս եւ ուրիշ հայաշատ քաղաքներ, բնաւ չպատահեցանք փոքրիկներու որոնք իրարու հետ հայերէն չխօսէին։ Հոն հայ դպրոցը կեցած է իր 2—300 աշակերտութեամբը, իր հայ ուսուցչական կազմովը եւ իր եկեղեցիովը. դպրոց ու եկեղեցի մէկ բակի մէջ. իսկակա՛ն հայ կեդրոն մը եւ ուր մարդ լիովին հարազատ կը զգայ ինքզինքը։

Իսկ այստեղ հակապատկերն է։ Բընազդօրէն զգալու սահմանն անցած է շատոնց եւ արդէն բաց աչքերով կը տեսնես որ ամէն օր քանի մը կը խլուի քու էութենէդ. քու ազգային կենսական ուժէդ եւ վէրքը կ'արիւնի ապրիլի պէս։

Անցեալները երկու փոքրիկ աղջիկներու պատահեցայ Անկէն՝ Paul Delinge փողոցը։ Սիրուն էին, թխահեր եւ գեղեցիկ աչքերով, Հայու կը նմանէին, խորհեցայ եւ յանկարծ «vieus ici Արշալոյս», ձայնեց փոքրը, հազիւ 5–6 տարեկան, եւ միւսը մօտեցաւ քուրիկին։ Հայերէն խօսեցայ իրենց հետ եւ շատ լաւ պատասխանեցին։ Իրենց «Եղբայրս է», ըսաւ Արշալոյսը. Բայց հասակակից մանչուկ մըն ալ եկաւ արդէն սկսան իրարու հետ Ֆրանսերէն խօսիլ։

Ուրիշ օր մըն ալ Félix-Faure փողոցին վրայ տեսայ որ 3—4 տարեկան սիրունիկ աղջնակ մը դիրուկ փոքրիկ մարմինը տատանելէն կուտար խնդալով ձեռքը bobo մը բռնած։ Այնքա՜ն յանկուցիչ էր պատկերը։ Երբ տեսաւ զիս ալ ձեռքը երկարեց հեռուէն։ Բռնեցի այդ կլորիկ թաթիկը եւ անունը հարցուցի։ Չպատասխանեց։ Ֆրանսերէն հարցման ալ չպատասխանեց։ Ցետոյ կրկին հայերէն հարցուցի.

— Պերճուհի է անունս, աս bobo Յակոբիկինն է, ըսաւ եւ վազեց ադբարիկին քով։

Այնքա՛ն խոր հրճուանք մը զգացի այդ հայ անուններէն եւ այդ սիրուն աղջնակին հայերէնէն։

Սիրելի՛ս, դուք այդտեղ տակաւին չէք կրնար ըմբռնել այս հրճուանքիս իրական արժէքը եւ միայն բաւծիս է որ կը հաւատաք։

Որքան ժամանակ որ հայ խօսքը հնչէ՝ ցեղին ուժն արթուն է ուրեմն։ Կը հսկէ արթուն, իր միակ զէնքը առանց յանձնելով հայ ծնողքներուն։ Եւ անոնք գիտակից իրենց պարտականութեան՝ հայերէն կը խօսին իրենց զաւակներուն հետ, լաւ գիտնալով որ զուրսի աւերիչ հոսանքին դէմ եւ իրենց ազգային իրաւունքին եւ ազգային արժանապատուութեանը համար՝ միակ եւ միակ պատնէշն այդ է, — հայ լեզուն, հայ խօսքը եւ Հայու խօսքը։ Եւ հայ տունը, ուր որ ալ ըլլայ, մինչեւ վերջին կայանը՝ անառիկ բերդ մը պիտի մնայ նոր սերունդը պաշտպանելու եւ հայ պահելու համար։

Եւ ո՞ր Հայն է որ այս նուիրական պարտականութիւնը չպիտի ստանձնէ եւ թողու որ Թոնսաւորուի ու մեռնի իր ցեղը։

Հայութիւնը փրկելու եւ պահպանելու համար չէ՞ քաղաքական որոշ. ի տէջալ եւ լուրջ գործելակերպ ունեցող կուսակցութիւններու, հայրենակցական եւ երիտասարդական Միութիւններու, Ամերիկահայ, Ֆրանսահայ Կ. Խաչերու, Ռումանահայ, Պուլկարահայ եւ այլ Գթութեան Կ. Խաչերու, Հ. Մ. Ը. Մ.ին, Դպրոցասէրին, Միութեաններուն, մեր եղբայրակցութիւններուն եւ այլ ազգօգուտ Միութիւններու միակ նպատակը՝ այստեղ եւ կամ ուրիշ գաղութներու մէջ, աւելի կամ պակաս անուններով, իւրաքանչիւրն իր նպատակին եւ ուժին համեմատ բաժանելով բաժին մը։

Նոյնը չէ՞ նպատակը Մշակոյթի օրուան հանդէսներուն որ այստեղ եւ փառաւոր կերպով տօնուեցան, ի յարգանս հայ լեզուի փառքին եւ անոր պահպանման անձկութեամբը միայն.

Ի զուր չէ որ կ'երգեն եւ կը յուզեն մեր սիրտերը։

Իմ մայրենի՛ քաղցր լեզու,

Կեա՛ց անսասան, կեա՛ց յաւէտ։

Մեր «Մեծասքանչ» լեզուն գարերէ շարունակ պահպանուեցաւ, պահուեցաւ վայրի հորդաներու ոտնահարումէն, բռնաւորներու հուրէն ու սուրէն, եւ ամէն անգամ աւելի եւս բիւրեղացած եւ յաղթական դուրս ելաւ անհաւասար պայքարէն։

Հիմա՞ է որ պիտի կորսուի եւ այն ալ այս քաղաքակրթութեան կեդրոններուն մէջ ուր՝ մինչ աւելի կը ճշդուին ազգային անհատականութիւնները՝ եւ հայ մայրերը պիտի թողո՞ւն որ կորսուի այս սուրբ աւանդը։

Բոլորս ալ գրեթէ ամէն օր ի՜նչ գո՜հունակ կը հետեւինք հայաշատ տեղերու, նոյն իսկ քանի մը տունէ բաղկացած հայ միջավայրի մը մէջ սարքուած զանազան հանդէսներու նկարագրութեանց. մինչ արժանի յարգանքը մատուցանելու համար հայ խօսքին, հայ գրքին, հայութեան պահպանման գաղափարին։ Եւ անոր համար եղած ամէն զոհաբերութիւններուն յարատեւութիւնը միայն կրնայ հաստատ երաշխիքը ըլլալ մեր ազգային գոյութեան պահպանման եւ մեր իրաւունքին տիրանալու միակ յաղթանակին։

Հայն ի՞նչ արժէք ունի առանց իր լեզուին։ Չէ՞ որ օտարներն իսկ արհամարհանքով պիտի նային իրեն եւ երբ օր մը իր հայրենիքը երթայ՝ Ֆրանսերէ՞ն, գերմաներէ՞ն, անգլիերէ՞ն եւ կամ ռուսերէ՞ն պիտի խօսին, Հայաստանի մէջ։ Բայց որքան ժամանակ որ Հայը երգէ իր մայրենի քաղցր լեզուն՝ մինչ պիտի ապրի, եւ

․ Նոր պահպանման համար միշտ ալ պիտի մնան ու ամրանան բոլոր առողջ կազմակերպութիւնները եւ Միութիւնները, մինչեւ որ հասնինք մեր հայրատունը, մեր ազատ հայրենիքը:

Կը հարցնես թէ ի՞նչ հայ դպրոցներ կան այստեղ

Ամբողջ Ֆրանսայի մէջ երկու հայ կրթարաններ միայն կան, Դպրոցասէրը եւ Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանը, երկուքն ալ թանկագին եւ տունը, որոնց վրայ կը գուրգուրայ Հայը․ ինչպէս նաեւ քանի մը մանկապարտէզներ:

Այս բոլոր կենսունակ երեւոյթներուն մէջ սրտի շատ մօտիկ են նմանապէս հայերէնի դասընթացքները որոնք շաբաթը մէկ անգամ, հինգշաբթի կամ կիրակի օրերը՝ տեղի կ'ունենան Ֆրանսայի զանազան հայաշատ կեդրոններուն մէջ: Մեր յառաջադէմ եւ իրական արժէք մը ներկայացնող տարրին նախաձեռնութեան եւ յամառ պատանքներուն շնորհիւ է անոնք ծնունդ առին վերջապէս, եւ ահա Ֆ. Հ. Կ. Ընդ. Դպրոցասէրի, Հ. Բ. Ը. Միութեան, Հ. Մ. Ը. Մ.ի եւ երբեմն տեղական ուժերու ջանքերով եւ օժանդակութեամբ բացուեր են այդ դասընթացքները, առ ի չգոյէ հայ դպրոցի: Մաղթելի է որ գէթ ամէն տեղ ալ ըլլային անոնք եւ հայ մանուկը իր տունէն դուրս ելլա, շաբաթը գէթ մէկ անգամ՝ լսէր հայ լեզուն եւ սորվէր հայ գիրը եւ չկորսուէր ազգային մեր միակ յոյսը:

Երկու շաբաթ առաջ, հինգշաբթի օր մը ներկայ եղայ Անիէրի հայերէնի դասընթացքին: 25 — 30 հայ աղջիկներ ու տղաքներ, մեծ մասով փոքրիկներ, որոնց մէջ կան նաեւ մինչեւ 16 — 17 տարեկան աղջիկներ եւ բոլորը եկեր են հայ այբուբենը սորվելու:

Տպաւորիչ էր պատկերը եւ հոգեխռով: Կարծես օտար լեզու մըն էր որ կը սորվէին...

Ինչպէս դժուար կը հնչեն ու կը սորվին իրենց հարազատ լեզուն: Իրենց շրթունքներուն ձեւն անգամ փոխուեր է եւ օտարի պէս կ'արտասանեն բառերը...

Թո՛ղ երթան եւ տեսնեն թէ ի՞նչ ինքնուրոյնութեամբ հայ ուսուցչուհին կը ձգտի ուծացման ժանիքներէն փրկելու համար հայ փոքրիկ սերունդը: Անկարելի է յոգնութիւն կատարուած աշխատանքին մասին՝ երբ Ֆրանսական դպրոցի մը դասարաններէն մէկուն մէջն է որ, ամէն հինգշաբթի, 2-3 ժամ հայերէն կը կարդան, կը գրեն, յառաջացածները կը պատմեն Բաշն Վարդանէն, Մեծն Արտաշէսէն ու Տիգրանէն, Վահագնէն, Աստղիկէն ու Անահիտէն, Սահակէն եւ Մեսրոպէն:

Ցարգա՛նք հայ ծնողքին եւ յարգա՛նք հայ ուսուցչութեան:

Շա՛տ գործ ունին ընելիք եւ պիտի ընեն ամէնէն նուիրական գործը:

Առանց անոնց ճիգերուն, կորսուած պիտի ըլլայ հայ նոր սերունդը, արմատախիլ բոյսերու նման, մեզ համար ծծպիտ եւ անգարով երկնքի մը տակ:

ԱՆԱՀԻՏ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

«Բալու»

Սատար հատոր մըն է այս, որ կը ներկայացնէ Բալուի սովորոյթները, կրթական ու իմացական վիճակը եւ բարբառը: Հեղինակն է Ցարութիւն Քհնյ. Սարգիսեան:

Գնահատելի գործ եւ գնահատելի: Եւ ի՜նչ համբերատար աշխատանք: Ամբողջ գաւառի մը պատկերն է, որ կը տրուի չափազանց կենդանի: Հեղինակը ինք իր ձեռքով պատկերազարդեր է բոլորը, գործիքները: Երբ խօսեր է երգերուն մասին, տուեր է նաեւ անոնց արեւելեան եւ եւրոպական ձայնագրութիւնը: Վերջապէս չէ մոռցեր խօսիլ տուներուն շինութեան ձեւերուն, կարգ մը մշակութեանց եղանակներուն մասին: Մանրամասնութիւններ, որոնք այնքան մեծ արժէք պիտի ստանան հետզհետէ: Ափսո՜ս, որ մեր քահանաները միայն մեռելոցի ու պսակի մասին կը խորհին, բայց ահա քահանայ մը, որ անմոռանալի գործ մըն է կատարեր լռիկ մնջիկ: Մեր քահանաներն են որ ամէնէն աւելի ծանօթ են գաւառներու բարքերուն, սովորութիւններուն, վերջապէս մեր հին կեանքին: Անոնց պարտքն էր նստիլ ու գրել կորսուած հայ գիւղերու եւ քաղաքներու մասին: Ու եթէ ուշ չէ, թող օրինակ առնեն այս համեստ քահանայէն, որ գլուխ հաներ է հսկայ աշխատանք մը:

Գիրքին մէկ մասը յօդուածի համար պատրաստուած ըլլալով, համաչափութեան պակաս կայ, բայց քննադատը կը ներէ այդ թերութիւններուն, ու կը թելադրէ, որ առիթով մը հեղինակը ամբողջացնէ կարգ մը պակասներ:

Ազատե՛նք մեր գաւառները մոռացութենէ: Գրի առնենք մեր գաւառներուն կեանքը, օրինակ առնելով Սարգիսեան քահանային Բալու աշխատութիւնը.

Այս գիրքէն կ'առնենք հետեւեալ երգերը․—

Ելայ կալնա տեհնըր,
Նայա կաննաչ արտերը,
Ինչխոս ախ ու վախ էրի,
Զեյլաւ փորուս տարտերը:

Ելլամ տեհնըմ ի՞նչ էնիմ,
Վարդ մանուշակ չորցնիմ,
Ես պուլպուլիկ հարս մըն իմ,
Մօրուօք արիկն ի՞նչ էնիմ:

Օվան Բալուայ փրթու հովը,
Տարին Թադկանց մնկէ կովը,
Թադիկ օղլի պատըդ ցածցուր,
Սառոն մուրազին հասցուր:

Սառոն ցստեր փողոցը,
Հայլին զարկեր կրծոցը,
Աիա կանչէ տըղոցը,
Ոսկա կուզաս, լծո՞ցը,
Ի՞նչ բան ունիմ քո ծոցը:

Եւ քանի մը անէծքներ․—

Պօյըդ պօսըդ վեր չելլայ,— էտիդ էռջիդ ջուր ըլլայ,— Ձեռքիդ տամարը չորնայ,— Ծանն ըլլիս ու պատը փակիս,— չի ուտես՝ չի խնդաս,— կածկըլտուքի գաս,— կաշիդ կրծես,— Մեռելի մես ծամես,— ձեռքդ ճաշուի,— գլօխ գլխու չի տաս,— բամպըկով ջուր խմցընեն,— քօքըդ չորնայ:

Փիթոյեւի մասին

Մեր աշխատակից, Հ. Սարգիսեան, թատերական իր քրոնիկին մէջ խօսեր էր, անցեալ շաբաթ, Փիտոյեւի մասին հայ տաղանդաւոր (Փիտոյեան) արուեստագէտին մասին, որ քանի մը տարիէ ի վեր կը խաղայ Ֆրանսական բեմերու վրայ, վերանորոգելով թատրոնը: Ժամանակին, ֆրանսացի քննադատները շատ խօսեցան Փիտոյեւի թատերախումբին մասին, որ տեսակ մը թատերական դպրոց է հիմա:

L'Intransigeantի մէջ, Edouard Beaudu կը գրէ Pitoëff et le phonokraphe խորագրին տակ․—

«Ձայնագիրի բարեկամներուն մէջ, ժամանակ տեղ մը պէտք է տալ Փիտոյեւի: Որովհետեւ մէկն է անոնց, որ, թատրոնին մէջ, գիտեն օգտագործել ձայնագիրը լաւագոյն կերպով:

Ճիշդ է, որ երկար ատենէ մը ի վեր ձայնագիրը կը գործածուի թատրոնին մէջ՝ արտայայտելու համար յաւերժական աղմուկները: Կամ յաճախ իբրեւ ժամանակ որոշ պահելու առեղծման. Սակայն Փիտոյեւն է, որ առաջին անգամ ձայնագիրը կը դարձնէ գլխաւոր ազդակ մը, կամ աշխատակից մը ամէն ժամու:

Փիտոյեւ, Թաւալում (La Ronde) խաղին տասը պատկերներուն կը կցէ աւելի քան 15 եղանակներ,— Ճավա, վալս, պիկին, թանկօ եւայլն: Դուք կը լսէք Լիւսիէն Գուայէն, Բիչար Թօպէն, La Sonate à Kreutzerը, քանաստական ժողովրդական երգ մը: Հակադրութիւններ երբեք օգտագործուած չէին այսքան ճարտարութեամբ: Կը հաւաստամ, որ Փիտոյեւ օրեր անցուցած է ընտրելու համար այդ եղանակները:

Արդարեւ, ձայնագի՛րը ճիշդ իր տեղն է որ գտած է՝ նպաստելով մեծ ողբերգակին եւ բեմայարդարին, տեսարանի այն 10 փոփոխութիւններուն մէջ, զորս կը պահանջէ La Rondeը: Նախ, հազիւ վարագոյրը բարձրացած, ձայնագիրն է, զը կը ստեղծէ մթնոլորտ, յետոյ կը մտնէ գործողութեան մէջ: Իսկ միջնարարներուն ատեն՝ հաղորդակցութեան թանկագին միջոց մը, որ հանդիսականներուն այն պարծանքը կուտայ թէ գործողութիւնը կը շարունակուի առանց ընդհատումի, (ՅԱՌԱՋ — Փիտոյեւ, ատենօք առաջ, միջնարարներուն ատեն՝ կ'օգտագործէր մթութիւնը նոյն այդ նպատակով): Օրինակներով խօսինք․— Երբ տեսարանը կը թաւալի ու կը ներկայացնէ պահ մը բանաստեղծէն, դուք կը լսէք Լիւսիէն Գուայէի երկու եղանակները, մինչ կտաւի մը վրայ կը տեսնէք, որ քաղցրալոյզ երգչուհին կ'երգէ խումբ մը փարիզցիներու առջեւ, գծագրուած աղուոր արամտութեամբ մը»:

ԱՐՈՒԵՍՏԻՆ ԲՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Մեր թերթին մէջ շատ է գրուած գրական քննադատութեան այն նոր դպրոցին մասին, որ կը վերլուծէ արուեստը ըստ հոգեբանախօսութեան օրէնքներուն: Շատոնց լքուած է քննադատութիւնը որ «այսպէս ալ կ'ըսէ, այնպէս ալ», ըստ թերթին: Մինչ արդի քննադատութիւնը կ'աշխատի մտնել արուեստագէտին հոգեբանախօսութեանը մէջ, որ անյեղլի օրէնքներ ունի իբրեւ déterminante: Այդպէս է, որ Սէնթ-Պէօվ կ'ըսէր․— «Ինծի ներկայացուցէք բանաստեղծի մը առողջական վիճակը եւ ես ձեզի ճշդեմ իր գործերուն հիւանդ կամ առողջ նկարագիրը եւ ընդհանուր յատկանիշը»:

Վերջերս բժիշկները ժամանակ հետաքրքրութիւն մը ցոյց կուտան արուեստի վերլուծումներու: Եւ բժիշկ մըն է դարձեալ, Տօքթ. Ռոլան, որ, La Chronique Médicaleի մէջ, կ'ուսումնասիրէ Անտրէ Ժիտը, Ստեֆան Մալարմէն, Արթիւր Ռէնպօն, Պօտլէրը, եւ զանոնք կը դասաւորէ 3 խումբերու մէջ՝ ըստ իրենց զգայարանական կազմախօսութեան: Այսպէս զգայարաններն են, որ կը ճշդեն այդ բանաստեղծներուն արուեստին նկարագիրը.

1.— Արուեստագէտներ, որոնց ըզգայութիւնները կը հասնին անկախ ըզգայարանքներէ: Այսպէս Հիւկոյի մէջ աչքը եւ ականջը անկախ են իրարմէ եւ հակայօրէն զարգացած:

2.— Արուեստագէտներ, որոնց ըզգայութիւնները կը հասնին զգայարանքներէ, որ զօդուած են իրարու հետ կամ դաշնակցած: Իրարու խառնուած: Մալարմէ եւ Ռէնպօ:

3.— Արուեստագէտներ, որոնց ըզգայութիւնները կը հասնին զգայարանքէ մը, որ մեծապէս աճած՝ կը տիրապետէ միւսներուն վրայ եւ անդրադարձիկ եղանակով մը (réflexe) կը բանեցնէ միւսները: Օրինակ՝ Պօտլէրը, որ քիթով կ'առնէր իր բոլոր զգայութիւնները.

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

«ԱՐՄԵՆԻԱ»

Գրիւքսէլի Հայ Տիկնանց Միութեան նախագահուհի Տիկին Նուարդ Միսիրեան նախաձեռնութիւնն ունեցած է վերակազմելու «Արմենիա» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ յայտնի երաժշտագէտ Վարդան Սարգսեանի: Նոյն նպատակին շուրջ համախմբուած է արդէն Գրիւքսէլի եւ Անվէրսի երիտասարդ արուեստասէրներու խումբ մը:

Բայց աւելի մղում տալու համար այս ձեռնարկին, որ կոչուած է օտարին ծանօթացնելու հայ եկեղեցական ու գեղջուկ երաժշտութիւնը, Ցանձնախումբը անգամ մը եւս կոչ կ'ընէ Գրիւքսէլի եւ Անվէրսի հայ գաղութի բոլոր անդամներուն, որպէս զի բոլորուին սոյն մշակութային ձեռնարկին շուրջ:

Ցիսուս... գերմանացի է

Երբ յայտարարուեցաւ թէ գերմանացի է Աստուած, անպատեհ չէր կարդալ թէ գերմանացի էր նաեւ Ցիսուս: Ոչ թէ անոր համար, որ գերմանացի Աստուծոյ մը որդին գերմանացի կը ծնի անպայման այլ որովհետեւ Հիթլէրեանները այդպէս կ'ուզեն որ ըլլայ:

Լայփցիկի մէջ Հիթլէրեան ուսուցիչներու ընկերակցութեան կողմէ հրատարակուած է Voelkischer Katechismus գիրքը, ի պէտս կրօնական ուսուցման: Այդ հատորին մէջ գերմանացի կը յայտարարուի Ցիսուսը: Բայց աւելի կանուխ, 1905ին, գերմանացի ուսուցիչ մը, Բայմէր, հրատարակելով Ein Pangermanistisches Deutschland գիրքը, կը հաստատէր թէ գերմանացի է Ցիսուս:

Թէ ինչպէս, դուք ալ կարդացէք որ համոզուիք:

— «Եթէ Ցիսուս գերմանական ծագում չունենար, պէտք է նկատել դիցաբանական առեղծագործութիւն մը (mythe): Արդ ոչ ոք կրնայ պնդել թէ Ցիսուս դիցաբանական առեղծագործութիւն է, հետեւաբար Գերմանացի էր»:

Այս հրաշալի ապացոյցը կը զօրանայ գերմանացի գիտունին հետեւեալ դիտողութիւններով.— «Անկից զատ Ցիսուս խարտեաշ չէ՞ր միթէ: Կապոյտ աչքեր չունէ՞ր, մորթը վարդագոյն չէ՞ր: Եւ այս նշանները գերմանական ցեղին յատուկ չե՞ն միթէ: Եւ յետոյ իր անունն ալ կը հաստատէ, որ Գերմանացի էր: Իր անուան առաջին վանկը, զոր Լատինները կը գրէին Jes, աղաւաղումն է գերմանական Ger վանկին, որովհետեւ r գիրը, ինչպէս յաճախ ձայնաւորով փոխարինուած է հին գրութեանց մէջ, ինկած է կամ չի փոխուած: Երկրորդ վանկը, us, արական անուններու վերջաւորութեան յատուկ մասնիկ մըն է, որ համազօր է անգլիական man եւ գերմանական mann մասնիկներուն: Հետեւաբար եւ բնականաբար Ցիսուսին ճիշդ գրութիւնն է German, գերման: Ասկից աւելի որոշ բան կա՞յ»:

Ասկից աւելի տխմար բան կա՞յ:

ՄԱՐԴԻԿ Կ'ԱՃԻՆ ՈՒ ԿԸ ՇԱՏՆԱՆ

Ծնունդի վիճակագրութիւնները կը հաստատեն, որ աշխարհիս բնակչութիւնը կ'աճի շարունակ: Տարեկան 20 միլիոն: Արդէն երկրի բնակչութեան թիւը կ'անցնի 2 միլիառը: Ու մինչ մարդիկ կ'աճին, տնտեսական տագնապն ալ կը զարգանայ համեմատաբար: Որովհետեւ քանի կ'աճին մարդիկ, կը զարգանայ նաեւ արդիւնաբերութիւնը, ընդհակառակն կը նուազի սպառումը:

Եւրոպա, որ փոքրիկ հողամաս մըն է՝ բաղդատմամբ երկրին միւս մասերուն, անոնցմէ շատ աւելի կ'աճի ամէն տարի: Եթէ ընդհանուր աճումը 20 միլիոն է տարեկան, Եւրոպա կ'աճի 8 միլիոն: Նախ անոր համար, որ մեծ թիւով գաղթականներ եկան Ռուսիայէն: Սպանիա եւ Լեհաստան եւս աճեցան գաղթականներով: Անգլիա եւ Գերմանիա գաղթական չառին: Իտալիա ընդհակառակն գաղթական տըւաւ: Երկու Ամերիկաները, որոնք 4 միլիոն գաղթականներ առացան, 252 միլիոն բնակիչ ունին հիմա: Իսկ Ասիա աճեցաւ 11 միլիոն, իր բնակչութեան թիւը բարձրացնելով աւելի քան 1100 միլիոնի: Միւս կողմէ Ափրիկէ կը պակսի հետզհետէ: 142 միլիոն իր բընակչութենէն կորսնցուցած է երկու միլիոն: Եթէ քաղաքակրթութիւնը առողջապահութիւն պարգեւեց [illegible] նուազեցնելու համար մահերու թիւը, անոնց երկիրը տարաւ նաեւ տնտեսական հոգը, ապրելու նեղութիւնները, որոնց դժուար կը տոկան սեւամորթները:

Վերջապէս երբ մարդիկ շարունակ կ'աճին երկրի վրայ, երբ արդիւնաբերութիւնը շարունակ կը զարգանայ ամէն կողմ, տնտեսական տագնապը հետզհետէ աւելի մեծ սպառնալիք մը պիտի դառնայ ծնող մարդոց գլխուն, մանաւանդ քանի փակուած կը մնան սպառման երեք հսկայ շուկաներ,— Ռուսիա, Հնդկաստան եւ Չինաստան:

Ու եթէ սպառման նոր շուկաներ չգտնուին, այն ատեն սպառման նոր անհեղ միջոց մը, պատերազմը պիտի գայ լուծելու տնտեսական հոգերը, թերեւս «արիւն առնելու համար» շատ գիրցած այս աշխարհէն, ինչպէս կ'ըսէին ապագայապաշտները:

ԿՐԵՄԼԻՆԻ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆԸ

Այս ամառ տենդագին յառաջ տարուեցան Կրեմլինի պալատին վերաշինական աշխատութիւնները: Առաջին առթիւ նորոգեցին պարիսպներն ու աշտարակները, զոր շինած էր իտալացի ճարտարապետ մը, Ա. Ֆիորավանթի, ԺԵ. դարուն, Իվան Գ.ի օրով: Նորոգութեանց ատեն երեւան հանուեցան հին ամրութիւններ, որոնք կը մնան Իվան Ա.ի — ծանօթ նաեւ Կալիտա անունով — օրէն, ԺԴ. դար, երբ փայտով էին շինուած Կրեմլինի պատերը: Այդ պատերուն վրայ կան որմածակեր, վանդակորմով փակուած:

Կրեմլինի աշտարակները զարդարուած էին ճերմակ քարով: Շինութեան այդ հին ձեւը պիտի պահպանուի նորէն:

Ներկայիս կը վերանորոգուին այն յիշատակարանները, որ կը մնան 15րդ, 16րդ եւ 17րդ դարերէն, այսպէս Ուսպենսկիի եկեղեցին (1480), Արխանկելսկիի եկեղեցին (1508), Պլագովէշչենսկիի եկեղեցին (1490), Մեծն Իվանի զանգակատունը (1600), ուրկից Նափոլէոն եւ իր մարաջախտները դիտեցին Մոսկուայի համայնապատկերը, 1812ին:

Բոլոր այս վերանորոգութիւնները կը կատարուին հսկողութեամբ տակ Վինոգրադով եւ Սուխով ճարտարապետներուն, որոնք մասնագէտ են հին յիշատակարաններու վերանորոգութեան գործին մէջ:

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

«ԾԱՅՐԱԳԻԾԷՆ ԴՈՒՐՍ» (Périphérie), Ֆ. ԼԱՆԿԻ

Պատերազմէն վերջ իրապաշտ թատրոնը կորսնցուց իր հմայքը: Նորագոյն թատերագիրներ, քիչ մը ամէն երկրի մէջ, անիշխանական խարխափումներու նետուեցան: Չեխ թատերագիր Ֆրանցիշէք Լանկիի «Ծայրագիծէն դուրս» այդ հոգեբանութեան յատկանիշները կը կրէ: Ֆրանցիշէք ազդուած է թէ՛ Օսկար Ուայլտէն թէ՛ Տոստոյեւսքիէն թէ՛ Զոլայէն: Ինչո՞ւ չըսել նաեւ Շէյքսփիրէն:

Լաւ գրուած մելոտրամ մը որուն մէջ պատկերներ կան յաջող կատակերգութիւնով: Իրապաշտ տեսարաններ, «Ազատ թատրոնի» լաւագոյն օրերէն մնացած:

Առանք տարած են զինքը մինչեւ խորհրդապաշտ ոլորտներ, անցնելով ճիրէ, ողբերգութեան քարուտ ճամբաներէ սիրոյ բարձունքները՝ անկէ իջնելով քարայրները, արդարութիւն փնտռելու համար...

Այս թատերախաղը անպայման ազդուած է շարժանկարէն եւ գրած անոր արագութիւնը, պատկերներու առատութիւնը եւ նաեւ որպէս կշռոյթ իսկ յաւութիւնը որպէս նուագ... Առաջին պատկերը իրապաշտ կեանքն է, լաւ նկարուած՝ բայց Անթուանի օրերէն թարմացած: Տեսարանը կը ներկայացնէ հին շէնքի մը ձեղնայարկը, ուր կ'ապրի Աննա անունով պոռնիկ մը: Ցանկարծ կը ներկայանայ բանտէն նոր ելած Ֆրանցը: Անձրեւը կատաղօրէն տխրութիւն կը մաղէ: Ֆրանց իր ընկերները կը փնտռէ:

Առտնօք հոն կը բնակէին մասպուրծ Գարպոքան եւ կաղ Թօնին, որոնց համար բանտ մտած էր նախորդ փոխադրութեան մը պատճառաւ: Անոնց մեղքերը ինք քաւած էր: Ֆրանցը ազնիւ հոգի մը ունի, կըրակոտ խենդի մը միամիտ հոգին: Աննա զայն յաճախորդի մը տեղ կը դնէ եւ սակայն տարբեր զգացումներ կ'արթննան երկուքին ալ դաշնացած սրտերուն մէջ: Իրար յանկարծ կը սիրեն եւ կ'ուզեն ապրիլ միասին: Ֆրանց այդ պոռնիկին մէջ սիրող կինը կը գտնէ ու կը տեղաւորուի: Տեսարանը հոս ողբանչելի է մելոտրամի մը բովանդակ երանգը կը սարսռայ, բայց կարճ կը տեւէ, տպաւորութիւնը կ'ըլլայ վաղանցիկ.

Աննայի տխուր կեանքին մէջ խուսափ գիծ մը կը դառնայ Ֆրանց որ որճատանի մը անկիւնը կը գտնէ իր երկու ընկերները եւ կը պահանջէ անոնցմէ իր գոյքերը: Հագուստները ծախած ու խմած էին: Մանաւանդ սմօքինկը, ճերմակ շապիկն ու լուստրին կօշիկները ապրանքմով․ հպարտ եղած էր իր պարագի արհեստը զօրծադրած ատենը: Ընկերները կը խոստանան ճար մը ընել: Ֆրանց կը հաւաքէ նկարագրին: Նոքը կը վերադառնայ ձեղնայարկ ու դէմ դիմաց կ'ելլէ իր հոմանուհիին մէկ յաճախորդին հետ: Հարուած մը որ Աննային մօտ եկած է գտնելու մտերիմ ախտերու հեշտանքը: Ֆրանց յանկարծ նախանձի ռոսկալի նոպայի տակ վիճի կը բռնուի այդ վաւաշոտ մարդուն հետ. Չիրար կ'անարգեն: Ցաճախորդը կը կարծէ որ ծուղակի մը մէջ է: Ֆրանց կատաղութեան մէկ րոպէին, աթոռին մէկ ոտքովը կը հարուածէ եւ զայն ակամայ կը սպաննէ:

Աւազը վարպետի գըչով մը տարուած է, տիպարները ճշգրիտ ցուցադրուած եւ իսկական տրամը հոս է որ կը սկսի: Դիակին առջեւ Աննա սարսափէն կը դողայ, նմանապէս Ֆրանց: Շուտով սակայն պաղարիւնը կը գտնէ: Կամովին չէ որ գործած էր այս ոճիրը:

Անմեղ է ինք: Կը մտադրէ դիակը փոխադրել կիսաւարտ տան մը գետնին վրայ, կը գտնէ զայն քարի մը կողքին եւ ոստիկանները կը կանչէ որպէս թէ սպաննուածը ինք երեւան է հանած: Ոստիկաններէն մին կը ճանչնայ դիակը: Ճարտարապետ Իւրպանն է, յաճախ զինք տուն տարած է գինով վիճակի մէջ. ուրեմն կրնայ անձնասպան եղած ըլլալ: Ֆրանց ազատուած է, պատահարը դասաւորուած որպէս գինեմոլի մը արկածը:

Ոչ ոք կը ցաւի այդ սրիկային կորուստին համար. ո՛չ իսկ իր կինը, որ կը շնորհաւորէ Ֆրանցը ու կը վարձատրէ զայն ամուսնոյն հագուստները եւ զօհարեղէնները տալով: Ի՜նչպէս երջանիկ չէլլար անոր այրին որ կը ժառանգէր իր մեռած ամուսինին անհագին հարստութիւն: Ֆրանց ուրեմն ո՛չ մէկ խղճի խայթ զգալու պատճառ ունի: Աննայի հետ պարողի իր հին արհեստը ի գործ կը դնէ. կը հարստանան, յաջողութիւններ կ'ունենան:

Կեանքը հակատագրականօրէն կը ժպտի Ֆրանցին: Եւ սակայն տարօրինակ խղճի խայթ մը զինք կը տանջէ եւ կը ճնշէ իր բովանդակ էութեան վրայ եւ կ'արգիլէ հանգիստ վայելել կեանքը: Եւ հոս է որ խաղը կը խորանայ, անհատին ներքին անտուղը եւ երերուն ալիքները կը ծփան: Ֆրանց կ'ալեկոծի անմռունչ սարսափի մը մէջ, հոգին վերիվայրումներ կ'ունենայ եւ իր ոճիրը փոթորիկի մը պէս կը նարուածէ զինքը: Երջանկութիւնը, կեանքի յաջողութիւնը, Աննային խորունկ սէրը չեն բաւեր հանդարտեցնելու այս միամիտ տղուն ենթագիտակցական ալեկոծ աշխարհը: Պահանջը կը զգայ խօսելու, պատմելու: Նախ իր երկու ընկերներուն կը բացուի: Զինքը կը նախատեն: Կը լռէ: Աննան իր բովանդակ սիրովը չի յաջողիր զայն հանդարտեցնել: Օրեր վերջ կը հանդիպի ծերուկ եւ աղքատ թափառաշրջիկի մը, նստարանի մը վրայ, գիշերով եւ լուսնի լոյսով կը խօսին: Մարդը դատաւոր եղած է եւ գինովութեան պատճառաւ ճամբուած, անկումէ անկում հասած դատարկապորտի վիճակին: Իր խղճին համաձայն դատած է մարդիկը առանց օրէնքին նայելու եւ հիմա որ կը շրջի կէս-անգիտակից եւ կէս-գինով քաղաքին մութ անկիւնները կամ ծառերուն տակ՝ գիւղային խնդութեամբ եւ այլանդակ շաղակրատութիւններով, Ֆրանց կը մօտենայ, բայց կը վախնայ բացուելու: Ցաւը այլեւս կոտտանքի մը, սարսափահար վէրքի մը պէս կը հալեցնէ խեղճ տղան:

Ֆրանցի ցաւը շատ խոշոր է իրեն համար: Գարպուշելու, ազատուելու անհուն պահանջը զինք կը գալարէ: Չեխ հեղինակը հոս կը փախէ չէչտը, Քօմիք ժայթք մը կուտայ խաղին, ողբերգութեան առջեւ նոր ցնցում մը պէտք է տալ Թրածէտին զինք կը սարսափեցնէ: Հերոսին գալարումները Շէյքսփիրեան ոգիով վերլուծելու կը վախնայ եւ կը դարձնէ «ֆարս»ի, եւ խեղապէս յաջողած է հեղինակը:

Ֆրանց կը դիմէ ուղղակի ոստիկանապետին եւ կ'ուզէ պատմել ճշմարտութիւնը, սակայն կը վախնայ Աննան փորձանքը ձգելէ, կը սիրէ զայն խորապէս, որով կը խեղաթիւրէ պատահարը եւ ոճիրին մանրամասնութիւնները: Ոստիկանապետը չի հաւատար, սխալները կը բռնէ, քթին կը խնդայ եւ կը ճամբէ: Հեղինակը հոս կրնար վերջացնել, սակայն կ'ուզէ խորացնել եւ կը դարձնէ ողբերգութեան, խղճի խայթի անօրինակ տրամը կը ցցուի, ուրուականի մը պէս եւ կը դառնայ նկարագրի եւ բարքերու ուսումնասիրութեան խուրձ մը:

Ֆրանց կը վերադառնայ նախկին դատաւորին քով, կը խոստովանի իր ոճիրն ու մեղքերը: Հերոսը նախ փաստէր, կը հպարտանար իր սպանութեամբ՝ հիմայ կը տառապի՝ ահաւոր սարսափի մը մատնուած: Նախկին դատաւորը վճիռը կ'արձակէ: «Սպաննէ ուրիշ մը որ մոռնաս առաջինը»: Ֆրանց կը փորձէ պարասրահին տնօրէնը սպաննել, սակայն դաշոյնը ձեռքէն վար կ'իյնայ, ոճրագործ չէ ծնած: Աննան վրայ կը հասնի, կը փորձէ բուժել զայն, Ֆրանց կը հեծկլտայ յուսահատ անձկութեամբ եւ իր անգիտակից եւ խելայեղ պահուն կը խնդրէ իր պաշտած կինէն որ իրեն երկարած էր գլուխը, որպէսզի սիրականը ազատագրուի զինք հալածող ահաւոր մըղձաւանջէն: Անշուշտ պերճագոյն դրուագբերումի այս ժէսթը դժուար թէ ըմբռնենք: Ֆրանց երջանիկ է հիմա: Գետնայարկին մէջ, գիշերը, մարդիկ կը քնանան, ծեր դատաւորը գիւային ժպիտով կը դատէ նախ զոհը՝ սրիկայ ճարտարապետը, այսինքն դասակարգի մը ախտաւոր ներկայացուցիչը, յետոյ կը դատէ Աննան՝ խեղճ ու ազնիւ պոռնիկը որ զոհ գնաց սիրոյ կըրակին:

Իսկ ամէնէն վերջը կը դատէ Ֆրանցը, ոճրագործ, անգիտակից, խառնակ հոգիով ստահակը որ արիւնոտ ճշմարտութեան երկունքովը բռնաբարուած՝ կը տառապի:

Վճիռը ազատ կ'արձակէ այդ «Ծայրագիծէն դուրս» հերոսը: Անգին խելօք մարդիկ կը քնանան իրենց մեղաւոր խաղաղութիւնը:

Այս գործին մէջ թէ անհեթեթ եւ թէ շատ ուժեղ պատկերներ կան, բաքանչելի խտակցութեամբ կենդանացած, ջղուտ եւ չեչտակի բառերով: Տարօրինակ տեսարաններ որոնց մէջ պարզ գեղեցկութեան քով տխուր խորհրդապաշտութիւն մը փէ՜, մարդկային շունչ մը բերելով մեզի Կեդրոնական Եւրոպայէն: Այս թատերգութիւնը նախ Պերլին բեմ հանեց հռչակաւոր Մաքս Ռայնհարտը եւ թարգմանուեցաւ քիչ մը ամէն երկիր, մանաւանդ Ամերիկա: Անթուանի թատրոնը չափազանց յաջող բեմադրութիւն մը ըրած է եւ դերասանները, մանաւանդ Պլանշար (Ֆրանց), Պալօ (ոստիկանապետ), Սօքօլօֆ (նախկին դատաւոր), Սիլվի (Աննա), հիանալի ճշգրտութեամբ տարին իրենց դերերը:

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻԻ

27 Նոյեմբեր, կիրակի ցերեկ ժամը 2.45ին **Maison de la Mutualité**ի մեծ սրահին մէջ

24, rue St. Victor, Paris (5) — **Métro: Maubert-Mutualité**

Առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի հայ բեմին վրայ իտալացի նշանաւոր Թատերագիր Rovettaի յայտնի տռամը, որ եւրոպական բեմերու վրայ ցնցող յաջողութիւն գտած եւ մեծ աղմուկ հանած է

ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ

ժամանակակից մեծ տռամ 3 արար՝ կուսակցական պայքարի կեանքէ

ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ իր ամէնէն հոյակապ ստեղծագործութեան՝ կուսակցական լիտըր Ֆրանչեսքօ Գօրնալօրայի դերին մէջ

Կը մասնակցին. Տիկ. տիկ. Յուրաքեան, Անահիտ, Գ. Գ. Շահխաթունի, Նր. Թօլայեան, Լաքքա, Յուրաքեան, Գմբէթեան, Սարաֆեան, Մազսուտեան եւ Պալտասարեան։

ՏՈՄՍԱԿՆԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐՆ՝ ԵՆ 20, 15, 10 ԵՒ 7 ՖՐԱՆՔ

Կը ծախուին սովորական տեղերը. իսկ ներկայացման օրը, Թատրոնի կիշէն ժամը 12էն սկսեալ, կեդրոնատեղի՝ «Կավռօշ»

ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Ի ՆՊԱՍՏ

ԱԶԳ. ՀԵՐՈՍ ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

Նախաձեռնութեամբ Շապին-Գարահիսարի

եւ շրջանի «Թամզարա» հայրենակցական միութեան

Հովանաւորութեամբ յուշարձանի կեդրոնական հանգանակիչ յանձնախումբի

Այսօր կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2.30ին

Maison de la Mutualitéի մէջ, 24 rue St. Victor, Paris (5)

Métro: Maubert - Mutualité

Կը ներկայացուի **ԱՆԴՐԱՆԻԿ** ֆիլմը գեղարուեստական նոր բաժինով

Կը խօսին՝ Գ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Գ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

եւ Գ. ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ

Կը մասնակցին՝ «ԿՈՄԻՏԱՍ» Փարիզահայ երկսեռ երգչախումբը՝

ղեկավարութեամբ՝ Ն. ՍԵՐԳՕՅԵԱՆԻ,

Տաղանդաւոր ջութակահարուհի ԼԻՏԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ։ Միրուած արուեստագէտ՝ Գ. ՆՇԱՆ ՓԷՇԻՔԹԱՇԼԵԱՆ կ'արտասանէ իր հեղինակած Անդրանիկը։

Այդ օրը բոլորս Mutualitéի սրահը, կատարելու համար մեր ուշացած պարտքը հանդէպ մեծ հերոսին։

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF սրահին մէջ, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Այսօր Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին — Կը ներկայացուի՝

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԱՂԲԱՐ (ԶԱՒԵՇՏ) ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ

Տոմսերու գիներ՝ 3 եւ 5 ֆրանք

(Սահմանափակ թիւով բեմերէ տոմսեր՝ 10 ֆրանք)

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ԱՐԱՄ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

Փարիզի պետական երաժշտանոցէն եւ Schola Cantorumէ

Տարրական եւ բարձրագոյն դասընթացք երաժշտական տեսական եւ գործնական ճիւղերու

Դաշնակի, ձայնագրութեան (Solfége) եւ ներդաշնակութեան (harmonie)

Ըստ Փարիզի բարձրագոյն երաժշտանոցներու ծրագրին եւ նորագոյն մեթոտներու։

Դասաւանդութիւնք տեղի կ'ունենան մասնաւոր ժամադրութեամբ

Դիմել 35bis Rue de la Varenne (St. Maur)

ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

27 Նոյեմբեր, ժամը 10էն մինչեւ կէս - գիշեր

ՇԱՆ Զ'ԷԼԻԶԷԻ ՍԱԼՕՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

79 Ave. du Champs Elysées — **Paris (8)**

Պատուոյ նախագահուհի՝ ՏԻԿԻՆ ԼԵՒՈՆ ՊԷՅ ԳԱՓԱՄԱՃԵԱՆ

Նախագահ՝ Պ. ՊՕՂՈՍ ԷՍՄԷՐԵԱՆ

Երկու նուագախումբ ղեկավարութեամբ Մանուէլ ՌԷՄԸԱՅՈՒՐԻ, Գեղարուեստական խնամեալ բաժին, զանազան անակնկալներ, բազմաթիւ անակնկալներ, պուֆէի Թուրնուա։

Ջոխ պուֆէ դիւրամատչելի գիներով — Մուտք 25 ֆրանք

Տոմսակները կարելի է հայթայթել ընկերութեան գրասենեակը, 15 rue Jean Goujon, Paris (8). հայ գլխաւոր ճաշարաններուն մէջ, Հ. Սամուէլ գրատունը եւ հանդէսին օրը տեղւոյն վրայ։

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿ ՀԱՅ ՍՊԱՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

եւ հովանաւորութեամբ՝ ՏԻԿ ԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ

Տիկիններ.— Արսլանեան, Բէգլարեան, Գարգանեան, Եարճանեան, Խոմէրեան, Խատիսեան, Մառի Կիւլպէնկեան, Կիւմիւշկէրտան, Կեանջեան, Համբարձումեան, Ղուկասեան, Շաղինեան, Քէլէկեան, Ա. Ֆրէնկեան։

Օրիորդներ. Արաքսի Եսայեան, Կիւլպէնկեան, Յակոբեան։

25 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ՈՒՐԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9.15ին

Cercle National des Armées de Terre, de Mer et de l'Air

(Place St. Augustin, Paris (8) շքեղ սրահներուն մէջ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին.— Anabella, Achim Han, Bemer, Georges (Թառխաթ), Lucienne Boyer, Lala Toumanova, Florelli, Jean Préjean, Olga d'Anévi, Raphael avec son orchestre, Ter Abramoff avec son orchestre, Նուագախումբ, Berson's European Ramblers (Jazz des Ambassadeurs)։

Երգեր, պարեր մինչեւ առաւօտ։ Պուֆէ

ՄՈՒՏՔ 25 ՖՐԱՆՔ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ A. A. Arménienne «Արարատ»ի ֆութպոլի առաջին խումբին ժողովը տեղի կ'ունենայ ամէն Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 6, Rue de Rom, սրճարանին մէջ։ Այն ֆութպոլիստները որոնք կ'ուզեն խաղալ դիմեն վերի հասցէին։

ԿԱՐԵՒՈՐ

Հայրենակից. քու շահդ խնդ կը պահանջէ որ, կարի մեքենաներ գնելէ առաջ դիմես, Մարսէյլի Սինկէր ընկերութեան միակ ներկայացուցիչ՝

ՆՈՐԱՅՐ ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆԻ

ուր պիտի գտնէք մեծ դիւրութիւններ։

Հեռաձայն. C. 15 - 02։

Հեռ. անձնական. C. 76 - 39։

Ժամադ. առաւօտեան 8 - 9։ Rue Bel - Air, No. 9։ Marseille

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

Միզանքային, արեան եւ մորթի հիւանդութիւններ։ Ճարբալոնում: 93 Rue d'Angoulème, Métro Couronne, խորհրդ. 5-8 եւ կիր. առաւօտ։ 123 Bld. Sébastopol, մէթրօ Réaumur, խորհ. 9-12 եւ 2-8, եւ կիրակի առաւօտ։

Վարձու են յարկաբաժիններ Քլամարի մէջ, 6 rue Pascal, մարշէին մօտ, ջուր, կազ, ելեկտրականութիւն։ Դիմել Agence de la Fourche, Clamart (կայարանին մօտ)։

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ ՀԱՅԵՐԸ ԿԸ ԳՏՆԵՆ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

CHEZ JOSEPH

91 Rue Moncey

Զանդոկ ամէն յարմարութիւններով

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ։ Արմատ. եւ նոր մեթոտ, դարմ. սրտաց եւ կանանց. մորթի, արեան՝ մեներ. հիւանդութիւն եւ փորխի։ Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12։

ՓԱՐԻԶԻ ԿԵԴՐՈՆԸ ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ – ՍՐՃԱՐԱՆ – ՀԻՒՐԱՆՈՑ

"ԿԱԼԱԹԱ"

12, Rue Bleue - PARIS (9e) — *Métro: Cadet.*

(Ճիշդ քովը «Petit Journal»էն)

MAXUD MIRIDJANIAN & HARILAOS VITALIS

Արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ, Թարմ, մաքուր, աժան եւ կարգով պատրաստուած։

Ամէն յանձնարարութիւնով էայցելելու խոհանոցը՝ անձամբ ստուգելու։

Յունական հռչակաւոր «Ռէպլօ» օղի տակ աղանդերներով։

Հաւաքոյթներու, հարսանիքներու եւ ժողովներու համար ունինք ընդարձակ, մաքուր սրահներ, տրամադրելի մինչեւ առաւօտ, մատչելի գիներով

Արտասահմանէն եւ գաւառներէն եկող բայրենակիցներու համար՝ մաքուր եւ օդասուն սենեակներ, աժան գիներով։

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Վիրաբոյժ - ատամնաբոյժ

ՎԿԱՅԵԱԼ ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՖԱԳԻՒԼԹԷԷՆ

14 Rue Lagrange, PARIS (5)

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՈՍԿԻ ՔՈՒՐՈՆԻ, ՊՈՒՃԻ եւ ԱՏԱՄՆԱՇԱՐԻ

Թերնի, լինդերու, ակռաներու խնամք եւ վիրաբուժ. գործողութիւն

կ'ընդունի ամէն օր, ժամը 2էն 8, առաւօտները ժամադրութեամբ, կիրակի եւ տօն օրեր 9էն մինչեւ կէսօր։

Métro St. Michel կամ Maubert-Mutualité

ՏՕՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

Նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգ. հիւանդանոցին

44 Rue Poissonnière. — Մէթրօ՝ Bonne Nouvelle

Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը 14—18 եւ ժամադրութեամբ

Հայերու ժամադրավայրը

ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

Մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton 52—73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

BANANES YÉRÉMIAN

12 Rue du Moulin Bailly, Pavillon No. 3

BOIS - COLOMBES (Seine)

Հիմնած ենք պանանի մեծ տուն մը, որ աշխարհի ամէն կողմերը արտածում կը կատարէ։

Հասունցած եւ քաղցրահամ պանաններու քիլօն 2.75 կամ 3 ֆրանքի։

Դիմել՝ Օ. ԵՐԵՄԵԱՆԻ վերի հասցէով

ՏՕՔԹ. ԱՍԼԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԹՈՔԵՐՈՒ, ՍՏԱՄՈՔՍԻ եւ ԱՂԻՔՆԵՐՈՒ

հիւանդութեանց

34 Bld. de Clichy, Paris. — Métro Pigalle — Tél. Marcadet 76-65

Հիւանդներ կ'ընդունի ամէն օր ժամը 2—8, Կիրակի եւ տօն օրեր 10—12։ Առաւօտները ժամադրութեամբ։

E. TER-MINASSIAN

Export und import, Komissionen und Vertretungen

Յանձն կ'առնէ կատարել Գերմանիոյ մէջ վաճառքը հում նիւթերու (չոր պտուղ, աղիք եւ այլ ապրանքներ), ինչպէս նաեւ գնումը դարձեալ Գերմանիոյ ամէն կարգի ապրանքներու։

Կը ստանձնէ ներկայացուցչութիւնը առեւտրական, վաճառականական եւ արդիւնաբերական հաստատութեանց.

Հասցէ՝ Motzstr 29, Berlin w. 30, Allemagne.

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ ՏՕՔԹ. ՄԻՀՐԱՆ Կ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Նախկին բժշկապետ Մերսինի ֆրանս. հիւանդանոցներու

Պատուոյ մետալ ֆրանս. առողջապահ. նախարարութենէն

Հասցէ՝ 31 Rue de la Rochefoucauld (9)

Téléphone: TRINITÉ 59—54

Բաց է ամէն օր կէսօրէ վերջ ժամը 2.50էն 7.50, (կէսօրէ առաջ միմիայն ժամադրութեամբ) Կիրակի եւ տօն օրեր 10—12։

Հոն կը կատարուին՝ Ք. ճառագայթներով ամէն կերպ քննութիւն, շողանկարում (radiographie), գեր-մանիշակագոյն, խոր-կարմրագոյն եւ ռէօնթկէնեան դարմանում (radiothérapie profonde), նաեւ ՏԻԱԹԷՐՄԻԻ բոլոր կիրարկումները եւ ելեկտրաբուժական բոլոր ձեւերը, որ ներքին, արտաքին եւ մորթային բազմաթիւ հիւանդութիւններու դէմ գործածուած գիտական ամենավերջին եւ զօրաւոր ազդակներն են։

Թոքախտաւորներու համար pneumothoraxի գործադրութիւն. Հակաշնչափողային կանխարգելիչ եւ բուժիչ պատուաստ եւ քննութիւն (կատարելապէս անվտանգ)։

Ջղային եւ հոգեկան հիւանդութիւններու դէմ գիտական մեթոտներ։

Դարմանատունը ունի իր մասնագէտ բժիշկները աչքի, քթի, ականջի, ինչպէս նաեւ սրտաց եւ կանանց ծննդաբերական եւ վեներային հիւանդութիւններու համար։

Assurance Socialeի պատկանող հիւանդներու կը տրուի լուրջ խնամք։

Տօքթ. Մ. Քէշիշեան, որպէս մասնագէտ ներքին հիւանդութեանց, կ'այցելէ նաեւ դրսի հիւանդներուն։

Métro: Trinité, St. George et Pigale: Tramway 26, 28, 54:

Autobus AF, AJ, AM, B, BD, BI, G, Gbis, L, H, Hbis, R, Rbis

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԵՒ ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

71 rue du Fbg. St. Martin, Paris (10)

Tél. Botzaris 53-61 — Métro Château d'Eau ou Gare de l'Est

Գիտութեան վերջին մեթոտներով կը բժշկենք՝ վեներական ամէն տեսակ հիւանդութիւններ (Ֆրենգախտութիւն, ֆրանկախտ եւայլն), մորթի, ջղային, ստամոքսի եւ կանացի հիւանդութիւններ։

Բժշկումը կը կատարուի, X ճառագայթներով եւ ելեկտրականութեամբ։ Կը կատարենք մէզի եւ արեան տարրալուծում։

Կը խնամենք ատամի ամէն տեսակ հիւանդութիւններ։ Քուրոն՝ սկսած 100 ֆրանքէն, պրոթ՝ ամերիկեան սիստեմով։

Արժէքները շատ մատչելի. մասնաւոր զեղչ բանուորներու եւ չքաւորներու։

Դարմանատունը բաց է ամէն օր առաւօտեան 9—12 եւ 2—8։ Կիրակի եւ տօն օրերը՝ 9—4

Հրաւէր բոլոր փափկանաշակներուն

ճաշարան ԳԱՈՒԼՕ

34 Rue St. Lazare, Paris (9)

Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ եւ խնամուած կերակուրներ

Գիները շատ դիւրամատչելի, արագ եւ անթերի սպասարկութիւն

Մի մոռնաք իր անուանի մածունը

ԲՈՒՐԴԵՐ

Կը ծախենք ամէն տեսակ բուրդեր՝ Թրիքօ շինողներու համար։

Միշտ պատրաստ ունինք 30000 քիլօ ամէն տեսակի գոյներով բուրդեր՝ Թիւ 2/28, 3/28, 2,32, 2,36, 2,40 եւ հաստ մանած բուրդ (grosse laine)։ Ամէն տեղէ աժան գին։

Դիմել՝ **Doerflinger,**

31 Rue de Maubeuge, Paris (9) Métro Cadet

Etude de Me BERNARD WAHÉ **(ՊԷՕՐԷՔՃԵԱՆ)**

(12 année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

Droit Français et International Privé

18, Rue Dauphine, Paris (6e) — Tél. Danton 73-97

Կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ փողոցի արկածներ, անձամբ կը պաշտպանէ առեւտրական եւ հաշտարար դատարաններու առջեւ, կուտայ certificats de coutumeներ, կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ բոլոր գործողութիւնները։

Կ'ընդունի ժամը 5.30—6.30 եւ ժամադրութեամբ

ԴԵՐՁԱԿ — ԿԵՆԵՐՈՒ ԵՒ ԱՅՐԵՐՈՒ

ԿԱՐԱՊԵՏ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

13 rue Saulnier, — Paris (9)

Ձեռք մեթոտ անգլիական եւ ֆրանսական կերպասներու

Կը կարէ մաքուր ու վայելուչ, անտեսական առաջնակարգ առաթիւ հարիւրին յիսուն զեղչ բոլոր կերպասներուն վրայ։

Անթրասիթ - **Anthracites**

Անգլ. գերմ. պելժ. ռուսական եւն., ամէն տեսակ ածուխ եւ փայտ

H. SOUDJIAN

63 rue Lepic, Paris (18) — **Tél. Provence 69-79**

Միակ ներկայացուցիչ ամենագլխաւոր մթերանոցներու որոնք շնորհիւ իրենց երկաթուղային եւ ծովային ուղղակի ճիւղաւորումներու՝ կրնան մրցիլ հրապարակի ամենավաճառներու հետ։

Մասնաւոր պայմաններ կեդրոնական ջեռուցիչի (Chauffage Central) տէրերու, ինչպէս նաեւ ազգ. հաստատութեանց։

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R C Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	–
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	–
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	–

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
22
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
1932

22 Novembre
1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2041 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ո՛ՐՆ Է ԿԱՐՃ ԵՒ ԲՆԱԿԱՆ ՃԱՄԲԱՆ

Արծարծելով երիտասարդական ծառայութեան կազմակերպութեան մը խնդիրը, «Յառաջ»ը տեղ կուտայ գրի առնուած բոլոր թելադրութիւններուն:

Բոլոր անոնք որ արտայայտուեցան մինչեւ այսօր, առանց վերապահութեան կը շեշտեն այդպիսի կազմակերպութեան մը պահանջը: Այլ մանաւանդ էական պարագայ մը, — Հայրենիքը ամէն բանէ վեր: Ամէն բան հայրենիքին համար:

Ուրիշ խօսքով, անհրաժեշտ կը գտնեն այդպիսի կազմակերպութիւն մը, վառ պահելու համար հայրենիքի եւ ազատութեան գաղափարը: Իրենց կարգին ծառայելու այդ գաղափարին, որ հանգանակն է քաղաքական կուսակցութեանց:

Տեսակէտները կը տարբերին՝ կազմակերպութեան ձեւերու մասին:

Կան որ՝ աւելորդ կը գտնեն ո՛ր եւ է նոր միութիւն, եւ կ՚առաջարկեն համախմբուիլ Հ.Մ.Ը.Մ.ի կամ Ձ.Ո.Մ.ի դրօշին տակ:

Ուրիշներ, անբաւական կամ անհամապատասխան գտնելով երկուքն ալ, կ՚առաջարկեն ստեղծել բոլորովին նոր կազմակերպութիւն մը:

Երիտասարդ մը աւելի առաջ երթալով, առջի օր կը թելադրէր միացնել (լուծել) եղած բոլոր կազմակերպութիւնները, Հ.Մ.Ը. Մ.էն մինչեւ Հայր. Միութիւնները, եւ հիմնել երիտասարդական ծառայութեան կազմակերպութիւն մը:

Այս արմատական առաջարկը այն մտահոգութեամբ՝ որ կարելի ըլլայ խնայել մեր բարոյական եւ նիւթական ուժերը:

×

Ինչպէս կ՚ըսեն, պահանջը հասունցած է: Տրամադրութիւն կայ գործելու: Ասպարէզ իջնելու:

Ուրախութեամբ արձանագրելով այս դրական երեւոյթը, պարտականութիւն կը սեպենք ճշդումներ կատարել պարբերաբար, որպէս զի գործը քալէ առանց ճապաղելու:

Բոլոր տեսակէտներուն համար տեղ ունինք միշտ:

Բայց, մեզ ամէնէն աւելի կը հետաքրքրէ ձեռնարկին փութացումը եւ բնականոն զարգացումը:

Ատոր համար ալ, թող թոյլ տրուի երբեմն «ընդմիջել» վիճաբանութիւնները:

Գաղտնիք չէ որ, ներկայ պայմաններուն մէջ, եղած կազմակերպութիւններն անգամ դժուար կը պահպանուին:

Քանի կ՚երկարաձգուին պանդխտութեան տարիները, այնքան աժանելի կը դառնայ հայկական զանազան Միութեանց զարգացումը:

Բարեգործականն անգամ, որ այնքան ամուր խարիսխ ունի, ազատ չէ օրուան ցնցումներէն:

Իսկ Հայր. Միութիւններէն կ՚ապրին անոնք որ տարիներէ ի վեր տուն – տեղ են եղած Ամերիկայի մէջ:

Այստեղ, Ֆրանսայի մէջ, սովորական երեւոյթ է արձանագրել չարք մը Միութեանց կազմութիւնն ու լուծումը: Շողշողուն երեւումը եւ յետոյ խաւարումը:

Այս պայմաններուն մէջ, առաջարկել որ բոլորը մէկ լուծուին եւ համախմբուին մէկ դրօշի տակ, կը նշանակէ եղածն ալ քանդել:

Այսպիսի ծրագիրներու մասին կարելի էր խորհիլ, եթէ գտնուէինք մեր հայրենիքին մէջ, ազատ եւ անկախ:

Անհաւասիկ տասը տարիէ ի վեր չենք համաձայնիր այնքան տարրական հարցի մը, գաղութներու կազմակերպութեան մասին: Ո՞ւր կը մնայ բազմազան Միութիւններ քով քովի բերել, միացնել եւ վերածել մէկ եւ անբաժան կազմակերպութեան մը:

Մանաւանդ որ, անոնք անմիջական կապ չունին մեր առաջադրած հարցին, — երիտասարդական լայն կազմակերպութեան մը հետ:

Հ.Մ.Ը.Մ.ը մասնագիտական միութիւն մըն է: Կրնայ մէկ թեւը կազմել առաջադրուած կազմակերպութեան, բայց ոչ անոր տեղը բռնել:

Հայր. Միութիւններուն մէջ երիտասարդներ ալ կան, բայց այդ կազմակերպութիւնները բոլորովին ուրիշ հոգեր ու յանձնառութիւններ ունին:

Ուժերու տնտեսում՝ աւելի քան երբեք:

Ամէն անգամ որ առիթ ունեցած ենք խօսելու այս հարցերու մասին, միշտ ալ շեշտած ենք այդ կէտը: Նոյնիսկ դրած ենք որոշ, թանձրացեալ առաջարկներ:

Բայց ուժերու տնտեսումը չի նշանակեր եղած–չեղածը լուծել միեւնոյն կաթսային մէջ, եւ մէջտեղ հանել նոր մարմին մը:

Այդ ընթացքով, ոչ միայն մեր նպատակին չենք հասնիր, այլ եղածն ալ վրայ կուտանք:

Ուրեմն, ամէնէն բնական ճամբան այն է որ, կազմուի կորիզ մը: Տեսակ մը Ligue կամ Alliance, որուն կը միանան, որուն հետ դաշնակցային կապեր կը հաստատեն երիտասարդական բոլոր կազմակերպութիւնները:

Երբ ունենանք այդպիսի կորիզ մը, կամ եթէ եղած երիտասարդական կազմակերպութիւններէն մէկն ու մէկը ստանձնէ նախաձեռնութիւնը, միւսները կա՛մ կը լուծուին, եւ կամ կը կազմեն անոր լրացուցիչ թեւերը:

Այս ճամբով միայն կարելի է ելքի մը յանգիլ:

Այլապէս, ջուր ծեծած ըլլանք:

Փարիզը կրնա՞յ ազդանշանը տալ այդպիսի ձեռնարկի մը:

Դժբախտաբար, քաղաքներն ալ իրենց հմայքն ունին:

Այս գործին համար, թերեւս աւելի ընդունակ է Սուրիան քան Ֆրանսան:

Բայց, Սուրիան «գաւառ» է, իսկ Փարիզը — «մայրաքաղաք»:

Արդ, Փարիզը կրնա՞յ տալ ազդանշանը, երբ այնքան հետաքրքրութիւն կը ցուցնէ...

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

... «ԲԱՑԱԿԱՅՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՅԼԵՑԱՆ»

Կիրակի օր, Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան առթիւ սարքուած հանդէսին մէջ, իրենց բացակայութեամբ կը փայլէին Փարիզի ջոջերը:

Նոյն իսկ անոնք որ շաբաթներէ ի վեր թերթերուն մէջ կը յայտարարուէին իբրեւ անդամ «հովանաւոր յանձնախումբ»ի: Սկսելով Փարիզի հոգեւոր հովիւէն:

Եկած էր մէկ հոգի միայն, — Գ. Արմ. Համբարձումեան: Ի դիմաց բոլորի՞ն:

Եւ ընդարձակ սրահին հոծ բազմութեան մէջ, ամէնուն ուշադրութիւնը գրաւեց առաջին կարգի չարքերուն ընդհանուր դատարկութիւնը:

Այնքան վրան — բաց էր տեսարանը որ, Շահխաթունին անգամ անփափկանկատութիւն չհամարեց սուր ալքեր ուղղել, իր բացման խօսքին մէջ:

Այսպէ՞ս է միշտ: Մեր պատմութիւնը է որ կը շարունակուի:

Եթէ Անդրանիկը աղջ ըլլար եւ բեմին վրայ, իր զօրավարի համազգեստով եւ շքանշաններով, բուրն ալ մէջքին, անշուշտ բոլորն ալ ներկայ պիտի գային: Տեսնելու, ծափելու եւ քաւելու համար:

Անդրանիկը չկա՞յ: Մնացեր է միայն իր անունը: Պատկե՞րը:

Կ՚արժէ՞ անհանգիստ ըլլալ: Երթալ խառնուիլ, «պզտորուիլ» ժողովրդին հետ...

Ո՞ւր մնայ որ ժողովուրդը:

Հակառակ տիրող տագնապին եւ գիներու սղութեան — 30 - 10 ֆրանք — եկած գրաւած էր աթոռները, մանաւանդ վերնատունը:

Եւ ի՞նչ տարակոյս որ, յուշարձանը երէ պիտի շինուի, պիտի շինուի իր տասնոցներով: Ինչպէս շինուած են ու կը պահուին այնքան եղերային հաստատութիւններ:

Այսպէ՛ս է միշտ-փառքը՝ ջոջերուն. խանդը, բուն գործը՝ խոնարհներուն:

ՎԱՐԱԶ

ՄԻՍՈՂՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Միսողներու Դաշնակցութիւնը իր երրորդ ընդհ. ժողովը գումարեց Փարիզի մէջ, շաբաթ օր: Ներկայացուցիչներ ղրկած էին Միութեան 23.000 անդամները, որոնք բաժնուած են 71 մասնաճիւղերու: Ժողովը տեղի ունեցաւ զուարթ եւ... ծխաբոյր մթնոլորտի մը մէջ: Կը ծխէին նոյն իսկ անոնք որ անդամ են չծխողներու միութեան մը:

Ժողովը որոշեց խնդրել որ ծխախոտի կապոցները բարեփոխուին, որպէս զի անվթար մնայ թարմութիւնը: Քրքախոտ քաշողներուն համար ալ, պիտի խնդրեն որ 50 կրամնոց տուփերը 25ի վերածուին, որպէս զի չունեւորները չնեղուին:

Իր աշխատանքները վերջացնելէ յետոյ, համագումարը կիրակի օր ընտրեց... ծխախոտի թագուհին:

Միութիւնը ամսագիր մըն ալ ունի, որ կը շարունակուի 14 տարիէ ի վեր:

ԱՐԺԱԹ ՀԻՆԳ ՖՐԱՆՔՆՈՑ

Նախարարական խորհուրդը արտօնութիւն տուաւ ելմտական նախարարին՝ օրինագիծ մը ներկայացնել, արծաթ հինգ ֆրանքնոցներ կոխելու համար: 1928 յունիս 25ի դրամական օրէնքը արտօնած էր շինել միայն 10 եւ 20 ֆրանքնոցներ, հրապարակէն քաշելու համար երեք միլիառ ֆրանքի թղթադրամ, մինչեւ 1932 դեկտ. 31: Փողերանոցը կրցած է կոխել միայն 1300 միլիոնի 10 եւ 20 ֆրանքնոցներ: Ելմտական նախարարին առաջարկով, կառավարութիւնը որոշեց նախ՝ երկարաձգել 1932 դեկտ. 31ի պայմանաժամը, որպէս զի փողերանոցը կարենայ վերջացնել մնացեալ 1800 միլիոնի պատրաստութիւնը: Յայտնի չէ թէ մինչեւ երբ պիտի յետաձգուի նոր պայմանաժամը, մինչեւ 1933ի՞ թէ 1934ի վերջը:

ՏԻՐԱՅՐ ՎՐԴ.Ի ՄԱՀԸ

Ամերիկայի Տիրայր ծ. վրդ. Մարգարեան, որ Ֆաուլերի (Քալիֆորնիա) Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւն էր, մեռած է հոկտ. 30ի կիրակի կէս օրէ վերջ, ինքնաշարժի արկածի մը հետեւանքով:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՀԱՓՈՐՁ ՎԱՐԺԱՊԵՏ Պ. ԷՌԻՈՅԻ ԴԷՄ

Կիրակի առտու, պայթիւնի մը հետեւանքով երեւան հանուեցաւ դաւադրութիւն մը վարչապետ Պ. Էռիոյի դէմ, Նանթի ճամբուն վրայ:

Վարչապետը Փարիզէն Նանթ պիտի երթար, հանդէսի մը առթիւ: Իր կառախումբին ժամանումէն երկու ժամ առաջ, առտուան ժամը 5ին, թանուոր մը պայթիւնի ձայն մը առնելով, լուր կուտայ: Երկաթուղիին գիծը քանդուած էր որոշ հեռաւորութեան մը վրայ, զօրաւոր պայթուցիկով մը (չէտիթ): Կարելի եղաւ անմիջապէս աղէտին վայրը հանիլ եւ նորոգել գիծերը: Որով մահափորձն ալ ձախողեցաւ: Վարչապետը անվնաս Նանթ հասաւ եւ արժանացաւ խանդավառ ընդունելութեան:

Կատարուած քննութիւնները կը հաստատեն թէ՝ դաւադիրները գծին մէջտեղը, մէկը՝ 80 մեդր դէպ ի Նանթ, միւսը՝ 500 մեդր դէպ ի Անժէ, դրեր էին երկու կարմիր լապտերներ:

Այս պարագան ենթադրել կուտայ թէ կ՚ուզէին որոշ առենի մը համար անգործածելի դարձնել երկաթուղին: Ուրիշ խօսքով, իրենց միտքն էր ցոյց մը կատարել, եւ ոչ թէ մարդ սպաննել:

Բայց քննութիւնները կը շարունակուին, երեւան հանելու համար բուն ճշմարտութիւնը:

Մահափորձին վայրը տեսնուած է ինքնաշարժ մը որ կը սուրար, անհետանալով մշուշին մէջ:

Կը կարծուի թէ դաւադիրները Պրըթանըի անջատողականներն են, որոնք ասկէ առաջ ալ արձան մը ոչնչացուցեր էին Ռէնի մէջ:

Պ. Էռիօ պաղարիւնով լսեց մահափորձին լուրը, ըսելով.

— Քնացեր էինք, բայց աժան ազատեցանք:

Այս առթիւ, վարչապետը բազմաթիւ այցելութիւններ, հեռագիրներ եւ նամակներ ստացաւ, վտանգէն ազատելուն համար:

Ֆրանքօ-թրքական համաձայնութեան պայմանները

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐՈՒ ԵՒ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Կառավարութիւնը հրատարակութեան տուաւ հոկտ. 27ի Ֆրանքօ-թուրք համաձայնութեան պայմանագիրները:

Երկաթուղիներու պայմանագիրը կը շօշափէ միայն Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ երկաթուղին, առկախ ձգելով բուն Պաղտատի գծին խնդիրը, որ միջազգային հանգամանք ունի: Նոր պայմանագրով, կը ճշդուի 1921ի առժամեայ կարգադրութիւնը: Այդ շրջանին, Ֆրանքլէն Պույեոնի հետ կնքուած համաձայնութեամբ (յօդուած 10), Թուրքիա յանձն կ՚առնէր Ֆրանսական ընկերութեան մը թողուլ Պաղտատի երկաթուղին այն մասը որ կը գտնուի Տաւրոսի ելքին, Պոզանթիի մէջ եւ կ՚երկարի մինչեւ Նիսիպին: Ֆրանսական ընկերութիւնը պիտի գրաւէր գիծով մը որ գրեթէ ամբողջութեամբ կը գտնուի թրքական հողի վրայ, քանի որ սուրիական մասը կը կազմեն միայն 1. Ճիւղ մը՝ Աքէքսանտրէթ-Փայաս-Թոփրաք Գալէ (14 քիլոմեդր). — 2. Հանգոյց մը նման V գրին որ կը կազմէ գիծը սուրիական հողին վրայ, Հալէպ հասնելու համար: Նոյն իսկ այն 400 քլմ.ին վրայ որով երկաթուղին կը կազմէ թուրքօ-սուրիական սահմանագիծը, Չօպան Պէյէն մինչեւ Նիսիպին, հարթավայրը կը գտնուի թրքական հողի վրայ: Կնքուած համաձայնութեամբ, զուտ սուրիական մասերը պիտի վերադարձուին Ֆրանսական ընկերութեան մը, իսկ թրքական մասերը պիտի շահագործուին թրքական ընկերութեան մը կողմէ՝ Ֆրանսական դրամագլուխով: Միայն Ատանա — Ճէվզի Փաշա գիծը պիտի վերադարձուի Թուրքիոյ, վեց ամիսէն: Թուրքերը պնդած են այս կէտին վրայ, որովհետեւ երկաթուղին կը շինեն Ճէվզի Փաշայէն մինչեւ Տիգրանակերտ:

«Ժուռնալ» այս տեղեկութիւնները տալով, գոհունակութիւն կը յայտնէ կնքուած համաձայնութեան առթիւ: Միեւնոյն ատեն կ՚աւելցնէ թէ՝ իր ուժը կը պահէ 1926 մայիս 30ի համաձայնութիւնը, որով երկու երկիրներէն մէկը դիւրութիւններ կը վայելէ զինուորական փոխադրութիւններ կատարելու երկաթուղիով, միւս երկրի հողին վրայ: Թուրքիա եւ Սուրիա յանձն կ՚առնեն մինչեւ 15 տարի հրաժարիլ երկաթուղիները վերագնելու իրաւունքէն, եթէ համաձայնութիւն մը կնքուի այդ ժամանակաշրջանին մէջ: Բայց թրքական կառավարութիւնը իրեն կը վերապահէ օգտուիլ վերագնման իրաւունքէն՝ Մէյտան Էքպէզի արեւմտեան կողմը հաստատուած գծին համար, սկսելով թրքական ընկերութեան շահագործման թուականին չորրորդ տարիէն, եւ երեք ամիս առաջ լուր տալու պայմանով: Նոյնպէս, Չօպան Պէյ — Նիսիպին գիծը շահագործող թրքական ընկերութիւնը իրաւունք պիտի ունենայ, չորրորդ տարիէն սկսելով ո՛ր եւ է ատեն, հրաժարելու այդ գիծէն, երեք ամիս առաջ լուր տալու պայմանով:

Ի՞նչ կը տրամադրէ միւս համաձայնութիւնը

Կալուածներու մասին կնքուած համաձայնութեան նպատակն է վերցնել այն սեղմումները որ կը գործադրուին այժմ Թուրքիոյ մէջ՝ Սուրիացիներու պատկանող կալուածներու եւ Սուրիոյ մէջ՝ թրքական կալուածներու մասին:

Այս համաձայնութենէն պիտի օգտուին.—

1) Անոնք որ, համաձայն 1926 մայիս 30ի էնկիւրիի պայմանագրին, ընդունած են Սուրիոյ եւ Լիբանանի հպատակութիւնը:

2) Անոնք որ, 1914 սեպտեմբեր 30էն հաստատուած ըլլալով Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ, պահած են այդ երկիրներու հպատակութիւնը, համաձայն Լօզանի դաշնագրի 30րդ յօդուածին:

3) Անոնք որ ծնած են Սուրիոյ կամ Լիբանանի մէջ, կամ որոնց հայրը հոն ծնած է եւ հոն բնակած՝ Լօզանի դաշնագրին գործադրութենէն առ նուազն մէկ տարիէ ի վեր, եթէ Սուրիոյ կամ Լիբանանի հպատակութիւնը ընդունած են, համաձայն նոյն դաշնագրի 30րդ յօդուածին:

4) Անոնք որ Սուրիոյ կամ Լիբանանի հպատակութիւնը ընդունած են Լօզանի դաշնագրին 32 եւ 34 յօդուածներուն համաձայն:

Այս անձերը պիտի տիրանան Թուրքիոյ իրենց անշարժ կալուածներուն որոնց վրայ արգելք դրուած է տանց համար հպատակութեան փոփոխութենէն յետոյ, ուրիշներու համար՝ Լօզանի դաշնագրին գործադրութեան առթին: Անոնք պիտի ստանան նաեւ արգելքի միջոցին գանձուած վարձքերը: Եթէ վե-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ ԱԶՔ ՈՒՆԻ՞ ԷՏԻՐՆԷԻ ՎՐԱՅ ԹԷ ՈՉ»

«Վարդըթ»ի խմբագրապետ եւ երեսփոխան Մէհմէտ Ասըմ պէյ, այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ կը գրէ.

— Մեր եւ պուլկար բարեկամներու միջեւ անհամաձայնութիւն մը կը սկսի ծայր տալ հետզհետէ, ինչ որ կը պղտորէ թուրքօ-պուլկար բարեկամութեան մաքուր եւ անկեղծ մթնոլորտը: Մեր թերթերը կը յիշեն անշուշտ այն ճառերը զորս տասը տարի առաջ էտիրնէի գրաւման ի յիշատակ կանգնուած արձանի բացման առթիւ խօսեցան պատերազմական նախարար Զօր. Քիշօֆ, խորհրդարանի նախագահ եւ պուլկար ռամկ. կուսակցութեան պետ Պ. Մալինօֆ եւ Սօֆիայի մետրապոլիտ Սթեֆան:

Այս առթիւ նարկ տեսած էինք հարցնել թէ էտիրնէի եւ Թրակիոյ վրայ դեռ աչք ունի՞ն Պուլկարները: Պուլկարիոյ արտաքին նախարարը պնդած է թէ այդ իմաստով ճառ չէ խօսուած յիշեալ առթիւ: Մաղթելի է որ ճիշդ ըլլան այս հաւաստումները: Բայց մէջտեղը կայ իրականութիւն մը զորս անկարելի է անտեսել:

Պահ մը կանգ առնենք յիշատակարանի հանգամանքին վրայ: Կարելի էր արձան մը կանգնել յիշատակին համար այն պուլկար զինուորներուն որոնք մասնակցեցան Պալքանեան պատերազմին եւ այս առթիւ ներբողել պուլկար բանակին ձիրքերը: Նոյնը կրնային ընել պետական վարիչները: Այս բոլորը շատ բնական պիտի նկատէին Թուրքերը: Մինչդեռ, մասնաւորաբար Թրակիոյ եւ էտիրնէի գրաւումին համար է որ կանգնուած է յիշատակարանը: Հետեւաբար Թրակիոյ եւ էտիրնէի գրաւումն է որ կէտ նպատակին կը կազմէ յիշատակարանին: Արդ. պուլկար վարիչները այս առթիւ կ՚ըսեն թէ պուլկար ազգը օր մը դարձեալ պիտի հասնի այս նպատակին», կամ, «ոչ թէ մեռելներուն, այլ ողջերուն համար է այս յիշատակարանը, զանոնք մղելու նպատակի իրագործումին»: Թուրք եւ պուլկար բարեկամութեան հետ միթէ կարելի՞ է հաշտեցնել այս բոլորը:

«ԼՔԵԱԼ» ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐԸ ԾԱԽՈՒԻ ՀԱՆԵՑԻՆ

Նոյ. 15ին, Պոլսոյ Տէֆթէրտար Մուսթաֆա պէյի նախագահութեան տակ, Երկրագործական դրամական Պոլսոյ ճիւղի տնօրէն Իհսան, Թափուի տնօրէն Ակեահ եւ այլ – փոխանակելիներու միութեան նախագահ Մուշթաք պէյերէ կազմուած մարմինը կարեւոր նիստ մը գումարած է: Այս նիստին քննուած են յոյն եւ հայ փախստականներու այն կալուածները, որոնք Երկրագործական դրամատան փոխանցուած էին: Երկրագործական դրամատան փոխանցելի այս կարգի կալուածներու թիւը կը հասնի 4000ի:

Այս կալուածներու մէկ ցանկը տրուած է Փոխանակութեան խառն Յանձնաժողովին, որ քննելով զայն, Տէֆթէրտարութեան կ՚իմացնէ այն կալուածները, որոնց վաճառումը կարելի է: Այս վերջինն ալ, իր կարգին, զանոնք կը փոխանցէ Երկրագործական դրամատան: Այս կալուածներու մեծ մասը՝ կ՚ենթադրուի, հանգամանք մը կը ներկայացնէ, բաժնեկիցներու պատճառաւ: Վերոյիշեալ մարմինը կը ջանայ հարթել այս կնճիռները:

Մինչեւ հիմա Երկրագործական դրամատան 280 կալուած փոխանցուած է, որոնց 30ը միայն, կնճռոտութիւններէ մաքրուած, կարելի է ծախու հանել:

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Երէկ բացուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին ժողովը: Օրակարգը չափազանց խճողուած է: Նախ՝ պիտի քննուի Մանջուրիոյ քննիչ յանձնախումբին տեղեկագիրը, որուն առթիւ գէմ դիմաց պիտի ելլեն Ճափոն եւ Չինաստան: Յետոյ՝ Իրաքի եւ Սուրիոյ սահմանագծի խնդիրը, Իրաքի Ասորիներուն աքսորագիրը եւ ուրիշ բազմաթիւ հարցեր:

Ճափոն ընդարձակ տեղեկագիր մը պատրաստած է, քննիչ յանձնախումբի եզրակացութեանց դէմ:

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԵՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ԺԱ.

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏԸ՝ «ԱՆՐԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱՐԱԲ ՄԸ»․— ՊԱՅՔԱՐ ԽԱԼԻՖԱՅՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՍԼԱՄՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ․— ՄԷԿԴԻ՝ «ՉԱՐՇԱՖ»Ը․— ՄԱՀ ԽԱԼԻՖԱՅԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ․ — ԲԱԺԱՆՈՒՄ ԿՐՕՆԻ ԵՒ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ․— ՎՏԱՐՈՒՄ ԿԱՅՍ․ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆԻ․— ԼԱԹԻՖԷՆ ԱԼ ԿԸ ՃԱՄԲՈՒԻ․— «ԱՅՈ՛, ԵՍ ՊԱՌԿԱԾ ԵՄ ՁԵՐ ԿՆՈՋԸ ՀԵՏ, ՓԱՇԱ՛»…

Հանրապետութեան հռչակումէն յետոյ, Մուսթաֆա Քէմալ կը նուիրուի աւելի անկախ ու սանձարձակ գործունէութեան մը։ Իր ափին մէջն է Թուրքիոյ ամբողջ պետական մեքենան։ Բայց իր գործը չէ վերջացած դեռ։ Քէմալ հակառակ է բոլոր արեւ„գծած քի բոլոր արտայայտութիւններուն։ Իր տեսակէտով կրօնքը թոյն մըն է ազգերու պատմութեան մէջ եւ համոզուած է որ մինչեւ որ չմաքառի անոր դէմ, չպիտի կրնայ արդիականացնել Թուրքիան։

Մուհամմէտ «անրարոյական Արաբ» մըն է Քէմալի հասկացողութիւնով։ Թուրքիոյ բոլոր օրէնքները ներշնչուած են անոր փիլիսոփայական տեսութիւններէն, հինգ հարիւր տարիէ ի վեր։ Ծոյլ ու անպէտ կրօնաւորներ դարերով սերունդներ դաստիարակեր են, մեկնաբանելով մարգարէին խօսքերը «Իսլամութիւնը՝ այդ անբարոյական Արաբին աստուածաբանութիւնը մեռած տաւ մըն է այսօր․ ան կրնայ թերեւս պատշաճիլ անապատի վաչկատուն ցեղերուն, բայց ո՛չ արդիական պետութեան մը»։ Քէմալ նոյն իսկ աթէիստ է։ Չի հաւատար անոր․ չի հաւատար կրօնքին անհրաժեշտութեան։ Բուռն ատելութիւն ունի կրօնաւոր դասակարգին դէմ։ Պիտի ջնջէ կրօնքը Թուրքիոյ մէջ, այդ է իր նոր ուղեգիծը։ Պիտի յաջողի՞․ տարակոյս ունի այդ մասին, որովհետեւ ծանօթ է իր հայրենակիցներուն պահպանողական ու չափազանց մոլեռանդ հոգեբանութեան։ Պաշտօնապէս չի արտայայտուիր այդ նիւթին շուրջ եւ կը սպասէ լաւագոյն պատեհութեան՝ հարուածը իջեցնելու համար։

Իր հակառակորդները, որոնք կասկածանքով կը հետեւին իր շարժումներուն, տեղեակ են անոր հակակրօնական զգացումներուն։ Գիտեն որ բուռն միջոցներու պիտի դիմէ իսլամական կրօնքին ու խալիֆայութեան դէմ։ Շշուկներ կան ամէն տեղ։ Քէմալ սկսած է արդէն իր ծրագիրներուն գործադրութեան՝ գգայշ եւ սակայն վճռական։

Նախ, կրճատել կուտայ նոր խալիֆային ընտրութեան յաջորդող պաշտօնական արարողութիւնները, որովհետեւ խալիֆա ըսելով կը հասկնայ «իշխանութենէ եւ սանձնաշնորհեալ դիրքէ զուրկ մէկը՝ խամաճիկ մը»։

Ցետոյ, երբ խալիֆան Թոշակի յաւելում կը պահանջէ, աւելի ճիշդ բացատրութեամբ կը խնդրէ, Քէմալ կը պատասխանէ հետեւեալ կոպտութեամբ․

— «Խալիֆայութիւնը, այսինքն ձեր պաշտօնը, պատմական նիւթ մըն է առանց գոյութեան իրաւունքի։ Ի՞նչ յանդգնութիւն որ կը համարձակիք գրել իմ քարտուղարիս»

Քէմալ հետզհետէ կը ջնջէ Շէյխ-իւլ-Իսլամութիւնը։ Կը վերցնէ Թրքուհիներու «չարշաֆ»ը։ Իր կինը, որ առանց քողի ման կուգայ Էնկիւրիի փողոցներուն մէջ եւ եւրոպական տարազով «փօքսթրօթ» կը պարէ օտար արքերու եւ քրիստոնեաներու հետ», հաւասար իրաւունքներ կը պահանջէ իր սեռակիցներուն համար։ Ապստամբութեան է Թրքուհին։

Դժգոհ է կրօնաւոր դասակարգը․ մզկիթներուն մէջ անէծքներ կը փրփրան մօլլաները այս արքայպղծութեան դէմ։

Քէմալի թշնամիները պիտի օգտագործեն այս առիթը։ Կը հաւաքուին խալիֆային շուրջ, ապահովելու համար գոնէ իրենց դիրքը։ Չեն կրնար երեւակայել թէ Քէմալ կը համարձակի դպչիլ անոր որ «Ալլահին ստուերն է երկրին վրայ»։ Րէուֆ, Ատնան, Րէֆէթ եւ Գարա Պէքիր կ՚աշխատին սահմանադրական վեհապետի մը պատմուճանը հագցնել խալիֆային որ, ակամայ, մագնիսի նման իրեն քաշած էր Թուրքիոյ բոլոր ընդդիմադիր տարրերը։ Սիրուած, յարգուած, բարեկիրթ, հանդարտ եւ զարգացած մէկն էր ան, բայց թոյլ էր նկարագրով։ Փառասիրութիւններ չունէր եւ անընդունակ էր բացէ ի բաց պայքարելու կառավարութեան դէմ, կը գրէ հեղինակը։ Վէճին առանցքն է ան հիմա, հակառակ իր կամքին։

Մ․ Քէմալ կը տեսնէր վտանգը եւ յրխօրէն մտահոգ էր։ Մէկ կողմէն իր դէմ ցցուած էր ամբոխը, միւս կողմէ, իր ամէնէն կարող հակառակորդները միացած խալիֆային, անկարելին կը փորձէին միապետական իշխանութիւն մը հաստատելու համար։

Բախտը անգամ մը եւս կը ժպտի Կազիին

Աղա Խան ու Էմիր Ալի Հնդկաստանի մահմետականութեան անունով բողոքագիր մը կը հրատարակեն Պոլսոյ թերթերուն մէջ, պահանջելով որ խալիֆան մնայ անբռնաբարելի, ինչպէս եղած է միշտ։

Քէմալ պիտի օգտուի այս բացառիկ առիթէն։ Աղա Խան Անգլիոյ գործակալն է․ ուրեմն Լոնտոնի մատը կայ այս գործին մէջ։ Հարուստ է, եւրոպական տարազ կը կրէ, կ՚ապրի Անգլիա եւ կը զարգանէ անգլիացի դիւանագէտներուն հետ։ Մահմետական է։ Պատերազմի ընթացքին ժամանւոր փըրոփականտ առարկայ եղած է ան։

Անգլիա իրեն յատուկ միջոցներով աշխատած է ուժեղացնել անոր հմայքը իսլամական աշխարհին ներս, հակակշռելու համար Սուլթանին ու խալիֆային ազդեցութիւնը Արեւելքի մէջ։ Հելլէններու պարտութենէն ետք, Անգլիա այս միջոցին դիմած է, որպէս զի երկպառակութիւն ստեղծէ Թուրքիոյ մէջ

Այսպէս կը բացատրէ դէպքը Մուսթաֆա Քէմալ Ազգային Ժողովին։ Կոյր ատելութիւն մը կը ծնի երեսփոխաններուն մէջ՝ կրօնաւորներուն դէմ։ Մահապատժի օրէնք մը կը քուէարկեն, բոլոր անոնց համար որ կը գործեն հանրապետութեան դէմ․ «Թուրքիա պէտք չունի ո՛չ Հնդիկներուն, ո՛չ Արաբներուն եւ ո՛չ ալ իսլամական կրօնքին առաջնորդութեան, կ՚ըսէ, ան։ Կը յաջողի խալիֆային դէմ բացուած պայքարը։ Քէմալի կողքին կանգնած է ամբողջ պարենը։ Իր հետն է մանաւանդ բանակը։

Ապաւէլ Մէճիտ դաւաճան մըն է։ Խորամանկ եւ աննկարագիր Անգլիացիներուն գործակալն է ան, կը գրէ Պոլսոյ մամուլը։

Թուրքիա աշխարհական հանրապետութիւն մը պիտի ըլլայ, կը վճռէ Կազին ու կը ձեռնարկէ գործի։ Քարուքանդ պիտի ընէ բոլոր աւանդութիւնները եւ բացառիկ կատաղութեամբ պիտի ջախջախէ իր հակառակորդները։ Արդարեւ։ Երեսփոխան մը որ չափէն աւելի քննադատած էր Կազին օր մը, սպանուած էր նոյն գիշերը անծանօթներու կողմէ։ Ուրիշ մը, կրօնական գործավարը, խալիֆային ի նպաստ ճառ մը խօսած էր․ Քէմալ սպառնացեր էր կախաղան հանել զայն, եթէ համարձակէր կրկնել իր խօսքերը

Քէմալ հաւատարմութեան ուխտ հրաւիրած էր Րէուֆը, այլապէս պիտի արտաքսուէր կուսակցութենէն ու Ազգային Ժողովէն․ իսկ Պոլսոյ կառավարիչը հրահանգ ստացած էր ցրուեցնել խալիֆային յատուկ ամբոխական մեծարանքները ու կրճատել անոր թոշակը։ Ոչ ոք պէտք է խոչընդոտ հանդիսանար Պոլսոյ մէջ՝ Էնկիւրիի իշխանութեան դէմ

Երեսփոխաններէն ոմանք կ՚առաջարկեն Քէմալին որ ինք ըլլայ խալիֆա։ Քէմալ կը մերժէ։ «Եթէ ես իշխանակոչիմ այդ պաշտօնին, դո՛ւք, պարոն երեսփոխաններ, ի վիճակի՞ էք գործադրել տալու իմ հրամաններս»։ Խալիֆայութեան մասին հաւատք ունեցողներուն երեսին կը նետէ հետեւեալ կոպտութեան պատասխանը․

— «Եթէ իսլամական աշխարհը օգնել է մեզի անցեալին մէջ եւ կամ եթէ կ՚ուզէ օգնել հիմա, պատճառը այն է որ մենք՝ Թուրքերս զօրաւոր ենք․ ո՛չ թէ անոր համար որ մերն է խալիֆան»։

Նոր հրամանագրով մը, որ առանց վիճաբանութեան կը քուէարկուի Ազգային Ժողովէն, Քէմալ կը բաժնէ պետութիւնը կրօնքէն — (3 մարտ 1924)։ Խալիֆան կը վտարուի երկրէն յաջորդ օրն իսկ։ Սուլթաններու վերջին մնացորդին հետ երկրէն կը հեռացուին բոլոր Թուրք իշխաններն ու իշխանուհիները։ Ո՛չ մէկ բողոք, ո՛չ մէկ ցոյց այս յախուռն կարգադրութենէն յետոյ։ Քէմալ յաղթած էր ձեռքէն։

×

Հայրենիքը իր միահեծան տէրապետութեան ենթարկելէ ետք, Մ․ Քէմալ կը քաշուի Չան Գայա։ Ցոգնած է ու հիւանդ․ կը վհատի երբեմն, յուսահատութեան նոպաներ կ՚ունենայ, բայց կը խմէ անդադար, իր ցաւերը մոռնալու համար։ Երջանիկ չէ տունէն ներս եւ կը զգայ պարապութիւն մը իր շուրջը։ Մօրը մահը ազդած էր իր վրայ․ գիտէր որ սիրուած էր միայն անկէ։ Իսկ Լաթիֆէ՞ն։ Այո՛, ամուսնութեան առաջին ամիսներուն խենդի պէս սիրահարած էր անոր․ երջանիկ եղած էր անոր հետ, բայց երկար չէին տեւեր իր սարսուռները, կինը կեանքի ընկեր չէր իրեն համար, այլ հաճոյքի առարկայ․ ու Լաթիֆէն բացառութիւն չէր այդ տեսակէտէն։ էգ մըն էր իր տանը մէջ, ուրիշ ոչինչ։ Ան չէր դուրսը զարնել, ոչ ք ի ան ի մտած անով չէր լաւ ւա անդրն նորագոյն ապրուստ խաղաղ օրեր ան։ Ա՜ մաս չէր ապականել եւ հարազատներու ամբիւմ կը նէր լքել նոր հոգին, գէպ ի հաւատարմութիւն… Ալըշը դուրսն էր զարնել, գէպ ի անհատականութիւնները, գէպ ի խաղատուները։

Լաթիֆէ արդիական մտքի տէր աղջիկ մը ըլլալով հանդերձ, նախանձոտ էր՝ հարէմներուն մէջ պահուած կիներուն նման։ Ցաճախ կը յանդիմանէր Քէմալը իր անհաւատարմութեան համար։ Իգմիրէն Էնկիւրի բերել տուած էր իր ընտանիքը, բայց Քէմալ նոր ճամբած էր զանոնք։ Քաղաքական որոշ համոզումներ ունէր Լաթիֆէ, կ՚աշխատէր Թուրք կնոջ ազատագրութեան համար եւ կը քննադատէր Քէմալի մենատիրական հակումները։ Ապօրէն կը դնէր անոր ինքնագլուխ որոշումները։

Միացեր էր նոյն իսկ իր հակառակորդներուն եւ պայքար կը մղէր իր դէմ։

Քէմալ չի հանդուրժեր այդ բանին. Ամէն օր վէճ, ամէն օր կռիւ տունէն ներս։ Պէտք է ազատ ըլլայ ինք․ ու կ՚որոշէ — Լաթիֆէն պէտք է հեռանայ իր քովէն։ Մարդու բան չըսեր այդ մասին։ Կը նստի, կը խմբագրէ ամուսնալուծման հրամանագիրը, վաւերացնել կուտայ Ազգային Ժողովէն… եւ Չան Գայայէն կը վռնտէ իր կինը։ Ու նորէն կը նետուի այն կեանքին մէջ որ համապատասխան էր իր տարփոտ ու ախտաւոր խառնուածքին։

Լաթիֆէէն աւելի տխուր վախճանի պիտի հասնէր Ֆիքրիյէն՝ իր առաջին ազգական — հոմանուհին։ Իր թոքախտը դարմանելու համար Եւրոպա կ՚երթայ ան․ Քէմալի ամուսնալուծումէն ետք կը վերադառնայ Էնկիւրի, անոր «գիրկին ըլլալու համար, բայց «վայրի գազանը» կը վռնտէ աղջիկը։ Օր մը վերջ ձորի մը մէջէն կը հանեն անոր դիակը։ Անձնասպան եղած էր։

Ու հիմա մտիկ ըրէք թէ ինչ կը գրէ Արմսթրօնկ Քէմալի անբարոյականութիւնը ի վեր հանելու համար․

— «Ա՛լ ամօթի զգացում չէր մնացած անոր քով․ ամէն առտնէ աւելի կը խմէր հիմա, պատմութիւններ կ՚ունենար զանազան կիներու, նոյն իսկ այրերու հետ․ շատ կը հետաքրքրուէր երիտասարդ տղաքներով։ Բացէ ի բաց առաջարկներ կ՚ընէր բարեկամներու կիներուն ու աղջիկներուն։ Շատ մը կարեւոր անձեր Էնկիւրիէն հեռացուցած էին իրենց ընտանիքներուն կին անդամները։ Իշխանութիւնը երեւան բերած էր անոր մէջ անասունն ու գազանը․ վայրի Թաթարն էր ան․ Աւելոյ տափաստաններուն գայլը։ Կ՚անպատուէր բոլորը առանց խտրութեան։ Իր գազանային վայրկեաններէն մէկուն առեն, անպատիւ առաջարկներ ըրած էր նոյն իսկ Արիֆին որ բարեկացած հեռացեր ու մտեր էր իր քաղաքական հակառակորդներու շարքին մէջ։

Ծանօթ փաշա մը Կազիին բնակարանը կուգայ օր մը գանգատելու համար որ ան շատ մտերմութիւն ցոյց կուտայ իր կնոջ հանդէպ։ Բամբասանքներ կան այդ մասին։ «Գիտեմ որ լուրջ բան մը չկայ, բայց երախտապարտ պիտի ըլլայի, եթէ պաշտօնական ընդունելութեանց առեն չմատնանշէիք կինս ձեր մասնաւոր մեծարանքներով», կը բացատրէ փաշան։

— «Ես ձեզի կը ճանչնամ․ դուք իմ դէմս կը դաւէիք․ այո՛, ճիշդ է, ես պառկած եմ ձեր կնոջը հետ, վրէժ լուծելու համար», կը պատասխանէ Քէմալ պոռալով։

Եւ ծառան կը կանչէ, որպէս զի դուրս վռնտէ փաշան»։

Լէնկթիմուր մը կամ վայրի աւազակապետ մը միայն պիտի պատր այդպէս, կ՚եզրակացնէ հեղինակը։

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՇԱՐԱՆԸ

— Կարսօ՛ն, ապուրը սառ կտրեր է։
— Հիմա՛ նայեցայ, տաք էր։
— Ինչպէ՞ս թէ, ի՞նչ ապուրին համ՞ը նայեցար։
— Ո՛չ, անոր կաթիլ մը… մատս խոթեցի մէջը…։

ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳԻՒՂԻՆ ՄԷՋ

:-: —

ԹԱՒՐԻԶ, 8 նոյ․ (Յառաջ) — Խորհրդային երկրի իւրաքանչիւր գիւղում կայ մէկ ուսուցիչ, որի պարտականութիւնն է «դաստիարակել նոր սերունդը»։

Շատերը անշուշտ թիւր կարծիք ունին խորհրդային գիւղի ուսուցչի տնտեսական եւ իրաւական վիճակի մասին եւ դա հասկանալի է, որովհետեւ նրանք կարուած լինելով խորհրդային գիւղի հետ ուղղակի յարաբերութիւն ունենալուց իրենց կարծիքը հիմնաւորում են խորհրդային մամուլի առեղծներով որ խորհրդային գիւղի դպրոցի մի շարք այլանդակութիւններ թաքցնում է․ ոմանք էլ կարծում են որ «ժառանգական ուսուցչութիւնը» բոլշեւիկների թեւ ու թիկունքն է, որովհետեւ բոլշեւիկեան իշխանութիւնը հաւասարեցրել է բանուորին ուսուցչութեան հետ։

Անշուշտ հաւասարեցրել կայ, բայց ոչ տնտեսական եւ իրաւական վիճակի մասին, այլ հաւասարեցումը՝ աշխատավարձի 50 առ 100ը պետութեան տալու մէջ է։

Մտէք խորհրդային գիւղը եւ ինչ կը տեսնէք, այնտեղ է մի աղքատաման տուն, որի ճակատին գրուած է «Ինտերնացիոնալ աշխատանքային դպրոց»։ «Ինտերնացիոնալ եւ աշխատանքային» է գրուած գրուած բուրժուական դպրոցից տարբերուելու համար։ Մտնում էք ներս, մի քանի ջարդուած նստարաններ են, որոնց վրայ խեղճ մանուկները հանգիստ չանելու պատճառով միշտ իրար հետ կռւում են։

Մտնում է ուսուցիչը դասարան, վառարան գոյութիւն ունի, բայց փայտ չկայ․ իսկ աշակերտութիւնը տետրակ եւ յաճախ դասագիրք չի ունենում

—Ընկերներ, գրեցէք, առաջարկում է ուսուցիչը։

— Ես տետրակ չունիմ, ես գիրք չունիմ, ես մատիտ չունիմ, — բոլոր կողմերից սկսում են աղաղակել աշակերտները

Ուսուցիչը դիմում է կոմսոմոլի բջիջի քարտուղարին, որպէս զի «ընկերոջ կարգի հրաւիրէ աշակերտութիւնը։

Գալիս է կոմսոմոլի բջիջի քարտուղարը եւ սկսում է աշակերտներին ճառել «Ստալինի» եւ «Հնգամեակի» մասին․ իսկ յաճախ էլ «հասնելուց եւ անցնելուց»։ Դասը վերջանում է բայց ուսուցչի անցնելիք նիւթը մնում է։

Փոքր երեխաները մտնում են դպրոց։ Բնականաբար նրանք անգրագէտ են լինում․ բայց այդ չի խանգարում որ առաջին օրուանից բոլշեւիկները նրան սկսեն սովորեցնել հասարակագիտութիւն, քաղաքատնտեսութիւն եւ նոյն իսկ ռազմագիտութիւն եւ երբեմն էլ քաղծան։

Այս «մեծ գիտութիւնները» պարտադիր են բոլոր մանուկներին սովորեցնել դպրոցական չէմքը միայն տեսնող ուսուցիչները, այլապէս նրանք «հակախորհրդային» էլէմէնտներին շարքը կը դասեն

Իրականին մէջ քաղաքատնտեսութիւնը բոլշեւիկների կրօնն է, որ եւ պարտադիր է բոլորի համար։

Այս «դասակարգային գիտութիւնները» այսինքն քաղաքատնտեսութիւնը, ռազմագիտութիւնը եւ հասարակագիտութիւնը պէտք է աւանդուին կուսակցական ուսուցիչների կողմից, որովհետեւ անկուսակցական ուսուցիչը վստահութիւն չունի։

Երրորդ խմբակին պատկանող աշակերտը, եթէ բոլոր առարկաները լաւ իմանայ, բայց քաղաքատնտեսութեան մէջ կաղայ, համարւում է «անուղղելի հակայեղափոխական» եւ կուսբջիջի քարտուղարի կարգադրութեամբ հեռացւում է դպրոցից, հակառակ նրան, որ հեռացուողը 12 տարեկան «հակայեղափոխական» է։

Կուսբջիջի քարտուղարը գիւղի բացարձակ տէրն է։ Նա կարող է թէ ուսուցիչ հեռացնել եւ թէ նորը նշանակել։ Նոյնը եւ աշակերտի հանդէպ։

Շատ յաճախ է պատահում, կուսբջիջի քարտուղարը գալիս մտնում է դպրոց եւ հրամայում է ուսուցչին․ — «Դադարեցրու պարապմունքները, ժողով կայ»։

Ուսուցիչը լուռ ու մունջ կատարում է կուսբջիջի հրամանը, իսկ առարկութեան դէպքում նա նորէն «հակայեղափոխական» է համարւում։

Կուսբջիջի քարտուղարը կարող է ամէն ինչ անել։ Նա խորհրդային գիւղի ամենակարող Աստուածն է։ Իւրաքանչիւր դասարանում նշանակուած է երկու կոմսոմոլ «ընկեր», որոնք պարտաւոր են ամենօրեայ «զեկուցում» տալ ընկեր քարտուղարին՝ թէ իւրաքանչիւր ուսուցիչ ինչպէս աւանդեց իր առարկան, արդեօք նա «թեքում» կամ «պրովոկացիոն հարցեր» չտուե՞ց։ Վա՛յ այն խորհրդային ուսուցչին, որ թըւաբանութեան կամ բուսաբանութեան դասին՝ չզովեց խորհրդային կարգերը։ Վա՛յ այն ուսուցչին, որ աշխարհագրութեան դասին, աշակերտներին թոյն չի թափի Անգլիայի գլխին եւ գովեստներ չի շռայլում Ստալինի հասցէին։ Նրանց անուանում են հակայեղափոխական։

Ուսուցիչը մտնում է դասարան սարսափով եւ սարսափով էլ դուրս է գալիս, որովհետեւ գիտէ որ խեղճ մանուկներին կուսբջիջի քարտուղարը շլացրել եւ գայթակղեցրել է 30 յուղայական արծաթով։

Ուսուցիչը գիտէ, որ այդ աշակերտները մատնելու են իրեն, եթէ ինքը որ եւ է առարկութիւն ունենայ նրանց դէմ։ Եւ այդ պատրուակով էլ նա չի յանդգնում՝ կարգի հրաւիրելու անկարգներին․

Ուսուցիչներից մէկը յանդգնել էր ասելու, որ Անգլիան հզօր պետութիւն է եւ ունի քաղաքակրթուած ժողովուրդ։ Այս ուսուցիչը հարիւր անգամ ծաղրի եւ հալածանքի ենթարկուելուց յետոյ, վերջապէս ընկնում է Չեկայի ձեռքը։ Թէ ինչ պատժի ենթարկուեցաւ նա՝ գաղտնիք մնաց։

Իւրաքանչիւր դպրոցի վարիչը պէտք է լինի կոմունիստ, որ պէտք է հետապնդէ իր աշակերտների եւ ուսուցիչների ամէն մի քայլը եւ շաբաթը մէկ անգամ պարտաւոր է զեկուցանել գաղտնի բաժնին։

Աւելի ծանր է խորհրդային դպրոցի ուսուցչի տնտեսական վիճակը․ Դասերից յետոյ, նա պէտք է ժամերով հերթի կանգնի, որպէս զի կարողանայ մի կտոր օճառ ստանալ կոոպերատիվից։ Տաք կերակուրը նա չգիտէ ինչ բան է, իսկ եթէ շատ է ցանկանում տաք կերակուր ուտել, պէտք է վաճառէ նաեւ իր հաց ուտելու իրաւունքը գիւղացուն եւ դրուի «նախկիններին», այսինքն՝ նայի ստարին, թէ երբ պիտի նրանք ճաշեն, որպէս զի ինքն էլ նրանց հետ նստի ու ճաշի։

Ի հարկէ այս տաժանելի պայմանները չեն խանգարում բոլշեւիկներին, ամբողջ ժամանակ թմբկահարելու, որ «ուսուցիչը 100 առ 100 ապահովուած է ամէն ինչով»։ Սակայն Կուսբջիջներին քարտուղարների զեկուցումները Չեկայի համար զուր չեն անցնում։ Նրանք տեսնում են, որ իրենց դպրոցներում սովորող երիտասարդութեան մեծ մասը իրենց դէմ է դուրս գալիս եւ փնտռում են պատճառ գտնելու։ Ու գտնում են ի հարկէ առարկելով, որ մեր դպրոցներում կան բազմաթիւ հակախորհրդային հին ուսուցիչներ, որոնք ազդում են մեր մանուկների վրայ դարաւոր ճանապարհներով․ սրանց բոլորին պէտք է քշել եւ կոմսոմոլ ուսուցիչներ պատրաստել ուսթաննայ դասընթացքների միջոցով։

Վերջին երկու տարուայ ընթացքում բոլշեւիկեան «Նարկոմպրոսը» (կրթական գործավարութիւն) «հարուածային ուժակրով» պատրաստել է հազարաւոր կոմսոմոլ ուսուցիչներ, որոնք ստացել են ուսուցչական բարձրագոյն վկայական, երեք տարի դպրոցում սովորելով եւ ութ ամիս դասընթացքներ յաճախելով։ Թէ այսպիսի ուսուցիչները ո՛րքան պատրաստականութիւն պիտի ունենան, դժուար չէ գուշակել եւ ինչ չափով նմանները պիտանի կը լինեն վերացնելու համատարած անգրագիտութիւնը… Ուսուցչութեան վարկը շատ է ընկած ազգաբնակչութեան աչքում, որովհետեւ ութ ամսուան դասընթացքների վիժուածքի կարողութեան չափն էլ կը լինի իր հեղինակութիւնը․ իսկ հեղինակաւոր ուսուցիչները ասպարէզից հեռացնում են բոլորովին, որոնցից շատերը ապրուստի միջոց հայթայթելու համար դարձել են հաշուապահներ եւ նոյն իսկ սեւ աշխատանք կատարող բանուորներ, այն էլ օրավարձով։ Կրթութիւնը բառիս նեղ իմաստով, խորհրդային դպրոցում գոյութիւն չունի, փաստերը բազմաթիւ են։

Խորհրդային համալսարանը իր 15 տարուան գոյութեան ընթացքում մի մասնագէտ անգամ չի տուել։ Բացարձակապէս կարելի է ասել, տակաւին ասպարէզի վրայ են գտնուում հին կամ օտար մասնագէտները։

Կրթութիւն չկայ խորհրդային երկրում, այլ կայ թութակաբանութիւն։ Մանկանը դպրոցից բոլշեւիկները դարձնում են թութակներ՝ սովորեցնելով նրանց քաղաքատնտեսութիւն եւ հասարակագիտութիւն, որոնց մէջ միայն կայ քարոզչութիւն եւ ատելութիւն դէպ ի հակառակորդը։

Ատելութիւնից բացի, մանկան սովորեցնում են փողոցում հոգեւորական տեսնելիս թքել նրա երեսին, որովհետեւ ընկեր Ստալինը ասել է․ «Մեր բարձր կրօնականների հանդէպ նրանց երեսին թքելն է»։

Սա անշուշտ հակակրօնական փրոփականտ է կոչւում

Մանուկներին սովորեցնում են նաեւ մատնել իրենց ծնողներին եւ եղբօրը։ Արդեօք նրանց հայրերը տանը կամ ուրիշ տեղ կոլխոզի հասցէին մի վատ խօսք չե՞ն ասում, որպէս զի գան եւ կուսբջիջի քարտուղարին իմաց տան։

Լրագրական մէկ համառօտ յօդուածով, դժուար է խորհրդային դպրոցի նրա կրթութեան մակարդակի, ուսուցչի իրաւական եւ տնտեսական կացութեան մասին լրիւ գաղափար տալ՝ Բայց այսքանն էլ բաւական է ընթերցողին ծանօթացնելու այն դժնդակ եւ անհանդուրժելի պայմանների հետ, որոնց մէջ տառապում է խորհրդային ուսուցիչը եւ որի մասին արտասահմանի կարմիր հովերով տարուած թերթերը տալիս են միանգամայն սխալ պատկերացումներ։ Միայն խորհրդային երկրում ապրող դժբախտները կարող են ըմբռնել իսկական կացութիւնը։

ԿԻՊԱՐԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՏԱԼԻԱՑԷՆ

«ՏԱՍԸ ՏԱՐԻԷՆ ԵՒՐՈՊԱՆ ԱԼ ԽՈՐՋԱԿԱՆ»

ԽՄԲ.— Անցեալ օր հրատարակած էինք Մուսոլինիի Թուրինոյի ճառը։ Ստորեւ՝ Միլանի ճառը, որ նմանապէս կը շօշափէ միջազգային խնդիրներ։

Հոս, ո՛վ սեւ շապիկաւորներ, ինծմէ քաղաքական ճառ մը մի՛ սպասէք։ Հոս իմ հոգւոյս մէջ ամէնէն առաջ կը խօսին յիշատակները։ Եւ թէպէտ ես աւելի ապագայի կարօտախտը ունիմ քան անցեալի կարօտախտը, ինչպէ՞ս չյիշել Միլանցի սեւ շապիկաւորներու դէմ յանդիման՝ ամբողջ մեր պատմութիւնը, պատմութիւնը զոր միասին ապրեցանք։ Ինչպէս չյիշել 1915ի հաւաքոյթները կամ այն լուսապսակ մայիսին՝ որ Իտալիոյ նոր կեանքին սաղմը եղաւ։ Ինչպէ՞ս չվերյիշել այս նախրական հրապարակէն խօսած պահուս՝ Ֆիլիփփօ Քօրրիտօնիի՝ իտալական ժողովուրդի հերոսին հոգին ու ձայնը, եւ ամբողջ այն հոյլ մը երիտասարդութիւնը, որ հրապարակներու մէջ պատերազմի միջամտութեան փողը հնչեցնելէ վերջ՝ միջամտութիւն քարոզեց եւ պատերազմի հականեբուն վրայ։ Ինչպէ՞ս չյիշել յետպատերազմեան շրջանը երբ համատ Փաօլօ տա Քաննապիօ փողոցն էինք։ Այդ փոքրիկ միջավայրին մէջ՝ որ «օրջի»․ յօրջօրջումով կը պատուէր՝ իմ շուրջ հաւաքուած սեղմուած էին առաջին Սեւ Շապիկաւորները, Ցանդուգները, Լեգէոնականները, պատերազմի Կամաւորները, բոլոր կուռողները որ յոգնած չէին կռուելէ եւ տրամադիր էին պատերազմը վերսկսելու, խրամներ փորելու՝ ինչպէս ըսի՝ Իտալիոյ քաղաքներու հրապարակներուն մէջ

Գեղեցի՛կ էին այդ ժամանակները, բայց ներկայ ժամանակներն ալ գեղեցիկ են։ Տեսէ՛ք, ինչպէ՛ս տասը տարի վերջ ամբողջ ժողովուրդը վարչաձեւին շուրջ սեղմուած է եւ մասնաւորապէս տեսէ՛ք – մարդկային պատմութեան մէջ իրրեւ նոր իրողութիւն մը – իտալական ժողովուրդը իր պատմութեան գերակատար։ Բայց աւելի՛ եւս գեղեցիկ պիտի ըլլան վաղուան տարիները՛։ Մենք անոնց ընդառաջ կ՚երթանք սառն եւ ամրակուռ վճռականութեամբ, բայց ամբողջովին թրթռուն բոցաւոր յոյսերով։ Զգացինք որ ճակատագիրը վաղը ինչպէս այսօր մեր ձեռքերուն մէջ պիտի ըլլայ եւ մեր աննուաճ կամքին պտուղը։

Միւս կողմէ բաւական է չորս դին նայեցաք մը նետել։ Բոլոր երկիրներու մէջ կը տիրէ անստուգութիւն, մտահոգութիւն եւ բարոյական նկատողութիւն որ կը բարդուի նիւթական նկատողութեան վրայ։ Նոյնիսկ վաղեմի քաղաքակրթութեամբ հարուստ ժողովուրդներ կարծես առանց ուղեցոյցի են ու կը գանդաղին իրենց ճակատագրին վրայ։ Մենք՝ ո՛չ, մենք քաջութիւն ունինք։ Վճռականօրէն յառաջ կ՚երթանք։ Պատերազմով մը եւ Յեղա-

փոխութեամբ մը ճամբուած ենք. Գիտենք բոլոր նպատակները դիմադրաւել եւ պիտի դիմադրաւենք։

Մշտական խորհրդաժողովներով, չէ՛ որ աշխարհ պիտի վերադառնէ իր առողջութեան։ Նուազ խորհրդաժողովներ եւ աւելի՛ որոշումներ։ Նուազ գրքեր եւ աւելի գործեր։ Միայն գործն է որ կը բուժէ։ Միայն գո՛րծն է որ հոգիները կը պողպատէ։

Երբ տասը տարի առաջ — որ մարդու կեանքի ընթացքին բան մըն է, բայց ժողովուրդի մը կեանքի մէջ կարճատեւ շրջան մը կը ներկայացնէ — մենք յարձակումի ելանք, պարզեցինք իտալական քաղաքական զառամած դասուն դէմ՝ որ մանաւանդ կամքի ու քաղաքեան պակասի հետեւանքով դէջ յառաջացած էր, պատմաբաններ եւ վարդապետականներ ու գիտուններ եղան որ այն ատեն ամէնէն ծիծաղաշարժ գուշակութիւններ ըրին։ (Զայն մը բազմութեան մէջէն։— Հինգ անգամ տասներկու 60 տարի բան կ'ուզէ)։ Այս թիւը գիտցինք անցանք արդէն։ Տասն անգամ տասը մ'ալ մը։ Այսօր այս չարագուշակ մարգարէները հրապարակէն անհետացած են, պատմութիւնը զիրենք արմատէն զզուեց, զիրենք կտոր կտոր փշրեց։ Երբ Փիացցա Պելֆիոյոզի մէջ ըսի որ խրձական վարչաձեւը իր առջեւ 60 տարի ունէր՝ առաջին շրջաններն էին։ Այսօր մտքի կատարեալ հանդարտութեամբ կ'ըսեմ ձեզի, ո՛վ անհամար բազմութիւն, որ 20րդ դարը խրձականութեան դարը պիտի ըլլայ, իտալական ուժի դարը պիտի ըլլայ, պիտի ըլլայ այն դարը յորում Իտալիան երրորդ անգամ ըլլալով մարդկային քաղաքակրթութեան առաջնորդը պիտի հանդիսանայ, որովհետեւ մեր սկզբունքներէն դուրս փրկութիւն չկայ ոչ անհատներու համար եւ առաւել եւս ոչ ալ ժողովուրդներու համար։

Կարելի է ըսել, առանց մարգարէ ըլլալու որ տասը տարիէն Եւրոպա փոխուած պիտի ըլլայ։ Անարդարութիւններ գործուեցան մեզի դէմ ու մանաւանդ մեզի դէմ։ Եւ ոչինչ այնքան դառն է մեզ որքան իտալական ժողովուրդի արեան փառապանծ զոհողութիւնը պաշտպանելու պարտականութիւն որ երբեմն մեզի կը վիճակի։ Կ'ուզեմ անգամ մըն ալ ըսել. վտա՛նգ եղած է պատերազմի միջոցին իտալական ժողովուրդի անհատական եւ հաւաքական հերոսութիւնը եւ միւս բանակներէն ոչ մէկուն հետ բաղդատուելէ կը վախնար։ Եւ եթէ ներքնապէս խիստ կարգապահութիւն մը պարտադրող կառավարութիւն մը գոյութիւն ունեցած ըլլար, որ քանդելով վտարէր դարանակալներու երամները, սերունդը եւ անհրաժեշտ կապերէ հարուածով կոնակէն պառակէր մառախլիններն ու ուխտադրուժները, այսօր իտալական պատերազմի պատմութիւնը միայն լուսաւոր էջեր պիտի ունենար։ Բայց հիմա՛կ միայն յայտնի եղաւ որ ուրիշ երկիրներու մէջ արիւնալի ու անյաջող յարձակողականներէ վերջ՝ բանակները հետ կը վազէին յաճախ տարապայման շփոթութեամբ։

Եթէ այս ճշդումը կ'ընեմ, պատճառը այն որ Միլան միջամտութեան —(պատերազմի)— քաղաքը եղաւ, որովհետեւ Միլան փայլեցաւ քաղաքային կազմակերպութեամբ, որովհետեւ Միլան յաղթութեան 10 հազար մեռելներ տուաւ։

Տասը տարիէն Եւրոպա խրձական կամ խրձականացած պիտի ըլլայ։ Այն հակասութիւնը ուր կը գալարուի ժամանակակից քաղաքակրթութիւնը՝ միայն մէկ ձեւով կրնայ յաղթահարուիլ.— Հռոմի իմաստութեամբ ու վարդապետութեամբ։ Ահա թէ ինչու համար մենք տարիները չենք համրեր։ Կը կարծեմ որ եթէ զիս ուշադրութեամբ դիտէք, գուցէ աւելի խստադէմ գտնէք զիս քան ինչ որ էի առաջ։ Ո՛չ միայն ես կը մերժեմ հանգիստը կամ դադարը, այլ անհամբեր եմ նոր փորձերու եւ նորանոր յաղթութիւններու։

Կը զգամ որ այն օրը երբ անհրաժեշտութեան զանգը հնչէ, ամբողջ իտալական ժողովուրդը ինծի պիտի հետեւի աւելի ուժգնօրէն։ (Ժողովուրդը կը գոռայ միաձայն, այո ամբողջովին)։ Ես կը մտածեմ որ դուք տրամադիր պիտի ըլլաք հետագայ զոհաբերութիւններու։ Կը զգամ որ պիտի չկշռէք ձեր ճիգի քանակը։

Այսօր աւելի քան երբեք իր քսանեօթ դարերու պատմութեան ընթացքին, իտալական ժողովուրդը միակտուր է, համերաշխ ու վճռական։ Այլեւս կրնանք մեր թշնամիներու թափթփուքները անտեսել։ Մէկը ինծի խոստում մը յիշեցուց զոր ես տուի 1926ին, այսպէս կոչուած Համբարձման ճառիս մէջ։ Ձեզ մխտեր որ մեծ տնտեսական անարդարութիւնները վերջանալուն, վարչաձեւը ուրիշ փառք մըն ալ տայ իր ուժին՝ խաբուածներու, ուրիշներու քարոզութեանց զոհերուն, ուշացածներուն հանդէպ վեհանձնութեան գործ մը ընելով, եւ ամէն անոնց հանդէպ որ իրենց միտքը դրած էին կասեցնել ժողովուրդի մը տարերային շարժումը՝ անօգուտ բառերու կոյտերով։

Այս ճնհը պէտք է մեկնուի իր ճշմարիտ արժէքով։ Պիտի չշրջենք մեր պաշտպանութեան զրահները, մինչեւ որ մանաւանդ սահմաններէն անդին՝ այլ եւ անդառնալի կատարուած իրողութեան առջեւ անկեղծօրէն ձեռնարկութի դիրք մը չառնեն։ Բոլոր այն նպատակները որ Իտալիոյ երիտասարդութեան սրտին մէջ կը փայլատակին, բոլորն ալ իմ հոգւոյս մէջ ներկայ են։ Ո՛չ մէկը մոռցուած է։

Ոչ մօտաւոր օր մը — առնուազն 30 տարի հարկաւոր է իմ փափաքածիս պէ՛ս թրծելու համար ժողովուրդի մը ոգին — օր մը մենք խօսքեր հպարտ պիտի ըլլանք փառաշուք դրօշները յանձնելով երիտասարդութեան որ չքեղօրէն կը մեծնայ ու կ'աւանդայ մեր աչքերուն տակ։ Այն ատեն մենք պիտի ըսենք.— Ասոնք մարտիկներու մաքրամաքուր արիւնովը նուիրագործուած Յեղափոխութեան դրօշներն են։ Վեր բարձրացուցէ՛ք զանոնք եւ եթէ հարկ է՝ պաշտպանեցէ՛ք ձեր կեանքով, եւ այնպէս ըրէք որ անոնք ապագայ տասնամեակներուն միշտ աւելի նոր եւ աւելի լուսաւոր յաղթանակներու արեւով համբուրուին։

Թարգմ. ՏՈՔԹ. Կ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Մշակոյթի օրը Պերլինի մէջ

—.—

ՊԵՐԼԻՆ, (Յառաջ) — Վերջապէ՛ս։ Գաղթային Միութեան վարչութեան կազմակերպած միակ հանդէսը, այս ամբողջ տարուան ընթացքին, կ'արձանագրենք այսօր։

«Մշակոյթի Օրը» Պերլինի Հայերուն համար աւանդական դարձած հանդէս մըն է արդէն եւ ամէն տարի հոկտեմբերին մէջ տեղի կ'ունենայ։ Այսպէս հոկտ. 29ի շաբաթ իրիկուն Շարլօթընպուրկի քաղաքապետական շէնքին ներքին սրահներէն մէկուն մէջ գաղութը հաւաքուած էր գոհացուցիչ թիւով մը։ Բացման խօսքէն վերջ յոտնկայս «Մեր Հայրենիք» եւ բանախօսութիւն Տոքթ. Աբեղեանի կողմէ։

Բացատրեմ սակայն «գոհացուցիչ»ը։ Գաղութիս 400 հոգի ընդհանուր թիւէն, եթէ 60—80 հոգի եկած էին, կը նշանակէ գոհացուցիչ, որովհետեւ ազգային կեանքով հետաքրքրուողները նոյնն են եւ քանի մը տուն ալ իրենց «ներկայացուցիչները» կը ղրկեն։ Իսկ միշտ բացառութիւն են առանձնաշնորհեալները, հայ կեանքէն պէխտագէրները, տուն խենթերը, լաւ օրերու Հայերը կամ միայն անդը մնացած ատեն իրենց հայ ըլլալն զգացողները...)։

Գ. Ա. Աբեղեանի խօսքին նիւթը կը կազմէր հայ մշակոյթը եւ մասնաւորաբար հայ թատրոնը։ Ըրաւ պատմութիւնը հայ թատրոնին եւ յիշեց գրեթէ բոլոր յայտնի թատերագիրներն ու դերասանները, ծանրանալով անոնց կատարած ուսուցանողի դերին, արեւմտահայ եւ արեւելահայ զանգուածներու շաղկապման դերին եւ զոհաբերութեանց վրայ։ Խօսելով Տիկին Սիրանուշի մահուան եւ մանաւանդ այնքան անշուք թաղման մասին Եգիպտոսի մէջ — հինգ-վեց հոգի հետեւեր էին դագաղին — առաջարկեց յոտնկայս յարգել անոր յիշատակը.

Բանախօսը ի մէջ այլոց շեշտեց անհրաժեշտութիւնը հայ շարժանկարին եւ օփերային, յուսադրելով նաեւ որ հայ նոր տաղանդներ կը փայլին արդէն համաշխարհային բեմերու վրայ։

Հանդէսին գեղարուեստական բաժինը ճոխ էր։ Երգեցին օրիորդներ Նազարեան եւ Աբեղեան։ Իսկ յաջող արտասանութեան յայտնութիւն մը եղաւ փոքրիկն օրիորդ Դաւիթխանեանը։ Յուսանք որ իրմով նոր ուժ մը աւելնայ տեղիս հայ կեանքի գեղարուեստական բաժնին համար։ Եղան նաեւ առանձին եւ խմբական պարեր, զորս կը համեմէր իր կատակներով Գ. Սեւաչունի.

Ուշ ատեն էր երբ ներկաները ցրուեցան գոհ տպաւորութիւնով։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԾԻԾԱՂ

■■■

ՀԻՒԱՆԴԻ ՄԸ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ

Հիւանդը — Ո՛չ, ո՛չ, մտիկ ըրէք. Տօքթէօր, եթէ շատ ծանր է հիւանդութիւնս, զիս մի խաբէք ատ ձեր գիտական անըմբռնելի բառերով, որոշակի ըսէք, շնորհքով հայերէնով մը...

Բժիշկը — Լա՛ւ, շնորհքով հայերէնով՝ բան մըն ալ չունիք...

Հիւանդը — Եթէ այդպէս է, այն ատեն սանկ գիտական անհասկնալի բառով մը ըսէք ատիկա, նպատակս 5 օր հանգիստ ուզել է գործատէրէս...

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԵՐԿՈՒ ՄԱՀԵՐ

Համիլթընի (Մ. Նահանգներ) Քաղաքային հիւանդանոցին մէջ մեռաւ Քղիի Հոգասան գիւղացի ընկեր Տիգրան Գորգոյեանը, 45 տարեկան հասակին մէջ։

Մեր դժբախտ ընկերը, որուն մահը այնքան մեծ ցաւ պատճառեց իր բոլոր ծանօթներուն, ամբողջ երկու տարի անկողնի վրայ գամուած մնաց. 11 ամիսը հիւանդանոցին մէջ։ Ընկերը վերջին տարին անդամալուծուած էր։ Իր տկնոջ բոլոր զոհողութիւնները նիւթական ու բարոյական, ամուսինը առողջացնելու համար, ապարդիւն անցան։

Ընկեր Գորգոյեան միացած է Դաշնակցութեան շարքերուն 1907 թուէն ի վեր, երբ դեռ երկրի մէջ էր։ Վարած է կոմիտէներու մէջ պատասխանատու պաշտօններ։ Այստեղ ալ ան մնաց միշտ Դաշնակցական՝ նուիրուած կուսակցական աշխատանքներու։

Հիւանդանոցին մէջ անոր միակ ըղձանքը եղած էր ընթերցումը «Հայրենիք»ի, զոր այնքան կը սիրէր։ Շարունակ անոր աչքերուն մէջ կենդանի էր այն յոյսը թէ՝ շուտով պիտի առողջանայ եւ պիտի դառնայ երկիր

Վերջերս արկածի մը զոհ գնաց մեր հաւատաւոր ընկերներէն Գէորգ Նալպանտեան։

Ծնած էր Խարբերդ քաղաքը եւ յետոյ իր ծնողքին հետ փոխադրուած էր Մէզրէ։ Յաճախած է տեղւոյն Կեդր. վարժարանը, սակայն միջոց ունեցած չէ իր շրջանը աւարտելու։ Աշակերտած է Ռուբէն Զարդարեանին

Կեանքի դաժան պայմանները կը հարկադրեն զայն կանուխէն թողուլ դպրոցը ու նետուիլ առեւտրական կեանքը։ Գործով կը կապուի Քիւրտերուն հետ, որոնք զինքը շատ կը սիրեն եւ ինք կը հմայուի անոնց լեռնական պարզ կեանքին վրայ։ Շատ յաճախ ան կ'ըսէր — «Եթէ Հայաստան չունենանք, կ'երթամ Քիւրտերուն մէջ կ'ապրիմ»։

1910ին ինք ալ կը խառնուի արտագաղթի յորձանքին եւ կը նետուի Վոսփորի ափերը։ Ժամանակ մը կը մնայ Պոլիս, եւ յետոյ կ'երթայ Ամերիկա։ Իրեն համար շատ ծանր էր գործարան մտնելը, բայց ստիպուած էր, միջոց չունէր։ Յետոյ ծնողքը կը բերէ իր մօտ եւ կ'աշխատի հայրենական կեանքը վերահաստատել այս օտարութեան մէջ։

Իբրեւ դաշնակցական՝ Գէորգը մեր լաւագոյն ընկերներէն մէկն էր։ Ան կը մտածէր միշտ երկրի եւ երկրի գործունէութեան մասին։ Ան իր աչքերով տեսած էր Խարբերդի մէջ Ցարեթի եւ Ցակոբի կախաղանը, եւ տեսած էր գործի մարդոց, իրապէս յեղափոխական անձերու ընկերակցութիւնը իր հօրը հետ. եւ այս բոլորը իր մէջ արմատացուցած էին իրական գործի մասին մտածելու միտումը։

Լաւ սերտած էր մեր կուսակցութեան պատմութիւնը, անոր հերոսական կեանքի դրուագները, զոր կը յիշէր հետաքրքիր մանրամասնութիւններով եւ թուականներով։

Սիրահար էր նաեւ գրի ու գրականութեան. հաճոյքով կը կարդար այն բոլոր գործերը, որոնք մեր լաւագոյն հեղինակներու գրչին արգիւնքն էին։

ՄԱՄՈՒԼ

Զոյգ «Հայրենիք»ները

— :•: —

«Հայրենիք» ամէն տարի այս օրերուն մրցահրաւէր մը կ'ուղղէ (ճէմփէյն), ուժ տալու համար բաժանորդագրութեան։

Այս տարի մրցանքին առթիւ գրած խմբագրականի մը մէջ, մեր պաշտօնակիցը կը գրէ. (2 նոյ.)։

— «Ոմանք կը սպասէին թերեւս, որ հայ հասարակութեան տնտեսական դժուարին պայմանները ի նկատի ունենալով՝ այս տարի, փոխանակ նուէր տալու, մենք պիտի իջեցնէինք մեր զոյգ «Հայրենիք»ներու բաժնեգինը։

Սակայն այդպէս խորհողները, ըստ երեւոյթին, հաշուի չեն առներ երկու կարեւոր հանգամանք.—

Առաջին, որ Միացեալ Նահանգներու մէջ վերջերս տեղի ունեցած փոստային սակերու զգալի բարձրացման հետեւանքով մեր թերթերը այս տարի յաւելեալ խոշոր ծախքի մը ենթարկուած են, որ անկարելի կը դարձնէ բաժնեգինի ո եւ է իջեցում։

Երկրորդ, որ ինչպէս «Հայրենիք» օրաթերթը, այնպէս ալ «Հ.» ամսագիրը իրենց ներկայ բաժնեգինով տնտեսական լաւագոյն օրերուն իսկ հազիւ կրնային ծածկել իրենց ծախքերը։ Այնպէս որ այժմ, երբ, շնորհիւ տնտեսական դժնդակ տագնապին մենք եւս մատնուած ենք ծանր դժուարութիւններու մեր ծախքերը գոցելու համար, անկարելի է սպասել, որ զոյգ «Հայրենիք»ներր ո եւ է զեղչ ընեն իրենց բաժնեգինին մէջ։

Մասնաւորապէս զոյգ «Հայրենիք»ները, հակառակ մեր իրականութեան մէջ ունեցած իրենց աննախընթացաբաժման, իրենց գոյութիւնը մեծապէս կը պարտին Հ. Յ. Դաշնակցութեան ու Դաշնակցական ընկերներու եւ համակիրներու նիւթական ու բարոյական խոշոր զոհողութիւններուն։ Ո՞վ չի գիտեր, որ մեր համեստ ընկերները երբեմն իրենց վերջին սենթերը կը յատկացնեն իրենց սիրած թերթերուն բաժանորդագրուելու համար, որ մեր աշխատակիցներն ու խմբագիրները ոեւէ ազգի մէջ չտեսնուած չնչին վարձատրութեամբ մը, իսկ աշխատակիցներէն ոմանք նոյնիսկ առանց ոեւէ վարձատրութեան տարիներէ ի վեր անձնուիրաբար աշխատած են թէ մեր օրաթերթի եւ թէ ամսագրի համար, ու այդ կերպով միայն հնարաւոր դարձուցած անոնց կանոնաւոր հրատարակութիւնը

Ուրիշ խօսքով՝ նիւթականէ աւելի մեր թերթերը գրուած են բարոյական կամ գաղափարական հիմերու վրայ ճիշդ այնպէս, ինչպէս, օրինակ, դարերէ ի վեր եղած են մեր ազգային-եկեղեցական բոլոր հաստատութիւնները, եւ ուրեմն այդ հիմերու վրայ ալ կրնան ապրիլ ու բարգաւաճիլ։

Մեր կազմակերպութիւնը հպարտօրէն կրնայ ըսել, թէ 35 տարի անընդհատ՝ նիւթական ու բարոյական խոշոր զոհողութիւններով կրցած է հրատարակել «Հայրենիք» օրաթերթը եւ 10 տարի ալ անընդհատ «Հայրենիք» ամսագիրը, որոնք անգնահատելի ծառայութիւն մատուցած են ու կը մատուցանեն ոչ միայն իր մասնաւոր նպատակներուն, այլեւ ամբողջ ազգին»։

ԱՐՁԱԳԱՆԳ ՓԱՐԻԶԻ

Խենթերը կը շատնան Սէնի նահանգին մէջ

■■■

Փարիզի քաղաքապետութեան օրակարգին վրայ կը գտնուի շատ կարեւոր հարց մը,— խենթերը հետզհետէ կը շատնան Սէն նահանգին մէջ եւ յիմարանոցները անբաւական են։ Այսպէս քաղաքապետական ժողովի անդամներուն ղրկուած տեղեկագրի մը համաձայն, Սէն նահանգին խենթերուն թիւը 1931ին 128,461 աւելի է 1930ի խենթերուն թիւէն։ Վերջին այս երեք տարիներուն ընթացքին, խենդերուն տարեկան յաւելումը միջին հաշուով 125,323 է։

Ուրեմն տեղի կ'ունենայ խոշոր յաւելում մը։ Այնպէս որ քաղաքապետութեան կատարած ճիգերը անբաւական են, կամ յաճախ մեծ դժուարութիւններու կը հանդիպին, ամէն անգամ որ հարկ կ'ըլլայ պատսպարան ճարել այս դժբախտ հիւանդներուն, որ խենդ կը կոչուին

Քաղաքապետութեան առաջարկուած է, դարձեալ, ձեռնարկել նոր հաստատութիւններու շինութեան, ոչ միայն անոր համար որ տարեկան խոշոր յաւելում մը կայ խենդերու, այլ եւ անոր համար, որ ներկայիս յիմարանոցներուն բնակչութիւնը շատ խճողուած է եւ պէտք է նօսրացնել։ Օրինակ մը տալու համար, ըսենք թէ Վօքլիւզի յիմարանոցը, որ կրնայ ապաստան տալ, 1,080 յիմարի, ներկայիս ունի 1247 հոգի։ Վիլժիւիֆի յիմարանոցը, որ կրնայ ընդունիլ միայն 1,389 հոգի, ներկայիս ունի 1,671 հոգի։ Մէզոն-Պլանշի յիմարանոցը, որ կրնայ ընդունիլ միայն 1,670 հոգի, ներկայիս ունի 1,880 հոգի։ Սէնի նահանգը տարեկան կը դարմանէ 20,000 խենդ։ Ահաւասիկ վիճակագրութիւնը Սէն նահանգի յիմարանոցի բնակչութեան, ըստ սեռի.

Յիմարանոց	խենդերուն թիւը	կիները
Սէնթ Ան	1,745	501
Վիլ Էվրար	1,330	599
Վօքլիւզ	1,247	496
Վիլժիւիֆ	1,671	849
Մէզոն Պլանշ	1,880	805
Սալփէթրիէր	—	66
Վալէ	—	232
Մուազէլ	423	—
Տէօն	1,153	—
Պինէ	363	—
Շազալ	410	—

Ու հիմա ներկայացնենք ծախքերը։

Յիմարանոցներու յատուկ պիւտճէն հսկայ գումար մը կը կազմէ։ 120 միլիոն Ֆրանքի կը հասնին յիմարներու պահպանման ծախքերը եւ 250,000 Ֆրանքի՝ անոնց տեղափոխութեան ծախքերը։

Յիմարներէն օրական կը գանձուի Տէօնի յիմարանոցին մէջ 9 Ֆր. 90, Սէնթ Անի մէջ՝ 34 Ֆր. 70, եւ այսպէս փոփոխական են յիմարանոցէ յիմարանոց։ Ըստ 1883ի օրէնքին, յիմարանոցի ծախքերը կ'իյնան յիմարներուն կամ համայնական ու նահանգային կազմակերպութեանց վրայ։

ԱՅԺՄՈՒ ԿԻՆԵՐԸ

Այր (փոքրիկի մը որ կնոջ մը հետ է) — Պզտիկս, այս օրիորդը քո՞յրդ է։

Տղան.— Ո՛չ, մեծ մայրիկս է

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

— :•: —

— Մեզ չի տխրեցներ դերեզմանին տեսարանը։ Մենք մտիկը կը բռնենք մեր շիրիմներուն։ Գիտեմ որ ե՛ս ալ օր մը պիտի հանգչիմ այնտեղ, եւ քաղցր է ինծի այդ մտածումը։ Ասոնք դամբաններն են այն պատերազմիկներուն, որոնք եկան Ֆաթիհ Մէհմէտի հետ։ Սուլթանը զանոնք թաղեց իր միջնաբերդին շուրջը, որպէս զի հսկեն միջնաբերդին, դիտելով ասիական այս եզերքը, ուրկէ կը բարձրանայ արեւը։ Միջնաբերդը կառուցուած է բարդ ճարտարապետութեամբ մը, ինչպէս կը ձեւացնեն խճանկարները, որոնք կը կազմեն Մէհմէտ անունը, որ անունն է մարգարէին ու Ֆաթիհին։ Այստեղ էր, որ, երբ Սուլթանը, գիշեր մը, Անատոլու Հիսարէն իր նաւատորմով անցաւ Վոսփորը, նաւատորմը բեռցուց կառքերու վրայ եւ փոխադրեց Բերայի բլուրին վրայէն՝ սահեցնելու համար Ոսկեղջիւրի մէջ։ Յաջորդ օրն էր, որ Յոյները տեսան անհաւատալի իրականութիւնը։ Ամբողջ նաւատորմ մըն էր, որ ցամաքով փոխադրուեր էր Ոսկեղջիւրը, պաշարելու համար Բիւզանդիոնի ամրութիւնները։

Բանաստեղծին երկու զարմուհիները մեզի մօտեցան։ Մէկը աջ ձեռքէս, միւսը ձախ ձեռքէս բռնելով, անոնք զիս առաջնորդեցին տերեւախիտ թաւուտքը, որ դղրդուն սալերով բանուորուած է եւ ուր անուշահոտ վարդասարդը չափրակ կը թողնէ։

— Դուք, գէթ դուք երջանի՞կ էք, որ ազատագրուած էք։

Օրիորդ Լէյլա շարժեց գլուխը.

— Ձեզ գիտեր։ Ոչ պարը կը սիրենք, ոչ ալ գրօսախաղը։ Կը կարծեմ թէ շատ զգայավար ենք։ Տակաւին տարուած ենք մեր մայրերուն զուր երազներով. Գէթ անոնք կ'ամուսնանային երբ կը կոխէին 14 տարին, մինչդեռ մենք...

— Սակայն դուք հիմա կը վայելէք բարեհամբոյր երիտասարդներու մտերմութիւնը։ Նաեւ սիրաբանութիւն չէ՞ք ըներ՝ մինչեւ ձեր ամուսնանալը։

— Օ՜հ, Թուրքերը չեն սիրաբաններ, գէթ մեզի հետ։ Նախ շատ նախանձոտ են, եւ շատ կասկածոտ։ Թէեւ երեւութապէս արեւմտական ենք, սակայն չենք վարժուած ձեր ազատութիւններուն։ Յեղափոխութիւնը շատ արագ կատարուեցաւ. Այսուհանդերձ այրերը դուրսը շատ զբաղած են, մտածելու համար այդ մասին։ Իսկ մենք, ընդհակառակն, կ'ապրինք մենք մեր մէջ ամփոփուած, կեանք մը չափազանց ներամփոփ, որ ի վերջոյ կը ձանձրացնէ այրերը...

Մեզի կը կանչեն տունէն։ Վերջին ակնարկ մըն ալ կը նետեմ ամրոցին, որ հիմնուած է մարգարէին ու Ֆաթիհին խճանկարներուն վրայ ու կը վերադառնանք սրահ, ուր Ճէլիլէ հանըմ (տիկին Վեհանոյշ) կ'երգէ դաշնակի մը առջեւ։

Իր քաղցրայոյզ կիսադէմքը կ'իյնայ Վոսփորի մթամած ջուրերուն վրայ։ Իր յուզաթրթիռ ձայնը կը վերյառնէ ուրուատեսիլները, որ սիրուած կամ լքուած էին ասիական եւ եւրոպական եզերքներուն վրայ։ Իրարու կը յաջորդեն, մերթ տխուր, մերթ տենդայոյզ, մեղեդիները արաբական, թրքական, ռուսական եւ ռումանական։

Յետոյ, երբ ջուրերուն զովութիւնը կը սկսի ներս թափանցել, կը փակեն պատուհանները, եւ ահա ներս կը մտնէ, պարելով ու խոնարհելով, հազար զուարճաբանութիւններով եւ արարողութիւններով, փոքրահասակ աղջիկ մը, զոր պիտի կարծէիր Songe d'une nuit d'étéի մէկ հերոսուհին։ Թզուկ մըն էր, որ «Մարգարիտներու ծառ» կը կոչուէր։ Ունէր արծաթապատ մուճակներ, գլխուն՝ արծաթեայ արտախուրակ մը, հագած էր թափանցիկ շրջազգեստ մը եւ իր փոքրիկ թեւերուն վրայ կը կրէր երկար շղարշ մը, զոր կը շարժէր շնորհալի ձեւով մը.

Շղարշին մէկ ծփանքին տակէն նշմարեցի. որ սպասուհի մըն էր. Վաթսուն տարի կ'ըլլար, որ կը մասնակցէր հարէմին զուարճութիւններուն։

Ու մինչդեռ թզուկ կինը կը կայտռէր, իր երանքները կը խաղցնէր, չափով սիրոյ թերեւս յանդգնօրէն յօրինուած եղանակի մը, տիկին Ներմինէ ըսաւ ինծի.

— Առաջ ամէն մեծատուն ունէր իր թզուկներն ու խումարները (պուֆ-ֆոն), երգչուհիները եւ նուագածուները, խումբ մը գերուհիներ, որոնց պարտականութիւնն էր զուարճացնել մեր մայրերը։ Հիմա ստիպուած ենք մենք մեզ զուարճացնել։ Ինչ որ նուազ ծիծաղելի է.

— Ներքինիներ ալ ունէի՞ք դուք։

— Ո՛չ, մենք, ալպանական գերդաստանէ, սովորութիւն չունէինք ներքինիներ պահելու, թերեւս քրիստոնէական ծագում...

Կ'ընդհատուի։ Նաւակ կը մտնենք։ Իրիկուան պաղ հովը խորշոմ կուտար Վոսփորի խաղաղ ջուրերուն։

⁂

Ընկերակցութեամբ Տօքթ. Աճմէտ Շէրիֆի եւ նկարիչ Թէվֆիք Թարիքի, ճաշի եմ Հաֆըզ Զատէի ճաշարանին մէջ,— թրքական մաքուր ճաշարան մը «բերնի համով» ճաշարան մը, ուր, ապակեփեղկի մը ետեւ, կը տեսնես որ կ'եփի ուզած կերակուրդ մաղմաղ կրակի վրայ։

Իսկ դիմացի ապակիին մէջէն կը տեսնես Աթ Մէյտանը, բիւզանդական կրկէսը, իր հարիւրամեայ ծառերով, իր հսկայ կոթողով,—զոր Թէոդոս կայսրը բերել տուաւ Եգիպտոսէն,— իր աղբիւրով,—զոր իր բարեկամին՝ սուլթան Ապտիւլ Համիտի նուիրեց Գերմանիոյ կայսրը, ի յիշատակ դէպի արեւելք իր ճամբորդութեան,— եւ հեռուն, կապոյտ երկնքին մէջ նետուած, վեց սպիտակ բուները Սուլթան Ահմէտի մզկիթին, երեք մասանի իւրաքանչիւրին ծայրը։

Ճաշարանին դիմացէն կ'անցնին հանրակառքերը, մերթ «առաջին կարգերը», որ կարմիր են, մերթ «երկրորդ կարգերը», որ կանաչ են։ Ու երբ կը կանգնին, կը տեսնես որ վար կ'իջնեն մարդիկ երբեմն տխրօրէն հագուած եւ դունաթափ գլխարկներ դրած։

— Մե՜ղք որ, կ'ըսէ ինծի Թէվֆիք Թարիք պէյ, չէք տեսած այս հրապարակը Մէքքէի ուխտագնացութեան օրերուն։ Որովհետեւ այս հրապարակէն էր, որ կը մեկնէր սուրբ կարաւանը՝ ի ներկայութեան սուլթանին։ Մահմէլը (ամէն տարի Պոլսէն ու Եգիպտոսէն Մէքքէ ղրկուած ընծան), իր ոսկեզօծ փաթոյթին մէջ, ծիրանի դրօշները, խայտաբղէտ զգեստները, կանանչ թաւիշ հագած ուղտերը, որոնց գլխին ջայլամի փետուրներ թառած կ'ըլլան, անոնց առջեւէն պարողներու խումբ մը, որոնց կ'ընկերանան տէրվիշները, ետեւէն գեղարդակիրներ,— ահա կարաւանը, որ յառաջ կ'ընթանայ՝ երաժշտութեամբ, կրօնասիրութեամբ եւ արեւով գինովցած, նաւ նստելու համար Թօփ-Հանէի սանդուղներուն տակ, գեղածիծաղ Վոսփորի վրայ, եւ անկէց անցնելու համար Ասիոյ նուիրական եզերքը։

(8) ՄԵՐԻԱՄ ՀԱՐՐԻ

բաղարձուելիք կալուածները հաշուեյարդարի ենթարկուած են կամ անկարելի է վերադարձնել, սեփականատէրները պիտի ստանան փոխարժէքը, դրամով թուականին վաճառելի արժէքով։

Համաձայնութեան միւս յօդուածները կը ճշդեն զանազան մանրամասնութիւնները՝ ծախուած կամ գրաւուած կալուածներու փոխարժէքը ստանալու, վճարման պայմանաժամերու, գիմումներու եւն. մասին։

Գերմանական տագնապը միշտ անլոյծ

Նախագահ Հինտէնպուրկ կիրակի եւ երկուշաբթի օր ունկնդրութեան ընդունելով Հիթլէրը, ժամերով խորհրդակցեցաւ անոր հետ։ Կարծողներ կան թէ անոր պիտի յանձնուի նոր դահլիճին կազմութիւնը։ Հիթլէր այնքան վստահ է իր յաջողութեան վրայ որ, արդէն իսկ բանակցութիւններ կը կատարէ իր մարդոց եւ զանազան հոսանքներու հետ, նոր դահլիճը կազմելու համար։

Հաւանական է նաեւ որ նոր դահլիճին կազմութիւնը յանձնուի պատերազմական նախարար Զօր. Շլայխէրի։

Ձերբակալութիւններ Պուլկարիոյ մէջ

Սօֆիայէն կը հեռագրեն թէ ոստիկանութիւնը ձերբակալեց վեց համալսարանական երիտասարդներ (բանուորական խմբակ) որոնք պիտի դատուին պետութեան ապահովութեան օրէնքին համաձայն։ Եթէ դատարանը լուծէ այս խմբակցութիւնը, վեց երիտասարդները ինքնին կը դադրին իրենց պաշտօնէն։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

ՏՐՈՑԿԻ Մարսէյլ հասաւ երկուշաբթի օր։

Կ'ըսուի թէ Տրոցկի ցամաք չպիտի ելլէ եւ գաղտնի նաւով մը ղրկուած է Քօփէնհակ։

Ց.

Փարիզ եւ արուարձաններ

Դ.

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Մուրատ եւ Միջօ խումբերու բոլոր ընկերները, այս Հինգշաբթի երեկոյ ժամ 8.30ին Դրադարանին մէջ։

Այրի Տիկին Այկիւլ Արթինեան, Գ. Յարութիւն Արթինեան, Տէր եւ Տիկին Հայկ Արթինեան եւ Զաւակը, Այրի Տիկին Էօժէնի Մայիսեան եւ Զաւակը, Օր. Արշալոյս Արթինեան, ինչպէս նաեւ Մարտիրոսեան, Խաչէրեան, Պալթայեան ընտանիքները եւ բոլոր ազգականները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, մեծ հօր եւ ազգականին՝

ՅԱԿՈԲ ԱՐԹԻՆԵԱՆԻ

յանկարծական դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ 20 Նոյեմբեր Կիրակի առաւօտ։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, Երեքշաբթի, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին իրենց բնակարանին մէջ, 10, Rue Didoret, Garganne. ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Ռէնսիի գերեզմանատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

ՀԱՂՈՐԴԱԳ. ՄԻՋՈՑ.— Գառ տը լ'Էսթէն առնել շոգեկառք ժամը 2ին և իջնել Կարկանի կայարանը։ Փորթ Լիլայէն հանրակառք, թիւ 95 A եւ իջնել Թերմինիւս՝ Կարկան։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԵՐԱՍՏԻՈՅ «Այգ» Երիտ. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղին թէյասեղանը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին Միւթիւալիթէի K. սրահին մէջ, 24, rue St. Victor, Paris (5e)։ Մանրամասնութիւնները քանի մը օրէն։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռուի Էսկիշէհիրցի Զիւմրիւթ Տէտէեան, հօր անուն՝ Մատթէոս, մօր անուն՝ Մարի (ծընեալ Էպիւզիմեան)։ Զիւմրիւթ ամուսնացած է եւ կը գտնուի Մարսէյլ։ Իր ամուսնոյն անունը եւ մականունը անծանօթ։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր մօրեղբօր Արթին Էպիւզիմեանի (Էսկիշէհիրցի), 34 rue de la Mare, Փարիզ (20)։

— Կը փնտռուի Աֆիոնգարահիսարցի Օննիկ Թոմասեան, ուր մէկ տարի առաջ կը գտնուէր Փարիզ։ Իմացնել իր քրոջ՝ Հռիփսիմէ Թոմասեանի, 72, rue Pressensé, Roanne (Loire)։

ՆԱՒԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑՈՒԱԾ

Կալաց.— Ստացանք աւանդը։
Մարսէյլ, Գարծ.— 681.60։
Լոնտոն, Մ.— 1 անգլ.։
Նանսի, Կ. Ե.— 35։
Լա Սիօթա, Գարծ.— 233։
Վէնեսիէօ, Հաց. Հ. վրդ. 200 ֆր. ի հաշիւ Ց. վրդ. Տ.ի Պուտափէշտ։
Էթամփ, Տէր.— 70։
Ագիլ տը Փիէնֆէօ, Վար. 35։
Լիոն, Ռ. Եղբ.— 70։

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Յ. Գ.ՊԱՊԷՍԵԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ունի խիստ մաքուր թուղթով ու տպագրութեամբ 104 լայնածաւալ էջեր (17 × 28 մեծութիւն)։ Կը խօսի Պատմ. Հայաստանի, Կիլիկիոյ եւ արդի Հայաստանի վրայ, տալով անոնց կենդանական, բուսական եւ հանքային հարստութիւնները եւ բնական ու քաղաքական աշխարհագրութիւնը։ Կը պարունակէ Կեսարիա, Մարզուան, Ամասիա, Եւդոկիա, Շ. Գ. Հիսար, Զէյթուն, Ուրֆա, Կարին, Երզնկա, Սեբաստիա, Մալաթիա, Խարբերդ Ակն, Վան, Մուշ եւն. եւն., Կիլիկիոյ, Պարսկահայաստանի եւ Ռուսահայաստանի – Արդի Հայաստանի բազմաթիւ քաղաքները, պատմական վայրերը, կարեւոր գիւղերը, հայրենի սրբութիւնները եւ 155 նշանաւոր հայկական տեսարաններ, Կիլիկեան թագաւորներէն ոմանց դրամները եւ ստորագրութիւնները, Ներսէս Լամբրոնացիի ձեռագիրը եւ 41 մանրանկար ու միջակ մեծութեամբ քարտէսներ, որոնք ցոյց կուտան ժամանակագրական կարգով եւ թուականներով Ս. Գրքի Նոյեան ծ. Գլխի նշանակած Հայաստանէն մինչեւ այսօրուան Հայաստանը՝ անոր առած սահմանային ձեւերը զանազան ձեւ ազգերու տիրապետութեան տակ կամ օրով, Հայաստանի բաժանումէն մինչեւ 1918 ազատագրեալ Հայաստանը, Ռեպուբլիկ գծած Հայաստանը եւ Կարսի անկումէն առաջ ու վերջ անոր արդի սահմանը։

Տրուած է պատմ. կարեւոր անցքերու եւ դէպքերու կարեւոր թուականներ, ինչպէս Քրիստոսի 341 թուականէն մինչեւ 1931 Հայաստանի մէջ պատահած 70 բուռն երկրաշարժները (17ը միայն Երզնկա), Պատմ. Հայաստանի հին գաւառներու անունները եւ անոնց համապատասխան նոր անունները եւ վերջապէս Արարատ լեռան ու անոր վրայ կատարուած բազմաթիւ վերելքներու մասին աշխարհագր. եւ գիտական լայն տեղեկութիւններ։

Ամէն Հայու նշմարիտ եւ հայրենիքի կարօտը զգացող ընկերը եւ սրտին խօսող միակ գիրքը, որ կ'արժէ Ֆրանսա եւ գաղթավայրեր՝ 10 ֆր., Ամերիկա՝ 70 սէնթ եւ այլուր՝ 12 ֆրանս. փրանք։ Կ'ընդունուին նաեւ մի միայն Ֆրանս., Պելժ., Իտալ., Եգիպտ. եւ Ամերիկեան դրոշմաթուղթ՝ իբրեւ դրամ համասար արժէքով։

Դիմել հեղինակին՝ BABESSIAN (առանց անուան սկզբնատառի՝ մի միայն մականունս գրել որոշ եւ անսխալ) 1bis, Rue Rouget-de-l'Isle, CHOISY - LE - ROI (Seine) — France. փոխանակութիւն չի կատարուիր եւ ապառիկ յանձնարարութեանց բնաւ պատասխան չտրուիր։

6 օրինակ գնողին 1 օրինակ նուէր կը տրուի։ Սահմանափակ թիւով հրատարակուած ըլլալով այժմէն ապսպրել չսպառած։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (16)

ԻՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Հիւանդանոց գացի, ամէն վայրկեան սպասելով որ ձեռք մը ուսիս վրայ պիտի իյնայ։ Բայց ոչ մէկ նըշան։ Ըստ երեւոյթին տակաւին կասկածելի չէի։

Գիշերը տուն վերադարձիս իմացայ որ մայրս «Գանթին Մանն տեսած էր և լուրս անոր յանձնած, երբ այս վերջինը խանութի մը պատուհանէն ներսը դիտելով էր զբաղած։

Միեւնոյն գիշերն իսկ տեղեկագիրս գերմանական սահմանագլխէն անդին գացած պիտի ըլլար։ Որքա՜ն օրհնեցի «Գանթին Մանն։

Եթէ երբեք կին մը արժանի է պատուի ու երախտագիտութեան, ան ալ այդ սպիտակահեր ծերունին է։

Իրիկուն մը Օթթօն՝ Գերմանացիներուն ամենակասկածելին՝ սրճարանը մտաւ եկաւ։ Մաքին մէջ կասկածելի բան մը նշմարեցի, որովհետեւ է՛ն առաջ փոխանակ ինծի նայելու, իր աչքերը սրահին չուրջը պտտցուց։

— Օրիորդ, վայրկեան մը կը հաճի՞ք հոս գալ, ըսաւ ցած ձայնով եւ ձեռքէս բռնած։ Ահ ու դողով իրեն հետեւեցայ։ Ընտրութիւն չունէի. այլ պարտաւոր էի հպատակիլ։ Զանացի հարցական ժպիտ մը ուրուագծել դէմքիս վրայ։ Երբ սանդուղին եզերքը հասանք, ան ըսաւ.

— Շատ լուրջ խնդիրի մը մասին ձեզ հետ տեսնուիլ կ'ուզեմ, օրիորդ։ (Այտերուս վրայ մնացած գոյնի վերջին հետքն ալ կորսուեցաւ)։ — Սենեակս կուգա՞ք։

Գլխով հաստատական նշան ըրի եւ ալիատեցայ երբեք չզարմանալ, եւ իրեն հետ միասին սանդուղներէն վեր բարձրացանք։

Լոյսին տակը ինծի աթոռ մը երկարեց։

— Նստեցէք, օրիորդ. սիկարէթ մը կ'առնէ՞ք։ Ամէն կողմէ ձեր մասին լաւ տեղեկութիւններ կը ստանամ. վստահելի էք ու խղճամիտ։

Բայց այս ապշեցուցիչ բան էր։ Դէմքին վրայ ժպիտ մը առաւելը կ'ուրուագծուէր, — գինեթափ ժպիտ — նման գաղանի մը որ ժանիքները ցոյց կուտայ։

— Թերեւս զարմանաք իմանալով որ Գերմանական Գաղտնի Գործակալութեան մէկ անդամն եմ ես։ Հարցումը զոր պիտի ուղղեմ ձեզ, հետեւեալն է։ — Մարթա, դուք արդէն Երկաթ Խաչին արժանացած էք. կ'ուզէ՞ք մայր հայրենիքին համար աշխատիլ եւ աւելի մեծ պատիւներու արժանանալ։

Այս խօսքերը անկե՞ղծ էին թէ ծուղակ մը կը լարուէր։

— Եթէ աւելի կատարեալ բացատրէք ձեր միտքը, պատասխանեցի, թերեւս կարենամ ձեզի օգնել։ Ի՞նչ կ'ուզէք ինծմէ որ ընեմ։

Ուշադրութեամբ զիս կը դիտէր։

— Այո, ըսաւ, գրեթէ իւրովի Ձեզի պիտի վստահիմ։ Օրիորդ, ձեր ծանօթներէն որ եւ է մէկէն չէ՞ք կասկածիր որ որոշեալ լրտես գործէ ընդդէմ Գերմանիոյ։

Ականջներուս չէի կրնար հաւատալ. Ուղղակի անոր նայեցայ։

— Զարմացած կրնաք ըլլալ, օրիորդ, չարունակեց ան եւ վեր ելլելով սկսաւ սենեակին մէջ շրջան ընել։ Բայց որոշ տեղեկութիւն ունիմ որ հոս Թուլըրար մէջ այս վայրկեանիս առնուազն երեք վտանգաւոր լրտեսներ կան։ Անոնց մէկը, կին մը, երէկ գիշեր ապաննուեցաւ։

Արցունքներ՝ զա՛րմանալ ինծ նայեցաւ։

Վստահաբար թիւ 63ին կ'ակնարկէր։ Ուրեմն, ա՛ն ալ ինծի պէս կին մըն էր։

Հանդարտ կերպով ըսի.

— Կասկածելի մարդիկը ովքե՞ր են։

Ժպտեցաւ. եւ գաղտնիքներ ունեցողի երախտապարտ անվստահութեամբ ըսաւ.

— Առէկա ինծի կը վերապահեմ, Մարթա։

— Լաւ ուրեմն. ձեր հրամաններուն կը սպասեմ։

Այն ատեն Օթթոն ինծի մանրամասնօրէն պատմեց Թուլըրա գտնուող այն այրերու եւ կիներու մասին, որոնց վրայ պիտի հսկէի։

Անոնց լրտես ըլլալը չէի գիտեր. թէեւ մէկ – երկու դէպքերու մէջ զօրաւոր կասկածներ ունեցայ։ Ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ ալ ըլլային, ինծմէ վախնալու պատճառ մը չունէին։

Ըստ երեւոյթին ո՛չ Ալֆօնսը եւ ոչ ալ Սաէֆանը կասկածի տակ էին. Օթթոյին քօղարկուած տղայական մեծխօսկութիւնն էր որ ինծի իբր «գաղտնիք» կը հաղորդէր։

Օթթօն փափաքեցաւ որ վստահութիւն ներշնչեմ իր յիշած Պելճիքացիներուն, իբր կասկածելի անձերու։ Ըսաւ թէ բարձրագոյն մարմինները Թուլըրաը կը համարէին մատնութեան կանոնաւոր կեդրոն մը։

— Կը հասկնա՞ք, Մարթա, վերջացուց. արդիւնքին կը սպասեմ. պատրաստ ենք տասնապատիկ վարձատրել անոնք՝ որ գործ մը կը կատարեն։ Ինչ որ կը կատարուի հոս, այս անպիտան շրջանին մէջ, լուրջ է։ Վերին հրամանատարութիւնը մեզմէ գործօն է։

Ոտքի ելայ եւ «Պարոն Օթթօ, ըսի, հիմակ պառկելու կ'երթամ. ձեր ըսածներուն եւ ձեզի օգտակար ըլլալու եղանակի մասին պիտի մտածեմ»։

Լալս եկաւ երբ սենեակիս մէջ առանձին մնացի։ Սոսկալի կացութեան մը մատնուած էի. հակառակ կամքիս՝ բարեկամներու եւ թշնամիներու լրտես մը դարձած էի։

Այլ եւս ստիպուած էի Գերմանացիներուն քանի մը տեղեկութիւններ տալ, տեղեկութիւններ՝ որոնք բարեկամներուս կամ Համաձայնականներուն չվնասէին, եւ որոնք սակայն Օթթոյին համար արժէքաւոր համարուէին։

Վրաս ծանրացած կասկածէն խուսափելու ամենալաւ միջոցը գերմանական դատին օգնելու պատրաստակամութիւնս պիտի ըլլար։ Պաղ առատոտուն, գերման հրացանաձիգ խումբ մը կողմէ հրացանազարկ ըլլալէ կը սարսափէի։

Պէտք է բան մը ընէի։

Երեք օր յետոյ, կէս գիշերէն վերջ մեր գլխուն վերեւ սաւառնող «Թօբ»քայրերու բարկանայթ թըդիւնէն արթնցայ։ Արագ յաջորդականութիւնով մը, պայթիւն պայթիւնի ետեւէն, աղմուկ եւ մարդկային ճիչեր։ Ցնցուած մանչելով դարձեալ, հեռացան գացին։

Կէս ժամ վերջ հիւանդանոցէն կանչուեցայ, ջանալով մոռնալ որ չարչարուած կատարուած այս թշուառութեան մէջ ալ պատասխանատուն ես էի եղած։

Օթթօն յաջորդ օրը զիս մէկ կողմ քաշելով.

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) — R. C. Seine 276.284

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 23 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
23 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2042 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մանրամասնութիւններ կը պակսին Էջմիածնի կաթողիկոսական ընտրութեան մասին։

Բայց, արդիւնքէն գոհ կ'երեւան բոլորն ալ։ Ցնծութեան մէջ են, մանաւանդ աւանդական «ազգասէր»ները։

Արդէն իսկ փառաբանական տաղեր կը հիւսուին նորընտիր կաթողիկոսի մասին, որ կը հռչակուի «պայքարող, արդարադատ եւ կորովի նկարագրի տէր»։ Ինչպէս եւ «Թունդ պաշտպան եկեղեցական եւ ազգային աւանդութեանց»։

Չենք վիճիր։ Ժամանակն է որ պիտի ապացուցանէ կանխիկ տրուած այդ բոլոր վարկերը։

«Ազգասէր»ները ցնծութեան մէջ են նախ անոր համար որ, մինչ Ռուսերն ու Վրացիները տարիներէ ի վեր չունին իրենց Հայրապետները, Հայերը ահա կ'ունենան իրենց «Վեհափառ»ը, շնորհիւ պետական բարեացակամութեան։

Երկու տարուան ձգձգումէ յետոյ այս արագ ընտրութիւնը՝ կը համարուի բացառիկ շնորհ մը։

Չենք ուզեր վիճիլ այս մասին ալ։

Անշուշտ Երեւանը ունէր մասնաւոր պատճառներ, այս «շնորհը» ներկայացնելու համար գաղութներուն։

Դարձեալ ժամանակն է որ պիտի լուսաբանէ մեզ, այս կէտի մասին։

Երանի՛ թէ Երեւանը իսկապէս մաքէն անցուցած ըլլար միջոց մը գտնել, աւելի սերտ կապեր հաստատելու համար գաղութներու հետ։

Եթէ Խորէն արք.-ի ընտրութիւնը բարենշան երեւոյթ մըն է, — ուրեմն Երեւանը կ'ուզէ սիրաշահիլ գաղութները, ապահովելու համար անոնց շօշափելի աջակցութիւնը։ Անշուշտ, ամէնէն առաջ, Ներգաղթի համար։

Արդարեւ, զուր անցան բոլոր յոյսերը՝ դրամական աջակցութեան մասին։

Երեւանը խոշոր գումարներ կը սպասէ արտասահմանէն, որպէս զի կարենայ շարունակել Ներգաղթը։ Բնակարան չկայ, եւ շինելու համար անհրաժեշտ է մեծագումար դրամ։

Բոլոր կոչերը անցան ապարդիւն։ Անցեալ տարի շքեղաշուք Յանձնաժողով մը կազմուեցաւ Փարիզի մէջ, բայց մնաց կէս ճամբան։ Այս տարի Բարեգործականը առաջարկեց իջեւ քանի մը անգամ, «յանուն Հայրենեաց»։ Նորէն անօգուտ։

Կացութիւնը մռայլ է մանաւանդ անոր համար որ, միջազգային աջակցութիւնն ալ հետզհետէ կը պակսի։

Որքան գիտենք, բրիտանական մարդասիրական ընկերութիւնները չեն ուզեր նոր գումարներ տրամադրել, իսկ Նանսէնեան գրասենեակը չունի լայն միջոցներ։

Կը թուի թէ Երեւանը պիտի փորձէ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին միջոցաւ ապահովել այն ինչ որ չյաջողեցաւ ստանալ ո՛չ իր հեղինակութեամբ, ոչ ալ «Հայաստանցի»ներու անմէջ աղմուկով։

Չունինք ո՛ր եւ է մեղադրանք՝ այս տեսակ մտածումի մը համար։

Ներգաղթը հիմնական պահանջ ըլլալով, զայն դիւրացնող ամէն միջոց արժանի է քաջալերութեան։

Մենք միամիտ պատրանքներ չունինք ո՛չ հայ հոգեւորականութեան, ոչ ալ Էջմիածնի մասին։

Մանաւանդ այսօրուան Էջմիածնի մասին, որ ստուերն է նախորդին։

Բայց, եթէ Երեւանը ինքզինքը անզօր կը զգայ շարժման մէջ դնելու գաղութները, եւ կաթողիկոսին միջոցաւ պիտի տաքցնէ սիրտերը, այն ատեն պարտաւոր է նկատի առնել նախ գաղութներուն իսկական տրամադրութիւնները։

Թո՛ղ օգտագործէ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսութեան դիրքն ու հմայքը, բայց չփորձէ այդ ազդակն ալ դարձնել միջոց մը՝ պառակտելու գաղութները։ Ինչպէս ըրին տարիներով եւ կը շարունակեն մինչեւ այսօր։

Տասը տարուան փորձառութիւնը բաւական չէ՞, խրատուելու համար։

Գաղութները խորապէս կարօտ են խաղաղութեան։ Այսօր աւելի քան երբեք։

Չենք ժխտեր, բազմազան են խաղաղութեան խանգարման պատճառները։

Բայց, Երեւանն ալ ունի մեծ պատասխանատուութիւններ՝ իր գոյնզգոյն գործակալներով եւ Գալէն աւելի պապական «ուղեկից»ներով, որոնք յեղափոխական պարտականութիւն կը սեպեն իւղ լեցնել կրակին վրայ, կամ կրակ վառել ուր որ չկայ։

Պէտք չունինք օրինակներ յիշելու։ Փաստերը իրար կը հրմշտկեն ամէն գաղութի մէջ, մօտաւորէն մինչեւ հեռաւորը։

Թող հանգիստ ձգեն մեզ մեր տանը մէջ, եւ շատ մը վէճեր ու պառակտումներ ինքնին կը դադրին։

Նոր վէրքեր կան իւրաքանչիւր գաղութի մէջ։ Եւ խորապէս խոցոտուած սիրտեր կ'ակնկալեն տարագիր բազմութիւնները։

Պետական իշխանութեան մը համար, վարձու արբանեակներու աղմուկը կամ շինծու փառաբանութիւնները չեն որ արժէք պիտի ներկայացնեն, այլ իրական գործը։

Իսկ իրական գործը ուրիշ բան չի կրնար ըլլալ, եթէ ոչ աւելի եւ աւելի սերտ կապ հայրենիքին եւ գաղութներուն միջեւ, մղում տալու համար թէ՛ Ներգաղթին եւ թէ՛ ուրիշ հանրօգուտ շինութեանց։

Անոնք որ բարենշան երեւոյթ մը կը համարեն Էջմիածնի նոր ընտրութիւնը, պէտք է ամէնէն առաջ այս ուղղութեամբ մտածեն։ Այլապէս, բոլոր հաւաստիքները պիտի վերածուին պղպջակներու։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ո՞ՒՐ ԵՍ, ՊԱՐՈՆԵԱՆ

Գացինք, եկանք, ո՛ւր որ էինք հոն կը մնանք։

Բա՛ն չի փոխուիր մեր մամուլի որոշ մէկ մասին մէջ։

Սկսելով՝ հարսնիքի եւ Ցշմնտուքի նկարագրութիւններէն։ Սիւնա՜կ սիւնա՜կ եւ ածականներով լեռնակուտակ։ Հարսը այսպէս, փեսան այնպէս...

Ու անաւասիկ վերջին «նորութիւնը»։ Լրագրական արհեստ մը՝ որ առ նուազն յիսուն տարուան պատմութիւն ունի։

Պոլսական երկու թերթեր, ողջունելով նոր կաթողիկոսին ընտրութիւնը, բառ չեն գտներ ներկայացնելու համար անոր ոչ միայն բարոյական, այլ եւ ֆիզիքական առաւելութիւնները։ Աչքը, հասակը, բերանը։

Եւ այս՝ առանց Խորէն Կաթողիկոսին շուքը տեսած ըլլալու։

Բառ առ բառ կարդանք առաջինը.

— «Նորընտիր վեհափառ կաթողիկոսը արքենի պարթեւ հասակով, գեղակազմ ու բարեձեւ, արծուային խոշոր ու արտայայտիչ աչքերով, պատկառազդու անձնաւորութիւն մըն է, եկեղեցական եւ ազգային աւանդութեանց թունդ պաշտպան, վարչագէտ ու քաղցրալեզու եկեղեցական մըն է..»

Ահա երկրորդը.

— «Իր արքենի պարթեւ ու բարեձեւ հասակը, արծուային խոշոր, արտայայտիչ ու թափանցող աչքերով, արտաքնապէս ալ կը պատկերացնէ վարչագէտ ու եկեղեցական աւանդութեանց թունդ պաշտպան ականաւոր հոգեւորականի արժանիքները»։

Ո՞ւր ես, Պարոնեան։

ՎԱՐԱԶ

ՋՐԱԲԱՇԽԱԿԱՆ ԽՈՇՈՐ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ

Իրաքի կառավարութիւնը ձեռնարկուներ կը փնտռէ, գլուխ հանելու համար ջրաբաշխական (ոռոգում) երկու խոշոր ծրագիրներ։ Առաջինը՝ Ռամատի քաղաքին մօտ, Եփրատի վրայ։ Այս ծրագրին ծախք նախատեսուած է 1,250.000 ոսկիի։ Համաձայն այդ ծրագրին, ջրանցք մը պիտի բացուի Հապպանիէի տափարակ շրջանին մէջ։ Երբ Եփրատի յորդումը բացառիկ ըլլայ, ուրիշ ջրանցք մը պիտի բացուի հարաւակողմը, որպէս զի գետին աւելորդ ջուրը Հապպանիէ մտնելէ յետոյ, հոսի աւելի մեծ տափարակի մը. Պահր էլ Միլի մէջ։ Սովորական տարիներուն, հարաւային ջրանցքը չպիտի օգտագործուի. բայց ամէն տարի Հապպանիէի տափարակին մէջ հաւաքուած ջուրը հոն պիտի մնայ մինչեւ ամրան վերջերը, երբ Ֆէլուճայի մէջ անցք մը պիտի բացուի, ջուրը նորէն գետը հոսեցնելու համար։ Այս ծրագիրը ժամանակին Թուրքերուն առաջարկած է հանգուցեալ Ուիլքոքս, որ գլուխ հանած էր Եգիպտոսի ջրաբաշխական շինութիւնները։ Ծրագրին արժէքը այն է որ Ստորին Եփրատի հողերը պիտի պաշտպանէ զարնան յորդումներուն դէմ, իսկ ամրան՝ աւելի ջուր պիտի ապահովէ իրենց հունձքերուն համար։

Երկրորդ ծրագիրն է թումբ մը շինել Տիգրիսի համար, Քութի մէջ, գետին աւելորդ ջուրը հոսեցնելու համար հին ջրանցքներէն մէկուն մէջ։ Այս ծրագիրն ալ 1,250,000 ոսկիի ծախք կը պահանջէ։ Կը կարծուի թէ այս գործին համար ձեռնարկուներ պիտի հրաւիրուին 1933ին, երբ վերջանան Հապպանիէի շինութեանց պայմանագիրները։

ՊԱՐՏՔԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Երէկ տեղի ունեցաւ նախագահ Հուվըրի եւ նոր նախագահ Րուզվէլթի տեսակցութիւնը՝ պատերազմական պարտքերու յետաձգման մասին։

Մանրամասնութիւններ կը պակսին, բայց տիրող կարծիքն այն է թէ՝ երկուքն ալ պիտի մերժեն յետաձգման առաջարկը։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Հիթլէր պիտի կրնա՞յ կազմել նոր դահլիճը

Երկու օրուան խորհրդակցութիւններէն յետոյ, նախագահ Հինտէնպուրկ Հիթլէրի յանձնեց Գերմանիոյ նոր դահլիճին կազմութիւնը։ Բայց, այնքան ծանր պայմաններ դրած է որ, դժուար թէ յաջողի, կամ յաջողութենէն յետոյ կարենայ երկար տեւել։

Այսպէս, Հինտէնպուրկ պայման դրած է թէ իրեն կը վերապահէ կազմուած դահլիճին հաւանութիւն յայտնելու կամ մերժելու իրաւունքը։ Յետոյ, իբրեւ պետը բանակին եւ երկրին ներկայացուցիչը՝ արտաքին աշխարհին առջեւ, պնդած է որ պատերազմական նախարար մնայ Զօր. Շլայխէրը, իսկ արտաքին նախարար՝ ֆոն Նէօրաթը։ Երրորդ, նոր դահլիճին ծրագիրը պէտք է համապատասխանէ նախորդին եւ շարունակէ անոր գործադրութիւնը։ Չորրորդ, պէտք պահպանուին այն միջոցները որ ձեռք առնուած են, բուն պետութեան եւ Փրուսիոյ երկփեղկանութեան վերջ տալու համար։ Հինգերորդ, Հինտէնպուրկ պայման դրած է որ նոր դահլիճը հրաժարի սահմանադրութեան 48րդ յօդուածին օգտագործումէն. այսինքն, գործերը վարէ խորհրդարանական դրութեամբ, առանց հրամանագիր – օրէնքներ ստորագրել տալու նախագահին։ Միւս կողմէ, Հիթլէր պէտք է խոստանայ թէ խորհրդարանը ո՛ր եւ է վերաքննութեան չպիտի ենթարկէ 48րդ յօդուածը, նախագահին բացառիկ իրաւունքները կրճատելու միտումով։ Վերջապէս, Հինտէնպուրկ պայման դրած է որ Հիթլէրի կուսակիցները համայնավարներուն չխառնուին, յեղափոխական գործադրութիւններու առթիւ եւ չխափանեն ֆոն Փափէնի հաստատած օրէնքները։

Ինչպէս կը տեսնուի, Հիթլէր իր առաջին քայլերէն իսկ դատապարտուած է կաշկանդումներու։ Գերմանական սահմանադրութեամբ, եթէ նախագահը մեռնի, վարչապետը փոխանորդաբար կը վարէ գործերը, մինչեւ նորին ընտրութիւնը։ Հինտէնպուրկ ծեր ըլլալով, կը վախնայ որ այդպիսի պարագայի մը մէջ, Հիթլէր կրնայ տէր դառնալ Գերմանիոյ ոչ միայն քաղաքական կեանքին, այլ եւ բանակին։

Այսպէս կամ այնպէս, Հիթլէր գործի ձեռնարկած է արդէն։ Միեւնոյն ատեն գրաւոր լուսաբանութիւններ պահանջած է Հինտէնպուրկի դրած պայմաններու մասին։

Հաւանական չէ որ Հիթլէր կարենայ մեծամասնութիւն մը ապահովել Ռայխսթագին մէջ։

Տրոցկի եկաւ ու անցաւ ընդ ծածկութեամբ

Ինչպէս գրած էինք, Տրոցկի Մարսէյլ հասաւ երկուշաբթի օր։

«Փրակա» շոգենաւը նաւահանգիստին հասած ատեն, ապահովութեան տեսչութեան պաշտօնեաները նաւակով մը մօտեցան եւ վար իջեցնելով Տրոցկին, կինը եւ երեք քարտուղարները, առաջնորդեցին քարափին մէկ անկիւնը, ուր ինքնաշարժ մը զրին եւ զրկեցին Լիոն, ուր հասաւ ժամը 9.40ին։ Կայարանին մէջ, պանդոկի մը անկիւնը քիչ մը հանգստանալէ յետոյ, Տրոցկի կառախումբ գրուեցաւ դէպ ի Փարիզ եւ անկէ Քոփէնհակ։

Այս բոլոր զգուշութիւնները ձեռք առնուած էին, որպէս զի համակրական կամ թշնամական ցոյցեր տեղի չունենան։ Ապահովութեան Տեսչութիւնը ամէն բան գաղտնի կատարած ըլլալով, բուն Մարսէյլի քարափին վրայ մարդիկ տեղեկութիւն չունէին եւ ահագին բազմութիւն խռնուած էր։ Ոստիկանութիւնն ալ իր կարգին կը հսկէր...

Մարսէյլ հասնելու ատեն, Տրոցկի հետեւեալ կարճ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— Իմ ճամբորդութիւնս ո՛ր եւ է խորհրդաւոր հանգամանք չունի։ Քոփէնհակի ուսանողները հրաւիրած են զիս դասախօսութիւն մը ընելու, նիւթ ունենալով՝ «Ի՞նչ է հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը»։ Ես դանիական լեզուն չգիտնալով, գերմաներէն պիտի խօսիմ եւ պիտի ջանամ ամփոփել իմ պատմական պրպտումներս։ Դասախօսութիւնս գիտական պիտի ըլլայ, ոչ թէ քարոզչական։ Անշուշտ առիթս չի նշանակեր թէ պիտի ծածկեմ իմ տեսակէտս որ նոյնն է ինչպէս 1917ի ապստամբութեան ատեն։ Ինծի կ'ընկերանան կինս, որ երեսուն տարիէ ի վեր կը հետեւի կեանքիս վերիվայրումներուն, եւ երեք քարտուղարներ որոնք երեք տարբեր երկիրներէ ինքնակամ եկած են Մեծ Կղզի, օգնելու համար իմ քաղաքական եւ գիտական աշխատանքներուս։ Մեր ճամբորդութենէն յետոյ, Պոլիս պիտի վերադառնանք.

Մանչուրիոյ խնդիրը Ժընեւի մէջ

Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը երկուշաբթի օր զբաղեցաւ Մանչուրիոյ քննիչ յանձնախումբին տեղեկագրով։ Այս առթիւ բուռն վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան Չինաստանի եւ Ճափոնի պատուիրակներուն միջեւ։

Առաջին անգամ խօսեցաւ Ճափոնի պատուիրակը, պատմելով թէ Չինաստան անիշխանութեան մատնուած է, կեդրոնական կառավարութիւնը չի կրնար վարել երկիրը, Մանկոլիան կարմրած է, ինչպէս եւ բուն Չինաստանի կարգ մը նահանգները, թէ ծայրայեղ ազգայնականութիւն մը օտարներուն դէմ պայքար կը մղէ նոյն իսկ դպրոցներուն մէջ ուր յիսուն միլիոն աշակերտներ կը յաճախեն, թէ յարատեւ պօյքոթի ենթարկուած են ճափոնական ապրանքները, եւն.։ Հետեւաբար, Ճափոն ստիպուեցաւ... ինքնապաշտպանութեան դիմել։

Չինաստանի պատուիրակը բոլոր մեղադրանքներուն պատասխանեց նոյն ուժգնութեամբ։

Կը կարծուի թէ՝ Խորհուրդը իր ուժէն վեր գտնելով այս թնճուկին կարգադրութիւնը, Ազգերու Դաշնակցութեան արտակարգ ընդհ. ժողովին պիտի յանձնէ զայն։

⁂ Գերմանիոյ արտաքին նախարարը Ժընեւ հասած ըլլալով, մասնաւոր խօսակցութիւններ տեղի ունեցան հաւասարութեան իրաւունքի մասին, որպէս զի ճամբան հարթուի եւ Գերմանիա նորէն մասնակցի զինաթափութեան խորհրդաժողովին

Գերմանական տեսակէտով, դժուարութիւնները չեն նուազած, քանի որ Ֆրանսան կը մերժէ անմիջապէս ճանչնալ Գերմանիոյ հաւասարութեան իրաւունքը

Անխնայ կրճատում պաշտօնեաներու

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ՝ նոր հրամանագիր մը հրատարակուեցաւ, որուն համաձայն վարչական պաշտօնէութիւնը հարիւրին 20—50 պիտի կրճատուի, քանի օրուան ընթացքին։ Այս որոշումը կը վերաբերի թէ տեղական եւ թէ շրջանային վարչութեանց։ Միեւնոյն կրճատումները պիտի կատարուին

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ

ՖԻԼԻՊԷ, 18 Նոյ. (Յատուկ) — Գրած էի թէ Պ. Շահվերդեան հոս հասաւ։ Պուլկարիա եկած է Ազգերու Դաշնակցութեան միջամտութեամբ, քանի որ Ռուսիոյ եւ Պուլկարիոյ միջեւ դիւանագիտական յարաբերութիւն գոյութիւն չունի։ Պուլկար կառավարութիւնը շատ դիւրութիւններ կուտայ իրեն։ Պուլկար Կարմիր խաչը 7 սենեակ հանդերձեղէն տրամադրած է՝ մեկնելիք աղքատ Հայերուն բաշխուելու համար։ Երէկ, տեղական թերթի մը խմբագիրը տեսակցութիւն մը հրատարակած էր։ Տեսակցութիւնը եղած է ոստիկանութեան ներկայացուցիչին ներկայութեան։

Երէկ գիշեր, ազգ. խորհրդարանին մէջ ժողով մը գումարուեցաւ։ Հրաւիրուած էին կրօնական դասը, հայրենակց. միութեանց ներկայացուցիչները ու ազգայինները։ Ծուռ տպաւորութիւն թողած է «մեր մարդիկ»ը հրաւիրելու ձիգը, ինչ որ, վստահ եմ, Պ. Շահվերդեանի մեղքը չէ։ Պ. Շահվերդեան ծանօթութիւններ տուած է Հայաստանի մասին, խօսած է տիրող պայմաններէն, յայտնած է թէ՝ երկիրը պէտք ունի արհեստաւորներու եւ ոչ թէ մտաւորականի կամ փիրեզակի։ Նախ՝ տեղեկութիւններ տուած է շինարարական աշխատանքներու մասին՝ յիշելով «իրենց նախորդներու» օրով եղածն ու վերջին տարիներու նոր կառուցումները։

Կարգ մը հայրենակիցներ անտեղի հարցումներ ըրած են, — ամուսնութեան, անձնապաշտութիւններու եւ այլնի մասին, — կարծես Հայաստանը, իրենց համար, Փաքակոնիա մը եղած ըլլար ու նո՞ր լսած ըլլային այդ երկրի մասին։ Պէտք է յայտնել, որ Պ. Շահվերդեան, իր զեկուցումի ընթացքին, եղած է շատ չափաւոր եւ խօսած է պաշտօնական մարդու մը վայել լրջութեամբ։

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐԸ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՄԷՋ

Ալէքսանտրէթի կառավարութիւնը տեսնելով որ համայնավարները արագ թափով մը կը բազմանան օրէ օր եւ կանոնաւոր համայնավարական փրոփականտներ կը մղեն գործաւորներու մէջ, որոշած է շատ խիստ միջոցներ ձեռք առնել։

Ընդհ. Ապահովութեան տնօրէնութիւնը Պէյրութէն ղրկած էր երկու քննիչներ Պ. Պ. Ժօրժ Ապու Թագգա եւ Լոստ Պիգի։ Ասոնք հոն շատ աշխատելէ եւ երկար հետապնդումներէ վերջ, գտան համայնավարներու բոյնը եւ յարձակեցան անոր վրայ։ Ձերբակալեցին Անդրէաս Ճէվիկէրեան անուն Հայ մը, որ Ալէքսանտրէթի համայնավարներուն պետն էր։ Հարիւրաւոր համայնավարական թռուցիկներ եւ գաղտնի նամակներ գտնուեցան։ Մոսկուա ղրկուելու համար գրուած քանի մը խիստ կարեւոր նամակներ գտնուած են անոնց մէջ։ Գտնուած են նաեւ երկու ծածկագիրներ, մէկը համայնավարական տեղական մարմիններու հետ յարաբերելու համար, իսկ միւսը Մոսկուայի հետ։

Հասկցուած է որ Ճէվիկէրեան օտարազգի մըն է եւ փախստական վիճակի մէջ կը գտնուէր։ Ան շատ վատ անցեալ մը ունի, կը գրեն տեղական թերթերը։

ԺԱՆՏԱԽՏ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Քարանթինա թաղին մէջ ժանտախտի նոր դէպք մը պատահած է։ Վարակեալը երիտասարդ մըն է։

Առողջապահական տնօրէնութիւնը անմիջապէս հրահանգած է այրել շրջակայ տուները եւ խիստ քննութեան տակ պահել թաղեցիները։ Հիւանդը փոխադրուած է հիւանդանոց։

Այս վերջին շաբթուան ընթացքին 7րդ դէպքն է այս եւ կը վախցուի որ նոր դէպքեր ալ պատահին։

ՀԱՑԸ 1.80

Հացին գինը 1.85էն 1.80ի զեղչուած է այսօրուընէ, չորեքշաբթի։

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

«ԵՐԵՔ ՃԵՐՄԱԿՆԵՐԸ»

Քանի մը տարի առաջ, Էնկիւրիի Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ, Թուրքիոյ տնտեսական ծրագրի մասին, այսօրուան նման, քանի մը հոսանքներ կային: Անոնց մէկ մասը կ'ըսէր թէ՝ «Թուրքիա ծխախոտի ու պտուղի երկիր է. զարկ տանք ասոնց. արտադրենք, վաճառենք դուրսը եւ ձեռք ձգուած դրամով մեր պէտք ունեցածը կը ներածենք»: Երկրորդ հոսանքը կ'ըսէր.— «Ենթադրենք որ ծխախոտի մեր բերքը 60 միլիոն քիլոյի բարձրացուցինք. փոխադրեցինք դուրս եւ շուկաներուն մէջ ծանօթացուցինք. պէտք է հասնեցնենք եւ ծախենք. այդ դրամով մեր պէտքերը պիտի ապահովենք: Բայց, ասիկա ամէն առեն կարելի չէ. կրնայ պատահիլ որ չկարենանք ծախել»:

Ասոնցմէ զատ կար երկրորդ բանաձեւ մը,— զարկ տալ արմտիքին, շաքարին եւ բամպակին: Ու այս երեք նիւթերը կ'որակէին «երեք ճերմակները»: Կամ՝ երեք ճերմակներու քաղաքականութիւնը: Այս վերջին տեսակէտը, կեանքի ու պայմաններու բերումով, հետզհետէ հող գտաւ ու գործադրութեան դրուեցաւ: «Երեք ճերմակները», ինչպէս յայտնի է, արդէն, ո՛չ առանձնապէս ճարտարարուեստ է, ո՛չ ալ առանձնապէս հողագործութիւն: Այլ՝ երկրին պէտք ունեցածը. այսինքն՝ երկրին ամենակարեւոր պահանջները:

Արմտիքի պարագան ծանօթ է: Նոր Թուրքիան, հակառակ անցնող տասը տարիներուն, չկրցաւ նպաստաւոր փոփոխութիւն մը մտցնել իր երկրագործութեան մէջ: Կը խորհին հունտը լաւացնել եւ բերքը շատցնել: Բայց, ատոր համար ալ պիտանին պէտք է լաւանայ, եւ գինը բարձրանայ, որ՝ գիւղացին կարենայ ընել: Կան եւ փոխադրութեան եւ այլ առ այժմ անհարթելի դժուարութիւններ: Այս մասին պիտի հրաժարիմ խօսելէ, որովհետեւ կ'ուզեմ ծանրանալ շաքարին ու բամպակ — հիւսուածեղէնին վրայ:

Թուրքիոյ մէջ, շաքարի ճարտարարուեստին՝ 5 ապրիլ 1925 թուականին հրատարակուած օրէնքով մը կառավարութիւնը առաջին անգամ պաշտօնապէս կարեւորութիւն ընծայած է: Նախ Ուշաքի եւ ապա Ալփուլլուի մէջ գործարաններ հիմնուեցան: Այժմ, եօթը տարի վերջ, Ալփուլլու տարեկան 2000, իսկ Ուշաքը 800 վակոն շաքար կ'արտադրեն: Թուրքիա տարին կը սպառէ 9000 վակոն շաքար: Ուրեմն, ներքին արտադրութիւնը պահանջին մէկ երրորդը կը բաւարարէ: Ալփուլլուի գործարանը առաջին տարին 418 վակոն արտադրեց ու հետզհետէ շատցուց իր արտադրութիւնը: Մէկ կողմէ ճակնդեղը կը մտնէ, ու միւս կողմէ շաքարը դուրս կուգայ: Օրական, այս տարի, 1200 թոն ճակնդեղ կը սպառէ գործատունը: Կ'աշխատին շուրջ 1000 բանուորներ: Քանի մը մասնագէտներէ զատ, մնացեալները, բոլորն ալ, Թուրք են. Հաստատութեան համար մինչեւ այժմ ծախսուած է 4,000,000 ոսկի: Գործատուները ամէն մէկ քիլոյին 8 դրշ. արտադրութեան տուրք մը կուտան: Ալփուլլուն, օրինակ, այս տարի շուրջ 1,310,000 ոսկի պիտի արձանագրէ տուրքը՝ իր հաշուեկշիռին մէջ:

Գործարանին դրամագլուխին 20 առ 100ը միայն անձերու կը պատկանի. մնացեալը ազգ. դրամատուներու յատուկ է: Շահը, ամենալաւ տարին, 12 ուկէս առ 100 եղած է: Արդ, շահակից անհատները, մինչեւ այժմ 15,000 ոսկի շահ առած են (գործատան ամբողջ դրամագլուխը 750,000 ոսկի է): Չէրքէզ Քէօյէն մինչեւ Խարբէզ ճակնդեղի արտերը կը տարածուին: Ուրեմն, 1000 բանուորներէն զատ, շուրջ 15,000 գիւղացիներ այդ արտադրութենէն կը շահին. կամ, երբ 50—60,000 անձ շաքարի շնորհիւ կ'ապրին. Շուրջ 206 գիւղի բնակիչներ 106,000 արտավար ճակնդեղ ցանած են այս տարի: Ասիկա ցոյց կուտայ որ Արեւելեան Թրակիոյ գիւղացիութեան մեծ մասը ապահոված է իր ապրուստը: Մէկ արտավարէն 1000—1200 թոն ճակնդեղ կը ստացուի: Ընկերութեան ընդհ. տնօրէնը՝ Յայրի պէյ, որ այս տեղեկութիւնները տուած էր վերջերս, կ'ըսէ թէ «ճակնդեղը, գիւղացիին համար, դրամատան մէջ դրամ ունենալու համարժէք է: Ճակնդեղ ցանող գիւղացիներուն 90 տոկոսը իր պարտքերը վճարած է»:

Ասկէ զատ, գործատան համար ,Զոնկուլտաքի տեղական հանքածուխէն տարեկան 150,000 թոն ածուխ, եւ տեղական գործարաններէն 75,000 ոսկիի ատաղձ կ'առնուի:

Երրորդ ճերմակը,— բամպակը: 1925 հոկտ. 11ին, Ատանայի մէջ բամպակի համաժողով մը եղաւ:

Այդ ժողովին բանաձեւը հետեւեալն էր,— «Բամպակը, Թուրքիոյ համար, պետական խնդիր մըն է»:

Վերջերս, ռուս մասնագէտները, ուսումնասիրութեան համար երբ շրջեցան Թուրքիոյ մէջ, որոշեցին Նազիլլիի մէջ եւս գործատուն մը հիմնել: Այս գործատունը պիտի ըլլայ բամպակեղէնի հաստատութիւն մը: Ծանօթ է, որ, Ատանայի նման, Իզմիրի շրջանը եւս (Եգէականի շրջան) բամպակի մեծ արտադրութիւն մը ունի: Բամպակը երկու տեսակ է Թուրքիոյ մէջ — տեղական եւ ամերիկեան: Բամպակի լաւացման համար եւս ծրագիր ու ձեռնարկներ կան: Ու քանի որ այս բերքը սպառում ունի, պարզ է որ բամպակի տեսակին լաւացումը աւելի շուտ պիտի ըլլայ, քան՝ ցորենինը: Գաղափար մը տալու համար՝ Թուրքիոյ բամպակի արտադրութեան մասին, առնենք Եգէական շրջանի արտադրութիւնները՝ քաղելով պաշտօնական վիճակագրութենէ մը.—

Պատերազմէն առաջ —

Տարի	Բերք	Արտածում
1913	8.000	6,176
1911	8.000	6,464
1910	6.000	4.587

Պատերազմէն վերջ.—

Տարի	Բերք	Արտածում
1927	5.500	2,118
1928	5.000	2.902
1929	7.000	3 547
1930	7.000	4.526
1931	8.000	4.229
1932	3.600	—

Չարտածուած բամպակը Իզմիրի մէջ գոյութիւն ունեցող երկու մանածի եւ քալօթի գործատուները կը սպառեն: Նազիլլիի մէջ բացուելիք գործատունը 3000 բանուորի պէտք պիտի ունենայ: Հաշուուած է որ՝ այդ շրջանի բամպակը լիուլի պիտի բաւարարէ նոր հիմնուելիք գործատան պահանջը. Բայց, նախ քան այդ, հարկ է հունտը անպայման լաւացնել եւ գիւղացիին վարկ բանալ: Այդ շրջանին մէջ, բազմաթիւ ոստայնանկներ շատ պարզ «տեզգեահ» մը կը գործեն: Կը ծրագրեն այդ ոստայնանկներուն հայթայթել մէկ-մէկ մեքենայ, եւ մանածները փաթթելու համար կեդրոն մը հաստատել: Հինէն ծանօթ է, նաեւ, Ատանայի կտաւի եւ այլ ճարտարարուեստը. Պոլիս, Եէտի Քուլէի մէջ եւս մանածի գործատուն մը կայ: Եւ սակայն, դեռ Թուրքիան զուրկ է մանածի բոլոր թիւերն ու տեսակները հայթայթող գործատուններէ:

Քանի որ խօսեցանք բամպակի եւ հիւսուածեղէնի մասին, տանք Թուրքիոյ հիւսուածեղէնի միւս ճիւղերուն մասին եւս կարգ մը տեղեկութիւններ.

Բրդեղէն,— միայն գորգի մանած ընելու համար, Ուշաքի, Սպարթայի եւ Կեսարիոյ մէջ գործատուններ կան. Գորգի եւ կերպասի մանածի համար՝ Իզմիրի եւ Հէրէքէի մէջ: Միայն կերպասի մանածի համար՝ Պոլսոյ, Հէրէքէի եւ Ատանայի մէջ:

Հիւսուածեղէնի գործատուններ կան Պոլսոյ մէջ (Գարամուսալ, Ֆէսհանէ, Սիւրէյյա Փաշա, Ատտրբ Օղլու), Հէրէքէի մէջ (Հէրէքէ Ֆապրիքասը), Իզմիրի մէջ (Օրիէնթ Քարփէթ) եւ Էնկիւրիի մէջ (Իչ Պանքասը Մէնսուճաթ Ֆապրիքասը):

Ասոնցմէ զատ՝ Պոլսոյ մէջ կան՝ վիթալի գործատունը, Մագրիպիւղի կտաւի գործատունը, Զէյթուն Պուրնուի «Թիւրք Մէնսուճաթ Ֆապրիքասըն», Իզմիրի մէջ՝ բամպակ եւ մետաքս կերպասներու Անանուն Ընկերութիւնը, Ատանայի մէջ, Երկրագործական դրամատան «Ազգային հիւսուածեղէնի գործատունը», Ծարունի մէջ Րասիմ պէյի գործատունը, ինչպէս նաեւ՝ Սատրք փաշայինը: Իսկ Ատանայի եւ Մերսինի մէջ կան քանի մը հաստատութիւններ՝ բամպակը կուտէն անջատող:

Մետաքսեղէնի համար Պոլսոյ մէջ 20, Պրուսայի մէջ 30 գործատուն կայ: Պրուսայի «Իփէկիհանէ» աշխատանոցները եւս վերջերս բաւական բարեկարգուած են: Հոն կան, նաեւ, 10 հատ փիլաթէօր (թել քաշող) գործատուններ, իսկ վեց հատ ալ մետաքս ոլորող: Ասոնցմէ զատ՝ ներկատուներ եւ արդուկարաններ: Նախապէս Լիոն հաստատուած գործարանատէր մը, որ Հրեայ մըն է ու իբրեւ Զուիցերիացի եկած, Պրուսայի մէջ գործի ձեռնարկած է: Մետաքսեղէն արտադրող գործատուններէն «Իփէկ Իշ»ին կերպասները վերջերս շատ գնահատուեցան: Այս ձեռնարկը կը պարտի Իչ Պանքասի նախկին ընդհ. տնօրէն եւ այժմու տնտեսական գործավար Մահմուտ Ճէլալ պէյի որ շատ ձեռներէց եւ հաշուով շարժող մարդ մը եղաւ՝ այդ դրամատան կցելով տնտեսական շատ մը ձեռնարկներ: Ի զուր չէր որ անցեալ օր գաւառխօս Եուսուֆ Զիա պէյ՝ կ'առաջարկէր «Քիթթապիչ» մը հիմնել՝ իր մէկ տամով, որ բաւական խօսուն էր եւ զոր, ապահովաբար, «Ցառաջ»ի արտաեւ աչքը տեսած ու արտատպած է

Պէտք է աւելցնել, որ յիշուած այս գործատունները բոլորն ալ եւրոպական չափանիշով չեն, ու անոնց մեծ մասը միջակ ձեռնարկներ են:

Այսու հանդերձ, շաքարի ձեռնարկին նման, հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստը եւս ոչ միայն կ'արժեւորէ Թուրքիոյ բամպակի արտադրութիւնը, այլ եւ հիւսուածեղէնի պահանջը, կը բաւարարէ 40—50 առ 100 համեմատութեամբ: Անցնող 6—7 տարիներու ընթացքին, ասիկա նկատելի յաջողութիւն մըն է՝ ի նպաստ երկրին ճարտարարուեստին

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

Ո՞ՒՐ ՊԻՏԻ ՅԱՆԳԻ ՆԵՐՔԻՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

Նոյ. 6ի ընտրական պայքարը, կ'ըսէի անցեալ անգամ, հսկայ համեմատութիւններ առած է:

Յիշենք հետաքրքրական պարագայ մըն ալ երբ յաւելուած, որովհետեւ քիչ – շատ բանուորութիւն մըն ալ մենք ունինք հիմա Ֆրանսայի մէջ մասնաւորաբար, բայց բանուորին դատը ամէն տեղ նոյնն է: Կարեւորը զայն արդիւնաւորապէս շարունակելն է: Պէտք է զգոյշ ըլլալ կուսակցութեանց խաղերուն իբր զոհերը ծառայելէ:

Ընտրութեանց չորս օր մնացած էր, երբ պայքարի նոր միջոց մը գտան: Քաղաքային եւթեւեկի աշխատաւորութիւնը գործադուլ ըրաւ: Խնդիրը հետեւեալն էր.— Ըստ նոր օրէնքին, գործ տուողը կրնայ աշխատավարձքի սակերը աննկատ թողուլ եւ ատան աշխատցնել: Պերլինի եւթեւեկի վարչութիւնը, իր պայմանագրութեան ժամանակը հասած ըլլալով, առաջարկեց ժամական երկու փֆէննիկի զեղչ մը, ինչ որ կը նշանակէ շաբաթական մէկ մարքի զեղչ մը: Պիտի շահէին առաջուան 38ին տեղ 37 մարք: Մէկ մարքը 6 ֆրանք, այսպէս մեր աշխատաւոր հայրենակիցները կրնան հաշուել Գերմանիոյ մէջ անարհեստ աշխատաւորին շահածը, օրինակ՝ տոմսակավաճառ, արհեստ ունեցող մեքենավար եւն. մօտ 10 մարք աւելի կը շահին. Ասկէ զատ զաւակ ունեցողները իւրաքանչիւրին համար ժամը 2 փֆէննիկ աւելի, կնոջ համար նոյնպէս աւելի կը ստանան եւ ապահովուած են հիւանդութեան, անգամալուծման եւ ծերութեան օրերու դէմ: Բայց 20 հազարի այս գործադուլը բացառիկ ըլլար թերեւս զանազան պատճառներով, երբ միայն Պերլինի մէջ 100,000 է շատ աւելի անգործներ չըլլային, իսկ ամբողջ երկրին մէջ մօտ վեց միլիոն:

Ի՞նչ ըրին սակայն. շնորհիւ հիթլէրականներու եւ համայնավարներու օժանդակութեան (առաջինները՝ ձրի հաց եւն. երկրորդները՝ ցուցարարական մեծ շարժում) դիմացան 4էն 6 օր պաշտօնապէս, յետոյ ստիպուեցան տեղի տալ: Հազարաւորներ աշխատանքէ զրկուեցան ընդմիշտ եւ ոչ մէկ գործաւոր օգտուեցաւ:

Այսպէս, ընտրական պայքարի գործիք դարձան վնասելով իրենք իրենց եւ շահող դուրս ելաւ մանաւանդ համայնավար կուսակցութիւնը:

Արդիւնքը հետեւեալն է.—

կացութիւն	երես. մինչեւ հիմա		կորուստ կամ շահ
Նացիոնալ Սոցիալիստ	195	230	—35
Սոցիալ Տէմոքրատ	121	133	—12
Համայնավար	100	89	+11
Կեդրոն (Կաթոլիկ)	69	75	— 6
Գերման Ազգային	51	38	+13
Պայերական Ժողովրդ.	19	22	— 3
Գերման Ժողովրդական	11	7	+ 4
7 ուրիշ կուսակց.ներ	16	14	2
	582	608	

Ինչպէս պարզ կ'երեւի այս անգամ ընտրութեան չմասնակցողներ շատ եղած են: Ոմանք զզուած են. ուրիշներ, մանաւանդ Հիթլէրը փորձողներ յուսախաբ եղած են եւ կէսով մը իրենց ձայնը գերման ազգային կուսակցութեան տուած են, իսկ ընկերվարական կամ ձախակողմը մնացած է նոյնը: Սոցիալ տեմոկրատներու կորսնցուցած 12 ձայնը անցած է համայնավարներուն: Խնդիրը այնպէս դրուած է, որ աջ եւ ձախ կողմերը անդրդուելի, գրեթէ անփոփոխ են իրենց համոզումներուն մէջ: Դարձեալ Ռայխսթակի մէջ որ եւ է մեծամասնութիւն անկարելի է: Եւ սակայն, Փափէնն ալ «անկարելի» է... անհանդուրժելի մանաւանդ ձախերուն համար: Համայնավարները արդէն սակարկութեան չեն մտներ. իսկ սոցիալ տեմոկրատները Փափէնի խորհրդակցութեան հրաւէրին պատասխանեցին շատ կոպտօրէն.

— Քաշուէ՛, քեզի հետ չենք կրնար խօսիլ, ժողովուրդը ըսաւ իր խօսքը դիկտատորական ձեւերուն մասին:

Հիթլէրեաններն ալ կը մերժեն մասնակցիլ դահլիճին, որովհետեւ «ազգային խմբաւորման» կիսամիջոցը չէբոյի հաւասար կը նկատեն: Հասկնալի է. եթէ Հիթլէր գործի գլուխ ալ գայ, ընելիքը ներքին քաղաքականութեան ձեւափոխում մը պիտի ըլլայ, ինչ որ երկիրը «փրկելու» ամբողջ միջոցը չէ սակայն: Ներքին կեանքի ձեւափոխում մը, քանի մը գրասենեակային մաքրագործում եւն., չեն կրնար մէկ օրէն միւսը գոհացնել ճառերով շլացած ամբոխը, այլ մանաւանդ չեն կրնար գործ տալ վեց միլիոն անգործներուն կամ վերջապէս տնտեսութիւնը բարգաւաճման հասցնել, երբ ամբողջ աշխարհ, Ամերիկան ալ մէջը ըլլալով, սոսկալի տագնապի մէջ է: Գալով արտաքին քաղաքականութեան, վստահաբար պիտի ձախողի, քանի որ միշտ Անգլիա մը կայ, որ ամէն երկպառակութենէ իր շահը հանել կ'ուզէ: Եւ դեռ խնդիր է թէ այսքան ամուր կազմակերպուած բանուորութիւն մը չէ՞ պիտի յարի այն առեն համաշխարհային յեղափոխութեան, որ իր դրան առջեւ դարանի կը սպասէ:

Ըստ երեւոյթին, սակայն, եկողը պիտի ըլլայ առ այժմ գոնէ, Կեդրոնէն մէկը, որ ձախերն ու ազգային եւ հողագործական տարրերը պիտի օգտագործէ որոշ ժամանակ մը մինչեւ նոր Ռայխսթագ, որովհետեւ այս Ռայխսթագն ալ երկար կեանք չի կրնար ունենալ, երբ արդէն կը խօսուի լուծելու մասին, անկարելի համարուելով հաւանական գործակցութիւն մը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

կին մը.— Ո՛չ, ո՛չ, այրերուն սիրոյն բնաւ կարելի չէ վստահիլ. եթէ հինգ վայրկեան չտեսնես զիս, կը մոռնաս

Այր մը.— Երբե՛ք, եթէ կ'ուզէք մարեցէք լոյսը ու փորձեցէք...:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

-:-:—

Ամիսներու տենդագին պայքարէ մը յետոյ, նոյեմբեր 8ին վերջացաւ Միացեալ Նահանգներու նախագահին ընտրութիւնը: 37 միլիոն ընտրողներ մասնակցեցան քուէարկութեան:

Ինչպէս ծանօթ է, Ֆրանքլին Ռուզվէլթ ընտրութիւնը շահեցաւ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ: Այս վերջին ընտրութեամբ, Ամերիկայի ռամկավարները յաղթող հանդիսացան ոչ միայն նախագահական ընտրութեան, այլ եւ Երեսփ. Ժողովին եւ Ծերակոյտին մէջ:

Այս առթիւ կ'ուզեմ համառօտ ակնարկ մը նետել Մ. Նահանգներու նախագահին պարտականութիւններուն վրայ, քաղելով նախկին նախագահ Քուլիճի կողմէ վերջերս հրատարակուած գրքոյկէ մը:

Կարելի չէ ճշգրիտ կերպով պատկերացնել Մ. Նահանգներու նախագահին պարտականութիւններն ու պատասխանատուութիւնները: Ամերիկեան սահմանադրական օրէնքին քանի մը յօդուածները կը սահմանեն անոր հիմնական պարտականութիւնները. Մէկուկէս դարու ժամանակամիջոցին մէջ քուէարկուած զանազան օրէնքները կը ճշդեն նախագահին առանձնաշնորհումները: Կարելի է վերլուծել նախագահին բոլոր գործերը, քննել անոր շարժումները, եւ իր ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան առաջ բերած արդիւնքները, ներկայացնել անոր աշխատութեան մեթոտները, նկարագրել իր ամենօրեայ կեանքը սակայն այս բոլոր մանրամասնութիւնները մեզի շատ հեռուները պիտի տանէին: Պիտի բաւականանանք ուրեմն հակիրճ տողերով ներկայացնել իր պարտականութիւններուն կարեւոր գիծերը:

Նախագահը իր պարտականութեանց մէջ յաջողելու համար պարտաւոր է ունենալ բազմակողմանի հմտութիւն, երկարամեայ փորձառութիւն եւ ձեռներէց ոգի: Իբր պետ գործադիր իշխանութեան, կառավարութեան ղեկը իր ձեռքին մէջ կը գտնուի. ան է որ կը տնօրինէ ամէն բան, վերջնական լուծումը կուտայ ամէն տեսակ հարցերու, որոնց պատասխանատուութիւնը կեդրոնացած է միայն իր անձին վրայ: Ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան վերաբերեալ բոլոր խնդիրներուն մէջ անոր կարծիքը գերակշիռ է: Եթէ ուրիշներ սխալներ գործեն, կարելի է զանոնք սրբագրել, սակայն չկայ մէկը որ իրաւասու ըլլայ նախագահին թերութիւնները մատնանշելու կամ սրբագրելու. իր որոշումները վերջնական են եւ անդառնալի: Ճի՛շդ հո՛ս է արդէն իր պաշտօնին դժուարութիւնը եւ իր վրայ ծանրացող խոշոր ու ահաւոր պատասխանատուութիւնը: Անոր պաշտպանութեան յանձնուած են ո՛չ թէ միայն իր երկրին 120 միլիոն քաղաքացիներուն հանգիստն ու բարօրութիւնը, այլ նաեւ յաճախ ուրիշ ազգերու քաղաքական ու տնտեսական յարաբերութիւնները: Իր մէկ հրամանով, ամեհի նաւատորմիղ մը թնդանօթները կրնան մահ ու աւեր սփռել աշխարհի որ եւ է մէկ մասին վրայ:

Իր պարտականութեան մաս կը կազմէ նաեւ դատական իշխանութեան վե-

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

:-:

Օ՜հ, աներեւակայելի բան է, եւ ոչ ոք այսուհետեւ բախտը պիտի ունենայ տեսնելու այդ:

— Այո՛, հրաշալի տեսարան մը պէտք էր ըլլար այդ: Սակայն ես կ'երեւակայեմ նաեւ բիւզանդական հանդէսները, որ կը տրուէին այստեղ, կրկէսին մէջ: Կը սուրային Կապոյտներու կառքերը, կը սուրային Կանաչներու կառքերը, մինչ քառասուն հազար հանդիսատեսներ կը ծափահարէին խենդի պէս: Ու կառքերը կը սուրային Արեւի կոթողին — համակ ոսկի— դէպի Լուսինի կոթողը — համակ արծաթ—, կենալու համար կայսեր օթեակին առջեւ, զոր կանգնած կ'ըլլային ճիշդ այն տեղը, ուր հիմա Գերմանիոյ կայսրն իր աղբիւրն է շիներ: Ու կայսրուհիները կը նուաղէին թանկագին քարերով կարծրացած իրենց զգեստին մէջ, երբ յաղթական գային իրենց սիրած կառավարները: Այս ալ, նոյնքան հրաշալի, չպիտի տեսնուի անգամ մըն ալ, սակայն կը բաւէ՜ ինծի տեսնել Սուլթան Ահմէտի այս մզկիթը, որ կը փաթթուի ջինջ ու անհուն երկինքին, ու չեմ ցաւիր...

— Կեցցես, գոչեց Տօքթէօրը, փլաւին վրայ լեցնելով ոսկեգոյն եւ հիւթեղ թացան մը, ես ալ չեմ ցաւիր անցած գացած բաներուն համար:

Բացուեցաւ դուռը, ներս մտաւ երկու մարդիկ: Մէկը, բարձրահասակ, [illegible] իր գիրուկ ու լերկ երեսով:

Երկու ընկերակիցները ոտքի ելան եւ բարեւեցին զայն

— Ո՞վ է այս մարդը, հարցուցի, երբ ան նստաւ ճաշարանին խորը, իր ընկերակցին՝ Նորակազմ պատանիի մը հետ:

— Ներեցէք Եսամէն աղան է:

— Մեծ ներքինիներէ՞ն է:

— Ոչ, եթէ մեծ ներքինիներէն ըլլար, ճաշարան չէր գար, այլ կ'ապրէր քաշուած իր հարէմին մէջ, Վոսփորի մէկ ապարանքը:

— Իր հարէմի՞ն հետ:

— Անշուշտ: Մեծ ներքինիներն ալ հարէմներ ունէին, ինչպէս սուլթանը: Սուլթանը անոնց կը փոխանցէր «գործածութենէ ձգած» կիները: Եւ յետոյ, ատոնցմէ զատ, ներքինիները ունէին հրաշալի կոյսեր, որոնց հետ ամուսնացած էին օրինապէս: Վստահ եղէք, որ երբեք չէին խաբուած անոնք: Ու եթէ զաւակ կ'ունենային, ատոնք որդեգիրներ էին, դուրսէն բերուած երախաներ, զորս կը մեծցնէին՝ յաւերժացնելու համար իրենց ցեղը կամ վերջապէս զաւակ մը ունենալու համար, որ աղօթէր իրենց շքեղ դամբաններուն վրայ: Այս որդեգիրները կը կոչուէին աղա, առանց երբեք որձատ ըլլալու: Գիտէք անշուշտ, որ աղա կը նշանակէ ներքինի, թէեւ եոքէն համարժէք դարձաւ «տէր», «տանուտէր» տիտղոսներուն: Որովհետեւ այս «աղաները» ազդեցիկ տանուտէրներ էին եւ երբեք արհամարհելի [illegible] մարդիկ, ինչպէս կը կարծուի Եւրոպայի մէջ: Երկու կարգի «աղաներ» կային մեր մէջ, ճերմակ աղաներ եւ սեւ աղաներ:

Բոլոր ասոնք կը ծախուէին հարուստ միջնորդներու, որոնք կը խնամէին, գուրգուրանքով կը մեծցնէին, յետոյ իսլամական նշանաւոր քաղաքները կը տանէին՝ զատ զատ ծախելու հարուստ տուներուն, կամ բոլորը միասին՝ իշխանական հարէմներուն: Այնուհետեւ ներքինիներու դպրոցը կը դրուէին անոնք, այնտեղ կը սորվէին իսլամական կենցաղավարութեան օրէնքները:

Իւրաքանչիւրը կը կնքուէր ծաղիկներու, անուշահոտութիւններու եւ գոհարեղէններու անուններով: Կիները կը փաղաքշէին ու կը շփացնէին զանոնք, եւ «աղաները» կը մեծնային կիրքի եւ պերճանքի մթնոլորտի մը մէջ: Անոնց այս բախտը այնքան նախանձ կը շարժէր, որ մայր-գերուհիները կը խնդրէին որձատել իրենց զաւակները: Ներքինիները, երբ իրենց տէրը մեռնէր, կը ժառանգէին անոր ամբողջ հարստութիւնը, զոր կը կտակէին, իրենց մահուընէ ետքը, իրենց նոր տիրոջը:

Ներքինապետը, որ ընդհանրապէս սեւամորթ մը կ'ըլլար, մեծ դեր խաղացած է սուլթաններու պատմութեան մէջ: Անիկա կը կոչուէր Տէր-Սէատէթ աղասը, որ աւելի գերիշխան էր քան եպարքոսը: Ամէն իշխանութիւն ունէր հարէմին վրայ: Յանուն իր տիրոջ, կը դատէր, կը դատապարտէր, կը բանտարկէր, կ'աքսորէր կիները, նոյնիսկ մահուան պատիժ կուտար անոնց: Ծանօթ են արիւնահեղ դաւերը, զորս կը նիւթէին հարեմն ու սուլթանուհիները իրարու դէմ: Երբ մայր-սուլթանուհին, շնորհիւ ներքինապետին, իր դիրքը շինէր, շուտով [illegible] կը դառնար ներքինապետին: Եւ մահուչափ խոր թշնամութիւն մը կը ծնէր իրենց մէջ, մէկը միւսին կը դաւէր: Այդպէս է, որ իր ներքինապետին կողմէ անկողինին չուանով խեղդամահ եղաւ մայր – սուլթանուհի Քէօսէմը: Նոյն ներքինապետը արդէն սպաննած էր մայր – սուլթանուհիին երկու զաւակները, Օսման եւ Պայազիտ: Բազմաթիւ ներքինիներ այնքան կրօնասէր են, որ մեծ գումարներ կը ծախսեն գթութեան գործերու եւ մզկիթներու շինութեան համար: Մէհմէտ աղայի մզկիթը մէկն է անոնց, զոր շինեց ներքինապետ Մէհմէտ աղան, մեծ արուեստագէտ, մեծ ճարտարապետ, աշակերտը հռչակաւոր Սինան փաշայի:

— Իսկ ձեր Եսամէն աղա՞ն:

— Անիկա կուգայ սուլթան Մուրատի հարէմէն: Սուլթան Մուրատ զայն նուիրած էր իր բարեկամներէն փաշայի մը, որ մատակարար կարգեց զայն, որովհետեւ ներքինիներուն հաւատարմութիւնը անխախտելի է:

— Շատ ներքինիներ կա՞ն:

— Ո՛չ: Ներքինիներու օրը վերջ գտաւ 1908ին, երբ ջնջուեցաւ գերութիւնը: Անոնք որ դեռ երիտասարդ էին եւ ժամանակ չունեցան հարստանալու, կամ որոնց տէրերը նիւթապէս կործանեցան, մտան պետական պաշտօնատուներու մէջ: Հին պալատներու եւ թանգարաններու դռնապան են շատերը. Հանրապետութեան ներկայ շրջանին իսկ, ատոնք կը պահեն իրենց [illegible] յարգանքը: Ժողովուրդը կը սիրէ զանոնք եւ կազին արտօնած է, որ ներքինիները փէս կրեն:

— Ի՞նչ լաւ կը վայելէ իրենց արդիական հագուստին:

— Ներքինիները միշտ ալ լաւ հագուած են եւ կը սիրեն յառաջդիմութիւնը: Երբեք անոնք ծաղրելի չկարծուին իրենց հագուստով, ինչպէս կ'երեւակայէք դուք: Միշտ ալ հագուած են այրերու նման, վարտիք, տաբատ, վրայէն բոլէնկոթ մը կոճկուած...:

Եսամէն աղան ոտքի ելած էր այդ պահուն:

Անցաւ մեր քովէն, ընկերակիցներու հետ փոխանակելով խամաճիկներու եռաչափ յամր բարեւը:

(9) ՄԵՐԻԱՄ ՀԱՐԻ

բէն հսկողութիւնը։ Ան կրնայ ոճրագործներու կամ քաղաքական յանցաւորներու պատիժներ սահմանել, օրէնսդրական որոշումներ բեկանել։ Բաց ի Քոնկրէէն եւ դատական իշխանութիւններէն, կառավարութեան քաղաքային ու վիճակային բոլոր իշխանութիւնները գործնականապէս իր հրամանին տակ կը գտնուին։ Ան կրնայ ըստ կամս անուանել կամ արձակել պետական պաշտօնեաներ, պաշտօնատարներ եւ բարձրաստիճան դիւանագէտներ։ Իր վերին հսկողութեան տակ կը մատակարարուին պետութեան անսահման հասոյթները։

Քոնկրէն է որ երկրին օրէնքները կը սահմանէ, սակայն նախագահին տրուած է զանոնք գործադրելու պաշտօնը։ Ոչ մէկ վեհապետ կամ սահմանադրական թագաւոր մինչեւ այսօր չէ ունեցած ա՛յնքան լայն իրաւասութիւններ, որքան Մ. Նահանգներու նախագահը։

Հակառակ այս բոլոր առանձնաշնորհումներուն, նախագահը իր իշխանութիւնը կը վարէ համաձայն սահմանադրական կարգերու եւ երկրին օրէնքներուն։ Ան ժողովուրդին խակադան պաշտօնեան է, եւ խղճի մտօք կը կատարէ իր բոլոր պարտականութիւնները։ Մոլորական պայմաններու մէջ նախագահին տրուած իրաւասութիւններ բաւարար են թոյլ տալու իրեն՝ վարել երկրին ամէն տեսակ կարիքները։

Նախագահը երկրին առաջին քաղաքականութիւնը վարելու իր սահմանադրական իրաւունքները կը փոխանցէ առաջին գործերու Նախարարին որուն միջոցաւ կը կատարուին միջազգային յարաբերութիւնները օտար կառավարութիւններու հետ։ Երբ օտար երկրի քաղաքացի մը փափաք յայտնէ տեսնուիլ Նախագահին հետ, յը երկրին դիւանագիտական ներկայացուցիչը պարտաւոր է ունկնդրութիւն ուզել նախագահէն, առաջին գործերու Նախարարին միջոցաւ։ Պարագան նոյնն է նաեւ օտար դեսպաններուն, Նախարարներուն եւ պետութեանց Ներկայացուցիչներուն համար։

Նախագահին ուղղակի հսկողութեան տակ կը գտնուին Ճերմակ Տան նախագահական քարտուղարութեան բոլոր գրասենեակները, ուր ամէն օր աշխարհիս չորս կողմերէն կը հասնին հազարաւոր հեռագիրներ, նամակներ եւ տեղեկագիրներ, ըլլայ նահանգային վարչութիւններէ, ըլլայ պետական հաստատութիւններէ, հեռաւոր գաղթավայրերէ, դիւանագէտներէ, դեսպանատուններէ, օտար պետութեանց ներկայացուցիչներէ, եւն.։ Ճերմակ Տունը տեսակ մը կեդրոն է համաշխարհային տենդոտ գործունէութեան մը, ուր կը լուծուին ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան վերաբերեալ ամէն տեսակ հարցեր, նախագահին հրահանգներուն եւ ցուցմունքներուն համաձայն։

Նախագահը ազգին պաշտօնական եւ ընկերային կեանքին մէջ առաջին տեղը կը գրաւէ։ Ո՛ւր որ երթայ, ո՛ւր որ ներկայանայ, ան պատուոյ տեղը կը գրաւէ, այնպէս որ որ եւ է մէկու մը ի պատիւ սարքուած հացկերոյթի մը կամ կազմակերպուած հանդէսի մը չի կրնար ներկայ գտնուիլ, ի հարկին կը բաւականանայ պատգամաբեր ղրկելով։ Նախագահին կողմէ ըսուած խօսք մը կամ եղած շարժում մը այնքան մեծ կարեւորութիւն ունի, որ ան պարտաւոր է միշտ զգոյշ եւ չըջահայեաց ըլլալ իր բոլոր խօսքերուն ու շարժումներուն մէջ, եւ ասիկա ո՛չ միայն պաշտօնական գործերու մէջ, այլ նաեւ իր ընկերային եւ անհատական յարաբերութիւններուն մէջ։ Ջնչին բան մը, անզգոյշ խօսք մը, անվայել շարժում մը կամ իր արտասանած ճառերուն մէջ յայտնուած ձախորդ կարծիք մը մեծ համեմատութիւններ կ՚առնեն եւ տեղի կու տան խնդրանքներու եւ քննադատութիւններու։

Իր պաշտօնը անարգել կատարելու համար, Նախագահը ստիպուած է շրջապատուիլ բազմաթիւ պահակներով թէ՛ իր պաշտօնատան մէջ եւ թէ այլուր։ Նախագահական ճամբորդութիւններու առեն, բացառիկ միջոցներ եւ զգուշութիւններ ձեռք կ՚առնուին։

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

ՀԱՆՐՕԳՈՒՏ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

ՄԻԼԱՆ.— Հայ հասարակութիւնը ընդհանրապէս խրձականութեան (Ֆաշիզմ) մասին որոշ ու յստակ գաղափար մը չունի։

Իտալիոյ Հայերը եւ մեզմէ անոնք որ ճանչցած են Իտալիան, եւ ականատես են ներկայ Իտալիոյ շարունակական վերելքին, աւելի որոշ կը տեսնեն պատկերը։

Իմ նպատակս չէ խօսիլ վարչապետութեան մասին։ Անոր համար կան բազմաթիւ գիրքեր։ Կ՚ուզեմ քանի մը խօսք ըսել գործնական իրականացումներու մասին։

Մուսոլինին, զարկ տալու համար երկրին ճարտարարուեստին, երկրագործութեան հազիւ ձեռք առաւ պետութեան ղեկը, զբաղեցաւ երկրին ճամբաներուն վիճակովը, եւ ստեղծեց ճարտարագէտներէ կազմուած անկախ մարմին մը, որուն տուաւ դժուարին պարտականութիւն մը։ Նորոգել հին ճամբաները որոնք լքուած վիճակ մը ունէին եւ յարմարցնել զանոնք փոխադրութեան միջոցներուն նոր պահանջներուն։ Այս ճամբաները պէտք ունէին ուժեղ յատակի, կարենալ տանելու համար ծանր ապրանքներու տեղափոխութիւնը, եւ լայն դարձուածքներու, քանի որ ինքնաշարժերու արագութիւնը կ՚աւելնար ամէն օր։ Այսօր աշխատանքին մէկ մասը կատարուած է, եւ Իտալիան օժտուած է հիանալի ճամբաներով։ Օտարները որ առիթը ունեցած են տեսնելու այս ճամբաները, հիացումով կ՚արտայայտուին անոնց մասին։ Իտալացի ճարտարագէտները իրենց աշխատանքի ընթացքին չեն մոռցած նաեւ օգտագործել երկրին տեսարանները, եւ փոքր արքաշրութիւններով ճամբաները անցուցած են այնպիսի վայրերէ որոնց ընձայած գեղեցիկ տեսարանները խորապէս կը ապաւորեն ճամբորդը։

Պատերազմէն յետոյ, ինչպէս ամէն երկրի, Իտալիոյ մէջ ալ, ինքնաշարժերու թիւը անհամեմատ կերպով աւելցած էր, եւ գոյութիւն ունեցող ճամբաները անբաւարար էին երկրին պահանջներուն, եւ անհրաժեշտ կը դառնային նոր ճամբաներու բացումը։

Այս հոյակապ գործն ալ մեծ մասամբ այսօր արդէն իրականութիւն է։ Տասը տարուան ընթացքին բացուած են կարեւոր վեց ճամբաներ, որոնք յատկացուած են միայն ինքնաշարժներու։ Վիրճինը այս տարի պիտի շարունակուի եւ պիտի հասնի մինչեւ Թրիէսթէ։ Իսկ այս տարի պիտի սկսին աշխատանքները երկու ուրիշ ճամբաներու Միլանօ-Ճէնովա եւ Թրիէսթէ։

Կատարուած գործին կարեւորութեան մասին, համեստ գաղափար մը տալու համար, յիշեմ քանի մը տեղեկութիւններ Միլանօ-Թորինօ ճամբու մասին։ Այս ճամբան երկու ժամուան հաճելի ճամբորդութեամբ կը միացնէ Իտալիոյ ամենակարեւոր երկու քաղաքները (շոգեկառքով պէտք է 3 ժամ), ունի 126 քիլոմեթր երկայնութիւն 10 մեթր լայնութիւն, կ՚անցնի 161 կամուրջներու վրայէն։ Ճամբուն եւ շինութիւններուն համար գործածուած են մէկ միլիոն հենդ. չաղախ։ Աշխատանքը տեւած է գրեթէ երկու տարի եւ միջին հաշուով 3000 բանուորի գործ ճարած է։

Կառավարութիւնը հիմնած է մասնաւոր «Միլիցիա» մը որ կը հսկէ փոխադրութեան բոլոր միջոցներուն վրայ, եւ որուն շնորհիւ երկրին բոլոր ճամբաներուն վրայ կը տիրէ օրինակելի ապահովութիւն մը։

Ա. ՍԱՐԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

ՀՆՈՒԹԵԱՆՑ ԽԱՆՈՒԹԻՆ ՄԷՋ

— Ահա ձեզի ձայնագիր (կռամաֆոն) մը, որ հոմէջական շրջանէն մնացած, հազուագիւտ բան է...

— Մի յարմարցներ, բարեկա՛մ... հոռմայեցիներու ատեն ձայնագիր կա՞ր միթէ...

— Բայց, չըլլալուն համար կ՚ըսեմ թէ հազուագիւտ է...

X

Հանրային պարտէզի մը նստարանին վրայ անուոն մէկը կը քնանայ։

Պ...այ ...ր.

— Է՛յ [illegible]

[illegible] ի գրչէն։

Ճամբ յա., գոչէ, առանց մեծ ազմուկ հանելու, արթնցնել չարթնած։

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

ԿԻՐԱԿԻ ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

Կիրակի կէսօրէն ետքը լեցուած էր Միւթիւալիթէի ընդարձակ թատերասրահը։ Աշխատաւոր ժողովուրդն էր, ինչպէս միշտ, որ եկեր էր գրաւելու աթոռները եւ իր յարգանքը բերելու ազգային մեծ հերոսին.

Պարապ կը մնային, սակայն, պատուոյ առաջին երեք շարքերը, որ յատկացուած էին ազնուականներուն եւ վսեմաշուքներուն։

Կարգապահութեան կը հսկէին Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտական խումբերը։ Իսկ Շապին – Գարահիսարի «Թագմիկ» Հայրենակցական Միութիւնը, որ նախաձեռնած էր այս հանդէսը, գլխաւորութեամբ Պ. Ա. Համբարձումեանի եւ Պ. Ա. Շահխաթունիի՝ գնահատելի էին իբրեւ կարգադիր մարմին։

Լուրջ եւ պատկառելի հանդէս մըն էր այդ։ Վարագոյրը երբ բացուեցաւ, բեմին կարմիր պատին վրայ կը փողփողէր Անդրանիկի մեծադիր նկարը, որուն երկու կողմերէն երկու սկաուտներ կը բարձրացնէին սկաուտական եւ հայկական դրօշները։ Ստորոտը՝ ծաղկեփունջեր եւ մրտենիի ճիւղեր։ Ու քովէն երկու շարք սկաուտներ։

Օրուան նախագահը, Պ. Ա. Շահխաթունի, բեմ գալով, զինուորական բարեւ կեցաւ ազգային հերոսին առջեւ, յետոյ բանալով հանդէսը, բաւ.

— «Շատ ու շատ տարիներ առաջ, հեռաւոր հիւսիսի մէջ, պատանիի մեր ականջին կը հասնէին ժողովրդական երգի մը առաջին բառերը. «Իբրեւ արծիւ սաւառնում ես լեռ ու ձորը»։ Անդրանիկի երգն էր այդ, որ մեզ կը սարսռացնէր եւ կը բոցավառէր մեր երեւակայութիւնը։ Սահմանին միւս կողմէն շարունակ կը հասնէին լուրերը անոր քաջագործութիւններուն, եւ ահա Անդրանիկ հէքեաթային հերոս մը դարձաւ մեզի համար, ինչպէս սարասի մը դարձեր էր Թուրքերուն համար։ Հայաստանի Հանրապետութեան կազմութեան նախօրեակին՝ բախտը ունեցայ ճանչնալու ազգային հերոսը, տեսայ զայն իր Թաւ յօնքերով, արծիւի նայուածքով եւ աստուածային բարկութեամբ։ Դժբախտաբար հերոսը չկրցաւ տեսնել իր երազը եւ մեկնեցաւ Ամերիկա, արցունքի մէջ հրաժեշտ տալով իր զինուորներուն։ Մեռաւ այնտեղ, օտար երկնքի տակ։ Փառաւոր յուղարկաւորութիւնով մը բերինք թաղեցինք Փէռ – Լաշէզի մէջ։ Ու հիմա վրան կոթող մըն ալ չունի, անշուք հողակոյտ մըն է, որ շուտով կը դառնայ անյայտ։ Ու եթէ Պօղոս Նուպար փաշա գնած չըլլար քիչ մը հող Փէռ – Լաշէզ գերեզմանատան մէջ, թաղուելու հող ալ չպիտի ունենար ազգային մեծ հերոսը։ Երբ Վրացիները վերջերս փառաւոր յիշատակարան մը կանգնեցին իրենց մէկ ռազմիկին վրայ, տխուր բան չէ՞ տեսնել որ հայ զօրավարը կը մնայ լքուած։ Մենք միայն փառաւոր թաղումներ կատարել գիտենք, ու յետոյ մոռնալ։ Ահա տեսէք, այստեղ չկան, յարգանքի իսկ չեկան ազգային մեր ջոջերը, որոնց ոտքը չի կարիր ժխորչոտի հանդէսներէն։ Այստեղ չկան անոնք, որ հացկերոյթներ կը նուիրեն աշխարհի գեղեցկութեան թագուհիներուն։ Բայց դուն այստեղ ես, ժողովուրդ Հայոց, աշխատաւոր եւ անձնազոհ, դուն այստեղ ես՝ հերոսիդ առջեւ յարգանքի, ինչպէս հերոսն էր հերոսիդ՝ կռիւի ատեն։ Դո՛ւն ես դարձեալ որ պիտի հիմնես յիշատակարանը քու քաջամարտիկ զաւակիդ վրայ»։

Ժողովուրդին սատարիկ ծափահարութիւններուն մէջ, Շահխաթունի շարունակեց.

— « Գաղթական եմ այս կեանքիս մէջ, պահ մը դարձեալ զինուոր դարձած, իրաւունք կուտամ ինքզինքիս հրամայել. — Ժողովուրդ Հայոց, ոտքի՛, պատիւ տո՛ւր»։

Եւ ամբողջ ժողովուրդը, զինուորի պէս, բանակի պէս, մէկ շարժումով թատրոն եւ խաւարիր զօրավարին ոտքի կանգնեցաւ եւ բարեւի կեցաւ իր առջեւ, մինչ բեմին ետեւէն կը հնչէին զինուորական փողերը։ Պահը յուզիչ էր։

Այնուհետեւ Պ. Ա. Շահխաթունի խօսքը տուաւ ընկ. Տ. Միսաքեանի, որուն բանախօսութենէն կուտանք ամփոփելով.

—«Ո՛չ մէկ ճառ, ոչ մէկ բանաստեղծութիւն այնքան կենդանի, այնքան հարազատ կերպարանքով չպիտի կրնար ներկայացնել Անդրանիկը, որքան ժողովրդական անարուեստ երգը, — «Իբրեւ արծիւ սաւառնում ես լեռ ու ձորը,—Թնդացնում ես երկիրն երկիր տեսնելով»։ Աշխարհի առջեւ անուն ունէինք իբրեւ ժողովուրդ մը, հլու հպատակ, բարի քրիստոնեայ, համակերպ եւ խանութպան։ Անդրանիկը եւ բոլոր Անդրանիկները յայտնի ու անյայտ իջան ասպարէզ, ապացուցանելով որ գիտենք ի հարկին կռուիլ, զարնել ու զարնուիլ։ Ամբողջ աշխարհ կը խօսէր քաջին ու քաջութեան առջեւ։ Տգէտ, բարբարոս Քիւրտն անգամ երգեր ձօնած է Անդրանիկին եւ ուրիշ հերոսներու, ակնածելով անոնց քաջութեան առջեւ։ Միայն մենք ենք որ չենք ճանչնար մեր ռազմական արժէքները, մեր քաջերը, կամ անոնց մասին կը խօսինք վախն ի վախը։ Կարծես ամչնալով։ Ոչ միայն չենք ճանչնար, այլ եւ չենք ըմբռներ։ Որովհետեւ, իսկապէս անըմբռնելի է տարիներ եւ տարիներ ալեկոծ սարէ սար, քարաժայռերու եւ գահավէժներու մէջ, որոնց վերեւ արծիւներն անգամ սարսուռ պիտի զգային։ Անդրանիկը իր յուշերուն մէջ կը պատմէ թէ՝ 1904ի Սասունի կռիւներուն թշնամին ունեցեր է միլիոն փամփուշտ եւ 1480 թնդանօթի ռումբ վառեց, իսկ մենք ունէինք 33.550 մուզին եւ բերտան. ասոր հազար ձեռքով լեցուցեր էինք, երկու հազար ալ կամաւորները բերած էին. գումար 45.550։ Այս մէկ հատիկ դրուագը դժուար թէ պատկերացնէ այն հերոսապատումը որ կը կոչուին Անդրանիկի կռիւներ։ Անդրանիկը, մեզի համար, ոչ թէ զօրավարն է, այլ հերոսը, հայդուկը, փէտայինը։ Ձեզ գիտեր ինչպէս է ուրիշ վանքերու մէջ, բայց Մուշի Առաքելոց վանքին մէջ տեսած եմ վախկաններ որոնք իրենց գամբարանները չինած կ'ին նախօրօք, տապանաքարով եւ արձանագրութեամբ։ Անդրանիկները մէկ վայրկեան չխորհեցան գերեզմանի մասին։ Եւ եթէ այսօր, դէպքերու բերումով, այս քաղաքին մէջ է թաղուած Անդրանիկը, պէ՛տք է որ չմնանք իր յուշարձանը, իբրեւ յաղթական խորհրդանշան մը օտար ափերու վրայ։ Եւ այդ յուշարձանը պէտք է ըլլայ առանց համազգեստի, առանց ուսնոցի, առանց շքանշանի։ Ան պէտք է Անդրանիկը ներկայացնէ այնպէս ինչպէս որ եղաւ, — Շ. Գարահիսարէն մինչեւ Սասուն, արի արանց քաջը՝ նժոյգ ձիու վրայ։ Իբրեւ արծիւ սրաթեւ։ Ձեզ գիտեր ի՛նչպէս պիտի յղանայ արուեստագէտը, տալու համար Անդրանիկի պատկերը։ Ի՛նչ աւելի պերճախօս քան վերջին տողը նոյն նոյն ժողովրդական երգին, — «Թրակներիդ ազնիւ քաջի արիւնը, չցամքի մինչ յաւիտեան, Անդրանիկ»։ Այո՛, պէտք է որ կանգնի յուշարձանը եւ անոր խորհուրդը պիտի ըլլայ.

— Թրակներուդ ազնիւ քաջի արիւնը՝ թող չցամքի մինչ յաւիտեան, ժողովո՛ւրդ Հայոց որ ի սփիւռս աշխարհի»։

Ցետոյ խօսեցաւ Պ. Հրաչ Երուանդ, որուն բանախօսութիւնը եւս կուտանք ամփոփ.

— «Անդրանիկ եւ կռիւ երկու բառեր են, զորս դժուար է բաժնել իրարմէ։ Անդրանիկ իր կռիւներով իրարու կապեց մեր պատմութեան թելը, որ պահ մը փրթած էր. Անդրանիկներու կռիւներով էր, որ զարթօնք մը սկսաւ մեր պատմութեան մէջ։ Այդ կռիւներն էին, որ վերածնունդ մը պատրաստեցին մեզի։ Ու թող ոչ ոք քննադատէ մեզ այն յարգանքին մէջ, զոր կը նուիրենք ռազմիկ Անդրանիկի, որովհետեւ մենք կը սիրենք այն պատերազմը, որ արդարութեան համար կը կատարուի եւ կ'ատենք այն պատերազմը, որ անարդարութեան համար կը կատարուի։ Մենք չենք ներեր մեզի եղած անարդարութեան։ Այնպէս որ թող երբեք չմեղադրեն մեր ժողովուրդը իր զանազան արտայայտութիւններուն համար, որովհետեւ թող ամէնքը գիտնան որ մեր ժողովուրդը առաջին գնահատողն է եղած բոլոր լաւագոյն սկզբունքները, բոլոր յառաջապահական սակէտները եւ արդարութեան գործերը։

Մենք Անդրանիկի կը բերենք մեր յարգանքը նաեւ անոր համար, որ ան, ազգային հերոսը գիտցաւ չհաշտուիլ երբեք, երբ ուրիշներ Թուրքին՝ սեղմելով կեղծ հաշտութեան ձեռքերը։ Մենք եւս կը մերժենք հաշտուիլ անարդարութեան հետ, եւ մեր բանաձեւն է,— հաշտութիւն՝ ներքին ճակատի վրայ եւ պատերազմ՝ արտաքին ճակատի վրայ։ Եւ մեր պայքարը անոր համար, որ չկրնայ այս ժողովուրդը, ապրի իր ցանկացած ազատութեան մէջ, ինչպէս մեծ ժողովուրդները կը քարոզէին մեզի։ Այս քան զոհողութիւններէն եւ հին ու արժէքաւոր քաղաքակրթութենէն մը բխած բերելէն յետոյ, անարդար է թոյլ տալ, որ կորսուի այս ժողովուրդը»։

Հ. Մ. Ը. Մ. սկաուտներուն կողմէ հետեւեալ ուղերձը արտասանեց խմբապետ Վահէ Մանուկեան.

— «Անդրանի՛կ, հայ տառապանքին ժայթքող վրէ՛ժ թշնամիին ճակտին զէմ։ Բանակային արիւնով չըղեղուած սուրդ ցցած՝ թշնամիին կուրծքին վրայ, ցեղիդ զայրոյթը պոռթկացիր։ Սասնոյ լեռանց կատարին ամպահերձ ժայռերուն վրայ, ամպրոպ ու շանթ քաղելով, ահ ու սարսափ սփռեցիր, Հարուածդ անվրէպ, անխոցելի դուն հերոս, սրբեցիր Հայուն ճակտէն ստրկութեան կնիքը։ Հայոց սարերը պար բռնեցին կորիւններուդ մռունչէն, եւ յաղթանակներուդ խնջոյքով ազատութիւն ղրկեցիր։ Ցիշատակդ չենք տօներ, պաշտամունքի տօն է այս։ Ջենք հաւատար, որ դուն հոս, այս օտար դամբանին մէջ, մահուան գիրկը կը ննջես։ Աշխարհի չորս ծագերուն ցիրուցան Հայոց որդիքը անձկութեամբ կը սպասեն Սիփանայ վէս զագաթէն պատերազմի չփոխոր»։

Պ. Նշան Պէշիքթաշլեան արտասանեց իր ուղերձը, որ հրատարակուեցաւ ՅԱՌԱՋի մէջ անցեալ կիրակի.

Լիւսի Տէմիրճեան ջութակի վրայ նուագեց երկու կտորներ։ Ու երբ իրեն նուիրուած ծաղկեփունջը, համակրելի արուեստագիտուհին, յուզիչ զգացումով մը եւ խոնարհագին կը տանէր դնելու Անդրանիկի կենդանկարին տակ, ծափերու տեղատարափ մը փրթաւ սրահին մէջ։

Կամիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Պ. Նշան Սերգոյեանի, երգեց քանի մը հայկական երգեր։

Հանդէսին վերջ ներկայացուեցաւ Անդրանիկ ֆիլմը։ Ժողովուրդը չէր կրնար զսպել իր կատաղութիւնը եւ անընդհատ կը ծափահարէր՝ քանի Անդրանիկ յաղթական կը հալածէր վատ հարստահարիչները։

Կը կարծուի, որ կարեւոր գումար մը գոյացաւ այս հանդէսէն, այդ հասոյթը պիտի յատկացուի, ինչպէս յայտարարուած է, յուշարձան մը կանգնելու Անդրանիկի գերեզմանին վրայ։

Այս առթիւ ըսենք, որ դեռ տարի մը առաջ, Զ. Ռ. Միութեան Պէյրութի մասնաճիւղը մաէէք մը չընել տալով Անդրանիկի յուշարձանին համար, ծրագրած էր իր միջոցներով կանգնել յուշարձանը Փէր Լաշէզի մէջ։ Միութեան կեդրոնին դիտողութեան վրայ, թէ իր միջոցները չեն ներեր նման մեծ ծախքերու տակ մտնել, հրաժարեցան Պէյրութի եռանդուն որբերը, որ ինչպէս Անդրանիկ կ՚ըսէր, «պիտի կաղմեն վաղուան վրիժառու հայութիւնը»։

ԱԶԱՏ

ՄԱՄՈՒԼ

Արուեստի տագնապը

Այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, «Ցուարթիւ» ներկայիս խորհրդածութիւնները կ'ընէ (12 Նոյ.)։

— «Նոր սերունդը, պատերազմէն առաջ արդէն, յեղափոխական տրամադրութիւններով համակուած էր եւ մեծ յոյսեր կը կապէր դալիք յեղաշրջումներուն։ Բայց անոնք կատարուեցան ու չբարեփոխեցին մարդկային ներքինը — ոչ արհեստներու եւ ոչ ալ զանգուածներու. Ու հասկնալի է։ Նոր սերունդը, կ'ըսէ Կլաբունդ, պատերազմի մասւ՝ իբրեւ յեղափոխական, եւ յեղափոխութեան մասւ՝ իբրեւ պատերազմիկ։ Ըսել է՝ մէկ ծայրայեղութենէ միւսը դիմեց, ոգեւորութենէ՝ հիասթափում։ Ան կը սիրէր մարդկութիւնը, կ'ուզէր ծառայել անոր. բայց ընդունայն, վասնզի չէր ճանչնար մարդը։ Կ'րմբռնտանար իշխող դասակարգին դէմ. բայց, տիրանալով իշխանութեան, ինքն ալ նոյն այդ դասակարգին միջոցները իւրացուց — ահաբեկում եւ գիկտատորութիւն։

Սակայն կուլիս այժմ սեւակոս չէ համէնէն քնքուշը կը յաղթանակէ ամէնէն կոշտը», կ'ըսէ Լարծէ։ Ու ժամանակակից սերունդը ապրեցաւ անխուսափելի հոգեկան բեկումը։ Զանենալով իր մէջ ամուր բարոյական կռուանը, ան դուրսը փնտռեց զայն ու, հոն ալ միայն ոչինչ գտնելով, խորհեցաւ՝ թէ ամէն ինչ արդէն կործանած է, թէ ոգեկան գանձերը — արուեստ, գրականութիւն — կորստեան դատապարտուած են.

Բարեբախտաբար, լոկ առժամեայ, յուսախաբ տրամադրութեան արդիւք այս չարաշուք կռահումը։ Այդպէս կրնան դատել միայն անոնք, որոնք ներկայ վիճակը պատահական, արհաւրալից երեւոյթ մը կը նկատեն։ Մինչ իրապէս ան մէկն է պատմութեան մշտակութային ընթացքի փուլերէն, որ ենթակայ է զարգացման ընդհանուր օրէնքներուն։ Ան օղակ մըն է յարաբերական եւ բացարձակի միջեւ. ու մինչեւ այն ատեն, որ մարդկութիւնը կը ձգտի բացարձակին — իսկ այդ ձգտումը յաւիտենական է,— շղթան չի խզուիր՝ հակառակ օղակներու այս կամ այն ձեւին, ու մարդկային ստեղծագործութիւնը չի դադրիր։

Մենք տակաւին փարատած չենք պատերազմի հոգեբանութիւնը եւ անոր ստեղծած հիւանդագին մթնոլորտը։ Աւելին դեռ. պատերազմը մեր մէջ է, վասնզի մարդկութիւնը ոչ միայն կը հաշտուի անոր գոյութեան իրողութեանը հետ, այլեւ իբրեւ սկզբունք կ'ընդունի զայն։ Բայց այդ ալ պատմութեան առհաւական երեւոյթներէն մէկն է, որ տեղի պիտի տայ մարդկային ոգեկան զարգացման առջեւ։

Ու արդէն կը տեսնուին նախանշաններ. քաղաքական եւ տնտեսական չինիչ ազդակներու քով՝ ամէն տեղ նոր ուժեր կը շարժին նաեւ արուեստի ասպարէզին վրայ. վասնզի ոգին մեռած չէր ու չէր ալ կրնար մեռնիլ»։

ԱՆՈՐ ՀԱՄԱՐ

Ձեր զաւակը ո՞ր վարժարանը կը յաճախէ։

— Այս տարի բժիշկ եղաւ։

— Օհօ՜, շատ երիտասարդ չէ՛

— Անոր համար ալ տղոց բժիշկ է։

ՏԱՐՕՆ ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Տարօն - Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութիւնը երեկոյթ — պարահանդէս մը տուած էր անցեալ շաբաթ իրիկուն Միւթիւալիթէի սրահներուն մէջ։

Սրահը լեցուած էր ամբողջովին, մասնաւորաբար Մուշի եւ Սասունի հայ աշխատաւոր ժողովուրդով։

Նախագահը, Պ. Փիլիպոս Վարդանեան, բանալով հանդէսը պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ տուաւ Տարօն - Տուրուբերան աշխարհին մասին, նկարագրելով լեռները, գետերը, քաղաքները, գիւղերը եւ վանքերը, յիշատակելով դաւառին մատուռականները եւ քաջերը։

Ցետոյ խօսեցաւ Ընկ. Սեդրակ Սասունի, որ ներկայացուց Տարօն - Տուրուբերանի արժէքը Հայոց պատմութեան մէջ։ Հայաստանի սիրտն է ան, որ տրոփեց դարերով։

Այնպէս որ ինչպէս ալ դասաւորուած ըլլայ հայ քաղաքական կացութիւնը, կարելի չէ մոռնալ եւ զոհել Տարօն-Տուրուբերանը։ Եթէ երէկ Տարօն-Տուրուբերան աշխարհի ժողովրդական մշակներն էին, որ, երկար ատեն, վարեցին հայ պատմութեան ղեկը, մեր օրերուն՝ նոյն գաւառին արի զաւակներն էին, որ բարձրացուցին յեղափոխութեան եւ ազատագրութեան դրօշը։ Տարօն-Տուրուբերանը յեղափոխութեան գաւառն է, ահա թէ ինչո՛ւ հեռաւոր գաւառներու հայ հերոսներն իսկ այնտեղ կուգային մկրտուելու։ Ու մենք գաղթականներս, որ ինկեր ենք օտար ափերու վրայ, երբ նման հանդէսներով հոգեկան փոքրիկ հայրենիքներ կը շինենք մեզի, մեր երեւակայութիւնը կը բռնէ՝ Տարօնի անցեալին, մկրտուելու համար անոր ներշնչումներով։

Երկրորդ բանախօսն էր Պ. Հրաչ Երուանդ, որ նոյնպէս անդրադարձաւ հայկական գաւառներու բերած աւանդութիւններուն ու ներշնչումներուն արժէքին։ Չպիտի թոյլ տանք, որ այդքան կամ ժառանգութեան գառապարտուին մեր անցեալը։ Մեր անցեալն է մեր գլխաւոր ներշնչարանը։ Այդ անցեալն է, որ կ'առաջնորդէ մեր ներկայ քաղաքական ցանկութիւնները։ Այդ անցեալն է, որ մեզի հպարտութիւն կը ներշնչէ եւ խանդավառութիւն, կարենալ դիմանալու համար այս անհարազատ հորիզոններուն տակ։ Արդար է, ուրեմն, հպարտութիւնը, զոր կ'արտայայտեն Տարօն-Տուրուբերանցիները այս հանդէսին մէջ։

Ցետոյ երգեց հայ ժողովրդական արուեստագէտը Պ. Ա. Շահմուրատեան, ձէր-կեզո, Այագեազ, Զինկէօլ, Անտուունի, չմերժելով կրկնել իր երգերը համաձայն ժողովուրդին խնդրանքին։

Երգեց նաեւ Տիկ. Մ. Մուրադեան հայ եւ օտար երգեր, եւ duo մը Պ. Ա. Շահ-Մուրատեանի հետ։

Ցաջող արտասանութիւն մը բրաւ փոքրիկն Ստեփան Փօղոսեան։ Ցետոյ անուրդի դրուեցաւ Մշոյ Ս. Կարապետ վանքին պատկերը։ Ու կէս գիշերէն վերջ սկսան պարերը, տեւելով մինչեւ առաւօտ։

Ծըլուն Թղթակից

ևաև դաշնակցային եւ ինքնավար հանրապետութեանց մէջ: Իւրաքանչիւր գործավարութեան մէջ մասնաւոր յանձնախումբեր պիտի կազմուին, հարիւրին 10—20 կրճատելու համար պաշտօնեաները: Այսուհետեւ պաշտօնեաներու թիւը չի կրնար աւելնալ առանց բանուորա – գիւղացիական տեսչութեան արտօնութեան: Ժամբուած պաշտօնեաներուն գրասենեակները պիտի յանձնուին քաղաքային խորհուրդներուն: «Փրավտա» ամբողջ էջ մը յատկացուցած է 330 կազմակերպութեանց, որոնց պաշտօնեաները պիտի կրճատուին: Այս առթիւ թերթը իր երգիծական բաժնին մէջ կը ծաղրէ այն պաշտօնեաները որոնք փոխանակ աշխատելու, թերթ կը կարդան, թէյ կը խմեն, սիկառ կը ծխեն եւ կը շաղակրատեն իրենց պաշտօնակիցներուն հետ:

Փարիզ եւ շրջակաները

Ռ.

Կ.

ՓԱՐԻԶԻ Կոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը ժամը 8.30ին. 2, Place d'Italie, Քաֆէ տը լա Մէրիի սրահին մէջ:

Հաշուետուութիւն Կոմիտէի եւ ընտրութիւն նոր Կոմիտէի:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան Կոմիտէնժողովի կը հրաւիրէ Մաւբատ եւ Մշօ խումբերու բոլոր ընկերները, վաղը Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Դրադարանին մէջ:

ԱՐՋՕՐՎԻԼԻ Ս. Մինասեան կոմիտէն կարեւոր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հայ Ակումբին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բացակաները նկատի պիտի առնուին:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Շավիլի «Արցախեան» խումբի ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Ave. Ville-D'Avray, Chaville.

Գաւառ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի Մարմինը ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի Քրիստափոր, Զաւարեան, Ռոստոմ խումբերու բոլոր ընկերները 27 Նոյեմբեր, կիրակի առաւօտ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքավայրը: Ներկայանալ անդամատետրով: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

Այրի Տիկին Սիրանուշ Արծրունեան, Օր. Վարդանուշ Արծրունեան, Այրի Տիկ. Շուշանիկ Արծրունեան եւ զաւակը՝ Ցակոբ, Այրի Տիկին Մագրինէ Զարմանեան եւ Զաւակունք, Այրի Տիկին Կատարինէ Զարմանեան եւ Զաւակունք, Այրի Տիկին Մարիամ Փրուտեան եւ Զաւակը սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի որդւոյն, եղբօր, հօրեղբօրորդւոյն եւ ազգականին՝

ՄԻՆԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ 9 Նոյեմբեր, Շաբաթ օր, 26 տարեկան երիտասարդ հասակին մէջ:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 11ին, Փարիզի Հայոց Եկեղեցիին մէջ, 15, rue Jean Goujon, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Փանթէնի գերեզմանատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԵՐԱՍՏԻՈՅ «Այգ» Երիտ. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղին թէյասեղանը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին Միւթէալիթէի K. սրահին մէջ, 24, rue St. Victor, Paris (5e): Մանրամասնութիւնները քանի մը օրէն:

ՓԱՐԻԶԻ A. A. Arménienne «Արարատ»ի ֆութպոլի առաջին խումբին ժողովը տեղի կ'ունենայ ամէն Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 6, rue de Rome, սրճարանին մէջ: Այն ֆութպոլիստները որոնք կ'ուզեն խաղալ դիմեն վերի հասցէին:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՔ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Տէսին, Գործ — 300.

Լա Սէյն Սիւր Մէր, Ս. Կ.— 25.

Լիոն, Մ. Զ.— 100.

Ռուան, Մ. Թ.— 5.

Փարիզ (19), Հ. Գ.— 33.

Մոնփէլիէ, Ա. Մ.— 73.

Լը Փոնթէ, Գաբ.— 85.

Մարսէյլ, Գօլ.— 35.

Մարսէյլ, Գործ.— 881.60.

Մարսէյլ, Աս.— 35.

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Dameame, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿ ՀԱՅ ՍՊԱՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

եւ հովանաւորութեամբ՝ ՏԻԿ ԱՆՆԱ ՑԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ

Տիկիններ.— Արսլանեան, Բէգլարեան, Գարգանեան, Եարճանեան, Էսմէրեան, Խատիսեան, Մոսի Կիւլպէնկեան, Պիւմիւշկէրեան, Կեանձեանցեան, Համբարձումեան, Ղուկասեան, Շագինեան, Քէչէկեան, Ա. Չրէնկեան:

Օրիորդներ.— Արշաքի Եսայեան, Կիւլպէնկեան, Յակոբեան:

26 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ՈՒՐԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9.45ին

Cercle National des Armées de Terre, de Mer et de l'Air
(Place St. Augustin, Paris (8) շքեղ սրահներուն մէջ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին.— Anabella, Achim Han, Bemer, Georges (Թաւիթ), Lucienne Boyer, Lala Toumanova, Florelli, Jean Préjean, Olga d'Anévi, Raphael avec son orchestre, Ter Abramoff avec son orchestre, Նուագախումբ Berson's European Ramblers (Jazz des Ambassadeurs):

Երգեր, պարեր մինչեւ առաւօտ: Պիւֆէ:

ՄՈՒՏՔ 25 ՖՐԱՆՔ

ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

27 Նոյեմբեր, ժամը 16էն մինչեւ կէս - գիշեր

ՇԱՆ Զ'ԷԼԻԶԷԻ ՍԱԼՕՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ
79 Ave. du Champs Elysées Paris (8)

Պատուոյ նախագահուհի՝ ՏԻԿԻՆ ԼԵՒՈՆ ՊԷՅ ԳԱՓԱՄԱՃԵԱՆ
Նախագահ՝ Պ. ՊՕՂՈՍ ԷՍՄԷՐԵԱՆ

Երկու նուագախումբ ղեկավարութեամբ Մանուէլ ՐԷՄՄԱՏՈՅԻ: Գեղարուեստական խնամեալ բաժին, զանազան աթրաքսիոններ, բազմաթիւ անակնկալներ, պրիմի Թուռնուա:

Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով. Մուտք 25 ֆրանք

Տոմսակները կարելի է հայթայթել ընկերութեան գրասենեակը, 15 rue Jean Goujon, Paris (8). հայ գլխաւոր ճաշարաններուն մէջ. Հ. Սամուէլ գրատունը եւ հանդէսին օրը տեղւոյն վրայ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռուի Էսկիշէհիրցի Զիւմրիւթ Տէտէեան, հօր անուն՝ Մատթէոս, մօր անուն՝ Մարի (ծնեալ Էպիւշիմեան): Զիւմրիւթ ամուսնացած է եւ կը գտնուի Մարսէյլ: Իր ամուսնոյն անունը եւ մականունը անծանօթ: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր մօրեղբօր Արթին Էպիւշիմեանի (Էսկիշէհիրցի). 54 rue de la Mare, Փարիզ (20):

— Կը փնտռուի Աֆիոնգարահիսարցի Օննիկ Թոմասեան, որ մէկ տարի առաջ կը գտնուէր Փարիզ: Իմացնել իր քրոջ՝ Հռիփսիմէ Թոմասեանի, 72, rue Pressensé. Roanne. (Loire):

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (17)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

— Օրիորդ, ըսաւ, ու գծգծուն նայուածքով մը շրթունքները պրկեց, երէկ գիշերուան ռմբակոծումը զարհուրանքէն մէջ գտնուող վաշտին վրայ, արդիւնքն էր այս քաղաքին մէջ բնակող լրտեսի մը աշխատութեան Բայց այդ լրտեսը պիտի գտնեմ, Մարթա:

Առաւօտ մը ննջասենեակիս պատուհանէն դուրս կը նայէի, երբ տեսայ որ գերմանացի զինուոր մը աղաւնի մը կ'արձակէ:

Այս թռչունները գաղտնի նամակներ տանելու համար շատ կը գործածուէին, այնպէս որ Թուլըզի մէջ ընդհանուր հրաման կար որ աղաւնի մը տեսնելու պարագային անմիջապէս զարնէին:

Նստայ եւ բարակ թուղթի մը վրայ վեց կարգ չորս գիրերու թուանշաններ գրեցի, որոնց մէջէն մէկը տառեր գրի: Այս թղթիկը թարմ միսի կտորի մը վրայ քսեցի, մինչեւ որ արիւնով լաւ մը աղտոտեցաւ:

Ցետոյ սովորականին պէս հիւանդանոց գացի, եւ հետախուզող Օթթօն կանչել տուի: Կէս ժամ վերջ լրաբեր մը յայտնեց թէ ան գրասենեակին մէջ ինծի կը սպասէ:

«Տեղեկագիրդ» դրպանէս հանելով սկսայ բացատրել.

— Այս թղթիկը Պէլճիքացի մէկէ մը ձեռք անցուցի որ կը փախչէր առ արժէք անծանօթ մնայ: Աղաւնիի մը ոտքին վրայ կապուած է եղեր սակայն. Թռչունը սատկած մնացեր է քաղաքէն դուրս, Իփրի ճամբուն վրայ: Ես չեմ կրնար կարդալ, բայց պիտի տեսնէք որ ծածկագիր այս գրուածքին տակ Y3 մը կայ, անշուշտ ստորագրութիւն մըն է: Իմացած եմ որ Թուլըզի շրջանին մէջ գործող հակագերման լրտեսները Y խումբ անունով կը ճանչցուին, առոնց իւրաքանչիւրը թիւ մը ունի հարկաւ: Անտարակոյս դուք իրենց գաղտնի գործակալութեան բանալին՝ ինձմէ աւելի լաւ կը հասկնաք այս բոլոր բաներուն իմաստը:

Թղթիկը առաւ, վրան նայեցաւ, յետոյ ոտքի ելլելով ըսաւ իւրովի.

—Անտարակոյս Մարթա, լաւ ըրիր. կարծածէս աւելի լաւ: Անմիջապէս այս թուղթը ծածկագիրի գրասենեակը պիտի երթայ. հոն 48 ժամուան մէջ, ինչ տեսակ ծածկագիր ալ ըլլայ, կը հասկնան:

Սենեակէն անտարբերութեամբ դուրս ելաւ:

Ուրեմն առժամեայ հանգիստ մը ապահոված էի ինծի: Երջանիկ ախոյեանք մըն էր: Կրնայի, դեռ ժամանակ մը Օթթօն խաբել, եթէ բոլոր հնարամտութիւնս գործածէի, բայց չարունակ այսպէս երկու լարի վրայ չէի կրնար խաղալ:

Շաբաթ մը վերջ Օթթօն փողոցին մէջ ինծի հանդիպեցաւ.

— Չեմ հասկնար, Մարթա, ըսաւ, ծածկագիրի գրասենեակը ձեր տուած թղթիկին ոչ գլուխը եւ ոչ ալ պոչը կրնայ գտնել: Դուք կը հասկնա՞ք անոր իմաստը. կամ կը կարծէ՞ք որ այդ լուրը իրենց «գաղտնիք»ը տրուած է:

Ես չեմ գիտեր, պարոն Օթթօ, պատասխանեցի եւ ջանացի չամչնալ:

Աւելի վերջը թերեւս կ'իմանանք:

Երկու օր յետոյ Օթթօին գիւղը գտնուեցաւ կառապանի մը կողմէ, Մէնէնի ճամբուն վրայ, առաւօտեան ժամը 7ի առեններ: Գանկին մէջ երկու գնդակ պարպուած էր:

— Կարծեմ վաղուընէ – ընդհանրապէս մարդու գործն է այս, քոյր, ըսաւ Ալֆոնս:

×

Բայց լրտեսին համար հանգիստ չկայ: Այդ հարուածէն հազիւ ինքզինքս գտած էի՝ երբ պէլճիքացի բարեկամ մը կուրի զինծէն ուղղակի մեր արձանէն եկաւ. աշխատաւորի հագուստով ծպտուած:

Իմանալով որ կամաւորի մը պէտքը կայ «Lengenboom» հեկայ Թնդանօթի մասին ծանօթութիւններ ձեռք ձգելու համար, որ հաստատուած էր Մօէօէն դուրս (այս թնդանօթն էր որ ռմբակոծած էր Տէօնքէրքն ու շրջակայքը 30—40 մղոն զծէն անդին), այդ ճակատագրական առաքելութիւնը յանձն էր առեր:

— Սարսափելի գործ մըն է, օրիորդ, ըսաւ հրճուանքով: Զայն քանդելու հրաման ունիմ:

Ճամբա կորսուեցաւ: Ինչ չիմար ձեռնարկ:

— Պաշտօնական թիւս 8 է, անունս ալ Էտմընտ. եթէ ինծի օժանդակութիւն մը պատահի, խնդրեմ հարկ եղած տեղը իմացուցէք:

Չորս օր ետքը, իրիկուան տուն վերադառնալու մէջոցիս, փոքր տղայ մը վազելով մօտէս անցաւ եւ ափիս մէջ երկաթ մը սահեցուց: Այս փոքրիկը տիկին Սթըրմի տղաներէն մէկն էր, ագարակապանին կինը, որուն մօտ կը մնար Էտմընտ, թիւ 8:

«Վաղը իրիկուան ժամը 6ին «Տէր Փարտ» սրճարանը ինծի հետ ժամադրուեցէք. ձեզմէ փոքրիկ օժանդակութիւն մը կը սպասեմ: Թիւ 8» ստորագրուած:

Նետուեցայ ագարակապանի մը կառքին մէջ որ կը յառաջանար Մօէօէն ճամբով:

Կառքը ագարակէն 250 մեթր հեռաւորութեան վրայ կը գտնուէր, երբ Էտմընտի երկար հասակը սրճարանին գուռնէն դուրս, զէպ ի ճամբան նետուիլը նշմարեցի:

Քաղաքային տարազով ուրիշ մէկը սկսաւ զայն հետապնդել: Էտմընտ ճամբան խաչաձեւելով վարի դաշտը մտաւ: Եւ ահա, կարծես մորթուած արագութեամբ, երկու գործակալներ դուրս ելան:

Մէկը պառկած խաղկատակ շուտ ժամանց կ'ընէր. իսկ Էտմընտ թփուտներուն մէջէն կը սուրար: Անմիջապէս յետոյ ագարակին միւս ծայրէն ուրիշ դէմք մը, ատրճանակը ձեռքին, ցանկապատէն դուրս սլացաւ ծռեցաւ, ցանկապատը փակեց եւ սկսաւ Էտմընտը հետապնդել:

Գնդակներուն ձայները անտառին մէջ արձագանգեցին. յետոյ լռութիւն: Դարձեալ հրացանաձգութիւն աւելի հեռուէն. յետոյ դարձեալ բեկնային լռութիւն: Ժամանակ սպասեցի որ ինծի համար յաւիտենականութեան չափ երկար թուեցաւ, յետոյ քալելով մինչեւ Սթըրմ ագարակը գացի:

Տիկին Սթըրմ գլխու զինուորներ լապտեր մը վառելով ագարակէն դուրս ուրիշ տուն մը տարաւ, փայտէ սանդուղէ մը վեր բարձրանալով ներս մտանք: Հոն կարելի եղածին չափ հանգստաւէտ չինուած փայտէ անկողինի մը վրայ պառկած էր խեղճ Էտմոն Թիւ 8:

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.288

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ՆՐԹԵԻՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 24 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

24 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2045 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 30 ՍԱՆԹԻՄ

ՆՐԿՈՒՐ ԽՕՍՔ

ԵՐԵՔ ԽՈՇՈՐ ՀԱՐՑԱԿԱՆՆԵՐ

Տարին իր վախճանին կը հասնի ծանրապէս բեռնաւորուած օրակարգով մը:

Հարցը այն ահաւոր թնճուկի մասին է, որ քաշքշուելով, գլորուելով, թանձրանալով՝ աննախընթաց չափերուն մը, խոր անձկութեան մատնած է աշխարհի հզօրները:

Շատո՜նց մոռցուած են պարտեալները, տկարները, հարկատուները:

Անստուգութիւնը ահռելի մղձաւանջի մը պէս թառած է Մեծերու գլխուն: Ծոցի կը բարձրանայ բոլոր գլուխներէն: Մարդիկ այլ եւս ձանձրոյթով կը հետեւին այն ժողովներուն, որոնք երբեւէ յոյս պիտի բերեն իրենց եւ մարդկութեան:

Օրակարգը բեռնաւորուած է ոչ միայն ծանրապէս, այլ եւ ծանրագոյն հարցերով:

Ճիշդ այս միջոցին, երեք վիթխարի հարցականներ իրար կը հալածեն դիւանատուններու եւ ժողովասրահներու մէջ, — 1. Սպառազինութեանց կրճատում. — 2. Համաշխարհային տագնապ. — 3. Պատերազմական պարտքերու խնդիր:

Անելի մը յանգած է առաջինը, սպառազինութեանց կրճատման հարցը, Գերմանիոյ ձեռնպահութեան հետեւանքով:

Աւելի քան երբեք, դէմ դիմաց կանգնած են երկու մրցակից ուժերը, Ֆրանսան ու Գերմանիան: Մէկը՝ ապահովութեան պահանջով, միւսը՝ հաւասարութեան:

Ֆրանսա ներկայացուց զինաթափութեան ծրագիր մը, որ ամէն բանէ առաջ պատերազմի դաշնագիրներու պահպանման եւ յանուած իրաւունքներու ամրապնդման կը ձգտի: Այն ինչ որ կը կոչեն ապահովութիւն: Իր այնքան բարդ յօրինուածքին մէջ, այդ ծրագիրը չի կրնար ծածկել վաղուան մտահոգութիւնը, որ առանցքն է բուն տագնապին:

Գերմանիան չախորժեցաւ այդ ծրագրէն, թէեւ պահեց իր պաղարիւնը:

Ֆրանսայէն յետոյ, Անգլիան յանձնեց իր ծրագիրը, աւելի բացորոշ: Եւ մանաւանդ աւելի ձեռնտու Գերմանիոյ համար: Քանի որ, գոնէ տեսականօրէն, կ՚ընդունի անոր հաւասարութեան իրաւունքը:

Այս ծրագրին մէջ կէտեր կան որ ամէնէն առաջ Ֆրանսան պիտի նեղեն: Այսինքն, ապարէզ պիտի բանան նոր կռուախնձորի մը:

Եւ սակայն, Գերմանիան տակաւին չի հաճիր նոյն անսնել զինաթափութեան խորհրդաժողովին չմասնակցելու որոշումը:

Այս միջոցին ժընեւ կը գտնուի Գերմանիոյ արտաքին նախարարը, եւ բոլոր իրաւասու անձերը պար բռնած են իր շուրջը, համոզելու համար: Պատասխանը անփոփոխ է, — նախ կը ճանչնաք սպառազինութեանց հաւասարութեան իրաւունքը, յետոյ կը խօսինք:

Երկրորդ խնդիրը, համաշխարհային տագնապ, նորէն կապուած է խորհրդաժողովի մը, որ պիտի գումարուի Լոնտոնի մէջ, յառաջիկայ փետրուարին:

Նորէն՝ բազմաթիւ եւ բազմազան ծրագիրներ, ելք մը գտնելու համար:

Մինչեւ այս համաշխարհային ժողովը՝ անհամար խորհրդակցութիւններ կատարուած են եւ դեռ կը կատարուին: Շարժման մէջ դրուած են աշխարհի բոլոր մասնագէտները: Ու, մինչ այս մինչ այն, իւրաքանչիւր պետութիւն ամուր փակուած մաքսային պատնէշներու մէջ, կը ճգնի ոտքի կանգնիլ: Կարելի եղածին չափ շահիլ, հարեւանին զրկանքով:

Այս խնդրին հետ սերտ կապ ունի երրորդ տագնապը, պատերազմական պարտքերու վէճը, որ անէծքի մը պէս նստած է բոլորի գլխուն:

Այստեղ ալ, պարտեալներուն չափ անճրկած են յաղթականները, — Անգլիա, Ֆրանսա, Լեհաստան, Պելժիա, Չեխոսլովաքիա:

Անշուշտ անանկ չեն ոչ Անգլիան, ոչ Ֆրանսան, ոչ ալ միւսները:

Բայց, բոլորն ալ կ՚ուզեն թօթափել անուր մը, որ կը խափանէ իրենց տնտեսական վերելքը: Եւ, պարբերաբար, յետաձգման առաջարկներ կը ներկայացնեն:

Եթէ Ամերիկան պնդէ դեկտ. 15ի վճարումներուն համար, թէ Անգլիան եւ թէ Ֆրանսան պիտի համակերպին: Վարկի խնդիր է: Սակայն կ՚ուզեն միշտ քրքրել այս խնդիրն ալ: Մանաւանդ Ֆրանսան կը տրտնջայ թէ, քանի որ գերմանական հատուցումները դադրեցան, Ամերիկան ալ պէտք չէ պահանջէ իր առնելիքները:

Իսկ Ամերիկացիները, իբրեւ գործի մարդ, ամէն բանէ առաջ սակարանի հաշիւներով կ՚առաջնորդուին:

Պետական ելմտացոյցը եօթը հարիւր միլիոնի բաց մը կը ցուցնէ այս տարի:

Ուրիշ հարիւրաւոր միլիոններ պէտք են, կերակրելու համար աւելի քան 11 միլիոն գործազուրկներ:

Միլիոնատէրները չեն կրնար հրաժարիլ իրենց դրամագլուխներու տոկոսէն:

Ցետոյ, իւրաքանչիւր կուսակցութիւն կ՚ուզէ սիրաշահիլ բազմութիւնները, ոչ թէ նոր զոհողութիւններ պարտադրելով, այլ Մ. Նահանգներու «արդար շահերը» պաշտպանելով:

Ամերիկայի չկամութեան մէջ լայն տեղ կը բռնէ, նաեւ, գերակշռութեան պայքարը:

Եթէ ջնջուին կամ կրճատուին պատերազմական պարտքերը, ամէնէն առաջ Եւրոպան է որ շունչ պիտի առնէ:

Սեղանատէր Եանքին չի կրնար հանդուրժել այդպիսի հեռանկարի մը: Ան կ՚ուզէ միշտ կախեալ վիճակի մէջ պահել Եւրոպան:

Եւ երեք հարցականները իրարու կը նային դիւային քրքիջով մը...

Շ.

ԾՐԸ ՕՐԻՆ

ՊՈՉԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԵՒի բամպակ խմբագիրը չի սիրեր թղթակցութիւնները, որ մեզի կը հասցնեն մեր ընկերները, ամէն տեղեկութիւն քաղելով Հայաստանէն փախած որբերէ: Բայց այս անգամ երկու սիւնակի վրայ, մեծատառ, կ՚արտատպէր «տեսակցութիւն» մը Հայաստանէն վերադարձած մէկու մը հետ (ԱՐԵՒ, Նոյ. 9):

Բազմաթիւ ապուշ հարցումներու կարգին, սա հարցումն ալ ըրեր է ամերիկահայ զրօսաշրջիկին, (մեր գործը չէ խօսիլ այս կարգի Հայաստան երթալ — գալու ձեւի մասին).

— Ի՞նչ է որ կոոպերատիվներու առջեւ ժամերով «պոչ» կը բռնեն անհրաժեշտ նպարեղէն եւ հաց առնելու համար:

— Կատարելապէս սուտ է բռնածը:

Այժմ միայն այս կէտը քննելու առթեն, կը խոստնանք որ բամպակին մէկն է նաեւ «Հայաստանէն վերադարձած հայրենակիցը»:

Արդ, սուտը ԱՐԵՒ կամ ԵՓՐԱՏ թերթերուն գրածն է, կամ բոլոր իրենց «հայրենակից»ներուն բռածը: Ճիշդը, ճշմարիտը եթէ Դաշնակցականներուն բռածը չէ, ճշտագոյն եւ ճշմարտագոյնը Ա. Խանջեանի բռածն է, չէ՞: Լաւ ուրեմն, բամպակ խմբագիր, կարդա՛, թէ ի՛նչ կ՚ըսէ Հայաստանի Ստալինիկը, Ա. Խանջեան («Խ. Հայաստան», 22 հոկտ. 1932).

— Մի՞թէ անհանդուրժելի խայտառակութիւն չէ, այն որ քաղաքում դեռ եւս հերթեր են առաջ գալիս հացը ստանալու համար:

Ինչպէս կը հաստատուի պաշտօնապէս, գոյութիւն ունի պոչը: Բայց չեն ուզեր տեսնել ԱՐԵՒի եւ ԵՓՐԱՏի խմբագիրները ոչ այդ Երեւանի պոչը, ոչ ալ իրենց ետեւի... պոչը:

Խոստովանինք, որ եթէ մենք պարտականութիւն կը համարենք բողոքել այդ պոչերուն համար, գիտենք որ կարելի է ի վերջոյ սրբագրել Երեւանի պոչերը. բայց անկարելի է կտրել նետել ռամկավար խմբագիրներուն... պոչերը:

Այլապէս մենք ալ չպիտի սուլուէինք բողոքել Խանջեանի պէս.

— Մի՞թէ անհանդուրժելի խայտառակութիւն չէ այն, որ արտասահմանում դեռ եւս մի շարք խմբագիրներ չեն տեսնում ու չեն վերացնում իրանց պոչը եւ շարունակում են... բղաւել հարեւանի գէմ:

ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ

ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱՅԻ ՄԵԿ ՃԱՌԸ

Ենկիւրիի իրաւագիտական վարժարանի վկայականներու բաշխման առթիւ, Ըսմէթ փաշա ճառ մը խօսելով շեշտեց.

— «Ո՛վ որ ինքզինքը Թուրք կը յայտարարէ, պէտք է առանց բացառութեան վայելէ միեւնոյն իրաւունքները ինչպէս միւս քաղաքացիները»:

Ցետոյ աւելցուց.— Մենք երբեք ո՛ր եւ է թշնամութիւն պահած չենք հանդէպ այն պետութեանց որոնց հետ հաշտութիւն կնքեցինք պատերազմէն յետոյ, երբ հաստատեցինք որ անոնք իրապէս խաղաղութեան եւ բարեկամութեան կը տենչան: Շնորհիւ այդպիսի քաղաքականութեան մը, մեր դրացիները ապահով են մեր կողմէ, իսկ մենք մեր երկրին համար ստացած ենք ապահովութիւն, անդորրութիւն եւ վստահութիւն:

Անցեալ տարին լեցուն էր կարեւոր դէպքերով: Ազգի մը կեանքը չի կրնար զերծ մնալ դժուարութիւններէ: Սակայն, մենք կրնանք քաջութեամբ ըսել թէ Թուրքիոյ արտաքին եւ ներքին կացութիւնը երկիւղ չազդեր մեզի:

ԳԷՈՐԳ ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ ԴԱՏԸ

Ընթերցողները կը յիշեն թէ Զէյթունցի երիտասարդ մը, Գէորգ Պարոնեան, անցեալ մարտ 3ին Իսի-լէ-Մուլինոյի մէջ կացինով սպաննեց իր հօրեղբայրը, Կարապետ, 60 տարեկան:

Գէորգի դատավարութիւնը սկսաւ երէկ, Եղեռնադատ ատեանին առջեւ: Ամբաստանագիրը կ՚ըսէ թէ Գէորգ ոճիրը գործած է կանխամտածութեամբ եւ գողութեան համար:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Հիթլէր մերժեց Հինտէնպուրկի պայմանները

Հիթլէր իր պահանջած լիազօրութիւններն ստանալէ յետոյ, գրաւորապէս մերժեց Հինտէնպուրկի դրած պայմանները, որոնց մասին խօսած էինք երէկ: Իր պատասխանին մէջ, Հիթլէր կէտ առ կէտ կը պատասխանէ դրուած պայմաններուն, բացատրելով թէ ինչո՛ւ կը մերժէ: Միեւնոյն ատեն, յանձն կ՚առնէ կազմել «նախագահական» դահլիճ մը, որ պիտի կրնայ լուծել խորհրդարանը: Հիթլէր այս որոշումը առաւ բուռն վիճաբանութիւններէ յետոյ որ տեղի ունեցան իր կուսակցութեան ծոցին մէջ:

Այս մերժումին հետեւանքով, աւելի բարդացած է կացութիւնը: Հիթլէրի կուսակիցները ունին 12 միլիոն ձայն. բայց ասոնց դէմ կան վեց միլիոն համայնավար, եօթը միլիոն ընկերվարական, չորս միլիոն կեդրոնի կուսակցութեան անդամներ որոնց քուէն մեծ կշիռ ունի:

Ընդհանուր տպաւորութիւնը այն է թէ Հինտէնպուրկ աւարտած է խաղ մը խաղալ Հիթլէրի գլխուն, վարկաբեկելով զայն հանրային կարծիքին առջեւ:

Խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին:

Անգլիոյ թագաւորին ճառը

Երեքշաբթի օր բացուեցաւ Անգլիոյ խորհրդարանին նոր նստաշրջանը: Այս առթիւ աւանդական ճառը խօսեցաւ Ճորճ թագաւորը, ընդհանուր եւ տարտամ տեսութիւններ յայտնելով օրուան խնդիրներու մասին: Գահաճառը կը յիշէ թէ սպառազինութեանց կրճատման խորհրդաժողովը, որ այժմ կը գումարուի Ժընեւի մէջ, կը կազմէ «մարդկութեան յոյսը եւ ճիգը՝ կարելի եղածին չափ ընդհանուր զինաթափութիւն յառաջ բերելու համար»: Ցետոյ յոյս կը յայտնէ թէ համաշխարհային տնտեսական խորհրդաժողովն ալ, որ պիտի գումարուի Լոնտոնի մէջ, յառաջիկայ տարի, պիտի կրնայ համաձայնութեան մը յանգիլ, դարման գտնելու համար տիրող տագնապին: Խօսելով ներքին խնդիրներու մասին, գահաճառը կը յայտնէ թէ կառավարութիւնը ամէն միջոցի պիտի դիմէ, դարման տալու համար երկրին վաճառականութեան եւ հողագործութեան: Խօսելով գործազրկութեան մասին, թագաւորը ցաւ կը յայտնէ որ իր հպատակներէն մեծ թիւ մը չի կրնար գործ գտնել: «Այս կացութեան երկարաձգումը ամենամեծ անձկութիւն կը պատճառէ ինծի»:

Գահաճառը կը փակուի Աստուծոյ օրհնութիւնը հայցելով:

Երկու նախագահներու տեսակցութիւնը

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ինչպէս հաղորդած էինք, երեքշաբթի օր խորհրդակցութիւն մը ունեցան Մ. Նահանգներու երկու նախագահները, Հուվըր եւ Րուզվէլթ, պատերազմական պարտքերու յետաձգման մասին: Տեսակցութիւնը տեւեց աւելի քան երկու ժամ: Այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը որոշ բան չըսեր եզրակացութեանց մասին. բայց իրազեկներ կը կարծեն թէ նորընտիր նախագահը մերժած է ո՛ր եւ է պատասխանատուութիւն ստանձնել, ամէն հոգ ձգելով օրուան իշխանութեան վրայ: Րուզվէլթ կ՚ուզէ պահել իր գործելու ազատութիւնը, մինչեւ որ գործի ձեռնարկէ (յառաջիկայ մարտին):

Խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին: Ընդհանուր տպաւորութիւնը այն է թէ Հուվըր ալ չպիտի ստանձնէ պարտքերու յետաձգման պատասխանատուութիւնը. բայց, կացութիւնը չբարդացնելու համար, կը խորհի տոլարի վարկ բանալ Անգլիոյ: Մնաց որ, այս վերջինը դեկտ. 15ի վճարումը կատարելու չափ գումարներ ունի Մ. Նահանգներուն մէջ:

Տիրող անստուգութեան հետեւանքով, անգլ. ոսկին միշտ կ՚իջնայ: Սակարանը այս տարուան ամէնէն վար գինը նշանակեց առջի օր (3.26 տոլար):

⁂ Իտալիան որոշեց վճարել դեկտ. 15ի մասնավճարը, 1,245.000 տոլար: Իսկ Լեհաստան յետաձգում խնդրեց:

Տրոցկի Փարիզն ալ չտեսաւ

Տրոցկի Լիոնի կայարանէն ուղղակի շոգեկառք դրուելով, Կառ տը Լիոն (Փարիզ) հասաւ առտուն ժամը 6.35ին: Բոլոր ճամբորդները պարպուելէ յետոյ, ոստիկանները երկրորդ կարգի մասնաւոր վագոնէ մը դուրս հանեցին նախկին պատերազմական գործավարը, կինը եւ երեք բարեկամները եւ կողմնակի ճամբով մը առաջնորդեցին ինքնաշարժ մը, որպէս զի մարդ չտեսնէ: Ինքնաշարժը սուրաց դէպ ի Կառ տիւ Նոռ, ուր մէկ ժամ պահականոցին մէջ սպասեցին ճամբորդները: Տրոցկիի քարտուղարը արտօնութիւն ստացաւ դուրս ելլելու եւ հանելու իրենց գոյքերուն վրայ: Պայուսակները խառնուած ըլլալով ուրիշ ճամբորդի մը գոյքերուն հետ, վէճ մը ծագեցաւ քարտուղարին եւ սեռնոթին միջեւ: Եւ յանկարծ, այս վերջինը կարծելով թէ գողի հետ է գործը, շատաշուտ ապտակ մը իջեցուց: Գաղտնի ոստիկան մը օգնութեան հասնելով, պահականոց առաջնորդեց երկուքն ալ եւ այնտեղ փակուեցաւ խնդիրը: Երբ կառախումբին մեկնումի ժամանակը մօտեցաւ, գաղտնի ոստիկանները զգուշութեամբ դուրս հանեցին նախ երեք հետեւորդները, յետոյ տիկինը եւ ամէնէն վերջը՝ Տրոցկին, եւ գիծերուն վրայ պտտցնելով, տեղաւորեցին մասնաւոր վագոնի մը մէջ: Վարագոյրները գոցուած էին, որպէս զի մարդ չտեսնէ. Շոգեկառքը ճամբայ ելաւ դէպ ի Տէնքէրք, ուրկէ ճամբորդները շոգենաւ դրուեցան Քօփէնհակի համար: Տրոցկի գրաւոր շնորհակալութիւն յայտնեց ոստիկանապետին, ողջունելով Ֆրանսան:

6 համայնավարներ մահուան դատապարտուեցան

Օտարնեայա Ստանիցայի (Հիւս. Կովկաս) արտակարգ ատեանը մահուան դատապարտեց վեց համայնավար պաշտօնեաներ, որոնք ամբաստանուած են թէ խափանած են կառավարութեան արմտիքի ծրագիրները: Առաջին վճիռներն են ասոնք, պարենաւորման գործավար Միկոյեանի վերատեսչութեամբ կազմակերպուած պատժական պայքարին առթիւ: Եւ կերպով մը բացառիկ, որովհետեւ դատապարտեալները բոլորն ալ անդամ են համայնավար կուսակցութեան եւ պաշտօնեայ՝ հասարակական տնտեսութեանց մէջ: Մինչեւ հիմա այս կարգի պատիժներ կը տրուէին միայն ոչ – համայնավարներու:

⁂ Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ կուսակցութենէն արտաքսուեցան երկու ծանօթ ուսուցիչներ, Զէյնեան եւ Րատիվիլին: Առաջինը ամբաստանուած է թէ Չեխոսլովաքիա եւ Աւստրիա այցելելով, տպաւորութիւններ գրած է որոնք անյարմար են խորհրդային իշխանութեան համար: Իսկ միւսը կը մեղադրուի թէ ուժգնօրէն քննադատած է իր երկրին վարչական մեթոտները: Թիւթին, որ նախապէս արտաքսուած էր Զինովիեւի եւ ուրիշ 18 ընկերներու հետ: Արխանկելսք աքսորուեցաւ:

ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԱՐԶՊԱՆԸ ԿԸ ՓՈԽՈՒԻ՞

Պէյրութէն կը գրեն Դամասկոսի «Էլիֆ Պա» թերթին.—

Պ. Փոնսօ Նոյ. 17ին կը մեկնի Փարիզ, ուր տեսակցելէ վերջ արտաքին նախարարութեան հետ, պիտի մեկնի Ժընեւ, յանձնած ամառ իր ներկայացուցած տեղեկագրին շուրջ բացատրութիւններ տալու համար: Պ. Փոնսօ Ժընեւէն կը վերադառնայ Փարիզ, ստանձնելու համար իր նոր պաշտօնը, Ափրիկեան գաղթավայրերէն մէկուն ընդհանուր կառավարչութիւնը:

Ինչպէս ըսած էի անցածները, Պ. Փոնսոյի պայուսակին մէջ ոչ դաշնագրի բանաձեւը կայ եւ ոչ ալ որոշում մը: Դաշնագրի շուրջ եղած բոլոր – ըսածները Սուրիոյ ներկայ դահլիճին եւ անոր բարեկամներուն կողմէ ըստեղծուած առասպել մըն է, վստահութեան քուէ ստանալու համար Երեսփ. ժողովէն: Ֆրանսացիները Հազզը պէյ Ազըմը դիրքի վրայ պահելու եւ ազգայնականներն ալ իրենց նախապաշարները պահելու համար նման համաձայնութեան մը յանգեցան:

Իրաքի Ազգերու Դաշնակցութեան մուտքէն վերջ, ֆրանսական կառավարութիւնը երկու տարբեր տեսակէտներ ունեցան. մէկ մասը, Պ. Փոլ Պօնքուրի ղեկավարութեամբ, կ՚ուզէ որ Սուրիոյ հետ դաշնագիր կնքուի. իսկ միւս մասը, գլխաւորութեամբ արտաքին նախարարին կը յայտնէ որ դեռ ժամանակը հասած չէ: Առոր վրայ թերթերն ալ երկուքի բաժնուեցան:

Այս տեղեկութիւնները քաղուած են ֆրանսական բարձր շրջանակէ մը:

Միեւնոյն շրջանակէն հաղորդուեցաւ որ, Նոյ. 22ին, Սուրիա պիտի գայ Ֆրանսացի շատ կարեւոր պետական անձնաւորութիւն մը եւ շատ մեծ հեղինակութիւն պիտի ունենայ: Հակառակ բոլոր ճիգերուս՝ հասնելու համար անոր անունը, դժբախտաբար չյաջողեցայ: Միայն թէ ստուգեցի որ ան Պ. Փոնսոյի յաջորդը պիտի ըլլայ:

Ի՞նչ ալ ըլլայ, սակայն, յայտնի է այս անգամ որ Ֆրանսայի արտաքին նախարարութիւնը չուզեր որ Պ. Փոնսոյին տեղը բաց մնայ երկար ատեն:

ՆՈՐԷՆ ՆԿԱՏԻ ՉԵՆ ԱՌԱԾ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐԸ

«Էլ Ահրար»ի խմբագիրը հետեւեալ տեղեկութիւնները քաղած է Պէյրութի Թուրք հիւպատոսարանէն.—

Ֆրանսեւթուրք համաձայնութիւնը երկու մասերու բաժնուած է, մէկը կալուածներու խնդիրը, միւսը երկաթուղին: Թուրքիա գտնուող եւ Սուրիացիներու պատկանող կալուածները որոնք Լօզանի դաշնագրի կնքումէն առաջ ձգուած են, ենթակայ են մասնաւոր պայմաններու: Երկրորդ, բնիկ Սուրիացիներ կամ սուրիական հպատակութիւնը ընդունող թրքահպատակներ փոխադարձաբար պիտի կրնան տիրանալ իրենց կալուածներուն: Երրորդ, սուրիական հպատակութիւնը ընդունող Հայեր այս համաձայնութեան պայմաններէն դուրս հանուած են եւ իրաւունք պիտի չունենան տէր դառնալու իրենց կալուածներուն:

ՀՐԷՇԱՅԻՆ ՈՃԻՐ ՄԸ

Ոստիկանութիւնը Մանշի ափերուն վրայ, գիւղի մը մէջ ձերբակալեց երկու երէցներ, Տէր եւ Տիկին Տըլանօէ, որոնք ամբաստանուած են երկու ծանր ոճիրներով: Երկուքը մէկ՝ սպաննած են կնոջ հայրը, անվնաս ծերունի մը, քնացած ատեն: Ցետոյ, կասկածելով որ իրենց հինգ տարեկան աղջիկը կրնայ լուր տալ, զայն անտառ մը տարած եւ ծառէ մը կախած են: Երկուքն ալ խոստովանեցան խուժդուժ ոճիրը: Էրիկը չուանը կապեր է, իսկ իրէշ մայրը՝ խեղդկապը անցուցած է աղջկան վիզը: Ցետոյ թուփերու տակ թաղեր են դիակը, զոր երեւան հանեց անցորդ մը:

⁂ Փարիզեան բանուկ փողոցի մը մէջ, մութէն օգտուելով, խենէշ երիտասարդ մը ամբողջովին մերկացուց իր հոմանուհին, որ կ՚ուզէր լքել զինքը... Միայն ձեռնոցը եւ գլխարկը մնացեր էին վրան, երբ ոստիկան մը օգնութեան հասաւ եւ վերարկուով ծածկեց թշուառ կնոջ մերկութիւնը:

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԵՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ԺԲ.

ԵՐԿՈՒ ՄԱՀԱՓՈՐՁԵՐ ԿԸ ՁԱԽՈՂԻՆ.— ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱՆ՝ «ՊԱՀԱՊԱՆ ՇՈՒՆ».— ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐՈՒՆ ԱՌԱՋԻՆ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ.— ԿԻՐԱՍՈՆԻ ՕՍՄԱՆ ԱՂԱՆ ԻՆՉՊԷՍ ԽԵՂԴԵՑ ԱԼԻ ՇԻՒՔՐԻՆ.— Մ. ՔԷՄԱԼԸ ԱՌԵԽԱՆԳԵԼՈՒ ՓՈՐՁ.— «ԿԱԶԻ»Ն ԾԱՆՐ ՃԳՆԱԺԱՄԷ ՄԸ Կ'ԱԶԱՏԻ ՇՆՈՐՀԻՒ... ՇԷՅԽ ՍԱՅԻՏԻ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ...

Ապստամբութեան առաջին օրերուն Քէմալ կ'ապրէր շատ համեստ պայմաններու մէջ եւ շարունակ շփման մէջ էր ամբոխին հետ:

Սակայն Ջան Գայա փոխադրուելէն յետոյ, կը դառնայ աւելի վերապահ եւ զգոյշ: [illegible]

[illegible]

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՃԱՐԱԿԸ

ԽՄԲ.— Թերթերը լեցուն են անձնասպանութեանց դէպքերու նկարագրութեամբ: Այս երեւոյթը նամանաւանդ նկարագիր ստացած է գրեթէ: Ընկերաբանները եւ հոգեբանները հինէն ի վեր կը վինին՝ բացատրելու համար անձնասպանութեանց պատճառները: Այդ մասին երկու դպրոց է ստեղծուած, — ընկերաբանական դպրոցը եւ ախտաբանական դպրոցը: Վերջին տարիներու ուսումնասիրութիւնները աւելի շատ ուժ կուտան ախտաբանական դպրոցին: Այդ դպրոցին կը պատկանի նաեւ Տօքթ. Բօլօլեան՝ անձնասպանութիւնը բացատրելու իր եղանակով: Իր այդ ուսումնասիրութիւնը կուտանք, առնելով «Les Annales» պարբերաթերթէն.—

[illegible]

Բայց եւ այնպէս բժիշկին գլխաւոր դերը բարոյական է: Ցաւմար խօսքերը աւելի բարերար դեր կը կատարեն, քան լաւագոյն դեղերը:

ՏՈՔԹ. ՊՕՂՈՍ ՔՕԼՕԼԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

ՓԱՓԿԱՆԿԱՏՈՒԹԻՒՆ

Հայ բանաստեղծ մը, օր մը, երկու ինքնագիր բանաստեղծութիւն կը տանի Վարուժանին.

— Պ. Վարուժան, կը հաճի՞ք կարդալ:

Վարուժան բանաստեղծութիւններէն մէկը կ'առնէ, կը կարդայ եւ ետ կուտայ.

— Ի՞նչպէս գտաք կը հարցնէ բանաստեղծը:

Վարուժան, երկա՛ր մտածելէ յետոյ, վճռական շեշտով մը կ'ըսէ.

— Միւսը աւելի լաւ է...

ԾԻԾԱՂ

ԿԵԱՆՔԸ

Բնագիտութեան ուսուցիչ հանգուցեալ Մ. Նալբանդեան, անգամ մը, Պոլսոյ մէջ, Նէշիլքէօյ, կիրի օձայոններուն շուրջ կը պտտէր եւ գետնէն գտած տեսակ-տեսակ քարերը պայուսակին մէջ կը նետէր:

Ծերունի հողագործ մը, զարմացած, կը հարցնէ.

— Ի՞նչ կ'ընես, տղա՛ս:

Նալբանդեան կը խնդայ.

— Ի՞նչ ընեմ, հայրի՛կ, քեզի պէս քարէն հաց հանելու կ'աշխատիմ:

ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ ԱՄՍԱԳՐԻ» ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

— :-: —

Փարիզի Հայ Գրական Ակումբը թէական իր հինգերորդ տարեշրջանի Տարեմուտի Ա. գրական երեկոն որ նուիրուած էր «Հայրենիք» ամսագրի տասնամեակին, մէկը՝ մեր մշակութային մեծագոյն ձեռնարկներէն։ Օրուան զեկուցաբերն էր Ս. Վրացեան որ խիտ բայց էական գիծերու մէջ ներկայացուց ամսագրին ոգին, բովանդակութիւնը եւ ընդգրկած ուղղութիւնը. Ծանրացաւ մասնաւորապէս 1922ի հայ իրականութեան վրայ, սպառազէն, Լոզանի քաղաքական անբարեհաճ, անորոշ խարխափումներ ամէն ճակատի վրայ, ու ահա հրապարակ կուգայ ամսագիրը 64 մեծադիր էջերով Բոլորի մէջ զարմանք թէ այս հիւանդ ժամերին օրերուն կարելի է այդքան մեծածաւալ հանդէս մը լոյս ընծայել. Բայց շնորհիւ հրատարակչական մարմնոյն ու մասնաւոր խմբագրին՝ Ռ. Դարբինեանի կորովի եւ անխոնջ կամքին ու նպատակին «մեծածաւալը» կը դառնայ յանձնառութիւն, ու տասը տարի վերջ մեր առջեւ 120 հատոր գիրք, ու փոխանակ ծրագրուած 64ի՝ 176 էջ, խմբական մատենադարան մը իր այլազան բաժանումներով։

Տասնամեակը բաղդատութիւնը կատարեց Հայաստանի մէջ երեւցած նոյնանման հանդէսներու հետ, յիշեց «Նորք»ը, «Նոր Ուղին» եւն. որոնք պետական պետական հովանաւորութեան, չկրցան երկար ապրիլ եւ մէկ երկու տարուան քաշքշուք վիճակէ մը վերջ՝ բոլորն ալ կանգ առին։ Իսկ «Հայրենիք» ամսագիրը ամերիկեան կազմակերպութեամբ լոյս տեսաւ իւրաքանչիւր ամսու 1ին եւ այս ոչ թէ ամիս մը կամ երկու, այլ տասը տարի, առանց ընդհատումի։ Ընդհանուր ամսագրին ներքին բովանդակութիւնը գեղարուեստական, պատմական եւ ընկերային բաժանումներով, Ընդհանուր ցանկով մը ցոյց տուաւ թէ հոդ երեւցած են 332 ստորագրութիւններ քիչ մը ամէն տարիքէ եւ ամէն հոսանքէ գրիչներ։ Վերջացնելով իր խիստ շահեկան զառախօսութիւնը, Ս. Վրացեան կոչ ուղղեց ներկաներուն, որպէս զի իրենց բարոյական օժանդակութիւնը չզլանան հասցնել Թերթին տարածման՝ քանի որ գաղութներուն մէջ Ամերիկան առաջինը եղաւ որ ազդուեցաւ անհամեմատ այս տագնապէն, ու այս պահուս դժբախտ հոն է որ մեր հայրենակիցները ամէնէն ուժգին կերպով կը տառապին այս տագնապէն։ Հետեւաբար բոլորիս վրայ պարտականութիւն կ'իյնայ թեթեւցնել ամսագրին նիւթական հոգը, տեւելու համար ու՛ աւելի ուռճացած ու մանաւանդ դիմաւորելու՝ իր քսանամեակն ու երեսնամեակը։

Տեղի ունեցաւ մտքերու փոխանակութիւն եւ յաջորդաբար արտայայտուեցան.—

Ռուբէն Բերբերեան.— Ամբողջութեամբ համակարծիք Ս. Վրացեանի խօսքերուն, բայց հարց տուաւ թէ մի՞թէ «Հայրենիք» ամսագիրը կը լրացնէ՞ ամսաթերթի մը պահանջները։ Նկատեց թէ ամսագիրը առաւելապէս հատաքոծոյի մը հանգամանքը կը ներկայացնէ քան թէ իսկական ամսաթերթի մը. Հոդ կը պակսի շարժումը։ Փափաքելի է որ ամսաթերթը ունենայ անպայման իր ամէն ամիս տեսութիւնը գաղթաշխարհի մտաւորական շարժման մասին, այնպէս՝ ինչպէս Ա. Աթեան այնքան ձեռնհասութեամբ կը ներկայացնէ խորհրդային կեանքը. Երբեւ չէ նոյնպէս գրախօսականներու բաժինը, կարծես թէ պատահականութիւն կը բուրէ։

Ա. Չամալեան.— Կանգ առաւ առաւելապէս ամսաթերթին հայեցի նկարագրին վրայ եւ չեշտեց սա կէտը թէ, ամսաթերթը իր 120 հատորներով եւ 21,120 էջերով երբեք տեղ չէ տուած օտար մտքին եւ քաջալերած է այն՝ որ հայ գրչին կը պատկանի։ Ոչ մէկ թարգմանութիւն ամսաթերթէն ներս։

Կարօ Սասունի.— Ծանրացաւ ամսաթերթին ներքին բովանդակութեան վրայ։ Նմանցուց շտեմարանի մը որ հում նիւթ կը հաւաքուի։ Պէտք չունեցաւ ամսաթերթէն դուրս կատարուած ուրիշ մշակութային շարժումներով զբաղիլ, քանի որ ամսաթերթը իր կեցուածքով արդէն համակ զգացութային հայութեան մշակոյթի երեք չորրորդը իր մէջ կը խտացնէ, հետեւաբար շարժումի էջ մը բանալու պարագային՝ կարծես ինքնիրմով ըլլալիք պիտի ըլլայ...

Ա. Խանդկարեան.— Դէմ արտայայտուեցաւ Սասունիի մտքերուն եւ կրկին ու կրկին պահանջ ներկայացուց թէ ամսաթերթը անպայման ունենայ իր լայն քննադատական բաժինը, աւելի լայն տեղ արուի Դարեհ Ազատեանի ձեւով պատրաստուած ամսական տեսութիւններուն ու մանաւանդ հող արտացոլայ այն բոլոր իմացական եւ տեսական վիճաբանութիւնները որ տեղի կ'ունենան օտար գրական մեծ հանդէսներու եւ մտաւորական շրջանակներու մէջ։

ՀԱՑԿԱՇԷՆ

Ց. Գ.— Հաւաքոյթի փակման՝ ներկաները փափաք յայտնեցին որ Գրական Ակումբի վարչութիւնը շնորհաւորական նամակ մը ղրկէ ամսաթերթի խմբագրութեան, առով որպէս միահամուռ համակրական ժէսթ մը կատարուած ըլլայ աշխատանքին ու մանաւանդ անյողդողդ կերպով այդ աշխատանքը առաջ տանողներուն։

Պատճէնը ուղարկուած շնորհաւորական նամակին.—

«Հայրենիք» Ամսագրի Պատ. Խմբագրութեան.

Փարիզի Հայ Գրական Ակումբը, որ իր շուրջ կը համախմբէ Փարիզ ապրող հայ մտաւորականութեան մէկ կարեւոր մասը, իր տարեմուտի առաջին հաւաքոյթը նուիրելով «Հայրենիք» ամսագրի տասնամեակին՝ իր սրտագին շնորհաւորութիւններն ու ջերմ ողջոյնները կ'ուղարկէ յարգելի խմբագրութեանդ եւ հրատարակիչ կազմակերպութեան՝ հայ մշակոյթին մատուցած անգնահատելի ծառայութիւններուն համար։

Հայ տարագրային կեանքի այս դժնդակ ու մռայլ օրերուն, «Հայրենիք» ամսագիրը կը հանդիսանայ մէկը սակաւաթիւ այն փարոսներէն, որոնց բարձունքէն հայ միտքը կը շարունակէ լուսաւորել ու ջերմացնել մեր ժողովուրդին հայրենապաշտ, եւ լոյսի կարօտ սիրտը։

Մենք քաջ գիտենք, թէ հայ իրականութեան մէջ որքա՜ն դժուար է «Հայրենիք» ամսագրի նման՝ ազատ եւ հարուստ ժողովուրդներու եւ յատուկ՝ հոյակապ ձեռնարկի ստեղծումը։ Կը գիտակցինք նմանապէս, թէ ի՜նչ մեծ զոհաբերութիւն կը պահանջէ, մանաւանդ այս օրուան նախընթացը չունեցող տնտեսական տագնապի օրերուն, նման ձեռնարկի մը պահպանումը։ Բայց եւ այնպէս, վստահ ենք, որ այն կազմակերպուած կամքը, որ կեանքի կոչեց «Հայրենիք» ամսագիրը, ա՛յն ուժերը, որոնք տասը տարիէ ի վեր ի գին յամառ աշխատանքի, ստեղծագործական նուաճումներով, կը վարեն խմբագրութիւնը, այսուհետեւ եւս, իրենց բարձր առաքելութեան գիտակցութեամբ հպարտ, առանց վհատելու, առաջ կը տանին այդ հանրօգուտ գործը։

Փարիզի Հայ Գրական Ակումբը կը մաղթէ ձեզ ուժ ու տոկունութիւն՝ յաջորդ տասնամեակն ալ նո՛յնքան փայլուն յաջողութեամբ անցընելու համար։

Ջերմագին յարգանքներով՝ Գրական Ակումբի նախագահ՝ Ռուբէն Բերբերեան, քարտուղար՝ Հրանդ Բալուեան։

× Փարիզի Գրական Ակումբը, իր կազմակերպած «Մշակոյթի Օրեր»ին վերջ կատարեց իր ընդհանուր ժողովը որուն մէջ գծեց իր յաջորդ տարուան գործունէութեան յատակագիծը։ Այդ առթիւ ընտրուեցաւ նոր վարչութիւն մը հետեւեալ կազմով — Ռ. Բերբերեան, Ս. Վրացեան, Ց. Զարեան, Հ. Բալուեան, Տիկ. Շանթ, Ա. Խանդկարեան եւ Վ. Համբարձումեան։

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԳԼԽԱՐԿ

Այս խորագրին տակ «Ճիւմհուրիէթ» կը գրէ.—

Հրագիրներու մէջ կարդացինք Իզմիրէն եկած հեռագիր մը, որուն համաձայն գլխարկի օրէնքին դէմ շարժող 8 հոգի դատարանին յանձնուած են։

Գլխարկի յեղափոխութեան վրայէն անցնող տարիները եօթը, ութ եղան, կարծեմ։ Հակառակ ասոր, մեր մէջ դեռ կան գլուխներ որոնք այս գլխանոցէն կը խրտչին։ Եթէ Իզմիրի ոստիկանութեան նման Պոլսոյ ոստիկանութիւնը եւս բծախնդիր փնտռտուք մը ընէ, ոչ թէ ութ, այլ ութ հարիւր հոգի պէտք է արդարադատութեան ճամբան բռնէ։

Փողոցը քալած ատեն, անցնող գացողներուն գլուխներուն վրայ աչք մը նետեցէք։ Ի՜նչ տեսակ տեսակ, ի՜նչ արտառոց, ի՜նչ այլանդակ «քիւլահներ», «խաքքէներ», «ֆաւուքներ», «ինչերլաքներ» կը տեսնէք։ Ոմանք բոլորովին ճերմակ կտաւէ, ոմանք այծի մորթէ, ոմանք զառնուկի մաշկերէ, ոմանք անասունի ծածկոցէ, ոմանք սամոյրէ... Ահաւասիկ [illegible] կ'ուզէք, արեւարգել [illegible] կ'ուզէք, գլանաւոր, երկրաչափական մ՞ը ձեւին յարմարը որ կ'ուզէք կը գտնէք։

Բայց, տարօրինակը միայն մեր գլխարկներուն տեսակն ու ձեւը չէ։ Մեր գլխարկ դնելը, հանելը, ու գլխարկով բարեւելն ալ տեսնելու արժանի պարագայ մըն է։

Անանկ գլուխներ կան որ, որոնց վրայ «ֆէօթր» գլխարկները «Ագրիբէ» ֆէսերուն, «մելոն» գլխարկները պտուտակ փաթթոցի նման կը կենան։

Բարեւին ալ տեսակները հնարեցինք։ Դեռ մինչեւ հիմա «Ֆանտելլի-Գազը Ալիի թեմէննահներ»ը կ'ուզէք, ճանճ վանելու նման «վիւզէ-լայական» յարգանքնե՞ր կ'ուզէք...։

Մեր ձեռքին մէջ, գլխարկը ձեռնածուի (հոքքապազ) «քիւլահ»էն տարբերութիւն չունի։ Օդին մէջ քանի մը անգամ «թաքլա» չնետուած մեր գլխուն վրայ չի նստիր։

Եթէ շարժանկարի դերասանց մը մեր պաղտասաններէն անցնի, ինքզինքը ոչ թէ Պոլսոյ, այլ՝ վստահ եմ որ Հոլիվուտի կառակերգականներուն թաղին մէջ պիտի կարծէ։

ՕՐ. ԱՐԱՔՍԻ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ
եւ
ՀՐԱՆՏ ԱԿՈՆԱՑԵԱՆ
Ամուսնացած
Փարիզ Սարսէյ
20 Նոյեմբեր 932

ՕՐ. ՆՈՒԱՐԴ ԲԷՅՈՍԷԵԱՆ
եւ
ԵՐՈՒԱՆԴ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
Նշանուած
Ռոճի սու Պուա 6 Նոյեմբեր 932

Ի՞նչ անուն տալ

Անցեալ օր, Թուրք թերթերը գրեր էին թէ կը պահանջուի նոր օրէնք մը հրատարակել, պարտադրելու համար որ ամէն մէկ Թուրք ընտանեկան անուն մը գտնէ իրեն, պայմանաւ որ կարենայ ապացուցանել թէ այդ անունը հարազատ է։

Սատրի Էթէմ, որ «Վաքըթ»ի մէջ «օրուան նշմարներ»ը խորագրով ամենօրեայ իր սիւնակը ունի, այս առթիւ կը գրէ ի մէջ այլոց.— «Մտածեցի, մտածեցի, ընտանեկան անունս չգտայ։ Զիս մանկութենէս ի վեր, մայրս եւ հայրս իրենց երբ տասարդութենէն ի վեր ճանչցողներուն հարցուցի, ամէն մէկը մէկ մէկ տեսակ բան ըսաւ։ «Եթէ, ըսի, անպատճառ ընտանեկան անուն մը գնել հարկ է, 16 միլիոնէն աւելի եղող Թուրքերուն առնուազն 14 միլիոնը եթէ իրենց անունին քով մէկ մէկ յանուն» գնեն, հարկ պիտի ըլլայ զանոնք... Թուագրել։ Ուրիշ ճար չկայ. Այն ատեն, օրինակ, «13,999 [illegible]»

Ցետոյ, ըսել վերջ թէ այս տեսակ օրէնքի մը օգուտն է «ամէն մէկը կապել ընտանիքի մը՝ զանոնք մղելու համար ընտանեկան պատիւին ու փառքին պահպանման», կը շարունակէ, «ուրեմն, մեր անուններուն քով գրուած ընտանեկան անունը հրեշտակի մը նման գրելը լաւ բաներու պիտի մղէ, մեր անձնաթուղթերը մեր վզէն պիտի կախենք աչք չառնելու համար...։ Եթէ Մօնթէսքիէօ ողջ ըլլար ու լսէր՝ «հանո՛ւ, պիտի ըսէր, վազ եկէք այդ գործէն, որովհետեւ դուք հանրապետութիւն մը, մանաւանդ ժողովրդապետութիւն մը հիմնած էք։ Ժողովրդապետութեան մէջ տարազաւոր առաքինութիւն է։ Եթէ ազնուապետական պետութիւն մը հիմնէիք, անմիջապէս հրատարակեցէք այդ օրէնքը քանի որ ազնուապետութիւնը ընտանեկան փառքին ու պատիւին կը յենու»։

Սատրի Էթհէմ, ըսելէ վերջ թէ ընտանեկան անունը ֆէոտալական շրջանի կը պատկանի, այդ շրջանը ապրող ժողովուրդները հարկադրաբար ընտանեկան անունով մը կ'ապրին, եւ եթէ ուզեն իսկ չեն կրնար փրկուիլ անկէ, կը շարունակէ. — «Թուրքիան շատո՜նց հեռացած է ֆէոտալական շրջանէն։ Օրինակ, մեր մօտ, Սելճուք ֆէոտալականութեան վրայէն անցնող կեդրոնաձիգ կառավարութիւնները ընտանեկան անունները եւս միասին ժողովրդականացուցած են։ Արդի պետութեան մէջ հայրենակցին ու պետութեան միջեւ ոչ ցեղի եւ ոչ ալ ընտանիքի օգնութեան պէտք կայ։ Ես՝ Թուրքիոյ ոչ թէ իմ ընտանիքովս, այլ ինքնիրմովս կապուած եմ։ Ես մեր ցեղի մէկ մասնիկն եմ։ Ինչո՞ւ զիս ընտանիքով մը ճանչնալ կ'ուզէք։ ...Թուրքիոյ մէջ ստաբամարտին գոյութիւն չունենալը միայն մէկ պատճառ ցոյց կուտայ. — Ամէն ոք ինքզինքը ոչ թէ ընտանեկան պատուոյն, այլ՝ իբրեւ մարդ ու հայրենակից՝ օրէնքին պաշտպանութեան տակ կը տեսնէ։ ..Դարերէ ի վեր մոռցուած եւ անցնող դարերուն՝ մեզի ի նպաստ լուծած միակ խնդիրը նորէն մէջտեղ նետելը, մոռցուած ընտանեկան հին ոխերը երկրին մէջ վերադարձնել կը նշանակէ։ Մեծ միութեան, մեծ կապին պէտք ունեցած այս շրջանին, ներապական ձեւով երեւցող ֆէոտալականութեան մասին բնաւ չխօսինք. Ֆէոտալականութիւնը սուլթանութեան բաղդատմամբ իսկ յետադիմութիւն մըն է։ Մինչդեռ, մենք հանրապետական շրջանի մը մէջ ենք»։

Անուն գտնելու խնդրին այս... Թրքավարի այս մեկնութեան ի՞նչ անուն տալ, ընթերցող։

ՄԱՄՈՒԼ

Արեւելքի կիներու համագումարը

Թեհրանի մէջ բացուած է Արեւելքի կիներու համագումար մը, որուն կը մասնակցին պատգամաւորուհիներ Սուրիայէն, Եգիպտոսէն, Իրաքէն, Հնդկաստանէն, եւն.։

Թեհրանի «Ալիք»ը ողջունելով համագումարը, կը շեշտէ խմբագրականին մէջ (10 Նոյ.).

— «Արեւելքի կինը, որ դեռ երէկ մատնուած էր սարկական ամօթաբեր կենցաղին ու հարեմային դեղխ ու շուայտ կեանքին, - այսօր Միջազգային կոնգրէս է գումարում ու համամարդկային վեհագոյն խնդիրների առհվիրայ է հանդիսանում...

Երա՞զ է թէ իրականութիւն...

Թերեւս, մեզ խնար մի ազանչելի երազ, եթէ համագումարը հաւաքուած չը լինէր մեր աչքերի առջեւ, մեր մայրաքաղաքում։

Եւ այս զգեցիկ իրականութեան հանդէպ մեր հոգին ակամայ խռապէս յուզուում է, մեր ամբողջ ներաշխարհը ալեկոծւում խանդաղատանքի յոյզերով, ողողւում յաւագուռ օրերի ներշնչումով, իսկ մեր միտքը իր անսանձ թռիչքների մէջ ճզնումէթափանցել մշուշապատ հեռուները։ Եւ թւում է մեզ՝— Արեւելքը՝ արթնացած, Արեւելքը՝ իր զարթօնքի զգայթնակէտին. Արեւելքի ցեղակից ժողովուրդները՝ միաժամանակ լծուած համամարդկային մշակութային ստեղծագործ աշխատանքների. Արեւելքը՝ իր ուրոյն բարոյա-փիլիսոփայական դանձերով զինուած, նորանոր հրապուրիչ հորիզոններ է բաց անում մարդկութեան առջեւ...

Եւ այս հրաշակերտ մշակոյթի հոյակապ կոթողի նախադռան կանգնած է Արեւելքի կինը իր վեհապանծ պարթեւ հասակով, իր սեւաթոյր հրացայտ աչքերով, աննկուն հոգով ու զորավոր կամքով...

Լսում է նրա հրաշունչ խօսքը.

— Եկէք դուք բոլորդ, քոյրեր եւ եղբայրներ, դուք, որ դեռ երէկ «քարշ էիք գալիս յամր քայլերով, անձուկ ձորերով», արիւն քրտինք ծորալով, սարկական կապանքներով շղթայուած, եկէք ամէնքդ. «Մենք պատրաստ ենք մեր դիրքը բանալու ձեր առջեւ եւ ձուլուելու ձեզ հետ հոգով ու մտքով, մենք միասին կ'աշխատենք մաքրել մարդկանց հոգիները, ոչնչացնել թշնամութիւնն ու թշնամութիւնը, սուտն ու կեղծիքը, ատելութիւնն ու նախանձը. մենք կ'արթնացնենք մարդկային կամքն ու կորովը, մենք կը մղենք աշխարհը դէպի մեծ պայքարը, դէպի ազատութեան, սիրոյ ու եղբայրութեան յաղթանակը...»

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դոքթ. Նշանասարեան իր սրտագին շնորհակալիքը կը յայտնէ ազգային իշխանութեան, հայ մամուլին եւ կազմակերպութեանց, որոնք իր ուսանողական [illegible] առթիւ, հեռագրով եւ նամակով արտայայտեցին իրենց համակրանքի ջերմագին զգացումները։

Փարիզ, 21 Նոյ. 1932

ԴԱՏԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

— Ոսկի ժամացոյց մը գողնալուդ համար, պիտի բանտարկուէիր, բայց վկաներ չկան, ուստի ազատ էք։

Դողը ուրախանալով.

— Պարոն դատաւոր, ուրեմն կրնամ ապահով կերպով գործածել ժամացոյցը։

×

— Ինչ առաջ Բանի Նստողը ո՞վ էր։

— Նշանաւոր նկարիչ մը, բայց այնչափ ծոյլ որ, միշտ ամեռուան տեսարաններ կը գծէ, ծառերուն վրայ տերեւ դնելու աշխատութիւնը չառնելու համար։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Ստուգեցինք թէ Ռումանիոյ թղթատարական վարչութիւնը մանաւանդ թեր կ'ընդունի արտասահմանի համար, իւրաքանչիւր գումար հազար լէյը չանցնելու պայմանով։

Ստիպողաբար կը խնդրենք մեր բաժանորդներէն օգտուիլ այս պատեհութենէն, մաս – մաս փոխադրելու համար իրենց բաժնեգիններր։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (1)

ՉԱՆՉԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :-: —

Ա.

Դիւղին Տէր Մատթէոս քահանան Տարութիւն մկրտած էր անոր անուանը։ Բայց իր այնքան չարութիւններուն եւ անհնազանդութիւններուն պատճառով՝ Չանչան Արութ կը կոչէին զինքը, իր փոզոցի խաղընկերները։ Այդ յորջորջումը իրեն համար դարձած էր տեսակ մը փառաւորութիւն։ Այնքան մօլի եղած էր որ անունին համար ոչ, այլ եւս էր ներեր՝ եթէ ուրիշներ Չանչան կ'անուանէին։ Այլ ինքը, յանկարծ փողոցի մը կամ փլած պատի մը քովէն գլուխը դուրս կը հանէր մեծաձայն ուրախականի մը պէս ու կը սկսէր պոռալ, կանչել, —

Չան-էր նա չա՜ն, չա՜ն...

Այդ պատճառով, գիւղացիները ալ սկսած էին Չանչան անունը տալ։ Վաղուց հոգին աւանդած էր հայրն ու մայրն ու ծնողազուրկ կը թափառէր դէս ու դէն։ Իր տարեկից ընկերներէն նուազ տղէտ մը չէր, բայց Չղայրին նոպաներու պահուն, սկսնակի մը աչքին պիտի թուէր թէ յիմարանոցի խենդ մըն է։ Իր հայրը ողջ եղած ատեն, քիչ-շատ դպրոց տեսած, զանկին տակ քիչ մը պաշար հաւաքած էր՝ ապագայի համար։ Սակայն հօրը յանկարծական մահէն յետոյ, ամէն ինչ ձգեց բախտին։ Եւ՝ ստացուածքի եւ՝ դրամական բոլոր աղբիւրները սպառեցան, ու զանկին փչուր մը խնկան ալ թռաւ։ Այլ եւս դարձած էր կատարեալ տառահակ մը։ Ցաճախ գիշերները դուրսը կը լուացնէր։ Գիւղացիները շատ անգամ կը յանդիմանէին զինքը, դդատութեան յորդորներ կարդալով...։ Բայց այս բոլորը ի զուր էր իրեն համար։ Աւելի քան երբեք կը բարբաջէր, կը հայհոյէր յաճախ, առակաւելի բարկութենէն վերջ. կը սկսէր լալ՝ մանուկի մը պէս։ Իրեն համար սովորութիւն դարձած էր այլ եւս, նստիլ ճամբաներու անկիւնը, ուր երթեւեկը անպակաս էր եւ կրնար անցորդներու կամ դաշտային աշխատանքէն վերադարձող գիւղացիներու ուշադրութիւնը իր վրայ հրաւիրել։

Օր մը, սակայն, Չանչան Արութ սովորական խեղկատակութիւնները գերազանցելու յաւակնութեամբ, Կուրծէի (շան անունն է) պոչին կապած թիթեղի մեծ կտոր մը, Վերի Աղբիւրէն մինչեւ Խայլին Աղբիւր կայծակի արագութեամբ կ'անցնէր, ամէն դի քրքիջ ու աղմուկ բարձրացնելով։

— Հէ՜յ, ճամբայ բացէ՛ք, Չանչան Արութը կուգայ, կը ձայնէր յաճախ ինքնիրեն։

— Մօ՛, շան լակոտ, տաճիւ՝ չլեցաւ ձ՞ա քու հրհոցդ,— կը պատասխանէր Կարօ Ամուն՝ որ իր սովորական ժպիտով կոթնած էր Զիթհանքի սիւնին։

— Էհ՛դ տղան, էդ պէս եկեր, էդպէս ըլ կ'երթայ Կարօ, ձայնեց Միլօ Ամուն, զոդգոջուն ձեռքերով ցուպին կռթնած.

Չանչան անդադար կը վազվզէր՝ հեւալով ու շնչալով։ Կուրծէ կը յաղնէր, կը ձանձրանար Չանչանի ձեռքէն, բայց ան չէր ուզեր վայրկեան մը հանգիստ կենալ։ Կարծես թէ շան եւ Չանչանի ճակատագիրը իրարու կապուած էին։

— Է՛հ, Կուրծէ՛, յոգնեցա՞ր, քիչ մը հանգիստ ընենք էս արեւու պատին տակ, կը խօսէր Չանչան Արութ՝ Կուրծէին զուլնքը շոյելով։

Խեղճ կենդանին բռնաւորուած թիթեղի խոշոր կտորով ու վիզէն ալ կապուած հատս ու տակէն առասանով, կռնակը տուած կիսափուլ պատին՝ արագ-արագ կը հեւար, բերնէն լորձունք թափելով։ Չանչանն ալ իր կարգին, պահ մը կըծկուած արեւի տաք ու հարուստ շողերու տակ, հանգիստ շունչ կը քաշէր։ Կարծես երկու եղբայրներ ըլլային անոնք, երկու ծնողազուրկ որբիկներ, որ այդպէս խաղաղ տրամադրութեան տակ կցած, երկուքն ալ լուռ ու մունջ կը խոկային՝ թէ իրենք ալ ժամանակին հայր մայր ունեցեր են, իրենք, ալ վերջապէս վայելեր են ընտանեկան բոլոր քաղցրութիւնները, հաճոյքները, ու հիմա, ամէնքէն լքուած ու արհամարհուած, կը նման փողոցի մը խոնարհ անկիւնը։ Քունը զանոնք գետին ձգեց, ու սկսան հանգստանալ։

— Հա՛, հա՛, հա՛, կը խնդային Կարօ Ամուն ու Միլօ Ամուն։

— Ո՞վ էր տեսեր ասանկ բաներ, մարդն ու շունը միասին պառկիլ, նկատել տուաւ Էլմօկկրօն, որ նոյն պահուն կ'անցնէր Տէր Պերպէնց տան առջեւէն։

— Կիրօ, էս տղան էս՝ հալէն ձգելու չէ, տէ՛ եփ ու եփ շանը հետ պիտի օյնայ, քընծ էս որ թէզը չկայ. Թաղական Գիգօն տեսնալու էտէ, էս տղան դպրոց ճամբելու է... խօսեցաւ Միլօ Ամուն։

— Աղէկ կ'ըսես, Միլօ, հըմը, նայինք պիտոր վարժատուն առնեն Չանչանը, ինչու որ հեզ մը տանս էդեր է էս տեսակ...։

— Ինչո՞ւ պիտոր չառնեն, կրկնեց Միլօ Ամուն, տղուն պօլըպօսը տեղը, գլուխը մեծ, ա՛լ ինչ տէյի չեն առներ... էս վարժատունը էդեր է էշչեները կրթելու, մա՛րդ ընելու, մա՛րդ, Կիրօ։

— Է՛հ, էս աւուր սկսալ եռեւէն ըլլենք, ճար մը գտնենք, դպրոց դնենք, որը է, թող էրթայ բան մի ուսնի...։ Հալալդ խէր մի կենայ վերջէն, — խօսեցաւ Կարօ Ամուն համրիչի դեղի յուլունքները ափին մէջ արագ-արագ քաշելով։

Բ.

Արեւը իր վերջին շառաւիղները կը մաղէր դարաւոր բերդին գագաթէն։ Գիւղը վերջալոյսի այդ աղուոր պահուն, աղամանդի պէս կը ցոլար։ Խաւարը հետզհետէ կը վարագուրէր գիւղը։ Գիւղացիները այդ պահուն, խումբ խումբ դէպի Տէր Պերպէնց հրապարակը կուգային, երեկոյեան հովի կենսանորոգ թարմութիւնը ըմբոշխնելու համար։ Ոմանք Զէթ-Քարի վրայ «տասմա»յի գծեր նշանակած՝ խաղը կը շարունակէին մթութեան մէջ։ Այսպէս, ամէն անհատ ու խմբաւորում իր զբաղմունքին մէջն էր։ Քիչ անդին սանդուղի մատերուն վրայ հաւաքուած խումբ մը երիտասարդներ, բերանաբաց մտիկ կ'ընէին տարեց ու փորձառու մէկը, որ յեղափոխական անցեալ ունէր ու կը պատմէր առասպելական հէքեաթներ, զանազան զրուցներ, ազատագրական պայքարի օրերէն... «Մենք ունեցեր ենք Տիգրաններ ու Արտաշէսներ, որոնք զարդարեցեր են համեստական հզօր կայսրութիւնը, իրենց աշխարհակալական տիրապետ Արեւելքի ցեղերու մէջ ամէնէն հզօր ու ազդեցիկ դերն են ունեցեր։ Հայոց ազատագրական պատմութեան ճամբուն վրայ ինկած են բիւրաւոր զոհեր, հերոսներ՝ խիզախ ու անահեղ»։

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

(Շար.)

Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻԻ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

27 Նոյեմբեր, կիրակի ցերեկ ժամը 2.45ին Maison de la Mutualitéի մեծ սրահին մէջ
24, rue St. Victor, Paris (5) Métro: Maubert-Mutualité

Առաջին անգամ ըլլալով փարիզի հայ բեմին վրայ իտալացի նշանաւոր Թատերագիր Rovettaի յայտնի տռամը, որ եւրոպական բեմերու վրայ ինկայ յաջողութիւն գտած եւ մեծ աղմուկ հանած է

ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ

ժամանակակից մեծ տռամ 3 արար՝ կուսակցական պայքարի կեանքէ

ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ իր ամէնէն նոյակապ ստեղծագործութեան՝ կուսակցական լիտըր Ֆրանչեսքօ Գօրնալօբոյի դերին մէջ

Կը մասնակցին.— Տիկ. Տիկ. Ցուրաբեան, Անահիտ, Պ. Պ. Շահխաթունի, Եր. Թօլայեան, Լաքքա, Ցուրաբեան, Գմբէթեան, Սարաֆեան, Մագսուտեան եւ Գաղտասարեան։

ՏՈՄՍԱԿՆԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐՆ՝ ԵՆ 20, 15, 10 ԵՒ 7 ՖՐԱՆՔ

Կը ծախուին սովորական տեղերը. Յառաջի խմբագրատունը, իսկ ներկայացման օրը. Թատրոնի կիշէն ժամը 12էն սկսեալ, կեդրոնատեղի՝ «Կավռօշ»

Փարիզ եւ շրջակայքը

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶԻ Կոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Շաբաթ՝ ձերեկոյ ժամը 8.30ին. 2, Place d'Italie. Քաֆէ տը լա Մէրիի սրահին մէջ։

Հաշուետուութիւն Կոմիտէի եւ ընտրութիւն նոր Կոմիտէի։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ջաւարեան Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Մուրատ եւ Մշօ խումբերու բոլոր ընկերները, այսօր, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Դրադարանին մէջ։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. Մինասեան կոմիտէն կարեւոր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հայ Ակումբին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Բացակաները նկատի պիտի առնուին։

ՇԱՎԻԼԻ «Արդութեան» խումբի ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Ave. Ville-D'Avray. Chaville.

ՍԱՐՍԷԼԻ «Հրայր» խումբը ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, ընկ. Նուպար Ալատինեանի տունը։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի Մարմինը ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի Քրիստափոր, Ջաւարեան, Ռոստոմ խումբերու բոլոր ընկերները 27 Նոյեմբեր, կիրակի առաւօտ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքավայրը։ Ներկայանալ անդամատետրով. խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի հաւաքական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Աղբիւր-Սերոբ եւ Իշխան ենթակոմիտէներու հաւաքական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Սէն-Լուի Ակնունի խումբի ժողովը այս Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին։ Զեկոյց՝ 10րդ Ընդ. Ժողովի։

ԼԱ ՍԻՕԹԱ.— Խաժակ խումբի ընկերական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս կիրակի կէս օրէ վերջ, ժամը 2.30ին։ Կը դասախօսէ՝ ընկեր Ս. Մարտիրոսեան, զեկոյց 10րդ Ընդ. Ժողովի։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Կրընոպլի Կոմիտէն, Լանսէյի, Ռընաժի ենթակոմիտէները, ընկեր Աշոտ Իսահակեան եւ Ա. Օհանեան իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ընկ. Ս. Միլոնեանի՝ իր եղբօր զառնաղէտ մահուան առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Այկիւ, Արթինեան, Արթինեան ընտանիքը եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին՝ ՅԱԿՈԲ ԱՐԹԻՆԵԱՆի զառնաղէտ մահուան առթիւ։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Ա. Ա. Arménienne «Արարատ»ի ֆութպոլի առաջին խումբին ժողովը տեղի կ'ունենայ ամէն Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, rue de Rome, սրճարանին մէջ։ Այն ֆութպոլիստները որոնք կ'ուզեն խաղալ դիմեն վերի հասցէին։

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ «Այգ» Երիտասարդական Միութեան թէյասեղանը յետաձգուած է Դեկտ. 4ին։

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ շնորհակալութեամբ ստացած է նպաստները.— Պ. Պ. Ս. Թորոսեանէ, Թիւթիւնճեանէ, Փանոսեանէ, Եղբարք Սապոնճեանէ, Վահէ Իշխալեանէ, Հ. Իշխալեանէ, Գ. Թապիպեանէ, Ս. Թապիպեանէ, Յ. եւ Գ. Ղօնչէկիւլէ, Ն. Նիկողոսեանէ, Մ. Հապեանէ, Մ. Պէնկեանէ, Գ. Նալպանտեանէ, Հ. Խորէնեանէ, Խերպէկեանէ, Մուրատէ։

Ժերսէ Ժաքէթներ եւ հիւսելի բրդեղէններ.— Պ. Պ. Ե. Սաատեթեանէ, Տէր Թովմասեանէ, Յ. Պույուքճեանէ, Ս. Թերզեանէ, Էօկսիւզեանէ եւ Կանտիլեանէ

×

Դպրոցասէրը հարկ կը համարէ իր հրապարակային շնորհակալութիւնները յայտնել՝ իր անդամուհիներէն Տիկ. Ի. Ֆրէնկեանի եւ Պ. Ցաւուշեան Ֆրէնկեանի, որոնց սրտաբուխ գործունէութիւնը վայելած է միշտ իր բոլոր ձեռնարկներուն առթիւ։

ՋԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԵԻ ՄԷՋ

Պուլօնեը սիւր Մէր 23 Նոյ. 932

Վաղը առաւօտ ձեր ձկնավաճառին ծախած ձուկը որսացուած է այսօր։ Կերէք Պուլօնեը սիւր Մէրի թարմ ձուկը։

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

3 ԴԵԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ Գ. ԹԱՂԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Կը նախագահէ՝ Պ. ՎԱՐԴԱՆ ՋՈՒԼԼԷՐԵԱՆ

Կը խօսին՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ եւ Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Կ'երգէ՝ Տիկ. Ն. ԲԱԴԱԼ

Ցէսինի ԱՐՇԻՒ ֆանֆառը. ընկ. Աւետիս Մելքոնեան (Լութակ)։

Մանրամասնութիւնները յաջորդաբար. Փնտռել մասնաւոր յայտագիրը։

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

4 ԴԵԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ԵՏՔԸ ԺԱՄԸ 3ին

Կը նախագահէ՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

4 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ. ԺԱՄԸ 9ին

Կը նախագահէ՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

Գեղարուեստական բաժնին մանրամասնութիւնները յաջորդով

ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

27 Նոյեմբեր, ժամը 16էն մինչեւ կէս - գիշեր

ՇԱՆ Զ'ԷԼԻԶԷԻ ՍԱԼՕՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

79 Ave. du Champs Elysées Paris (8)

Պատուոյ Նախագահութեամբ՝ ՏԻԿԻՆ ԼԵՒՈՆ ՊԷՅ ԳԱՓԱՄԱՃԵԱՆ

Նախագահ՝ Պ. ՊՕՂՈՍ ԷՍՄԷՐԵԱՆ

Երկու նուագախումբ գեկավարութեամբ Մանուէլ ՐԻՇՄԱՏՈՅԻ։ Գեղարուեստական խնամեալ բաժին, զանազան անակնկալներ, պրիձի Թուռնուա։

Քոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով Մուտք 25 ֆրանք

Տոմսակները կարելի է հայթայթել ընկերութեան գրասենեակը, 15 rue Jean Goujon, Paris (8). հայ գլխաւոր ճաշարաններուն մէջ, Հ. Սամուէլ զբոսացիկ եւ հանդէսին օրը տեղւոյն վրայ։

ԿԱՂԱՆԴԻ ԱՌԹԻՒ ՆՈՒԻՐԷ, ՈՐ Կ'ԱՐԺԷ ՆՈՒԻՐԵԼ ԲԱՐԵԿԱՄԻԴ ԿԱՄ...

ՓՐՈՖ. ՄԵՍՐՈՊ Գ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆԻ

ԵՐԱԶԱՀԱՆ ՃՈԽ ՈՒ ԸՆԴԱՐՁԱԿ

(երեք ամիս առաջ լոյս տեսած)

Գիրքը, որ կը պարունակէ 10,000 երազներու ճշգրիտ եւ ընդարձակ մեկնութիւնը։

Կը բովանդակէ նաեւ՝ ԼՈՒՍՆԻ ԵՐԱԶԱՑՈՅՑ. ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՄՆԱԽԱՂԻ եւ ՎԻՃԱԿԱՑՈՅՑ։

Դիմել գրավաճառներ՝ Հրանտ - Սամուէլ, 51, rue Mr. le Prince, Paris (6). Գ. Մերիկեան, 13, rue des Dominicaines, Marseille. Լ. Քերաճեան, 37, rue des Dominicaines, Marseille. Կամ ուղղակի հրատարակիչին՝ Արամ Ժամկոչեան, 299, rue de Lyon, Marseille։

Գին՝ 15 ֆրանք. Արտասահման՝ 20 ֆրանք կանխիկ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (18)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Առաջին ակնարկով իսկ հասկցայ որ վիճակը յուսահատական էր։ Անիծանուի գնդակ մը կուրծքը պատռած էր։ Գերման զաղտնի գործակալը յաջողած էր։

Հեւքով սկսաւ խօսիլ։

— «Մտադրած էի այս գիշեր գործը լմցնել. երէկ ձեզմէ խնդրեցի ինծի հանդիպիլ, յուսալով որ մեր կողմէ որոշուած որ եւ է ժամուն, օդանաւային ռմբակոծում մը կը կարգադրէք, Գերմանացիները վրդովեցնելու համար, մինչ ես գործի պիտի սկսէի... որճարանը ձեզի կը սպասէի... լաւ որ չմօտեցաք... — եւ խնդալու արի ճիգ մը ըրաւ,— երբ այդ երկու զաղտնի գործակալները սկսան զիս հարցափորձել։

«Մահացուցիչ կերպով սարսափած էի որ ո եւ է վայրկեան կարող էիք երեւալ. ու երբ գործակալներէն մին սրճարանին ետեւի փնտռտուքի ելաւ, փորձեցի զայն զգուշել. ու մինչ կը մտածէի որ ապահով կերպով խուսափած եմ, ճիչդ այդ միջոցին զարնուեցայ։ Աչարակապան մը բարեկամաբար զիս պահեց ու մինչեւ հոս բերաւ.

«Հիմակ, քոյր...» — ըսաւ սատանելով — զգուշացէք. չըլլայ որ Lengenboomը օգը հանէք, քանի դեռ վիրաւոր եմ։ Անիկա իմ գործս է. կը կրկնեմ, անիկա իմ գործս է»։

Կէս ժամ վերջ խոմընտ թիւ 8 մեռած էր։

Իր բաճկոնին գրպանէն Lengenboomի յատակագիծը առի եւ սահմանին միւս կողմը վրկեցի.

Անոր վրայ կարգ մը յարձակումներ կատարուեցան. բայց չեմ կարծեր որ կրցան մեծ վնաս մը հասցնել անոր։

—÷—

ՓԱԽՈՒՍՏ ԴԷՊԻ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ

—÷—

ՀՈՒՐԻ ԵՒ ՋՈՒՐԻ ՉԱՐՉԱՐԱՆՔ ԳԱՂՏՆԻ... ԴԱՐԱՆԻ ՄԸ ՄԷՋ

—÷—

1915ի Կաղանդի իրիկունը ականատես եղայ պատերազմի ողբերգական մէկ դրուագին։

Շաբաթ մը առաջ հիւանդանոց բերած էին Գելճիքացի վիրաւոր տղայ մը. կարծեմ կցորդ պաշտօնեայ էր։ Շարունակ Թուլըզը բնակող իր գեղանի քրոջ մասին կը խօսէր, որուն անունը՝ Ժագ, կրակի գիծին վրայ կը գոռչէր։ Ամբողջ օրը «Ֆիֆին ս», Ֆիֆին անունը կը կրկնէր. այն տեղեկան որ այլ եւս ձանձրացած էի աղջկան անունը լսելէն ու աղաչանքներէն որ անպայման կ'ուզէր արտօնութիւն ստանալ քրոջը իր մօտ գալու եւ զինքը տեսնելու համար։

— Խնդրեցէք հրամանատարէն. դուք հոս մեր փոքրիկ մայրիկն էք, ձեզ չի մերժեր։

Վերջապէս, իբրեւ շնորհ, խնդիրքը ընդունուեցաւ։ Ֆիֆին պիտի գար եւ տղան իր ընտանիքին մասին թարմ տեղեկութիւններ պիտի առնէր ու տար։

Երջանկութեան հօթներորդ երկինքն էր բարձրացած։ Դժբախտաբար, սակայն, առաջին իսկ առթիւ ականատես եղանք ողբերգութեան մը, զոր յաւիտեան չպիտի մոռնամ։

Ֆիֆին այդ առաւօտ եկաւ. հետը գերմանացի պաշտօնեայ մը. համազգեստով, մէջքին կապած էր սուրճանակ մը։

— Անուշիկ եղբայրս, գոչեց աղջիկը եւ անկողնին մօտենալով եղբօրը դէմքը համբոյրներով ծածկեց։

— Ուրեմն ծանր վիրաւոր չես, այնպէս չէ՞։ Միայն մէկ ձեռքդ։ Փառք քեզ Աստուած։

Տղան անկողնին մէջ ելաւ նստաւ՝ խոժոռադէմ

— Այդ անիծեալ արարածը ո՞վ է, ըսաւ բոլորովին լսելի ձայնով մը, Ֆիֆի, հեռացուր այդ մարդը։

Աղջիկը շառագունեցաւ. մինչ պաշտօնեան յառաջանալով.

— Թոյլ տուէք բացատրեմ, ըսաւ խոնարհելով։

— Ֆիֆին ու ես... ի՞նչպէս ըսեմ... լաւ բարեկամներ ենք, այնպէս չէ՞, Ֆիֆի. Այս բաները կարգադրած ենք։ Եթէ թոյլատրէք՝ ձեզի փոքր նուէր մը կը փափաքիմ տալ։

Գելճիքացին դէմքը պրկուեցաւ. մինչ Գերմանացին հարիւր մարքնոց մը կը դնէր մահճակալին վրայ։

Վայրկեան մը լռութիւն տիրեց։ Մեզմէ քիչ մը անդին, ապաքինողներէն մէկը, դուրսը մէկու մը կը կանչէր։ Տղան պահէն այս յուղումէն պոռալը կուզար։ Ամէնքս սառած արձանները էինք, եւ ողբերգութեան մը տխուր դերակատարները պիտի ըլլայինք։

Գելճիքացին սկսաւ խօսիլ. Արիւնը դէմքը խուժեց աչքերը գլխէն դուրս կը պայթէին։ Եւ գոչեց.

— Դո՛ւք, պիղծ մոլորիչ, անիծեա՛լ խոզ. առէք առիկա... առէք...

Ակնթարթի մը մէջ առաջ ծուեցաւ եւ բռնելով Գերմանացիին ատրճանակը, երկու գնդակ պարպեց անոր ստամոքսին մէջ. երկու մասնաչափ խորութեամբ վէրք մը բանալով։

Մեզմէ մէկը անմիջապէս աղուն ձեռքէն խլեց ծխացող ատրճանակը, որովհետեւ կը փորձէր անձնասպան ըլլալ։ Գերմանացին արիւնաթաթախ կը գալարուէր տախտակամածին վրայ. մինչ աղջիկը դարակի մը ետեւը, դէմքը ձեռքերուն մէջ առած՝ խելայեղ կը հեկեկար։

Ծառաները ներս խուժելով մեռնող պաշտօնեան դուրս հանեցին եւ տղան ալ ձերբակալման տակ առին։ Կը կարծէի թէ տեղն ու տեղը պիտի գնդակահարէին։

Երբեք այլ եւս Ֆիֆին չտեսայ։ Տղան վայրկեան վերջը Գերմանացին մեռաւ։

Գելճիքացին պատերազմական ատեանին առջեւ հանուեցաւ եւ իբրեւ գերի Գերմանիա ղրկուեցաւ։

Չեմ գիտեր թէ ժագը Գերմանիայէն ողջ եւ առողջ վերադարձա՞ւ, եւ Ֆիֆին անոր ինչ՞ր պատմեց։

×

Անշուշտ շատ պատահական կերպով միայն Համաձայնական վիրաւոր գերիները Թուլըզի հիւանդանոցը կը բերուէին եւ իբրեւ կանոն, առողջանալէն շատ առաջ ետ, երկրին ներսը կը ղրկուէին։

Համաձայնական գերիներ որոնք գերմանական սահմանէն կրցած փախուստ տալ՝ գծին վրայ գտնուող անզգոյշ պահակներու օժանդակութեամբ, այնպիսիներ էին որոնք չէին կրնար զինուորական կեդրոնացման վայրերէն դուրս, ուրիշ տեղ մը երթալ։

Մեր հիւանդանոցին մէջ կային երկու անգլիացի վիրաւոր գերիներ, որոնց փախուստին ուղեցի օգնել.

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.786

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ.

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 25 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

25 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2044 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՄՓՈՓ ԵՒ ԲԱԶՄԱՆԴԱՄ

Անցեալ օր դիտել տուինք թէ՝ երիտասարդական ծաւալուն կազմակերպութիւն մը յառաջ բերելու համար, անհրաժեշտ չէ լուծել – միացնել հրապարակի վրայ եղած Միութիւնները։

Նախ որ, այդ Միութիւնները տարբեր նպատակներ ունին եւ խոր արմատներ ձգած են մեր հանրային կեանքին մէջ։ Անոնք աւելի կամ պակաս նախանձախնդրութեամբ կ'արժեցնեն իրենց գոյութեան իրաւունքը։

Այսպէս են Հայր. Միութիւնները, Հ. Մ. Ը. Մ.ը, Զ. Ո. Մ.ը եւ ուրիշներ։

Երկրորդ, մասնուած ըլլալով աշխարհասփիւռ եւ երբեմն կացութեան մը, անկարելի է եղած – չեղած Միութիւնները հալեցնել միեւնոյն կաթսային մէջ, բոլորովին նոր եւ միակտուր զանգուած մը յառաջ բերելու համար։

Փորձառութիւնը կ'ապացուցանէ թէ՝ ինչ որ կը լուծուի կամ կը քանդուի, անհետ կը կորսուի։

Ահաւասիկ Ազգանուէր – Միացեալը։ Կազմակերպութիւն մը՝ որուն այնքան պէտք ունինք այսօր, ինչպէս ունէինք երէկ, Թուրքիոյ մէջ։

Միացեալը վերածուեցաւ Օսմ. Սահմանադրութեան շրջանին եւ կործանեցաւ՝ Մեծ պատերազմին։

Երբ զինադադարը եկաւ, պայմանները այնքան փոխուած էին որ, կարելի չեղաւ ողջնցնել։

Իսկ հիմա որ, խորապէս կ'ըմբռնենք անոր անհրաժեշտութիւնը եւ տարը տարիէ ի վեր կ'արծարծենք,— բոլոր կոչերն ու ծրագիրները կը զարնուին անտարբերութեան ժայռերուն։

Այդ փլատակներէն ողջ մնաց, օրինակ, Դպրոցասէրը։

Բայց, եթէ այսօր փորձենք լուծել զայն ուրիշ Միութեան մը մէջ — անշուշտ բարի մտքով — կրնանք վստահ ըլլալ թէ հետք չպիտի մնայ։

Նոյնը կրնանք ըսել Բարեգործականին կամ Հ. Մ. Ը. Մ.ին համար։

Ուրեմն, ի՞նչ պէտք է ընել։

Եղածին համակերպիլ եւ բազկատարած աղօթե՞լ։

Ո՛չ։ Եղածը բարեփոխել։ Կարելին փորձել՝ հաստատուն կազմակերպութիւնները վերակենդանացնելու, ստուարացնելու, աւելի զօրացնելու համար։

Ուժն ու գործն են որ կը խօսին բազմութիւններու սրտին։ Որքան աւելի ուժեղ, բազմանդամ եւ գործունեայ, այնքան աւելի օգտակար։

Այսպէս, երբ ունինք Հ. Մ. Ը. Մ.ը, մեր ձգտումը պիտի ըլլայ ամէն ճիգ փորձել, որպէսզի մարզական բոլոր կազմերը, ցիր ու ցան ուժերը համախմբուին անոր դրօշին տակ։

Այդ ճամբան բռնելով, ոչ միայն կ'ունենանք տոկուն եւ զօրաւոր կազմակերպութիւն մը, այլ եւ գտած կ'ըլլանք միջոցը՝ դարմանելու Հ. Մ. Ը. Մ.ի շարք մը թերութիւնները։

Առով ա՛ւ կը թարմացնենք ա՛ւ կը դարձնենք աւելի բազմանդամ եւ ծաւալուն։

Ա՛յս է եղած մեր տեսակէտը նա՛եւ Հայր. Միութեանց մասին։

Շա՛տ ենք զբաղած այս հարցով, եւ միշտ ալ առիթ կ'ունենանք զբաղելու։

Մեր գլխաւոր մտահոգութիւնն եղած է, — կարելի եղածին չափ սեղմել, ամփոփել զանոնք, որպէսզի աւելի արդիւնաւորապէս ծառայեն իրենց նպատակին։

Ընդունելով որ Հայր. Միութիւնները չարիք են հայրենիքի մէջ, իսկ յարաբերական բարիք՝ մեր այս արմատախիլ կացութեան հանդէպ, առաջարկած ենք զանոնք վերածել 6—7 շրջանային Միութեանց, — 1. Բարձր Հայք, 2. Վասպուրական, 3. Տարօն – Տուրուբերան, 4. Խարբերդ, 5. Սեբաստիա, 6. Տիգրանակերտ, 7. Կիլիկիա։

Կարելի է, անոնց կողքին, նկատի առնել նաեւ Բիւթանիան, Թրակիան, Պոնտոսը եւ բուն Փոքր Ասիան (Իզմիր, Կեսարիա, եւայլն)։

Կրնաք երեւակայել թէ ի՛նչքան բազմանդամ, կուռ եւ ծաւալուն ցանց մը պիտի ունենայինք — հզօր ազդակ մը ինքնապաշտպանութեան — եթէ վճռէինք իրականացնել այս ծրագիրը։

Գաղտնիք չէ, վերջապէս, որ ամէնէն հաստարմատ Միութիւնները կը գտնուին Ամերիկայի մէջ։ Եւ անոնք բոլորն ալ կը պատկանին «արեւելեան նահանգներու» եւ Կիլիկիոյ շրջանին։

Ինչ որ ունինք Ամերիկայէն դուրս, օրինակ՝ Ֆրանսայի մէջ, կամ երեւուն է, կամ հարկատու՝ Ամերիկայի մայր – ճիւղին։

Պէտք է լուծուին, միանան գիւղերը, ճիւղերը, քաղաքները։ Կամ գոնէ անբաժան, լրացուցիչ մասերը կազմեն շրջանային՝ նահանգային միութեանց, դաշնակցային կապերով։ Եթէ կ'ուզէք, Դաշնակցութեան պէս։

Եւ այսպէս բոլոր ճակատներուն վրայ, — հետզհետէ աւելի ամփոփ, խիտ եւ բազմանդամ։

Վարժուինք համախմբուելու, ոչ թէ ցրուելու։

Եւ, մ՛ը եւ է նոր միութիւն կազմած ատեն, հետաքրքրուինք, զբաղինք թէ արդէն չկա՞յ արմատ բռնած կազմակերպութիւն մը, որ մօտաւորապէս համապատասխանէ մեր առաջադրութեանց։

Ուժերու տնտեսում եւ կեդրոնացում՝ ամէն բանէ առաջ։

Ամէն ժամանակէ աւելի։

Արդէն ուժասպառ՝ հանրային գործունէութեան տեսակէտով, դատապարտուած ենք աւելի մռայլ կացութեան մը, եթէ չարունակենք խաչաձեւումներն ու անտեղի մրցակցութիւնները։

Մէկ պահանջ, մէկ տեսակէտ պէտք է վարէ մեզ, տասը տարուան փորձերէն յետոյ, — Անքակտելի ցանց մը՝ օղակ – օղակ իրարու միացած ի սփիւռս աշխարհի։

Մինչեւ ուր որ կը հասնի մեր ուժը։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՇՈՇՈՐԹԱՊԱՏՈՒՄ

Առջի օր կ'ըսէի թէ բան չէ փոխուած մեր մամուլի որոշ մէկ մասին սովորութիւններէն։

Ահա նկարագրութիւն մը՝ հարսնիքի, — յամի շնորհաց 1932 թուականին։

Պոլսոյ «Նոր Լուր»ը (12 նոյ.) կը նկարագրէ հարսնիք մը, որ բռնած է մինչ մէկ երկար սիւնակ. զարդարուն խորագրով մը։

Սիւնակին կէսը կը բռնեն՝ հիւրերուն անունները, 70—80 անուն եւ մականուն (շատերը ընտանիք)։

Նկարագրութենէն կ'իմանամ որ՝ «զգալի էր բացակայութիւնը Գ. փեսային հօրը, որ բաւական ատենէ ի վեր հիւանդ կը տառապի»։

Ցետոյ, «տեղւոյն Թաղ. խորհուրդը ամէն վայելուչ կարգադրութիւն բրած էր, նախապէս, լուրջ հանդիսաւորութիւն մը ընծայելու համար այս հարսնիքին, որուն կը նախագահէր բաղին Քարոզիչ Սրբազանը, զգեստաւորեալ, շրջապատեալ քահանաներէ ու դպիրներէ»։

Ցետոյ, «Ս. պսակի արարողութենէն վերջ, նորապսակ ամոլը հանդիսաւոր թափօրով եւ բազմաթիւ ծրգեցողութեամբ առաջնորդուեցաւ եկեղեցւոյ բակը, ուր խռնուած ժողովուրդը ծաղիկներով կ'ողջունէր շնորհալի հարսը»։

Այսքա՞ն։ Միեւնոյն թերթը միեւնոյն թիւին մէջ, Գ. էջ, մէկ սիւնակէն քիչ մը պակաս տարածութեան մը վրայ, «ուրախութեամբ» կ'աւետէ «բերկրանքի» նշանտուք մը։

Այստեղ, սրբապղծութիւն կը համարիմ որ եւ է բառ աւելցնել իմ կողմէ, եւ երկիւղածութեամբ կ'օրինակեմ ինչ որ տեսայ ու կարդացի. (յապաւած եմ միայն անունները).

— «Տարակոյս չունինք թէ այս նշանախօսութիւնը ինդութեամբ պիտի լեցնէ երկու ծանօթ եւ յարգուած ու սիրուած ընտանիքներու բազմաթիւ բարեկամներն ու համակիրները, — որոնք յանձին Օր. Ա…ի կը ճանչնան մէն հայ իգական սեռին շնորհագեղ զարդերէն, որ իր ընտանեկան դաստիարակութիւնը ստացած պատուական ծնողքի մը խնամքին տակ, իր ուսումը առած է «Նոտր տամ տը Սիոնի» եւ «Հայ Սքուլի» մէջ եւ բնութեան կողմէ իրեն պարգեւուած շնորհներուն կը միացնէ բարի եւ գեղեցիկ սիրտ մը, անկախաբար իր ունեցած ձիրքերէն, որոնք սիրելի ըրած են զինքը իր ծնողքին չափ նաեւ զինքը բոլոր ճանչցողներուն եւ յանձին Գ. Ի…ի ալ կը ճանչնան առեւտրական հրապարակին վրայ ինքնօգնութեամբ յառաջացած պատուական երիտասարդ մը, որ իր այսօրուան փայլուն դիրքը կը պարտի իր ձեռներէցութեան, ուղղամտութեան, պարկեշտութեան եւ աշխատասիրութեան ու ազգային ընկերական շրջանակներու մէջ իր վայելած յարգանքն ու համակրութիւնն ալ, իր սրտին բարութեան ու անձնուիրութեան, եւ ինչո՞ւ չըսել նաեւ իր բարեպաշտութեան» եւն..

Պարոնե՛ր, Պարոնե՛ր, կիսատ ձգեցիր գործդ։

ՎԱՐԱԶ

ՆԵՐԳԱՂԹԸ՝ ՊՈՒԼԿԱՐԻԱՅԷՆ

ՖԻԼԻՊԷ, 20 Նոյ. (Յատուկ) — Գ. Դ. Շահվէրդեան երեք օր հոս մնալէ վերջ, մեկնեցաւ Սբ. Զակօրա, ուրկէ պիտի անցնի, յաջորդաբար, Եամբոլ, Սլիվէն, Այթօս, Պուրկազ, Վառնա, Ռուսճուք, եւն.։

Սոֆիայի մէջ խորհրդակցական ժողով մը գումարուած է, մասնակցութեամբ արտաքին եւ ներքին նախարարութեանց, Կ. Խաչի եւ երկու լիազօրներու։ Կ. Խաչի նուիրած հանգրուանը 7 սենեակ է։ Անկէ զատ, Պուրկազի մէջ ալ կերակուր պիտի բաժնեն մեկնողներուն։ Ֆիլիպէի Մոլկարացիներու Ընկերակցութիւնը 50,000 լէվա յատկացուցած է արաւելու համար մեկնողներուն, որպէս զի իրենց անմիջական պէտքերը հոգան։

Ցանկերու պատրաստութեան սկսուած է։ Ընդհանրապէս, աշխատող ձեռքեր կը փնտռուին։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ամերիկա մերժեց պարտքերու յետաձգումը

«ՆԱԽ ՎՃԱՐԵՑԷՔ, ՅԵՏՈՅ ԿԸ ԽՕՍԻՆՔ»

Ինչպէս կը սպասուէր, նախագահ Հուվըր պաշտօնապէս մերժեց պատերազմական պարտքերու յետաձգման առաջարկը։

Առջի օր, երկրորդ անգամ խորհրդակցութեան հրաւիրած էր իր յաջորդը, Րուզվէլթը։ Ցիմտական նախագահը քառասուն վայրկեան խօսեցաւ Գ. Րուզվէլթի հետ, անոր բնակած պանդոկին մէջ։ Ցետոյ երեւան եկաւ որ նորընտիր նախագահը չուզեր նոր տեսակցութիւն մը ունենալ Հուվըրի հետ եւ ո՛ր եւ է պատասխանատուութիւն առանձնել.

Այն ատեն Հուվըր, որ արդէն նախապատրաստուած էր, յանձնարարեց ելմտական նախարարին՝ ժխտական պատասխան ղրկել Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի։ Այդ պատասխանը արդէն իսկ հեռագրուած է Լոնտոն եւ Փարիզ։ Ամերիկա կը պահանջէ որ պարտատէրները յարգեն իրենց յանձնառութիւնը, կատարելով դեկտ. 15ի վճարումը։ Նախագահ Հուվըր պաշտօնական գեկոյցով մըն ալ հաստատեց այս որոշումը։ Մերժելով հանդերձ վճարման յետաձգումը, Հուվըր խորհրդարանին պիտի առաջարկէ յանձնաժողով մը կազմել, պարտքերու ամբողջ խնդիրը ուսումնասիրելու համար։

Հուվըր դիտել կուտայ թէ՝ պարտատէրները բաւարար պատճառներ մէջտեղ չեն բերած, դեկտ. 15ի մասնավճարին յետաձգումը արդարացնելու համար։ Ցետոյ, չընդունիր որ նոր զոհողութիւններ պարտադրուին ամերիկեան ժողովուրդին։ Համաձայն է նոր քննութեան մը ենթարկելու ամբողջ խնդիրը, առանձին – առանձին խորհրդակցելով իւրաքանչիւր պետութեան հետ։ Միւս կողմէ, Հուվըր միշտ կը պնդէ թէ պատերազմական պարտքերու խնդիրը սերտ կապ ունի զինաթափութեան եւ զինարշաւին հետ։ Ամերիկան կը կարծէ թէ Եւրոպան դիւրութեամբ կրնայ վճարել իր պարտքերը, եթէ կրճատէ սպառազինութիւնները

∴ Լուրի մը համաձայն, Հուվըր մտերմաբար ըսած է Րուզվէլթի՝ թէ Մեծն Բրիտանիա պիտի վճարէ դեկտ. 15ի մասնավճարը, 28 միլիոն տոլլարն, բայց այնուհետեւ ո՛ր եւ է վճարում չպիտի ընէ, մինչեւ որ Ամերիկա չհաւանի ամբողջութեամբ նոր քննութեան մը ենթարկել պարտքերու խնդիրը։

Խորհրդարանին մեծամասնութիւնը այս քննութեան ալ հակառակ է։ Ամերիկացիները մէկ տեսակէտ ունին, — պարտքերու խնդիրը զուտ եւրոպական հարց է. Ամերիկան ոչ հողային գրաւումներ ստացաւ Մեծ պատերազմէն, ոչ ալ հատուցում. հետեւաբար, Եւրոպա պէտք է վճարէ իր պարտքերը, առանց ուրիշ խնդիրներ յուզելու։

∴ Ամերիկայի ժխտական պատասխանը մեծ յուսախաբութիւն պատճառեց Եւրոպայի մէջ։ Իբրեւ հետեւանք, անշուշտ պիտի ազդուին Ֆրանքն ու ստերլինը։

Գէորգ Պարոնեան գլուխը պատեց,

ԲԱՅՑ ԹԻԱՐԱՆ ՊԻՏԻ ՄՆԱՅ ՑՄԱՀ

Ինչպէս գրած էինք, չորեքշաբթի օր Եղեռնադատ ատեանին առջեւ տեղի ունեցաւ դատը Գէորգ Պարոնեանի, որ անցեալ մարտին սպաննած էր իր հօրեղբայրը, 60 տարեկան ծերունի մը.

Դատավարութիւնը վերջացաւ մէկ նիստով եւ մարդասպանը, որ 25 տարեկան է, դատապարտուեցաւ մշտնջենական թիապարտութեան։

Ժամանակին մանրամասնօրէն գրած ըլլալով ոճիրին պատմութիւնը, զանց կ'առնենք կրկնել։ Գէորգ չուրացաւ սպանութիւնը, բայց ուզեց համոզել թէ խենդութեան նոպայի մը մէջ գործած է, եւ ներում խնդրեց։ Երբ իր երեսին տուին իր ծուլութիւնը, առարկեց թէ ինք միշտ յայտնի եղած է իր եռանդով եւ վարք ու բարքով, թէ չկրցաւ գործ գտնել, որովհետեւ ստիպուած էր դիմումներ կատարել, յիմարանոցէն փրկելու համար իր ազգականը՝ Ցէօվլէթ Գէորգեանը (գծրախտ վատոտակաւոր մը որ արգելափակուած է Վիլ – Էվրարի յիմարանոցին մէջ — Ցառաջ)։

Բժշկական տեղեկագիրը կ'ըսէր թէ Գէորգ առողջ է մտքով։ Մարդասպանը առարկեց թէ ինչ ընելը չէր գիտեր։ Ցետոյ, աւելի ազդելու համար, ըսաւ.

— Հօրեղբայրս կացինը ձեռքը առած՝ կը նետէր գլխուս վերեւ։ Արդ, հայկական առած մը կ'ըսէ, — Ո՛վ որ կացինը կը վերցնէ, կը զարնէ։ Կը զգայի թէ հօրեղբայրս պիտի զարնէ զիս։ Ահա թէ ինչո՛ւ ես զարկի։ Հայաստանի մէջ արդարութիւն չկայ։ Ամէն մարդ իր ձեռքով կը գործադրէ արդարութիւնը։ Ես կը սիրէի հօրեղբայրս. միայն ան կրնար օգնել ինծի։ Արդ, հաւատալի՞ բան է որ ես սպաննած ըլլամ զայն 4500 ֆրանքի համար։ Այդ գումարով ես խղճիս վրայ այսպիսի ոճիր մը ունենալով կարելի չէ դրախտ երթալ։ Եթէ ես առի դրամը, ինքզինքս փրկելու համար էր։

(4500 ֆրանքը կորզելէ յետոյ, Գէորգ չանչը առած էր Վէնսէն, եւ 3000ը կորսնցուցած՝ ձիարշաւի մը մէջ)։

Վկայութիւններէն յետոյ, ընդհ. դատախազը մահու պատիժ պահանջեց։ Մարդասպանին փաստաբանը, Գ. Իւպէռ, ջերմ պաշտպանողական մը խօսեցաւ, եւ ատեանը նկատի առնելով կարգ մը մեղմացուցիչ պարագաներ, մշտնջենական թիապարտութեան դատապարտեց Գէորգը։

∴ Երբ վճիռը պիտի տրուէր, երդուեալներուն գլխաւորը հետեւեալ հարցումը ուղղեց նախագահին.

— Մենք սկզբունքով կ'ուզենք մահուան դատապարտել Պարոնեանը. բայց կ'ուզենք նաեւ որ այս երիտասարդը կառափնատ չերթայ։ Ի՞նչ ընելու ենք, որպէս զի վստահ ըլլանք թէ չպիտի գլխատուի։

Դատարանը չէր կրնար տալ այդ ապահովութիւնը։ Ներման իրաւունքը կը պատկանի Հանրապետութեան նախագահին։ Ցանձնարարուեցաւ, վճիռէն յետոյ, ներման գիր մը ստորագրել։ Բայց այստեղ օգնութեան հասաւ պաշտպան փաստաբանը եւ յաջողեցաւ արժեցնել մեղմացուցիչ պարագաները։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻՃԸ ՉԷ ԿԱԶՄՈՒԱԾ ԴԵՌ

Հիթլէր յանձնեց իր պատասխանը, որ պատրաստուած էր գիշերաջան աշխատութեամբ։ Հինտէնպուրկ նորէն իր քով կանչեց Հիթլէրը։ Կը կարծուի թէ կա՛մ Հիթլէր տեղի պիտի տայ, Հինտէնպուրկի ուզածին պէս դահլիճ մը կազմելով, եւ կամ ուրիշի մը պիտի յանձնուի վարչապետութիւնը։

ԴՂՐԴԱԳԻՆ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ամիսներէ ի վեր, թերթերը մերկացումներ կը հրատարակեն Ֆրանսայի օդանաւային վարչութեան մէջ կատարուած խարդախութեանց մասին։ Արդէն ձերբակալուած են քանի մը կարեւոր անձեր։ Առջի օր, իր պաշտօնատան մէջ ձերբակալուեցաւ Ելէքթրօփօնթայի ընդհ. քարտուղարը, Գ. Պույեռ Լա Ֆոն, որ ամբաստանուած է թէ կեղծ փաստաթուղթեր կ'ընդունէր։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՖՐԱՆՔԼԻՆ ՐՈՒԶՎԷԼԹ որ Ուիլսընի հետեւորդներէն է եւ պաշտօնի պիտի ձեռնարկէ յառաջիկայ Մարտին

(Այս նկարն ալ Նիւ Եորքէն մեզի ղրկած է ընկ. Մ. Մէգուլեան)

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՆՈՐ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐԸ

Թուրքիոյ հանրօգուտ շինութեանց գործավարը հետեւեալ յայտարարութիւնները բրած է.

— Երկաթուղիներու շինութիւնը առանձնող օտար խմբակներու հետ մեր կնքած պայմանագրութեանց մէջ, յանձն առած ենք ամէն տարի պիւտճէին մէջ կարեւոր գումար մը նշանակել։ Ասոր համաձայն, շուէտական խմբակին հսկողութեան տակ շինուած գիծերուն համար պէտք էր տարեկան 15 միլիոնի գումար մը նշանակել։ Վերջին երկու տարիներու մէջ պիւտճէն քայլատու չըլլալով, չկրցանք այս գումարը ամբողջովին դնել, սակայն այն գումարները, որոնք դրամով չէին կրնար վճարուիլ մուրհակներով վճարելու համար թէ շինութեան ընկերութիւններու եւ թէ երկրորդ կարգի յանձնառու ընկերութիւններու հետ, մինչեւ 1933 մայիս անցած միջոցին համար համաձայնութիւն գոյացած ըլլալով, շինութիւնը փոքր յապաղումով շարունակեցինք։ Բոլոր գիծերու վրայ անընդհատ աշխատութիւնը առաջ կը տարուի։ 1933 յունիսին, այսինքն նոր ելմտական տարուան սկիզբը, կացութիւնը վերստին քննելով, շինութիւնը արագ ծրագրով մը յառաջացնելու համար պէտք եղած միջոցները պիտի գործադրենք։

Գործավարը Սըվազ – Էրզրում գիծին շինութեան համար, ժամանակէ մը ի վեր կատարուած բանակցութիւններու մասին հետեւեալ բացատրութիւնը տուած է. «Սըվազ – Էրզրում գծին շինութեան համար զանազան դիմումներ կան։ Բայց կատարուած բանակցութիւնը վերջնական արդիւնքի մը յանգած չէ»։

ՑՈՅՑԵՐ ԹՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

«Իւմանիթէ» կը գրէ թէ կարեւոր ցոյցեր տեղի ունեցան ամբողջ Թունաստանի մէջ, առաջնորդութեամբ խորհրդարանի համայնավար խմբակցութեան։ Քսանթիի մէջ ծխախոտի 800 բանուորներ փողոցները շրջելով, բողոքեցին կառավարութեան դէմ։ Լամիայի մէջ գումարուած ժողով մը խափանուեցաւ եւ քաղաքը գրաւուեցաւ ոստիկաններուն կողմէ։ Քալիրախիի մէջ (Թասսօ) համայնավար երեսփոխան Նէֆէլուտիս խօսեցաւ 500 բանուորներու եւ գիւղացիներու առջեւ։ Աթէնքի մօտ 300 բանուորներ ցոյցեր կատարեցին։ Պիրէոսի մէջ 300 նաւաստիներ ժողով գումարելով ծափահարեցին համայնավար երեսփոխան Մանոլէասը որ ձերբակալուեցաւ, բայց յետոյ ազատ արձակուեցաւ։ Լարիսայի մէջ ալ համայնավար երեսփոխան մը դատի քաշուեցաւ։ Ուրիշ երեք երեսփոխաններ բանտարկուած են։

ՔԵՄԱԼԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ, ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ըստ «Խ. Հայաստանի», հոկտեմբեր 29ին լրացաւ Թուրքիոյ հանրապետութեան տասը տարին(*):

Երեւանի պաշտօնաթերթը այդ տասնամեակին նուիրած է իր խմբագրականը եւ ուրիշ երկու յօդուածներ, միեւնոյն ատեն հրատարակելով Մ. Քեմալի, Ըսմէթ փաշայի եւ Թէվֆիք Րիւշտի պէյի պատկերները:

«Խ. Հայաստանի» առաջնորդող յօդուածը լրիւ պարզաբանում է բոլշեւիկեան քաղաքականութիւնը հանդէպ Թուրքիոյ որ մեզ ներկայանում է հետեւեալ ուրուագծով.—

Խորհրդային իշխանութիւնը քեմալական շարժման հանդէպ ունեցել է անկեղծ համակրական վերաբերում եւ գործնական աջակցութեան քաղաքականութեամբ զօրավիգ է հանդիսացել Թուրքիոյ ազգային շարժման յաղթանակին ու ամրապնդման: Հանրապետութեան ստեղծումից յետոյ էլ, բոլշեւիկների բարեկամական կապը Թուրքիայի հետ չի թուլացել, այլ, ընդհակառակն, գնալով աւելի է ուժեղացել եւ խորհրդային իշխանութիւնը ոչ միայն աջակցել է Թուրքիայի ազգային անկախութեան ուժեղացման ներքնապէս, այլ եւ պաշտպանել է հանրապետական Թուրքիան «արտաքին իմպերիալիստական ինտերւենցիայի եւ երկրի ներսի յետադէմ ուժերի դէմ»: Բաց ի այդ, Խորհրդային Միութեան եւ Թուրքիոյ միջեւ 1925թ. դեկտ. 17ի Փարիզում կնքուած բարեկամութեան եւ փոխադարձ չէզոքութեան պայմանագրով, որ վերանորոգուեց 1931 թ. հոկտ. 30ին Անկարայում, այդ երկու պետութիւնները համագործակցաբար միջազգային քաղաքական թատերաբեմ կ՚իջնեն: Ցատկապէս, Խորհրդային Միութիւնն արթուն պահակի պէս հսկել է, որ դիշատիչ դրամատէր երկիրները տնտեսական սերկացման չենթարկեն վերածնուող Թուրքիային: «Խորհրդ. Հայաստանը» լիայոյս է, որ ստեղծուած բարեկամական կապն այսուհետեւ առաւել պիտի ուժեղանայ եւ այդ բարեկամութիւնն արգելք է հանդիսանալու Թուրքիայի բաժանման ու սարկացման աշխարհակալ պետութիւնների կողմից՝ Քիւրտերի եւ «Դաշնակցականների» աջակցութեամբ: Շնորհիւ Խորհրդ. Իշխանութեան էր, որ հանրապետական Թուրքիան վերջնականապէս ազատագրուած է «հայկական հարցը» կոչուած վտանգից:

Միւս երկու յօդուածները նուիրուած են հանրապետական Թուրքիայի տնտեսական ու մշակութային վերելքին եւ այն աջակցութեան, որ ցոյց է տուել Խորհրդային Միութիւնն այդ մարզերում:

Եթէ մի կողմ թողնենք հայկական հարցը եւ այդ կապակցութեամբ Թուրք-խորհրդային փոխյարաբերութիւնները, վերը յիշուած խմբագրականն ու յօդուածները, աւելի քան երբեք, ցոյց են տալիս բոլշեւիկների գաղափարական սնանկութիւնը, նրանց աննկարագիր, կեղծ ու ստորաքարշ կերպարանքը:

Օր ու գիշեր կոկորդ պատռել յանուն պրոլետարական յեղափոխութեան ու աշխատաւոր դասակարգի շահերի պաշտպանութեան, հուր ու բոց տեղալ շահագործող քաղքենի դասակարգի ու կառավարութիւնների գլխին, ամբողջ աշխարհի բանւորութիւնն ու չքաւոր գիւղացիութիւնը յեղափոխական ընդվզումների կոչել եւ միաժամանակ խնդակ հանդիսանալ մէկ իշխանութեան, որ աւելի քան որեւ է ուրիշն իր էութեամբ հակաշխատաւորական ու բռնապետական է, ջատագովել մի կարգ ու սարք որ ոչ միայն քաղքենի է, այլ եւ աւատական ու սարկական, ուժ տալ մէկ շարժման, որի միակ ձգտումն է բնաջնջել բոլոր ոչ–Թուրք տարրերը եւ ամայի վիճակում պահել ամբողջ վիլայէթներ, գովեստը երգել մարդկանց, որոնք իրենց ընկերային գրութեամբ, կենցաղով ու ներկայ եւ անցեալ ընթացքով միմիայն անարգանքի սիւնին պէտք է գամուէին,— աւելի քան ստորնութիւն է:

Եւ հայ բոլշեւիկներն ընդունակ են նման կեղծիքի ու քծնանքի: Մանաւանդ, երբ նրանց քաջ յայտնի է, որ աշխարհիս երեսին չկայ մէկ ուրիշ երկիր, ուր աշխատաւորութեան աւելի վայրագ շահագործում, բռնաճնշում ու սարկացում տեղի ունենար՝ քան Թուրքիայում: Եւ այդ բոլորով մէկ տեղ, նոյն Թուրքիան միակ երկիրն է, ուր, փոխադարձ համաձայնութեամբ, Երկրորդ Միջազգայինը մուտք չունի եւ համաշխարհային յեղափոխութեան «վարիչները» Թուրք փաշաների արիւնոտ ձեռքերն են լիզում: Գէղալի փարիսեցիներ:

∴

«Խորհր. Հայաստանը» խօսք չի գտնում գովասանելու Թուրքիայի ազգային հանրապետութիւնը եւ արտայայտելու իր բարեկամական անկեղծ զգացումները հանդէպ այդ երկրի: Անտարդ աշխատանք: Նոր հաւատացեալներ կարիք Թուրքիան չի զգում: Գործնականում աւելին է տեսել: Եւ բնաւ բարեկամական զգացումներից չեն բխել այն զիջումները որ արել է խորհրդային կառավարութիւնը Քեմալ ու Ըսմէթ փաշաներին: Ի՞նչ արժէք ունին Թուրքերի համար հայ բոլշեւիկների յորդառատ զգացումները, երբ Թուրքիան իր կողքը խորհրդային Հայաստանին պարտադրել է առանց իսկ հաշուի առնելու Հայաստանի խորհրդային կառավարութեան կարծիքը:

1921 թ. մարտ 16ի Մոսկուայի դաշնագրով, երբ Թուրքիայի պահանջմամբ Նախիջեւանի շրջանը Հայաստանից զատուելով յանձնուեց Ազրբէջանին, հայ բոլշեւիկների կարծիքն անգամ չհարցրին: Երբ Հայաստանի առաջին Ցեղկոմը կոչ ուղղեց Թուրքիոյ յեղափոխական կառավարութեան՝ բարեկամաբար լուծելու միւնէյի հարցերը, Ազգային Մեծ Ժողովը կտրականապէս յայտարարեց, թէ թոյլ չպիտի տան Հայերին գրաւել Թուրք աշխատաւոր գիւղացու հողերը եւ, չանցած մի քանի ամիս, նոյն Ցեղկոմին պարտադրեց Կարսի 1921 թ. հոկտեմբեր 13ի խայտառակ դաշինքը: 1923 թ. Լոզանում երբ անօրգի դըրուեց Հայկական Դատը, հայ բոլշեւիկը այդ դատի գերեզմանին մէկ բահ հող ցանելու իրաւունքն անգամ չստացաւ.

Այս բոլոր անցուդարձերի հանդէպ հայ բոլշեւիկը մնացել է միայն համբերատար ծափահարողի դերում: Ինչպէս եւ չքաշուեց ծափահարել նախ Կիլիկիոյ պարպումը եւ Ըսմէթի յաղթանակը, երբ տեղի ունեցաւ Իզմիրի աղէտը եւ տասնեակ հազարաւոր Հայեր ջարդուեցան կամ քշուեցան. Գուցէ՞ բարեկամական զգացումի հետեւանք է, որ այս տասը տարուան ընթացքին Հայաստան ընդունուեցին մօտ հարիւր հազար Թուրք գաղթականներ:

Անգամ Հայաստանի խորհրդայնացումը բոլշեւիկ պատմաբան Բորեանը բացատրում է Թուրքիայի շահերի տեսակէտից: Իր «Հայաստան, միջազգային դիւանագիտութիւն եւ խորհրդային Միութիւն» գրքի երկրորդ հատորի մէջ, Բորեանը հետեւեալ տողերն է գրում.— «Ալեքսանդրապոլի դաշնագրով հայկական հարցը, անհրաժեշտ էր՝ «Անդրկովկասեան Հայերին կապել ռուսական իրականութեան եւ միանգամ ընդ միշտ նրանց ուշադրութիւնը հեռացնել Տաճկահայաստանից եւ այդպիսով ազատել Թուրքերին հայկական հարցից եւ հայկական վտանգից» (էջ 283):

Այս վկայութիւնն հերքում է բոլշեւիկեան ճնշուած ժողովուրդների ազատագրման նշանաբանը եւ այն պարծենկոտ յայտարարութիւնը, թէ իբր հայ աշխատաւորութիւնն էր, որ 1920 թ. նոյեմբեր 29ին թօթափեց «Դաշնակների անարգ լուծը»: Եւ միայն ճնշուած հայ ժողովուրդը չէր, որ իր կաշուի վրայ զգաց խորհրդային կեղծ ու դաւաճան քաղաքականութեան հետեւանքները: Դեռ նախընթաց տարին էր, որ կարմիր բանակը ուժ տուեց Թուրքերին գալիս Արարատի լեռնաշխարհ Բայազեդ(?)... Իսկ այսօր, Խորհրդային Միութիւնն է, որ լռելեայն խրախուսում է Ճապոնիայի աշխարհակալութիւնը Չինաստանում: Այն Չինաստանում, որի ազատագրումը համայնավարները մահու եւ կենաց խնդիր էին համարում:

Թէ ի՛նչ չահ ունի խորհրդային քաղաքականութիւնը Թուրքիայի բարեկամութիւնից, միւսն է դադտնի: Մանաւանդ, որ չարգարացաւ Մոսկուայի այն յոյսերը, որով Թուրքիան պիտի հանդիսանար որպէս արեւելեան ժողովուրդների յեղափոխական առաջնորդ: Ընդհակառակն, երբ Սուրիոյում եւ Մարոքում տեղի էին ունենում ըմբոստութիւններ, այդ նոյն ժամանակ Թուրքիան զիջումներով կարգադրում էր սահմանային վէճը Ֆրանսայի եւ Մուսուլի խնդիրը Անգլիայի հետ:

Բայց անկասկած են այն օգուտները, որ քաղում է Թուրքիան խորհրդային բարեկամութիւնից: Քաղաքական, ռազմական ու տնտեսական օժանդակութիւնից աւելի Թուրքիայի համար մեծագոյն նշանակութիւնն ունի իր քաղաքական ծրագիրների ապագայ իրականացման հարցը:

Ցայտնի է, որ Խորհ. Միութեան սահմաններում ապրում են տասնեակ միլիոնների թիւ կազմող թուրանական ժողովուրդներ: Նոյնպէս յայտնի է, որ խորհրդային ազգային ու մշակութային քաղաքականութեան շնորհիւ այդ ժողովուրդները ազգային գարթօնքի շրջան են թեւակոխել. Սակայն, թուրանական ժողովուրդների վերածնունդն ընթանում է ոչ թէ Մոսկուայի առաջադրած ուղիով, այլ Անկարայի գծով: Այսօր արդէն փաստ է, որ այդ ժողովուրդների մայրաքաղաքն ուժը ոչ թէ Խորհրդային Թուսաստանն է, այլ քէմալական Թուրքիան.

Դեռ բոլորիս յիշողութեան մէջ թարմ են այն մերկացումները, որ առաջ պատասխանատու բոլշեւիկ Կարախանը «Պրաւդա»ի էջերում, 1927 թ. վերջերին. Գարգուեց, որ խորհրդային երկիրների մահմետականութիւնն ամբողջովին համակուած է թուրանական գաղափարներով եւ բոլորի ձգտումը մէկ է —միանալ Թուրքիային: Աւելի կարեւոր մերկացումներ արեց նոյն «Պրաւդա»ն, 1929 թ. նոյեմբեր 4ի թուով, երբեան հանելով Սուլթան-Գալիեւական շարժումը: Սուլթան Գալիեւը եղած է ամենայայտնի թուրք բոլշեւիկը, որ իր շուրջ համախմբելով թուրք – թաթարական խորհրդային երկիրների ազգային տարրերին ու ընդդիմադիր բոլշեւիկներին եւ յենուելով Թուրքիայի վրայ, ձգտել է ստեղծել համաթուրանական մէկ պետութիւն.

Եւ զուր չէր, որ Մոսկուայի պաշտօնաթերթերը Թրքական յեղափոխութեան մասին անկպատ կարծիքներ յայտնեցին. Այսպէս, «Պրաւդա»ն գրում էր.— «Միծադէկի է այլեւս խօսել քէմալական բուրժուազիայի յեղափոխականութեան մասին. Քէմալական բուրժուազիան թշնամի է թէ հողային յեղափոխութեան եւ թէ՛ բանւորների ու գիւղացիներին» (1928 թ. նոյեմբեր 11): Իսկ երբ 1927 թ. էնկիւրում կայացած «Թուրք օջախների» համագումարում Քէմալը յայտարարեց, թէ «Թուրքիան ույծս պետութիւն խզում է իր քաղաքականութիւնը թուրանականութեան հետ», «Իվեստիա»ն հետեւեալը գրեց.— «Այդ դեռ չի նշանակում, որ Թուրքիայում այլեւս չեն մնացել համաթուրքեր եւ համաթուրանականներ: Ցայտնի է, որ ստալատաւորին միայն գերեզմանը կ՚ուղղի»

Ստալատաւորը դեռ գերեզման չէ մտած իսկ թուրանական վտանգը կայ ու կը մնայ: Աշխարհագրական դիրքի բերումով, Հայաստանը խոչընդոտ է Թուրք – թաթարական խորհրդային երկիրների եւ Թուրքիայի միացման ճանապարհին: Թուրանական գաղափարի իրականացման համար անհրաժեշտ է, որ այդ խոչընդոտը վերանայ: Եւ Թուրքիան ջանք չպիտի խնայէ ընդառաջ գնալու Թուրք – թաթար ժողովուրդների թուրանական իղձերին, որ միանգամայն համապատասխանում է քէմալական բուրժուազիայի շահերին:

Եւ հայ բոլշեւիկները, փոխանակ մտատանջուելու այդ վտանգաւոր հետեւանքներով, մանկական թեթեւամտութեամբ ու անհոգութեամբ, սիրաբանում են Թուրք փաշաների հետ:

Ջէ՞ որ այլեւս Հայկական Հարց գոյութիւն չունի.

Իսկ Թրքական վտանգը՞ ...

ԱՇՈՏ–ԱՐՄՐՈՒՆԻ

(*) Թրքական հանրապետութիւնը հաստատուած է 1923 հոկտ. 29ին, որով տասնամեակը կը լրանայ յառաջիկայ տարի: (ԽՄԲ.):

ԾԻԾԱՂ

— Պարոն, եկած եմ ձեր աղջկան ձեռքը խնդրելու:

— Պարապ յոգնութիւն առած էք մինչեւ հոս գալով:

— Ո՛չ, պարոն, այս կողմերը գործով եկած էի եւ այս առիթով եկայ խօսելու:

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԷՆ ՆԵՐՍ

Ժամանակէ մը ի վեր, ժամանաբարպէս Գ. Գալուստ Կիւլպէնկեանի հրաժարումէն ասդին, շատցած են բամբասանքները եւ փափսուքները այս հաստատութեան շուրջ:

Դժբախտաբար անկարելի է որ եւ է լուր առնուեց կամ հերքել կեդրոնին դիմելով: Նման առիթներու մէջ, ամէն անգամ ջանացած են մեր դիմումներուն պատասխանել խեղաթիւրումներով եւ ծածկելով ճշմարտութիւնը, որ քիչ վերջը հրապարակ ելած է հանրային կարծիքի ճնշումին տակ: Օրինակ՝ ռամկավար թերթերու եւ անհատներու տրուած գումարներու կամ Գ. Կիւլպէնկեանի հրաժարականի պարագաները եւն.:

Տարիներէ ի վեր լսուած գանգատները մեզի կը հասնին ոչ միայն Բարեգործականի հետ գործ ունեցող անհատներէ եւ հաստատութիւններէ, այլ եւ այն տեսակ անձերէ որոնց մէջ կան Բարեգործականի պարզ անդամներ, Փարիզի մասնախումբին եկող –գացող վարչութեանց եւ նոյն իսկ կեդրոնական վարչութեան անդամներ:

Բարեգործականի գլխաւոր պատասխանատուները, սակայն, այդ միեւնոյն անձերն են, որոնք իրենց գիտցածը, դաւադրաբար կամ բռնապատութիւնը հրապարակաւ բանալու քաջութիւնը չեն ունեցած, յարգելով մէկ – երկու բացառութիւններ:

Մեզի հասած են, անուղղակի միջոցաւ, նոյն իսկ Ամերիկայի մասնաճիւղին կարկառուն մէկ անդամին գանգատները: Իրեն բռնած է ի սէր Բարեգործականի շահերուն, անձամբ հրապարակ գալ կամ գոնէ դիմել կեդրոնական վարչութեան:

Անցեալ օր դիմեցինք Բարեգործականի ներքին անցուդարձերուն մօտէն տեղեակ անձի մը, որ պատասխանելով մեր հարցումներուն բառացիօրէն յայտարարեց հետեւեալը.

— «Բարեգործականը իր էութեամբ եւ նպատակով ազգին լաւագոյն հաստատութիւններէն մէկն է: Ազգային աղէտ մը պիտի ըլլար անոր կործանումը: Ցրուած եւ ուժասպառ գաղութահայութիւնը չի կրնար ներմնել երկրորդ Բարեգործական մը: Հայ ժողովուրդը եւ մամուլը պարտաւոր են օգնել անոր զարգացմանը, բայց նաեւ մօտէն հետեւիլ անոր գործունէութեան եւ ներքին կեանքին:

Տարիներէ ի վեր ուրախութեամբ հետեւած եմ Յառաջի ուղղութեան, այս հաստատութեան նկատմամբ: Անիկա եղած է անկաշառ եւ անկեղծ քննադատողի դերին մէջ: Այդ դպատճառաւ Յառաջը շատ առիթ օգտակար ծառայութիւն մատուցած է Բարեգործականին թէ՛ն պնակալէզներու եւ շողոքորթներու այն խմբակը որ ստացած դրամին համեմատութիւնով ջանացած է ծածկել, պղտորացնել կամ չտեսնելու զարնել Բարեգործականի ամէնէն վրան – բաց թերութիւնները:

Լաւ ըրած էք նաեւ Յառաջի սիւնակները լայնօրէն բանալով Բարեգործականի զեկոյցներուն եւ առաջադրութիւններուն առջեւ: Առանց՝ խմբագրուած Գ. Մալէզեանի ուռուցիկ եւ ծիծաղելի ոճով, պէտք է ծառայեն ժողովուրդին ցոյց տալու թէ գործը որքան հեռու է ձրի խօսքէն: «Յառաջը կամ ժողովուրդը տեղեակ չեն նոյն իսկ մէկ տասնեակներէն այն կացութեան որուն մէջ կը գտնուի Բարեգործականը:

Կրնամ այս խօսքը յայտարարել ձեր տպարանին ամէնէն խոշոր գիրերովը: Բայց, թէ ինչու ամէն ինչ երապարակ չենք ուզեր որ պարզուի եւ ծեծուի, պատճառը այն է որ Բարեգործականի մէջը եւ շուրջը դեռ կան անկեղծ աշխատող եւ հիւ՞ մը, վճռական դարմանի մը փնտռող անձեր, որոնց մէջ յաջողելու յոյսը դեռ չէ մեռած: Այն վայրկեանին որ այդ յոյսն ալ չմնայ, Բարեգործականը իրապէս սիրող եւ գնահատող պարկեշտ մարդոց պարտքն է պարզել անոր ներքինը իր բոլոր մանրամասնութիւններով եւ պատճառները, որոնց համար այս հաստատութիւնը դատապարտուած էր մնալու անծաղկելի:

Թոյլ տուէք ուրիշին ալ մարդիկ լսեն այս վերջին փորձն ալ, յետոյ բանցէք իրենց օձիքէն, երբ գան եւ ըսեն թէ ձայնցեցաւ»:

Սպասենք ուրեմն: Միայն թերադրութիւն մը «Բարեգործականի մէջը եւ շուրջը գտնուող անկեղծօրէն աշխատողներուն: Իրենց բոլոր ճիգերը անօգուտ պիտի անցնին որքան ատեն որ Բարեգործականի վարիչ – պատուիրակը ջանայ հանդուգն ծածկել կամ խեղաթիւրել ճշմարտութիւնը:

Օրինակ մը. Այս թերթին մէջ երեւցաւ Բարեգործականի զեկոյցը վերջերս Զուիցերիոյ մէջ գումարուած ընդհ. ժողովին: Այդ զեկոյցը կարդացողը կը մնայ այն տպաւորութեան տակ թէ ժողովին մասնակցած են քանի մը տասնեակ անձեր՝ մօտ յիսուն հոգի:

Իրականութիւնը, սրտուն կը տեղեկանանք այդ ժողովին մասնակցող անդամէ մը, այն է որ հոն ներկայ եղած են ութ հոգի եւ Գ. Մալէզեան: Այդ ութ հոգիին մէկ մասը, թէ համարոտ եւ թէ համարառու, ծափահարած է ինքզինքը եւ շնորհակալութեան քուէ անցուցած է... ինքն իրեն համար:

Բայց ասիկա ամէնէն անմեղ անճշտութիւններէն մէկն է, որով վարիչ – պատուիրակը ուզած է տարբերով փոշի ցանել մեր եւ հանրութեան աչքին:

Բարեգործականի բարեկարգիչները պիտի կրնա՞ն արմատախիլ ընել կեղծիքի եւ սուտի այս դրութիւնը:

Սպասենք...

ԾԻԾԱՂ

Նաւու մը խիստ բարկացոտ եւ անտանելի նաւապետը ծովը կ'իյնայ. Լողալ չգիտնալուն քիչ կը մնայ որ խեղդուի:

Նաւաստիներէն մէկը որ լաւ կը լողար, ծով նետուելով առոյգ մահէ մը կ'ազատէ արկածեալը:

— Շատ շնորհակալ եմ որ զիս ազատեցիր, վաղը առաւօտ ամբողջ նաւաստիներու ներկայութեան իմ գոհունակութիւնս պիտի յայտնեմ քեզի:

— Խնդրեմ, պարոն նաւապետ, այդ բանը մի ընէք. վերջէն ամբողջ նաւաստիները ինծի թշնամի կ'ըլլան ձեզ ազատելուս համար:

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

— :-: —

Թուրք բարեկամուհիներս բոլորն ալ եկեր էին չոգենաւ. ողջերթի եկեր էին Լէյլա, Նուրիէ, Ճէլիլէ, Ներմինէ, Ֆէրիտէ եւ Լաթիֆէ հանըմ. Ինծի նուէր բերեր էին նախշուն տեսղնագործութիւններ, իրենց անկեղծ հոգւոյն ջինջ ժպիտովը եւ իրենց արքշիս աչքերուն թաքուն խորհուրդովը:

Վերջին անգամ մըն ալ վայելեցի իրենց կնոջական հմայքը, վերջին անգամ մըն ալ սեղմեցի իրենց փնթուշ ձեռքերը եւ բարակ մատները:

Հնչեց մեկնումի զանգակը: Թերթուհիները վար իջան սանդուխներէն ու քարափին վրայ ինծի դարձան նայելու. Սիրտս սեղմուեցաւ. Բազրիքին յենած, դիտեցի զանոնք, մինչեւ որ կորսուեցան քարափի բազմութեան մէջ:

Փամփուշ չոգենաւը ճամբայ ելաւ. Ցամաքաբար, հազարումէկ նախազգուշութիւններով՝ որպէսզի չզարնէ չրամնէ մեզ Պոլիսէն. Իջաւ Վոսփորէն ի վար, անցաւ Քըզ-Գուլէսիէն տաճարական եզերքին մօտէն էւէ Սէրայի հրաւանդանին դիմացէն, եւ մտաւ Մարմարա ծովը. Ահա մզկիթները՝ Այա-Սօֆիայի, Սուլթան Ահմէտի, Սուլթան Սիւլէյմանի, Սուլթան Սէլիմի, Սուլթան Ֆաթիհի, կախարդական անդրադարձ հանդէս նետերու, գմբէթներու: Ահա գերագոյն մեծատունների քաղաքը, որ զուրս կը յայտէ ջուրերէն եւ կը բոցավառէ վերջալոյսին մէջ, յետոյ կը մարմրի, նկարի կը փոխակերպուի, ուրուատիպ-նաւ մը կը դառնայ, պահ մը քարէ կայմերը կը ծածանին մեր նաւուն վերեւ... Տարտանէլի հիւսիսային եզերքն է, որ կը քերենք հիմա: Զով է հովը: Կամուրջին վրայ միտքս նստած, բերել կուտամ վերարկուս, կը հագնիմ ու թոյլ կուտամ, որ տխրութիւնը թափանցէ հոգիէս ներս.

Մեկնի՛լ, Թուրքիայէն. Մեկնի՛լ, կարճ եւ հաճելի բնակութենէ մը յետոյ: Ի՞նչ ունի Թուրքիան, որ կը հրապուրէ մեզ այսպէս: Ա՛հ, կը յիշեմ յուսախաբութիւնները, որոնցմով պատրաստեցին զիս, տխուր գուշակութիւնները, զորս հաղորդեցին ինծի, ահա հրապուրիչ երեւոյթներու փոխակերպուած, չեմ գիտեր ի՛նչ հրաշքով: Զորս օր ալ այս ծփուն կեանքին մէջ, եւ ահա պիտի դադրի կախարդանքը: «Փաթրիա» շոգենաւը զիս պիտի տանի դէպ ի մառախլապատ, անհրապոյր եւ աղմկալից Եւրոպան:

Ու հիմա կ'երեւակայեմ, ու երեւակայութեանս մէջ կը վերակենդանացնեմ ճամբորդութիւնը, զոր կատարեցի Միջերկրականի աւազանին մէջ, Կղէոպատրայի տաք ծովէն մինչեւ Թուրքեւսանի Ռոկեղջիւրը: Սիրելի դէմքեր կը կախուին իմ կարօտիս վրայ: Աղեքսանդրիայէն, որ քաղաքն է Անահիտի, կը յիշեմ երեք պարուհիներ, որ կը պարէին ձեռք ձեռքի տուած, մէկը՝ քաղցրահայեաց Միլէյն էր, միւսը՝ փառաբեղ Ֆարաոնեան էլ Ֆէրթիթին, եւ երրորդը՝ զգայուն Չէյնէպը: Կը յիշեմ Մեմֆիսէն, փարաւոններու գահին մայրաքաղաքէն,— զոր կը թրջէ սրբազան գետը,— Նեղոսի գդեակէն՝ տիկին Շարաուի փաշան, աղնուական կին, կնոջ դատին նուիրուած: Օրիորդ Սեզա Նապարուն, որ աստուածամօր մը ձեռքով գրիչ կը շարժէ:

Երուսաղէմէն՝ գեղեցիկն Բամբաման, աղատագրեալ կիներու ընկերակցութեան նախագահը: Սէթը, վարժապետ գեղուհին, որ 10 ուղտ կը նուիրէ ձեզի՝ եթէ կարենաք սրբել իր հանգիները: Դամասկոսէն՝ Լէյլան, մանկամարդ եւ ըմբոստ գեղուհին, որ կը մոռնէր իր արգելարանին մէջ: Իսկ նոյն հանըմը, գեղանի զուշակուհին, որ կարծես հալէպի պխտակեններուն տակ ակամայ կուտայ խորհրդաւոր ձայներու. Եւ դեռ շատեր, հոգիներու կենդանի դրասանգ, ի՛նչպէս կ'ուզէի, այս երեկոյ, անոնցմով զարդարել իմ յիշողութիւնս:

Սակայն ես ճամբայ ելայ՝ խոստովանելու համար ձեզի, թաքուն երազներս թելադրելու ձեզի, աղղաբերելու ձեզի, կեցնելու համար ձեզ մեր քաղաքակրթութեան անդունդին եւ դերքը եւ պոռալու.

— Ո՛վ իմ անուշիկ քոյրերս, մի՛ նախանձիք մեզի եւ մի՛ հետեւիք մեզի: Դուք չէք գիտեր թէ բարոյական ի՛նչ գերութիւն արժեց մեր կարծեցեալ ազատութիւնը: Ես չպիտի ըսեմ ձեզի այնպէս ինչպէս կ'ըսէին Դամասկոսի երիտասարդ Իսլամները:

— Դէպ ի հարէ՞մ: Ո՛չ, այլ դէպ ի բնութեան օջա՛խ: Անմուռնացէք եւ մայր եղէք: Ամէն բանէ առաջ կին զգացէք, դուք որ կը վայելէք բնութեան տուած կնոջական բոլոր շնորհները, չըլլայ որ այրերուն ընկերն ըլլաք, անոնց հաւասարը, նշաւակ արհամարհանքի, անոնց մրցակիցը, նշաւակ ատելութեան: Ո՛չ, եղէք այրերուն առօրեադար, աստուածօրէն առօրեադար, տիրեցէք եւ իշխեցէք ծառայելով, ծառայեցէք վերանորոգելով ամբողջ աշխարհը:

Ո՛վ իմ սիրելի բարեկամուհիներս, որ յուշերուս մէջ կուգաք, ահա ինչ որ պիտի ուզէի ըսել ձեզի: Բայց դուք զինաթափ ըրիք զիս ձեր անկեղծութեամբ, պատրանքներու մասին ձեր խանդավառութեամբ, ձեր ծրագիրներուն ազնուութեամբ, այրող ծարաւովը զոր կը զգաք ապրելու, տանջուելու, ձեզ բզիկ բզիկ ընելու, մեր ցըրնորքներուն մէջ ձեր թեւերը այրելու, այլ մանաւանդ ապրելո՛ւ, ապրելու ձեր տենչովը:

Լռեցի, պարզապէս ջանալով հասկնալ ձեզ, սիրել ձեզ, հիանալ ձեր վըրայ: Եւ արդէն, ի՛նչ գիտենք մենք: Ի՛նչպէս խորհուրդ տանք ձեզի: Ի՛նչպէս մենք մեզի իրաւունք տանք եղբակացութիւն մը հանելու: Եւ ահա իմ այս սիրոյս հետ կը խառնուի արեւելեան ճակատագրապաշտութիւնը,— ամէն մարդ իր ճակտին գիրովը կ'ըլթայ, հասուն'նք վարդը որ կը բացուի:

Բազմութիւնը նաւ կը բարձրանայ եւ կը ցրուէ իմ երազանքներս: «Փաթրիա» շոգենաւը կը լեցուի խուռն ճամբորդներով: Գոլէն բարեկամ մը իմ ծոցի կը մօտեցնէ իր թիկնաթոռը:

— Վար չիջա՞ք ճաշելու: Տխո՞ւր էք: Թուրք բարեկամուհիներէն բաժնուելով ցա՞ւ կը զգաք. Անոնց ազատագրութեան պատրանքներուն վրա՞յ կը ցաւիք: Հանդարտեցէք, անոնց ֆէմինիզմը ի լինելութեան է դեռ: Անոնք խալամ են եւ աւելի խալամ պիտի մնան: Կը տեսնէք ապագային:

Ու գրպանէն կը հանէ «Ճիւմհուրիյէթ» թերթին Ֆրանսերէն հրատարակութիւնը, կը փռէ ծունկերուս վըրայ: Այնտեղ կը տեսնեմ, ինչպէս կը տեսնէի չաբաթներէ ի վեր, աշխարհի գեղեցկութեան թագուհիին լուսանկարը,— Քէրիման հանըմը, որ թագուհի ընտրուեցաւ Սփայի մէջ:

ՄԻՐԵԱՄ ՀԱՐԻ

(10)

ԻՆՉ Կ'ԸՍԵՆ ՄԵՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐԸ

—)(o)(—

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՀԱՆԴԷՍԻՆ ԱՌԹԻՒ

Միւթիւալիթէի սրահը նեղ չէր գար ձիւրելու օր ազգային մեծ հերոսին յիշատակին նուիրուած հանդէսին առթիւ, այնպէս՝ ինչպէս նեղ կուգար երբ տարի առաջ Ոլիմբիայի պողոտան, հոծին յուզարկաւորութեամբ առթիւ մեր Փէռ Լաշէզ․․․

Անդրանիկ ազգին համար էր որ կռուեցաւ երեսուն երկար տարիներ լեռներու ու ձորերու մէջ եւ անոր ազատութեանը ու փրկութեանը համար իր կեանքը ի սպաս դրաւ։ Ո՞ր Հայը չճանչցաւ ու չգիտցաւ իր անունը։ Բայց ի՞նչ պիտի որ ինք ալ աչքը բաց եւ մուրացիկ օտարին գնաց, ինչպէս իր բոլոր ընկերներն եւ իր նման շատեր ու շատեր, առանց դրչով կամ զէնքով․․․։

Իր անունին հմայքը բաւական էր Միւթիւալիթէի ընդարձակ սրահին ծայրէ ծայր լեցնելու, սրահներ բաւական չգային խռնուած բազմութեան.

Այնպէս ալ պէտք էր ըլլար։ Մինչեւ սպասուածին չափ հոծ չեղաւ։ Պատճառ որ Այդ պատճառը փնտռելու ենք թուն ժողովուրդին մէջ, վերադրելով անոր անտարբերութեան, ինչպէս գիտել տուաւ Գ. Շահխաթունի, այլ մէկ սխալին ու անկանոնութեան կազմակերպիչ մարմնոյն, աւելի հոգածութեան պէտք ունին խումբերու մեծ չուառութիւն որոնք, այս անդրանիկեան վիճակին անտանելի ու ժողովրդական գիներ, որ ամէն Հայ քիչ շատ կարենար մասնակցիլ։ Մինչեւ իսկ գիտակ չէին յայտարարած գիները ալ, նախապէս, յուզիչ ժողովուրդը մատնելով շուարումի․․․

Իսկ անոնք որ եկան ու տեսան, նախ խոնարհ, արհամարհուած բանուորներն էին։ Անոնք տուին իրենց գանձերնին, հոգ չէ թէ իրենց տունէն մէկ մէկ հոգի․․․ եւ նորէն գիւղացիներն էին որ իրենց բացակայութեամբը կը փայլէին, ինչպէս ամէն ազգային ձեռնարկի։ Անշուշտ անոնք աւելի հաճելի ու փայլուն ժամանցներ ունէին մեր նոր Եւրոպացիները․․․։

Բացակայ էր ժողովուրդին մէկ մասն ալ, որովհետեւ զառնացած էր արդէն եւ իրաւունքով։ Նորէն իրենց էին որ ժամանակին հանդամանքութեան էին ձեռնարկած միեւնոյն նպատակով, բայց չէին յաջողած։ Ընդհանուրին հրապարակաւ կոչ չէին ըրած եւ չէին ո՛չ հաշիւ տուած եւ ո՛չ ալ հետապնդած այսքան տանելի վերջ․․․

Բայց աւելի չխռովենք Արծիւին հոգին․․․։

ՄԷՆ – ՄԷ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍՈՒՏԱՆ

ԴՊՐՈՑ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ ԿԸ ՇԻՆԵՆ

— :-: —

Սուտանի բնակչութիւնն է 12 միլիոն։ Օտարականներուն ընդհանուր թիւն է 10 հազար, որոնց հազարը Հայեր են։ Հայերը ցրուած են Սուտանի գրեթէ բոլոր քաղաքներուն ու գիւղերուն մէջ։ Խարթումի եւ Օմտուրմանի մէջ գտնուող Հայերու թիւն է 500։ Ունին Գաղթային վարչութիւն մը, Հայկական ակումբ մը, Բարեգործականի եւ Հ. Մ. Ը. Միութեան մասնաճիւղ մը։

Վերջերս տեղի ունեցաւ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի տարեկան պարահանդէսը։ Ներկայ էին բաւական թիւով Հայեր եւ տեղացիներ։ Պարահանդէսը անցաւ շատ փայլուն։ Ունին բաւական ընդարձակ սրահ մը՝ հաւաքոյթներու համար, նաեւ թէնիսի, պասքէթպոլի անձնական գաշտեր, ֆութպոլի բաւական զօրաւոր խումբ մը եւ 30է աւելի հեծանւորդներ։ Մօտերս պիտի կազմուին նաեւ սկաուտական խումբեր։

Խարթումի մէջ փոքրիկ մանկապարտէզ մըն ալ գոյութիւն ունի, ուր կը յաճախեն 20ի մօտ փոքրիկներ, եւ որ կը կառավարուի վարժուհիով մը։

Անցեալ տարի Գաղթային վարչութեան հրաւէրով Երուսաղէմէն Սուտան այցելեց Տիրայր վարդապետ որ պատարագեց եւ քարոզեց անգլիական եկեղեցիին մէջ, գրեթէ ամբողջ հայ գաղութին ներկայութեան։ Այս առթիւ էր որ որոշուեցաւ եկեղեցիի ու դպրոցի ուրոյն շէնքեր կառուցանել Խարթումի մէջ։ Ծախք նախատեսուած է երկու հազար անգլ. ոսկի։ Շատ մը հայրենակիցներ խոստացան այդ դրամը հայթայթել, բայց մինչեւ այսօր հազիւ 2—300 անգլ. ոսկի գոյացած է։

ԹՈՒՐՔԻԱ

Հազարաւոր շէնքեր ծախու պիտի հանուին

Վերջին մէկ երկու տարուան ընթացքին շէնքերու շինութիւնը բազմացաւ Պոլսոյ մէջ։ Գրեթէ ամէն օր նոր շէնքի մը շինութեան կը ձեռնարկուի, մեծ մասով ափարթմանի։

Ափարթմանի մը շինութեան համար առ նուազն 30—100 հազար ոսկի պէտք է։ Շատեր պարտքերու տակ մնացած են։ Ձեռքը 15—20 հազար ոսկի դրամ ունեցողը, անմիջապէս 40—50 հազար ոսկի արժող ափարթմանի մը շինութեան կը ձեռնարկէ։ Շէնքին գետինը գնելէ եւ շինութիւնը քիչ մը առաջ տանելէ վերջը, տէրերը դրամատուներու դիմելով իփօթէքի ձեւով եւ հարիւրին 12—15 տոկոսով փոխառութիւն կը կնքեն։ Այսօր Պոլսոյ մէջ պէտքէն աւելի շէնքեր գոյութիւն ունին եւ այդ իսկ պատճառաւ շէնքերու վարձքերը աժանցած են։ Նախապէս ափարթմանները հարիւրին 10—12 չափով վարձք կը բերէին, մինչդեռ հիմա այդ չափը իջած է հարիւրին 7ի։ Այս պայմաններուն տակ շատեր չեն կրցած իրենց պարտքերը վճարել։ Պարտքերու վճարման պայմանաժամը լրանալուն պէս, դրամատուները այդ շէնքերը պիտի ծախեն։ Միւս կողմէ Ապահովութեան Մնտուկին պարտական եւ իրը գրաւ դրուած 4000ի մօտ շէնքերը եւս ծախու պիտի հանուին։

«Հարազատ» թուրքերէն

Մեր ընթերցողներուն ծանօթ է Թուրքերէնը Թրքացնելու համար վերջերս սկսած շարժումը։ Թերթերը սկսած են մոռացութեան տրուած կամ հեռաւոր վայրերու մէջ գործածուած բառեր գործածել։

Գաղափար մը տալու համար լեզուին առանձնայատուկ ձեւի մասին, առաջեւ կ'արտագրենք կարգ մը մասեր յօդուածէ մը, զոր գրած է համալսարանի դասախօս Խալիլ Նիմէթուլլահ պէյ «Դէպ ի Թուրքերէն» խորագրին տակ, նիւթ ունենալով «Տիւշիւնմէ, Գիւկի, Ահլաք», (մտածում, գիտութիւն – ուսում, նկարագիր)։ Ցօղուածագիրը նախ կ'ըսէ.— «Լեզուական համաժողովէն վերջ, այդ ուղղութեամբ աշխատիլը, ամէն մէկ գրիչ շարժողին համար պարտք մը նկատելով, որպէս զի «Դէպ ի Թուրքերէն» շարժման մէջ ինծի ինկած բաժինը կատարեմ, առաջեւ գրած Թուրքերէն «փիլիսոփայական գրութիւնս» այս ուղղութեամբ փորձ մըն է»։

Տիւշիւնմէ էօգիւն քէնտինին օլան վարլըղընը թօփլուցա չէվրէյէ ույմաքընտան տօղար։ Գուննտան տոլայը պիր քիմսէնին գամանընա կէօրէ կէրի եախուտ իլէրի օլուպ օլմատըղը տիւշիւնիւշիւնէ կէօրէ էօյչիւլիւր։ Զամանընըն իւքէտիքլէրինի, թօփլուլուք վէրիմինին պիր տուզիյէ պէլլիբին «կիտիշլէրի»նի «օլուշլար»ըն քավրամայըբ օնլարը պիրէր «պինտաք» սայարաք զամանըյէ քարըշմայան փէյսէփէյէ տիւշիւնիւշ եօնուննտան «կէրի ատամ» տէրիզ։

Զ. Ռ. Մ.

Զ. Ռ. Միութեան կեդրոնի լիազօր պատգամաւորէն հասած առաջին տեղեկագիրը կը հաղորդէ թէ օրբային շարժումը մեր յուսացածէն աւելի յաջողութիւն գտած է Սուրիոյ մէջ։ Համաձայն Զ. Ռ. Միութեան երրորդ համագումարին, որ տեղի ունեցաւ անցեալ օգոստոսին Մարսէյլի մէջ, ահա այս անգամ դեկտեմբերի սկիզբը Պէյրութի մէջ կը գումարուի Սուրիոյ Զ. Ռ. Միութեան շրջանային ժողովը։ Այս ժողովն է, որ պիտի ընտրէ Սուրիոյ շրջանային վարչութիւնը, աւելի եւս զօրացնելու համար կեդր. վարչութեան գործը եւ մանաւանդ բարեկամաբար իրականացնելու համար Սուրիոյ համար պատրաստուած ծրագիրը։

Մեր լիազօր ընկերոջ տպաւորութիւնն ալ այն է, որ կեդր. վարչութեան նախագահին վրայ պարտականութիւն կ'իյնայ անպայման այցելել Սուրիա, գէթ յառաջիկայ ամառ, ինչպէս կը թելադրեն տեղւոյն մեր մասնաճիւղերու վարչութիւններն ալ։ Զ. Ռ. Միութեան կեդր. վարչութիւնը պատրաստ է ամէն զոհողութիւն ընելու՝ ընդ առաջ երթալու համար Սուրիոյ մեր ընկերներուն փափաքին։ Շրջանային ժողովէն յետոյ կը պատրաստուի մասնաւոր ծրագիր մը։

Դարձեալ մեր պատգամաւորը, հանդիպելով Եգիպտոս, յաջողած է վերակազմել մեր մասնաճիւղը, զոր կազմակերպած էր Բոլիֆը։ Այս անգամ անկախ օրբեր են, որ կը լծուին գործի։ Մեր ընկերոջ տպաւորութիւնն այն է թէ գործի լայն դաշտ կայ Եգիպտոսի մէջ։ Ընկերներ, որ գաղտնօրէն հաղորդակցութիւն կը պահէին մեզի հետ, հիմա պատրաստակամութիւն կը յայտնեն գործելու ազատ եւ անկախ, ըստ մեր հրահանգներուն։

Մինչ տիր կը մնան Ամերիկայի մեր մասնաճիւղերը։ Ու տիր են նաեւ Ֆրանսայի մեր մասնաճիւղերը, որքան ալ տնտեսական տագնապը ճնշած ըլլայ։ Ցունաստանի մէջ, անձնուէր ընկերներ են, որ վերջին տնտեսական տագնապէն կազմալուծուած մասնաճիւղերուն փոխարէն վառ կը պահեն իրենց յոյսը՝ միշտ հաղորդակցութիւն պահելով կեդրոնին հետ։

Կեդրոնի նախագահը դեկտեմբերի սկիզբը Գ. Աշօ Շահխաթունիի հետ կը մեկնի զաւառ, կարգ մը հանդէսներ տալու։ Ու չուառով Փարիզի մէջ կը սկսի միութեան չաբաթական դասախօսութեանց շարքը, որուն հրաւիրուած են Փարիզի ծանօթ մտաւորականները։

ԵՐԿՈՒՆՔԻ միացեալ թիւը լոյս կը տեսնէ յառաջիկայ շաբաթ։

Զ. Ռ. Մ.
ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ ՀԻՒԾԱԽՏԱՒՈՐ՝ ՎԱՌԵՑ ԻՆՔԶԻՆՔԸ․․․

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Ջոհ մը եւս՝ թարակ ցաւին։ Հազիւ 32 տարեկան կար Սուրէն Տէր Ղազարեանը (Բալուի գիւղերէն), որ երկու տարիէ ի վեր կը տառապէր էքսի հիւանդանոցին մէջ։

Համեստ բանուոր մըն էր, կ'աշխատէր Կարտանի անուխի հանքին մէջ, ապրեցնելու համար երեք անչափահաս փոքրիկներ եւ ընտանիքը։

Նախապէս թէթեւ հազ մը ունեցած էր, զոր վերագրած էին պաղառութեան։ Սակայն հիւանդանոց փոխադրուելով, բժշկական քննութիւնը հաստատած էր թէ թոքախտը իր բոյնը դրած է դժբախտ երիտասարդին կուրծքին տակ.

Բժիշկները փորձած էին գործողութիւն ընելով առաջքը առնել։

Բայց քանի՞ հոգի կրցած են ազատիլ բժիշկներու նշդրակի տակէն։ Լեարդը քերելով կամ վնասուած թոքերը անշարժութեան մատնելով, կարելի՞ է թոքախտը բուժել։

Այսպէս երկու տարի հիւանդանոցին մէջ անտէր անտիրական, բժիշկներու անխնայ նշդրակներու ենթակայ, տառապեցաւ։ Երեք անգամ գործողութիւն կատարած, աջ կողը վերէն վար յօշոտած էին, լեարդին եւ թոքերուն հետ խաղալով։ Վիճակը յուսահատական դառնելով և պահոպանելի իմաստունքն ալ լրացած ըլլալով, տուն կը ղրկեն հիւանդը։ Իբրեւ բարեկամ գացինք տեսանք։ Խեղճ տղան կը յուսար տակաւին․․․

«Զիս մասնագէտ բժիշկի մը տարէք Մարսէյլ», կը խնդրէր։ Այս վերջին խնդրանքն ալ կատարեցինք։ Մասնագէտ բժիշկը պլուխը օրօրեց եւ յայտնեց որ վերջացած է։

Դարձեալ Կարտան, իր տունը վերադարձուցինք։ Այդ գիշեր յուսահատ Սուրէնը իր ընտանիքէն գաղտնի հինգ քիլօ քարիւղ կը լեցնէ վրան, անզանին վրայէն լուցկին կ'առնէ, տալով դուրս կ'ելլէ եւ դրան առջեւ (հազիւ կրնար երթալ) ինքզինքը կը վառէ։

Կինը ընդոստ կ'արթննայ եւ կը տեսնէ որ դրան առջեւ բոց մը կը բարձրանայ։ Տեսնելով որ հիւանդ ամուսինը մահիճին մէջ չկայ, լեղապատառ ճիչ մը կ'արձակէ։ Դրացիները կ'արթննան եւ կը փութան օգնութեան։ Հողով, ջուրով, լաթի կտորներով կը մարեն կրակը, բայց Սուրէնը ածխացած էր արդէն։ Գիշերուան ժամը 3ուկէսին կը կատարուի այս տռամը։ Ոստիկանութեան եւ բժիշկի իմաց կը տրուի որ գան, բայց ոչ ոք կ'երեւայ։ Վառելէն վերջ Սուրէն երեք ժամ եւս կ'ապրի հոգեվարքի գալարումներով ու կը մեռնի, որբ ձգելով երեք անչափահաս փոքրիկներ 7, 5 եւ 2 տարեկան եւ այրին։

Ֆրանսական լրագիրները գրեցին լուրը, բայց աւա՜ղ որ ոչ մէկ հայ լրագիր չանդրադարձաւ այս ողբերգութեան։ Չիմացա՞ն թէ ոչ գանց առին․․․

Ահա մեր կեանքը Եւրոպայի պզտոր տաններուն վրայ։

Սգակիր բարեկամ մը

Հ. Ե. Դ. ՊԱՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

ՏԷՍԻՆ, 21 նոյ. (Ցառաջ) — Հ. Ե. Դ. Պատանեկան Միութիւնը, որ 1933ին իր հիմնադրութեան 4րդ տարեշրջանը կը թեւակոխէ, իր լուռ եւ համեստ գործունէութեամբ քայլ առ քայլ կը յառաջխաղայ, դառնալով կայծ մը հայրենասէր պատանիներու համար։ Այս տղաքը նախանձելի սէր մը ցոյց կուտան դէպ ի հայ հայրենիքն ու անոր ազատագրութեան համար ընթացուած շարժումը։

Հ. Ե. Դ. Պատ. Միութիւնը իր կազմութեան օրէն սկսեալ, որոշած է հիմնել գրադարան – ընթերցարան մը եւ անոր կապել հայ երիտասարդութիւնը մասնաւորապէս, իսկ չափահասները ընդհանրապէս, փրկելով սրճարանային ապականութիւններէն եւ սատարելով միտքի զարգացման։

Եթէ մինչեւ այսօր Միութիւնը եւ իր նեցուկը՝ Հ. Ե. Դ. Կոմիտէն, չեն կրցած իրականացնել գրադարան – ընթերցարանի ծրագիրը, պատճառն այն է որ ո՛չ սեփական շէնք ունէին եւ ո՛չ ալ յարմար վարձու սենեակ մը։ Իսկ այժմ արդէն Հ. Ե. Դաշնակցութիւնը ունի իր սեփական ժողովրդական Տունը եւ անոր մէկ սենեակը տրամադրուած է Պատ. Միութեան, որուն կրակոտ անդամները իրենց բոլոր ուժերը շարժման մէջ դրած են։

Այդ նպատակին սահմանուած էր ընկ. Հեբրոյեանի դեկավարութեամբ պատրաստուած ներկայացումը, «Արաբօ», որ տեղի ունեցաւ նոյ. 20ին, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Հ. Ե. Դ. ժողովրդական սրահին մէջ։ Ցաւալի է սակայն որ սպասուած բազմութիւնը չկար։

Խաղացողները բոլորն ալ պատանիներ էին եւ սկսնակ, բայց խաղը իր ամբողջութեան մէջ բաւականին յաջող անցաւ։ Ընկ. Հեբրոյեան իբրեւ յեղափոխական Արաբօ, յաջող էր իր շարժումներով, միայն խօսակցութեան մէջ քիչ մը կ'աճապարէր։ Ա. Մարգարեան (Թէա – Կազար) յաջողապէս խաղաց ծերունի յեղափոխականի դերը։ Մ. Մարտիրոսեան (Ճէվտէթ պէյ) նոյնպէս յաջող էր, սակայն քիչ մը չափազանցութիւն կար ձեռքի եւ մարմնի շարժումներուն մէջ։ Ցաջող էր նաեւ Ն. Գօտուրեան (Գզիր – Մուրօ) իբրեւ մատնիչ։ Ս. Կարապետեան (Գայմագամ Ալի պէյ) իր փոքրիկ դերին մէջ բաւական լաւ էր։ Ցաջող էին նաեւ Օր. Ներ X եւ X Արարոյի կնոջ եւ աղջկան դերերու մէջ, թէեւ գրեթէ առաջին անգամն է որ բեմ կ'ելլէին։

Տօմէն վերջը ներկայացուեցաւ «Երկու Մայրաքաղաքները» զաւեշտը, որ մինչեւ վերջը խնդացուց։ Դերակատարները՝ ընկերներ՝ Տէր Պօղոսեան, Լէյլէկեան, Ս. Կարապետեան եւ Գ. Ն. Գօտուրեան, բոլորն ալ յաջող էին։

Թող ներուի մեզ երկու թերութիւններ մատնանշելու. Ա. Կարգապահութեան պակասը եւ պզտիկներու աղմուկը որոնց պատճառաւ թատրոնը իր իմաստը կը կորսնցնէ։ Անհրաժեշտ է որ յետ այսու միջոցներ ձեռք առնուին վերջ տալու այս տգեղ երեւոյթին. Բ. Ծափահարութիւնները պէտք է ըլլան տեղին եւ ո՛չ պատահական։

Վեհունի

ԱՆՈՒՆՔ ՈՐ ՊԵԼԺԻԱ Կ'ԵՐԹԱՆ

(ՑԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ)

ՊՐԻՒՍԷԼ, 21 նոյ. — Պելճիքայի հայ Գաղ. վարչութիւնս, պարտք կը զգայ յայտարարելու թէ՝ բացարձակապէս անկարելի է Պելճիքա հաստատուիլը ամէն անոնց, որ, որ եւ է անցագիր ունենալով Հանգէրձ երկիրէ ներս կը մտնեն, առանց Պելճիքայի հիւպատոսարաններու պաշտօնական արտօնութեան (visa)։

Այս կարգի անձերուն եւ մանաւանդ որ եւ է պատճառաւ իրենց գտնուած երկրէն արտաքսուածներուն ապօրէն ձեւով Պելճիքա մուտքը, տեղական իշխանութիւններուն վրայ խիստ տգեղ տպաւորութիւն կը թողու, հետեւաբար Հայերու մասին իրենց ցոյց տուած բարեացակամ վերաբերմունքին։

Վարչութիւնս իր բոլոր հեղինակութիւնը ի գործ կը դնէ Պելճիքա գտնուող հայրենակիցներու հաստատուն իրաւունքներուն պահպանման համար, բայց չի կրնար ուրիշ դրացի երկիրներէ հասնող անձերուն նոր իրաւունքներ ապահովել։ Ուստի, օտար երկիրներու ազգային մարմիններուն ուշադրութիւնը կը հրաւիրուի այս ծանր խնդրոյն վրայ եւ կը խնդրուի որ ջանան տեղւոյն վրայ հարթել բոլոր դժուարութիւնները եւ համոզել մեր հայրենակիցները, որ չփորձեն ապօրինի կերպով մտնել, թշուառութեան չմատնուելու համար։

Նոյնքան կարեւոր է այն կէտը թէ՝ նոյն իսկ visaով եկողները չեն կրնար իրենց տրուած visaի պայմաններէն խուսափիլ. այսինքն առանց բանւոր պատճառի visaի պայմանաժամէն երկարաձգել ջանալ եւ մանաւանդ գործաւորի իրաւունքներ ձեռք ձգել, եթէ առանք չեն տրուած visaի արտօնութեամբ.

Արտասահմանի հայ թերթերէն կը խնդրուի արտատպել սոյն յայտարարութիւնը։

(ԿՍիՖ)

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (3)

ՁԱՆՁԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :-: —

Իսկ աւելի անդին մռայլուած անկիւն մը խումբ կը ներկէին երկու սըբ եղբայրներ, կեանքի պայքարի ընկերներ, երկու թշուառներ։ Ո՛չ ոք կարենիս սրտով կը մօտենար անոնց։

— Չէ՛, չեմ առներ էդ քարը, ես ասոր հեղ ըսի որ զուրտէն ըսելը խաբէլ չըլլար,— խօսեցաւ ձըլըլ Մկօն, ձէթը մուրթը ծամծմած։

— Որ էդ քարը չառնես, խաղը լմնցած կը սեպեմ,— պատասխանեց Ճոռթօ Գեւոն։

—Ծօ՛ Ենկօ՛, Ենկօ՛, էս օր ո՞ւր էիր կորեր, հըլէ Ջանջանը տեսնայի՞ր, կուրծքէն պղէն թէնէքէն կախեր էր, հա հոն կը վազվզէր, ա՛լ տեսնէիր հեղ մը գեղնացիք պիւթին սէյրի եկած էին․․․։ Խօսեցաւ Չաքարը։

— Թալէ երթանք Ջանջանը տեսնենք,— պատասխանեց Ենկօն։

— Ջանջա՛ն, վազը առաւ մեզի հետ վարժատուն պիտի գաս, գիտես, ըսաւ Չաքար։

— Ո՞վ ըսաւ, հարցուց Ջանջան տառն ու թթուած դէմքով։

— Ես տեսայ որ Թաղական Դիրօն ու հոգաբարձութեան անդամները ժողով կ'ընէին, վերջէն հասկցայ որ քու մասին է։

— Սուտ ես, նկատել տուաւ Ջանջան։

— Եթէ սուտ կը խօսիմ, Ձ աչքս կուրնայ մեր կրակտան մէջինս։

Այս խօսքերուն վրայ պահ մը հաւատաց Ջանջան։ Միթէ կը կասկածէր թէ այդ տղաքը իր գլխուն խաղ մըն է որ կը խաղան, միթէ ալ կը հաւատար որ հոգաբարձութիւնը մտքերը է իր որբութեանը եւ ուզեր է կերպով մը վարժարան ղրկել զինք։

Դպրո՞ց․․․ Պահ մը գլխիկոր մտածեց իր սիրելի Կուրժէի մասին, անկէ բաժնուելու դժբախտութեան մասին, յետոյ յիշեց Խարախէն, Շևատ-Թար, Դարաաակ եւ Նոր Ագեկը, գալարուէտ վայրերու մէջ անցուցած հաճելի ժամանցները Կուրժէին հետ։ Ցիշեց բոլոր այդ օրերու երջանիկ ապրումները ու լացաւ։ Երկու կաթիլ արտասուք գլորեցան այտերէն ի վար։ Կարծես թէ աշխարհը փուլ եկաւ ու ինք փլատակներու կոյտերուն վրայ նստած՝ կ'ողբար իր ճակատագրին դժբախտութեան վրայ։ Երբեմն կը դիտակցէր թէ բան մը կը խլուի իր շուրջը։

Երկու խօսակիցները կամաց մը հեռացան Ջանջանի քովէն, կորսուելով հեռուներու թանձրացող մթութեան մէջ։ Իսկ Ջանջան տակաւին կը խորհրդածէր, աւելի ճիշդ կը մտնախոհէր, այլանդակ շարժումներ ընելով օդին մէջ։ Կը խօսէր ցնդաբանութիւններ, կ'արտասանէր բառեր եւ խօսքեր՝ անկապ, անիմաստ, միեւնոյն առեն փայփայելով կուրծքին շէկցած պայծառ մազերը։ — Այնպէս չէ՞, Կուրժէ՛, քեզմէ պիտի բաժնուիմ, ի՞նչքան դժուար ու դառն է ինծի համար, բաժնուիլ քեզմէ․․․ Ո՛հ, ո՛չ, չէ՛, չեմ ուզեր վայրկեան մը հեռանալ քովէդ, քեզ միշտ թողուլ․․․ Ո՛չ, ո՛չ․․․ Դուն իմ հաւատարիմ ընկերս, դուն ինծ բախտակից բարեկամս ես. եթէ անգամ բախտը մեզ իրարմէ պիտի անջատէր, եթէ մեր ճակատագիրը անսականօրէն իրարու շաղկապուած չըլլար, ինչո՞ւ աւելի այնքան տարին իրարու ընկերակից եղանք, կեանքի տխուր ու լեղին հաշակեցինք, ցուրտ ու խաւարչին գիշերներուն իրարու քով կծկուեցանք։ Իմ սրբ, միհուհար, անհեռ ընկեր, իմ Թանկագին Կուրժէս, մի տխրիր, մի յուսահատիր, ես քեզի հետ եմ զգայ։ Մինք երկուքս միասին պիտի ապրինք մահուան սեւ փոսին մէջ․․․

Խեղճ կենդանին կարծես թէ Ջանջանին խօսքերը կը հասկնար, որ կը մռնչէր եւ, միրթ ընդ միրթ ալ պոչը կը շարժէր, հասկցնելով որ թիթեղները քակէ։

Այդ իրիկուն Ջանջան Արութ Կուրժէէն բաժնուեցաւ եւ, պաղ արտամադրութեամբ հանձնուած, քալեց դէպի Չէթ Թարը։ ուր ինք մարդիկ տակաւին կը շարունակէին առօտուրի խաղը, խոր մթութեան մէջ։

— Ջանջա՛ն, Թաղական Դիրօն քեզ կը փնտռէր, յանկարծ ձայն տուաւ դիմացէն ծըլըլ Մկօն, որ խաղին մէջ պարտուած՝ կը ջանար իր անկումը մոռցնել տալ շուրջիններուն։

— Հա՛, իրաւ է, ես ալ տեսայ, Ջանջան, վրայ տուաւ Ենէկ Մնտօն, իմ գիտնալովս դպրոցի համար է։

— Էնպէս խաբար տուին օր, զուն էսկից վերջ՝ վարժատուն երթաս․․․ կրկնեց ուրիշ մը։

— Կուրժէս ալ կը տանի՞ն,— պատասխանեց Ջանջան Արութ, խիստ տխուր եւ ընկճուած երեւոյթ մը առած։

— Ծօ՛, խենդ, տանի էտ Կուրժէն վազ չէկար, խօսեցաւ Ենէկ Մնտօն, բարկացած շեշտով մը. էտ վարժատունը էդեր է երթալ կարդալիք ուսնելու. ի՞նչ կայ Ճակոն, Մնկալենց ու Հարամիկները։ (Լեռներու անուններ)։

— Շա՛տ աղէկ. Մնտօ ամու, շատ աղէկ․․․

Այդ լուրը խօսքերուն տակ քչիկ մը կանգ առաւ, մէկ ակնթարթի մէջ նախ երեւակայեց հայրը, Թօթօ Մաւեղ, իր լարեգամբ դէմքով, լայն, համբերատար բնաւորութեամբ, ու թշուառ մայրը Լաւրին։ Ապա անցաւ մ՛ր անհեռացող յուշերուն ու քաղցրիկ հաճոյքներուն եւ կեցաւ պահիկ մը՝ խորապէս յուզուած։ Մէկ խօսքով մտաքերեց Արշալոյսը, հին օրերու իր գառներկերուհին ու գաղտնի սիրուհարը միանգամայն։

— Հա՛, լաւ բան է գպրոցը, մռմռաց ինքնիրեն ու կամաց մը անհետացաւ թանձրախիտ մթութեան մէջ։

Գ.

— Էս օրուան օրս, մե՛նծ ընկերութիւն մըն է, էկէր էս տեսակ նեթըմներուն պիտի օր յօգնէ, ալ ինչէ՛ է եղեր, կը խօսէր Ծէօօ Կիրօն, կառ-կարմիր կտրած երեսներով։

— Հա՛ աղէկ կ'ըսես, ամմա, էս ու զուն լէ՛նք որ խաբար պիտի տանք։ Հազար տեսակ գլուխներ կան, Կիրօ, ո՞ր մէկին ճուգապ պիտի տանք, որ ըսէն տէ՛ աղդին դրամը հէ՛մ կ'ուտէք հէ՛մ ալ ուրիշին կը կերցնէք. ըսէ՛ նայիմ, — խօսեցաւ Թաղական Դիրօն, Ջանալով չահել Ծէօօ Կիրօյի սիրտը։

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

(Շար.)

Փարիզ եւ շրջակաները

ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ

անհրաժեշտաբար ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի, Ալֆորվիլի, Մարսէյլի, Իսի լէ Մուլինոյի եւ Գուա Քոլոմպի կոմիտէները իրենց մէկ ընկերը ղրկելու, վաղը, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4—6, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ՓԱՐԻԶԻ Կոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 2, Place d'Italie, Քաֆէ տը լա Մէրիի սրահին մէջ:

Հաշուետուութիւն Կոմիտէի եւ ընտրութիւն նոր Կոմիտէի:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. Մինասեան կոմիտէն կարեւոր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հայ Ակումբին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բացականները նկատի պիտի առնուին:

ՇԱՎԻԼԻ «Արդարութիւն» խումբի ժողովը այսօր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին. Ave. Ville-D'Avray, Chaville.

ՍԱՐՍԷԼԻ «Հրայր» խումբը ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները վաղը Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, ընկ. Նուպար Ալատինեանի տունը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի Մարմինը ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի Քրիստափոր, Ջաւարեան, Ռոստոմ խումբերու բոլոր ընկերները 27 Նոյեմբեր, կիրակի առաւօտ ժամը 9ին., ծանօթ հաւաքավայրը: Ներկայանալ անդամատետրով: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի հաւաքական ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8-30ին. սովորական հաւաքատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Ազբիւր-Սերոբ եւ Իշխան ենթակոմիտէներու հաւաքական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Սէն-Լուի Ակնունի խումբի ժողովը վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին: Զեկոյց՝ 10րդ Ընդ. Ժողովի:

ԼԱ ՍԻՕԹԱ.— Խաժակ խումբի ընկերական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս կիրակի կէս օրէ վերջ, ժամը 2.30ին: Կը դասախօսէ՝ ընկեր Ա. Մարտիրոսեան. զեկոյց 10րդ Ընդ. Ժողովի:

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Կիրակի իրիկուն ժամը 7.30ին Հ. Յ. Դ. Տան մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹԻ (Մարսէյլ) Համազասպ ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը, Շաբաթ իրիկուն ժամը 7.30ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԿՐԸՆՈՊԼԻ կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. Ակումբին մէջ, Rue St. Martin d'Herès, Chemin de la Plaine, (Croix Rouge), Կարեւոր օրակարգ՝ Կ. Կ.էն եկած նոր շրջաբերականներ, նոր վարչութեան ընտրութիւն, եւայլն: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Ներկայանալ անդամատետրով: Բացականները նկատի կ'առնուին:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

3 ԴԵԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ Գ. ԹԱՂԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Կը նախագահէ՝ Պ. ՎԱՐԴԱՆ ՋՈՒԼԼԷՐԵԱՆ

Կը խօսին՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ եւ Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Կ'երգէ՝ ՏԻԿ. Ն. ԲԱԴԱԼ

Ցէսինի ԱՐԾԻՒ ֆանֆառը, ընկ. Ալեքսիս Մելքոնեան (ջութակ):

Մանրամասնութիւնները յաջորդաբար: Փոստել մասնաւոր յայտագիրը:

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

4 ԴԵԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ԵՏՔԸ ԺԱՄԸ 3ին

Կը նախագահէ՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

4 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ. ԺԱՄԸ 9ին

Կը նախագահէ՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

Գեղարուեստական բաժնին մանրամասնութիւնները յաջորդով

ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

27 Նոյեմբեր. ժամը 16էն մինչեւ կէս - գիշեր

ՇԱՆ Զ'ԷԼԻԶԷԻ ՍԱԼՕՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

79 Ave. du Champs Elysées Paris (8)

Պատուոյ նախագահուհի՝ ՏԻԿԻՆ ԼԵԻՈՆ ՊԷՅ ԳԱՓԱՄԱՃԵԱՆ

Նախագահ՝ Պ. ՊՕՂՈՍ ԷՍՄԷՐԵԱՆ

Երկու նուագախումբ ղեկավարութեամբ Մանուէլ ՐԻՄՄԱՏՕՅԻ: Գեղարուեստական խնամեալ բաժին, զանազան աթրաքսիոններ. բազմաթիւ անակնկալներ, պրինց Թուռնուա:

Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով Մուտք 25 ֆրանք

Տոմսակները կարելի է հայթայթել ընկերութեան գրասենեակը. 15 rue Jean Goujon, Paris (8) հայ գլխաւոր ճաշարաններուն մէջ. Հ. Սամուէլ գրատունը եւ հանդէսին օրը տեղւոյն վրայ:

8 Յունուար 1933 ժամը 4-12

ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՆՑԻԿ _ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՀԱՅԿ. ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Փարիզի մասնաժողովին կողմէ

Ազգային կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի առնել այս Թուականը:

Առաջին անգամ օփերա Լիոնի մէջ

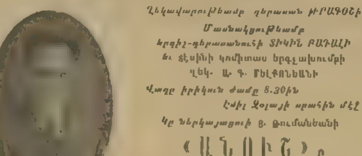

Ղեկավարութեամբ ղերասան ԽՐԱԳՕՇԻ

Մասնակցութեամբ

երգիչ-դերասանուհի ՏԻԿԻՆ ԲԱԴԱԼԻ

եւ Ցէսինի կոմիտաս երգչախումբի

ղեկ. Ա. Գ. ՄԷԼՔՈՆԵԱՆԻ

Վաղը իրիկուն ժամը 8.30ին

Էմիլ Զոլայի սրահին մէջ

Կը ներկայացուի Յ. Թումանեանի

«ԱՆՈՅՇ»ը

7 պատկեր (երաժ. Ա. Տիգրանեանի)

Կովկասեան պար եւ գոտեմարտութիւն

տավուլ — զուռնայով

Յոմսերու գիները՝ 3 եւ 4 ֆրանք

ԾԱՆՕԹ.— Ցէսինի մէջ կը ներկայացուի «ԱՆՈՅՇ»ը այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Հ. Յ. Դ. Տան թատերասրահին մէջ:

ԳԱՐԱՀԱՆԴԷՍ—ԵՐԵԿՈՅԹ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԿՈՂՄԷ

24 Դեկտեմբեր երեկոյեան ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ Թուականը

Տէր եւ Տիկին Սրբուհի Ջեբէճեան, Տէր եւ Տիկին Արշաւիր Մինասեան, Պ. Պ. Յակոբ եւ Բաբիլ Ջեբէճեան, Օր. Մաննիկ Ջեբէճեան, Պ. Լեւոն Մինասեան, Օր. Քրիստինէ Մինասեան, Այրի Տիկին Գոհար Պագալեան, Այրի Տիկին Մարիամ Հայրիկեան Տէր եւ Տիկին Նուարդ Ռէյլեան եւ զաւակունք, Օր. Սրբուհի Պագալեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ մօր, քրոջ եւ ազգականուհիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿ. ՔՐԻՍՏԻՆԷ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ

(ԾՆԵԱԼ ՏԷՅԻՐՄԷՆՃԵԱՆ)

պատահական մահը:

Թաղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր ուրբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, հանգուցեալին բնակարանին մէջ, 26, Rue de Verdun, Montmorancy, եւ մարմինը կ'ամփոփուի Շամփօի գերեզմանատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Կառ պիտի մեկնի չորեքկառք, ժամը 13.06ին, փոխել Անկէն:

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Մարսիլիոյ մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Պարտը Կլուպի մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ:

ՍԵՐԱՍՏԻՈՅ «Այգ» Երիտասարդական Միութեան թէյասեղանը յետաձգուած է Դեկտ. 4ին:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ֆրանսահայ Կարմիր Խաչի մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամ-անդամուհիները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶԻ Ուրֆայի Հայր. Միութեան ժողովը այս Կիրակի երեկոյ ժամը 6ին. 2, Փլաս տ'Իթալի, Քաֆէ տը լա Մէրիի վերնայարկը: Մէթրօ Փլաս տ'Իթալի:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameame :-: PARIS (13e)

Le Gérant : H. STEPHAN

Փարիզի Գրական Ակումբ վաղը իրիկուն ժամը 8.30ին, 131 rue Cambronne, métro Vaugirard. Զեկոյց Պ. Ա. Խանդկարեանէ՝ «Հին եւ նոր հարցը արտասահմանեան հայ գրականութեան մէջ»: Մուտքը ազատ է

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (19)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Անոնք էին Ուիլեմ, Լոնտոնցի մը, Լոնտոնի զօրագունդէն եւ տասնապետ մը՝ Թիմինս անունով: Անոնց վէրքերը տակաւին ապաքինումի վիճակի մէջ էին, սակայն երկուքն ալ զօրաւոր մարդիկ էին, եւ հաւատացած էի որ, լաւ աշխատանքով մը, պիտի կարենայի անոնց ազատութիւնը ապահովել:

Մտադրութիւնս յայտնելով Ուիլեմին եւ Թիմինսին, «Գանթին Մաջին երկտող մը ղրկեցի, ըսելով որ ամսոյս 25ին կէս գիշերին Լօֆէմի բացերը օթեւանի մը մօտ պէտք է գործակալ մը սպասէ, ուր պիտի հանդիպի կնոջ մը եւ երկու մարդերու, զանոնք սահմանը անցընելու համար:

Թիւ 63ի մահէն ի վեր սահմանագլխէն դուրս համաձայնական իշխանութիւններուն հետ իմ նոր հաղորդակցութեանս գիծն էր Grande Placeէն ոչ հեռու, փոքր դեղարան մը, ուր տեղեկագրերս կը յանձնէի:

Լօֆէմ մօտաւորապէս 14 մղոն հեռաւորութիւն ունէր, ուր կը բնակէր մօրաքոյրս: Եւ որովհետեւ գինուորներուն փախուստէն վերջ, յաջորդ առտու սովորական ժամուն ստիպուած էի անպայման հիւանդանոցը ըլլալ, «Գանթին Մաջին խնդրեցի որպէս զի ամսուն 26ի առտուն ժամը 1ին մօրաքրոջս դրանը առջեւ իր կառքով ինծի սպասէ, որով կը յուսայի ժամը հինգի կամ վեցի առտուները տուն հասնիլ.

Քանի մը օր վերջը «Գանթին Մաջէն իմացայ որ ամէն բան կարգադրուած է եւ գործակալ մը որոշուած գիշերը մեզի պիտի սպասէ: Ըսաւ նաեւ որ երեք տարիէ ի վեր ամայի տուն մը կայ որ կը գտնուի Լօֆէմի ճամբուն վրայ ամայի վայր մը, ծառերու կոճղերուն եւ Թուլլբաքի տուներէն քիլոմեթր հեռաւորութեան 500 եարտա հեռուն:

Այս տունին մէջ մեծ օճախ մը որ կ'առաջնորդէ գաղտնի սենեակ մը, որ երբեմն սահմանը անցնող երիտասարդներուն իբրեւ հանգստավայր ծառայած է:

Երկու գինուորներուն ազատ արձակուեցան ամսուն 25ի իրիկունը, մայրամուտին, դուրս ելլեն հիւանդանոցէն. Տեղացի պահակներու խցիկին մէկ անկիւնին մէջ անոնք պիտի գտնէին երկու ծերեր քաղաքացի հագուստ եւ ջահ մը: Ժամը 5ին քաղաքային պաշտօնէութեան դուրս ելած միջոցին, իրենք ալ — եթէ ոչինչ պատահած ըլլար, անոնց հետ դուռնէն դուրս պիտի գային:

Իսկ ես ալ, կոշտ վերարկու մը հագած եւ գլխուս ալ գեղջուկ կիներու նման թաշկինակ մը կապած՝ նոյն փողոցին բերանը, սոտ երին մէջ սպասեցի, մինչեւ որ քաղաքային պաշտօնեաներու խումբը հիւանդանոցի մեծ դուռնէն դուրս ելաւ: Տեսայ որ երկու Անգլիացիները դուրս գալով ակնաւ իրենց շուրջը նայիլ. Ցլամանցի գործաւորներու կը նմանէին անոնք: Ինչ որ ալ ըլլային, յաջողած էին հիւանդանոցի դուռները իրենց ետեւը ձգել:

Ցետոյ քայլերս արագացնելով Թուլլբաքի կողմը ծռեցայ, պէտք է երեք տարիէ ի վեր ամայի տունը. որովհետեւ առաջին անգամ էր հոն կ'ըլլայի

Ձախ տանիքին տակէ փոքրիկ դուռը բաւական դիւրութեամբ բացուեցաւ. Ձեռս փակեցի, ինքզինքս մութ եւ ընդարձակ սենեակի մը մէջ գտայ, որուն տախտակամածին մէկ մասը եւ պատերուն գերանները փտած՝ վար թափած էին:

«Գանթին Մաջի հրահանգներուն հետեւելով, ալ կողմի պատին ակնառու բանալ որ եւ բացուեցաւ ծածկուած ծխնիներու ճռինչով մը: Ներքնամասը բաւական մեծ էր: Անկէց ծռելով ներս մտայ եւ յառաջանալով, դիմացիս պատը ուժով մը հրեցի որ կիսով չափ բացուեցաւ: Ձախը ձեռքս շարունակեցի հրել մինչեւ որ պատը ամբողջութեամբ տախտակամածին վրայ դղրդալով վար իյնալ: Այս պատը ապահովաբար կեդրոնէն առանցքի մը վրայ կը դառնար:

Ներսը դիտելով նշմարեցի բաւական կոկիկ սենեակ մը, խոտով ծածկուած:

Այս կերպ պատը կարծր կաղնիէ երկաթեա կանգնուած մըն էր:

Դէպ ի ետ, խարխուլ սենեակը վերադարձայ եւ տախտակապատ պատուհաններու բացուածքէն դուրսի մթութիւնը դիտեցի: Ժամը 5.35ին երկու ստուերներ եկան կեցան ու կողմնակի դրան ճանչալը իմացայ. յետոյ ոտնաձայներ սենեակին մէջ:

Դողացող ձայն մը մրմնջեց.

— Ո՞վ կայ հոս:

— Ես եմ, ըսի:

— Գոհութիւն Աստուծոյ, ըսաւ գինուորը հառաչելով:

— Վերջը ի՞նչ պիտի ըլլայ, քո'յր:

— Ինծի հետեւեցէք, ըսի: Եւ ձեռս վառելով դարակէն ներս մտանք:

Ճռնչող տախտակամածին վրայէն լռութեամբ ինծի հետեւեցաւ եւ վայրկեան մը յետոյ գաղտնի սենեակին խոտէ անկողնին վրայ նստանք: Դրան փականքները դարձեալ անգաւորելով գոցեցի, որպէս զի դուրսէն հրուելով չբացուի:

Վերարկուիս ներսի մեծ գրպանէն — զոր մասնաւորապէս կարած էի, — հանեցի երեք չիչ գարեջուր, հաց, աղի պանիր, երկու ծխամորճ եւ քիչ մը ծխախոտ: Ժամացոյցիս նայելով ըսի անոնց որ ճամբան շարունակելու համար դեռ քառասուն վայրկեան ունէին:

— Քոյր, ես քիչ մը պիտի քնանամ, ըսաւ տասնապետ Թիմ'ինս: Եւ երկուքն ալ քնացան:

Ես ալ մրափած պէտք է ըլլայի, որովհետեւ շուրջիս ձայներէն արթնցայ: Գերմանական ձայներ էին: Երկու գինուորները ցնցեցի եւ երեքս մէկ նստած անձկութեամբ մտիկ ըրինք: Ձայները զաղրեցան յամրաբար:

Թիմինս դարանի դրան ծխնիները բացաւ. պռունկով եւ հայ'ուած ձայներ լսեցի Թիմինս շնչասպառ ու խելագար եւ մեզ մօտ եկաւ վազելով:

— Երկու Գերմանացիներ սենեակին մէջ սպասառնած են, ուղղակի վերևնին ինկայ, բայց գրան ծխնիները սպառելով:

Դարանին մէջ մէկը կը հայհոյէր եւ պատին կը զարնէր. ասոր յաջորդեցին երկու խլացուցիչ պայթիւններ:

— Տէր Աստուած, զէնք կ'արձակեն. ծուղակին ինկած ենք. այլ ես ալ մէկ յոյս, ըսաւ Ուիլեմ, տախտակամածին վրայ նստելով եւ գլուխը միասին քաշելով:

Թիմինս անկիւն մը կծկուած էր: Դուրսէն պատի ճեղքերէն ներս գնդակ կը տեղար:

Թարգմ. Ա. ՀԱՔԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire: Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՆՇԱՆԱԿԷՏ ՀԱՄԱՐ Métro: TOLBIAC)

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone: Glacière 15-70

ՇԱԲԱԹ 26 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
26 Novembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	190 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2048 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԱԹԻԼՆԵՐՈՎ ԲԱՑԻՆ, ԿԱԹԻԼՆԵՐ Կ'ՈՒԶԵՆ

Կոչե՛ր, կոչե՛ր, — պահելու համար ինչ որ ունինք: Ինչ որ նպատակի մը կը ծառայէ:

Ահաւասիկ նոր ազդակ մը, — Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան կարճ այլ խռովիչ յայտարարութիւնը: (Տես Բ. էջ):

Դեռ անցեալ տարի էր որ տօնուեցաւ այս Ընկերութեան յիսնամեակը, ընդհանուր խանդավառութեան մէջ:

Կը թուի թէ տօնակատարութեանց նիւթական արդիւնքը չէ համապատասխանած պահանջին: Ապացոյց՝ այս կոչը:

— «Համաշխարհային տնտեսական տագնապը ցնցած է Դպրոցասէրը»:

Չենք զարմանար: Պիտի զարմանայինք, եթէ հակառակը պատահէր:

Ո՞ր հանրային հաստատութիւնը, նոյն իսկ ո՞ր անհատը չէ ցնցուած տիրող տագնապէն, որպէս զի Դպրոցասէրը բացառութիւն կազմէր:

Մանաւանդ որ, չունի հաստատուն եկամուտ: Իր միակ աղբիւրն է «ազգասիրական զգացումը»:

Եւ ահա, պարզելով իր գործն ու կացութիւնը, Դպրոցասէրը նորէն կը դիմէ այդ աղբիւրին, — հայ հասարակութեան:

Չափազանց համեստ է իր պահանջը: Մատչելի՝ բոլորին:

Ո եւ է Հայ, որքան ալ ազդուած ըլլայ օրուան տագնապէն, ինքն իրեն թոյլ պիտի տա՞ր անճրկիլ սա երկու խնդրանքներուն առջեւ.—

1. Սարքուած է վիճակահանութիւն մը հինգ փրանքնոց տոմսերով, որոնց նարիւրին տասը պիտի շահին ընտիր պարգեւներ:

Ամէն Հայ պարտաւոր է գնել առնուազն մէկ տոմս:

2. Հաստատուած է բաժանորդագրութիւն մը ամսական փոքրիկ վճարումներով, նուազագոյն հինգ փրանք: Դպրոցասէրը կը խնդրէ որ ամէն Հայ բաժանորդագրուի եւ իր ամսական փոքրիկ լուման բերէ ու ապահովէ գոյութիւնը այս նուիրական յարկին:

Կաթիլներով ստեղծուեցաւ այս հաստատութիւնը, 53 տարի առաջ: Կաթիլ քրտինքի եւ կաթիլ դրամի:

Քրտինքը միշտ կը հոսի, վաղուց ուժասպառ անդամուհիներու ճակտէն: Իսկ դրա՞մը...

Դրամն ալ հոսած է ամբողջ յիսուն տարի: Այսպէս կամ այնպէս: Պոլսէն մինչեւ Սելանիկ, յետոյ Մարսէյլ ու մինչեւ Փարիզ:

Եւ պէտք է հոսի նորէն: Հոգ չէ, կաթիլ — կաթիլ, բայց սրտաբուխ:

Տուն չի քանդուիր հինգ ֆրանքնոց տոմս մը գնելով, կամ ամսական հինգ — տասը ֆրանք բաժնեգին վճարելով:

Բայց գործեր կը քանդուին, եթէ արժանանդ չգտնէ այս կոչը: Եթէ կարդանք ու անցնինք իբրեւ սովորական լուր մը:

Ամէնքս ալ գիտողութիւններ ունինք Դպրոցասէրի ղեկավարութեան մասին: Այս թերթը մէկն է անոր բարեացակամ քննադատներէն:

Բայց, ո՛ր եւ է դիտողութիւն կամ դիրք՝ իրաւունք չի տար բախտին ձգելու հաստատութիւն մը, որ կը տեւէ 53 տարիէ ի վեր, մէջտեղ դնելով շօշափելի գործեր:

Պահենք մեր գնահատման եւ քննադատութեան իրաւունքը, բայց թոյլ չտանք որ Դպրոցասէրը կքի նիւթական հոգերու ծանրութեան տակ:

Հայ կնոջ ձեռակերտն է Դպրոցասէրը:

Մինչ կէս ճամբան մնացին այրերու կողմէ հիմնուած այնքան Միութիւններ, այս հաստատութիւնը դիմացաւ բազմազան փոթորիկներու:

Արդէն իսկ 700 որբուհիներ խնամած է վերջին ութ տարիներու ընթացքին, օտար հողի վրայ: Իսկ այսօր կը պատսպարէ ու կը կրթէ երկու հարիւր աղջիկներ: Միեւնոյն ատեն մանկապարտէզներ բանալով կամ վարժուհիներ տրամադրելով:

Եթէ ափ մը կիներ եւ օրիորդներ կամքի խնդիր դարձուցեր են Դպրոցասէրին յարատեւ պահպանումն ու զարգացումը, կը նշանակէ թէ երկու անգամ աւելի պարտականութիւն կ'իյնայ մեր վրայ:

Մանաւանդ հիմա, երբ այնքան բազմազան են պահանջները, եւ այնքան դժուար՝ ո՛ր եւ է կազմակերպութեան պահպանումը:

Տարբեր պարագաներու մէջ ալ, աններելի պիտի ըլլար ո՛ր եւ է անհոգութիւն՝ այս հաստատութեան հանդէպ:

Իսկ այսօր, երբ սուր տագնապի մը ձայնը կը լսենք, քրէական յանցանք է անկիւն մը քաշուիլ:

Միայն համեստ անդամավճարներով կարելի է փարատել Դպրոցասէրին տագնապը:

Վաթսուն հազար ժողովուրդ կը հաշուենք Ֆրանսայի մէջ: Այս բազմութեան հարիւրին քանի՞ն կապուած է հանրային հոգերու:

Ամէնէն յոռետես հաշիւով, հազար հոգի հրաշք պիտի գործէին, եթէ ամսական հինգ — տասը ֆրանքի յանձնառութեան մը տակ մտնէին Դպրոցասէրին համար:

Նոյն իսկ միայն Փարիզը կրնար ստանձնել այդ պարտականութիւնը:

Խօսք չունինք ունեւորներու մասին, որոնց լիզուն աւելի լաւ կը հասկնան Դպրոցասէրի վարիչները:

Մեր կոչը ժողովուրդին է, — այն զանգուածին որ կուտայ առանց արար — աշխարհին ծանուցանելու: Կաթիլ — կաթիլ, բայց միշտ հոսուն:

Չենք գիտեր ի՛նչպէս կազմակերպած են բաժանորդագրութիւնը:

Բայց, վստահ ենք թէ բաժնետոմսերը դիւրութեամբ կը լեցուին, երբ Դպրոցասէրի սանուհիները դիմեն կատարեն թաղէ թաղ, առանց վհատելու:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆՈՐԷ՞Ն ԿՌՈՒԱՆՆԶՈՐ

Տեղական թերթէ մը կ'իմանամ թէ՝ Վալանսի մէջ ալ տրամադիր են հանգանակութիւն կատարելու, Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան համար:

«Բայց, նախ քան այդ պիտի առաջարկուի յանձնախումբին որ իր կարգին դիմէ Հայաստանի կառավարութեան, որպէս զի Զօր. Անդրանիկի աճիւնը Հայաստան փոխադրուի եւ այս հանգանակուած դրամով Հայրենիքի հողին վրայ շինուի յուշարձանը: Նոյն իսկ եղան Միութիւններ որ յայտարարեցին թէ այս ուղղութեամբ եթէ դիմում ըլլայ եւ յուշարձանը Հայաստանի մէջ շինուի, իրենք չպիտի մասնակցին ու եւ է միջոցաւ այս գործին»: (Ապագայ, 23 Նոյ.):

Ինչպէս կ'երեւայ, այս մարդիկը ջաղացքէն կուգան:

Երբ Անդրանիկը մեռաւ, ամէնուն փափաքն էր որ մարմինը Հայաստան փոխադրուի:

Այդ իմաստով դիմումներ ալ եղան մինչեւ Երեւան:

Երբ հերոսին մարմինը Փարիզ փոխադրուեցաւ, տակաւին հաւատացողներ կային թէ «քարեխնամ կառավարութիւնը» ընդառաջ պիտի երթայ:

Մինչդեռ, Երեւան ոչ իսկ հերոսին սուգը, հրացանը, չքանշանները եւ համազգեստը ընդունեց, իբրեւ թանգարանի զարդ:

Այդ բոլորը կը մնան այսօր Փարիզ, Բարեգործականի գրասենեակը:

Ուրեմն, Երեւանի մերժումին վրայ էր որ Անդրանիկ թաղուեցաւ Փեռ — Լաշէզ: Օտար հողի եւ օտարոտի շրջապատի մէջ:

Երբ մարդիկ ոչ իսկ հերոսին անունը կ'ընդունին, ի՞նչպէս կարելի է յուսալ որ հաւանին... յուշարձան կանգնելու:

Մանաւանդ որ, Անդրանիկն ալ, Երեւանի եւ Մոսկուայի աչքին, մաս կը կազմէ «բուրժուա — նացիոնալիստ», «ավանտուրիստ» հոսանքին:

Արթնցէ՛ք, բարի մարդիկ: Ամէն ճամբայ Հռոմ չի տանիր:

Իսկ մեր շատ մը բաղձանքները՝ դէպ ի Երեւան, ոչ թէ ճամբայ կը բանան, այլ եղածն ալ կը փակեն...

ՎԱՀԷ

ՏԱԳՆԱՊԸ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Յունաստանի ներքին նախարարը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն կը սահմանափակուի անհատական ինքնաշարժներու երթեւեկը: Կարգադրուած է որ մէկ օր զոյգ թիւ կրող ինքնաշարժները բանին, մէկ օր ալ անզոյգ թիւ ունեցողները, եւ այսպէս փոխն ի փոխ, որպէս զի պենզինի խնայողութիւն ըլլայ:

⁂ Դատական որոշումով լուծուեցան Վոլոյի բոլոր կարմիր սէնտիքաները եւ բանւորական միութիւնը: Լուծուած սէնտիքաներուն մէջ կը գտնուի ծխախոտի բանուորներու Միութիւնը, որ գոյութիւն ունի 1899էն ի վեր:

Սելանիկի մէջ ոստիկանութիւնը կախելով հրէական «Ավանթի» համայնավար թերթին խմբագրատունը, խուզարկութիւններ կատարեց: Աթէնքի Ավերով բանտին մէջ քաղաքական յանցաւորները որոշեցին ծոմ պահել.

ՏՐՈՑԿԻ ՔՈՓԷՆՀԱԿԻ ՄԷՋ

Տրոցկի թշնամական ցոյցերու հանդիպեցաւ Քոփէնհակի կայարանին մէջ: Ցուցարարները կը սուլէին եւ հայհոյչներ կ'արձակէին: Ոստիկանութիւնը եռկողութեամբ առաջնորդեց տուն մը, ուրկէ հասցէն գաղտնի կը պահուի: Պետական անթելի ընկերութիւնը մերժեց ձայնարձակներ (հօ — փարլէօր) հաստատել Տրոցկիի դասախօսութեան համար:

Նախկին գործավարք Շուէտ եւ Նորվեկիա եւս պիտի երթայ, եթէ արտօնեն.

—..—

ԵԳԻՊՏ. ՔՐԷՏԻ ՖՈՆՍԻԷԻ 50,000 փրանքին մեծ պարգեւը շահած են հետեւեալ թիւերը — 1886ի արժեթուղթերէն թիւ 295,525.— 1903ի արժեթուղթերէն թիւ 555,297. — 1911ի արժեթուղթերէն թիւ 112,339:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞նչ կ'ըսէ Սուրիոյ մարզպանը

«Թանի Թըլթակիցը Աղեքսանդրիոյ մէջ հանդիպելով Սուրիոյ մարզպան Պ. Փոնսոյի, կարգ մը տեղեկութիւններ քաղած է:

Համաձայն մարզպանին յայտարարութեանց, անցեալ ամսուան ընթացքին Հոգատար իշխանութեան գլխաւոր գործն եղած է հաստատել բուական հաստատուն եւ ներկայացուցչական կառավարութիւն մը, վստահութեամբ կազմելու համար Դամասկոսի խորհրդարանը, որուն հետ պիտի կատարուին Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրի բանակցութիւնները: Այս աշխատանքը թէեւ ուշացաւ, բայց վերջ ի վերջոյ բարեյաջող ելքի մը յանգեցաւ շնորհիւ մարզպանին միջամտութեան եւ հեղինակութեան: Այժմ կացութիւնը հաւասարակշռուած ըլլալով, կարելի է բանակցութեանց սկսիլ, դաշնագիր մը կնքելու համար նման Իրաքի դաշնագրին եւ Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումներուն:

Պ. Փոնսօ Ժընեւ գացած է, Հոգատարութեան 1931 — 32 շրջանի տեղեկագիրը ներկայացնելու համար եւ գործը աւարտելէ անմիջապէս վերջ Դամասկոս պիտի դառնայ

Հինտէնպուրկ ճամբայ կ'իյնէր

Հինտէնպուրկ ալ իր կարգին մերժեց Հիթլէրի առաջարկները, քաղաքավարութեամբ ճամբելով զայն: Խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին, գտնելու համար թեկնածու մը որ թէ՛ Հինտէնպուրկը գոհացնէ եւ թէ խորհրդարանը: Կ'ըսուի թէ նորէն ֆոն Փափէնի պիտի յանձնուի նոր դահլիճին կազմութիւնը

⁂ Հիթլէր իր վերջին նամակով կ'առաջարկէր առանց վերապահութեան եւ առանց խորհրդարանի մեծամասնութիւնն ապահովելու լիազօրութիւն տալ իրեն, կազմելու նոր դահլիճը: Հինտէնպուրկ չէր կրնար ստանձնել այդքան ծանր պատասխանատուութիւն մը, լիազօրութիւն տալով կուսակցութեան մը որ միշտ անհաշտ եղած է: Կասկած չկայ որ եթէ տեղի տար, Հիթլէր դիկտատորութիւն պիտի հաստատէր, ամէն կողմերը կացութեան եւ սաստկացնելով ներքին խառնակութիւնները:

Հինտէնպուրկ խորհրդակցութեան հրաւիրած է նաեւ գերապայծառ Քաասը: Իր նպատակն է կազմել տալ դահլիճ մը որուն կարենայ հանդուրժել խորհրդարանը, քանի որ յոյս չկայ մեծամասնութիւն ապահովելու:

⁂ Հիթլէրականները կատղած են Հինտէնպուրկի դէմ եւ անոր կուսակցութեան անդամներուն կը վերագրեն իրենց պետին ձախողանքը: Արդէն իսկ լայն անջրպետ մը բացուած է ծերունի նախագահին եւ Հիթլէրի կուսակցութեան միջեւ, որ կը ներկայացնէ 12 միլիոն ձայն: Իբրեւ հետեւանք այս դառնութեան, հիթլէրականները կը պատրաստուին բուռն պայքար մղել թէ նախագահին եւ թէ գալիք դահլիճին դէմ

Եւրոպա եւ Ամերիկա դէմ յանդիման

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐՈՒ ՎԷՃԻՆ ԱՌԹԻՒ

Օրուան հրատապ խնդիրն է պատերազմական պարտքերու յետաձգման մերժումը, որ դառն տպաւորութիւն գործեց ամբողջ Եւրոպայի մէջ:

Ամերիկայի մերժական պատասխանը չափազանց երկար է եւ այս միջոցին կ'ուսումնասիրուի անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութեանց կողմէ: Մերժման գլխաւոր պատճառներն են.— 1. Ամերիկա երբեք իրարու հետ չէ կապած պատերազմական պարտքերն ու հատուցումները:— 2. Մէյրն-Պէտանժէ համաձայնութիւնները կնքուեցան նկատի առնելով Ֆրանսայի վճարելու կարողութիւնը.— 3. Ամերիկա միշտ պնդած է թէ պարտքերու կարգադրութիւնը պէտք է ըլլայ անջատ եւ անկախ.— 4. Ամերիկացի հարկատուն չի կրնար տուժել անգլիացի կամ ֆրանսացի հարկատուին համար.— 5. Ամերիկայի հանրային կարծիքը սերտօրէն իրարու կապած է պարտքերու եւ զինաթափութեան խնդիրը:

⁂ Աւելով իր լուռթիւնը, առջի օր պարտքերու մասին արտայայտուեցաւ նաեւ նորընտիր նախագահը: Պ. Ռուզվէլթ 1. Երբեք չընդունիր հաւաքաբար բանակցիլ պարտքերու մասին: Հետեւաբար, յոյս չկայ որ միջազգային լայն ժողովի մը մէջ քննուի այս խնդիրը: 2. Պատերազմական պարտքերը որ եւ է կապ չունին այն վճարումներուն հետ զորս Գերմանիա պէտք է ընէ իբրեւ հատուցում.— 3. Պարտատէր պետութիւնները կրնան ամէն անգամ ամերիկեան կառավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել իրենց կացութեան մասին եւ պահանջատէրը պարտաւոր է միշտ ուշադիր եւ բարեացակամ քննութեան առնել մատնանշուած խրոդութիւնները: Ուրեմն, նորէն յոյս չկայ ընդհանուր խորհրդակցութեամբ վերաքննութիւն կատարելու, այլ բանակցութիւնները տեղի պիտի ունենան կառավարութենէ կառավարութիւն:

⁂ Անգլիական կառավարութիւնը մասնագէտներու ժողով մը կազմեց, որ երկրորդ ծանուցագիր մը պիտի խմբագրէ, բացատրելով թէ ինչ անպատեհութիւններ պիտի ծագին, եթէ անպատճառ կատարուի դեկտ. 15ի վճարումը: Անգլիական ոսկին ազդուած է արդէն, Մ. Նահանգներու մերժական պատասխանին վրայ:

«Աէօրոփոսթալ»ի խնդիրը Երեսփ. ժողովին մէջ

ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՆԻՍՏ ԵՒ ԲՈՒՌՆ ՏԵՍԱՐԱՆՆԵՐ

Հետզհետէ մեծ համեմատութիւններ կը ստանայ Ֆրանսայի օդանաւային նախարարութեան մէկ ճիւղին՝ «Աէօրոփոսթալ»ի մէջ երեւան հանուած գայթակղութիւնը

Երեսփ. ժողովի առջի օրուան նիստին մէջ, ընկերվարականները բուռն ամբաստանութիւններ ըրին, մեղադրելով օդանաւային նախարար Պ. Փէնլըվէն եւ նախկին նախարար Պ. Ֆլանտէնը.

Նիստը շարունակուեցաւ ամբողջ գիշերը: Պ. Փէնլըվէ իր պաշտպանողականը խօսած ատեն, ակարութիւն մը զգալով, ստիպուեցաւ կէս ձգել: Բժիշկները բացարձակ հանգիստ պատուիրեցին: Իսկ Պ. Ֆլանտէն ինքզինքը պաշտպանելով հանդերձ, խոստովանեցաւ թէ իրաւագէտ փաստաբանն էր ակնարկուած երկու ընկերութեանց եւ տարեկան 35000ական ֆր. վարձք ստացած է: (Ընկերվարականները կը մեղադրեն թէ այս պաշտօնը շարունակած է նախարար եղած ատենն ալ): Այս առթիւ մէջտեղ հանուեցաւ զաղտնի փաստաթուղթ մը: Ծայրահեղ աղմուկը եւ փոխադարձ վարկաբեկումները այնքան սաստկացան որ նախագահը ստիպուեցաւ ընդհատել նիստը:

Առաւօտեան դէմ, կառավարութիւնը վստահութեան քուէ ստացաւ 18ի դէմ 485 ձայնով:

ՍԵԼԱՆԻԿԻ ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԸ ՓՈՂՈՑԸ ՄՆԱՑԱԾ

Սելանիկէն կը գրեն.—

Նոյ. 11ին կէս օրէ առաջ ժամը 9ին, 30ի չափ ձիաւոր ու հետեւակ ոստիկաններ գացին Պէշ Չինարի գաղթակայանը եւ իմացուցին թէ պիտի փլցնեն տաղաւարները:

Ոստիկաններուն կ'ընկերանային բահ ու բրիչ ունեցող խումբ մը բանուորներ, որոնք անմիջապէս սկսան փլցնել, հակառակ գաղթականներուն բողոքին: Կէս ժամ յետոյ հեռացան, տասնեակ մը տաղաւարներ աւերելէ վերջ, եւ յայտնելէ յետոյ թէ քանի մը օրէն կրկին պիտի գան, որով գաղթականները պէտք է իրենց գլխուն ճար մտածեն ու բնակարան գտնեն.

Գաղթակայանի բնակչութիւնը յուզման մէջ է: Թէեւ տրուած պայմանաժամը լրացած է, բայց իրենք յարմար վայր չեն գտած դեռ: Բոլորն ալ շուարած են ու չեն գիտեր թէ ի՛նչ պիտի ընեն: Ցուրտերը սկսած են, շատերը գործ չունին...:

Պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ Առաջնորդարան, խնդրելով որ ճար մը գտնուի:

ԻՐԱՔԻ ՔԱՐԻՒՂՆ ՈՒ ԼԻԲԱՆԱՆ

Ըստ պաղեստինեան մամուլին, Իրաքի Քարիւղի Ընկերութիւնը, յառաջիկայ գարնան վերջերը պիտի շինէ 20 մեծ մթերանոցներ, ընդունելու համար Իրաքէն բերուած հում քարիւղը:

Այս մթերանոցներու շինութեան ծախքը մէկ միլիոն պաղեստինեան ոսկի գնահատուած են:

Ըստ նոյն աղբիւրին, անգլեւպարսկական ուրիշ ընկերութիւն մը Պաղտատի, Երուսաղէմի եւ Ամմանի կառավարութիւններուն դիմած է, Իրաքի Քարիւղի Ընկերութեան խողովակի կողքին Քէրքուքէն մինչեւ Հայֆա ուրիշ մըն ալ հաստատելու համար:

Նոր ընկերութեան ներկայացուցած պայմանները աւելի նպաստաւոր են: Անիկա կ'առաջարկէ, ի միջի այլոց, շինել երկրորդ երկաթուղի մը այն պահուն երբ Իրաք Փէթրոլէոմի գիծը չբաւէ փոխադրելու երկու ընկերութիւններուն ապրանքները:

Լիբանանի տնտեսական շրջանակները կը յայտնեն որ եթէ նման առաջարկ մը ըլլայ Լիբանանի կառավարութեան, պէտք է անմիջապէս ընդունի, որովհետեւ որքան մեծ ըլլայ մրցակցութիւնը, այնքան աւելի շատ պիտի օգտուի երկիրը.

ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ՀՐԱՊՈՒՐԷ ՊՈՒԼԿԱՐԻԱՆ

Տասնըչորս պուլկար օրագրողներ այս միջոցին պտոյտ մը կը կատարեն Իտալիոյ մէջ, նախաձեռնութեամբ Իտալիոյ արտաքին գործերու նախարարութեան: Հիւրերը ամէն քաղաքի մէջ կ'այցելեն օրուան իշխանութեան շինած գործարաններն ու աչքէ կ'անցընեն ուրիշ գործեր:

Միւս կողմէ, փաշական երեսփոխան Կրէյ, որ լիազօրն է արտասահմանի փաշականներուն, վերջերս քարոզչական պտոյտ մը կատարեց Պուլկարիոյ մէջ, այցելելով բոլոր իտալական գաղութները: Այս առթիւ աչքէ անցուց խոշոր ջրմուղ մը որուն շինութիւնը կը վարեն իտալացի մասնագէտներ եւ որ Ռիլայի անտառէն, 1500 մեդր բարձրութենէ մը կ'իջնէ Սոֆիա: Լիազօրը բանախօսեց Սոֆիայի մէջ, փառաբանելով փաշական վարչաձեւը: Բանախօսութեան ներկայ էին դեսպաններ եւ նախարարներ:

Մուսոլինի որոշած է նեցուկ աւելի զարկ տալ իտալական մշակոյթին՝ Պուլկարիոյ մէջ, ուր արդէն կը գտնուին կարգ մը տարրական դպրոցներ, ճեմարաններ եւ լիսէներ: Շատ մը երկրորդական վարժարաններու մէջ իտալերէնի ուսուցումը նոյնքան դիւրութեամբ կը տրուի որքան փրանսերէնի: Իտալացի ուսուցիչներ դրկուած են Վառնա, Ֆիլիպէ, Եամպոլ, Պուրկազ, Ռուսճուք եւն.: Կը խորհուի նաեւ իտալական գրականութեան ամպիոն մը հաստատել Սոֆիայի համալսարանին մէջ:

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի «ՔԷՄՓԷՅՆ»ը

—)(o)(—

Համաշխարհային ճգնաժամի այս օրերուն, երբ հայ մամուլի բազմաթիւ օրգաններ ճշմարիտ տագնապի մը մատնուած են, «Հայրենիք» ամսագիրը կը բոլորէ իր փառաւոր տասնամեակը եւ այսօր անգամ մը եւս դիմելով իր հազարաւոր ընթերցողներուն, կ'ուզէ շեշտել, որ իր գոյութիւնը՝ դարձած է այլեւս կենսական անհրաժեշտութիւն գաղթաշխարհի համար։

Տասը տարիէ ի վեր հայ ընթերցող բազմութիւնը այնքան է ընտելացեր այդ հանդէսին, որ հայկական մամուլը առանց անոր կը թուի գրեթէ աներեւակայելի։

Երեւոյթ մըն է այդ պարբերականը մեր կեանքի մէջ։ Ոչ միայն գաղթային, այլ ամբողջ հայ գրական հրապարակի վրայ։ Երբ կը մտաբերէք մեր բազմաթիւ հանդէսներու դժուարին ծնունդն ու դիւրին անհետացումը կարճատեւ ու աղքատիկ գոյութենէ ետք — Հիւսիսափայլ, Կռունկ, Մասեաց Աղաւնի, Փունջ, Փարոս, Մուրճ, Նոր Կեանք, Նոր Խոսանք, Լումայ, Գործ, Ոստան եւայլն եւայլն — երբ կը յիշէք այն յուսահատ եւ տառապալից ճիգերը, զորս կ'ընէր դժբախտ Արասխանեան իր «Մուրճ»ը ապրեցնելու համար հայկական մշակոյթի առաջնակարգ կեդրոն — Թիֆլիսի մէջ, խորունկ սփոփանքով կ'անդրադառնաք «Հայրենիք» ամսագրին, որ կարճատեւ երկունքէ յետոյ ծնաւ ու արագօրէն հարթեց իր ճամբան, հետզհետէ մեծցնելով իր ծաւալը, հրատարակուելով անխափան, ամբողջական կանոնաւորութեամբ, ընդգրկելով հօնօրարի, վարձատրութեան սկզբունքը, նուաճելով բաժանորդներու չտեսնուած քանակ մը եւ վաստկելով լայն ժողովրդականութիւն։

Ամէն նորթողէ վեր են, անշուշտ, խմբագրին, մեր ընկեր Դարբինեանի անդուլ ու անձնուէր ճիգերը, որ առաջնակարգ տեղ ունին ամսագրի այդ սքանչելի վերելքի պատճառներուն մէջ։ Կայ եւ միւս գլխաւոր մղիչը այդ յաղթական յառաջխաղացութեան, — պարագայ մը՝ որ կը լեցնէ խրախուսիչ հայու սիրտը օրինաւոր հպարտութեամբ — այն՝ որ «Փունջ»երու, «Փարոս»երու եւ «Մուրճ»երու օրերէն ի վեր անհունապէս յառաջդիմեր, աճեր է հայ ժողովուրդի եւ մանաւանդ արեւմտահայ գանգուածի մէջ հայրենի գրականութեան պահանջը, աճեր է հայ մարդու ընթերցասիրութիւնը եւ հայերէն գիրք, թերթ ու հանդէս ունենալու տենչը։

Ասոր մէկ այլ ապացոյցն է արտակարգ յաջողութիւնը «Յառաջ»ի ու «Յուսաբեր»ի, որ արդէն ամուր խարիսխ ձգեր են մեր գանգուածի սիրտերուն մէջ, շնորհիւ թեղուն ջանքերուն իրենց երիտասարդ վարիչներուն, որոնք մեծագոյն յոյսերէն են հայկական հրապարակագրութեան։

Հայ ընթերցող հասարակութիւնը այժմ եւս, վստահ ենք, սիրով պիտի ձայնակցի «Հայրենիք»ի քէմփէյնին։ Որքա՜ն մեծ է շիտակ, անկաշառ մամուլի դերը, մանաւանդ այս խառնակ ժամանակներում, երբ մեր գրական ու հանրային բարքերը գահավէժ անկումի մէջ են։ Որքա՜ն մեծ է տպագրական մաքուր խօսքի պահանջը ժամանակաշրջանս մեր Դաշնակցական գանգուածին համար, որ կոչուած է բիւրաւոր խոչ ու խութերու մէջէն յառաջ տանիլ հայութեան արդար դատը, մաքառելով ոչ միայն հզօր թշնամիներու, այլ եւ ներքին բազմապիսի թօփանծերու դէմ — մէկը միւսէն անհաշտ ու կործանարար — «Թոյֆաններ»՝ որ ճակատագրական նզովքի մը պէս երեւան կուգան պարբերաբար մեր չարչրկուած ու զատամոլ ջոգին մէջ..

Մեր շարքերը պարտաւոր են շարունակել իրենց աջակցութիւնը «Հայրենիք» ամսագրին, եւ ընդհանրապէս կուսակցական մամուլին։ Դժնդակ փորձութեան օրեր են, գիտեմ։ Անլուր տագնապը եւ ընդհանուր անապահովութիւնը չեն տրամադրեր առհասարակ գաղափարականութեան ու զոհողութեան։ Սրտցաւ մարդիկ, այնուամենայնիւ, չեն կարող փոքրոգութեամբ ականջ խցկել պարտականութեան ձայնին առջեւ, այլ — անգամ համեստ իրենց վաստակով — պէտք է ձգտին ամէն տեղ հասնիլ, գոհացում տալ ամէնէն հրատապ պահանջներուն... ապրեցնե՛լ մեր մամուլը, պահպանել մեր ամէնէն հոխ ու ծաւալուն հանդէսը իր արժանաւոր բարձրութեան վրայ։

Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ԺԳ.

ԿԱՐԳԸ ԵԿԱՒ ՆԵՐՔԻՆ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐՈՒՆ. — Մ. ՔԷՄԱԼ ՄԻԱՀԵԾԱՆ ՏԷՐ. — ԿԱԽԱՂԱՆԸ ԿԸ ԳՈՐԾԷ. — «ԵՍ ԵՄ ԹՈՒՐՔԻԱՆ». — ԳԱՂՏՆԻ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐ. — Մ. ՔԷՄԱԼԸ ՕԴԸ ՀԱՆԵԼՈՒ ԾՐԱԳԻՐ. — Ի՛ՆՉՊԷՍ ԿԸ ՍՏՈՐԱԳՐԷՐ ՄԱՀԱՎՃԻՌՆԵՐԸ...

Մ. Քէմալ պատրաստ է հիմա վրէժ լուծելու իր հակառակորդներէն։ Ամէն ընդդիմութիւն՝ քաղաքական կեանքի մէջ կամ անկէ դուրս, անհատական խնդիր մըն է իրեն համար. պիտի պատժէ բոլորը անխտիր։

Եւ օրին մէկը Մ. Քէմալ բացառիկ նիստի կը հրաւիրէ Ազգային Ժողովը։ Շատ լաւ գիտէ երեսփոխաններուն ազդելու եղանակը։ Ծրագրած է իր ճառը ընդհանրապէս, բայց աւելի յստակ էր այդ օրը։ Այնքան լաւ ճանչցած է ժողովին մէջ քնացող էֆէնտիները որ, իր ուզած կողմը կրնայ քաշել զանոնք։ Կոչում կ'ընէ անոնց հայրենասիրութեան ու կը բացատրէ անոնց ընդդիմադիրները՝ հայրենիքի դաւաճանները, պատժելու անհրաժեշտութիւնը։

— «Գապուլ», կը պոռան երեսփոխանները միաբերան։

Մ. Քէմալ փաստեր ունի իր ձեռքին մէջ։

— Ահաւասիկ (ցոյց կուտայ ազգ. ժողովին) նամակ մը ուղղուած Շէյխ Սայիտին՝ Քեազիմ Գարա Պէքիրէն։ Սովորական նամակ մը անշուշտ բայց ի՞նչ ապացոյց ունիք, էֆէնտինե՛ր, որ ուրիշ թղթակցութիւն գոյութիւն չէ ունեցած Թուրք զօրավարին եւ քիւրտ ապստամբին միջեւ։ Մի՛ մոռնաք, էֆէնտինե՛ր, որ քրտական ապստամբութենէն հազիւ երկու շաբաթ առաջ, Ալի Ֆուատ եւ Գարա Պէքիր հրաժարեցան իրենց զօրաբանակներու հրամանատարութենէն եւ Րէուֆի ղեկավարութեամբ սկսան յարձակիլ կառավարութեան վրայ որ յանկարծակի եկաւ Քիւրտերուն կողմէ։ Մի՛ մոռնաք նոյնպէս որ այդ երկու զօրաբանակներուն վիճակուած էր կռուիլ Քիւրտերուն հետ։ Աւելի՛ն կայ, կը շարունակէ Քէմալ, Քրտական ապստամբութիւնը հետեւանք է Անգլիոյ փրոփականտին։ Անգլիա կ'աշխատի ամէն կերպով վնասել Թուրքիոյ. ան չէ՞ր որ պատերազմի ընթացքին գործակալներ ղրկեց, մեզի դէմ գրգռելու համար քիւրտ ցեղերը։ Անգլիան չէ՞ր որ Սէվրի դաշնագրով անկախութիւն խոստացաւ անոնց։ Անգլիան պէտք ունէր Մուսուլի քարիւղին, ուստի պէտք ունէր նաեւ Քիւրտերու օժանդակութեան. Շէյխ Սայիտ, Սուլթան-խալիֆային՝ այդ գաւազանին անունով էր որ կը կռուէր. իսկ այս վերջինը բարեկամն էր Անգլիոյ։

Հետեւաբար, կ'եզրակացնէ Քէմալ, ընդդիմադիրները միանալով Քիւրտերուն, կ'ուզէին ջախջախել Թուրք հանրապետութիւնն ու հայրենիքը։ Պատժեցինք Քիւրտերը, հիմա պիտի մաքրագործենք երկիրը ներքին թշնամիներէն։

Հեղինակը դիտել կուտայ որ այս ցնորական բայց բռնէական տպաւորութիւն գործող փաստերուն շնորհիւ, Քէմալ կը յաջողի գրգռել երեսփոխանները։ Ա՛լ դիւրացած է իր գործը։

Ազգային ժողովը առժամաբար կը կախակայէ սահմանադրութիւնը, բացարձակ մենատիրական իրաւասութիւններ կուտայ Մ. Քէմալին. կը ջնջէ երեսփոխաններու անձեռնմխելիութեան իրաւունքը որ տակաւին գոյութիւն ունէր, կը խափանէ գրաքննութիւնը եւ մահապատիժ կը սահմանէ կառավարութիւնը քննադատողներուն։ Կը լուծուի ընդդիմադիր կուսակցութիւնը, կը սկսի հալածանքը հակաքէմալական տարրերուն դէմ։

Մ. Քէմալ կ'աշխատի պաշտօնապէս ամբաստանել կարգ մը ղեկավար դէմքեր, ինչպէս Ալի Ֆուատ, Գարա Պէքիր, Րէուֆ եւ ուրիշներ։ Բայց նոյնիսկ իր բարեկամները հակառակ են այդ ծրագրին, որովհետեւ անոնց դէմ եղած փաստերը շատ թոյլ են վերջի վերջոյ։ Ժողովրդական կուսակցութեան վարչութիւնն ալ համաձայն չէ պատժելու այդ զինուորականները որոնք որոշ ծառայութիւններ մատուցած են իրենց գաւառին։

Քէմալ տեղի կուտայ այդ հարցին մէջ, որովհետեւ չուզեր երկպառակութիւն ստեղծել իր բարեկամներուն միջեւ։ Բայց վճռապէս որոշած է որ չպիտի խնայէ միւսներուն, բուն հակառակորդներուն եւ պիտի սպասէ յարմար առիթին։

Գործի վրայ են ա՛լ անկախութեան դատարանները Թուրքիոյ մէկ ծայրէն միւսը։ Կախաղանը կը գործէ անդադար։ Մահուան կը դատապարտուին մարդիկ, պարզ օրինազանցութեան մը համար։ Մ. Քէմալ կը սպառնայ այն գաղութներուն որոնք թոյլ վերաբերում ցոյց կուտան ամբաստանեալներուն։ «Կատղած է Էնկիւրիի գայլը. բանտ, տանջանք, կախաղան, արիւն ու սարսափ. ահաւասիկ համայնապատկերը իր ձեռքով ստեղծուած հայրենիքին»։

X

Մ. Քէմալ հարազատ որդին է իր ցեղին։ Արիւնի ծարաւը խելագարութեան կը տանի զինքը։ Առիթ մը, պատրուակ մը կը փնտռէ կախաղան առաջնորդելու համար իսկական ընդդիմադիրները։ Քէմալ կը պաշտէ իր եսը։

— Ե՛ս եմ Թուրքիան. մեռցնել իմ անձս՝ կը նշանակէ մեռցնել Թուրքիան», կը պոռայ ու կարծես ըսել կ'ուզէ «ես եմ Աստուածորդին»։

Ըսինք որ ան չի հաւատար ո՛չ մէկ մարդու, ո՛չ մէկ իտէալի, ո՛չ մէկ սրբութեան։ Եւ սակայն, խորունկ է իր հաւատքը Թուրք ժողովուրդի մասին։ Գիտի վարել զայն այնպիսի ձեւով մը որ միանգամընդմիշտ անկարելի դարձնէ որ եւ է ըմբոստութիւն կամ ընդդիմութիւն իրեն դէմ։ Իր ուժը պիտի ստանայ բուն ժողովուրդէն։ Ծանօթ է Թուրք ամբոխին հոգեբանութեան։

— «Ցեղէս ու պարզամիտ են Թուրքերը, կը գրէ Արմսթրօնկ։ Սպանիացիին կամ Իրլանտացիին յեղափոխական խառնուածքը չկայ անոնց մօտ, բայց վարպետ ղեկավարի մը համար դիւրին բան է գրգռել զանոնք ու իր ետեւէն քաշել կուրօրէն»։

Հակառակ Մ. Քէմալի մահահարուստ տիրապետութեան, զանազան գաղտնի խմորումներ տեղի կ'ունենան, մանաւանդ Պոլսոյ մէջ։ Քէմալ արթուն է. գիտէ որ Իթթիհատի քանի մը մնացորդները խլրդային աշխատանքի լծուած են, տապալելու համար իր գահը։ Գիտէ, մանաւանդ, որ այս նոր շարժումին ղեկավարն է Ճավիտ՝ հրեայ Իթթիհատականը, Թալաթին ու Էնվէրին բարեկամը. Ան է իր գլխաւոր թշնամին որ մասնաւոր կապեր ունի Ազատ-Որմնադրական շրջանակներու եւ օտար դրամատէրներու հետ։ «Թող անոնք կարծեն որ ես այլեւս չկամ, բայց ես անոնց դասը պիտի տամ», կը մտածէ Քէմալ եւ հանդարտութեամբ կը հետեւի դէպքերուն։

Երեւութապէս հրաժարած է վրէժի գաղափարէն, բայց շարունակ կ'աշխատի այդ ուղղութեամբ։ Չափազանց խորամանկ է։ Գաղտնի ոստիկաններ, գործակալներ կը վխտան Թուրքիոյ չորս կողմը։ Քէմալ շատ բան սորված էր հին Սուլթաններէն։ Հրահանգած էր ոստիկանութեան խստացնել հսկողութիւնը. փաստ, ապացոյց պէտք է ճարել հակառակորդներուն դէմ։ «Եւ ինչպէս անհանգիստ ու թունաւոր սարդը նստած իր ոստայնին կեդրոնը կը սպասէ իր որսին, Մ. Քէմալ կը դիտէ իր թշնամիները»։

Եւ կուգայ երջանիկ պատեհութիւնը։

Մուսթաֆա Քէմալի Իզմիր այցելութենէն երկու օր առաջ, ոստիկանութիւնը կը ձերբակալէ երեք կասկածելիներ։ Կը խուզարկուի իրենց բնակարանը եւ ոստիկանութիւնը համոզում կը գոյացնէ որ անոնց նպատակն էր ռումբով օդը հանել Քէմալը։ Խուզարկութեան ընթացքին, ոստիկանները կը գտնեն նաեւ նամակ մը՝ ստորագրուած Զիա Խուրշիտ անունով երեսփոխանի մը կողմէ։

Մուսթաֆա Քէմալ կը հրամայէ ոստիկանութեան իրենց յարմար եղած ձեւով — տանջանքով, ծեծով եւայլն — խոստովանցնել ձերբակալուածները եւ տրամադրել զինուորական փաշաներու եւ Էնվէրի արբանեակներուն մասնակցութիւնը։ Հետզհետէ կը ձերբակալուին ղեկավար ընդդիմադիրները եւ կը յանձնուին Անկախութեան դատարանին։

— Ա՛լ յայտնի է ամէն բան. պէտք է վերջ գտնեն այս բոլորը, կը հրամայէ Քէմալ դատաւորներուն։

X

Դատավարութիւնը կը բաժնեն երկու մասի. Առաջինը տեղի կ'ունենայ Իզմիրի մէջ։ Երկրորդական դէմքեր են բոլոր ձերբակալուածները։ Դատաւորը չզբաղիր մանրամասնութիւններով եւ առանց որ եւ է փաստի մահուան կը դատապարտէ բոլոր ամբաստանեալները։ Մահավճիռները կ'ուղարկուին Էնկիւրի՝ Մուսթաֆա Քէմալին որպէսզի վաւերացնէ զանոնք։

Մահավճիռներուն մէջ կար հատ մը որ կը վերաբերէր Արիֆին՝ իր ամէնէն մտերիմ, ամէնէն սիրելի բարեկամին։ Ընդդիմադիրներուն միացած էր ան ծանօթ կռիւէն վերջը։ Արիֆ՝ իր միակ սրտակից ու հաւատարիմ բարեկամն էր եղած. իրեն հետ զինուորւած էր, իրեն հետ վայելած Պոլսոյ շուայտ կեանքը. ու մահուան դատապարտուած էր ան հիմա։

Արմսթրօնկ՝ այդ տեսարանին առթիւ մէկուն մը նկարագրութիւնը կը կրկնէ հետեւեալ բառերով.

— «Երբ կարգը եկաւ Արիֆին մահավճիռը ստորագրելուն, Կազիին մռայլ դէմքը չփոխուեցաւ երբեք. ո՛չ մէկ բառ արտասանեց, ո՛չ մէկ վարանում ունեցաւ. սիկառէթը որ շրթունքներուն մէջ կը ծխէր, գրչամոխրամանին եզերքը, ստորագրեց Արիֆի մահավճիռը այն անտարբերութեամբ որով պիտի ստորագրէր սովորական թուղթի կտոր մը եւ անցաւ յաջորդին։ Ո՛չ մէկ յիշատակ, ո՛չ մէկ զգացում շփոթեց զինքը այդ պահուն»։

X

Այս նկարագրութիւնը թէեւ պերճախօս, բայց բաւական չէ դեռ գաղափար կազմելու համար Մուսթաֆա Քէմալի հրէշային նկարագրի մասին։

Մտիկ ըրէք հիմա թէ Քէմալ ինչպէս կը տնօրինէ բուն ղեկավարներուն մահը Էնկիւրիի մէջ։

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐՆ ԱԼ ՏԱԳՆԱՊԻ ՄԷՋ Է

Հայրենակիցնե՛ր,

Համաշխարհային տնտեսական տագնապը ցնցած է Դպրոցասէրը, որ գաղթահայ կեանքի մէջ իր գոյութիւնը կը պահպանէ իբր բացառիկ երեւոյթ։

Ծանրակշիռ է անոր դերը, եւ գաղթահայութիւնը պարտաւոր է զոհողութեան ամէն գնով հարթել անոր նիւթական դժուարութիւնները, որպէսզի կանգուն մնայ ազգապահպանման չքնաղ գործը, զոր կը վարէ հայ Տիկիններու այս կազմակերպութիւնը։

Դպրոցասէրի կրթական յարկին տակ 200 սանուհիներ կը վայելեն մայրական խնամք ու պաշտպանութիւն։

Վարժարանին ծրագիրը անոնց կ'ապահովէ հայեցի լուրջ դաստիարակութիւն մը։

Աւելի չափահասները՝ արհեստագիտական հմտութիւն կը ստանան անոր արհեստանոցներուն մէջ։

700է աւելի է թիւը այն որբուհիներուն, որոնք կրթական այս յարկին տակ խնամուեցան վերջին ութ տարիներուն ընթացքին։

Հոս կանգ չառներ, սակայն Դպրոցասէրի դերը։

Անոր ջանքերով՝ Տրակինեանի, Փորթ ա'Իթալիի եւ Վէնսէնի Հայերը ունեցան իրենց մանկապարտէզները։

Ծրագրուած է հայաշատ կեդրոնի մը մէջ մօտ ատենէն հաստատել կեդրոնական տիպար մանկապարտէզ մը, օժտուած ձեռնհաս ուսուցչական կազմով մը։

Կրթական աշխատանքներու լծուած են իր վերջին տարիներու տասնեակ շրջանաւարտուհիները, երէկի որբուհիները, որոնք իբր ուսուցչուհի կը պաշտօնավարեն Փարիզի եւ Մարսէյլի նորահաստատ վարժարաններուն, ինչպէս նաեւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Հայրենի դասընթացքներուն մէջ։

Դպրոցասէրը, ուրեմն, աչքառու եւ ազդեցիկ դեր մը կը կատարէ գաղթահայութեան մէջ։

Անիկա 53 տարիներէ ի վեր կանգնած կորովի ճիգերով հոյակապ աշխատանք մը կը տանի, առանց հաստատուն եկամուտի։ Անիկա ուրիշ օժանդակութեան աղբիւր չունի, այլ միմիայն հայ հասարակութիւնը։

Օգնել անոր, պիտի ըլլայ սրբազան պարտքը ամէն Հայու։ Այս հաւատքով Դպրոցասէրը կը դիմէ յարգելի հայրենակիցներուն։

Ներկայ տարուան անձուկ պիւտճէի հաւասարակշռման համար եղած են երկու ձեռնարկներ.

1) Սարքուած է վիճակահանութիւն մը 5 ֆրանքնոց տոմսերով, որոնց հարիւրէն տասը պիտի շահին ընտիր պարգեւներ։

Ամէն հայ պարտաւոր է գնել անոնցմէ։

2) Հաստատուած է բաժանորդագրութիւն մը ամսական փոքրիկ վճարումով, նուազագոյն հինգ ֆրանք. Դպրոցասէրը կը խնդրէ, որ ամէն Հայ բաժանորդագրուի, եւ իր ամսական փոքրիկ լուման բերէ եւ ապահովէ գոյութիւնը այս նուիրական յարկին։ Բաժանորդագրութեան համար դիմել Կեդր. Վարչութեան. վարժարանի հասցէով, (1, Bld. du Nord, Le Raincy)։

Դպրոցասէրը վստահ է, թէ տնտեսական դժուարութիւնները պիտի չկասեցնեն օգնութեան թափը, եւ պիտի չլքեն կրթական այս հնոցը։

Այս հաւատքով անիկա կը դիմէ իր սիրելի ազգակիցներուն։

Իրեն պիտի փութայ անոնց սրտագին օժանդակութիւնը, որ եղած է ու կը մնայ յենարանը իր գործին յաջողութեան։

Կեդր. Վարչութիւն Դ. Ց. Ը.

ԾԻԾԱՂ

— Քիչ առաջ իմ ջերմաչափս երեսուն ցոյց կուտար, այժմ կը տեսնեմ որ ձեռը քառասունի վրայ է։ Ի՛նչ զարմանալի բան։

— Մի՛ զարմանար բարեկամս իմ ջերմաչափս Մարսիլիայէն առած եմ։ Ինչպէս գիտէք հոն ամէն բան կը չափազանցեն։

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

— Բ —

— Կը յիշէ՞ք Պոլսոյ խանդավառութիւնը պարզ այն գաղափարին համար, որ Թրքուհի մըն է շահեր գեղեցկութեան մրցանակը։ Թուրքիոյ փոխ-վրէժն էր այդ, յաղթանակը ամբողջ աշխարհի վրայ, աւելի փայլուն քան յաղթանակը Կազիին, զոր ան տարաւ Իզմիրի Յոյներուն վրայ։

— Լաւ, Թրքուհի չէ՞ միթէ։

— Չէ յեմ ըսեր, բայց ինչպէս կը կասկածիմ, կարծեմ թէ Վրացուհի մըն է։ Խնդիրը այդ չէ սակայն։ Կարդացէք։ Քէրիման հանըմ «Ճիւմհուրիյէթ»ի տնօրէնին կը ղրկէ հեռագիր մը, շնորհակալութիւն յայտնելու համար, եւ կը վերջացնէ. «Կը համբուրեմ ձեր ձեռքերը»։

Բարեկամս սկսաւ խնդալ կոկորդալիր։

— Ահա քեզի խալամ։ Գեղեցկութեան թագուհին, որ կը համբուրէ օրագրողի մը ձեռքերը։ Ընդունիմ, մի մտահոգուիք, Թրքուհիները տակաւին ազատագրուած չեն։

Ճամբորդ մը, բարձրահասակ, փայլուն կօշիկներ հագած, աղուոր սմօքինկ մը, գլխուն գդակ մը, կը պտըտէր կամրջակին վրայ։

— Ո՞վ է այս մարդը

— Ճէյաղ փաշա, Պաղտատցի։ Ծանօթ եմ իրեն։

Պաղտատցի՞ն։ Ինչո՞ւ համար այս անունը այնքան հեքեաթունակ է։ Ու միտքս կուգայ Հարուն-էլ-Րաշիտը, իշխանուհի Զուլէյխան, Շէհերազատ հէքեաթասացը, իր հայրը, մէջքերը, որ առտու մը կը յայտնուի հարէմին դրան առջեւ, թեւին վրայ պատանք, սպառելու համար իր աղջկան կտրուած գլուխին...

— Կը հետաքրքրուի՞ք Ճէյաղ փաշայով։

— Այո՛։ Քիչ մնաց որ Պաղտատ երթայի օդանաւով։ Աւազի փոթորիկը պատճառ եղաւ որ հրաժարիմ այդ ճամբորդութենէն։ Շատ կը ցաւիմ։ Պաղտատը չպիտի ունենամ ճամբորդական իմ այս հաւաքածոյիս մէջ։

— Տիկին, բռնեց փաշան, ձեզի սպասեցինք մեր երկիրը։ Լաւ էինք, որ քննութեան եկած էք հարէմները։ Եւ մենք հրաշալի հարէմներ ունէինք ձեզի ցոյց տալիք Եփրատի ափերուն վրայ։

— Մի՛ հեգնէք, փաշա՛, բայց իրապէս հարէմներ կա՞ն Իրաքի մէջ

Փաշան լռեցաւ։

— Շատ չունինք։ Մեր երկրին մէջ բազմակնութիւնը մեծ հարստութիւն կը պահանջէ։ Առաջ շատ հարուստ էինք, սակայն Թրքական յեղափոխութիւնը կործանեց մեզ։ Տնտեսական տագնապը հետզհետէ մեզ միակին պիտի դարձնէ, աւելի դիւրութեամբ քան օրէնսգիրքով։ Մեծ հայրս չորս կին ունէր եւ հարիւր գերուհի։ Հայրս երկու կին ունէր եւ յիսուն գերուհի։ Իսկ ես կին մը ունիմ եւ քանի մը նախկին գերուհիներ, որոնք ազատ ըլլալով հանդերձ՝ մերժեցին իրենց ազատութիւնը եւ խնդրեցին մնալ իմ մօտս։

— Իսկ ի՞նչ բարեկարգութեան մէջ է կինը ձեր մօտ։ Կ'ըսեն թէ Ճէյաղ Թագաւորը ֆէմինիստ է։

— Մեր Թագաւորը խելացի է եւ վարչագէտ։ Գիտէ թէ արդի բարեկարգութիւնը անկարելի է շարունակել առանց կնոջ օժանդակութեան։ Սակայն չուզեր աճապարել։ Որպէսզի տեւական ըլլայ բարեկարգութիւնը, պէտք է որ ընթանայ յամրաբար։ Վարժեցնել կրօնաւորները խիղճը Գուրանի աւելի ճիշդ մեկնութեան։ Համոզել պիտի ընենք, որ մեր կրօնքը չի կառեր քրիստոնէական բարոյականին հետ։ Ընդհակառակն, կը քարոզէ կրթութիւն, ներողամտութիւն, յառաջդիմութիւն։ Աւելին, Գուրանը [illegible], — երբեւ տկար էակներ, անոնք կը կազմեն իսլամութեան հոգեգարակները, — կուտայ տասնմէնաշնորհներ, որոնք պիտի կորսուէին, ինչպէս եղաւ Թուրքիոյ մէջ, եթէ ընդունէինք եւրոպական օրէնսգիրքը։ Այսպէս է, որ, օրինակի համար, աղջիկ-մայր գոյութիւն չունի իսլամական երկիրներու մէջ, մեզի անծանօթ է ընկեցիկ երախան։ Հրաշալի չէ՞։ Իսլամականը իսլամական եւ քրիստոնէական օրէնսգիրքերու կատարեալ դաշնակցութիւնն է։

— Կիները միշտ քօ՞ղ կը կրեն։

— Այո՛, Ճէյաղ Թագաւորը անոնցմէ կը համարի հագուստի բարեխառնում մը։ Արգիլուած չեն ոչ հին պոխանցները, ոչ «չարշաֆ»ը, ոչ ալ եւրոպական տարազը։ Բայց Թագաւորը ամէն կողմ դպրոցներ բացաւ, մանչ աղջիկ երախաներու համար։ Մեր աղջիկները դպրոց կ'երթան քող կապած։ Սակայն դպրոցին մէջ կը սորվին գրեթէ ինչ որ կ'ուսուցանեն Եւրոպայի լիսէներուն մէջ։ Այսուհանդերձ չեն սպասեր մինչեւ «պաքալորէա»ն, կ'ամուսնանան շատ կանուխ.

Իմ աղջիկս ամուսնացաւ, երբ 14 տարեկան էր։ Մեր կիները տակաւին կը նմանին պահապանը ընտանիքին եւ որդեծնութեան։ Ամէն հոգէ զերծ, ամէն պատասխանատուութենէ ազատ, — բաց ի մայրութեան գործէն, — անոնք կը վայելեն ընդհանուրին յարգանքը, փաղաքշանքը, պաշտպանուած են սրտի եւ մտքի բոլոր փորձութիւններուն դէմ, եւ երջանիկ են, շատ երջանիկ, կը վստահեցնեմ ձեզ։ Ես պտըտած եմ բոլոր երկիրները, Ամերիկա, Ռուսիա, Անգլիա, Գերմանիա, Ֆրանսա, եւ տեսայ որ ոչ մէկ երկրի կին աւելի երջանիկ է քան իսլամ կինը։

— Դուք է, որ կ'ըսէք ատիկա, փաշա։ Պէտք էր իսլամ կիներուն հարցնել։

— Լաւ, տիկի՛ն, ինչո՞ւ չհարցուցիք։

— Շատոնց առիթը կ'ունենամ վերադառնալու արեւելք եւ... եզրակացութեան մը գալու։

«Փաթրիա» շոգենաւին նաւապետ-խումբը ընդհանուր մեր խռովութիւնը։ Երկու Թուրք գեղուհիներ, որ ինծի հետ բարձրացած էին, զայրին շարժելու իրենց միսերը իրենց պարընկերներուն թեւին վրայ։

ՄԻՐԻԱՄ ՀԱՐԻ

(Վերջ)

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Վալանս 23 նոյ. — Թերթերու մէջէն ցաւ տեղեկանալով որ Փարիզի մէջ Զօր. Անդրանիկին յուշարձանը կանգնելու համար Շապին-Գարահիսարի «Թօրգիկ» Միութեան նախաձեռնութեամբ կազմուած է կարգադիր յանձնախումբ մը, Վալանսի գաղութին մասնակցութիւնն ալ ապահովելու համար, երկու նամակներ գրուեցան կարգադիր յանձնախումբին։ Ցաւալի է որ քարդ պատասխան ստացած չենք։

Պիտի խնդրէինք Կարգադիր յանձնախումբին որ ուշադրութիւն դարձնեն մեր նամակներուն ու պատասխանեն։

Վարչութիւն
Շ. Գ. «Արծիւ» Միութեան

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

Սօֆիայի եկեղեցիին խնդիրը

—)(o)(—

ՍՕՖԻԱ, 20 Նոյ.։ (Յառաջ) — «Միր» թերթին մէջ երեւցած յօդուածին բովանդակութիւնը ուղարկեր էի։ Նոյն թերթին այսօրուան թիւին մէջ լոյս տեսաւ Սօֆիայի Թաղ. խորհուրդին պատասխանութիւնը։ Համաձայն այդ պատասխանութեան, եկեղեցին ու իր շրջափակ կալուածները սեփականագրկուած ու յօժարկուած են արքայական Ուկազով 1910ին։ Յառաջացուած է տեղի կառավարութեան վրայ են հասած, ու կարելի եղած չէ տիրանալ արժանաւոր հողին։ Սեփականագրկման վաւերաթուղթերը ստորագրուած են անոնց, որոնք իրաւական հանգամանք չունէին՝ ոչ ալ լիազօրութիւն։ Մնաց ինչպէս ուրիշ եկեղեցիներ, նոյնպէս եւ հայ Առաջնորդ. եկեղեցին հարցեր եկեղեցւոյ կամ անոր գոյքերու փոխանցումը ուրիշի։ Այսուամենայնիւ եկող — գացող Թաղ. խորհուրդները ուզած են ընթացք տալ հայ համայնքի ցանկութեան՝ այն է՝ ունենալ Եղբայր Ուղղ. Եկեղեցւոյ հետ։ Պետութիւնը, անդրադառնալով եղած ապօրինութեան, Հայոց եկեղեցիի կառուցման համար տեղ մը տուած է, պատերազմէն վերջ, Սօֆիայի գերման աւետարանականներու եկեղեցիին քով։ Մինչ այն օրը, երբ Համարի արձանագրութիւնը կը կատարուէր, երկրագործական նախարարութենէն «Հուատափոյթ» հրաման տրուած ու յետաձգուած է գործողութիւնը ցնոր տնօրինութիւն։ Անկէ վեր Թաղ. խորհուրդի կրկնակի դիմումները մնացած են անհետեւանք։ Ներկայ Թաղ. խորհուրդը ցաւ կը յայտնէ որ յօդուածագիրը ձգտած է արդար երկու ժողովուրդներու դաշնակ կապը որ միշտ անխախտ պիտի մնայ, ինչպէս նաեւ ցաւ յայտնած որ քանի մը վերագրումներ է ըրած Սուտհանա արք.ի, որուն ծառայութիւններ մեծ կ'ըլլար ժողովուրդին՝ համբաւաւոր են։

Թաղ. Խորհուրդի լուսաբանութիւնը խմբագրուած հանդարտ ոճով ու հասցէի, կը պարզէ հարցը, ու, վստահ ենք որ կը հանդարտեցնէ դժգոհութեան մտքերը։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Հինգ սարկաւագներ կը փախչին

— :.: —

Երուսաղէմէն «Աղգարարոն» կը գրեն թէ հինգ սարկաւագներ վանքն ու իրենց կարգը լքելով, իրենց մօրուքները ածիլած եւ փախած են։ Հիմա կը գտնուին քաղաքի պանդոկներուն եւ սրճարաններուն մէջ եւ այս ձեւով իրենց ապրուստը կը հոգան։

Վանքը շշմած է, որովհետեւ առաջին անգամն է որ նման դէպքի մը առիթ կ'ըլլայ։ Դեռ որոշ չէ թէ ինչ են հրաժարման պատճառները։

Փախած սարկաւագներն են — Բարսեղ Թումաեան՝ Գարտրզակցի, Արիստակէս Թումաճեան՝ Պոլսեցի, Վարդգէս Պասմաճեան՝ որդի Տաճատ եպսկ.ի, Տիգրան Գազազեան՝ Իզմիրցի, Հրանտ Յովսէփեան՝ Պոլսեցի։

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Դաշնակցութեան Օրը Կոլոնպի մէջ

***

ԿՈԼՈՆՊԻԱ, 22 Նոյ. («Յառաջ»).— Նոյեմբեր 20ին տօնուեցաւ «Դաշնակցութեան Օրը»։ Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ.ի Կոլոնպի կոմիտէին, Հայոց եկեղեցւոյ սրահին մէջ, որ լեցուած էր ժամանակէն առաջ։ Մասնաւորապէս երիտասարդներ խումբ խումբ եկած եւ գրաւած էին իրենց տեղերը։ Սրահը զարդարուած էր բազմաթիւ հայ հերոսներու եւ հայ մտաւորականներու նկարներով։ Իսկ բեմին աջ կողմը զետեղուած էին հայկական եռագոյնը, ձախ կողմ ֆրանս. դրօշակը, մէջտեղը՝ Հ. Յ. Դ. նշաբանական զինանշանը, Հ. Յ. Դ. հիմնադիրներու նկարները եւ ընկ. Ա. Ահարոնեանի մեծադիր նկարը։

Օրուան նախագահ ընկ. Միհրան Գաբրիէլեան (Փաշա) հանդէսը բանալով, պարզեց մեր կեանքը յեղափոխութենէն առաջ, թրքական բարբարոսութիւնները եւ երբեւ հետեւանք՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան երեւումը։ Ցետոյ երգչախումբը քառաձայն երգեց «Մեր Հայրենիք», ղեկավարութեամբ Պ. Եր. Տէրկամոեանի։ Արտասանութիւններ ըրին Տիկ. Լուսին Թորոսեան, Օրիորդներ՝ Նուէրիկ Մուրատեան, Ազատուհի Սալաքաեան, Թութունճեան, Սահակեան։ Մէջընդ մէջ երգչախումբը երգեց «Բամ Փորոտանը» եւ ուրիշ ազգային երգեր։ Մեներգեցին Օրիորդներ՝ Ցէր Կամեան, Գայեանէ Խաչատուրեան, ընկերակցութեամբ ջութակի։

Նորակազմ աղջիկ սկաուտները երգեցին իրենց խմբապետուհիին հետ։ Դպրոցի վարժուհին, Տիկին Մարի Ջաւալեան լաւ հող տարած էր փոքրիկներու արտասանութիւններուն եւ բեմը վարեց շատ յաջող։ Գեղարուեստական բաժնին լրացումէն յետոյ, նախագահը բեմ հրաւիրեց ընկ. Աշոտ Իսահակեանը, որ մէկ վայրկեան լռութիւն հրաւիրեց յանուն, «յանուն մեր նահատակներուն եւ յանուն Հ. Յ. Դաշնակցութեան զոհերուն»։ Ընկերը սկսելով Հայոց վերջին հայրենիքէն, Կիլիկեան Հայաստանէն մինչեւ 1918 անկախ Հայաստանը, բացատրեց թէ ինչպէս արթնցաւ անկախ ապրելու իղձը, ինչպէս ծնան տարին կուսակցութիւնները։ Շեշտեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծառայումը եւ յաջորդաբար յաջողութիւնը։ «Սասունցի Դաւիթ» չկրնալով ապրիլ օտարի լուծին, անարգ բռնութեան տակ կռուեցաւ, յաղթեց եւ ազատագրական պայքարի սկզբնաւորութեան ժամանակ, որքան որ իր ուժերը բաւեցին։ Դժբախտաբար մեր բախտը չժպտեցաւ մեզի։ Կռիւը կը շարունակուի եւ պիտի շարունակուի մինչեւ վերջնական յաղթութիւն։ Ըսաւ թէ կան թէ Դաշնակցութիւնը ալ չի գործեր։ Բացարձակապէս սխալ կարծիք է։ Կարելի չէ հրապարակ գնել Դաշնակցութեան բոլոր գործերը։ Պայմանները փոխուած են, բայց գործը կանգ չէ առած։

Երգչախումբի «Մշակ Բանուորներ» փակուեցաւ հանդէսը։

× Իրիկուան ժամը 8.30ին Հ. Յ. Դ. Ակումբին մէջ տեղի ունեցաւ ընդհ. ընկերական ժողով։ Ընկ. Աշոտ տեղեկութիւններ տուաւ կուսակցական կեանքի մասին եւ շեշտեց կարգապահութեան պահանջը։ Այս առթիւ եղան շատ մը հարցումներ, որոնց ընկերը սիրով պատասխանեց։

Թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կեանքը Լիոնի մէջ

***

ԼԻՈՆ, 24 Նոյեմ (Յառաջ)— Ցաւով, տառապանքով եւ սեւով եկաւ այս տարին —1932— եւ նոյն դառնութեամբ ալ կ'անցնի... Բարելաւման ոչ մէկ յոյս։

Տնտեսական աւերիչ տագնապը իր վայրագ ճիրաններուն մէջ խեղդեց շատ մը երազներ ազգային թէ անհատական։ Օտար հորիզոնի տակ, հեռաւոր հայրենիքի կարօտը մեր սրտերուն խորը, մեր աչքերը միշտ «Արեւադարձին», մասնաւոր անտառութեան, հոգի պահանջն անգամ անհասանելի «պարգեւ» մըն է դարձեր...

Ինչ տալ իրբեւ «լուսեղէն» տուրք այս տարուան մեր կեանքին, երբ ամէնէն առաջ օրուան ապրուստի ծանր հոգը կայ։ Ինչ պատմենք այն մարդէն երբ տարին 12 ամիս անգործ է, եւ ինչ պատմենք այն քաղաքէն որ գործի ժամանակ իսկ անգործ էր։

Թանի մը տարիով առանց կենդանի պատկերը մեր մէկ տարուան կեանքին։ Ազգային եւ կրթական ոչ մէկ ձեռնարկ։ Միայն իբրեւ հաստատութիւն կայ ու կը մնայ Արարկիրի Հայր. Միութեան դպրոցը։ Խեղճո՛ւկ գետնայարկ սրահ մը, տանիքը եւ ետեւի պատը պատռուած, գետինը քար, քանի մը աթոռներ, Հայաստանի քարտէս մը ու սեւ տախտակ մը վրան, Ա. Բ. Գ. գրած։ Ցանի ֆրանսական դպրոցներու ալ իսկ տեսակը։

Բայց ինչ որ կը սորվին Արարկիրցի փոքրիկները՝ նախ, պատիւ է իրենց Արարկիրցիներու համար, ապա, ուրախութիւն մը մեզի բոլորիս համար։ Կ'ըսեմ թէ այս տարի դպրոցը պիտի ընդունուին նաեւ ոչ Արաբկիրցի փոքրիկները, քանի որ, բաւական թիւով փոքրիկներ հեռացեր են քաղաքէն։

Անհատի մը միութիւն մը՝ շատ մը գոխպղոր միութիւններու կարգին։ Դեռ անցեալ տարի, երբ համերաշխ մթնոլորտ մը մէջ կ'ընդունուէր ազգային միութիւն եւ Գաւառական խորհուրդ, շատ մը լաւատեսներու կարգին մենք ալ յայտնելով մեր ուրախութիւնը, կարգ մը վերապահութիւններ յայտնած էինք։ Շատեր զիս յանդիմանեցին։ «Յառաջ»ը կրճատեց թղթակցութեանս այն մասը՝ որ, դժբախտութիւններու շարան մըն էր, ընտրութիւններու նախօրեակին։ Բայց... Ահա՛ տարի է անցեր արդէն, ոչ մէկ կենդանի գործ։ Միայն մամ ու մամկոչ, տեքստէ եւ խնամք։ Եւ տեսակներին մէջն ալ իր խնամիներուն հետ խռնուեց մը կը բանայ, կրօնքի վաճառականութիւն ընելու «րեկլամ» ընելով հաւատացեալ ժողովուրդին թէ իր «կրօնամոլ» ...

Շաբաթները ամէն ինչ ամառ է։ Եւ պատկեր եւ նշանակալը։ Ահա մեր «ազգասէրներու» կենդանի գործերը։

Ամէն շաբաթ հանդէս, երեկոյթ, խնճոյք շողշողուն «րէկլամ»ներով, բայց արդի՞ւնքը։ Փո՞ղ թէ գաղափար։ Ամէնուն մտահոգութիւնը մէկ բան է. — երկու հարիւր ֆրանքով գործի ձեռնարկեմ, չորս հարիւր ֆրանքը ապահովեմ։ Բայց, ի՞նչ ընելու համար, պատասխան չկայ։ Անգործ հայրենակիցներու օգնելո՞ւ, դպրոցի՞ թէ պահելու մի գիտեր, միայն գիտեմ որ տարին 12 ամիս շարժման մէջ են, բայց առանց արդիւնքի։ Միշտ այն մարդուն պէս որ, կը քալէ՛, կը քալէ՛, եւ եւս կը մնայ որ մէկ թղթախաղ հովիւ... քալեր է։

Այս անախորժ քաշքշուքին հետ, անշուշտ, ունեցանք նաեւ կ'ազդուրիչ երեւոյթներ, ինչպէս «Մշակոյթի Օր», «Դաշնակցութեան» եւ «Նահատակ» հանդէսները, եւ քանի մը հրապարակային հանդէսներ։ Ցիրոզ ծուլութիւնը ու անտարբերութիւնը այնքան ծանր են որ, այս մէկ քանի երեւոյթները չեն կրնար ազդող իսկ համարուիլ։

Նոր Տարիէն առաջ մամուլին յանձնելով այս տխուր երեւոյթը, հաւատա՛նք թէ ազգային մարմինները պիտի սթափին իրենց թմրութենէն։

Աշխարհը «Ջոգջի քարոզ» պէս կը դառնայ, վա՜յ է եկեր քնացողին։

Միսաք Միրզէ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Թատերական նոր եղանակը

—.—

«Խորհ. Հայաստան»ի մէջ խմբագիր բանակցութիւն մը կ'ունենայ վերջերս պետական թատրոնի գեղարուեստական բաժնի վարիչ Ա. Գուլակեանի հետ, որ կը յայտարարէ.

— Եղանակը կը բացուի Մաքսիմ Կորքիի ծանօթ «Յատակում» գործին բեմադրութեամբ, եւ այդ պիտի ըլլայ հանդիսական երեկոյ մը ի պատիւ ռուս մեծ գրողին իր քառասնամեայ յոբելեանին առթիւ։

Այս գործը Երեւանի մէջ կը բեմադրուի համաձայն Մոսկուայի գեղարուեստական թատրոնին հայեցողութիւններուն, որովհետեւ ամէնէն հարազատ եւ ամէնէն գեղարուեստական եղանակն է այդ, որ կ'արտայայտէ հեղինակին թէ գաղափարը եւ թէ տիպարները։ Անշուշտ կոյր հետեւողութեամբ չպիտի ընդօրինակուի Մոսկուայի բեմադրական եղանակը, պիտի կատարուին որոշ փոփոխութիւններ, աւելի ցայտուն դարձնելու համար բողոքի պահերը ցարական վարչաձեւին դէմ։

Թատերախաղին մէջէն ցարական գրաքննութեան ջնջած մասերը ամբողջացնելով, Միացեալ Պետական Հրատարակչականը վերջերս լոյս ընծայեց «Յատակում»ի մէկ նոր օրինակը։

Այս գործէն զատ, մեր խաղացանկին մէջ ունինք Շէյքսփիրի «Մաքպէթ»ը (վերամշակուած), Գոմարչէի «Ֆիկարոյի ամուսնութիւնը» եւ ռուսական նոր թատերախաղ մը։

Բաւական բարդ է եւ պատասխանատու մեր այս տարուան խաղացանկը, սակայն 11 տարուան մեր փորձառութիւնը ցոյց կուտայ որ մենք պիտի յաջողինք յաղթահարել ոչ միայն թատերախաղերու բարդութեանց, այլ եւ մեր փոքրիկ բեմի անյարմարութիւններուն։ Մեր դերասանական, բեմավարական, նկարչական եւ գործավարական կազմէն հսկայական ջանք կը պահանջուի, յաղթելու համար բեմի անյարմարութիւններուն, մանաւանդ Շէյքսփիրի եւ Գոմարչէի գործերուն բեմադրութեան ժամանակ։ Կը յուսանք որ յաղթական կ'ելլենք նաեւ այս անելէն, այսուհանդերձ անհրաժեշտ է արագացնել Ժողովրդային Տան շինութիւնը։

Հոկտեմբերի սկիզբը դերասանապետ Ցովհ. Աբէլեան կարգ մը ներկայացումներ տուաւ եւ յետոյ յոբելեանական հանդէս մը տեղի ունեցաւ, նուիրուած դերասանապետին, իր յիսնամեակին առթիւ։ Ներկայացուեցան «Օդակում»ը, որուն մէջ Աբէլեան կը խաղար «Ասլան ամուռ գերը, եւ «Նամուսի Բ. պատկերը, որուն մէջ Աբէլեան կը խաղար Բարխուդարի դերը։

Աբէլեան ուրիշ կարգ մը ներկայացումներ ալ պիտի տայ այս թատերական եղանակին։

Ցիշեալ գործերէն զատ, պետական թատրոնի դերասանական խումբը պատրաստած է նոր խաղ մըն ալ, ներկայացնելու համար բանուորական վայրերու եւ հաւաքական գիւղատնտեսութեան շրջաններուն մէջ։

Թատրոնին իբրեւ բեմավար պաշտօնի կոչուած է Վ. Վաղարշեան, օգնական ունենալով դերասաններ Գ. Գաբրիէլեան եւ Ա. Վարդանեան։ Կարգ մը բեմադրութիւններու համար հրաւիրուած են Մոսկուայի Վախթանգով թատրոնի դերասան եւ բեմավար Ռուբէն Սիմոնով եւ 2րդ պետական թատրոնի բեմավար Վ. Աճէմեան։

Երեւանի Թատերախումբը զօրացած է երիտասարդ դերասաններով, որոնք կանչուած են մասնաւորապէս Հիւսիսային Կովկասի հայկական խումբերէն։

Անցեալ տարուան եղանակի բեմադրութիւններէն այս տարի վերստին պիտի ներկայացուին Պէպօ, Խաթաբալա, Պատւի գործը, Ահ, Եկամտաւոր պաշտօնեան, Նաւթ, Օդակում, Մեծապատիւ մուրացկաններ։

ՄԱՄՈՒԼ

Անկում անկում

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (16 Նոյեմբեր)։

— «Մեր մէջ նկարագիրներ կան, որոնք անհանդուրժող են ի ծնէ։ Հանդարտութիւնն ու կարգապահութիւնը անոնց համար բանտ մըն է եւ օրէնքը՝ ստրկութիւն։ Հնազանդութիւնը անոնք նուաստութիւն կը նկատեն եւ իրենցմէ զուրս բոլոր մարդոց անկեղծութեան, կարողութեան եւ ուղղամտութեան կը կասկածին։ Շատ համոզ են եւ յաճախ չփացած՝ իրենց հասցէին չսայլուած գովասանքներէն։

Աշխարհի մէջ առանց թերութեան եւ պակասի մարդ չկայ։ Ինչպէս անհատներ, նմանապէս եւ միութիւններ, կազմակերպութիւններ, քաղաքական կուսակցութիւններ կ'ունենան իրենց սխալներն ու սայթաքումները։ Այդ թերացումները յաճախ կ'ըլլան ղեկավարներու ապիկարութեան եւ անհեռատեսութեան պատճառաւ, եւ շատ անգամ ալ քաղաքական պայմաններու ձախող դասաւորման հետեւանքով։ Երկու պարագային ալ, քաղաքական կեանքի մէջ, կարեւորը ղեկավարներու հայրենասիրութիւնն ու նուիրումն է։ Պէտք է գիտնալ թէ՝ օրուան ղեկավարները, որոնց իշխանութեան շրջանին տեղի ունեցած են ձախողութիւնները, դաւաճանա՞ծ են հայրենիքին։ Ժամանակի եւ միջազգային բարդութեանց պատճառած ձախողութիւններէն պատասխանատուութեան բաժին չեն կրնար ունենալ կառավարութիւնները։

Սակայն թողունք այդ պարագաները։ Ամէն շարժում եւ քննադատութիւն պէտք է ձգտի բան մը շինելու եւ դարմանելու եւ պէտք է ունենայ առողջ հիմ եւ գաղափար։ Միմիայն քանդելու նպատակաւ ձեռնարկուած շարժումը կը քանդուի, եթէ գաղափարական անհուր ժայռերու եւ առողջ ու գործնական ծրագիրներու վրայ չէ հիմնուած։ Անորոշ ու տարտամ խօսքերով ու տեսակէտներով սկզբունք չի պաշտպանուիր։ Անիրականանալի եւ անգործնական ծրագիրներով ժողովուրդ չառաջնորդուիր։ Որքա՜ն տուժած է մեր ժողովուրդը անմիտ փորձերուն համար երեւակայական հաշիւներուն երեսէն։ Կատուն անգամ ծակէ մը անցնելու փորձ չըրած, նախ կը հաշուէ անոր մեծութիւնը եւ կը քննէ։ Իսկ մենք, յաճախ կենդանիներու չափ իսկ խելք եւ տրամաբանութիւն չենք գործածեր ձեռնարկէ մը առաջ։ Պարծենալու պէտք է ըլլանք եւ հասկընանք մեր ժողովուրդի ներկայ դիրքը եւ կացութիւնը։ Անխոհեմ խօսք մը կամ շարժում մը կրնայ մեր մնացած թափառական գաղթականութիւն ալ թշուառացնել։

Չխեղինք սակայն մեր նիւթէն. Մեր նպատակը իմաստութեան հրաւէր մը տալ չէ դայթակղածներուն եւ ոչ ալ ցոյց տալ կ'ուզենք իրենց հետեւած ճանապարհին ծռութիւնը։ Ցաւակցութիւն չունինք եւ այնքան ալ միամիտ չենք կարծելու որ անոնց մեծամտութիւնը պիտի ուղէ խրատուիլ այս տողերէն։

Միայն մեր գառնութիւնն ու ցաւը կ'արձանագրենք այն բոլորին համար, որոնք երէկ կ'ապրէին, այսօր գոյութիւն ունին, սակայն վաղը՝ պիտի չըլլան»։

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԷՆ

Գ. Երուանդ Գրիգորեան վեցամսեայ ՅԱՌԱՋ կը նուիրէ Գ. Նուպար Քէօսէեանի, Ռօնի - սու - Պուա

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Հայ արուեստը Իկոնիոյ մէջ

Արմենակ պէյ Սաքըզեան 26 Նոյեմբերին, կէս օրէ յետոյ, ժամը 4ին, Փարիզի Հայ Ազգ. Մատենադարանին մէջ Ֆրանսերէն լեզուով դասախօսութիւն մը պիտի տայ, նիւթ ունենալով «Հայոց գեղարուեստական գործունէութիւնը Իկոնիոյ եւ Պոլսոյ սուլթաններուն իշխանութեան տակ»։

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (3)

ՁԱՆՁԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :.: —

— Լմի-մէնի չիտեմ ես, պէտք է ըսած էս տարի մութլաղա վարդապետուն ընդունուի, որ չառնեն, Կիրօ, հասարցիր որ, էս նէ էս-ժամուն էլիկը ուզ կը կոխեմ, նէ աղջիկը վարժատուն կը ճամբեմ, պատասխանեց էլմօ Կիրօն բարկացոտ ձայնով։

— Աղէ՛կ, աղէ՛կ, Գօլա՛ տանել ... — ձայնեցին հոգաբարձուները երեք անդամները միաբերան։

Երբ ու դէմ վիճաբանելէ յետոյ, Սրբազան խորհուրդի անդամները կեցեցին Ձանձանը դպրոց ղրկել, ... ինչից ներ ու մութ փողոցէն կը ... Կարօ, Միլօ եւ էլմօ Կիրօն. — Այս քէֆն ըլլէ, բոլոր գործերը կը պարզէ, — կը խօսէր էլմօ Կիրօ, ձեռ նեքաի ցասումը չպարզելով։

— Ինչպէս չէ օրէնքը, Կիրօ՛, Թաղական Գիզօն էս օրուան օրս մէ՛նծ Մորգէն մենք տանա էնոր հետ նստելու իլայիք չենք, կրկնեց Միլօ ամուն։

— Հա՛, էտպէս է Կիրօ, քիչ մը ցածէն զրուցէիր, վրայ տուաւ Կարօ ամուն։

— Թաղականի անդամ ըլլելով գիտուն էղած չենք ըլլեր, Կարօ, դուն ըլ, ես ըլ թաղականի անդամներ ենք, Գիզօյի չափ հախ ունինք զրուցելու, պատասխանեց էլմօ Կիրօն։

Այսպէս վերէն-վարէն խօսակցելով կ'երթային, երբ յանկարծ մէկը «բարի իրիկուն» ձայնեց մթութեան մէջէն։

— Ձանձան, քեզի համար էս-որ էնչափ խօսեր եմ որ, պէտքը կը ճաթի, խօսեց էլմօ Կիրօն, էնէր էս տարի ըլ հերուան պէս էնոր ու դպրոցէն փախիս, վա՛յ է էկեր քու գլուխին։

էլմօ Կիրօյի բարկացոտ խօսքերէն քիչ մը քաշուելով ու դողդողալով, սրբեց մարկելու մառ ձայնով մը պատասխանեց Ձանձան Արութ.

— Ես ինչ ընեմ, էլմօ ամու, վարժապետը միշտ կը ծեծէր զիս։

— Հէքեաթ պիտոր ծեծէ, օրհնեալ ծեծը չըլլի նէ, դուք մարդ չէք ըլլեր, պարապ փողոցները չուներուն ... քաշուոր Աստուած մեր աղջկան հետ, շարունակեց Կիրօն՝ դպրոց պիտոր էրթաս, չըլլի, որ Կարօյին հետ լեռները էրթաս։

Կարմէն անունը խորապէս ազդեց Ձանձանի սրտին։ Պահիկ մը անդրադարձաւ հին օրերու վրայ, խօր յուզում մը պատեց իր էութիւնը ու լուրն խնդացի մը պէտ սկսաւ դողալ։ Ցետոյ երեխները թռչեցան, ու բոլոր տարրերը տարբեր գոյներով ներկայացան իր աչքերուն։ Սեւ մթութեան մէջ, պահ մը ինքզինքը վերապրած ու՛ն զմայլելի օրերուն մէջ, որ ժամանակին բերաշխիկաւ էր, հոն թանձր խաւարին մէջ, իր աչքին առջեւ եկաւ պահ մը Արշալոյսին գեղեցիկ դէմքը, ոսկեշեկ մազերը, խաժ, աչքը, դրանից ...ոք ... տեսիլքէն Ձանձան վայրկեան մը կախարդուած, վերադարձաւ դէպի պերճանքի ու հեշտանքի աշխարհը։

Դ.

Հետեւեալ տարուան Ձանձան եւ Արշալոյս՝ դպրոցական դիրքը իրենց անմեղութեան տակ առած՝ շնչառ եւ սանդարտ թարթիչներով դէմքի պայծառ բոցը կը բարձրանայր։ Դիւղին ...նակագմը, գաղտնաբար, բերքին, առուներ կարկչ ու հաւնելոս սեւ կը բարձրանար գաղտնական չէիրը, իր ... Աւելի-ետին կային պարտէզներ ու պարտուած ծառեր։ Հեռուէն կ'երեւար մըտկոն իր արձագանգով։ Կանանչներու ծոցի մէջ թաղուած փոքրիկ դպրոցի մը պէս կը փայլէր գիւղին դպրոցը։

— Արշալոյս, — ըսաւ Ձանձան՝ ցած ձայնով — եթէ վարժապետը հարցնէ թէ ո՞վ է ծառեցաւ, ինչ պատասխան պիտի տաս։

— Կ'ըսեմ թէ թաղական խորհուրդի անդամներուն բարեխօսութեամբը զրկուած ասոր մըն է, որը, որ մինչեւ հիմա զիւղին շաներուն հետ լեռները մաս կուգար եւ...

— Է՛, է՛, կը բաւէ, — միջամտեց Ձանձան, ինչո՞ւ, կ'ամչնամ-քանզի թէ նշանած է...

— Թի՛ս, պատասխանեց Արշալոյս։

— Ինչո՞ւ, զարմից չի գար։

— Զէ՛ հո՛, չեմ ուզեր տանիլ դէջ խօսքեր... հասկցա՞ր։

Արշալոյս ներքնապէս կը սիրէր զայն, բայց չէր ուզեր իր թաքուն սէրը յայտնել անոր, լսած էր անոր խենդութիւնները, նոյն իսկ շատ անգամ ականատես եղած էր անոր բոլոր անցուդարձերուն, սակայն չէր ուզած հեռանալ անկէ։ Ներքնապէս ուժեղ, զրեթէ անդիմադրելի զգացում մը, սիրոյ կատաղի խոյանք մը՝ զինքը կը մղէր դէպի Ձանձանը։ Թէեւ սրբ, անտէր ու թափառական մէկն էր, ցնցոտիներով ծածկուած։ Բայց «սէրը կոյր է» ըսած է ժողովրդական առածը։ Կը սիրէր անոր հասակ ու ակնոցիկ իրանը, քնքոյշ բերանը, որ նուշի պէս կարմիր էր։

— Հիմա՛ նաղ կ'ըսեմ, վերջն ալ հաց, էնպէս չէ՞, Արշալոյս, շարունակեց Ձանձան։

Այսպէս անուշ անուշ խօսակցելով արդէն հասած էին դպրոց։ Բոլոր աշակերտները իրենց սովորական տեղերը նստած էին, իսկ անոնցմէն վարժապետին աջակողմին հանդիպակաց կողմը, անխնամ հագուստներով, խառնիխուռն մազերով, հասակ, գլխիկ միջնապատ կողմով կեցած էր Ձանձանը ու, ապուշ, ապուշ չորս դին կը նայէր։ Կարծես թէ սրահը տարբեր կը թուէր իրեն համար, սեղանը, աթոռները փոխուած, անկանոն դասաւորուած էին։ Մէկ խօսքով, դպրոցին սրահը տարօրինակ երեւոյթ մը առած էր։ Իրեն կը թուէր թէ՝ սրահին ցեղունը պիտի փլի։ Այս մտածումներուն անձնատուր՝ կը խոկար, երբ յանկարծ ուսուցիչը պոռաց. — Նստէ՛ պարոն։ Բայց ան դեռ կը յամառէր ոտքի վրայ մնալ, երբ վարժապետը ձայնը երկրորդեց։

— Հոս եկո՛ւր, պարոն։

Ձանձան ծանր քայլերով մօտեցաւ ուսուցիչին։

— Անունդ ի՞նչ է, հարցուց ուսուցիչ Գէորգ։

— Անո՛ւնս, Ձանձան է, վարժապետ, խօսեցաւ կակազելով։

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

(Շար.)

Կարդացէք եւ Տարածեցէք «ՅԱՌԱՋ»ը

Փարիզ եւ գաւառներ

ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ

ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի-Ալֆորվիլի-Մարսէյլի, իսկ 15 Մուլինոյի եւ Գուա Քոլոմպի կոմիտէները իրենց մէկ ընկերը ղրկելու, այսօր, Շբ. կէսօրէ վերջ ժամը 4—6. «Յառաջ»ի խմբագրատունը

ՓԱՐԻԶԻ Կոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 2, Place d'Italie, Քաֆէ տը լա Մէրիի սրահին մէջ։

Հաշուետուութիւն Կոմիտէի եւ ընտրութիւն նոր Կոմիտէի։

ԳԼԻՈՆԻ «Մասիս» խումբի ժողովը 28 Նոյեմբեր, Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Ընդամենը ներկայութիւնը ՊԱՐՏԱԴԻՐ է։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. Մինասեան կոմիտէն կարեւոր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այսօր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հայ Ակումբին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Բացակաները նկատի պիտի առնուին։

ՍԱՐՍԷԼԻ «Հրայր» խումբը ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այսօր, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, ընկ. Նուպար Ալատինեանի տունը։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի Մարմինը ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի Քրիստափոր, Զաւարեան, Ռոստոմ խումբերու բոլոր ընկերները վաղը կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, ծանօթ հաւաքավայրը։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ կ'ըլլայ Կ. Կ.ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Աղբիւր-Սերոբ եւ Իշխան ենթակոմիտէներու հաւաքական ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Սէն-Լուի Ակնունի խումբի ժողովը այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։ Զեկոյց՝ 10րդ Ընդ. ժողովի։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Գատանեկան Միութեան ընդհ. ժողովը երկուշաբթի, 28 նոյ. երեկոյեան ժամը 8.30ին մեր նոր Գրադարան-ընթերցարանի մէջ. 49 րիւ Նասիոնալ։ կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատետրներով։

ԼԱ ՍԻՕԹԱ.— Խաժակ խումբի ընկերական ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ, ժամը 2.30ին։ Կը դասախօսէ՝ ընկեր Ա. Մարտիրոսեան, զեկոյց 10րդ Ընդ. ժողովի։

ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹԻ (Մարսէյլ) Համազասպ ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր, Շաբաթ իրիկուն ժամը 7.30ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը, Կիրակի իրիկուն ժամը 7.30ին Հ. Յ. Դ. Տան մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Ներկայ կ'ըլլայ Կ. Կ.ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ։

ՏԷՍԻՆԻ Հ. Յ. Դ. Գատանեկան Միութեան անդամական ընդհ. ժողովը երկուշաբթի, 28 նոյ. երեկոյեան ժամը Ճիշդ 8ին, Հ. Յ. Դ. ժողովրդային Տան ներքնայարկը։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Կարեւոր օրակարգ։ Կը հրաւիրուի նաեւ Տէսինի կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ԿՐԸՆՈԲԼԻ կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, այսօր, Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. Ակումբին մէջ, Rue St. Martin d'Hères, Chemin de la Plaine, (Croix Rouge)։ Կարեւոր օրակարգ՝ Կ. Կ.էն եկած նոր շրջաբերականներ, նոր վարչութեան ընտրութիւն, եւայլն։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Բացակաները նկատի կ'առնուին։

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՓԱՐԻԶԻ ՑԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻՆ ԿՈՂՄԷ

Նախաձեռնութեամբ տեղւոյն ԱՐԱՐԱՏ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Այսօր, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին, եկեղեցւոյ խորհրդարանին մէջ

Նախագահութեամբ՝ Պ. ՅԱԿՈԲ ՊՈՅԱՃԵԱՆի

Կը խօսին
ՏՈՔԹ. Շ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ՝ մեր մարսողական գործարանները
Պ. ԵՆԴՐԱԿ ՔԱՐԵԱՆ՝ Հայ կարմիր խաչի մասին

Մուտքը Ազատ է

ԿԱՂԱՆԴԻ ԱՌԹԻՒ ՆՈՒԷՐ ՄԸ, ՈՐ Կ'ԱՐԺԷ ՆՈՒԻՐԵԼ ԲԱՐԵԿԱՄԻԴ ԿԱՄ...

ՓՐՈՖ. ՄԵՍՐՈՊ Գ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆԻ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ՈՒ ԸՆԴԱՐՁԱԿ

(երեք ամիս առաջ լոյս տեսած)

Գիրքը, որ կը պարունակէ 10,000 երաժիշտներու կենսագրութիւն եւ ընդարձակ մեկնութիւնը։

Կը բովանդակէ նաեւ՝ ԼՈՒՍՆԻ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ, ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶ եւ ՎԻՃԱԿԱՑՈՅՑ։

Դիմել գրավաճառներ՝ Հրանտ - Սամուէլ, 51, rue Mr. le Prince, Paris (6)։ Գ. Տէրիկեան, 13, rue des Dominicaines, Marseille։ Է. Ճերահեան, 27, rue des Dominicaines, Marseille։ Կամ ուղղակի հրատարակիչին՝ Արամ Ժամկոչեան, 299, rue de Lyon, Marseille.

Գին՝ 15 ֆրանք. Արտասահման՝ 20 ֆրանք կանխիկ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (20)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

— Դուրս ելլելու ուրիշ ճամբայ մը կայ. այդ խոտերուն տակ անկիւն մը գաղտնի բացուածք մը պէտք է գտնուի, ըսի։

— Ցխախոտից ուշադրութիւն ըրէ, Ուիլհելմ, պոռաց Թիմինա սարսափած։ Բայց շատ ուշ էր։

Ուիլհելմին ծխամորճը որ բերնէն վար իյնալ էր եւ մէջի կրակ կարած ծխախոտը խոտին վրայ թափած՝ սկըսաւ բռնկիլ։

Սարսափահար ճիչ մը արձակեցի. զգացի որ վերջերնիս եկած էր այլ եւս։ Ուիլհելմ եւ Թիմինա ընդակները արհամարհելով սենեակին անկիւններ փութացին եւ սկսան այրող խոտին վրայ կոխկռտել։ Սենեակին կեդրոնը հնոցի էր վերածուած. ծուխը մեզ կը խեղդէր. ջերմութիւնը դժոխային էր։

— Գաղտնի բացուածքը գտայ, պոռաց Թիմինա անկիւնէն։

— Թոյլ, շուտ կափարիչը վերցուցէք եւ վար իջէք։ Ուիլհելմ, օգնէ ինծի եւ սա խոտերը անդին հրենք։

Երկու զինուորները վերահաճօրէն բացական խոտերուն վրայ յարձակեցան. Թակարդին օղակէն քաշելով կափարիչը վերցուցին։

Տակը սեւ կարճ ձող մը եւ օղակ մը կար, ուրկէ չուան մը կախուած էր։ Սրունքներս ծակէն ներս մտցուցի եւ չուանին բռնած մթութեան մէջ, վէպի յատակը սկսայ սահիլ։ Շատ շնչասութեան ձայներ կուգային եւ ոտքեր գլխուս կը զարնուէին։ Անգլիացի զինուորներն էին որ եւ ետեւէս վար կը սահէին։

Ցետոյ վերի լոյսը բոլորովին անհետացաւ եւ Թակարդին կափարիչը գոցուեցաւ։ Քանի մը րոպէ վերջը ոտքերս կարծր գետնին դպան։ Երեքս ալ մութ մառանին մէջ կեցանք։

— Այս տեղերը երկաթ վանդակ մը կայ, բայց կարելի եղածին չափ շուտ պէտք է գտնել, որովհետեւ շատ չանցած բոցերը շրջանի պահակներուն եւ կառքով անցնող զինուորներուն ուշադրութիւնը պիտի գրաւեն, ըսի եւ լուսավառ ջահը դէպ ի ձեղունը պտտցնելով՝ պատերէն մէկուն վրայ քառակուսի բացուածք մը նշմարեցի։ Դէպի այդ բացուածքը վազեցինք ուր կար երկաթ վանդակ մը, անոր տակը երկու տախտակէ սնտուկներ իրարու վըրայ դրուած՝ վանդակին կարենալ հասնելու համար։

— Առաջին անգամ ես երթամ տեսնեմ վանդակին եզերքը մաքո՞ւր է, ըսաւ Թիմինա, եւ սնտուկներուն վրայ ցատկելով ուսովը վերցուց վանդակը եւ գայն մէկ կողմ քաշելով, գլուխը բացուածքէն զգուշութիւնով դուրս հանեց։

Ցետոյ Ուիլհելմին օգնեցի, որովհետեւ անոր վիրաւոր ուսը դեռ մաղձցեալ հիւանդութիւն ու ցաւ կը պատճառէր։ Երբ ծակէն դուրս ելաւ, մասնակութեամբ վար նայեցաւ եւ,

— Թոյլ, աղէ՞կ էք, ըսաւ։

— Այո, մի՛ կենաք, փախէք

Ամէնէն վերջը ինքզինքս դուրս նետեցի ծակէն։

Հովն ու ձիւնը գլխ կենդանացուցին։

Աջ կողմի տանիքին տակն էր։ Տունին ամէն կողմը եւ ձիւնածածկ պարտէզը լոյսով ողողուած էր։ Վարի սենեակներուն փայլատակէն մառը եւ մասնաւորապէս ծայրի մասը, դաղտնի սենեակին մօտ, անհրեւութացած էր լափող բոցերէն։

Մթութեան մէջ անցնելով Ուիլհելմի եւ Թիմինային միացայ։

Առանց որոշելու մեր ուղղութիւնը, միասին վազեցինք, մինչեւ որ այրող տունէն հասանք։

— Մինչեւ կէս գիշեր պէտք է Լօֆէմ հասնինք, որովհետեւ անկից վերջ ձեզ ուրիշ գործակալի մը պիտի յանձնեմ, Ցաջողինք պիտի, սակայն պէտք է բաւական քալել։ Վէրքերդ շատ կը ցաւի՞ն.

— Հոգ չէ քոյր, ըսաւ Ուիլհելմ։

Շատ յոգնած էինք, այնպէս որ առանց զգուշութիւն ընելու ճամբան կը շարունակէինք

Լոյս մը չէր երեւեր, բայց զգացի որ Լօֆէմի մօտեցած էինք։

Իրականութեան մէջ օթեւանին վարը բոլորովին կորսնցուած պիտի ըլլայինք, եթէ մթութեան մէջէն մէկը ելլելով մեզ չդիմէր։ Գերման պէտերապա՞հ մըն էր արդեօք... վայրկեան մը սարսափեցայ։ Մարդը մեզի մօտենալով եւ կամաց ձայնով մը ըսաւ.

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻԻ

Վաղը կիրակի, ցերեկ ժամը 2.45ին **Maison de la Mutualité**ի մեծ սրահին մէջ

24, rue St. Victor, Paris (5) **Métro: Maubert-Mutualité**

Առաջին անգամ ըլլալով փարիզ հայ բեմին վրայ իտալացի նշանաւոր Թատերագիր Rovettaի յայտնի տրամը, որ եւրոպական բեմերու վրայ ՀսկայՅաջողութիւն գտած եւ մեծ աղմուկ հանած է

ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ

Ժամանակակից մեծ տրամ 3 արար՝ կուսակցական պայքարի կեանքէ

ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ՝ իր ամէնէն հոյակապ ստեղծագործութեամբ՝ կուսակցական լիտըր Ֆրանչիսքօ Գօրնալօրայի դերին մէջ

Կը մասնակցին.— Տիկ. Տիկ. Սուրաբեան, Ընաֆիտ, Պ. Պ. Շահխաթունի, Եր. Ցօլայեան, Լաքքա, Սուրաբեան, Գմբէթեան, Սարաֆեան, Ծագունտեան եւ Պաղտասարեան։

ՏՈՄՍԱԿՆԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐՆ ԵՆ՝ 20, 15, 10 ԵՒ 7 ՖՐԱՆՔ

Կը ծախուին սովորական տեղերը, Յառաջի խմբագրատունը, իսկ ներկայացման օրը, Թատրոնի կիշէն ժամը 12էն սկսեալ, կեդրոնատեղի՝ «Կավռոշ»

ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի ժամը 16էն մինչեւ կէս - գիշեր

ՇԱՆ Զ'ԷԼԻԶԷԻ ՍԱԼՕՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

79 Ave. du Champs Elysées **Paris (8)**

Պատուոյ Նախագահուհի՝ ՏԻԿԻՆ ԼԵՒՈՆ ՊԷՅ ԳԱՓԱՄԱՃԵԱՆ

Նախագահ՝ Պ. ՊՕՂՈՍ ԷՍՄԷՐԵԱՆ

Երկու նուագախումբ ղեկավարութեամբ Մանուէլ ՐԻՆՄԱՏՈՅԻ։ Գեղարուեստական խնամեալ բաժին, զանազան աթրաքսիոններ, բազմաթիւ անակնկալներ, պրիմի Թուռնուա։

Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով — Մուտք 25 ֆրանք

Տոմսակները կարելի է հայթայթել ընկերութեան գրասենեակը, 15 rue Jean Goujon, Paris (8). հայ գլխաւոր ճաշարաններուն մէջ. Հ. Օսմանեան գրատունը եւ հանդէսին օրը տեղւոյն վրայ։

Առաջին անգամ օփերա Լիոնի մէջ

ԹՐԱՔՕՇ

Ղեկավարութեամբ դերասան ԹՐԱՔՕՇի

Մասնակցութեամբ երգիչ-դերասանուհի ՏԻԿԻՆ ԲԱԴԱԼԻ եւ Տէսինի կոմիտաս երգչախումբի ղեկ. Ա. Գ. ՊԵԼՔՕՆԵԱՆԻ

Այս իրիկուն, ժամը 8.30ին Լաթիլ Զօլայի սրահին մէջ

Կը ներկայացուի Ց. Թումանեանի

«ԱՆՈՒՇ»ը

7 պատկեր (երաժ. Ա. Տիգրանեանի)

Կովկասեան պար եւ զուարճութիւն տաւթուլ — զուռնայով

Տոմսերու գիները՝ 5 եւ 4 ֆրանք

ՏԷՍԻՆ.— Տէսինի մէջ կը ներկայացուի «ԱՆՈՒՇ»ը այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Հ. Յ. Դ. Տան թատերասրահին մէջ։

Փարիզի Գրական Ակումբ այս իրիկուն, ժամը 8.30ին, 131 rue Cambronne, métro Vaugirard. Զեկոյց Պ. Ա. Խոնդկարեանէ՝ «Հինի եւ Նորի հարցը արտասահմանեան հայ գրականութեան մէջ»։ Մուտքը ազատ է

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ։ Արմատ. եւ նոր մեթոտ, զարմ. սրտից եւ կանանց մորթի, արեան ախտեր. հիւանդութիւն եւ վարիսի։ Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12։

ՃԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԵԻ ՄԷՋ

Պուլոնեը սիւր Մէր 25 Նոյ. 932

Հակառակ գէշ օդին, Պուլոնեը սիւր Մէր կը գոհացնէ բոլոր ապսպրանքները։ Կերէք Պուլոնեի ձուկը։

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

Միզանցքային, արեան եւ մորթի հիւանդութիւններ։ Ցարբալուծում։ 93 Rue d'Angoulême, Métro: Couronne, խորհրդ. 5-8 եւ կիր. առաւօտ։ 123 Bld. Sébastopol, մէթրօ Réaumur, խորհ. 9-12 եւ 2-8, եւ Կիրակի առաւօտ

Կարի յատուկ մոթէօրներ

$^{1}/_{16}$ ձիու ուժ մոթէօր եւ ըլեաթամ 300 ֆրանք

$^{1}/_{8}$ » » » » 350 ֆրանք

Աժան եւ հաստատուն, երկու տարուան երաշխաւորութեան վկայական, պահանջեցէք մեր ներկայացուցիչէն վճարման դիւրութիւններ։ կարի մեքենայի յատուկ լամբ 30 ֆր.

HOVHANESSIAN ingénieur

15 rue de Vienne. Paris (8)

Կ'ընդունինք ճաշէն կէսօրէ ետք ժամը 3-5։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.206

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Միւս երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 27 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
27 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2046 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ, 30 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԱՍԸ ՏԱՐՈՒԱՆ ԵՐԿՈՒՆՔԸ ՈՒ ՎԱՍՏԱԿԸ

Այս ամսու իր տասնամեակը բոլորեց «Հայրենիք» ամսագիրը: Աննախընթաց դէպք մը՝ մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ:

Հիմնուած՝ 1922 նոյեմբերին, 64 էջով, ամսագիրը շատ չանցած վերածուեցաւ 176 էջի: Եւ այդպէս ալ կը շարունակուի մինչեւ այսօր:

Ուրեմն, 120 հատոր գիրք՝ տասը տարուան մէջ: Ուրիշ խօսքով մօտ 21,120 էջ գրականութիւն եւ ուսումնասիրութիւն: Բոլորն ալ՝ հայկական կեանքէ եւ հայկական գրիչով:

Ամսագիրը օտար հեղինակութեանց տեղ տուած է այնքան որքան կապ ունին հայկական իրականութեան հետ: Իբրեւ սկզբունք՝ եղած է այլամերժ, օտար ստեղծագործութեանց հանդէպ:

Կը նշանակէ թէ ամսագիրը եղած է զուտ հայկական դաշտ մը, ուր տասը տարի անընդհատ ժամադիր եղած, վարած ու ցանած են պաղթաշխարհի հին ու նոր գրիչները, բանաստեղծներն ու գրագէտները, գիտնականներն ու բանաստեղծները, թատերագիրներն ու վիպագիրները:

Կարելի է անկախ տեսակէտներ ունենալ ամսագրի բովանդակութեան մասին: (Ինչպէս ունինք մենք): Կարելի է քննադատել անոր ուղղութիւնը եւ անոր հիմնական թերին՝ շարժումի պակասը:

Բայց, նեղմտութիւն պիտի ըլլար ժխտել կատարուած աշխատանքին խորութիւնն ու լայնութիւնը: Այլ եւ յարատեւութիւնը:

Երբ աւելի հաստատուն վիճակ ունէինք, Թուրքիոյ եւ Կովկասի մէջ, եւ երկու անգամ աւելի ժողովուրդ, «ի յառաջագունէ» դատապարտուած էին այս կարգի հրատարակութիւնները:

Ամիսներով կը հաշուէինք անոնց տարիքը: Եւ լաւագոյն պարագային, քանի մը տարիով: Այն ալ անկանոն: Միշտ ենթակայ փոփոխութեանց:

«Հայրենիք» ամսագիրը տասը տարի անընդհատ պահեց իր կերպարանքն ու կանոնաւորութիւնը: Եւ այսօր, տասը տարի յետոյ, արդէն դարձած է մեր կեանքին անբաժան մասը:

Իր հրատարակութիւնը աննախընթաց է եղած, նախ, սպառման տեսակէտով:

Եթէ չենք սխալիր, երբեմն հասած է մինչեւ 3000ի: Աւելի մեծ թիւ մը, քան շատ մը օրաթերթերու սպառումը:

Ուրիշ առաւելութիւն մը, — ամսագիրը յաջողած է օրէնքի կարգ անցընել աշխատակիցներու վճարումը:

Մասնաւորապէս Թուրքիոյ մէջ, մեր այս կարգի հրատարակութիւնները ընդհանրապէս հիմնուած էին աշխատակիցներու բարեհաճութեան վրայ:

Մինչեւ այսօր ալ այդպէս է, իբրեւ ընդհանուր կանոն:

Կովկասը աւելի բախտաւոր եղած է, այս տեսակէտէն:

«Հայրենիք» ամսագիրը, ունենալով հանդերձ անվճար աշխատակիցներ, միշտ ալ ուզեց վճարել ու վճարեց: Աւելի կամ պակաս: Համաձայն իւրաքանչիւրի հմայքին կամ արժէքին:

Համատարած տագնապը, որ երկու տարիէ ի վեր կը տիրէ Ամերիկան, անշուշտ ազդած է եկամուտներուն, հետեւաբար եւ սակին վրայ: Բայց, վճարման կանոնը կը մնայ անխախտ:

×

Ո՞ւր է գաղտնիքը այս անօրինակ յաջողութեան եւ յարատեւութեան:

Փնտռեցէք Դաշնակցութեան կամքին եւ կորովին մէջ:

Եթէ Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի կազմակերպութիւնը լայնօրէն տրամադրած չըլլար իր բարոյական եւ նիւթական աջակցութիւնը, եթէ հայ աշխատաւորը զլանար իր գուրգուրանքը, — մենք գիտե՞նք թէ կարենայինք ողջունել, այսօր, «Հայրենիք» ամսագրի տասնամեակը:

Այսպէ՞ս է Դաշնակցութիւնը:

Ո՛րքան ալ անխոնջ եւ յարատեւ ոգի ունենայ անհատը, պիտի կրնայ կատարել մինչեւ որոշ աստիճան մը: Մնացածը՝ կազմակերպութիւնն է որ կը լրացնէ:

«Հայրենիք»ի խմբագիրը ունէր անհրաժեշտ հաւատքն ու կամքը, եւ ունեցաւ մնացեալը, — դաշնակցական եւ համակիր բազմութեան անվերապահ աջակցութիւնը:

Դաշնակցութիւնը է եւ կը մնայ ամուր պատուանդանը «Հայրենիք»ին: Բայց ան չունեցաւ այլամերժ ոգի:

Ամսագիրը բաց մնաց բոլոր տաղանդներուն առջեւ, առանց հաւանքի կամ տարիքի խտրութեան: Նոյն իսկ տեղ տուաւ հակառակորդներու ցուցերուն:

×

Եւ քանի որ այս բոլորը տեղի կ'ունենան Սփիւռքին մէջ, առանց հայրենիքի եւ առանց հաստատուն յենարանի, անընդհատ զարնուելով հարթիչ գլանին, — արդա՛ր է անգամ մը եւս արձանագրել ու փառաբանել մեր տասնամեայ երկունքն ու վաստակը: Վերելք մը աննախընթաց եւ ստեղծագործ: Ոչ միայն «Հայրենիք» ամսագրով, այլ եւ ուրիշ բազմազան արտայայտութիւններով: Պարբերական, գիրք, թերթ:

Պատմագրին եւ գրական քննադատին կ'իյնայ ուսումնասիրել եւ երեւան հանել այդ հոյակապ ճիգը: Ու մանաւանդ երեւակայական թռիչքը:

Շատ մը տեսակէտներով, կարելի է տպաւորէ կարդալ անոնց որ «Երկիր Նայիրի»ի շնորհները կը վայելեն, ահա տասը տարիէ ի վեր: Շնորհ՝ բարոյական, շնորհ՝ նիւթական:

Նորէն, գրական քննադատին եւ բանաստեղծին կ'իյնայ կազմել զուգակշիռը՝ կարմիր գիծէն դուրս եւ ներս կատարուած վաստակին: Զմռնելով յատկապէս ուսումնասիրել՝ պայմանները:

Թող այս լուսաւոր իրականութիւնը արեւ ցանէ մեր հոգիներուն մէջ, այնքան դառնութիւններու վերեւ:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ
... ԵՒ ԴԻՄԱՑԸ ԳՏԱՒ «ԴԱՇՆԱԿ»ՆԵՐ

Աներա՞խտ մարդ է Գ. Շահվերդեանը:

Հակառակ իր այնքան իմաստութեան եւ զգուշութեան, միշտ ալ փորձանքի կը հանդիպի, ճամբուն վրայ:

Անցեալ տարի, երբ Յունաստան հասաւ, խառնակիչներ աջ – ձախ լուր տարածեցին թէ «Դաշնակ»ները ... մահափորձ սարքած են իրեն դէմ:

— «Ես արիւնից չեմ վախենում», ազդարարեց Շահվերդեան:

Իր երեւէն արիւնը թափեցաւ Ցիֆսի կայանին մէջ: Բանուորներու գլուխէն:

Եւ Շահվերդեան անշուշտ չվախցաւ, որովհետեւ դիրք բռնած էր ոչ թէ գաղթակայանին մէջ, այլ ... «Մեծն Բրիտանիա» հիւրանոցը, Աթէնքի պորտին վրայ:

Բայց լսեցէք իր նոր դժբախտութիւնը:

Շահվերդեան Յունաստանէն ճամբայ կ'ելլէ դէպ ի Պուլկարիա: Ժամբորդութիւնը կը կատարուի ստորկանդակ հսկողութեամբ:

Երբ սահմանագլուխ կը հասնին, Քըրճալըի կառավարիչը կը հրամայէ Թաղ. խորհուրդին, որ երթան դիմաւորեն:

Շահվերդեանի չար բախտէն՝ Քըրճալըի Թաղ. խորհուրդը կը բաղկանայ ... Դաշնակցականներէ:

Եւ երկու «Դաշնակ»ներ, որոնց մէկը Սոֆիայի «Ազատ խօսք»ին թղթակիցը, ինքնաշարժ մը վարձելով, կ'երթան կը դիմաւորեն Շահվերդեանն ու ընկերը, Գարտաշեան:

Թղթակիցը, որ այս լուրը կուտայ, չըսեր թէ Շահվերդեան եւ ընկերը ինչպիսի տեղեկագիր պատրաստեցին, այս անակնկալ ընդունելութեան առթիւ:

«Տուեալներ» չկա՞ն ենթադրելու թէ՝ Քըրճալըի պուլկար կառավարիչը, իբրեւ հակայեղափոխական, գաղտնի ժողով գումարելով «Դաշնակ»ներուն հետ, այդ խաղը խաղացած է Շահվերդեանի գլխուն ... դող հանելու համար.

Բարեբախտաբար, ենրգաղթի լիազօրը սահմանագլուխէն Սոֆիա ճամբան կտրեց բեղ հսկողութեամբ:

Այլապէս, ի՞նչ պատմութիւններ, ի՞նչ պատմութիւններ ...

ՎԱՐԱԶ

ՍՏԵՐԼԻՆԸ Կ'ԻՋՆԱՅ

Քանի մը օրէ ի վեր անգլ. ոսկին անսովոր անկումներ կ'ունենայ, իբրեւ հետեւանք ամերիկեան կառավարութեան ժխտական պատասխանին (պարտքերու յետաձգման մասին):

Ուրբաթ օր, Նիւ Եորքի սակարանին մէջ ստերլինը կը բանէր 3 տոլար 21: Այսպիսի անկում չէր տեսնուած 1920-էն ի վեր, երբ 3.17ի իջած էր:

Նոյն օրը Փարիզի մէջ ստերլինը բացուեցաւ 82.95ի, իջաւ մինչեւ 82.25ի, եւ կանգ առաւ 82.30ի վրայ.

Տոլարը, անշուշտ, կը բարձրանայ:

ՉԱՒԱԿՆԵՐԸ ՄԱՏՆԵՑԻՆ ԾՆՈՂՔԸ
ԱԶԳԱԿԱՆՆԵՐԸ ՄՈՐԹԵՑԻՆ ՏՂԱՔԸ

Այս միջոցին արտակարգ դատավարութիւն մը տեղի կ'ունենայ Սվերդլեւսքի մէջ (Ուրալ):

Գիւղի մը մէջ, ուր համայնավարները տկար են, կ'որոշեն ոչ տուրք վճարել, ոչ հացահատիկ յանձնել, ոչ ալ «կոլխոզ» կազմել: Գիւղական խորհուրդին նախագահը — անշուշտ համայնավար — այս ումեռը գիւղացիներուն ազդեցութեան տակ իյնալով. կեղծ թուղթեր կուտար, պետութիւնը խաբելու համար: Միեւնոյն ատեն գաղտնի յարաբերութիւններ կը պահէր աքսորականներուն հետ:

Իր երկու զաւակները, մէկը 9, միւսը 14 տարեկան, եւ անդամ պատանեկան միութեան (Պիոնէր), կ'երթան լուր կուտան կառավարութեան: Հայրը կը ձերբակալուի: Դատավարութեան ատեն, զաւակները իբրեւ վկայ ներկայանալով, ծանր պատիժ կը պահանջեն իրենց հօրը դէմ: Հօրեղբայրները կը կատղին եւ երկու տղաքը անտառ մը տանելով կը մորթեն ...

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Հայ համայնավար մը ձերբակալուած Ժընեւի մէջ

Ժընեւէն կը հեռագրեն Նոյ. 25 թուականով — Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց եւ բանտարկեց ռուսահայ քիմիագէտ մը, Արամ Մելիք Նշչեան, 44 տարեկան, որ ոստիկանութեան ցանկին մէջ նշանակուած է իբրեւ համայնավար: Մասնաւորապէս կը գործէ ուսանողներու մէջ եւ գլխաւոր կազմակերպիչն է այն խորհրդային ցուցահանդէսին որ տեղի ունեցաւ ասոր կարմիր հաշուին հովանաւորութեամբ: Ամբաստանուած է թէ Նոյ. 9ին գացած է Փլէնփալէի համայնավարական սրահը եւ մասնակցած՝ ազգային Միութեան ցոյցին: Ոստիկանութիւնը բազմաթիւ տեղեկագիրներ ունէր հայ քիմիագէտին գործունէութեան մասին: Բայց, սակաւին առիթ չէր ունեցած բռնելու այն փաստաթուղթերը որ բացարձակապէս կը հաստատեն թէ Նշչեան համայնավար գործակալ մըն է: Ուզելով հաստատել թէ ի՛նչ եղած է հայ քիմիագէտին դերը վերջին խռովութեանց մէջ, ոստիկանական սպայ մը որոշեց կոչնագիր գրկել: Այն ոստիկանը որ քիմիագէտին բնակարանը գացած էր, գտաւ շորս փաստաթուղթեր որոնք վճռապէս կը հաստատեն թէ Նշչեան զանազան պաշտօններ ստացած էր Գ. Միջազգայինի կեդրոնէն: Այս յայտնութեան վրայ, խիստ խուզարկութիւն մը կատարուեցաւ քիմիագէտին բնակարանին մէջ եւ բռնուեցան բազմաթիւ թուղթեր եւ շատ կարեւոր փաստաթուղթեր: Թղթակցութեանց մէջ գտնուեցաւ նամակ մը՝ Երեւան. Ժողովի նամակագլուխով, եւ ստորագրուած՝ համայնավար երեսփոխանի մը կողմէ որ հայրածանօթ է Ազգերու Դաշնակցութեան լրագրական շրջանակներուն մէջ:

Երկար հարցաքննութեան մը ենթարկուելով, Նշչեան խոստովանեցաւ թէ զանազան ճամբորդութիւններ կատարած է Ֆրանսայի մէջ, թէեւ թուղթերը կանոնաւոր չէին: Գացած է մասնաւորապէս Փարիզ:

Նշչեան կը գտնուի Զուիցերիոյ ընդհ. դատախազին տրամադրութեան տակ եւ հաւանական է որ արտաքսուի:

Սպառազինութեանց նուազեցման խնդիրը

Օրերով խորհրդակցելէ յետոյ, անգլիական եւ ամերիկեան պատուիրակները յաջողեցան համոզել Գերմանիոյ ներկայացուցիչը՝ հինգ պետութեանց միջեւ խորհրդակցութիւն մը կատարելու Ժընեւի մէջ, քննելու համար սպառազինութեանց նուազեցման խնդիրը:

Խորհրդակցութիւնը տեղի պիտի ունենայ դեկտ. 2ին: Այս առթիւ ամէն միջոց պիտի փորձուի, որպէս զի Գերմանիան զոհացում ստանալով, մասնակցի զինաթափութեան խորհրդաժողովին: Ֆրանսական շրջանակներու մէջ յոռատես են եւքի մասին, որովհետեւ Անգլիա եւ Ամերիկա կ'ուզեն զիջումներ ընել Գերմանիոյ, իրաւահաւասարութեան հարցին մէջ.

Պարտքերու յետաձգման խնդիրը

Անգլիական եւ Ֆրանսական կառավարութիւնները տակաւին պատրաստած չեն իրենց պատասխանը՝ ամերիկեան վերջին ծանուցագրին: Անգլիական դահլիճին 19 անդամները մէկ մէկ օրինակ ստացած են ամերիկեան պատասխանէն, անձնապէս ուսումնասիրելու համար: Ամերիկեան պատասխանը տարբեր առարկութիւններ կ'ընէ Անգլիոյ, եւ տարբեր՝ Ֆրանսայի համար. այնպէս որ, երկու պետութիւնները գլխաւոր կէտերու մասին համաձայն ըլլալով հանդերձ, առանձին պատասխաններ պիտի տան:

Անգլիա իր պատասխանին մէջ պիտի պնդէ թէ լուրջ պատճառներ ունի իր վճարումները յետաձգելու: Բացարձակապէս չպիտի մերժէ կատարել դեկտ. 15ի վճարումը, բայց պիտի բացատրէ թէ անզօրանական է: Յետոյ, պիտի ապացուցանէ թէ անկարելի է վերահաստատել համաշխարհային բարգաւաճումը, առանց վերջնապէս կարգադրելու պատերազմական պարտքերու եւ հատուցումներու խնդիրը: Պիտի առաջարկէ, նաեւ, որ Ամերիկեան ապրանք ընդունի պարտքերու փոխարէն, քանի որ պատերազմին ատեն ոսկի չղրկեց, այլ ապրանք տուաւ:

Լուրի մը համաձայն, նախագահ Հուվըր տրամադիր է միջին ճամբայ մը գտնելու: Մերժելով հանդերձ վճարումներու յետաձգումը, դիւրութիւններ պիտի տայ վճարումը մաս – մաս կատարելու, եւ պայման չպիտի դնէ որ երեք ամիս առաջ լուր տրուի յետաձգման մասին:

Գերմանական տագնապը

Գերապայծառ Քաաս եւս չյաջողեցաւ կազմել Գերմանիոյ դահլիճը, իրեն դէմ գտնելով Հիթլէրականները եւ ազգայնականները: Ուրեմն, չկայ թեկնածու մը որ կարենայ մեծամասնութիւն ապահովել խորհրդարանին մէջ: Հինտէնպուրկ կը խորհի կազմել տալ նախագահական դահլիճ մը, եւ ի հարկին ցրուել խորհրդարանը, առանց նոր ընտրութիւն կատարելու:

Հաշուի եղած է թէ՝ 1932ի ընթացքին կատարուած ընտրութիւնները արժած են 70 միլիոն մարք, այսինքն 420 միլիոն ֆրանք:

Իտալիոյ թագաւորը Եգիպտոս կ'երթայ

Իտալիոյ թագաւորը Եգիպտոս պիտի երթայ յառաջիկայ փետրուարին, փոխադարձ այցելութիւն տալու համար Ֆուատ թագաւորին.

Իտալական թերթերը կը շեշտեն թէ այս այցելութիւնը միայն քաղաքավարական իմաստ չունի, այլ պիտի ծառայէ ամրապնդելու երկու երկիրներուն քաղաքական եւ տնտեսական յարաբերութիւնները

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻՇՏ Կ'ԱՒԵԼՆԱՅ

Նոյ. 19ի պաշտօնական տեղեկագրին համաձայն, նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն եղած է 264,895, որոնց 189,574ը այր, 63,321ը կին: Անցեալ շաբթուան գումարն էր 254,329: Ուրեմն, այս շաբթու գործազուրկներու թիւը աւելցած է 566 հոգի: Անցեալ տարի միեւնոյն ժամանակամիջոցին գործազուրկներու թիւն էր 81,553: Ուրեմն, մէկ տարիէն միւսը՝ 173,342ի յաւելում:

ԶՕ՞ՐԻ Է ԹԷ ԱՐԻՒՆ ...

Անընդհատ կը շարունակուի մակեդոնական եղբայրասպանութիւնը:

Նոյ. 25ին, Սոֆիայի մէջ, մակեդոնացի երեսփոխան Սրացին Ֆիլիփով յարձակում կրեց հակառակորդ խմբակի ահաբեկիչներէն: Կրակ կը տեղար աջ ու ձախ: Ֆիլիփով ծանրապէս վիրաւորուեցաւ, իսկ իր պահակը սպաննուեցաւ: Յարձակողներէն մէկը ոստիկաններուն կողմէ հալածուելով, ռումբ մը պայթեցուց, խուճապ ստեղծելու համար. բայց ծուղակը ինկաւ: Իր ընկերը յաջողեցաւ փախչիլ:

ԿԱՐՄԻՐ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

ԵՐԵՔ ՀԱՅԵՐ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ

Պէյրութի Պատժական խառն Դատարանի առջեւ տեղի ունեցաւ դատավարութիւնը 7 նոյ.-ին ձերբակալուած համայնավարներու, որոնց մէջ կը գտնուին, դժբախտաբար շատ մը Հայեր:

Դատարանի սրահը լեցուած էր հայ եւ արաբ համայնավարներով: Ոստիկաններ, գաղտնի եւ տարազով, ցրուած էին ներկաներու մէջ եւ խիստ միջոցներ ձեռք առած:

Դատավարութիւնը սկսաւ Արթին Տէմիրճեան անուն հայ համայնավարի մը հարցաքննութեամբ: Այս Հայը Պիւրճ Համուտի մէջ փուռի մը մէջ կ'աշխատէր եւ ամբաստանուած էր թուռուցիկներ ցրուած ու փակցուցած ըլլալու յանցանքով: Ան ուրացաւ թէեւ, սակայն վկաներ եկան եւ հաստատեցին որ Արթին թռուցիկներ ցրուած է եւ քաղաքի պատերուն վրայ փակցուցած: Դատարանը չորս ամիս բանտարկութեան դատապարտեց զայն:

Երկրորդ անգամ հարցաքննուեցաւ Յակոբ Պետրոսեան անուն հայ համայնավար մը, բնիկ Անտիոքցի, սակայն Պէյրութ հաստատուած: Ան ֆրանսական բանակին մէջ զինուորագրուած էր: 1931ին ձերբակալուած էր Մառոեանի եւ Տատուրեանի հետ եւ Զինուորական Ատեանի կողմէ երկու տարուան բանտարկութեան դատապարտուած, գործադրելի՝ յանցանքի կրկնութեան պարագային: Պետրոսեան կ'ամբաստանուէր Ֆօշ փողոցի մէջ հանրակառքի թելին վրայ կարմիր դրօշակ մը պարզած ըլլալու յանցանքով: Այդ դրօշակին վրայ գրուած էր. «Անկցի՛ հոգատարութիւնը, կեցցէ՛ սուրիական Միութիւնը»: Ձերբակալուած միջոցին անոր վրայէն գտնուած են երկու կարեւոր թուղթեր, որոնցմէ կը հասկցուէր որ յարաբերութեան մէջ էր «Մոսկուայի աչք»ին հետ: Յակոբ ուրացաւ դրօշակ պարզած ըլլալը, սակայն յայտնեց որ ինք համայնավար է եւ այդ դրօշակի վրայ գրուածները կը հաստատէ: «Ես բոլոր ուժովս կ'աշխատիմ ու կը փափաքիմ արկործանինհոգատարութիւնն ու բուրժուազին», շեշտեց Պետրոսեան.

Ընդհ. դատախազը նուազագոյն մէկ տարուան բանտարկութիւն պահանջեց, քանի որ նախապէս Զին. Ատեանին կողմէ ալ երկու տարուան դատապարտուած է: Փաստաբանը պաշտպանողական մը կարդաց եւ պահանջեց իր պաշտպանեալին անպարտութիւնը: Պետրոսեան կարգ մը բացատրութիւններով խօսեցաւ սրահը, սակայն ժամանակը անցած ըլլալով վճիռը յետաձգուեցաւ յաջորդ օրուան:

Նոյ. 18ին շարունակուեցաւ դատավարութիւնը եւ դատարանի նախագահը հաղորդեց յետաձգուած վճիռը: Պետրոսեան վեց ամսուան բանտարկութեան եւ 25 ոսկի տուգանքի կը դատապարտուէր:

Յետոյ սկսաւ դատավարութիւնը համայնավարական երկու լիտրներու՝ Արթին Մառոեանի եւ Խալիլ Պէքթաշի: Առաջին ձերբակալուած էին նամականի մօտ, անձնակի մը մէջ ուրկէ գտնուած էին նաեւ մեծ թիւով թռուցիկներ եւ գաղտնի նամակներ:

Յետ երկարատեւ հարցաքննութեանց եւ վկայութեանց, դատարանը տուաւ իր վճիռը մէկ տարի բանտարկութեան եւ 50 ոսկի տուգանքի դատապարտելով Արթին Մառոեանը, իսկ անպարտ արձակեց Խալիլ Պէքթաշը:

⁂ Ոստիկանապետութիւնը մասնաւոր նուէրներ յատկացուցած է համայնավարներու ձերբակալման գործին մէջ կորով ցոյց տուող պաշտօնեաներուն:

ՖՐԱՆՔՕ-ՌՈՒՍ ԱՌԵՒՏՈՒՐԸ

Բանակցութիւններ սկսան Փարիզի եւ Մոսկուայի միջեւ, առեւտրական դաշնագիր մը կնքելու համար: Այս բանակցութիւններուն կը մասնակցին Ֆրանսայի ելմտական, առեւտրական, երկրագործական եւ արտաքին նախարարութեանց ներկայացուցիչները:

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՆՕԹԵՐ

Ինչպէս կեանքիս մէջ գրեթէ միշտ, այս անգամ ալ դարձեալ ուշ ճամբայ կ'ելլէի, երթալ խանդավառութեան պարտքս տալու հերոս Անդրանիկին։

Կ'աճապարէի եւ ամբողջ ճամբան կը խորհէի Մութիւալիթէի հանդէպէն դուրս ՚նացած եւ փողոցը խճողած բազմութ՚իւնը ճեղքելու կերպիս եւ հըրաւէրով մ'ը ներս առնուելու համար ընելիքիս մասին։ Անյոյս էի, բայց եւ այնպէս, ինչպէս գրեթէ միշտ կեանքիս մէջ, կ'երթայի…

Երբ հասայ սրահին առջեւ, ես տատամսեցայ շէնքը ճանչնալու, այնքան որ լուռ, ինքն իր մէջ ամփոփուած, ճերմակ եւ բարձր կ'երեւար փողոցին գորշին վրայ։

Դուռին առջեւ երկու հոգի կ'ենք. — ոստիկան մը, եւ ես։ Իրարու նայեցանք։ Ես անցայ ստուերի մը դիւրութեամբ։

Տոմսակներու սեղանին մէջ նշմարեցի գոտիններէն քանիներ մը փնտռելու գլուխն մէջ կոր կունտով մէկը, որուն գլուխը չտեսայ… Մուտքին մէջ, մագի ընտն վրայ կարմիր հապուէններով ouvreuseներ աչալուրջ կ'հսկէին պատուհանը կախուած քանի մը տխուր վերարկուներու վրայ…

Մանր լռութիւն մը չորսդին, որ կրնար միայն յառաջ գալ խոր կեանքէ մը, կամ մեծ պարապէ մը…

Մտայ կալլորին, ժողովուրդին գրկին մէջ։ Ամէնէն առաջ տեսայ չփրուուած շարքերը աթոռներու, ժողովուրդի այդ գրկին մէջ։

Բեմին վրայ, վերջին բանախօսը իր կուրծքը կը ծեծէր Անդրանիկի համար։ Բայց իր խօսքերը, սկսող միջնարարին թնդիւնին հետ խառնուեցան…

Լոյսերը վառուեցան։ Շուրջս համազգեստ խօսքերով հայերէն թերթ կը ծախէին։ Կուռնիկ գլուխներով հայ մամիկներ կը ջանային նստած փայտէ աթոռին բազմոցի վերածել, եւ գետինը տապլտկող պզտիկներ ու ձեռքերն կը քաշէին փրցնելու չափ ուժով, եւ վեր հանելով կը թօթուէին սահին օդին մէջ։

Քանի մը տեղ հարսնիքի, նշանտուքի խօսքեր, խառնուած հիւանդութեան եւ անգործութեան հեծեծանքներու։

Մաշած աչքերով հայ աղջիկներ։ Սիկարէթը նոր նախադասով մը վառող տղաք։ Ու թմրած եւ աշխարհէն հրաժարած տղաք, մազերը ծոծրակէն շատ վար թողած, անվերջանալի աչքերով…

Առաջին շարքին վրայ հայ կաթոլիկ վարդապետ մը որ մէկ մը ձեռքի թերթին կը նայէր, մէկ մը ժողովուրդին, յետոյ թարթիչներու արագ շարժումով մը ինքն իր մէջ կ'իջնէր, եւ յետոյ դարձեալ կը բարձրանար երեսը այս պատահական Հայոց աշխարհին։

Բայց ես այնտեղ չհանդիպեցայ հերոս Անդրանիկին։

Միջնարարէն յետոյ ես վարն էի։ Պարապ աթոռներ առջեւը, քովերը, քիչ մը ամէն տեղ։ Հոս մէկ քանի մուշտակ, եւ face à mainի ետեւէն նայող տիկիններ։ Աչքիս տեւական մէջն քանդուած անտառի մը մէջ լռութեան շատ նման շշուկ մը, փափսուք մը… Սակայն քանի մը դատող մարդեր հոս հոն։

Ընդհանուր մշուշ մը այս բոլորին վրայ։

— «Ի՞նչպէս։ Այո՛։ Անդրանիկը.. Անշո՛ւշտ Կռուեցաւ…»։

Ե՞րբ էր։ Ո՞ւր էր։ Ի՞նչպէս եղաւ։ Նոյն իսկ ինչո՞ւ համար…

Ճնշող մշուշ մը…

Մօտիկ, շատ մօտիկ։ Սրտերուն հեւքին անգիտակից մէկ մասը անշուշտ։ Բայց եւ արդէն ա՛յնքան հեռաւոր…

Մեքենաներուն եւ մէթրօներուն աղմուկը արդէն մտած է այս բոլորին մէջտեղը վերի ժողովուրդին համար։

Իսկ վարի face à mainով տիկինները արդէն կը շփոթեն հիմա Maurice Chevalierն եւ Անդրանիկը։ Եւ կը նախընտրեն անշուշտ Maurice Chevalierն…

Այս ընդհանուր մշուշին, հեւքերու շփոթութեան եւ սրտի սեղմումին մէջ կը դառնայ ֆիլմը։

Հոն կը շփոթուին Թիւրքը եւ Հայը միեւնոյն թշուառութեան եւ վայրագութեան մէջ։ Դժուար կը դառնայ համակրելի տարրը զանազանել։ Հոն չկայ ոչ նենգ Թուրքը եւ ոչ պայծառ ճակատով խիզախ Հայը։

Թնդանօթներուն ձայները, Հայ կամ Թիւրք, իրենց անմիջական հակադրութիւնը կը գտնեն ժողովուրդին ծափերուն մէջ։

Եւ ֆիլմը կը վերջանայ ընդհանուր հոգեբեկութեան մէջ, երբ Անդրանիկ կ'երեւայ նստած ամերիկեան գրասեղանի մը առջեւ։ Այլ եւս նոյն իսկ անօգուտ կը դառնայ անոր տեսած տապալման Հայաստանը, իր գրասեղանին յարակից ամերիկեան պատուհանէն…

Եթէ ultra - futuriste նկարիչ մը նկարէր այդ օրուան սրահը, անոր պիտի տար շարժումը իրարու վրայ ինկող գլուխներու, որոնք յետոյ կ'անջատուէին, կը հեռանային, կը կորսուէին, յետոյ դարձեալ կը դառնային, ու կու գային դարձեալ իրարու վրայ իյնալու, իրարու վրայ հակելու, ձուլուելու, ցաւագին ու յեղյեղուկ կոյտ մը շինելու։

Եւ եթէ ձայնագրուէր այդ օրուան սրահին մրմունջը, հոն պիտի իր գըրուզը գնէր նախ անօրինակ հառաչ մը, յետոյ անանուն քրքիջ մը։ Եւ յետոյ դուրսը, Փարիզի մայթին վրայ, անլուր հեծծիւն մը, բայց որ կը շփոթուի ու կը դառնայ քաղաքին մեծ քրքիջը…

ՄԱՆՆԻԿ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

ԶՐՈՅՑ ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԲԱՐԵԿԱՄԻՍ ՀԵՏ

ՓՐՈՓԱԿԱ՛ՆՏ… ՓՐՈՓԱԿԱ՛ՆՏ…

Սիրելի Միրզա. — Կը տեսնե՞ս, Մուսաս շատ նման է Մալլայի Նըզաֆ ջորիին։ Դժուարը անգամ մը ճամբայ հանելն է, ասկէ անդին կը քալէ, նոյն իսկ երբ ուզես որ կենայ եւ շունչ քաշէ։

Մեր խմբագիրը, ինչպէս գիտես, վերջերս մեր ազահէլէն տարբեր անդադար մեր գլխուն մխելով ազգային փրոփականտի պէտքը։ Մինակ չէ ինք։ մինչեւ իսկ եգիպտական Բուրգերը իրենց դարաւոր քունէն արթնցան, արձագանգ տալու լեզուապատառ կոչին, — փրոփակա՛նտ, փրոփականտ.

Բայց, ի՞նչ է փրոփականտը.

Կը յիշե՞ս, պատերազմի տարիներուն, կռուող երկու կողմերը ի՛նչպէս իրար գերազանցեցին սրփնցնելու համար Պարսկաստանի բոյնիկ եւ սովահար ժողովուրդին՝ իրենց դատին արդարութիւնը, իրենց հրեշտակային անմեղութիւնը, ոսոխին դժոխային սատանութիւնը եւ նման բոլո՛ր պարզ կամ բարդ հարցերը, հրատարակութիւններով, պատերու փակցուած ծանուցումներով, թղթադրամ թիւմէններով, արծաթ դրամներով, դեղին ոսկի – Գէորգներով, կարմիր անուշ թէքաանով եւ վերջապէս ներելի կամ աններելի միջոցով բոլոր տրամադրելի փողերուն եւ թմբուկներուն։

Ինչո՞ւ համար հինգ տարի տեւող այդ դալմադալը։ Որպէս զի Զորեզան Կոլամ Ալին եւ մեր երջանիկ Միրզա Թադոսը իրենց թանկագին համակրութեան ծանրութիւնը դնեն նժարին այս կամ այն կողմը։ Ոչ աւելի, ոչ պակաս։

Պատերազմը վերջացաւ։ Պարսկաստանէն հեռացան մեր սեւ աչքերուն մեռնող բարեկամները։ Բայց «սովորութիւնը երկրորդ բնութիւն է», կ'ըսէր ձեր գիւղին «քաջալը» վարժապետը։ Պատերազմող կողմերը մոռցան շատ բան, նոյն իսկ իրենց պատիւը արժող սովորութիւններ, բայց ո՛չ փրոփականտի սովորութիւնը։ Եւ այն օրէն ի վեր փրոփականտը երկուստեք դեռ աստուածութեամբ կը մղուի այս կողմերը, ամէն առիթով։

Օրինակ՝ վերջերս ամերիկեան ընտրութիւնները տեղի ունեցան։ Այդ լուրը տալու համար չէ որ կը գրեմ։ Արդէն տեղեկացած ըլլալու ես օրը օրին ոսկեպատ ցցուած չնաստներով ամերիկացի միլիոնատէրներէն։ Բայց անոնք ձեզի չեն ըսած անշուշտ, թէ այստեղէն այդ ընտրութեան մասնակցեցան Գերմանները եւ իրենց հին թշնամիները, եւ թէ՝ հին նախագահին կողմը բռնեցին առաջինները, նորին՝ երկրորդները։ Եւ կողմ բռնեցին ոչ թէ ձեր ոսկրոտ «ժէսերուն նման Տիրոջը աղօթելով, այլ փրոփականտով, անդադրին եւ… հնչուն։

Պատճա՞ռը։

Մէկուն կամ միւսին նախագահ ընտրուիլը կապ ունէր եւրոպական այս երկու երկիրներու շահերուն հետ։ Հետեւաբար փրոփականտ։

Տասը տարի է որ այստեղ ենք։ Օրը տասն անգամ ֆրանսական թերթերը կ'ողբան թէ օտար — մանաւանդ ամերիկեան — Հանրային կարծիքին մէջ պէտք եղած ուժգնութեամբ չի մղուիր փրոփականտը, ճանչցնելու ֆրանսական ժողովուրդը եւ անոր… Դատը։ Թէ ընդհակառակն Գերմանները հսկայաքայլ յառաջդիմած եւ հող գրաւած են այդ գետնին վրայ, իրենց կողմը շահած են Հըլըգի թերթերը, եւն., եւն.։

Կարդացէք անգլիական թերթերը, գերմանականները, եւ նոյն փրոփականտը ի նպաստ… փրոփականտի։

Բոլոր այս «մեծերը» — «ջէյլէ քըլօֆթեները». — ինչպէս պիտի ըսէր Մուշեղ Պառնիկ Ցնողեան, եթէ պարսկերէնին քովէն անցած ըլլար — այո՛, բոլոր մեծ ազգերը իրարու հետ կը կռուին աշխարհի Հանրային կարծիքին մէջ թիզ մը հող աւելի գրաւելու համար։ Կ'ընեն հսկայ զոհողութիւններ շահուած համակրութիւններէն «մաիլայ» մը վրայ չտալու համար։ Կը գիջանին մինչեւ Կոլամ Ալիին եւ Միրզա Թադոսին բարեացակամ ժպիտին։ «Ախր մէկ ժպիտն ալ իր արժէքը ունի ազգերու համակրութեան մէջ, եւ օր կ'ըլլայ պէտք կ'ըլլայ», կը մըտածէ բրիտանական տխուծը, իր պաշը փարտելով եւ գլխին վրայի ճանճերը քշելով։

Իսկ մե՞նք։

Մենք կ'արհամարհենք փրոփականտը։

Բայց կար ժամանակ երբ մենք ալ կը հաւատայինք մեր Դատին եւ անոր փրոփականտին։ Մեզի ի նպաստ հանրային կարծիք ստեղծեցինք բոլոր ցամաքամասերուն վրայ։ Եւրոպայի մէջ շարժեցինք գնտական մարդիկը, մինչեւ բեմերու վրայէն «կարմիր» պիտակը նետել տուինք «անբարեացակամ» — գիտես խօս չէ — Սուլթանի մը արիւնոտ կզակին։

Մեր փրոփականտը այդ օրերուն (հոգ չէ թէ ռոմանթիզմ կամ ֆութուրիզմ յորջորջուի ան մեր այսօրուան գրողներէն, մէջը ըլլալով մեր խմբագիրը) քանի անգամ կառեցուց «անբարեացակամ»ին արիւնոտ եաթաղանը, եւ երբ ներկայացան նպաստաւոր վայրկեաններ — աւա՜ղ, երկվայրկեաններ — այդ հին փրոփականտով շահուած Հանրային կարծիքը հակեցաւ ի նպաստ մեր Դատին եւ մեր անկախութեանը։

Պատճա՞ռ։

Ծանօթացած էինք մենք մեզ։ Հանրային կարծիքին առջեւ Ռըխկայ էինք։ Մինակ քրիստոնեայ ուսարակիր եւ Լարուսի «չալվարօտ»կերը չէինք, այլ կռուող, զոհաբերող ազգ. պատմութիւն, քաղաքակրթութիւն եւ անցեալ ունեցող հպարտ ազգ։

Հիմա՞։

Հիմա մենք կ'արհամարհենք Եւրոպայի եւ Ամերիկայի հանրային կարծիքին արժէքը։ Վազեր ենք մէկ ծայրայեղութենէն միւսը։ Առաջ Թայմզի անկիւն մէկ տողին վրայ երազներու լեռներ կը բարձրացնէինք։ Հիմա անտարբերութեամբ կը գիտենք բոլոր տեսակի Թայմզներու մէջ Թուրքին տեղաւորուիլը.

Մեզմէ ոչ մէկին միտքէն կ'անցնի հակազդել։ Եւ, երբ, դիպուածաբար, առիթը կ'ունենանք ցաւ յայտնելու ստորին, այս վերջինը զարմացած կը հարցնէ.

— Բայց դուք Հայերդ այս քանի տարիէ ի վեր այստե՞ղ էիք թէ լուսինին մէջ։ Կը կարծէինք թէ այլ եւս ոչ Դատ ունիք, ոչ դանգատ։

Միրզա ջա՛ն, հիմա հարցուր, ինչե՞ն այս սառումը մէկ ծայրայեղութենէն միւսը։

«Արդ ըլլի որդ մեր խմբագրութեանը տասը տարի է կը ճառեն «Եւրոպայի պոռնիկ քաղաքականութեան», բոլո՛րը, բոլորը ռոմանթիզմ»։

Հետեւաբար կ'արհամարհենք զէնք մը եւ կռուելու միջոց մը, որուն փըշրանքներն անգամ յարգի են մեզմէ չա՜տ, չա՜տ մեծերուն։

Նման չե՞նք, Միրզա, այն բոպիկ աղքատին, որուն արհամարհանքով մերժած ոտնամանները իրարու ձեռքէ կը խլեն փորը կուշտ դրացիները։

Եթէ ուրիշները ստիպուած են, մենք ոչ նուազ ստիպուած ենք տոկալ, շարունակել եւ մեր ներկայութիւնը ըզգացնել շարունակ։ Քանի որ ա՛դ կը պահանջէ քաղաքականութիւնը եւ քաղաքակրթութիւնը, ըլլայ ան «պոռնիկ» թէ օրացոյցի տուրք։

Միրզա ջան, սորվիս խօսի՛մ։ Փրոփականտի հանդէպ մեր հիմակուան վերաբերումը արդիւնք է մեր այն գիտակցութեան թէ անկարող ենք եւ անճրկած։ «Մահանա»՝ բոլոր տեսակի «իզմ»երը։

Փրոփականտի արժէքը, բաղդատելով հին օրերու հետ, այսօր անհամեմատ մեծցեր է։ Բայց մենք է որ ջլատուեր ու փոքրացեր ենք, եւ արդարացում կը փնտռենք… ռոմանթիզմի մէջ։

Այնչափ փոքրացած, որ թանկագին կապ մը ամրապնդելու կամ դադուեփի հազար ցաւին մէկ դարման ճարելու համար, ոչ երբեք ունինք մէկուն դիմելու, ոչ ալ հայկական սեղան մը, «մէկ»ը հրաւիրելու։ Իրաւ է որ վերջերս «մէկ»ը հրաւիրուած էր, բայց բանից դուրս եկաւ որ այդ «մէկ»ը դիցուհի մըն էր եւ… Թուրք։

Երբ վտանգը ցցեց գլուխը, նոր «գլխի ինկանք» եւ սկսան ճչալ՝ փրոփակա՜նտ…։ Անցնի վտանգը, «չարթ ըլլի» որ գլուխ պիտի վերցնէ ռոմանթիզմը, ֆիւթիւրիզմը եւ… դէրվիշիզմը

Վերջացնեմ քանի մեր երեսին չեն պոռացեր անիմաստ յանգերը՝

— Ի՞նչ օգուտ տեսանք…։

Բայց պէտք մը հաւատք փրոփականտի ուժին վրայ, գոնէ այնքան որքան ունին մեզմէ աղէկները. Քիչ մը… ռոմանթիզմ, ախպէրջան

Մեր Դատին փրոփականտը տարբեր բան է գեղահատներու ծանուցումէն եւ քաղաքակիրթ կամ հանրային կարծիք բառերը միշտ չակերտներու մէջ չեն գրուիր։

Մի մոռնար, ո՞վ ֆութուրիզմի հաւատացեալներ, թէ մօտիկ անցեալին մէջ մեր արդար Դատին փրոփականտը միլիոններու հոգին ցնցեց եւ եւրոպական զէնք մը թշնամիին դէմ կամ անոր տնտեսական ձեռնարկներուն մէջքը կոտրեց Ամերիկայի մէջ։ Թուրքին սարսափը, հաւատացէք, աւելի մեծ է մեր Դատին փրոփականտէն, քան մեր հաւատքը այդ զէնքին վրայ։

Իսկ եթէ մեր ֆիւթիւրիստները ասով ալ չհամոզուին, կը խնդրեմ, Միրզաջան, գրի առնես եւ ղրկես իրենց Կոլամ Ալիի եւ Մուխսի Թադոսի վկայութիւնը պատերազմի օրերուն, փրոփականտի մասին։

Թերեւս համոզուին։

ԼԵՒՈՆ ՄԵՍՐՈՊ

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԸՆԿԵՐ Ս. ՄՈՒՔԻԱՍԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

— :-: —

Սօֆիայի «Ազատ Խօսք»էն ցաւով կ'իմանանք մահը ծերունի ընկերոջ մը, Սուքիաս Սուքիասեանի։

Հանգուցեալ ընկերը, տարիներէ ի վեր կը տառապէր շաքարախտէ եւ պնդերակութենէ, բայց կը շարունակէր մաքառիլ այդ անողոք հիւանդութիւններուն դէմ։ Զոյգ մը հիւանդութիւններուն այս անգամ միացաւ թոքատապը, որուն այլ եւս չկրցաւ յաղթահարել։

Թաղումը կատարուեցաւ մեծ շուքով Նոյեմբեր 20ին, Կիրակի։ Սոֆիայի Հայոց եկեղեցիին ներսն ու շրջափակը լեցուն էին խուռն եւ ամէն դասի ու հոսանքի պատկանող հասարակութեամբ։

Դագաղը տունէն եկեղեցի փոխադրուեցաւ դաշնակցական ընկերներու եւ մօտիկ ազգականներու ուղեկցութեամբ։ Հ. Յ. Դ. Պալքանի Կ. Կոմիտէն յատուկ մահազդով մը կը հաղորդէր ընկերոջ մահը։ Սոֆիայի Դաշնակցական Կոմիտէն բերած էր գեղեցիկ ծաղկեպսակ մը։ Կային նաեւ ուրիշ տասնեակ մը ծաղկեպսակներ։ Ներկայ էին նոյնպէս բազմաթիւ օտար, պուլկար եւ մակեդոնացի գործիչներ։

Եկեղեցական արարողութեան աւարտումէն վերջ, դամբանականներ խօսեցան Ստեփաննոս քհնյ. Պարպէոսեան եւ Պ. Գեղամ Մեսրոպ.

Գերեզմանատունը, ուր ներկայ էր նոյնպէս հոծ բազմութիւն մը, դամբանական մը խօսեցաւ ընկեր Հայկ Առաքելեան, ըզգծելով հանգուցեալ ընկերոջ բարեմասնութիւնները եւ հանրային գերը։

Հանգուցեալը աներհայրն էր ընկ. Գ. Նժդեհի։ Մեր ցաւակցութիւնները՝ այս առթիւ։

ԳՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ

"ԱՆԱՀԻՏ" ԵՒ "ՄԵՆՔ"

— Ի-Ի —

Հեռուէն հեռու, տարուած՝ լոկ գրասէրի իմ քմայքներէս, ու գերծ՝ ի պաշտօնէ դատելու կամ գրելու հարկադրանքէն, կը հետեւիմ փարիզահայ գրական երեւոյթներու։ Մտերմատանութիւնները կը խուսափին ինծմէ։ Ինչ որ կը կոչենք սակայն հայ գրական շարժում, տպաւորութիւնը կը թողու իմ վրաս մասղաշ տունկի մը մը որ օտար անտառին ցանցին մէջ մոլորած, կը յամառի պատուհանդերձ կառչիլ, հող գտնել, շնչել, ճիւղերու բաւիղին մէջէն ճամբայ մը գտնել դէպի լոյս, դէպի ինքնայայտնութիւն։

«Եւ սակայն կը շարժի…

Եւ սակայն չի յոգնիր գրելու տենչը մեր մէջ։ Տաճարներու, մեհեաններու տտերոսը կը յամառինք բարձրացնել մեր գաղթականի վրանը։ Արմատախիլներու ծովարշաւին եռուէն, առագաստ կը պարզենք մեր նաւակին վրայ, միտային արկածախնդրութիւններու կարօտով…

Գեղարուեստական այդ աղմուկ յամառութեան ապացո՞յցը, ահաւասիկ Զօպանեանի «Անահիտ»ը, ահաւասիկ «Մենք»ը։ Երկու թեւաւորներու նման, անոնց շուրջը կազմուած կը թեւածեն մեր գրական արտայայտութիւնները։

**

«Անահիտ»ը բոլորած է արդէն իր չորրորդ տարին։ Մտալուռ գործ մը ինքնին, ուր որակը եւ քանակը միշտ համընթաց եղած չեն։ Կարելի չէ մանաւանդ համակարծիք ըլլալ Զօպանեանի գրական դատումներուն ու կարծիքներուն, որոնք հպանցիկ, փաղաքուշ, յաճախ պայմանադրական ըլլալով հանդերձ, անձերեւելի անպատեհութիւնը ունին երկարաբանութեան. Զօպանեան, հաւանաբար բազմազբաղ, շատ աւելի լայն ժամանակ չունի, աւելի ամփոփ գրելու համար։ Ժամանակը սակայն թշնամի է ընթերցումի. կը սահմանափակէ գերգոտելու տրամադրելի պահերը։ Կեանքի հապճեպ, հեւասպառ գնացքին պահանջն է ե՛ւ սեղմ մտածում, ե՛ւ ալ աւելի սեղմ բանաձեւ։

Այսուհանդերձ անկարելի է ուրանալ, Զօպանեան գրեթէ միակն է որ յարատեւօրէն կը հետեւի հայ մտային գրական կեանքին։ Միանգամայն կաշկանդուած չէ իր ճաշակով, ըմբռնումներով։ Ան կը հասկնայ, աւելի ճիշտ կը փորձէ հասկնալ նորերը։ Ահա թէ ինչո՞ւ «Անահիտ»ը չէ եղած այլամերժ ու ինքնարու պատանեկի մը օրկանը։ Ան հիւրընկալած է խայտաբղէտ բազմութիւն մը, ուր հիներու կարգին նորերը, անծանօթները փնտռուած, արժեցուած են.

Որքան ալ գրական սերունդի եւ տարիքի նախապաշարումներով չեմ ուզեր տարուիլ, այսուհանդերձ «Անահիտ»ի քառամեայ կեանքը, իր անհատական բովանդակութեամբ, կը թուի, կը մատնէ նաեւ այն ճեղքը, որ բացուեցաւ այնքան եղերականօրէն հայ մտաւորականութեան վրայ։ Չափազանց նորերու եռքն զգալի է պակասը օղակի մը, եթէ կ'ուզէք գրական խաւի մը, որ խոյնքան տիրականօրէն պիտի հնչեցնէր իր ձայնը, եթէ գոյութիւն ունենար։ Մեր աւանդականութեան, մտայնութեան մէջ խախուտ, վիրաւոր կէտ մը կը կրենք կարծէք, որ մեզ թոյլ չիտար կռթնելու վստահաբար մեր անցեալին։

Չպիտի փորձուիմ աւելի վերլուծել «Անահիտ»ի քառամեայ գործը, ուր այնքա՜ն մնայուն, աշխատուած էջերու կարելի է հանդիպիլ։ Զօպանեանի գրական — գրասիրական անցեալը կը ծառէ արդէն խօսելու համար իր մասին. ոչինչ կարելի է աւելցնել մեր կողմէն, որ լրացնէ կամ պակսեցնէ իր դիմագիծը։

**

«Անահիտ»էն դէպի «Մենք» արդէն կը փոխուի կլիման։ Կը զգանք նոր մթնոլորտի մը բարկ բոյրը, բարեխառնութեան նոր տատրեւսնը։ «Մենք»ը սակայն «Պէքթաշիններու «թէքքէ»ն մըն է, ուր գեղագիտական խանդավառ ծէսերու initiéներուն միայն տրուած է մուտ գործել։

Ժամանակին «Թուաւորեր»ի մէջ փորձուեցայ գրել խորհրդածութիւններ «Մենք»ի առաջադրութիւններու մասին։ Սեղանիս վրայ ունիմ յաջորդական թիւերը։ Իբրեւ գրական բերք, ինքնին զոյգն է ու անուշ, այլազան, բայց իբրեւ յայտարար նշանը մեր երիտասարդ գրականութեան, որ արդէն փասա է, ինքնին բնորոշ է եւ յատկանշական։ Այս հանգամանքով է ահաւասիկ որ «Մենք»ի երաշխիքը թիւը շահեկանութիւն մը կ'արթնցնէ իր շուրջը, կը մղէ մեզ մտային հակազդեցութիւններու, ինչ որ տարացոյց մըն է իր ինքնատպութեան.

Տպաւորութիւններս սեղմելու, եզրակացութեան տանելու անխոհեմութիւնը չպիտի փորձեմ։ Ինչ որ երիտասարդ է, կենսունակ, ի վիճակի— թեան, անհնար է դատել. Անիկա յորդահոսան հեղեղատն է, որ սակաւին իր ափը, իր անկողինը չէ գտած. տարերային ուժ մըն է ամէն երիտասարդ հոսանք, որ նախ քան շինելը, նոյն իսկ շինելու համար, ստիպուած է քանդել, աւրշտակել թուարերն ու կածանները։

«Մենք»ի աշխատակիցները չեն ներկայանար անշուշտ նոյն արտայայտութեամբ, reliefով, նոյն ուժգնութեամբ։ Իւրաքանչիւրը անոնցմէ կը բերէ իւրայատուկ գիծ մը, զարտուղութիւն մը, վերջապէս զգալու եւ արտայայտելու ձեւ մը, աւելի կամ պակաս շեշտուած ի հարկէ, որոնք փնտռել կուտան իրենց գրականութիւնը, կամ ներելի կը դարձնեն ոմանց անտաշ կամ հնատաշ խորքը…

Եթէ չեն աստ, կը խոստանան։ Անոնց ամբողջութիւնը կուտայ սակայն այն տպաւորութիւնը թէ բան մը փոխուած է մեր գրական խորքերուն, մեր ճաշակին մէջ։

**

Անտարակոյս, ծերերնիս այս երիտասարդները հայ գրականութեան բերած են աւիշ մը, զոր գերագնահատելու, կամ թերագնահատելու ախորժը զգալու չենք։

Եթէ տաղաչափութիւնը, ստանաւորը ոչինչ շահեցաւ իրենցմէ, մեր արձակը իրենց գրչին տակ երիտասարդացաւ։ Անոնցմէ ոմանք հայ արձակին — պատմուածքի, փորձի ձեւին տակ — տուին այն ջղուտ, ջղային, ոստոստուն ու կարուկ ձեւը, զոր «Ցառայի» խմբագրապետը մեզցուց հրապարակախօսութենէն ներս։ Հեշտանք մըն է կարդալ «Մենք»ը յատկանշող նոր լեզուն։ Նախադասութիւնները թեթեւ են, մտածումները չեն նմանիր ճարպոտ, հաստափոր, ծանրաշարժ մարդերուն։ Վերջակէտը ի պատուի է։ Բառը կը փոխարինէ նախադասութիւնը։ Ոճի ուժը նստած է այլեւս ածականներու արդիւզարդը։ Ոճ մը որ կը հեւայ, կը կառչի շեշտերու, կը ցատքէ անակնկալ յարերու վրայ, անպարաի մը նման, որ կը մատնէ հոգեկան թափ, ջիղերու պրկում, այնպէս ինչպէս արդի կեանքի ելեւէջը։ Ժամանակն է որ կը պարտադրէ այս ոճը. ու մեր տղաքը — նորատի դարուն առաջինեկ զաւակներ — զուրկ չեն այդ շնորհէն։

Այսուհանդերձ, ինչպէս ակնարկած եմ երբեմն, կը տարուիմ կարծելու թէ մեր նորերուն — իբրեւ ամբողջութիւն — կը պակսի էական, կը պակսի խոյանք։ Գեղապաշտներ են սահմանափակ, նոյնիսկ նրբացած գեղագէտներ, բայց կը թուի թէ կ'ապրին պանդուխտ կեանքէն դուրս։ Դժուար է, արդարեւ, որոշել թէ ի՞նչ գաղափարականութիւն կը միացնէ զիրենք. ի՞նչ տեսակէտներ ունին հայ կեանքի, կամ առհասարակ կեանքի մնայուն հարցերու մասին։ Իրենց գրականութիւնը արտայայտութիւնն է աւելի ենթակայական վիճակներու, գեղագիտական քըմայքներու, քան թէ հոգեկան փոթորկանութեան մը…

Ռոբարքես կը մտնեն ներկայ արբոց սերունդին անտարբերութիւնը, հիասթափութիւնը, յոգնութիւնը Sauve qui peut! Փախուստ՝ կեանքէն, փախուստ՝ դէպի արուեստի անդաստաններու չէզոք սահմանը…

Իրական… Այդ կը նշանակէ քերել ընդվզում, հակազդեցութիւն վայրկեանի ջլախտին դէմ։ Փակել եւ դռները եւ դուրս գալ կեանք, դէպի ապրող մարդոց, բախտակից էակներու մաքառումները։ Ոգի,—ատիկա կը նշանակէ արուեստին տալ ոչ թէ մարմարի, սառոյցի ցոլքլումը, այլ կրակի տենչը, ձգտումը, հաղորդականութիւնը…

Մեր երիտասարդ գրականութիւնը դեռ չէ ճշդած իր դիրքը մեզ շահողով հարցերու հանդէպ։ Դասողութիւնը կեցուածք մը չէ երբեք։

Ու գեղապաշտութիւնը տաքցնել ցեղային, հանրային կամ մարդկային գաղափարապաշտութեամբ մը, ասիկա միթէ՞ կը նշանակէ արուեստը զոհել քարոզչութեան։ Ո՛չ. թող ինձ չվերագրուի այդ խարթ մտածում մը։

Նոր խանդավառութիւն։ Ապագային հաւատալու նոր դրդապատճառներ։ Ըմբոստում, խորում, կիրք։ Ահա ինչ որ կը յուսանք սակաւին երիտասարդ մեր գրականութենէն։

Վ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Գէրհարթ Հաուփթման

Անցեալ շաբթու Գերմանիա տօնեց Գէրհարթ Հաուփթմանի եօթանասունամեակը. Շաբաթներէ ի վեր թատրոնները միայն Հաուփթման կը խաղային. Եղան հանդէսներ, լոյս տեսան գնահատական ուսումնասիրական գիրքեր, եւ այս առթիւ գերման մեծ թատերագիրը ստացաւ 8,000 շնորհաւորական հեռագիր:

Գէրհարթ Հաուփթման ծնած է Սալցպրունն, 1862ին:

1885—1889 տարիներու ընթացքին ... 1889ին Պերլինի մէջ ներկայացուեցաւ իր մէկ թատերախաղը, Արեւածագէն առաջ, որ ընկերվարական հակում ցոյց կուտար. ներկայացումը բաւական աղմուկ հանեց: 1892ին ներկայացուեցաւ Ոստայնանկները, որ պատմութիւնն է գործադուլի մը: 1896ին հրատարակեց Ջրասոյզ զանգը, որ իր միսթիք եւ խորհրդապաշտ նկարագրով ցոյց կուտար նոր հանգրուան մը: Այնուհետեւ տուաւ նոր գործեր ալ, որոնք զինք տարին դէպ ի կրօնական խորհրդապաշտութիւնը: Իր լաւագոյն գործերը կը մնան ինչ որ գրեց երիտասարդութեանը:

Իրմէ հայերէնի թարգմանուած են Ոստայնանկները եւ Ջրասոյզ Զանգը:

Հաուփթման, իբրեւ արուեստագէտ, նախ գերմանացի է, նոյն իսկ աւելի քան Թոմաս Մանը: Ահա թէ ինչու, կը գրէ ֆրանսացի գրող մը, Հաուփթման անծանօթ կը մնայ ֆրանսացիներուն: Իր գրական դպրոցը, բնապաշտ մըն է ան, որ կը տատանի բնապաշտութեան եւ ռոմանթիզմին միջեւ. Գտաւ մը արտայայտապաշտութիւնը (expressionnisme) համբաւին իր վէպերուն: Բայց իր համբաւը նախանձելի մասնաւորապէս ձախ հոսանքներու ընդդիմութեան առջեւն: Արդարեւ, Հաուփթման, որ իր երիտասարդութեանը պաշտպան մը թուեցաւ ընկերային պայքարի առաջնորդ, աղեղ մը գծելով հակեցաւ դէպ ի պահպանողականութիւն: Գուցէ հայու մը պէս յաճախ կ'ըսէր թէ ամէն բան բոլոր կուսակցութիւնները: Եւ սխալ կը համարէր, որ գրագէտները կը զբաղին քաղաքականութեամբ: Մի՞թէ ես Հիթլէրէն կը պահանջեմ թատրոն գրել, կ'ըսէր առանց մտածելու թէ Լամարթին ու Գէօթէ զբաղած են քաղաքականութեամբ: Ծրագրած դէմ էր բռնապետ քաղաքականութեան, «կարգապահութեան քաղաքականութիւնը» կոչուած դպրոցին, զոր կը քննադատէր խստօրէն.— «Ո՞չ ոք գիտէ թէ ինչը կարելի է եւ ինչը անկարելի: Եւ ամէն մեծ գէպք անկարելի պիտի համարուէր, եթէ դէտ պատահած չէր»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԷՆ

«Խորհ. Հայաստան»ի մէջ (4 հոկտ.) երկու աշխատակիցներ շատ տխուր գոյներով կը ներկայացնեն կացութիւնը դպրոցական ճակատի վրայ: Միասին կարդանք.—

Գարնանային ուսման հրահանգները կատարելու համար կը պահանջուի դպրոցական շէնք: Արդարեւ շատ պակաս է թիւը դպրոցներուն: Սրագրուած շինութեանց մասին ալ, տեղական իշխանութիւնները երբեք հետաքրքրուած չեն, ամառը նոյն իսկ խափանուած են:

Թալինի շրջանը զրկուած է երեք վակոն սալաք, որպէս զի դպրոց շինեն, բայց մարդիկը երկու վակոնը կը յատկացնեն ուրիշ նպատակի: Երեւան քաղաքի դպրոցներուն կիսաւարտ շէնքերէն ոչ մէկը պատրաստ է այս տարի: Վէդի Բասարի շրջանին 13 կիսաւարտ շէնքերէն միայն երկուքն են պատրաստ: Նոյն վիճակը Վաղարշապատ, Լէնինականի, Ղուրղուղուլուի, Աղբաբայի մէջ:

Դժբախտաբար, ոչ մէկ տեղ կը թափուի պարպելու պատրաստ դպրոցները, որոնց մէջ տեղաւորուած են բնակիչներ կամ պետական կազմակերպութիւններ:

Ուշադրութիւն դարձնող չկայ արհեստանոցներուն վրայ: Կան արհեստանոցներ, որոնք ունին միայն մէկ սղոց, մէկ ուրագ, 3—4 կտոր տախտակ:

Եւ վերջապէս պակասը ուսուցչական կազմին մէջ: Գիւղեր կան, որ ուսուցիչ չունին: Եթէ պակաս են ուսուցիչները, պատճառն այն է, որ ուսուցիչներուն համար ստեղծուած չեն նպաստաւոր պայմաններ: Փաստեր կան, որ Աշխատանքային ուսուցիչները գիւղերում մէջ մնացեր են շաբաթներով առանց բնակարանի եւ սնունդի, եւ ստիպուեր են ի վերջոյ հեռանալ գիւղէն: Բազմաթիւ փաստեր կան, որ շրջանային մարմինները ամիսներով ձգձգեր են ուսուցիչներու աշխատավարձին վճարումը:

Ուսուցիչ պատրաստելու նպատակով ամառը բացուած դասընթացները չօգտակար արդիւնք չտուին, նախ անոր համար, որ կարճ էր ժամանակը եւ ծրագիրը՝ խճողուած, յետոյ անոր համար որ դասախօսները պատահական մարդիկ էին, յաճախ... ուսանողներ: Այստեղ պէտք է խոստովանիլ, որ ուսուցչութեան թեկնածուները ապահովուած չէին բնակարանի եւ սնունդի իրենց պահանջներով:

Ծոյլը բաց մը եւս, դասագիրքերու եւ գրենական պիտոյքներու պակասը: Եօթնամեայ վարժարաններու մէկ — երկու դասարանները դասագիրք չունին:

ԹԱՏՐՈՆ

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԱՂԲԱՐ

Կիրակի երեկոյ Փարիզի Հայ Ժողովրդական Թատրոնը ներկայացուց Յ. Պարոնեանի մէկ գործը, Պաղտասար Աղբարը:

Ա. Դրբէթեան (Պաղտասար) չափազանց յաջող էր իր դիմախաղով, շարժումներով եւ դերասանութեամբ: Անկեղծ ու բնական խաղ մը ունէր:

Տիկ. Անահիտ (Անայիզ) անզիջողական էր, ի՜նչ լաւ կ'արտայայտէր կնոջ մը խորամանկութիւնը:

Տիկ. Լաթիֆեան (Սողոմէ) իրական աղախինն էր, միջամտելով իր տիրուհիին, նոյնքան գեղեցիկ արտայայտութեամբ մը իր խորամանկութեանը մէջ:

Ա. Կօթիկեան (Օգսէն) լաւ ուսումնասիրած էր կեանքն եւ խաղերը փաստաբաններու, մանաւանդ թեթեւութիւնը, որով կը փաթթէր իր տիպարը:

Տէրվիշեան յատկանշական խաղարկութիւն մը չունէր եւ տկար էր նաեւ Դատաստանական Խորհուրդը:

×

Այս խումբին յաջորդ ներկայացումը պիտի ըլլայ 17 տարեկանները, շատ գեղեցիկ թատերախաղ մը:

Խումբին կազմէն Ա. Կօթիկեան յայտարարեց թէ դերասան Շահխաթունի, մինչ համակիր իրենց շարժման, երբեմն պիտի երեւի ժողովրդական թատրոնի իրենց բեմին վրայ, նոյն ատեն շարունակելով իր մասնաւոր ներկայացումները: Այս յայտարարութեամբ, ուրեմն, կուզան սրբագրելու իրենց նախկին յայտարարութիւնը:

Լաւ է, սակայն: Այս երիտասարդ խումբը կը շարունակէ իր գործը, ժողովրդական ներկայացումներ տալով գաղութին, որոշ ուղղութեան մը վրայ, իսկ Շահխաթունի կուտայ galaներ:

Ինչպէս տեսնուեցաւ, ժողովուրդը հետզհետէ աւելի ստուար թիւով կը ներկայանայ թատրոն: Լաւ երեւոյթ մըն ալ այս:

Պարոնեան մեր այն չհնցող արուեստագէտներէն է, որոնց գործերը կը մնան կենդանի, հակառակ ժամանակին նետած փոշիին: Ու մանաւանդ իր այս գործին մէջ, Պարոնեան իր satireով, երբ իրական ծաղրանկարի կը վերածէ մեր ազգային ախտ բարքերը, ապշեցնելու աստիճան կը նուաստացնէ ու կը քանդէ նաեւ զարոյն անհատականութիւնները,— արդիական եւրոպական ամէնէն ուժեղ satiristeներէն շատ առաջ:

Ե. Ն.

ՏՕՔԹ. ԽՆԴԻՐԵԱՆ ՄԵՌԱՒ

Պոլսոյ հայ բժշկական դասու երիցագոյն անդամներէն Տօքթ. Խնդիրեան մեռաւ 22 նոյեմբերին, Բերա, իր բնակարանին մէջ:

78 տարեկան էր՝ ծնած Սկիւտար: Իր հայրը Սիմոն աղա, ծանօթ Ամիրայի սեղանաւորական գործերուն մէջ կը գտնուէր: Նախակրթութիւնը առած էր Ճեմարան վարժարանի մէջ: Դպրոցական շրջանը աւարտելէ յետոյ ատեն մը մասնաւոր դասեր առաւ եւ յետոյ սկսաւ յաճախել Գալաթա Սէրայի վարժարանը:

Մասնաւոր հակում ունէր բժշկութեան, բայց հայրը մեռած ըլլալով, նիւթական միջոցները չէին բաւեր Եւրոպա երթալու: Մեծ մայրը նիւթապէս օգնելով Տօքթ. Խնդիրեան յաջողութեամբ աւարտեց իր բժշկական ուսումը Փարիզի մէջ եւ ատեն մը հոն մնալէ յետոյ 1888ին, վերադարձաւ Պոլիս: Իր առաջին քայլերը տկար էին, բայց քիչ ժամանակ յետոյ համբաւ շահեցաւ, որովհետեւ հիւանդներու հետ երկարօրէն զբաղեցաւ, անոնց վիճակը ուշադրութեամբ քննելու մեթոտ մը ունէր, որուն հետեւեցաւ իր ալեւոր ծերութեան մէջ, առանց դանդաղելու, պահելով իր յիշողութեան կատարելութիւնը:

Տօքթ. Խնդիրեան իր բժշկական ճարտարութեան եւ փորձառութեան միացուցած էր այլամերժ ոգի մը: Ինչպէս զարմանալու նոյնպէս ապրելու ինքնայատուկ ձեւ մը ունէր: Տօքթ. Խնդիրեան երբեմն ժամ մը կը հարցափորձէր իր հիւանդը, ու երբեմն ինքնահնար տեսակով, երկարօրէն կ'արձանագրէր հիւանդութեան տեսակը ու վիճակը՝ գեղագրին հաւելը, ու վերը առանց ելած ատեն՝ վարը 30 հոգի կը սպասէին.

Բաշխուած Մեծ կղզիին զաղութը իր կիսաւարտ շէնքին մէջ, Բերա կ'իջնէր ամէն օր իր հիւանդները դարմանելու եւ երեկոյին կը վերադառնար, տարիներէ ի վեր կրկնելով այս երթեւեկը: Վերջին տարին միայն անցուց իր Բերայի բնակարանը տկարութեան պատճառաւ:

Ամուրի ըլլալով, վերջին տարիներու մէջ զգացած էր որ իր կեանքը կը դիմէր իր վախճանին ու փափաքած էր իր նիւթական հարստութիւնը,— որ կը բաղկանար հնչուն դրամէ մը, Փանկալթիի կողմը ափարթըմանէ մը եւ Մեծ կղզիի կիսաւարտ տունէն եւ ամայի կղզիէ մը,— ազգին կտակել:

Անոր այս նպատակը իրագործելու համար Բաղ. Ժողովոյ ատենապետը եւ Գ. Աստուրի խորհրդակցեցան իրեն հետ, բայց ինք փափաքեցաւ որ իր Մեծ կղզիի բնակարանին եւ անմարդաբնակ կղզիին մէջ հիւծախտաւորներու յատուկ դարմանատուն մը շինուի, Փանկալթիի ափարթըմանին վրայ ազգին կողմէ 40—50,000 ոսկի ծախսուելով նոր շէնք մը վերածուելէ յետոյ:

Այս վերջին պայմանը անմիջապէս գործադրել դժուար էր, որովհետեւ 40—50,000 ոսկի հայթայթելու բացարձակ դժուարութիւն կար եւ այդ գումարը որ պիտի ունենար Տօքթ. Խնդիրեանի ազգին թողած գումարին վրայ, չէր կրնար բերել արդիւնք մը թէ այդ դարմանատունները շինելու, թէ մանաւանդ զանոնք մատակարարելու:

Իր խորթ եղբայրն էր օգնեցեալ Յար. Սրմբեան, որ մեռաւ թշուառութեան մէջ...

ԾԻԾԱՂ

Պոլիս, Գասըմփաշէն օրիորդ մը, Զինադադարի օրերուն, կը փափաքէր Տրամաթիքին մէջ մտնել. օր մը, եկաւ ներկայացաւ Ա. Մ.ին:

— Կը շնորհակալեմ ձեզ, օրիորդ, ըսաւ Ա. Մ., բեմին հանդէպ ձեր անուցած սիրոյն համար. բայց, մի մոռնաք, որ այս ասպարէզին մէջ յաջողիլը շատ դժուար է...: Լա՛ւ մտածեցէք: Կը վստահի՞ք դուք ձեզի:

— Ինչո՞ւ չվստահիմ Գ. Մ. վրդովուեցաւ օրիորդը, ես ալ Տիկ. Էլիզ Գովանին նման գեղեցիկ ու շիք հագուստներ ունիմ:

×

Օրիորդ Բէրլա, իր նշանածին՝ Միլոնին.

— Միլոնաչի՛, ըսաւ, երէկ գիշեր երազ մը տեսայ:

— Ի՞նչ տեսար:

· Դուն գիս ուզեր ես հօրմէս, հայրս ալ գիս քեզի դրկեր է...

— Ետո՞յ:

· Ետոյ, դուն զրժեր ես ու ինծի՝ «կորսուէ՛», ըսիր, ես քեզի հետ չեմ կարգուիր:

Միլոն, զարմանքով շարժելով գլուխը՝

— Զարմանալի՜ բան, ըսաւ, մարդ արարածը երբեմն երազին մէջ աւելի խելացի գործեր կը տեսնէ, քան արթուն եղած ատեն...

×

ԶԱՐՄԱՆՔ

Անգամ մը, մեր մտաւորականներէն մին, ճար ճարակ կ'ընէ, շունչը Փարիզ կ'առնէ: Ցանկարծ, Լաֆայէթի վրայ կը հանդիպի հայ դերասանի մը:

— Վա՛յ, ինչպէ՞ս ես, լա՞ւ ես, կը հարցնէ մտաւորականը՝ դերասանին քովը երթալով:

— Կը ներէք, կը յարէ դերասանը, չճանչցայ ձեզ:

— Իրա՞ւ. ես Ա...ն չե՞մ:

— Օ՛, այո՛, կը ներես, սիրելի Ա., տասը տարուան մէջ այնքան... չես փոխուեր որ, երբեք հաւանական չգտայ թէ դուն ես...:

×

Զախաւեր նկարիչ մը էշու մը պատկերը գծած էր, վրան ալ մէկը նստած.

Դիտողը.

— Էշը ճանչցայ, բայց վրան նստողը չկրցայ հասկնալ թէ ո՛վ է:

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

«ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Կ'ՈՒԶԵՍ ԶԻՍ», ՓԻՐԱՆՏԵԼԼՕՅԻ.— Café - Tabac, ՏԸՆԻԶ ԱՄԻԷԼԻ.— "ՋՐԱՀԱՊԱՏ ԾՈՎԵԿԱՐՔԸ" Վ. ԻՒԱՆՕՎԻ

Լուիճի Փիրանտէլլօ յիսուն տարեկանէն վերջ յանկարծ անունի դարձաւ իր թատերգութիւններով միայն, թէեւ պատերազմէն առաջ շատ մը վէպեր եւ վիպակներ տուած է:

1917էն սկսեալ երեսունի չափ թատերգութիւններ բեմ հանած է որոնց մէջ երգիծանքը խոշոր տեղ կը բռնէ, այն երգիծանքը որ պրոզին տեսադաշտութենէն կը ծայթքէ, ըլլալով միեւնոյն ատեն նիւթին անհրաժեշտ մասը: Սակայն խաղալցի այս թատերագրին խումբը հակասական զգացումները չէ՛ հանդուրժեր, ոչ ալ ողբերգական եռանդի մը հեղինակը երեւան բերելու ճիգը ունի: Իր կարեւոր գործերուն մէջ, օրինակ «Ամէն ոք իր ճշմարտութիւնը», «Հենրիկոս Դ.», «Վեց անձեր ի խնդիր հեղինակի» եւ տակաւին շատ մը թատերգութիւններու մէջ հեղինակը մարմնաւորուած է երբեւ նիւթին երգիծական տեսիլքը եւ որոնց մէջ Փիրանտէլլօ կը ներկայանայ վարպետ գիտող մը, արուեստագէտ յանկարծապէս նկարիչ մը:

Փիրանտէլլօ խիստ դատաւորի վերլուծումը չունի: Ունկնդիրը կը մասնակցի յաճախ անոր կրքոտ մտածումներուն

Փիրանտէլլոյի արուեստը ինքնայատուկ է, ոչ մէկ դպրոցի կամ դասատրութեան չի պատկանիր: Մարդկային հոգեբուխ եւ անեղահար ցանկութիւններու եւ կիրքերու խարխափը կը գտնենք անոր յանկարծածին երանգներուն մէջ, ներքին խռովքներ պարզաթափելու անոնք ձեռք իր գործերուն կազմը.

Փիրանտէլլոյի ողբերգութիւնը սարսուռ չի տար, բայց այլամերժ եւ տենդագին ցանցերով կը կապէ իրեն եւ մտածել կուտայ երգիծանքի կշռոյթով:

Փիրանտէլլոյի վերջին գործը, «Ինչպէս որ կ'ուզես զիս», միւս թատերգութիւններուն երգիծական հեղինակը չունի սակայն, ոչ ալ անոնց կենդանի յատկանիշները, թէեւ կրկին պատկերաւորում մը տուած է մանաւանդ առաջին տեսարանին: Տրամաթիք ուժգնութեամբ գրգռելով մեր երեւակայութիւնը, անմիջապէս կը զգանք անոր ինքնատիպութիւնը:

Գերմանացի վիպագիր մը, Սալթըր յափշտակուած է երիտասարդ պարուհի էլմայով — որուն անցեալը խորհրդաւոր է — եւ զայն ըրած իր հոմանուհին: Էլմա զայն կ'ատէ, որովհետեւ գիտէ եւ չուզեր կեանքի մը դինովութեամբը կը տիրապետէ անոր վրայ: Սալթըրի աղջիկը Մօբ կողմէ կոչուած պարուհիին քով հայրը ազատելու համար, եւ իր կարգին՝ կը սիրահարուի էլմայի կախարդիչ հմայքէն եւ անօրինակ, սիրատարփ կիրքով մը կը կապուի անոր: Էլմա միշտ կ'արբենայ, զոհաբերում տալու համար այս հօր եւ աղջկան ալլանդակ ցանկութիւններուն: Էլմա կը զզուի այս տենդոտ կեանքէն եւ կը տառապի:

Օր մը փողոցին մէջ իտալացի արուեստագէտ մը կը ճանչնայ զայն, տասը տարի առաջ կորսուած Էրսիլիային կը նմանցնէ, կը դիմէ պարուհիին որ կ'անգիտանայ բայց չուրանար:

Փիրանտէլլօ, ունկնդիրը կը դնէ խորհուրդ հարցականի մը առջեւ:

Էրսիլիա Փիէրի Պրունոյի կինն է: Աւստրիացիները տասը տարի առաջ շարժելով Վենետիկ տարին եւ այրուին այն դղեակը ուր էրսիլիա մնացած էր միակը:

Պրունօ Պիէրին կը համարի, էլմա գինով է, բայց արուեստագէտին պնդումներուն տեղի կուտայ, հետեւելու համար Պրունոյին, ինչո՞ւ..., արդեօք խաղալ— փնտռուած էրսիլիան է, թէ կ'ուզէ ազատագրուիլ այս տխրաւոր մթնոլորտէն: Խորհո՛ւրդ: Փիրանտէլլօ կը սիրէ մեզ ձգել երկընտրանքի մէջ:

Սալթըր կը զգայ որ իր պաշտելի հոմանուհին կը հեռանայ վերջնապէս. տարօրինակի հարուած մը եւ կը վիրաւորուի:

Երկրորդ տեսարանին բնտանեկան անհամաձայն խնդիրներ: Էլմա կամ էրսիլիա արդէն տեղաւորուած է Փիէրի բնտանիքին մէջ իբրեւ Պրունոյի վերադարձած կինը, սակայն անհրաժեշտ քմայքով մը տարակոյսի մէջ կը պահէ իր ըլլալը:

Երբեմն իրաւ, երբեմն սուտ կը շփոթեցնէ: Ճիշդ է որ սրահին ճակատը տիրականօրէն կախուած նկարին կը նմանի, բայց տասը տարի այնքան ծառայական երէկ վերջ կրնայ փոխուած ըլլալ....

Դաւ մը կը սիրէ Պրունօ եւ կ'ուզէ ըլլալ անոր էրսիլիան (Սիլիան): Սակայն երբ կ'իմանայ որ Պրունօ շահադիտական նկատումներով զինք փնտռած է ու ձեռք անցուցած արդէն զի միրանայ դղեակին, արդէն կը տարակուսի թէ ինք էրսիլիան է ու որ ըլլալ չեն միրէր մէկի պարզելու այս հանելուկը եւ մինչեւ վերջ կը զգանք անոր հերոսուհին տարտամ եւ անորոշ զգայականութիւնը: Էլմա կամ էրսիլիա երազային էակ մըն է, ինչ փոյթ անունը, կը բաւէ որ մթնոլորտը կայ իր ցաւատանջ դէպքերով եւ ապրումներով:

Վերջին տեսարանին Սալթըր կը ներկայանայ խենթի մը հետ որ իսկական էրսիլիա Փիէրին կը կարծուի, եւ որ տասը տարիէ ի վեր յիմարանոցի մը անկիւնը կը մնայ, բայց ուղղան փոխուած: Նոյն չէ նմանիր նկարին: Եւ սակայն բոլորին ալ համոզումները կը խախտին եւ ընդհանուր կասկածներու մէջ վարագոյրը կ'իջնէ: Ու մենք կը մեկնինք առանց որոշ փաստերու թէ ո՞վ է այս խորհրդաւոր կինը որուն երազային ձայնը մեր հոգիին խորը կ'արձագանգէ — «Ինչպէս որ կ'ուզես զիս»...

Երրորդ տեսարանը շատ յաջող էր: Նորագոյն ոգիով եւ ժուժկալ խուսափումներով լսեցինք ամբողջ բնտանիքի մը երկրուն եւ ալեծուփ վերիվայրումները եւ հոգերը

Կաթոն Գաթի որ Ֆրանսական բեմի յառաջապահ ամէնէն վարպետ եւ ինքնատիպ բեմադրիչն է, յաջող բեմադրութեամբ եւ մտածուած պատկերաւորումով մը արժեցուցած էր այս զարմանալի եւ ինքնուրոյն թատերգութիւնը: Խումբը լաւ մարզուած է, իսկ բացառապէս կ'արժէ յիշել Տիկին Մարկրիթ Ժամուան, որուն խաղարկութիւնը, երազային եւ քնարական ձայնը, ձայնաւոր եւ կրքախառն շարժուձեւերը լաւ կը պատշաճին Փիրանտէլլոյի հերոսուհիին:

×

Միեւնոյն բեմին վրայ խաղացին նաեւ Տընիզ Ամիէլի մէկ տեսարանով Café - Tabacը որ իր տեսակին մէջ պզտիկ գլուխ — գործոց մը կարելի է նկատել, այնքան որ հեղինակը յաջող կերպով լուսանկարած է քաղաքի վայրկեանի մէջ պատահածները փարիզեան օրճարանի մը մէջ: Տընիզ Ամիէլ երիտասարդ եւ յայտնի թատերագիր մըն է որ վերջերս բեմ հանեց Բոմէնի-Թրանսըգի մէջ իր «Երկաթէ դարը», որուն մասին արդէն գրուած է: Եւ սակայն Café - Tabacն տասն անգամ աւելի յաջող է իբրեւ թատերական արուեստ քան իր վերջին գործը: «Գաղափարի թատրոնը» շատ դժուար է արուեստին ազիով կերտել. եւ քիչեր միայն վարպետօրէն յաջողած են, մինչդեռ բայլերու թատրոնը աւելի կը պատշաճի բեմական արուեստին: Café - Tabacի մէջ կան հակիրճ պատկերներ որոնք ճշմարիտ ցուցադրումն են նաեւ մեր ամէնօրեայ ողբերգութեանց եւ կատակերգութեանց:

Տընիզ Ամիէլ երկար ատեն եղած է հռչակաւոր թատերագիր Հանրի Պաթային քարտուղարը եւ ազդուած անոր թատրոնէն: Ծայտնի են Ամիէլի «Թարմ Տիկ. Պէօտէն» եւ «La Carcasse»ը: Այս վերջինը մեծ աղմուկ հանեց: Հազիւ քանի մը անգամ խաղացին Բոմէտի – Ֆրանսէզի մէջ եւ հեղինակը ետ առաւ, տեղի տալով պահպանողական տարրերու, որովհետեւ հերոսը՝ հրամանատար մըն է, որուն բնտանեկան կեանքը խոտոր կը համեմատի ազգային բարոյական ոգիին: Ծանօթ են նաեւ Ամիէլի «Ջէր եւ Տիկին Ալոինըը», «Զոյգը» թատերգութիւնները.

Café - Tabacի մէջ համեստ դեր մը ունի նաեւ մեր հայրենակիցը, Լեւոն Ցարուբ:

×

Խորհրդային Ռուսիոյ մէջ յայտնի վիպագիր Վսեվոլոտ Իվանով աշակերտն է Կորքիի: Շատ յաջող պատմուածքներ ունի ռուս յեղափոխական կեանքէ: Իր «Ջրահապատ շոգեկառքը» վէպը թատրոնի վերածած է Իվանով եւ կը խաղան այս միջոցին Փարիզի Théâtre d'Action Internationalի մէջ:

Նիւթը՝ պինուորական, յեղափոխական պայքարի շրջանէն առնուած է. Սիպերիոյ սահմանին վրայ, Քոլչաքի օրերէն: Եղբայրասպան կռուի եղերական արձագանգը՝ հին եւ տխուր ողբերգութեան մը արիւնոտ եւ սարսռազդեցիկ մանրամասնութիւններով: Ճերմակները զրահապատ շոգեկառք մը ճամբայ կը հանեն եւ կարմիրները կը գրաւեն հերոսական կռիւներէ վերջ.

Մեծ արուեստով չէ գրուած Իվանովի այս գործը: Պատկերները անդոյն եւ տիպարները թոյլ են, գաղափարական թատերգութեան մը համար:

Աւելի յարմար է շարժանկարի քան թէ բեմի, որովհետեւ բեմադրական եւ արհեստագիտական մեծ յարմարութիւններ կը պահանջէ, մինչդեռ Փարիզի բոլշեւիկեան այս նոր թատրոնը տակաւին անբաւական է գոհացում տալու, թէեւ կարելին ըրած էին տանելի դարձնելու համար «Ջրահապատ շոգեկառքին» խաղարկութիւնը:

Ինքնատիպ ոչ մէկ բան կար բեմական որ մեզ յիշեցնէր Թաիրովի, Մէյերխոլտի եւ ուրիշներու ռուսական բեմական արուեստի ստեղծագործութիւնը.

Ռուսերը թատերական նոր եւ բացառիկ գործեր ունին: Զարմանալի է որ այս թատրոնը աւելի յաջող ընտրութիւն մը չէ ըրած:

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Յ. Դ. Փարիզ եւ շրջակաները

ԳԷՈՆԻ «Մասիս» խումբի ժողովը վաղը, երկուշաբթի երեկոյ, ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Անդամներու ներկայութիւնը ՊԱՐՏԱԴԻՐ է:

Դիւան

Հ. Յ. Դ. Լիոնի մարմինը ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի Քրիստափոր, Զաւարեան, Ռոստոմ խումբերու բոլոր ընկերները այսօր կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, ծանօթ հաւաքավայրը: Ներկայանալ անդամատետրով խիստ կարեւոր օրակարգ: Ներկայ կ'ըլլայ Կ. Կ.ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Աղբիւր-Սերոբ եւ Իշխան ենթակոմիտէներու հաւաքական ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին:

ՀԱ ՍԻՕԹԱ.— Խաժակ խումբի ընկերական ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր, կիրակի կէս օրէ վերջ, ժամը 2.30ին: կը դասախօսէ՝ ընկեր Ա. Մարտիրոսեան, զեկոյց 10րդ Ընդ. ժողովի:

■■■■■■■■

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան ընդհ. ժողովը վաղը, երկուշաբթի, երեկոյեան ժամը 8.30ին մեր նոր Գրադարան-ընթերցարանի մէջ, 49 բիւ Նասիոնալ: կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրներով:

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր կիրակի իրիկուն ժամը 7.30ին Հ. Յ. Դ. Տան մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Ներկայ կ'ըլլայ Կ. Կ.ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ:

ՏԷՍԻՆԻ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան անդամական ընդհ. ժողովը, վաղը, երկուշաբթի, երեկոյեան ժամը ճիշդ 8ին, Հ. Յ. Դ. ժողովրդային Տան ներքնայարկը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: կարեւոր օրակարգ: կը հրաւիրուի նաեւ Տէսինի կոմիտէի ներկայացուցիչը:

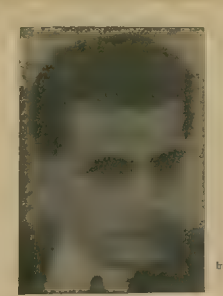

Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻԻ

Այսօր, կիրակի, ցերեկ ժամը 2.45ին **Maison de la Mutualité**ի *մեծ սրահին մէջ*

24, rue St. Victor, Paris (5) **Métro: Maubert-Mutualité**

Առաջին անգամ ըլլալով փարիզ հայ բեմին վրայ իտալացի նշանաւոր թատերագիր Rovettaի յայտնի առամը, որ եւրոպական բեմերու վրայ ծսկայ յաջողութիւն գտած եւ մեծ աղմուկ հանած է

ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ

ժամանակակից մեծ տռամ 3 արար՝ կուսակցական պայքարի կեանքէ

ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ՝ իր ամէնէն հոյակապ ստեղծագործութեան՝

կուսակցական լիտեր Ֆրանչիսքօ Գօրնալօրայի դերին մէջ

Կը մասնակցին.— Տիկ. Տիկ. Սուրաքեան, Անահիտ, Գ. Գ. Շահխաթունի, Նր. Թօլայեան, Լաքքա, Սուրաքեան, Գմբէթեան, Սարաֆեան, Մագուստեան *եւ* Պաղտասարեան:

ՏՈՄՍԱԿՆԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐՆ ԵՆ՝ 20, 15, 10 ԵՒ 7 ՖՐԱՆՔ

Կը ծախուին Թատրոնի կիշէն ժամը 12էն սկսեալ

ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այսօր, կիրակի ժամը 16էն մինչեւ կէս-գիշեր

ՇԱՆ Զ'ԷԼԻԶԷԻ ՍԱԼՕՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

79 Ave. du Champs Elysées **Paris (8)**

Պատուոյ Նախագահուհի՝ ՏԻԿԻՆ ԼԵՒՈՆ ՊԷՅ ԳԱՓԱՄԱՃԵԱՆ

Նախագահ՝ Պ. ՊՕՂՈՍ ԷՍՄԷՐԵԱՆ

Երկու նուագախումբ ղեկավարութեամբ Մանուէլ ԲԻՒՏԱՏՈՅԻ, Գեղարուեստական խնամեալ բաժին, զանազան աթրաքսիոններ, բազմաթիւ անակնկալներ, պրիզի Թուռնուա:

Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով — Մուտք 25 ֆրանք

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՄՆԱՃԻՒՂԻ

ԲԱՐԵՆՊԱՏԱԿ ՎԱՃԱՌՔԸ

Նախագահութեամբ ՏԻԿԻՆ Ն. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ

Դեկտեմբեր 23, 24 եւ 25ին, Ուրբաթ, Շաբաթ եւ Կիրակի օրերը

ԿԱՂԱՆԴԻ *ԱՌԹԻՒ ՆՈՒԷՐ ՄԸ, ՈՐ Կ'ԱՐԺԷ ՆՈՒԻՐԵԼ ԲԱՐԵԿԱՄԻԴ ԿԱՄ...*

ՓՐՈՖ. ՄԵՍՐՈՊ Գ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆԻ

ԵՐԱԶԱՀԱՆ ԺՈՒ ՈՒ ԸՆԴԱՐՁԱԿ

(երեք ամիս առաջ լոյս տեսած)

Գիրքը, որ կը պարունակէ *40,000* երազներու

ճշգրիտ եւ ընդարձակ մեկնութիւնը:

կը բովանդակէ նաեւ՝ *ԼՈՒՍՆԻ ԵՐԱԶԱՑՈՅՑ, ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՄՆԱԽԱՂԻ եւ ՎԻՃԱԿԱՑՈՅՑ:*

Դիմել գրավաճառներ՝ Հրանտ-Սամուէլ, *51*, rue Mr. le Prince. Paris (*6*): Գ. Ծերիկեան, *13*, rue des Dominicaines. Marseille: Լ. Ճերահեան, 27, rue des Dominicaines. Marseille: *Կամ ուղղակի հրատարակիչին՝* Արամ Ժամկոչեան, 399, rue de Lyon, Marseille:

Գին՝ 15 ֆրանք. Արտասահման՝ 20 ֆրանք կանխիկ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Տէսինի Կոմիտէն եւ իր շրջանի բոլոր ընկերները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք նիւթապէս եւ բարոյապէս օժանդակեցին Հ. Յ. Դ. Տան շինութեան, ինչպէս նաեւ անոնց որոնք շէնքի շինութեան մէջ աշխատեցան ձրի:

Շնորհակալութիւն նաեւ բոլոր ընկերներու եւ համակիրներու, որոնք մօտաւոր եւ հեռաւոր վայրերէ փութացած էին ներկայ ըլլալու Հ. Յ. Դ. Տան բացման հանդէսին:

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ: Արտաք. եւ ներքին մէթոտ, գարմ. արտնց եւ կանանց մորթի, արեան՝ մեծեր. հիւանդութիւն եւ վարակիչ: Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12:

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

Միզանցքային, արեան եւ մորթի հիւանդութիւններ: Տարրալուծում: 93 Rue d'Angoulême, Métro: Couronne, խորհրդ. 5-8 եւ կիր. առաւօտ: 123 Bld. Sébastopol, մէթրօ Réaumur, խորհ. 9-12 եւ 2-8, եւ կիրակի առաւօտ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Սիրանուշ Արծրունեան, Օր. Վարդանուշ Արծրունեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին ՄԻՆԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԵԱՆԻ զառնաղէտ մահուան առթիւ:

Գուշակուհի

ՏԻԿ. ՄԱՐԻԱ ԶԵՆԻ

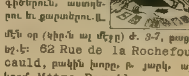

կը բացատրէ անցեալը, կ'առաջնորդէ ներկային մէջ, կը գուշակէ ապագան, ըստ ձեռքի գիծերուն, աստղերու եւ քարտերու. Ամէն օր (կիրքն ալ մէջը) ժ. 3-7, բացի եշ.է: 62 Rue de la Rochefoucauld, բակին խորը, Բ. յարկ, աջ կողմ, Métro Pigalle.

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՄՈՒՆԻ

վիրաբոյժ - ատամնաբոյժ

ՎԿԱՅԵԱԼ ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՖԱԳՈՒԼԹԷԷՆ

14 Rue Lagrange, PARIS (5)

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՈՍԿԻ ՔՕՒՐՕՆԻ, ԳՈՒԺԻ եւ ԱՏԱՄՆԱՇԱՐԻ

բերնի, լինդերու, ակռաներու խնամք եւ վիրաբուժ. գործողութիւն

կ'ընդունի ամէն օր, ժամը 2էն 8, առտուները ժամադրութեամբ, կիրակի եւ տօն օրեր 9էն մինչեւ կէսօր:

Métro St. Michel *կամ* Maubert-Mutualité

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԵՒ ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

171 rue du Fbg. St. Martin, Paris (10)

Tél. Botzaris 53-61 — Métro Château d'Eau ou Gare de l'Est

Գիտութեան վերջին մեթոտներով կը բժշկենք՝ վեներական ամէն տեսակի հիւանդութիւններ (Շերմամեզութիւն, ֆրանկախտ եւայլն), մորթի, ջղային, ստամոքսի եւ կանացի հիւանդութիւններ:

Բժշկումը կը կատարուի, X անդրմանիշակագոյն ճառագայթներով եւ ելեկտրականութեամբ: Կը կատարենք մէզի եւ արեան տարրալուծում:

Կը խնամենք ատամի ամէն տեսակի հիւանդութիւններ: Քուրօն՝ սկսած 100 ֆրանքէն, պրիզ՝ ամերիկեան սիստեմով:

Արժէքները շատ մատչելի. մասնաւոր զեղջ բանուորներու եւ չքաւորներու:

Դարմանատունը բաց է ամէն օր առաւօտեան 9—12 եւ 2—8: Կիրակի եւ տօն օրերը՝ 9 - 4.

Փարիզի կեդրոնը բացուած է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ – ՍՐՃԱՐԱՆ – ՀԻՒՐԱՆՈՑ

"ԿԱԼԱԹԱ,,

12, Rue Bleue - PARIS (9e) ***Métro: Cadet.***

(Ցիտուն քով «Petit Journal»էն)

MAXUD MIRIDJANIAN & HARILAOS VITALIS

Արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ, թարմ, մաքուր, աժան եւ կարգով պատրաստուած:

Ամէնյաճախորդ արտօնուած է այցելելու խոհանոցը՝ ամանը տեսնալու...

Ցունական հռչակաւոր «Հիպպօ» օղի տակ տղանդերներով:

Հաւաքոյթներու, հարսանիքներու եւ ժողովներու համար ունինք ընդարձակ, մաքուր սրահներ, չորամադրելի սինչեւ առաւօտ, մատչելի գիներով:

Արտասահմանէն եւ գաւառներէն եկող հայրենակիցներու համար՝ մաքուր եւ օդասուն սենեակներ, աժան գիներով:

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(12 année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

J U R I S C O N S U L T E

Droit Français et International Privé

94, Rue St. Lazare, Paris (9e) — Tél. Pigalle 67-69

Կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ վողոցի արկածներ, անձամբ կը պաշտպանէ առեւտրական եւ հաշտարար դատարաններու առջեւ, կուտայ certificats de coutumesներ, կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ բոլոր գործողութիւնները:

Կ'ընդունի ժամը 9—10 եւ 17—19: Նաեւ ժամադրութեամբ

Հոյակապ բոլոր փափկանաշակներուն

ճաշարան Գ Ա Ռ Լ Օ

34 Rue St. Lazare, Paris (9)

Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ եւ խնամուած կերակուրներ

Գիները շատ դիւրամատչելի, արագ եւ անթերի սպասարկութիւն

Մի մոռնաք իր անուանի մածունը

Տօք. ԱՍԼԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԹՈՔԵՐՈՒ, ՍՏԱՄՈՔՍԻ եւ ԱՂԻՔՆԵՐՈՒ

հ ի ւ ա ն դ ո ւ թ ե ա ն ց

34 Bld. de Clichy, Paris. — Métro Pigalle — Tél. Marcadet 76-65

Հիւանդներ կ'ընդունի ամէն օր ժամը 2—8, Կիրակի եւ տօն օրեր 10—12: Առաւօտները ժամադրութեամբ:

Տօք. ՏԷԼԼ'ԱՄՕՌ

(Հայերէն կը խօսի)

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

ԲԺԻՇԿ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

I.— 41, Rue des Ecoles, Les Lilas (Seine). Métro: Porte des Lilas Tél. Villette 08 - 23: *Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը 14 - 17:*

II.— 28, Avenue Marceau, Courbevoi (Seine): *Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը 10 - 12:*

կ'այցելէ եւ կ'ընդունի հիւանդներ ժամադրութեամբ:

Հայերու ժամադրավայրը

ճաշարան Ֆ Լ Օ Ր Ի Ա

61 Rue Monsieur le Prince. PARIS (6e)

Մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton 52-73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնասուած կերակուրներ

ԴԵՐՁԱԿ — ԿԻՆԵՐՈՒ ԵՒ ԱՅՐԵՐՈՒ

ԿԱՐԱՊԵՏ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

13 rue Saulnier, — Paris (9)

Ճոխ մթերք անգլիական եւ ֆրանսական կերպասներու

Կը կարէ մաքուր ու վայելուչ, անտեսական տաղանդին առթիւ հարիւրին յիսուն զեղչ բոլոր կերպասներուն վրայ:

ՏՕՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

Նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգ. հիւանդանոցին

44 Rue Poissonnière. — Մէթրօ՝ Bonne Nouvelle

Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը *14—18* եւ ժամադրութեամբ

E. TER-MINASSIAN

Export und import, Komissionen und Vertretungen

Յանձն կ'առնէ կատարել Գերմանիոյ մէջ վաճառքը հում նիւթերու (չոր պտուղ, աղիք եւ այլ ապրանքներ), ինչպէս նաեւ գնումը դարձեալ գերմանիոյ ամէն կարգի ապրանք երու:

կը ստանձնէ ներկայացուցչութիւնը առեւտրական, վաճառականական եւ արդիւնաբերական հաստատութեանց:

Հասցէ՝ Motzstr 29, Berlin w. 30. Allemagne.

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ ՏՕՔԹ. ՄԻՀՐԱՆ Կ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Նախկին բժշկապետ Մերսինի ֆրանս. հիւանդանոցներու

Պատուոյ մետալ ֆրանս. առողջապահ. նախարարութենէն

Հասցէ՝ 31 Rue de la Rochefoucauld (9)

Téléphone: TRINITÉ 59—54

Բաց ամէն օր երկուշաբթիէն զատ ժամը 2.50էն 7.50, (կէսօրէն առաջ միմիայն ժամադրութեամբ) Կիրակի եւ տօն օրեր 10—12:

Հոն կը կատարուին՝ Ք. ճառագայթներով ամէն կերպ քննութիւն, շողանկարում (radiographie), գեր-մանիշակագոյն, յետ-կարմրագոյն եւ ռենթկէնեան դարմանում (radiothérapie profonde), նաեւ ՏԻԱԹԷՐՄԻԻ բոլոր կիրարկումները եւ ելեկտրաբուժական բոլոր ձեւերը, որ ներքին, արտաքին եւ մորթային բազմաթիւ հիւանդութիւններու դէմ գործածուած գիտական ամենավերջին եւ զօրաւոր ազդակներն են:

Թոքախտաւորներու համար **pneumothorax**ի գործադրութիւն: Հակաշիճախտային կանխարգելիչ եւ բուժիչ պատուաստ եւ շիճուկ (կատարելապէս անվտանգ):

Ջղային եւ հոգեկան հիւանդութիւններու դէմ քննական եւ ելեկտրական եւ ֆիզիոթերապեան միջոցներ:

Դարմանատունը ունի իր մասնագէտ բժիշկները աչքի, քթի, ականջի, ինչպէս նաեւ արանց եւ կանանց ծննդաբերական եւ վեներային հիւանդութիւններու համար.

Assurance Socialeի պատկանող հիւանդներու կը տրուի լուրջ խնամք:

Տօքթ. Մ. Քէշիշեան, որպէս մասնագէտ սերքին հիւանդութեանց, կ'այցելէ նաեւ դրսի հիւանդներուն.

Métro: Trinité, St. George et Pigale: Tramway *26, 28, 54*:

Autobus AF, AJ, AM, B, BD, BI, G, Gbis, L, H, Hbis, R, Rbis

Ի գիտութիւն

Տարբեր գաղութներու գիւղութեան համար մթերանոց մը բացած ենք rue de Trevise *Քոնսթանթինօփլը նպարավաճառատան մէջ:*

Ամէն անոնք, որ կ'ուզեն աժան եւ լաւ սուրճ ունենալ, կարող են օգտուիլ ՍՈՒԼԹԱՆ գործարանի մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ գիներէն: Կեդրոնատեղի՝

"CAFE SULTAN,,

Կեդրոնատեղի 92 Rue d'Angoulême

Մէթրօ Couronnes եւ Parmentier

Ծանօթ.— Ամէն գնումի համար կը տրուի նուէր-կտրօններ

ԲՈՒՐԴԵՐ

կը ծախենք ամէն տեսակ բուրդեր՝ թրիքօ շինողներու համար: Միշտ պատրաստ ունինք 30000 քիլօ ամէն տեսակի գոյներով բուրդեր՝ թիւ 2/28, 3/28, 2/32, 2/36, 2/40 եւ հաստ մանած բուրդ (*grosse laine*): Ամէն տեղէ աժան գին:

դիմել՝ **Doerflinger,**

31 Rue de Maubeuge, Paris (9) Métro Cadet

ԾԱԽՈՒ Է *համբորդութեան պատճառաւ հայկական կեդրոնի մէջ նպարավաճառատուն մը նպաստաւոր պայմաններով: Մանրամասնութեանց համար դիմել ԵՐՈՒԱՆԴ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆԻ,* 12 Rue Mme Curie. Bagneux. Seine.

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.786

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 29 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
29 Novembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2047 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹՈՅՆ ԿԸ ՀՈՍԻ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄԷ

Երբեք այսքան թանձրացած չէր քաղաքական մթնոլորտը։

Թոյն կը հոսի ամէն կողմէ։ Պարտեալները յաղթականներուն դէմ։ Հարեւան հարեւանի դէմ։ Մեծերը՝ իրարու դէմ։

Դժգոհութիւն ոչ միայն երկիրէ երկիր, այլ եւ դասակարգէ դասակարգ։ Վարիչներուն եւ բազմութիւններուն միջեւ։ Անբախտին դէպ ի բախտաւորը։

Եւ ի՜նչքան բարդ, մանուածապատ, «առկախ» վիճակ։

Չկայ հիմնական խնդիր մը, որու մասին հաստատուն, միօրինակ տեսակէտ ունենան երէկուան դաշնակիցները։ Ո՛չ ալ համաձայնութիւն մը, որ երկար տեւէ։ Գոնէ վստահութիւն ներշնչէ։

Ահաւասիկ, պատերազմական պարտքերու թնճուկը, որ կը սպառնայ նոր եւ աւելի ծանր տագնապ մը յառաջ բերել։

Եւրոպան Մ. Նահանգներուն պարտական է 22,188,000,000 տոլար, հաշուելով դրամագլուխն ու տոկոսը։

Մինչեւ հիմա վճարուած է՝ մէկ միլիառ 868 միլիոն տոլար։ Եւ այս երկանաքարը Եւրոպայի վզին կախուած պիտի մնայ առնուազն վաթսուն տարի...

Արդ, ամէնէն հարուստ պետութիւններէն երկուքը, Անգլիա եւ Ֆրանսա, որոնք պայմանագիրներ կնքած են վճարման համար, հիմա երկարաձգում կը պահանջեն խոնարհաբար։ Ցառաջիկայ դեկտեմբեր 15ին, Անգլիան պիտի վճարէ 95,550,000 տոլար, որուն 65,550,000ը իբրեւ տոկոս։ Իսկ Ֆրանսան՝ 19,261,430 տոլար (ամբողջովին տոկոս)։

Ամերիկա մերժեց յետաձգումը, եւ Լոնտոն ու Փարիզ շարժման մէջ դրած են իրենց մամնագէտները, նոր պատասխան մը խմբագրելու եւ յետաձգումը արժեցնելու համար։

Ցոյց չկայ որ Ամերիկան տեղի տայ։ Թերեւս կարգ մը դիւրութիւններ ընծայէ։

Այդ պարագային, Անգլիա եւ Ֆրանսա պիտի հարկադրուին վճարել. բայց հաւանական չէ որ այնուհետեւ ալ համակերպին։ Նոյն իսկ այս հարկադրեալ վճարումը վեր ի վայր պիտի շրջէ Փարիզի եւ մանաւանդ Լոնտոնի հրապարակը։ Իսկ անոր բարոյական հետեւանքը, դառնութիւնը կրնայ շատ հեռուները տանիլ։

Ուրեմն, երեք հսկաներ, դրամատիրական երեք Մողոքներ պիտի բռնուին մենամարտի մը, որուն հետեւանքները ապահովաբար իրենք ալ չեն կրնար նախատեսել։

Միւս մեծ պարտականը, Իտալին, փոխտ գումար մը ունի այս անգամ, 1,245,437 տոլար, եւ պիտի վճարէ։ Բայց յաջորդ մասնավճարներուն համար՝ հիմակուընէ կը յիշեցնէ... գերմանական հատուցումները։ Իսկ Պերլին արդէն փակուած կը համարէ հատուցումներու պատմութիւնը։

Մ. Նահանգներուն համար՝ բոլորովին անջատ խնդիրներ են գերմանական հատուցումները եւ իր փոխատուութիւնները։

Այս գետնին վրայ տարբերութիւն չկայ Հուվըրի եւ Րուզվէլթի միջեւ։ Շատ — շատ՝ աւելի կամ պակաս բարեացակամութիւն։

Իսկ նորընտիր Նախագահը տրամադիր չերեւար ո՛ր եւ է նոր զիջումի։ Անոր իրաւասու բերանները եւ դեռ մամուլը մէկ բան կ'ըսեն, անսիրտ սեղանաւորներու վճռականութեամբ, — պէտք է վճարել։ Նոյն իսկ վիրաւորական խօսքեր կ'ուղղուին մասնաւորապէս Ֆրանսայի դէմ։

Թեւ առած են ամբոխավարութիւնն ու կոպիտ եսասիրութիւնը։

— Ինչո՞ւ մեր ժողովուրդը տուժէ ձեր մեղքերուն համար։ Մենք ձեզի օգնեցինք ձեր նեղ օրերուն. յարգեցէք ձեր ստորագրութիւնը։

Այս բոլորին մէջ շահողը, անշուշտ, Գերմանիան է։

Ան՝ թանգարան նետելով հատուցումներու խնդիրը, յամառօրէն կը հետապնդէ նոր դատ մը, սպառազինութեանց հաւասարութիւնը։

Ահա քանի շաբաթէ ի վեր արիւն — քրտինք մտած են Անգլիոյ, Մ. Նահանգներու եւ Ֆրանսայի լիազօրները, միջին ճամբայ մը գտնելու եւ Գերմանիան զինաթափութեան խորհրդաժողովին տանելու համար։

Գերմանիան տակաւին չկրցաւ կազմել իր նոր դահլիճը, սակայն Հինտէնպուրկի մէկ ներկայացուցիչը ամուր կեցած է Ժընեւի մէջ, եւ հաւասարութիւն կը պահանջէ։

Անշուշտ վաղուան դահլիճը աւելի ամուր պիտի կռուէ այդ գետնին վրայ, քանի որ դէպ ի դիկտատուրա կ'ընթանայ։ Նոր վարչապետը Ֆոն Փափէնն ըլլայ թէ Շլայխէրը, բացորոշ է ուղեգիծը, գոնէ այս ճակատին վրայ։

Իսկ թոյնը միայն պարտքերու խնդրին առթիւ չէ որ կը հոսի։

Ամբողջ պատերազմին հաշուեյարդարն է որ կը ճօճի օդին մէջ։

Եթէ մեծերը, յաղթականները պատերազմական պարտքերու եւ հատուցումներու խնդիր ունին, փոքրերը կամ պարտեալները դատ կը պահանջեն հողի եւ ազատութեան համար։

Առանց պատճառի չէ որ անընդհատ ցոյցեր կը կատարուին պատերազմի դաշնագիրներուն դէմ, — Վերսայլ, Նէօյի, Թրիանոն, Սէն — Ժէրմէն։

Տարիներէ ի վեր կը տեւեն այս բողոքներն ու ցոյցերը։

Բայց, տարուէ տարի աւելի համատարած եւ բուռն համեմատութիւններ կ'առնէ դառնութեան ալիքը։ Շրջանէ շրջան կը սաստկանայ անհամբերութիւնը։

Եւ, հետզհետէ, մթնոլորտը կը նպաստէ խորտակելու շղթաները, առաջին պատեհ առթիւ։

Միայն Գերմանիան չէ տրտնջացողը, այլ եւ Իտալիան։ Եւ միայն բուն Եւրոպան չէ որ կ'եռայ, այլ եւ պալքանեան թերակղզին։

Ի՞նչ խօսք որ, այս բոլորը պիտի յանգին մէկ ելքի, — վերաքննութեան։ Այլապէս, անխուսափելի է փոթորիկը։ Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՎԱ՜Յ ՁԵԶ, ԵԹԷ...

«Ումն Հայ» կը գրէ.

— «Այս օտար երդիքներուն տակ ապաստան գտած նոր սերունդի պահպանման համար մտահոգ էք։ Չէ՞ք կարծեր որ առոր եթէ ոչ արմատական, գէթ մասնակի դարման մը կարելի է տանիլ ամուսնական ազդեր հրատարակելով չորրորդ էջին մէջ, ինչպէս կ'ընեն շատ մը ֆրանսերէն թերթեր։ Մեր մէջ միակ օրաթերթը եւ շատ կարդացուած լրագիրը «Յառաջ»ն ըլլալով, չէ՞ կրնար լրացնել այդ պակասը։

Կա՞յ բախտաւոր պատճառ մը մերժելու այս նորութիւնը։

Անշուշտ պիտի հաճիք ձեր կարծիքը յայտնել ձեր պատուական թերթին մէջ, այս կարեւոր հարցի մասին։ Եթէ նպաստաւոր ըլլայ, առաջին ազդը ես պիտի տամ, վճարելով վարձքը»։

Չեմ գիտեր ինչ կը խորհի «Յառաջ»ի վարչութիւնը։

Կը յիշեմ, միայն, որ ուրիշ առթեն ալ այսպիսի դիմումներ եղած են։

Բայց քանի որ Ումնը ինծի յանձնուեցաւ, կը փութամ յայտնել իմ կարծիքս։

«Ումն Հայ»ը չեմ ճանչնար, բայց կը կարծեմ թէ մէկն է որ կապուած է հայկական կեանքէ։

Այլապէս, այդքան չպիտի անհրկէր, աղջիկ մը գտնելու համար։

Եւրոպական օրաթերթերն անգամ... պահպանողական են այս մասին։

Կան առանձին թերթեր, յատկապէս ամուսնական գործերու համար։ Բայց, միւսները խոյս կուտան։

Արդ, հայկական միջավայրը այնքան սահմանափակ է եւ այնքան մատչելի, որ երբեք անհրաժեշտ չէ ծանուցում տալ, հարսնցու փնտռելու համար։

Իսկ ամէնէն կարեւորը, վա՜յ անոր որ իր կեանքի ընկերը պիտի գտնէ... չորրորդ էջի ծանուցումներով։

Այդ քիչ մը շատ պիտի նմանէր... լուսանկարով ամուսնութեանց, որոնց պատկերազարդ պատմութիւնը շատ լաւ գիտեն «ամերիկահայ փեսացու» փնտռողները։ ՎԱՐԱԶ

ԹԱ՞Ց ԹԷ ՉՈՐ

Մ. Նահանգներու հանրապետական եւ ռամկավար խմբակցութեանց վարիչները ծրագիր մը կը պատրաստեն, գինեխմութեան օրէնքին ջնջումը պահանջելու համար։ Համաձայնութիւն գոյացած է սկզբունքով։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ՌՈՒՍԻՈՅ ՄԷՋ

Ամերիկեան թերթերը կը գրեն թէ գործազրկութիւնը պիտի սաստկանայ խորհրդային Միութեան մէջ, ձմրան ընթացքին, որովհետեւ կառավարութիւնը որոշած է կրճատել բանուորներու թիւը ճարտարագործական շրջաններու մեծ մասին մէջ։ Կը յիշուի թէ պաշտօնեաներու կրճատման մասին ալ վճռական որոշումներ տրուած են։

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ՝ ՕԴԱՆԱՒՈՎ

Երիտասարդ վիեննացի մը, որ Վիեննայէն օդանաւ նստած էր կիրակի օր, անձնասպան եղաւ մեկնումէն անմիջապէս յետոյ վար նետելով ինքզինքը։ Դիակը գտնուեցաւ քիչ յետոյ, դաշտի մը մէջ, ջարդուփշուր եղած։

Ճամբորդը միննակութենէն օգտուելով, դուռը բացած եւ վար նետուած էր։ Մեքենավարը իր տեղը հասնելէն յետոյ իմացաւ դէպքը։ Անձնասպանը նամակ մը ձգած է որուն մէջ կը բացատրէ անձնասպանութեան պատճառը։

ՏԱԿԱՒԻՆ ԿԸ ՓՆՏՌԵՆ...

Գելկրատի ամերիկեան հիւպատոսը նամակ մը ուղղելով սերպիական կառավարութեան, անոր աջակցութիւնը խնդրեց, փնտռելու համար Լինտպէրկի երախային սպանիչները։ Մինչեւ այժմ զանազան լեզուներով շրջաբերականներ հանուած են որոնց մէջ նշանակուած են աւազակներուն վճարուած փրկանքի դրամատոմսերուն թիւերը։ 25,000 տոլար պարգեւ խոստացուած է այն մարդուն որ պիտի կրնայ ճշգրիտ լուրեր տալ, աւազակները ձերբակալելու համար։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը ստորագրեցին ոչ-յարձակման դաշինքը

Ամբողջ երկու տարի քաշքշելէ յետոյ, երէկ, 28 նոյեմբեր, Փարիզի մէջ ստորագրուեցաւ ոչ — յարձակման դաշինքը՝ Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան միջեւ։ Այս ստորագրութենէն անմիջապէս առաջ, Լեհաստան ալ վաւերացուց իր ստորագրած դաշինքը՝ Մոսկուայի հետ։ Նոյնպէս այս վերջինը՝ փոխադարձաբար։ Լեհաստան մինչեւ հիմա յետաձգած էր, սպասելով Ֆրանքեւռուս բանակցութեանց։ Ռումանիան ալ կը սպասէր, աւելի ճիշդ՝ Ֆրանսա կը սպասէր որ անոր կատարած բանակցութիւններն ալ ելքի մը յանգին։ Բայց Պուքրէշ եւ Մոսկուա խզուեցան, Պեսարապիոյ հարցին առթիւ։ Միայն Ֆրանսա հաւատարիք առաջած է թէ Մոսկուա բռնի միջոցի չպիտի դիմէ, այդ հարցին կարգադրութեան համար։

Դաշնագիրը յար եւ նման է միւս ոչ — յարձակման դաշինքներուն։ Առաջին յօդուածով, երկու կողմերը փոխադարձաբար յանձն կ'առնեն երբեք, ոչ առանձին ոչ ալ ուրիշներու հետ միանալով, պատերազմի կամ յարձակման չդիմել, եւ յարգել անձեռնմխելիութիւնը այն երկիրներուն որ կը գտնուին իրենց վեհապետութեան տակ կամ ենթարկուած են իրենց պատասխանատուութեան։ (Կ'ակնարկէ գաղթավայրերուն)։

Երկրորդ յօդուածը լրացումն է առաջինին, որ կը տրամադրէ թէ՝ եթէ կողմերէն մէկը յարձակման ենթարկուի ուրիշ պետութեան մը կամ պետութեանց կողմէ, միւս կողմը յանձն կ'առնէ ոչ ուղղակի ոչ ալ անուղղակի չօգնել յարձակողին։ Միւս կողմէ, յատկապէս նախատեսուած է որ, եթէ կողմերէն մէկը յարձակման դիմէ երրորդ պետութեան մը դէմ, միւս կողմը կրնայ անմիջապէս չեղեալ համարել դաշինքը։

Երրորդ յօդուածը կը վերապահէ Ֆրանսայի իրաւունքները՝ իբրեւ անդամ Ազգերու Դաշնակցութեան.

Չորրորդ յօդուածը կը ջնջէ Ֆրանսայի հետ առեւտուր կատարելու արգելքը, զոր դրած էր Մոսկուա, 1930 հոկտեմբեր 20ին, եւ կը նախատեսէ բանակցութիւններ՝ առեւտրական դաշնագրի մը համար։

Հինգերորդ յօդուածը կը վերաբերի քաղաքական քարոզութեան։ Խորհրդային իշխանութիւնը յանձն կ'առնէ հոն կենալ զօր եւ է գործունէութենէ որ կը ձգտի շարժում ստեղծել, հրահրել միւս կողմին հողային ամբողջութեան դէմ կամ բռնի փոխել անոր քաղաքական կամ ընկերային վարչաձեւը հողերու ամբողջութեան կամ մէկ մասին մէջ»։ Միեւնոյն առաջադրութեամբ, ռուս կառավարութիւնը ինքն իրեն կ'արգիլէ «պաշտպանել, կազմակերպել, նպաստաւորել կամ իր հողին վրայ ընդունիլ այնպիսի կազմակերպութիւններ որ կը յաւակնին ներկայացնել ֆրանսական կառավարութիւնը, կամ իր հողերը կամ անոնց մէկ մասը, մէջն ըլլալով գաղթավայրերը եւ հոգատարութեան ենթակայ երկիրները»

Ուրեմն, սկզբունքով արգիլուած է խորհրդային իշխանութեանց կողմէ ո՛ր եւ է ուղղակի կամ անուղղակի աջակցութիւն՝ Աննամցիներու, Թունուզցիներու, Սուրիացիներու կամ Մարոքցիներու մէջ կատարուած քարոզութեանց։

Այս տրամադրութիւնը չի նշանակեր թէ Ֆրանսա հաստատուած նախկին ռուս գաղթականներն ալ, փոխադարձաբար, չպիտի կրնան վայելել քաղաքական ապաստանականներու յատուկ պաշտպանութիւնը, իբրեւ մշակութային կամ փոխադարձ օգնութեան խմբակցութիւններ։ Փոխադարձաբար պայման դրուած է իրենց հողերուն վրայ չընդունիլ զինուորական խմբակցութիւններ որոնց նպատակն է զինել կռիւ միւս կողմին դէմ» ։Այս տրամադրութիւնը կ'արգիլէ միայն այն կազմակերպութիւնները որոնք զինուորական մարզանքներ կը կատարեն, պատերազմի յատուկ զէնքերով, բայց ազատ կը ձգէ ո՛ր եւ է ընկերութիւն որ կազմուած է Ֆրանսայի մէջ, նախկին զօրականներու միջեւ, փոխադարձ օգնութեան, իրենց հասարակաց հայրենիքի եւ անցեալի յիշատակներուն պահպանման համար։ Այսպիսի բազմաթիւ ընկերակցութիւններ կան Գերմանիոյ մէջ։

Անօթութեան արշաւը դէպի Ուաշինկթըն

Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն թէ անօթիներու նոր բանակ մը քալելով ճամբայ ելած է դէպի Ուաշինկթըն, ներկայանալու համար խորհրդարանին որ կը բացուի դեկտ. 5ին։ Ամէն կողմէ 100 — 300 հոգինոց կարաւաններ կը դիմեն դէպի մայրաքաղաք, մեծ քալելով։ Անոնք պիտի պահանջեն որ անմիջական օգնութիւն բաշխուի գործազուրկներուն։ Շատ մը քաղաքապետութիւններ միջոցներ ձեռք առած են, որպէսզի կարաւանները կանգ չառնեն իրենց հողին վրայ։ Տեղ — տեղ եռապատկուած, քառապատկուած է ոստիկանութեան թիւը։ Նիւ Եորքի քաղաքապետը իր պաշտօնատան մէջ ընդունեց 300 քալողներ։ Բարեկարգութեան կը հսկէին... 300 ոստիկաններ։

Ուտելիքի պակասը Ռուսիոյ մէջ

Լեհական թերթերը կը գրեն թէ սովը կը սպառնայ Խ. Միութեան, եւ թէ նախանշանները աւելի ծանր են քան 1921ին։ Ուտեստի գիները կ'աւելնան մէկ օրէն միւսը, անհաւատալի համեմատութիւններու հասնելով։ Մէկ լիպրա կարագը կը ծախուի 20 րուպլիի (168 ֆր.), ճմաւը՝ 10 րուպլիի, քառորդ լիդր կաթը՝ 4ի եւն.։ Օտար ճարտարագէտներն ալ կը նեղուին, որովհետեւ գաւառներու մէջ կարելի չէ բան գտնել, նոյն իսկ օտար դրամով։ Այս կացութիւնը գլխաւորաբար հետեւանք է գիւղացիներու ընդդիմութեան։ Երեսի վրայ ձգուած են դաշտերը։ «Փրավդա»ն իսկ կը խոստովանի թէ Հիւսիսային Կովկասի դաշտերուն մէջ վայրի խոտերը մարդահասակ բարձրութեան կը հասնին։

Ցոյցեր պատերազմի դաշնագիրներուն դէմ

Կիրակի օր Քէօլնի մէջ 22 ընկերակցութիւններ ցոյց մը կատարեցին Վերսայլի դաշնագրին դէմ, պահանջելով Գերմանիոյ վերադարձնել խլուած հողերը։ Այս ժամանակ բանաձեւ մըն ալ քուէարկեցին եւ ղրկեցին Նախագահ Հինտէնպուրկի։ Պետական խորհրդական Հօֆման այս առթիւ ճառ մը խօսելով, հաստեց թէ Գերմանիոյ արեւելեան կողմը հաստատուած գոյավիճակը չի կրնար երկար տեւել։ «Մեզի ուրիշ բան չի մնար եթէ ոչ ամէն գնով պայքար մղել Վերսայլի դաշնագրին դէմ։ Անհրաժեշտ չէ նոր հանրաքուէ մը, Գերմանիոյ վերադարձնելու համար այդ հողերը։ Անջատումը կատարուած ըլլալով վայրագօրէն, առանց ժողովրդական խորհրդակցութեան, մենք իրաւունք ու...

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՍԻՊԻԼ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

Գրած էինք թէ Սիպիլ (Տիկին Զապէլ Ասատուր), որուն յոբելեանը պիտի կատարուէր, յանկարծ տկարանալով, դարմանուած է ամէն աշխատանքէ։ Վիճակը ծանր չէ, բայց երկար դարմանի կը կարօտի։ Պոլսոյ թերթերէն կ'իմանանք թէ վաստակաւոր բանաստեղծուհին փոխադրուած է Բերայի Ս. Յակոբի հիւանդանոցը, ուր ձրի սենեակ տրամադրած են, բայց Տիկինը մերժած է։ Ազգ. Հիւանդանոցն ալ ամէն դիւրութիւն ընծայած է, բայց Սիպիլի ազգականները նախընտրած են Ս. Յակոբը, այցելութեանց դիւրութեան համար։

Հիւանդին ընդհանուր վիճակը լաւ է, սակայն աջ ձեռքը չի գործեր։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՆՈՐ ԽՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՏՈՒՐՔԵՐՈՒ ԳԱՆՁՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, Ֆրանսայի տուրքերու եկամուտը մեծապէս նուազած է հոկտեմբեր ամսուն։ Հաւաքուած գումարը 754,500,000 ֆրանք պակաս է նախատեսուած եկամուտէն, իսկ ներկայ տարեշրջանի առաջին եօթը ամիսներուն բացն եղած է 2,737,000,000 ֆրանք։ Ընդհանուր եկամուտը 4 միլիառ 626,000,000 ֆրանք պակաս է, բաղդատելով 1931ի հետ։ Հասոյթներու նուազումը մասնաւորապէս աչքի կը զարնէ եկամուտի տուրքին, մաքսատուրքերու, սեղանաւորական եւ առեւտրական ձեռնարկներու տուրքերուն մէջ։

Ելմտական նախարարը հաստատելով այս իրողութիւնները, աւելցուց թէ 1933ի ընթացքին պետութիւնը, նահանգապետութիւնները, գաղթավայրերը եւն. պիտի ստիպուին 29 միլիառ ֆրանքի փոխառութիւն մը կնքել, թէեւ հրապարակը ձեռնտու չէ։ Նախարարը յիշեց նաեւ տուրքերէ խուսափելու հիւանդութիւնը, եւ յայտնեց թէ խիստ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին։ Բաց ի այն 1018 անձերէն որոնք յաջողած են առանց տուրքի զանձել իրենց շահաբաժինները, աջակցութեամբ զուիցերիական դրամատան մը, ուրիշ 400 հոգի ալ ամբաստանուած են։ Անցեալ օր թերթերը սկսան մաս – մաս հրատարակել ամբաստանեալներուն ցանկը, բայց կառավարութիւնը արգիլեց։ Քննութիւնները կը շարունակուին։ Մեղսակից դրամատուներէն մէկը (զուիցերիական) հաղորդեց թէ իրենց երկրին օրէնքով արգիլուած է երեւան հանել յաճախորդներուն գաղտնիքները. հետեւաբար ֆրանսական ոստիկանութիւնը իրաւունք չունի քննելու տետրակները։

1933ի եւմտացոյցին հետ, կառավարութիւնը խիստ միջոցներ կ'առաջարկէ, ապահովելու համար բոլոր տուրքերու անկորուստ գանձումը։ Այսուհետեւ ընկերութիւնները պարտաւոր պիտի ըլլան ճշդել ներկայացողին ինքնութիւնը, ո՛ր եւ է վճարում ընելէ առաջ։ Միեւնոյն ատեն, իւրաքանչիւր ամսու վճարումներուն ցանկ մը պիտի ներկայացնեն Տուրքերու վարչութեան, յայտնելով ստացողներուն անունն ու հասցէն։ Եթէ վճարումը եղած է երրորդի մը միջոցաւ, ստացողը պէտք է յայտնէ շահաբաժինին տիրոջ անունը։ Տուրքի պաշտօնեաները լայն իրաւասութիւններ պիտի ունենան քննութիւն կատարելու դրամատուներու մէջ, իսկ այս վերջինները պարտաւոր են իմացնել արժեթուղթերու յանձնումը, ընթացիկ հաշիւները եւ դրամարկղներու պարունակութիւնը։ Իւրաքանչիւր յանցանքի համար մինչեւ 10,000 ֆրանք տուգանք պիտի գանձուի։ Միեւնոյն խստութիւններով պիտի հետապնդուի սովորական տուրքերու գանձումը։

— · —

«ՐՈԹԷ ՖԱՆԷ», Պերլինի համայնավար պաշտօնաթերթը, երկու շաբաթ դադարման դատապարտուեցաւ ոստիկանութեան կողմէ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ԺԴ.

ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐԸ ՊԱՏՐԱՍՏ՝ ԴԱՏԷՆ ԱՌԱՋ. — ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ԴԻՄՈՒՄԸ՝ ՃԱՎԻՏԸ ՓՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ. — «Ո՛Չ, ԲՈԼՈՐԸ ՊԻՏԻ ԿԱԽՈՒԻՆ ԵՒ ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ». — ԿԱԽԱՂԱՆ ԵՒ... ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ՄԻԵՒՆՈՅՆ ԺԱՄՈՒՆ. — «ՀԱՅՏԷ, ՔԷՅՖ ԸՐԷՔ». — Մ. ՔԷՄԱԼ «ՖՈՔՍԹՐՈԹ» ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԽԵԼԱԿՈՐՈՅՍ, ՄԻՆՉ 13 ՄԱՀԱՊԱՐՏՆԵՐ ԿԸ ՃՕՃԻՆ ԿԱԽԱՂԱՆԻՆ ՎՐԱՅ ...

Դատավարութեան երկրորդ մասը տեղի կ'ունենայ Էնկիւրիի մէջ՝ Քէմալի աչքին առջեւ։ Ամբաստանեալներուն շարքին մէջ են բոլոր երեւելի ընդդիմադիրները բացի քանի մը հոգիներէ, ինչպէս Րէուֆ, Րահմի եւ ուրիշներ որոնք փախած էին բայց յետոյ մահուան պիտի դատապարտուէին ի բացակայութեան։

Դատարանին նախագահն էր Քէլ Ալին՝ Շէյխ Սայիտը կախաղան բարձրացնող դատաւորը։ Արտաքինով «շնորհքով մարդու մը տպաւորութիւնը կը թողուր ան, բայց իրականին մէջ զզուելի եւ արիւնարբու մարդասպան մըն էր»։ Հպարտութեամբ կը պարծենար որ Սուլթան Մահմուտ Բ.էն ի վեր — որ եօթը հազար եէնիչէրիներ սպաննած էր խըժդժօրէն — ոչ մէկը իրմէ աւելի Թուրք կախած էր։

Ինք, ընդհանուր դատախազը եւ օրուան դահիճը՝ — ուրիշ Ալի մը —, կը կազմէին երրորդութիւն մը, Մուսթաֆա Քէմալի անմիջական հրամանին տակ։

Դատավարութիւն չէր կատարուածը, այլ զաւեշտ մը, ողբերգութիւն մը, եթէ կ'ուզէք։

Ամբաստանեալները զրկուած էին պաշտպան փաստաբաններ ունենալու իրաւունքէն։ Քէլ Ալի իր ուզածին պէս պիտի վարէր դատը — որուն գրեթէ պէտք չկար — որովհետեւ այդպէս հրահանգուած էր իրեն։ Ինք գոց գիտէր արուելիք վճիռը եւ օրեր առաջ յայտարարած էր լրագրողներուն թէ «ամբաստանեալները յանցաւոր էին եւ կախաղանները պատրաստ»։

Ամբաստանագիրը պատմութիւնն էր Թուրքիոյ վերջին քսանամեակին։ Էնվէրներու, Թալէաթներու եւ Ճավիտներու վարչական ու քաղաքական սխալները, գերման զինակցութիւնը որուն հետեւանքը եղաւ Թուրքիոյ մասնակցութիւնը պատերազմին եւ երկրին ընդհանուր քա՜յքայման պատճառները մանրամասնօրէն յիշատակուած էին անոր մէջ։ Ամէնէն գլխաւոր ամբաստանեալը, հո՛ն, դատարանին մէջ Ճավիտն էր։ Փախած էին միւսները զինադադարէն անմիջապէս ետքը, լքած էին հայրենիքը այն պահուն երբ թշնամին կը սպառնար անոր. մինչդեռ Կազին մնացած էր պաշտօնին վրայ, յաղթական թշնամիներուն հետ ճակատ ճակատի։ Ու այս մարդիկը՝ ամբաստանեալները ընդդիմութիւն ցոյց կուտային օրուան մեծ հերոսին։

Դատարանին նախագահը կը բաղդատէր Մ. Քէմալի «Աստուածակերպ հեռատեսութիւնը, սքանչելի հայրենասիրութիւնը, բարձր հանճարը, իր ազնիւ գործերն ու քաջութիւնը, ամբաստանեալներու անպատիւ ու չարաբաստիկ նկարագիրներուն հետ»։ Դատաւորը հիանալի կերպով կը կատարէ իր դերը։

Անսպառ գովասանքներ կը շռայլէ Քէմալին, «երկինք կը բարձրացնէ զայն». իսկ ամբաստանեալները «վատոգի դաւաճաններ են», կ'ըսէ։

Մահուան կը դատապարտուին բոլորն ալ, բացի չորս զինուորական փաշաներէն որոնք բացառիկ ներման կամ Կազիի շնորհին կ'արժանանան, թէեւ ջարդուփշուր կ'ընէ Քէմալ անոնց անունն ու համբաւը դատարանին մէջ ու դատարանէն դուրս։ Մեռած են անոնք այլեւս թէ բանակին եւ թէ հանրային կեանքին մէջ, կ'ըսէ Կազին, ու «իր նկարագրին ազնուութիւնը ցոյց տալու համար», կ'արձակէ զանոնք։

Դատավարութեան ընթացքին բազմաթիւ դիմումներ կատարուած էին ամբաստանեալները ազատելու համար։ Հրեայ ընկերութիւններ Նիւ Եորքէն, Փարիզէն ու Պերլինէն, զանազան ձեւերով աշխատած էին ներում ձեռք բերելու համար։ Շատ մը օտար եւ հրեայ դրամատիրական հիմնարկութիւններ դիմած էին անգլիական ու ֆրանսական կառավարութեանց ինչպէս նաեւ գլխաւոր թերթերուն, շեշտելով միջամտութեան մը անհրաժեշտութիւնը, փրկելու համար մանաւանդ Ճավիտը։ Սարօ՝ Ֆրանսայի պետական մարդը, անձամբ եկած էր Էնկիւրի, բարեխօսելու Ճավիտին համար։ Ծանօթ Ազատ – Որմնադիր մըն էր Սարօ եւ վստահ էր որ իր «եղբայրակիցը» Մ. Քէմալ պիտի տեղի տար իր խնդրանքին։

Այս դիմումները ո՛չ միայն չօգնեցին այլ, ընդհակառակն, զօրաւոր հակազդեցութիւն մը յառաջ բերին Մ. Քէմալի մէջ։ Ան զգաց թէ այն բոլոր օտար ուժերը որոնցմէ կը վախնար ինք, բարեկամ էին ընդդիմադիրներուն։ Կասկած չունէր, այլ եւս որ իր թշնամիները գաղտնի կապեր ունէին արտասահմանի դրամատիրական ու ազատ որմնադրական շրջանակներուն հետ։

Ո՛չ, բոլորը պիտի կախուին եւ անմիջապէս

Անայլայլ կը ստորագրէ ան մահավճիռները զորս անձամբ իրեն բերած էր դատարանին նախագահը եւ կը հրամայէ որ կախաղանները պատրաստուին նոյն այդ գիշերը։ Եւ որովհետեւ Մ. Քէմալ չի սիրեր կիսկատար գործը, կը պատրաստուի ... տօնախմբութեան։

*

Այո՛, Մուսթաֆա Քէմալ պիտի պարէ այդ գիշերը, ամէն գիշերներէ աւելի։

Դիւային խնճոյք մը, պարահանդէս մը կը սարքէ ան ողջունելու համար մահը իր թշնամիներուն։ Այնտեղ են բոլոր երեւելիները հանրապետական Թուրքիոյ մայրաքաղաքին — նախարար, դեսպան, օտար ներկայացուցիչներ, Թուրք պաշտօնատարներ, գեղեցիկ Թրքուհիներ։ Քէմալ հրաւիրած է բոլո՛րը, բոլո՛րը։ Ամէ՛ն մարդ թող գայ, ամէն մարդ թող պարէ՛, յաղթանակներուն յաղթանակն է այս։

Դղեակին լուսանցնցող դահլիճներուն մէջ հիւրերը կը սպասէին Քէմալին որ քաշուած անկիւն մը, կը խօսի օտար դիւանագէտի մը հետ։ Ինչո՞ւ չեն պարեր։ Կը վախնան, որովհետեւ տակաւին չեն գիտեր թէ ինչ տրամադրութեան մէջ է ան։ Ո՞վ կը համարձակի ուրախ-զուարթ երեւալ, եթէ բանիկա տխուր է։ «Վայրենի մըն է Քէմալ, զգուշութեամբ պէտք է վարուիլ հետը»։

Բայց արտասովոր կերպով ուրախ է ան։ Պաշտօնական ընդունելութիւն չէ սարքուածը. ուրախութեան, խրախճանքի, սանձարձակ վայելքի տօնն է։

— Հայտէ՛, քէյֆ ըրէք, խնդացէք, խաղացէք, կը գոչէ ան ու ֆոքսթրոթ կը դառնայ խելակորոյս, ինքնիրմէն ելած։ Կը պարեն բոլորը, իրարու փաթթուած։ Ո՛րքան անվարժ են պարելու մէջ։ Կը դառնան, կը դառնա՛ն պտուտակի պէս ու խաժիլիկ երաժշտութիւնը չափ կուտայ իրենց քայլերուն։ Եւրոպական բիբլիոթեքան կը թափթփի իրենց վրայէն, բայց ի՛նչ փոյթ, պիտի պարեն, ստիպուած են պարել, քանի որ այդպէս հրամայած է Քէմալ։

Օղին, գարեջուրը, շամփանեան տաքցուցեր են գլուխները այդ զարշահոտ մթնոլորտին մէջ։ Եւ ինչպէ՛ս աղտոտ է այդ մթնոլորտը այլապէս։

Ահաւասիկ Քէմալ ու Լաթէֆ բարձրաձայն կը «քաշքշեն» գիրուկ Թրքուհի մը դահլիճին մէջտեղը։ Նուագախումբը լուռ է ու բոլորը կը լսեն անոնց այլաբուրխա կատակը։ Ի՛նչ զզուելի ակնարկներ Թրքուհիին ամէնէն ցայտուն մասերուն մասին եւ ի՛նչ լայն – լայն խնդուք սրահին մէջ։

Ահաւասիկ նախարար մը՝ Թէվֆիք Րիւշտի որ կէս – գինով կը փորձէ համբուրել... երիտասարդ պէյ մը։

— Պարեցէ՛ք, կը պոռայ Կազին, բոլոր քաղաքակիրթ ժողովուրդները կը պարեն։

Երջանիկ է Քէմալ. կը պարէ անընդհատ, կը խմէ, կը խնդայ, կը սիրաբանէ կիներուն հետ։ Հարսնիք կայ Չանգայայի մէջ։ Պայրամ...

*

Դղեակէն չորս մղոն հեռու, Էնկիւրիի գլխաւոր հրապարակը լուսաւորուած է։ Տասնըմէկ եռոտանիներ կը բարձրանան այնտեղ՝ բանտին պատերուն տակ։ Իւրաքանչիւրին տակ կանգնած է սպիտակ շրջազգեստի մէջ փաթթուած մարդ մը, ձեռքերը կապուած ետին։ Չարագուշակ օղակը կը բոլորէ անոնց վիզը։ Ահագին բազմութիւն մը եկած է քաղաք դիտելու համար տեսարանը — Մուսթաֆա Քէմալի թշնամիները պիտի կախուին։

Ցաք է օդատարի այդ գիշերը եւ թեթեւ զեփիւռ մը կը լեցնէ մթնոլորտը Անատոլուի դաշտերուն բարկ բուրմունքովը։ Պիտի ծագի արեւը քանի մը ժամէն։ Մահասարսուռ լռութիւն մը կը ճնշէ բազմութեան վրայ։

Իրենց վերջին խօսքը կ'արտասանեն դատապարտեալները։ Բանաստեղծութիւն մը, աղօթք մը, բողոք մը իւրաքանչիւրէն։ «Թուրքիոյ հարազատ զաւակն եմ», կը գոչէ մէկը։ Ճավիտ որ կը սիրէր կեանքը, ժպիտը, կիներն ու իշխանութիւնը կեցած է անվախ. կնճիռ մը միայն կը նշմարուի իր դէմքին վրայ (*)։

— Ներեցէք եղբայրներ, կ'ըսէ ան. կրտսեցէք որ անվարժ եմ այս օղակին. չէ՞ որ առաջին անգամն է որ կը գտնուիմ այս դիրքին մէջ։

Մօտեցող արշալոյսին մահաբոյր անդորրութեան մէջէն մէկիկ մէկիկ կախաղան կը բարձրանան Մուսթաֆա Քէմալի քաղաքական հակառակորդները։

*

Ցնցած է հիմա բազմութիւնը Չանգայայի մէջ։ Հիւրերը կը մեկնին հետզհետէ։ Զարշահոտ դահլիճին մէջ քանի մը կիներ կը պարեն միայն. Հոս, հոն, մարդիկ կը խօսակցին, կը համբուրուին լրծունքներով, մէկուն թեւը միւսին ուսին։

Թէվֆիք Րիւշտի որ մեկնած էր կանուխ, գինով վիճակի մէջ, կէս ճամբան մնացած էր ու կը քնանար իր կառքին մէջ, փոսի մը եզերքը։ Ռուսական դեսպանը իր ճամբուն վրայ տեսած էր Թուրք նախարարը եւ հրամայած էր իր մեքենավարին «մարդուն չըսել»։ «Հնացող կամ սառած շունը պէտք չէ խանգարել», կը մտածէր ինքնիրեն.

Մահապարտներուն գործադրութեան լուրը կը բերեն Քէմալին. Մռայլ է անոր դէմքը, աչքերը առանց արտայայտութեան։ Կը դիտէ պատուհանէն դուրս։ Արշալոյսը կը կարմրի։

Հեգնոտ ժպիտ մը կը նետէ այդ կիներուն, այդ մարդոց վրայ — «շուներ ու գործիքներ իր ձեռքին մէջ»։

Վերջապէ՛ս։ Կատարեալ է իր յաղթանակը հիմա։ Մահացած են իր թշնամիները

— «Ձմեռը բերէ՛ք, Թուղթ բերէք» կը հրամայէ ու շրջապատուած իր մտերիմներէն՝ կը շարունակէ իր դիւային խնճոյքը մինչեւ արեւածագ։

*

Ի՛նչ անդիմադրելի է սպաննելու հեշտանքը Թուրքին համար...

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(*) ԽՄԲ.— Այստեղ ալ Արմսթրօնկ շփոթութեան մէջ է։ Ճավիտ եւ ուրիշներ կախուեցան Իզմիրի մէջ։

ԾԻԾԱՂ

— Ղազարոս, քանի որ հոս գործդ լմնցաւ, գնա պարտէզը լաւ մը ջրէ։

Ղազարոս վերադառնալով.

— Էֆէնտի, անձրեւ կուգայ, ես ալ պիտի թրջիմ ջրելով։

— Ծօ՛, յիմար անձրեւ եկած ժամանակ ի՞նչ պէտք կայ ջրելու։

— Էֆէնտի, ես պարտիզպան չեմ որ գիտնամ, խոհարար եմ։

X

— Ինչպէ՞ս, Տիկին, բժշկուհիէդ գո՞հ ես։

Շատ գոհ եմ, ամէն անգամ հասցէներ կուտայ զաւակներուս համար։ Այսօր ալ գլխարկավաճառի մը խանութին թիւը տուաւ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՎՏԱՆԳԸ

Էմիլ Լուտվիկ, միջազգային համբաւի ու ընթերցման հասած քաղաքական գրող մըն է։ Հրեայ մըն է, բուն անունով Էմիլ Լուտվիկ Քոհէն, սակայն իր անունէն «Քոհէնը» վերցուցած է, որովհետեւ ճիշդ այս անունը կ'եղը. Եւրոպայի մէջ շատ կը գործածուի Հրեաները ծաղր ու ծանակի նիւթ ընող սրամտութեանց մէջ։ Կը գրէ գերմաներէն, աշխարհն ալ զայն իբր գերման կը ճանչնայ։ Իր գործերը կը շօշափեն քաղաքական դէմքերու ու դէպքերու հոգեբանական կողմերու վերլուծումն ու բացատրութիւնը, ու կը կազմեն շարք մը քաղաքական ու ընկերային կենսագրութիւններու, սկսած Ցեզարէն մինչեւ Նափոլէոն, Պիզմարք ու մեր օրերու դէմքերն ու դէպքերը։

Լուտվիկ շատ ճամբորդած է ու մօտէն յարաբերած մեր օրերու աշխարհը վարող պետերու, քաղաքագէտներու ու դիւանագէտներու հետ։

X

Նոյեմբեր 4ի երեկոյեան իր Փրակայի մէջ ըրած բանախօսութիւնը նիւթ ունէր աշխարհի այժմու քաղաքական վիճակին խորքը, ու ձեւով մը եզրակացութիւնը իր փորձառութեանց ու տպաւորութիւններուն, առանց իբր թէ կողմ բռնելու՝ կամ նաեւ առանց վարդապետական յաւակնութիւններու։

Ըստ Լուտվիկի՝ աշխարհը կ'ապրի նոր ու շատ մօտ պատերազմի մը կարելիութիւնը՝ որուն պատճառները նախ պատմական կը գտնէ ու ապա հոգեբանական։ Պատմական ու քաղաքական պատճառներուն մէջ գլխաւորն են այն անարդարութիւնները զորս իր ետին թողուց Մեծ պատերազմին հաշուեյարդարը։ Խաղաղութեան դաշնագիրները կը պարունակեն անիրաւութիւններ։ Կան շատ մը դժգոհ եւ ուղղակի անիրաւուած ժողովուրդներ։ Պատերազմին իբր հետեւանք՝ ամէն մէկ ազգ այլ եւս հաւատք չունի միջազգային կարգադրութիւններու վրայ, ու ուժին պաշտամունքը, ուժին ապաւինումը դարձած է միակ հաւատամքը։ Ասով նաեւ ծայրայեղ ազգայնամոլութիւն, ստորատեցութիւն.

Լուտվիկ խօսք չըներ Ազգերու Դաշնակցութեան մասին։ Բայց իր ամբողջ բանախօսութեան ոգիէն ու տպաւորութենէն մարդ կը յանգի այն եզրակացութեան թէ իրապէս ան խրտուիլակ մը կամ զանցառելի քանակութիւն մըն է։

Պատերազմի կարելիութեան հոգեբանական պատճառներէն կարեւոր կը նկատէ հետեւեալ երկուքը. —

1) Ինչպէս ամէն ընկերային մեծ յեղափոխութեան եւ յեղաշրջումի վաղորդայնին՝ մեր օրերուն ալ թէ անհատները եւ թէ ազգերը բռնուած են ընչաքաղցութեան անչափ ու անյագ մոլուցքէ մը։ Ոչ ոք կ'ուզէ գոհանալ քիչով, ու ոչ մէկը կ'ուզէ ընել ամենափոքր զիջում։ Եւ որովհետեւ տնտեսական կեանքն ու անոր շահերը բանալին են ամէն քաղաքական քայլի, անբացատրելի չէ արդի առհասարակ վիճակը։

2) Հոգեբանական երկրորդ ու շատ մեծ ազդակն է արդի երիտասարդութեան ապրումներուն ուղղութիւնը. աշխարհի բոլոր երկիրներուն մէջ հասնող սերունդները սնած են պատուոյ դաշտի հերոսութիւններու փառաբանումին ու անոնց ընծայուած խնկարկութեան գինովութիւնով։ Դժբախտաբար տակաւին բանակներ կան ուսուցիչներու որոնք վրէժի կամ ազգային, ցեղային կոչումի գիտակցութեամբ, սերունդներուն պատերազմը իբր միակ փառքի ճանապարհ ցոյց կուտան. Արդ ներկայիս, այս երիտասարդութեան մէջէն եթէ մաս մը կը գոհանայ «տանկօներու պարերու», գինարբուքի ու զեխութեան ապրումներով, միւս մեծ մասը իր ներքին ուժին արտայայտումին համար կը փնտռէ հին ասպետութիւններու ճամբաները, կռիւի, պատւոյ դաշտի դափնիներ. Երիտասարդութեան հոգեբանական այս կողմը աւելի կարեւոր ու ծանրակշիռ է՝ ըստ Լուտվիկի, քան կը կարծեն՝ աշխարհի խաղաղասէրները։

Լուտվիկ կը խորհի որ բոլոր ժողովուրդներու այն տարրերը՝ որոնք առաջ կը քալէին Բ. Միջազգայինի նշանախօսքերովը, պէտք է որ նորոգ ճիգով մը դառնան գործակցին, մանաւանդ փոխելու համար դպրոցներու արդի ոգին, ու եթէ իրապէս կարենան միանալ՝ թերեւս յաջողին առաջքն առնել գալիք պատերազմին։

Ինչ կը վերաբերի մեր ապրած շրջանի խորքին ու փիլիսոփայութեան, Լուտվիկ կը յատկանշէ զայն իբր շրջանը ժողովրդապետութեան (démocratie) ու ինքնատիրութեան կամ [illegible]ավարութեան (autocratie) պայքարին։

Միապետութեան ու հանրապետութեան պայքարի շրջանն անցած է այլեւս. Պատերազմը եղաւ քանդիչը միապետութիւններու. Գոնէ ձեւական հանրապետութիւնը մեր ժամանակի տիրական կառավարական ձեւը պիտի մնայ։ Բայց հանրապետութիւնը կարելի կ'ընծայէ իրական ժողովրդապետութեան համահաւասար անհատիրապետութիւնը կամ անհատավարութիւնը։ Իտէալը անշուշտ պիտի ըլլար լիովին ժողովրդավար հանրապետութիւնը. Բայց այսօրուան ամէնէն ընկերվարական կամ այդպէս կոչուող հանրապետութեան մը մէջ կը տիրէ անհատավարութիւնը (ռուսական սովետներու դաշնակցութիւնն ու Սթալին)։ Անհատավարութիւնը ի վերջոյ դիկտատորութիւն մըն է, որ կապ չունի կառավարական ձեւի հետ. Մեր շրջանը յատկանշական է անով որ լիուլի ռամկավար երկիրներու քով ի վեր կան արմատապէս անհատավար երկիրներ. օրինակ այժմու ժողովրդապետութեան դասական օրինակին Զուիցերիոյ դէմ Թուրքիա կամ Իտալիա, Մասարիքի դէմ Մուսոլինի կամ Քէմալ փաշա։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՔՈՅՐԵՐՈՒՍ

Գ.

Սիրելի՛ Արաքս,

Վերջին անգամ մեծ քոյրս գրած էր որ Գոհարը, դուն եւ Անին կը վրդովուիք յաճախ կրկնուած այն կարծիքէն թէ ընդհանրապէս Հայերը ընթերցասէր չեն եւ թէ գոհ պիտի ըլլայինք, եթէ ըսէին գոնէ թէ «քիչ ընթերցասէր» են։

Բացառութիւնները յարգելով՝ դժբախտաբար սխալ չէ այդ կարծիքը եւ միայն վերջին երկու տասնեակներուն է որ ընթերցանութեան շարժում մը ցնցել սկսած է մեզ, քիչ թէ շատ, կամ մեր միջավայրէն ազդուած։

Թողլով որ ժամանակը խթանէ ու պարտադրէ, եւ ամէն մարդ սրբագրէ ինքզինքը և այս պախարակելի անփութութիւնը՝ կը փափաքիմ քանի մը թելադրանքներ ընել, որպէս ձեզմէ քիչիկ մը աւելի ծանօթ մեր արդի պահանջներուն, ձեզմէ աւելի թափառելու փորձառութենէն։

Կ'ըսէք թէ կը կարդաք մեր եւ օտար հեղինակներու գործերը, նախընտրելով գլուխ գործոցները եւ այժմէութիւն ունեցող հրատարակութիւնները, մանաւանդ՝ հետաքրքրուիք մեր գրողներով։ Այդ ուղղութիւնը միայն դիմայն կրթիչ ու դաստիարակիչ է, եւ վստահաբար նոյնը կը յանձնարարէք անշուշտ ձեր ընկերուհիներուն։

Գիրքերու մասին ձեզ գրելս ուրիշ առիթի վերապահելով՝ խօսինք այժմ մեր թերթերու մասին.

Գիտեմ թէ ի՛նչ թերթ կը կարդաք օրը օրին։ Հարցն այն չէ թէ վարժուած ըլլանք թերթի մը եւ անոր հետեւած ուղղութեանը։ Ուշադրութիւն ըրա՞ծ էք թէ որ եւ է թերթ կը մնայ իր բարձրութեանը վրայ, երբ որոշ դաւանանք մը ունի եւ իր գոյութեան օրէն մինչեւ վերջ այդ դաւանանքին համար կը գրէ, կը վիճի, կը փոթորկի, կը դատէ կամ կը պարսաւէ, հպարտօրէն կատարելով նաեւ իր ինքնաքննադատութեան բաժինը եւ անպէս հետեւելով քաղաքական դասերէն։ Այլապէս ի՞նչ օգուտ օրացոյցի պէս օրերն ու դէպքերը արձանագրել եւ պարզապէս լուրերու գիր դառնալ, եւ կամ անօգուտ ու [illegible] վէճեր յարուցանել, յաճախ այնքա՛ն վարպետօրէն ծածկուած ճշմարտութեան քողովը։

Ո՛րքա՜ն տանելի պիտի ըլլար կեանքը, եթէ անմիջական կարողութիւնն ունենայինք կեղծ ու չար մտքերն իրենց հարազատ դէմքերովը տեսնելու եւ մինչեւ մեր փորձառութեան յաղթանակը՝ իրենց աւերը չգործէին անոնք։ Բայց վերջապէս առողջ եւ կիրթ միտքով եւ հոգիով ալ անկեղծ անհատներու որոշ տարիքը, եւ կամ կանուխէն իսկ լաւ գիտող ու վերլուծող միտք մը՝ կրնայ նոյն իսկ բոլոր մշուշներուն մէջէն գտնել ուղիղ ճամբան եւ կը գտնէ, — այն է գրուածքներու խորքին մէջ որոնել միշտ եւ գեղեցիկ նպատակ մը խորհրդանշող մեծ գաղափարը եւ ամէն բան այդ գաղափարին համար։

Դուք շատոնց անցուցեր էք մանկութեան եւ պատանեկութեան տարիքը, լուրջ հասակն է որ դէպի ձեզ կու գայ եւ արդէն կը տեսնէք որ, իր կոչման արժանի թերթ մը, իր բոլոր համախոհ եւ կուսակից թերթերով միասին՝ միշտ հետեւողական քայլերով կ'ընթանայ իր ընդգծած այդ ճամբէն, առաջնորդի դեր կը կատարէ եւ ճշմարիտ դաստիարակի պէս ինքն է որ կը վարէ հանրութիւնը, որովհետեւ բոլոր առօրեայ լուրերէն անջատ՝ մէկ խօսք ունի, — հայրենիքը եւ ամէն բան անոր պահպանման եւ բարգաւաճման համար։

Դուք կը կարդաք արդէն ամէն օր, — պահպանել մեր ժողովուրդին գոյութիւնը օտարութեան մահացու ճանկերէն, ամէն տեղ վառ պահել անոր կենսական ուժերը, միացնել ու մէկ ճակատ կազմել, ոչ միայն դիմադրելու եւ տոկալու համար օտարութեան մահացու հոսանքին մէջ, այլ իբրեւ կազմակերպուած ուժ եւ արժէքներ կայանալու՝ երբ բացուին դռները մեր հայրենիքին.

Եւ գո՛ւք, այս ուղղութիւնը չէ՞ որ կը գտնէք ճշմարիտ հայ հոգի թերթերուն մէջ, եւ այս չէ՞ որ միշտ պիտի փնտռէք ամէն գիրքի եւ ամէն խօսքի մէջ, ինչպէս որ ըսի՝ ըլլան անոնք բիւրեղի պէս յստակ, կամ ընդհակառակն ճշմարտանմանի եւ գեղեցիկ երեւոյթներով քօղարկուած։

Զարթումի այս աշխատանքը մեր սերունդին պարտքն է դեռեւս առաջին նամակիս մէջ եւ կը կրկնեմ նոյնը։ Պէտք է ապրեցնել նոր սերունդը, փնտռել, գտնել արժէքները եւ կրթել ու խարսխել զանոնք։ Անոնք են որ յաւերժացնողը պիտի ըլլան հայրենիքին եւ անոր գաղափարին։

Սիրելի՛ Արաքս, միայն այս չէ՞ ձեր կարդացած թերթերու ուղղութիւնը։

Կարդացի՞ք ինչ որ խօսուեցաւ այստեղ Դաշնակցութեան օրուան առթիւ։ Պէտք էր անձամբ լսած ըլլայիք, շատ համառօտ գրած էին այդ մասին։ Ամէնէն առաջ Հայն իսկ խոնարհէր արտասանուած խօսքերուն արտայայտուած հաւատքին առջեւ։ Անոնք ոչ միայն մեծ էին իբրեւ կոչ եւ գեղեցիկ ճառեր, այլ մեր ժողովուրդին պահպանման եւ փրկութեան համար խոր համոզումի հրահանգներ, այնքա՛ն վճռականօրէն ըսուած, արժէքներու իրական գնահատումներովը եւ մեր միակ ընկլիքը հայրենիքին համար՝ օտար հողի վրայ։

Միայն հայ սիրտը եւ հայ միտքն էր որ խօսեցան, ինչպէս ամէն տեղ նոյն օրուան առթիւ, եւ մէկ դաւանանքով։

Հայուն եւ Հայութեան համար։

X

Ահա՛ թէ ինչ ուղղութեամբ պէտք է կարդան հայ աղջիկները, եւ ոչ թէ պարզ հետաքրքրութեան եւ ժամանցի համար։

Մէ՛կ նպատակ. — Հայը ամէն բանէ վեր եւ յանո՛ւն անոր ազատութեան եւ բարգաւաճման տարրական իրաւունքին։

Սակայն միայն ձեր մէջ մի՛ սահմանափակէք այդ ճամբով եղբայրուառաջադրութիւնը, այլ տակաւ ձեր շուրջ համախմբեցէք բոլոր հայ աղջիկները, որպէս զի ոչ միայն ի զուր չկորսուին անոնք՝ այլ եւ այս նկարագրի դաստիարակութեան ուժով երեւան գան բոլոր թաքնուած արժէքները։ Հայ աղջիկը թերեւս քիչ մը աւելի բարձր պիտի ըլլայ իր Եւրոպայի քոյրերէն, մանաւանդ եթէ անոնց վայելած ազատութիւնն ու հանդիսար խլուած չըլլայ իրմէ եւ իր տանը մէջ, զգայ ինքզինքը։

Հայ աղջիկը Հայ միտքով միայն պիտի [illegible] մէջ ունի եւ անբաղդատելի դաշնակ մը նուիրական զգացումը կ'ունենայ հոգւոյն մէջ։ Պարտականութիւն սամանելու գիտակցութիւնն է այդ, իր մեծագոյն գիտակցութիւնը։

Այո՛, չոր նիւթեր են ասոնք, բայց դժբախտաբար մեր ճակատագրի հարցը այս է, մեր գոյութեան առանցքը՝

Ինչպէս որ մեր մայրերէն եւ ձեռներէն առնուած աղօթք մը առաւել կեանքն կը մրմնջէինք մեր մանկութեան օրերուն, անգիտակից այլ խոլոք վերացումով մը՝ հայ աղջկան այս պարտականութիւնն ալ աղօթք մը համարեցէք ամէն օր, գիտակից աղօթք մը որուն իրականացումը ձեր կամքին մէջն է, ձեր իսկ ձեռքն է եւ որուն ամէնօրեայ վերյիշումը ոչինչ կը խլէ ձեր սեփական մեծ ու փոքր երջանկութիւններէն, զբաղումներէն, եւ ոչ ալ կը ծանրացնէ մտահոգութիւնները, այլ ձեր մէջ կը վսեմացնէ ամէն բան, տաքցած աշխոյժովը եւ արեւովը լուսաւորուած։

ԱՆԱՀԻՏ

Վաշխառու Բարսեղ էֆէնտին.

— Տեսէ՛ք լուսանկարս [illegible] շինել տուի, ի՞նչպէս կը գտնէք նմանութիւնը։

— Երբեք չէք նմանիր, քանի որ ձեր ձեռքը դրպանը դրած էք, փոխանակ ուրիշին դրպանը գնելու...

իրական ժողովրդապետութեան ա-ռաջնորդներ են՝ մէջը ըլլալ Լուսավիկի, ռաքեալներ են՝ միչը բաւ Լուսավիկի, Հիներէն Լինքըն, նորերէն Գրիան ու Անհասամարժանանց Մասարիք։ Անհասամար-ժանանց Մասարիք։ Անհասամար-ժանանց ռութիւնն իր պայքարն ընդդէմ ռամ-կավարութեան կը տանի յանձին Մուս-սոլինիի, Մ. Քէմալի ու Ստալինի։

Ինչ որ կը միացնէ բուն ժողովրդա-վար պետերը անհատավարութեան պետերուն հետ, զոր ձեւով մը կարելի պիտի ըլլար նկատել յաղթանակը ժո-ղովրդապետութեան, այն է որ բոլորն ալ՝ ըլլայ Մասարիք թէ Քէմալ, ժո-ղովրդի զաւակներ են, ելած ժողո-վուրդները վարելու։ Բոլորն ալ ունին վարչական, բանտի, ժահուան դատա-պարտութիւններու անցեալ մը։ Ցե-ղայ, անոնցմէ ոչ մէկը, երբ եւ իցէ, պիտի գործէ Նափոլէոնի ժեղքը․ բո-լորն ալ պիտի պահեն արտաքնապէս ժողովրդականութեան, ռամկավարու-թեան երեւոյթները։ Չէ՞ որ Քէմալ չուզեց մերժեց Խալիֆա ըլլալ։ Ապա-հով եղէք որ Մուսոլինի երբեք պիտի չփորձէ Վիքթոր Էմմանուէլներու ծի-րանիին.

Լուսավիկ ժողովրդապետութեան յաղթանակ մը կը նկատէ նաեւ այն պարագան որ բոլոր վարիչները իրենց անհատական կեանքին մէջ ալ կը պա-հեն պարզութիւն մը որ զիրենք կը մօ-տեցնէ ժողովուրդին։ Ցաճախ այդ պարզութիւնը արտագրաւ է՝ երբ կը գործադրուի իրապէս ժողովրդավար պետերու կողմէ․ ու կը բերէ իբր օրի-նակ Մասարիքի անհատական կեան-քը․

Լուսավիկ համոզուած է որ աշխարհի արդի պետերը գէժ են, բոլորն ալ, նոր պատերազմի մը, ու Քէմալ մը ա-ւելի շատ գէժ քան մէկ ուրիշը։ Ըրով-հետեւ Քէմալն ըլլայ թէ Ստալինը, Մուսոլինի թէ մէկ ուրիշը, վստահ են որ պատերազմը պիտի նշանակէր ոչ միայն վտանգումը ամբողջ իրենց գործին, այլ եւ իրենց անձին։

Հոս կ'արժէ միջանկեալ դիտել տալ որ B. R. Knickerbocker, «Նիւ Եորք Իվ-նինկ Փօսթ» թերթի թղթակիցն ալ այդպիսի համոզումի մը արտայայտու-թը եղաւ մէկ տարի առաջ, երբ կը զանէր Ռուսիայէն, Ստալինի հետ տեսնուելէ ետք։

Բայց բաց Լուսավիկի, ժողովրդա-պետութեան համար մղուած պայքարի այս շրջանը կ'արժեւորէ Գրիանի, Լին-քընի ու մանաւանդ Մասարիքի գոյու-թիւնը։ Ան կը բաղդատէ Մասարիք-ը՝ երբ պետութեան գլուխ՝ Մարկոս Աւրելիոսի հետ։ (Հռոմի առաջինկեան փիլիսոփայ կայսրը, որ իր ամէն մէկ գործը բարոյական չափանիշներու յնազանդութենէն կ'անցընէր)։ Այս խումբը կը ճգնի ժողովրդապետու-թեան եւ իրական խաղաղութեան, հա-մոզով, պատմութեան ճանաչումով։ Մանաւանդ Մասարիք որ միակ պե-տական մարդն է՝ մարդերու գծբախ-տութիւնը իրապէս շօշափող, որովհե-տեւ մտքի, արժամարանութեան իր գի-տութիւններով ան յանգած է այն եզ-րակացութեան թէ պատերազմ դաշտի ու ձնոր դաշտիններուն տեսիլքը խարէու-թիւն է, ցնորք։ Քանիներ՞ը վերջին պատերազմի զոհերուն՝ հերոսութեան դաշտերին մէջ ինկան։ Չէ՞ որ միլիոն-ներով զոհուածներուն ջախջախիչ մե-ծամասնութիւնը խրամի մէջ կամ այ-լուր՝ անծանօթ անկիւնէ մը ինկած գնդակներէ ու ռումբերէ մեռան։ Վա-ղը պիտի մեռնին օդին մէջ տարած-ուած կազերէ։

Լուսավիկ կը զանէ որ եթէ իրակա-նանար Գրիանի «Եւրոպայի միացեալ պետութիւններուն» ծրագիրը, Մասա-րիքը, մեր օրերու Մարկոս Աւրելիո-սը, միակ ընտրելին էր այդ միու-թեան գլուխն անցնելու։ Ապա կը զա-նէ որ անհրաժեշտ է երիտասարդները արթնցնել, հասկցնել թէ ինքնախա-բէութիւն է եւ պատուոյ դաշտը եւ ա-նոր դափնին։

Հետաքրքրական է որ Լուսավիկ ոչ մէկ յիշատակութիւն ըրած Ռուզվէլթի մասին։

ԳԵՂԱՄ ՇՈՂԱԿԱԹ

ԵՐԿՈՒ ՄԻԼԻՈՆ ՄՈՒԿ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Պէյրութի քաղաքապետութիւնը ա-մէն շաբաթ չորեքշաբթի օրեր կանո-նաւոր ժողովներ կը գումարէ։ Այս շաբթուան իր ժողովը յատկացուցած էր մուկերու եւ առնէտներու փճաց-ման ծրագրին եւ միջոցներուն։ Սոյն ժողովին ներկայ գտնուած են հոլան-տական ընկերութեան մը ներկայա-ցուցիչները, որոնք պիտի ստանձնէին քաղաքին մէջ գտնուող բոլոր մուկերու եւ առնէտներու փճացումը 18,000 ոս-կի վարձքի մը փոխան։

Քաղաքապետական կարգ մը բժիշկ-ներ հակառակ գտնուեցան ընկերու-թեան, յայտնելով որ գործածուելիք թոյնը փորձուած է ժամանակին Գեր-մանիոյ մէջ եւ հասկցուած որ այդ թոյնէն ուտող մուկերը իսկոյն կը մեռնին, սակայն եթէ երկու ժամ բաց օդին մնայ, ոչ թէ իբրեւ թոյն կը ծա-ռայէ, այլ իբրեւ պատուաստ, որմէ ուտող մուկերը ոչ մէկ հիւանդութենէ կը մեռնին։

Երկար վիճաբանութիւններէ վերջ մերժուեցաւ ընկերութեան առաջարկը եւ որոշուեցաւ որ քաղաքապետութիւ-նը իր միջոցներով փճացնէ քաղաքին մէջ գտնուող մուկերն ու առնէտները։ Հասկցուած է որ միայն Պէյրութի մէջ երկու միլիոն մուկեր եւ առնէտներ կան։

Քաղաքապետութիւնը 15,000 ոսկի յատկացուցած է առնէտներու դէմ մղուելիք պատերազմին համար։

Որոշուած է նաեւ նուէրներ տալ ա-մէն անոնց որոնք 10 կամ աւելի առե-ողջ առնէտներ կը բռնեն եւ կը ներ-կայացնեն։

ԺԱՆՏԱԽՏԸ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Պէյրութի առողջապահական տնօ-րէնը յայտնած է թէ ամառուընէ ի վեր 26 ժանտախտի դէպքեր պատա-հած են Պէյրութի մէջ, մինչ անցեալ տարի 28 դէպքեր պատահած են եւ ա-նոր առաջ ալ 30։ Տնօրէնը աւելցու-ցած է որ վախնալիք բան չկայ եւ քա-ղաքապետութիւնը ամէն միջոց ձեռք առած է։

«Ել Ահրար»ի խմբագիրը առոր վը-րայ հարցուցած է տնօրէնին․

— Ուրեմն ինչո՞ւ այս խտութիւն-ները կ'ընէք։

— Որովհետեւ վերջին երկու շաբ-թուան ընթացքին քանի մը դէպքեր պատահեցան․ յարմար տեսանք խիստ միջոցներու դիմել։ Մինչեւ հիմա քա-ղաքապետութեան կողմէ պատուաստ-ուողներու թիւը եղաւ 14,000 հոգի։

— Տղաս, եթէ շարունակես անա-ռակութիւններդ, քեզ գիշերօթիկ վարժարան մը պիտի ղրկեմ, որ կա-նոնաւոր կեանք վարել սորվիս։

— Հայրիկ, ըսել է մեր տունը շատ անկանոն է, որ զիս գիշերօթիկ ղրկե-լու կը ստիպուիք։

Զ. Ո. Մ.

Ի ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Զ. Ո. Միութեան Լիոնի մեր մասնաճիւղը հրաւիրած ըլլալով Գ. Ա. Շահխաթունին գեղարուեստական հանդէս մը տալու Լիոնի մէջ, 3 Դեկտեմբերին։ Վիէնի եւ Վալանսի մեր մասնաճիւղերն ալ ուզեցին օգ-տուիլ առիթէն եւ պատրաստուեցան հանդէսներ տալու 4 Դեկտեմբերին, յաջորդ օրը։ Ցանկարծ, քանի մը օր վերջ կը յայտարարուի թէ Վիէնի Ռամկավար Ակումբն ալ կը պատ-րաստուի հանդէս տալու Վիէնի մէջ, ճիշդ մեր որոշած ժամուն, ինչպէս գիտել տուին ինծի Վիէնի մեր ընկերները։

Այսուհե Փարիզի մէջ խօսեցայ Գ. Հրաչ Երուանդի հետ, եւ ըսի․— «Դուք զատուա կ'երթաք, խօսելու Լիոնի մէջ 27 Նոյեմբերին եւ Վիէնի մէջ 4 Դեկտեմբերին։ Երբեք գժուար չէ փոխել կարգը, ու խօսիլ Վիէնի մէջ 27 Նոյեմբերին եւ Լիոնի մէջ 4 Դեկտեմբերին։ Բայց եւ այնպէս մենք պատրաստ ենք յետաձգել 4 Դեկտեմբերի կէսօրուան մեր հան-դէսը եւ կատարել նոյն օրը երե-կոյեան, պայմանով որ իրիկունը մեզի տաք ձեր սրահը։ Եթէ կարե-նայինք, կը յետաձգէինք ամբողջ շաբաթ մը։ Բայց գիտէք, որ մենք կ'ուզենք օգտուիլ Շահխաթունիին այցելութենէն։ Եթէ մէկ շաբաթ յետաձգենք Վիէնի հանդէսը, պէտք է մէկ շաբաթ յետաձգել նաեւ Վա-լանսի եւ Լիոնի մեր հանդէսները»։

Գ. Հրաչ Երուանդ պատասխանեց ինծի․ — «Երբեք անպատեհութիւն չկայ, մենք կէսօրին կը կատարենք մեր հանդէսը, դուք ալ երեկոյեան։ Նոյն իսկ ես ալ կուգամ ձեր հան-դէսին»։

Այսպէս ալ որոշուեցաւ եւ գրեցի Վիէնի մեր մասնաճիւղին։ Ռամկա-վար Ակումբը չի յօժարիր ոչ փոփո-խութիւն կատարել հանդէսի մա-սին, ոչ ալ սրահ տալ։ Առաջին ան-գամ չէ, որ Վիէնի ռամկավարները մեր առջեւ կ'ելլեն, կը խաչաձեւեն մեր գործը գիտակցաբար։ Իրենց հակա-ռակութեան փորձը տեսած եմ ար-դէն, անգամ մը, Վիէնի մէջ։ Ու հիմա կարգը մերն է։

Կ'որոշենք եւ այսպէս ալ հրա-հանգ կուտանք Վիէնի մեր մասնա-ճիւղին.

— Մեր հանդէսը պիտի կատար-ուի 4 Դեկտեմբեր կէսօրին, ճիշդ այն ժամուն երբ հանդէս ունին ռամկավարները։ Այդ հանդէսը պատրաստուած պիտի ըլլայ այն-պիսի ձեւով մը, որ ոչ միայն ան-մոռանալի մնայ Վիէնի մէջ, այլ ժողովուրդին մեզի ցոյց տուած հա-մակրանքը փաստէ դաս մը ըլլայ Վիէնի չփացածներուն։

Ցեառյ, Զ. Ո. Միութեան Վիէնի մասնաճիւղին հրահանգ կը տրուի զօրաւոր հանդէս սարքել Վիէնի մէջ եւ խաչաձեւել ամէն անգամ, որ բան մը սարքեն Ռամկավարները։ Եւ այս ի գին ամէն զոհողութեան, նիւթական եւ բարոյական։ (Այս հրահանգը միայն Վիէնի համար է)։

Ի հարկին, ես անձամբ պիտի կատարեմ այս հրահանգները Վիէնի մէջ։

Հակառակութեան այս դասը մեզ չի նեղացներ, ընդհակառակն։ Ո-րովհետեւ երկար ատենէ ի վեր շատ հանդիստ նստած էինք. հանդուրժե-լով ամէն բանի, եւ առիթն ժանգո-տեր էր ձեզ։ Մեր Միութիւնը ստեղծուած է պայքարի համար։

Բայց որպէս զի ոչ ոք մեղադրէ մեզ, հրապարակաւ կուտանք այս հրահանգները մեր մասնաճիւղե-րուն։

Որպէս զի յայտնի ըլլայ ինչպէս ժողովուրդին, նոյնպէս... Ռամկա-վարներուն։

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ
Քարտուղար
Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

Ճրագ մը եւս

— :•: —

ՓՈՐԹ Տ'ԻԹԱԼԻ — «Ցառաջ»ը օրը օրին հաղորդեց մեր շրջանի մանկա-պարտէզին բացման պարագաները։

Կը փութանք կարգ մը նոր տեղեկու-թիւններ գրի առնել, յուսալով որ պի-տի գտնուին բարի մարդիկ, մեր ձեռ-նարկին օժանդակելու համար։

Փորթ տ'Իթալիի շրջանէն խումբ մը հայրենակիցներ միանալով հիմը դը-րինք մանկապարտէզին։

Շէնքը վարձեցինք, դպրոցական պիտոյքները կարելի եղածին չափ ճա-րեցինք եւ հոկտ. 5են սկսան դասա-ւանդութիւնները

Կ'արժէ հոս յիշել Դպրոցասէրի յանձն առած զոհողութիւնը։ Բոլորո-վին ձրի տրամադրած է մեզի իր նոր շրջանաւարտներէն երկու ուսուցչու-հիներ։ Այս առթիւ պարտք սեպեցինք հրապարակաւ յայտնել մեր շնորհա-կալութիւնը։ Դպրոցասէրի այս յանձ-նառութիւնը քաջալերեց մեզ եւ հա-մարձակութիւնը ունեցանք լծուելու այս ծանր բայց խիստ կարեւոր գոր-ծին։

Նոյնպէս մեր շնորհակալութիւնն-երը թող ըլլան այն համեստ հայրենակից-ներուն, որոնք օժանդակեցին դպրոցի բացման համար թէ նիւթապէս եւ թէ բարոյապէս։ Այս առթիւ փոխատու-թիւն տուին դպրոցին գործը փութա-ցնելու համար. — Գ. Գ. Գրիգոր Սա-հակեան 1600 ֆր., Ցովհ. Տէր Ցով-հաննէսեան 250, Թովմ. Խաչերեան 250, Տիգ. Գահվէճեան 200, Մկր. Տէր Ցակոբեան, 100, Գէտ. Վարդանեան 100, Տաճ. Մինասեան 100, Գ. Թորոս-եան 100։

Նոյնպէս Գ. Գրիգոր Սահակեանը դպրոցին նուիրած է 40 քերական, 60 տետրակ եւ նոյնքան մատիտ։ Նմանա-պէս մեր շնորհակալութիւնները թող գիտ հանդամակիչ յանձնախումբին եւ հանգանակութեան մասնակցողներուն, որոնց անուանացանկը պիտի հրապա-րակենք մօտ ատենէն։ Հանգանակու-թենէն ընդհ. հասոյթ եղած է 1482 ֆրանք։

Դպրոցի բացումէն, արդէն ունէ-ինք 80 աշակերտ արձանագրուած․չէն-քը փոքր ըլլալուն համար, դադրեցու-ցած ենք արձանագրութիւնները։ Այ-ժմ կ'ուզենք ընդունիլ մինչեւ 150 ա-շակերտ, որովհետեւ արդէն դպրոցի յարմար շէնք մը վարձած ենք երկու յարկի վրայ, բոլոր յարմարութիւններ-ով։

Կը խնդրուի Փորթ տ'Իթալի, Գի-ւէթր, Ժանթիյի, Փորթ Շուազի եւ շրջանի հայրենակիցներէն, իրենց զա-ւակները ղրկել արձանագրուելու հա-մար։ Հասցէ՝ 19, Rue de Paris, Gentilly։

Վարչութիւն

ՄԱՄՈՒԼ

«Մշակոյթի օրը»

— :•: —

Պօլսոյ Այրէսի «Արմենիա»ն կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (29 հոկտ.)․

— «Գորտոպայէն յետոյ, այս կիրա-կի, Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Պուէ-նոս Այրէսն ալ պիտի տօնէ Հայ «Մշա-կոյթի Օրը»։

Եւ ամէն տարի, հոկտեմբերին, բո-վանդակ գաղութահայութիւնը, աշ-խարհի որ անկիւնն ալ ծուարած ըլ-լայ, օր մը կը հաւաքուի տօնելու իր ստեղծագործութեան, կարողութեան եւ մտքի խոյանքի տօնը, որ արդէն դարձած է համազգային, նուաճելով մեր խմբակցական, կուսակցական եւ յարանուանական կիրքերը։

Այն ժամանակ, երբ մեր հարեւան-ները եւ նախնիքները կռապաշտ էին եւ աղօտ պատկերացում ունէին Գոյի (Աստուած) մասին, մեր միտքը կը-ցաւ հակիլ քրիստոնէութեան, իբր նոր կրօնի մը։ Մշակուած միտքը մի-այն կրնար ըմբռնել թէ՝ շունն ու կա-տուն, եզն ու կովը չեն կրնար աս-տուածներ ըլլալ, երբ անոնք ցած ու տկար են երկրպագողներէն.

Ասիկա մեր մշակութային առաջին մեծ նուաճումն էր, որ կուգար հայ-կական արքունիքներէն կամ այն ժա-մանակուան հայ մտաւորականներէն.

Մեր երկրորդ յաղթանակը գրերու գիւտն է, առանձին ոճով եւ միայն Հային ու հայկական հնչարանութեան եւ լեզուին յատուկ։

Ու բանաւորէն մենք կ'անցնինք գը-րաւոր հաղորդակցութեան, փոխան-ցելով մեր խօսքն ու խորհուրդը ոչ միայն ժամանակակիցներուն, այլ եւ դարերու խորքէն՝ ամբողջ սերունդ-ներուն։

Մեր երգն ու երաժշտութիւնը, մեր պարն ու կաքաւումները մեր դրոշմն ունին, ու անճանաչելիօրէն տարբեր են, քան ուրիշ որ եւ է ազգի կամ ժո-ղովուրդի։

Մեր ճարտարապետութիւնը, որ կաթո-ղիկէներու վրայ առաւելապէս դրոշ-մած է իր ոճը, դեռ կը մնայ որպէս ինքնածին, հայկական, եւ որու ազ-դեցութենէն չէ խուսափած Արեւմուտ-քը, որքան ալ ան նկրտի դուրս գալ հայ ճարտարապետութեան ազդեցութե-նէն.

Եւ եթէ օր մը համամարդկային ցու-ցահանդէս մը սարքուի՝ ազգերու հո-գեկան, ստեղծագործ ժառանգու-թեան, հայութիւնը փոքրիկ բայց ինք-նատիպ տաղաւար մը ունի արդէն։

Ժողովուրդի մը մշակոյթը ոչ քան ալ ինքնատիպական ըլլայ, այնուամե-նայնիւ ան հարազատ մասը կը կազմէ համամարդկայնութեան, որովհետեւ մենք մարդ ըլլալով՝ մեր արտադրու-թիւնն ու ստեղծագործութիւնն ալ համամարդկային է։

Այս տօնը թող բարոյական պարտա-դրութիւն մը ըլլայ, միանգամայն գը-լուխ խոնարհեցնելու հայ ժողովուր-դի ստեղծագործ հանճարի առաջ»։

ՍԵՎՐԱՆԻ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

— :•: —

ՍԵՎՐԱՆ. — Հայ Կրթական Միու-թեան թատերապարահանդէսը տեղի ունեցաւ նոյ. 19ին, Salle Trianonի մէջ, խուռն բազմութեան մը ներկայու-թեան։

Հանդէսը բացաւ Գ. Թորգոմ Նալ-պանտեան, յայտնելով թէ Հայ Կր-թական Միութիւնը իր կազմութենէն մինչեւ այսօր՝ երկու տարուան մէջ, ունեցած է իբր ընդհ. մուտք՝ 18680 ֆր. 90 սնթ., ելք՝ 16249 ֆր. 05 սնթ., որով պատրաստ գումար կ'ունենայ 2431 ֆր. 85ս.։ Ցետոյ Հ. Մ. Ը. Մ.ի գայլիկները՝ իրենց պետին, Գ. Քէ-ըեսթէճեանի առաջնորդութեամբ եր-գեցին «Ցառաջ Նահատակ»ը։ Փոք-րիկն Հ. Քէօսէեան արտասանեց՝ «Զինուո՞ր եմ»։

Օրուան բանախօս Գ. Արամ Վռա-մեանց՝ պանծացուց հայ ոգին եւ հայ գիտակցութիւնը։ Բաղդատականը րը-րաւ արեւելքի եւ արեւմուտքի քաղա-քակրթութեանց։ Ցեշեց թէ բոլոր կը-րօններու հիմնադիրները Արեւելքն է որ տուած է մարդկութեան։ Եթէ Ա-րեւելքը, բսաւ, սիրտն է մարդկու-թեան, Արեւմուտքն ալ միտքն է, զուտ հաշիւ։

Անմիջապէս յետոյ ներկայացուե-ցաւ Պարոնեանի «Մեծապատիւ Մու-րացկանները», շատ յաջողութեամբ, անվերջ քրքիջ պատճառելով։ Գ. Գ. Նալպանտեան եւ Մաքսուտ Ճիլպիր-եան յաջողութեամբ կատարեցին վա-րիչի եւ յուշարարի դերը։ Դերակա-տարներ՝ Գ. Գ. Հայկ Մանավեան, Միհրան Խաչատուրեան, Աւետիս Քէ-պապճեան, Տիկին Գարամանուկեան, Վ. եւ Նշ. Քէօսէեան եղբայրներ, Ար-տաշէս Պառէմեան, Գ. եւ Ց. Պաղր-ճեան եղբայրներ, Պարոյր Տիգրճեան եւ Հ. Ալլըզեան, չա՛տ կարճ ժամանա-կի մէջ յաջողած էին պատրաստուիլ եւ ի պատիւ իրենց պէտք է ըսել որ յու-սացուածէն աւելի գեղեցիկ ներկայա-ցուցին։

Օր. Զուարթ Ժամկոչեան (Դպրոցա-սէրէն) Սէվրանի Հայ Բարեգործակա-նի ուսուցչուհին՝ բեմին վրայ իր ա-շակերտուհիներուն ներկայացնել տը-ւաւ հայկական տարազով սիրուն գեղջկական հարսանիք մը։

Գ. Ն. Եղէկիէլեան յանուն Կրթա-կան Միութեան շնորհակալութիւն յայտնեց բանախօսին եւ հանդէսի կազմակերպող յանձնախումբին, ինչ-պէս նաեւ հասարակութեան որ իր ներկայութեամբ քաջալերեց։

Կէս գիշերէն վերջ, պարահանդէսի միջոցին, Գ. Զարեհ Շահինեանի ազ-նիւ ջանքերով, «Մէրիտիոնալ»ի կող-մէ Միութեանս նուիրուած նպարե-ղէններով եւ պտուղներով զարդար-ուած սիրուն կողով մը աճուրդի դը-րուելով՝ Տիկին Վերժին Գափամաճեա-նի շնորհիւ (Blanc-Mesnilէն) իբր ար-դիւնք տուաւ 194 ֆր.։ Հաւի վիճա-կահանութենէն՝ 133.50։ Քօքարտէն՝ 136.70։

Գ. Ա. Վռամեանի պահ մը ընկերա-յին ջերմ մթնոլորտէն տպաւորուած՝ Օմար Խայեամէն քանի մը գեղեցիկ քառեակներ երգեց։ Գ. Հայկ Մանավ-եան յաջող կերպով արտասանեց «Օղ-սէնի նամակը»։ Հանդիսականները, առաւօտուն բաժնուեցան գոհ եւ ու-րախ տրամադրութեամբ։

X

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Մարսէյլ — Ց. Աւագեանի։ Տեղ չու-նինք անհատական խնդիրներու հա-մար։

ՑԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (4)

ՋԱՆՋԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :•: —

— Ջանջա՛ն... Ի՞նչ ըսել է, այս անուն անուն դեռ չեմ լսած։ Վար-ժապետը մէկ ակնթարթի մէջ քրք-րեց Հայոց Պատմութիւնը էջերը։ Պարզապես հին, փաշխթաթախ գըր-քեր, եւ երեւակայութիւնը պտըտ-ցուց հայկական բոլոր հին ու նոր մատենագրութիւնները, բայց իր հե-տախուզական քննութեանց մէջ չհանդիպեցաւ այդպիսի անունի մը։ Բանէն ազիտորդի մը պէս աչքերը լայն բացաւ եւ կրկին հարցուց — Ինչ է ըսիր անունդ։

— Ջանջան է, վարժապետ, Ջան-ջան ըսի։

Բոլոր աշակերտները սկսան քը-թիթներ արձակել։ Դասարանը օդը կ'ելլէր։ Բաղմաց, զուարթախառն օ-դին մէջ պար կը դառնային։

— Լռութիւն, տղա՛ք, պոռաց ու-սուցիչը․ քանակը սեղանին զարնելով, այնպէս... լաւ, — Մականունդ ի՞նչ է։

— Մականունս չե՞ս գիտեր։

Կրկին խնդուքը փրթաւ աշա-կերտներուն մէջ։

— Մականունս չեմ գիտեր, քու մականունդ, հասկցա՞ր..

— Հա՛, առնկ ըսէ. մականունս (թէ մը մտածելէ յետոյ), Լ՛ո՞ւ ալ, վարժապետ, Ջանջա՛ն է։

— Ասիկա անունդ էր, հիմա մականունդ, այսինքն ինչ ձեւով կը կոչուիս։

— Ես Արշալոյսենց «Ջնոն» կը կոչուիմ.

Այս անգամ անկէ բարձր աղ-մուկ ու քրքիջ բարձրացաւ դասա-րանին մէջ։ — Որքան թանձր գլուխ ունի այս տղան, խօսեցաւ ուսուցիչը ինքնիրեն։ — Ան չեմ ըսեր, ծօ՛, դպրատ գլուխ, մականունդ կը հարցը-նեմ, մի՞թէ անունդ ալ չգիտցաւ, չես հասկնա՞ր։

Ծիծաղն ու հարցուփորձերը կրկին խանգարեցին դասարանին լռութիւ-նը։ Ուսուցիչ Գեղամ ճարահատ կո-կորդին մաքրած ձայնովը պոռաց.

— Ջաջա, յանուն Աստուծոյ, պահ մը լռեցէք, ինչ կ'ըլլայ ձեզի, պա-տալ կանչելէն ձայնս մարեցաւ, հա-ւատացէք կեանքս կը ձգեմ, կ'եր-թամ, ինչ խայտառակութիւն է այսու դպրոցին խաղաղութիւնը վերա-հաստատուեցաւ, բայց սրահի յե-տին անկիւններէն դեռ փսփսուք-ներ կը լսուէին։

— Խօսէ՛ նայիմ, մականունդ ինչ է։

— Հա՛, կեցիր որ ըսեմ վարժա-պետ, կեցիր...

— Շուտ ըսէ՛։

— Հիմա, վարժապետ, հիմա։

Աջ ձեռքով երկար լուռ մը գոցած, եւ ասոնք կ'երթեւեկէր, իսկ վար-ժապետը բերանաբաց ու անհամ-բեր, կը նայէր Ջանջանին։ — «Հա պիտի ըսեմ, վարժապետ, հա՛ պիտի ըսեմ կ'երթար կուգար։ Պեղու ուսուցիչին առջեւ, ինչպէս զինուո-րական մը հրամանատարին քով։

Դրսեւը բարձր բռնած, պոռաց՝ — Ջանջան, նոյն պահուն ըսինէն յարգանքի խոշոր կաթիլ մը թաւ Գեղամին երեսին։ Այս խեղկատակ տեսարանին առջեւ, բոլոր աշա-կերտները խոտ անցան։ Կը խնդա-յին մարելու աստիճան։ Ուսուցիչ Գեղամ ի զուր կ'աշխատէր երեսին թուքը սրբել։ Թերեւս այդ աստ-ւոր երեսը յուզուած չէր։ Ջանջան Արութ, անմեղելով այս պատահարը ան-գիտութիւնը՝ մտքի զուռնէն կիրկը գրուու Դասաւանդութիւնը չսկսած՝ աշակերտները արձակուեցան։

Ուսուցիչ Գեղամին պատահած այս անհամ կատակը կայծակի ա-րագութեամբ տարածուեցաւ գիւղին մէջ։

— Կա՛մ այդ տղան դպրոց չպի-տի գայ, կամ թէ ես ուսուցչութիւն չեմ ըներ, — կը խօսէր Գեղամ, քա-լելով։ Ինչ խայտառակութիւն է այսու

— Ի՞նչ կայ, ինչ է պատահեր, ձայն տուաւ Թաղական Գիգօն։

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, Գիգօ, պա-տասխանեց վարժապետը փորուկ շնչալով, անանկ տղայ մը դպրոց ղրկեր էք որ, երկու ժամ անդադար ըսել տալով տակաւին չկրցայ իր մականունը գիտնալ։ Ես մականու-նը կը հարցնեմ, ան «Ջանջան է», կը պատասխանէ շարունակաբար, որ-քան կարծր, պինդ-գլուխ տղայ է ասիկա...։

— Էհ, ծանրը տանք համար ին-չո՞ւ կը նեղանաս Գեղամ։ Քիչ մը սպասէ տէ, հոս պէս կ'ըսէ։

Ե․

Ցետոյ Գարեկի կոչնակին ձայ-նով աշակերտները նորէն դպրոց հաւաքուեցան։ Թաղական Գիգօն, իր քմծիծաղ դէմքով դպրոցին մէկ անկիւնը նստած, կը կատակէր քանի մը չափահաս աշակերտներու հետ։

Վարժապետ Գեղամ Ջանջանը սեղանի մօտ կանչելով, նորէն շա-րունակեց իր հարցումները։

— Ըսէ՛ նայիմ, մականունդ ի՞նչ է։ Ջանջան Արութ նորէն ինկաւ ա-նորոշ կացութիւններու մէջ։ Չկը-ցաւ հարցումին պատասխանել, ու կմկմաց մնաց։ Մինչդեռ անդին, բազկաթոռի մը մէջ ինկած, կը խնդար Թաղական Գիգօն ի տես այս դասական տեսակի հարցաքննու-թեան։

— Վարժապե՛տ, էս տղան իր լոզնապը չի գիտեր, մօրեր է. ճիշդ անունն ալ չի գիտեր իր խաղընկեր-ներէն լսեր է Ջանջան անունը։ Ի-տոր անունը Ցարութիւն է, օդորման հոգի Թօթօ Մուսեղին տղան է։ Լաւ մարդ էր, զէնքինին, Ֆալխարէին հալէն հասկցող, պզտի-կին հետ պզտիկ էր, մեծին հետ մեծ։ Խուզիի պէս մարդ... Գեղա-ցիք շատ գոհ էին իրմէն։ «Վար-դապետ տղաս, մարդ ընծայ կ'ըսէր յաւանդգին, մուրազին չհասած մե-ռաւ...

— Հէյ վա՛խ, ափսո՛ս, դոչեց Գե-ղամ.

— Տանիքէն վար իջած պահուն, մէրտիվաններէն վար կը գլորուի ու տեղն ու տեղը կը մեռնի... շարու-նակեց Թաղական Գիգօ։ Հա՛ զրէ՛ վարժապետ, Թօթօյենց Մուսեղին տղան՝ Ցարութիւն։

Ամէն բան կարգադրեց ու զուրս ելաւ Թաղական Գիգօն։ Այլ եւս դը-րոցը խաղաղ ու կանոնաւոր կը շա-րունակուէր։ Ջանջան Արութը մօտ-ցած էր այլ եւս Կուրժէն, անոր հետ անցուցած զուարճալի օրերը։ Ջեր-մագին կերպով կը հետեւէր իր դա-սերուն։ Քանի մը ամիսներ անցեր էին Ջանջանի դպրոց յաճախելէն ի վեր։ Հետզհետէ սկսած էր յառաջ-դիմութեան նշաններ ցոյց տալ։ Նոյն իսկ առանձնաստութիւններու կը հետեւէր եւ ուսուցիչին թելա-դրութեամբը սկսած էր արձակ բա-նաստեղծութիւններ գրել... Գովերու, եզներու, նոյն իսկ էշերու վրայ բա-նաստեղծութիւններ կ'ընէր։

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

(Շար.)

նինք պահանջելու որ այդ հողերը վերադարձուին տանց պայմանի։ Գործարանատէր մըն ալ ճառ խօսելով, պահանջեց առանց այլ եւ այլի վերադարձնել Սարի հովիտը։

❋ Նէօյեր գաշնագրին 13րդ տարեդարձին առթիւ, պուլկարական ժամուլը բուռն յօդուածներ հրատարակեց, շեշտելով Պուլկարիոյ դէմ գործուած անիրաւութիւնը եւ յոյս յայտնելով թէ օր մը պիտի դարմանուի։ Կիրակի օրն ալ միթինկ մը գումարուեցաւ Սոֆիայի արքայական թատրոնին մէջ։ Բազմաթիւ ճառախօսներ խօսք առնելով, ուժգնօրէն բողոքեցին։ Կառավարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած էր բաբեկարգութեան համար, մասնաւորապէս պաշտպանելով Նուկոսլավիոյ դեսպանատունը։ Գաւառներէն ալ ոստիկաններ բերուած էին, որոնք անընդհատ շրջեցան գլխաւոր պողոտաներուն վրայ։ Այս առթիւ ընդհարումներ պատահեցան ուսանողներու հետ եւ քանի մը ցուցարարներ վիրաւորուեցան։

Նախկին պատերազմիկները կը դիմադրեն

Կիրակի օր Փարիզի մէջ տեղի ունեցաւ նախկին պատերազմիկներու ազգային դաշնակցութեան ընդհ. ժողովի փակման նիստը։ Ընկերակցութիւնը ունի 3,400,000 անդամ, որոնց պատուիրակները կորուկ որոշումներ առին։ Օրակարգի խնդիրներէն մէկն էր պատերազմական պարտքերու հարցը։ Այս առթիւ քուէարկուած բանաձեւը կը տրամադրէ վճռական պայքար մղել բոլոր երկիրներուն մէջ, ապարոյթի մը դէմ որուն վճարումը ամերիկեան երկիրներու ուսերուն վրայ պիտի ձգէ պատերազմին ամբողջ փնտռական բեռը։

Երկրորդ բանաձեւը նոյնքան վճռական պայքար կը թելադրէ, նիմտացոյցին մէջ նախատեսուած կրճատումներուն դէմ։

ԼԵՆԻՆԿՐԱՏԻ ԹԱՏՐՈՆԸ ՄՈԽԻՐ ԴԱՐՁԱԾ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ ելեկտրական հոսանքի խանգարման հետեւանքով, հրդեհ ծագեցաւ Լէնինկրատի ժողովրդական թատրոնին մէջ, ներկայացման պահուն։ Հրդեհը բեմին վրայ ծագելով, անմիջապէս տարածուեցաւ դէպ ի ներս։ Երեք աշխատաւորներ կորսուեցան բոցերուն մէջ։

Այրի Տիկին Մկրտիչ Եաղօյեան եւ Զաւակունք, Այրի Տիկին Մարիամ Զաքարեան եւ Զաւակունք (Պոլիս), Այրի Տիկին Եպրաքսի Տէյիրմէնճեան եւ Զաւակը (Պոլիս), Այրի Տիկին Եպրաքսի Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկ. Յարութիւն Պօղոսեան, Այրի Տիկին Մարիամ Զաքարեան եւ Զաւակունք, Պ. Յակոբ Տնտեսեան (Երեւան) եւ Պ. Յովհաննէս Տնտեսեան կը ծանուցանեն իրենց սիրելի մօր եւ ազգականուհիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ՀԱՄԱՍՓԻՒՌ ԹՈՒՄԱԵԱՆԻ

գառնադէտ մահը, 50 տարեկան հասակին մէջ, յետ կարճատեւ հիւանդութեան։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, Երեքշաբթի առաւօտ ժամը 10.30ին իր բնակարանին մէջ, 12, Ave. de la République, Joinville - le - Pont։ Հանգուցեալին մարմինը պիտի ամփոփուի տեղւոյն գերեզմանատունը։

Հանրակառք առնել Փօրթ Վէնսէնէն 110A., 110B. եւ 109 ու իջնել՝ Մարշէ տը Ժուանվիլ։

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Մարսէյլ, Մ.Ա.—80Ֆր.։ Դրկեցինք։
Լէ Միլ, Սար.— 35։
Էքս ան Փրօվանս, Ա.— 35։
Մարսէյլ, Տօքթ. Ռ.— 43։
Պանեօ, Ն. Պ.— 100։
Թաւրիզ, Գարծ.— Ստացանք։
Պէնտէր Ապաս, Խ. Հ.— 200։
Աստր Ապադա, Ա. Ս.— 430։
Ռըթէլ, Յ. Զ.— 105։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ A. A. Arménienne «Արարատ»ի ֆութպոլի առաջին խումբին ժողովը տեղի կ'ունենայ ամէն Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 6, rue de Rome, սրճարանին մէջ։ Այն ֆութպոլիստները որոնք կ'ուզեն խաղալ, դիմեն վերի հասցէին։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

3 ԴԵԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ Գ. ԹԱՂԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

4 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2.30ին

Կը նախագահէ՝ Պ. ՎԱՐԴԱՆ ՋՈՒԼԼԷՐԵԱՆ
Կը խօսին՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ եւ Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ
Կ'երգէ՝ ՏԻԿ. Ե. ԲԱԴԱԼ
Ցէսինի ԱՐՇԻԻ ֆանֆառը, ընկ. Աւետիս Մելքոնեան (Լութակ)։
Մանրամասնութիւնները յաջորդաբար։ Փնտռել մասնաւոր յայտագիրը։

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

4 ԴԵԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԳԻՇԵՐ ԺԱՄԸ 9ին

ՓԱՐԻԶԻ ՊՈԼՈՒ-ՏԷՎՐԷԿ ԵՒ ՇՐՋ. ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

տարեկան պարահանդէսը տեղի պիտի ունենայ 14 Յունուար 1933։ Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն։ Բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (21)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

— Սահմանը անցնող բարեկամնե՞ր էք։

Հանդարտ շունչ մը քաշեցի։

— Այո, երկու բարեկամներ։ Ամէն բան լա՞ւ է։

Մարդը աւելի մօտենալով Անգլիացիները դիտեց

— Լաւ, ժամանակ չկորսնցնենք, ըսաւ։

— Հետս թող Թաքսիտը գան, ուր մինչեւ վաղը գիշեր կրնան քնանալ։ Իգլուի մէջ Թիւ 16ին կը յանձնեմ։

Տանտիկնոջն դառնալով ձեռքին մէջ տրցակ մը թղթադրամ դրի։ Ձեռքըս թօթուեց։

— Շատ ազնիւ էք, քոյր, չափազանց ազնիւ։

Ուիլերմ միւս ձեռքըս բռնած.

— Օրիորդ, հիանալի էք դուք։ Ձեզմէ բաժնուիլս կարծես յանցանք մըն է։ Կը մաղթեմ որ՝ ապահով տուն վերադառնաք։

— Անհոգ եղէք, ըսի խնդալով. Հիմա շուտով այդ մարդուն ետեւէն գացէք. բախտաւոր կեանք կը մաղթեմ ձեզի։

Ու դէպ ի օթեւանը յառաջանալով, գիշերին մէջ աներեւութացայ։ Ցնծոյ յոգնած քայլերով Լօֆէմ, մօրաքրոջս տունը գացի։

Ժամ մը յետոյ երբ տաքցած եւ կազդուրուած էի, մօրաքոյրս գլխ ետեւի գրան առջեւ կանչեց, ուր «Գանթեին Մաձն կեցած էր եւ հագուստի խուզոր կապոցի մը կը նմանէր։ Դուրսը իր փոքրիկ աւանակը փոքր կառքին լծուած մեզ կը սպասէր։

«Գանթեին Մաձն ձեռքս սեղմեց ջերմագին. առանց բան մը ըսելու մտայ կառքին ծածկոցին տակ եւ անօթներուն վրայ երկնցած խոր քուն մը քնացայ։

Ոտքերս կրակի պէս կ'այրէին եւ աչքերս ստուերաման էին։ Եւ սակայն, յաջորդ առտու զօրքական ժամուն հիւանդանոցը պաշտօնիս գլուխն էի դարձեր։

— · —

«ԱՄԲՈՂՋ ԼՈՆՏՈՆԸ ՊԻՏԻ ՍՐԲԵՆՔ»

— · —

ԱՄԵՆԱՄԵԾ ՑԵՓԼԻՆԸ ՈՐ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ ՊԻՏԻ ԱՒԵՐԷՐ՝ ԿԸ ՄԱՏՆՈՒԻ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՍՆԱՓԱՌՈՒԹԵԱՆ ՇՆՈՐՀԻՒ

— · —

Ամիսները կ'անցնէին ու ես հիւանդանոցի սովորական գործերովս եւ լրտեսութեամբս կը զբաղէի։

Շաբաթական տեղեկագիրերս կանոնաւորաբար փոքրիկ գեղարանէն սահմանին միւս կողմը, Համաձայնականներուն կը հասնէին իմծի անծանօթ միջոցներով։

Մայիսի մէջ, շաբաթ օր մը Բուրժրուի մեր օրճարանին հիւրանոցին մէջ տեսայ հարիւրապետ Ֆալքէնհէյնը. — գնդապետի վաշտի մը հրամանատարը եւ հին բարեկամ մը — որ իր տեղակալներէն մէկուն հետ խօսակցութեան էր բռնուած։

— Վաղը ժամը քանի՞ն տեղի պիտի ունենայ եկեղեցական այդ զօրահանդէսը, կը հարցնէր Ֆալքէնհէյն ջղայնացած։

— Ժամը 10ին. բայց մենք աւելի կանուխ պէտք է հոն գտնուինք։ Վաղը մեզի համար կիրակնօրեայ քուն չկայ։ Ուէնթրուգղէք երթալու համար առնուազն երկու ժամ պիտի քալենք։ Ամենաուշը մինչեւ ժամը 7.30 պէտք է թափոր կազմենք.

Անոնցմէ մէկը ուշադրութիւն դարձուց. ես ալ այնպէս ձեւացուցի որ իբր թէ ձեռագործի տուփիս մէջը բան մը կը փնտռեմ։

Ֆալքէնհէյն սիկառի ծուխի դալար մը բարձրացնելով.

— Երանի՜ թէ դժոխքին կրակը հոս վրանիս թափէր, փոխանակ այդպիսի Աստուածէ լքուած վայր մը ամբողջ զօրաբանակով զայն դիմաւորելու....։

Ուրեմն կիրակի առտու ժամը տասնին ամբողջ զօրաբանակ մը Ուէնթրուգղէք պիտի հաւաքուէ՞ր...

— Շատ լաւ. զօրաբաժնի հրամանատարութիւնը լաւ կերպով պիտի վարձատրուի եթէ «Եօթը քոյրերը» մեր վերեւ թռչելով ամէնքս միասին երկնային թագաւորութիւն ղրկեն, ըսաւ Ֆալքէնհէյն, ակնարկելով անգլիական օդային ասպիտներ՝ որ Բուրժրուի եւ շրջականներուն մէջ մեծ աւերներ էր ըրած։

— Այդ կերպով եկեղեցական մեծ զօրահանդէսի մը ի՞նչ հարկ կայ։ Մեզ համար չափազանց վտանգաւոր կը թուի, ըսի։

— Օ՜հ, մեծ մըլուկ մը — եպիսկոպոս մը — մեղաւոր զինուորներուն հոգիներու փրկութեանը մասին պիտի խօսի եղեր։

Այլ եւս խօսակցութեան չմասնակցեցայ։

Վաղն առտու ժամը 10ին Ուէնթրուգղէքի մէջ ամբողջ զօրաբաժին մը պիտի գտնուէր։ Ամրակուռուած ծննդավայրիս մէջ տեղի ունենալիք զանգուածային այս թափօրը օդին մէջէն հրաշալի կերպով պիտի կարենային կոտորել։

Քանի մը ժամ յետոյ ծերունի գեղջուկին յանձնեցի տեղեկագիր մը, աւելցնելով որ արտակարգ կերպով սաիպողական է։ Գիտէի թէ տեղեկագիրս կիրակի առտու, արեւածագէն առաջ սահմանը անցած պիտի ըլլար, անկէ ալ ծածկագիր հեռագրով մը «Եօթը քոյրերուն» պիտի իմացնէին որ Ուէնթրուգղէք այցելութեան մը երթան։

Կը փափաքէի որպէս զի Ֆալքէնհէյնին եւ կարգ մը ուրիշ սպաներուն եւ զինուորներու, որոնց հետ անձնական յարաբերութիւններ ունէի, դժբախտութիւն մը չպատահէր. բայց ասիկա պատերազմ էր, եւ հետեւաբար պէտք էր կարծրասիրտ ըլլալ։

Կիրակի առաւօտ սովորական ժամուն հիւանդանոցն էի, սպասելով որ եկեղեցական զօրահանդէսը մէկէն արդիւնքը իմանալու անձկալից, բայց վախցած։

Ռումբերը շարժելու վրայ էին։ Հեռաւոր խուլ ձայներ կը լսէի. զինուորական քայլեր հեռուէն ու մօտէն կ'արձագանգէին։ Նուագախումբը սկսաւ եւ հաւաքական դափիւնը քալող ոտքերու. յետոյ կիսաւեր Բուրժրուի լռութիւն տիրեց։

Անակնկալ հարուած մը առաջ՝

— Օրիորդ, ըսաւ, հիւանդանոցին հրամանատարը, եպիսկոպոսը որ այս զօրահանդէսը կազմակերպած է, ինձմէ խնդրեց որ հիւանդանոցին մէջ եթէ բաւական ապաքինած վիրաւոր զինուորներ կան՝ որոնք կրնան թափօրին մասնակցիլ՝ անոնք ալ ղրկենք։ Կ'ուզեմ որ այդ տեսակ զինուորներէն 12 հատ ինքնաշարժի մը մէջ դնելով դուք ալ միասին երթաք։ Դիտողութիւն մը չունիք, չէ՞։

Թարգմ. Ա. ՀԱՅԿԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :•: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameame PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 30 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
30 Novembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2048 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆԱԽ ԴՈՒՆ, ՀԱՅ ԿԻՆ

Մեր ենթադրածէն աւելի ծանր տագնապի մը մատնուած է Դպրոցասէրը։

Թերթերուն հաղորդուած կոչը, որ հրատարակուեցաւ շաբաթ օր, ամբողջական գաղափար չի տար այդ մասին։ Խմբագրուած է չափ ժուժկալ ոճով մը։

Այդ օրուան «Երկու Խօսք»էն յետոյ, կը տեղեկանանք թէ տագնապը այնքան ծանր է որ, Դպրոցասէրին վարիչներն ու բարեկամները լուրջ մտահոգութեան մատնուած են։

Մեզի կը հաղորդեն թէ հաստատութեան ամսական ծախքը, 50,000 ֆրանք, զեղչուած է 35,000ի, կրճատելով թոշակներէն, անունդէն եւն.։

Բայց, այս գումարն ալ չի ճարուիր։ Վարժարանը չունի հաստատուն եկամուտ, իսկ «ազգասիրական զգացումները» կոշկոռ կապած են։

Ամերիկան ալ, որ եկամուտի հոսուն աղբիւր մըն էր, այս տարի կէս ճամբան մնացած է։

Հաստատութիւնը քսան հազար վիճակահանութեան տոմս հանած է հրապարակ — իւրաքանչիւրը 5 ֆրանքի — հարիւր հազար ֆրանք ճարելու առաջադրութեամբ։

Պիտի յաջողի՞ այս ձեռնարկը։ Պիտի յաջողի՞, նաեւ, միւսը, — ամսական բաժանորդագրութիւն։

Այս հարցումին պատասխանը պէ՛տք է որ տայ «արգոյ հասարակութիւնը»։

Դպրոցասէրի վարչութիւնը կոչ մը հրատարակեց, եւ ապաւինած է մամուլին աջակցութեան։

Բայց շուտ կը մոռցուին կոչերն ու լրագրական յորդորները, եթէ Դպրոցասէրի բարեկամները իրենք ասպարէզ չիջնեն, կոչերուն ընթացք տալու համար։

Չմոռնանք որ, հարցը երկու հարիւր աղջիկներու փրկութեան մասին է։ Աղջիկներ՝ հինգէն մինչեւ 15 տարեկան եւ աւելի։

Կրնա՞ք երեւակայել այս թշուառներուն վիճակը, եթէ առտու մը փակուին հաստատութեան դուռները...

Դպրոցասէրին եկող — գացող վարիչները յուսահատութիւն ճանչցած չեն մինչեւ այսօր։ Բայց Փարիզը այնպիսի հրէշ մըն է որ, ամէնէն ամուր կամքերն ալ կը հալեցնէ, եթէ անճրկիս պաշտպանութեան ճակատին վրայ։

Այդ սեւ օրը պէտք չէ որ տեսնենք։

Այս բազմահայ գաղութին սեւագոյն արատը պիտի ըլլար այդ։

×

Ինչ ընել, ուրեմն։

Ըսինք անցեալ անգամ։ — Գնել, տարածել վիճակահանութեան տոմսերը։ Բաժանորդագրուիլ ամսական 5—10 ֆրանքով։

Իսկ այս կը պահանջէ կազմակերպուած աշխատանք։

Ծով մըն է Փարիզը։ Ինչպէս ամբողջ Ֆրանսան։ Ինչպէս հեռաւոր Ամերիկան։

Անհրաժեշտ է շարժման մէջ դնել բոլոր սրտցաւ մարդիկը։ Եւ ամէնէն առաջ՝ կիներն ու աղջիկները։

Այո՛, մայրեր կամ քոյրեր։ Ամէնէն առաջ՝ ձե՛ր ճիտին պարտքն է այս գործը։

Ամէնէն առաջ դո՛ւք ասպարէզ պիտի նետուիք, փրկելու համար հաստատութիւն մը որ պարծանքն է ձեր սեռին։

Ուրիշներ, ձեզի պիտի հետեւին յետոյ եւ աւելի տարիներ։

Շա՞տ բան է, եթէ հրապարակաւ պահանջենք որ դուք ալ ձեր աշխատանքի բաժինը բերէք։

Կազմեցէք մասնաճիւղեր — «Դպրոցասէրի բարեկամներ» — ձեր թաղին մէջ, վիճակահանութեան տոմս ծախելու, այլ մանաւանդ տեւական բաժանորդներ ապահովելու համար։

Կազմակերպուեցէ՛ք, եւ գործի մղեցէք ձեր հայրերը, ամուսինները կամ զաւակները։ Օգնեցէք ինչպէս որ կրնաք։

Այս պարտականութիւնը չի խանգարեր ոչ ձեր առօրեայ զբաղումները, ոչ ձեր հաճոյքը, ոչ ալ շատերուն... արդուզարդը։

Կիրակիներ կան որ կը թափին խոտի պէս։ Հառաչելով, յօրանջելով կամ ... թուղթ խաղալով։

Ո՛ր եւ է կիրակի, գոնէ ճաշի առեն, յիշեցէք թէ երկու հարիւր աղջիկներ կան որ վաղը կրնան զրկուիլ ոչ միայն ուսումէ, պատսպարանէ, այլ եւ պատառ մը հացէ։

Եւ եթէ կ'ուզէք, հրապարակային ժողով մըն ալ կազմակերպեցէք, նորէն դո՛ւք։ Ստանձնելով նախաձեռնութիւնը, եւ աջակցութեան հրաւիրելով բոլոր մեծ ու պզտիկ երեւելիները։ Բոլոր անոնք որ կրնան դեր մը կատարել իրենց հեղինակութեամբ, առատաձեռնութեամբ կամ ձեռներէցութեամբ։

Մէկ խօսքով, ըրէք ինչ որ կրնաք՝ փրկելու համար յիսնամեայ հաստատութիւն մը։

Թող չըսեն թէ՝ Թուրքիոյ մէջ՝ Ազգանուէրի եւ Դպրոցասէրի հաստատման օրերուն, հայ կինը աւելի սիրտ ու եռանդ ունէր քան այս պողոտաներուն վրայ։

Թող ամէն բան ըսեն, բայց ոչ այս մեղադրանքը։

Ճիշդ է. բազմազան են հոգերը եւ դժուարին՝ պայմանները։ Կը գալարուինք համատարած տագնապի մը ճիրաններուն մէջ։

Բայց, չպիտի վհատինք։ Չպիտի անճրկինք։

Աւելի սեւ, աւելի դաժան օրեր տեսաւ այս ժողովուրդը, եւ միշտ ալ ոտքի կանգնեցաւ, շնորհիւ իրերօգնութեան եւ կազմակերպուած աշխատանքի։

Աւելի դժնդակ է կացութիւնը Յունաստանի եւ Սուրիոյ գաղթակայաններուն մէջ։ Բայց, ահա հրաշքներ կը գործուին տարէ տարի ի վեր։

Անցիր պարտականութեանդ գլուխը, հայ կին։

Ամէնէն առաջ՝ դո՛ւն, բոլորը միասին ասպարէզ քաշելու համար։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԵՐԵՐԸ ՓՈԽՈՒԱԾ ԵՆ

Ամերիկեան թերթերը կը գրեն թէ Տիկին Էլմօն Շաֆարեան ամուսնալուծման դատ բացած է իր ամուսնին դէմ, որ գիշեր մը, իր քնացած պահուն, համարձակած էր կտրել իր երկար ու գեղեցիկ մազերը։

Դատարանը իրաւունք տուած է Տիկին Շաֆարեանի։

Ուրեմն, դերերը փոխուած են։

Մինչեւ հիմա, կիներն էին որ, պաշտպանողին ակնարկներ կ'ուղղէին իրենց ամուսիններուն, որպէս զի արտօնեն կտրելու իրենց մազերը։

Ո եւ է կին կրնա՞յ դիմադրել օրուան նորոյթին։ Մանաւանդ քաղաքակի՛րթ պողոտաներու վրայ։

Կը թուի թէ Տիկին Շաֆարեան կա՛մ շատ ամօթխած է, եւ կամ թեկնածու՝ երկար եւ գեղեցիկ մազերու մրցումի մը։

Ամէն պարագայի մէջ, երջանիկ բացառութիւն մըն է, որ սիրտ իր մազերով կը խեղդէ դաւաղիր ամուսինը։

Հարց մը, — Պ. Շաֆարեան լսկապէս նորասէ՞ր մըն էր, թէ կը կասկածէր որ իր կնոջ երկար եւ գեղեցիկ մազերը կրնան փորձանք բերել իր գլխուն։

Այսպէս կամ այնպէս, պատմակա՛ն է Տիկին Շաֆարեանի վճիռը։

— Քանի որ մազերէս անգամ կը կասկածիս, գնա՛ կարճ մազերով կնիկ մը փնտռէ։

Անշուշտ Տիկին Շաֆարեան իր երկար եւ գեղեցիկ մազերուն գինն ալ պահանջած է, իբրեւ ամերիկեան քաղաքացի։

ՎԱՐԱԶ

ՌՈՒՍԵՐԸ ԵՒ ԹԱԹԱՐՆԵՐՆ ԱԼ

Թաւրիզէն կը գրեն մեզի, Նոյ. 19 թուականով.—

Երկու օր առաջ բազմաթիւ Ռուսեր եւ Թաթարներ անցան պարսկական հողը, իրենց ընտանիքներով եւ անասուններով։

Որբերու փախուստը դադրած է առ այժմ։

Վերջին եկողները դիմած են Բարեգործականի ներկայացուցիչին, որ փոխանակ օգնութիւն հասցնելու, գաղտնի աշխատանքներ կը կատարէ, ռամկավար խումբ մը կազմելու համար։

ՍՏԵՐԼԻՆԸ Կ'ԻՑՆԱՅ

Շաբաթ օր քիչ մը ամբանալէ յետոյ, ստերլինը նորէն իյնալ եւ երկուշաբթի օր բացուեցաւ 82 ֆրանքի։ Յետոյ իջաւ մինչեւ 81.53ի, ինչ որ չէր տեսնուած մինչեւ հիմա։ Այս անկումը հետեւանք է Անգլիոյ կառաւ ված գնումներուն, ի նախատեսութիւն դեկտ. 15ի պայմանաժամի վճարման։

ԴԵՍՊԱՆ՝ ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄՕՏ

Անգլ. թերթերը կը գրեն թէ կառավարութիւնը կը խորհի դեսպան մը նշանակել Ազգերու Դաշնակցութեան մօտ, նկատի առնելով որ արտաքին նախարարը յաճախ ստիպուած է Ժընեւ երթալ։ Եթէ իր ներկայութիւնը անհրաժեշտ ըլլայ Ժընեւի մէջ, նոյնքան անհրաժեշտ կը դառնայ Լոնտոնի մէջ։ Ուրեմն, միակ ելքն է մնայուն դեսպան մը նշանակել։

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՐՍԻԿՆԵՐԸ ԿԸ ՀԵՌԱՆԱՆ

Ինչպէս յայտնի է, յառաջիկայ յունուարէն սկսեալ պարսիկ ծխավաճառ չպիտի գտնուի Պոլսոյ մէջ, քանի որ օրէնքը թրքահպատակներու կը յատկացնէ նաեւ ծխավաճառութիւնը։

Պոլսոյ մէջ գործող Պարսիկներու երեք չորրորդը իր գործը փոխանցած է ուրիշներու եւ մասամբ երկիր վերադարձած է։ Հիմա Պոլսոյ մէջ ընդամէնը 200 Պարսիկ ծխավաճառ կայ։

⁂ Մենաշնորհներու վարչութիւնը սկսած է հաշուեյարդարի ենթարկել մենաշնորհի ապրանք ծախող ստարականներուն գործառնութիւնները։ Վարչութիւնը այս տարի նոր արտօնագիր ուզող ստարականներուն արտօնագիր չի տար։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Պատերազմի պարտքերու խնդիրը միշտ առկախ

Անգլիա եւ Ֆրանսա այսօր կը ղրկեն իրենց պատասխանները՝ ամերիկեան վերջին ծանուցագրին։

Անգլիական պատասխանը մանրամասնօրէն կը թուէ դեկտ. 15ի վճարման աղետալի հետեւանքները։ Բայց վճռապէս չի մերժեր վճարումը, այլ պարզապէս յետաձգում կը խնդրէ։ Եթէ Ամերիկա նորէն մերժէ, այն ատեն վճարումը պիտի կատարուի, որպէս զի չխանգարուին յարաբերութիւնները։ Միւս կողմէ, Անգլիա աւելի քան երեք միլիառ ստերլինի առնելիք մը ունենալով զանազան պետութիւններէ, չուզեր գէշ օրինակ հանդիսանալ։

Իր պատասխանին մէջ, անգլիական կառավարութիւնը կը բացատրէ թէ՝ եթէ ստիպուի վճարել 30 միլիոն ստերլինի մասնավճարը, այլեւս չպիտի կրնայ Մ. Նահանգներուն մէջ գնումներ կատարել ներկայ սակով, եւ պիտի հարկադրուի սահմանափակել իր ներածումները։ Վերջին ինը ամիսներու ընթացքին Անգլիա 59 միլիոն ստերլինի ապրանք գնած է Ամերիկայէն, իսկ այս վերջինը միայն 11 միլիոնի՝ Անգլիայէն։

Այս առթիւ, Լոնտոնի մէջ հաշւել կ'ընեն թէ Անգլիա վերջ ի վերջոյ չպիտի կրնայ վճարել իր պարտքերը։ 1931ին կրցաւ մեծ փարկեր գտնել Մ. Նահանգներուն մէջ, պաշտպանելու համար ստերլինը, բայց գտած տոլարները ամբողջովին յատկացուց պարտքերու վճարման։ Ճիշդ է որ տրամադրելի ունի 150 միլիոն ստերլինի գումար մը, փոխանակութեան սակի պահպանման համար, բայց չի կրնար ուրիշ նպատակի յատկացնել այդ գումարը, առանց վտանգելու իր ազգային դրամը։ Յետոյ եթէ այս անգամ վճարելու միջոց մը գտնուի, ի՞նչ պիտի ընէ յառաջիկայ յունիսին։ Դժուար պիտի ըլլայ տոլար գնել ստերլինով, որ աչքէ ինկած է։ Իսկ եթէ ուղղակի ոսկիով վճարել, գրեթէ անկարելի է։ Անգլիոյ պարտքը աւելի քան երկու միլիառ ոսկի է, դրամագլուխով եւ տոկոսով։ Իսկ Անգլիոյ դրամատան ոսկիի պահեստը՝ միայն 140 միլիոն ստերլին։ Ուրկէ՞ գտնել երկու միլիառը, որ կը կազմէ աշխարհի ոսկիի պահեստին գրեթէ ամբողջ գումարը...

⁂ Իտալիոյ բաժնետիրական ընկերութեանց ընդհ. ժողովին մէջ, ուր ներկայ էր նաեւ Պ. Մուսոլինի, նախագահը ճառ մը խօսելով, շօշափեց պատերազմական պարտքերու խնդիրը։ Դիտել տուաւ թէ Մ. Նահանգներու ժխտական դիրքը վնասակար է նոյն իսկ իրենց շահերուն։ Ամերիկա տարին իբր մէկ քառորդ միլիառ տոլար պիտի գանձէ պարտքերէն, իսկ տնտեսական տագնապի հետեւանքով իր արտածման վնասները այդ գումարին տասն անգամը կը կազմեն։ Յետոյ, Եւրոպան 5 — 6 միլիառ տոլար պարտք ունի Ամերիկայի, իսկ Ամերիկացիները իբր 70 միլիառ տոլար կորսնցուցած են սակարանի տագնապներու եւ 7 — 8 միլիառ՝ օտար թուղթերու անկման հետեւանքով։

⁂ Ֆրանսացի տնտեսագէտներ կը հաշուեն թէ Ամերիկա շատոնց գանձած է իր փոխ տուած գումարները։ Այսպէս, Ամերիկա Ֆրանսայի փոխ տուած է 2,933,000,000 տոլար, իսկ 1917–21 Ֆրանսայի ծախած է 6,748,000,000 տոլարի ապրանք։ Նկատի առնելով այն ատենուան հրապարակի գիները, Ամերիկայի շահը եղած է հարիւրին 50 կամ 3,374,000,000 տոլար։ Միւս կողմէ, Ամերիկացիները հարիւրին 70 տուրք սահմանած էին յաւելուածական շահերու վրայ, ինչ որ արտադրած է 2,362,000,000 տոլարի գումար մը։ Ուրեմն, Ամերիկան գրեթէ ամբողջութեամբ ստացած է իր փոխ տուած դրամը...

«Խաղաղութեան դահլիճ» Գերմանիոյ մէջ

Գերմանիոյ նոր դահլիճին կազմութիւնը յանձնուած է պատերազմական նախարար Զօր. Շլայխէրին։ Նոր վարչապետին գլխաւոր պաշտօնը պիտի ըլլայ կազմել դահլիճ մը՝ ներքին խաղաղութիւնը վերահաստատելու համար։ Զօրավարը ազատական գաղափարներ ունի եւ պիտի ջանայ սիրաշահիլ ընկերվարականները։ Հինտէնպուրկ ալ պատուիրած է ամէն գնով ապահովել ներքին գինադադարը։

Սպառազինութեանց հաւասարութեան խնդիրը

Վարչապետ Պ. Էռիօ անցի օր երկու ժամուան խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ զինաթափութեան ամերիկեան պատուիրակին հետ, զինաթափութեան հարցի մասին։ Ամերիկեան պատուիրակին գլխաւոր նպատակն է ձեւ մը գտնել, սպառազինութեանց հաւասարութեան խնդիրը լուծելու համար։ Իր կարծիքով, պէտք է ճանչնալ Գերմանիոյ պահանջած իրաւունքը, բայց անոր գործադրութիւնը յետաձգել ժամանակ մը, որպէս զի կարելի ըլլայ երաշխիքներ գտնել Ֆրանսայի պահանջած ապահովութեան համար։ Եթէ Անգլիա, Ֆրանսա, Իտալիա եւ Ամերիկա համաձայնին հիմնական հարցերու մասին, Գերմանիան պիտի ստիպուի տեղի տալ։ Կարելի է նաեւ ծովային համաձայնութիւն մը կնքել Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ։

Պատասխանելով օրագրողներու հարցումներուն, ամերիկեան պատուիրակը յայտարարեց թէ ինք ո՛ր եւ է իրաւասութիւն չունի խօսելու պարտքերու մասին։

Անգլօ-պարսիկ ընկերութիւնը եւ Պարսկաստան

Պարսկական կառավարութիւնը խզեց իր պայմանագիրը, անգլօ-պարսիկ քարիւղի ընկերութեան հետ։

Երկար ատենէ ի վեր լարուած էին յարաբերութիւնները կառավարութեան եւ ընկերութեան միջեւ, այս վերջինին հասոյթները նուազած ըլլալով։ Այս նուազման պատճառն էր գիներու անկումը եւ ռուսական քարիւղին մրցակցութիւնը։ Անգլիական դահլիճը պիտի զբաղի այս հարցով, որովհետեւ Անգլօ-պարսիկ ընկերութիւնը հարթայթիչն է Լոնտոնի ծովային նախարարութեան եւ կառավարութիւնը՝ մեծագոյն բաժնետէրը։

Մանչուրիոյ խնդիրն ալ յետաձգուեցաւ

Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը երկար վիճաբանութիւններէ յետոյ, որոշեց արտակարգ ընդհ. ժողովին յղել Մանչուրիոյ խնդիրը, որուն առթիւ դէմ դիմաց եկած են Ճափոն եւ Չինաստան։ Ճափոնի պատուիրակը բողոքեց այս որոշման դէմ, աւելցնելով թէ իր կառավարութիւնը ձեռնպահ պիտի մնայ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Պէյրութի «Լ'Օրիան» թերթը կը գրէ.—

Տասը պրոլետարներ, որոնց մէկ քանին՝ կոլաւածատէր, վաղը պիտի ելլեն լիբանանեան Արդարութեան առջեւ, պարզացնելու համար, ըստ աւանդութեան, տնեզերական յեղափոխութեան վարդապետութիւնը։

Այդ նոյն աւանդութիւնը չփոխելու համար, դատաւորները երկնաւոքով պիտի կատարեն քաղքենի հալածանքներու քաշլումը, — երեք ամիս, վեց ամիս, տարի մը բանտարկութիւն։ Ասկէ յետոյ ամէն ինչ բացուած պիտի ըլլայ։ Մ'իայն պրոլետարական արդարութիւնն է որ հրացանազարկ ընել գիտէ կախաղաններն ու գողերը։

Արդարեւ, մենք հող չենք հասեր տակաւին...

Այժմ Լիբանանի մէջ կան 300 համագուած համայնավարներ, որոնք 300 պայքարողներ են եւ ամբոխավարներ։

Որքան ատեն որ իրենց գործունէութիւնը կը սահմանափակուէր ընկերային բարենորոգումներու գործին վրայ, իշխանութիւնը կրնար չմտահոգուիլ։ Մեծ բան չենք վնասեր։ Բայց ահա ան կը յարդի քաղաքական գետնի վրայ ու կ'ըլլայ նոյն իսկ աւելի ծանր ու լուրջ։

— «Անկցի՛ դաշնագիրը։ Անկցի՛ աշխարհակալութիւնը»։

Ոստիկանութեան կողմէ բռնուած բոլոր յայտարարութիւնները, բռուցիկներն ու ազդագիրները լեցուն են նման մարտական աղաղակներով։ Սուրիա – Լիբանանեան բանւորական եւ գիւղացիական պահանջները չեն որ կը մտահոգեն այսօր մեր Մոսկուայի կուսակիցները։ Անոնց քարոզչութիւնը կը ձգտի բացարձակապէս զայրացնել բոլոր առելութիւններն ու ստաբատեցութիւնը, որոնք կրնան զարգանալ ազգային եւ կրօնական հողին վրայ։

Ասիկա գործադրութիւնն է Լէնինի նոչակաւոր ծրագրին, այսինքն դաշնակցութիւն ասիական ազգայնականութեան հետ։ Դաշնագրի բանակցութեան բացառապէս տագնապալի այս պահուն, անոր մէջ կայ իրական և անմիջական վտանգ մը որ աւելի եւս շեշտուելու պէտք չունի։

Դատական պատիժները որ եւ է արդիւնք չեն կրնար ունենալ։ Վարչական եւ քաղաքական միջոցներ անհրաժեշտ են։ Մենք արդէն առաջարկեցինք Եգիպտոսի օրինակը. — Պէտք է հպատակութենէ զրկել բոլոր համայնավարները եւ արտաքսել անմիջապէս եւ վերջնականօրէն։ Եթէ որ եւ է գործնական դժուարութեան հանդիպի նման միջոցներու գործադրութիւնը, մէկ միջոց միայն կը մնայ, առանձնացնել այս քարոզիչները, զանոնք դնել վնասելու անկարելիութեան մէջ, *այսինքն զիրենք որոշ տեղ մը բնակեցնել։*

Ասիկա անպատճառ պիտի ըլլայ։ Բայց յաւագոյն է որ ըլլայ *ատենին*»։

Պ. ԿԻՐՍԻ ՄԱՀԸ

Փարիզի մէջ մեռաւ Պ. տը Կիրս, Պոլսոյ ցարական դեսպանը։ Վարած է դիւանագիտական զանազան պաշտօններ եւ յետոյ փոխադրուած Պոլիս, ուր պաշտօնի վրայ էր 1914ին։ Իր գլխաւոր ջանքն եղաւ Թուրքիան բաժնել Գերմանիայէն, որպէս զի չմասնակցի պատերազմին։ Ցարական իշխանութեան անկումէն յետոյ փոխադրուեցաւ Փարիզ, ուր կը զբաղէր մասնաւորապէս տպագիրներու վիճակով։

75 տարեկան էր եւ սիրած շուէտական ընտանիքէ մը։ Դիւանագիտական ասպարէզը մտնելէ առաջ, մասնակցած է ռուսեւթուրք պատերազմին (1877), իբրեւ կամաւոր։ Գործօն մասնակցութիւն ունեցած է նաեւ հայկական հարցին մէջ, մասնաւորապէս բարենորոգումներու ծրագրին բանակցութեանց առեն, որ յանգեցան երկու մարզպաններու անուանման, յետոյ պատերազմի արհւնեզութեանց մէջ թաղուելու համար։

ԱՆՁԵՏԱՑՈՂ ԴԷՄՔԵՐ

ԼԵՕ

1.— ԿԵԱՆՔԸ

Հետագիծը հաղորդեց Լէօի մահը:

Հայ հորիզոնից հեռացաւ մի յայտնի դէմք, որ կէս դարից աւելի ուշադրաւ դեր է կատարել իր գրչով: Նրա կեանքի վերջին տարիները շատ փայլուն չէին, ամբողջ կեանքն էլ սայթաքումներից զերծ չէր, բայց — լաւին՝ լաւ, վատին՝ վատ — այդ պարագան արգելք չպիտի լինի անաչառ եւ առարկայական գնահատութեան ենթարկելու նրա գործը:

Ո՞վ էր Լէօն:

Իսկական անունը Առաքել Բաբախան էր: Ծնած պէտք է լինի 1859 կամ 60 թուականներին՝ Շուշում: Աւել է՝ մեռաւ 72—73 տարեկան: Նախնական կրթութիւնը ստացել էր իր ծննդավայրի քաղաքային դպրոցում:

Դեռ դպրոցական աշակերտ էր, երբ 1877ին սկսաւ հայ–թրքական պատերազմը, որ խռովեց ու հիմքից ցնցեց հայ կեանքը: Ծխական յետամնացութեան փոշում թաւալող Շուշին էլ շարժուեց, վարակուեց մտաւոր – հանրային տենդով: Հայկական հարցը, Տաճկահայաստանի ազատութեան գաղափարը գրաւել էր ամէնքի մտքերը: Ընդհանուր եռուզեռից անմասն չմնաց եւ պատանի Առաքելը, որ 1870 թ. աւարտելով քաղաքային դպրոցը՝ ծառայութեան մտաւ Հայոց հոգեւոր տեսչութեան տպարանը: Նա մասնակցում էր երիտասարդական խմբակներին, աշխատում իր ինքնազարգացման վրայ, յատկապէս կարդում էր հայ մատենագիրները, հետեւում հայ մամուլին: Միաժամանակ եռանդով թղթակցում էր «Մշակ» լրագրին՝ ջերմ քաջալերանքի արժանանալով Գր. Արծրունու կողմից:

Առաքելի, ինչպէս եւ ժամանակակից սերնդի վրայ անվանելի տպաւորութիւն էին թողել Րաֆֆիի վէպերը, յատկապէս «Ջէլալէդդին»ը, որի առանձին հրատարակութիւնը «Մշակ»ից կատարեց Շուշում: Գիրքը սրբագրեց Առաքելը եւ, ինչպէս ինքն է վկայում, բազմաթիւ անգամներ կարդաց յափշտակութեամբ. «քանի – քանի անգամներ կարդացի, վեց թէ եօթն անգամ, եւ դարձեալ չէի կշտանում»...

1882ին, Առաքելը թողեց տպարանը եւ պաշտօն ստացաւ Շուշու հեռագրատան մէջ, ուր մնաց 11 տարի: Ծառայութիւնը նրանից շատ ժամանակ չէր խլում, եւ նա շարունակում էր անյագ կարդալ ու սովորել: «Մշակ»ի աշխատակցութիւնից զատ՝ նա զբաղւում էր մասնաւորապէս պատմական հարցերով, եւ 1886ին գրեց իր առաջին պատմա–քննադատական ուսումնասիրութիւնը —«Վէ՞պ թէ պատմութիւն»— որ 1887ին լոյս տեսաւ առանձին գրքով, Շուշում, Լէօ անունով: Այդտեղ խօսում էր Մակար վարդ. Բարխուդարեանի հրատարակած՝ Աբրէս Բէկնազարեանի «Գաղտնիք Ղարաբաղի» գրքի մասին: Լէօի այդ գրուածքից երեւում է, թէ նա արդէն քաջ ծանօթ էր հայ պատմական գրականութեան ու մամուլին, ինչպէս նաեւ Ղարաբաղի անցեալին, որ կազմում էր Բէկնազարեանի գրքի նիւթը:

Այնուհետեւ, 90ական թուականների սկզբին, Լէօին մենք տեսնում ենք Հ. Յ. Դ. Շուշու կոմիտէի մէջ, իսկ 1892 թ. դեկտեմբերին՝ պատգամաւոր Գր. Արծրունու յուղարկաւորութեան՝ Շուշու Բարեգործական ընկերութեան կողմից: Թիֆլիսում նա մօտից ծանօթանում է Հ. Յ. Դաշնակցութեան ղեկավարներին, որոնցից առանձնապէս հմայւում էն նրան Քրիստափորն ու Զաւարեանը. «Առաջին իսկ վայրկեանին հմայուած էի նրանց անուշ վարւեցողութեամբ եւ մտերմական սրտաբացութեամբ», գրում է նա շատ տարիներ յետոյ:

Լէօի ասելով՝ Քրիստափորն ու Սիմոնը յանձնարարում են իրեն, վերադարձին, բարեկարգել Շուշու կոմիտէն, որ «ամենաթոյլերից մէկն էր»: Այդպէս էլ անում է. վերակազմում է Հ. Յ. Դ. Շուշու կազմակերպութիւնը որ ընդգրկում էր «ինտիլիգենցիայի մի շատ սահմանափակ շրջան, բաղկացած Հայոց դպրոցների ուսուցիչներից, բժիշկներից եւ փաստաբաններից»:

1893 թ. գարնան, Լէօն տեղափոխւում է Բագու, տպարանի կառավարչի պաշտօնով: Այստեղ էլ, իր խօսքով, մտնում է Հ. Յ. Դ. կազմակերպութեան շարքերը:

Բագուի մթնոլորտը Լէօին չի գոհացնում: 1895 թ. նոյեմբերին նա ընդունում է «Մշակ»ի խմբագրութեան հրաւէրը եւ փոխադրւում Թիֆլիս: խմբագրական քարտուղարի եւ մշտական աշխատակցի պաշտօնով: Թիֆլիսում, պատմում է ինքը, «նա մտաւ այն ժամանակւայ գործող երիտասարդութեան շրջանները, ծանօթացաւ քաղաքական եւ յեղափոխական տրամադրութիւններին»: «Մշակ»ի խմբագրատան մէջ Լէօն մնաց մինչեւ 1906 թ. ամառը: Իր կեանքի ամենաբեղուն, ամէնէն փայլուն շրջանն էր այս, յաջողութեան ու փառքի գագաթնակէտը: Այս տարիների ընթացքում լոյս տեսան նրա գլխաւոր աշխատութիւնները — երկհատոր «Հայկական տպագրութիւնը», երեք հատոր «Գրիգոր Արծրունին» (1902 – 3ին), երկու հատոր «Անեցիներու Նաղարեանցը» (1902ին), «Յովսէփ կաթ. Արղութեանը» (1902ին), «Պատմութիւն Ռուսահայոց գրականութեանը», «Մելիքի Աղջիկը», եւայլն:

1906 թ. Լէօն հրաւիրեց Գէորգեան ճեմարան՝ լսարանների Հայոց նոր պատմութեան ու նոր գրականութեան դասատուի պաշտօնով եւ մասնակցեց էջմիածնի Ազգ. Կենտրոնական Ժողովին: Ճեմարանում դասատուութիւնից աւելի զբաղուեց գրական – պատմական պրպտումներով եւ ձեռագիր նիւթ հաւաքեց կաթողիկոսական դիւաններից եւ էջմիածնի հարուստ մատենադարանից:

1907ին, ութ ամիս ճեմարանում պաշտօնավարելուց յետոյ, աշակերտների մէջ «ազատ գաղափարներ տարածելու ամբաստանութեամբ կառավարական հրամանով հեռացուեց էջմիածնից ու դարձեալ հաստատուեց Թիֆլիսում, ուր նորից նուիրուեց լրագրութեան՝ այս անգամ գրելով գլխաւորապէս դաշնակցական թերթերում.

1908 թ. մայիսին, Դաշնակցական մտաւորականութեան նախաձեռնութեամբ տօնուեց Լէօի գրական գործունէութեան 25ամեայ յոբելեանը: Հայ հասարակութիւնը ջերմապէս վարձատրեց նրան՝ նուիրելով արժէքաւոր մի տուն Թիֆլիսի լաւագոյն թաղերից մէկում եւ դրամական միջոցներ: Ստացած դրամը հնարաւորութիւն ունեց նրան մեկնելու արտասահման՝ բժշկուելու համար առաժգաք ծանր հիւանդութիւնից:

Ժամանեան սահմանադրութեան մեղրամիսն էր. հայկական շրջաններում ամէն կողմ բարձր տրամադրութիւն էր տիրում: Լէօն այցելեց Վիեննա, Վենետիկ, Փարիզ, Ժընեւ: Ամէն տեղ նրան ընդունեցին գրկաբաց: Ցայտնի վիրաբոյժ Թուփ ձեռքով գործողութեան ենթարկուելուց եւ մի առժամանակ արտասահմանում ապրելուց յետոյ, վերադարձաւ Կովկաս ուր սկսել էին հակադաշնակցական հալածանքները ռուս կառավարութեան կողմից: Այլեւս դաշնակցական լինելը վտանգաւոր էր, եւ Լէօն, որ 1909ին կոչեց «Հորիզոն» թերթի խմբագրութեան, կամաց – կամաց սկսեց «անկախ» եւ «քննադատական» դիրք բռնել՝ աւելի եւ աւելի չէզոքելով, թէ ինքը անկուսակցական մարդ է, նոյնիսկ հինելով Դաշնակցութեան դէմ:

«Հորիզոն»ը Դաշնակցական թերթ էր, թէեւ անկուսակցական անուան տակ: Բնականաբար նման դիրքով կարելի չէր մնալ խմբագրի պաշտօնում, եւ Լէօն ճամբու դրուեց: Այնուհետեւ նա զբաղուեց պատմական աշխատանքներով եւ Երեւանի Թեմական Դպրանոցի հոգաբարձութեան հրաւէրով գրեց Դպրանոցի պատմութիւնը, որ մամուլին յանձնուեց 1914ին: Պատերազմի շրջանում մասնակցեց Ազգային Բիւրոյի աշխատանքներին, որի յանձնարարութեամբ եւ նիւթական միջոցներով 1915ին հրատարակեց «Հայկական Հարցի Վաւերագրերը» հատոր: Նոյն ժամանակները կամ քիչ յետոյ, լոյս ընծայեցին «Հայոց Պատմութիւն» ընդարձակ աշխատութեան առաջին հատորը: Գործակցեց նաեւ, 1918ին, Ազգային Խորհրդին, որի կողմից, իբրեւ խորհրդական, մասնակցեց Տրապիզոնի խաղաղութեան բանակցութիւններին՝ Անդրկովկասեան կառավարութեան եւ Թուրքիայի միջեւ:

Հայաստանի անկախութեան օրերին Լէօն մնաց Թիֆլիսում եւ շատ եռանդուն դեր կատարեց Ղարաբաղի Հայրենակցական Միութեան գործերում՝ պաշտպանելով իր գաւառակիցների շահերը եւ աշխատելով գլուխ բերել Ղարաբաղի կցումը Հայաստանին: Այս ժամանակները գրեց նաեւ «Հայ – Վրացական Սահմանավէճը» գրքոյկը, որի մէջ պաշտպանում էր Հայաստանի իրաւունքը Լոռիի վրայ: Մէկ – երկու անգամ, 1920ին, եկաւ Երեւան, ուր դասախօսութիւններ կարդաց եւ արժանացաւ Հայաստանի մտաւորականութեան մեծարանքին:

1920ին Լէօն պաշտօնապէս միացաւ հայ ժողովրդական կուսակցութեան եւ նշանակուեց այդ կուսակցութեան պաշտօնաթերթ «Մշակ»ի խմբագիր: Ինքը հետեւեալ ձեւով է նկարագրում այդ դէպքը.

— «1920 թ. սկզբում նիւթական դրութիւնս յուսահատեցնելու չափ վատացաւ... Ցեռայ, որ առանց որ եւ է կուսակցութեան անդամ լինելու չի կարելի, ինչպէս ասում են, եօթ ցոյց տալ որ եւ է տեղ: Այդ միջոցին հայ ժողովրդական կուսակցութիւնը ձեռք էր բերել հինաւուրց «Մշակ» լրագիրը: Ես դարձայ ժողովրդական կուսակցութեան անդամ եւ դրա հետ միասին ստացայ «Մշակ» լրագրի խմբագրի պաշտօնը» (*):

Այսքանով սակայն չվերջացաւ Լէօի գաղափարական բռալյեռումը: 1921 թ. փետրուարին բոլշեւիկները գրաւեցին Թիֆլիսը, եւ ամբողջ Կովկասը անցաւ խորհրդային տիրապետութեան տակ: Լէօն շտապեց թեքուել նրանց կողմը եւ 1924ին, Ալ. Մեարունու առաջաբանով, շարադրեց իր նշանաւոր «Անցեալից»ը: Իր այս վերջին գրուածքով նա ո՛չ միայն ծայրայեղօրէն աչառու, կողմնակալ եւ կրքոտ գնահատութիւններ էր տալիս Հայոց կեանքին վերջին յիսնամեակի պատմութեան, այլ եւ սեւ խաչ էր քաշում իր ամբողջ անցեալի վրայ: Մի զարհուրելի մարդկային վաւերագիր, որի նմանը դժուար է ցոյց տալ մեր գրականութեան մէջ:

Մեռաւ Լէօն Թիֆլիսում, այս տարուայ նոյ. 14ին, երբ իր նոր պաշտպանիչներից շատերն արդէն օգն էին ցնդել: Ցամառե՞ց մնալ իր մոլորութեան վրայ, թէ՞ վերջին շունչը փչելուց առաջ գիտակցեց գործած սխալի ահաւորութիւնը: Զղջա՞ց արդեօք իր ձեռագրերի մէջ մի «Ներկայից» խաչ քաշելու համար «Անցեալից»ի վրայ, թէ մի ուրիշ «Անցեալից»ով է՛լ աւելի աղտոտեց իր անունը:

Ո՞վ կարող է ասել — մարդկային հոգին մութ է եւ անըմբռնելի:

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

(*) Այս, ինչպէս եւ վերի մէջբերումները առնուած են Լէօի «Անցեալից» հատորից, հրատ. «Խորհրդ. Կովկաս», Թիֆլիս, 1925:

ԹԱՏՐՈՆ

CHRISTINE
(COMÉDIE FRANÇAISE)

Մասնաւորապէս հետաքրքիր հրաւիրեալներու բազմութիւնը այս անգամ զգալի անհամբերութեամբ մը սպասեց վարագոյրին բացուելուն:

Կրկնակ պատճառներ կային այդ հետաքրքրութեան: Պ. Փոլ Ժէռալտիի մէկ նոր գործին արթնցուցած հետաքրքրութիւնը, եւ Comédie բեմին վրայ առաջին խաղարկութիւնը՝ արդէն Պուլվառներուն վրայ համբաւանոր արուեստագէտ Վ. Ֆրանսէնի, որ այլ եւս մաս կը կազմէ Փարիզի առաջին բեմին գլխաւոր եւ պատկառազդու ուժերուն:

Ժէռալտիի ընտրած նիւթը նորութիւն մը չէր: Մարդկութեան չափ հին է ան: Սէրը՝ իր բոլոր հետեւանքներով:

Նիւթին մերձեցումին եւ հոգեբանական կառուցումին մէջն է որ հեղինակ մը կը ջանայ գտնել — որքան կարելի է — նոր բան, նոր կացութիւն:

Եւ երբեմն այդ ձգտումը տեղգալարար կը տանի անբնականութեան, նկարագիրներու բռնազբօսիկ բարդութիւններու ստեղծագործումին...

Ժէռալտիի ստեղծած Jacquesը այդօրինակ տիպար մը կը ներկայանայ — գոնէ առաջին երկու արարուածին:

Ժագ յայտնի հեղինակ մըն է: Իր միջերկրականեան ամառանոցին արեւոտ պատշգամին վրայ ան ընկճուած պահ մը կ'ապրի իր մտերիմ մէկ բարեկամին հետ, յարաբերութիւններու խզումի կարճ տեւողութեան մը յետոյ:

Լքումի պահ մը. պարապութեան մը անձկութիւնը:

Եւ կը յայտնուի կինը — Քրիսթին:

Գեղեցիկ, խուրբ. հեղինակին անունէն հմայուած, ան ուզած է մօտէն ճանչնալ զայն: Կանացի հետաքրքրութիւն, անծանօթ երգերներու հետապնդումի անդիմադրելի մղում: Եւ ահա դէմ դիմաց Ժագի մը, որուն աչերուն հոգիին վրայ կը բանայ իր աչքերուն ջինջ ու հանդարտաղնող կապոյտը:

Ու Ժագ կը նետուի այդ փրկարար գօտիին վրայ: Իր բանաստեղծի հոգին կը փրցնէ երփներանգ թառերու, նախադասութիւններու փառնքեր, գանոնք նետելու համար Քրիսթինի ոտքերուն տակ, որ ընկրկումի եւ ցանկութեան մաքառումներէ յետոյ անցի կուտայ...

Երկրորդ արարուածին անոնք միասին կ'ապրին, բայց իրենց սիրոյ սահմանութիւնն իսկ զիրենք կը տանի չարք մը թիւրիմացութիններու, տառապանքներու յարաճուն տուայտանքին:

Կ'որոշեն՝ պահ մը բաժնուիլ. կեանքը այդ ձեւով կարելի չէ: Բայց ո՛չ. կը սիրեն իրար. պէտք է լուծում մը գտնել: Կը կարծեն գտնել այդ լուծումը իրենց ապօրինի կենակցութիւնը օրինականացնելով:

Եւ երրորդ արարուածին Ժագ եւ Քրիսթին արդէն ամուսնացած են վեց տարիէ ի վեր: Ըստ երեւոյթին երջանիկ են բնտանեկան յարկին տակ: Գոնէ Ժագ, այդպէս կ'երեւակայէ: Բայց Քրիսթին՝ որ կը պատրաստուէր ժամադրութեան մը երթալու՝ յանկարծ խղճահար կը մնայ, ջղայնոտ, յուզուած:

Ժագ՝ հոգեբան, կը հարցափորձէ, հայրաբար, մտերմաբար, եւ հատիկ հատիկ կը խոստովանեցնէ վերջապէս իր կինը:

Քրիսթին սիրահար մը ունի. անարժան մէկը. մտերիմ մը սակայն:

Ժագ հիասթափուած է: Իր շուրջը ամէն բան կը փլի յանկարծ: Առանց քէնի եւ գայրոյթի կ'առաջարկէ Քրիսթինին հեռանալ: Եւ սակայն կինը չէ դադրած զինքը սիրելէ...

Ժագ — չորրորդ արարուածին — կ'ապրի միայնակ եւ կ'աշխատի նոր թափով: Իր գրական գործերը նոր դափնիներ կը բերեն իրեն՝ որոնք սակայն զինքը անտարբեր կը թողուն:

Կեանքին մէջ պարապ մը կայ, եւ հոգին թափուր է:

Իր մէկ թատերախաղը յաղթանակած է երէկ: Շնորհաւորական հեռագիրները կը տեղան:

Ո՛չ մէկ տող սակայն Քրիսթինէն:

Որքա՜ն պիտի ուզէր հանդիպիլ:

Վերջալոյս է: Ցոյնարկ է եւ մըտանկոտ: Հատոր մը կ'ընտրէ եւ կը թաղուի պատուհանին առջեւ գտնըւող թիկնաթոռի մը մէջ: Սպասուհին կը մտնէ՝ առաջարկելով լուսաւորել. կը մերժէ: Բաւական լոյս է գեռ:

Ու կը կարդայ...

... Ցանկարծ սրահին դուռը կը բացուի անշշուկ: Քրիսթին կը յայտնուի սեմին վրայ. կը մօտենայ դանդաղօրէն...

Ժագ ոտքի է— այլայլեալ, սրտատրոփ, երջանի՛կ:

Ու Քրիսթին կը խօսի անցեալէն. կը վերյիշէ առաջին հանդիպումը, երջանկութեան տարիները, իր բաժանումին առթիւ կրած հոգեկան տառապանքները... Ան կ'ըսէ ամ բոլոր խօսքերը՝ զորս Ժագ կը սպասէր լսել ամէն օր՝ իրենց չորս տարուան բաժանումի ընթացքին:

Ժագ թեւերը կը բանայ լախօրէն, կ'ուզէ կուրծքին սեղմել իր մտածումներուն միշտ գեղեցիկ քրմուհին...

Գրասեղանին վրայէն բան մը կը տապալի աղմուկով...

Սպասուհին կը յայտնուի մութ սրահին խորը: Կը լուսաւորէ...

Ժագ արթնցած, ապշած կը նայի չորս կողմը:

Երազած էր:

Ժէռալտիի ներկայ գործը ունի սքանչ եւ ուժեղ կողմեր՝ երկուքն ալ յատկանշական նկարագրով:

Ժագի տիպարը — մինչեւ երկրորդ արարուածին վերջը — կը մնայ տարական, ուժեղ՝ կայտառութեան սահման, եւ քմածին:

Իր առթած հմայքին գիտակից, ան՝ առաջին արարին՝ հազիւ ծանօթացած երիտասարդ կնոջ՝ կը հրաւիրէ մօտենալ իրեն եւ զինքը համբուրել: Եւ երբ ան կը մերժէ, կը բացագանչէ տրտմաբար.

— Arrive!

Թեւերը բացած:

Սրահը զարմանքի շշուկով մը ընդունեց այդ անսպասելի բացագանչութիւնը... Et il y avait de quoi:

Պէտք ընդունիլ որ Ֆրանսէն մինչեւ այդ արարին վերջը մնաց անզոյն՝ հակառակ իր բրած ճիգերուն, եւ չկրցաւ ժամել տարազի մը մէջ՝ որուն ձեւը անպայման էր տրամադրական դիմերուն մէջ:

Երրորդին եւ չորրորդին ան գերազանցօրէն տպաւորիչ եւ սիրական էր, ո՛չ թէ նախադասութիւններու շեշտերով, այլ հոգեկան խորունկ ապրումներու վրդովեցնող արտայայտութիւններով:

Տիկին Մառի Պելլ ակիզբէն մինչեւ վերջը եղաւ գերազանցօրէն արուեստագէտ, խաղարկութեամբ մը, որուն իւրաքանչիւր երանգները նուրբ զգայնականութեան մը պերճախօսին անցած անհամեմատ կերպով գունաւորեցին Քրիսթինի բարդ անհատականութիւնը:

Կարելի է ըսել՝ որ Մառելլ եւ Ֆրանսէն վերջին երկու արարուածներուն փրկեցին Ժէռալտիի գործը, առանց ակզբնաւորութիւնը հրաւիրեալներուն օգնութիւնը բանկցնելու ուժը չունենալու:

ՀՐ. ԱՆԱՆԵԱՆ

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ՊԱՀԱՆՋԸ
ԵՒ ՄԵՐ ՎԵՐԱԲԵՐՈՒՄԸ

Մինչ կը շարունակուի ծրագրուած ներգաղթը դէպի Խորհրդային Հայաստան, մեր մամուլը արձագանգ կ'ըլլայ առաջին կարաւանով ներգաղթողներու, փախստական խումբերու տխուր պատմութիւններուն:

Եւ վէճը այս վերջին կացութեան մասին կ'ընդարձակուի աստիճանաբար, ո՛չ միայն ուրիշ թերթերու, այլ եւ մեր կուսակցական մամուլին մէջ:

Ընդհանրապէս սկզբունքի ներդաշնակութիւն երեւան բերելով հանդերձ ներգաղթի հիմնական խնդրին շուրջ, կարծիքները կը տարբերին փախստականներու հանդէպ ցոյց տրուած վերաբերմունքին մէջ:

Ուրիշ խօսքով, բազմաթիւ Դաշնակցականներ կան, որոնք նպատակայարմար եւ օգտակար չեն գտներ արձագանգ ըլլալ այս բոլոր պատմութիւններուն եւ նոյնիսկ ընդվզեցուցիչ մանրամասնութիւններուն, որոնք մեր մամուլին կը հաղորդուին փախստականներու կամ փախստական խումբերու կողմէ: Առանց ընդունելով ներգաղթը իբրեւ քաղաքական զարծ, ունին առանձին գնահատութիւն փախուստի դէպքերու մասին, որոնք մասնակի պարագաներ են միայն, բուն հիմնական խնդրին համեմատութեամբ: Հետեւաբար ներգաղթի գործողութեան ընթացքին, ինչ որ ալ ըլլայ պէտք է անտեսել փախստականներու նոր խնդրի մը գոյութիւնը, չխանգելու համար ընդհանուր գործին.

Առոր հակառակը, կան նաեւ շատերը, որ կ'ուզեն անշուշտ փախստականներու պարագան, իբրեւ իրական կեանքի դառն ճշմարտութիւն, որու վրայ ո՛չ մեզ ո՛չ յանցանք կը նկատեն լուռ անցնիլ:

Անձնապէս առաջին ուղղութեան կողմնակից ըլլալով, աւելորդ եւ անպատեհ չեմ գտներ քիչ մը հանգամանօրէն մօտենալ այս իրապէս ցաւոտ եւ կենսական խնդրին: Պարզելով նախ ներգաղթի մասին մեր ընդհանուր վերաբերումը եւ անոր հիմնական պատճառները:

ՆԵՐԳԱՂԹԸ
ԻԲՐԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԱՀԱՆՋ

Հայաստանի բռնի խորհրդայնացումը Կարմիր բանակի կողմէ, քէմալական շարժման ռազմական ու քաղաքական յաջողութիւնները Իսմիրէն-Լօզան, արեւմտահայութեան զանգուածային գաղթն ու տեղահանութիւնը երկրէ երկիր, 1921-26 հրեսկին շրջանին հայ քաղաքական գործունէութեան ծրագիրը:

Մինչ այդ սեփական հայրենիքի մէջ տէր տեղ ըլլալու, հայրենիքը ընդարձակելու եւ զօրացնելու, ցիր ու ցան հայութիւնը ամփոփելու գեղեցիկ եւ արդար առաջադրութեանց տեղ, հայ քաղաքական կազմակերպութիւնները ստիպուած էին տեղի տալ քաղաքական անողոք պատուհասներուն, եւ անկէ մեզի պարտադրուած պահանջներու առջեւ:

Ժամանակի մը համար Հայը ստիպուած էր սանձել Հայաստանի անկախութիւնով իր մէջ յառաջ եկած արդար ձգտումներն ու պահանջները, եւ առոր փոխարէն լարուած ուժերով լծուիլ նոր փոթորիկներէն յառաջ եկած աւերները սանձահարելու:

Հայաստանը խորհրդայնացած, ամփոփուած ինքն իր մէջ իր 1 միլիոն բնակչութեամբ — կորեր էր իր կապը արեւմտեան քաղաքական աշխարհին, ինչպէս նաեւ Հայաստանէն դուրս գտնուող հայութեան հետ: Գաղթահայութիւնը ցիրուցան եւ թափառական լքուած ու մոռցուած, պէտք ունէր անմիջականօրէն ճիգի, փրկելու համար իր գոյութիւնը:

Այդ ատեն ինչպէս եւ հիմա որոշ էր այն բացարձակ ճշմարտութիւնը թէ, հայութեան ապահովագոյն վաստակը իր ամբողջութեամբ պիտի իրագործէ գաղթահայութեան փրկութիւնը: Անվիճելի էր եւ է նոյնպէս, որ անկախութեան այս վտանգը չէր կրնար սահմանափակուիլ, ցորչափ Հայաստանը կը մնար անտարբեր գաղթահայութեան հանդէպ:

Ուրիշ խօսքով, աղէտի ծանօթ շրջանէն տարի գաղթահայութեան փրկութեան ամենագլխաւոր պայմանը կընար ըլլալ միայն ու միայն Հայաստանը, անկախ իր նոր վարչաձեւէն:

Բայց ի՞նչպէս եւ ի՞նչ եղանակով, երբ ինչպէս ըսինք, Հայաստանը կը մնար հեռու գաղթահայութեան պահանջներէն, եւ ոա հասարակ կամովին թէ հարկադրաբար կը դադրէր գործօն ըլլալէ հայկական դատի իր լայն կամ սահմանափակ շրջագծին մէջ:

Լօզանի աղէտաւոր համաձայնութիւնը միջազգային քաղաքական շրջանակէն դուրս էր նետած հայկական հարցը: Այս զօրեղ եւ անարդար կարգադրութեան մէջ, իր անխուսափելի դերը կատարեց Հայաստանի խորհրդայնացումը, եւ Խորհրդային Միութեան անդամակցութիւնը: Բոլոր յուսալքիչ խոստումներէն, երազներէն, յոյսերէն՝ հայութեան կը մնար փոքրիկ երկիր մը ռուսական միջնաբերդ կայսրութեան մականին տակ, եւ գաղթականական հարց մը, Հայաստանէն դուրս — բոլոր գաղութներու մէջ:

Հայ քաղաքագէտ եւ հանրային գործակերպութիւնները իրենց բոլոր մըտահոգութիւններու եւ ձեռնարկներու մէջ յատուկօրէն յայտնաբերեցին երկու հիմնական ձգտում.

ա) Գտնել եւ ապահովել ժամանակաւոր կայաններ թափառական հայ զանգուածներու համար պահելով ու ապահովելով զանոնք իբրեւ քաղաքացիներ Հայաստանին:

բ) Օգնել եւ նպաստել Հայաստանի շինարարական ձեռնարկներուն, փոքրացնելու համար կեանքը հոն անփոփուած մէկ միլիոն հայութեան հետ նաեւ զաղութները նետուած արեւմտահայութեան:

Ի՞նչ իրական աշխատանքներ եւ ձեռնարկներ կատարուած են այս երկու ուղղութիւններով — տարբեր խնդիրներ են: Այսքանը սակայն պէտք է ընդգծել հոս, հաստատելու համար այն փաստը թէ հակառակ անցնող երկար տարիներուն, հայ մտածող միտքը տեւականօրէն մնաց հաւատարիմ վերոյիշեալ երկու հիմնական կարգերներուն:

Տարուէ տարի, գաղթահայութիւնը ապաստանից ինքզինքը քաղաքական եբանքներէն: Ան գործնապէս եւ իրապէս սկսաւ ճանչնալ քաղաքական մեքենայութիւններն ու անոնց ղեկավարները, բարեբախտ շրջադարձով մը սկսաւ աստիճանաբար գնահատել իրականութիւնը: Եւ իբրեւ իրական արտայայտութիւն այս յեղաշրջումի, գաղթահայութիւնը ընդունեց Հայաստանը իբրեւ իր հայրենիքը, անգամ իր արդի վարչաձեւին եւ սահմանափակ սիրձակին մէջ: Ան ըմբռնեց աւելի քան յստակօրէն, որ ինչ ալ ըլլայ, հոն է՝ Հայաստանի մէջ, որ Հայը կրնայ ամփոփել եւ զարգանալ եւ է որ լուծում պիտի տանայ մողցուած եւ կախակայուած հայկական հարցը:

Համայնավար իշխանութեան տարժանքներն ու յոռի չարժումները չէին որ գեր պիտի կատարէին այս տրամադրութիւններու վրայ: Եւ ճիշդ ատոր համար ալ գաղթահայութիւնը կրցաւ հաշտուիլ Հայաստանի քաղաքական հետ, իր Ժեծամասնութեան մէջ գաղափարապէս խորթ ըլլալով հանդերձ Հայաստանի իշխող կուսակցութեան քաղաքական եւ ընկերային ծրագրերուն:

Ինչ ալ ներկայացնելու ըլլայ գաղթահայ իրականութիւնը քաղաքական տեսակէտէն, անցնող տարիներու ընթացքին, յստակօրէն գծուեր են մեր առնուած երկու հիմնական ձգտումները, որոնք երեւան կուգան ամէն մէկ առթիւ:

Մենք այս ձգտումներու իրական ձեւակերպումը կը տեսնենք յստակօրէն մեր կուսակցութեան վերջին երկու ընդհանուր ժողովներու որոշումներուն մէջ:

1925ին տասներորդ եւ 1929ին տասնմէկերորդ ընդհանուր ժողովներուն, Դաշնակցութիւնը քննելով քաղաքական բոլոր հնարաւորութիւնները ու պատեհութիւնները առանձին կարեւորութեամբ բանաձեւեց ներգաղթը եւ Հայաստանի օգնութեան խնդիրները: Այս երկու որոշումները իրենց

պատճառաբանութիւններովն ու հիմնաւորումներովը կը ներկայանան գիտակցաբար քաղաքական հարցեր։

Հայկական դատի հետապնդման զանազան ձեռնարկներու հետ, միշտ ալ առանձին կարևորութեամբ չեշտուած է Ներգաղթը, իբրև միջոց մը մեր վերջնական նպատակին հասնելու գծուարին ալխատանքին։

Դեռ աւելին ըլլալով, կրնանք պնդել թէ ներգաղթի պահանջը ներկայացեր է միշտ ալ առաջնակարգ կարևորութեամբ — որովհետև ան է առանց որուն աշխատանք չի կրնար փոխարինել որ և է առարկութեամբ։

Կարճ խօսքով, Դաշնակցութիւնը գնելով ներգաղթի պահանջը, ան կը ձեռնէր գաղթահայութեան ճնշիչ յեծամասնութեան իրական ձգտումները։ Եւ ճիշդ ատոր համար ալ տարուէ տարի այս պահանջը կը վարակէր գաղթահայ բոլոր կազմակերպութիւնները։

Այսքան պարզ ճշմարտութենէն ետք, բնականաբար բնական է թէ ո և է պարագային ներգաղթի պահանջը չէր կրնար ստորադասուիլ ուրիշ պահանջի մը, կամ տարբեր և նոր դասաւորումներէն յառաջ եկած անհրաժեշտութիւններու։

Հայկական դատի (գաղթահայ ըմբռնումով) զարգացման ընթացքը — գրական կամ բացասական — չէր կրնար փոխել այս հիմնական պահանջին ո՛չ կարևորութիւնը և ո՛չ ալ բուն էութիւնը։ Ընդհակառակն բոլոր պարագաներու մէջ ալ, ներգաղթը եղած է և պիտի ըլլայ մեր հիմնական պահանջն ու աշխատանքը. ցորչափ հայկական հարցի արդար լուծման մը պարագային մենք կ'ենթադրենք տեսնել մեր արդի հայրենիքի ամբողջացումն ու ազատագրումը, արդարութեան և գործնական հիմունքներով։

Գաղթահայը ընդունելով արդի Հայաստանի գոյութիւնը իբրև իր սեփական հայրենիքը, չի հրաժարիր միաժամանակ իր պահանջներէն բռնագրաւուած ու աւերուած Թրքահայաստանին։

Այս երկու գաղափարներու մէջ ներգաղթը կը կատարէ ո՛չ միայն միացման կէտի դերը, այլ և ան կը հանդիսանայ իբրև ասարճանական զարգացման նիշ, վերջնական յաղթանակի գոյքերի հաշուին։

Այսպէս է որ ներգաղթը կը ներկայանայ մեզի իբրև քաղաքական պահանջ, իսկ ներգաղթի գործնական պայմաններն ու ձեռնարկները՝ քաղաքական գործ։

Ս. ԹԱԲՈՒԼ

ԾԻԾԱՂ

ՀԱՅՐԸ ԻՐ ՏՂԱՅ ՁԱՅԿԻՆ

— Ցզու քեզ պիտի ամուսնացնեմ և քանի մը տարի ետք պիտի չարունակեմ վաճառատունս, յետոյ պիտի քաշուիմ գործէ, որ դուն շարունակես։

— Հայր, կարելի չէ՞ որ գահոգութիւն մը ընէք աւելի տարիներ շարունակելու գործերը և յետոյ միասին քաշուինք գործէ։

X

— Դիւղ գալէս ի վեր ամուսինես օրը երկու անգամ նամակ կը ստանամ։

— Կ'երևի ձեզ շատ կը սիրէ։

— Իրմէն հեռացած օրս, ըսի որ եթէ ամէն օր նամակ չգրես, անմիջապէս կը դառնամ տուն։ Ան ալ վախէն օրը երկու նամակ կը գրէ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԵՐ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐՆԵՐՆ ՈՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆՆԵՐԸ

—)(•)(—

Վիէն, 26 նոյ. (Յատուկ) — «Յառաջ»ի «Ձայներ Գաւառէն» բաժինը կարելի է համարել Ֆրանսահայ կեանքի հայելին, իր բոլոր կողմերով։ Անոր շնորհիւ կարելի է սըր օրին Ֆրանսայի բոլոր քաղաքներու ու գիւղերու մէջ գտնուած ցանուցիր հայութեան կեանքին ու գործերուն, ազգային և կուսակցական կեանքին, կրթական, առևտրական կացութեան։ Հոդ չէ թէ մերթ երբեք բնական կամ գտնուած չըլլայ այդ վայրերուն մէջ։

Վիէնի հայ գաղութը, որ սկսած է հաստատուիլ 1922ին, ստուարացած է մանաւանդ 1923—24էն վերջ։ Այսօր մեր գաղութին թիւը կը հասնի 1100—1200ի։ Ոմանք այս թիւը կը բարձրացնեն մինչև 1500ի, բայց, ըստ իս, չափազանցութիւն է. Շատը միասին հաշուելով, (Վիէնէն 9 քիլոմեդր) կարելի է հաշուել — մօտաւոր թիւ մը — 365 ընտանիք, 40ը Շառ, իսկ մնացածը Վիէն քաղաքին և երկու շրջաններուն մէջ։ Իւրաքանչիւր ընտանիք հաշուելով 4ական անձ, 1460 և կամ կլոր հաշուով՝ 1500։

Ինչպէս բոլոր գաւառներէն, Վիէնէն ալ միշտ օրը օրին տեղեկութիւններ կը հաղորդուին «Յառաջ»ին։ Բայց երբեք չէ գրուած մեր առևտրականներու և արհեստաւորներու մասին, որ այս վերջին 4—5 տարուան ընթացքին զգալապէս աւելցած են։ Կան ալ որ դժուարութեան կը հանդիպին, կառավարութենէն թուղթ մը ձեռք ձգելու համար։

Հայերը գտնուելով երեք շրջաններու մէջ, Փոնթ Էվէկ, Խարքէզէն և Վիէն քաղաքը, արհեստաւորներն ու առևտրականներն ալ կը գտնուին այս երեք շրջաններուն մէջ։ Այսպէս, ունինք 16 կօշկակարներ, որոնք իրենց սեփական գործերն ունին, վարձուած խանութներու մէջ, 10ը թէ նոր կօշիկներ կը շինեն և թէ հնակարկատութեամբ կը զբաղին, 3ը՝ բոլորովին հնակարկատութեամբ, իսկ 3ը՝ բոլորովին նոր «շոնֆէքսիոն» գործերով կը զբաղին։ Բաց ի «շոնֆէքսիոն» գործ ընողներէն, միւսները, գրեթէ հազիւ իրենց ընտանիքին օրուան ապրուստը կը հանեն, իսկ նոր գործ ընողները քիչ թէ շատ կրնան շահիլ։ Այս 16 կօշկակարները բաժնուած են այսպէս. — 1 Փոնթ Էվէքի շրջանին մէջ, 3 Խարքէզէնի, իսկ մնացած 12ը՝ բոլորն ալ քաղաքին մէջ։ Ունինք 5 շրջուն վաճառորդներ գուլպայի, 3ը՝ իրենց սեփական ինքնաշարժներն ունին։ Անոնց գործերն ալ առ այժմ գէշ չեն, իրենց օրապահիկը կ'ապահովեն։ Ունինք չորս դերձակ, մէկը Փոնթ Էվէքի մէջ, մէկը Խարքէզէնի, և երկուքը քաղաքին մէջ։ Անոնք ալ, միշտ կրցած են գործ գտնել աշխատելու համար։ Ունինք նպարավաճառ, երեքը՝ Փոնթ Էվէքի, երկուքը՝ Խարքէզէնի և երկուքը քաղաքին մէջ։ Ինչպէս բոլոր քաղաքին մէջ Հայերու թիւը շատ քիչ է, բայց երկու շրջաններուն մէջ, Հայերուն կրնամ ըսել որ հարիւրին 75ը իրենց առևտուրը կ'ընեն հայ նպարավաճառներէն։

Քիչ թէ շատ Ֆրանսացիներ ալ կը յաճախեն, այնպէս որ կրնանք ըսել, նպարավաճառներուն գործը աւելի լաւ է քան թէ միւս առևտրականներունը։ Մեր նպարավաճառները յանցանք մը ունին, որուն պէտք է գիտողութիւն ընել, այն է իրենց խանութները կոկիկ չեն կրնար պահել հակառակ՝ որ 5—6 տարի է որ կը շարունակեն առանց։ Պէտք է Ֆրանսացիներուն պէս մենք ալ մեր խանութները կոկիկ և մաքուր պահենք։ Իսկ կան կարգ մը հայ յաճախորդներ, գիտողութիւն մըն ալ անոնց, այն է, որ նպարավաճառներէ արճարանի կը խմանք, ժամերով այնտեղ նստելով։ Այս ալ գէշ սովորութիւն է, պէտք է վերջ տալ այս արևելեան ախտին։

Ունինք 11 սափրիչներ, վեցը՝ իրենց սեփական գործերն ունին խանութներով, երկուքը Փոնթ Էվէքի մէջ, երկուքը Խարքէզէնի, և 2ը քաղաքին մէջ։ Իսկ մնացած 5ը Ֆրանսացի սափրիչներու քով վարձու աշխատաւորներ են, որոնք շաբաթական կը ստանան 180—200 Ֆր.։ Սեփական գործ ունեցողներն ալ գէշ չեն, իրենց ընտանիքին ապրուստը կրնան ճարել։

Ունինք նաև 2 արճարան Փոնթ Էվէքի շրջանին մէջ, և 1 արճարան — ճաշարան Խարքէզէնի շրջանին մէջ։ 1 մըսավաճառ և 1 ալրաթխա պատրաստող նոյնպէս Փոնթ Էվէքի մէջ։ Մսավաճառը այս վերջերս Լիոնէն եկած և հաստատուած է, առ այժմ առևտուրը լաւ է Հայերուն հետ։ Կայ 1 բանջարեղէնի վաճառորդ։ Անոնցմէ զատ ունինք 4 սեփական տուն ունեցողներ, և 5 հողի սեփական ագարակ ունեցողներ, որոնք մէկէն հինգ քիլոմեդր հեռաւորութիւն ունին Փոնթ Էվէքի շրջանէն։ Ուրեմն, ընդամէնը այսօր Վիէնի մէջ ունինք, 53 առևտրական, արհեստաւոր և անփրկանտատէր, մէկ խօսքով սեփական գործ ունեցողներ, բաց ի 5 վարձու — սափրիչներէն։

Գոլ — Աղբիւր

Ծիգ ու եռանդ

ՍԷՆ ԹԷԹԻԷՆ (Յատուկ).— Հակառակ տիրող անտեսական տագնապին, Ֆ. Հ. Կարմիր Խաչի տեղւոյս մասնաճիւղը յարատև աշխատանքի է լծուած կրթական և ուսումնական գործին շուրջ։ Շաբաթը մէկ կամ երկու անգամ հիւանդանոցը եղած այցելութիւններու ատեն, ժողովուրդին մէջ եռանդ մը ստեղծուած է դէպի Կարմիր Խաչը։ Մանաւանդ նորաբաց մանկապարտէզը ընդհանուրին գուրգուրանքի առարկան է, Կարմիր Խաչը, աժամապէս օրիորդով մը կը կառավարէր մանկանցին աշխատանքները, սակայն հետզհետէ ընդլայնելով ժողովուրդին ցոյց տուած համակրանքէն և օգտուելով պատեհ առիթէ մը, գալ յանձնեց աւելի կարող այժմ մը՝ յանձնեց ընկեր Սալոմէ Փիլիկեանի և բացի մանկապարտէզի աշխատանքներէն, յայտարարութիւնով 15—25 տարեկան երիտասարդներ, արճարանային սրտով մթնոլորտէն հեռու պահելու նպատակով, հիմը դրաւ գեղարուեստին գաղղիերէն, հայերէն և ֆրանսերէն լեզուներու։ Նոյ. 20ին, Կարմիր Խաչը իր վեցամսեայ հաշուետուութիւնը ընելով, կատարեց նաև վարչական ընտրութիւն։

X Տեղւոյս Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Արտաշատ» Ենթակոմիտէն նպատակ ունենալով գաղութիս բարոյական մակարդակի բարձրացումը, անցեալ շաբթուան իր նիստին մէջ որոշեց հաստատել գաստիարակութեան շարք մը, որոնց կարգին նաև կազմեց «Նոր» Թատերախմբայ խումբը, որուն պարբերաբար տուած ներկայացումները կը յուսանք թէ մեծ դեր պիտի խաղան գաղութիս մէջ, թէև անդրա երիտասարդութիւնը հոգիով փարած է վէպի հայ մշակոյթը, սակայն անտեսական տագնապին տուած անյուսալի հարուածը դրեթէ չշմեցուցած է ամէնքը։ Բայց անոնք արհամարհելով բոլոր տեսակի դժուարութիւնները, ջանք չեն խնայեր բոլոր այն ձեռնարկներու իրագործման, իբրև սրբազան պարտականութիւն։ Այն ինչ որ կը կատարուի ներկայ դժնդակ պայմաններուն տակ կարելի չէ չգնահատել։

Հարգացի

ԼՈՆՏՈՆԻ ՀԱՅ ԿՈՓԱՄԱՐՏԻԿԻՆ ՆՈՐ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

■■■

ԼՈՆՏՈՆ, 26 նոյ. (Յատուկ) — Ղուկաս Միքայէլեան Nick Lucas պարսկահայ կոփամարտիկը յաղթող դուրս եկաւ դարձեալ իր վերջին մրցումին մէջ որ տեղի ունեցաւ անցեալ օր, Plymouthի մէջ, 6000 հոգիներ բազմութեան մը առջև։

Իր հակառակորդը, Ջէփմըն, որ յայտնի դէմք մըն է մարզական շրջանակներուն մէջ, պարտուեցաւ տասներորդ շրջանին։

Անհատարկ ինչպէս կը նկարագրէ մրցումը «Փօքսինկ» թերթին աշխատակիցը.

— «Օրուան ամէնէն կարևոր մրցումն էր ան. Միքայէլեան շատ վարպետ կոփամարտիկ մըն է. ուժով է մանաւանդ իր ձախ թևը և զօրաւոր հարուածներ կրնայ տալ իր աջով։ Վեցերորդ շրջանին Միքայէլեան այնքան ուժով իջեցուց իր բռունցքը որ, քիչ մնացած էր որ Ջէփմըն դուրս իյնար օղակէն։ Այս վերջինը կրցաւ ինքզինքը ժողվել, բայց չդիմանալով Միքայէլեանին ուժին և վարպետութեանը, տասներորդ շրջանին պարտուեցաւ»։

Շնորհաւորելի է մեր հայրենակիցը — հազիւ 21 տարու երիտասարդ մը — որ սկսած է արդէն շինել համբաւ մը իրեն համար Լոնտոնի մէջ։ Տասնըհինգ մրցումներու մասնակցած է վերջին քանի մը ամսուան շրջանին և յաղթող դուրս եկած է անոնցմէ 13 անգամ։

Վստահ ենք որ Գ. Միքայէլեան երբեք չպիտի մոռնայ և մոռցնել տայ թղթակիցներուն որ ինք Հայ մըն է։

Սոնիփան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Սուսի մը առթիւ

■■■

ԿԱՐՍԱՆ, 23 Նոյ.— «Արեւ» Թերթի 16 Թիւին մէջ զարմանքով կարդացինք թղթակցութիւն մը, որ կը ձգտի միտք պղտորել, ուզելով համոզել թէ Կրթասիրաց Միութեան զպրոցը կը գտնուի Հորոշ կուսակցութեան մը հսկողութեան տակ։

Աւելի քան երեք տարի է իմեր Գիվէնի մէջ գոյութիւն ունի Կրթասիրաց Միութիւնը, որ իր հիմնադրութենէն ի վեր կանգնած է չէզոք հողի վրայ, և զերծ է անկախ, առանց ենթարկուելու Հորոշ կուսակցութեան մը հսկողութեանը»։ Ն'երևի յօդուածագիրը քթին տակէն գիտած է երևոյթները։ Հ. Ց.

Դաշնակցութեան Կարսանի ենթակոմիտէն ձրիաբար տրամադրած է սրահը, մանկապարտէզի համար։

Քանի մը Թափթփուկներ հրապարակ ելած են, պարզապէս գաղութին կեանքը խանգարելու և կրթական գործն ալ երեսի վրայ ձգելու միտումով։ Եւ «Լուսաւոր» միութիւն մըն ալ հիմնած են։ Ճիգերու Ճլմտում է, «Թայֆայական»ութիւն, ուրիշ ոչինչ։ Ոչ Գիվէնի գիտակից հասարակութիւնը զիրենք կը ճանչնայ և ոչ ալ Մարսէյլի առաջնորդարանը։

Իսկ Կրթասիրաց Միութիւնը վաւերացուած է Մարսէյլի ազգային առաջնորդարանէն ու իր ծրագիր-կանոնագրով պաշտօնապէս կը ճանչցուի գաղութին կողմէն։ Հետևաբար Փիւի-Գիվէնի մէջ մէկ Կրթական միութիւն կայ, Կրթասիրաց միութիւնը, և մէկ մանկապարտէզ՝ նոյն միութեան ջանքերով բացուած։ Այս վրան-բաց սուտերը, հրապարակաւ հերքելէ յետոյ, կը հրաւիրենք թղթակիցը որ ներկայանայ իր իսկ անունով և ապացուցանէ իր վերագրումները, փոխանակ սրամ ցանելու կեղծ անունի տակ։

(Կնիք)

Կարդացէ՛ք եւ Տարածեցէ՛ք «ՅԱՌԱՋ»ը

ՄԱՄՈՒԼ

Ցուծաստանի տագնապը

— Յ—Յ —

Սելանիկի «Հորիզոն»ը կը բացատրէ խմբագրականի մը մէջ (20 նոյ.).

— «Այսօր, աւելի քան ուրիշ որ և է ժամանակ պարզ է որ, Յուծաստանի ելմտական – գանձային կացութիւնը յուսահատօրէն տագնապալի է։ Կառավարութիւնը, ծայր աստիճան ապերախտ ժառանգութիւն մը առաւ իր նախորդէն։ Պետութիւնը խեղդըւած է պարտքերու յորձանքին մէջ և դժուար կը շնչէ։ Իսկ շնչառութիւնը բոլորովին պիտի կասի, եթէ երբեք գանձին մէջ մնացած և ժողովուրդի հացին ու անօթին համար բացարձակօրէն անհրաժեշտ եղող քիչ մը շանթն ալ սպառի, պարտքերու վճարումներուն յատկացուելով։ Եւ սակայն, Յուծաստան չպիտի կրնայ գործել պարտքերու կանոնաւոր և նոյն իսկ մասնակի վճարման յիմարութիւնը։ Ձպիտի կրնայ գործել, որովհետև չունիր ինքնասպան ըլլալ։ Որովհետև չունիր, վաղը միւս օր, մէկ ստերլինի կամ նոյն իսկ մէկ տոլարի համար հազարաւոր տրախմի վճարել։ Տրախմին անկումը արդէն կրկնապատկեց Յուծաստանի հանրային պարտքին գումարը։ Տոլարը 165էն հաշուելով, այսօր, այս երկիրը, միայն օտար պարտապահանջներուն կը պարտի հինգ հարիւր մէկ միլիոն տրախմի, — գումար մը, որուն վրայ խորհիլն իսկ գլխու պտոյտ կուտայ։ Այլ խօսքով, այսօր, իւրաքանչիւր հելլէն քաղաքացի — այր, կին, չափահաս, անչափահաս — անձ – գլուխ օտարներուն կը պարտի տասներկու հազար երկու հարիւր տրախմի... Համեմատութիւն մըն է այս, որուն մէկ հարիւրերորդին իսկ դիմանալու ի վիճակի չեն այսօր, գործադրկութեան և անտեսական տագնապի մէջ գալարուող Յուծաստանի բնակիչները։

Արտաքին պարտքը, ելմտական տագնապին դէտ մէկ երեսն է, ամենակարևորը անշուշտ։ Կայ նաև միւս երեսը՝ ներքին պարտքը, որ իր կարգին պատկառելի գումար մը կը հասնի։ Առանց հաշուելու երեսուն պարտքը՝ Յուծաստանի Ազգ. Դրամատան, պետութիւնը, մօտաւորապէս երկու միլիառ տրախմիի առկախ պարտք մըն ալ ունի Յուծաստանի Դրամատան, որ կը գործէ իր ուղղակի հսկողութեան ներքև։ Այս բոլոր ծանրութիւնները իր ուսերուն վրայ վերցուցած նորակազմ դահլիճը, ուրկէ՞ և ի՞նչպէս կրնայ հաւատարմօրէն տէր կանգնիլ պետական յանձնառութեանց, առանց հիմն ի վեր ցնցելու պետութեան ելմտական կառուցուածքը։ Կա՞յ այս պայմաններուն ներքև, մօրաթօրիոմի մը հռչակումէն զատ ուրիշ ելք մը։

Ու տակաւին, կառավարական ծանր հոգերու կարգին, պէտք չէ մոռնալ պետական հասոյթներու անհաւատ նուազումը, որուն հարկ է վերագրել ընթացիկ ելմտացոյցի հսկայ բացը։ Առևտրական կեանքը, ներածական գետնի վրայ խստօրէն կաշկանդուած ըլլալով, հասոյթի գլխաւոր աղբիւրը եղող մաքսատուները անգործութեան դատապարտուած են։ Ներածումներու դէմ դրուած արգելքները, իրենց անմիջական հակահարուածը ունեցած են նաև արտածման հաշուեկշիռին վրայ, որովհետև Յուծաստանին ապրանք ծախող պետութիւնները, իրենց կարգին չեն գներ անշուշտ հելլէնական արտադրութիւնները։ Առով կը նուազի միւս կողմէն չափծի ներածումը։ (Ինծամաեայ հաշուեկշռի մը համաձայն, Յուծաստան, 275 միլիոն ոսկեդրամ տրախմիի արժէքով ըրած ներածումներուն փոխարէն հազիւ կրցած է 121 միլիոնի արտածում մը ընել, արձանագրելով 154 միլիոնի բաց մը)»։

Փարիզի

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ ՏԱԳՆԱՊԸ

Փարիզի Աղքատախնամ Ընկերութիւնը ներկայիս կոչ կ'ընէ քաղաքիս հայ հասարակութեան օգնելու իրեն, իր դժուարին դերին մէջ։

Ներկայ անտեսական տագնապը որ մեծապէս նուազեցուցած է Ընկերութեանս հասոյթները, նոյն համեմատութեամբ աւելցուցած է թշուառութիւնը քաղաքիս չքաւոր դասակարգին մէջ։ Այսօր անհաշուելի է թիւը մեր հայրենակիցներուն որոնք զուրկ ապրելու որ և է կարելիութենէ, ուրիշ միջոց չեն գտներ եթէ ոչ դիմել ազգային օժանդակութեան։ Եւ ասոնց առջև գրեթէ միայն մեր դուռն է որ բաց է։

Ամէն հայ որ դոյզն օգնութեամբ մը կ'օժանդակէ մեզ, թող գիտակցութիւնը ունենայ թէ մեծ դեր մը կատարած է իրերօգնութեան դեղեցիկ գործին մէջ։ Մեծ զոհողութիւններ չեն որ կը պահանջենք։ Փոքր բայց բազմապատկուած օգնութիւններն են որ ամէնէն աւելի կրնան ապահովել մեր գործին յաջողութիւնը։ Վարչութիւն

ԽՄԲ.— Այս կոչը դրկուած էր Աղքատախնամի ցերեկոյթին առթիւ, որ տեղի ունեցաւ կիրակի օր։ Տեղի անձկութեան պատճառով, չկրցանք օրին հրատարակել։ Բայց կոչը արժէք ունի ամէն օրուան համար։

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (8)

ՋԱՆՋԱՆ ԱՐՈՒԹ

— Յ—Յ —

Այս բոլորը արդիւնք էին իր տարնաջան աշխատութեանց։ Դէջերը ցերեկին խառնած՝ կ'ուսումնասիրէր զանազան գրքեր, պատմական, աշխարհագրական, գիտական և գրական։ Յառաջդիմութեան այդ օրերուն տեսակ մը եռուզեռ, խանդավառութեան կախարդական մթնոլորտ մը ստեղծուած էր։ Դպրոցին բարձրագոյն կարգի աշակերտներէ կազմակերպեց թատերախումբ մը։ «Անդրանիկ», «Պետօ», «Մեր հոգերը» պիէսերգութիւնները յաջողած ըլլալով, խումբը հետզհետէ սկսաւ լայն գործունէութեան։ Գրական, միմոսական երեկոներ, կիրակնօրեայ լսարանական բանախօսութիւն և հաւաքոյթներ։ Գիւղին և մանաւանդ դպրոցին մէջ յառաջդիմութեան ու զարգացման վերելքի ճամբուն վրայ, աւելցուցած էին նոր կէտ մը, մրցանիշ մը։ Այս խանդավառ, ներքնապէս քաշող, մտերմացնող մագնիսականութիւնը գիւղին երեւելիներուն համար տարօրինակ ու սթափեցնող յաջողութիւն մը արձանագրած էր։

Ջանջան Արութի այս տարիներ յառաջացումն ու կազմակերպական տեղական աշխատանքներու խօշոր ու արդիւնաւէտ պսակումը, գործանք պատճառած էր միւզիկներու հետ, Հայոց նոր խօսքերը հայ բանին, քէֆը, բանկցնող բառերն ու արտայայտութիւնները։

Այլ ևս մնացած էին թէ այս նոր փոխ ապագային դասաւորեալ ընտանի. ծնողներու և կենդանիներու մտերմութեան ու ընկերն է, Ջանջանը գիւղին մէջ բոլորին պաշտամունքին ու քաջալերութեանը արժանացած էր։ Մանկութ կը տեսնէր փողոցին այս կամ այն անկիւնը կեցած տարէց կամ երիտասարդ կին թէ ազատարար կը խօսին։

— Էլին եկեր մը սարդ էգոււ, ըլլամ մը կ'ըլլէ, կրկու խօսք կը խօսի, մեր աղան տարին ուսանելու համար էլին պաշին պէս ու կ'երկնայ, նէ ըլլ կը կարենայ։

— Հա՛, էապէս կ'ըսեն, հոգիս, նոյնէն խենդութիւններ ալ կ'ընէ։ Էլլի որ Մուրատին փէրին քով էլնօ Կիրօյի աղջիկին դէմը կ'ելլէ։

— Ով է տեսեր։

— Իմչ գիտեմ, անուշը, գեղին գեղով կը պատմեն։ Երէկ Մօլօյենց առնը կը զրուցէին։

Ջանջան Արութ որչափ կը յառաջանար իր զարգացման մէջ, այնքան ևս իր խենդավառութիւններն ու խենդութիւնները կը կրկնապատկէր։ Այդ էր պատճառը որ, Ջանջանի գիտութիւնն ու զարգացումը ո՛չ ձէկ արժէք չէին ներկայացներ հետաքրքիրներու շրջանակին մէջ։

— Շատ աղէկ է, ուսում առնի, Թարգիկ տայ, ըլլալու, հաշուապէտ, բայց... խենդ է, խենդ, կ'ըսէին յանճախ գիւղացիները։

Զ.

Դպրոցին մէջ։ Դասի պահոււ նէռ, Թէօֆ հոգի պատուհանով տեղ մըն է, դասարանը։

— Արշալոյս, պետականութեան փառք ի՞նչն է. — հարցուց Գեղամ։

— Սիրել բայն է, պարոն, պատասխանեց Արշալոյս։

— Շատ լաւ աղէկն, սկսէ խոնարհել։

— «Կը սիրեմ, կը սիրես, կը սիրէ։ Կը սիրենք, կը սիրէք, կը սիրեն»։

Ջանջան մէջտեղ նետուելով.

— Բայց պարոն, սխալ կը խոնարհէ։

— Լաւ՛, անպիտան, նախ ուսուցիչը, հիմա քու կարգդ ալ կուգայ, աւելցուց Գեղամ։ Բոլոր աշակերտներէն «սիրել» բայի խոնարհումէն յետոյ, կարգը եկաւ Ջանջանին։

— Դուն խոնարհէ նայիմ, Ջանջան, խօսեցաւ վարժապետ Գեղամ բարկութեամբ։

— Ինչը խոնարհեմ, վարժապետ։

— Սիրել բայը, սիրել...

Ջանջան Արութ մէկ երկու անգամ քիթը քաշեց կոկորդը լաւ մը մաքրեց և, սկսաւ առվորական խեղկատակութիւնով խոնարհել։

— Նայէ, հա վարժապետ, ձեզպէս կը խոնարհեն։

Կրկին հակարդ մաքրեց, մէկ երկու անգամ հազաց, ինքզինքը կարգի դրաւ — մինչ աղջիկները զգաստացած կը ծիծաղէին — Ու կիսաւարտական պէս կանգնեցաւ։

Թանձրամանական եղանակ մը ներկայ, եղակի առաջին դէմք. «Կը սիրեմ Արշալոյսը, կը սիրես Տիրուհին, կը սիրէ Սուրբիկը»։

Այս անակնկալ յայտնութիւններու պահուն խնդուքի անվերջ փոթորիկ մը բարձրացաւ աշակերտուհիներու միջև, իսկ ուսուցիչը գամուած մնաց իր տեղը։ Արշալոյսի այտերը կարմրեցան կեռասի պէս, ու ամօթխած մանրշակի պէս գլուխը հակեց կուրծքին վրայ։ Մինչ Ջանջան տակաւին կը շարունակէր խոնարհումը,— «անցեալ անկատար՝ եզակի առաջին դէմք. կը սիրէի Արշալոյսը, կը սիրէիր Տիրուհին, կը սիրէր Սուրբիկը»։ Ուսուցիչ Գեղամ պաղ թմրութենէ սթափողի մը պէս գլուխը վեր առաւ, ու նայեցաւ աշակերտներու երեսին։ Կարկամած՝ սկսաւ շարժում մը ըրաւ գիրքը փակելու, բայց կրկին կեցաւ իր տեղը։

— Տե՛ս, վարժապետ չպէս կը խոնարհեն,— շարունակեց Ջանջանը, իր ըրածին հաւնելով։

Ձողին՝ ուսուցիչը հեղհամբ պէս ուռած ու կարմրած՝ չնչին պատրուակ մը կը փնտռէր զայն ապտակելու համար։

— Լռէ՛, անպիտան, աւելցուց, դուն չափը անցուցիր այլ ևս կը բաւէ քու ըրած խայտառակութիւններդ։

Ու քանակի սուր կողմով քանի մը ուժգին հարուածներ իջեցուց Ջանջանի ձեռքերուն, ուսերուն և հանդիպած տեղերուն։

Ջանջան Արութ ոչ մէկ դիմադարձութիւն ըրաւ ուսուցիչին հանդէպ, նախընտրեց ընդունիլ անոր հարուածները, զգալով որ իր ըրածները անհիմն ու ենթադրական են։

ԼԵՒՈՆ ՖԵՂՈՒՆԻ

(Շար.)

ԾԻԾԱՂ

— Ուրեմն նկարչութիւնը ձգեցի՞ք, պարոն Կարպիս։

— Այո՛, այժմ կարասիի գործով կը զբաղիմ։

— Է՞, ի՞նչպէս կ'երթան գործերդ։

— Առ այժմ իմ տանս կարասիները ծախելով ժամանակ կ'անցընեմ։

X

— Բարեկամ, ձեր գրած հեղինակութիւնը երեք անգամ կարդացի։

— Ի՞նչ կ'ըսէք, մեծ պատիւ է ինծի համար։

— Բայց բան մըն ալ չհասկցայ։

Գաւռուած ճամբաներն ալ անօգուտ են

Հետզհետէ վրդովիչ համեմատութիւններ կ'առնեն ինքնաշարժի արկածները, Փարիզի մեծ պողոտաներուն վրայ։

Ուրբաթ օր, երգչուհի Մառիա Կուզնեցով եւ ամուսինը, Մաքընէ, երբ կ'անցնէին Մարսոյի պողոտայէն, հետեւելով գամուած ճամբուն, ինքնաշարժ մը զանոնք տապալեց երկուքը մէկ։ Երգչուհին հիւանդանոց փոխադրուեցաւ, նախնական դարմանները ստանալու համար։ Ճակատին վրայ խոր վէրք մը բացուած ըլլալով, գործողութեան կը կարօտի։

Այս առթիւ թերթերը նորէն ուշադրութիւն կը հրաւիրեն, նոր խստութիւններ պահանջելով։

⁂ Լիլի մէջ, հանրակառք մը զարնելով տապալեց մանկական կառք մը ուր կը գտնուէին երկու երախաներ։ Իսկ սանտուն քաշքշուեցաւ մինչեւ 10 մեդր անդին։ Որովայնը պատռուած էր։ Երկու երախաներուն վիճակն ալ յուսահատական է։

Գողութիւն՝ պաշտօնատան մը ապահովարանէն

Ցանդուգն գողութիւն մը կատարուեցաւ Ֆրանսայի պաշտօնաթերթին գրասենեակէն։ Կիրակի օր պաշտօնեաները նկատեցին որ գզրոց մը բացուած եւ 38,000 Ֆրանք գողցուած է։ Այս դրամը առանձին տեղ մը դրուած էր, տպարանի բանուորներու շաբաթականները վճարելու համար։ Ոստիկանութիւնը խիստ քննութիւն բացած է, գողերը երեւան հանելու համար։

ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ ԱԼ ԽԵՆԴԵՐԸ ԿԸ ՇԱՏՆԱՆ

Պոլսոյ դատական բժշկական մարմինը ուշագրաւ վիճակագրութիւն մը հրատարակած է։ Այս վիճակագրութեան համաձայն, 1916ի ընթացքին դատական բժշկական մարմնին ղրկուած մտագար հիւանդները հազիւ 32 էին, բայց այս քանակութիւնը 1918ին 148ի, 1920ին 340ի, 1921ին 559ի, իսկ 1922ին 644ի բարձրացած է։

1922 տարիէն սկսեալ յիմարներու թիւը երթալով կ'աւելնայ եւ 1931ին 680ի կը հասնի։ Միւս կողմէ Պագըրքէօյի հիւանդանոցին մէջ 1400 հիւանդ կը դարմանուի։ Անոնց 300ը կին է։ Ցուռաց հիւանդանոցին յիմարներու թիւը 254 է, Հայոց հիւանդանոցինը 132 է։ Այս հաշիւին վրայ երբ աւելցնենք բժշկական վարժարանի եւ փրանսական հիւանդանոցի մէջ գտնուած հիւանդները, Պոլսոյ մտագար հիւանդներու թիւը 1968ի կը հասնի։

ՏՈՔԹ. ԽՆԴԻՐԵԱՆԻ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ

Տոքթ. Խնդիրեան ուղղակի ժառանգորդ չունենալով, իր կալուածները եւ տունին գոյքերը պիտի ծախուին եւ դատարանի միջոցաւ պիտի բաժնուին անոնց որ կը հաստատեն իրենց ժառանգական իրաւունքը։

Իր մօտաւոր ազգականները առ այժմ 500 ոսկի տրամադրած են Պոլսոյ Կեդրոնական վարժարանին աղքատ աշակերտներուն։

ԵՐԴ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ, ԿԻՐԱԿԻ 4 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

Ե. Գաւառ

Դ.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի ընկերական ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, rue Nationale, Hôtel de Nimesի առաջին յարկի սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Զեկոյց։ Վարչութեան ընտրութիւն։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քրիստափոր խումբի ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Պատանեկան Միութեան սրահը։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՔ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Թրիէսթէ, Վ. Յ.— 200։

Լա Սիոթա, Զիկ. — 35։

Մարսէյլ, Ս. Փ.— 80։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկ. Սրբուհի Զէրէքեան, Տէր եւ Տիկ. Արշաւիր Մինասեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՔՐԻՍՏԻՆԷ ՄԻՆԱՍԵԱՆի գառնացաւ մահուան առթիւ։

ՋԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԵԻ ՄԷՋ

Պուլօնեը սիւռ Մէր 29 Նոյ. 932

Հակառակ գէշ օդին, Պուլօնեը սիւռ Մէր կը գոհացնէ բոլոր ապսպրանքները։ Կերէք Պուլօնեի ձուկը։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓՈՐԹ ա'ՈՒԹԱՅԻՒՐԻ ՇՐՋԱՆԻ նորաբաց մանկապարտէզի առժամեայ մարմինը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր թաղեցիները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, դպրոցի շէնքին մէջ. 19 rue de Paris, Gentilly.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան Գրադարանը փոխադրուած է 63, Րիւ տը լա Րէփիւպլիքէն, 49, բիւ Նաթիոնալ, Ա. յարկ, Օթէլ Նիմ։ Գրադարանը բաց է ամէն երեկոյ 7—9, իսկ Կիրակի առաւօտները ժամը 9—12, կէս օրէ յետոյ 2—5։

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ։ Արմատ. եւ նոր մեթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան եւ ... հիւանդութիւն եւ վարիսի։ Ամէն օր 9—12, 2—8, Կիրակի 9—12։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

Le Gérant : H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (22)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

— Ո՛չ, պարոն հրամանատար, պատասխանեցի։

Բայց զգացի որ հրամանատարին այդ խօսքերուն մէջ քօղարկուած հեգնանք մը կար։ Աշխատած էի ուրիշներու համար բոցավառ դժոխքին տագնապալից մահը պատրաստել, ու ահա ես ինքս անոր մէջ պիտի ըլլայի. իմ պատրաստած աղէտիս մէջ ուրիշներուն հետ ի'մ ալ բախտս պիտի փորձէի։

Առաջին առթիւ սոսկալի սարսափեցայ, եւ կը խոստովանիմ որ մինակ ի'մ մասիս մտածեցի։

Եկեղեցական պաշտամունքը աւարտելու վրայ էր. վերջին տաղը պիտի երգուէր։ Վառ տրամադրութիւնս եւ սրտի սփոփանք իրար էին խառնուած։

Երգչախումբը սկսաւ երգել որուն միացան բամբ ձայներ։

Ցանկարծ, անխթարթի մը մէջ անօթի քայքայիչը մեծ աղմուկով ճեղք վրանիս եկաւ։

Ամէն բան երեւակայածիս նման տեղի ունեցաւ. — ռումբերը խլացուցիչ աղմուկով պայթեցան, երկիրը ցնցուեցաւ. գնդակները անձրեւեցին, հեղձուցիչ ծուխ բարձրացաւ, խելագար ամբոխը ամէն կողմ ցրուեցաւ, թշնամի օդանաւերը ա'յնքան ցածէն սկըսան թռչիլ որ անոնց անիւները կարծես պիտի գլխատէին երեսի վրայ տարածող զինուորները, որոնք փախան, յետոյ լուեցաւ անոնց պատուական բրան աներազգու թաւալումը եւ գնդացիրներուն աղմուկը։

Զօրաբաժինը ցրուած էր։ Բայց դէպքը պատահած վայրին վրայ զետինը լեցուած էր իրար խառնուած անճանաչելի դիակներով, ջարդուփշուր եղած նուագարաններով եւ հոս ու հոն պայթած ռումբերու հրաբխականներով։

Աշխատակիցները սկսան կամաց կամաց Թուլլըա փոխադրել։ Ամբողջ այդ օրը եւ գիշերը հիւանդանոցին մէջ աշխատեցայ, անոնց հանգստութեան մասին կարգադրութիւններ ընելով։

Ինքզինքիս չթոյլատրեցի այդ մասին մտածել։

Ուժասպառ երբ մեր որձարանը վերադարձայ, հոն տեսայ Ֆաշլուէյլի միապանը որ իր սենեակէն զինուորական մեծ տոպրակ մը դուրս նետեց. յետոյ հագուստի պայուսակը բռնած ինքը դուրս եկաւ։

— Պարոն հրամանատարը կը մեկնի՞, հարցուցի զարմանքով մը։

— Մեկնեցա՛ւ, օրիորդ, ըսաւ տխրօրէն։

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես։

— Երէկ առտու հարիւրապետ Ֆաշլուէյլի տեղը զառանց միայն մօտկի մը կտորը տապանակով (մահմուզ) միայն... Մեզ եղաւ, որովհետեւ եթէ այս նշմարուած պատերազմը մինչեւ վերջին զառարանը տեւէ, անոր նման վայելի հրամանատար մը երբեք չպիտի ունենանք։

×

Ամբան մէջ քանի մը անգամ սահմանագլխէն հրահանգ ստացայ անդրկուեթին առաջ Ոփեմոյեք օդանաւային կայանի մասին, որուն մարդիկը Համաձայնականներուն շատ նեղութիւն կը պատճառէին։ Բայց միջոց չէի ունեցած մօտէն քննելու, որովհետեւ որ եւ է մէկը եթէ առանց արտօնութեան անոր շրջակայքը դեգերէր՝ անմիջապէս հրացանազարկ կ'ըլլար։

Զինուորական ճաշարանին մէջ Գերմանացիները բացէ ի բաց կը յոխորտային որ Մաթին — ցէփլինի հրամանատարը — պիտի գեկավարէ մեծ արշաւանք մը, որ Անգլիացիները պիտի կոտորէ եւ ամբողջ երկրին մէջ սարսափ եւ աւեր պիտի սփռէ։

Այս արշաւանքի մասին ո՞ւրկէց կրնայի տեղեկ եւ վճռական տեղեկութիւն մը առնել։

Ցոյսս դերման յիմնակային մը վրայ էի դրած. այս մարդը բաւական ժամանակ ինծի հետ հիւանդանոցը ծառայած էր եւ այժմ օդանաւային կայանին մէջ կը պաշտօնավարէր։

Կոշտ ու կոպիտ մարդ մըն էր, նախկին բանակին կը պատկանէր եւ անոր բոլոր անառնելի յատկութիւնները իւրացուցած էր, սիրտով բաւական պարկեշտ սակայն։ Զիս ամէն առտն տեսնելուն՝ սիրերը կ'ոլորէր եւ տեղի ու անտեղի ինծ հանդէպ ունեցած իր սէրը կը յայտնէր, եւ պաղ վերաբերմունքիս երախայի մը նման կը վշտանար ու կը զարմանար։

Որոշեցի անոր այցելել. թէեւ պէտք էր վերջին ծայր զգոյշ ըլլալ օդանաւային կայանին մէջ տեղի ունեցած խօսակցութիւններուն, ուր ամէն մարդ կրնար կասկածելի նկատուիլ։ Վայրկեան մը ձեռքբակալուելէ եւ անոր հետաւանքներէն սոսկալի կերպով վախցայ։ Ժամանակ մը վերջ զգացի որ հետապնդման եւ կասկածի ենթարկուած էի, բայց եւ այնպէս տարօրինակ մղում մը զիս առաջ քշեց։

Ցեռնապետը, որ կայանի իր խցիկին մէջ կը քնանար, դուռը բախելուս վրայ արթնցաւ. — Վայ ես ձեր... ձեզի չհրամայեցի՞ որ զիս չխանգարէք... Ա՜հ, օրիորդ. գեղեցիկ դէմքդ տեսնելուս համար փառք տամ Աստուծոյ։ Բժշկական պիտոյքնե՞րը բերեր էք։ Շնորհակալութիւն։

Դուռը գոցելով սիկառէթ մը հրամցուց. կատարեալ շարադրած գաւաթէի մը երեւոյթն ունէր. կը հասկնա՞ք... Վաշխմի ու մածկեմ բաբեկամներու նման բաւական առեն խօսեցանք։ Ցանկարծ զգչեց.

— Այս գաւշեկի պատերազմը շուտով վերջ պիտի գտնէ։ Զգուեցայ այլեւս այս գործէն։ Այդ Անգլիացիներուն խելը պէտք անիծենք։ Այս, Մաթին զանոնք թռչած առեւը պիտի բանէ, Աստուած վկայ։

— Այս Մաթին ո՞վ է, ո՞ւրկէց այդ քան մեծ բաներ կ'ակնկալէք, հարցուցի անմեղօրէն։

— Մաթի՞ն. դուն չես գիտեր Մաթին. ան ցէփլինի մեր մեծ առաջնորդն է որ քաղաքը մնացած Անգլիացիներուն պիտի հասկցնէ թէ պատերազմը ի՛նչ բան է։ Անոնց յաղթելու միակ միջոցը այս է, — տանիքէն յարձակիլ։ Թող իմանան թէ ի՛նչ պիտի պատահի։ Սիրելի օրիորդ, դուն Գերմանացիի մը չափ բարի ես եւ անոնցմէ շատերէն աւելի գեղեցիկ, ուստի քեզ հետ բացէն կրնամ խօսիլ, հէ՞։

«Լուրը զոր պիտի տամ՝ ուղղակի օդանաւային հրամանատարէն ձիապանէն իմացայ։ Երէկ իրիկուն պահանջը խնճոյք մը սարքած էին, ուր կար տապկուած նապաստակ ու երշիկ, թէեւ չգիտեմ ո՞ր սատանայէն գտանք զանոնք։ Զինուորը ամբողջ գինէրը հոն մնացեր է. պահները իրարու կենաց կը ճնկէին եւ յիմարներու նման կ'երգէին։

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

(Շարունակելի)